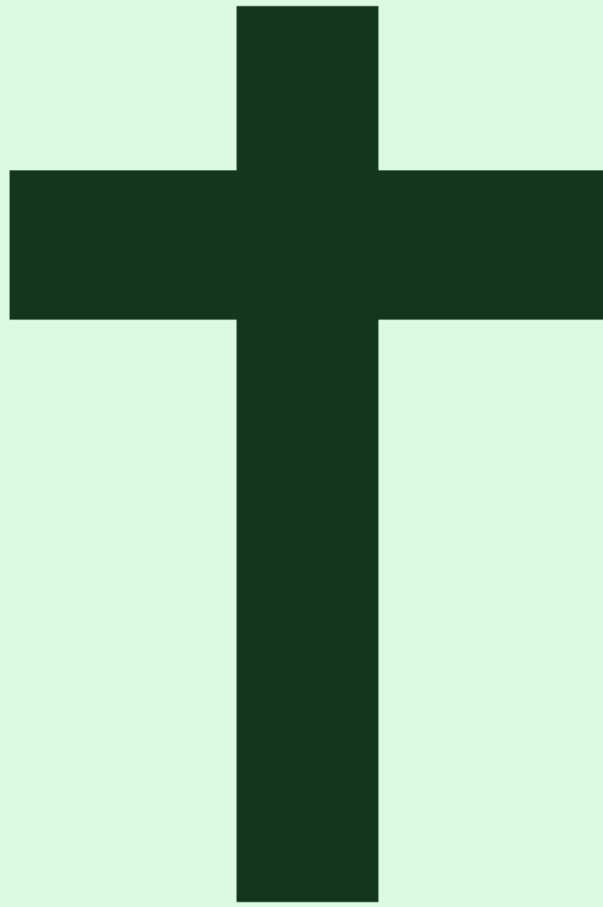

Al Kurunyen Mere Igin

The New Testament in the Gwahatike Language of Papua New
Guinea

Al Kurunyen Mere Iginj
The New Testament in the Gwahatike Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tok ples Gwahatike long Nuigini

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gwahatike

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-10

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 4 Mar 2019 from source files dated 14 Nov 2018
dbba218f-41f3-5f08-b0b6-2a7c919093ab

Contents

FRT	1
Matiyu	3
Mak	56
Luk	87
Yon	147
Aposel	185
Rom	239
1 Korin	266
2 Korin	292
Galesia	309
Efesus	318
Filipai	327
Kolosi	334
1 Tesalonaika	340
2 Tesalonaika	346
1 Timoti	349
2 Timoti	358
Taitus	365
Filemon	369
Hiburu	371
Yems	391
1 Pita	398
2 Pita	406
1 Yon	411
2 Yon	418
3 Yon	419
Yut	420
Yuwarwar	422
. . . . .	451

Al Kurunyen Mere Igin

The New Testament in the Gwahatike language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Gwahatike long Niugini

Al Kurunyen Mere Igin

The New Testament in the Gwahatike language of Papua New Guinea
[dah]

Translation by Wycliffe Bible Translators

© 2000, The Bible Society of Papua New Guinea

Print publication 2000 by The Bible Society of Papua New Guinea

Web version
2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- Attribution. You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- Noncommercial. You may not use this work for commercial purposes.
- No Derivative Works. You may not alter, transform, or build upon this work.
- In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem yu ken givim kopi long narepela manmeri. Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. Yu mas givim nating. Na tu, yu no ken senisim Tok.

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken askim mipela.

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, plis askim mipela.

Al Kurunyen Mere Igin

Matiyu

Matiyu belej mere iginj Yesu nin yitij kayyinj

*Yesuyen megen ninj asem yago
(Luk 3:23-38)*

¹ Gabe Yesu Kristuyen asem wej Abraham hitte mat waj waj Israel marte doyanj al kuruj Dewit hitte, irde yej hitte mat waj wajbe Yesu forok yirij goyen asanjde katinjbe gahade:

² Be, Abraham urminjbe Aisak. Aisak urminjbe Yekop.

Munanj Yekop urminj wejbe Yuda, itinj wenjyabe kulinj yagoya.

³ Yuda urminj waranjbe Peresya kulinj Seraya. Irde ire itinja gote milinjbe Tamar. Peres urminjbe Hesron. Hesron urminjbe Ram.

⁴ Be, Ram urminjbe Aminadap. Irkeb Aminadap urminjbe Nason. Nason urminjbe Salmon.

⁵ Salmon urminjbe Boas. Boas milinjbe Rahap. Bere gobe Yuda mar bere moj. Boas urminjbe Obet. Obet milinjbe Rut. Bere gayen wor Yuda mar bere moj. Munanj Obet urminjbe Yesi.

⁶ Yesi urminjbe Yuda marte doyanj al kuruj Dewit.

Dewit urminjbe Solomon. Solomon milinjbe Batseba. Bere gayen wor Yuda mar bere moj. Dewit belej unj Uria mayke kamkeb tirinj.

⁷ Solomon urminjbe Rehoboam. Rehoboam urminjbe Abia. Abia urminjbe Asa.

⁸ Asa urminjbe Yehosafat. Yehosafat urminjbe Yehoram. Yehoram urminjbe Usia.

⁹ Usia urminjbe Yotam. Yotam urminjbe Ahas. Ahas urminjbe Hesehia.

¹⁰ Hesehia urminjbe Manase. Manase urminjbe Emon. Emon urminjbe Yosaia.

¹¹ Irkeb Yosaia urminjbe Yehoiakinya kulinj yagoya.

Yehoiakinya kulinj wenja hinjanyabe Babilon nanjare ninj fulenja mar belej waj gasa yirde bul yirde metenj marminj yirninj yej Babilon yukaminj.

¹² Be, Babilon yukaminj go mulganj hej nanjamde kwaminj. Irdeb Yehoiakinbe urminj Sealtiel minjanj hirinj. Sealtiel urminjbe Serubabel.

¹³ Serubabel urminjbe Abiut. Abiut urminjbe Eliakim. Eliakim urminjbe Aso.

¹⁴ Be, Aso urminjbe Sadok. Sadok urminjbe Akim. Akim urminjbe Eliut.

¹⁵ Eliut urminjbe Eleasa. Eleasa urminjbe Matan. Matan urminjbe Yekop.

¹⁶ Irkeb Yekop urminjbe Yosep. Yosepbe Maria unj. Maria binjde matbe Yesu Kristu* gogo forok yirinj.

¹⁷ Nijgeb Abraham hitte mat waj waj Dewit hitte hirinj goyen asi basanjminj yagobe tumjanj 14. Irde Dewit hitte mat waj wajbe Babilon ninj mar belej gasa yirde Babilon yukaminjde goyenter wor asi basanjminj yagobe 14 po. Irdeb gor mat waj waj Yesu Kristu kawanj hirinjde gor wor 14 po.

*Maria belej Yesu kawanj kirinj
(Luk 2:1-7)*

¹⁸ Be, Yesu Kristu kawanj hirinj gobe gahade: milinj Mariabe Yosep ninj tubul tej untek yej merem tiyaminj gega, Mariabe Yosep goya tumjanj ma hejya binj yanj hirinj. Irkeb Yosep belej kenej bebak tiyyinj. Goyenpoga dirinj gobe Holi Spirityen tarende Maria binjde forok yirinj goyen ma nurdeb kukuwamnenj nuryinj. ¹⁹ Gega Maria goyen tetek al Yosep gobe al huwak ulinjde merem moj geb, goyen kenejbe kawan po takira tike al budam nurdeb Maria go memya hej hej ge iginj ma nurdeb bada hej daha mat kura balminj tubul timewonj yej nurde hinjin. ²⁰ Goyenbe goke dufay hej hikeyab Al

* 1:16: Kristu gobe Hiburu mere matbe Mesaia. Gote minjbe alya bereya Al Kuruj hitte Yumulganj tej tej Al.

Kurunyen miyon belej mitere forok yenbe iniyi. “Dewit asem Yosep, gebe Maria ten ten niñ al belej daha wet kura gineñ gineñ niñ kafura hen bada ma hawayiñ. Diriñ binde hi gobe Holi Spirityen tarende forok yiyuñ. ²¹ Ningeb binde hi gobe diriñ al diriñ kawan kiryen. Yen belej gab alya bereyamiñ mata buluñ ten han bana mat yumulgan tiyyen. Ningeb denembe ‘Yesu’† inayiñ,” iniyi.

²² Be, mata kurun gabe Doyan Al Kurun belej mere basan almiñ momon irke basan hen tagalyiñ goyen gogo forok yiriñ. ²³ Mere tiyyiñ gobe gahade: “Bere foren kura alya ma kun hitiñ belej bin henbe diriñ al diriñ kura kawan kiryen. Irkeb ‘Immanuel’ innayiñ,” iniyi. Immanuel gote miñbe ‘Al Kurunbe nenya hite’.

²⁴ Be, Yosep go mite tiyyinde mat huwardeb Al Kurunyen miyon belej sanñ po mere iryiñ gwahade po Maria goyen ten yamiñde kuriñ. ²⁵ Goyenbe yenya ma ferde hinaryum. Kun kunbe Maria gobe diriñ al diriñ kawan kiryiñ. Irkeb Yosep belej “Yesu” iniyi.

2

Nanja yenen bebak ten ten mar Yesu kinniñ yen wayamiñ

¹ Be, Yesube Herot Yudia nanjare niñ doyan al kurun hinhinya Yudia naja bana gon niñ taun dirnen kura Betlehem gor kawan hiriñ. Be, diriñ go kawan hiriñ kamereb naja wan wan belej niñ mar kura Yerusalem taunde wayamiñ. Mel gobe dinambe yenenbe kame da mata kura forok yiyyen goyen bebak ten hanjen mar. ² Be, mel go wanbe gusunañ hamiñ. “Yudia nanjare niñ doyan al kurun hiyyen al gayamuñ ga forok yiyuñ gobe dare hi? Naja wan wan belej mat dinambemiñ kenenbe dolon irniñ yen gago wayhet,” yamiñ.

³ Be, Herot go mere goyen nurdeb, “Diriñ gore kame kurun hen asogo nirde gasuñne tiyyen,” yenbe kafura hiriñ. Yerusalem taunde hinhan mar wor budam wor po mere go nurdeb diriñ goke ten kanduk buluñ kura forok yiyyen yen kafura hamiñ. ⁴ Irkeb Herot belej Al Kurun dolon ird ird mata doyan marte karkuwanjabe Moseyen saba tagal tagal marya hoy yirdeb, “Mesaiabe damde kawan hiyyen?” yinen gusunañ yiryiñ. ⁵ Irkeb wol henbe, “Yudia nanjare niñ taun Betlehem gor kawan hiyyen. Al Kurunyen mere basan al kura belejbe gahade kayyiñ:

⁶ ‘Be, den Betlehem niñ mar,

den hitte al kura forok yen nere alya bereya Israel mar gote doyan al kurun hiyyen. Irkeb denñ diriñ goyen kurun hiyyen.

Ningeb denbe Yudia naja bana gon niñ al denem yan mar gote folek, yitiñ hi. *Maika 5:2* Ningeb Mesaiabe Betlehem forok yiyyen,” inamiñ.

⁷ Irkeb Herot belej diriñ gobe daha naja kawan hiriñ goyen bebak tiye yenbe naja wan wan belej niñ al karwo dinambe yenen bebak ten ten mar goyen balmiñde hoy yirdeb, “Daha naja wor po dinambe goyen forok yiyuñ?” yinkeb gwaha naja kintiñ inen momon iramiñ. ⁸ Irkeb Herot belej usi yirdeb, “Betlehem kunan. Kunbe diriñ goke kenkela po nanñenniñ. Kenenbe aran po wan momon nirnayiñ. Irkeb ne wor kunbe dolon ireñ,” yinyiñ.

⁹ Be, mel gobe Herot belej gwaha yinkeb Betlehem kuniñ yen kwamiñ. Irkeb dinambe naja wan wan belej kenamiñ goyen naja kota mehen hen kunbe diriñ hinñin ya turte gor bada hiriñ. ¹⁰ Dinambe gore gwaha tike kenenbe mel go amanen nuramiñ. ¹¹ Irdeb ya bana hurkun diriñya miliñya goyen yenenbe dokolhon yuguluñ ten diriñ goyen dolon iramiñ. Irdeb det kura diriñ go unniñ yen yawayamiñ goyen hol yirdeb unamiñ. Gol horaya det kura toropa yara kake hamiñ ten hiyen gwahade goyabe guram hamnen igiñ wor po yawayamiñ goyen unamiñ. ¹² Be, Al Kurunyen miyon belej mitere, “Mulgan hen Herot hitte ma kunayiñ,” yinen hayhay yiryiñ. Irkeb belej hoyan mat nanjam kwamiñ.

Yosep belej Yesuya miliñ Mariaya yade Isip kuriñ

† 1:21: Deje gote miñbe “Dumulgan ten ten Al”.

¹³ Mel go kukeb Al Kurunyen miyon beley mitere Yosep hitte forok yenbe, “Herot beley dirin gayen maymeke kami yen nankeney tiya. Ningeb huwarde dirinya miliya gayen yade busaharde Isip nanare kun gon hinayin. Irdeb ne po doyan nirde hinayin. Mulgan henan dinmeke gab mulgan henayin,” inyin. ¹⁴ Be, Yosep go bin bak yeke huwardeb wawun goyen po ire miliya go yadeb busaharde Isip nanare kwamin. ¹⁵⁻¹⁸ Irkeb Herot gobe doyan hemanbe nana wan wan beley nin mar gobe usi niran yen nurdeb bin ar wor po yirin. Irkeb Betlehemya tiyun muknen binyan bana gon nin al dirin dirnen damam irawa mat bam beley gobe tumnan gasa yirke kamnan yen fulena marmen hulyan yiriyin. Gobe nana wan wan beley nin mar beley hanparya wor po nanamde dinambe kenaminde gor mat gagasiya damaya kapyan henbe gogo, “Dirinbe damam irawa mat bam beleybe gasa yirnayin,” yinyin. Go tiyyin gobe bikken Al Kurunyen mere basan al Yeremaia beley yirin goyen forok yirin. Mereminbe gahade:

“Al beley al kura Rama taunde bin misin katen esen obam ten epte ma ten hike nuramin. Esen gobe Resel beley dirnen wen kamde pasi hamin goke esen hinhin.

Ningeb al kura beley yolna irke bada hetek mon,” yitin hi.

Yeremaia 31:15

Be, Yosepya dirinmininya go kun Isip hike hikeb Herot go kamiyin. Irke gab mulgan hamin. Go tiyamin gobe Doyan Al Kurun beley, “Urnebe Isip nana tubul ten wan wan nin hoy irmin,”* yirin goyen mere basan almin Hosea mere irke basan hen tagalyin goyen gogo forok yirin.

Yosepya dirinmininyabe Israel nanare mulgan hamin

¹⁹ Be, kame Herot go kamkeb Doyan Al Kurunyen miyon beley Yosep Isip hinhinya goyen mitere forok yenbe, ²⁰ “Yosep, dirin ga maynin yen hinhan marbe kaman. Ningeb huwarde ire miliya yade Israel nanare mulgan henayin,” inyin. ²¹ Irkeb huwarde ire miliya goyen yade mulgan hen Israel kwamin. ²² Goyenbe al kura beley, “Akelaus beley naniinde gasun ten Yuda nanare nin doyan al kurun Herot† hiyun,” yeke nurdeb kafura hen gor kutek ma iryin. Irkeb sopte po mitere Al Kurunyen miyon beley, “Galili nanare kunayin,” inkeb Galili kwamin. ²³ Kunbe taun kura Nasaret inen hanyende gor keperamin. Gobe bikken Al Kurun beley, “Nasaret nin al inen hinayin,” yirin goyen mere basan marmen mere yirkeb basan hen tagalamin gwahade goyen po forok yirin.

3

Yon Baptais beley mere tagalde hinhin

(Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Yon 1:19-28)

¹ Be, dama budam kukeb al kura Yon Baptais inen hinhan goyen Yudia nanare sawsawa po kurun nana bana gon wanbe saba tagal tagal min uryin. ² Saba ten hinhin gobe gahade: “Al Kurun beley alya bereyamin doyan yirtek nalube bikken binde hihi. Ningeb yen yufuk bana hitek yen nurde han kenem mata buluntin yubul ten yen ge bitin mulgan henayin,” yinen hinhin. ³ Meten goyen ten hinhin al Yon Baptais goke bikken Al Kurunyen mere basan al Aisaia beley gaha yirin:

“Sawsawa po kurun nana bana gon al kura forok yenbe alya bereya beley Doyan Al Kurunyen mere nurde gama ird ird nin dufay gitik ten ten ge gahade kuware tagalde hiyen:

‘Doyan Al Kurunyen beley kerna.

Belemin sope irde huwa irnan,’ yen hiyen,” yen kayyin.

Aisaia 40:3

⁴ Be, al gote ulinhorbe dapna kamel wuynen beley irtin goyen hor irdeb dapna sikken gore po kamin irde ulinhor goyen mal temdere giti irde hiyen. Irdeb bingeminbe gusuya yalangu fimiya po nene hiyen. ⁵ Irkeb Yudia nana bana gon nin taun kurun Yerusalem ya nana bana gon nin taun hoyan hoyanyabe Yodan fe sina bana gon nin

* 2:15-18: Hosea 11:1 † 2:22: Herot gobe Israel doyan irde hinhan doyan mar karkuwan gote deye.

marya kurun goyen Yon hitte kunbe ⁶ mata bulunmin ge Al Kurun pohogay irkeb Yon belej Yodan fe bana baptais yirde hinhin.

⁷ Be, Yuda marte tikula sanj po gama irde hanjen Farisi marya Sadusi marya budam Yon belej al baptais yirde hinhide gor wake yenenbe, “Denbe mata bulun po ten han gega, mali baptais tini yen wayhan? Den gab dufaytin bulun wor po kunere dirjen wen yara. Goyenbe mali baptais tetek gab Al Kurunyen bearar ma kentek yen nurde han? Ganun belej gwaha dinun? Epte ma wor po busaharnayin geb! ⁸ Ningeb Al Kurunyen bearar bana ma hitek yen nurde han kenem mata buluntin yubul ten yen ge bitin mulgan han gote iginen Al Kurun dilinde mata igin huwak goyen po ten hinayin. ⁹ Irde dindiken ge yen, ‘Nenbe Abraham dirjen wen,’ ma yen hinayin. Al Kurunbe igin hora gayen yade Abrahamyen dirjen wen yiryen geb, mata buluntin ma yubul tinayinbe meretin gobe min minmon wor po hiyyen. ¹⁰ Be, saporbe bikken he minde kerd kerd nin ep irtin hi yara Al Kurun belej mata buluntin gote murungem duntek binde wor po hi. Ningeb he kura iginen ma hen hiyen gobe ilde kak alare temeynayin go gwahade goyen po, den gayen mata buluntin yubul ma tinayinbe Al Kurun belej dakira ten kak alare dimiyyen.

¹¹ “Nebe mata buluntin yubul ten Al Kurun nin bitin mulgan hekeb fe ulin po baptais dirde hime. Goyenbe harhokner al kura wayyen. Al gote tarejbe kurun wor po. Yenjbe al turun yan wor po geb, ne gahade gare epte ma yen ge ten meten kurun titek hime. Kahan basanmin ten kun kun gobe meten kurun mon gega, goyen wor epte mon yen nurde hime. Yen belej gab Holi Spiritya kakya belej baptais dirjen. ¹² Irde yenbe al kura wit iginen yawaren yen kutummin tukun iginenya sikkenya pota yirde iginenbe goyen yerd yerd ya bana yerde sikkenbe yade kunga tiyyen go gwahade goyen dirjen. Ningeb al kame wayyen goreb meremin ma gama irde hinayin marbe kak huginen hitekde gor yimiyyen,” yinyin.

Yon Baptais belej Yesu baptais iryin
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

¹³ Goyarebe Yesu gob Yon belej baptais niri yenbe Galili nanare mat Yodan fete kurin. ¹⁴ Wake kenenbe Yon belej pet tenbe, “Ge belej gab ne baptais nirtek gega, danin bul mat, ‘Yen belej baptais niri,’ yen ne hitte wayha?” inyin. ¹⁵ Irkeb Yesu belej wol henbe, “Mekerke han kabe ne nurhem gwahade nira. Gogab Al Kurunyen dufay huwak wor po goyen tumhan deyya belej kawan forok iryen. Gwaha tiyen gab igin yen nurde hime,” inyin. Irkeb Yon belej fe alare tukun baptais iryin.

¹⁶ Be, Yesu go baptais tenbe fe tubul ten sinare wayyin. Wakeb goyare goyen po nanjin hol yirin. Hol yekeb Holi Spiritbe Yesu hitte nu foy ten kattinen ten yen hende keperke yingen kinyin. ¹⁷ Irkeb al melak kura nanjinde mat, “Al gabe urne bubulkujne wor po. Yen ge amanen wor po nurde hime,” yirin.

4

Ungura belej Yesu tunan uryin
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹ Be, baptais tirin go kamereb Ungura Satan belej tunan uri yenbe Holi Spirit belej bul irde sawsawa po kurun nana bana gon tukurin. ² Be, nan kahalya wawunya 40 gayen binje kutjare hinhin. Ningeb go kamereb binje bulun wor po iryin. ³ Irkeb tunan urtek al belej wanbe, “Ge gayen Al Kurun Urmin kenenbe hora ga yinke beret hena,” inyin. ⁴ Gwaha inkeb Yesu belej wol henbe, “Al Kurunyen asande, ‘Albe Al Kurun belej mere titin kurun goyen nurde sanjen hen hanjen. Munan binje hende po ma hanjen,’ gwahade katij hi,” inyin.

⁵ Go kamereb Ungura belej Yesu go Yerusalem Al Kurunyen taun inen hanjende gor tukunbe Al Kurunyen ya balem kurun goyen hende hoyan wor pore kura gor tukuke huwayin. ⁶ Irkeb sopte po inyin. “Al Kurunyen asandebe gahade katij hi:

'Al Kurun beley ge niñ tej miyonmin hulyañ yirke wañ haniñde ganarkeb solok yawayin goyen

hora unjkureñ beley muñ kura kahañge umulaw ma uryeñ,' yitiñ hi. *Tikiñ 91:11-12* Niñgeb ge gayen fudinde Al Kurun Urmin keneñbe solok yawa," inyiñ. ⁷ Irkeb wol heñbe, "Goyen goke wor, 'Al Kurunge tunañ ma urayiñ. Yeñbe Doyañ Al Kurun geb,' yeñ asañde katiñ hi," inyiñ.

⁸ Be, kura goya po tunañ ure yeñbe Yesu goyen dugu kurunde kura gor tukunbe megen niñ doyañ mar karkuwañ beley naña doyañ yirde hañ goya tareñmin turunñ yanña kurun goyen tumñañ ikala iryiñ. ⁹ Ikala irdeb, "Dokolhonje yuguluñ tej doloñ nirke gab det kurun yenha gayen yubul tej guneñ," inyiñ. ¹⁰ Gwaha inkeb wol heñbe, "Satan, hoyañ kwa! Asañdebe, 'Al Kurun po ga Doyañ Al Kurunge geb yende yufukde po heñbe yeñ po doloñ irde hayiñ,' yitiñ hi gobe ma nurde ha?" inyiñ. ¹¹ Gwaha inkeb Unğura go tubul tej kuriñ. Irkeb Al Kurunyen miyon beley wañ Yesu farañ uramiñ.

Yesu beley Galili nañare meteymin miñ uryiñ
(*Mak 1:14-15; Luk 4:14-15*)

¹² Be, kamebe Yesu go Yon Baptais tej fere tej koyare keramiñ mere momoñ goyen nurdeb mulgañ heñ Galili nañare kuriñ. ¹³ Kuñ Nasaret tiyunde hinhin. Muñ kura hitneñ tejbe Kapeneam taunde kurkuñ gor hinhin. Kapeneam taun gobe Galili fe ala kurun goyen siñare Sebulunya Naptaliyat megende hinhin. ¹⁴ Be, Yesu go Kapeneam kurkuriñ gobe Al Kurun beley mere basañ almiñ Aisaia momoñ irke basañ heñ tagalyiñ goyen fudinde wor po forok yiriñ. Merebe gahade:

¹⁵ "Sebulun megenya Naptali megenyabe Galili makañde kurkuñ kurkuñ beley kurunde har.

Yeñbe Yodan fe siña kurhan har. Megen gabe Galili naña bana har.

Gonbe Yuda mar moñ al miñ hoyañ manañ goñ hañ.

¹⁶ Go mar gobe Al Kurun ma nurde uneñ mata buluñ bana po heñ kidoma bana hitneñ tej hañyen goyen hulsi kurun kura kennayiñ.

Al kidoma bana heñ kamtiñ yara hañyen gobe

hulsi goyen forok yeke gote ureñ bana hinayiñ," yitiñ hi.

Aisaia 9:1-2

¹⁷ Be, Yesu go Kapeneam heñyabe saba tagal tagal meteymin miñ uryiñ. Sabamiñbe gahade: "Al Kurun beley alya bereyamiñ doyañ yirtek nalube binde hihi. Niñgeb yeñ yufuk bana hitek yeñ nurde hañ kenem mata bulunñ yubul tej yeñ ge bitiñ mulgañ henayiñ," yeñ hinhin.

Komatmiñ kura hoy yiryiñ
(*Mak 1:16-20; Luk 5:1-11*)

¹⁸ Be, Galili makañ fereñyañ goyen kuñ heñyabe Saimon deñem kurabe Pitaya kuliñ Andruya makañde kamañ temeyde hike yinyiñ. Ire itinya gobe makañ dapña yad yad mar. ¹⁹ Kuñ yeneñbe yinyiñ. "Wayyi. Wañ gama niryi. Irkeb al yade Al Kurun hitte yukuñ yukuñ mar direñ," yinyiñ. ²⁰ Gwaha yinkeb goyare po kamañmin yago yubul tej Yesu gama iraryum.

²¹ Muñ kura kutneñ tejbe ire itinya hoyañ Yemsya Yonyabe naniñ Sebediya hakware heñ kamañmin sope yirde hike ²² yeneñbe hoy yiryiñ. Irkeb ire itinya gore wor naniñ Sebedi goyen hakware gor po tubul tejbe Yesu gama iraryum.

Garbam mar sope yiryiñ
(*Luk 6:17-19*)

²³ Be, Yesu go Galili naña bana goyen kuñbe Yuda marte gabu yayañ saba tej Al Kurun beley alya bereyamiñ doyañ yird yird mere igiñ goke tagaldeb alya bereya garbammin kurayen kurayen manañ goyen guram yirke igiñ heñ hinhan. ²⁴ Irkeb yeñ mata tiyyiñ goyen Siria nañare niñ mar wor nurtiñ ala tiyamiñ. Irdeb garbam kurayen kurayen goyen yukuteke sope yiri yeñ Yesu hitte yawayamiñ. Alya bereya uliñ misiñ kurun minyañ, unğuram yañ, bu toneñ minyañ, tonañ kukuwa minyañyabe uliñ kamtiñya goyen yad

wayamiñ. Irkeb tumñañ guram yirde sope yiryiñ. ²⁵ Be, Galili naña, Dekapolis* naña, Yudia naña, Yodan fe siña bana goñ niñ marya Yerusalem taun kurunđe gor niñ marya budam wañ Yesu gama iramiñ.

5

*Amañ hej hinayiñ**(Luk 6:20-23)*

¹ Be, Yesu beleñ al buda kurun go yeneñbe dondonenđe hurkun kipiryiñ. Komatmiñ yago wor yeñ hininde gor hurkamiñ. ² Irkeb sabamiñ miñ uryiñ. Sabamiñbe gahade:

³ “Be, al kura nindikenbe epte moñ yeñ Al Kurun niñ po nurde hinayiñ mar gobe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hi bana goñ hinayiñ.

Niñgeb goke amañen nurde hinayiñ.

⁴ “Al Kura mata bulunmiñ ge kanduknen wor po nurde hañ marbe Al Kurun beleñ biñ yurum yiryen.

Niñgeb goke amañen nurde hinayiñ.

⁵ “Al kura neñ harhet harhet ma teñ hañ marbe kame Al Kurun beleñ megen kurun gayen yunke yende hiyyen.

Niñgeb goke amañen nurde hinayiñ.

⁶ “Al kura Al Kurun diliñde mata huwak teñ teñ niñ feya biñgeya niñ kamtiñen teñ hañ marbe Al Kurun beleñ mata huwak goyen yunen hiyen.

Niñgeb goke amañen nurde hinayiñ.

⁷ “Al kura al hoyañ niñ buniñen nurde yunen hañ mar gobe Al Kurun wor buniñen nurde yunen hiyen.

Niñgeb goke amañen nurde hinayiñ.

⁸ “Al kura biñde dufay bulun ma kerde hañ marbe Al Kurun kenen hinayiñ.

Niñgeb goke amañen nurde hinayiñ.

⁹ “Al kura fuleñaya kandukya yisikamde awalikde hej hej mata forok irde hañ marbe Al Kurun beleñ diriñne weñ yinyen.

Niñgeb goke amañen nurde hinayiñ.

¹⁰ “Al kura Al Kurun diliñde mata huwak teñ hike al hoyañ beleñ bulun bulun yirde kanduk kurayen kurayen yeneñ hañ marbe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hi bana goñ hinayiñ.

Niñgeb goke amañen nurde hinayiñ.

¹¹ “Be, ne gama nirde hike al beleñ goke igiñ ma nurde sukal dirde bulun bulun dirde mere bulun kurayen kurayen uliñde irde hinayiñ. Goyenbe goke ma nurde amañ hej hinayiñ. ¹² Kanduk teñ hinayiñ gote murunğembe Al Kurun beleñ kurun dunyen. Niñgeb goke amañen nurde hinayiñ. Mata gobe tiñen moñ. Biken Al Kurunyen mere basañ mar yirde hinhan gwahade goyen po, deñ wor gwaha dirde hinayiñ,” yinyiñ.

*Hulsiya fawya**(Mak 9:50; Luk 14:34-35)*

¹³ Irdeb sopte po yinyiñ. “Deñbe al hañ kurun gate faw yara. Fawbe meter miñyañ. Goyenbe daha wet kura teñ bulun hiyyenbe daha mat sopte igiñ irtek? Epte moñ. Niñgeb faw bulun hitiñ gobe wok irtek. Irkeb al beleñ ufurka teñ kun hinayiñ.

¹⁴ “Irde deñbe al megen hañ kurun gate hulsi yara. Taun kurun kura dondonenđe hi gobe epte ma banare hiyen. ¹⁵ Gwahade goyen po al kura epte ma hulsi usun urde teñ koron po aw uryen. Gwahade yarab teñ hende biñgun irkeb al ya biñ bana hinayiñ goyen tumñañ hulsire hinayiñ. ¹⁶ Gwahade goyen po deñbe hulsi yara heñ Al Kurun diliñde mata wukken goyen al yikala yirde hinayiñ. Gogab matatiñ igiñ goyen yeneñbe Al Kurun sañiñ miñyañ goyen isoka irde hinayiñ.

Al Kurunyen mere sañiñ ire yeñ wamiriñ

* 4:25: Dekapolis gote miñbe “10 taun hañ.”

¹⁷ “Be, mongo ne gayen nenenbe dufaytindeb, ‘Yen belebe Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basan marte sabaya goyen walde pasi hewe yen wayyin,’ yen ma nurnayin. Nebe saba goyen wale yen ma wamirin. Gwaha titnebe mere gote min wor po goyen ten kawan irmeke nurnan yen wamirin. ¹⁸ Fudinde wor po dinej hime. Mejenya nanjinya hiriryen goya goyen sabamin gote mere bilmin katin goyen unjkuren mun kura bana ma kuyen. Hen henbe sabamin gote iginen tumnan forok yenayin. ¹⁹ Ningeb al kura sabamin kura gama irtek metenen mon wor po goyen pel irde go ma gama irdeb al hoyan wor go goya gama irde ma inyen al gobe Al Kurun belej alya bereyamin doyan yird yird bana gon denem mon hiyyen. Munan al kura sabamin gama irde al hoyan saba yiryen al gobe Al Kurun belej alya bereyamin doyan yird yird bana gon denem kurun wor po hiyyen. ²⁰ Fudinde wor po dinej hime. Den mata huwak ten hinayin goyen Farisi marya Moseyen saba maryat mata huwak goyen fole ma irnayinbe fudinde wor po epte ma Al Kurun belej alya bereyamin doyan yirde hi bana gon hurkunayin.

Kanduk sope ird ird mata

²¹ “Be, bikkenbe Moseyen sabareb taytin yagobe, ‘Al ma gasa yirke kamnayin. Munan al kura gwaha tiyyenbe merere huwarde murungem bulun tiyyen,’ yintin goyen denbe nurde hanjen gogo. ²² Goyenpoga nebe go hende gaha dinej tihim: al kura kadom inen tiyyen al gobe merere huwaryen. Gwahade goyen po, al kura kadom, ‘Dufaygem mon,’ inyen wor merem yan hen Yuda marte doyan mar dilinde huwaryen. Irde al kura belej kadom kura, ‘Gebe kukuwa,’ inyenbe kak alare kuyen.

²³ “Ningeb Al Kurun galak ire yen altare gor det yukun henjab kadge kura belej bulun nurd guntin goyen bege bak yekebe ²⁴ detge go alta dilin mar gor po yubul ten kun kadge goya kanduk go sope irde awalik hen gab mulgan hen Al Kurun galak irayin.

²⁵ “Be, al kura merem yan girde merere gukun hikeyab aran po kanduktirin go belen kun henya sope iriryen. Mongo kun merere huwarkeb mere nurd nurd al belej gade kimyan titmin haniinde giryen. Irkeb kimyan titmin belej gade fere girde koyare gernayin geb. ²⁶ Fudinde wor po dinej hime. Kat sinare kwen yenbe hora gwahade kerayin gintin goyen tumnan po kerde pasi irde gab sinare kwayin geb,” yinyin.

Al berem yanbe huwak po hinayin

²⁷ Irde sopte yinyin. “Be, mere kurabe gahade yen hike nurde hanjen: ‘Al berem yanbe bere hoyan ma duwan yirde hinayin. Irde bere wor al hoyan ma duwan yirde hinayin,’ yitin. ²⁸ Goyenpoga nebe go hende gaha dinej tihim: al kura bere kura kenen gwaha irmewon yen bin huwaryen gobe bikken bere hoyanya duwan ten ten mata bulun goyen binde tiyyen. ²⁹⁻³⁰ Mongo ulge kurhan kura belej mata bulun tike ulge tumnan kak alare kwak geb, bulun tiyyen go po ten sija irayin. Delge yase belej mata bulun tikeb goyen marde temeyayin. Hange yase belej mata bulun tikeb go wor walde temeyayin.

Bere takira ten ten mata

(Matiyu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ “Be, denbe ‘Al kura berem takira tiye yenbe takira ten ten asan kan haniinde kerdebe takira tiyyen,’ gwaha yen hike nurde hanjen. ³² Goyenpoga nebe go hende gaha dinej tihim: al kura berem go al hoyan ma duwan irde hikeya epte ma takira tiyyen. Takira tike bere go kun al hoyan tiyyenbe bere goya un gergen goya Al Kurun dilinde lelep mata ten har yen yinyen. Goyenbe Al Kurun belej un bikkek gore yirke tahar yen un bikkek go minje iryen.” yinyin.

Biya ten ten mata

³³ Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Bikken Moseyen sabarebe taytin yago, ‘Biya ten henya usi ma ten hinayin. Al Kurun hitte biya tenbe biya tiyayin goyen po gama irayin,’ yintin goyen den wor nurde hanjen gogo. ³⁴⁻³⁵ Goyenpoga nebe go hende gaha dinej tihim: nanjinbe Al Kurunyen maroro gasun. Irde mejenbe yende kahan kerd kerd gasun. Irde Yerusalemben Doyan Al Kurun gote taun. Ningeb biya tinin yen

goya det goyen goya deñe ma yurnayin. ³⁶ Tonanjin yuwaljen unjkuren kura goyen tarejinde epte ma umjam hoyan irnayin. Ninge bina tenya tonanjin ma deñe urnayin. ³⁷ Huginen mere fudinde po yen hinayin. Ninge mere kura fudinde kenem, 'Fudinde,' yenayin. Munan fudinde mon kenenbe 'Fudinde mon,' po yenayin. Go hende mere kura sopte tinayinbe mere gobe Al Bulun hitte mat wayyen.

Wol hej hej mata

(Luk 6:29-30)

³⁸ "Be, mere kurabe gahade yen hike nurde hanjen: 'Al kura belej delge upul tikeb ge belej wor wol hej dilin upul tiyayin. Irde misinje yufele tikeb ge belej wor wol hej misin yufele tiyayin,' yitin. ³⁹ Goyenpoga nebe go hende gaha dinen tihim: al kura bulun dirke goya matamin go wol ma hawayin. Al kura wan ulunje yase belej sejen gurke goya wol ma hej kurhan wor tigiri ten unayin. ⁴⁰ Irde al kura ulinhorge goke po ten merere geren tikeb buninen irde meje dibage manan unayin. ⁴¹ Irde al kura parsay girde, 'Kandukne ten 1 kilomita kwa,' ginkeb faran ure yen nurde kandukmin ten teban 1 kilomita kwayin. ⁴² Irdebe al kura det kuray amu hejen gusunan girkeb mali po ten unayin. Munan al kura wan detge kura beljen tewe ginkeya ga basina ma irayin.

Asogo

(Luk 6:27-28,32-36)

⁴³ "Be, mere kurabe gahade yen hike nurde hanjen gogo: 'Kadnin yago nin amanen nurd yunen hinayin. Irde asogotinbe bulun bulun yirde hinayin,' yitin. ⁴⁴⁻⁴⁵ Goyenpoga nebe go hende gaha dinen tihim: Al Kurunbe al iginya bulunya tumnande nanaya kigarinya yunen hiyen. Ninge asogotin ge amanen nurde yunen hinayin. Irde bulun bulun dirde hinayin mar gobe Al Kurun belej faran yuri yen Al Kurun gusunan irde hinayin. Gogabe denbe Al Kurun taremin kurun wor po gote dirnen wen igin hinayin. ⁴⁶ Be, al kura den ge amanen nurde dunen hinayin mar goke po amanen nurnayinbe Al Kurun belej gote murungem dunyen yen nurde han? Mon. Teks yad yad marbe mata bulun mar yinen hanjen goyen wor kadom ge amanen nurde igin igin yirde hanjen. ⁴⁷ Yuda mar mon al min hoyan wor kadom mere gird ten igin igin yirde hanjen. Ninge kadnin yago po mere yirde igin igin yirde hinayinbe matatinbe mel gote folek yen nurde han? Mon. ⁴⁸ Nantin Al Kurun tare minyan gobe huwak wor po geb, den dirnen wen wor gwahade go po huwak hinayin," yinyin.

6

Al faran yurd yurd mata

¹ Be, Yesu belej sopte gaha yinyin: "Be, Al Kurun dilinde mata igin ten hiniñ yenbe kenkela dufay hejen ga mata ten hinayin. Al denke po ga mata ten hiniñ ma yen hinayin. Gwaha tinayinbe Adotin Al Kurun sanin minyan gore matatin gote murungem ma dunyen. ² Usi marbe al belej denen turun dirnan yenbe al buninen faran yurnin yen gabu yayan, kurabe belenyan huwarde bigul fu irde ga mata ten hanjen. Goyenbe den goya gwaha ma ten hinayin. Fudinde wor po dinen hime. Matamin gote murungembe al belej turun yirde hinayin goya go po tenayin. Kamebe hubu wor po geb. ³ Ninge al buninen kura faran yurnin yenbe balmin po mata ten hinayin. Hantin yase belej mata igin kura tike goya hantin tapa belej go ma nuryen. ⁴ Gwahade goyen po al buninen faran yurnin yenbe al ma denen hikeya faran yurde hinayin. Irkebe Nantin Al Kurun tare minyan gore al faran yurd yurd mata banare ten hinayin gote murungem dunyen.

Al Kurun mere ird ird mata

(Luk 11:2-4)

⁵ "Be, usi marbe Al Kurun mere irnin yenbe al denen turun dirnan yen gabu yayan, kurabe belej kogorhonyan al budam kun wan ten hanjende gor huwarde Al Kurun mere irde hanjen. Goyenbe den goya gwaha ma ten hinayin. Fudinde dinen hime. Matamin gote murungembe al belej turun yirde hinayin goyare gog po tenayin. Kamebe hubu

wor po. ⁶ Ningeb Al Kurun mere irniñ yeñbe yatiñ bana hurkun yame tañbe Nantiñ Al Kurun banare hi goyen mere irde hinayiñ. Gogab Nantiñ beleñ banare heñ balmiñ mata teñ hinayiñ goyen deneybe gote murungem dunyeñ.

⁷ “Yuda mar moñ al miñ hoyañ beleñ unguramiñ doloñ yirde heñya mereniniñ nurnayiñ yeñ mere sobamde po yeñ tebañ teñ hanñen. Goyenbe deñbe Al Kurun mere irniñ yeñ goya gwaha ma teñ hinayiñ. ⁸ Adotiñ Al Kurunbe deñ beleñ gusuñañ ma irkeya bikkeñ det goke nurde hañ yeñ nurde hi. Ningeb mel go teñ hañ gwaha ma teñ hinayiñ. ⁹ Ningeb Al Kurun mere irniñ yeñbe gaha yeñ hinayiñ:

Adoniniñ, gebe kurun wor po.

Huginen turun girde hitek.

¹⁰ Gere alya bereya doyañ yird yird mata goyen kawan forok irayiñ.

Irdeb dufayger meten teñ gote iginen ge hayende gor igiñ wor po forok yirde hayen gwahade goyen po,

megen gayen wor forok yirde hayiñ.

¹¹ Irdeb hanñkayen biñgebe gwaha mat nene ep nenayiñ yeñbe gwahade po dunen hayiñ.

¹² Irdeb al hoyañ beleñ bulun dirke mata bulunmiñ halde yunen hityen gwahade goyen po,

mata bulunniñ halde dunen hayiñ.

¹³ Irdeb dubul tike tunañ bulun bana ma kattek.

Irde Al Bulun haniñde mat dumulgañ tiyayiñ.

¹⁴ Ningeb al kura bulun dirkeb mata bulunmiñ goyen halde yunnayiñ. Gogab Adotiñ tareñmiñ kurun gore wor mata bulunñiñ halde dunyeñ. ¹⁵ Munañ al kura bulun dirkeb halde ma yunnayiñ gobe Adotiñ tareñmiñ kurun gore wor mata bulunñiñ go ma halde dunyeñ.

Binge kutña ird ird mata

¹⁶ “Be, usi marbe binge kutña irde heñyabe kimiñ algup neke tupi sam tikeb al beleñ yenen mel gabe gwaha teñ hañ yeñ denñañ yeñ nurde mata teñ hanñen. Goyenbe deñ goya gwaha ma teñ hinayiñ. Matamiñ gote murungembe al beleñ turun yirde hinayiñ goya po tenayiñ. Kamebe hubu wor po. ¹⁷ Ningeb binge kutña irde heñyabe fe gemde tonañtiñ par teñ kutñare hite yara ma teñ kunñ hinayiñ. ¹⁸ Gogab binge kutñare hinayiñ goyen al beleñ gwaha teñ hañ yeñ ma denen hinayiñ. Goyenbe Adotiñ banare hi gobe nurde hiyen. Ningeb mata balmiñde teñ hinayiñ goyen gote murungem dunyeñ.

Megen niñ samun

(Luk 12:33-34)

¹⁹ “Be, megen niñ samunbe sisige beleñ walñayiñ, kurab kawe mar beleñ kawe dirñayiñ. Irde kurabe tiktuk irde bulun henayiñ. Ningeb dindiker ge nurde samun yade buda ma yirde hinayiñ. ²⁰ Gwahade yarabe samunñiñ goyen yade al farañ yurde hinayiñ. Irkeb Al Kurun beleñ gote murungem igiñ wor po goyen kame dunen yeñbe gasunñiñde yerde hiyen. Gobe det kura beleñ epte ma bulun yirñayiñ. ²¹ Dufaytiñ kurunbe samunñiñ hiyen ge gor po hiyen geb, gago momoñ dirde hime.

²² “Be, diltiñbe ulñiñde hulsi yara. Ningeb diltiñ igiñ hinayiñbe hulsire hañ yara Al Kurunñen samun banare hi goyen keneñ keñkela bebak teñ hinayiñ geb, heñ heñtiñ igiñ wor po hiyyen. ²³ Munañ diltiñ bulunbe samunñiñ epte ma keneñ bebak teñ megen niñ samun niñ po nurde hinayiñ geb, heñ heñtiñ gobe kidoma beleñ po aw duryen. Ningeb Al Kurunñen samun banare hi goyen keneñ bebak titek yarabe bebak ma tinayiñbe heñ heñtiñbe bulun wor po hiyyen. ²⁴ Albe epte ma wawun unñkureñde po doyañ al irawa niñ meten teñ yunen. Epte moñ wor po. Gwaha titñenbe doyañ al kurabe harhok unyen. Munañ kurabe amañen nurd unen keñkela awalik irde hiyen. Ningeb gwahade goyen po, epte ma Al Kurunña horaya tumñande meten teñ yunnayiñ.

Heñ henge niñ ug po ma dufay hawayiñ

(Luk 12:22-31)

²⁵ “Ningeb fudinde dinen hime. Megen gar henya daha mat bingeya feya netek, irde ulninindebe da yade umna ten hitek yenbe hen herjin ge uguu po ma dufay hen hinayin. Bingebe igin gega, gore po epte ma hen herjin igin iryen. Ultin umna manan gwahade po ultin igin ma iryen. ²⁶ Be, nu nin nurnan. Yenbe bingbe ma harde hanyen. Irde sak yeke yade bingbe yadi yerd yerd yare ma yerde hanyen. Goyenbe Al Kurun beley paka yirde hiyen. Al Kurun sanin minyan beley nu wor gogo kenkela po doyan yirde hiyen. Munan derbe nu gote folek wor po geb, dahadem Al Kurun beley deney wasak tike bingbe kamnayin? Epte moŋ geb. ²⁷ Den gayen kura megen gar hen her nin uguu po dufay henayinbe igin nalutin goyen muŋ kura singir irde ulyande hinayin? Epte moŋ.

²⁸ “Irde daniŋ geb ultin umna nin uguu po dufay hen hanyen? Yamun fuwalabe yenenmin igin muŋ wor po goke nurnan. Yenbe ulin umna nin meten ma ten ulinhor kura ma gada yirde hanyen. ²⁹ Goyenbe fudinde wor po dinen hime. Bikken Israelyen doyan al kurun Solomonbe ulin umna kusamuŋ wor po yerde hinhin. Goyenpoga ulin umnamin igin wor po gore yamuŋ fuwala goyen epte ma fole yirtek hinhan. ³⁰ Yamun fugala gobe nalu sobamde ma hanyen. Hanke hinayin, gisebe al beley walde kakde yemeyde hanyen. Be, gwahade goyen po, yamuŋ fugala gobe det kurun kura gogo moŋ gega, Al Kurun beley doyan yirde umna yirde hiyen geb, denbe daniŋ ulninin umna ma gitik ten dunyen yen goke uguu po dufay hen han? Denbe Al Kurun nin heken wor po ma nurde han. ³¹ Ningeb da bingbe netek, da fe netek, irde da yade ulninin umna titek yen goke dufay uguu po ma hen hinayin. ³² Megen nin mar ne nin ma nurde han gore gab det budam kurun gwahade goyen yad yad nin uguu po dufay hen goke kanduknen nurde hanyen. Goyenbe Adotin Al Kurun sanin minyan gobe det goke nurde han yen bikken deney hiyen. ³³ Ningeb denbe Al Kurun beley doyan dird dirya mata huwak ten tenya nin wa nurde hinayin. Irke gab Al Kurun beley den det kurun nurde hinayin kurun goyen wor duney hiyen. ³⁴ Ningeb sopte fay urkeb daha titek yen goke dufay uguu po ma hen hinayin. Fay urke gab gwaha kura tiye yen nurnayin. Hankayen kandukbe hankayen po, munan giseyenbe giseyen po geb,” yinyin.

7

Kadinde mata goke bulun mat ma yawayin
(Luk 6:37-38,41-42)

¹⁻² Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Al kura kadom mata tike kenenbe, ‘Nebe igin, munan yenbe bulun ten hi,’ yiyyenbe al go wor Al Kurun beley gwaha po iryen. Al kadit kurate mata daha mat kennayinbe Al Kurun wor gwaha mat dinyen. Ningeb al kadit beley mata kura tike goya den beley, ‘Nenbe huwak,’ yen nurde, ‘Al gobe daniŋ bulun tiya?’ ma yen hinayin. Moŋgo Al Kurun beley den wor gwaha po diryen geb. ³ Denbe kadinde mata bulun muknen muŋ wor po mukun yara goyen yenen goke yen han. Goyenbe dindikenbe mata bulunbe he parwek karkuwan yara diliten pet ten han goyen go ma po nurde han. ⁴ He parwek gore huginen diliten pet titen han goyen ma yenenya dahade ningeb, ‘Kadne, mukun delger hi go ten siŋa ire?’ innayin? ⁵ Dulin usi mar wor wor, mehenbe dindikenbe dilitenbe nin he parwek go wa yade siŋa yirnayin. Irde gab diliten kenkela nankenenbe kadit dilinde mukun goyen igin yad siŋa yirnayin.

⁶ “Be, denbe det kura Al Kurun untek goyen yade kulu ma yunen hanyen. Irde selwen yara det damum hende hoyan goyen yade bu binde ma yemeyde hanyen. Gwaha yirkeb samun igin kura gogo yen ma nurde mali yufurka tinayin. Ningeb gwahade goyen po, al kura Al Kurunyen merebe titminen min minmoŋ yen nurde han mar gobe Al Kurunyen det mali mali ma yunen hinayin. Moŋgo mel gore tigiri ten buya kuluya beley disen sak dirtinen dirnayin geb,” yinyin.

Al Kurun gusunay ird ird nin bada ma henayin
(Luk 11:9-13)

⁷⁻⁸ Irdeb sopte po gaha yinyinj: “Be, al kura belej det kurañ nurde Al Kurun gusunaj irkeb unyej. Irde det kurañ nankenej kurut yekeb ikala iryej. Irde yej belej alya bereyaminj doyañ yirde hi bana goñ hurkun hurkun yame goyen mayde tebañ irkeb yame hol ird unyej. Ningeb deñ wor det kura niñ nurde Al Kurun gusunaj irtinje po hikeb dunyej. Det goke nankenej kurut yitinje po hikeb dikala diryej. Irde yej belej alya bereyaminj doyañ yirde hi bana goñ hurkun hurkun yame mayde tebañ irkeb yame hol ird dunyej.

⁹ “Be, deñ gayen al ganunbe dirinminj belej bingje niñ yekeb hora teñ unyej? ¹⁰ Irde makañ dapña niñ yekeb kunere teñ unyej? ¹¹ Deñ mata buluj mar wor dirinjinj yago belej det kurañ yekeb det iginj po yunninj yeñ nurde hanjen. Ningeb Adotin Al Kurun sañinj minyanj gobe deñ megen niñ mar gote folek geb, gusunaj irkeb det iginj wor po goyen dunyej geb.

¹² “Gwahade ningeb mata teñ hinayinj kurun gobe al hoyañ belej neñ gwaha gwaha dirde hiwoñ yeñ nurde hañ gwahade goyen po, deñ wor gwahade po yirde hinayinj. Moseya Al Kurunyen mere basañ marya belej saba teñ hinhan gote miñ wor pobe gago geb.

Yame dirneñ bana hurkunayinj

(Luk 13:24)

¹³⁻¹⁴ “Be, kak alare kun kun yamebe kurun, irde gor kun belejbe meteneñ moñ. Ningeb al budam yame goyen bana hurkun hañ. Munañ Al Kurunja huginj heñ heñ gasunje gor kun kun yamebe dirneñ muñ wor po. Irde belej manañ meteneñ. Ningeb al yunjkureñ yunjkureñ belej muñ po gab yame goyen keneñ bebañ teñ hañ. Ningeb deñje yame dirneñ bana gore hurkunayinj.

Heya he gote igineña

¹⁵ “Be, Al Kurunyen mere basañ mar falkuk niñ kenkela heñ hinan ko. Go mar gobe dapña fulenam moñ sipsip yara heñ wanayinj. Mereminbe iginj yara gega, bin bana dufayminbe buluj wor po geb, kulu duwi belej al isitinj yara heñ heñtinj buluj wor po irnayinj. ¹⁶ Gwahade mar gobe mataminje po gabe fudinde Al Kurunyen mere basañ mar ma usi mar wet goyen yeneñ bebañ teñ hinayinj. Al belej wain igineñbe kan hoyañ hende ma yade hanjen. Fik he igineñ wor he mali hende ma yade hanjen. ¹⁷ Gwahade goyen po, he iginbe igineñ iginj po forok yirde hiyen. Munañ he bulunbe igineñ buluj po forok yirde hiyen. ¹⁸ Ningeb he iginbe igineñ buluj ma forok yiryen. Munañ he bulunbe igineñ iginj ma po forok yiryen. ¹⁹ Ningeb he kura igineñ iginj ma forok yiryen gobe ilde kak alare temeynayinj. ²⁰ Ningeb gwahade goyen po, mataminj belej gab mel gobe gwahade mar yeñ yeneñ bebañ tinayinj.

²¹ “Be, alya bereya megen heña, ‘Doyañ Al Kurun, Doyañ Al Kurun,’ nineñ hañ gega, al yunjkureñ belej po Al Kurunyen alya bereya henayinj. Adone Al Kurun sañinj minyanj gote dufay goyen kenkela nurde go po gama irde hañ mar po gab Al Kurunyen alya bereya henayinj. ²² Nalu funande goyenterbe al budam belej, ‘Doyañ Al Kurun, Doyañ Al Kurun, neñbe sañinger merege basañ heñ tagalde hinhet. Irde tarenger unğura yakira teñ mata tinen kurayen kurayen yirde hinhet. Ningeb neñbe gere alya bereya,’ ninnayinj. ²³ Goyenbe ne belej kawan po, ‘Mata buluj mar, nebe go ma wor po nurd duneñ hime. Hoyañ kunaan!’ yinenj.

Al irawayen ya ird ird mata

(Luk 6:47-49)

²⁴ “Be, gwahade ningeb al kura merene nurde gama iryeñ al gobe ya ire yeñbe tola meteminj dukun po talde hora po dalun unyeñ go gwahade goyen. ²⁵ Kigariñ kurun kateñ figilu teñen yan kuyeñ. Irde meñ sañinj yare gor kuyeñ gega, tolambe sañinj po yimiytinj geb, epte ma tobo tike katyeñ. ²⁶ Goyenbe al kura merene nurde ga gama ma iryeñ al gobe al kukuwa kura mulowo hende ya iryeñ go gwahade goyen. ²⁷ Ningeb kigariñ kurun kateñ

figilu teŋeŋ yaŋ kuyeŋ, irde meŋe saŋiŋ yare gor kukeb tolambe mulowo hende yimiyyiŋ geb, ya gobe kateŋ buluŋ wor po hiyyeŋ,” yinyiŋ.

²⁸⁻²⁹ Be, Yesu go sabamiŋ pasi irkeb gor hinhan mar gore meremiŋ go tonŋeŋ yaŋ wor po nuramiŋ. Irdeb hurkuŋkat teŋbe, “Ey, sabamiŋ gabe Moseyen saba marte saba yara moŋ be!” yamiŋ.

8

Al busuka miŋyaŋ sope iryiŋ

(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)

¹ Be, sabamiŋ go pasi irdeb dugure gor mat kateŋ kuŋ hikeb al budam gama irde kuŋ hinhan. ² Irkeb busuka miŋyaŋ al kura gore waŋ kimiŋ mar dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, dufayger wilakŋeŋ nurdeb sope nirke igiŋ heweŋ,” inyiŋ. ³ Irkeb al go uliŋde haniŋ kerdeb, “Igiŋ guram gireŋ. Niŋgeb igiŋ hawa!” inyiŋ. Irkeb goyare po busuka go tubul tike igiŋ hiriŋ. ⁴ Irkeb, “Igiŋ haha gake al kura momoŋ irak yo. Gwaha titŋeŋbe Al Kuruŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ mar hitte kuŋ sikkeŋge yikala yirke keneŋbe fudinde igiŋ haha ginnayiŋ. Irke gab Mose beŋeŋ bikkeŋ yiriŋ mata goyen gama irde dapŋa kura mel go yunnayiŋ. Irkeb ge niŋ teŋ Al Kuruŋ niŋ dapŋa go kumga tinayiŋ. Irkeb al tumŋaŋ fudinde igiŋ hihi yeŋ gennayiŋ,” inyiŋ.

Fuleŋa marte doyaŋ alyen dufaymiŋ tareŋ

(Luk 7:1-10)

⁵ Be, gwaha teŋbe Yesu go Kapeneam taunde kuriŋ. Irkeb Roma gabmanyen fuleŋa marte doyaŋ al* kura gore faran nuri yeŋ wayyiŋ. ⁶ Irdeb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, meteŋ alne kura uliŋ kamke uliŋ misiŋ kuruŋ wor po kateŋ yare ferde hi,” inyiŋ. ⁷ Irkeb Yesu beŋeŋ, “Kuŋ sope ireŋ,” inyiŋ. ⁸ Irkeb al gore wol heŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, ge beŋeŋ ne al gahade gate yare kutek moŋ. Niŋgeb duliŋ mere po tikeb meteŋ alne igiŋ hiyyeŋ. ⁹ Ne wor doyaŋ alner yufukde heŋ yende mere po gama irde himyen. Irde ne wor fuleŋa mar kura doyaŋ yirde hime geb, al goyen kura, ‘Kwa,’ inmekeb kuyeŋ. Munaŋ kurabe, ‘Waya,’ inmekeb wayyeŋ. Irde meteŋ alne manaŋ, ‘Det ga ira,’ inmekeb gwaha po tiyyeŋ,” inyiŋ. ¹⁰ Irkeb Yesu beŋeŋ al gote mere go nurde tulfut yiriŋ. Irdeb gama irde kuŋ hinhan mar goyen fulgaŋ kaŋbe, “Fudinde wor po dinhem. Israel bana ga ne niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ al kura gahade ma keneŋ himyen. Hubu wor po. ¹¹ Ga nurnaŋ ko. Kame kame Al Kuruŋ beŋeŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ dula mata kuruŋ forok yiyyeŋ. Goyenterbe Yuda mar moŋ al miŋ hoyan beŋeŋ megeŋ kuruŋ ga hike kwa gayen kurhan mat mat waŋbe Yuda marte asem yago Abraham, Aisakya Yekopya irde gasuŋmiŋyaŋ gasuŋmiŋyaŋ keperde dulaŋ teŋ hinayiŋ. ¹² Goyenbe Yuda marbe Al Kuruŋ beŋeŋ basiŋa yirtiŋ gega, ne niŋ dufaymiŋ saŋiŋ ma irnayiŋ mar gobe yakira tike siŋare kidoma bana goŋ hinayiŋ. Irde eseŋbe misiŋ yiŋeŋ hinayiŋ,” yinyiŋ. ¹³ Irdeb fuleŋa marte doyaŋ al goyen, “Igiŋge kwa. Ne niŋ dufayge saŋiŋ irde ha geb, gwahade forok yewoŋ yeŋ nurha gwahade po forok yiyyeŋ,” inyiŋ. Irkeb meteŋ almiŋbe Yesu beŋeŋ mere tiyyiŋ nalu goyenter po igiŋ hiriŋ.

Yesu beŋeŋ al budam sope yiryiŋ

(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁴ Be, Yesu go Pitayen yare kuŋbe Pita teŋak aygaŋ miŋyaŋ ferde hike kinyiŋ. ¹⁵ Irde kuŋ haniŋde tanarkeb aygaŋ go tubul tiyyiŋ. Irkeb bere gore huwarde biŋge kaŋ yunyiŋ.

¹⁶ Be, kuŋ hako ga kidoma heŋ hikeb uŋgura ketal yurtiŋ mar budam yawayamiŋ. Irkeb Yesu beŋeŋ uŋgura go merere po yakira tiyyiŋ. Irde al garbam miŋyaŋ manaŋ tumŋaŋde sope yirke igiŋ hamiŋ. ¹⁷ Gwaha teŋ hinhin goke bikkeŋ Al Kuruŋyen mere basaŋ al Aisaia beŋeŋ asaŋde mere kura gahade kayyiŋ:

“Al gobe nende mata buluŋya garbamniniŋya pasi yiryen,” yitiŋ hi.

Aisaia 53:4

* 8:5: Fuleŋa marte doyaŋ al gabe fuleŋa mar 100 doyaŋ yirde hiyen.

Niṅgeb mere gote iginenḅe mata gogo forok yirde hinhin.

Yesu gama irniḅe det kura yubul tinayiḅ
(Luk 9:57-62)

¹⁸ Be, Yesu gob al budam waḅ gabu irke yenenḅe komatmiḅ yago goyen, “Fe ala kurunḅ ga siḅa ironḅ mat kuniḅ,” yiniḅ. ¹⁹ Irkeḅ Moseyen saba tagal tagal al kura gore waḅḅe, “Tisa, nebe ge kuḅ heḅ taha kurunḅ gobe gama po girde kuḅ heḅ,” iniyiḅ. ²⁰ Irkeḅ wol heḅ, “Kulu duwibe ferd ferd gasuḅ miḅyaḅ. Nu wor hagam yaḅ. Goyenpoga ne Al Urmiḅ† gabe gor kura ferde usaḅ hetek gasuḅnem moḅ,” iniyiḅ. ²¹ Irkeḅ komatmiḅ hoyanḅ kura goreḅ, “Doyanḅ Al Kurunḅ, nebe gama girenḅ gega, kuḅ adone wa teḅ mete teḅ gab waḅ gama girenḅ,” iniyiḅ. ²² Irkeḅ Yesu beḅeḅ, “Waḅ gama nira! Al kamtiḅ gobe tubul tike al ne niḅ ma nurde Al Kurunḅ diliḅde kamtiḅ yara haḅ mar gore gab teḅ mete tinayiḅ geb,” iniyiḅ.

Yesu beḅeḅ meḅe kurunḅ masi irke tik yiriḅ
(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ Be, gwaha teḅḅe hakwa kura go hende hurkuriḅ. Irkeḅ komatmiḅ yago wor go hende hurkuḅḅe yeḅya kwamiḅ. ²⁴ Irke gwahade forok yeweḅ tiya yeḅ ma nurkeya bemel po meḅe kurunḅ huwariḅ. Irkeḅ duba karkuwanḅ karkuwanḅ fumde waḅ hakwa mayde biḅde hurkuḅ ala heḅ hinhin. Goya goyenḅe Yesube firtiḅde hinhin. ²⁵ Irkeḅ komatmiḅ beḅeḅ kuḅ isaḅ heḅḅe, “Doyanḅ Al Kurunḅ, fe nene kamniḅ tihit geb, faraḅ dura!” inamiḅ. ²⁶ Irkeḅ huwarde, “Daniḅ geb ne niḅ hekkeḅ ma nurde kafura heḅ haḅ?” yiniḅ. Irdeḅ meḅeya makaḅya buluḅ wor po hiriḅ goyen masi yirke kamaryum. ²⁷ Irkeḅ mel go hurkuḅkat teḅḅe, “Da albe gago? Meḅeya makaḅya wor yende mere nurhar!” yeḅ kadom gusuḅanḅ gird tiyamiḅ.

Gadara marte nanḅare kuriḅ
(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Be, meḅe kamke mel go kuḅ kuḅḅe Galili fe ala siḅa kurhan Gadara marte nanḅare forok yamiḅ. Irkeḅ al irawa kura unḅgura ketal yurtiḅ bembayanḅ heḅ kuḅ haryen gore Yesu hitte wayaryum. Al irawa gobe misiḅeḅ yaḅ wor po geb, albe yeḅ haryenyanḅ gor kutek moḅ. ²⁹ Be, irem gore Yesu hitte waḅḅe, “Al Kurunḅ Urmiḅ, daha direḅ wayha? Nalu hako hikeya buluḅ dire yeḅ wayha?” ineḅ kwep iraryum. ³⁰ Be, goya goyenḅe bu buda kurunḅ kura sorte yarham po heḅ dulaḅ teḅ hinhan. ³¹ Unḅgura gore Yesu goyen eseḅ mere irdeḅ, “Dakira tiye yeḅ nurdeḅ dad derke kuḅ bu buda iro ketal yurtek,” inaryum. ³² Irkeḅ, “Kunaḅ!” yinkeḅ unḅgura buda go al irawa goyen yubul teḅ kuḅ bu buda kurunḅ go ketal yurkeḅ kuḅ hamulare mat fe alare kateḅ fe nene kamamiḅ. ³³ Irkeḅ bu doyanḅ yirde hinhan mar gobe busaharde taunde kuḅḅe al irawa unḅguram yanḅa bu budaya hitte mata forok yiriḅ kurunḅ goyen goke al momoḅ yiramiḅ. ³⁴ Irkeḅ al taunde niḅ gobe tumḅanḅ Yesu kinniḅ yeḅ gir yeḅ wayamiḅ. Irde waḅ kenenḅe, “Nanḅaniniḅde gar ma hayiḅ. Dubul teḅ kwayiḅ,” ineḅ eseḅ mere iramiḅ.

9

Al uliḅ kamtiḅ sope iryiḅ
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

¹ Be, gwaha irkeḅ Yesu go hakwa hende hurkuḅḅe mulḅanḅ heḅ meteḅ teḅ hiyen taunde Kapeneam kuriḅ. ² Irkeḅ al uliḅ kamtiḅ kura goyen sapir hende tawayamiḅ. Irkeḅ Yesu beḅeḅ mel gote dufaymiḅ yeḅ ge tareḅ irtiḅ go yenenḅe al goyen, “Diriḅ, kandukḅeḅ ma nurayiḅ. Mata bulunḅe halhem geb,” iniyiḅ. ³ Gwaha yekeḅ Moseyen saba mar kura beḅeḅ go nurdeḅ, “Ey, Al Kurunḅ beḅeḅ po ga alyen mata buluḅ halde yuneḅ hiyen gega, al gare gwaha tihim yeḅ hi geb, al gabe Al Kurunḅ suk al irde hi,” yeḅ dufay hamiḅ. ⁴ Irkeḅ dufaymiḅ yeneḅ bebak teḅḅe, “Daniḅ geb bitiḅde dufay buluḅ kerde haḅ? ⁵ Damiḅḅe

† 8:20: Al Urmiḅ gote miḅḅe aly a bereya Al Kurunḅ hitte Yumulḅanḅ teḅ teḅ Al. Daniel 7:13 gorbe deḅgem Al Urmiḅ goyen hi.

meteren yey nurde han? ‘Mata bulunje halde gunhem,’ yihim goyen ma ‘Huwarde kwa,’ yewer goyen? ⁶ Dufaytindebe al garbam sope ird ird gobe meteren yey nurde han. Ningeb nebe den beley meteren nurde han goyen iren tihim. Irmeke gab megen garbe ne Al Urmin gabe alyen mata bulun halde halde sanin minyan yey nenen bebak tinayin,” yinyin. Irdeb al ulin kamtin goyen, “Huwarde gasunje ten yager kwa,” inyin. ⁷ Irkeb al go huwarde yaminde kurin. ⁸ Irkeb al buda gor gabu iramin goyen mata go kenejbe hurkunkat tiyamin. Irdeb Al Kurun beley al guram yird yird taren al yuntin goke Al Kurun turun iramin.

*Yesu beley Matiyo hoy iryin
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)*

⁹ Be, gwaha ten Yesu go gor mat hoyande kun henjabe al kura denem Matiyo goyen teks yad yad gasunde hike kinyin. Irdeb, “Wan gama nira,” inyin. Irkeb al gore huwarde Yesu gama iryin.

¹⁰ Be, Yesuya komatminya Matiyuyen yare hen binje nene hikeb teks yad yad marya* al kura Moseyen saba kenkela ma gama irde hike, “mata bulun mar” yinen hanjen mar goya wan yeyja hen dulan ten hinhan. ¹¹ Irkeb Farisi mar beley go yenenbe Yesuyen Komatmin gusunjan yirdeb, “Danin geb tisatinbe teks yad yad marya ‘mata bulun mar’ yinen hityen mar goya binje nene han?” yinamin. ¹² Irkeb mere go nurdeb Yesu beley, “Al ulinde igin po hiyenbe guram al nin ma nuryen. Al garbam minyan beley gab guram al nin nuryen. ¹³ Nebe nen al huwak yey nurde han mar goyen hoy yire yey ma wamirin. Goyenpoga nenbe mata bulun mar yey nurde han mar goyen hoy yire yey wamirin. Goke tenbe Al Kurun beley, ‘Nebe al beley galak nird nird nin ma nurde hime. Kadom buninen gird gird mata goke amanen nurde hime,’ yitin goyen kun min gwahade yey kenkela dufay hen nurnan ko,” yinyin.

*Binje kutja mata nin Yesu gusunjan iramin
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)*

¹⁴ Be, gwaha yinenbe gor hinhin. Irkeb Yon Baptaisyen komatmin beley wanbe, “Nenya Farisi maryabe binje kutja irde hityen gega, dahade geb komatge wenbe gwaha ma ten han?” inen gusunjan iramin. ¹⁵ Irkeb Yesu beley wol henbe, “Albe tikin mere min alya tumnan henjabe danin esen hinayin? Epte mon. Goyenbe tikin mere min al goyen asogom beley wan ten kuke gab yey ge nurde binje kutja irde hinayin,” yinyin. ¹⁶ Irde yenbe saba gergen tagalde hi goyen goke maya mere mat gaha yinyin: “Al kura amil gergen walde ten ulinhor bikkek erek yitin goyen ma pet ten gada iryen. Gwaha irkeb amil parwek gergen gore ulinhor bikkekde nin kan goyen yulun tenbe erek yitin yamen gobe sopte bulun wor po iryen. ¹⁷ Gwahade goyen po, al wain fimin gergen yade dapna sikken po wain fimin hen hen irtin bikkek bana gon ma unnayin. Gwaha irnayinbe wain fimin gergen goreb dapna sikken bikkek go kumga tikeb erek niyyen. Irkeb wain fimin wok yiyyen. Dapna sikken go manan gog po bulun hiyyen. Albe gwaha ma ten hanjen. Wain fimin gergenbe wain fimin hen hen dapna sikken gergen bana po unen hanjen. Irkeb det irawakde bulun ma hiriryen,” yinyin.

*Bere dirnen kamtinja bere kura danduku minyanja goyen sope yiryin
(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)*

¹⁸ Be, Yesu go saba yirde hikeyab gor nin doyan al kura wan Yesu dilin mar dokolhon yugulun tenbe, “Wernebe gayamun ga kama. Goyenbe kun hange ulinde kerkeb sopte huwaryen,” inyin. ¹⁹ Irkeb Yesu go huwarde al goya kwaryum. Komatmin yago wor gama irde kwamin.

²⁰⁻²¹ Be, hako kun hikeyab bere kura dama 12 gayen danduku manan hiyen gore dufayminde po, “Kun menere nin ulinhormin poisan unenbe igin hewen,” yey nurdeb

* 9:10: Teks yad yad marbe Israel mar nin ma meten ten hinhan. Roma gabman nin ten teks yade hinhan. Irde teks hora kurabe yingen ge yade hinhan geb, mel goke Israel mar beley igin ma nurde yunen hinhan.

kame belej mat warbe Yesuyen meje diba ulijhor goyen murunde sisanj uryinj. ²² Be, bere gore gwaha tikeb Yesu belej fulganj kanj kinyinj. Irdeb, “Werne, kandukreñ ma nurayinj. Dufayge ne niñ sañinj irha gore sope girke iginj haha geb,” inyinj. Irkeb goya goyen po iginj hirinj.

²³ Be, Yesu go kuñbe doyañ al wañ tupi teñ kwaryum al gote yare forok yeñbe ya biñde hurkuriñ. Hurkuñbe doloñde niñ buleluñ fuk yird yird marya esenj marya gabu irde hinhan go yinyinj. ²⁴ Irdeb, “Bere gabe ma kama. Duliñ ferde hi. Niñgeb kat siñare kunañ!” yinyinj. Irkeb mel goreb hinmañ faykenj iramiñ. ²⁵ Be, al buda go yakira tike megen kuñ pasi hamiñ. Irkeb Yesu po hurkuñ bere go haniñde tanarkeb kamiñde mat huwaryinj. ²⁶ Irkeb gote mere momoñmiñbe al naña bana go hinhan gobe nurde tukutiñ ala tiyamiñ.

Diliñ titmiñya mohoj kattijya guram yirij

²⁷ Be, Yesu mel go yubul teñ kuñ hikeb diliñ titmiñ al irawa beleñ kuware, “Dewit Urmiñ, bunijeñ dirde farañ dura be,” ineñ gama iraryum. ²⁸ Goyenbe Yesube nurd nurd yare hurkuriñ. Irkeb al irawa goyen manañ gama irde kukeb, “Der gayen epte sope diryeñ yeñ ne niñ dufaytiriñ sañinj irde har?” yineñ gusañ yirij. Irkeb, “Gwahabe, Doyañ Al Kuruñ,” inaryum. ²⁹ Gwaha yekeb Yesu beleñ diliñyañ sisanj yurdeb, “Ne niñ dufaytiriñ tareñ irhar geb, nurhar gwahade po forok yiyyeñ,” yinyinj. ³⁰ Irkeb diliñ wuk yeke nankenaryum. Irkeb, “Sope dirhem gake al kura ma po momoñ yiriryenñ,” yineñ sañinj po utañ yirij. ³¹ Gega irem go siñare kuñbe Yesu beleñ sope yirij goyen tagalde tukukeb al naña bana goñ niñ gobe nurde pasi hamiñ.

³² Be, Yesuya komatmiñya goyen siñare heñ kuñ hikeb unğura ketal urke mohoj kattij al kura goyen Yesu hitte tawayamiñ. ³³ Irkeb Yesu beleñ unğura go takira tikeb al mohoj kattij goyen mere tiyyinj. Irkeb al buda kuruñ gobe hurkuñkat teñbe, “Israel naña bana gañ mata gahade kura ma keneñ hityen!” yamiñ. ³⁴ Goyenbe Farisi marbe, “Unğurayen kuruñmiñ gote tareñde unğura yakira teñ hi,” yamiñ.

Al Kuruñyen metej marbe budam moñ

³⁵ Be, Yesu go taunyañya tiyuñyañya kuruñ goyen kuñbe Yuda marte gabu yayañ mere iginj Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird goke saba yirde hinhin. Irde al garbam miñ kurayen kurayen goyen sope yirde hike iginj heñ hinhan. ³⁶ Gwaha teñ kuñ heñyab al buda go yinyinj. Irdeb al buda gobe sipsip kura yewek miñmoñ heñ bunijeñ bunijeñ teñ yingeñ gwaha mat kura sañinj hetek moñ yara yeneñbe bunijeñ wor po nurd yunyinj. ³⁷ Irde komatmiñ yago siraw mere mat, “Biñgebe sak yeñ ep hañ gega, biñge goyen yad yad metej marbe budam moñ. ³⁸ Niñgeb biñge metej gote Doyañ Al Kuruñ gusañ irkeb metej mar budam yad yerke metejmiñde gor kuñ biñge yade hinayinj,” yinyinj.

10

Yesuyen mere basañ mar 12

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

¹ Be, Yesu beleñ komatmiñ 12 goyen yinke kuñ gabu irkeb garbammiñ kurayen kurayen sope yird yirdya unğura yakira teñ teñ tareñya yunyinj. ² Yesuyen mere basañ mar 12 gote deñembe gago: meheñdebe Saimon deñem kurabe Pita. Irde kuliñ Andruya, Sebedi urmiñ warañ Yemsya kuliñ Yonya. ³ Filipya Batolomiyuya Tomasya teks yad yad al Matiyuya. Irde Tadiusya Alfius urmiñ Yemsya. ⁴ Irde Saimon Selotyabe* Yesu asogom haniñde kirij al Yudas Iskariotya.

Mere basañ marmiñ metej yunyinj

(Mak 6:7-13; Luk 9:1-6)

* 10:4: Yesu hinhin goyenterbe Roma gabman asogo irde hañyen mar kura hinhan. Go mar gobe Selot yineñ hinhan.

⁵ Yesube go mar 12 goyen yad yerke kuniñ tiyamiñ. Kuniñ tikeb saba gahade yiriñ: “Al miñ hoyañ Yuda mar moñ hitte ma kunayiñ. Irde Samaria marte taun kura bana ma po kunayiñ. ⁶ Israel marbe Al Kurunyen sipsip gega, meremiñ ma nurde duwi hamiñ geb, yeñ hitte kunayiñ. ⁷ Kuñ henya, ‘Al Kurun beley alya bereyamiñ doyañ yird yird nalu gobe binde hihi,’ yineñ tagalde hinayiñ. ⁸ Irde garbam mar sope yirde, al kamtiñ yisañ heñ, al busuka miñyañbe sope yirde, al unguram yañbe unğura go yakira teñ kuñ hinayiñ. Tareñ gobe duliñ tahañ geb, gwahade goyen po deñ wor murunğem moñ duliñ al farañ yurde hinayiñ. ⁹⁻¹⁰ Irkeb meten teñ hinayiñ goke al beley farañ durde hinayiñ. Niñgeb kuniñ yeñbe hora unğureñ muñ kura ma po teñ kunayiñ. Irde kalwa ma yawarnayiñ. Uliñhorbe ultiñde hañ gog ep geb, hoyañ ma yawarnayiñ. Kahañbasanya genunya wor hoyañ ma yawarnayiñ. ¹¹ Taunyañya tiyunyañya kuñbe al kura gargar dirtek al goke nañkenen yeneybe yeñya hinayiñ. Yeñya heñ kuñ kuñ metentiñ pasi irhet yeñ nurdeb yubul teñ hoyande wor kunayiñ. ¹² Be, al gote yare kuñbe ya miñ mar goyen, ‘Al Kurun beley bitin yisikamke ga hinayiñ,’ yinnayiñ. ¹³ Irke mel go deñ ge igiñ nurke yeneñbe biñ kamke heñ heñ mata goyen gor po tubul tike hiyeñ. Munañ igiñ ma denke yeneñbe biñ kamke heñ heñ mata gobe deñ hitte mulgañ hiyyeñ. ¹⁴ Al kura gargar ma dirde meretiñ ma nurkeb mel gore Al Kurunyen mere pel irhet yeñ bebañ tinañ yeñbe kahañtiñde niñ tupi go busañ heñ gab ya wet ma taun wet kura goyen tubul teñ kunayiñ. ¹⁵ Fudinde wor po dineñ hime. Taun goyenter niñ marbe kame Al Kurun beley al igiñya bulunya pota yiryen nalureb mata bulunmiñ gote murunğem bulun wor po tenayiñ. Bikkeñ Sodomya Gomoraya taunde niñ mar beley mata bulun teñ hinhan gote murunğem tamiñ gote folek wor po tenayiñ geb,” yiniñ.

Kanduk kurayen kurayen forok yenayiñ

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶ Be, Yesu go sopte gaha yiniñ: “Deñ kunayiñ bana goñbe bulun dirtek marbe budam hañ. Niñgeb sipsip yad yermeke kulu duwi kahal bana kutneñ tiniñ tahañ. Niñgeb deñ meten teñ kuñ henya beley kunere beley keñkela dufay heñ ga mata teñ hanjen go gwahade goyen po teñ hinayiñ.† Kalyiñgibe bulun gog kura tiya yeñ ma nurde hityen. Niñgeb deñ wor matatiñ gwahade po teñ kuñ hinayiñ. ¹⁷ Irdeb al niñ nurde ga meten teñ hinayiñ. Mel gore merem yañ dirke merere huwarnayiñ. Irde kurabe gabu yayañ dukun dusulak tinayiñ. ¹⁸ Ne niñ bulun nurde hañ mar beley dukun megen niñ doyañ mar kurayen kurayen diliñde merere derde hinayiñ. Irkeb ne niñ gusañ dirkeb mel goya Yuda mar moñ al miñ hoyanya goyen momoñ yirnayiñ. ¹⁹⁻²⁰ Niñgeb wañ dade merere dukun gusañ dirkeb daha yiniñ tihit yeñ barbar ma yenayiñ. Goyenter daha mat mere teñ teñ dufay duneñ duneñ albe deñ moñ. Goyarebe Holi Spirit beley dufay dunke mere tinayiñ geb, goke kandukneñ ma nurde hinayiñ.

²¹ “Be, goyenterbe ire itinya igiñ ma heñ kura beley al hay heke wañ gasa yirke kamde hinayiñ. Irde naniñ beley wor dirneñ weñ gwahade po yirnayiñ. Irde dirin beley huwarde naniñya miliñyat mere ma nurde asogo yirde gasa yirke kamnayiñ. ²² Al tumñañ ne niñ igiñ ma nurde hañ mar beley asogo dirde hinayiñ. Goyenbe gwaha dirde hike goke kafura ma heñ sañiñ po heñ hinayiñ. Kuñ kuñ funandebe Al Kurun beley dawaryeñ. ²³ Niñgeb ne niñ teñ bulun bulun dirkeb busaharde hoyande kuñ hinayiñ. Fudinde wor po dineñ hime. Deñbe Israel naña bana niñ taun kurun gayen meten teñ kuñ pasi ma irkeya ne Al Urmiñ gayen mulgañ heweñ.

²⁴⁻²⁵ “Be, dirinbe saba almiñ gote dufay epte ma fole iryeñ. Dufaymiñbe kuñ saba almiñ gote dufayya tunande heñbe gor po bada hiyyeñ. Be, meten al wor doyañ almiñde meten goyen fole ma iryeñ. Metenmiñbe kuñ doyañ almiñ beley meten teñ hi gwahade po teñbe gor po bada hiyyeñ. Gwahade goyen po, deñbe nere yufukner hañ. Niñgeb al beley ne bulun nirde unğurayen kurunmiñ Belsebul nineñ hañ kenem deñbe daha dirnayiñ?

† 10:16: Yesu beley kunere niñ yiriñ gobe bulun mat ma yiriñ. Kunerebe keñkela dufay heñ ga mata teñ hanjen goke nurde yiriñ.

Buluṅ wor po dirnayıñ. Al mali denṅin ga moṅ yeṅ nurde dunenbe mere buluṅ mat wor po dirde hinayıñ.

²⁶ “Goyenpoga gwaha dirnayıñ mar goke ma kafura henayıñ. Dufayya mataya kura epte ma po banare hinayıñ. Banare hitiṅ kurunṅ gobe kame kawan po forok yeke al tumṅanṅ nurnayıñ. ²⁷ Niṅgeb kamebe denṅ momoṅ dirde himyen gayen kawan po tagalde hinayıñ. Balmiṅde mere dirde himyen goyen wor kawan tagalde hinayıñ. ²⁸ Al mudunke kamnayıñ mar goke kafura ma heṅ hinayıñ. Yeṅbe ulṅin go po buluṅ irnayıñ. Munanṅ go kamere tontinṅbe epte ma daha wet kura irnayıñ. Gwahade yarabe ulṅinya tontinya kak alare yemeytek albe unṅkurenṅ go po gab kafura irde hinayıñ.

²⁹ “Fiṅfuṅbe nu mukṅenṅ wor po gwahade kura yeṅ yentek moṅ gega, Al Kurunṅbe biṅ sir ma yirde hiyen. Niṅgeb nu goyen kura daha wet kura tiyyenṅ gob Al Kurunṅbe nurde hike ga tiyyenṅ. ³⁰ Tonanṅinṅ yuwalṅenṅ epte ma kapyanṅ hetek goyen wor Al Kurunṅbe gwahade hanṅ yeṅ keṅkela nurde hi. ³¹ Niṅgeb denṅbe Al Kurunṅ dilinṅdeb fiṅfuṅ buda damum gote folek wor po yeṅ denenṅ hi geb, heṅ heṅinṅ ge kafura ma heṅ hinayıñ,” yinyinṅ.

Yesu niṅ tagalde hinayıñ

(Luk 12:8-9,51-53; 14:26-27; Mak 9:41)

³² Be, Yesu go sopte gaha yinyinṅ: “Al kura al hoyanṅ dilinṅ mar dufaymiṅ ne niṅ sanṅinṅ irde hiyenṅ goyen tagalyenṅbe ne wor Nanne sanṅinṅ miṅyanṅ gote dilinṅ mar, ‘Al gabe nere,’ inenṅ. ³³ Munanṅ al kura ne niṅ yeṅ al hoyanṅ dilinṅ mar, ‘Nebe ma nurde unhem,’ yinyenṅ al gobe ne wor kame Nanne sanṅinṅ miṅyanṅ gote dilinṅ mar, ‘Al gobe ma nurde unhem,’ inenṅ.

³⁴ Be, ga nurnanṅ ko. Nebe fulenṅa mata isikamde kamde niṅ ma megen gar katmirinṅ. Ne wamirinṅ gake tenṅbe fulenṅare hinayıñ. ³⁵ Nebe megen hanṅ mar beṅenṅ mata gaha tenṅ hinayıñ yeṅ wamirinṅ. Mata gobe gahade: ‘Urmiṅ beṅenṅ naniṅ asogo iryenṅ.

Wirinṅ beṅenṅ miliṅ asogo iryenṅ.

Bere beṅenṅ huwarde unṅde miliṅ asogo iryenṅ.

³⁶ Gwahade goyen po al asogo wor po yirtek marbe yinṅenṅ miṅ bana gore po asogo yirnayıñ.’ *Maika 7:6*

³⁷ “Irde al kura miliṅnya naniṅnya niṅ uguṅ po nurde ne ma gama niryenṅ al gobe epte ma komatne hiyyenṅ. Irde al kura urmiṅnya wirinṅnya niṅ uguṅ po nurde ne ma gama niryenṅ al goyen wor epte ma komatne hiyyenṅ. ³⁸ Irde ne niṅ tenṅ kanduk yenenṅ kamde kamde niṅ bada henayıñ marbe epte ma komatne henayıñ. ³⁹ Irde al kura megen heṅ heṅmiṅ ge uguṅ po dufay heṅ hiyenṅbe Al Kurunṅya epte ma hiriryenṅ. Goyenpoga ne niṅ tenṅ al kura heṅ heṅmiṅ ge ma nurde gama nirde hiyenṅ al gobe Al Kurunṅya heṅ heṅ gobe yende hiyyenṅ.

⁴⁰ “Be, denṅ metenṅ tenṅ kuṅ hikeya iginṅ dirde gargar dirde hinayıñ gobe ne gayen nirde hanṅ yeṅ nurenṅ. Gwaha niryenṅ gobe ne po moṅ. Nanne nad nerke wamirinṅ al goyen mananṅ iginṅ iginṅ iryenṅ. ⁴¹ Irde al kura, ‘Al gabe Al Kurunṅyen mere basanṅ al,’ yeṅ kenenṅ iginṅ irde gargar iryenṅ al gobe mere basanṅ alyen murunṅgem tiyyenṅ. Irde al kura, ‘Al gabe al huwak,’ yeṅ kenenṅ iginṅ irde gargar iryenṅ al gobe Al Kurunṅ beṅenṅ al huwakyen murunṅgem unyenṅ. ⁴² Irde al denṅem moṅ gar hanṅ gayen kura komatne yeṅ kenenṅ bebak tenṅ fe kura unke melak bida iryenṅbe gote murunṅgembe soṅ ma hiyyenṅ,” yinyinṅ.

11

Yesu beṅenṅ Yon Baptais niṅ yirinṅ

(Luk 7:18-35)

¹ Be, komatmiṅ 12 goyen saba yirde yirdeb yubul tike kwamiṅ. Irkeb Yesube gor mat Galili nanṅa bana goṅ niṅ taun hoyanṅyanṅ wor Al Kurunṅyen saba yirde meremiṅ tagale yeṅ kurinṅ.

² Gwaha tej kuñ hikeb Yon Baptais koyare hinhinde gor po heñbe Yesu Kristuyen mere momoñ goyen nuryiñ. Irdeb komatmiñ kura hulyañ yiryiñ. ³ Irkeb kuñbe, “Ge gayenbe Yon beleñ al kura kame wayyeñ yeke nurde hityen al goyenbe ge gago ma al hoyañ niñ doyañ heñ hitek?” iney gusañ iramiñ. ⁴ Irkeb, “Mulgañ heñ kuñbe dindikeñ mere nurde hanja mata tej hime neneñ hanja kuruy goyen Yon momoñ irnayiñ. ⁵ Al diliñ titmiñbe nankeney hañ. Kahañ titmiñbe tareñ heñ harde kuñ hañ. Al busuka miñyañbe uliñ igiñ heñ hañ. Irde kirmiñ titmiñbe mere nurde hañ. Al kamtiñ manañ sopte huwarde kuñ hañ. Irde Al Kuruy beleñ megen niñ alya bereya farañ yurd yurd mere igiñ gobe al bunineñ wor nurde hañ gayen kuñ momoñ irnayiñ. ⁶ Irdeb, ‘Al kura ne niñ tej Al Kuruy niñ dufaymiñ tareñ irtiñ goyen go ma katyeñbe Al Kuruy beleñ guram irde sañiñ iryeñ,’ yihi innayiñ,” yinyiñ.

⁷ Gwaha yinkeb Yonyen komatmiñ go mulgañ heñ kwamiñ. Kukeb Yesu beleñ Yon niñ momoñ yire yeñbe gaha yinyiñ: “Deñbe sawsawa po kuruy naña bana goñbe da kinniñ yeñ kwan? Duliñ yamuñ kura meñbe beleñ tama yurtiñ goyen yinniñ yeñ kwan? ⁸ Goyen moñ kenem da wor po kinniñ yeñ kwan? Al kura umña igiñ titiñ kura kinniñ yeñ kwan? Moñ. Al horam yañ umña igiñ tej det igiñ igiñ niñ po nurde hañ marbe megen niñ doyañ mar karkuwayen yayañ po hañ. ⁹ Goyenbe da kuñ kinniñ yeñ kwan? Al Kuruyen mere basañ al? Gwaha, fudinde. Gega yeñbe Al Kuruyen mere basañ mar hoyañ goyen yara moñ. Yeñbe gote folek. ¹⁰ Al goyen goke teñbe Al Kuruyen asañde gahade katiñ hi: ‘Mere basañ alne tej kermeke yeñ wa meheñ heñ kuyeñ.

Meheñ heñ kuñbe beleñge sope irde gunyeñ,’ yitiñ hi.

Malakai 3:1

¹¹ Be, yitiñ gwahade po metey tiyuñ al gobe al hoyañ moñ. Yon Baptais beleñ tiyuñ. Niñgeb fudinde wor po, bere beleñ kawañ yirtiñ hañ kuruy gayen Yonyen metey goyen fole irtek epte moñ hinhan. Yeñ beleñ metey tiyuñ gobe metey hoyañ kuruy gote folek wor po tiyuñ. Goyenbe yeñbe ne gayen neñkela ma heñ hi. Niñgeb al kura deñem moñ gega neñkela heñ bebak teñbe Al Kuruy beleñ yende alya bereya doyañ yirde hi bana goñ hiyeñ al gobe Al Kuruy diliñdeb Yon folek yeñ kinyeñ.

¹²⁻¹³ “Be, Moseyen sabaya Al Kuruyen mere basañ marte sabaya asañde katiñ gobe Al Kuruy beleñ yende alya bereya doyañ yird yird goyen tagalke wañ wañ Yon Baptais wor tagaluñ. Niñgeb Yon hitte mat wañ wañ gayen nalu hitere gabe Al Kuruy beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird mata kawan forok yeñ hike yeneñbe al budam bana goñ kuniñ yeñ nurde kurut wor po yeñ hañ. Goyenbe tareñmiñde tej hikeb Al Kuruy beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird goyen buluñ irde hañ. ¹⁴ Yonbe bikkeñ Elaia beleñ metey tej hinhin gwahade metey tiyuñ. Niñgeb al kura kame Elaia wayyeñ yeñ Moseyen sabaya Al Kuruyen mere basañ mar beleñ tagaltiñ goyen fudinde yeñ nurde hañ keneñbe Yon Baptais gobe al gogo yeñ nurnayiñ. ¹⁵ Al kirmiñ miñyañbe mere gayen keñkela nurnañ ko.

¹⁶ “Be, gayenter niñ marbe al matam dahade hañ yeweñ? Be, go mar gobe diriñ kura gabu gasuñde heñ kari tej heñya yingeñ uliñ kadam mohoñde tej hanjen go gwahade. Diriñ gobe kari tej heñya kadam gineñ teñbe, ¹⁷ ‘Neñ beleñ buleluñ fuk irde tikiñ heñ dunhet gega, gege ma tahañ. Irde esinayiñ daw yeñ al hakwa ambo irde irdere niñ tikiñ heñ dunhet gega ma esahañ,’ yineñ kwep kwep yirde hanjen go gwahade.

¹⁸ Niñgeb diriñ tej hanjen gwahade goyen po, mel gobe mere fudinde nurtek ma yirde hi. Niñgeb Yon Baptais beleñ beretya wainya ma neke keneñbe, ‘Al gobe unguram yañ,’ iney hinhan. ¹⁹ Munañ ne Al Urmiñ gabe biñgeya wainya nemeke neneñbe, ‘Al gabe dulare niñ al wor po. Irde yeñbe teks yad yad marya Moseyen saba keñkela ma gama irde hike “mata buluñ mar” yineñ hityen mar gote kadam,’ nineñ hanjen. Goyenpoga al kura dufay wukkeñ miñyañbe matamiñ beleñ gab kawan forok irde hiyeñ geb,” yinyiñ.

Biñ mulgañ ma heñ hañ mar

(Luk 10:13-15)

²⁰ Be, Yesu go gwaha yineñbe Al Kuruyen tareñde mata tiñeñ kurayen kurayen budam tej hike ga bebak ma teñbe mata buluñmiñ yubul ma tej Al Kuruy hitte biñ mulgañ ma

hamiñ mar goyen goke igiñ ma nurde gaha yiriñ: ²¹ “Be, deñ Yuda mar Korasin taundeya Betsaida taundeya hañ marbe ne beleñ mata tiñeñ kurayen kurayen teñ himeke neneñ bebak titek yara gega, gwaha ma teñ asogo nirde hañ. Niñgeb deñ Yuda marte mata gwahade goke Al Kurun beñ biñ ar yeke gote murun gem bulun wor po dunyeñ geb, goke buniñeñ nurd duneñ hime. Ne beleñ Yuda mar moñ al miñ hoyañ hañyen taunde Tairya Saidonya gor kuñ mata tiñeñ forok yirmiriñ manhan mel gob arañ po bebak teñ mata bulun miñ ge kandukneñ wor po nurde amil erekke hor yirde tupi sam teñ mata bulun miñ go yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ hewoñ. ²² Fudinde wor po dineñ hime. Tairya Saidonya taunde niñ marte mata bulun gote murun gembe kurun yarham. Goyenbe deñ Yuda mar merene gama ma irde hañyen gote murun gembe yende folek, bulun wor po tenayiñ geb. ²³ Irde deñ Kapeneam taunde niñ mar, deñbe dindikeñ ge yeñ, ‘Neñbe deñniñ yañ,’ yeñ turun turun teñ Al Kurun niñ bitin ma mulgañ heñ hañ? Al Kurun beñ kak ala bana demeyke kurkunayiñ geb. Mata tiñeñ kurayen kurayen deñ hitte forok yeñ hike yeneñ hañ gayen Sodom taunde forok yeñ hinhan manhan gor niñ mar beleñ mata goyen yeneñbe mata bulun miñ yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ hewoñ. Irkeb bulun ma irkeb gaha naña gayenbe taun gobe hiwoñ. ²⁴ Fudinde dineñ hime, kame Al Kurun beñ al iginya bulunya pota yiryen nalureb Sodom niñ marbe mata bulun teñ hinhan gote murun gem bulun tenayiñ. Goyenbe deñ Kapeneam taunde niñ marbe Sodom niñ mar beleñ kanduk tenayiñ gote folek wor po tenayiñ geb,” yinyiñ.

*Kanduk minyañ marbe Yesu hitte wanayiñ
(Luk 10:21-22)*

²⁵ Be, goya goyenbe Al Kurun mere irde, “Adone, gebe nañkiñya megenya gote Doyañ Al Kurun. Gebe al yingey dufaymiñ wukke yeñ nurde hañ marya megen niñ alyen saba karkuwañ yawartiñ marya hittebe metey teñ hime kurun gate miñ goyen bana kerde hayen. Goyenbe diriñ beleñ naniñ miliñ hitte tawun hitin yara al kura yingeyde sañinde epte moñ yeñ nurde Al Kurun beleñ gab farañ duri yeñ hañ mar hitte yikala yirañ goke amañeñ wor po nurde turun girde hime. ²⁶ Fudinde, buniñengebe kurun geb, mata gwahade forok irañ,” yiriñ.

²⁷ Irdeb, “Adone beleñbe det kurun gayen doyañ yird yird metey gobe ne nunyiñ. Nebe yende Urmiñ wor po geb, yeñ po gab keñkela nurde nuneñ hi. Al hoyañbe gwahade ma nurd nuneñ hañ. Irde Nannebe neya al kura ne beleñ basiña yirde hime marya po ga nurd uney hite. Al hoyañbe gwahade moñ. ²⁸ Niñgeb deñ kanduk kurayen kurayen yeneñ goke bitin misiñ nurde hañ marbe ne hitte wanañ. Irkeb farañ durmeke bitin yurum heke hinayiñ. ²⁹ Nebe delne kamtiñ, irde dufayne manañ kipirtiñ. Niñgeb wañ sabane nurde gama nirnayiñ. Irkeb farañ durmeke bitin yurum hekeb hinayiñ. ³⁰ Sabane nurde gama irnayiñ dineñ hime gobe meteyeñ moñ. Ne beleñ kanduk duneñ hime gobe hipirkeñ geb, ne hitte wanañ,” yinyiñ.

12

*Yesube Sabat nalu gote miñ al
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)*

¹ Be, Yesu go Sabat nalu goyenter komatmiñ yagoya wit metey kahalyañ kuñ hinhan. Kuñ heriyabe komatmiñ yago goyen biñge yirkeb wit bilmiñ kura yade igineñ nene hinhan. ² Irkeb Farisi mar beleñ yeneñbe, “Mel ga yena! Mel gabe Sabat nalure mata gwaha ma teñ hinayiñ yeñ bisam irtiñ goyen teñ hañ!” inamiñ. ³ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Deñbe Al Kurunyen asañde Dewitya kadom yagoya biñge kamde mata tiyamiñ gote barañmiñ goyen ma wor po kapyañ heñ nurde hañyen? ⁴ Dewitbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuñbe beret Al Kurun untiñ himam, Al Kurun doloñ ird ird mata doyañ marte kudiñeñ goyen kadomya yad namiñ. Dewitbe Mose beleñ gwaha ma teñ hinayiñ yitiñ goyen wor gogo tiyyiñ gega, goke kanduk kura ma kinyiñ. ⁵ Irde Al Kurun doloñ ird ird mata doyañ marbe Sabat nalure Al Kurunyen ya balem bana heñ metey teñ heñbe

Moseyen saba buluj irde hinhan. Goyenbe gote kanduk kura ma kenej hinhan goyen Al Kurunyen asande katinbe ma kapyan hej hanjen? ⁶ Fudinde dinhem. Mel gobe Sabat nalure Al Kurunyen ya balem bana meten ten hikeb mata buluj tahañ ma yinen hanjen. Munan nebe ya gote folek geb, komatne yago neya tumnan hej Sabat nalure mata tahañ gabe mata buluj mon geb. ⁷⁻⁸ Ne Al Urmin gabe Sabat nalu gote Doyan Al Kurun. Ningeb Al Kurunyen mere asande, 'Nebe al belej galak nird nird nin ma nurde hime. Kadom bunijen gird gird goke gab amanen nurde hime,' yitij goyen den belej mere gote min nurde han manhan ulinde merem mon mar gayen buluj buluj ma yirde hiwon," yinyin.

Sabat nalure al haniñ simsimam kura sope iryin

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹ Be, gwaha yinenbe gor mat kuj Yuda marte gabu yare kurin. ¹⁰ Bana gonbe al kura haniñ simsima hitij goyen gor hinhin. Irke Farisi mar gore da misinde kura ulinde merem yan irnin yenbe Yesu gusunan iramin. "Sabat nalurebe al kura garbam minyan goyen sope irtek gobe Moseyen sabarebe igin yitij ma dahade?" inamin. ¹¹ Gwaha inkeb, "Den gayen sipsiptij kura Sabat nalure mete titmin bana kurkuyenbe igin kenej wasak tinayin? Mon, kunbe ten isan hej sinare kernayin geb. ¹² Al Kurun dilindeb sipsipbe det dirnen, munan albe det kurun wor po. Ningeb Sabat nalurebe mata igin igin po ga ten hitek," yinyin. ¹³ Irde al go, "Hange gin ira," inyin. Irke haniñ gin irkeb haniñ kurhan igin hiyen go gwahade igin wor po hirin. ¹⁴ Goyenbe Farisi mar gobe sinare kuj yingen ulin daha mat Yesu mayteke kami yen mere sege iramin.

Yesube Al Kurun belej basiña irtin

¹⁵ Be, Farisi mar belej mata tiniñ ten hinhan goyen bebak tenbe gasun go tubul ten hoyande kurin. Kukeb al budam po gama irde kwamin. Irkeb garbam minyanbe tumnan sope yirke igin hamin. ¹⁶ Gwaha yirde al buda go guram dirhem gake al hoyan ma momon yirnayin yen hayhay yiryin. ¹⁷ Mata kurun tiyyin gobe Al Kurun belej mere basan almin Aisaia mere irke asande kayyin gote iginen kawan forok yirin. Merebe ghade:

¹⁸ "Al gabe nere meten al, basiña irmirin goyen.

Yenbe bubulkunen wor po yen nurde unen hime.

Irde yen ge amanen wor po nurde hime.

Holi Spirit ten kermeke ketal uryen.

Irkeb ne belej al iginya bulunya pota yirde gote murungem yunen yunen goyen megen al hike kwa kurun gayen momon yirde tukuyen.

¹⁹ Yenbe al kuraya kadom mohonde ten kwep kwep ma tiyyen.

Irde beleyen mere kuware ma ten hike nurnayin.

²⁰ Al kura bisike kokañ go gwahade, bulun hiniñ ten hinayin goyen bulun ma yiryen.

Irde al kura bulun hej hulsi aymuk irtin yara hinayin goyen wor bulun ma yiryen.

Matamin gobe bada ma hiyyen.

Gwahade po ten tenbe alya bereyamin tumnan yumulgan ten pasi iryen.

²¹ Irke al min hoyan Yuda mar mon gore yen ge hekkeñ nurde faran yurd yurd nin doyan irde hinayin," yitij hi. *Aisaia 42:1-4*

Yesuya Belsebulya

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

²² Be, gwaha yen hikeyabe al kura unğura ketal urtin goyen ten wayamin. Al gobe dilin titmin irde mohon manan kattin. Be, al gobe Yesu belej sope irkeb nankenen mere ten tiyyin. ²³ Irkeb gabu iramin mar belej mata go kenej hurkunat wor po tenbe, "Mesaia Dewit Urmin kame wayyen yen hanjen gobe al gago wet?" yamin. ²⁴ Goyenbe Farisi mar belej mere go nurdeb, "Mon, unğurayen kurunmin Belsebulyen tarende unğura gogo yakira ten hi," yamin. ²⁵ Irkeb Yesu gobe al dufay hej hinhan goyen yenen bebak tenbe gaha yinyin: "Tiyun kurun kura bana al belej yingen ulin kadom asogo gird ten bur yenayin gobe sañin ma hej bulun henayin. Irde al min dirnen kura wor gwahade po,

yinger ulij kadom asogo gird tej bur yenayinbe tumnan sanij ma hej hinayin. Taunde nin al wor gwahade po, awalikde ma hinayinbe epte ma sanij hej hinayin. ²⁶ Ningeb gwahade goyen po Satan belej yej yufukde hanj unguira buda goyen haram yirde yakira tiyyenbe dahadem sanij henayin? Hubu geb. ²⁷ Goyenbe dejen belej Belsebulyen tarende unguira yakira tej hi ninej hanj. Munan dejen gama dirde hanj mar wor unguira yakira tej hanjen goyenbe ganunjen sanijde mata go tej hanj yej nurde hanj? Belsebulyen tarende ma Al Kurunjen tarende? Mel gobe unguira yakira tej tej sanijbe Al Kurun hitte mat wan hi yej nurde hanj geb, dejen belej ne ninej hanj gobe usi wor po irde hanj yej nurd dunnayin. ²⁸ Ningeb nebe Al Kurunjen sanijde unguira yakira tej himyen geb, Al Kurun belej doyan dird dird gobe bikken dejen hitte gago forok yihi.

²⁹ “Be, daha matbe al kura gore kuj al hoyan tarej minyan gote yare hurkun samunminya detminya yade kuyen? Gwaha tiye yenje al gore kuj sanij minyan al go wa tej fere tej gab epte yaminde nin detya samunminya goyen yawaryen.

³⁰ “Be, al kura ne nin ma hej hanj marbe asogone. Irde al kura Al Kurun hitte al yukun yukun nin faran ma nurde hanj marbe al bur yirde meten go bulun irde hanj yej nuren. ³¹ Ningeb al kura mata bulunya sukal mereyamin ge tej Al Kurun pohogay irkeb igin halde unyen. Goyenpoga al kura Holi Spirit sukal iryen gobe Al Kurun belej epte ma wor po halde pasi ird unyen. ³² Al kura ne Al Urmin gayen asogo nirde mere bulun tiyyenbe pohogay nirke igin halde pasi irde unen. Goyenbe al kura Holi Spirit belej meten tej hi yej nurd nurd ga asogo irde mere bulun tiyyen gobe epte ma wor po mata bulunmin goyen halde unyen. Megen gar henya, ma kame Al Kurunjen nalure gor wor epte ma halde unyen.

³³ “Hebe iginen belej gab dikala dirke he igin ma he bulun yej hanjen. Ningeb iginen igin forok yewon yej nurdeb he go sope irde haran henayin. He goyen sope irde haran ma henayinbe iginen bulun bulunen forok yenayin. ³⁴ Dejen kunere duwi yara bulun wor po geb. Meretinja matatinjabe bulun ala po. Ningeb dejen gwahade belej mere kura igin ma po tinayin. Hubu wor po. Bitin bana dufay bulun belej makin hitin gore mohontinde mat kat kuj hiyen. ³⁵ Ningeb al iginbe binde dufay igin hinayin goyen yade kawan yirde hiyen. Munan al bulunbe binde dufay bulun hinayin goyen kawan yirde hiyen. ³⁶ Goke tenbe fudinde wor po dinen hime, Al Kurun belej al iginja bulunya pota yiryen nalure gorbe melaktin soj heke ne nin mere bulun mat yitin kurun goke merere huwarde danin gwaha yamin goyen Al Kurun momon irnayin. ³⁷ Ningeb mohontinde mat mere kat kuyen gore gab nalu goyenter mere tej hanjen gote murungem igin dunyen ma bulun dunyen goyen nurnayin,” yinyin.

Al Kurunjen sanijde det kura irke kinnin inaminj
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ Be, Farisi mar kuraya Moseyen saba marya belej, “Tisa, Al Kurunjen sanijde mata tinen kura irke kinnin yej nurde hite,” inamin. ³⁹ Irkeb Yesu belej wol henbe, “Dufay bulun kerde mata manan bulun tej hanj mar goreb mata tinen Al Kurun belej po ga irtek goke po gusanan hej hanjen. Goyenbe bikken Al Kurunjen mere basan al Yona belej mata tej mere tiyyin goyen po ga nurnayin. Mata tinen hoyan kura ma kennayin. ⁴⁰ Yonabe makan dapra kurun binde wawun karwo gon hinhin gwahade po, ne Al Urmin gayen wor megen binde nan kahalya wawunya karwo hej. ⁴¹ Irde Niniwe taunde nin mar gobe Yona belej kuj Al Kurunjen mere basan hej tagalkeb mata bulunmin yubul tej Al Kurun nin bin mulgan hamin. Goyenbe alya bereya gayenter gayenbe ne saba tej hime gabe Yonayen saba gote folek gega, go ma nurde hanj. Ningeb Al Kurun belej al iginja bulunya pota yiryen nalurebe Niniwe nin mar belej huwardeb merene ma nurde hanj mar gayen minge yirnayin. ⁴² Bikken Solomon belej Israel nanja doyan irde hinhinyabe nanja gisaw nin doyan bere kurun kura Siba belej Solomonyen dufaymin wukken goyen nure yej wayyin. Goyenbe alya bereya gayenter nin gayenbe ne Solomonyen dufay folek gare saba yirde hime gega ma nurde hanj. Ningeb kame Al Kurun belej al iginja bulunya

pota yiryen nalureb doyan bere Siba belen huwardeb merene ma nurde hanj mar gayen merem yanj yiryen.

⁴³ “Be, ungura kura al ulinde takira tike kat kuyen gobe mali naja al ma hitek bana gonj kunj usanj hej hej gasunj ninj nanjkenenj kunj hiyenj. Goyenbe gasunj kura ma kinyenj. ⁴⁴ Irdeb, ‘Bikkej hinhem gasunde gor mulganj hewenj,’ yiyyenj. Irdeb mulganj hej wanjbe gasunj bikkek gobe Al Kurunjen mere binde ma kiryenj geb, halde haranj hej sope irtinj yara kinyenj. ⁴⁵ Irdeb kunjbe sopte ungura 7 yende sanj folek goyen yupi tej tumnanj wanjbe al goyen ketal urnayinj. Gwaha tikeb al gobe hanj kanya hinhin gwahade monj, bulunj wor po hiyyenj,” yinyinj.

Yesuyen kulinja hayminya

(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ Be, Yesu go hako po al buda kurunj goyen mere yirde hikeb milinja kulinja belen mere irninj yenj wanj sijare hej doyan irde hinhan. ⁴⁷ Irkeb al kura belen go yenenjbe kunj Yesu goyen, “Momkeya kolge wenja ginninj yenj wanj sijare ga hanj,” inyinj. ⁴⁸ Irkeb wol hejbe, “Ganunjbe mamne? Ganunjbe kolne yago?” inyinj. ⁴⁹⁻⁵⁰ Irdeb komatminj yago yenenj hejyabe, “Al kura Nanne Al Kurunj sanj minjanj gote mere nurde go po gama irde hanj marbe kolne, hayneya mamne yagoya. Ningeb mamneya kolne wenjyabe gago hanj,” inyinj.

13

Yasunj tej tej gote maya mere

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Be, go naja fay goyenter po Yesube hiyen ya go tubul tej kunj fe ala kurunj sijare kura gor kipiryinj. ² Irkeb sopte al buda karim ma wanj gabu iraminj. Irkeb bada hej hakwa kura hinhin hende gor hurkunj kipiryinj. Keperde hikeb al buda kurunj gob fe sijare huwarde hinhan. ³ Hakware gor hejyabe saba budam maya mere mat al buda go saba yiryinj. Maya mereminj kurabe gahade: “Yasunj al kura det muykenj tur ire yenj kurinj. ⁴ Metenjde kunj tur irde tukurinj. Irkeb kurabe belenjanj kataminj. Irke nu belen wanj yenenjbe naminj. ⁵ Kurabe hora herej megenj halgayinjanj kataminj. Megej tolok monj geb, aranj po kawanj haminj. ⁶ Goyenbe naja forok yenj temeykeb filgininj sanj monj geb, gwilgwal irde kamaminj. ⁷ Det muykenj kurabe yamunj hirwanenjanj yanj hinhan bana gonj katenj kawanj haminj. Goyenbe yamunj duwi gore hurkunj awrum yurke nonbo haminj. ⁸ Munanj det muykenj kurabe megenj iginj wor poyanj katenj kawanj haminj. Irde muykenj unjkurenjde matbe 100 iginenj gwahade haminj. Muykenj kurabe 60, munanj kurabe 30 gwahade ala iginenj hej tukaminj. ⁹ Al kirminj minjanjbe mere gayen kenj kela nurnanj ko,” yiryinj.

Daninj maya merere saba yird hinhin?

(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Irkeb komatminj yago goyen kunjbe, “Daninj geb maya mere mat alya bereya saba yirde ha?” inenjanj gusanjanj iraminj. ¹¹ Irkeb, “Al Kurunj belen alya bereyaminj doyan yird yird gote minjbe banare hi geb, al hoyanj belen epte ma bebak titek. Goyen denjbe Al Kurunjen tarenjde minj goyen iginj bebak tinayinj. ¹² Ningeb kenj kela wor po merene palja irde nurde hinayinj. Al kura binde mat fudinde wor po Al Kurunjen mere nurde hikeb Al Kurunj belen mereminj iginj goyen unenjanj tebanj irde hiyenj. Munanj al kura gwahade monj gobe Al Kurunjen mere binde munj kura hiyenj goyen wor tej sija iryenj. ¹³ Al gwahade gobe det yennayinj gega, epte ma det gote minj nurnayinj. Irde merebe nurnayinj gega, epte ma mere gote minj bebak tinayinj. Ningeb gwahade po tej hinayinj yenjbe gago maya mere mat saba yirde himyen.

¹⁴ Al gwaha tej hanj gokeb Al Kurunjen mere basanj al Aisaia belen Al Kurunjen mere nurde asanjde kayyinjanj gobe gago forok yenj hi. Merebe gahade: ‘Denjbe merene nurde hinayinj, irde kenenjanj hinayinj gega, bebak ma po tej hinayinj.

¹⁵ Fudinde wor po, mel gate biñbe saññ wor po.

Kirminñbe migisunñ yurtinñ, irde dilinñbe mala titinñ.

Monñ manhan kirminñde nurde, dilinñde yenenñbe biñde matbe bebak wor po teñ ne hitte mulgañ heñ wake sope yirmewonñ, yitinñ hi. *Aisaia 6:9-10*

¹⁶⁻¹⁷ Ninñgeb fudinde wor po dinenñ hime. Bikkenñ Al Kurunñyen mere basañ marya al huwak bikkenñ hinhan gobe daha wor deñ beleñ mata kurunñ yenenñ hañ gayen yentewonñ yeñ nurde hinhan. Goyenbe go ma yenenñya kamaminñ. Mere deñ nurde hañ gayen wor nurtewonñ yeñ nurde hinhan. Goyenbe ma nuraminñ. Munañ deñbe nalu iginñde forok yañ geb, diltinñde det iginñ yenenñ, kirminñtinñde mere iginñ iginñ nurde hañ gago. Ninñgeb goke amanenñ nurde hinayinñ.

¹⁸ “Gwahade geb yasunñ alyen maya mere gote minñ momonñ direñ tihim geb, kenñkela nurde bebak tinañ ko. ¹⁹ Muykenñ beleñyañ kataminñ gote minñbe da? Gobe al kura Al Kurunñ beleñ yende alye bereya doyañ yird yird saba gote minñ nurde bebak ma tiyyenñ. Irke unñgura beleñ wañ saba go teñ siña irde biñ sam irke mere goke ma nuryenñ go gwahade. ²⁰ Megeñ halgayingña hora arat herenñ det muykenñ kataminñ gote minñbe gahade: al kura Al Kurunñyen saba tiñenñya nurdeb arañ po iginñ iginñ yeñ gama iryenñ. ²¹ Goyenbe mere go kenñkela ma biñde kurkunñ kipiryenñ geb, ulyañde ma Al Kurunñyen mere goyen gama iryenñ. Al Kurunñyen saba nurde gama irde hiyenñ gega, al beleñ bulunñ bulunñ irke gote kanduk kenenñbe bada heñ arañ po Al Kurunñyen saba go tubul tiyyenñ. ²² Yamunñ duwi forok yitinñ bana det muykenñ kataminñ gote minñbe gahade: al kura Al Kurunñyen saba nurde gama irde hiyenñ. Irde megenñ niñ mata teñ teñya megenñ niñ samunñ yad yad dufay beleñ tulunñ tikeb Al Kurunñyen saba goyen iginenñ minñmonñ hiyyenñ. ²³ Goyenpoga megeñ iginñyañ wor po kataminñ gote minñbe gahade: al kura Al Kurunñyen saba nurde bebak teñ gama irde hiyenñ gob gote iginenñbe budam wor po forok yenayinñ. Muykenñ kurabe iginenñ 100 forok yiryenñ. Kurabe 60, munañ kurabe 30 forok yiryenñ go gwahade. Muykenñ buda gob iginenñ kurayen kurayen forok yenayinñ,” yinyinñ.

Yamunñ bulunñyen maya mere

²⁴ Be, Yesu go gwaha yinenñ saba yire yeñbe maya mere hoyañ gahade yinyinñ: “Al Kurunñ beleñ yende alye bereya doyañ yird yird gobe gahade: al kura wit muykenñ goyen metenñminñde yukunñ tur yiryinñ. ²⁵ Goyenbe wawunñbe al tumñañ firtinñde hikeb al gote asogom beleñ kunñ yamunñ duwi muykenñ goyen wit muykenñ tur irtinñyañ goyen tur yirde yukunñbe kurinñ. ²⁶ Kame wit go kawanñ heñ kunñ iginenñ hiniñ teñ hikeb yamunñ duwi goyen manañ forok yeñ tukaminñ. ²⁷ Irkeb metenñ gote minñ alyen metenñ mar beleñ wañbe, ‘Doyañ al, gebe wit muykenñ harañ gega, yamunñ duwi gob daha mat forok yañ?’ inaminñ. ²⁸ Irkeb, ‘Asogone kura beleñ mata ga tiyunñ geb,’ yinyinñ. Irkeb metenñ marminñ beleñ, ‘Ninñgeb kunñ wasininñ?’ inenñ gusunñañ iraminñ. ²⁹ Irkeb, ‘Gonñminñ. Monñgo wasehet yeñ wit manañ tumñañ wasinak ge. ³⁰ Yubul tike tumñañde karkuwanñ henayinñ. Sak nalure gab wasitek. Goyare gab metenñ marne yamunñ duwi wa walde kunga teñ teñ niñ yad fere teñ yernayinñ. Munañ witbe yade yukunñ yadi yerd yerd ya kurunñde gor yernayinñ,’ yinyinñ,” gwahade Yesu beleñ mel go momonñ yiryinñ.

Mastet bilminñya yisyat maya mere

(Mak 4:30-32; Luk 13:18-21)

³¹ Be, Yesu go maya mere hoyañ wor yinyinñ. “Al Kurunñ beleñ alye bereyaminñ doyañ yird yird gobe mastet he bilminñ dirnenñ munñ wor po go gwahade. Al kura beleñ mastet bilminñ goyen teñbe metenñminñde haryinñ. ³² Det hoyañ muykenñbe karkuwanñ, munañ mastet he muykenñbe dirnenñ munñ wor po gega, kawanñ heñ kurunñ heñbe metenñde gor det haryinñ goyen fole yiryenñ. Irkeb nu beleñ wañ haniñ herenñ hagam yirde gor hinayinñ,” yinyinñ. ³³ Irdeb sopte po siraw mere hoyañ yinyinñ. “Al Kurunñ beleñ yende alye bereya doyañ yird yird gobe Bere kura yis teñ palawa kurunñya tigiri teñ tubul tikeb palawa go ditdi nene kurunñ hiyyenñ go gwahade goyen,” yinyinñ.

Maya mere mat po saba yirde hinhin
(Mak 4:33-34)

³⁴ Yesu beleŋ al buda mere gwahade yirde hinhin gobe maya mere mat po yirde hinhin. Mere keŋkelak mat ma yirde hinhin. Maya mere mat po yirde hinhin. ³⁵ Niŋgeb Yesu beleŋ maya mere mat saba tagalde hinhin gobe Al Kurun beŋ mere basan almiŋ mere irke asanđe kayyiŋ gote igineŋbe gogo forok yiriŋ. Merebe gahade:

“Sabanebe maya mere mat po tiyeŋ.

Irde det banare hitiŋ al kura bebak titek moŋ goyen tagaleŋ,” yitiŋ hi.

Tikiŋ 78:2

Yamuŋ buluŋyen siraw mere gote miŋ

³⁶ Be, Yesu gobe al buda kurun go yubul teŋ ya hiyende gor mulgan hiriŋ. Irkeb komatmiŋ yago kuŋbe, “Yamuŋ duwi niŋ maya mere mat tagalha gote miŋ goyen momoŋ dira,” inamiŋ. ³⁷ Irkeb gaha yinyiŋ: “Wit muykeŋ igiŋ kuŋ haryiŋ al gobe ne Al Urmiŋ gayen. ³⁸ Meten gobe megeŋ kurun gayen gake yihim. Munan wit muykeŋ gobe Al Kurunyen dirneŋ weŋ. Yamuŋ duwi gobe Al Buluŋyen dirneŋ weŋ. ³⁹ Irde yamuŋ duwi muykeŋ tur iryiŋ al gobe unŋura. Sak nalu gobe nalu funan, irde biŋge gabu ird ird mar gobe Al Kurunyen miyoŋ. ⁴⁰ Yamuŋ buluŋ wasen kak alare yemeyke humga kunayiŋ go gwahade goyen po, nalu funanđebe al hitte mata gwahade forok yiyyeŋ. ⁴¹ Ne Al Urmiŋ gare miyoŋne yad yermeke kuŋ nere alya bereya haŋ bana goŋ mata buluŋ teŋ hanŋyen marya mata buluŋ tinaŋ yineŋ al biŋ yade hanŋyen marya go yukuŋ gabu yirnayiŋ. ⁴² Irde mel go yade kak ala buluŋ wor po bana goŋ yemeynayiŋ. Irkeb goŋ po heŋ eseŋ misiŋ yiseŋ hinayiŋ. ⁴³ Goyabe Al Kurun diliŋde alya bereya huwak hanŋyen gobe Al Kurun beleŋ doyan yirde hiyeŋde gor naŋa temeyke wuk yitiŋ yara wukkeŋ igiŋ wor po hinayiŋ. Al kirmiŋ miŋyanbe mere gayen keŋkela nurnan ko,” yinyiŋ.

Samuŋyen maya mere

⁴⁴ Be, maya mere hoyan wor yinyiŋ. “Al Kurun beleŋ yende alya bereya doyan yirde hi gobe gahade: samuŋ kura damum hende hoyan wor po megeŋ biŋde bana kirtiŋ hinhin. Kurareb al kura samuŋ gwahade gan hi yeŋ ma nurdeya megeŋ goyen talde taldeb kinyiŋ. Keneŋbe sopte aw uryiŋ. Irdeb aman wor po heŋ kuŋ detmiŋ kurun goyen al yunke damu tikeb gote muruŋgem tukuŋbe megeŋ goyen damu tiyyiŋ go gwahade. ⁴⁵ Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ doyan yirde hi gote maya mere kurabe gahade: al kura beleŋ selweŋ yara kura damum hende wor po goyen goke nankeŋ kuŋ hinhin. ⁴⁶ Kuŋ kuŋ igiŋ muŋ wor po kura keneŋbe mulgan heŋ yende samuŋ kurun goyen al yunke damu tikeb muruŋgem teŋ tukuŋ det kusamuŋ wor po go damu tiyyiŋ go gwahade,” yinyiŋ.

Kamaŋ kurunyen maya mere

⁴⁷ Be, Yesu beleŋ sopte po gaha yinyiŋ: “Al Kurun beleŋ yende alya bereya doyan yirde hi gobe gahade: makaŋ dapŋa yawarniŋ yeŋ kamaŋ kurun temeyamiŋ. Irdeb dapŋa miŋ kurayen kurayen yawaramiŋ. ⁴⁸ Dapŋa makiŋ hihi yeŋ nurdeb tuluŋ teŋ tukuŋ siŋare irde dapŋa igiŋbe tiriyan yeramiŋ. Munan buluŋbe yemeyamiŋ go gwahade. ⁴⁹ Nalu funanđe wor pore gorbe al hitte mata gwahade go forok yiyyeŋ. Al Kurunyen miyoŋ beleŋ wan al huwakya al mata buluŋ teŋ hitiŋ marya goyen pota yirnayiŋ. ⁵⁰ Irde mata buluŋ mar gobe yade kak ala kurun bana goŋ yemeyke eseŋ misiŋ yiseŋ hinayiŋ,” yinyiŋ. ⁵¹ Irdeb, “Maya mere kurun dirhem gote miŋ keŋkela nurhan we?” yinke, “Gwaha,” inamiŋ. ⁵² Irkeb, “Bebak tihit yahan geb, deŋbe Moseyen saba al kura saba bikkek po moŋ sabane gergeŋ manan nurde tumnan yanarde han al go gwahade deneŋ hime. Niŋgeb deŋbe al kura yamiŋ bana mat samuŋ bikkekya gergeŋya yade siŋare katyeŋ go gwahade goyen po saba bikkekya gergeŋya tumnan nurde han,” yinyiŋ.

Nasaret taunde kuriŋ
(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Be, maya mere buda goyen momoŋ yirdeb gasuŋ go tubul teŋ kuriŋ. ⁵⁴ Kuŋbe taun gor heŋ kurun hiriŋde gor forok yeŋbe gor niŋ Yuda marte gabu yare kuŋ al saba yirke

hurukun kat tenbe, “Ey, al gabe damde kun Al Kurunyen dufay wukkenya mata tinen kurayen kurayen ird ird tarenya gayen yawarun!” yamin. ⁵⁵ Irdeb, “Al gabe kapenta urmin mon? Yenbe Maria urmin. Kulin yagobe Yems, Yosep, Saimonyabe Yudasya mon? ⁵⁶ Haymin yagob gar ma tumnan hityen? Gega al gabe damde kun dufayya tarenya yawarun?” yamin. ⁵⁷ Irdeb bulun nurd unamin. Goyenbe Yesu beley, “Al Kurunyen mere basan marbe taunminde nin marya taynenya beley palap ma yirde meremin ma nurde hanjen,” yinyin. ⁵⁸ Irdeb yen ge heken ma nurde hinhan geb, gorbe mata tinen budam ma forok yiriyin.

14

Herot beley Yon Baptais mayke kamyin (Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Be, Yesu beley mata kurun ten kun hinhin goyen Galili nana gote doyan al kurun Herot beley mere momonin nuryin. ² Irdeb meten marmen go, “Yon Baptais maymeke kamun al go goyen sopte huwarun geb, mata tinen ird ird sanin minyan meten ten kun hi gogo,” yinyin.

³⁻⁴ Be, Yon mayke kamyin gote baraminbe gahade: Yon dilin gergen hinhinyabe Herot beley kulin Filip berem Herodias goran iryin. Irkeb Yon beley kawan po, “Mata gob bulun wor po tiyan geb,” inkeb Herot beley goke igin ma nuryin. Irdeb fulenja marmen yinke Yon fere ten tukun koyare keramin. ⁵ Irde maymeke kamwon yen nurde hinhin gega, al beley Yon gob Al Kurunyen mere basan al yen nurd unen hinhan geb, Yon mayde mayde nin kafura hen hinhin. ⁶ Be, Herot gobe milin beley kawan kiryin nalu go forok yekeb Herotya kadam wenyu gabu irde dulan ten hinhan. Irde tiken hekeb Herodias wirin beley gor gabu iramin mar goke gege tiyyin. Irkeb Herot gobe aman wor po hirin. ⁷ Irdeb, “Det kuran nurde gusanan nirkeb igin gunen,” inen dilin mar binja tiyyin. ⁸ Irkeb milin beley gwaha inayin inyin gwahade po Herot inyin. “Hanja ga po Yon Baptais tonan koronde kerde tawan nuna,” inyin. ⁹ Irkeb doyan al go kanduknen nuryin gega, bere go hitte binja tiyyin goya al buda gor hinhan mar gore daha wet kura ninnak yen nurdeb binja tiyyin go po gama irde bere gore yirin goyen po irde unyin. ¹⁰ Irde fulenja marmen hulyan yirke koyare kunbe Yon binin walamin. ¹¹ Irdeb Yon tonan gobe koronde kerde tawan bere go unkeb yen beley tukunbe milin unyin. ¹² Be, Yon komatmin beley mere go nurdeb wan hakwam goyen tukun mete tiyamin. Gwaha ten kunbe Yon kamyin goyen Yesu momon iramin.

Yesu beley al 5,000 binje paka yiriyin (Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Yon 6:1-14)

¹³ Be, Yon kamyin mere momon goyen nurdeb Yesube komatminya hakwa ten nana almem monde dunken balmin hini yen kwamin. Irkeb nana bana go nin taunyan nin marbe Yesube gon kwa yen nurdeb makan feren gama irde kwamin. ¹⁴ Be, Yesu go kun kun fe sina kurhan forok yenbe al buda kurun goyen yenenbe buninen yinyin. Irde garbam minyan marbe guram yirke igin hamin.

¹⁵ Be, wawun hewen ten hikeb komatmin yago beley Yesu goyen, “Nana bana gab tiyun binde minmon. Irde hen ga mon kidoma hewen tiya geb, al buda kurun ga yinke tiyunyan kun yingen binje kura damu ten nenan,” inamin. ¹⁶ Irkeb Yesu beley, “Mon, dani kunayin? Den beley det kura yunke nenan,” yinyin. ¹⁷ Irkeb, “Gwaha dinha goyenbe nenbe beret siptesonnya makan dapna yadi iraw po han,” inamin. ¹⁸ Irkeb, “Yawan nunnan,” yinyin. ¹⁹ Irdeb al buda kurun go, “Yamunyan kepernan,” yinke keperde tukamin. Irkeb beret siptesonnya makan dapna yadi irawaya goyen yade kotan kan nan kinde nan kenen Al Kurunyen sanin guram yirde yubala ten al yunan yinenbe komatmin yago yunin. ²⁰ Al buda kurun gob binje go nen nen ep po namin. Irkeb komatmin beley binje diknen buda iramin gobe tiri 12 gwahade makin yirtek hamin. ²¹ Be, binje namin mar al parguwak po kapyan haminbe 5,000 hirin.

Yesu fe yuwalhej hende huwarde kuriñ
(Mak 6:45-52; Yon 6:15-21)

²² Be, gwaha teñbe komatmiñ yago, “Arañ hakwa hende hurkuñ fe ala siña kurhan kunañ,” yinke hakwa hende hurkuñbe yeñ wa meheñ heñ fe ala siña kurhan kwamiñ. Irkeb Yesube gor heñ al buda kurun goyen, “Tiyunñyanñ tiyunñyanñ kunañ,” yinyiñ. ²³ Al buda go gwaha yinerbe Al Kurunya mere tiyye yeñbe dugu dabayiñde kura gor hurkuriñ. Kuñ yeñ unkuñeñ goñ hikeb kidoma hiriñ. ²⁴ Munañ komatmiñ yagobe megeñ tubul teñ fe ala kurunñde hamiñ. Goyenbe meñe huwarke fe goyen makañ duba yara karkuwañ karkuwañ huwaramiñ. Irkeb hakwa gobe muñ kura ma sor iryiñ. ²⁵ Be, naña miñge heñ hikeb Yesu go fe yuwalheñ hende huwarde komatmiñ yago hitte kuriñ. ²⁶ Mel gore fe hende huwarde wañ hike keneñ kafura wor po heñbe, “Gabe unğura!” yeñ uliñ barbar yeke daha tiniñ tiniñ tiyamiñ. ²⁷ Goyenbe arañ po Yesu beleñ, “Kafura ma yo. Ne wañ hime geb. Tareñ henayiñ,” yinyiñ. ²⁸ Irkeb Pita beleñ, “Doyañ Al Kurun, gabe fudinde ge keneñbe ninke fe hende huwarde ge hitte kweñ,” inyiñ. ²⁹ Irkeb, “Igiñge waya,” inyiñ. Gwaha inkeb Pita go hakwa hende mat solok yeñ fe hende harde Yesu hitte kuriñ. ³⁰ Goyenbe kuñ heñyabe meñe keneñ kafura heñbe hako ga dolok yeñ keneñbe, “Doyañ Al Kurun, farañ nura!” yeñ kekew tiyyiñ. ³¹ Irkeb goyare po Yesu beleñ haniñ temeyde tanardeb isañ hiriñ. Irdeb, “Daniñ dufay budam heñ ne niñ hekkeñ ma nurde ha?” inyiñ. ³² Gwaha teñbe hakwa hende hurkaryum. Irkeb meñe kamiñ. ³³ Irke gab hakwa biñde hinhan mar gore keneñ bebak teñbe doloñ irde, “Fudinde wor po gebe Al Kurun Urmiñ,” inamiñ.

Genesaret niñ garbam mar sope yiryiñ
(Mak 6:53-56)

³⁴ Be, gwaha teñ kuñ kuñbe Genesaret naña beleñ goñ forok yamiñ. ³⁵ Irkeb al gor niñ beleñ Yesu keneñ bebak teñbe mere kerke naña goyen bana niñ mar yinke garbam mar tumñañ Yesu hitte yawayamiñ. ³⁶ Irdeb, “Garbam mar gayen yubul tike meñe diba ulger niñ gote murun po sisañ urdeb igiñ henañ,” ineñ esen mere iramiñ. Niñgeb al garbam miñyanbe Yesu go sisañ urde tumñañde igiñ hamiñ.

15

Yesu beleñ asem yagot mata walde yunyiy
(Mak 7:1-13)

¹ Be, naña goyen bana metey teñ kuñ hikeyabe Yerusalem taun kurunñde mat Farisi mar kuraya Moseyen saba mar kuraya goyen Yesu hitte wañbe, ² “Daniñ geb komatge yagobe asininiñ yagot mata ma gama irde hañ? Yeñbe dula tiniñbe mali po biñge nene hañ. Haniñ ma haldeya gwaha teñ hañ,” inamiñ. ³ Irkeb wol heñbe, “Munañ deñbe daniñ geb asetiy yagot mata niñ po teñbe Al Kurunyen merebe pel irde bulun irde hañyen? ⁴ Al Kurun beleñbe, ‘Nantiñya mamtiñyabe palap yirde hinayiñ,’ yitiñ hi niñgeb, ‘Al kura naniñya miliñya mere bulun yiryen gobe mayke kamiñ,’ yitiñ hi. ⁵ Goyenbe deñbe saba goyen tigiri teñbe, ‘Al kura naniñya miliñya det kura farañ yurtek goyen ma yunerbe, “Igiñ farañ durmewoñ gega, Al Kurun uney yeñ basiña irmiñ geb, go ma farañ dureñ,” yinyen gobe mata bulun moñ,’ yeñ al saba yirde hañyen. ⁶ Niñgeb al gwaha mat saba yirke Al Kurunyen mere ma gama irde naniñya miliñya palap ma yirde duliñ hañyen. Deñbe gwahade goyen po asetiy yagot mata niñ teñbe Al Kurunyen mere bulun irde hañyen. ⁷ Usi mar wor wor, Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beleñ asañde kayyiñ gobe fudinde wor po deñ gake kayyiñ. ⁸ Merebe gahade:
‘Mel gabe moñde po turun nirde hañ.
Gega biñdebe ne niñ ma nurde hañ.
Hoyañde wor po hañ.

⁹ Mel gabe megen niñ marte saba po gama irde al saba yirde hañ.
Mel gabe biñ hende hende po doloñ nirde hañ,’ yitiñ hi geb,” yinyiñ. *Aisaia 29:13*

¹⁰ Be, Yesu gob mel Farisi marya Moseyen saba marya goyen gwaha yinenbe al buda kuruj gor hinhan go yinke yej binde wayaminj. Irkeb, “Mere ga nurde bebak tinaj ko. ¹¹ Det kura al mohonde mat binde kurkuyej gore Al Kuruj dilinde al go buluj ma iryej. Goyenbe det kura mohonde mat kat kuyej gore po gab Al Kuruj dilinde al go buluj iryej,” yinyinj. ¹² Gwaha yinkeb komatminj yago belej wanbe, “Farisi marbe mere taha goke iginj ma nurde hanj goyen yenej bebak taha?” inaminj. ¹³ Irkeb wol hejbe, “He kura Nanne Al Kuruj tarejminj kuruj gore ma haryinj gobe filgininj mananj tumjanj wasiyej. ¹⁴ Ningeb dilinj titminj buda gobe yenej wasak tinaj. Mel gobe saba fudinde goyen ma bebak tenbe al mata bulunde yukuhanj. Al kura dilinj titminj belej kadom yingenj yara goyen belej ikala irde tukuhanj hime yiyyej gobe tumjanjde kuj mete titminjde katiryej,” yinyinj. ¹⁵ Irkeb Pita belej, “Maya mere gote minj momoj dira,” inyinj. ¹⁶ Irkeb, “Dej mananj dufaytinj muj kura ma wuk yej hanj? ¹⁷ Det kura al mohonde mat binde kurkuyej gobe kamebe kat kuyej gobe ma nurde hanj? ¹⁸ Goyenbe det mere kura al mohonde mat forok yej hanjen gobe binde mat wan hanjen geb, gore gab Al Kuruj dilinde al go buluj yirde hanjen. ¹⁹ Dufay buluj, al gasa yirke kamde kamde mata, al kura berem yanj gore bere hoyanja duwan tej tej mata, alya bereya fonjende leplep mata, kawe mata, merere huwarde usi mat mere tej tej matayabe mere buluj mat tej tej mata kuruj gobe al binde mat pul yej hanjen. ²⁰ Det gwahade gore gab Al Kuruj dilinde al buluj yirde hanjen. Hanij hal hal mata kenkela ma gama irde dula tinayinj gore al buluj ma yiryenj,” yinej saba yiryinj.

Kenan marte bere gote dufay saninj
(Mak 7:24-30)

²¹ Be, Yesu go nanja hinhin goyen tubul tej Saidon taunya Tair taunyat nanja bana goj komatminj yagoya kwaminj. ²² Irkeb taun iraw goyen bindere tiyuj kura hinhinde gor mat Kenan mar bere kura gore Yesu hitte wanbe, “Doyanj Al Kuruj, Dewit Urminj, buninej nirde faranj nura. Wernebe unjura belej wan hernej irtinj hi geb, buluj buluj wor po irde hanj,” inej esej uryinj. ²³ Goyenbe Yesube mereminj goyen muj kura haywanj ma hirinj. Irkeb komatminj yago belej, “Esej durde gama dirtinde po hi geb, takira tike kwi,” inaminj. ²⁴ Irkeb wol hejbe, “Nebe Israel mar Al Kurujyen sipsip mereminj ma nurde duwi hitinj goke po wamirinj geb,” yirinj. ²⁵ Irkeb bere gore wan palap irde dokolhoj yuguluj tenbe, “Doyanj Al Kuruj, faranj nura,” inyinj. ²⁶ Irkeb wol hejbe, “Dirinde binjgebe epte ma goranj yirde yad kuluminj yago yunke nenayinj,” inyinj. ²⁷ Gwaha inkebe bere gore wol hejbe, “Doyanj Al Kuruj, mere gobe fudinde ninha gega, dirinde binjge diknej katnayinj gob kulu wor nene hanjen. Ningeb faranj nurayinj,” inyinj. ²⁸ Irkeb Yesu belej, “Bere, ne ninj hekenj wor po nurha geb, gusunanj nirha gote iginej forok yiyyej geb,” inyinj. Be, wirinj gobe goyare go po iginj hirinj.

Al garbam kurayen kurayen sope yiryinj

²⁹ Be, Yesu go nanja goyen tubul tej mulganj hej Galili fe ala kuruj ferej kuj kujbe dugu dabayinde kura gor hurkurinj. ³⁰ Irkeb al budam wor po yej hitte wayaminj. Wan hejyabe al kahanj nonbo hitinj, dilinj titminj, ulinj albo yirtinj, mohoj kattinjabe garbam hoyanj minyanj marya goyen sope yirke iginj henant yej nurde yawanj kahanj minde yeraminj. Irkeb sope yiryinj. ³¹ Al gabu iraminj mar belej mohoj kattinj mere tike yenamij. Ulinj albok hitinj goyen iginj hej, kahanj buluj hitinj goyen huwarde kuj wan tej, dilinj titminj nanjkenej tike yenejbe hurkujkat tenbe Israel marte Al Kuruj go turuj irde kasor iraminj.

Al 4,000 binjge yunke naminj
(Mak 8:1-10)

³² Be, Yesu belej komatminj go yinke wakeb, “Al buda kuruj gabe tumjanjde hiteke kuj kuj yerejkek hihi. Goyenbe det go kura netek minjmonj hahanj. Binjge ma nene tiyujminj kunayinbe belejyanj kamnayinj geb, buninej yenej hime,” yinyinj. ³³ Irkeb komatminj

belej wol hejbe, “Tiyuñ binde miñmoñ naña gahade gab biñge damde niñ yade al buda kuruj gahade gayen yunteke nenayin?” inamiñ. ³⁴ Irkeb, “Beretbe dahade hañ?” yinkeb, “Beretbe 7ya makañ dapña mukñej yadi kura goya po hañ,” inamiñ.

³⁵ Be, al buda gabu iramiñ go megen keprnañ yinke keperde tukamiñ. ³⁶ Irkeb beretya dapñaya go yadeb Al Kuruj igiñ nurde unejbe beretya dapñaya go yubala tejbe komatmiñ yago al yukuñ yunnañ yeñ yuniñ. Irkeb gwaha po tiyamiñ. ³⁷ Al buda kuruj gobe biñge go nene ep wor po namiñ. Irkeb Yesuyen komat belej biñge dikñej al belej ep nene yubul tiyamiñ goyen yade tiri 7 gwahade makin yirtek iramiñ. ³⁸ Bereya diriñya ma kapyañ heñ al parguwak po kapyañ hamiñbe 4,000 hiriñ. ³⁹ Biñge yunke neke gabe, “Tiyuñtiñyañ tiyuñtiñyañ kunayin,” yiniñ. Irdeb komatmiñya hakwa hende hurkuñbe naña kura Magadan taun binde belej goñ kwamiñ.

16

Mata tiñej kura ira inej gusuñañ iramiñ
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ Be, Yesu go goñ hikeb Farisi marya Sadusi marya belej Yesu hitte wañbe tuñañ urniñ yeñ, “Mata tiñej Al Kuruj belej irtek goyen kura irke kinniñ,” inamiñ. ² Irkeb Yesu belej, “Deñbe wawuñbana heñ naña buk yekeb, ‘Kadila hewej tiya,’ yeñ hañyen. ³ Irde wampotbe, ‘Naña buluñ hihi geb, kigariñ kateñ tiya,’ yeñ hañyen. Deñbe nañkiñ keneñ gab kadila hewej tiya ma kigariñ kateñ tiya goyen keñkela nurde hañyen. Goyenbe gayenter niñ mar goke tejbe Al Kuruj belej mata forok yirde hi goyen daniñ geb yeneñ bebak ma tej hañ? ⁴ Deñ gayenter niñ marbe mata buluñ tej Al Kuruj harhoktiñ unej hañ geb, mata tiñej kurayen kurayen goke po nañkeneñ hañ. Goyenbe kura kinniñ yekeb Yona hitte mata forok yiriñ* go gwahade goyen po kame dikala direñ,” yinenbe mel goyen yubul tej hoyañde kuriñ.

Farisi marya Sadusi maryat saba buluñ
(Mak 8:14-21)

⁵ Be, fe ala kuruj go warde siña kurhan kwamiñya goyenbe komatmiñ go biñ sir yekeb beret kura ma yade ga kwamiñ. ⁶ Be, Yesu belej Farisi marya Sadusi marya goke komatmiñ goyen, “Keñkela heñ hinañ ko. Moñgo mel gote yis belej buluñ diryen geb,” yiniñ. ⁷ Gwaha yinkeb komatmiñ belej, “Beret kura ma yad wayhet geb, gogo dina,” yeñ yingej uliñ kadam mere gird tiyamiñ. ⁸ Komatmiñ go mere kusa irde hike yeneñbe, “Daniñ dindikeñ uliñ beretniniñ miñmoñ yeñ hañ? Deñbe ne niñ ma hekkeñ nurde hañ? ⁹ Muñ kura ma po bebak tej hañ? Beret siptesonon al 5,000 namiñ gote dikñejbe tiri dahade makin yirtek hamiñ? ¹⁰ Goyen moñ kenem beret 7 goyen al 4,000 nañ gote dikñej yade tiri dahade makin yirtek hañ? ¹¹ Farisi marya Sadusi maryat sababe yis belej palawa bana hilyañ kutiñ yara al hoyañ kuruj gote dufay buluñ yirde hi goke diner hime. Beret niñ ma yeñ hime gayen daniñ geb bebak ma tej hañ? Niñgeb sopte diner hime, Farisi marya Sadusi maryat yis belej buluñ diryenkek geb, keñkela heñ hinayin,” yiniñ. ¹² Be, gwaha yinke gab, “Yis beret bana irde hañyen goke ma diner hi. Farisi marya Sadusi maryat sababe yis yara goke hayhay dirde hi,” yeñ nuramiñ.

Yesu, gebe Mesaia
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³ Be, Yesu go komatmiñya naña bana go tubul tej kuñ Sisaria Filipai taun binde binde heñ heñbe gusuñañ yiriñ. “Ne Al Urmiñ gayen gake al hoyañ belej ganuñ yeñ hañ?” yiniñ. ¹⁴ Irkeb wol heñbe, “Al kura belej gebe Yon Baptañ yeñ hañ. Munañ kura marbe Elaia gineñ hañ. Kurabe Yeremaia ma Al Kurujyen mere basañ mar hoyañ kura goyen gineñ hañ,” inamiñ. ¹⁵ Irkeb, “Munañ deñ gayenbe nebe ganuñ yeñ nurd nuneñ hañ?” yiniñ. ¹⁶ Irkeb Saimon Pita belej, “Gebe Mesaia, Al Kuruj gwahader hitiñ al

* 16:4: Yonabe wawuñ karwo makañ dapña kuruj miliñ gote biñ bana heñbe sopte siñare katyiñ. Gobe Yesu kamiñde mat yerenkek heke sopte huwariñ gote tuñañej.

gote Urmiŋ,” inyiŋ. ¹⁷ Gwaha inkeb, “Mere gobe Nanne Al Kurun saŋiŋ minyaŋ al gore ginke gab gago yaha. Al kura beleŋ ma mere goyen momoŋ gira. Niŋgeb Al Kurun beleŋ guram girde saŋiŋ giriyeŋ. ¹⁸ Gebe ne niŋ dufayge hora yara tareŋ irha geb, Pita gineŋ hime. Niŋgeb hora go hendebe nere alya bereya yereŋ. ¹⁹ Irde Al Kurunyen alya bereya doyaŋ yird yird saŋiŋ goyen ge guneŋ. Niŋgeb ge beleŋ igiŋ yawayiŋbe Al Kurun wor bulun yiyyeŋ,” inyiŋ. ²⁰ Gwaha ineŋbe tumŋaŋde komatmiŋ goyen, “Al hoyan kura hitte ne niŋ yeŋ, ‘Yeŋbe Mesaia,’ ma yinnayiŋ,” yineŋ utaŋ yiryiŋ.

Kamde kamde miŋ ge kawan tagalyiŋ

(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

²¹ Be, goyenter mat komatmiŋ yago goyen kawan po, “Nebe Yerusalem kweŋ. Kumekeb Yuda marte doyaŋ mar parguwakya Al Kurun doloŋ ird ird mata doyaŋ marte karkuwanŋyabe Moseyen saba marya beleŋ bulun bulun nirde mununke kameŋ. Goyenpoga kameŋ goyen yereŋkek hekeb huwareŋ,” yinyiŋ. ²² Irkeb Pita beleŋ mere go nurdeb yeŋ muŋ po tapat irdeb ineŋ teŋbe, “Doyaŋ Al Kurun, gwaha ma tiyayiŋ. Mata gobe ge hitte ma po forok yiyyeŋ geb,” inyiŋ. ²³ Irkeb fulgaŋ kaŋ Pita keneŋbe, “Satan, hoyan kwa! Gebe beleŋne pet teŋ ha geb. Dufay gobe Al Kurunyen moŋ, alyen dufay po geb,” inyiŋ.

²⁴⁻²⁵ Gwaha teŋbe komatmiŋ yago goyen gaha yinyiŋ: “Al kura gama nirde kanduk yeneŋ yiŋgeŋ ge kafura heŋ harhok nunyeŋ al gobe kame toneŋbe kanduk kinyeŋ. Munan al kura ne gama nirde kamde kamde niŋ ma kafura heŋ kanduk kurun teŋ uliŋ misiŋ kateŋ hiyeŋ al gobe toneŋbe igiŋ hiyeŋ. Niŋgeb al kura ne gama nire yeŋbe megen niŋ dufayya mataya harhok yunyeŋ. Irdeb kanduk yeneŋ hiyeŋ gega, yiŋgeŋ ge ma nurde gama po nirde hiyeŋ. ²⁶ Al kura megen niŋ samuŋ budam yade deŋem yaŋ hiyyeŋ gega, al gobe Al Kurun diliŋdeb kamtiŋ yara hiyyeŋ gobe daha tiyyeŋ? Gobe igiŋ moŋ, bulun wor po. Niŋgeb megen niŋ samuŋ kura teŋ gore Al Kurunyen bearar bana hiyeŋ al gob epte ma damu teŋ tumulgaŋ titek. ²⁷ Ne Al Urmiŋ gab kamebe Nanne Al Kurunyen saŋiŋ turuŋ yaŋ goyen manaŋ kateŋ. Goya goyenbe miyoŋmiŋya kattek. Irdeb alya bereyat matamiŋ dahade dahade goyen gote muruŋgembe gwahade po yuneŋ. ²⁸ Goyenpoga deŋ gar haŋ gayen kurabe ma kamdeya ne Al Urmiŋ gare Al Kurunyen tareŋde alya bereyamiŋ doyaŋ yirde heŋ goyen kennayiŋ. Mere gabe fudinde wor po dineŋ hime,” yinyiŋ.

17

Yesu uliŋ hoyan hiriŋ

(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

¹ Be, naŋa fay 6 kamereb Yesu beleŋ Pita, Yemsyabe kuliŋ Yonya po yade dugu kurunŋde kura gor hurkamiŋ. ² Gor heŋbe Yesu go mel gote diliŋ mar po uliŋ hoyan hiriŋ. Dinsokdebe naŋa timiytiŋ yara hiriŋ. Uliŋ umŋa kerde hinhin go wor faykek wor po hiriŋ. ³ Gwaha tikeyab diliŋ mar po Moseya Elaiaya forok yeŋ Yesuya mere teŋ hinhan. ⁴ Irkeb Pita beleŋ Yesu goyen, “Doyaŋ Al Kurun, gar gabe neŋ hitek gasuŋ igiŋ muŋ wor po. Niŋgeb ge beleŋ ok yekeb deŋ al karwo hitek heŋ heŋ gasuŋ kura yireŋ. Kurabe ge niŋ, kurabe Mose niŋ, munan kurabe Elaia niŋ,” inyiŋ.

⁵ Mere gwaha teŋ hikeyabe kigariŋkiŋ faykek wor po kura gore waŋ aw yuryiŋ. Irkeb al melak kura gagap bana goreb, “Al gabe Urne. Yeŋbe bubulkuŋne wor po, yeŋ ge bener mat amaŋeŋ wor po nurde hime. Niŋgeb yende mere po nurde gama irde hinayiŋ,” yiriŋ.

⁶ Be, Yesuyen komatmiŋ beleŋ mere go nurdeb kafura wor po heŋ biŋ tadam mat megen katamiŋ. ⁷ Gega Yesu beleŋ waŋ yanardeb, “Kafura heŋ ma, huwarnan!” yinyiŋ.

⁸ Gwaha yinke naŋkeneŋbe Yesu unkuŋeŋ po hike kenamiŋ. Al hoyanbe hubu.

⁹ Be, dugure gor mat kateŋ heŋyabe Yesu beleŋ mel go saba yirde, “Haŋka det kenhan gayen gake al hoyan kura momoŋ ma yirnayiŋ. Ne Al Urmiŋ gayen kameŋde mat sopte

huwarmeke gab igiñ tagalnayiñ,” yinyiñ. ¹⁰ Irkeb mel gore, “Daniñ geb Moseyen saba mar beleñ Elaia wa wake gab Mesaiabe kame wayyen yeñ hanjen?” yeñ gusuñan iramiñ. ¹¹ Irkeb, “Elaia wa meheñ heñ det sope irke gab Mesaia wayyen yeñ hanjen gobe fudinde. ¹² Niñgeb Elaiabe bikkeñ wayuñ. Goyenpoga alya bereyabe keneñ bebak ma tiyañ. Irde yinñeñde dufay po gama irde buluñ buluñ irde mayke kamuñ. Mel goreb yeñ irañ gwahade goyen po ne Al Urmiñ gayen wor gwahade po nirnayiñ,” yinyiñ. ¹³ Irke gab, “Yon Baptais niñ dineñ hi,” yeñ bebak tiyamiñ.

Diriñ unğuram yañ sope iryiñ

(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43a)

¹⁴ Be, mel go dugure mat kateñ al gabu kurun iramiñde gor forok yekeb al kura gore Yesu hitte wañ diliñ mar dokolhoñ yuguluñ teñbe, ¹⁵ “Doyañ Al Kurun, urne bunineñ irde farañ ura. Bu toneñ miñyañ geb, uliñ misiñ kurun kateñ hiyen. Kurareb kak alare kateñ hiyen. Kurareb fe alare kateñ hiyen. ¹⁶ Komatge yago hitte tawayhem gega, sope ma irhañ,” inyiñ. ¹⁷ Irkeb, “Deñ gayenter niñ marbe dahade niñgeb Al Kurun niñ dufaytiñ muñ kura sañiñ ma irde hañ? Tonañtiñ sañiñ wor po, saba dirmañ dirmañeñ. Gayak ga ma deñya hityen gega, hako po hañ. Diriñ go tawanañ,” yinyiñ. ¹⁸ Irdeb diriñ go teñ wakeb unğura diriñ bana hinñin go ineñ teñ takira tike kat kuriñ. Irkeb goyare po igiñ hiriñ.

¹⁹ Be, go kamereb yeñ yuñkureñ po heñ gab komatmiñ beleñ, “Daniñ geb neñbe unğura go ma takira tihit?” inamiñ. ²⁰⁻²¹ Irkeb, “Deñ unğura takira ma tahañ gobe Al Kurun niñ hekkeñ nurde hañ gobe kurun moñ. Niñgeb fudinde wor po dinhem. Al Kurun niñ dufaytiñ hek irde hañ goyen mastet he bilmiñ dirneñ muñ gwahadebe megen gar det kura irnayiñbe meteneñ ma diryeñ. Niñgeb dugu gayen ‘Gar mat singir teñ iror kwa!’ inkeb gwahade po tiyyeñ,” yinyiñ.*

²² Be, Yesuya komatmiñya gabu heñbe tumñañ Galili naña bana kwamiñ. Irdeb Yesu beleñ, “Ne Al Urmiñ gabe mununtek al haniñde nernayiñ. ²³ Irke mununkeb kameñ gega, yereñkek hekeb Al Kurun beleñ sopte nisañ heke huwareñ,” yinyiñ. Gwaha yinkeb komatmiñbe kandukneñ wor po nuramiñ.

Al Kurunyen ya balem gote teks

²⁴ Be, gwaha teñ kuñ kuñbe Kapeneam taunde forok yamiñ. Irkeb Al Kurunyen ya balem niñ teñ teks yad yad mar beleñ Pita hitte wañbe, “Tisage gayen Al Kurunyen ya balem niñ teñ teks kura yerde hiyen?” inamiñ. ²⁵ Irkeb, “Gwaha,” yinyiñ.

Be, gwaha yineñbe Yesu hinñin ya go biñde hurkukeb goyare po Yesu beleñ, “Saimon, megen niñ doyañ mar karkuwañ yuntek teks kurayen kurayen gobe ganuñ mar beleñ gab yerde hanjen? Urmiñ yago beleñ yerde hanjen ma al hoyañ beleñ yerde hanjen? Gebe dahade nurde ha?” ineñ gusuñan iryiñ. ²⁶ Irkeb Pita beleñ wol heñbe, “Al hoyañ beleñ yerde hanjen,” inyiñ. Irkeb, “Gwaha, doyañ mar karkuwañ gote dirneñ weñbe naniñ yagon teks ma yerde hanjen geb. ²⁷ Goyenpoga teks ma yertekeb dufaymiñ buluñ henak geb fete kuñ funal temeyayiñ. Irde dapña meheñde wor po tawayiñ gobe mohon takila teñ teks yertek hora kura kenayiñ. Hora go tukuñbe neya geyat teks kerayiñ,” inyiñ.

18

Ganuñbe deñem kurun wor po hiyyeñ?

(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

¹ Be, goya goyenbe komatmiñ hoyañ beleñ Yesu hitte wañbe, “Ganuñbe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hire gor niñ deñem yañ wor po hiyyeñ?” yeñ gusuñan iramiñ. ² Irkeb diriñ dirneñ kura inke komatmiñ yago hinhande gor wañ huwariñ. ³ Irkeb Yesu beleñ, “Fudinde wor po dineñ hime. Diriñ gahade gayenbe yinñeñ al deñem yañ heñ heñ niñ ma nurde hanjen. Gwahade goyen po al kura yinñeñ al deñem yañ heñ

* 17:20-21: Asañ hoyañdebe gahade hi: 21 Goyenbe unğura gwahade goke dindikeñ binje kutña irde Al Kurun gusuñan irde takira tike gabe kat kuyeñ.

hej niŋ ma nurde haŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yirde hi bana goŋ igiŋ hurkunayiŋ. ⁴ Niŋgeb al kura diriŋ gahade ga hinayiŋ marbe Al Kuruŋ diliŋde deŋem yaŋ wor po yeŋ yinyeŋ. ⁵ Irde al kura deŋem moŋ diriŋ gahade gayen ne niŋ teŋ gargar iryeŋbe ne gayen niryeŋ.

⁶ “Goyenbe al kura diriŋ saŋiŋ miŋmoŋ gahade gayen ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ goyen al kura beleŋ mata buluŋ tike keneŋ gama irde buluŋ tiyyeŋbe mata buluŋ miŋ uryeŋ al gobe muruŋgem buluŋ wor po tiyyeŋ. Niŋgeb al hoyaŋ gama ma irkeya mata buluŋ miŋ uryeŋ al gobe hora kuruŋ kura teŋ biŋiŋde feŋ teŋ makaŋ alare temeyke kamyeŋ. Gogab gote muruŋgem buluŋ wor po goyen ma tiyyeŋ.

⁷ “Mata buluŋ titek dufaybe al biŋyaŋ hugiŋeŋ forok yeŋ tuŋaŋ yurke kateŋ haŋyen. Niŋgeb megen niŋ mar dufay buluŋ go teŋ haŋ gobe Al Kuruŋyen bearar bana haŋ geb goke bunieŋeŋ nurde hime. Dufay buluŋ gobe hugiŋeŋ al biŋyaŋ forok yeŋ hiyeŋ gega, al kura dufay go gama irde mata tinayiŋ mar gobe Al Kuruŋyen bearar bana hinayiŋ geb goke bunieŋeŋ nurde yuneŋ hime. ⁸ Niŋgeb hange kura beleŋ girke mata buluŋde katayiŋbe hange go walde temeyayiŋ. Moŋgo hange uŋkureŋ gore girkeb ulge tumŋaŋ kak hugiŋeŋ hitiŋde gor kutek goke teŋbe hange gore buluŋde gukutek go po walde temeyayiŋ. Irdeb igiŋ hange kurhan titmiŋ manaŋ gasuŋ igiŋde kwayiŋ. Irde kahaŋge wor gwaha girkeb go wor gwahade po irayiŋ. Irdeb igiŋde kwayiŋ. ⁹ Irde delge kurhan beleŋ girke mata buluŋde katayiŋbe delge go marde temeyayiŋ. Moŋgo delge uŋkureŋ gore girkeb ulge tumŋaŋ kak alare kutek goke teŋbe delge gore buluŋde gukutek go po marde temeykeŋ igiŋ delge kurhan titmiŋ manaŋ gasuŋ igiŋde kwayiŋ,” yinyiŋ.

Sipsip duwi hitiŋ gote maya mere
(Luk 15:3-7)

¹⁰⁻¹¹ Irde sopte po gaha yinyiŋ: “Be, al kura deŋem moŋ diriŋ gahade gayenbe Al Kuruŋyen miyoŋ beleŋ doyaŋ yirde haŋ. Irde miyoŋ gobe Al Kuruŋ saŋiŋ miŋyaŋ gote diliŋ mar hugiŋeŋ haŋyen. Niŋgeb al gahade goyen deŋem moŋ yeŋ iŋgogaha ma yirde hinayiŋ.*

¹² Be, ga nurnaŋ! Al kura sipsipmiŋ 100 hinayiŋ. Irke uŋkureŋ kura kadom yubul teŋ hoyande kuyeŋ. Irkeb goŋmiŋ yeŋ tubul tiyyeŋ? Moŋ! Sipsipmiŋ 99 go yukuŋ doŋdoŋde kura gor yubul teŋbe kuŋ naŋkinyeŋ. ¹³ Fudinde wor po dineŋ hime. Uŋkureŋ muŋ goke naŋkeneŋ kuŋ kuŋ keneŋ teŋbe amaŋ wor po hiyyeŋ. Munaŋ 99 goke gwahade wor po ma nuryeŋ. ¹⁴ Gwahade goyen po, Nantiŋ Al Kuruŋ saŋiŋ miŋyaŋ al gobe al kura diriŋ gahade gayen uŋkureŋ kura Al Kuruŋ tubul teŋ kanduk bana kuŋ kuŋ gokeb igiŋ ma nurde hi,” yinyiŋ.

Kadge kura buluŋ girkeb daha tiyayiŋ?

¹⁵ Irde sopte po, “Be, kadge kura buluŋ buluŋ girkeb kuŋ yeŋ po hikeya gabe mata buluŋmiŋ goke momoŋ irayiŋ. Irke mere go nuryeŋbe al gob sopte kadge Al Kuruŋ urmiŋ gigeŋ yara hiyyeŋ. ¹⁶ Goyenbe merege ma nurke kenem al hoyaŋ uŋkureŋ ma iraw gwahade yade ga kwayiŋ. Gogab al irawa ma karwo gore merege goyen tumŋaŋ fudinde yenayiŋ. ¹⁷ Al hoyaŋ yukayiŋ gote mere wor ma nurke keneŋbe mata buluŋmiŋ goyen Al Kuruŋyen diriŋeŋ weŋ hoyaŋ goyen momoŋ yirayiŋ. Yende mere wor ma po nurkeb al gobe Al Kuruŋyen diriŋ moŋ, mata buluŋ al yeŋ keneŋ hinayiŋ.

¹⁸ Fudinde wor po dineŋ hime. Al Kuruŋyen alya bereya doyaŋ yird yird saŋiŋ goyen deŋ duneŋ. Niŋgeb deŋ beleŋ igiŋ yenayiŋbe Al Kuruŋ wor igiŋ yiyyeŋ. Irde deŋ beleŋ buluŋ yenayiŋbe Al Kuruŋ wor buluŋ yiyyeŋ.

¹⁹ Sopte dineŋ hime. Der al iraw kura megen gar heŋya det kuraŋ nurde dufaytiriŋ uŋkureŋ po irde Nanne Al Kuruŋ tareŋ miŋyaŋ al goyen gusuŋaŋ iriryenbe yeŋ beleŋ epte irde dunyeŋ. ²⁰ Gwahade niŋgeb al irawa ma karwo gwahade kura, ‘Neŋbe Yesuyen alya bereya,’ yeŋ waŋ gabu irnayiŋbe ne manaŋ waŋ yeŋya hitek,” yinyiŋ.

* 18:10-11: Asaŋ hoyandebe gahade hi: 11 Ne Al Urmiŋ gabe alya bereya Al Kuruŋyen diriŋeŋ weŋ gega, mere ma nurde duwi hitiŋeŋ tiyaŋ goyen yumuŋgaŋ tiye yeŋ wamiriŋ.

Metey al buninej minmojyen maya mere

²¹ Be, gwaha yinkeb Pita belej wañbe, “Doyaj Al Kuruj, kadne kura belej buluj nirkeb wawuj dahadere mata bulujminj go halde unej? Wawuj 7 ma dahade?” yej gusujanj iryinj. ²² Irkeb, “Wawuj 7 po moñ. Buluj girde hikeb huginej halde po unej hayinj,” inejbe ²³ mata goke maya mere mat gaha yirinj: “Ningeb Al Kuruj belej yende alya bereya doyaj yirde hi bana goñ niñ matabe gahade: doyaj al kura belej metey marminj horaminj yawaraminj go wol henañ yinyinj. ²⁴ Irkeb al kura doyaj alminj hitte hora kuruj wor po tirinj al goyen doyaj alminj hitte tawayaminj. ²⁵ Gega al gobe hora kuruj go epte ma wol hetek hirinj geb, doyaj alminj gore, ‘Al gote beremya dirinjminj wenya detminjya goyen tumñanj yukuj al hoyanj yunke damu tinañ. Irkeb hora gobe ne teweñ,’ yirinj. ²⁶ Irkeb metey al go diliñ mar gor po dokolhoñ yuguluj teñbe, ‘Bemel nirde ma. Horage kuruj gobe wol hej gunej geb,’ inej esej mere iryinj. ²⁷ Irkeb buninej keneñbe, ‘Hora go wol hej hej ge ma nurayinj,’ inej tubul tike kuriñ. ²⁸ Goyenbe kuñ metey al kadom hora dirneñ muñ kura unke ma wol hitinj al goyen kinyinj. Irde hapekde teñbe, ‘Arañej horane wol hawa!’ inyinj. ²⁹ Irkeb kadom go kimiñ mar dokolhoñ yuguluj teñbe, ‘Bemel nirde ma yo. Horage wol hej gunej geb,’ inyinj. ³⁰ Goyenbe al go buninej ma irde kadom go tagal unejbe, ‘Horane wol heke gab teñ siña irnayinj,’ yinke tukuj koyare keraminj.

³¹ “Be, metey mar kadom belej mata go keneñbe biñ ar yaminj. Irdeb kuñ doyaj alminj go mata kuruj al gore tiyyinj goyen momoñ iraminj. ³² Irkeb doyaj al belej metey alminj go hoy irke wakeb, ‘Geb metey al buluj. Horane epte ma wol hetek geb, esej mere nirkeb buninej girde goñminj ginminj. ³³ Ne belej buninej girde kandukge kuruj go pasi irde gunminj gwahade goyen po, ge belej wor daniñ geb kadge gwaha ma irañ?’ inyinj. ³⁴ Doyaj al go biñ ar wor po yekeb, ‘Al go koyare kernañ!’ yinyinj. Irdeb, ‘Horane tumñanj wol heke gab tubul tike kuyen,’ yinyinj. ³⁵ Nanne Al Kuruj sañinj minyanj gore deñ wor mata gwahade goyen po diryey. Ningeb kadtinj yago buluj dirnayinj goyen bitinje mat wor po halde yunej hinayinj. Mali hende hendem ma tinayinj,” yinyinj.

19

*Al belej bere yakira teñ teñ mata
(Mak 10:1-12)*

¹ Be, Yesu go mere gwahade mat al saba yirdeb Galili naña tubul teñ Yodan fe gama irde Yudia nañare kuriñ. ² Kuñ hikeb al budam gama irde kuñ hinhan. Irke al garbam minyanbe sope yirke iginj hej hinhan. ³ Gwaha teñ hikeyabe Farisi mar kura belej tunanj urninj yej wañbe, “Al kura miñ goke kuram moñ berem takira tiyyey gobe Mosey sabarebe iginj yitij we?” inaminj. ⁴ Irkeb wol heñbe, “Hañkapyä wor po tikula kerdyabe Al Kuruj belej al irde, bere irde iryinj goyen Al Kurujyen asañde katinj hi gobe ma kapyanj hej hañyen? ⁵ Al Kuruj belej gwaha yiryinj geb, goke teñbe albe naninja milinja yubul teñ kuñ beremya gabu hiriryey. Irke al belej yeneñminj iraw goyen Al Kuruj diliñdebe unjkureñ po yinyey. ⁶ Ningeb irem gobe hoyanj hoyanj ma hiriryey. Unjkureñ po hiriryey. Gwahade geb Al Kuruj belej alya bereya yade gabu yiryey gobe al belej epte ma bur yirnayinj,” yinyinj. ⁷ Irkeb mel goreb, “Gwahade kenem daniñ geb Mose belej iginj bere takira teñ teñ asañ kan unejbe takira tiyayinj yirij hi?” yej gusujanj iraminj. ⁸ Irkeb wol heñbe, “Deñbe tonañtinj sañinj wor po, mere ma nurtek goke teñbe Mose belej gwaha dinyinj. Goyenbe hañkapyä wor po miñde matbe gwahade moñ. ⁹ Ningeb al kura berem al hoyanja ma duwan teñ hikeya takira teñ bere hoyanj tiyyeybe Al Kuruj diliñde mata buluj tiya yej kinyey,” yinyinj.

¹⁰ Irkeb komatminj belej, “Be, gwahade kenem bere ma teñ dulinj hej hej gobe iginj,” yaminj. ¹¹ Gwaha yekeb, “Al berem moñ dulinj hittek yahañ gobe al tumñanj gwahade hittek moñ. Al unjkureñ iginj gwahade po hinayinj yej yirtinj mar gore po gab gwahade hinayinj. ¹² Al kurabe bere niñ ma wor po nurde hañyen. Goyen mar gobe kurab gwahade po kawañ hitinj. Munanj kurabe al belej po miñ minyanj gwahade yirtinj. Munanj kura marbe

Al Kuruj belej yende alya bereya doyan yirde hi gote metej po tej hiniy yej bere ma yade hanjen. Niñgeb al gwaha titek mar po gab igij gwaha tej hinayij,” yinyij.

Dirij mukneña Yesuya

(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Be, dirij mukneñ go Yesu belej haniy yerde Al Kuruj gusunañ irke guram yirde sañij yiri yej naniña miliña belej yawayamiñ. Irkeb komatmiñ yago belej yiner tej utañ yiramiñ. ¹⁴ Goyenbe Yesu beleñbe, “Utañ yirde ma. Dirij mukneñ go yubul tike ne hitte yawanañ. Al kura Al Kurujyen al hewe yeñbe dirij belej naniña miliña hitte kuñ kuñ niñ kama ma heñ hanjen go gwahade hiyyej gab Al Kuruj belej yende alya bereya doyan yird yird gobe yende hiyyej,” yinyij. ¹⁵ Gwaha yinenbe dirij mukneñ go guram yirde yubul tejbe hoyañde kuriñ.

Al samuñmiñ budam

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Be, goñ hikeb al kura gore Yesu hitte wañbe, “Tisa, da mata igij tej gab Al Kurujya hugineñ hireñ?” inej gusunañ iryij. ¹⁷ Irkeb, “Daniñ geb det igij niñ gusunañ nirde ha? Al Kuruj unkuñ po ga al igij geb. Yenya hugineñ heñ heñ niñ nurde ha kenem Mosey saba goyen gama irde hayij,” inyij. ¹⁸ Irkeb al gore, “Saba damiñ damiñ niñ yej ha?” inyij. Irkeb, “Al ma gasa yirke kamnayij, al berem yañbe bere hoyañ duwan ma irde hiyeñ, kawe ma tiyayij, merere huwarde usi mat ma mere tiyayij. ¹⁹ Irde momkeya nanakeya palap yirde meremiñ nurde hayij. Irde gigeñ ge amañej nurde hayen gwahade goyen po kadge hoyañ niñ wor amañej nurde hayij,” inyij. ²⁰ Irkeb al gore, “Go ninha gobe tumñañde nurde gama irde himyen. Da mata wor po soñ heñ himyen geb, goyen tiyayij yej nineñ ha?” yej gusunañ iryij. ²¹ Irkeb, “Al Kuruj diliñde al huwak wor po hewe yeñbe kuñ samuñge kuruj goyen al yunke damu tikeb hora go yade yukuj al det niñ amu heñ hañ mar goyen yunayij. Irkeb Al Kuruj belej nere hihi yej genke gab wañ gama nirayij,” inyij. ²² Irkeb al foñej gobe samuñya detmiña budam wor po geb, Yesuyen mere nurdeb biñde kandukneñ wor po nurdeya kuriñ.

²³ Gwaha tikeb komatmiñ yago goyen, “Fudinde wor po dineñ hime. Al samuñmiñ budam wor pobe Al Kuruj belej yende alya bereya doyan yirde hi bana goñ hurkuñ hurkuñ gobe meteneñ wor po geb. ²⁴ Dapña kuruj kamelbe det harañ heñ heñ kutum yameñ dirneñ muñ wor po goyen bana epte ma hurkuyeñ. Gwahade goyen po, al samuñmiñ budam wor Al Kuruj belej alya bereyamiñ doyan yirde hi bana goñ epte ma hurkunayij. Niñgeb det irawa goyen tumñañde meteneñ. Goyenbe damiñbe meteneñ wor po yej nurde hañ? Al samuñmiñ budam gobe meteneñ wor po geb,” yinyij. ²⁵ Irkeb komatmiñ yago belej mere go kukuwamneñ wor po nurdeb, “Niñgeb ganuj mar po gab Al Kuruj belej yawaryeñ?” inamiñ. ²⁶ Irkeb mel go yeneñbe, “Mata gobe alyen tareñdebe epte moñ. Goyenpoga Al Kurujyen tareñdebe det kura meteneñ miñmoñ,” yinyij.

²⁷ Irkeb Pita belej, “Be, neñbe detniniñ tumñañ yubul tej gama girtiñ. Niñgeb kamebe da yawartek?” inyij. ²⁸ Irkeb gaha yinyij: “Fudinde wor po dineñ hime. Nalu funañde Al Kuruj belej megeña nañkiña gergeñ yiryey nalure goyenter ne Al Urmiñ gabe sañijne turuj yañya maroro gasuñner keperde alya bereyane doyan yireñ. Irde deñ 12 gama nirde hañ mar gayen manañ maroro gasuñtiñyañ keperde nere alya bereya tumñañ, al miñ 12 Israel yineñ hinayij goyen doyan yirnayij. ²⁹ Irde al kura nere alya bereya niñ tej yamiñ, haymiñ, babam, itiñ, kuliñ, naniñ, miliñ, dirimñmiñyabe metemniña yubul tinayijbe gote muruñgembe budam wor po yawarnayij. Irde Al Kurujya hugineñ heñ heñ goyen manañ yende hiyyej. ³⁰ Goyenpoga al kura yingej ge yej, ‘Nebe gwaha gwaha timiñ geb, gote muruñgem kuruj al hoyañde gote folek wor po teweñ,’ yiyyej al gobe dirneñ muñ tiyyej. Munañ al kura nebe hako hime yej nurde hiyeñ al gobe muruñgem kuruj wor po al hoyañde gote folek tiyyej. Niñgeb al meheñde hiyeñ al gobe kame hiyeñ. Munañ kame hiyeñ al gobe meheñde hiyeñ,” yinyij.

20

Wain metej marte siraw mere

¹ Be, meremij goke tenbe siraw mere matbe gaha yinyij: “Al Kuruj belej alya bereya doyan yird yird mata kurabe gahade: al derjem yan kura wain metejner al yawarmeke wan metej tinañ yenje wampot mun po kuriñ. ² Kunbe, ‘Hanja nankahal metej tinayijbe denari* unjkureñ unjkureñ duneñ,’ yinyij. Irkeb igij yej nurdeb metenje kwamiñ. ³ Be, kun 9 kilok nana gwahade hekeb wain metej miñ al go gabu irde hanjen gasunde gor kun al hoyan duliñ metej miñmon hinhan goyen yinyij. ⁴ Irdeb, ‘Der wor kun metejner metej tinañ. Irkeb hora gwahade igij duneñ yej nurde hime goyen duneñ,’ yinyij. ⁵ Irkeb kwamiñ. Al go sopte po nana bankahalya 3 kilok wawunbanaya wor kun metej mar yad yerke metejmiñde kun metej tiyamiñ. ⁶ Be, 5 kilok wawunbana wor po kunbe al hoyan kura metej miñmon duliñ hike yinyij. Irdeb, ‘Daniñ duliñ metej miñmon wor po hike nana hubu hewer tiya?’ yinyij. ⁷ Irkeb, ‘Mon, al kura belej metej kura ma dunkeb gago duliñ hite,’ inamiñ. Irkeb, ‘Der manañ kun wain metejner metej tinañ,’ yinyij.

⁸ “Be, numtuk urkeb metej miñ al goreb metejmiñ doyan ird ird al goyen gaha inyij. ‘Metej tahañ mar goyen hoy yirde murungem yunayij. Funañ wor po wan metej tahañ mar go wa damu yirayij. Irde kun kun funañbe wampot mun yej wa wayhan mar goyen damu yirayij,’ inyij. ⁹ Funañ wor po wayamiñ mar gobe denari unjkureñ unjkureñ yawaramiñ. ¹⁰ Ningeb go yeneñbe wampot mat metej tiyamiñ mar gobe hora hende wor po tiniñ tihit yej nuramiñ. Gega yej manañ denari unjkureñ po yawaramiñ. ¹¹ Horamiñ go yadeb metej miñ al goke igij ma po nurde biñ ar yamiñ. ¹² Irde, ‘Al gayamun ga wan metenge tahañbe neñ hora tihit gahade po tahañ. Neñbe wampot mat nana misiñ ma yej metej kuruj wor po tihit,’ inamiñ. ¹³ Gega metej miñ al gore huwarde kuramiñ kura goyen, ‘Kadne, al hoyan po igij yirde, denbe bulun ma dirhem. Derbe igij denari unjkureñ goke metej titek ma yahan?’ ¹⁴ Dufaynerbe al kamere metej ten nunhanya denyabe murungem tunande duneñ yej nurhem. Ningeb horatiñ yade kunañ. ¹⁵ Horabe nigen geb daha wet kura ire yenje gwahade po ireñ. Gega daniñ geb al bunineñ yirde farañ yurhem goke igij ma nurhan?’ yinyij. ¹⁶ Al Kuruj belej yende alya bereya doyan yird yird matabe gwahade geb, al kame hiyen al gobe mehenñde hiyen. Munañ mehenñde hiyen al gobe kame hiyen,” yinyij.

*Yesu belej kamde kamdemij ge sopte tagalyij**(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)*

¹⁷ Be, Yesu go Yerusalem kun henyañbe komatmiñ 12 goyen po yapat yiryij. ¹⁸ Irdeb, “Neñbe Yerusalem kun hite gago. Irde ne Al Urmiñ gayen al kura belej tagal nunkeb Al Kuruj doloñ ird ird mata doyan marte karkuwanya Moseyen saba marya belej nade fere nirnayij. ¹⁹ Yej belej mayke kami yenje al miñ hoyan Yuda mar mon hitte nad nerke kweñ. Irkeb yej beleñbe giwgiw nirde nusulak tenbe kuruse hende mununke kameñ. Gega kameñde mat kun yerenkek hekeb sopte huwareñ,” yinyij.

*Sebedi beremde gusunaj**(Mak 10:35-45)*

²⁰ Be, Sebedi berembe urmiñ warañ yade Yesu hitte wayamiñ. Wanbe dokolhon yugulun tenbe gwaha nirwon yej Yesu gusunaj iryij. ²¹ Irkeb, “Daniñ wor po nurde ha?” inyij. Irkeb bere gore, “Igiñ yej keneñbe ge belej alya bereya doyan yirde hayinde gorbe urne warañ gayen ketalger heñ tumñande al doyan yirde hinayij,” yirij. ²² Irkeb Yesu belej, “Miñ gwahade niñ gusunaj hihit yej nurdeya ma gusunaj hahan geb. Kanduk kuruj tewej ten hime gayen epte tenayij?” yinyij. Irkeb, “Epte tetek,” inamiñ. ²³ Irkeb Yesu belej, “Fudinde kandukbe tiriryen gega, neya heñ al doyan yird yird niñ gusunaj

* 20:2: Denari: Al belej wampot mat metej tenbe wawunbana nana sul yeke bada heñbe gote hora tiyyenbe denari unjkureñ tiyyen.

nirhan gobe ne belej igin ma buluj ma dinen. Ne ketalner kurhan kurhan hej denem yan hej hej gobe Nanne belej hakot al basija yirtin han gore yawarnayin,” yinyin.

²⁴ Be, komatmin hoyan 10 gore mere go nurdeb ire itinya goke bin ar yamin. ²⁵ Irkeb Yesu belej tumnan hoy yirdeb gaha yinyin: “Megen nin doyan mar karkuwanbe al kafura yirkeb yen yufukde po hanjen. Irde yende meten marmen manen deninin yan hihit yen nurdeya al kanduk yunen hanjen. ²⁶ Gega denbe gwahade mo. Al kura den kahal bana gayen al kurun hewe yen nuryen gobe yingen ge ma nurde dende meten al po hiyyen. ²⁷ Ningeb den bana al kura doyan al hewe yenbe yingen ge ma nuryen. Irde den ge po dufay hej dende meten al po hiyyen. ²⁸ Gwahade ningeb, ne Al Urmin gayen wor al belej igin igin nirnan yen ma katmirin. Ne belej po al igin yire yen katmirin. Irdeb alya bereya budam gote mata bulumin gote murungem yingen yawartek goyen ne belej yawaren goke ten darine wok irde kamej yen katmirin,” yinyin.

Al irawa dilin titmin nankenaryum
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ Be, Yesuya komatminya goya Yeriko taun tubul ten kun hikeyabe al buda kurun gama irde kun hinhan. ³⁰ Goya goyenbe al irawa dilin titmin kura belej sinare keperde hinaryum. Irde Yesu gago wan kun hi yinke nurdeb, “Doyan Al Kurun, Dewit Urmin, buninen nurd dunen faran dura be!” yen hokde po gwaha inaryum. ³¹ Irkeb al buda gore nurde yinen tenbe, “Balmin hiri!” yinamin gega, ug po, “Doyan Al Kurun, Dewit Urmin, buninen nurd dunen faran dura be!” inaryum. ³² Irkeb Yesu go tek yen huwarde hoy yirdeb, “Daha dirwon yen nurde har?” yinyin. ³³ “Doyan Al Kurun, nankenyewon yen nurde har.” inaryum. ³⁴ Be, Yesu gob buninen wor po yenenbe dilinyan sisan yurkeb goyare po nankenen gama irde yen kun hinhin belej gon kwaryum.

21

Yesu Al Kurunyen ya balem bana hurkurin
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

¹ Be, Yesuya komatminya go Yerusalem binde binde hamin. Tiyun kura denem Betfage gobe Olip dugu dabayin belej hinhin. Be, Yesube gor forok yenbe komatmin irawa kura hulayan yirdeb, ² “Kuri. Kun tiyun iroyenter forok yenbe donki al dirin fonen kura gor milinya yen titin yenenbe yugu ten yade wayiryen. ³ Al kura belej goke daha wet kura dinkeb, ‘Doyan Al Kurun belej goke yihi,’ inkeb yubul ten dunkeb yade wayiryen,” yinyin. ⁴ Yesu go tiyyin gobe bikken Al Kurunyen mere basan hej hej al belej yirin goyen fudinde forok yen yen ge tiyyin. Merebe gahade:

⁵ “Yerusalem* nin mar goyen gaha yinnan.

‘Doyan Al Kuruntin den hitte wan hi.

Al gobe yingen ge turun turun ma ten hi.

Ningeb al gobe donki hende wan hi.

Donki gobe fonen,’ yinnayin,” yitin hi.

Aisaia 62:11; Sekaraia 9:9

⁶ Be, Yesu komatmin go kunbe yinyin gwahade po tiyaryum. ⁷ Donki fonenya milinya go yawakeb komatmin belej ulinhormin yugu ten hende ugamkeb hurkun kipiryin. ⁸ Al budam Doyan Al Kuruninin waya yen ulinhormin yugu ten belej yan ugamin. Kurabe patila hanin yufun tiyamin goyen belejyan sar irde tukamin. ⁹ Al kurabe mehen hekeb kurabe kame hamin. Irdeb tumnan ala turun iramin.

“Dewit Urmin turun irnin ko.”

“Doyan Al Kurunyen denemde wan hi gobe Al Kurun belej guram irde sanin iryen!” *Tikin 118:25-26*

“Al Kurun turun irnin ko.”

* 21:5: Denem hoyanbe Saion.

¹⁰ Be, Yesu go kuɲ Yerusalem forok yekebe taunde gor niɲ mar gob tumɲaɲ hurkuɲkat wor po teɲbe, “Al gab ganuɲ?” yamiɲ. ¹¹ Irkeb al buda goreb, “Al gabe Yesu Al Kurunɲen mere basan al. Yeɲbe Galili naɲa bana goɲ niɲ tiyuɲ Nasaret niɲ al,” yinamiɲ.

Yesu beɲeɲ Al Kurunɲen ya balem haraɲ hirin

(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

¹² Be, Yesu go Al Kurunɲen ya balem koya beɲeɲ po milgu irtin bana goɲ gabu gasuɲ kurunɲe hurkuɲbe al buda gor det damu teɲ hinhan go kwep kwep yirde yakira tiyyin. Irde hora kapyan heɲ heɲ mar beɲeɲ hora yirtin gasunya damure niɲ kalyinɲi yawaɲ yerdeb keperde hanɲen gasunya goyen yade yaboloɲ teɲ yunyin.† ¹³ irdeb, “Al Kurunɲen mere asanɲe katiɲbe gahade: ‘Ya gabe ne mere nird nird gasuɲ. Gar waɲ gabu irde mere nird nird ya hiyyen,’ gwahade yitin hi. Goyenbe deɲ beɲeɲbe teɲ ‘kawe marte gasuɲ’ irde haɲ,” yinyin.

¹⁴ Be, Yesu go ya balem bana goɲ po hikeya al dilin titminɲa kahaɲ simsimamaɲ goyen yeɲ hitte wake sope yiryin. ¹⁵ Irkeb dirinɲe bana goɲ, “Dewit Urminɲ turuɲ irnin ko!” yeɲ hewhow teɲ hinhan. Irkeb Al Kurunɲ doloɲ ird ird mata doyaɲ mar pris buda gote karkuwanɲinɲa Moseyen saba maryabe Yesu beɲeɲ mata tinɲeɲ forok yiryin goyen kenamiɲ, irde dirinɲ beɲeɲ Yesu goyen Dewit Urminɲ yeɲ turuɲ iramiɲ goyen nurdeb biɲ ar wor po yamiɲ. ¹⁶ Irdeb waɲ Yesu gusuɲaɲ iramiɲ. “Gebe dirinɲ mere teɲ haɲ gayen nurde ha?” inkeb wol heɲbe, “Gwaha, nurde hime. Deɲbe dirinɲ beɲeɲ mata teɲ haɲ goke Al Kurunɲen asanɲeɲ, ‘Dirinɲ kahaɲyaɲ hitinɲa dirinɲ mamure niɲya beɲeɲ turuɲ nird nird niɲ gitik yirtin,’ yitin gobe kapyan ma heɲ hanɲen?” yinyin. ¹⁷ Gwaha yinenɲe yubul teɲ Betani taunde kuɲ go wawuɲ gobe gor hinhin.

Yesu beɲeɲ fik he karan uryin

(Mak 11:12-14,20-24)

¹⁸ Be, fay urkeb wampot muɲ Yesu go mulgaɲ heɲ Yerusalem kuɲ heɲyabe belen binɲe iryin. ¹⁹ Irkeb fik he yuwalɲeɲ digula urtin goyen beɲeɲ siɲare hike keneɲbe iginɲeɲ minɲaɲ daw yeɲ kuɲ kinyin. Kuɲ minɲe mat kinyinɲe iginɲeɲ minɲon, yuwalɲeɲ beɲeɲ po aw urtin. Gwahade keneɲbe Yesu beɲeɲ he goyen, “Tebaɲ iginɲeɲ ma hawayin,” inɲeɲ karan uryin. Irkeb goyare po gwilgwal iryin.

²⁰ Be, Yesuyen komatminɲ go fik he goyen goyare po kamtin heke keneɲbe dilin fot yamiɲ. Irdeb, “Dahade geb he gob bemel po gwilgwal ira?” yamiɲ. ²¹ Irkeb Yesu beɲeɲ wol heɲbe, “Fudinde wor po dineɲ hime. Al Kurunɲ niɲ hekkeɲ nurde dufay irawam ma irnaɲinɲe ne beɲeɲ fik he irhem gwahade iginɲ tinayin. Irdeb dugu wor, ‘Kuɲ makaɲ alare kurka,’ inkeb gwaha po tiyyeɲ. ²² Al Kurunɲ niɲ hekkeɲ nurde det kuraɲ gusuɲaɲ irkeb tumɲaɲ dunyeɲ,” yinyin.

Yesu tareɲminɲ ge gusuɲaɲ iramiɲ

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Be, Yesu go Al Kurunɲen ya balem koya beɲeɲ po milgu irtin bana sawsawa al gabu irde hanɲende gor hurkuɲ al saba yirde hinhin. Irkeb pris buda gote karkuwanɲinɲa Yuda marte doyaɲ mar parguwakya beɲeɲ Yesu hitte waɲbe, “Mata teɲ ha kurunɲ gayenbe da tareɲde teɲ ha? Ganuɲ beɲeɲ iginɲ gwaha teɲ hayin ginuɲ?” inamiɲ. ²⁴ Irkeb, “Ne wor gusuɲaɲ kura direɲ tihim gayen wol henayin. Irke gab nebe goyen sanɲinɲe teɲ hime yeɲ momon direɲ,” yinenɲe gaha yinyin. ²⁵ “Yon Baptais beɲeɲ al baptais yirde hinhin gobe Al Kurunɲen tareɲde ma alyen tareɲde? Momon nirnaɲ,” yinyin. Irkeb mel goyen yinɲeɲ ulinɲ mere sege irdeb, “Daha intek? Al Kurunɲen sanɲinɲe intek gob, ‘Munaɲ daniɲ sabaminɲe fudinde yeɲ gama ma irde hinhan?’ dinyeɲ. ²⁶ Munaɲ alyen sanɲinɲe yetek gob al buda kurunɲ gabe Yon Baptaisbe Al Kurunɲen mere basan al yeɲ nurde haɲ geb,

† 21:12: Hora kapyan heɲ heɲ marbe Roma gabmanyen horaya Yuda marte hora goyen al beɲeɲ yeɲ yunke Al Kurunɲen ya balemde niɲ hora teɲ wolminɲeɲ al go yunke gab Al Kurunɲ galak irnin yeɲ ya bana goɲ yerde hanɲen.

biŋ ar yeke mudunnayiŋ,” yamiŋ. ²⁷ Irdeb mel goreb, “Go ma nurde hite,” inamiŋ. Irkeb Yesu beleŋbe, “Ne wor al gore ok ninke teŋ hime ma dinenŋ,” yinyiŋ.

Al kurat urmiŋ waraŋ gote maya mere

²⁸ Irdeb Yesu beleŋbe, “Ga dinenŋ tihim gayen dahade nurnayiŋ goyen tagalke nurenŋ. Be, al kura urmiŋ irawam yaŋ hinhin. Kurarebe urmiŋ kuruŋ hitte kuŋbe gaha inyiŋ. ‘Eke, haŋkabe kuŋ wain metenŋde metenŋ tiyayiŋ,’ inyiŋ. ²⁹ Irkeb urmiŋ kuruŋ goreb, ‘Badne,’ inyiŋ. Goyenbe kamebe dufaymiŋ mulgaŋ hekeb kuŋ metenŋ tiyyiŋ. ³⁰ Be, al gob urmiŋ dirnenŋ hitte wor kuŋbe urmiŋ kuruŋ inyiŋ gwahade po inyiŋ. Irkeb urmiŋ dirnenŋ goreb, ‘Be, doyaŋ al, gwaha tiyenŋ geb,’ inyiŋ. Goyenbe kuŋ metenŋ ma tiyyiŋ. ³¹⁻³² Niŋgeb diriŋ damiŋbe naniŋde mere nurde gama iryiŋ?” yinyiŋ. Irkeb mel gore wol heŋbe, “Urmiŋ kuruŋ gore,” inamiŋ. Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Deŋbe Yon Baptais beleŋ waŋ Al Kuruŋ diliŋde huwak heŋ heŋ niŋ yekeb meremiŋ ma nuraŋ. Irde matamiŋ goyen yenaŋ gega, meremiŋ fudinde yeŋ ma nurdeb Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ ma hiyuŋ. Goyenbe teks yad yad marya bere belen niŋyabe fudinde yeŋ nuraŋ. Niŋgeb fudinde wor po dinhem. Teks yad yad marya bere belen niŋyabe deŋ fole dirde yeŋ wa Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ hurkunayiŋ,” yinyiŋ.

Wain metenŋ doyaŋ irde hinhan mar gote maya mere

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ Irdeb Yesu gobe tebaŋ gaha yinyiŋ: “Maya mere hoyanŋ ga nurnaŋ. Al kura wain metenŋ harde koya kerde milgu irdeb wain fimiŋ gilyanŋ heŋ heŋ niŋ mete talde det gitik yiryiŋ. Irdeb ya kawan kura al gor heŋ wain metenŋ go doyaŋ ird ird niŋ iryiŋ. Irdeb metenŋ gobe metenŋ mar hoyanŋ haniŋde kerdeb naŋa gisaw kuriŋ. ³⁴ Be, wain iginenŋ yad yad nalu hekeb miŋ al gore metenŋ marmiŋ karwo hulyanŋ yirkeb wain iginenŋ kura yawarniŋ yeŋ kwamiŋ. ³⁵ Goyenbe mel goreb gasa yiramiŋ. Uŋkurenŋ maydeb kurabe mayke kamiŋ. Irdeb funaŋbe horare mayamiŋ. ³⁶ Be, al gob tebaŋ po metenŋ marmiŋ kura budam hulyanŋ yirke kwamiŋ. Kukeb mehenŋde yiramiŋ gwahade po yiramiŋ. ³⁷ Irkeb funaŋ wor pobe, ‘Urne hulyanŋ ire. Gogab palap irde meremiŋ nurnayiŋ geb,’ yeŋbe urmiŋ teŋ kerke kuriŋ. ³⁸ Gega wain metenŋ doyaŋ irde hinhan mar gobe kadom momonŋ gird teŋbe, ‘Metenŋ gate miŋ al gote urmiŋbe gago geb, mayteke kami. Gogab metenŋ gayen naniŋ miŋmonŋ hekeb nende hiyyenŋ,’ yamiŋ. ³⁹ Irdeb metenŋ miŋ alyen urmiŋ go teŋ tukuŋ metenŋ siŋare mayke kamiŋ. ⁴⁰ Gwaha tikeb metenŋ miŋ al gore waŋbe daha yiryenŋ yeŋ nurde haŋ?” yinyiŋ. ⁴¹ Irkeb Al Kuruŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ marya Yuda marte doyaŋ mar parguwakya beleŋ wol heŋbe, “Mata buluŋ tinayiŋ mar go gasa yirke kamnayiŋ. Irde metenŋmiŋ go teŋ al hoyanŋ haniŋde kiryenŋ. Irkeb mel gore gab wain iginenŋ yad yad nalurebe yeŋ untekebe unenŋ hinayiŋ,” inamiŋ. ⁴² Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Deŋbe Al Kuruŋyen mere gahade katiŋbe ma kenenŋ haŋyen? Merebe gahade:

‘Ya yird yird mar beleŋ igiŋ monŋ yeŋ nurde pel iramiŋ hora goyen al hoyanŋ beleŋ teŋ go hende ya saŋiŋ wor po iryiŋ.

Go iryiŋ gobe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ iryiŋ.

Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ iryiŋ gob dilniniŋdebe igiŋ wor po yeŋ kenenŋ hite,’ yitiŋ hi.

Tikiŋ 118:22-23

⁴³ “Niŋgeb fudinde wor po dinenŋ hime. Deŋbe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ hitek gega, dakira teŋbe Al Kuruŋ diliŋde mata igiŋ teŋ hinayiŋ mar goyen po gab yunyenŋ. ⁴⁴ Niŋgeb Al Kuruŋyen asaŋde hora niŋ yitiŋ gobe ne gago. Niŋgeb al kura hora go hende takteŋ mayyenbe mugol niyyenŋ. Irde hora gore kateŋ hika tiyyenŋ al gobe umetek tiyyenŋ. Niŋgeb al kura nenenŋ bebak ma tinayiŋ mar hittebe kame mata gwahade forok yiyyenŋ,” yinyiŋ.

⁴⁵ Be, pris buda gote karkuwaŋmiŋnya Farisi marya go Yesuyen maya mere go nurdeb, “Neŋ ga po dinenŋ hi,” yeŋ nuramiŋ. ⁴⁶ Irdeb daha mat kura teŋ fere titewonŋ yeŋ nuramiŋ. Irdeb Yesube al buda gore yeŋbe Al Kuruŋyen mere basaŋ al yeŋ nurde hinhan geb, al buda goke kafura hamiŋ.

22

*Bere tej tenje niñ dula mata gote maya mere
(Luk 14:15-24)*

¹ Be, Yesu go teban po maya mere mat al gaha yinyiñ: ² “Al Kurun belej alya bereyamin doyan yird yird goyen kurabe gahade: doyan al kurun kura urmin bere tewe yekeb dula mata kurun gitik tiyyiñ. ³ Irdeb meten marmij hulyan yirdeb, ‘Kun dula mata gake al hoy yirmiñ mar goyen yinke wanañ,’ yinyiñ. Goyenbe kun yinkeb bada hamin. ⁴ Irkeb meten marmij hoyan wor sopte hulyan yirdeb gaha yinyiñ. ‘Kunbe, “Doyan al kuruniniñ belej bulmakaw firfurnen gasa yirde det tumnan gitik ten ep ira. Irdeb wanayin yen den ge keya hihi geb wake kuniñ,” yinnayin,’ yinyiñ.

⁵ “Be, meten marmij gore kun al hoy yiryiñ mar goyen yenenbe doyan almin belej yinyiñ gwahade po yinamin. Goyenpoga yende mere go ma nuramin. Irdeb dufayminde dufayminde kwamin. Al kurabe bingge metenminde kuriñ. Munan kurabe hora metenminde kuriñ. ⁶ Al kura marbe doyan al kurunde meten mar buda goyen yade bulun bulun yirde gasa yirke kamamin. ⁷ Gwaha tikeb doyan al kurun go bin ar yekeb fulenja marmij yad yerke kwamin. Kunbe al buda meten marmij gasa yiramin goyen gasa yirke kamkeb tiyumin go manan kumga tiyamin.

⁸ “Gwaha tenbe doyan al kurun go meten marmij yenya hinhan go hoy yiryiñ. Irdeb gaha yinyiñ. ‘Dawetbe tumnan gitik ten ep irtin gega, al watek mar wor pobe wan wan niñ bada hahan. ⁹ Ningeb kun beleyen alya bereya kura yenenbe mali po yinkeb dula mata tiyen tihimde gar wanayin,’ yinyiñ. ¹⁰ Gwaha yinkeb meten marmij gobe taun bana gon niñ belej haniñ haniñ gama yirdeb kun al bulunya iginya goyen yenenbe mali po yinke wayamin. Be, al go wan keperaminbe yabe makin wor po hiriñ.

¹¹ “Irkeb doyan al kurun belej al gabu iramin go yene yen wanbe al kura dula matare niñ umña ma titin goyen kinyiñ. ¹² Keneñbe, ‘Dula matare niñ umña ma taha gega, daha mat bana gan wayha?’ inkeb al gob mere ma po tiyyiñ. ¹³ Irkeb doyan al kurun goreb, ‘Ten kahanja haninya fere ten sinare kidoma bana temeynan. Gorbe esen misin isen bana gon hiyen,’ yen meten marmij hulyan yiryiñ. ¹⁴ Be, maya mere ga nurhan gwahade goyen po, Al Kurun belejbe al budam hoy yirde hi gega, yunkuren yunkuren po gab nigen yen basina yirtin han,” yinyiñ.

*Farisi mar belej teks kerd kerd niñ Yesu gusunjan iramin
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)*

¹⁵ Be, Farisi mar go meremin nurde bin ar yekeb sinare katenbe Yesu go son hekeb merere kertek yen yingen ulin mere sege iramin. ¹⁶ Irdeb yingen komatmin yad yerke Yesu hitte kwamin. Herot gama irde hanjen mar manan yenya tumnan kwamin. Kunbe Yesu goyen, “Tisa, gebe mata fudinde po ga ten hayen. Irdeb Al Kurunyen merebe fudinde mat po saba ten hayen. Gebe al denjen yanja denjen monja goyen mereya matayabe tunande po yirde hayen. ¹⁷ Ningeb gebe dahade nurde ha? Nen Moseyen saba gama irde hite mar gayen Roma gabmanyen doyan al kurun Sisar niñ teks kertek gobe igin ma dahade? Igin momon dirayin?” inamin.

¹⁸ Goyenpoga Yesu gob dufaymin bulun gob bikken yenen bebak tenbe, “Usi mar wor wor, daniñ tunan nirde han? ¹⁹ Teks yerde hanjen hora go nikala nirke kene,” yinyiñ. Irkeb denari unjkuren tawayamin. ²⁰ Irkeb al toneñ hora hende gor keneñbe, “Gabe ganun toneña denjema?” yinyiñ. ²¹ Irkeb mel gore wol henbe, “Sisaryen,” inamin. Irkeb wol henbe, “Gwahade ningeb, det kura niñ Sisar belej dinyen gobe Sisar unnayin. Munan Al Kurun belej det kura niñ dinyen gobe Al Kurun unnayin,” yinyiñ.

²² Be, Yesu belej mere tiyyiñ go nurdeb dinon kok yekeb tubul ten kwamin.

*Sadusi mar belej al kamtin huward huward niñ Yesu gusunjan iramin
(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)*

²³ Be, nanja fay goyare goyen po Sadusi mar belej Yesu hitte wayamin. Go mar gobe al kamtinde mat epte ma huwarnayin yen hanjen. Be, mel go Yesu hitte wanbe gusunjan

iramij. ²⁴ “Tisa, Moseyen sabarebe, ‘Al kura dirij miñmonñ henya berem tubul teñ kamkeb kuliñ kura hiyyeñ gore itinñde beretap go teñbe itinñ niñ dirij forok irde unyeñ,’ gwahade yitiñ hi. ²⁵ Be, al kura kuliñ 6 miñyañ goyen neñya hityen. Al gobe bere tiriñ gega dirij miñmonñ henya kamiñ. Irkeb kuliñ beleñ beretap go tiriñ. ²⁶ Goyenbe yeñ wor gwahade po dirij miñmonñ henya kamiñ. Irkeb yeñ kamekkeñ gore wor beretap go tamiñ goyen dirij kura ma forok irdeya kamamiñ. ²⁷ Irke funañbe bere go wor kamiñ. ²⁸ Be, al goya kuliñ wenya gote berembe unñkureñ gogo po hinhin geb, kame al kamtiñ huward huward nalurebe bere gobe ganunñde berem wor po hiyyeñ?” inamiñ.

²⁹ Gwaha inkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Deñbe Al Kurunyen tareñya meremya asañde katiñ goyen keneñ wuk ma yeñ hanñyen. Gwahade geb soñ heñ go ma keneñ hañ. ³⁰ Al kamtiñ huwarnayiñ nalureb al beleñ bere yade bere beleñ al ma kunayiñ. Yeñbe Al Kurunyen miyoñ yara po henayiñ. ³¹ Al kamtiñ huward huward matabe Al Kurunñ beleñ asañmiñde, ³² ‘Nebe Abraham, Aisakyabe Yekopyat Al Kurunñ,’ yiriñ goyen gobe kapyañ ma heñ hanñyen? Mel gobe kamtiñ gega, toneñbe yeñya hañ geb, gogo yiriñ. Ningeb Al Kurunñbe al diliñ gergeñ hañ gote Al Kurunñ, al kamtiñ gote moñ,” yinyiñ. ³³ Be, al buda gobe meremiñ nurdeb diñoñ kok wor po yamiñ.

Moseyen saba gote miñ wor pobe da?

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Be, Yesu beleñ Sadusi marte gusunañ go keñkela po wol hekeb gwaha mat kura mere titek moñ hamiñ. Irkeb Farisi mar beleñ go nurdeb wañ Yesu hinhide gor gabu iramiñ. ³⁵ Irdeb unñkureñmiñ kura Moseyen saba keñkela nurde hitiñ al gore wañbe tunañ ure yeñ gaha inyiñ: ³⁶ “Tisa, saba kurunñ gabe nurde hite. Goyenbe damiñbe saba kurunñ gote folek wor po?” inyiñ.

³⁷ Gwaha inkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Bubulkunñge, tonge, dufaygeya tareñgeya tumñañ Doyañ Al Kurunñge, Al Kurunñ hitte po hugiñeñ kuñ hiyeñ. ³⁸ Gabe Moseyen saba kurunñ gote folek wor po. ³⁹ Gote kurhanbe gigeñ ge amañeñ nurde hayen gwahade goyen po kadge hoyañ niñ wor amañeñ nurde hayiñ. ⁴⁰ Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basañ marya beleñ saba kayamiñ kurunñ gote miñbe irawa gago po,” inyiñ.

Yesu beleñ Farisi mar go Mesaia niñ gusunañ yiriñ

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Be, Farisi mar go gabu irde hikeb Yesu beleñbe gusunañ yiriñ. ⁴² “Deñ gayen Mesaiaabe ganunñde urmiñ yeñ nurde hañ?” Gwaha yinkeb Farisi mar gore wol heñbe, “Yeñbe Dewit urmiñ,” inamiñ. ⁴³ Irkeb Yesu beleñbe, “Dewit urmiñ yeñ hañ gega, dahade niñgeb Holi Spirit beleñ Dewit ketal urkeb urmiñ goyen, ‘Gebe Kurunñe,’ inyiñ? Dewit beleñ Mesaia niñ gaha yiriñ:

⁴⁴ ‘Al Kurunñ beleñ Doyañ Al Kurunñe gaha inyiñ:

“Wañ ketalner heñ al deñem yañ wor po hawayiñ.

Irkeb asogo girde hañ mar goyen bul yirde yawameke gasa yirde yufurka tiyayiñ,” inyiñ,’
yitiñ hi. *Tikiñ 110:1*

⁴⁵ Niñgeb kapyañ heñ hanñyen gwahade po, Dewit beleñ Mesaia goyen ‘Doyañ Al Kurunñe’ inyiñ. Niñgeb dahade geb Mesaia gobe Dewityen urmiñ hiyyeñ? Gobe epte moñ geb!” yinyiñ. ⁴⁶ Be, gwaha yinkeb al kura beleñ muñ kura wol ma hiriñ. Irde goyenter matbe al kura wañ Yesu tunañ urde merem yañ irniñ yeñ gusunañ irde hinhan gobe bada po hamiñ.

23

Yesu beleñ Farisi marya Moseyen saba maryat sikkeñ tagalyiñ

(Mak 12:38-39; Luk 11:43,46; 20:45-46)

¹ Be, Yesu gob komatmiñya al buda kurunña goyen saba yirde henya gaha yinyiñ:
² “Moseyen saba gote miñ tagal tagal meterñbe Moseyen saba marya Farisi marya beleñ teñ hanñyen. ³ Niñgeb mel gore saba dirkeb keñkela gama irde hinayiñ. Goyenpoga

yingenbe saba ten hanjen goyen ma gama irde han geb, matamin po gab gama ma yirde hinayin. ⁴ Mel gobe mata gama irtek metenen wor po goyen budam forok yirdeb gama yirnayin yen tagalde hanjen. Irkeb albe kanduknen wor po nurde hanjen. Goyenpoga bindebe mun kura gama irtek ma yirde hiyen. ⁵ Mata ten hanjen kurun gobe al belej denan yen mata ten hanjen. Al Kurun doloj ird irdde nin bisi pelyen wor po kura Moseyen mere go hende katin goyen tonande yerde hanjen. Irde Al Kurun doloj ird irdde nin ulin umna murun belej nin sinjanen goyen ulyan wor po yirdeb hor yirde hanjen. ⁶ Yenbe dula mata karkuwanja gabu yayan kun henbe al denem yan de gasunyan po kepertek nurde hanjen. ⁷ Irdeb gabu gasunyan kunbe al belej yenen palap yirde 'Tisa' yinen yinen nin amanen nurde hanjen.

⁸ "Goyenbe Doyan Al Kuruntinbe unkenen po, irde denbe tumnan yende dirnen wen ningeb, denbe danin 'tisa' ma dinhan yen ma nurde hinayin. ⁹ Nantinbe Al Kurun sanin minyan yen unkenen gog po geb al kura 'Ado' ma inen hinayin. ¹⁰ Tisatinbe Mesaia yen unkenen po geb, denbe danin ma 'Tisa' dinen han yen ma nurde hinayin. ¹¹⁻¹² Ningeb al kura yingen turun turun irde hiyen al gobe Al Kurun belej yenbe denem mon iryen. Irde al kura yingen nebe denem mon yen hiyen al gobe Al Kurun belejbe denem yan iryen. Ningeb den bana gayen al kura doyan al hewe yiyyen al gobe dende meten al hiyyen," yinyin.

Farisi marya Moseyen saba marte mata bulun goke yirin
(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; 20:47)

¹³⁻¹⁴ Irdeb al buda gor gabu irde hinhan goyen gaha yinyin: "Be, den Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Denbe Al Kurunyen bearar bana han goke buninen wor po nurd

dunen hime. Den belejbe Al Kurun belej alya bereyamin doyan yirde hire gor kun kun belejmin pet ten han. Dindikenbe bana gon ma hurkun han. Irde al hoyan goyen bana gon hurkun yen kurut yen han mar wor belejmin pet ten han.* ¹⁵ Den Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Denbe Al Kurunyen bearar bana han goke buninen wor po nurd dunen hime. Denbe, 'Al yawarteke mataninin gama irnan,' yenbe al unkenen mun kura goke wor kahaninde kurab hakwa hende kun nan kurun gayen pasi hen hanjen. Irkeb al gore matatin gama irkeb Al Kurunyen saba bulun irde hanjen. Irkeb al gote mata bulunminbe dende folek wor po kak alare kutek po yirde hanjen.

¹⁶ "Denbe al dilin titmin belej al kadom belej ikala irde tukuyen go gwahade goyen ten han. Ningeb denbe Al Kurunyen bearar bana han goke buninen wor po nurd dunen hime. Denbe al saba gahade yirde hanjen: 'Al kura Al Kurunyen ya balem den urde bin tiyyen goyen ma gama iryen goke kanduknen ma nuryen. Goyenpoga al kura ya bana gol hora hiyen goyen den urde bin tiyyen gobe gama po iryen,' gwaha yen hanjen. ¹⁷ Dulin kukuwa! Dilitin titmin buda! Dabe det kurun? Gol hora ma ya goyen? Gol hora yen ulinbe det himam mon. Goyenbe ya goyen bana hi goke tenbe himam hiyyen. Ningeb ya gobe det kurun. ¹⁸ Sabatin kurabe gaha yen hanjen: 'Al kura alta den urde bin tiyyen goyen ma gama iryen goke kanduknen ma nuryen. Goyenpoga Al Kurun galak ire yen alta hende kiritin goyen den urde bin tiyyen gobe gama po iryen,' yen hanjen. ¹⁹ Dilitin titmin buda! Dabe det kurun? Alta ma det go hende hi goyen? Det go yen ulinbe himam mon gega, alta hende kerkeb himam hiyyen. Ningeb altabe det kurun. ²⁰ Ningeb al kura alta den urde bin tiyyenbe alta go mun po mon, det go hende Al Kurun galak irtin go manan den uryen. ²¹ Irde al kura Al Kurunyen ya balem den urde bin tiyyenbe ya go mun po mon, det ya go bana hinayin kurun goyen manan gog po den yuryen. ²² Irde nankinbe Al Kurunyen maroro gasun. Ningeb al kura nankin den

* 23:13-14: Asan hoyandebe gahade hi: 14 Den Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Denbe beretapen samunya horaya komkom hen hanjen. Goyenbe al hoyan belej denen turun dirnan yen Al Kurun mere irhet yenbe mere ulyan wor po tulun ten hanjen. Ningeb denbe gote murungem bulun wor po Al Kurun belej yunen.

urde biña tiyyenbe maroro gasuñ go po moñ, go hende keperde hi Al goyen manañ gog po deñe uryeñ. Niñgeb biña tinayinbe go po gama irde hinayin.

²³ “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kurunyen bearar bana hañ goke bunineñ wor po nurd duneñ hime. Deñbe biñge hapek yird yird det harde hañyen goyen yade buda 10 yirdeb unkuñbe Al Kurun uney hañyen. Goyenbe deñbe Moseyen saba kurun wor po goyen pel irde hañyen. Al kura deñ nurd yuneñ hañ mar po ga igin igin yirde, go ma nurd yuneñ hañ marbe gwaha ma yirde hañyen. Kadtiñ bunineñ nurd yuntek goyen bunineñ ma yirde hañyen. Irde Al Kurun niñ hekkeñ nurtek goyen go ma po gwaha teñ hañyen. Goyenbe Al Kurun galak ird ird mataya kadtiñ bunineñ nurd yuneñ yuneñ mataya gobe tumñañ gama po irde hinayin. ²⁴ Goyenpoga deñbe Moseyen saba karkuwañ karkuwañbe pel yirdeb mukneñ mukneñ goke po gabe ug po yeñ hañyen. Goke teñbe deñbe fe ninin yeñ det mukneñ muñ kirkida gwahade goyen goke keñkela yakkelyañ teñ yade siña yirde gab nene hañ gega, dapña kurun kamel netek moñ wor go ma nurde heñya yohogo teñ hañ yara deneñ hime. Deñbe al kura diliñ titmiñ gore al kadam beleñ ikala irde tukuyeñ go gwahade teñ hañ.

²⁵ “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kurunyen bearar bana hañ goke bunineñ wor po nurd duneñ hime. Deñbe al hoyañ beleñ ultiñ siñare po deneñbe al wukkeñ yeñ deneñ hañ. Goyenpoga bitiñ banabe kudiñ mataya megen niñ mata buluñ hapekyañ teñ teñ niñya beleñ po makin hitiñ. Niñgeb deñbe gisuya koronja siñare po haldeb biñdebe tikiñ yañ yubul teñ hañyen yara deneñ hime. ²⁶ Niñgeb deñ diltiñ titmiñ Farisi mar, meheñdebe bitiñ bana mata buluñ hañ go wa yade siña yirnañ. Irke gab siñare wor wuk yiyyeñ.

²⁷ “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kurunyen bearar bana hañ goke bunineñ wor po nurd duneñ hime. Deñbe bema kura siñarebe umña irtiñ hañ. Gega biñ banabe al kiñkiniñya det mormokya beleñ po makin hitiñ hañ go gwahade goyen. ²⁸ Niñgeb al beleñbe al huwak yeñ deneñ hañyen. Goyenpoga bitiñ banabe usiya mata buluñ teñ teñ dufayya beleñ po makin hitiñ hañ.

²⁹ “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kurunyen bearar bana hañ goke bunineñ wor po nurd duneñ hime. Deñbe Al Kurunyen mere basañ mar asetin yago beleñ gasa yirke kamamiñ gote bema gergeñ yirde harañ heñ hañyen. Irde Al Kurun diliñde al huwak hinhan mar gote bema umña yirde hañyen. ³⁰ Irdeb, ‘Neñ gayen asininiñ yago hinhan nalu goyenter hinhet manhan asininiñ yago beleñ Al Kurunyen mere basañ mar gasa yirke kamde hinhan matamiñ goyen yilwa yirtewoñ,’ yeñ hañyen. ³¹ Gwaha yeñ hañyen gobe deñ gayenbe Al Kurunyen mere basañ mar gasa yiraminiñ mar gote foñeñmiñ goyen dindiken sikkentiñ forok yirde hañ geb. ³² Niñgeb asetin yago mata buluñ go miñ uramiñ goyen deñ beleñ tukunbe sol irnayin.

³³ “Deñbe kunere duwi wor po! Al Kurunyen beararbe daha mat busahartek yeñ nurde hañ? Kak alare po ga kunayin geb. ³⁴ Niñgeb Al Kurunyen mere basañ marya al dufay wukkeñ miñyanya saba marya yad yermeke deñ hitte wanayin. Goyenbe go mar goyen kurabe gasa yirke kamnayin, kurabe kuruse hende gasa yirke kamnayin. Munañ kurabe gabu yatinyañ yukuñ yusulak teñ, kurabe gasa yirniñ yeñ taun kurar mat kurar gama yirde yukuñ hinayin. ³⁵ Niñgeb al huwak kurun megen gar hike gasa yirke kamnayin gote kanduk goyenbe deñ gayenter niñ manañ tenayin. Gobe Abel mayke kamiñde mat wañ wañ Berekia urmiñ Sekaraia goyen Al Kurunyen ya balem bana gasuñ himamya altaya kahalte asetin yago beleñ mayke kamiñ gote kanduk. ³⁶ Niñgeb fudinde wor po dineñ hime. Kanduk kurun dineñ hime gabe tumñañ deñ gayenter niñ mar gare tenayin,” yinyin.

Yerusalem niñ mar goke bunineñ nuryin
(Luk 13:34-35)

³⁷ Irdeb sopte po, “Awo, Yerusalem niñ mar, bunineñ wor po nurd duneñ hime. Al Kurun beleñ deñ ge nurde mere basañ marminiñ yad yerke wañ hañyen. Goyenbe deñ beleñbe kurab hora po gasa yirde, kurabe mali gasa yirde hike kamde hañyen. Tatirok

miliñ beleñ dirñeñ yawañ tapeñ beleñ po aw yurde hiyen go gwahade goyen po, ne beleñ deñ goyen dade doyañ dirde himewoñ yeñ hugiñeñ dufay heñ himyen. Goyenbe dindikeñ po merene pel irde yilwa nirde hanñyen. ³⁸ Niñgeb ga nurnañ. Al Kurunñ beleñ tauntiñ tubul tiyyeñ. Irkeb naña hoyañde niñ mar beleñ wañ tauntiñ goyen gwamuñ urkeb det kura bana goñ ma hinayiñ. ³⁹ Nebe dubul teñ kumekeb epte ma nennayiñ. Irde kuñ kuñ kame sopte wayeñ. Irkeb ne neneñbe dindikeñ mohonñtiñde wor wor, ‘Doyañ Al Kurunñyen deñemde waya al gabe Doyañ Al Kurunñ beleñ guram irde igiñ wor po iryeñ,’ yeñ turuñ nirnayiñ,” yinyiñ.

24

Al Kurunñyen ya balem buluñ heñ heñ niñ yiriñ

(Mak 13:1-13; Luk 21:5-19)

¹ Be, Yesu gob Al Kurunñyen ya balem goyen tubul teñ hoyañde kuñ hikeyab komatmiñ yago beleñ wañbe, “Ya balem ga kena,” inamiñ. ² Irkeb Yesu beleñ, “Ya kenhañ kurunñ gayenbe fudinde wor po dinerñ hime. Hora ya irtiñ yeneñ hañ gabe unñkureñ muñ kura epte ma gasuñeñde hiyeñ. Tumñañ pir irnayiñ,” yinyiñ. ³ Yesu go gwaha yineñbe kuñ Olip donñdonñde kipiryiñ. Irkeb yeñ yunñkureñ po heñyabe komatmiñ yago beleñ, “Da mata forok yeke yeneñ gabe nalu funañ go wañ wañ nalube forok yewenñ tiya yeñ bebak titek?” inamiñ. ⁴⁻⁵ Irkeb wol heñbe, “Nalu funañ binde hekeb al budam wañ, ‘Mesaiabe ne gago,’ yineñ al budam wor po usi yirnayiñ. Niñgeb keñkela heñ hinañ ko. Monño al kura beleñ usi dirnayiñ geb. ⁶ Kurabe fulenña karkuwañ forok yeke nurde hinayiñ. Irde fulenña forok yenayiñ mere momoñ wor nurde hinayiñ. Goyenbe goke kafura heñ hurkuñkat ma tinayiñ. Mata gwahade gobe forok yeñ hinayiñ gega, nalu funañbe kame ga wayyeñ. ⁷ Goyenterbe al miñ kura beleñ huwarde al miñ hoyañya fulenña teñ hinayiñ. Gabman kura beleñ gabman hoyañya fulenña gird teñ hinayiñ. Albe biñge niñ kamde hinayiñ. Niniña karkuwañ naña kurar kurar forok yeñ hinayiñ. ⁸ Kanduk kurunñ gob bere kura diriñ kawañ kere yeñ meheñde wor po uliñ misiñ katyeñ go gwahade goyen po, nalu funañ binde heñ hikeb mata goyen forok yenayiñ.

⁹ “Goyenterbe al beleñ merem yañ dirde buluñ buluñ dirde mudunke kamnayiñ. Irde al miñ kurayen kurayen kurunñ gore ne niñ igiñ ma nurde deñ haram dirde hinayiñ. ¹⁰ Goyarebe al budam ne niñ dufaymiñ sañiñ irde hinayiñ goyen yubul tinayiñ. Irdeb kadom haram gird teñ asogom haniñde yerde hinayiñ. ¹¹ Irde al budam beleñ, ‘Nerñbe Al Kurunñyen mere basañ mar,’ usi teñbe wañ al budam usi yirde hinayiñ. ¹² Mata buluñ beleñ po naña tiyyeñ. Irkeb al kadom niñ amañeñ nurd nurd mata gobe hubu hiyyeñ. ¹³ Goyenbe al kura sañiñ heñ kanduk go fole irde kuñ kuñ funañdebe Al Kurunñ beleñ al go tiyyeñ. ¹⁴ Mere igiñ Al Kurunñ beleñ doyañ dird dird goyen go wa megeñ kurunñ ga tagalde tukuke al nurde hinayiñ. Irke gab nalu funañ go forok yiyyeñ,” yinyiñ.

Kanduk kurunñ wor po forok yiyyeñ

(Mak 13:14-27; Luk 21:20-28)

¹⁵ Irdeb sopte yinyiñ. “Al Kurunñyen mere basañ al Daniel beleñ asañde, ‘Det kura Al Kurunñyen ya balem buluñ wor po irtek goyen ya bana goñ forok yiyyeñ,’ yitiñ goyen forok yiyyeñ. (Mere kayhem gayen kapyañ heñ hañ marbe keñkela dufay heñ gab bebak tinañ.) ¹⁶ Be, mata goyen forok yekeb Yudia nañare hinayiñ marbe busaharde dugure kuñ bana kunayiñ. ¹⁷ Goyenterbe al kura ya hende hiyeñ goyen kateñ yamiñ bana hurkuñ detne kura yade ga busahare ma yiyyeñ. ¹⁸ Al kura metenñmiñ tubul teñ kuñ amilne teñ ga ma yiyyeñ. ¹⁹ Goyen nalurebe bere biñ yanña bere diriñ besare niñ miñyanñyabe meteneñ wor po yiryen. ²⁰ Niñgeb kanduk kurunñ goyen naña nalu buluñde, ma Sabat nalure forok ma yewoñ yeñ goke Al Kurunñ gusuñañ irde hinayiñ. ²¹ Goyen nalureb megeñ ga kanduk kurunñ wor po tiyyeñ. Hañkapyä Al Kurunñ beleñ tikula kiryiñde mat wañ ga hitere, irde kame wor kanduk gwahade kura ma kentek. Go kanduk goyenbe barañ wor po duryeñ. ²² Niñgeb Al Kurunñ beleñ nalu goyen sobamde po tubul tike manhan al tumñañ kamwoñ.

Goyenbe al nigen yirin goke tenbe nalu go wer irde dolfon iryen. ²³ Goyen nalure al kura beley, ‘Mesaiabe gago hi,’ dinnayin, irde hoyan beley, ‘Mor, iror hi,’ diner ingogaha dirke goya go ma nurde gama yirnayin. ²⁴ Mesaia falkukya Al Kurunyen mere basan mar falkukya beley alya bereya Al Kurun beley basina yirtin goyen usi yirteke katwon yey mata tinen karkuwan kurayen kurayen forok yirde hinayin. ²⁵ Mere gabe nalu go ma forok yey hikeya gago momon dirde hime geb, kenkela hej hinan ko.

²⁶ “Ningeb Al kura beley, ‘Mesaiabe sawsawa po kurun nanare hi,’ dinke ga kun kinnin kinnin ma tinayin. Irdeb, ‘Mesaiabe gan banare hi,’ dinke goya fudinde yey ma nurnayin. ²⁷ Dagamel tikeb al nana wan wanya nana kurkurya beley tumnande kenej hanjen gwahade po, ne Al Urmin gayen wamekeb wawun unjkurenje po megen nin mar kurun gayen tumnande nennayin. ²⁸ Det kamtin hinayindebe det bidak nen nen nu beley wan hanjen gobe bebakken wor po geb, goke epte ma kadam mohonde titek gwahade goyen po, ne Al Urmin gayen wamekeb tumnan nenen nalu funanbe gago yey bebak tinayin.

²⁹ “Kanduk kurun goyen kamere po,
‘Nana kidoma hiyyen, irde gagasi ma timiyyen.
Nanjinde mat dinambe suk yey katnayin.
Irdeb det kurun hende han gobe hambor yiryen,’ yitin

Aisaia 13:10; 34:4

³⁰ “Goyenterbe ne Al Urmin wayen timekeb mata kura nanjinde forok yiyyen. Irkeb ne Al Urmin gabe tarene turun yan goya kigarinjin faykek hende katen. Irkeb megen nin mar ne nin ma nurde han mar tumnan nenenbe bin misin nurde esinayin. ³¹ Miyonne yad yermeke beley mehej hej ne wan wan nin bigul fu irkeb al tumnan nurnayin. Irde katenbe alya bereya nana kurun hike kwa bana gon nin basina yirtin goyen gabu yirnayin.

³² “Fik hebe yenen hanjen gogo. Fik he go beda urke yenenbe kadila hewen tiya yey hanjen. ³³ Gwahade goyen po, mere dirhem kurun gayen forok yeke yenenbe nalu funanbe binde gag po wer ira yey nurnayin. ³⁴ Fudinde wor po diner hime. Mata gobe forok yanayin geb. Irde mata go forok yanayin nalure al hinayin mar gobe mata goyen yennayin. ³⁵ Irdeb megenya nanjinyabe hubu hiriyen. Goyenbe merenebe sanjin minyan geb, hubu ma hiyyen. Huginen alya bereya nurde fudinde wor po yey gama irde hinayin,” yinyin.

Nalu funanbe bebakken mo
(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

³⁶ Irdeb sopte yinyin. “Nalu funan goyen al kura bebakken ma nurde hi. Hubu wor po. Adone po ga nurde hi. Urminya miyonminya wor ma po nurde han. ³⁷ Ne Al Urmin gayen wan wan nalurebe alya bereya bikken Noa hinhin nalure mata ten hinhan gwahade ten hinayin. ³⁸ Go mar gobe dula nin po ten, kukuwa fe nene, al beley bere yade, dirnen wen yade al yertek nin po ten Al Kurun nin ma nurde hinhan. Irde kun kun nalu forok yekeb Noa hakwa binde hurkurin. ³⁹ Mel gobe kame mata gwahade forok yiyyen yey ma nurde hinhan. Irkeb fe ala kurun forok yey gwamun yurayin. Ningeb ne Al Urmin gayen wor al beley gwaha nana wayen yey ma nurde hikeya wayen. ⁴⁰ Goyen nalurebe mata gahade forok yiyyen: al iraw kura metenminde meten ten hiriyen. Irke Al Kurun beley unjkuren tenbe kurabe tubul tiyyen. ⁴¹ Irde bere irawa palawa irye yey wit bilmin hora po karka ten hikeya bere unjkurenbe Al Kurun beley tenbe kurab tubul tiyyen. ⁴² Goke tenbe kenkela hej ga hinan ko! Doyan Al Kuruntin wan wan nalube bebakken mo geb. ⁴³ Be, ga nurde ga hinan ko. Ya min al kura wawun kurare kawo al beley wan yane upew uryen yey nurde hiyendebe yamin kenkela doyan irde hike kawo al beley epte ma wan yamin upew uryen. ⁴⁴ Ningeb gwahade goyen po, ne Al Urmin gare wor nalu goyare wayen tiya yey ma nurde hikeya wayen geb, huginen ne nin pet ten doyan nirde hinayin,” yinyin.

Meten al iginya bulunyat maya mere
(Luk 12:42-46)

⁴⁵ Irdeb maya mere mat gaha yinyiŋ: “Be, ganuŋ meten albe dufaymiŋ wukken, irde gore doyaŋ almiŋ ge fudinde wor po meten teŋ unen hiyen? Meten al gwahade gobe doyaŋ almiŋ belen naŋa gisaw kwe yeŋbe meten almiŋ goyen, ‘Meten mar kadge doyaŋ yirde biŋge yuntek nalu hekeb yunen hayiŋ,’ inen kuyen. ⁴⁶ Be, doyaŋ almiŋ go mulgaŋ heŋ waŋbe meten al gore meremiŋ po gama irde meten teŋ hike keneŋbe igiŋ igiŋ irkeb meten al gobe amaŋ wor po hiyyen. ⁴⁷ Fudinde wor po dineŋ hime. Meten al gobe doyaŋ almiŋ belen, ‘Samuŋne kuruŋ gayen wor doyaŋ irde hayiŋ,’ inyen. ⁴⁸ Goyenbe daha wet kura teŋ meten al goreb, ‘Doyaŋ alnebe naŋa gisaw po kuŋ niŋgeb, araŋen ma waŋ hi,’ yeŋbe ⁴⁹ meten mar kadom alya bereya goyen, ‘Merene ma nurde haŋ,’ yinen gasa yirde dulaŋ po teŋ wain nene kukuwa heŋ haŋyen marya wain nene hinayiŋ. ⁵⁰ Irkeb doyaŋ almiŋ go nalu goyenter wayyen yeŋ ma nurde hiyen de gor mulgaŋ hiyyen. ⁵¹ Irdeb mata buluŋmiŋ gote muruŋgem kuruŋ wor po unyen. Irdeb meten al go tukuŋ kak ala bana esen misiŋ yiŋen haŋyende gor tukukeb usi marya gor hinayiŋm,” yinyiŋ.

25

Bere 10 gote maya mere

¹ Be, Yesu go sopte maya mere mat saba gahade yiryiŋ: “Nalu funaŋ goyenterbe Al Kuruŋ belen alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird goyen kurabe gahade: meten bere foŋen 10 belen, ‘Doyaŋ alniniŋde urmiŋ belen berem teŋ wayyen tiya go,’ yeŋ, ‘Kuŋ belen tupi teŋ waniŋ,’ yeŋ hulsimiŋ yusuŋ yurde kwamiŋ. ² Bere siptesoŋoŋbe dufaymiŋ wukkek moŋ. Munaŋ kurabe dufaymiŋ wukkek. ³ Bere siptesoŋoŋ dufaymiŋ wukkek moŋ gobe hulsimiŋbe yawaramiŋ gega, femiŋ pet yeke sopte yunen yunenbe kura ma yadeya kwamiŋ. ⁴ Munaŋ bere siptesoŋoŋ dufaymiŋ wukkek gobe hulsimiŋ yade femiŋ kame yuntek manaŋ yaliŋ bana goya yade kwamiŋ.

⁵ “Be, bere teŋ mulgaŋ heŋ watek al gobe araŋ ma wakeb bere 10 gobe dukpu yirke tumŋaŋ feramiŋ. ⁶ Irke kuŋ wawuŋ binde heke gab al kura gore kuware, ‘Bere tihi albe waŋ hi! Niŋgeb waŋ tupi tinaŋ!’ yiriŋ. ⁷ Be, bere 10 gore go nurdeb huwarde hulsimiŋ ommok hinhan goyen sope yirke melak saŋiŋ hamiŋ. ⁸ Goyenbe bere dufaymiŋ igiŋ moŋ goreb bere dufaymiŋ wukken goyen, ‘Hulsiniŋ kamniŋ tahaŋ geb, femiŋ kura dunnaŋ,’ yinamiŋ. ⁹ Irkeb, ‘Moŋ geb, fe gabe denya nenya tumŋaŋde epte ma diryen geb, dindiken kuŋ al hitte damu tinayiŋ,’ yinamiŋ. ¹⁰ Irkeb bere siptesoŋoŋ dufaymiŋ wukkek moŋ goyen fe damu niŋ kukeb goyarebe bere tiriŋ al go wayyiŋ. Irkeb bere siptesoŋoŋ gitik teŋ hinhan goyen al go wakeb tupi teŋ yare dula mata kuruŋ tiniŋ tiyamiŋde gor kwamiŋ. Irkeb yamebe tayamiŋ.

¹¹ “Be, goyen kamereb bere siptesoŋoŋ hulsire niŋ fe damu tiniŋ yeŋ kwamiŋ go mulgaŋ heŋbe, ‘Doyaŋ al, Doyaŋ al, yame hol irde dunke hurkuniŋ,’ inamiŋ. ¹² Goyenbe al bere tiriŋ gore wol heŋbe, ‘Fudinde wor po dineŋ hime. Deŋbe ma nurde dunen hime,’ yinyiŋ. ¹³ Be, maya mere dirhem gwahade goyen po ne Al Urmiŋ waŋ waŋ nalu funaŋbe ma nurde haŋ geb, gitik teŋ hinayiŋ,” yinyiŋ.

Al karwoyen siraw mere

(Luk 19:11-27)

¹⁴ Irde sopte maya mere mat yinyiŋ. “Be, Al Kuruŋ belen alya bereya doyaŋ yird yird goyen kurabe gahade: al kura naŋa gisaw kwe yeŋbe detne doyaŋ yirde hinayiŋ yeŋ meten marmiŋ hayhay yiryiŋ. ¹⁵ Irdeb meten al unkuŋenbe hora siptesoŋoŋ unyiŋ. Kurabe hora irawa, irde kurabe unkuŋen unyiŋ. Meten mar gobe al gwahade mat igiŋ meten tinayiŋ yeŋ nurdeya gab hora goyen yunyiŋ. Irdeb yubul teŋ kuriŋ. ¹⁶ Meten al hora siptesoŋoŋ tiriŋ al gobe goyare po tukuŋ meten unenbe go hende hora siptesoŋoŋ iryiŋ. ¹⁷ Meten al hora irawa tiriŋ al goyen wor gwahade po, tukuŋ meten unenbe go hende hora irawa iryiŋ. ¹⁸ Goyenbe meten al hora unkuŋen tiriŋ al gobe kuŋ mete taldebe doyaŋ almiŋde hora goyen goŋ bana kiryiŋ.

¹⁹ “Be, doyaŋ al go naŋa gisaw kuŋ goŋ sobamde po heŋ heŋ gab wayyiŋ. Irdeb waŋ meterŋ marmiŋ hora yunyiŋ goyen daha yiramiŋ yeŋ gusuŋaŋ yiryiŋ. ²⁰ Irkeb meterŋ al hora siptesoŋoŋ unyiŋ gobe sopte hora siptesoŋoŋ yawaŋbe doyaŋ almiŋ gaha inyiŋ: ‘Hora siptesoŋoŋ goyen doyaŋ irayiŋ yeŋ nuneiŋ kwarinŋ geb, gore sopte 5 irmiŋ gago,’ inyiŋ. ²¹ Irkeb doyaŋ almiŋ beleŋ wol heŋbe, ‘Gebe meterŋ igiŋ wor po tiyaŋ. Gebe meterŋ al igiŋ, merene nuraŋ. Det ug ma gunmiriŋ gega, keŋkela doyaŋ yiraŋ niŋgeb, det budam wor gunmeke doyaŋ yirayiŋ. Irdeb wake tumŋaŋ neya dula teŋ amaŋ heŋ hireŋ,’ inyiŋ.

²² “Be, al hora irawa unyiŋ al gore wor waŋbe gaha inyiŋ: ‘Hora irawa doyaŋ irayiŋ yeŋ nuneiŋ kwarinŋ gobe gore po meterŋ unenbe hora irawa tebaŋ irmiŋ gago,’ inyiŋ. ²³ Irkeb doyaŋ almiŋ beleŋ wol heŋbe, ‘Gebe meterŋ al igiŋ, merene po nuraŋ. Det ug ma gunmiriŋ gega, keŋkela doyaŋ yiraŋ. Niŋgeb det budam gunmeke doyaŋ yirayiŋ. Irdeb wake neya dula teŋ amaŋ heŋ hireŋ,’ inyiŋ.

²⁴ “Be, meterŋ al hora unkuŋunŋ unyiŋ gore waŋbe gaha inyiŋ: ‘Doyaŋ al, gebe al misiŋeŋ yaŋ wor po nurde gunenŋ himyen. Biŋge ge ma hartiŋ goyen yawarde hayen. Irde ge ma tur irtiŋ wor kuŋ wasenŋ haŋyen. ²⁵ Goke teŋbe kafura heŋ horagebe tukuŋ mete talde goŋ bana kirmiriŋ. Niŋgeb hora gebe gago,’ inyiŋ. ²⁶ Gwaha inkeb doyaŋ almiŋ beleŋ wol heŋbe, ‘Gebe kumhaka al, meterŋ al buluŋ wor po. Gebe detne beleŋ ma hartiŋ goyen yawarde himyen, irde detne beleŋ ma tur irtiŋ goyen wasenŋ himyen yeŋ nurde ha? ²⁷ Gebe ne gwahade yeŋ nurdeb horanebe hora yerde haŋyen yare kerariŋ manhan horane tolok hitiŋde ga temewoŋ,’ inenbe meterŋ mar buda hoyoŋ hoy yirke wakeb, ²⁸ ‘Hora go goranŋ irde teŋ meterŋ al hora 10 miŋyaŋ al go unnaŋ. ²⁹ Al det unke keŋkela doyaŋ irde igineŋ kuruŋ forok iryeŋ al gobe tebaŋ det yawaryeŋ. Irkeb detmiŋ budam wor po henayiŋ. Munaŋ det unke kumhaka heŋ igineŋ ma forok yiryenŋ al gobe yende det muŋ kura hiyeŋ goyen wor goranŋ irke det miŋmoŋ wor po hiyeŋ. ³⁰ Niŋgeb meterŋ al buluŋ gobe tukuŋ siŋare kidoma bana esenŋ misiŋ yiseŋ haŋyende gor temeynaŋ,’ yinyiŋ geb,” gwaha yiriŋ.

Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ alya bereya matamde pota yiryenŋ

³¹ Be, Yesu go sopte gaha yiriŋ: “Ne Al Urmiŋ gabe tareŋne turŋuŋ yaŋ heŋbe miyoŋneya tumŋaŋ kattedek. Goyenterbe Doyaŋ Al Kuruŋyen maroro gasuŋde keperenŋ. ³² Irkeb al megen niŋ kuruŋ gayen ne hitte po gabu irnayiŋ. Irkeb sipsipya memeya yewek beleŋ pota yirde hiyeŋ go gwahade yirenŋ. ³³ Ne beleŋbe sipsip yadeb hanne yase beleŋ mat yerdeb memebe yade tapa beleŋ yerenŋ. ³⁴⁻³⁶ Irkeb ne Doyaŋ Al Kuruŋ gare al hanne yase beleŋ mat hinayiŋ goyen gaha yinenŋ: ‘Ne biŋge nirkeyabe biŋge nunamiŋ. Fe niŋ kammekeyab fe nunamiŋ. Albak heŋ kuŋ himekeb gargar niramiŋ. Uliŋhornem moŋ himekeb uliŋhor nunamiŋ. Garbam hemekeyab doyaŋ nirde faraŋ nurde hinhan. Koyare himekeb waŋ nenenŋ hinhan. Goke teŋbe Nanne beleŋ guram dira. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ gobe tikula kiryiŋya denŋ gake gitik irtiŋ hiyen geb waŋ tenaŋ,’ yinenŋ. ³⁷ Gwaha yinkeb Al Kuruŋ diliŋde al huwak goreb, ‘Daha naŋa biŋge kamke geneŋ biŋge guntiriŋ? Irde daha naŋabe fe niŋ kamke geneŋ fe guntiriŋ? ³⁸ Daha naŋa albak heŋ kuŋ hike gargar girtiriŋ? Irde daha naŋa uliŋhorgem moŋ hike geneŋbe uliŋhor guntiriŋ? ³⁹ Daha naŋa garbam heke doyaŋ girde faraŋ gurtiriŋ? Irde daha naŋa koyare hike kuŋ gintiriŋ?’ ninnayiŋ. ⁴⁰ Irkeb ne Doyaŋ Al Kuruŋ gare wol heŋbe gaha yinenŋ: ‘Fudinde wor po dinerŋ hime. Nere al denŋem moŋ gayen kura gwaha iramiŋ keneŋbe ne gayen niramiŋ,’ gwaha yinenŋ. ⁴¹⁻⁴³ Irdeb tapa beleŋ mat hinayiŋ mar gobe gaha yinenŋ: ‘Denbe biŋge nirkeb biŋge kura ma nunamiŋ. Irde fe niŋ kammeke fe kura ma nunamiŋ. Albak heŋ kuŋ himeke gargar ma niramiŋ. Uliŋhornem moŋ himekeb kura ma nunamiŋ. Garbam himekeb faraŋ ma nuramiŋ. Irde koyare himekeya wor waŋ ma nenenŋ hinhan. Goke teŋbe denbe Al Kuruŋyen bearar bana haŋ. Niŋgeb nubul teŋ kuŋ kak ala Satanya miyoŋmiŋya niŋ gitik irtiŋ bana goŋ kunaŋ,’ yinenŋ. ⁴⁴ Gwaha yinkeb al buda gore wol heŋbe, ‘Doyaŋ Al Kuruŋ, daha naŋa biŋgeya feya niŋ kamke geneŋ wasak titiriŋ? Irde daha naŋa uliŋhorgem moŋ hike kura

ma guntirinj? Irde daha naja garbam heke doyanj ma girdeb faranj ma gurtirinj? Irde daha naja albak genej gargar ma girtirinj? Irde daha naja koyare hike go ma kuj gintirinj?" ninayinj. ⁴⁵ Irkeb ne Doyanj Al Kuruj gare wol hejbe gaha yinej: 'Fudinde wor po dinej hime. Nere al dejem moj gayen kura gwaha ma iramiñ kenejbe ne gayen faranj ma nuramiñ,' gwaha yinej. ⁴⁶ Mel gobe mata bulujmiñ gote murujgem huginej kanduk kuruj tej hinayinj. Munanj Al Kuruj diliñde al huwak gobe Al Kurujya huginej hinayinj," yinyinj.

26

Yesu mayniñ yej mere sege iramiñ

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

¹ Be, Yesu gob sabamiñ kuruj goyen pasi irdeb tigiri tej komatmiñ yago gaha yinyinj: ² "Pasoba dula nalu kuruj gobe molye go yej nurde hañ gogo. Go nalurebe ne Al Urmiñ gayen kuruse hende mununej mununej niñ asogo haniñde nernayinj,"* yirinj.

³ Be, goyenterbe pris buda gote karkuwanmiñya Yuda marte doyanj mar parguwak yagoya belej pris buda gote kurujmiñ Kaiafasyen yare gabu iramiñ. ⁴ Irdeb daha mat kura Yesu go usi irde tej mayteke kamyey yej mere sege iramiñ. ⁵ Goyenbe yingey mere maydeb, "Dula nalu kuruj gayenter ma gwaha titek. Moñgo goke igij ma nurde al belej fulerja dirnayinj geb," yamiñ.

Bere kura belej det fimiñ hamiñey igij wor po goyen Yesu tonañde wok iryinj

(Mak 14:3-9; Yon 12:1-8)

⁶ Be, Yesu go komatmiñ yagoya Betani taunde Saimonyen yare hinhan. Saimonbe bikkej busuka mananj hinhin. ⁷ Be, Yesu go keperde hikeyab bere kura gore det fimiñ hamiñey igij wor po alabasta hora belej po irtinj yaliñ kusamuñ goyen bana hitinj go tawanj tonañde wok iryinj. ⁸ Det fimiñ damum hende wor po goyen bere gore Yesu tonañde wok irke kenejbe komatmiñ yago belejbe biñ ar hende daniñ buluj ira yej gusuñanj hamiñ. ⁹ "Go tukuñ al yunke manhan hora kurujde po damu tike hora go tej al buninej faranj yurwoj," inamiñ.

¹⁰ Be, Yesu go mere tej hinhan goyen nurdeb, "Deñbe daniñ bere go tagal unej buluj irhanj? Yeñbe mata igij wor po nira. ¹¹ Al buninejbe deñya huginej hinayinj. Goyenbe nebe deñya huginej ma hitek. ¹² Bere gare det fimiñ ulner wok ira gabe ne kammeke mete nirnayinj goke gitik nira. ¹³ Niñgeb fudinde wor po dinej hime. Kame al belej ne niñ naja kuruj ga tagalde tukuñ heñyabe bere gare mata tiya gake wor tagalde hinayinj, irde matamiñ goke dufay hej hinayinj," yinyinj.

Yudas Iskariot belej Yesu asogo haniñde kiryinj

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ Be, Yesu komatmiñ 12 bana goyen al dejem Yudas Iskariot iney hanjen gore pris buda gote karkuwanmiñ hitte kuriñ. ¹⁵ Kuñbe, "Yesu hantiñde kermekeb murujgembe dahade nunnayinj?" yinyinj. Irkeb silwa hora kapyanj heke kuj 30 hekeb unamiñ. ¹⁶ Go kamereb Yudas go Yesu goyen daha mat kura asogom haniñde kerej yej belej niñ nankeney hinhin.

Dula funanj

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Yon 13:21-30)

¹⁷ Be, Yesuyen komatmiñ go hanjka wawujbe beret yis miñmoñ nen nen nalu hewey tiya yejbe Yesu gusuñanj iramiñ. "Damde kuñbe Pasoba biñge gitik irde netek yej nurde ha?" inamiñ. ¹⁸ Irkeb Yesu belej wol hejbe, "Yerusalem taun bana kuñbe al kura gor

* 26:2: Bikkej Israel mar Isip naja tubul tej Kenan kuniñ tiyamiñyabe Al Kuruj belej sipsip al dirinj dirnej gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayinj yinyinj. Munanj al kura gwaha ma tiyamiñ marbe Al Kurujyen miyon belej wañbe mel gote urmiñ mataliñya dapñamiñ mataliñya goyen tumñanj gasa yirke kamamiñ. Gega meremiñ gama iramiñ marbe miyonmiñ belej yubul tiyamiñ goke dufay hej hej ge dula mata tej hinhan.

kenejbe gaha inayij. ‘Tisa belejbe, “Nalunebe binde hihi. Ningeb neya komatneyabe gere yare Pasoba bingge netek,” yihi,’ gwaha innayij,” yinyij. ¹⁹ Irkeb komatminj yago goyen Yesu yinyij go po gama irde kujbe Pasoba bingge nen nen gitik tiyaminj.

²⁰ Be, wawujbana wor po hekeb Yesuya komatminj 12 goya Pasoba bingge ninij yej keperaminj. ²¹ Bingge nene hejyabe Yesu belejbe, “Fudinde wor po dinenj hime. Dej gayen kuratinj kura belej asogoner hanijde niryenj,” yinyij. ²² Irkeb komatminj yago gobe kanduknenj wor po nuraminj. Irdeb kura kame yujkurenj yujkurenj, “Doyanj Al Kuruj, ne nij wet yej ha?” yej gusujanj iraminj. ²³ Irkeb wol hejbe, “Al kura neya tumnanj hanij tej fe koronj bana kera gore asogo hanijde niryenj. ²⁴ Ne Al Urminj gabe Al Kurujyen mere basanj mar belej bikkenj asanjde kayaminj goyen po gama irde kamej. Goyenbe al kura asogoner hanijde niryenj al goke buninenj wor po nurde unenj hime. Al go kawanj ma hirij manhan kanduk buluj goyen go ma kenwonj,” yinyij. ²⁵ Irkeb Yesu asogominj hanijde kertek al Yudas belej, “Tisa, ne nij daw yej ha?” inyij. Irkeb wol hejbe, “Gwaha, gobe ge po geb,” inyij.

Yesu belej beretya wainya komatminj yunyij

(Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1 Korin 11:23-25)

²⁶ Be, bingge nene hejyabe Yesu belej beret tejbe Nanij turuj irdeb ubala tejbe, “Beret dunhem gahade gayen po nebe dej ge tej kamej. Ningeb goke tejbe beret gabe gasojne geb, tej nenanj,” yinyij. ²⁷ Irdeb wain fiminj gisu bana hitij go tejbe sopte Al Kuruj turuj irde, “Dej tumnanj ga tej nenanj. ²⁸ Al megen hanj kuruj gote mata buluj halde yunenj yunenj nij tej Al Kuruj belej binja tiyyij goke tej darine wok irde kamej. Ningeb wain ga tej nenanj. ²⁹ Fudinde dinenj hime. Wain fiminj gayen tebanj ma newenj. Kunj kunj Nanne belej alya bereyaminj doyanj yiryenja goyenter gab denja tumnanj wain fiminj gergenj sopte netek,” yinyij.

³⁰ Be, go kamereb Yesuya komatminj yagoya goyen tikiñ hejbe Olip donjonde hurkaminj.

Pita helwanj hiyyej goke tagalyij

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

³¹ Be, hurkunj gor hejbe Yesu belej gaha yinyij: “Hanja wawujbe ne mununnij yej fere nirkeb denje tumnanj nubul tej busaharnayij. Mata goke Al Kurujyen asanjde gahade katinj hi:

‘Sipsip doyanj al maymeke sipsipminjbe burgagaw kernayij,’ yitij. *Sekaraia 13:7*

³² Goyenbe kame sopte huwardebe ne wa mehej hej Galili nanare kwenj,” yinyij.

³³ Irkeb Pita belejbe, “Al hoyanjbe tumnanj gubul tinayij. Goyenbe nebe epte ma wor po gubul tiyenj,” inyij. ³⁴ Irkeb Yesu belej wol hejbe, “Fudinde wor po ginenj hime. Hanja wawujbe tatirok ma mere tikeyabe ge belej wawuj karwore ne nij yej, ‘Al gobe go ma nurde unenj hime,’ yawayij geb,” inyij. ³⁵ Goyenpoga Pita belejbe, “Nebe al belej mununnayij gega, ge nij yej, ‘Yej ma nurd unhem,’ ma wor po yewenj,” inyij. Irkeb kadam yago mananj tumnanj gwaha ala inaminj.

Yesu Getsemani hej Al Kuruj mere iryij

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Be, gor mat kunj nanja denje Getsemani gor forok yejbe komatminj yago, “Gar keperde doyanj nirde hike neb irar ira kunj Al Kuruj mere irenj,” yinyij. ³⁷ Irdeb Pitaya Sebedi urminj waranj Yonya Yemsa yadeb gasuj hoyanjde kwaminj. Goyareb Yesube dufayminja binjabe kanduk wor po hirij. ³⁸ Irdeb mel karwo go yinyij. “Kanduk kuruj wor po mununke kamtek nurhem geb, neya gar hejbe Al Kuruj mere irdeya ga hinayij!” yinyij. ³⁹ Gwaha yinenjbe gor mat muj kura singir tej kujbe binj tadam mat wulgurut yejbe, “Ado, igij kenem kanduk kuruj gayen tej siñ irayij. Goyenbe nere dufay ma gama irayij. Gere dufay po gama irayij,” inyij. ⁴⁰ Gwaha tejbe mulganj hej kunjbe komatminj karwo gob firtij yinyij. Irdeb Pita isanj hejbe, “Mel, denje neya muj kura hitnenj tej Al Kuruj mere irde ga ma fernayij?” yinyij. ⁴¹ Irdeb, “Ferde ma Al Kuruj

mere irde hinayin. Gogab ungura wan tunan durkeb epte ma katnayin. Tontinbe Al Kurun mere ird ird nin wilaknen nurde han. Gega ultinbe pinen hen han,” yinyin. ⁴² Irdeb sopte yubul ten kun Al Kurun mere irdeb, “Ado, kanduk ga ne beken ma tewejenbe kanduk gayen pasi irtek beken minmon hiyen kenem nebe dufayge po gama irdeb tewejen,” yirin.

⁴³ Be, Al Kurun mere irde pasi henbe sopte mulgan hen kun komatmin karwo gob dilin kanduk hekeb firтинde hike yinyin. ⁴⁴ Yenenbe yubul ten sopte mulgan hen kunbe Al Kurun mere iryin gwahade po sopte mere iryin.

⁴⁵ Be, mulgan hen kunbe komatmin yago goyen, “Denbe usan hen firтинde po han? Ga kennan! Ne Al Urmin gayen mata bulun mar haninde nerd nerd nalu gobe bikken gago forok yihi. ⁴⁶ Huwarke kunin! Asogo haninde nertek albe bikken gago waya geb,” yinyin.

Yesu ten fere tiyamin

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

⁴⁷ Be, Yesu gobe gwaha yen hikeyabe komatmin kura Yudas gobe al yade wayamin. Al buda gobe fulenare nin bidilaya nukwaya yade wayamin. Mel gobe pris buda gote karkuwanminya Yuda marte doyan mar parguwakya beken yad yerke wayamin. ⁴⁸ Yesu go asogom haninde kertek al goreb tetek mar go gaha yinyin: “Kun forok yenbe mata kura tiyen geb. Al kura aman aman irde ulunde u irmeke kenenbe al gobe gog po yenbe kun tenayin,” yinyin. ⁴⁹ Be, Yudas go bikken mere gwahade yinyinde geb, kun forok yen Yesu hitte kunbe, “Wawun, Tisa,” inenbe ulunde u iryin. ⁵⁰ Irkeb Yesu beken wol henbe, “Kadne, gwaha tiye yen wayha go gwaha tiya,” inyin. Irkeb al wayamin mar goreb wan ten fere tiyamin. ⁵¹ Irkeb Yesu komatmin kura yen binde hinhin goreb fulenare nin bidilamin marde pris buda gote kurunminde meten almin kura kirmin sapa iryin. ⁵² Irkeb Yesu beken, “Bidilage go gasunen kera! Al kura bidila beken al gasa yiryen gob hanin wol hekeb gwaha mat po mayke kamyen. ⁵³ Adone gusunan irmekeb goyare po miyomin budam wor po yad yerke kater faran nurnayin gobe ma nurde ha? ⁵⁴ Goyenbe mata gwahade tiyenbe Al Kurunyen asan de mata gwahade gwahade forok yiyyen yitin goyen daha mat forok yiyyen? Epte mon,” inyin.

⁵⁵ Gwaha inenbe Yesu go yen ten fere titek mar goyen, “Ne gayen kawo mar yad kun hime geb, gago fulenare nin bidilaya nukwaya manan wan nawarin ten han? Nebe nan kahalmi nan kahalmi Al Kurunyen ya bana saba tagalde himekeyabe ma nade hanyen. ⁵⁶ Goyenbe Al Kurunyen asan de mere basan marmen beken kame mata gwahade forok yiyyen yen kayamin goyen den beken gago ten han,” yinyin. Be, komatmin yagobe tumnan Yesu tubul ten busaharamin.

Yesu pris buda gote kurunmin dilin mar huwaryin

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Be, Yesube pris buda gote kurunmin Kaiafas hitte tukamin. Gorbe Moseyen saba marya Yuda marte doyan mar parguwak yagoya gabu iramin. ⁵⁸ Be, Pita go mel gore Yesu ten kun hikeya gisaw yarham po hen gama irde kurin. Kun kunbe pris buda gote kurunmin Kaiafasyen ya koya beken po milgu irtin bana gon al gabu irde hanyen sawsaware hurkurin. Hurkunbe daha kura tike kenen yen ya go doyan irde hanyen mar keperde hinhande gor kun kipiriyin.

⁵⁹ Be, pris buda gote karkuwanminya Yuda marte doyan marya goyen tumnan gabu irde da misinde wor po Yesu go mayteke kamyen yen mere sege iramin. Goyenbe min kura ma kenenbe goke nan kenamin. ⁶⁰ Irkeb al budam wan Yesu tagal unen unen nin usi mere budam yad forok yiramin. Gega Yesu maytek meremin igin kura ma kenamin. Irkeb kun kun funan al irawa kura wanbe, ⁶¹ “Al gareb, ‘Al Kurunyen ya balem goyen upew urde sopte gergen irde nan fay karwore pasi iren,’ yeke nurarun,” yaryum.

⁶² Be, pris buda gote kurunmin Kaiafas beken huwardeb Yesu goyen, “Mere kurun ulger irhar gabe wol ma hawayin?” inyin. ⁶³ Goyenbe Yesu go meremin ma wol hen balmin po hinhin. Irkeb sopte, “Ne beken Al Kurun gwahader hitin gote saninde ginhem geb,

gebe Mesaia Al Kurun Urmin ma dahade goyen momon dira,” inyin. ⁶⁴ Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Dindiker gog po yahaŋ. Goyenbe ne beleŋbe deŋ kurun gayen gaha diner. Kame ne Al Urmin gabe Al Kurun saŋin minyan Al gote haniŋ yase beleŋ mat keperde nanŋinde gagap hende kateŋ himeke nennayin,” yinyin. ⁶⁵ Irkeb pris buda gote kurunmin gore mere goyen nurdeb, “Al gabe Al Kurun sukal ira,” yeŋ biŋ ar yeke ulinŋhormin erek irdeb, “Niŋgeb daniŋ mere hoyan niŋ nanŋkentek? Al Kurun sukal ira gobe deŋ tumŋan nurhan gago. ⁶⁶ Niŋgeb deŋbe dahade nurde hanŋ?” yineŋ gusuŋan yiryin. Irkeb wol heŋbe, “Kamyen po!” inamin. ⁶⁷ Irdeb al gor hinhan goreb Yesu kimiŋde meyan iramin. ⁶⁸ Irdeb kimiŋ mala teŋbe haniŋ mupi irde mayamin. Kura beleŋbe palasi irdeb, “Mesaia, ganun beleŋ muguna? Momon dira!” inamin.

Pita beleŋ Yesu niŋ helwan hirin

(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Be, goyarebe Pita go ya go biŋ bana sawsaware gor keperde hinhin. Irkeb meten bere kura gore wanbe, “Ge manan Yesu Galili niŋ al goya kuŋ hinaryum,” inyin. ⁷⁰ Irkeb Pita beleŋbe al tumŋan gor hinhan gote diliŋ mar helwan heŋbe, “Neb goke kura yeŋ ha yeŋ ma nurde hime,” inyin. ⁷¹ Irdeb gasun hinhin go tubul teŋbe kuŋ yamere huwarde hikeb bere kura gore wan keneŋbe al buda gor hinhan goyen, “Al gabe Nasaret niŋ al Yesuya kuŋ haryen,” yirin. ⁷² Irkeb Pita gore teban po helwan heŋbe, “Fudinde wor po, nebe al gobe ma nurde uneŋ hime,” yirin.

⁷³ Be, hitneŋ muŋ kura teŋbe al gor hinhan goreb Pita goyen, “Mere tike melakge nurhet gobe Yesu gama irde hanŋen mar al kurabe ge gago yeŋ nurhet,” inamin. ⁷⁴ Irkeb Pita beleŋbe mere fudinde po tihim yeŋ biŋa teŋbe, “Fudinde wor po diner hime. Neb al goke yeŋ han yeŋ ma nurde hime,” yinyin. Irkeb goyare po tatirok mere tiyyin. ⁷⁵ Irkeb Pita go Yesu beleŋ, “Tatirok ma mere tikeyabe ne niŋ yeŋ wawun karwore, ‘Al gob ma nurde uneŋ hime,’ yawayin,” inyin goke biŋ bak yirin. Irkeb siŋare kateŋ kuŋ mata tiyyin goke biŋde misiŋ wor po nurdeb esirin.

27

Yesu go Pailat hitte teŋ kwamin

(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Yon 18:28-32)

¹ Be, wampot muŋ wor pobe pris buda gote karkuwanminya Yuda marte doyan mar parguwakya beleŋ mere maydeb, “Yesube mayteke kamyen,” yamin. ² Irdeb haniŋ fere teŋbe Pailat hitte tukamin. Pailatbe Roma gabman al Yudia nana doyan irde hiyen.

Yudas kamyin

(Aposel 1:18-19)

³ Be, asogo haniŋde kiryin al Yudasbe Yesu go merem yan irde mayke kamtek heke keneŋbe mata bulun tiyyin goke bunineŋ nuryin. Irdeb silwa hora 30 damu iramin goyen pris buda gote karkuwanminya Yuda marte doyan mar parguwakya hitte yumulgan tiyyin. ⁴ “Mata bulun minmon al goyen kami yeŋ hantiŋde kirmin. Niŋgeb mata bulun timin,” yinyin. Irkeb wol heŋbe, “Gobe nende samun mon be. Gere kanduk geb,” inamin. ⁵ Gwaha inkeb biŋ ar yekeb hora go Al Kurunyen ya balem bana gon yemeyde kurin. Kunbe beŋe teŋ kamyin.

⁶ Be, hora yimiyyin gobe pris buda gote karkuwanmin beleŋ pilgan heŋbe, “Hora gabe al kami yeŋ damu titin. Moseyen sabarebe hora gahade gayen epte ma Al Kurun niŋ unnayin yitin. ⁷ Niŋgeb hora ga yade nana hoyande niŋ mar Yerusalem wan kamke mete teŋ hitek yeŋ kuwe ird ird alyen megen goyen damu titek,” yeŋ mere sege iramin. ⁸ Goke teŋbe nana tapum gobe “Al Kamtiŋde” inamin. Gayenter wor gwahade po ineŋ han. ⁹ Niŋgeb Al Kurunyen mere basan al Yeremaia beleŋ mere kayyin gobe gwaha mat igineŋ kawan hirin. Merebe gahade:

“Israel marbe yeŋ mayteke kami yeŋbe silwa hora 30 gore al damu tiyamin.

¹⁰ Irde Doyan Al Kurun beleŋ gwaha gwaha tiyayin ninyin gwahade po,

mel gobe hora go tenbe kuwe ird ird alyen meger damu tiyamin,” yitiñ hi. *Sekaraia 11:12-13; Yeremaia 32:6-9*

Gebe Yuda marte doyan al kuruj we?

(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Yon 18:33-38)

¹¹ Be, mel go goñ gwaha ten hikeyabe Yesu gobe Roma gabman al Yudia nana doyan irde hiyen al Pailat diliñ mar huwaryiñ. Irkeb, “Ge gayenbe Yuda marte doyan al kuruj we?” inyiñ. Irkeb, “Gwaha, gigen yaha gog po,” inyiñ.

¹² Be, pris buda gote karkuwanminya Yuda marte doyan mar parguwakya beñ tagal unamiñ. Gega Yesube meremiñ wol ma hiriñ. ¹³ Irkeb Pailat beñ, “Mel gare miñge girde tagal gunen hañ gabe kura ma wol hawayiñ?” inyiñ. ¹⁴ Goyenpoga Yesu beñ mel gote mere go muñ kura ma po wol hiriñ. Irkeb Pailat beñ go kenenbe diliñ fot yiriñ.

Pailat beñ Yesu tubul timeke kwi yiriñ

(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Yon 18:39-19:16)

¹⁵ Be, goyenterbe damam damam Pasoba dula nalurebe Pailat beñ koyare hinhan mar goyen al kura ten siña irde hiyen. Al gobe Yuda mar beñ al gwahade inke gab gwaha ten hiyen. ¹⁶ Be, goyenterbe al buluñ wor po yeñ nurd unen hanjen al Barabas goyen koyare hinhin.

¹⁷⁻¹⁸ Be, Pailatbe yingen dufaymindeb, ‘Yuda marte doyan mar gabe al budam Yesu gayen gama irde hike yenenbe daniñ neñ gwahade moñ yeñ nurdeb yeñ ge igiñ ma nurde mayke kami yeñ gago tawayhañ,’ yeñ nuryiñ. Niñgeb al buda kuruj goyen gabu irkeb, “Al daniñ tubul timeke kuyen? Barabas ma Mesaia inen hañ Yesu gayen?” yeñ gusuñan yiriñ.

¹⁹ Be, Pailat go mere nurd nurd gasunde keperde hikeyabe berem beñ mere gahade asande kañ ten kerke wayyiñ: “Al go daha wet kura ire ire ma tiyayiñ. Yenbe merem moñ. Hañka mite tihim. Niñgeb bener ga yeñ ge kanduknen wor po nurde hime. Tubul po tiyayiñ,” inyiñ. ²⁰ Goyenbe pris buda gote karkuwanminya Yuda marte doyan mar parguwakya beñ al buda kuruj gabu iramiñ goyen hakot biñ yawaramiñ. Irde, “Barabas tubul tike kwi. Munan Yesube mayke kami,’ innayiñ,” yinamiñ.

²¹ Be, Pailat beñ al buda go, “Al irawa gayen ganunbe tubul timeke kuyen?” yinen gusuñan yiriñ. Irkeb, “Barabas,” yamiñ. ²² Irkeb wol herbe, “Niñgeb Mesaia inen hañ al gab daha ireñ?” yinyiñ. Irkeb al buda kuruj goreb, “Kuruse hende mayke kami!” yamiñ. ²³ Irkeb Pailat beñ, “Daniñ? Al gabe da mata buluñ kura tiyuñ?” yinyiñ. Gega uguñ po, “Kuruse hende mayke kami ko!” yamiñ.

²⁴ Be, Pailat go gwaha kura titek ma hiriñ. Irde al buda kuruj go fuleña forok irniñ tike yenenbe fe ten mel gote diliñ mar haniñ halyiñ. Irdeb, “Al ga kameñ tiya gabe neya neya moñ. Gabe dende samuñ po geb,” yinyiñ. ²⁵ Irkeb, “Igiñ, yeñ kamyen gote merembe nenya diriñniniñ yago kame forok yenayiñ gore tetek,” inamiñ. ²⁶ Irkeb Barabas go mel gote mere nurdeb tubul tike kuriñ. Goyenbe Yesu go usulak ten kuruse hende maynan yenbe fuleña marmin haniñde tubul tiyyiñ.

Fuleña mar beñ Yesu giwgiw iramiñ

(Mak 15:16-20; Yon 19:2-3)

²⁷ Be, Roma gabmanyen fuleña mar go Yesu ten Pailatyen ya kuruj bana goñ tukamiñ. Irdeb fuleña mar kadom goya tumñan Yesu milgu iramiñ. ²⁸ Irdeb uliñhormiñ tumñan yugu ten gab doyan marte uliñhor bukken yara goyen kerd unamiñ. ²⁹ Irdeb kañ hirwanen yan goyen bili bili irde doyan al kurujyen tonan umña irhet usi ten tonande keramiñ. Irde doyan alyen kutum kura ten haniñ yase beñ kerde fuleña mar gore Yesu diliñde wañ dokolhoñ yuguluñ tenbe, “Fudinde wor po, Yuda marte doyan al kuruj,” inen giwgiw irdeb bak mayde iramiñ. ³⁰ Irde meyan irde kutum tanarde hinhin goyen po goran irde tonande mayde teban irde hinhan. ³¹ Gwaha irde giwgiw irdeb uliñhor bukken yara go tugu tenbe yende uliñhor wor po goyen yerde unamiñ. Irdeb tukun kuruse hende maytek yeñ ten kwamiñ.

*Kuruse hende mayke kamyij**(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)*

³² Be, beleyanj hako kuñ henjyabe al kura Sairini taunde niñ al denjem Saimon kenejbe Yesuyen kuruse tawa iney pakku irke tiriñ. ³³ Be, kuñ kuñ nana deñe kura Golgota gor forok yamiñ. Golgota gote miñbe “al tonañ kinjiniñde”. ³⁴ Gorbe wainya he fimiñ urekya suluk irtiñ goyen unke ninam uryiñ gega, nen nen niñ bada hiriñ. ³⁵ Yesu go kuruse hende kerde hikeb uliñ umñamiñ ganuñ beley yawaryeñ yeñ yende matare tiliñ tanardeb pota yiramiñ. ³⁶ Gwaha teñbe daha kura tike kentek yeñ keperde keneñ hinhan. ³⁷ Irde da misiñde Yesu mayamiñ goyen he parwek hende katiñ goyen kuruse tonañ beley keramiñ. Merebe gahade:

AL GABE YESU. YUDA MARTE DOYAJ AL KURUJ

³⁸ Be, kawo al irawa kura goyen wor kuruse hende yeramiñ. Kurabe Yesuyen kuruse yase beley mat, munañ kurabe tapa beley mat keramiñ. ³⁹ Al kuñ wañ teñ kenejbe biruñ biruñ teñ giwgiw irdeb, ⁴⁰ “Ge gayen Al Kurujyen ya balem upew urde sopte gergeñ irde nana fay karworeb pasi ireñ yawañ al gobe ge gago? Irde geb Al Kuruj Urmiñ kenejbe tareñger kuruse hende mat kata,” inamiñ. ⁴¹ Irde pris buda gote karkuwanmiñya Moseyen saba marya Yuda marte doyan mar parguwakya beley wor gwahade po iney ayañ keramiñ. ⁴² “Al gabe al hoyañbe farañ yurde hinhin gega, yinjenbe epte ma farañ uryeñ. Yeñbe Israel marte doyan al kuruj go. Kuruse hende mat katke keneñ gabe dufayniniñ yeñ ge sañiñ irniñ be! ⁴³ Yeñbe Al Kuruj niñ hekenñ nurde hiyen, irde ‘Neb Al Kuruj Urmiñ,’ yeñ hiyen geb, tubul tike Al Kuruj beley farañ ureñbe farañ uri,” inamiñ. ⁴⁴ Irkeb kawo al irawa kuruse hende hinaryum go wor gwahade po sukal iraryum.

*Yesu kamyij**(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)*

⁴⁵ Be, nana bañkahal wor po hekeyabe nana bana kuruj gob tumñañ kidoma beley aw urtiñde hike kuñ kuñbe wawuñbana 3 kilok heweñ tiyyiñ. ⁴⁶ Be, 3 kilok binde hekeb Yesu go ug po, “Eloi, Eloi, lama sabaktani!” yiriñ. Mere gote miñbe, “Al Kurujne, Al Kurujne, daniñ nubul taha!”

⁴⁷ Be, mere go al kura gor huwarde hinhan gore nurdeb, “Elaia deñe urde hi,” yamiñ. ⁴⁸ Irdeb arañ po al kura kup yeñ kuñ amil erek irde wain fimiñ mukkuweñ bana goñ kerke uliñ hekeb teñ kutum ulyañde giti irdeb Yesu unyiñ. ⁴⁹ Goyenbe al hoyañ goreb, “Elaia wet wañ farañ urke kentek geb, tubul tike gwaha kura tiya yeñ kinniñ,” yamiñ.

⁵⁰ Be, sopte po Yesu go uguñ po mere teñbe biñ sul yiriñ. ⁵¹ Goya goyenbe Al Kurujyen ya balem bana amil gasuñ himam wor po diba irtiñ hinhin goyen kahalte po hem beley mat erek yeñ bam beley katiñ. Megeñ manañ diririt yeñ hora karkuwan karkuwanbe gilgalañ iramiñ. ⁵² Al hakwam yirtiñ bema goyen hol yeñ tukamiñ. Irkeb Al Kuruj diliñde al wukkeñ heñ kamamiñ goyen budam sopte huwaramiñ. ⁵³ Irde bema siñare kateñbe kame Yesu sopte huwaryiñ nalureb Yerusalem taun kurujde kuñ al budam hitte forok yeke yenamiñ.

⁵⁴ Be, Roma gabmanyen fuleña marte doyan alya fuleña marmiñya Yesu doyan irde hinhan goyen niniñaya mata gor forok yiriñ kuruj go keneñ kafura heñbe, “Fudinde wor po, yeñbe Al Kuruj Urmiñ,” yamiñ.

⁵⁵ Bere budam Galili nanare mat Yesu gama irde farañ urde kuñ hanjen goyen wor gor heñ gisaw mat keneñ hinhan. ⁵⁶ Bere goyen kurabe Makdala niñ Maria, Yemsya Yosepyat miliñ Maria, irde Sebedi urmiñ warañ Yemsya Yonyat miliñ.

*Yesu mete tiyamiñ**(Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Yon 19:38-42)*

⁵⁷ Be, Yesu kamyiñ goyen kuñ wawuñbana wor po heweñ tikeb Arimatea taunde niñ al samuñmiñ budam kura goyen wayyiñ. Denjembe Yosep. Yeñ wor Yesu gama irde hiyen. ⁵⁸ Be, al gore kuñbe, “Yesu hakwam nunke mete tiye,” iney Pailat gusuñañ iryiñ. Irkeb Pailat beley, “Igiñ, gwaha tiyayiñ,” inyiñ. ⁵⁹ Irkeb Yosep beley Yesu hakwam goyen teñ

amil faykek gergej belej po mala tej ⁶⁰ tukuŋbe yingen, “Kammeke nernayin,” yirin bempa goyen bana kiryin. Irde hora kurun miliŋ kura goyen yenya kwamin maria gore gilongilon irde tukuŋ bempa gote yamem pet tejbe kwamin. ⁶¹ Irkeb bere iraw kura horabok gote dilin mar siŋa hoyan belej mat hinaryum. Makdala nin Mariayabe Maria hoyan kura goya belej gwaha tiyaryum.

Bempa doyan irde hinhan mar

⁶² Be, Sabat nalu fay urkeb pris buda gote karkuwanminya Farisi maria belej Pailat hitte kwamin. ⁶³ Kuŋbe, “Doyan al, usi al gar go hinhinyabe, ‘Kamenje mat kuŋ yerenkek hekeb huwareŋ,’ yej hinhin goyen bininin bak yekeb gago wayhet. ⁶⁴ Ningeb fuleŋa marge hulyan yirke hanŋa mat kuŋ molye bana goyen bempa go doyan irde hinayin. Monjo komatmin yago belej wan hakwam goyen hoyande tukuŋbe, ‘Kamtinje mat huwarun,’ yenayin geb. Irkeb al budam usi mere go nurde dufaymin bulun henayin. Gote kandukbe hanŋapya, ‘Nebe Mesaia,’ yinen al usi yirde hinhin gote kanduk fole iryen,” inamin. ⁶⁵ Irkeb Pailat belej, “Fuleŋa marne kura yukun den nurhan gwahade po kenkela yinke bempa go doyan irde hinayin,” yinyin. ⁶⁶ Irkeb mel go kuŋ bempa yamere nin hora kurun goyen al kura belej ma fegelnayin yej bisam irde go hende diba iramin. Irdeb fuleŋa mar goyen, “Gar hej kenkela doyan irde hinan ko!” yinamin.

28

Yesu kamiŋde mat huwaryin

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10)

¹ Be, Sabat nalu hubu hej kuŋ wawun hej fay urej tiyyin. Irkeb Makdala nin Mariaya Maria hoyan kura goya gore Yesu hakwam keramin gasun goyen kenye yej kwaryum.

² Be, bembare gorbe niniŋa kurun forok yirin. Gobe Doyan Al Kurun hitte mat miyonmin kura katen bempa gote yame hora kurun go kan kan irde hol irde go hende keperde hinhin geb, gogo tiyyin. ³ Yenbe ulinya dinsokyabe dagamel go gwahade epte ma kenkela kentek hinhin. Ulinhormin manan faykek wor po.

⁴ Be, fuleŋa mar gor hinhan gobe miyon go kenenbe kafura wor po hej barbar yej kamtin hakwam yara hamin.

⁵ Be, miyon gore bere irawa go yenenbe, “Kafura hej ma. Yesu kuruse hende mayke kamuŋ al goke nankenen har yej nurde hime. ⁶ Gega yenbe gar ma hi. Huwareŋ yej hinhin go gwahade po huwara. Iginge wan hakwam keran gasun ga kinyi. ⁷ Irde aranen kuŋ komatmin yago goyen, ‘Yesube kamuŋde mat huwara geb, yej wa mehen hej Galili nanjare kwen tiya. Gon gab kuŋ kennayin,’ yiniryen. Mere gayen momon dire yej gago wayhem geb,” yinyin.

⁸ Be, bere iraw gob kafura haryum. Goyenbe mere go nurdeb aman haryum. Irdeb bempa go aran po tubul tej Yesuyen komatmin yago momon yirye yej kup yej kwaryum. ⁹ Be, bere go mata gwahade forok yewen tiya yej ma nurde kuŋ hikeya Yesu belej forok yenbe, “Wampot,” yinyin. Irkeb irem gobe kenen bebak tejbe kuŋ kahande tanarde doloŋ iraryum. ¹⁰ Irkeb, “Kafura hej ma. Kuŋ dine yago yinke Galili nanjare kuŋ gab nennayin,” yinyin.

Fuleŋa mar belej usi tej hinhan

¹¹ Be, bere irawa go hako ga mulgan hej hikeyabe fuleŋa mar bempa doyan irde hinhan mar goyen kura belej taunde kuŋbe mata forok yeke yenamin kurun goyen pris buda gote karkuwanmin momon yiramin. ¹² Irkeb Yuda marte doyan mar parguwak hitte kuŋ momon yirdeb mere kura sege iramin. Irdeb fuleŋa mar go hora kurun yunenbe gaha yinamin. ¹³ “Siŋare kuŋbe mere gahade al momon yirde tukuŋ hinayin: ‘Nenbe wawun ferde ug hetekeya komatmin yago belej wan hakwam goyen kawem tej kwan,’ gwaha yej hinayin. ¹⁴ Munan mere momon gayen kuŋ doyan altin Pailat hitte forok yekeb nen belej kuŋ kenenbe igin mat mere irtek geb, denbe merem yan ma diryen,” yinamin. ¹⁵ Gwaha yinkeb fuleŋa mar gobe horamin go yadeb mel gore yinamin gwahade

po tiyamiñ. Niñgeb goyen mere gobe tagalkeb wañ wañ gayenter niñ Yuda mar wor tagalde hañ.

Komatmiñ metej kuruj yunyij

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23; Aposel 1:6-8)

¹⁶ Be, Yesu yiriñ gwahade po komatmiñ 11 go Galili naña bana goñ niñ dugu kura gor kunayiñ yinyinde gor kwamiñ. ¹⁷ Kuñ keneñbe doloñ irde turuñ iramiñ. Munañ kurabe dufay kura kura hamiñ. ¹⁸ Irkeb Yesu go bindere wañbe, “Nañkiñya megenya kuruj gayen doyañ yird yird tareñbe ne nuntiñ hi. ¹⁹ Niñgeb deñ beleñ kuñ al megen hike kwa kuruj gayen merene basañ heñ tagalde tukunayiñ. Irde merene nurnayiñ marbe Al Kurunya Urmiñyabe Holi Spiritiyat deñemde baptais yirde komatne yirde hinayiñ. ²⁰ Irde mata gwaha gwaha teñ hinayiñ dineñ hinhem kuruj goyen mel go wor gama yirnañ yeñ saba yirde hinayiñ. Fudinde wor po, nebe dubul ma wor po tiyeñ. Deñya tumñañ hiteke kuñ kuñ nalu funañ forok yiyyeñ,” yinyiñ.

Mak Mak belej Mere iginj Yesu nin yitij kayyinj

Yon Baptais belej gitik iriyinj

¹ Baranj iginj gabe Yesu Kristu, Al Kurun Urminj gote baranj fudinde goyen minj urej tihim.

² Be, Al Kurun belej Urminj mere iriyinj goyen mere basanj alminj porofet kura Aisaia belej asanjde gahade kayyinj:

“Metinj alne tej kermeke mehej hej kuyenj.

Kunbe belejge kerde gunyen.”*

Malakai 3:1

³ “Sawsawa po kurun nanja bana gonj al kura forok yenjbe alya bereya belej Doyanj Al Kurunjen mere nurde gama ird ird ninj dufay gitik tej tej ge gahade kuware tagalde hiyenj:

‘Doyanj Al Kurunjen belej kerna.

Belejminj sope irde huwa irnanj, yirinj,” yitij hi.

Aisaia 40:3

⁴ Ningeb Yon Baptaisbe sawsawa po kurun nanja bana forok yenjbe alya bereya baptais yirde saba tagalde hinjin. Sabaminjbe gahade: “Mata bulunjinj yubul tej Al Kurun ninj bitinj mulganj hena. Irkeb Al Kurun belej mata bulunjinj halde dunke baptais tenayinj,” yinenj hinjin. ⁵ Irkeb alya bereya Yudia nanja goyen bana ninj taun kurun Yerusalemya nanja bana gonj ninj taun hoyanja hoyanja goyen budam wor po Yon hitte kunj hinhan. Kunbe mata bulunjinj ge Al Kurun pohogay irkeb Yon belej Yodan fete baptais yirde hinjin.

⁶ Yonbe dapna kamel wuynej belej ulinhor irtinj goyen hor irdeb dapna sikkenj gore po tej kanjinj irde ulinhor kerkek goyen mal temdere giti irde hiyen. Irdeb binje iginj kura ma nene hiyen. Gusuya yalanju fiminja nene hiyen. ⁷ Yenjbe mere gahade tagalde hinjin: “Ne harhoknerbe al kura wayyinj. Yende sanjinjbe kurun wor po, nere folek. Ningeb ne gahade gare epte ma yej ge tej metinj kurun titek hime. Kahanj basanjminde ninj kanj urgunj kanj yugu tej tej gobe metinj kurun monj gega, go wor ne belej epte monj yej nurde hime. ⁸ Nebe fe ulinj po baptais dirde hime goyenpoga yenjbe Holi Spirit belej baptais diryenj,” yinenj hinjin.

Yesu baptais tekeb Satan belej tunanj uryinj

(Matiyu 3:13-4:11; Luk 3:21-22; 4:1-13)

⁹ Be, go kamereb Yesu belej Galili bana go ninj taun dirnenj Nasaret tubul tej Yon hitte Yodan fe sinjare wayyinj. Irkeb Yon belej tukuñ fe alare baptais iryinj. ¹⁰ Be, Yesu gob baptais tenjbe fe ala tubul tej sinjare wakeb goya goyen po nanjinj hol yirinj. Irkeb Yesu belej kenej hikeya Holi Spirit belej yej hitte kalyinji foy tej kattinj yara tej katej kipiryinj. ¹¹ Irde nanjinj hol yitij bana gore al melak kura forok yej Yesu mere iryinj: “Gebe urne, bubulkunne wor po. Ge ninj amanj wor po nurde gunenj hime,” inyinj.

¹² Be, go kamereb Holi Spirit belej Yesu goyen sawsawa po kurun nanja bana gonj bul irde tukurinj. ¹³ Tukukeb wawun 40 gonj hinjin. Irkeb ungurayen kurunminj Satan belej Yesu mata bulunj tiyi yej tunanj urde hinjin. Dapna duwi fulejam yanj kahal bana hikeya Al Kurunjen miyonj belej doyanj irde faranj urde hinhan.

Yesu belej komatminj yawaryinj

(Matiyu 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11)

¹⁴ Be, Galili nanjare ninj doyanj al kurun Herot Antipas belej Yon tej koyare kiryinj. Go kamereb Yesu go Galili nanjare kunjbe Al Kurunjen mere iginj goyen tagalde hinjin.

* 1:2: Mere gabe Aisaia belej ma kayyinj. Malakai belej kayyinj. Gega Aisaiabe Al Kurunjen mere basanj mar kurun bana gonj ninj al denjem kenkelakbe gogo geb, Mak belej Aisaia denjem kayyinj.

¹⁵ Mere tagalde hinhinbe gahade: “Al Kuruṅ beleṅ alya bereyamiṅ doyaṅ yireṅ yeṅ bikkeṅ nalu kiriyiṅ gobe gago binde hihi. Niṅgeb yeṅ yufuk bana hitek yeṅ nurde haṅ kenem mata bulunṅtiṅ yubul teṅ Al Kuruṅ niṅ bitinṅ mulgaṅ heṅbe meremiṅ ge dufaytinṅ saṅiṅ irnayiṅ,” yinyiṅ.

¹⁶ Be, Yesu go Galili Makaanṅ fereṅ kuṅ heṅyabe Saimonya kuliṅ Andruya makaṅde kamaṅ temeyde hike yinyiṅ. Ire itinṅya gobe makaṅ dapṅa yad yad mar. ¹⁷ Be, Yesu beleṅ irem go yeneṅbe, “Wayyi. Waṅ ne gama niryi. Irkeb al yade Al Kuruṅ hitte yukunṅ yukunṅ mar direṅ,” yinyiṅ. ¹⁸ Irkeb goyare po kamaṅmiṅ yubul teṅ Yesu gama iraryum.

¹⁹ Be, muṅ kura kutṅeṅ teṅbe Yemsa kuliṅ Yonyabe naniṅ Sebediya metenṅ marmiṅya hakwamiṅ hende heṅ kamaṅ sope irde hike yinyiṅ. ²⁰ Yeneṅbe ire itinṅya goyen wor hoy yiryiṅ. Irkeb irem go naniṅya metenṅ marmiṅya hakwa bana po yubul teṅbe Yesu gama iraryum.

Yesu beleṅ unṅura takira tiyyiṅ
(Luk 4:31-37)

²¹ Be, Yesuya komatmiṅ meheṅde yawaryiṅ goya irde Kapeneam taunde kwamiṅ. Kuṅbe Yuda marte usaṅ nalu Sabat hekeb Yesu beleṅ Yuda marte gabu ya bana hurkuṅbe gabu ya bana goṅ hinhan mar goyen saba yiryiṅ. ²² Irkeb sabamiṅ go nurdeb saba gobe Moseyen saba tagalde haṅ mar beleṅ tagalde hanṅyen yara moṅ, irde Al Kuruṅyen saṅiṅ miṅyaṅ beleṅ saba titiṅ yara saba tike keneṅbe dinonṅ kok yamiṅ. ²³ Be, goyare goyenbe unṅura ketal urtiṅ al kura gabu ya bana goṅ hinhin gore kekew tiyyiṅ. ²⁴ Kekew teṅbe gaha inyiṅ: “Yesu, Nasaret niṅ al! Gebe daha dire yeṅ wayha? Gwamuṅ dure yeṅ wayha? Neb nurde gunenṅ hime. Gebe Al Kuruṅyen Urmiṅ wor po,” inyiṅ. ²⁵ Irkeb Yesu beleṅ mere hitemde po, “Bada hawa, irde al go tubul teṅ kat kwa!” inyiṅ. ²⁶ Irkeb unṅura gore al goyen uguṅ po aṅgor aṅgor irde kekew teṅbe tubul teṅ kat kuriṅ.

²⁷ Be, al gor hinhan mar gore keneṅbe hurkuṅkat wor po teṅbe tigiri teṅ kadom gusaṅaṅ gird tiyamiṅ. “Ey, gab dahadebe gago? Saba gabe tiṅeṅ wor po, Al Kuruṅyen saṅiṅ miṅyaṅ. Niṅgeb unṅura wor meremiṅ nurdeb al go tubul teṅ busaharhaṅ!” yamiṅ. ²⁸ Irkeb Yesuyen mere momoṅ gobe Galili naṅa bana goṅ bemel po kuruṅ heṅ kuriṅ.

Yesu beleṅ al budam guram yirde hinhin
(Matiyu 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ Be, Yemsa Yonya irde Yesuya komatmiṅ hoyanṅ kura goya gobe gabu ya go tubul teṅbe goyare po Saimonya Andruyat yare kwamiṅ. ³⁰ Yare gorbe Saimon teṅjakbe ayganṅ buluṅ po irke ferde hinhin. Irkeb goke Yesu momoṅ iramiṅ. ³¹ Irkeb kuṅ keneṅbe haniṅde tanarde faranṅ urde isaṅ hekeb ayganṅ gob tubul tiyyiṅ. Irkeb bere go huwardebe Yesuya komatmiṅya goyen biṅge kaṅ yunyiṅ.

³² Be, Yesuyen mere momoṅ nuramiṅ mar beleṅbe goyen wawuṅbanare goyen ṅumtuk urde hikeṅ Sabat nalu hubu hihi yeṅbe Yesu hitte garbam marya unṅura beleṅ ketal yurtiṅ marya kuruṅ goyen yade wayamiṅ. ³³ Be, Kapeneam taunde niṅ al buda kuruṅ goyen waṅ Yesu hinhin ya goyen diliṅ mar gabu iramiṅ. ³⁴ Irkeb Yesu beleṅ garbammiṅ kurayen kurayen goyen sope yiryiṅ. Irdeb unṅura beleṅ al ketal yurtiṅ goyen wor yakira tiyyiṅ. Goyenbe unṅura gore Yesube al gwahade yeṅ nuramiṅ. Gega, “Ne niṅ ma tagalnayiṅ,” yinerṅ utaṅ yiryiṅ.

Yesube Galili naṅa bana saba tagalde hinhin
(Luk 4:42-44)

³⁵ Be, naṅa hako ga fay urde hikeyabe Yesu huwarde ya go tubul teṅ naṅa al miṅmoṅde kuriṅ. Kuṅbe Al Kuruṅya mere teṅ hinaryum. ³⁶ Irkeb Saimonya kadom yagoya beleṅ kuṅ yeṅ ge nanṅkeneṅ hinhan. ³⁷ Irde keneṅbe, “Al buda kuruṅ gayen ge niṅ nanṅkeneṅ haṅ,” inamiṅ. ³⁸ Irkeb Yesu beleṅ wol herṅbe, “Nebe saba tagal tagal niṅ wamiṅ. Niṅgeb wake tiyuṅ biṅyaṅ biṅyaṅ ga wor kuniṅ. Kuṅ goyaṅ wor saba tagalde tukenṅ,” yinyiṅ. ³⁹ Gwaha yeṅbe Galili naṅa bana kuṅ Yuda marte gabu yayaṅ saba tagalde unṅura yakira teṅ hinhin.

Yesu belej al kura busuka miñyanj sope iryij
(Matiyu 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Be, al kura busuka miñyanj belej Yesu hitte wañ kahañ miñde kuku kañbe esen mere irde, “Dufayger wilaknej nurde ha kenem igiñ sope nirayin,” inyij. ⁴¹ Gwaha inkeb Yesu belej bunijnej wor po nurdeb haniñ temeyde al go tanaryij. Irdeb, “Igiñ sope girenj geb, igiñ hawa!” inyij. ⁴² Irkeb goyare po usu buluj go hubu hekeb igiñ hirij. ⁴³⁻⁴⁴ Irkeb Yesu belej, “Al hoyañ kura mata gake momonj ma yirayin,” inen hayhay irdeb, “Al Kuruj doloj ird ird mata doyanj mar hitte po kuñ ulge yikala yirayin. Irkeb ulge go kenej fudinde igiñ hihi yekeb Mose belej bikkej yirij mata goyen gama irde dapña kura tej mel go yunkeb ge niñ tej Al Kuruj kumga tej unnayin. Irkeb al tumñanj fudinde igiñ haha yej gennayin,” inenbe, “Iginge kwa!” inyij. ⁴⁵ Goyenpoga al go siñare kuñbe igiñ hirij goke mali po tagalde tukurij. Irkeb mere go kuñ kuruj hirij. Goke tejbe Yesu goyen taunyanj kawan hej kutek ma irkeb al miñmonj nañayanj po hej kuñ hinhin. Goyenbe albe tiyuj kurhan mat kurhan mat kinniñ yej wañ hinhan.

2

Yesu belej al ulij kamtiñ sope iryij
(Matiyu 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Be, wawuj karwo ma sipte wet kura heñbe Yesu go tebañ Kapeneam kurij. Kuñ yare hikeb albe nuraminj. ² Nurdeb kinniñ yej al budam wañ yare gor gabu iraminj. Irkeb Yesu belej saba tagalde hinhin. Ya biñ bana goñbe gasuj makinj wor po hirij. Ya siñare wor gwahade po. ³ Gwaha tej hikeb al sipte kura gore al ulij kamtiñ sapirte tej wayaminj. ⁴ Gega belej gwaha mat kura Yesu hitte tukutek monj yirkeb tej ya goyen hende hurkaminj. Hurkuñbe Yesu hinhin turte gor yameñ iraminj. Irdeb garbam al go sapirte palgir irke Yesu hinhin binde kurkurij. ⁵ Irkeb Yesu belej dufayminj tareñ go yeneñbe al ulij kamtiñ goyen, “Urne, mata bulunje halde gunhem,” inyij.

⁶ Goyenterbe Mosey saba mar kura gor keperdeb binde po, ⁷ “Al gabe al dahade niñgeb mere gwahade tiya? Al Kuruj po gab alyen mata buluj halde hiyen. Yejbe Al Kuruj sukal irde hi,” yej dufay heñ hinhan. ⁸ Gwaha tej hikeb Yesu belej yeneñ bebak tejbe gaha yinyij: “Daniñ dufay gwahade kerde hañ? ⁹ Damiñbe meteneñ? ‘Mata bulunje halde gunhem,’ inhem goyen ma ‘Huwarde sapirge tej kwa,’ inen goyen? ¹⁰ Gogab deñ belej, ‘Nebe Al Urminj,* megen niñ marte mata buluj halde halde sañij miñyanj,’ yej nennayin,” yinyij. Gwaha yineñbe garbam al goyen, ¹¹ “Ne gare ginhem. Huwarde sapirge tej yager kwa!” inyij. ¹² Inkeb al tumñanj kenej hikeya huwardeb sapirminj tej siñare kat kurij. Irkeb al tumñanj gor hinhan goreb hurkuñkat tejbe, “Ey, mata gahade kura ma keneñ hityen. Da matabe gago?” yejbe Al Kuruj turuj iraminj.

Yesu belej Liwai hoy iryij
(Matiyu 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ Be, Yesu go tebañ Galili fe ala kuruj ferenyanj kuñ hikeb al budam yej hitte wayaminj. Irkeb saba yirde hinhin. ¹⁴ Kuñ heñyabe Alfius urminj Liwai teks yad yad gasunde† keperde meten tej hike kinyij. Keneñbe, “Gama nira,” inkeb Liwai go huwarde gama iryij.

¹⁵ Be, Yesu go komatmiñya Liwaiyen yare kuñbe Liwaiyen metenj kadom yagoya Mosey saba keñkela ma gama irkeb Yuda marte tikula sañij po gama irde hanjen Farisi mar belej “mata buluj mar” yineñ hanjen mar goya dula tej hinhan. Al budam yeyja hinhan. ¹⁶ Gwaha tej hikeb Farisi mar kura Mosey saba tagalde hanjen mar belej yeneñbe Yesuyen komatminj goyen yinaminj: “Dahade niñgeb yejbe teks yad yad marya ‘mata buluj mar’ yineñ hityen mar goya dula tej hañ?” ¹⁷ Gwaha yinke nurdeb Yesu

* 2:10: Al Urminj gote miñbe aly bereya Al Kuruj hitte Yumulganj tej tej Al. Daniel 7:13 gorbe deñgem Al Urminj goyen hi. † 2:14: Roma gabmanyen teks hora tej tej gasuj. Roma gabmande hora tej tej goke Yuda mar belej igiñ ma nurde hinhan.

belej wol hejbe, “Al ulinde iginbe guram al niñ ma nurde hanjen. Garbam al po gab guram al niñ nurde hanjen. Nebe neñ al huwak yeñ nurde hañ mar goyen farañ yure yeñ ma wamiriñ. Gwaha titjenbe neñbe mata buluñ mar yeñ nurde hañ mar farañ yure yeñ wamiriñ,” yinyiñ.

Farisi mar belej binje kutña ird ird mata niñ Yesu gusuñañ iramiñ
(Matiyu 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Be, Yon Baptaisyen komatya Farisi maryabe binje kutña irde hinhan. Irkeb al kura Yesu hitte wañbe, “Yonyen komatya Farisi marte komatyabe binje kutña irde hañ gega, daniñ geb komatgebe gwaha ma teñ hañ?” inen gusuñañ iramiñ. ¹⁹ Irkeb Yesu belej wol hejbe gaha yinyiñ: “Dahade ningeb tikiñ mere miñ al yingen hikeya binje netek marbe binje kutña irnayiñ? Gobe epte moñ. ²⁰ Gega kame kura tikiñ mere miñ al go yubul teñ kuke gab igiñ binje kutña irde hinayiñ.

²¹ “Al kura amil gergen teñ amil bikkekya ma gada iryen. Gwaha iryen gobe amil gergen gote kañ belej amil bikkek yuluñ tikeb yameñ go kuruñ wor po hiyyeñ. ²² Al kura wain fimiñ gergen teñ dapña sikken belej po wain fimiñ heñ heñ irtiñ bikkek bana goñ ma unyen. Gwaha iryenbe wain fimiñ gergen goreb wain fimiñ heñ heñ bikkek goyen kumga tike erek nene wok yeñ pasi hekeb det irawakde tumñañ buluñ hiriryen. Ningeb wain fimiñ gergenbe wain fimiñ heñ heñ gergen bana po untek,” yinyiñ.

Yesube Sabat nalu gote miñ al
(Matiyu 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Be, Sabat nalu kurare kurab Yesuya komatmiñya wit[‡] metenyañ kuñ hinhan. Kuñ hejbe komatmiñ belej wit igineñ yad namiñ. ²⁴ Go nene hikeya Farisi mar belej wañ yeneñbe Yesu goyen, “Sabat nalure mata gwaha ma teñ hinayiñ yitiñ goyen komatge yago belej mata teñ hañ gabe dahade?” inamiñ. ²⁵ Irkeb Yesu belej wol hejbe gaha yinyiñ: “Dewitya kadomya binje kamde mata tiyamiñ gobe ma kapyañ heñ nurde hanjen? ²⁶ Abiatar belej Al Kuruñ doloñ ird ird mata doyañ mar gote kuruñmiñ hinhinyabe Dewit belej Al Kuruñyen ya balem bana hurkuñ binje himam Al Kuruñ doloñ ird ird mata doyañ marte kudiñen goyen yade kadomya namiñ. ²⁷ Ningeb Al Kuruñ belej albe Sabat nalu niñ ma iryiñ. Sabat nalube al niñ iryiñ. ²⁸ Ningeb Sabat nalu goyen wor ne Al Urmiñ gabe gote miñ al,” yinyiñ.

3

Al haniñ nonbo hitiñ sope iryiñ
(Matiyu 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Be, wawuñ kurare kurab Yesu go Yuda marte gabu yare hurkuriñ. Bana goñbe haniñ nonbo hitiñ al kura hinhin. ² Ya bana goñ hinhan mar goyen kurabe Yesu belej Sabat nalure sope irke goyenter merem yañ irniñ yeñ kintiñde kintiñde hinhan. ³ Irkeb Yesu belej al haniñ nonbo hitiñ goyen, “Kuñ al diliñ mar huwara,” inyiñ. ⁴ Irdeb gor hinhan mar goyen, “Sabat nalure mata dahadebe igiñ? Mata buluñ ma mata igiñ? Ningeb al sope yirtek ma yubul titeke kamnayiñ?” yinen gusuñañ yiryiñ. Gwaha yinkeb mel gobe merem moñ, doñ uramiñ. ⁵ Irkeb Yesu belej tonañ tareñ mar goyen yeneñ tukuñbe biñ ar yiriñ gega, bunineñ nurde yunyiñ. Irdeb al go, “Hange giñ ira,” inkeb haniñ giñ iryiñ. Irkeb goya goyen po igiñ hiriñ. ⁶ Gwaha tike keneñbe Farisi mar gobe kat kuñ Herotyen marya gabu heñ daha mat kura Yesu mayteke kami yeñ mere sege iramiñ.

Al budam Yesu gama irde hinhan

⁷ Be, Yesuya komatmiñya gobe gor mat Galili fe ala kuruñ siñare kurkamiñ. Kurkukeb Galili naña bana goñ niñ al budam gama iramiñ. ⁸ Yesu mata teñ hinhin gote mere momoñ nurdeb al budam Yerusalem, Saidonyabe, Tair taunde niñya Yudiaya Idumea naña bana goñ niñ alya Yodan fe siña kurhan kurhan mat wañ Yesu hitte gabu iramiñ.

[‡] 2:23: Witbe rais yara. Gore beret irde hanjen.

⁹⁻¹⁰ Yeñ beleñbe al budam sope yiryiñ. Irkeb garbam mar kura gor hinhan goreb Yesu sisarj urniñ yeñ kadam weñ yupepel yirde kwamiñ. Al budam gwaha tikeb Yesu beleñ komatmiñ yago goyen, “Hakwa kura tawañ nunnaj. Gogab al farkaka ma nirnayiñ ge,” yinyiñ. ¹¹ Be, unğura al ketal yurtiñ hinhan goreb Yesu keneñ kafura heñbe, “Gebe Al Kuruj Urmiñ wor po!” iney megen kateñ kekew teñ hinhan. ¹² Gega Yesu beleñ, “Al hoyañ goya momoñ yirde ma!” yineñ sañiñ po hayhay yirde hinhin.

Yesu beleñ komatmiñ 12 yawaryiñ
(Matiyu 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Be, Yesu go naña doñdoñeñde kura gor hurkuñ al goyen yaware yeñ nurde yuneñ hinhin mar go po deñe yurke yeñ hitte hurkamiñ. Yeñ hitte kukeb al 12 yawaryiñ. ¹⁴⁻¹⁵ Irdeb al 12 gokeb, “Yeñbe neya hitek. Irde hulyañ yirmeke kuñ saba tagalde tukuñ hinayiñ. Tareñ yunmeke unğura yakira teñ hinayiñ,” yeñ mel goyen “Komatne yago” yinyiñ. ¹⁶ Al 12 yawaryiñ gote deñembe Saimon, deñe gergeñ unyiñbe Pita, ¹⁷ Sebedi urmiñ warañ Yemsya kuliñ Yon deñem gergeñbe Boaneges. Deñe gote miñbe mohon ukam yañ daga kuliñ yara. ¹⁸⁻¹⁹ Kurabe Andru, Filip, Batolomiyu, Matiyu, Tomas, Yems yeñbe Alfius urmiñ, Tadius, Saimon yeñbe Selot,* irde Yudas Iskariot. Yudas Iskariot gobe kame Yesu niñ asogo hay hiriñ al go goyen.

Yesuya Unğura Belsebulya
(Matiyu 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ Be, Yesuya komatmiñya gobe yare hurkuñbe, “Biñge niniñ,” yamiñ. Gega al budam heñ ga moñ sopte wañ gabu irkeb epte ma dula titek hamiñ. ²¹ Goyenterbe Yesu tayneñ goyen, “Yesube kukuwa heñ hi,” mere momoñ nuramiñ. Irdeb Yesube ya goyenter hi yeñ nurdeb tiyuñmiñde teñ kuniñ yeñ wayamiñ. ²² Gwaha teñ hikeyabe Moseyen saba mar kura Yerusalem mat kateñ Yesu niñ yeñbe, “Al gabe unğurayen kurujmiñ Belsebul beleñ ketal urtiñ geb, Belsebul gote tareñde unğura yakira teñ hi,” yamiñ. ²³ Gwaha yeke nurdeb Yesu beleñ wanañ yinke wañ gabu irkeb siraw merere gaha yinyiñ: “Dahade niñgeb Satan beleñ unğura kadam yakira tiyyeñ? ²⁴ Al miñ kuruj kura beleñ yingey uliñ kadam asogo gird teñ bur yenayiñ gobe tareñ ma heñ tumñañ buluñ henayiñ. ²⁵ Irde al miñ unğureñ wor gwahade po yingey uliñ kadam asogo gird teñ bur yenayiñbe tumñañ mugol nenayiñ. ²⁶ Niñgeb gwahade goyen po Satan beleñ unğura yeñ yufukde hañ goyen buluñ buluñ yiryenbe dahadem sañiñ henayiñ? Epte moñ. Gwaha tinayiñbe tareñmiñ hubu hiyyeñ.

²⁷ “Al kura epte ma al tareñ miñyanñde yare hurkuñ detmiñ yawaryeñ. Gwaha tiye yeñbe al sañiñ miñyanñ go wa teñ fere tike hike gab epte detmiñ yawaryeñ. ²⁸ Fudinde wor po dineñ hime. Mata buluñya sukal meretiñyabe Al Kuruj beleñ igiñ halde dunyeñ. ²⁹ Gega Holi Spirit sukal irnayiñbe epte ma wor po halde dunyeñ. Mata buluñtiñ gobe hugiñeñ hiyeñ,” yinyiñ. ³⁰ Yesu beleñ gwaha yinyiñ gobe Farisi mar gore yeñ ge yeñ, “Yeñbe unğuram yañ,” yekeb gogo gwaha yinyiñ.

Yesu miliñya kuliñ weñya
(Matiyu 12:46-50; Luk 8:19-21)

³¹ Be, Yesu go gwaha teñ gor hikeb miliñya kuliñ weñya wañ forok yeñbe Yesu hinhin ya goyen siñare heñbe yeñ ge keya hamiñ. ³² Irkeb Yesu hitte wañ milgu irde keperde hinhan mar beleñ nurdeb, “Momkeya kolge yagoya wañ siñare ga heñ ge niñ yeñ hañ,” inamiñ. ³³ Gwaha inkeb, “Ganuñbe mamneya kolne weñya?” yineñ gusuñañ yiryiñ. ³⁴ Irdeb alya bereya keperde milgu iramiñ mar goyen yeneñbe, “Mamneya kolne weñyabe gago hañ! ³⁵ Alya bereya Al Kurujyen dufay gama irde hañ marbe kolne, hayneya mamne yagoya,” yinyiñ.

* 3:18-19: Roma gabman asogo irde hinhan mar gote deñembe Selot.

4

*Yasuj alyen maya mere
(Matiyu 13:1-9; Luk 8:4-8)*

¹ Be, Yesube Galili fe ala kuruj sijare kura gor teban sabaminj minj uryinj. Gorbe al budam wor po gabu iraminj. Nijgeb Yesu go hakwa dirnej kura goyen hende hurkuj keperde saba yirde hike albe fe sijare hej sabaminj palja irde hinhan. ² Sabaminj budambe maya mere mat yirde hinhin. Maya mereminj kurabe gahade: ³ “Ga nurnanj! Al kura wit muykeñ tur ire yeñ metenminde kurinj. ⁴ Kunbe wit muykeñ tur irde tukurinj. Goyenbe kura soñ heñbe beleñyanj kataminj. Katkeb nu beleñ naminj. ⁵ Kurabe hora arat geb, megeñ halgayinj bana kataminj. Irdeb aranj po kawan haminj. ⁶ Goyenbe filgininj tareñ ma hitinj geb, naña beleñ kumga yirke algup nen kamaminj. ⁷ Wit muykeñ kurabe soñ heñ yamuñ duwi bana kataminj. Irde iginj kawan haminj gega, yamuñ duwi beleñ awrum yurke nonbo heñ igineñ ma haminj. ⁸ Goyenpoga kurabe megeñ iginjyanj wor po kataminj. Kateñ kawan heñ karkuwanj heñbe igineñ budam wor po forok yaminj. IGINEÑ kurabe 30, kurabe 60, irdeb kurabe 100 gwahade forok yaminj,” yinyinj. ⁹ Gwaha yineñbe, “Mere teñ hime gayen bebak tiniñ yeñbe keñkela palja irde gab bebak tinayinj,” yinyinj.

¹⁰ Be, al hoyanj bur yeñ pasi hekeb komatminya al kura yeñ gama irde hinhan marbe yeñ hitte wanj kalyanj kerdeb siraw mere tiyyinj goke gusuñanj iraminj. ¹¹ Irke wol heñbe gaha yinyinj: “Denbe Al Kuruj beleñ alya bereyaminj doyanj yird yird mata banare hiyen goyen gago kawan dikala dirhem. Gega ne ma neñkela heñ hañ marbe siraw mere teñ hime gate minj ma nurnayinj. ¹² Ga mata gake Al Kurujyen mere basanj al Aisaia beleñ bikkeñ gahade kayyinj:

‘Yeñbe keneñ hinayinj, gega bebak ma teñ hinayinj,

irde mere nurde hinayinj, goyenbe minj go ma nurde hinayinj.

Moñ manhan biñ mulganj hekeb Al Kuruj beleñ mata bulunminj halde yunwoñ,’ katinj hi,” yinyinj. *Aisaia 6:9-10*

*Yesu beleñ yasuj alyen maya mere gote minj tagalyinj
(Matiyu 13:18-23; Luk 8:11-15)*

¹³ Irdeb sopte gaha yinyinj: “Yasuj alyen maya mere gate minjbe muñ kura ma nurde hañ? Nijgeb daha matbe siraw mere hoyanj goyen minj bebak tinayinj? ¹⁴ Yasuj alyen maya mere gote minjbe gahade: yasuj al beleñ wit muykeñ tur iryeñ gote minjbe al kura beleñ Al Kurujyen mere tagalde tukuyeñ. ¹⁵ Al kurabe wit muykeñ beleñyanj kattinj go gwahade goyen. Al Kurujyen mere nurkeb goyare po Satan beleñ wanj binde mere goyen goranj yiryen. ¹⁶⁻¹⁷ Munanj kurabe Al Kurujyen mere nurde amanj henayinj. Goyenbe mere goke teñ kanduk forok yekeb Al Kurujyen mere goyen aranj po tubul tinayinj mar gobe wit muykeñ hora arat bana kattinj go gwahade goyen. ¹⁸ Al kurabe wit muykeñ yamuñ duwi dugu bana kattinj yara. Yeñbe Al Kurujyen mere nurnayinj. ¹⁹ Gega heñ heñminj ge ug po dufay heñ kanduknej nurde, megen niñ samunya det kurayen kurayen yad yad niñ po biñ harde hike gore Al Kurujyen mere biñ bana hiyeñ goyen hika tikeb nonbo heñ igineñ ma hiyyen. ²⁰ Munanj kura marbe wit muykeñ megeñ iginjyanj kateñ kawan heñbe igineñbe budam 30, 60, kurabe 100 gwahade forok yenayinj go gwahade yara. Al gobe Al Kurujyen mere nurde binde kerde gama irdeb gote igineñ budam wor po forok yiryen,” yinyinj.

*Hulsiyen maya mere
(Luk 8:16-18)*

²¹ Irdeb sopte gaha yinyinj: “Al ganuj kura hulsi usuj urde tukuj koronj teñ aw urde hiyen? Ma tukuj poñ bana kerde hiyen? Hubu wor po. Gwaha irtineñbe teñ omasinj hende binguj irde hiyen. ²² Nijgeb det kura banare hañ goyen kamebe tumñanj kawan forok yenayinj. Irde det kura malare hañ gobe tumñanj kamebe hol yirke kawan heke yennayinj. ²³ Mere tihim ga minj nurninj yeñbe keñkela palja irde bebak tinayinj,” yinyinj.

²⁴ Gwaha yinenbe sopte gaha yinyiŋ: “Mere nurhaŋ gake keŋkela dufay henayiŋ. Mere gabe fudinde yeŋ gama irkeb go hendebe Al Kuruŋ beleŋ dufay igiŋ budam dunyeŋ. ²⁵ Fudinde, al kura mere gate miŋ nurde biŋ hol iryenbe Al Kuruŋyen dufay maŋiŋ wor po hiyyeŋ. Goyenpoga mere gobe nuryeŋ gega, gama irtek ma iryeŋ al gobe Al Kuruŋ beleŋ bikkeŋ dufay untiŋ go wor tumulgaŋ tiyyeŋ,” yinyiŋ.

Det muykeŋ kawaŋ heŋ heŋyen siraw mere

²⁶ Be, Yesu beleŋ sopte gaha yinyiŋ: “Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hiyen gote matabe gahade: al kura metenŋde kuŋ wit muykeŋ tur iryeŋ. ²⁷ Irde mulgaŋ heŋ yare waŋ ferd fay hiyeŋ kuruŋ gobe wit muykeŋ goyen gwaha mat kura pul yeŋ kawaŋ heŋ hi yeŋ ma nurde hiyeŋ. ²⁸ Hiyeŋ kuruŋ gobe megeŋ fimiŋ teŋbe kawaŋ heŋ kuruŋ heŋ hiyeŋ. Haŋkapyabe piŋiŋ wa forok yiyyeŋ. Irkeb gor matbe fuwala hiyyeŋ. Irde go kamereb igineŋ budam wor po henayiŋ. ²⁹ Wit sak yeŋ yeŋ nalu hekeb meteŋ miŋ al waŋbe wit wal wal bidila tukuŋ walde yawaryeŋ,” yinyiŋ.

Mastet he bilmiŋ gote siraw mere

(Matiyu 13:31-32,34; Luk 13:18-19)

³⁰ Be, Yesu beleŋ sopte gaha yinyiŋ: “Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird gobe dahade yeŋ nurtek? Irde da siraw merere tagaltek? ³¹ Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird gobe mastet he bilmiŋ dirŋeŋ muŋ wor po megen kawaŋ hiyyeŋ go gwahade goyen. ³² Kawaŋ heŋ kuŋ kuruŋ heŋ haniŋ karkuwaŋ hekeb nu beleŋ waŋ goyaŋ hagam yirde hinayiŋ,” yinyiŋ.

³³ Be, Yesube maya mere budam gahade gayen po igiŋ bebak tinayiŋ mat saba yirde hinhin. ³⁴ Yeŋbe siraw merere po saba yirde hinhin. Gega komatmiŋ yagoya po heŋbe siraw mere gote miŋ banare niŋ goyen kawan bebak yirde hinhin.

Yesu beleŋ meŋeya dubaya masi yiryiŋ

(Matiyu 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Be, goyen wawuŋbanabe Yesu beleŋ komatmiŋ goyen, “Fe ala siŋa kurhan iron kuniiŋ,” yinyiŋ. ³⁶ Gwaha yinkeb al buda kuruŋ goyen gor po yubul teŋbe Yesu hinhin hakware gor hurkuŋbe kwamiŋ. Irkeb al hoyoŋ wor hakwa kura hende hurkuŋbe Yesu gama iramiŋ. ³⁷ Kuŋ hikeb meŋe tareŋ po huwaryiŋ. Irkeb fe goyen makaŋ duba yara karkuwaŋ huwarde waŋ hakwa siŋsiŋyaŋ mayde biŋ bana kurkuŋ hinhin. ³⁸ Goyarebe Yesu go hakwa kimyaŋ beleŋ kalku hende ferde hinhin. Irke komatmiŋ beleŋ igiŋ ma nurde isaŋ heŋbe, “Tisa, kamniŋ teŋ hite gabe igiŋ nurde ha?” inamiŋ. ³⁹ Irkeb Yesu go huwardeb meŋeya dubaya goyen masi yirde, “Bada hiri!” yinkeb goya po yul yeŋ kamaryum. ⁴⁰ Irkeb Yesu beleŋ komatmiŋ yago goyen, “Deŋbe saŋiŋne ma keneŋ bebak teŋ haŋ geb, gago kafura heŋ haŋ?” yinyiŋ. ⁴¹ Irkeb komatmiŋ yago gobe kafura wor po heŋ kadom gusuŋaŋ gird teŋbe, “Da albe gago? Meŋeya makaŋya wor meremiŋ nurhar!” yamiŋ.

5

Yesu beleŋ al unŋuram yaŋ sope iryiŋ

(Matiyu 8:28-34; Luk 8:26-39)

¹ Be, Yesuya komatmiŋya gobe Galili fe ala kuruŋ siŋa kurhan Gerasa marte naŋare forok yamiŋ. ² Irdeb Yesu gobe hakwa tubul teŋ siŋare kat kukeb al kura unŋuram yaŋ beleŋ Yesu kene yeŋ bambare mat wayyiŋ. ³ Al gobe bambayaŋ ferde kuŋ hiyen. Yeŋbe al beleŋ epte ma tanarde fere titek. Kaŋ tareŋ sende wor epte ma fere titek hiyen. ⁴ Tanarde kahaŋya haniŋya fere teŋ haŋyen. Gega sen kirinŋtiktuk heŋ kahaŋde niŋ ain manaŋ yukala teŋ hiyen. Niŋgeb al beleŋ epte ma hikaka irde fere titek hiyen. ⁵ Yeŋbe hugineŋ duguyaŋ kuŋ bambayaŋ heŋ kekew teŋ sikkeŋ hora po ilka teŋ hiyen.

⁶ Be, al gore Yesu go gisaw mat po keneŋbe kup yeŋ waŋ Yesu kahaŋ miŋde kateŋ dokolhoŋ yuguluŋ tiyyiŋ. ⁷⁻⁸ Irkeb Yesu beleŋ unŋura goyen, “Unŋura, gebe nurde guney

hime. Al ga tubul teŋ kat kwa!” inkeb unŋura gobe woywoy yeŋ kekew teŋbe, “Yesu! Gebe Al Kurun tareŋmiŋ kurun wor po gote Urmiŋ. Daha nireŋ teŋ ha? ‘Bulun ma giren,’ ninenbe masi tiyayiŋ,” yeŋ eseŋ mere iryiŋ. ⁹ Irkeb Yesu beleŋ, “Dengebe ganuŋ?” inyiŋ. Irkeb wol heŋbe, “Neŋbe budam po hite geb, deŋnebe Legiyon,”* inyiŋ. ¹⁰ Irdeb, “Nana hitere gar mat hoyande ma dakira tiyayiŋ,” iney eseŋ mere irde parsay iryiŋ.

¹¹ Be, mel go hinhan bindere gorbe bu budam wor po dugu dabayiŋde kura gor nuku teŋ dulaŋ teŋ hinhan. ¹² Irkeb unŋura buda goreb, “Ge beleŋ ok dinkeb kuŋ bu iro ketal yurniŋ,” iney Yesu eseŋ mere iramiŋ. ¹³ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Igiŋ,” yinkeb unŋura buda goyen al go tubul teŋ kuŋ bu buda goyen ketal yuramiŋ. Irkeb bu buda 2,000 goyen tumŋaŋ hul yeŋ kuŋ hamulare mat fe ala bana kurkuŋ fe nene kamamiŋ.

¹⁴ Irkeb bu doyaŋ mar beleŋ mata goyen keneŋbe busaharde tiyuŋmiŋyaŋ irde meteyyaŋ kuŋbe mata forok yiriŋ goke tagalde tukamiŋ. Irkeb mere go nurdeb al budam mata goyen kinniŋ yeŋ kwamiŋ. ¹⁵ Kuŋbe unŋura ketal urtiŋ al go dufaymiŋ wuk yitiŋde umŋa teŋbe Yesu hinhide gor keperde hike keneŋbe kafura hamiŋ. ¹⁶ Irkeb mata go forok yeke kenamiŋ mar goreb unŋura ketal urtiŋ al goyen daha mat igiŋ hiriŋ goyabe bu fe nene kamamiŋya goyen goke momoŋ yiramiŋ. ¹⁷ Irkeb al buda gore mere go nurde kafura heŋbe Yesu goyen, “Nana ga tubul teŋ kwayiŋ,” inamiŋ. ¹⁸ Gwaha inkeb hakwa hende hurkuŋ hikeb sope iryiŋ al goreb, “Yesu, igiŋ gama giren?” inyiŋ. ¹⁹ Irkeb Yesu beleŋ ok ma inenbe, “Mulgaŋ heŋ tayge hitte kuŋ Al Kurun beleŋ bunienŋ girde sope gira goke momoŋ yirayiŋ,” inyiŋ. ²⁰ Irkeb Dekapolis nana bana Yesu beleŋ sope iryiŋ goyen tagalde tukunŋ hinhin. Tukukeb al budam al go keneŋ meremiŋ nurdeb diliŋ fot yamiŋ.

*Yesu beleŋ garbam bereya bere dirŋeŋ kamtiŋ sope yiryiŋ
(Matiyu 9:18-26; Luk 8:40-56)*

²¹ Be, Yesu gob sopte mulgaŋ heŋ fe ala kurun siŋa kurhan Kapeneam kuŋ fe siŋare hikeb al budam waŋ gabu irde kalyaŋ keramiŋ. ²² Irkeb gor niŋ Yuda marte gabu ya doyaŋ al kura Yairus gore Yesu hitte wayyiŋ. Waŋ keneŋ yende palap matare Yesu kahaŋ miŋde urgunŋ kaŋ kuku teŋbe, ²³ “Werne kameŋ teŋ hi. Niŋgeb araŋ waŋ hange kerd unkeb igiŋ heŋ huwaryeŋ,” iney eseŋ mere iryiŋ. ²⁴ Irkeb meremiŋ goyen nurde Yesu go yeŋya kwaryum. Kuŋ hikeyab al budam kalyaŋ kerde tawtaw irde gama irde hinhan.

²⁵ Be, goya goyenbe bere kura danduku miŋyaŋ goyen al gabu irde kuŋ hinhan bana goŋ kuŋ hinhin. Garbam gobe gayakkek moŋ. Damamiŋbe 12. ²⁶ Niŋgeb bere gobe garbam goke guram al budam hitte sope nirnaŋ yeŋ kuŋ heŋbe horamiŋ go hende pasi irde hiyen. Goyenpoga guram kurayen kurayen gore igiŋ ma irde hiyen. Igiŋ hitŋeŋbe bulun wor po heŋ hiyen. ²⁷⁻²⁸ Gega Yesuyen mere momoŋ nurde hiyen geb, “Kuŋ amilmij po sisaŋ urdeb igiŋ heweŋ,” yeŋ dufaymiŋ saŋiŋ irdeb kuŋ al buda goyen pota yirde Yesu harhok beleŋ mat amilmij sisaŋ uryiŋ. ²⁹ Irkeb dari temeyde hiyen goyen goyare po hubu hiriŋ. Irkeb, “Garbam go nubul tiya,” yeŋ nuryiŋ.

³⁰ Be, goya goyen po Yesube tareŋmiŋ tubul teŋ kuriŋ goyen nuryiŋ. Nurdeb al budam gama irde hinhan goyen fulgaŋ kaŋbe, “Ganuŋ beleŋ sisaŋ nura?” yineŋ gusuŋaŋ yiryiŋ. ³¹ Irkeb komatmiŋ yago beleŋ, “Al karim ma kalyaŋ gerde haŋ gayen go ma yeneŋbe ‘Ganuŋ sisaŋ nura?’ yeŋ gusuŋaŋ heŋ ha?” inamiŋ. ³² Gega Yesube, “Ganuŋ beleŋ sisaŋ nura?” yeŋ naŋkeneŋ po hinhin. ³³ Irkeb bere gobe uliŋde mata forok yiriŋ goyen nurdeb kafura heŋ barbar yeŋbe waŋ Yesu kahaŋ miŋde kateŋ dokolhoŋ yugulunŋ teŋbe, “Ne beleŋ tihim,” iney garbam bikkeŋ hiyen goyen goke fudiŋde po momoŋ iryiŋ. ³⁴ Irkeb Yesu beleŋ, “Werne, Al Kurun beleŋ dufayge tareŋ go keneŋbe sope gira geb, kandukge hubu hihi. Niŋgeb amaŋeŋ nurde kwayiŋ,” inyiŋ.

³⁵ Be, Yesu beleŋ bere goyen mere irde hikeyabe al kura gabu ya gote doyaŋ al Yirusyen yare mat waŋbe, “Werge bikkeŋ kama geb, tisa ga tuktawaŋ irde ma,” inamiŋ. ³⁶ Gwaha inkeb Yesu mere go nurdeb Yairus inyiŋ. “Kafura heŋ ma yo. Al Kurun niŋ po

* 5:9: Legiyon gote miŋbe fulena mar budam 5,000 niŋ yitiŋ.

dufayge sañij irayij.”³⁷ Gwaha inenbe yeñ gama irde hinhan mar gob tumñan yakira tenbe Pita, Yemsya kuliñ Yonya po yade kuriñ.

³⁸ Be, kuñ Yairusyen yare forok yeñbe gor hinhan mar gore esen naña ten kekew ten epte ma ten hinhan goyen yinyij.³⁹ Irdeb ya bana hurkuñbe, “Daniñ kekew ten esen buluñ po ten hañ? Diriñ gabe ma kama. Duliñ ferde hi,” yinyij.⁴⁰ Gwaha yinkeb gor hinhan mar gore hinman iramiñ. Irkeb Yesu beleñ ya bana hinhan mar go, “Siñare kunañ!” yineñ yakira tenbe diriñ gote miliñya naniñya irde komatmiñ karwo go po yade diriñ hakwam hinhin bana goñ hurkamiñ.⁴¹ Irdeb diriñ gote haniñ tanarde, “Talita, kum!” inyij. (Meremiñ gote miñbe, “Bere dirñen, ne beleñ ginhem ge. Huwara!”)⁴² Irkeb goyare po bere dirñen go huwarde goyañ go kuñ wañ tiyyij. (Yeñbe damamiñ 12.) Gwaha tikeb go kenamiñ marbe diliñ fot yamiñ.⁴³ Irkeb Yesu beleñ, “Mata kenhan gayen gake ma wor wor tagalde tukunayij,” yineñbe, “Bere dirñen ga biñge kura unke niwi,” yinyij.

6

Yesu go tiyuñmiñ Nasaret mat takira tiyamiñ

¹ Be, Yesu beleñ naña bana go tubul ten komatmiñya tiyuñmiñ Nasaret hurkamiñ.² Irkeb Yuda marte usañ nalu Sabat forok yekeb gabu yamiñde kuñ saba tagaliñ. Sabamiñ gob hoyañ wor po nurdeb hurkuñkat tenbe, “Al gabe saba dare niñ tiyuñ? Dufaymiñ yago wor folekkeñ. Yeñbe mata tiñen tiñen yirde hi!”³ Yeñbe kapenta moñ? Irde Maria urmiñ moñ? Kuliñ yagobe Yems, Yosep, Yudasyab Saimonya. Haymiñ yagobe neñya ma gar tumñan hityen?” yamiñ. Irde biñde buluñ nurd unamiñ.⁴ Gwaha tikeb Yesu beleñ, “Al Kurunyen mere basañ albe tayñenya tiyuñmiñde niñ marya beleñ palap ma irde hanjen,” yinyij.⁵ Irdeb Al Kurunyen tarende mata tiñen turñun yañ kura epte ma irtek hiriñ. Gorbe garbam mar yuñkureñen po haniñ kerd yuner sope yiriñ.⁶ Tiyuñmiñde niñ mar beleñ Yesu mata ten hinhin go keneñ fudinde yeñ ma nurde hikeb kukuwamñen nuryij.

Yesu beleñ komatmiñ 12 hulyañ yiriñ (Matiyu 10:5-15; Luk 9:1-6)

Be, gwaha tenbe Yesu tiyuñ kurayan kurayan kuñ saba tagalde hinhin.⁷ Irde komatmiñ 12 go hoy yirke wañ gabu irkeb irawam irawam hulyañ yiriñ. Irdeb unğura yakira ten ten tareñ manañ yuniñ.⁸⁻⁹ Komatmiñ yago goyen kuniñ ten hikeb gaha yinyij: “Deñbe biñge, kalwa, horaya det hoyañ goya ma yawarnayij. Kahan basañtiñ po yerde genuñ po yanarde kunayij. Uliñhorbe uliñde hañ gog ep. Hoyañ ma yawarnayij.¹⁰ Kuñ tiyuñde kura forok yeñbe ya unğurende po heñ meten ten hinayij. Ya kurar kurar ma hinayij. Irdeb meten pasi irdeb tiyuñ go tubul ten hoyande kunayij.¹¹ Gega tiyuñ kurar kura kuñ forok yeke sabatiñ ma nurde dakira tikeb kahanñtiñde niñ tupi yarañ ten tiyuñmiñ go tubul ten kunayij. Gwaha tike gab Al Kurun diliñde mata buluñ titekeb gogo gwaha tahañ yeñ nurnayij,” yinyij.

¹² Gwaha yinkeb mel go tubul ten kwamiñ. Irde mata buluñ yubul ten Al Kurun niñ biñ mulgañ heñ heñ mata goyen alya bereya hitte tagalde kuñ hinhan.¹³ Irde al budam unğura ketal yurtiñ goyen yakira ten al budam garbam miñyan goyen olip fimiñde sam yirde haniñ yerd yunke igiñ heñ hinhan.

Yon Baptais kamiñ (Matiyu 14:1-12; Luk 9:7-9)

¹⁴ Be, Yesu deñembe kurun wor po heñ tukukeb Galili naña doyañ al kurun Herot Antipas manañ nuryij. Al kura marbe, “Yon Baptais kamiñ goyen mulgañ hiyuñ geb, gogo mata tiñen turun yañ Al Kurun po titek goyen ten hi,” yeñ hinhan.¹⁵ Al kura marbe, “Yeñbe Elaia,” yeñ hinhan. Munañ kurabe, “Al Kurunyen mere basañ al bikkek hinhan go goyen kura yara,” yeñ hinhan.¹⁶ Be, Herot gobe al beleñ Yesu niñ gwaha mat mere iñgogaha uguñ po ten hinhan go nurdeb, “Yon biñij walmeke kamiñ al go gago sopte

huwaruñ,” yiriñ. ¹⁷⁻¹⁸ Yeñ beleñ gwaha yiriñ gote miñbe gahade: bikkeñ Yon diwiliñ hinhinya Herot beleñ kuliñ Filipyen berem Herodias kawem tiriñ. Irkeb Yon beleñ goke teñbe, “Kolger bere kawem tawan gobe gwaha ma tiyayiñ yitiñ goyen tiyañ,” iney hinhin. Irkeb Herot beleñ Herodias niñ teñbe metey marmiñ hulyañ yirke kuñ Yon haniñ fere teñ tukuñ koyare keramiñ. ¹⁹ Gwahade geb bere gobe Yon niñ biñde igiñ ma nurde uneybe, “Daha mat kura maymeke kamwoñ?” yeñ nurde hinhin. Gega yingenbe epte moñ. ²⁰ Gobe Herot beleñ Yonbe al huwak wor po, irde Al Kuruñyen metey al fudinde wor po yeñ keneñbe palap irde asogo maynayiñ yeñ keñkela doyañ irde hinhin geb, gogo epte ma bere gore mayke kamtek hinhin. Herotbe Yon beleñ saba irke kandukñey nurde hiyen gega, sabamiñ go nurtek po irde hiyen.

²¹ Be, Herodias beleñ, “Daha mat kura Yon mayey?” yeñ nurde hinhin goyen nalu go forok yiriñ. Herot go miliñ kawañ kiriñ nalu goke teñbe biñge kuruñ teñbe yende metey mar gote doyañ mar hoy yirke wayamiñ. Fuleña marte doyañ marya Galili naña doyañ irde hanñyen marya manañ yinke yende yare gabu iramiñ. ²² Goyen nalure Herodias wiriñ beleñ gabu kuruñde gor Herotya kadam yagoya biñge nene hinhande gor wañ tikiñ heñ gege igiñ wor po tiyyiñ. Irkeb gor gabu iramiñ mar goya Herotya amañ hamiñ. Irdeb Herot beleñ amañ heñbe bere goyen, “Det kurañ nurdeb mali po gusuñañ nirayiñ. Irkeb igiñ guney geb,” inyiñ. ²³ Irdeb, “Fudinde wor po ginhem. Naña ne beleñ doyañ irde hime ga manañ igiñ kurhan tubul teñ gunmeke doyañ yirde hayiñ,” inyiñ.

²⁴ Irkeb bere go miliñ hitte kuñbe, “Da det niñ gusuñañ hewey?” inkeb miliñ Herodias beleñ, “Kuñbe Yon tonañ niñ inayiñ,” inyiñ. ²⁵ Irkeb bere go bemel po Herot hitte mulgañ heñbe, “Hañka ga po Yon biñiñ walde tonañ koronñde kerde tawañ nunayiñ,” inyiñ. ²⁶ Gwaha inkeb Herot go kandukñey wor po nuryiñ. Gega hañkapyä kadam diliñde mere sañiñ po tiyyiñ goke memya heñbe Herodias wiriñ gote mere po gama iryiñ. ²⁷⁻²⁸ Irdeb goyare po metey almiñ unñkureñ kura hulyañ irke koyare kuñbe Yon biñiñ walde tonañ teñ koronñde kerde tawañ bere go unyiñ. Unkeb tukuñ miliñ unyiñ. ²⁹ Irkeb Yonyen komatmiñ beleñ mere momoñ go nurdeb wañ Yon hakwam po tukuñ mete tiyamiñ.

*Yesu beleñ al 5,000 biñge paka yiriñ
(Matiyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Yon 6:1-14)*

³⁰ Be, komatmiñ 12 kwamiñ go mulgañ heñ gabu irdeb kalyañ kerde mata tiyamiñ irde al saba yiramiñ goyen tumñañ Yesu momoñ iramiñ. ³¹ Gwaha teñ hikeyab al budam po wañ gabu irke biñge netek ma hamiñ. Irkeb Yesu beleñ, “Deñ po wake kuñ usañ hetek nañare kura neya balmiñ hiniñ,” yinyiñ. ³² Be, gwaha yinenbe tumñañ hakwa hende hurkuñ naña al miñmoñde kwamiñ. ³³ Gega Yesuya komatmiñya go al buda kuruñ go yubul teñ kukeb naña gor kuniñ tahañ yeñ bebak tiyamiñ. Niñgeb taun buda kuruñ bana go niñ marbe Yesuya komatmiñya kuniñ teñ hinhan gasuñde gor yeñ wa kuñ forok yamiñ. ³⁴ Be, Yesu wañ forok yeñ yenenbe al buda kuruñ go diriñ kagew yara buninñey yinyiñ. Irdeb det budam niñ saba yiriñ.

³⁵⁻³⁶ Saba yirke kuñ kuñ wawuñbana wor po hiriñ. Irkeb komatmiñ beleñ wañbe, “Kidoma dura, irde naña gañbe tiyuñ binde miñmoñ. Niñgeb al buda ga yakira tike kuñ tiyuñyañ ma meteyñañ gwahade yingenbe biñge kura nañkeneñ damu teñ nenayiñ,” inamiñ. ³⁷ Gwaha inkeb Yesu beleñ, “Moñ, deñ beleñ biñge kura yunke nenañ,” yinyiñ. Irkeb komatmiñ beleñ, “Al buda kuruñ gabe dahadem biñge yuntek? 200 denari* teñ gore biñge damu teñ yunniñ yeñ dineñ ha?” inamiñ. ³⁸ Gwaha inkeb wol heñbe, “Biñgetiñbe dahade hañ? Kuñ yennañ,” yinyiñ. Irkeb kuñ yenenbe, “Beretbe siptesonñ, irde makañ dapña yadibe irawa ga hañ,” inamiñ. ³⁹ Irkeb Yesu beleñ, “Al gabu kuruñ go pota yirke kuñ yamuñyañ go keperde tukunañ,” yinyiñ. ⁴⁰ Irkeb pota yirke keperamiñ goyen gabu kurabe 50, munañ kurabe 100 gwahade ala po keperde tukamiñ. ⁴¹ Irkeb Yesu beleñ beret siptesonñya makañ dapña yadi irawaya goyen yade Al Kuruñ igiñ nurd

* 6:37: Denari: Yesu hinhin nalure hora deñembe gogo. 200 denari gobe gagasi 8yen metey damu hora.

unerbe beret go yubala tej komatmiñ yuniñ. Irkeb komatmiñ beleñ yade yukun al buda go yunamiñ. Makaan dapña manañ gwahade po iryiñ. ⁴² Be, al buda go nenebe ep wor po nuramiñ. ⁴³ Irkeb komatmiñ beleñ biñge dikneñ goyen gabu yiramiñbe tiri 12 gayen makiñ yirtek hamiñ. ⁴⁴ Biñge namiñ mar al parguwak po kapyañ hamiñbe 5,000.

Yesu fe yuwalheñ hende huwarde komatmiñ hitte wayyiñ
(Matiyu 14:22-23; Yon 6:15-21)

⁴⁵ Be, Yesu beleñ al buda go yakira teñbe goyare po komatmiñ yago goyen, “Deñ wa hakwa hende meheñ heñ Betsaida kunayiñ,” yiniñ. ⁴⁶ Gwaha yineñ yubul teñbe dugu dabayiñ beleñ Al Kurun mere ire yeñ hurkuriñ.

⁴⁷ Be, anne silsul irkeb hakwa gob fe ala kurun kahalte forok yiriñ. Goyareb Yesube yeñ unkurun po dugu dabayiñde gor hinhin. ⁴⁸ Gor heñyabe meñe kurun po huwarke hakwa go epte ma kutek hekeb mel goyen foy misiñeñ po heñ hinhan goyen yeneñ hinhin. Irdeb naña miñge hekeb kun yeñ yeñ fe hende huwarde kunbe mel go fole yirde kweñ tiyiñ. ⁴⁹⁻⁵⁰ Irkeb komatmiñ beleñ keneñbe, “Unğura wañ hi!” yeñ kafura heñ kekew tiyamiñ. Irkeb bemel po wol heñbe, “Moñ, ne wañ hime geb, kafura ma! Tareñ henañ!” yiniñ. ⁵¹ Gwaha yineñbe hakwa hende hurkukeb meñe kurun goyen kamiñ. Irkeb komatmiñbe keneñbe diliñ fot wor po yamiñ. ⁵² Gobe Yesu beleñ al budam biñge yunke namiñ gote miñ goyen tonañ tareñ irde ma nuramiñ geb, gogo mata tiyiñ go manañ bebak ma tiyamiñ.

⁵³⁻⁵⁴ Be, mel go kun siña kurhan Genesaret taunde forok yamiñ. Forok yeñ hakwa tubul teñ siñare kurkukeb gor niñ al beleñ Yesu keneñ bebak tiyamiñ. ⁵⁵ Irdeb buñ yeñ kun Yesuyen mere momoñ goyen tagalde tukukeb naña kurun bana go niñ mar beleñ garbam mar kurabe sapir hende yerde, kurabe yadeb Yesu tiyun damde kura hi yeke nurdeb gor po yukun hinhan. ⁵⁶ Yesube tiyunyañya taunyañyabe tiyun mukneñ taun siñayañ kun hikeb garbam mar maket gasunde gor yawañ gabu yirde hinhan. Irdeb esej mere irde, “Yesu, ge beleñ igiñ yekeb amilge po sisañ urdeb igiñ hetek,” inamiñ. Irdeb gwaha teñbe garbam mar go igiñ heñ hinhan.

7

Yesu beleñ asiyen mata walde yuniñ
(Matiyu 15:1-9)

¹ Be, Farisi marya Moseyen saba mar kuraya Yerusalem tubul tej kateñ Yesu hinhinde gor gabu irde kalyañ keramiñ. ²⁻³ Goyarebe Yesuyen komatmiñ yenamiñbe haniñ ma haldeya biñge yanarde nene hinhan. (Yuda marte matabe haniñ ma haltiñ gobe tikiñ miñyañ yeñ nurde mali ma dula tej hañyen. Niñgeb yeñbe asem yagot haniñ hal hal belneñ goyen gama irde hañyen. Farisibe goyen mata po keñkela gama irde hañyen mar. ⁴ Go mar gobe gabu karkuwañyañ al maliya suluk heñ kun hinayiñ goyen wañ yamiñyañ heñbe fe gemde ga dula tej hañyen. Matamiñ gwahade budam hañ. Kuramiñbe gisu, koronya, fe kanguya hal hal belneñ miñyañ. Mali mali ma tej hañyen.)

⁵ Gwahade niñgeb Farisi mar goya Moseyen saba marya beleñ Yesu gusuñyañ iramiñ: “Daniñ geb komatge yagobe asiniñ yagot mata ma gama irde haniñ ma halde ga dula tej hañ?” inamiñ. ⁶ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Deñ usi mar gahade gake teñbe bikken Aisaia beleñ asañde kayyiñ gobe fudinde wor po. Mere kayyiñbe gahade:

‘Al gabe mohoñde po turun nirde hañ.

Gega biñdebe ne niñ ma wor po nurde hañ.

Hoyañde wor po hañ.

⁷ Mel gabe megen niñ marte saba po gama irde al saba yirde hañ.

Mel gabe biñ hende hende po doloñ nirde hañ,’ yitiñ hi.

Aisaia 29:13

⁸ Deñbe Al Kurunyañ saba fudinde go yubul tej mata al beleñ forok yirtiñ go po ga tareñ yanarde hañ,” yiniñ.

⁹ Irde sopte yinyinj: “Deñbe asetinj yagot mata goyen po gama irniñ yeñbe Al Kurunjen merebe dindikeñ ge nurdeb yad yigigiri yird yird dufay epte wor po hañ. ¹⁰ Ga dineñ hime gate miñbe gahade: bikkeñ Mose beleñ, ‘Mamtiñya nantiñya palap yirde hinayinj,’ yiriñ. Munañ, ‘Al kura miliñya naniñya karan yuryeñ gobe al go mayke kamyeñ,’ yiriñ. ¹¹ Gega deñbe gwaha mat ma alya bereya saba yirde hañ. Gwaha titñeñbe, ‘Dawet kura mamtiñya nantiñya yuntek goyen Al Kurun untek yineñ go ma yuneñ hinayinj,’ yeñ saba yirde hañyen. ¹² Deñ beleñ gwaha mat saba yirde hikeb naniñya miliñya farañ yurde hitek goyen gwaha ma yirde hañyen. ¹³ Irdeb asetinj yagot mata gore bitiñ pet titiñ hañ geb, Al Kurunjen merebe dawet mali kura yara irde hañyen. Mata kurabe gago. Mata budam hoyañ wor gwaha po teñ hañyen,” yinyinj.

Da det beleñbe Al Kurun diliñde al bulun iryeñ?

(Matiyu 15:10-20)

¹⁴ Be, Yesu beleñ al gabu iramiñ go hoy yirdeb sopte gaha yinyinj: “Merene keñkela palña irde miñ nurnañ ko. ¹⁵⁻¹⁶ Biñge damiñbe igiñ yitiñ mere goya dula teñ teñ matatiñya goyen keñkela ma gama irtekebe Al Kurun diliñde bulun dinyeñ yeñ hañyen gega, gore epte ma bulun diryeñ. Dawet al biñde forok yeke mata bulun tiyyeñ gore gab bulun iryeñ,” yinyinj.*

¹⁷ Be, al gabu kurun go yubul teñ kuñ ya biñde hurkuñbe komatmiñ yago beleñ siraw mere gote miñ niñ gusuñañ iramiñ. ¹⁸ Irkeb Yesu beleñ, “Deñ wor gwahade po, go ma nurde hañ? Dawet kura teñ niyyeñ gore daha mat Al Kurun diliñde bulun iryeñ? Epte moñ. ¹⁹ Det niyyeñ gobe kuñ dufaymiñde ma kuyeñ, arayñeñde kuñbe kat kuyeñ,” yinyinj. (Mere gate miñbe biñgebe bulun miñmoñ, netek ala po yeñ yiryinj.)

²⁰ Be, Yesu beleñ saba goyen basañ heñ gaha yinyinj: “Al biñde mat dufay bulun forok yeñ mohonde mat kat kuyeñ gore gab Al Kurun diliñde bulun iryeñ. ²¹ Al biñde matbe det bulun gahade forok yeñ hañyen: dufay bulun bulunheñ, lelep mata, kawé mata, al gasa yirke kamde kamde mata, al berem yañ beleñ bere hoyañ duwan yird yird mata, ²²⁻²³ det ug po yad yad niñ dufay heñ heñ mata, al bulun yird yird dufay, al usi yird yird mata, uliñde po aman hetek dufay po gama ird ird mata, kadam igiñ mat hike yeneñbe daniñ neñbe gwahade moñ yeñ nurd mata, mere bulun mat teñ teñ mata, parpar mata, kumhaka mataya gore gab al biñde mat forok yeñ Al Kurun diliñde al go bulun irde hañyen,” yinyinj.

Fonisia bereyen dufay sañij

(Matiyu 15:21-28)

²⁴ Be, Yesube tiyuj go tubul teñ Tair taun bindere kuriñ. Irde al beleñ gor hi yeñ nurd nurd goke bada heñbe ya kura goyen bana hurkuñ balmiñ goñ hinhin. Gega yeñ gor hi mere momoñ gobe gwaha mat kura bana kertek ma hiriñ. ²⁵ Gwahade niñgeb bere kura wiriñ dirñeñ unğura ketal urtiñ gore Yesuyen mere momoñ nurdeb goyare po wañ Yesu kahañ miñde kateñ dokolhoñ yuguluñ tiyyiñ. ²⁶ Yeñbe Yuda mar bere moñ. Siria nanjare niñ Fonisia taunde gor kawañ hiriñ. Be, bere gore wañ wiriñ unğura ketal urtiñ miñyañ goyen Yesu beleñ unğura takira tiyyeñ yeñ eseñ mere iryiñ. ²⁷ Irkeb Yesu beleñ Yuda marya al miñ hoyañya goke tagale yeñ maya mere mat gaha inyinj: “Diriñ yubul tike yeñ wa biñge nenañ. Diriñde biñgebe kulu epte ma yuntek,” inyinj. ²⁸ Gwaha inkeb bere gore wol heñbe, “Be, Doyañ Al Kurun. Mere taha gobe fudinde. Gega diriñ dula tike biñge dikñeñ katkeb kulu wor nene hañyen,” inyinj. ²⁹ Irkeb Yesu beleñ, “Be niñ, mere gobe igiñ mat wol haha geb igiñge kwa. Unğura bulunbe werge tubul tiya geb,” inyinj. ³⁰ Irkeb bere gobe yamiñde kuñ wiriñbe unğura go tubul teñ kuke igiñ heñ gasunde ferde hike kinyinj.

Yesu beleñ al melak kandukya kirmiñ titmiñya sope iryinj

* 7:15-16: Asañ hoyañdebe gahade hi: “...tikiñ iryeñ. 16 Al kura nurtek kenem nuryeñ,” yinyinj.

³¹ Be, Yesu go Tair taun siyakarj tiyurj harj goyen yubul tej Saidon taunde kurij. Gor matbe kurkuj Galili fe ala kuruj siyajarj mat kuñbe Dekapolis narjare kurij. ³² Irkeb kura mar belej al kura kirminj titminj irde melak kanduk geb mere kenkela ma tej hiyen al goyen tej yej hitte warj haniñ kerde sope ird unwoj yej esenj mere iraminj.

³³ Irkeb Yesube al budam hinhan goyen yenej al go muj po tej tapat irde haniñ faw yade al gote kirminj bana yerdeb haniñ meyarj irde al go melak sisañ uryinj. ³⁴ Irdeb al go bunijerj keneñbe Al Kuruj gusuñarj irdeb al go “Efata!” inyinj. (Mere gote minjbe “Fegela!”) ³⁵ Goyare po al go kirminj wuk yirinj, irde melak kanduk go hipirkerj heke mere kenkela tiyyinj.

³⁶ Irkeb Yesu belej al buda go, “Mata kenharj gake tagalde ga ma!” yinej hayhay yirinj. Goyenbe hayhay yirmanj hirinj gega epte moj. Mata tijeñ kenaminj goke tagalde tururu urde tukuñ hinhan. ³⁷ Yesu belej kirminj titminjya melak kandukya minjarj al sope iryinj goyen gote mere momoj nurdeb al budam hurkuñkat tejbe, “Yej det yirde hi gob iginj ala po. Kirminj titminjya melak kandukya minjarj mar wor sope yirke iginj hej harj!” yaminj.

8

Yesu belej al 4,000 binje yunyinj

(Matiyu 15:32-39)

¹ Be, Yesu go Dekapolis narja bana goñ hinhin goya goyenbe al budam tebarj gabu iraminj. Goyenbe binje go kura netek minmoj hekeb Yesu belej komatminj yago hoy yirde gaha yinyinj: ² “Nebe al buda ga bunijerj yenej hime. Neya hike kuñ kuñ yerenjek hihi. Irde bingem moj geb, go kura netek minmoj harj. ³ Al kurabe narja gisaw mat wayarj. Niñgeb binje nenminj moj tiyurjtinje kunarj yinej gob kurabe kuñ belejyarj kamnayinj,” yinyinj. ⁴ Gwaha yinkeb komatminj belej, “Tiyurj binde minmoj bana gabe dare aranj kuñ binje yawañ yuntek?” inaminj. ⁵ Irkeb Yesu belej, “Binjebe dahade harj?” yinej gusuñarj yirinj. Irkeb, “Beretbe 7 harj,” inaminj.

⁶ Gwaha inej yawañ unkeb Yesu belej al gabu iraminj goyen, “Megen kepernarj,” yinyinj. Irdeb beret 7 go yade Al Kuruj iginj nurd unej yubala tej al gale yirnarj yej komatminj yago yunyinj. Yunkeb komatminj yago belej al gale hej yunke naminj. ⁷ Makarj dapña mukjerj kura goyen wor yade Al Kuruj iginj nurd unej komatminj yago yunkeb go wor al gale yirde tukaminj. ⁸ Irkeb al buda kuruj goyen binje go nene ep wor po naminj. Irkeb Yesuyen komatminj yago belej binje dikjerj goyen gabu yiraminj gobe tiri 7 gwahade makinj hetek haminj. ⁹ Gor binje naminj mar goyen al parguwak po kapyarj haminjbe 4,000. Be, Yesu belej al buda goyen yinke bur yaminj. ¹⁰ Irkeb Yesuya komatminj yagoya hakwa hende hurkuñbe Galili fe ala kuruj sija kurhan Dalmanuta narjare kwaminj.

¹¹ Be, goj kukeb Farisi mar kura belej warj Yesu tunarj urninj yerjbe, “Al Kurujyen tareñde mata tijeñ turuj yarj kura dikala dira,” inej gusuñarj iraminj. ¹² Irkeb Yesu go binde kandukjerj wor po nurdeb, “Daninj geb gayenter nij marbe Al Kurujyen mata tijeñ nij po gusuñarj nirde harj? Fudinde wor po dinhem. Epte ma mata tijeñ kura dikala direñ,” yinyinj. ¹³ Gwaha yineñbe yubul tej hakwa hende mulgarj hej hurkuñ fe ala kuruj goyen sija kurhan wor komatminjya kwaminj.

Yesu belej Farisi marte mata nij maya mere mat yirinj

(Matiyu 16:5-12)

¹⁴ Goyabe komatminjbe binje yad yad nij binj sir yeke beret unjukerj po tej kwaminj gobe hakware hinhin. ¹⁵ Be, hakwa hende kuñ hejyabe Yesu belej Farisi marya Herotyat saba buluj gore alya bereya budam gote dufayminj buluj irde hiyen goke saba yirde hayhay yirdeb, “Farisi marya Herotyat mata nij kenkela hej ga hinayinj. Gobe yis* yara

* 8:15: Yisbe dirjerj muj kura palawa bana kerkeb hilyarj kuyerj go gwahade yara Herotyta Farisi maryat mata bulujbe gwahade goke Yesu belej hayhay yirinj.

geb,” yinyinj. ¹⁶ Gwaha yinkeb komatminj belej, “Binge kura ma yade wayhet goke terjbe gago dina,” yej yingenj ulinj sege iraminj. ¹⁷ Irkeb Yesu belej yenenj bebak terjbe gusuñanj yiryinj. “Daninj geb bingeninij minjonj yej hañ? Da belej bitinj pet tej hike dufaytinj muñ kura ma wuk yej hi? ¹⁸ Diwiltinija kirmiñtinija minyanj gega, daninj mata tej hime gayen nenenj nurde bebak ma tej hañ? ¹⁹ Beret siptesononj yade yubala tej dunmeke 5,000 al yunanj gote dikñenbe tiri dahade makinj yirtek goyen gabu yirañ?” yinyinj. Gwaha yinkeb, “Tiri 12,” inaminj. ²⁰ Irkeb sopte po, “Munañ beret 7 yade yubala tej dunmeke 4,000 al yunhañ gote dikñen gabu yirhañ gobe tiri dahade makinj hetek hahañ?” yinkeb, “Tiri 7,” inaminj. ²¹ Gwaha inkeb, “Go yenenbe dufaytinj muñ kura ma wuk yej hi?” yinyinj.

Yesu belej Betsaida ninj al dilinj titminj kura sope iriyinj

²² Be, Yesuya komatminija gob kuñ Betsaida taunde forok yaminj. Irkeb al kura belej al dilinj titminj kura goyen tawañbe, “Al ga sope ird ird ninj sisañ ura,” inenj esenj mere iraminj. ²³ Irkeb Yesu belej al dilinj titminj goyen haniñde tanarde tiyuñ siñare tukuriñ. Tukuñbe diwiliñde meyanj tej haniñ belej busañ heñbe, “Det kura yenha?” inenj gusuñanj iriyinj. ²⁴ Gusuñanj irke nañkenenj tukuñbe, “Albe he yara yenenj himeke kuñ wañ tej hañ,” iniyinj. ²⁵ Irkeb sopte po Yesu belej al go dilinj hende haniñ kiriyinj. Irde haniñ tubul tikeb dilinj hol irde nañkinyinj. Irdeb dilinj wuk yeke keñkela wor po dawet yinyinj. ²⁶ Irkeb Yesu belej, “Betsaida taunde gar ma mulgañ heñ kwayinj,” inkeb yamiñde kuriñ.

Pita belej Yesube al gwahade yej tagalyinj

(Matiyu 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ Be, Yesu go komatminj yagoya Betsaida taun goyen tubul tej Sisaria Filipai taun gote siñakyanj tiyuñ mukñen mukñen goyen fole yirde kuñ heñyabe, “Ne gakeb al belej ganuñ yej hañ?” yinenj komatminj gusuñanj yiryinj. ²⁸ Irkeb komatminj belej wol heñbe, “Al kura belej gebe Yon Baptais, kurabe Elaia, munañ kurabe Al Kuruñyen mere basañ al kura yej hañ,” inaminj. ²⁹ Irkeb Yesu belej, “Munañ derjbe daha yej hañ?” yinkeb Pita belej wol heñbe, “Gebe Mesaia,” iniyinj. ³⁰ Gwaha inkeb Yesu belej, “Al kura momonj ma yirnayinj,” yinenj hayhay yiryinj.

Yesu belej kamde kamdeminj ge bebak yiryinj

(Matiyu 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹ Be, Yesu go saba yirde heñyab gaha yinyinj: “Ne Al Urminj gabe ulne misiñ kuruñ kateñ. Irkeb Yuda marte doyanj mar parguwakya Al Kuruñ doloñ ird ird mata doyanj marte karkuwanminija Moseyen saba marya kuruñ goreb ne ninj biñ ar yekeb sabane nurtek ma yirkeb mununke kameñ. Goyenbe yerenkek hekeb sopte huwareñ,” yinyinj. ³² Yejbe mere keñkelak po bebak yiryinj. Irkeb Pita belej, “Geya muñ kura mere tiyye,” inenj Yesu yej muñ po tej tapat irde inenj terjbe, “Mere taha gobe iginj ma nurhem,” iniyinj. ³³ Irkeb Yesu belej piñenj nurd unenj harhok unenjbe komatminj hoyanj goyen yenenj heñya Pita goyen inenj terjbe, “Satan, wañ harhokne belej kwa! Begerbe alyen dufay belej po makinj hitinj hi. Al Kuruñyen dufay ninj ma nurde ha,” iniyinj.

³⁴ Gwaha inenjbe al buda kuruñ gor hinhan goyen hoy yiryinj. Irkeb wañ komatminija gabu irde keperaminj. Irkeb Yesu belej tumjanj gaha yinyinj: “Al kura ne gama nire yej nurdeb yingenj ge ma nurde ne ninj tej iginj kanduk tej kameñ yej nurde gab gama niryen. ³⁵ Ningeb al kura yingenj ge po nurde hiyenbe Al Kuruñ belej piñenj nurde unkeb Al Kuruñyen dirinj ma hiyyen. Gega al kura neya mereneya ninj nurde goyen goke kanduk tiyyen gobe Al Kuruñ belej iginj nurde unyen. ³⁶ Al kura merene ma gama irde megen ninj samuñ yade pipkatoka irde, ‘Ne ep hihim,’ yej nuryen gega, kame kamde kak alare kuyen gobe iginj ma dahade? Gobe iginj moñ. ³⁷ Al kura kak alare kuyenbe dahadem detminj gore kak alare mat tumulgañ tiyyen? Go wor epte moñ. ³⁸ Al Kuruñ harhok unenj mata buluñ po tej hañ nalure gayen al kura ne ninj memya heñ merene ma tagalde hiyen

gobe kame ne Al Urminj gare wor Nanner tarej turuj yaj tej miyomij wukkej wor po goya katenya goyenbe al gote mataminj goyen wol hejbe yej ge memya hewej,” yiniyij.

9

¹ Be, Yesu go gwaha yinejbe, “Fudinde wor po dinhem. Dej gar huwarde hanj gayen kuratinj kurabe go ma kamdeya Al Kuruj belej alya bereyaminj doyanj yird yird goyen sanij minyanj forok yeke kennayij,” yiniyij.

Yesu ulij hoyanj hirij
(*Matiyu 17:1-13; Luk 9:28-36*)

² Be, gor mat nana fay 6 hubu hekeb Yesu belej komatminj karwo Pita, Yonyabe Yemsa po yade dugu kurunde kura gor hurkurij. Gorbe yej po hinhan. Irkeb Yesu go mel gote diwilij mar po ulij hoyanj heke kenaminj. ³ Irkeb Yesuyen ulijhor yerde hinhin gobe tukfor yej faykek wor po hejbe soronj minyanj hirij. Megen nij al belej det kura halke epte ma wor po gwahade hiyyej. ⁴ Gwaha tej hikeb goyare po Moseya Elaiya forok yej Yesuya mere tej hike komatminj belej yenaminj. ⁵ Irkeb Pita belej, “Tisa, garbe igij wor po ningeb, ya yok karwo yirtek. Kurabe ge nij, kurabe Mose nij, irde kurabe Elaia nij,” iniyij. ⁶ Go iniyij gobe Pitaya kadam waranya goyen kafura wor po hejbe gwaha kura yihim yej ma nurdeya gogo mali ga mere tiyyij. ⁷ Irkeb goyare po gagap kura forok yej alu yuriyij. Gagap bana gonje al melak kura nuraminj. Mereminjbe gahade: “Gabe Urne. Yejbe bubulkunne wor po. Ningeb yende mere po nurde gama irde hinayij,” yirij. ⁸ Be, mere go nurdeb goya goyen po nanjenaminj gega al kura ma kenaminj. Yesu po hike kenaminj.

⁹ Be, Yesuya komatminya gobe gasuj hinhan goyen tubul tej mulganj hej kataminj. Katenj hejyabe Yesu belej, “Mata kenhanj gake al hoyanj kura momonj ma yirnayij. Ne Al Urminj gare metere mat huwarej goyare gab momonj yirnayij,” yinej hayhay tarej po yiryij. ¹⁰ Irkeb mereminj go nurdeb komatminjbe yingej ulij, “Al kamtinjbe dahadem metere mat huwarej?” yej kadam gusunanj gird tiyaminj. ¹¹ Irdeb, “Munanj danij geb Moseyen saba mar belej al kura Elaia belej metej tej hinhin gwahade metej titek al go wa mehej hej wake gab Mesaia wayyey yej hanjen?” inej Yesu gusunanj iraminj. ¹²⁻¹³ Irkeb Yesu belej wol hejbe gaha yiniyij: “Al kura Elaia yara metej titek al go wa mehej hej waj det sope iryey yej hanjen gobe fudinde. Goyenbe al gobe yej wa bikkej wayuj. Irkeb Al Kurujyen asanjde mere kayaminj gwahade goyen po al belej gwaha irtek yej nurde hinhan gwahade po buluj buluj iranj. Ningeb ne Al Urminj gayen wor Al Kurujyen asanjde mere kayaminj gwahade po kanduk kuruj tej ulne misij katenj kamej,” yiniyij.

Yesu belej dirij unjgura minyanj sope iriyij
(*Matiyu 17:14-21; Luk 9:37-43a*)

¹⁴ Be, mel goyen mulganj hej katenjbe al buda kuruj gabu irtij bana gonj Yesuyen komatminj hoyanj goya Moseyen saba marya kadam mohonde tej hike yenaminj. ¹⁵ Gor gabu iraminj mar gobe Yesu wayey tiya yej ma nurde hikeya wake kenejbe hurkujkat wor po tejbe pere irnij yej kup yej kwaminj. ¹⁶ Irkeb, “Danij kadam mohonde tej hanj?” yinej gusunanj yiryij. ¹⁷ Irkeb gabu kuruj bana gor al kura belej wol hejbe, “Tisa, urne unjgura belej ketal urke mere ma tej hiyen goyen ge hitte tej wayhem. ¹⁸ Kurarebe unjgura gore tej megen temeyke dadilok mohonde ala hej misij njinedek irde ulij horam hej hiyen. Komatge yago gayen, ‘Unjgura go takira tinanj,’ yinhem gega yejbe epte monj,” iniyij. ¹⁹ Irkeb Yesu belej mereminj goyen wol hejbe, “Dejbe dahade? Dufaytij tarej monj. Gayak ga denya hityen? Dirij go tawananj,” yiniyij.

²⁰ Be, dirij go Yesu hitte tawayaminj. Tawakeb unjgura gore Yesu kenej goyare po dirij go hambor irde tej megen kanj kanj irkeb dadilok hol yirij. ²¹ Irkeb Yesu belej dirij nanij goyen, “Garbam ga daha nana tirij?” inej gusunanj iriyij. Irkeb wol hejbe, “Dirij hanjkapok hinhinya po. ²² Unjgura belej maymeke kami yej fe alaya kak alaya bana

teŋ temeyde hiyen. Niŋgeb ge epte kenem bunineŋ dirde faran dura,” inyiŋ. ²³ Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Tareŋ miŋmoŋ yeŋ neneŋ gusuŋaŋ nirde ha? Al kura ne niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde hiyeŋbe det kura epte ma meteneŋ iryeŋ,” inyiŋ. ²⁴ Irkeb naniŋ beleŋ goyare po wol heŋbe, “Dufayne ge niŋ tareŋ irhem geb, faran nurke dufay budam budam ma heweŋ,” inyiŋ.

²⁵ Be, Yesu go al buda goyen waŋ gabu irke yeneŋbe unŋura goyen ineŋ teŋbe, “Kirmiŋ titmiŋya mohoŋ kattinyat unŋura, ne gare ginhem, diriŋ ga tubul teŋ kat kwa! Irde ma wor po mulgaŋ hawayiŋ!” inyiŋ. ²⁶ Irkeb unŋura go kekew teŋ diriŋ goyen hambor buluŋ po irde tubul teŋ kat kuriŋ. Diriŋ go kenamiŋbe ugalam moŋ, kamtiŋ yara heke keneŋbe al kura beleŋ, “Ey, kama!” yamiŋ. ²⁷ Gega Yesu beleŋ haniŋde tanardeb isaŋ heke huwariŋ.

²⁸ Be, go kamere Yesube komatmiŋya ya biŋde hurkamiŋ. Hurkuŋbe komatmiŋ yago beleŋ, “Dahade niŋgeb neŋbe unŋura go takira titekeb mereniniŋ ma nura?” ineŋ gusuŋaŋ iramiŋ. ²⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Unŋura gahade gab Al Kurun gusuŋaŋ irke tareŋ dirke gab igiŋ takira tinayiŋ,” yinyiŋ. ³⁰ Be, Yesube al yeneŋ yilwa yirde balmiŋ kuŋ hiniŋ yeŋ nurdeb tiyuŋ go tubul teŋ balmiŋ Galili naŋa goyen fole iramiŋ. ³¹ Gobe komatmiŋ buda goyen saba yirde hinhiŋ geb gogo tiyyiŋ. Yeŋbe komatmiŋ saba yirde heŋyabe, “Ne Al Urmiŋ gabe al kura beleŋ tagalde nunke megen niŋ al beleŋ nad buluŋ buluŋ nirde mununke kameŋ. Gega yereŋkek hekeb sopte huwareŋ,” yinyiŋ. ³² Goyenpoga komatmiŋ yagobe mere gote miŋ bebak ma tiyamiŋ. Irdeb miŋ goyen tagalke buluŋ nurtek yeŋbe gusuŋaŋ ird ird niŋ kama hamiŋ.

*Ganuŋ albe deŋem kurun wor po?
(Matiyu 18:1-5; Luk 9:46-50)*

³³ Be, Yesuya komatmiŋya Kapeneam taunde forok yamiŋ. Irdeb ya bana hurkuŋbe, “Belenbe daniŋ kadom mohoŋde tahaŋ?” yineŋ komatmiŋ yago gusuŋaŋ yiryiŋ. ³⁴ Goyenpoga mel gobe waŋ heŋya, “Ganuŋbe folek geb, doyaŋ al hiyyeŋ?” yeŋ kadomde tiyamiŋ geb, goke memya heŋ mere ma tiyamiŋ. ³⁵ Irkeb Yesu go keperdeb komatmiŋ 12 tumŋaŋ hoy yirdeb, “Be, al kura, ‘Al Kurun diliŋde deŋne yaŋ hewe,’ yiyyeŋbe yingeŋ ge ma nurdeb al hoyaŋ kurun gote meteneŋ almiŋ hiyyeŋ,” yineŋ saba yiryiŋ. ³⁶ Irdeb Yesu beleŋ diriŋ diriŋ kura komatmiŋ yago hinhande gor hinhiŋ goyen teŋ besa irdeb, ³⁷ “Ne niŋ teŋ al buluŋ kura diriŋ gahade gayen gargar iryeŋ gobe ne niryen. Munan al kura ne igiŋ igiŋ niryen gobe ne po ma niryen. Nad nerke wamiŋ al goyen manan igiŋ igiŋ iryeŋ,” yinyiŋ.

³⁸ Irkeb Yon beleŋ nurdeb, “Tisa, al kura nende al moŋ gega, deŋger unŋura yakira teŋ hike keneŋbe utaŋ irtiŋ,” inyiŋ. ³⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Utaŋ ma irnayiŋ. Al kura ne deŋner Al Kurunen saŋiŋde mata tiŋeŋ turunŋ yaŋ forok iryeŋ gobe daha mat tigiri teŋ buluŋ niryen? Epte moŋ. ⁴⁰ Al kura asogo ma diryeŋ al gobe nende al. ⁴¹ Fudinde wor po dineŋ hime. Al kura deŋ deneneŋbe Mesaiyen albe gago yeŋ bebak teŋbe ne niŋ teŋ fe kura dunyeŋ gobe muruŋgem tiyyeŋ wor po,” yinyiŋ.

⁴² Be, Yesu beleŋ sopte gaha yinyiŋ: “Goyenpoga diriŋ gahade gayen ne niŋ dufay hekeya al kura beleŋ mata buluŋ tiyi yeŋ biŋ tiyyeŋ al gwahade gobe hora kurun kura teŋ biŋiŋde feŋ teŋ makaŋ alare temeytek yara. ⁴³⁻⁴⁴ Niŋgeb hange kura mata buluŋde gukukeb walayiŋ. Hange unŋureŋ po teŋ Al Kurun hitte hurkayiŋ wor igiŋ. Moŋgo hange irawakde hiriryen gore kak kamde ma hiyen bana goŋ gukuriryen.* ⁴⁵⁻⁴⁶ Kahaŋge kura beleŋ mata buluŋde gukukeb walayiŋ. Kahaŋge titmiŋ heŋ Al Kurun hitte hurkayiŋ wor igiŋ. Moŋgo irawakde hiriryen gobe gore kak alare gukuriryen. Niŋgeb hangeya kahaŋgeya kurhan kura waltiŋeŋbe mata buluŋ hugiŋeŋ yubul tiyayiŋ gogo.† ⁴⁷ Delge kura beleŋ mata buluŋde gukukeb marayiŋ. Delge unŋureŋ po heŋya Al Kurun hitte

* 9:43-44: Asaŋ kurarebe: ... gukuriryen. ⁴⁴ Gorbe kundu hugiŋeŋ benbon teŋ hinayiŋ. Irdeb kak gobe go ma kamde hiyen. † 9:45-46: Asaŋ kurarebe: ... gukuriryen. ⁴⁶ Gorbe kundu hugiŋeŋ benbon teŋ hinayiŋ. Irdeb kak gobe go ma kamde hiyen.

hurkayin wor igin. Monjo delge tumin hiriryen gobe gore kak ala bana gukuriryen.⁴⁸ Gorbe kundu huginen benbon ten hanjen. Irdeb kak gobe go ma kamde hiyen.⁴⁹ Dapna faw urke bida ma hen ulyande po hanjen go gwahade goyen, kak alare han mar kurun gobe kak beleh huginen kumga yirtinde gwahade po hinayin.⁵⁰ Be, fawbe det igin gega, hapek hubu hekeb daha mat hapek go sopte gasunen irnayin? Ningeb dindiken goyen faw hapek minyan gwahade yara hen gab hinayin. Irdeb bitin kamke awalikde po hinayin,” yinyin.

10

Ire unya hen hen mata

(Matiyu 19:1-12; Luk 16:18)

¹ Be, Yesuya komatmin yagoya taun go tubul ten Galili nanare mat Yudia nanare kwamin. Irdeb gor mat kun Yodan fe sin kurhan Perea nanare kwamin. Kukeb al budam sopte yen hitte wan gabu iramin. Irkeb yende matabe gwahade go ningeb saba yiryin.

² Gwaha ten hikeyabe Farisi mar kura wan tunan urnin yenbe, “Al beleh berem takira tiyyen gobe Moseyen sabareb mata huwak yitin?” inen gusanan iramin.³ Irkeb Yesu beleh wol henbe, “Goyen mata gokeb Mose beleh asande daha ten hinayin yen kayyin?” yinyin.⁴ Irkeb mel gore wol henbe, “Moseyen sabarebe, ‘Al kura berem takira tiye yenbe igin asan kan unenbe takira tiyyen,’ katin hi,” inamin.⁵ Irkeb Yesu beleh, “Tonanting tareh wor po saba ma nurtek goke tenbe Mose beleh asan gogo kan dunyin.⁶ Gega han kanya wor po Al Kurun beleh megenya nan kinya irde det kurun gayen yiryinyabe al irde bere irde iryin.⁷ Gwahade ningeb albe naninya miliya yubul ten kun beremya gabu hiriryen.⁸ Irdeb irawa goyen un kuren po hiriryen. Ningeb irawa goyen hoyan hoyan ma hiriryen. Un kuren po hiyyen.⁹ Gwahade geb Al Kurun beleh bereya alya gabu hen hen mata goyen irtin go den al beleh epte ma walde bur yirnayin,” yinyin.

¹⁰ Be, sopte hurkun ya binde hen yabe komatmin yago beleh mere goke gusanan iramin.¹¹ Irkeb Yesu beleh wol henbe, “Al kura berem takira ten bere hoyan tiyyen gobe Al Kurun beleh al gobe berem bikkek tubul ten leplep mata tiya yen kinyen.¹² Bere kura un mekerde al hoyan tiyyen gobe Al Kurun beleh bere gobe un bikkek tubul ten leplep mata tiya yen kinyen,” yinyin.

Yesuya dirin muknenya

(Matiyu 19:13-15; Luk 18:15-17)

¹³ Be, al kura mar beleh dirinmin muknen goyen Yesu beleh hanin tonande yerde tareh hen hen ge guram yiri yen yawan hikeyabe komatmin yago beleh al goyen yinen tiyamin.¹⁴ Gwaha yirke yenenbe Yesu go bin ar yekeb komatmin wen goyen gaha yinyin: “Dirin muknen go yubul tike ne hitte wanan. Utan yirde ma. Al kura Al kurunyen dirin wor po hinin yenbe dirin muknen yara henayin.¹⁵ Gabe fudinde wor po diner hime. Dirinbe taynen yufuk bana han gwahade goyen al kura Al Kurunyen yufuk bana hime yen ma nuryenbe epte ma Al Kurunyen dirin hiyyen,” yinyin.¹⁶ Gwaha yinenbe dirin muknen go yade besa yirde hanin tonanayan yerde guram yirde sanin yiryin.

Samunmin budam minyan al

(Matiyu 19:16-30; Luk 18:18-30)

¹⁷ Be, Yesube gor mat hako ga kwen ten hikeyabe al kura kup yen wanbe kahan minde katen dokolhon yugulun tenbe, “Tisa, gebe al igin. Goyenbe neb daha ten gab igin Al Kurunyen dirin wor po hewen?” inen gusanan iryin.¹⁸ Irkeb Yesu beleh wol henbe, “Gebe ne nenenbe megen nin saba al igin kura yen nurd nunen ha? Mon, nebe megen gar nin mon. Megen nin al kura igin min mon, Al Kurun mun po gab igin.¹⁹ Gebe Moseyen sababe nurde ha. Al ma gasa yirke kamnayin, bere hoyan kura duwan ma yirde hayin, kawe ma ten hayin, al usi ma yirde hayin, al usi yirde detmin ma yade hayin, momkeya nanakeya palap yirde hayin,” inyin.²⁰ Irkeb al goreb, “Tisa, ne dirin henya po saba goyen nurde gama irde wan wan gago hime,” inyin.²¹ Irkeb Yesu beleh al go kenenbe binde

bubulkunne wor po yeŋ nurde unenbe, “Gebe dawet unjkuren po soŋ heŋ ha geb, kuŋ samunje tumŋaŋ yukun al buninjen det miŋmon mar goyen yunen tukayin. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ nere hihi yeŋ ginyen. Irke gab waŋ gama nirayin,” inyin. ²² Gega al gob samunmin budam wor po geb, mere goke kanduknen nurdeb biŋ bida heke kurin.

²³ Gwaha tike kenenbe Yesu go komatmin yago goyen, “Al samunmin budam minyan marbe Al Kuruŋ dirnen weŋ heŋ heŋbe metenen wor po,” yinyin. ²⁴ Be, mel gob al samunmin budam gobe Al Kuruŋ beleŋ guram irkeb gogo yeŋ nurde hanjen geb, mere go nurdeb dinon kok yamin. Irkeb Yesu beleŋ gaha yinyin: “Mel, Al Kuruŋ dirnen weŋ heŋ heŋbe metenen wor po. ²⁵ Dapŋa kuruŋ kamel beleŋ amil haraŋ heŋ heŋ kutum yamen dirnen muŋ wor po goyen bana epte ma hurkuyen. Gwahade goyen po al samunmin budam wor Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin doyan yirde hi bana gon epte ma hurkunayin. Niŋgeb dawet irawa gobe tumŋande metenen gega, daminbe metenen wor po? Gobe samunmin budam minyan al gore Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin doyan yirde hi bana gon hurkun hurkun gobe metenen wor po,” yinyin. ²⁶ Gwaha yinkeb komatmin gob hurkunat tenbe, “Niŋgeb ganun po ga epte Al Kuruŋ dirnen weŋ henayin?” yeŋ yingen ulin kadom gusunŋ gird tiyamin. ²⁷ Irkeb Yesu beleŋ yenenbe, “Gobe alyen tarenbe epte mon. Gega Al Kuruŋyen tarenbe epte. Al Kuruŋbe al beleŋ metenen nurde haŋ goyen igin ala yiryen,” yinyin.

²⁸ Be, gwaha yinkeb Pita beleŋ, “Nenbe gama girnin yeŋ detninin tumŋaŋ yubul titirin,” inyin. ²⁹⁻³⁰ Irkeb Yesu beleŋ gaha yinyin: “Fudinde wor po dinen hime. Al kura neya ne nin yitij mere iginya goke ten yamin, kulinya itinya, hayminya babamya, milinja naninja, dirnen weŋ, irde metenmin yubul tiyyen al gobe megen hiyenya gayen wolminenbe det yubul tiyyen goyen folek kuruŋ wor po yawaryen. Gega go hendebe kanduk manaŋ ten hiyen. Irdeb kame Al Kuruŋya awalik heŋ yenya huginen hiriryen. ³¹ Goyenpoga al budambe al hoyan folek deninin yan yeŋ nurde haŋ mar gobe Al Kuruŋ beleŋ denem mon yiryen. Munan al kura al malinen yeŋ nurde haŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ denem yan wor po yiryen. Gobe al budam mehen henayin marbe kame wor po henayin, munan al kamere haŋ marbe mehen henayin go gwahade goyen,” yinyin.

Yesu kamde kamdemij ge sopte momon yiryin
(*Matiyu 20:17-19; Luk 18:31-34*)

³² Be, Yodan fe tubul ten Yerusalem hurkun henyabe Yesu go mehenbe kun hinhin. Irkeb komatminbe Yesu go Yerusalem hurkun hurkun nin kafura ma heŋ kun hike kenenbe dilin fot yamin. Irkeb al hoyan kame gama irde hinhan mar go manaŋ kafura hamin. Irkeb Yesu gore sopte komatmin muŋ po yapat yirdeb mata gwahade forok yeŋ nunyen yenbe goyen goke gaha yinyin: ³³ “Nen Yerusalem hurkun hite gayenbe ne Al Urmin gayen gor nin mar beleŋ Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyan marte karkuwanminya Moseyen saba maryat haninde nernayin. Irkeb mel goreb kamyen po yenbe nad Yuda mar mon al min hoyan haninde nernayin. ³⁴ Irkeb mel gore sukal nirde meyan nirde nusulak ten tenbe mununke kameŋ. Goyenbe yerenkek hekeb huwaren,” yinyin.

Yemsya Yonyat gusunŋ
(*Matiyu 20:20-28*)

³⁵ Be, Sebedi urmin waran Yemsya Yonya beleŋ Yesu hitte warbe, “Tisa, dawet kuran gusunŋ giryekeb igin irde dunayin?” inaryum. ³⁶ Irkeb Yesu beleŋ, “Da ird duni yeŋ ninen har?” yeŋ gusunŋ yiryin. ³⁷ Gwaha yinkeb wol heŋbe, “Gebe denge turun yan hiyyenya goyenbe deyya wa deneren yan dirayin. Irkeb geya sosora heŋbe al doyan yirde hitek,” inaryum. ³⁸ Irkeb Yesu beleŋ, “Meretirin gobe min ma nurde henya gusunŋ nirde har. Niŋgeb ne beleŋ Al Kuruŋyen dufay gama irde kanduk tewen gwahade goyen der manaŋ igin tiriryen?” yinyin. ³⁹ Irkeb wol heŋbe, “Deyya epte,” inaryum. Irkeb Yesu beleŋ gaha yinyin: “Ne beleŋ Al Kuruŋyen dufay gama irde kanduk kuruŋ tewen gwahade gobe der wor igin tiriryen. ⁴⁰ Gega dentirin yan heŋ ketalner derd derd sanjin

pota irde duney duney gobe nere metey moŋ. Tareŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ al basiŋa yirtin mar goyen yunyeŋ,” yinyiŋ.

⁴¹ Be, komatmiŋ kadom 10 gore mere go nurdeb Yemsya Yonya niŋ biŋ ar yamiŋ. ⁴² Irkeb Yesu beleŋ tumŋaŋ hoy yirdeb gaha yinyiŋ: “Megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋbe al doyaŋ yirhet usi teŋ yingeŋ ge po nurde kanduk yuneŋ haŋyen. Irde yende metey marmiŋ manaŋ deŋniniŋ yaŋ hihit yeŋ nurdeya al kanduk yuneŋ haŋyen. ⁴³ Gega deŋbe gwahade moŋ. Al kura deŋ haŋ bana gayen fole dirde ne po deŋne yaŋ hewe yeŋ nuryeŋ al gobe yingeŋ ge ma nurde dende metey al po hiyyeŋ. ⁴⁴ Niŋgeb al kura doyaŋ al hewe yeŋbe yingeŋ ge ma nuryeŋ. Irde almiŋ ge po dufay heŋ yende metey al po hiyyeŋ. ⁴⁵ Gwahade niŋgeb ne Al Urmiŋ gayen wor al beleŋ igiŋ igiŋ nirnaŋ yeŋ ma katmiŋ. Ne beleŋ po ga al igiŋ igiŋ yire yeŋ katmiŋ. Irdeb darine wok irde kameŋ goreb alya bereya kuruŋ gate mata buluŋmiŋ halde yunyeŋ yeŋ katmiŋ,” yinyiŋ.

Batimeus diwiliŋ titmiŋ goyen naŋkinyiŋ
(Matiyu 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Be, Yesu go gwaha teŋbe komatmiŋya Yeriko taunde kwamiŋ. Kuŋ taun go tubul teŋ kuŋ hikeyabe al kura diliŋ titmiŋ goyen beleŋ siŋare keperde al dawet kaŋaŋ yirde hinhin. Al gobe Batimeus, Timeus urmiŋ. ⁴⁷ Be, al gobe, “Nasaret niŋ al Yesu waŋ hi,” yeke nurdeb hokde po, “Yesu, Dewit urmiŋ, ne ga neneŋ faraŋ nura be!” yiriŋ. ⁴⁸ Irkeb al budam beleŋ ineŋ teŋ, “Bada hawa!” inamiŋ. Gega goyabe ug po hoy yiriŋ. “Dewit urmiŋ, ne ga neneŋ faraŋ nura be!” yiriŋ. ⁴⁹ Irkeb Yesu kuŋ hinhin goyen meremiŋ go nurdeb tek yeŋ huwaryiŋ. Huwardeb, “Al go inke wayi,” yinyiŋ. Irkeb al diliŋ titmiŋ goyen, “Ge niŋ yeŋ hi geb, amaŋ heŋ huwara!” inamiŋ. ⁵⁰ Irkeb amaŋ heŋbe merje diba uliŋhormiŋ hende niŋ goyen tuguya teŋ temeyde kururu uneŋ Yesu hitte kuriŋ. ⁵¹ Kukeb Yesu beleŋ, “Daha niri yeŋ hoy nirde ha?” inyiŋ. Irkeb al diwiliŋ titmiŋ goreb, “Tisa, naŋkenmewoŋ wor po yeŋ nurde hime,” inyiŋ. ⁵² Gwaha inkeb Yesu beleŋ, “Dufayge ne niŋ tareŋ irha goke sope girhem geb kwa!” inkeb goyare goyen po diliŋ naŋkeneŋbe Yesu kuŋ hinhin beleŋ go po gama iryiŋ.

11

Yesu Al Kuruŋyen ya balem bana hurkuriŋ

¹ Be, Yesuya komatmiŋ yagoya gobe Yerusalem binde binde hamiŋ. Irdeb Betfage taundeya Betani taundeya gor kwamiŋ. Taun irawa gobe Olip dugu dabayiŋde gor haryen. Be, Yesu beleŋ taun kura hinhinde gor matbe komatmiŋ irawa kura hulyaŋ yirdeb gaha yinyiŋ: ² “Taun iroyenter iro kuri. Kuŋbe doŋki foŋeŋ kura al go hende ma kuŋ hitiŋ goyen feŋde hike kiniryen. Keneŋbe hol irde teŋ wayiryen. ³ Al kura beleŋ, ‘Gob daha teŋ har?’ dinkeb, ‘Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ gake yihi. Niŋgeb heŋ ga moŋ tumulgaŋ tiyyeŋ,’ iniryen,” yinyiŋ.

⁴ Niŋgeb kuŋbe Yesu beleŋ yinyiŋ gwahade po doŋki goyen ya siŋakde feŋ titiŋ kenaryum. ⁵ Irde kuŋ hol irde hikeb al gor hinhan goreb, “Daha irye yeŋ doŋki go hol irde har?” yinamiŋ. ⁶ Irkeb Yesu beleŋ yinyiŋ gwahade po wol hekeb yubul tike teŋ kwaryum.

⁷ Be, doŋki go Yesu hitte tawaŋbe uliŋhormiŋ yugu teŋ doŋki go hende ugamkeb go hende hurkuŋ keperde kuriŋ. ⁸ Kuŋ hikeb al budam Yesu go palap irniŋ yeŋ uliŋhormiŋ yugu teŋ beleŋyaŋ ugamamiŋ. Irkeb al kurabe Yesu turuŋ irniŋ yeŋ beleŋ umŋa ird ird niŋ patila yuwalheŋ walde yawayamiŋ goyen beleŋyaŋ sar irde tukamiŋ. ⁹ Al kurab meheŋ hekeb kurab kame heŋbe tumŋaŋ ala deŋem isaŋ heŋ gaha yamiŋ:

“Hosanna!”*

Doyaŋ Al Kuruŋyen deŋemde waŋ hi al gobe Al Kuruŋ beleŋ guram irde tareŋ iryeŋ!

¹⁰ Asininiŋ Dewit beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hinhin gwahade yara yeŋ beleŋ doyaŋ diryeŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ guram irde saŋiŋ iryeŋ.

Hosanna! Al Kuruŋ, tareŋge kuruŋ wor po!” yamiŋ.

* 11:9: Hosanna gote miŋbe ‘Al Kuruŋ, ge po turuŋ girde hitek!’

¹¹ Be, Yesu go Yerusalem forok yeŋbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuriŋ. Irdeb dawet kurun bana goyen yeneŋ tukuriŋ. Gega naŋa hubu hiriŋ geb, komatmiŋ 12ya Betani kwamiŋ.

Yesu Al Kurunyen ya balem bana hurkun ya haraŋ hiriŋ

(Matiyu 21:18-19)

¹² Be, fay urkeb Betani tubul teŋ heŋyabe Yesu go biŋge iryiŋ. ¹³ Irkeb fik he yuwalheŋ digula urtiŋ goyen keneŋbe igineŋ miŋyaŋ daw yeŋ kuŋ kinyiŋ. Kuŋ miŋde mat naŋkinyiŋ gega, igineŋ miŋmoŋ, yuwalheŋ beleŋ po aw urtiŋ kinyiŋ. Fik ferd ferd nalu moŋ geb, igineŋ miŋmoŋ kinyiŋ. ¹⁴ Gwahade keneŋbe Yesu beleŋ he goyen, “Al kura igineŋge sopte ma niyyeŋ,” ineŋ karan uryiŋ. Irkeb mere tiyyiŋ goyen komatmiŋ yago beleŋ nuramiŋ.

¹⁵ Be, kuŋ Yerusalem forok yeŋbe Yesube Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana goŋ hurkun al buda kurun gor det damu teŋ hinhan goyen kwep kwep yirde yakira tiyyiŋ. Irde hora kapyar heŋ heŋ marte[†] gasuŋ yad yaboloŋ teŋ nu damu teŋ hinhan marte keperd keperd gasuŋ manaŋ yad yaboloŋ teŋ yunyiŋ. ¹⁶ Irdeb, “Damu teŋ teŋde niŋ dawet ya balem diliŋyaŋ goyaŋ gore sopte yukyawaŋ ma yirnayiŋ,” yinyiŋ. ¹⁷ Irdeb saba yirde heŋyabe, “Al Kurunyen asaŋdebe, ‘Nere yabe megen niŋ al buda kurun gayen gare waŋ gabu irde mere nird nird ya hiyyeŋ,’ yitiŋ goyen ma nurde haŋyen? Gega deŋbe ya gayen teŋ kawe marte bana kuŋ kuŋ gasuŋ irde haŋ,” yinyiŋ. ¹⁸ Gwaha yinkeb al buda kurun gor gabu iramiŋ mar gore meremiŋ go nurde dinon kok yamiŋ. Niŋgeb goke Al Kurun dolon ird ird mata doyaŋ marte karkuwaŋmiŋya pris buda gote karkuwaŋmiŋya Moseyen saba maryabe kafura heŋbe, “Daha mat kura mayteke kamyen?” yeŋ beleŋ niŋ naŋkeneŋ hinhan. ¹⁹ Be, wawuŋ hekeb Yesuya komatmiŋya gobe taun kurun gor tubul teŋ mulgaŋ heŋbe hinhande gor kwamiŋ.

Fik he torok yiriŋ

(Matiyu 21:20-22)

²⁰ Be, wampot Yerusalem mulgaŋ heŋ kuŋ heŋyabe fik he goyen filginiŋde mat po torok yitiŋ kenamiŋ. ²¹ Keneŋbe Pita gobe biŋ bak yekeb, “Tisa, fik he karan uraŋ gob torok yiyuŋ iro kena,” inyiŋ. ²² Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Dufaytiŋbe Al Kurun niŋ po tareŋ irnayiŋ. ²³ Fudinde wor po dineŋ hime. Al kura dugu gayen, ‘Kuŋ makaŋ alare kata!’ ineŋ biŋde dufay budam ma iryeŋ. Irdeb dufaymiŋde, ‘Mere tihim gabe forok yeŋ nunyeŋ,’ yeŋ nuryeŋ gobe gwahade po forok yeŋ unyeŋ. ²⁴ Gwahade niŋgeb gago dinhem. Det kuraŋ Al Kurun gusuŋaŋ irnayiŋ gob dufaytiŋdebe tihit wor po yeŋ nurnayiŋ. Irkeb dende hiyyeŋ. ²⁵⁻²⁶ Niŋgeb Al Kurun mere irde heŋya kadtiiŋ beleŋ buluŋ dirtiiŋ goyen bitiŋ bak yekeb goyare po halde yuneŋ hinayiŋ. Irke gab Adotiŋ saŋiŋmiŋ kurun wor po goreb dende wor halde dunyeŋ,” yinyiŋ.[‡]

Yesu tareŋmiŋ ge gusuŋaŋ iramiŋ

(Matiyu 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Be, Yesuya komatmiŋya goyen sopte kuŋ Yerusalem forok yamiŋ. Irdeb Yesu go Al Kurunyen ya balem goyen koya milgu irtiŋ bana hurkun kuŋ waŋ teŋ hikeb pris buda gote karkuwaŋmiŋya Moseyen saba marya Yuda marte doyaŋ mar parguwakya beleŋ yeŋ hitte wayamiŋ. ²⁸ Irdeb Yesu gusuŋaŋ irdeb, “Mata teŋ ha gayenbe ganunyen deŋemde teŋ ha? Ganun beleŋ gwaha teŋ hayiŋ ginkeb gago teŋ ha?” inamiŋ. ²⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Ne wor gusuŋaŋ unkuŋeŋ kura direŋ tihim goyen wol henaŋ ko. Irke gab al goyen deŋemde mata teŋ hime yeŋ momoŋ direŋ. ³⁰ Yon Baptais beleŋ al baptais yirde hinhin goyenbe Al Kurunyen deŋemde ma alyen deŋemde? Momoŋ nirnaŋ!”

[†] 11:15: Hora kapyar heŋ heŋ marbe Roma gabmanyen horaya Yuda marte horaya goyen al beleŋ yeŋ yunke Al Kurunyen ya balemde niŋ hora teŋ wolmiŋeŋ al go yunke gab Al Kurun galak yirde haŋyen. [‡] 11:25-26: Asaŋ hoyandebe gahade hi: 26 deŋ beleŋ kadtiiŋ buluŋ dirtiiŋ goyen ma halde yuneŋ bitiŋ bana po yerde hinayiŋbe Adotiŋ tareŋmiŋ kurun wor po goreb mata buluŋtiŋ goyen ma halde dunyeŋ.

yinyiņ. ³¹ Irkeb mel go yiņgeņ uliņ mere sege irdeb, “Al Kurunyen denemde intek gob, ‘Munan danij geb sabamiņ goyen usi yeņ nurde gama ma irde hinhan?’ dinyeņ,” yamiņ. ³² Munan alyen denemde yetek gobe al buda kurun gob Yon Baptaisbe Al Kurunyen mere basan al fudinde wor po yeņ nurde hinhan geb, goke kafura hamiņ. ³³ Niņgeb mel goreb, “Neņbe go ma nurde hite,” inamiņ. Irkeb Yesu beleņ, “Ne wor mata teņ hime gayen al gote denemde teņ hime ma dineņ,” yinyiņ.

12

*Yuda mar beleņ Yesu mayke kamyeņ gote maya mere
(Matiyu 21:33-46; Luk 20:9-19)*

¹ Be, gwaha teņbe Yesu beleņ Al Kurun dolon ird ird mata doyaņ marte karkuwaņmiņya Moseyen saba marya Yuda marte doyaņ mar parguwakya goyen maya mere mat gaha yinyiņ: “Al kura wain meteņ harde koya kerde milgu iryiņ. Irdeb wain fimiņ gilyaņ heņ heņ niņ mete talde det gitik iryiņ. Irdeb wain meteņ go doyaņ ird ird ya yok manaņ iryiņ. Irdeb meteņ gobe meteņ mar hoyaņ haniņde kerdeb naņa gisaw kuriņ.

² Be, wain fiņ heke yad yad nalureb meteņ miņ al gore almiņ kura hulyaņ irke meteņ doyaņ irde hinhan mar hitte wayyiņ. Waņbe, ‘Wain kura nunke yad kwe,’ yinyiņ. ³ Gega mel goreb al goyen mayde mayde takira tike duliņ kuriņ. ⁴ Gwaha irkeb meteņ almiņ hoyaņ wor teņ kerke wayyiņ. Irkeb al gobe tonanđe mayde nanyaņ irde buluņ buluņ irde takira tiyamiņ. ⁵ Be, sopte po al hoyaņ hulyaņ iryiņ. Gega al gobe mayke kamyiņ. Irkeb meteņ miņ al beleņ sopte al yad yerke waņ hinhan po goyenbe kurabe gasa yirde yakira teņ hinhan. Munan kurabe gasa yirke kamde hinhan. Meteņ marmiņ tumņaņ buluņ buluņ yirde hinhan. ⁶ Be, go po tike kuņ kuņ funaņbe, ‘Urne gab palap irnayaņ,’ yeņbe urmiņ bubulkuņne wor po yeņ nurde uneņ hiyen al goyen teņ kerke wayyiņ. ⁷ Gega wain meteņ doyaņ irde hinhan mar gobe kadom momoņ gird teņbe, ‘Meteņ gate miņ alyen urmiņbe gago niņgeb, wake mayteke kami. Gogab meteņ gate miņ al miņmoņ hekeb neņ beleņ po tetek,’ yamiņ. ⁸ Irdeb meteņ miņ al gote urmiņ goyen mayke kamkeb tukun meteņ siņare gor temeyamiņ.

⁹ “Gwaha tikeb meteņ gote miņ al beleņ waņbe daha yiryeņ yeņ nurde haņ? Gobe waņ gasa yirke kamnayaņ. Irdeb meteņ go teņ al hoyaņ haniņde kiryeņ. ¹⁰ Mere ga dinhem gate miņ goke Al Kurunyen asanđe katiņ goyen kapyaņ ma heņ haņyen? Mere gobe gahade:

‘Ya yird yird mar beleņ igiņ moņ yeņ nurde pel iramiņ hora goyen al hoyaņ beleņ teņ go hende ya saņiņ wor po iryiņ.

¹¹ Go iryiņ gobe Doyaņ Al Kurun beleņ iryiņ.

Dilniņiņdebe keneņmiņ kusamuņ wor po, yitiņ hi,” yinyiņ.

Tikiņ 118:22-23

¹² Gwaha yinkeb mel goreb, “Siraw mere gabe neņ ga po dineņ hi,” yeņ nuramiņ geb, goke igiņ ma nurdeb daha mat kura teņ fere tiniņ yeņ beleņ niņ naņkenamiņ. Gega mel gobe al buda kurun goke kafura heņbe tubul teņ kwamiņ.

*Yesu tunan urniņ yeņ teks yad yad mata niņ gusuņaņ iramiņ
(Matiyu 22:15-22; Luk 20:20-26)*

¹³ Be, go kamereb Al Kurun dolon ird ird mata doyaņ marte karkuwaņmiņya Moseyen saba marya Yuda marte doyaņ mar parguwakya goreb Yesu goyen meremde kura soņ heke tenayaņ yeņbe Herotyen alyabe Farisi mar kuraya hulyaņ yirke Yesu hitte kwamiņ.

¹⁴ Kuņbe, “Tisa, gebe mere fudinde po teņ hayen. Irde al kura al denem yaņ ma denem moņ goke ma nurde hayen geb, al niņ kafura ma heņ hayen. Irdeb fudinde mat po Al Kurunyen mere tagalde hayen. Niņgeb gusuņaņ kura girtek. Moseyen saba gama irde hite mar gare Roma gabmanyen doyaņ al kurun Sisar niņ teks kertek gobe igiņ ma dahade? Untek ma, goņmiņ?” inamiņ. ¹⁵ Gega Yesu go usi matamiņ goyen yeneņ bebak teņbe, “Daniņ lomlom nirde haņ? Hora kura tawaņ nunke kene,” yinyiņ. ¹⁶ Gwaha yinkeb hora mulowom unjkureņ tawayamiņ. Tawakeb, “Gabe ganunđe toneņya denemya har?”

yiner gusunaj yirij. Irkeb wol hejbe, “Roma gabmanyen doyanj al kurunj Sisaryen,” inamij. ¹⁷ Irkeb Yesu belej, “Dawet kura Roma gabmanyen kenejbe Roma gabman po unej hinayij. Gwahade goyen po, Al Kurunjenbe Al Kurunj po unej hinayij,” yinyij. Irkeb mere go nurdeb dinonj kok yamij.

Sadusi mar belej al kamtij huward huward nij Yesu gusunaj iramij
(Matiyu 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Be, go kamereb Sadusi mar belej Yesu hitte wayamij. Go mar gobe al kamtijbe epte ma huwarnayij yej hanjen. Be, mel goreb, ¹⁹ “Tisa, Mose belej asanjde gahade kayyij: ‘Al kura dirij minjon hejya berem tubul tej kamkeb kulij kura hiyej goreb itijde beretap goyen tejbe itij ge dirij forok irde unyej,’ yitij hi. ²⁰ Be, kamay itijya mel 7 kura hinhan. Itij kurunbe berem yanj gega, dirij minjon hejya kamiyij. ²¹ Irkeb kulij belej beretap go tirij. Gega yej wor dirij minjon hejya kamiyij. Yende kulij wor gwahade po kamiyij. ²² Be, gwahade po kunj kunj kulij funanj ge wor beretap go tirij goyen dirij kura forok ma irdeya kamiyij. Funanjbe bere goyen wor kamiyij. ²³ Be, ire itijya mel gote berembe unjurenj gogo po hinhin geb, kame al kamtij huward huward nalurebe bere gobe ganunde berem hiyyej?” inamij.

²⁴ Gwaha inkeb Yesu belej wol hejbe, “Dejbe Al Kurunjen tarenya merem asanjde katijya goyen kenej wuk ma yej hanjen. Gwahade geb soj hej hanj goyen go ma kenej hanj? ²⁵ Al kamtij huwarnayij nalurebe al belej bere yade bere belej al kunj kunj mata go minjon hiyyej. Yejbe Al Kurunjen gasunde hurkunbe yende miyonj yara henayij. ²⁶ Al kamtij huward huward matabe Moseyen asanjde kapyanj ma hej hanjen? Al Kurunj belej he gergej melak hej hinhin bana gore mat Mose mere irde, ‘Nebe Abraham, Aisakya Yekopyat Al Kurunj,’ inyij gobe ma kapyanj hej hanjen? Mel gobe kamamij gega, tonenbe yeyja hanj geb, gogo gwahade yirij. ²⁷ Nijgeb Al Kurunbe al kamtijde Al Kurunj monj, dilij gergej hanj mar gote Al Kurunj. Dej gab soj wor po hej hanj,” yinyij.

Moseyen saba gote mij wor pobe da?
(Matiyu 22:34-40; 23:1-36; Luk 10:25-28)

²⁸ Be, goyenterbe Moseyen saba al kura gor hejbe mel gore buluj mat Yesu gusunaj iramij goyen Yesu belej wol hej yunenj hike palja irde hinhin. Irdeb Yesu belej meremij kenkela po wol hej yunenj hike nurdeb yej wor, “Saba budam kurunj nurde hite gote mij wor pobe damij?” inej gusunaj iryij. ²⁹ Irkeb Yesu belej wol hejbe, “Saba mij wor pobe gahade. Dej Israel mar nurnanj ko. Doyanj Al Kurunjinijbe Al Kurunj yej unjurenj po hi. ³⁰ Nijgeb bubulkunjtijde mat, bitijde mat, irde dufaytijde mat wor po Al Kurunj nij amanej nurde unej hinayij. Tarentij mananj tumnanj gabu irde yej ge amanej nurd unej hinayij. ³¹ Saba gote kurhanbe al kadtij goyen dindigerj ge amanej nurde hanjen gwahade goyen po nurde yunenj hinayij. Saba hoyanj kura iraw gayen fole yirtij ma hanj,” inyij. ³² Gwaha inke al goreb, “Tisa, Al Kurunbe yej unjurenj gog po, hoyanj minjonj yaha gobe fudinde wor po yaha. ³³ Bubulkunjtijde mat, bitijde mat, irde dufaytijde mat wor po Al Kurunj nij amanej nurde unej hinayij. Tarentij mananj tumnanj gabu irde yej ge amanej nurd unej hinayij, irde dindikerj ge amanej nurde hanjen gwahade goyen po kadtij ge bubulkunjtijde mat amanej nurd yunenj hinayij gobe Al Kurunj dilijde galak mataya dapja kumga tej kasor ird ird mataya goyen fole wor po yirde hi,” inyij. ³⁴ Be, al gore Yesuyen mere goyen kenkela wol hekeb, “Gebe Al Kurunya awalik hetek binde wor po haha,” inyij. Gwaha inkeb gor hinhan mar belej gusunaj ird ird nij kama hamij.

Yesu belej Farisi marte sikkej tagalyij
(Matiyu 22:41-46; Luk 20:41-47)

³⁵ Be, Yesube Al Kurunjen ya balem koya belej po milgu irtij bana gonj al saba yirde hinhin. Saba yirde hejyabe gaha yinyij: “Dahade nijgeb Moseyen saba mar belejbe

Mesaiaibe Dewityen fonej yej hanjen? ³⁶ Dewit yingenbe Holi Spirit belej ketal urke mere tiyyinbe gahade:

'Al Kurun belejbe Doyan Al Kurunne gaha inyi:

"Wan ketalner hej al denem yan wor po hawayin.

Irkeb asogo girde han mar goyen bul yirde yawamekeb gasa yirde yufurka tiyayin,"
inyi, yiti hi. *Tikiy 110:1*

³⁷ Dewit yirin gwahade po Mesaia goyen Doyan Alne inyi. Gega dahade ningeb, Moseyen saba mar belej bul mat Mesaia gobe Dewityen fonej yej hanjen? Gobe kukuwamnejan wor po," yinyi. Irkeb al buda kurun gore mere go nurdeb amanen nuramin.

³⁸ Be, saba yirde henyabe gaha yinyi: "Moseyen saba mar nibe kenkela po hej ga hinayin. Yenbe al belej denen palap dirnan yenbe ulinhormin sombornejan yerde al dilinjan wilwul ten hanjen. ³⁹ Irdeb Yuda marte gabu ya bana dula nalu karkuwanjan kun henbe al denem yan gasunjan po keperde hanjen. ⁴⁰ Irdeb beretapyen samun komkom hej hanjen. Gega al belej turun dirnan yej Al Kurun mere irhet yenbe mere ulyan wor po tulun ten hanjen. Al gwaha ten hinayin mar gobe gote murungem bulun kurun wor po tenayin," yinyi.

Beretap belej Al Kurun galak iryij gote mere

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Irdeb Yesube Al Kurunen ya balem bana gon Al Kurun nin hora yerd yerd gasun goyen sina kurhan keperdeb alya bereya hora yawan yerde hike yenen hinhin. Yenen hikeya al samun minjan mar budam hora karkuwan yawan yerde hinhan. ⁴² Gega beretap kura wanbe hora mulowom irawa yiryi. ⁴³ Irkeb Yesu belej komatmin yago tumnan hoy yirdeb, "Fudinde wor po dinej hime. Beretap buninjan garebe al budam gor hora yerhan mar goyen fole yirde hora kurun po kera. ⁴⁴ Samun minjan marbe samunmin yufut yunen hora yerhan. Munan bere gabe siksuknejan ningeb, horamin basina irtek yara gega tumnan yawan yera," yinyi.

13

Nalu funande nij mata

(Matiyu 24:1-35; Luk 21:5-33)

¹ Be, Yesu go Al Kurunen ya balem goyen tubul ten kun henya komatmin unjukan kura belej, "Tisa, hora karkuwan ga yena. Ya gabe tanarde tubul wor po titin," inyi.

² Irkeb Yesu belej wol henbe, "Ya kurun hora belej irtin kenej han gayen kamebe hora unjukan mun kura kadom hende ma hiyen. Tumnan gilgalan irde kater pasin henayin," inyi.

³ Be, Yesu go hurkun Olip dondonde keperde ya balem goyen kenej hikeyabe Pita, Yems, Yonya Andruya po wanbe, ⁴ "Daha nanabe mere dirha go forok yenayin? Irde da mata kenejbe go dinha goyen bebak titek?" inen gusunjan iramin. ⁵ Irkeb Yesu belej wol henbe, "Kenkela hej ga hinan ko. Monjo al usi dirnayin geb. ⁶ Al budam nere mere ten wayhet yej, 'Nebe Mesaia,' dinej usi dirnayin. ⁷ Goyenterbe fuleja forok yej hinayin. Goyenbe fuleja forok yej yej mere momon nurde goke hurkunat ma ten hinayin. Fuleja mata gobe forok yej hinayin gega, nalu funanbe kame wor po ga wayyen. ⁸ Fudinde, al min kura belej huwarde al min hoyan kuraya arde hinayin. Gabman kura belej gabman hoyanja fuleja ten hinayin. Ninija karkuwan naja kurar kurar forok yej hinayin. Binje kamde kamde nalu forok yej hinayin. Kanduk kurun gobe bere belej hanjanya dirin kawan kere yej ulin misin katyen go gwahade goyen po, kanduk go wa forok yeke gab nalu funan forok yiyyen.

⁹ "Ningeb kenkela po hej ga hinayin. Ne nin tenbe asogotin belej Yuda marte gabu yayan dukukeb doyan mar belej dusulak ten hinayin. Irdeb merem yan dird dird nin tiyunde nin doyan maria gabman doyan mar karkuwanja dilinde dukukeb gor huwarde ne nin momon yirnayin. ¹⁰ Mere igin ne nin yiti gobe megen kurun gayen tagalde

tukuke nurde pasi heke gab nalu funaŋ forok yiyyeŋ. ¹¹ Niŋgeb al kura dukuŋ merere derke goya daha yeweŋ yeŋ goke kandukneŋ ma nurde hinayiŋ. Mere teŋ teŋ albe Holi Spirit, deŋ moŋ. Niŋgeb yeŋ beleŋ mere dunkeb go po yeŋ hinayiŋ.

¹² “Goyenter mata kurabe ire itinya yingeneŋ uliŋ kadam al hay heŋ guneneŋ tike al beleŋ waŋ gasa yirke kamnayeŋ. Naniŋ beleŋ diriŋmiŋ wor gwahade po yiryeneŋ. Diriŋ manaŋ naniŋ miliŋ kaknar yirde al hoyan yinke waŋ gasa yirke kamnayeŋ. ¹³ Ne niŋ nurkeb al budam beleŋ haram dirnayeŋ. Gega al kura tareŋ heŋ kanduk go fole yiryeneŋbe Al Kurunŋ beleŋ tumulgaŋ tiyyeneŋ.

¹⁴ “(Ge, asaŋ gayen ga kapyaŋ heŋ ha albe keŋkela bebak tiyayeŋ.) Al Kurunŋyen ya balemde mata kukuwam kura gor forok yetek moŋ gega, forok yeke keneŋbe deŋ Yudia naŋare hinayiŋ marbe busaharde dugure hurkuŋ bana kunayeŋ. ¹⁵ Goyenterbe al kura ya hende hiyeŋ goyen kateŋ yamiŋ bana hurkuŋ detne kura yade ga busahare ma yiyyeŋ. ¹⁶ Al kura metermiŋ tubul teŋ yare kuŋ amilne teŋ ga ma yiyyeŋ. ¹⁷ Goyen nalurebe bere biŋ miŋnyaŋya bere diriŋ besare niŋ miŋnyaŋyabe meteneŋ wor po yiryeneŋ. ¹⁸ Niŋgeb goke Al Kurunŋ gusaŋ irde hinayiŋ. Moŋgo kanduk kurunŋ goyen nalu bulunde forok yiyyeŋkek geb. ¹⁹ Goyen nalureb megeŋ gabe kanduk kurunŋ wor po tiyyeŋ. Haŋkanya Al Kurunŋ beleŋ megeŋ iryiŋ waŋ waŋ ga hitere irde kame wor kanduk gwahade kura ma kentek. Go kanduk gobe baraŋ wor po duryeŋ. ²⁰ Niŋgeb Al Kurunŋ beleŋ nalu bulunŋ goyen ulyaŋde po tubul tike manhan al tumnaŋ kamwoŋ. Gega al nere yiriŋ goke teŋbe nalu goyen wer irdeb dolfon iryiŋ. ²¹ Goyen nalure al kura beleŋ Mesaia niŋ yeŋ ingog gag dirkeb goyen nurde gama ma yirnayeŋ. ²² Mesaia falkukya Al Kurunŋyen mere basaŋ mar falkukya beleŋ waŋbe alya bereya Al Kurunŋ beleŋ basaŋ yirtiŋ goyen daha mat kura usi yirteke katnaŋ yeŋ mata tiŋeŋ turuŋ yaŋ kurayen kurayen forok yirnayeŋ. ²³ Niŋgeb keŋkela heŋ ga hinayiŋ. Merebe nalu go forok ma yeŋ hikeya pet teŋ gago momoŋ dirde hime geb.

²⁴ “Niŋgeb kanduk kurunŋ goyen kamereb,
‘Naŋa kidoma hiyyeŋ, irdeb gagasi ma timiyyeŋ.

²⁵ Naŋkiŋde mat dinambe suk yeŋ katnayeŋ.

Irdeb naŋkiŋde niŋ dawet kurunŋ goyen aŋgor iryeneŋ.’

Aisaia 13:10; 34:4

²⁶ Irde go nalureb al tumnaŋ ne Al Urmiŋ gayen saŋiŋne turuŋ yaŋ wor po kigariŋkiŋ faykek hende katmeke nennayeŋ. ²⁷ Irdeb miyoŋne yad yermeke kuŋ megeŋ muruŋ kurhan mat kuŋ megeŋ muruŋ kurhan niŋ alya bereya nigeŋ ge basaŋ yirtiŋ goyen yawaŋ gabu yirde nunnayeŋ.

²⁸ “Niŋgeb fik he ga keneŋ gor mat dufay tenaŋ. He haniŋ goyen beda urde yuwalŋeŋ gergeŋ forok yekeb beda naŋa heweŋ tiya yeŋ nurde haŋyen. ²⁹ Niŋgeb gwahade goyen po, kame mata gayen forok yeke yeneŋbe nalu funaŋbe binde wor po hihi yeŋ nurnayeŋ. ³⁰ Fudinde wor po dineŋ hime. Alya bereya gayen nalure haŋ gayen ma kamkeya mata kurunŋ gayen forok yiyyeŋ,” yinyiŋ. ³¹ Megeŋya naŋkiŋyabe hubu hiriryeneŋ. Gega merenebe hubu ma hiyyeŋ.

Nalu funaŋbe bebakkeŋ moŋ

(Matiyu 24:36-44)

³² Be, Yesu go sopte gaha yinyiŋ: “Al kura nalu goyen bebakkeŋ ma nurde hi. Hubu wor po. Naniŋ po ga nurde hi. Urmiŋya miyoŋmiŋ yingeneŋya haŋ goyen wor ma nurde haŋ. ³³ Nalu goyenter dawet go wayyeŋ yeŋ ma nurde haŋ niŋgeb, keŋkela heŋ doyaŋ heŋ hinayiŋ. ³⁴ Gobe ya miŋ al kura naŋa gisaw kwe yeŋ meteneŋ marmiŋ haniŋde meteneŋ kurayen kurayen yuneŋbe ya doyaŋ al goyen, ‘Ne waŋ waŋ nalu niŋ dufay heŋ keŋkela doyaŋ heŋ hayiŋ,’ ineneŋ kuyeŋ go gwahade goyen. ³⁵ Niŋgeb ya gote miŋ al mulgaŋ heŋ heŋ nalu ma nurde haŋ geb, keŋkela heŋ ga hinayiŋ. Wawuŋbana daw, wawuŋ binde daw tatirok mere ma tiyyeneŋya daw ma biram kerkeya yara kura wayyeŋ gobe ma nurde haŋ. ³⁶ Moŋgo ferde ug heŋ hikeya waŋ bemel diryeneŋ geb. ³⁷ Mere ga dineŋ hime gabe deŋ po ma dineŋ hime. Al tumnaŋ yineŋ hime. Niŋgeb keŋkela heŋ ga hinayiŋ,” yinyiŋ.

14

Yesu mayde mayde niñ sege irde hinhan
(*Matiyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53*)

¹ Be, Yuda marte asem yago beleñ Isip naña tubul tiyamiñ goke biñ bak yeñ yeñ ge gabu ird ird nalu kuruj Pasoba* iney hanjen goya beret yis miñmon nen nen nalu kuruj goya goyen molye go yeñ henya pris buda gote karkuwanmiñya Moseyen saba marya beleñ daha mat kura al diliñ banare Yesu teñ mayteke kami yeñ balmiñ mere sege iramiñ.

² Gega yingey mere mayde, “Dula nalu kuruj gayenter ma gwaha titek. Monjo al beleñ fuleña dirnak ge,” yamiñ.

Bere kura nat fimiñ teñ Yesu tonanđe wok iryiñ
(*Matiyu 26:6-13; Yon 12:1-8*)

³ Be, Yesu go Betani taunde Saimonyen yare heñ biñge nene hinhin. Saimon gobe bikkeñ busuka miñyan hiyen goke teñbe Saimon Busuka iney hanjen. Biñge nene hikeyabe bere kura beleñ nat he filginiñ gote fimiñ hamiñ igiñ muñ wor po yaliñ alabasta hora po irtiñ bana hitiñ goyen tawan migisuñ mardeb Yesu tonanđe wok iryiñ. Nat fimiñ gobe damum hende wor po. ⁴ Be, bere gore gwaha tikeb al gor hinhan gore go keneñ biñ ar yekeb, “Daniñ dawet igiñ muñ gayen titmiñey buluñ ira?” yeñ yingey uliñ tagalde hinhan. ⁵ Tagalde henyabe, “Det goyen damumbe al kura dama unjkureñde metey teñ hora tiyyey gote folek. Niñgeb hora go teñbe al bunineñ samuñ miñmon farañ yurtek igiñ gega, gwaha ma tiya,” yeñ iney teñ buluñ iramiñ. ⁶ Irkeb Yesu beleñ, “Tubul tinañ. Daniñ dufaymiñ buluñ irde han? Yeñbe mata igiñ muñ wor po nira. ⁷ Al bunineñ samuñ miñmonbe hugineñ denya hikeb igiñ farañ yurde hinayiñ. Goyenpoga nebe denya hugineñ ma hitek. ⁸ Yeñ beleñ mata nirtekbe gag po nira. Nat fimiñ sam nira gabe ne kammeke mete nirnayiñ goke teñ gago gitik nira. ⁹ Niñgeb fudinde wor po dineñ hime. Ne niñ naña kuruj gayen tagalde tukuy heñbe bere gare mata tiya gake wor tagalde hike nurde hinayiñ,” yinyiñ.

¹⁰ Irkeb Yesuyen komat kura denjembe Yudas Iskariot gore pris buda gote karkuwanmiñ haniñde pel ire yeñ kuriñ. ¹¹ Kuñ yenkeb yende mere goyen nurde aman heñbe horare damu girtek inamiñ. Irkeb Yudas go daha mat kura Yesu goyen mel gote haniñde kereñ yeñ dufay heñ hinhin.

Yesuya komatmiñya dula funañ tiyamiñ
(*Matiyu 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Yon 13:21-30*)

¹² Be, hanja wawunbe beret yis miñmon nen nen nalu miñ ureñ tiya yeñ nurdeb Yesuyen komatmiñ yago beleñ, “Damde kuñ Pasoba nature niñ biñge goyen gitik irniñ?” yeñ gusuñan iramiñ. Go nature goyenterbe Pasoba niñ teñ sipsip dirneñ gasa yirde kunga teñ hanjen. ¹³ Irkeb Yesu beleñ komatmiñ irawa kura hulyañ yirdeb, “Yerusalem kuñbe al kura fe kuwe teñ wan kuke keneñbe gama iriryey. ¹⁴ Ya binde hurkukeb gama irde hurkuñ ya miñ al goyen keneñbe, ‘Tisa beleñ, “Gasuñ darebe neya komatneya Pasobayen biñge netek?” yihi,’ iniryey. ¹⁵ Gwaha inkeb ya bana goñ gasuñ kuruj kura hende hi, bikkeñ sope irtiñ goyen dikala diryey. Irkeb gasuñde gorbe dula teñ teñ det goyen gitik iriryey,” yinyiñ. ¹⁶ Irkeb irem go Yerusalem kuñbe yeñ yinyiñ gwahade po yenaryum. Irdeb Pasoba biñge goyen gitik irdeb mulgañ haryum.

¹⁷ Be, wawunbana hekeb Yesuya komatmiñ 12ya goyen yare gor kuñ forok yamiñ. ¹⁸ Irdeb ya biñde goñ hurkuñ keperde dula teñ hinhan. Dula teñ henyabe Yesu beleñ, “Fudinde wor po dinhem. Al unjkureñ kura tumñan dula teñ hite bana gare po asogoner haniñde niryey,” yinyiñ. ¹⁹ Irkeb komatmiñ weñ gor hinhan gobe kandukneñ nuramiñ.

* 14:1: Bikkeñ Israel mar Isip naña tubul teñ Kenan kuniñ tiyamiñyabe Al Kuruj beleñ sipsip al diriñ dirneñ gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayiñ yinyiñ. Munañ al kura gwaha ma tiyamiñ marbe Al Kurujyen miyon beleñ wanbe mel gote urmiñ mataliñya dapñamiñ mataliñya goyen tumñan gasa yirke kamamiñ. Gega meremiñ gama iramiñ marbe miyonmiñ beleñ yubul tiyamiñ goke dufay heñ heñ ge dula mata teñ hinhan.

Irdeb yun̄kuren̄ yun̄kuren̄ wañbe, “Ne niñ daw yeñ ha?” inen̄ gusun̄an̄ irde hinhan. ²⁰ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Gobe al neya tumñan̄de beret teñ fe koron̄ un̄kuren̄ bana fakamde hi al goreb gwaha tiyyen̄. ²¹ Ne Al Urmiñ gabe Al Kurun̄yen mere basañ al beleñ bikken̄ asañde kayamiñ goyen po gama irdeb kameñ. Goyenpoga ne Al Urmiñ gayen asogoner haniñde niryen̄ al gobe kanduk kurun̄ wor po tiyyen̄. Al gobe kawan̄ ma hiriñ manhan kanduk bulun̄ goyen go ma kenwon̄,” yiniñ.

²² Irdeb biñge nene heñyabe Yesu beleñ beret teñbe Naniñ igiñ nurd unen̄be ubala teñ komatmiñ yuniñ. Yunen̄be, “Beret dunhem gahade gayen po nebe deñ ge teñ kameñ. Niñgeb goke teñbe beret gabe gason̄ne geb, teñ nenan̄,” yiniñ. ²³ Irdeb wain fimiñ gisu bana hitiñ goyen teñbe sopte po Al Kurun̄ igiñ nurd unen̄be, “Ga nenan̄,” yinen̄ yunkeb tumñan̄ nitiñ ala tiyamiñ. ²⁴ Irkeb Yesu beleñ, “Al megen hañ kurun̄ gake Al Kurun̄ beleñ biña tareñ tiyyiñ goke teñ darine wok irde kameñ. Niñgeb wain nahan̄ gobe darine. ²⁵ Fudinde diniñ hime. Wain fimiñ gayen teban̄ ma newen̄. Kun̄ kun̄ Al Kurun̄ beleñ alya bereyamiñ doyan̄ yiryen̄ goyenter gab denya tumñan̄ sopte wain fimiñ gergen̄ netek,” yiniñ.

²⁶ Be, go kamereb tikiñ hamiñ. Irdeb Olip dorñdorñde hurkamiñ.

Pita beleñ helwan̄ hiyyen̄ goke tagalyiñ

(Matiyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

²⁷ Be, hurkun̄ gor heñbe Yesu beleñ gaha yiniñ: “Deñ tumñan̄ nubul teñ busahar-nayiñ. Mata gote merembe hakot asañdeb,

‘Sipsip doyan̄ al go maymekeb sipsipbe burgagaw kernayiñ,’ katiñ hi. *Sekaraia 13:7*

²⁸ Gega kameñ goyen sopte huwardeb ne wa mehen̄ heñ Galili kwen̄,” yiniñ. ²⁹ Irkeb Pita beleñ, “Al hoyañ gabe gubul tinayiñ gega, nebe epte ma wor po gwaha tiyen̄,” inyiñ.

³⁰ Irkeb Yesu beleñ, “Fudinde wor po ginen̄ hime. Hañka wawun̄ tatirok irawa ma irkeya ge wa wawun̄ karwore ne niñ helwan̄ heñ, ‘Al gobe ma nurd unen̄ hime,’ yawayiñ,” inyiñ.

³¹ Gega Pita beleñ, “Geya wor igiñ kamyen̄. Go ma wor po gubul tiyen̄,” inen̄ tareñ po hiriñ. Irkeb kadam yago manañ huwardeb tumñan̄ gwaha ala inamiñ.

Yesu Getsemani heñ Al Kurun̄ mere iryiñ

(Matiyu 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Be, gor mat kun̄ naña deñe kura Getsemani inen̄ han̄yende gor forok yeñbe komatmiñ goyen, “Gar keperde doyan̄ nirde hike nebe Al Kurun̄ mere ireñ,” yiniñ.

³³ Irdeb Pita, Yems, Yonya po yadeb gasun̄ hoyañde kwamiñ. Goyareb Yesube dufaymiñya biñyabe kanduk wor po hiriñ. ³⁴ Irkeb mel karwo goyen yiniñ. “Kanduk kurun̄ wor po mununa. Irkeb kamtek wor po nurhem. Niñgeb gar heñ ken̄kela heñ hingan̄ ko,” yiniñ.

³⁵ Gwaha yinen̄be gor mat muñ kura siñgir teñ kun̄be megen katen̄ dokolhon̄ yugulun̄ teñbe beleñ hoyañ kura hi kenem kanduk kurun̄ yeñ hitte forok yetek nalu goyen forok ma yewon̄ yeñ Al Kurun̄ mere iryiñ. ³⁶ “Ado, mata budam kurun̄ gabe delgerbe meten̄en̄ kuram moñ. Niñgeb beleñ hoyañ kura hi kenem kanduk gayen go ma tewen̄. Goyenbe nere dufay ma gama irayiñ. Gigen dufay go po gama irayiñ,” inyiñ. ³⁷ Irdeb mulgan̄ heñ kun̄ komatmiñ karwo gobe firin̄de hike yiniñ. Gwahade yenen̄be Pita goyen, “Saimon, bikken̄ ferha gago? Epte ma keperde muñ kura doyan̄ hawayiñ? ³⁸ Arkup ma yo, irde Al Kurun̄ mere irde ga hayiñ. Gogab Satan wan̄ lom girkeb go ma katayiñ. Begerbe wilakñen̄ nurde ha. Gega ulgebe kanduk heñ hi,” inyiñ.

³⁹ Irdeb sopte yubul teñ kun̄ han̄kapyo Al Kurun̄ mere iryiñ gwahade po inyiñ. ⁴⁰ Be, mulgan̄ heñ wañbe mel karwo goyen dukpu hika yirke sopte po firin̄de hike yiniñ. Irkeb mel go huwardeb feramiñ goke warga heñbe Yesu goyen gwaha mat kura mere irtek ma nuramiñ.

⁴¹ Gwahade yenen̄be mulgan̄ heñ Al Kurun̄ mere irde hinhin̄ gasun̄de kuriñ. Irdeb funañ mel karwo go hitte wañbe, “Huwarnañ! Ep ferde usan̄ hahan̄ niñ. Ne Al Urmiñ gayen mata bulun̄ mar haniñde nertek nalube gago forok yihi. ⁴² Huwarke kuniñ. Asogoner haniñde nertek albe gago bikken̄ waya geb,” yiniñ.

*Waj Yesu tanaraminj**(Matiyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)*

⁴³ Gwaha yinej hikeyab Yesuyen komatminj kura Yudasyabe Yesu tej tej marya goyen wayaminj. Fulejare ninj bidilaya nukwaya yanarde wayaminj. Go mar gobe pris buda gote karkuwanjinjya Moseyen saba marya irde Yuda marte doyanj mar parguwakya belej hulayanj yirkebe gogo wayaminj. ⁴⁴ Be, Yesu asogom hanijde kertek al goreb belen waj henya Yesu tetek mar goyen yinyinj. “Kunj forok yenjbe mata kura tiyenj geb. Al kura amanj amanj irde ulunde u irmeke nenenjbe gog po yenj kunj tenayinj. Irdeb upsinej po tanarde tej kunayinj,” yinyinj. ⁴⁵ Irdeb forok yenj goyare po Yesu hitte wanjbe, “Tisa,” inenjbe yende pere ird ird matare ulunde u iryinj. ⁴⁶ Irkebe al buda gore wanj tanaraminj. ⁴⁷ Gwaha tikebe Yesu komatminj kura yenj binde hinhin goreb fulejare ninj bidilaminj mardeb pris buda gote kurunjinjde metenj al gote kirminj sapa iryinj. ⁴⁸ Irkebe Yesu belej yenj tetek mar goyen, “Ne gayen fuleja mar yad kunj hime geb, gago fulejare ninj bidilaya nukwaya mananj wanj nawarninj tej hanj? ⁴⁹ Nebe denja huginej hinhet. Al Kurunjen ya balem bana saba tagalde hinhem. Gega go ma nade hinhan. Goyenbe gonjinj. Al Kurunjen asanjde mere katiinj hi gwahade po forok yiyyenj,” yinyinj. ⁵⁰ Irkebe komatminj yago tumnanj Yesu tubul tej busaharaminj.

⁵¹⁻⁵² Goyenterbe al forenj kura amil faykek po aw tej Yesu gama irde hinhin. Goyenbe yenj mananj mel gore tanarkebe amil goyen gor po afuyanj henjbe kupsonj busaharyinj.

*Yesube pris buda gote kurunjinj dilinde huwaryinj**(Matiyu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)*

⁵³ Be, Yesube pris buda gote kurunjinj Kaiafas hitte tukukebe pris buda gote karkuwanjinjya, Yuda marte doyanj mar parguwakyaabe Moseyen saba marya tumnanj gabu iraminj. ⁵⁴ Be, Pitabe Yesu gama irde kurinj gega, gisaw yarham po hinhin. Irdeb pris buda gote kurunjinjde ya kurunj goyen milgu irtinj koya bana gonj gabu gasunde hurkuriinj. Irdeb gorbe ya goyen doyanj irde hinhan marya tumnanj kak katej hinhan. ⁵⁵ Irkebe pris buda gote karkuwanjinjya Yuda marte doyanj mar tumnanj goya gabu irde da misinjde kura Yesu mayteke kami yenj mere sege iraminj. Gega mere minj iginj kura ma kenaminj. ⁵⁶ Gorbe al budam Yesu merem yanj irninj yenj usi mere fakaka iraminj. Gega mereminj kurunj gobe sonj ala heke minj kenkelak kura ma forok yirinj. ⁵⁷ Gwaha tej kunj kunjbe al kura belej huwardeb usi mere gahade tiyaminj. ⁵⁸ “Al gareb, ‘Al Kurunjen ya balem al hanijde irtinj gabe upew urenj. Irdeb nanjka hal karworeb hoyanj irenj. Goyenbe al hanijde irtinj gahade monj,’ yeke nurtirinj,” yaminj. ⁵⁹ Gega merem goyen wor sonj ala hej minj kenkelak ma forok yirinj.

⁶⁰ Irkebe pris buda gote kurunjinj belej gor gabu iraminj mar dilinj mar huwardeb, “Mere ulger irde hanj gayen kura munj wol ma hawayinj? Dahade nurde ha?” inenj Yesu gusunanj iryinj. ⁶¹ Gega Yesu gobe haywanj ma irde balminj po hinhin. Irkebe sopte po gusunanj irdeb, “Ge gayenbe Mesaia, Al Kurunjenj belej doloj irde hityen gote Urminj?” inyinj. ⁶² Irkebe Yesu belej wol henjbe, “Gwaha, nebe ge yaha gog po. Ninjgeb ne Al Urminj gayenbe al denjem yanj wor po henj Al Kurunjenj sanjinjinj kurunj wor po gote hanij yase belej keperdeb kigarinjinj faykek hende katej himeke nennayinj,” inyinj. ⁶³ Gwaha inkebe pris buda gote kurunjinj goreb Al Kurunjenj sukal ira yenj binj ar yeke ulinjhorminj erek irdeb, “Yingenj gwaha yihi geb, daniinj merem yanj irtek al hoyanj ninj nurtek?” yirinj. Irdeb al buda goyen, ⁶⁴ “Al Kurunjenj sukal ira gab dahade nurde hanj?” yinej gusunanj yiryinj. Irkebe mel goreb binjde bulunj nurde Yesu goyen kamyenj wor po yaminj. ⁶⁵ Irkebe kura belej meyanj irde amil tej dilinj mala tej hanij buda irde mayde henjyab, “Tagala. Ganunjenj belej muguna?” inaminj. Irdeb pris buda gote kurunjinjde ya goyen doyanj irde hanjen mar belej tukunjenjbe usulak tiyaminj.

*Pita belej Yesu ninj helwanj hirinj**(Matiyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)*

⁶⁶ Be, Pitabe pris buda gote kurunminde ya kurun koya belej po milgu irtij bana gorj al gabu irde hanjen sawsawa kurun kura goyenter hikeyabe pris buda gote kurunminde metej bere kura wayyij. ⁶⁷ Yenje kak katerj hinhin. Gwaha tej hikeya bere gore waj kenkela irdeb, “Ge mananj Nasaret ninj al Yesuya hinhan,” inyij. ⁶⁸ Goyenpoga Pita belej helwanj irdeb, “Gebe da ninj yenj ha? Neb goke kura yenj ha yenj ma nurde hime,” inenje gabu gasuj go tubul tej hoyande kuri. ⁶⁹ Be, bere goreb Pita sopte po kenejbe gor huwarde hinhan mar goyen, “Yesuyen kadom kurabe gago,” yinyij. ⁷⁰ Irkeb tebanj po helwanj hirij.

Be, munj kura hitjenj tejbe yenj bindere hinhan mar goreb, “Fudinde, gebe Galili ninj al. Nijgeb kuraminjbe ge gago,” inaminj. ⁷¹ Irkeb huwardeb mere hitem po yirdeb, “Nebe Al Kurun belej nenenj hikeya fudinde wor po dinej hime. Nebe al goke yenj hanj yenj ma nurde hime,” yinyij. ⁷² Irkeb goyare goyen po tatirok wawuj irawa iryij. Irkeb Yesu belej, “Tatirok iraw ma irkeya ge wa wawuj karwore ne ninj yenj, ‘Al gob go ma nurd unej hime,’ yawayij,” inyij goyen goke bij bak yirij. Irkeb mata tiyyij goke kandukjenj wor po nurde esenj epte ma tiyyij.

15

Yesu Pailat dilinde huwaryij

(Matiyu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Yon 18:28-38)

¹ Be, wampot wor po pris buda gote karkuwanjinjya Moseyen saba marya Yuda marte doyanj mar parguwakya doyanj mar tumnanj waj gabu irde mere sege irdeb, “Mayteke kami,” yaminj. Irdeb Yesu hanij fere tej Pailat, Roma gabman belej tej kerke Israel wayyij doyanj al goyen hitte tukaminj. ² Irkeb Pailat belej huwardeb, “Yuda marte doyanj al kurun yenj hanj gobe ge gago?” inenj gusunanj iryij. Irkeb Yesu belej wol henje, “Gwaha, gigenj yaha gog po,” inyij. ³ Be, pris buda gote karkuwanjinj belej det budam ninj Yesu goyen minje iraminj. ⁴ Irkeb Pailat belej, “Dahade nijgeb mere ulger irde hanj kurun gayen kura munj ma wol henj ha?” inenj sopte gusunanj iryij. ⁵ Goyenbe go ma haywanj irke kenejbe dilinj fot yirij.

⁶ Be, Pasoba dula nalu kurun gwahade goyenterbe Pailat belej al koyare hanjen goyen Yuda mar belej po deje urkeb unjkurenj kura tej sinja irde hiyen. ⁷ Goyare goyenbe al kura denjem Barabasya kadom yagoyabe bikkenj Roma gabman asogo irde fuleja tej al gasa yirke kamkeb yade koyare yeraminj goyen hinhan. ⁸ Be, nalu goyenter Pailat belej mata tej hiyen go gwahade po diri yenj nurdeb Yuda mar goyen Pailat gusunanj irninj yenj wayaminj.

⁹⁻¹⁰ Be, Pailatbe al budam pris buda gote karkuwanjinj yubul tej Yesu gama irkeb pris buda gote karkuwanjinj belej kenej danij nenj ma gama dirhanj yenj nurdeb gogo Yesu ninj iginj ma nurde yenj hitte tawayaminj goyen bikkenj yenenj bebak tiyyij. Nijgeb Pailat gore huwardeb, “Denje Yuda marte doyanj al kurun gayen tubul tej dunwoj yenj nurde hanj?” yinenj gusunanj yiryij. ¹¹ Gega pris buda gote karkuwanjinj belej al buda kurun goyen, “Barabas sinja ira innayij,” yenj bij yade tukaminj.

¹² Be, Pailat belej huwardeb, “Be, gwaha yahanj geb, denj belej Yuda marte doyanj al kurun inenj hanj al gayenbe daha irenj?” yinenj gusunanj yiryij. ¹³ Irkeb al buda kurun goreb hokde po, “Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!” yaminj. ¹⁴ Irkeb Pailat belej sopte gusunanj yirdeb, “Da misinjed gogo yahanj? Da mata buluj tiyuj?” yinyij. Gega al buda kurun gore mere nurtek ma haminj. Irdeb hokde wor po, “Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!” yenj tebanj tiyaminj. ¹⁵ Irkeb Pailat belej al buda kurun goyen gwaha yirmeke binde iginj nurnanj yenje Barabas tej sinja irdeb Yesube tej fuleja marminj haninde kirij. Irkeb tukunj usulak tejbe kuruse hende mayninj yenj tukaminj.

Roma gabmanyen fuleja mar belej Yesu giwgiw irde hinhan

(Matiyu 27:27-31; Yon 19:2-3)

¹⁶ Be, go mar goreb Pailatyen ya kurun goyen sija kurhan tukuñbe fuleña mar pasi po hoy yirke wañ gabu iramiñ. ¹⁷ Irdeb doyañ al kurunyen umña irhet yeñ amil umñam bukkenya digulakya suluk yirke bukken yara hitiñ kura goyen tawañ Yesu hor irde unenbe doyañ al kurunyen tonañhor irhet yeñbe kañ danñanñ yeñ teñ tiga ilde tawañ Yesu tonañde misinñ yeñ po keramiñ.

¹⁸ Be, gwaha irdeya gab doyañ al kurun turun irde hanñen gwahade irhet yeñ giwgiw irdeb, “Gebe Yuda marte doyañ al kurun. Amañen nurde turun girhet,” inen bak mayde epte ma irde hinhan. ¹⁹ Irdeb he nukware tonañde mayde tebañ irde meyañ irde Yesu kahañ miñde kateñ dokolhoñ yuguluñ teñ doyañ al kurun palap irde hanñen gwahade irtiñ yara irde hinhan.

²⁰ Be, mel gobe gwaha mat Yesu go giwgiw irde amil umñam bukkenya digulakya suluk yirke bukken yara hitiñ kura hor irde unamiñ goyen tugu teñbe yende amil po sopte hor irde unamiñ. Irdeb tukuñ kuruse hende mayniñ yeñ teñ siñare kwamiñ.

Yesu kuruse hende mayamiñ

(Matiyu 27:32-44; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

²¹ Be, goyare goyenbe Sairini niñ al kura denembe Saimon goyen tiyuñ hoyañde mat wañ Yerusalem kuñ hinhin. Irkeb fuleña mar beleñ belen keneñbe Yesu farañ urde kuruse tiwi yeñ pakku iramiñ. Saimon gobe Aleksandaya Rufusyat naniñ.

²² Be, mel gore Yesu goyen tukuñ naña deñe kura Golgota inen hanñende gor tukamiñ. (Golgota deñe gote miñbe ‘al tonañ kinñiniñde’.) ²³ Gorbe uliñ misinñ falmuk ird irdde niñ he fimiñya wain fimiñya suluk irtiñ goyen Yesu unamiñ. Gega go ma niriñ. ²⁴ Irkeb teñ kuruse hende kerde kahañya haniñya goyen heya karki yirde nil po teñ yuramiñ. Irdeb amilmiñ yugu tiyamiñ goyen ganuñ beleñ yawaryen yeñbe hora wet ma he parwek wet kura det kuldiñ irtiñ goyen teñ yende matare tiliñ tanaramiñ.

²⁵ Be, Yesube 9 kilok wampot kuruse hende mayamiñ. ²⁶ Irdeb da misinñde mayke kamiñ goyen he parwek kura teñ gahade kañbe kuruse tonañde keramiñ:

YUDA MARTE DOYAÑ AL KURUÑ

²⁷⁻²⁸ Be, go nature goyen po kawe mar irawa kura goyen wor kuruse hende gasa yiramiñ. Irdeb Yesuyen kurusebe kahalte kerdebe al irawa gotebe kurhan kurhan yeramiñ.*

²⁹ Be, al goyañ fole teñ kuñ hinhan gore keneñbe biriñ biriñ teñ, “Be, gebe, ‘Al Kurunyen ya balem goyen pir irde pasi henbe epte nanñahal karwore po ireñ,’ yariñ go? ³⁰ Niñgeb kuruse hende mat gigen tareñger katke ginniñ be,” inen ayañ keramiñ. ³¹⁻³² Al hoyañ beleñ irde hinhan gwahade goyen po pris buda gote karkuwanñiñya Moseyen saba marya yinñen uliñ wor huwardeb, “Al ga kennañ ko. Al hoyañbe farañ yurde hiyen. Munañ yinñenbe epte moñ. Yeñbe fudinde Israel marte doyañ al kurun Mesaia kenem mal po kuruse hende mat kati. Irkeb keneñbe fudinde wor po yeñ nurtek,” inen giwgiw irde ayañ kerde epte ma tiyamiñ. Irkeb Yesu bindere hinaryum al irawa kuruse hende gasa yiramiñ gore wor gwahade po inaryum.

Yesu kamiñ

(Matiyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

³³ Be, kuñ kuñ naña bañkahal wor po hekeb megen kurun gabe kidoma beleñ po alu urke kuñ kuñbe 3 kilok wawuñbana hiriñ. ³⁴ Be, 3 kilok wawuñbana hekeb Yesu beleñ hokde po Al Kurun goyen, “Eloi, Eloi, Lama Sabaktani!” inyiñ. Gote miñbe “Al Kurunne, Al Kurunne, daniñ nubul taha!” ³⁵ Irkeb al goyañ huwarde hinhan gore nurdeb, “Elaia hoy ira go nurnañ,” yamiñ. ³⁶ Goyen nurdeb al kura kup yeñ kuñ amil erek irdeb tukuñ wain fimiñ mukkuwen bana goñ duk irdeb kutumde taw irdeb tawañ, “Nawa,” inenbe, “Be, Elaia beleñ wañ farañ urde teñ kerke katyen daw niñge, mekerke keneñ hiniñ,” yiriñ. ³⁷ Be, Yesu gobe uliñ misinñ kurun wor po kateñ, “Woy!” yeñbe yayaña funañ, “Ha!” irdeb

* 15:27-28: Asañ hoyañdebe gahade hi: 28 Kame mata gwahade fudinde forok yiyyen yeñbe Al Kurunyen asañde gahade katiñ hi: “Yeñbe mata buluñ marya kamiñ.”

kamyin. ³⁸ Irkeb goyare po Al Kurunyen ya balem bana amilbe hende mat kahalte po erek yey katej iraw haryum. ³⁹ Be, fuleja marte doyan alminbe Yesu dilinj mat hej Yesu mere tej daha mat kamyin goyen kenejbe, “Fudinde, al gabe Al Kurun Urmin!” yirin.

⁴⁰ Be, goyarebe bere buda kura gisaw mat huwarde kenej hinhan. Bere gobe Galili mat Yesu gama irde Yerusalem wayamin. Makdala nin Mariaya Yosesya Yems dirnyat milinj Maria, irde Salome manaj gor hinhan. ⁴¹ Bere karwo gabe Yesu Galili hinhinyabe gama irde faraj urde dawet kuraj nurde hikeb unej hanjen bere go goyen.

Yesu mete tiyamin

(*Matiyu 27:57-61; Luk 23:50-56; Yon 19:38-42*)

⁴² Be, Yesu kamyin nalu gobe Sabat nalu goke gitik tej tej nalure kamyin. Nalu gobe Gitik tej tej Nalu inej hanjen. Be, Yesu kamyin goyen wawunbanamindebe, “Hej ga ma Sabat nalu hewej tiya go,” yey nurdeb ⁴³ Arimatea nin Yosep belej Yesu hakwam teke al hoyaj belej al gobe Yesu gama irde hiyen al kurabe gogo yey bulun nurde untek goke ma nurdeb Pailat hitte kuj Yesu hakwam tej tej nin gusunaj iryin. Yeybe tiyuj doyan mar gabu irde hanjen goyen bana nin al. Al budam belej nurd unej hanjen. Yingenbe Al kurun belej alya bereyamin doyan yird yird nalu goke doyan hej hiyen. ⁴⁴ Be, Yosep gore gusunaj irkeb Pailatbe Yesu kama mere goyen nurdeb dinon kok yirin. Irdeb fuleja marminde doyan al nin keya heke wakeb, “Yesube bikkej kama?” inej gusunaj iryin. ⁴⁵ Irkeb al goreb, “Fudinde, gwaha tiya,” inke Pailat belej nurdeb Yesu hakwam goyen Yosep tubul tej unyin. ⁴⁶ Irkeb Yosep gobe kadomya kuj amil faykej damu tej tawaj Yesu hakwam goyen faraj tejbe mala tej tukuj al hakwam yerd yerd nin horabok taltij bana gon keramin. Irdeb hora kurun goyen kan kan irdeb tukuj horabok mohon pet tiyamin. ⁴⁷ Makdala nin Mariaya Yoses milinj Mariayabe Yesu hakwam goyen gor kerhan yey kenaryum.

16

Yesu kamyinde mat huwaryin

(*Matiyu 28:1-8; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10*)

¹ Be, Yuda marte usaj nalu, Sabat go hubu hekeb Makdala nin Mariaya Yems milinj Mariayabe Salomeya gobe Yesu kamyin hakwam goyen sam irtek yey he fimin kura hamin igin mun goyen damu tiyamin. ² Irdeb fay urke Sande wampot mun naja pirik irkeyabe horabok bambare kwamin. ³ Kun henjabe, “Horabok mohon pet titin hora kurun gobe ganun belej kan kan irde sina iren tiya?” yey kadam gusunaj gird tiyamin. ⁴ Gega hurkun henjabe horabok bema mohonde nankenenbe hora kurun wor po goyen bikkej tej sina irtin kenamin. ⁵ Gwahade kenejbe kuj forok yey horabok bana hurkunbe al fonen kura ulinhor faykek manaj yase belej mat keperde hike kenejbe kafura hamin. ⁶ Irkeb al goreb, “Kafura hej ma. Nasaret nin al Yesu kuruse hende mayke kamun goke wayhan gobe gar ma hi. Yeybe bikkej huwara. Keran gasundebe hubu ga kennan. ⁷ Ningeb kunbe komatminya Pitaya yenej momon yirnan. Yesube yingen yiyun gwahade po, yey wa mehen hej Galili kuyen. Gor gab kennayin,” yinyin. ⁸ Irkeb bere gobe kafura hej barbar yey kukuwamen nurdeb horabok bema bana mat katej sinare hejbe busaharde kwamin. Gega kafura hejbe mata kenamin goke al kura ma momon yiramin.

Yesu belej komatmin hulyan yirdeb Al Kurun hitte hurkurin

[⁹ Be, Yesu wampot mun huwaryin goya goyen hanjapayabe Makdala nin Maria dilinde wa forok yirin. Yeybe unjura 7 ketal urtin hinhin goyen Yesu belej sope irke igin hirin bere go goyen. ¹⁰ Be, bere go Yesu kenej mulgan hej kunbe Yesu gama irde hanjen marya Yesu kamyin gote doloj hej esen hinhan marya goyen momon yiryin. ¹¹ Gega mel gobe bere gore, “Yesube kamunde mat huwara. Irke kenhem,” yinyin go nurdeb fudinde yey ma nuramin.

¹² Be, go kamereb Yesube komatmin irawa kura Yerusalem tubul tej tiyuj hoyand kuj hikeya al hoyan yara hej yey hitte forok yirin. ¹³ Forok yeke kenej bebak tejbe

mulgaŋ heŋ kuŋ kadam yago momoŋ yiraryum. Gega yeŋbe irem gore yaryum goyen manaŋ fudinde yeŋ ma nuramiŋ.

¹⁴ Be, go kamereb Yesu yiŋgeŋ komatmiŋ 11 goyen ya bana heŋ dula teŋ hikeya forok yiriŋ. Forok yeŋbe al beleŋ huwaryiŋ kamere keneŋ momoŋ yirke ga tonaŋ tareŋ irde usi tahaŋ yeŋ nurde wasak po tiyamiŋ mar goyen goke yineŋ teŋ saba yiryiŋ.

¹⁵ Irdeb, “Kuŋ naŋa kuruŋ al hike kwa goyen bana ne niŋ yitiŋ mere igiŋ gayen tagalde momoŋ yirde tukunayiŋ. ¹⁶ Al kura baraŋ gayen fudinde yeŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde baptais tenayiŋ mar gobe Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ tiyyeŋ. Gega al gwaha ma tinayiŋ mar gobe Al Kuruŋ beleŋ merem yaŋ yiryeŋ. ¹⁷ Ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayiŋ mar gobe Al Kuruŋyene tareŋde mata tiŋeŋ gahade teŋ hinayiŋ: deŋner uŋgura yakira teŋ hinayiŋ, naŋa hoyande niŋ mere mat Al Kuruŋ mere irde hinayiŋ, ¹⁸ haniŋde kunere duwi yanarke yisinayiŋ gega go ma kamnayiŋ, fe det buluŋ miŋyaŋ nene kamtek goyen nenayiŋ gega go ma kamnayiŋ. Irdeb al gore garbam mar haniŋ yerde yuneŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb igiŋ henayiŋ,” yinyiŋ.

¹⁹ Be, Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu beleŋ mere yiryiŋ go kamereb Naniŋ Al Kuruŋ beleŋ tumulgaŋ tike hurkuŋ al deŋem yaŋ heŋ haniŋ yase beleŋ kipiryiŋ.

²⁰ Be, go kamereb Yesuyen komatmiŋ beleŋ kuŋ yeŋ ge yitiŋ mere igiŋ goyen naŋa al hike kwa kuruŋ gayen bana tagalde tukamiŋ. Gwaha teŋ hikeyabe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ komatmiŋya heŋ meteŋ teŋ mel gore mere teŋ hinhan goyen fudinde yeŋ nurd nurd niŋ teŋbe mata tiŋeŋ turŋuŋ yaŋ kurayen kurayen goyen manaŋ forok yirde hinhin.]

Luk Luk belej Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ kayyiŋ

Yesu niŋ yitiŋ mere fudinde Luk belej Tiofilus hitte kayyiŋ

¹⁻² Be, doyaŋ al Tiofilus, nebe Yesu niŋ momoŋ gireŋ tihim. Be, al kurabe Yesu belej metenjiŋ miŋ urde metenŋ teŋbe kuŋ kuŋ pasi iryiŋ goyen yenya diliŋde wor po keneŋ hinhan geb, asaŋde goyen kayamiŋ. Irde kamebe al kura yeŋ niŋ tagalde tukuŋ hinhan mar gore wor baraŋmiŋ asaŋde kayamiŋ. Munanŋ kurabe mohoŋde tagalamiŋ. Al budam hoyan wor gwahade goyen po Al Kurunŋ belej mata gwahade forok yiyyeŋ yiriŋ goyen neŋ hitte forok yekeb daha mat kura basaŋ heŋ tagalniŋ yeŋ kurut yeŋ hinhan, irde gayenter wor gwahade po teŋ hanŋ. ³ Niŋgeb nebe daha mat mat kuŋ Yesu go forok yiriŋ, irde gor mat kuŋ mata teŋ metenŋ teŋ hinhin kurunŋ goyen tumŋanŋ nigeŋ keŋkela utma teŋ tukumiŋ. Irde nigeŋ bebak teŋbe ge wor ne nurmiŋ gwahade nurwoŋ yeŋbe baraŋ goyen miŋde mat forok yeŋ kuŋ bumiŋde hiriŋ goyen gago kaŋ guneŋ tihim. Gwaha tiyeŋbe igiŋ yeŋ nurde hime. ⁴ Gogab Yesu niŋ mere momoŋ girde hike nurde hayen goyen fudinde yeŋ nurayiŋ.

Al Kurunyen miyoŋ belej Yon Baptais kawanŋ hiyyeŋ goke tagalyiŋ

⁵ Be, Yudia naŋare niŋ doyaŋ al kurunŋ Herot hinhin goya goyenterbe Al Kurunŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ al kura hinhin. Deŋembe Sekaraia. Asembe Abaisa. Abaisa gobe Al Kurunŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ irde hinhin. Niŋgeb asem yago kamekkeŋ wor mata goyen po teŋ hinhan. Sekaraia berembe Elisabet. Elisabetbe Aronyen miŋde mat watiŋ. Aronbe haŋkapyo wor po Al Kurunŋ belej yeŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ marte kurunŋmiŋ iryiŋ. ⁶ Be, ire unya gobe Al Kurunyen mereya matayabe keŋkela po gama irde heŋbe uliŋde mere miŋmoŋ hinaryum. Al Kurunŋ belej wor huwak po yeneŋ hinhin. ⁷ Gega berembe niga geb, diriŋ kura ma besa irde hinhin. Duliŋ heŋ kuŋ kuŋbe tumŋanŋde alik wor po haryum.

⁸ Be, Al Kurunŋ doloŋ ird ird mata goyen Liwai mar miŋ hoyanŋ hoyanŋ belej metenŋ teŋ hinhan. Niŋgeb Abaisayen miŋde niŋ marte nalu forok yekeb yeŋ belej gabu irdeb tonanŋ heŋ metenŋ teŋ hinhan. Niŋgeb Sekaraia mananŋ gor heŋ metenŋ teŋ hinhin. ⁹ Be, mel go gwaha teŋ heŋyabe ganuŋ belej Al Kurunyen ya balem bana goŋ gasuŋ himam bana hurkuŋ det hamŋeŋ yaŋ kumga teŋ doloŋ iryeŋ yeŋbe yende matare tiliŋ tanaramiŋ. Irkeb Sekaraia deŋemde harkeb gasuŋ himam bana goŋ hurkuriŋ. ¹⁰ Irde det hamŋeŋ yaŋ kura insens goyen kumga teŋ Al Kurunŋ doloŋ irde hikeyabe al siŋare hinhan marbe tumŋanŋ Al Kurunŋ mere irde hinhan.

¹¹ Be, Sekaraia gore gasuŋ himam bana goŋ heŋ alta diliŋ mar huwarde det hamŋeŋ yaŋ goyen kumga teŋ hikeyabe Al Kurunyen miyoŋ kura alta gote yase belej mat forok yeŋ huwarde hinhin. ¹² Irkeb Sekaraia belej miyoŋ go keneŋbe kafura wor po heŋ barbar yiriŋ. ¹³ Gega Al Kurunyen miyoŋ gore, “Sekaraia, kafura heŋ ma yo. Al Kurunŋbe diriŋ niŋ gusuŋanŋ irde hinhan goyen bikkeŋ nuryiŋ. Niŋgeb berge Elisabetbe diriŋ al diriŋ kura kawanŋ kiryeŋ. Irkeb deŋembe ‘Yon’ inayiŋ. ¹⁴ Irde beger matbe yeŋ ge igiŋ wor po nurde amanŋ hawayiŋ. Al budam wor amanŋ henayiŋ geb. ¹⁵ Yeŋbe Al Kurunyen diliŋde deŋem yaŋ wor po hiyyeŋ. Irde bikkeŋ Al Kurunŋ belej metenjiŋ kurunŋ kura iryeŋ yeŋ basiŋa iryiŋ geb, wainya fe tareŋya ma nene hiyeŋ. Diriŋ gobe miliŋ biŋde hikeya Holi Spirit belej ketal urdeb hiryoŋmiŋ iryeŋ. ¹⁶ Yeŋ belej gab Israel mar budam Al Kurunŋ harhok unamiŋ goyen yumulgaŋ teŋ Al Kurunŋ hitte yukuyeŋ. ¹⁷ Kame Doyaŋ Al Kurunŋniŋ wayyeŋ goke teŋbe Yon wa meheŋ heŋbe Holi Spirityen tareŋde bikkeŋ Al Kurunyen mere basaŋ al Elaia belej metenŋ kurunŋ teŋ hinhin goyen tareŋde metenŋ teŋ hiyeŋ. Al saba yirde hikeb nurdeb naniŋ yago belej diriŋmiŋ ge biŋ mulgaŋ heŋ hinayiŋ. Irde Al Kurunyen mere bada heŋ go ma nurhet nurhet teŋ hinayiŋ mar goyen saba yirke Al

Kurunyen dufay gama irde huwak henayin. Alya bereya kurun gobe Yon belej gwaha mat saba yirke dufaymin bek yenayin. Irkeb yen kamereb Doyan Al Kurun wan mere tike goyen nurtek yen ga hinayin,” inyin. ¹⁸ Gwaha inkeb Sekaraia goreb, “Nebe alik wor po. Berne manan dirin kawan kertek nalube hubu hirin geb, daha matbe mere gayen fudinde ninha yen nuren?” inen gusunjan iryin. ¹⁹ Irkeb miyon goreb gaha inyin: “Nebe Gabriel. Al Kurun dilin mar hime geb, yen belej po nad nerke katenbe mere igin yen belej alya bereyamin yumulgan ten ten gayen gago momon girde hime. ²⁰ Irde Al Kurun belej mata goyare forok yiyyen yen nalu kiryin goyen momon girmeke ga gebe usi yen nurha. Ningeb mohonge katyen. Irdeb hanjka mat kun kunbe mata ginhem goyen forok yeke gabe sopte mere tiyayin,” inyin.

²¹ Goyare goyen Sekaraia gobe gasun himam bana gon mat aranen ma katkeb al sinjare hinhan mar gore doyan heman hemanbe, “Al gabe daha kura ten aran ma katen hi?” yen kukuwamnen nuramin. ²² Be, Sekaraia go sinjare katenbe mere ma yiryin. Mere titek epte mon geb, hanin belej po tunan yirde hike kenenbe, “Al ga gasun himam bana gon henya mata kura forok yeke kena,” yen nuramin. Sekaraia gobe mohon kattin gwahade po hinhin.

²³ Be, metenmin gor hubu hekeb Sekaraia gobe mulgan hen tiyunminde kurin. ²⁴⁻²⁵ Hitnen tenbe berem Elisabet goyen bin hirin. Irdeb, “Dirin nem mon henyabe memyak nurde himyen. Gega Al Kurun belej buninen nurd nunke gago dirin nem yan hihim. Ningeb memya ma hewen,” yen amanen nuryin. Irde gagasi 5 gayen yaminde po hen wilwul ma ten hinhin.

Al Kurunyen miyon belej Yesu kawan hiyyen yen Maria momon iryin

²⁶ Be, Elisabet go bin hirin goyen kun kun gagasim 6 hekeb Al Kurun belej miyonmin Gabriel ten kerke Galili nana bana gon nin taunde Nasaret kurin. ²⁷ Kunbe bere fonen kura aly ma hitin hitte forok yirin. Bere gobe al kura denem Yosep belej tiyyen yen mekerd untin hinhin. Yosepbe bikken Israel marte doyan al kurun Dewityen minde mat watin. Bere fonen Yosep nin mekerde untin hinhin gote denembe Maria.

²⁸ Be, Al Kurunyen miyon go yen hitte kun pere irdeb, “Gebe Al Kurun belej igin wor po nurde gunen hi. Yenbe kenkela doyan girde hi,” inyin. ²⁹ Irkeb mere go nurdeb, “Danin geb bere kurun denem yan mere irde pere irtinen nira?” yen kanduknen nurde meremin goke kukuwamnen nuryin. ³⁰ Irkeb miyon goreb, “Maria, kafura hen ma yo. Al Kurun belej igin wor po nurd gunen hi. ³¹ Ningeb bege yan henbe dirin al dirin kura kawan kerayin. Irdeb denembe ‘Yesu’ inayin. ³² Yenbe al denem yan wor po hiyyen. Irde Al Kurun tonnen yan wor po, det kurun gayen yiryin al gote Urmin innayin. Yenbe bikken asem Dewit belej Israel mar goyen doyan yirde hinhin al gwahade goyen po, Al Kurun belej yende aly bereya gote Doyan Al Kurunmin iryen. ³³ Irkeb Al Kurunyen aly bereya Yekopyen dirnen wen goyen huginen doyan yirde hiyen. Hubu ma wor po hiyyen,” inyin. ³⁴ Gwaha inkeb Maria belej wol henbe, “Nebe fonen wor po, aly ma hitin. Gega daha matbe ge yaha goyen forok yiyyen?” inyin. ³⁵ Irkeb miyon gore, “Mon, Holi Spiritbe ge hitte katyen. Irke Al Kurun tonnen yan wor po det kurun gayen yiryin al gote tarenbe ge hitte katyen. Irkeb dirin kawan kerayin. Dirin gobe Al Kurun hitte mat wayyen ningeb, yenbe mata bulun minmon, al wukke wor po hiyen. Goke tenbe dirin gobe Al Kurunyen Urmin wor po inen hinayin. ³⁶ Be, nononge Elisabet nin nura. Yenbe alik bulun wor po, epte ma dirin kawan kertek gega, bin yan hi. Gabe gagasim 6 hihi. ³⁷ Ningeb Al Kurun dilindeb det kura metenen ga mon,” inyin. ³⁸ Gwaha inkeb Maria gore, “Nebe Doyan Al Kurunyen meten bere po. Ningeb daha kura nire yenbe igin ala, yen nura gwahade po niryen,” inyin. Be, gwaha inkeb Al Kurunyen miyon go Maria tubul ten kurin.

Maria kun Elisabet kinyin

³⁹ Be, Al Kurunyen miyon belej mere iryin go kamereb Maria gobe mere goyen kenkela bebak tiye yen gitik tenbe aranen po nononmin Elisabet hitte kurin. Yenbe Yudia nanare nin dugu bana gon taun kura gor hiyen geb gor po kurin. ⁴⁰ Kun Sekaraiyen yare forok

yeŋ Elisabet keneŋbe pere iryiŋ. ⁴¹ Irkeb pere iryiŋ goyen Elisabet beleŋ nurkeb diriŋ Elisabet biŋde hinhin gore dirkuk tiyyiŋ. Goyare goyenbe Holi Spirit beleŋ Elisabet ketal uryiŋ. ⁴² Irkeb nonoŋmiŋ Maria go kawan po gaha inyiŋ: “Gebe Al Kuruŋ beleŋ guram girde igiŋ igiŋ wor po giriyeŋ. Niŋgeb gebe bere hoyan yara moŋ. Irde diriŋ teŋ besa irayiŋ goyen manan Al Kuruŋ beleŋ guram irde igiŋ igiŋ iryeŋ!” ⁴³ Da mata igiŋ goyen timekeb Al Kuruŋ beleŋ ne niŋ amaŋeŋ nurd nunenbe Doyan Al Kuruŋner miliŋ gare ne hitte waya! ⁴⁴ Ge beleŋ waŋ pere nirkeb goyare po diriŋ bener hi gare amaŋ heŋ dirkuk tiya. ⁴⁵ Gebe Al Kuruŋ beleŋ mata kame forok yiyyeŋ goke momoŋ giruŋ goyen fudinde yeŋ dufayge tareŋ iran. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ ge niŋ amaŋeŋ nurd gunyeŋ!” inyiŋ.

⁴⁶⁻⁴⁹ Irkeb Maria gobe gaha yiriŋ:

“Nebe Al Kuruŋyen meten bere po, deŋnem moŋ. Gega ne niŋ nurdkakala nirde hiyen. Niŋgeb Doyan Al Kuruŋbe deŋem turuŋ yaŋ irde hime.

Irde Al Kuruŋ, Numulgan teŋ teŋ Al goke bener mat amaŋeŋ wor po nurde unen hime.

Al Kuruŋ saŋiŋ miŋyaŋ beleŋ ne hitte mata kuruŋ forok yiruŋ.

Niŋgeb gayenter mat kuŋ kuŋ al kame kame forok yeŋ hinayiŋ goreb ne niŋ yeŋ,

‘Yeŋbe Al Kuruŋ beleŋ amaŋeŋ wor po nurd unyiŋ,’ yeŋ hinayiŋ.

Al Kuruŋ po ga turuŋ yaŋ wor po.

⁵⁰ Al Kuruŋbe yeŋ palap irde haŋ mar goyen bunijeŋ nurde yuneŋ hiyen.

Yeŋbe al kame kame forok yeŋ palap irde hinayiŋ goyen wor gwahade po yirde hiyeŋ.

⁵¹ Yeŋbe tareŋ miŋyaŋ geb, haniŋde meten karkuwan karkuwan teŋ hinhin gwahade teŋ hiyeŋ.

Irde al kura mar dufaymiŋde neŋ po ga igiŋ yeŋ haŋ mar goyen gasa yirde yakira tike bur yeŋ kuŋ hinayiŋ.

⁵² Yeŋbe megen niŋ doyan mar karkuwan, ‘Neŋ po ga igiŋ,’ yeŋ haŋ mar goyen deŋem moŋ yiryen.

Gega al yingeŋ turuŋ ma yirde haŋ marbe deŋem yaŋ yiryen.

⁵³ Yeŋbe al kura tareŋniniŋde epte ma meten titek yeŋ haŋ mar goyen faran yurde igiŋ yirde hiyeŋ.

Munan saŋiŋniniŋde epte meten titek yeŋ haŋ mar gobe uliŋ uliŋ yakira teŋ hiyeŋ.

⁵⁴⁻⁵⁵ Be, bikkeŋ Al Kuruŋbe asininiŋ Abrahamya foŋeŋmiŋ yagoya hitte biŋa teŋ hinhin. Yeŋbe mel go bunijeŋ yirdeb biŋa teŋ hinhin goyen goke biŋ sir ma yeŋ hinhin.

Niŋgeb Al Kuruŋbe meten marmiŋ Israel mar goyen hugiŋeŋ bunijeŋ nurde yuneŋbe faran yurde hiyeŋ,” yiriŋ.

⁵⁶ Be, Maria go gagasi karwo gwahade Elisabetya heŋbe mulgan heŋ tiyuŋmiŋde kuriŋ.

Yon Baptais kawan hiriŋ

⁵⁷ Be, Elisabet diriŋ kawan kerd kerd nalum forok yekeb diriŋ al diriŋ kawan kiryiŋ.

⁵⁸ Irkeb Elisabet gote tayŋeŋya al buda taunde gor hinhanya gore mere momoŋmiŋ nurdeb, “Doyan Al Kuruŋ beleŋ bunijeŋ nurd unuŋ geb, gogo diriŋ kawan kera,” yeŋbe tumnan amaŋ hamiŋ.

⁵⁹ Be, diriŋ go kawan hiriŋde mat kuŋ naŋa fay 8 hekeb guba yeŋ unniŋ yeŋ wayamiŋ. Irdeb guba yeŋ unenbe deŋembe naniŋ go po deŋe eke kirniŋ yamiŋ. ⁶⁰ Gega mere go nurde miliŋ beleŋ huwardeb, “Moŋ, deŋembe Yon intek,” yiriŋ. ⁶¹ Irkeb mel gore wol heŋbe, “Geya almegeyat taytiriŋ yago kura deŋe gwahadem moŋ!” inamiŋ. ⁶² Irdeb naniŋ wor haniŋ tuŋande po, “Urge deŋembe ganuŋ?” yeŋ gusuŋan iramiŋ. ⁶³ Irkeb Sekaraia gore wol heŋ urmiŋ deŋe kaye yeŋ haniŋ tuŋande po kaŋ kaŋde niŋ he parwek niŋ yinyiŋ. Irkeb tawaŋ unkeb go hende, “Deŋembe Yon,” gwahade kayyiŋ. Irkeb al buda kuruŋ gor gabu iramiŋ goyen diliŋ fot yamiŋ. ⁶⁴ Irkeb goyare po Sekaraia go melak hipirkeŋ heke mere tiyyiŋ. Irdeb Al Kuruŋ niŋ amaŋeŋ nurde turuŋ iryiŋ. ⁶⁵ Gwaha tikeb al buda tiyuŋ goyenter hinhan mar gobe dinon kok yamiŋ. Irdeb mata kuruŋ yenamiŋ go tagalde tukukeb taun Yudia naŋare niŋ dugu bana hinhan gor niŋ mar beleŋ mere momoŋ goyen nurde tukutiŋ ala tiyamiŋ. ⁶⁶ Diriŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ doyan irde hinhin

geb, al tumɲaɲ mere go nuramiɲ marbe mata kuruɲ goke dufay po heɲ hinhan. Irde, “Diriɲ go kuɲ kuruɲ heɲbe al dahade hiyeɲ?” yeɲ kadom gusuɲaɲ gird teɲ hinhan.

Sekaraia beɲ kame mata forok yiyyeɲ goke tagalyiɲ

⁶⁷ Be, Yon naniɲ Sekaraia go Holi Spirit beɲ waɲ ketal urkeb kame mata forok yiyyeɲ goke gaha yiriɲ:

⁶⁸ “Israel marte Al Kuruɲbe Doyaɲ Al Kuruɲ.

Yeɲ beɲ waɲbe alya bereyamiɲ kidoma bana mat yiɲgeɲ hitte yumulgaɲ tiyyeɲ.

Niɲgeɲ yeɲ po ga amaɲeɲ nurde uneɲ turuɲ irde hitte.

⁶⁹⁻⁷¹ Yeɲbe bikkeɲ mere basaɲ marmiɲ yinke meremiɲ basaɲ heɲbe,

‘Al Kuruɲ beɲbe buluɲ nurd duneɲ asogo dirde haɲ marte yufukde mat dumulgaɲ tiyyeɲ,’ yineɲ asiniɲ yago momoɲ yirde hinhan.

Niɲgeɲ Al Kuruɲbe yiɲgeɲ yeɲ hinhin gwahade goyeɲ po,

neɲ dawartek al tareɲ miɲyaɲ wor po goyeɲ* meteɲ almiɲ Dewityeɲ miɲde mat forok irde dunyeɲ.

⁷²⁻⁷⁵ Al Kuruɲbe asiniɲ yago bunieɲ nurde yuneɲ hinhin.

Goke teɲbe haɲkapy a sininiɲ Abraham hitte gahade biɲa tiyyiɲ:

‘Israel marbe asogom yufukde mat yawareɲ.

Irkeb kafura ma heɲ ne doloɲ nirde hinayiɲ.

Hinayiɲ kuruɲ goyeɲbe tumɲaɲ delner wukkeɲ wor po, huwak po heɲ gab doloɲ nirde hinayiɲ,’ yiriɲ.

Al Kuruɲbe asiniɲ yago hitte biɲa tareɲ wor po gwahade teɲ hinhin goyeɲ biɲ sir ma yeɲ hiyeɲ.

⁷⁶ Be, urne Yon, gebe Al Kuruɲ tonɲeɲ yaɲ wor po beɲ mere basaɲ almiɲ giriyeɲ.

Irkeb ge wa meheɲ heɲ Doyaɲ Al Kuruɲ wayyeɲ yitiɲ goke beɲ kerayiɲ.

⁷⁷ Niɲgeɲ gebe daha mat Al Kuruɲ beɲ yende alya bereyat mata buluɲ halde yuneɲbe yumulgaɲ titek beɲeɲ goyeɲ yikala yirde hayiɲ.

⁷⁸ Al Kuruɲbe biɲde mat wor po bunieɲ nurde duneɲ hiyeɲ.

Niɲgeɲ Doyaɲ Al Kuruɲ gobe kame neɲ hitte wayyeɲ.

Yeɲ wayyeɲ goreɲ naɲa fay urke wuk yeɲ tuka go gwahade diriyeɲ.

⁷⁹ Niɲgeɲ yeɲ beɲbe al kidoma bana heɲ mata buluɲ teɲ Al Kuruɲ dilinde kamtiɲ mar goyeɲ Al Kuruɲ diriɲeɲ weɲ heɲ heɲ beɲ goyeɲ yikala yirde hiyeɲ.

Irdeb bininiɲ kamke igiɲ heɲ heɲ beɲeɲde gor dukuyeɲ,” yiriɲ.

⁸⁰ Be, Sekaraia urmiɲ Yon gobe biɲde mat Al Kuruɲ niɲ hekkeɲ wor po nurdya nurdya kuruɲ hiriɲ. Irdeb sawsawa po kuruɲ naɲa bana kuriɲ. Kuɲ goɲ heɲ heɲbe nalu untinde gorbe meteɲmiɲ miɲ ure yeɲ Israel mar dilinde forok yiriɲ.

2

Yesu kawaɲ hiriɲ nalu

¹ Be, goyarebe Ogastus beɲ Roma gabmanyen doyaɲ al kuruɲ Sisar hinhin. Be, al gore meteɲ marmiɲ gaha yinyiɲ: “Ne beɲ naɲa doyaɲ yirde hime bana kuruɲ goyeɲ alya bereya deɲem yawarnayiɲ. Irke gab teksbe dahade forok yiyyeɲ yeɲ nurtek,” yinyiɲ.

² Be, Al kapy a heɲ heɲ mata gobe tiɲeɲ gogo po ga tiyamiɲ. Goyareɲ Kwiriniusbe Siria naɲare niɲ doyaɲ al kuruɲ hikeya al kapy a heɲ heɲ mata goyeɲ forok yiriɲ.

³ Irkeb Roma gabman beɲ naɲa doyaɲ yirde hinhin bana goɲ niɲ mar gobe taunmiɲyaɲ taunmiɲyaɲ deɲniniɲ yirniɲ yeɲ kwamiɲ. ⁴ Niɲgeɲ Yosepbe Galili naɲare niɲ taun Nasaret matbe Yudia naɲare niɲ taun Betlehem kuriɲ. Yeɲbe Dewityeɲ miɲde niɲ al niɲgeɲ, Dewityeɲ taun Betlehem ineɲ haɲyende gor kuriɲ. ⁵ Mariabe Yosep mekerd unamiɲ geb, tumɲaɲ deɲdere yerye yeɲ kwaryum. Goyeɲ nalureɲ Maria go diriɲ kawaɲ kertek binde hiriɲ. ⁶ Betlehem gor hikeyabe diriɲ fulgaɲ hiriɲ. ⁷ Gorbe ya kura al gisaw

* 1:69-71: Hiburu merere katiɲ asaɲdebe, “bulmakaw hirkam” gwahade katiɲ hi. (Liwai 4:7,18,25)

niŋ waŋ damu teŋ ferd ferd ya goyen maŋiŋ heŋ tukamiŋ. Niŋgeb gor kura heŋ diriŋ kawaŋ kertek moŋ hiriŋ. Irkeb al waŋ ya damu teŋ ferd ferd ya kura gote yufuk bana, dapŋa yerde haŋyeniŋ gasuŋde gor kuŋ urmiŋ mataliŋ kawaŋ kiriŋiŋ. Irdeb sope irde teŋ amiŋ po mala tiyyiŋ. Irde teŋbe dapŋa beŋeŋ yamuŋ nene haŋyeniŋ koronŋ yara kurunŋ goyen bana goŋ tubulŋaŋ tike hinhin.

Sipsip doyaŋ mar beŋeŋ Yesu kawaŋ hiriŋ goyen nuramiŋ

⁸ Yesu kawaŋ hiriŋ goyen wawuŋbe sipsip doyaŋ mar kura sipsipmiŋ taun siŋare doyaŋ yirde haŋyeniŋ gwahade teŋ hinhan. ⁹ Irke Al Kurunŋyeniŋ miyoŋ yeŋ hitte forok yeke Doyaŋ Al Kurunŋyeniŋ saŋiŋ turuŋ yaŋ goyen hulsi yara heŋ naŋa timiytiŋeŋ teŋ milgu yiryiŋ. Irkeb kafura wor po hamiŋ. ¹⁰ Gega Al Kurunŋyeniŋ miyoŋ beŋeŋ, “Kafura heŋ ma yo. Nebe mere igiŋ megen niŋ mar beŋeŋ nurde amaŋ hetek mere goyen momoŋ direŋ tihim geb. ¹¹ Haŋkabe deŋ gayen Al Kurunŋ hitte Dumulgaŋ teŋ teŋ Al goyen Dewityeniŋ taun Betlehem gor kawaŋ hihi. Yeŋbe Mesaia, Doyaŋ Al Kurunŋ. ¹² Niŋgeb diriŋ go kinniŋ yeŋ kuŋbe amiŋ po mala titiŋ dapŋa beŋeŋ yamuŋ nen haŋyeniŋ koronŋ yara kurunŋ bana goŋ hike keneŋ gab mere momoŋ dira gobe gago yeŋ nurnayiŋ,” yinyiŋ. ¹³ Gwaha yinkeb goyare po Al Kurunŋyeniŋ miyoŋ budam wor po forok yeŋ kadam goya heŋbe Al Kurunŋ niŋ amaŋeŋ nurde turuŋ irde,

¹⁴ “Al Kurunŋ tareŋmiŋ kurunŋ wor po go gab turuŋ irde isoka irniŋ.

Munaŋ megen niŋ mar Al Kurunŋ beŋeŋ amaŋeŋ nurde yuneŋ hi gobe biŋ kamke ga hinayiŋ,” yamiŋ.

¹⁵ Al Kurunŋyeniŋ miyoŋ go gwaha teŋbe yubul teŋ Al Kurunŋ hitte mulgaŋ hamiŋ. Irkeb sipsip doyaŋ mar goreb, “Betlehem kuniŋ. Irde Doyaŋ Al Kurunŋ beŋeŋ mere dira go kuŋ kinniŋ,” yamiŋ. ¹⁶ Irdeb araŋ po Betlehem kuŋbe Yosepya Mariaya yenamiŋ. Diriŋ haŋkapok gobe dapŋa beŋeŋ yamuŋ nen haŋyeniŋ koronŋ yara kurunŋ bana goŋ hike kenamiŋ. ¹⁷ Keneŋbe diriŋ goke Al Kurunŋyeniŋ miyoŋ beŋeŋ yinyiŋ goyen taunde gor niŋ al hoyan wor momoŋ yirde tukamiŋ. ¹⁸ Irkeb mel gote mere go nurdeb hurkuŋkat tiyamiŋ. ¹⁹ Munaŋ Mariabe sipsip doyaŋ mar beŋeŋ mere tiyamiŋ kurunŋ goyen teŋ biŋde kerde goke hugiŋeŋ dufay heŋ hinhin. ²⁰ Be, sipsip doyaŋ mar go kuŋbe Al Kurunŋyeniŋ miyoŋ beŋeŋ yinyiŋ gwahade po kenamiŋ geb, mulgaŋ heŋ heŋyabe Al Kurunŋ niŋ amaŋeŋ nurde deŋem turuŋ yaŋ irde kasor irdya irdya kwamiŋ.

Yesu go Al Kurunŋ niŋ unaryum

²¹ Be, kawaŋ hiriŋde mat kuŋ naŋkahal 8 heke Yuda marte tikulare guba yeŋ uneŋ deŋembe Yesu inaryum. Deŋe gobe Yesu goyen miliŋ biŋde ma forok yekeya Al Kurunŋyeniŋ miyoŋ beŋeŋ deŋe urde unyiŋ. ²²⁻²³ Be, Maria go diriŋ kawaŋ kiriŋiŋ goyen kuŋ ig uliŋ titek hekeb Moseyeniŋ saba gama irde wuk yeŋ yeŋ mata* tiye yeŋbe Yerusalem kwaryum. Goya goyenbe Al Kurunŋyeniŋ saba asaŋdebe, “Al diriŋ mataliŋbe ne niŋ nuneŋ hinayiŋ,” yiriŋ geb, go po gama irye yeŋ Yesu manaŋ teŋ kwaryum. ²⁴ Ire unya gobe Moseyeniŋ saba gama irdeb Maria ig uliŋ teŋ teŋ ge teŋbe kalyiŋgi irawa gwahade kura yukuŋ Al Kurunŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ mar yunyeke kumga tinayiŋ yeŋbe Yerusalem kwaryum.

²⁵ Be, Yerusalem gorbe al salanŋeŋ kura hinhin. Deŋembe Simeon. Yeŋbe Al Kurunŋ diliŋde al huwak po heŋ Al Kurunŋyeniŋ mata keŋkela gama irde hinhin. Yeŋbe Holi Spirit ketal urtiŋ hiyen. Simeonbe Israel mar kanduk bana haŋ goyen daha naŋa gab Al Kurunŋ beŋeŋ faraŋ yuryeŋ yeŋ doyaŋ heŋ hinhin. ²⁶ Yeŋbe Holi Spirit beŋeŋ hakot, “Gebe delge hikeya po Al Kurunŋyeniŋ Mesaia forok yeke kenayiŋ,” inyiŋ. ²⁷ Niŋgeb ire unya gore Moseyeniŋ saba gama irde gwaha gwaha tinayiŋ yitiŋ goyen tiyye yeŋ Yesu teŋ Al Kurunŋyeniŋ ya balemde kwaryum goya goyenbe Holi Spirit beŋeŋ al goyen bul irde Al Kurunŋyeniŋ ya balemde tukuriŋ. Be, ire unya go yare gor wakeb ²⁸ Simeon beŋeŋ diriŋ go teŋ besa irde amaŋeŋ nurde Al Kurunŋ turuŋ irde gaha yiriŋ:

* 2:22-23: Moseyeniŋ sabarebe bere kura diriŋ kawaŋ kerde wawuŋ 40 heke gab Al Kurunŋyeniŋ ya balemde kuŋ ig uliŋ tiyyeŋ gwahade katiŋ hi. (Liwai 12:2-8)

²⁹⁻³⁰ “Doyan Al Kurun, gere alya bereya Yumulgan tej tej Al nin ninarin gob hanjka gago delner kenhem.

Ningeb Israel mar nin kanduknen nurde himyen gobe hipirken nurhem geb, ninarin gwahade po igin kamenj.

³¹ Al gabe megen nin alya bereya belej tumnan diliŋde kennayin yej forok iran.

³² Yenjebe al min hoyan Yuda mar mon goyen Al Kurun hitte kun kun belej goyen yikala yirde hiyen.

Irde yej belej gere al kudinjen Israel mar hitte mat forok yitin goke al hoyan belej Israel mar denem turgun yan yirde hinayin,” yirin.

³³ Be, Simeon belej Yesu nin mere tiyyin go nurdeb ire unya gobe dinon kok yaryum.

³⁴ Irdeb ire unya goyab urminya goyen Simeon belej guram yirde tarej yirdeb Yesu milin Mariabe gaha inyin: “Yuda mar budambe dirin gare yirke sanin henayin. Munan kurabe bulun nurde katnayin. Yenjebe Al Kurun belej tej kerke wayun goyen al budam igin ma nurde unnayin. ³⁵ Yej belejbe alyen dufay banare nin goyen yade kawan yiryen. Irkeb goyen goke daha wet kura irnayin goreb bubulkunge tutma tike bege misin kurun wor po katayin,” inyin.

³⁶ Be, goya goyenbe Asa mar birin kura denembe Ana wor gor hinhin. Nanijbe Fanuel. Bere gobe Al Kurunyen mere basan hej hej bere. Yenjebe dama 7 po unya hikeb un kamiy. ³⁷ Irkeb beretap hej kun kunbe damam 84 hirin. Yenjebe Al Kurunyen ya balem goyen mun kura tubul tej hoyande ma kun hiyen. Irdeb huginen nan kahalya wawunya gor hej yende alya bereya Al Kurun belej faran yuri yej gusunjan irde dolon irde, kurareb binje kutna irde henya gab gusunjan irde hiyen.

³⁸ Simeon belej Maria mere irde hikeyabe Ana wor kun yej hitte hej Al Kurun nin amanen nurde unen kasor iryin. Irdeb Yuda mar Al Kurun belej yumulgan tej tej nin doyan hej hinhan mar goyen dirin goke momon yiryin.

³⁹ Be, ire unya gobe Moseyen saba goyen gama irde tukun pasi irdeb urmin tej tiyunmin Galili nanare nin taun Nasaret mulgan haryum. ⁴⁰ Gor henyabe dirin go kurun hej hinhin. Yenjebe dufaymin wukken wor po, dirin hoyan yara mon. Al Kurun belej kenkela wor po faran urde igin igin irde hinhin.

Yesube fonenminde Al Kurunyen ya balemde kurin

⁴¹ Damam damam Yesu milinya naninya gobe huginen Pasoba† dula nalu kurun goke tej Yerusalem kun hinhan. ⁴² Be, Yesu go damam 12 hirinya wor tej hinhan gwahade po Pasoba nin tej Yerusalem kwamin. ⁴³ Be, Pasoba nalu go hubu hekeb Yesu naninya milinya go Yerusalem tubul tej nanam mulgan hej hinaryum. Gega Yesube Yerusalem hinhin goyen go ma nuryum. ⁴⁴ Al budam kun hinhan geb, Yesube gan tumnan kun hite yej nurde hinaryum. Be, kun wawunbana heke urmin ge tej taynenya kadom yagoya goyen gusunjan yirde nan kenaryum. ⁴⁵ Gega ma po kenaryum. Irde fay urkeb mulgan hej Yerusalem kun nan kenye yej kwaryum. ⁴⁶ Kun sar kuman kuman hekeb wawun hirin. Be, fay urke gab sopte nan kenenbe Al Kurunyen ya balem koya belej po milgu irtin bana hurkunbe kenaryum. Yenjebe Yerusalem gor nin Moseyen saba mar kahal bana henbe merem palna yirde, gusunjan yirde tej hinhin. ⁴⁷ Irdeb al buda gore gusunjan irde hikeb kenkela po wol hej yunen hinhin. Irde mere tej hinhin go manan nurdeb, “Dirin gabe bin bak yitin wor po be!” yej hurkunat tiyamin. ⁴⁸ Be, Yesu go gwaha tej hikeb naninya milinya belej urmin go kener hurkunat tiyaryum. Irdeb milin belejbe, “Eke, danij geb gwaha diran? Nanakeya neyabe ge nin galgalnen nurde nan kenen gago wayhar,” inyin. ⁴⁹ Irkeb Yesu belej wol henbe, “Danij geb ne nin nan kenen har? Naniŋde yare hi yej ma nurde har?” yinyin. ⁵⁰ Gega mere yiryin gote minbe gwahade yej ma nuryum.

† 2:41: Bikken Israel mar Isip nana tubul tej Kenan kunin tiyamin yabe Al Kurun belej sipsip al dirin dirnen gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayin yinyin. Munan al kura gwaha ma tiyamin marbe Al Kurunyen miyon belej wajebe mel gote urmin matalinya dapnamin matalinya goyen tumnan gasa yirke kamamin. Gega meremin gama iramin marbe miyonmin belej yubul tiyamin goke dufay hej hej ge dula mata tej hinhan.

⁵¹ Be, Yesu go gwaha inenjbe Mariaya Yosepya irde mulgan hej Nasaret kwamiñ. Irdeb hinhin kuruj gobe meremiñ po nurde gama irde hinhin. Munaj miliñ Mariabe dirinj gore mata tej hinhin goyen biñde po kerde nurde hinhin. ⁵² Be, Yesu gob kuruj hej hinhin. Irkeb dufaymiñ manaj wuk yej hinhin. Al Kuruj belej amanej nurde unej hinhin. Irkeb al belej manaj gwahade po nurde unej hinhan.

3

*Yon Baptais belej Yesu niñ tagalyiñ
(Matiyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Yon 1:19-28)*

¹ Be, Taiberius belej Roma gabmanyen doyanj al kuruj Sisar hejbe naña kuruj goyen doyanj yirke kuj kuj dama 15 hiriñ. Goya goyenbe Roma gabman al Pontius Pailat belej Yudia naña goyen doyanj irde hinhin. Goyenterbe Galili nañabe Herot niñ tubul tike doyanj irde hinhin. Irkeb kuliñ Filipbe Ituria nañaya Trakonitis nañaya doyanj yirde hinhin. Munaj Abilene nañabe al kura deñem Lisania belej doyanj irde hinhin. ² Go nalu goyenterbe Anasya teñak Kaiafasya belej Al Kuruj doloñ ird ird mata doyanj marte kurujmiñ hinaryum.*

Be, goya goyenbe Al Kuruj belej Sekaraia urmiñ Yonbe sawsawa po kuruj naña bana goñ hinhin goyen hoy iryiñ. ³ Irkeb Yodan fe siña naña hinhan bana go kuj hinhin. Kuj henjabe alya bereya goyen, “Mata bulunñij yubul tej Al Kuruj niñ bitij mulgan henañ, irde baptais tenañ. Irkeb Al Kuruj belej mata bulunñij halde dunyeñ,” yej tagalde kuj hinhin. ⁴ Yon Baptais belej Doyanj Al Kuruj wayyeñ goke alya bereya biñ gitik yirde ga hinayiñ yej gwaha tej hinhin kuruj goke bikkeñ Al Kurujyen mere basañ al Aisaia belej asañde gahade kayyiñ hi:

“Sawsawa po kuruj naña bana goñ al kura forok yejbe alya bereya belej Doyanj Al Kurujyen mere nurde gama ird ird niñ dufay gitik tej tej ge gahade kuware tagalde hiyeñ:

‘Doyanj Al Kuruj wañ wañ ge tej belej kernañ.

Belejmiñ sope irde huwa irnañ.

⁵ Gwaha tiniñ yejbe naña dukuj dukuj dan yunke wañ hurkunayiñ.

Duguya higiliñya yawarke kateñ bantoto henayiñ.

Belej kokañ yade huwa yirdeb belej hurkunkatneñ yade sirsarneñ yirnayiñ.

⁶ Irkeb Al Kuruj belej alya bereya yumulgan tej tej mata goyen al tumnañ kennayiñ,’ yej hiyeñ,” yitiñ. *Aisaia 40:3-5*

⁷ Be, yitiñ gwahade po Yon belej metej gwahade tej hikeb al budam yej hitte baptais tiniñ yej wañ hinhan. Irkeb go mar goyen yeneñbe gaha yinyiñ: “Deñbe mata buluj po tej hañ gega, mali baptais tiniñ yej wayhañ? Deñ gab dufaytiñ buluj wor po kunere dirneñ weñ yara. Goyenbe mali baptais tetek gab Al Kurujyen bearar go ma kenteñ yej nurde hañ? Ganuj belej gwaha dinuj? Epte ma wor po busaharnayiñ! ⁸ Niñgeb fudinde wor po mata bulunñij yubul tej Al Kuruj niñ bitij mulgan hañ gote igineñ Al Kuruj diliñde mata igiñ huwak goyen po tej hinayiñ. Munaj, ‘Neñbe Abraham dirneñ weñ geb, Al Kurujyen bearar ma tetek,’ yej harjen. Gega mata bulunñij ma yubul tinayiñbe meretiñ gobe miñ miñmoñ wor po hiyyeñ. Al Kurujbe igiñ hora gayen yade Abrahamyen dirneñ weñ yiryen geb. ⁹ Saporbe bikkeñ he miñde ilde ilde niñ ep irtiñ hi yara Al Kuruj belej mata bulunñij gote murungem duntekbe binde wor po hi. Niñgeb he kura igineñ ma heñ hiyeñ gobe ilde kak alare temeynayiñ gwahade goyen po, deñ gayen mata bulunñij ma yubul tinayiñbe Al Kuruj belej yende al ma dirde dakira tiyyeñ,” yinyiñ.

¹⁰ Irkeb al buda gore, “Niñgeb neñbe daha tej gab igiñ hetek?” inamiñ. ¹¹ Irkeb wol heñbe, “Al kura uliñhormiñ irawa kenem unjurenbe al go miñmoñ goyen unyeñ. Irdeb al kura biñgem yañ wor go miñmoñ al keneñbe gwaha po tiyyeñ,” yinyiñ. ¹² Be, Yuda

* 3:2: Anasbe alik heñbe Al Kuruj doloñ ird ird mata doyanj ird ird metej goyen tubul tike teñak Kaiafas belej gasunñij tej metej go tej hinhin. Gega Anas belej Kaiafas goyen dufaymiñ unej hinhin.

mar kura Roma gabman niŋ teks yade haŋyen mar manaŋ baptais tiniŋ yeŋ waŋ gor hinhan. Niŋgeb yeŋ beleŋ, “Tisa, neŋbe daha titek?” yeŋ gusuŋaŋ iramiŋ. ¹³ Irkeb wol heŋbe, “Gabman beleŋ duneŋ hiyen hora goyen po yade hinayiŋ. Munan go hende sopte ma yade hinayiŋ,” yinyiŋ. ¹⁴ Irkeb fuleŋa mar gor hinhan gore wor, “Munan neŋbe daha titek?” inamiŋ. Irkeb Yon Baptais beleŋ wol heŋbe, “Deŋbe hora yawarniŋ yeŋ al gasa yirniŋ yirniŋ yirde detmiŋ kawem ma yade hinayiŋ, irde usi matare goya merere ma yukun hinayiŋ. Horabe meten teŋ haŋyen gote murungem po teŋbe ep gogo yeŋ nurde hinayiŋ,” yinyiŋ.

¹⁵ Be, Yuda mar gobe tumŋaŋ Mesaia niŋ hakot po doyaŋ heŋ hinhan geb, Yon Baptais beleŋ mata teŋ hinhin goyen keneŋbe yeŋbe Mesaia wet yeŋ dufay heŋ yingen uliŋ tagalde hinhan. ¹⁶ Irkeb Yon beleŋ nurdeb, “Nebe fe uliŋ po baptais dirde hime. Gega harhoknerbe al kura wayyeŋ. Al gote tareŋbe kurun wor po. Yeŋbe al turunŋ yaŋ wor po geb, ne gahade gare epte ma yeŋ ge teŋ meten kurun titek hime. Kahaŋ basaŋmiŋde niŋ kaŋ urgun kaŋ yugu teŋ teŋ gobe meten kurun moŋ gega, go wor nebe epte moŋ yeŋ nurde hime. Yeŋ beleŋ gab Holi Spiritya kakya beleŋ baptais diryeŋ. ¹⁷ Irde yeŋbe al kura wit igineŋ yawareŋ yeŋ kutummiŋ tukun igineŋya sikkenya pota yirde igineŋbe goyen yerd yerd ya bana yerde sikken go yade kunga tiyyen go gwahade diryeŋ. Niŋgeb al kame wayyeŋ goreb meremiŋ ma gama irde hinayiŋ marbe kak hugineŋ hitekde gor yimiyyen,” yinyiŋ.

¹⁸ Be, Yonbe alya bereya saba budam hoyan manaŋ momon yirde tareŋ yirde hinhin. Irde mere igiŋ Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ yumulgan tiyyen goke momon yirde saba yirde hinhin. ¹⁹ Irdeb Galili naŋa gote doyaŋ al kurun Herot beleŋ kuliŋde bere Herodias goran iryiŋ goke teŋ Yon beleŋ, “Mata bulun tiyan,” inen goke inen tiyyiŋ. Goyenbe go po moŋ. Mata bulun hoyan teŋ hinhin kurun goke manaŋ kawan po momon iryiŋ. ²⁰ Gega Herot gobe mata bulun teŋ hinhin goyen bada hitneŋbe go hende po bak unen fuleŋa marmiŋ yinke Yon go teŋ koyare keramiŋ.

*Yesu baptais tirin irde Yesuyen megen niŋ asem yago
(Matiyu 1:1-17; 3:13-17; Mak 1:9-11)*

²¹ Be, Herot beleŋ Yon Baptais teŋ koyare ma kiriyiyabe al Yesuyen budam Yon hitte kun baptais teŋ hinhan. Goya goyenbe Yesu manaŋ yeŋ hitte baptais tirin. Be, Yesu go baptais teŋbe Al Kurun mere irde hikeb goya goyen po nanŋiŋ hol yirin. ²² Irkeb Holi Spirit beleŋ kawan po Yesu hitte nu foy teŋ kattin yara teŋ katen kipiŋiŋ. Irkeb al melak kura nanŋiŋde mat, “Gebe urne, bubulkunne wor po. Nebe ge niŋ bener mat amaŋen wor po nurde gunen hime,” yirin. ²³ Be, Yesube damam 30 gwahade heŋ baptais go teŋbe metenmiŋ miŋ uryiŋ.

Be, Yesu gobe al beleŋ Yosep urmiŋ yeŋ nurde unen hinhan. Yesu asem yago yitinbe gahade: Yosepbe Heli urmiŋ.

²⁴ Helibe Matat urmiŋ. Matatbe Liwai urmiŋ. Liwaiabe Melki urmiŋ. Melkibe Yanai urmiŋ. Yanaibe Yosep urmiŋ.

²⁵ Yosepbe Matatias urmiŋ. Matatiasbe Amos urmiŋ. Amosbe Nahum urmiŋ. Nahumbe Esli urmiŋ. Eslibe Nagai urmiŋ.

²⁶ Nagaibe Mat urmiŋ. Matbe Matatias urmiŋ. Matatiasbe Semen urmiŋ. Semenbe Yosek urmiŋ. Yosekbe Yoda urmiŋ.

²⁷ Yodabe Yoanan urmiŋ. Yoananbe Resa urmiŋ. Resabe Serubabel urmiŋ. Serubabelbe Sealtiel urmiŋ. Sealtielbe Neri urmiŋ.

²⁸ Neribe Melki urmiŋ. Melkibe Adi urmiŋ. Adibe Kosam urmiŋ. Kosambe Elmadam urmiŋ. Elmadambe Er urmiŋ.

²⁹ Erbe Yosuwabe urmiŋ. Yosuwabe Eliese urmiŋ. Eliesebe Yorim urmiŋ. Yorimbe Matat urmiŋ. Matatbe Liwai urmiŋ.

³⁰ Liwaiabe Simeon urmiŋ. Simeonbe Yuda urmiŋ. Yudabe Yosep urmiŋ. Yosepbe Yonam urmiŋ. Yonambe Eliakim urmiŋ.

- ³¹ Eliakimbe Melea urmiŋ. Meleabe Mena urmiŋ. Menabe Matata urmiŋ. Matatabe Natan urmiŋ. Natanbe Dewit urmiŋ. ³² Dewitbe Yesi urmiŋ. Yesibe Obet urmiŋ. Obetbe Boas urmiŋ. Boasbe Salmon urmiŋ. Salmonbe Nason urmiŋ.
- ³³ Nasonbe Aminadap urmiŋ. Aminadapbe Atmin urmiŋ. Atminbe Arni urmiŋ. Arnibe Hesron urmiŋ. Hesronbe Peres urmiŋ. Peresbe Yuda urmiŋ.
- ³⁴ Yudabe Yekop urmiŋ. Yekopbe Aisak urmiŋ. Aisakbe Abraham urmiŋ. Abrahambe Tera urmiŋ. Terabe Nahor urmiŋ.
- ³⁵ Nahorbe Seruk urmiŋ. Serukbe Reu urmiŋ. Reube Pelek urmiŋ. Pelekbe Eber urmiŋ. Eber gobe Sela urmiŋ.
- ³⁶ Selabe Kainan urmiŋ. Kainanbe Arpaksat urmiŋ. Arpaksatbe Siem urmiŋ. Siembe Noa urmiŋ. Noabe Lamek urmiŋ.
- ³⁷ Lamekbe Metusela urmiŋ. Metuselabe Enok urmiŋ. Enokbe Yaret urmiŋ. Yaretbe Mahalalel urmiŋ. Mahalalelbe Kenan urmiŋ.
- ³⁸ Kenanbe Enos urmiŋ. Enosbe Set urmiŋ. Setbe Adam urmiŋ. Irde Adambe Al Kurun belej iryiŋ.

4

Satan belej Yesu tunaj uryiŋ
(Matiyu 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Be, Yesu gob Yodan fete Yon hitte baptais tenbe fe go tubul ten kuriŋ. Goya goyenbe Holi Spirit belej ketal urdeb ten sawsawa po kurun naŋa bana goŋ tukuriŋ. ² Goŋ kurbe naŋkahal 40 hinhin. Goyare goyenbe Satan belej mata bulun kurayen kurayende tunaj urtinde hinhin. Goŋ hinhin goya goyenbe bingge kutnjanre hinhin geb, kun kun naŋkahal 40 go murunde hekeb bingge bulun wor po iryiŋ.

³ Be, Satan belej goyen kenenbe hora kura ikala irde, “Gebe fudinde Al Kurun Urmiŋ kenem hora ga inke beret hekeb nawa,” inyiŋ. ⁴ Irkeb Yesu belej wol henbe, “Al Kurunyen asandeb, ‘Albe bingge hende po ma hanjen,’ yitiŋ hi,” inyiŋ.

⁵ Be, gor matbe Unŋura gore Yesu go naŋa kota tukunbe alya bereya megen han kurun goyen wawun unkurunde po ikala iryiŋ. ⁶ Irdeb, “Megen han mar kurun gayen doyan yird yird sanjen gobe ne nuntiŋ. Niŋgeb al kura une yenbe igiŋ ala yubul ten unen. Niŋgeb gunen. ⁷ Goyenbe mali ma gunen. Turun nirde doloŋ nirke gab det kurun goyen yubul ten gunmeke gere henayiŋ,” inyiŋ. ⁸ Irkeb Yesu belej wol henbe, “Al Kurunyen asandeb, ‘Al Kurun po gab dende Doyan Al Kurun geb, yen po ga turun irde doloŋ irde yen ge po meter ten hinayiŋ,’ yitiŋ goyen go ma nurde ha?” inyiŋ.

⁹⁻¹¹ Be, Unŋura go Yesu ten Yerusalem tukunbe Al Kurunyen ya balem kurun hende hoyan goyenter ten hurkuriŋ. Irdeb gaha inyiŋ: “Al Kurunyen asandeb, ‘Ge niŋ tenbe Al Kurun belej miyonmiŋ yinke kenkela doyan girmayiŋ. Irdeb gakter mugunyen goyenbe haniŋde gisan heke kahanŋe hora belej mun kura umulaw ma uryen,’ yitiŋ. *Tikiŋ 91:11-12*

Niŋgeb gebe Al Kurun Urmiŋ kenem gar gare solok yen kurka,” inyiŋ. ¹² Irkeb Yesu belej wol henbe, “Al Kurunyen mere asanbe kura katiŋbe, ‘Al Kurun po ga Doyan Al Kurunge. Niŋgeb tunaj urde teban ma irayiŋ,’ yitiŋ hi,” inyiŋ. ¹³ Be, Unŋura gobe Yesu tunaj urman urmanbe bada hen kurare kura ga sopte tunaj ureŋ yenbe tubul ten kuriŋ.

Nasaret niŋ marbe Yesu niŋ bada hamin
(Matiyu 13:53-58; Mak 6:1-6)

¹⁴ Be, Yesu go Holi Spirit ketal urde tareŋ irke mulgan hen Galili nanare kuriŋ. Irdeb meter ten hikeb al Galili naŋa bana hinhan kurun goyen mere momonmiŋ nurtin ala tiyamiŋ. ¹⁵ Yenbe Yuda marte gabu yayan kun al saba yirde hinhin. Irkeb al meremiŋ nurde hinhan goreb turun irde hinhan.

¹⁶ Be, Galili naŋa bana goŋ meter ten henyabe Nasaret kuriŋ. Yenbe taun goyenter hen kurun hiriŋ. Be, yenbe Sabat nalure huginen ten hinhin gwahade goyen po, Sabat nalu

hekeb Yuda marte gabu yare kuriñ. Irdeb Al Kurunyen mere kapyañ hewe yeñ huwaryiñ.
¹⁷ Irkeb gabu ya goyenter niñ metey farañ al kura beleñ asañ kura Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beleñ kayyiñ bili irtin hinhin goyen teñ Yesu unyiñ.* Irkeb hol irde mere kura katiñ goyen kenerbe kapyañ hiriñ. Merebe gahade:

¹⁸⁻¹⁹ “Doyañ Al Kurunbe alya bereya yumulgañ teñ teñ mere igiñ goyen al bunineñ momoñ yirde saba yirde hayiñ yeñ basiña niryiñ.

Irde nad nerke kweñ timekeya, ‘Kunbe kanduk bana hañ mar goyen farañ yurde yad siña yirayiñ,

irde al diliñ titmiñbe sope yirayiñ,’ ninuñ.

Irdeb, ‘Al bulunyen yufukde heñ goltapheñ nurde hañ mar goyen farañ yurde yad siña yirayiñ,

irde Al Kurun beleñ alya bereya igiñ yird yird nalube gago waya yeñ momoñ yirayiñ,’ ninuñ.

Ningeb goke teñbe Doyañ Al Kurun beleñ basiña niryiñ geb, Holi Spirit beleñ ketal nurtiñ hime,” yitiñ hi. *Aisaia 61:1-2; 58:6*

²⁰ Be, kapyañ heñ pasi irdeb asañ go bili irdeb tumulgañ teñ gabu yare gor niñ metey al go uneybe kipiryiñ. Irkeb al buda gor hinhan kurun go diliñbe Yesu hende po iramiñ.

²¹ Irkeb Yesu beleñ, “Mere kapyañ hemeke nurhañ gote igineñbe ne gago nenhañ,” yinyiñ.

²² Be, gor hinhan mar gobe tumñañ sabamiñ igiñ nurde yeñ ge tagalamiñ. Irde meremiñbe tareñ miñyañ wor po goyen nurdeb dinon kok yamiñ. Gega Yesu go kener bebañ teñbe, “Al gabe Yosep urmiñ moñ?” yamiñ. ²³ Mel gore gwaha yeke nurdeb Yesu beleñ gaha yinyiñ: “Deñbe al beleñ mere kura gahade teñ hike nurde hanjen. Mere gobe gahade: ‘Guram al, neñ sope dire yeñbe gigen wa sope irayiñ,’ yeñ hanjen. Ningeb gwahade goyen po ne gayen deñ beleñbe, ‘Tiyuñger gar gayen Kapeneam taunde mata teñ hike nurtiñ goyen tike dilniniñde yentek,’ ninniñ tahañ. ²⁴ Gwahade yenayiñ gega, fudinde wor po dineñ hime, Al Kurunyen mere basañ marbe tiyuñmiñde niñ mar beleñ meremiñ nurtek ma yirkeb yakira teñ hanjen,” yinyiñ.

²⁵ Irde sopte gaha yinyiñ: “Fudinde wor po dineñ hime. Al Kurunyen mere basañ al Elaia hinhin nalureb Al Kurun beleñ nanñkin pet tikeb dama karwo irde gagasi 6 gayen kigariñ yilik muñ kura ma tiyyiñ. Gwaha tikeb Israel naña kurun gobe biñge kamde kamde nalu kurun forok yiriñ. Goyare goyen bana goñbe beretap budam hinhan. ²⁶ Gega Elaia Al Kurun beleñ Israel niñ beretap kura hitte ma teñ kerke kuriñ. Gwaha irtineñbe Saidon naña bana goñ niñ beretap kura Sarefat taunde hinhin geb, Elaia go teñ kerke yeñ hitte kuriñ. ²⁷ Be, Al Kurunyen mere basañ al kura Elisa hinhin nalureb Israel nañarebe al budam busuka miñyañ hinhan. Gega yeñbe Israel al kura ma sope iryiñ. Gwaha irtineñbe al miñ hoyañ Siria nañare niñ al Naman po gab sope iryiñ,” yinyiñ.

²⁸ Be, Yesu beleñ gwaha yinkeb al gabu ya bana hinhan mar kurun gobe biñ ar yamiñ.

²⁹ Irkeb huwarde Yesu go hamulare tukun timiyiñ yeñ upepel urde teñ taun siñakde naña hamulare gor teñ kwamiñ. ³⁰ Gega Yesu gobe daha mat wet kura al buda goyen kahal pota yirde kuriñ.

Yesu beleñ unğura takira tiyyiñ

(Mak 1:21-28)

³¹ Be, Yesube gor mat Galili nañare niñ taun kura Kapeneam gor kurkuriñ. Irdeb kun gor Sabat nalu hekeb Yuda marte gabu yare hurkun al saba yiryiñ. ³² Irke gor hinhan mar beleñ sabamiñ sañiñ miñyañ geb, pel irtek moñ yeñ nurdeb diliñ fot yamiñ.

³³ Be, gabu ya bana goyenbe al unğuram yañ kura hinhin. Be, al gore kekew teñbe, ³⁴ “Ey, Yesu Nasaret niñ al! Gebe daha dire yeñ wayha? Bulun dire yeñ wayha? Gebe al gwahade yeñ nurd guney hime. Gebe Al Kurunyen, Al Wukkeñ wor po!” inyiñ. ³⁵ Irkeb Yesu beleñ misiñeñ po, “Bada hawa. Irde al go tubul teñ kat kwa!” inyiñ. Irkeb unğura

* 4:17: Asañ gobe Aisaia beleñ hañkapyay kayyiñ wor po goyen moñ. Gabe basañ heñ sopte kayamiñ kurun goyen kuramiñbe gago.

goreb gabu iramiñ mar diliñ mat po al go temeyke katkeb tubul teñ kuriñ. Gega al gobe dagi kura ma tiyyiñ. ³⁶ Irkeb gor hinhan mar gore mata go keneñbe hurkuñkat wor po teñ yingen uliñ, “Saba gabe dahade wor po? Turñuñ yañ wor po. Irde meremiñ pel irtek moñ, tareñ miñyañ geb, go hende unğura yakira tikeb kat kwahañ!” yamiñ. ³⁷ Be, Yesu beleñ mata tiyyiñ gote mere momoñbe alya bereya tiyuñ Kapeneam taun biñyañ hinhan goyen nurde tukutiñ ala tiyamiñ.

Yesu beleñ al garbam miñyañ budam sope yiryiñ
(Matiyu 8:14-17; Mak 1:29-34)

³⁸ Be, Yesu gobe Yuda marte gabu ya go tubul teñbe Saimon, deñem kurabe Pita gote yare kuriñ. Goya goyenbe Saimon teñakbe aygañ buluñ wor po irke Saimonyen yare hinhin. Niñgeb farañ uri yeñ Yesu momoñ iramiñ. ³⁹ Irkeb kuñ gasuñmiñ ketalde huwarde urgun kañ keneñbe aygañ go kwep irde takira tikeb tubul tiyyiñ. Irkeb bere gobe goyare po huwardeb Yesuya yeñya wayamiñ mar goke biñge kayyiñ.

⁴⁰ Be, naña gurgur yeñ hikeb Sabat nalu hubu hiriñ geb, igiñ det kanduk yad belen kutek hamiñ. Irkeb al garbam miñ kurayen kurayen Yesu hitte yawayamiñ. Irkeb yuñkureñ yuñkureñ haniñ uliñde yerdeb guram yirde tukukeb igiñ hamiñ. ⁴¹ Goyenbe garbam po ma sope yiryiñ. Unğura al uliñde hinhan goyen manañ yakira tike al budam yubul teñ kat kwamiñ. Unğura goyen Yesube Mesaia yeñ nurde uney hinhan geb, kat kuñ heñyabe kekew teñ, “Gebe Al Kurun Urmiñ!” iney hinhan. Gega Yesu beleñbe mere tinak yeñ yineñ teñ utañ yirde hinhin.

⁴² Be, naña hako ga fay urde hikeb Yesu go naña migiriñ miñmoñde kura gor kuriñ. Irkeb al beleñ yeñ ge nañkeneñ hinhan. Nañkeneñ kuñ kuñbe yeñ hinhinde gor forok yeñ kenamiñ. Irdeb, “Dubul ma teñ kwayiñ. Gañ po hayiñ,” iney basiña iramiñ. ⁴³ Gega Yesu beleñ wol heñbe, “Moñ, nebe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird mere igiñ goyen tiyuñ hoyañde manañ tagalde kuñ heñ. Goke teñbe Al Kurun beleñ nad nerke wamiñ,” yinyiñ. ⁴⁴ Irdeb Yuda marte naña bana kurun go kuñ heñya gabu yayañ mere tagalde kuñ hinhin.

5

Yesu beleñ komatmiñ yawaryiñ
(Matiyu 4:18-22; Mak 1:16-20)

¹ Be, nalu kurareb Yesu go Galili fe ala kurun, deñem kurabe Genesaret iney hanjen goyen siñare huwarde heñ Al Kurunyen mere tagalde hikeb al budam nurniñ yeñ wañ kalyañ keramiñ. ² Irkeb Yesu beleñ nañkeneñ hakwa irawa kura yawañ fe siñare yubul titiñ yinyiñ. Miñ marbe kamañmiñ halde hinhan. ³ Irkeb Yesu go hakwa kura hende gor hurkuriñ. Hakwa gobe Saimonyen. Be, hurkuñbe Saimon goyen, “Alare muñ kura irke kurki,” inyiñ. Irdeb hakwa hende keperdeb al fe siñare hinhan mar go saba yiryiñ.

⁴ Be, sabamiñ pasi irdeb Saimon goyen, “Alare kuñbe digeya kamañ temeyde dapña yawarnañ,” inyiñ. ⁵ Irkeb Saimon beleñbe, “Doyañ al, neñbe wawuñ soba kurun gab kurut yeteke kuñ kuñ gago fay dura. Goyenbe dawet kura ma yawarhet. Goyenpoga ge beleñ yaha niñgeb, alare kuñ kamañ temeyey tihim,” inyiñ. ⁶ Irdeb Yesu beleñ inyiñ gwahade po, hakwa go teñ alare kuñbe kadom kura hakwa hende hinhan goya kamañ temeyamiñ. Irdeb dapña budam wor po yawarkeb kamañmiñ dildil yeñ hako ga tiktuk iramiñ. ⁷ Irkeb metey kadom hakwa hoyañde hinhan goyen wañ farañ durnañ yeñ haniñ po tuñañ yiramiñ. Irkeb hakwamiñ go teñ wañbe tumñañ kamañ goyen tuluñ teñ dapña hakwa hende wok yirke hakwa irawakde dapña beleñ po makij heke soñ dolok naryum.

⁸⁻¹⁰ Be, dapña kurun yawaramiñ goyen keneñbe Saimon deñem kurabe Pitaya kadom yago hakwa hende yeñya hinhan mar gobe tumñañ hurkuñkat wor po tiyamiñ. Irde Pita gote kadom warañ Sebedi urmiñ Yemsya Yonya farañ urye yeñ hakwamiñde wayaryum goyen manañ hurkuñkat wor po tiyaryum. Niñgeb Saimon goreb kafura heñ Yesu kahañ

minde urgun kanbe, “Doyan Al Kurun, nebe mata bulun al wor po geb, epte ma delge mar huwarenj. Ningeb nubul tej kwa,” iniyij.

Irkeb Yesu belej wol hejbe, “Kafura hej ma yo. Gayenter matbe dapna yawartinejbe al yade hayij geb,” iniyij. ¹¹ Irkeb hakwaminj go yawan sijare yirdeb dawet kurun go okohom po yubul tejbe Yesu gama iraminj.

Al kura garbam bulun busuka minyanj

(Matiyu 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Be, Yesu go Galili nana bana gonj nij taun kura goyenter hikeb al kura busuka belej ulij tej pasi irtinj gore wayyij. Wan Yesu kenejbe yej belej gab faranj nuryej yej nurde kahanj minde wulgurut yirij. Irdeb, “Doyan Al Kurun, dufayger wilaknej nurdeb sope nirke igij hewej,” iney esej mere iryij. ¹³ Irkeb hanij temeyde al go ulijde kerdeb, “Igi guram girej. Ningeb igij hawa,” iniyij. Irkeb goyare po busuka gobe tubul tikeb igij hirij. ¹⁴ Irkeb Yesu belejbe, “Igi haha gake al kura ma momoj irayij,” iniyij. Irdeb, “Al Kurun dolonj ird ird mata doyan mar hitte kunj sikkenge yikala yirke kenejbe fudinde igij haha ginnayij. Irke gab Mose belej bikkej yirij mata goyen gama irde dapna kura mel go yunnayij. Irkeb ge nij tej Al Kurun nij dapna go kumga tinayij. Irkeb al tumnanj fudinde igij hihi yej gennayij,” iniyij. ¹⁵ Gega Yesuyen mere momojbe kurun wor po hej kurij. Irkeb al budam, “Kun sabaminj nurnij, irde al garbam minyanjbe sope diri,” yej nurde wayaminj. ¹⁶ Gega Yesu gob gor hej metej tej hinhinyabe al yubul tej nana migirij minjmonde yej unjkurej po kunj Al Kurun mere irde hinhin.

Al ulij kamtij kura sope iryij

(Matiyu 9:1-8; Mak 2:1-12)

¹⁷ Be, nalu kurareb Yesu go tej hinhin gwahade po saba tagalde hinhin. Gwaha tej hikeyabe Yuda marte tikula tarej po gama irde hanjen Farisi maryabe Moseyen saba tagal tagal marya budam Yesu saba tagalde hinhinde gor wayaminj. Go mar gobe tiyuj tumnanj Galiliya Yudiaya nana bana gonj nij belej wayaminj. Irde kurabe Yerusalem taun kurunde gor mat wayaminj. Be, mel go wan gor keperdeb Yesu belej al saba yirde hinhin goyen palja irde hinhan. Goyenterbe Doyan Al Kurunjen sanij garbam mar sope yird yird gobe Yesu hitte hinhin.

¹⁸ Be, Yesu go al saba yirde hikeb al buda kura gore al ulij kamtij sapir hende tawayaminj. Irdeb tukun Yesu hinhin ya bana gonj hurkun kahanj minde kirnij yej belej nij nankenaminj. ¹⁹ Gega al forfor yej hinhan goreb belej minjmonj yiryij. Irkeb bada hej ya go hende hurkunbe* Yesu hinhin turte gor yamej keraminj. Irdeb al ulij kamtij goyen sapirte gwahade po ferde hikeya al forfor yej hinhan bana gor kanje po pangir irke Yesu hinhin turte po kurkurij. ²⁰ Irkeb Yesu belej mel gote dufay tarej go yenejbe al ulij kamtij goyen, “Kadne, mata bulunge halde gunhem geb,” iniyij.

²¹ Irkeb Farisi marya Moseyen saba tagal tagal marya belej mere go nurdeb dufayminjdeb, “Al Kurun po ga alyen mata bulun halde halde tarej minyanj. Munanj al gabe ganun geb, Al Kurun sukal irde hi?” yej nurde hinhan. ²² Irkeb Yesu belej dufayminj yenej bebak tejbe, “Danij gwahade dufay hej hanj? ²³ Daminjbe metenej yej nurde hanj? ‘Mata bulunge halde gunhem,’ yihim goyen ma ‘Huwarde kwa,’ yewej goyen? ²⁴ Nebe deej belej metenej nurde hanj goyen irej tihim. Irmeke gab megen garbe ne Al Urminj† gabe alyen mata bulun halde halde gote sanij minyanj yej nenej bebak tinayij,” yinyij. Irdeb al ulij kamtij goyen, “Ne gare ginhem. Huwarde gasunge tej yager kwa,” iniyij. ²⁵ Irkeb al go goyare po al buda gote dili mar po huwardeb ferde hinhin gasunjinj goyen sope irde tejbe amanj wor po hej Al Kurun turunj irnya irnya kurij. ²⁶ Irkeb al buda go mata goyen kenej hurkun kat tejbe Al Kurun turunj iraminj. Irdeb kafura wor

* 5:19: Yuda marte ya armobe nende yara moj, megej tej bantoto irtij. Irde ya sijak belej gor hurkun hurkun belej minyanj. Kurareb gor hurkun keperde usan hej meje tej hanjen. † 5:24: Al Urminj gote minjbe alya bereya Al Kurun hitte Yumulganj tej tej Al. Daniel 7:13 gorbe dejem Al Urminj goyen hi.

po heñbe, “Hañkabe mata tiñeñ wor po hakot gwahade kura ma keneñ hityen goyen kenhet,” yamiñ.

Yesu beleñ Liwai hoy iriyiñ
(*Matiyu 9:9-13; Mak 2:13-17*)

²⁷ Be, go kamereb Yesu go binde mat siñare kateñbe kuriñ. Kuñ heñyabe Roma gabmanyen teks yad yad al kura deñem Liwai beleñ teks yad yad gasunđe keperde hike kinyiñ. Irdeb kuñbe, “Gama nira,” inyiñ. ²⁸ Irkeb Liwai go huwarde dawet kuruñ go gor po yufuyañ heñbe Yesu gama iriyiñ.

²⁹ Be, Liwai beleñ yamiñde kuñbe Yesu niñ dula mata kuruñ gitik iriyiñ. Irde meten kadam yagoya al hoyañ manañ hoy yirke wañ gabu irde Yesuya binde nene hinhan. ³⁰ Irkeb Farisi mar kura Moseyen saba tagalde hanñen goya Farisi mar hoyanya gore mata goyen keneñbe igiñ ma nurdeb Yesuyen komatmiñ goyen, “Deñbe daniñ teks yad yad marya nende saba keñkela ma gama irke ‘mata buluñ mar’ yineñ hityen mar goya tumñande dula teñ hañ?” yinamiñ. ³¹ Irkeb Yesu beleñ meremiñ go nurdeb, “Al uliñde igiñ po hiyeñbe guram al niñ ma nuryeñ. Garbam al po gab guram al niñ nuryeñ. ³² Niñgeb gwahade goyen po, nebe neñ al huwak yeñ nurde hañ mar goyen hoy yire yeñ ma wamiriñ. Gwaha titñeñbe neñbe mata buluñ mar yeñ nurde hañ mar gwahade goyen hoy yirmeke mata buluñmiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ hewoñ yeñ wamiriñ,” yinyiñ.

Kutña mata niñ tagalyiñ
(*Matiyu 9:14-17; Mak 2:18-22*)

³³ Be, nalu hoyande kurarebe Farisi mar beleñ Yesu hitte wañbe, “Yon Baptaisyen komatmiñbe hugiñeñ binde kutña irde Al Kuruñ mere irde hanñen. Farisi marte komatmiñ manañ gwahade po teñ hanñen. Gega dahade geb komatgebe dula titiñde po hañ?” ineñ gusunañ iramiñ. ³⁴ Irkeb wol heñbe, “Albe tikiñ mere miñ alya heñyabe binde kutña ma irde hanñen. ³⁵ Gega tikiñ mere miñ al goyen asogom beleñ wañ teñ kuke gab yeñ ge nurde kutña irde hinayiñ. Niñgeb kame nalu forok yeke yubul teñ kumeke gab binde kutña irnayiñ,” yinyiñ.

³⁶ Irdeb sopte po maya mere mat gaha yinyiñ: “Al kura uliñhormiñ gergeñ walde teñ bikkek erek yitiñ goyen pet teñ gada ma iryeñ. Gwaha irkeb gergeñ gobe buluñ hiyyeñ. Irde uliñhor bikkek go hende gergeñ beleñ gada irtiñ goyen wor keneñmiñbe igiñ ma hiyyeñ. ³⁷ Irdeb al kura wain fimiñ gergeñ teñ dapña sikkeñ beleñ po kañgu irtiñ bikkek bana goñ ma uney hiyeñ. Gwaha irkeb wain fimiñ gergeñ goreb wain kañgu bikkek go kunga tike gereñ yeñ buluñ hiyyeñ. Irde wain manañ wok yeñ hubu hiyyeñ. ³⁸ Niñgeb albe gwaha ma teñ hanñen. Wain fimiñ gergeñbe kañgu gergeñ bana po uney hanñen. ³⁹ Gega albe wain fimiñ yerke bikkek hitiñbe gergeñ folek geb igiñ yeñ nurde hanñen. Niñgeb al wain fimiñ bikkek nenebe gergeñ netek ma yirde hiyen. Gwahade goyen po al kura mata bikkek niñ amañeñ nurde hanñen marbe mata gergeñ ne beleñ yikala yirde hime gayen gama irtek ma yirde hi,” yinyiñ.

6

Yesube Sabat nalu gote miñ al
(*Matiyu 12:1-8; Mak 2:23-28*)

¹ Be, Sabat nalu kurareb Yesuya komatmiñya gobe wit meten kahalyañ kuñ hinhan. Kuñ heñyabe komatmiñ beleñ wit bilmiñ kura yad haniñde sugula yirke sisihik wok yekeb igineñ nene hinhan. ² Irkeb Farisi mar kura beleñ yeneñbe, “Daniñ geb Sabat nalurebe mata gwaha ma teñ hinayiñ yeñ bisam irtiñ goyen teñ hañ?” yinamiñ. ³ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Deñbe Al Kuruñyen asande Dewitya kadam yagoya binde kamde mata tiyamiñ gote barañmiñ goyen go ma wor po kapyañ heñ nurde hanñen? ⁴ Dewitbe Al Kuruñyen ya balem bana hurkuñbe beret Al Kuruñ untiñ himam, Al Kuruñ doloñ ird ird mata doyañ marte kudiñeñ goyen yad niriñ. Irdeb kadam wor yunke namiñ. Dewitbe

Mose belej gwaha ma tej hinayiñ yitiñ goyen wor gogo tiyyiñ gega, goke kanduk kura ma kinyiñ. ⁵ Niñgeb ne Al Urmiñ gabe Sabat gote miñ al geb, komatne yago gayenbe Sabat nalure igiñ gwaha gwaha tej hinayiñ yineñ,” yinyiñ.

Sabat nalure al haniñ simsimam kura goyen sope iryiñ

(Matiyu 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶ Be, Sabat nalu hoyande kurare kurab Yuda marte gabu yare hurkuñ saba tagalde hinhin. Ya bana goñbe al haniñ yase simsima hitiñ goyen kura goñ hinhin. ⁷ Be, Farisi marya Moseyen saba tagal tagal maryabe daha mat kura Yesu goyen uliñde merem yañ irniñ yeñ nurde hinhan. Niñgeb Yesu goyen Sabat nalure al guram yirke kentek yeñ keñkela keneñ hinhan. ⁸ Goyenbe Yesube dufaymiñ bikkeñ yeneñ bebak teñbe al haniñ simsimam goyen, “Huwarde al buda diliñ mar ga wañ huwara,” inyiñ. Irkeb al go kuñ huwaryiñ. ⁹ Irkeb Yesu belej mel goyen, “Be, gusuñar kura dire. Moseyen sabarebe Sabat nalureb da matabe igiñ titek yitiñ hi? Mata igiñ ma mata buluñ? Al garbam miñyar goyen farañ yurtek ma yeneñ wasak titeke kamnayiñ?” yinyiñ. ¹⁰ Gwaha yineñ gab al buda kurun go yeneñ tukunbe al goyen, “Hange giñ ira,” inyiñ. Irkeb haniñ giñ irkeb haniñ gob igiñ wor po hiriñ. ¹¹ Gega Farisi marya Moseyen saba marya gobe biñ ar wor po yeke Yesu gobe daha kura irniñ yeñ yingey uliñ mere sege iramiñ.

Yesuyen mere basañ mar 12

(Matiyu 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹² Be, nalu kurare kurab Yesube Al Kurun mere ire yeñbe dugu dabayiñde kura gor hurkuriñ. Irdeb Al Kurun mere irke kuñ kuñ fay uryiñ. ¹³ Irkeb wampotbe komatmiñ yago goyen hoy yirke wakeb bana goñ al 12 po yapat yirde mere basañ marmiñ yiryiñ. ¹⁴ Basiña yiryiñ marbe gahade: Saimon deñem kura Yesu belej unyiñ gobe Pita, kuliñ Andru, Yems, Yon, Filip, Batolomiyu, ¹⁵ Matiyo, Tomas, Saimonya Alfius urmiñ Yemsa. Munañ Saimonbe Selot ineñ hinhan. ¹⁶ Irde Yems urmiñ Yudasyabe Yudas Iskarioty. Yudas Iskariot gobe kame Yesu niñ asogo hay hiriñ.

Yesube garbam mar budam sope yirde hinhin

(Matiyu 4:23-25)

¹⁷ Be, go kamereb Yesu go mere basañ marmiñ goya tumñar naña bantotore komatmiñ budam hinhande gor kurkuriñ. Gorbe Yudia nañare niñ marya naña bana goñ taun kurun Yerusalem mat al budam wayamiñ goyen gor hinhan. Irde makañ sigare niñ taun Tairya Saidonya niñ mar budam wayamiñ gor hinhan. Taun irawa gobe Fonisia naña bana go niñ taun. ¹⁸ Be, mel gobe Yesuyen saba nurniñ yeñ wayamiñ. Irde garbam miñyarbe yeñ belej gab sope diryen yeñ wayamiñ. Irkeb ungura belej bulun yirtiñ goyen manañ guram yirkeb igiñ hamiñ. ¹⁹ Irdeb Al Kurunyen tareñbe Yesu ketal urke al garbam miñyar sope yirke keneñbe mel gore Yesu sisañ urde gab igiñ hiniñ yeñ kurut yeñ hinhan.

Al igiñ henayinya al bulun henayinya goke tagalyiñ

(Matiyu 5:1-12)

²⁰ Be, Yesu belej komatmiñ buda goyen yeneñ heñbe gaha yinyiñ:
 “Deñ dettiñ miñmoñ marbe Al Kurun belej doyañ dirde hi geb, goke amañeñ nurde hinayiñ.
²¹ Deñ biñge kamde hañ marbe kamebe biñge keñkela nene hinayiñ geb, goke amañeñ nurde hinayiñ.
 Deñ kanduk yeneñ esey hañ marbe kamebe amañ heñ hinmañ tej hinayiñ geb, goke amañeñ nurde hinayiñ.
²² Ne Al Urmiñ gake tej al belej igiñ ma dennayiñ.
 Irde, ‘Gebe nende al yara ma ha,’ dineñ dakira tej harhok dunnayiñ, nanyañ dirnayiñ,
 irde deñtiñ bulun bulun yirde dakira tinayiñ.

Goyenbe kanduk goke amañen nurde hinayin.

²³ Buluñ dirde hinayin mar gote asem weñ wor bikken Al Kurunyen mere basañ mar buluñ buluñ po yirde hinhan.

Ningeb deñ wor gwaha dirke goya goke ma nurde hinayin. Amañ heñ solok solok yeñ hinayin.

Kanduk gote murungem iginbe kame ga Al Kurun beñ kurun wor po dunyen.

²⁴ Munañ deñ hora marbe megen niñ samun igin igin yade goke po amañ heñ hañ.

Gega kamebe kanduk po yennayin.

Ningeb goyen goke buninen nurde dunen hime.

²⁵ Deñ bingge igyen igyen kenkela nen hañ marbe kamebe bingge kamnayin.

Ningeb goyen goke buninen nurde dunen hime.

Deñ megen niñ mata po gama irde hañ marbe goke amañ heñ hinmañ teñ hañ.

Gega kamebe dindiken ge buninen nurde esen hinayin. Ningeb goyen goke buninen nurde dunen hime.

²⁶ “Deñ turun dirde hañ mar gote asem yago beñbe Al Kurunyen mere basañ mar falkuk bikkek goyen turun yirde hinhan. Ningeb gayenter niñ dirnen weñ beñ turun dirke goke amañen nurde hañ gobe deñ wor mere basañ mar falkuk yeñ nurde hime geb, goyen goke buninen nurde dunen hime,” yinyin.

*Buluñ dirde hañ mar niñ buninen nurd yunen hinayin
(Matiyu 5:38-48; 7:12a)*

²⁷ Irdeb Yesu go sopte po gaha yinyin: “Gega deñ merene palña irde hañ mar saba direñ tihim geb, kenkela nurnañ ko. Asogo dirde hinayin mar goke buninen nurde yunen hinayin. Irde deñ niñ buluñ nurde hinayin mar gobe igin igin yirde hinayin. ²⁸ Irde al karan durde hinayin mar gobe Al Kurunyen tareñde guram yirde igin igin yirde hinayin. Irde buluñ buluñ dirde hinayin mar goke manañ buninen nurdeb Al Kurun gusunañ irde hinayin. ²⁹ Al kura beñ ulunger sen gurkeb, wol ma heñbe kurhan wor tigiri tiyayin. Al kura meñe diba ulinhorge hende niñ goyen teke goya ulinhorge binde niñ goyen basina ma irayin. Go manañ nuna ginkeb unayin. ³⁰ Irde al beñ det kurañ gusunañ girkeb yunayin. Irdeb al kura beñ dawetge kura tiyyen goke tumulgañ tiye yeñ deñdeñ ma yawayin. ³¹ Al hoyañ beñ ne gwaha nirde hiwon yeñ nurde ha gwahade goyen po ge wor al hoyañ gwaha yirde hayin.

³² “Al kura deñ ge amañen nurde hañ mar goke po amañen nurnayinbe Al Kurun beñ goke turun diryen yeñ nurde hañ? Moñ, epte moñ. Farisi mar beñ ‘mata buluñ mar’ yinen hanjen mar manañ al kura beñ yeñ ge amañen nurkeb al goke amañen nurde hanjen. ³³ Irde al kura igin dirnayin mar go po ga igin igin yirde hinayinbe Al Kurun beñ goke turun diryen yeñ nurde hañ? Moñ. Mata gobe megen niñ mar manañ gwaha teñ hanjen. ³⁴ Irde al kura dawet yunteke wolminen dunnayin yeñ nurdeya ga dawet yunnayin gobe Al Kurun beñ goke turun diryen yeñ nurde hañ? Moñ, epte moñ. Mata gobe megen niñ mar wor gwaha ala teñ hanjen.

³⁵ “Ningeb gwaha titnenbe asogotin yago niñ amañen nurde yunen hinayin. Irde igin igin yirde hinayin. Irdeb det kura yunteke wolminen dunnañ yeñ ma nurdeya gab dawettin yunen hinayin. Al Kurun tonnen yañ wor po gobe buninen dufaymin kurun wor po geb, yeñ amañen ma nurd unen hañ marya mata buluñ teñ hañ marya goyen tumnañ buninen nurd yunen igin igin yirde hiyen. Ningeb deñ beñ asogotin gwaha yirnayinbe Al Kurun beñ matatin gote murungem igin goyen kurun wor po dunyen. Irdeb yende dirnen weñ diryen. ³⁶ Al Kurun beñ buninen nurd yunen hiyen gwahade goyen po deñ manañ mel goyen buninen nurde yunen hinayin,” yinyin.

*Kadger mata niñ buluñ mat ma tagalayin
(Matiyu 7:1-5)*

³⁷ Irde meremin sopte basañ heñ gaha yinyin: “Be, deñbe Al Kurun hihit yeñ al kurate mata goyen yenenbe buluñ ma igin ma yinen hinayin. Irkeb Al Kurun wor gwaha ma

diryen. Irdeb al kurate mata kenenbe dindikenđe dufayde po al gobe buluŋ tiya yeŋ goke ma inen hinayin. Irkeb Al Kuruŋ wor gwaha ma diryen. Irde al kura beŋ buluŋ buluŋ diryen gega, mata buluŋmin goyen halde unen hinayin. Irkeb Al Kuruŋ wor mata buluŋtin halde dunyen. ³⁸ Irdeb al kura det kuraŋ nurke yenenbe dawettin yunen hinayin. Irkeb Al Kuruŋ wor dunyen. Yeŋ beŋ dune yeŋbe kuruŋ wor po dunke ep hiyyen gega, go hende sopte bak dunyen. Deŋ beŋ al hoyan dawettin dahade yunen hinayin gwahade goyen po, Al Kuruŋ wor gwahade po dunyen. Dirnen yunnayinbe Al Kuruŋ wor gwahade dunyen, munan budam yunkeb Al Kuruŋ beŋ wor budam po dunyen,” yinyin.

³⁹ Irdeb maya mere gayen manan yinyin: “Al kura dilin titmin beŋ kadam dilin titmin epte tanarde kuŋ kuŋ beŋ goyen ikala irde tukuyen? Epte moŋ. Gwaha tiyyenbe kuŋ tumnanđe mete bana yakten gasa yiryen. ⁴⁰ Saba al kurate komatminbe epte ma saba yirde hiyen al goyen fole irnayin. Gega sabamin kenkela ten pasi irnayinbe saba yirde hiyen al goyen yara po henayin. ⁴¹ Deŋbe kadtin yagot dilinđe mukuŋ yenenbe goke yeŋ han gega, daniŋ geb he parwek diltin pet ten hi goyen go ma yenen han? ⁴² He hakwa gore diltin pet titin han goyen go ma yenenya dahade ningeb, ‘Kadne, mukuŋ delger hi go ten siŋa ire,’ innayin? Dulin usi mar wor wor, mehenbebe dindikenđe diltinđe nin he parwek go wa yade siŋa yirnayin. Irde gab kenkela nankenenbe kadtinđe dilinđe mukuŋ goyen igin yad siŋa yirnayin,” yinyin.

Heya iginenya

(Matiyu 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ Be, sopte gaha yinyin: “He iginen kura al ma nene hitin gobe he iginen al nene hitinđe goyenter ma iginen hiyyen. Irde gwahade goyen po, he iginen al nene hitin gobe he iginen al ma nene hitin goyenter ma iginen hiyyen. ⁴⁴ Ningeb hebe iginen beŋ gab he gobe igin ma buluŋ goyen dikala dirke gab kenen bebaŋ titek. Fik he iginenbe kan hirwanen yan hende ma iginen hen hanjen. Gwahade goyen po, wain iginenbe he siŋsinen mali hereŋ ma iginen hen hanjen. ⁴⁵ Gwahade goyen po, al manan da kura binde hiyen gobe mohonđe mat mere gwahade po kat kuŋ hiyen. Ningeb al iginbe binde dufay igin han geb, mata igin po ten hanjen. Munan al buluŋbe binde dufay buluŋ han geb, mata buluŋ po ten hanjen,” yinyin.

Ya ird ird al irawa

(Matiyu 7:24-27)

⁴⁶ Irdeb sopte gaha yinyin: “Be, deŋbe ‘Doyan Al Kuruŋ, Doyan Al Kuruŋ,’ ninen han gega, daniŋ geb merene ma gama irde han? ⁴⁷ Al kura ne hitte wan merene nurde gama iryen al gobe gahade yeŋ momon direŋ tihim. ⁴⁸ Al gobe ya ire yeŋbe tola metemin dukun po taldeb hora po dalun unyen go gwahade goyen. Ningeb nan buluŋ heke figilu tenen yan yare go kuyen gega, ya gobe tolamin kenkela yimiytin geb, sanin huwarde hiyen. ⁴⁹ Gega al kura merene nurde ga gama ma iryen al gobe al kukuwa kura mulowo hende ya iryen go gwahade goyen. Ningeb figilu tenen yan katenbe ya go tekeb katen buluŋ wor po hiyyen,” yinyin.

7

Fuleŋa marte doyan al

(Matiyu 8:5-13)

¹ Be, Yesu beŋ al saba yirde hinhin go pasi irdeb mel go yubul ten Kapeneam taunde kurin. ² Gorbe Roma gabmanyen fuleŋa marte doyan al kura hinhin. Doyan al goreb meter almin kura goke igin wor po nurde hinhin gega, garbam buluŋ wor po hen kameŋ ten hinhin. ³ Ningeb Yesu taunde gor wayyin gote mere momon nurdeb Yuda marte doyan mar parguwak kura goyen kuŋ Yesu inke wan meter alne ga sope iri yeŋ yad yerke wayamin. ⁴⁻⁵ Mel go Yesu hitte wanbe, “Al gobe Roma al gega, nen Yuda mar nin amanen nurde hiyen. Irde gabu yaninin manan irde dunyin. Yeŋbe al igin wor po. Ningeb ge

beleş igiñ meten almiñ goyen sope irde unwoñ wor po yeñ nurde gago wayhet. Niñgeb igiñ kutek we?” inen parsay iramiñ. ⁶ Irkeb Yesube mel goya kwamiñ.

Be, kuñ fuleña marte doyañ al gote ya bindere hekeb doyañ al gore dufaymiñ kura kadom weñ momoñ yirdeb, “Kuñ innañ,” yinyiñ. Irkeb Yesu hitte wañbe, “Kadniniñ beleş kuñ gaha innayiñ dina: ‘Doyañ Al Kurun, ge beleş ne al gahade gate yare watek moñ. Niñgeb kahañge mayde wañ ma yo. ⁷ Irde nigeñ manañ al huwak moñ geb, ge hitte kutek epte moñ yeñ nurdeb gago bada hihim. Niñgeb gor po heñ mere po tikeb meten alnebe igiñ hiyyen. ⁸ Nebe doyañ alner yufukde heñ meremiñ gama irde himyen. Irde ne wor fuleña mar kura doyañ yirde hime geb, al goyen kura, “Kwa,” inmekeb kuyeñ, irde al hoyañ kura, “Waya,” inmekeb wayyeñ. Irde meten alne manañ, “Gwaha gwaha tiya,” inmeke gwaha po tiyyen. Niñgeb gebe tareñge yañ geb, gor po heñ duliñ po mere tiyayiñ. Irkeb merege nurdeb garbam go meten alne tubul teñ kuyeñ, ‘yihi,” inamiñ.

⁹ Irkeb Yesu go mere gwahade nurdeb dinonj kok yiriñ. Irdeb tigiri teñ al buda kurun gama irde hinhan mar goyen yeneñ heñbe, “Fudinde wor po, Israel bana ga niñ al kura ne niñ dufaymiñ tareñ gahade irtiñ kura ma kinmiñ. Hubu wor po,” yinyiñ. ¹⁰ Be, keya kwamiñ mar gob mulgañ heñ fuleña marte doyañ al gote yare kuñbe meten al go igiñ hiriñ goyen kenamiñ.

Beretap kura gote urmiñ kamtiñ goyen isañ hiriñ

¹¹ Be, Yesu go gwaha teñ go kamereb taun denem kura Nain gor kuriñ. Irkeb komatmiñ yagoya al buda kurun go manañ gama irde kwamiñ. ¹² Kuñ hora beleş po koya kurun hende wor po kerde milgu irtiñ taun gote yame kurun goyen binde heñ hikeb al hakwa kura takteñ mete tiniñ yeñ taun binde mat teñ siñare kateñ hinhan goyen yenamiñ. Miliñbe beretap, urmiñbe unjkureñ gogo po. Taun bana go niñ al buda kurun gob beretap goya kateñ hinhan. ¹³ Irkeb Doyañ Al Kurun Yesu beleş beretap go keneñbe yeñ ge bunineñ wor po nurdeb, “Eseñ ma yo,” inyiñ. ¹⁴ Irdeb kuñ sapir go tanaryiñ. Irkeb al sapir teñ kuñ hinhan mar gob tek yamiñ. Irkeb, “Diriñ, ne beleş ginhem geb huwara,” inyiñ. ¹⁵ Irkeb diriñ kamtiñ go huwarde keperdebe mere tiyyiñ. Irkeb Yesu beleş diriñ go miliñ ge tubul tiyyiñ.

¹⁶ Be, al buda gor heñ go keneñbe hurkuñkat teñ kafura manañ heñbe Al Kurun turun iramiñ. Irdeb, “Al Kurunyen mere basañ al sañiñmiñ kurun wor po neñ hitte gago waya. Al Kurunbe alya bereyamiñ farañ yure yeñ gago waya,” yamiñ. ¹⁷ Be, Yesu beleş al kamtiñ isañ hiriñ gote mere momoñbe Yudia nañaya naña biñyañ hinhan goyen nurde tukamiñ.

Yesuya Yon Baptaisya (Matiyu 11:2-19)

¹⁸ Be, Yon Baptaisyen komatmiñ beleş Yesu beleş mata teñ hinhin kurun goke kuñ Yon momoñ iramiñ. Go nurdeb komatmiñ irawa hoy yirdeb, ¹⁹ “Yesu hitte kuñbe, ‘Hakot al kura wayyeñ yitiñ al gobe ge gago ma al hoyañ niñ doyañ hetek?’ yeñ gusuñañ iriryen,” yineñ Doyañ Al Kurun Yesu hitte yad yerke kwaryum. ²⁰ Irkeb irem go Yesu hitte kuñbe, “Yon Baptais beleş Yesu hitte kuñbe, ‘Hakot al kura wayyeñ yitiñ al gobe ge gago ma al hoyañ niñ doyañ hetek?’ yeñ gusuñañ iriryen dinke gago wayhar,” inaryum.

²¹ Be, go nature wor wor goyenbe Yesu beleş al garbam kurayen kurayen goyen sope yirde hinhin. Irde unğura beleş al ketal yurtiñ miñyañ yakira teñ, al diliñ titmiñ manañ budam sope yirde hinhin. ²² Niñgeb Yesu beleş Yonyen komatmiñ irawa gote mere goyen wol heñbe, “Mulgañ heñ kuñbe mata diltiriñde gar yenhar irde mere nurhar goyen Yon momoñ iriryen. ‘Al diliñ titmiñbe nañkenhañ, al kahañ kamtiñbe huwarde kuñ hañ, al busuka miñyañbe igiñ hahañ, al kirmiñ titmiñbe mere nurhañ, al kamtiñbe huwarhañ, irdeb al bunineñ wor Al Kurun beleş yumulgañ teñ teñ mere igiñ goyen nurhañ,’ iniryen. ²³ Irdeb kuñbe, ‘Al kura ne niñ dufaymiñ tareñ irde go ma katyenbe Al Kurun beleş guram irde tareñ iryen,’ yihi gwaha iniryen,” yinyiñ.

²⁴ Be, Yon Baptaisyen komatmiñ irawa go yubul teñ kukeb Yesu beleş al buda goyen Yon niñ momoñ yire yeñbe gaha yinyiñ: “Denbe da kinniñ yeñ sawsawa po kurun naña

bana goŋ kwan? Dulin yamuŋ meŋe beleŋ tama urtiŋ goyen kinniŋ yeŋ kwan? ²⁵ Goke moŋ kenem da wor po kinniŋ yeŋ kwan? Al kura umŋa igiŋ titiŋ kura yinniŋ yeŋ kwan? Moŋ. Al horam yaŋ umŋa igiŋ teŋ det igiŋ igiŋ niŋ po nurde haŋ marbe megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋyen ya igiŋyaŋ po haŋ. ²⁶ Goyenbe da kuŋ kinniŋ yeŋ kwan? Al Kurunyen mere basaŋ al? Gwaha, fudinde. Gega yeŋbe Al Kurunyen mere basaŋ mar hoyan goyen yara moŋ. Yeŋbe gote folek. ²⁷ Al goyen goke teŋbe Al Kurunyen asaŋde gahade katiŋ hi: ‘Mere basaŋ alne teŋ kermeke yeŋ wa meheŋ heŋ kuyeŋ.

Yeŋ beleŋ meheŋ heŋ kuŋbe beleŋge sope irde gunyeŋ,’ yitiŋ hi.

Malakai 3:1

²⁸ Be, yitiŋ gwahade po meteri tiyuŋ al gobe al hoyan moŋ, Yon beleŋ tiyuŋ. Niŋgeb fudinde wor po, bere beleŋ kawaŋ yirtiŋ haŋ kurun gayen Yonyen meteri go epte ma fole irnayeŋ. Yeŋ beleŋ meteri tiyuŋ gobe meteri hoyan kurun gote folek wor po. Gega yeŋbe ne gayen neŋkela ma heŋ hi geb, al kura deŋem moŋ gega, neŋkela heŋ bebak tiyyeŋ al gobe Al Kurun diliŋdeb Yon goyen folek kinyeŋ,” yinyiŋ.

²⁹ Be, al budamya teks yad yad marya goyen Yon hitte baptais tamiŋde geb, Yesu beleŋ Yon niŋ gwaha yeke nurdeb Al Kurunyen matabe fudinde huwak yamiŋ. ³⁰ Gega Farisi marya Moseyen saba marya gobe Yon hitte baptais teŋ teŋ ge bada hamiŋ geb, Al Kurun beleŋ yeŋ ge dufay kiryiŋ goyen yiŋgeŋ bada heŋ harhok unamiŋ.

³¹ Be, Yesu beleŋ sopte gaha yiriŋ: “Niŋgeb gayenter niŋ marbe da det kura niŋ yeŋ, ‘Yeŋbe gwahade,’ yeweŋ? Yeŋbe da kura yara yetek? ³² Be, go mar gobe diriŋ kura gabu gasuŋde heŋ kari teŋ yiŋgeŋ uliŋ kadom mohonde teŋ hanjen go gwahade. Diriŋ gobe kari teŋ heŋya kadom gineŋ teŋbe,

‘Neŋ beleŋ buleluŋ fuk irde tikiŋ heŋ dunhet gega gege ma tahaŋ.

Irde esinayeŋ daw yeŋ al hakwa ambo ird irdde niŋ tikiŋ heŋ dunhet gega ma esahaŋ,’ yineŋ kwep kwep yirde hanjen.

³³ Niŋgeb diriŋ teŋ hanjen gwahade goyen po, mel gobe mere fudinde nurtek ma yirde hi. Niŋgeb Yon Baptais beleŋ beretya wainya ma neke keneŋbe, ‘Al gobe unguram yaŋ,’ inaŋ. ³⁴ Munan ne Al Urmiŋ gabe beretya wainya nemeke neneŋbe, ‘Al gabe biŋgeya feyare niŋ al wor po. Irde yeŋbe teks yad yad marya Moseyen saba keŋkela ma gama irde hike “mata buluŋ mar” yineŋ hityen gote kadom,’ nineŋ haŋ. ³⁵ Gega Al Kurun diriŋeŋ weŋbe Yonya neya beleŋ Al Kurunyen dufay wukkeŋ tagalde haryen goyen fudinde yeŋ nurde haŋ,” yinyiŋ.

Mata buluŋ bere kura gore Yesuyen kahaŋ halyiŋ

³⁶ Be, go kamereb Farisi al kura gore, “Wake yaner kuŋ biŋge netek,” inyiŋ geb, kuŋ Farisi al gote yare biŋge niniŋ yeŋ gor hinhan mar goya keperamiŋ. ³⁷ Taun goyenterbe bere kura goyen mata buluŋ teŋ hike gor niŋ marbe keŋkela nurde uneŋ hinhan. Be, bere gore Yesube Farisi al gote yare heŋ dula teŋ hi yeke nuryiŋ. Irdeb det kura fimiŋ hamiŋ kusamuŋ wor po goyen yaliŋ igiŋ muŋ alabasta hora beleŋ po irtiŋ bana goŋ hitiŋ goyen teŋ Yesu hinhin yare gor kuriŋ. ³⁸ Irdeb Yesu bulgaŋ yitneŋ teŋ kahaŋ yimiyyiŋ beleŋ goŋ waŋ huwaryiŋ. Irdeb dokolhoŋ yuguluŋ teŋ esike diliŋ fimiŋ kateŋ Yesu kahaŋ bida yirde hikeb tonan yuwalneŋ po utma teŋ hinhin. Irdeb Yesu palap wor po irde hinhin geb, goyen ikala irhem yeŋbe kahaŋ u irde teban irde hinhin. Irdeb det fimiŋ hamneŋ igiŋ wor po goyen Yesu kahaŋde wogorde sam iryiŋ.

³⁹ Irkeb Farisi al Yesu hoy irde gargar iryiŋ al gore goyen keneŋbe dufaymiŋde po, “Yeŋbe Al Kurunyen mere basaŋ al manhan bere gwahade beleŋ sisaŋ nurde hi yeŋ nurdeb bada hawa inwoŋ. Gega bere gobe mata buluŋ bere yeŋ ma nurde hi geb, gogo keneŋ wasak teŋ hi,” yeŋ nuryiŋ. ⁴⁰ Irkeb Yesu beleŋ dufaymiŋ keneŋbe, “Saimon, nebe mere kura momoŋ gireŋ tihim geb,” inyiŋ. Irkeb al gore, “Tisa, igiŋge momoŋ nira,” inyiŋ. ⁴¹ Irkeb Yesu beleŋ gaha inyiŋ: “Al irawa kura al horam yaŋ hitte kuŋbe kame ga horage wol heŋ gunyeŋ ineŋbe hora yawararyum. Al kurabe 500 denari* yawaryiŋ,

* 7:41: Denari: Al beleŋ wampot mat meteri teŋbe wawuŋbana naŋa sul yeke bada heŋbe meterimiŋ gote muruŋgembe denari unkuŋeŋ tiyyeŋ.

munañ kurabe 50 denari yawaryiñ. ⁴² Be, al irawa gobe gwaha mat kura al gote hora wol hetek ma haryum. Irkeb hora yunyiñ al gore bunineñ yirdeb goñmiñ yinyiñ. Niñgeb al damiñ beleñbe horamiñ ma wol heke goñmiñ yinyiñ al goke amañeñ wor po nurde unyeñ?” yeñ gusuñañ iryiñ. ⁴³ Irkeb Farisi al Saimon gore wol heñbe, “Al hora kuruñ tiriñ al gore yeñ nurhem,” inyiñ. Irkeb Yesu beleñbe, “Fudinde yaha,” inyiñ. ⁴⁴ Irdeb bere go hinhin beleñ fulgañ kañbe Saimon go sopte, “Bere ga kenha? Nebe yager wayhem gega, nende matare kahañne hal hal fe kura ma nunha. Goyenpoga bere gabe wañ diliñ fimiñ beleñ po kahañne halde tonañ yuwalheñ beleñ po utma tiya. ⁴⁵ Irde gebe yager wayhemyabe pere nirde uluñner muñ kura u ma nirha. Gega bere gabe wañ kahañne u irde tebañ tiya. ⁴⁶ Irde gebe yager wayhem goke amañeñ nurde olip fimiñ gwahade muñ kura teñ tonañner ma wogorha. Gega bere gabe det fimiñ hamñeñ kusamuñ damum hende wor po goyen kahañner wogora. ⁴⁷ Niñgeb fudinde ginhem. Bere gabe mata buluñmiñ ge goltapheñ wor po nurde hiyen geb, Al Kuruñ beleñ mata buluñmiñ kuruñ goyen halde unkeb goke amañeñ wor po nurde nuneñbe mata gago tiya. Gega al kura mata buluñmiñ ge goltapheñ ma nurde hiyeñ al gobe Al Kuruñ beleñ mata buluñmiñ halde unyeñ goyen goke amañeñ wor po ma nuryeñ,” inyiñ. ⁴⁸ Irdeb bere go keneñ heñyabe, “Mata buluñgeb halde gunhem,” inyiñ. ⁴⁹ Irkeb Saimon beleñ hoy yirke wayamiñ mar gore mere go nurdeb, “Al gabe ganuñ geb, alyen mata buluñ wor halde hime yeñ hi?” yeñ yiñgeñ uliñ mere tiyamiñ. ⁵⁰ Gega Yesu beleñ mel go mere teñ hinhan go haywañ yirtiñeñbe bere goyen, “Gebe ne niñ dufayge sañiñ irha. Goke teñ Al Kuruñ beleñ gumulgañ tiya. Niñgeb bege kamke igiñ po nurde kwayiñ,” inyiñ.

8

Yesu gama irde hinhan bere

¹ Be, go kamereb Yesu go taunya tiyuñya kurar mat kurar kuñbe mere igiñ Al Kuruñ beleñ aly a bereyamiñ doyañ yird yird goke momoñ yirde kuñ hinhin. Goya goyenbe mere basañ marmiñ 12 go manañ yeñya kuñ hinhan. ² Irde bere wor Yesu gama irde kuñ hinhan. Bere kurabe unguram yañ gega Yesu beleñ unğura yakira tiyyiñ, irde kurabe garbam miñyañ goyen sope yirke igiñ hamiñ. Bere goyen kurabe Makdala niñ Maria. Yeñbe bikkeñ unğura 7 beleñ ketal urtiñ goyen Yesu beleñ unğura yakira tike igiñ hiriñ. ³ Irde bere kurabe Susanaya Yoanaya. Yoana gote uñ Kusabe Herotyen samuñ doyañ ird ird al. Irde bere go po moñ. Bere budam hoyañ manañ Yesu gama irde kuñ hinhan. Irdeb yiñgeñde horaya detmiñ budamya gore Yesuya komatmiñya farañ yurde yukuñ hinhan.

Yasuñ alyen maya mere (Matiyu 13:1-9; Mak 4:1-9)

⁴ Be, taun kurar niñ kurar niñ aly a bereya budam wor po Yesu hitte wañ gabu irde hinhan. Irkeb maya merere saba gahade yiryiñ: ⁵ “Al kura wit muykeñ tur ire yeñ metenmiñde kuriñ. Kuñ metenñde muykeñ go tur irkeb kurabe metenñ sijañ al kuñ kuñ beleñyañ katamiñ. Irkeb al beleñ go ma yeneñ yufuramiñ. Kurabe nu beleñ wañ namiñ. ⁶ Munañ kurabe megeñ halgayiñ hora arat hereñ katamiñ. Irdeb kawañ hamiñ gega, megeñ fimñeñ moñ geb, algup nen kamamiñ. ⁷ Munañ kurabe yamuñ hirwañeñ yañ bana kateñ yamuñ goya tumñañ kawañ hamiñ. Gega yamuñ duwi gore hurkuñ awrum yurkeb nonbo hamiñ. ⁸ Be, wit muykeñ kurabe megeñ igiñyañ kateñ kawañ heñbe igineñ budam hamiñ. Muykeñ unkuñeñbe 100 igineñ gwahade hamiñ,” yiriñ. Be, Yesu gob maya mere goyen tagaldeb, “Al kura mere ga miñ bebak tiniñ yeñbe keñkela palña irde nurnañ ko,” yiriñ.

Maya mere igiñ bebak teñ teñ mata (Matiyu 13:10-17; Mak 4:10-12)

⁹ Irkeb komatmiñ beleñ maya mere gote miñ momoñ dira iney gusuñañ iramiñ. ¹⁰ Irkeb Yesu beleñ gaha yinyiñ: “Al Kuruñ beleñ aly a bereyamiñ doyañ yird yird mata gote miñbe banare hi geb, al hoyañ beleñ epte ma bebak titek. Gega deñbe Al Kuruñyen

tarende miñ goyen igiñ bebak tinayiñ. Goyenbe al hoyañ ne niñ ma nurde hañ marbe mata gote miñ goyen maya mere mat po momoñ yirde hime. Go mar gobe merene gama irttek ma yirde hiyen geb, maya mere go nurnayiñ gega, bebak ma tinayiñ. Goke teñbe Al Kurunyen asañde gahade katiñ hi:

‘Mel gobe merene nurde hinayiñ irde keneñ hinayiñ gega, bebak ma po teñ hinayiñ,’
katiñ hi,” yinyiñ. *Aisaia 6:9*

*Yasuñ alyen maya mere gote miñ
(Matiyu 13:18-23; Mak 4:13-20)*

¹¹ Irdeb gaha yinyiñ: “Be, maya mere gote miñbe gahade: wit muyken gobe Al Kurunyen mere. ¹² Muyken beleñyañ kattiñ gobe al kura Al Kurunyen mere nurnayiñ gega, Satan beleñ mere biñde hinayiñ goyen yad siña yiryen go gwahade. Uñgura beleñ al gobe daha mere go nurde Al Kurunñ niñ dufaymiñ tareñ irke yumulgañ tiyyenkek yeñbe gogo gwaha yiryen. ¹³ Munañ wit muyken hora hereñ kattiñ gote miñbe al kura Al Kurunyen mere tiñenya nurdeb amañ henayiñ. Gega hora arat geb, filginiñ keñkela ma kutiñ beleñ teñ hañyen go gwahade goyen po, al go manañ Al kurunyen mere biñde keñkela ma kipiryen. Irde kadila hekeb arañ po algup nene kamde hañyen go gwahade goyen po, kanduk kura forok yekeb goyare po Al Kurunñ harhok unnayiñ. ¹⁴ Wit muyken yamuñ duwi hirwañen yañ bana kattiñ gobe al kura Al Kurunyen mere nurnayiñ gega, megen niñ samuñ yad yad niñ po nurnayiñ go gwahade. Go mar gobe uliñde po amañ hetek mata go po titek titek yirde hiyen. Irde yeñ hitte kanduk kura forok yiyyen goke kafura henayiñ. Go mar gobe megen niñ det gwahade gore dufaymiñ awrum yirkeb wit muykenbe iginen henayiñ gega, nonbo henayiñ go gwahade goyen po, merebe nurnayiñ gega, gote iginenbe keñkela ma forok yenayiñ. ¹⁵ Goyenpoga wit muyken megen igiñyañ kateñ igiñ ala po kawañ heñ iginen budam hamiñ gobe al kura Al Kurunyen mere fudinde wor po biñde kerde gama irde hinayiñ go gwahade goyen. Irde kanduk yeneñ hinayiñ gega, sañiñ po heñ kuñ kuñbe gote iginenbe Al Kurunñ diliñdebe mata igiñ igiñ forok yirde hinayiñ,” yinyiñ.

*Hulsiyen maya mere
(Mak 4:21-25)*

¹⁶ Irdeb sopte po maya mere hoyañ kura gaha yinyiñ: “Al kura hulsi usuñ urde teñ kuwe bana ma kerde hiyen. Irde poñ bana wor kerde hiyen moñ. Gwaha irtinjenbe teñ omasiñ hende biñguñ irde hiyen. Gogab al kura ya bana goñ wañbe hulsi go kawan heñ hike kinyen. ¹⁷ Gwahade goyen po, Al Kurunñ beleñ yende alya bereya doyañ yird yird mata gote miñ banare hitiñ gobe kawan hiyyen. Irde matamiñ epte ma bebak titek goyen kawan forok yeñ hike al budam wor po yeneñ bebak titiñ ala tinayiñ. ¹⁸ Niñgeb keñkela wor po merene palña irde nurde hinayiñ. Al kura biñde mat fudinde wor po Al Kurunyen mere nurde hikeb Al Kurunñ beleñ meremiñ igiñ goyen unen tebañ irde hiyen. Munañ al kura gwahade moñ gobe Al Kurunyen mere biñde muñ kura hi goyen wor teñ siña iryen,” yinyiñ.

*Yesuyen miliñya kuliñ yagoya
(Matiyu 12:46-50; Mak 3:31-35)*

¹⁹ Be, nalu kurareb Yesu miliñya kuliñ wenya beleñ kinniñ yeñ Yesu hinhinde gor wayamiñ. Gega albe budam wor po geb, muñ kura binde ma kwamiñ. ²⁰ Irkeb al kura beleñ goyen yeneñbe kuñ Yesu goyen, “Momkeya kolge wenya ginniñ yeñ wañ siñare ga hañ,” inyiñ. ²¹ Irkeb wol heñbe, “Mamneya kolne wenya fudinde wor pobe alya bereya Al Kurunyen mere nurde gama irde hañ mar gago,” yiriñ.

*Meñe kurunñ Yesu beleñ inke kamiñ
(Matiyu 8:23-27; Mak 4:35-41)*

²² Be, nalu kurare kurab Yesu beleñ komatmiñ yago goyen, “Wake fe ala kurunñ siña kurhan kuniñ,” yinyiñ. Irdeb hakwa kura goyen hende kwamiñ. ²³ Be, kuñ hinhan

goyabe Yesube dukpu irkeb ferd uguñ po hiriñ. Goya goyenbe meñe kurun dugure mat katkeb duba huwariñ. Irkeb fe beleñ hakwa bana goñ hurkun ala heñ hinhin. Irkeb soñ po yeñ miñmoñ hamiñ. ²⁴ Gega Yesu go firinñde po hikeb komatmiñ yago beleñ keneñbe, “Doyañ al, Doyañ al, neñ miñmoñ hiniñ tihit niñ, arañeñ huwara,” iney isañ hamiñ. Irkeb huwardeb meñeya dubaya epte ma tiyaryum goyen masi yirkeb pultik po yaryum. ²⁵ Irkeb Yesu beleñ komatmiñ yago goyen, “Deñ gab ne niñ hekkeñ ma nurde hañ,” yiniñ. Irkeb mel go kafura wor po heñbe, “Gab da albe gago? Meñeya makañya manañ meremiñ nurhar!” yeñ kadam gusuñañ gird tiyamiñ.

*Al unğura ketal urtiñ goyen sope iryiñ
(Matiyu 8:28-34; Mak 5:1-20)*

²⁶ Be, meñe kamkeb mel go kun Galili fe ala goyen siña kurhan Gerasa marte nañare kun forok yamiñ. Go mar gobe Yuda mar moñ, al miñ hoyañ. ²⁷ Be, hakwa go tubul teñ siñare kukeb taunde gor niñ al kura unğura budam beleñ ketal urtiñ manañ hiyen goyen Yesu hitte wayyiñ. Al gobe hiyen kurun gob kupsoñ po hiyen. Irdeb tiyunde ma ferde hinhin. Mali bambayan heñ kun hinhin. ²⁸⁻²⁹ Al gobe unğura beleñ hugiñeñ ketal urde mali tukun hinhin. Irkeb gor niñ mar beleñ busaharyeñkek yeñbe sen po haniñya kahañya fere teñ doyañ irde hinhan. Goyenbe al gobe unğura gote tareñde sen goyen kiritiktuk heñbe unğura gore bul irke naña al miñmoñ bana kun hinhin. Be, Yesu beleñ al go keneñbe, “Unğura, al go tubul teñ kat kwa,” inyiñ. Irkeb al go Yesu keneñ wañbe kahañ miñde gor wulgurut yeñbe kekew teñ, “Yesu, gebe Al Kurun turunñ yan gote Urmiñ yeñ nurde guney hime. Niñgeb daha nireñ wayha? Bulun ma nirayiñ,” iney esey mere iryiñ. ³⁰ Irkeb Yesu beleñ, “Deñgebe ganun?” inyiñ. Irkeb al gobe unğura budam wor po beleñ ketal urtiñ hinhin geb, “Deñnebe Legiyon,”* inyiñ. ³¹ Irdeb unğura gore, “Uliñ misiñ kurun kateñ kateñ gasunde gor ma dakira tiyayiñ,” iney tebañ irde esey mere iryiñ.

³² Goya goyenbe bu buda kurun goyen dugu dabayiñde kura gor dula teñ hinhan. Niñgeb unğura goreb, “Ge beleñ ok dinkeb bu iro kun ketal yurniñ,” iney esey mere iramiñ. Irkeb Yesu beleñ igiñ yiniñ. ³³ Irkeb unğura gobe al go tubul teñ kunbe bu buda go ketal yuramiñ. Irkeb bu go kup yeñ kun hamulare mat fe ala kurkunbe fe nene kamamiñ.

³⁴ Be, bu doyañ yirde hinhan mar go mata goyen keneñbe busaharde taunya tiyunyañya kunbe goke tagalde tukutiñ ala tiyamiñ. ³⁵ Irkeb al budam mata forok yiriñ goyen kinniñ yeñ Yesu hinhinde gor wayamiñ. Wañbe al goyen unğura beleñ tubul teñ kukeb igiñ heñ dufaymiñ wuk yeke uliñ umña titiñ manañ Yesu kahañ miñde gor keperde hike keneñbe Yesu niñ kafura hamiñ. ³⁶ Irkeb al gor heñ mata forok yeke kenamiñ mar goreb daha mat al go igiñ hiriñ goyen momoñ yiramiñ. ³⁷ Irkeb al buda Gerasa marte nañare niñ mar go tumñañ kafura wor po heñbe Yesu goyen, “Ge goya gar ma hayiñ. Dubul teñ kwa ko,” inamiñ. Irkeb Yesube al buda goyen yubul teñ kuniñ yeñ komatmiñya hakwa hende hurkamiñ.

³⁸ Be, mel go yubul teñ kweñ tiyyiñya goyenbe sope irke igiñ hiriñ al goreb, “Neya kure,” iney esey mere iryiñ. ³⁹ Gega Yesu beleñ, “Moñ, tiyungeñ kun Al Kurun beleñ buniñeñ girde sope girke igiñ haha gayen gor niñ alya bereya momoñ yirayiñ,” iney teñ kerke kuriñ. Irkeb al gobe taunmiñde mulgañ heñ kunbe Yesu beleñ buniñeñ irde igiñ iryiñ goyen gor niñ mar tumñañ momoñ yirde tukutiñ ala tiyyiñ.

*Bere dirñeñ kamtiñ goya bere kura danduku miñyañ sope yiriñ
(Matiyu 9:18-26; Mak 5:21-43)*

⁴⁰ Be, Yesu go mulgañ heñ Kapeneam kukeb al buda yeñ ge doyañ heñ hinhan geb, amañ heñ wañ kalyañ keramiñ. ⁴¹⁻⁴² Goyarebe al kura deñembe Yairus gore Yesu hitte wayyiñ. Yeñbe Yuda marte gabu yare gor wañ hañyen mar gote doyañ al. Goyenbe wiriñ unğureñ muñ gogo po damambe 12 goyen garbam bulun wor po heñ kameñ teñ hinhin.

* 8:30: “Legiyon” gob fulenja mar buda kurun goke yitiñ.

Ningeb al gore Yesu hitte wañ palap matare dokolhoñ yuguluñ teñbe, “Werne garbam buluñ wor po heñ kameñ tiya geb, yaner wañ guram irayin,” iney esey mere iryiy. Irkeb Yesube yenya yaminde kure yeñ kwaryum.

Be, Yesu go al gote yare kuñ hikeb al buda forfor yamin goreb upepel urde farkaka iramin. ⁴³ Goya goyenbe bere kura dama 12 gayen danduku manañ hiyen goyen al buda kuñ hinhan mar goya kuñ hinhin. Bere gobe al kura beleñ epte ma wor po sope irtek hinhin. ⁴⁴ Be, bere gore Yesu harhok beleñ mat kuñbe Yesuyen uliñhor hende niñ gote murunde sisan uryiy. Irkeb goyare po dari temeyde hinhin goyen hubu heke nuryiy.

⁴⁵ Be, goya goyen po Yesu beleñ, “Ganuñ beleñ sisan nura?” yeñ al buda goyen gusunañ yiryiy. Irkeb al buda gore, “Neñ moñ,” inkeb Pita beleñ huwardeb, “Doyañ Al Kurun, al buda farkaka girde hañ kurun gab ma yeneñbe, ‘Ganuñ beleñ sisan nura?’ yeñ gusunañ heñ ha?” inyiy. ⁴⁶ Gega Yesu beleñbe, “Moñ, fudinde al kura sisan nura. Irkeb Al Kurunyen tareñ kat kuke nurhem,” yiryiy. ⁴⁷ Irkeb bere go uliñde mata forok yiryiy goyen, “Yesube neneñ bebak tiya geb, epte ma bana kweñ,” yeñ nurde barbar yeñ wañ Yesu kahañ minde kateñ dokolhoñ yuguluñ tiyyiy. Irdeb al buda kurun goyen diliñde miñ daniñ sisan uryiy irde goya po igiñ hiriñ goyen Yesu momoñ iryiy. ⁴⁸ Irkeb Yesu beleñ, “Werne, ne niñ hekkeñ nurha goke teñbe Al Kurun beleñ sope gira. Ningeb bege kamke kwayiy,” inyiy.

⁴⁹ Be, Yesu beleñ bere go mere irde hinhin goya goyab al kura Yairusyen yare mat wañbe, “Wergebe bikkeñ kama geb, saba al gayen titmiñey tuktawañ ma irayiy. Inke bada hiyyey,” inyiy. ⁵⁰ Gega meremiñ nurdeb Yesu beleñ Yairus goyen, “Kandukneñ ma nurayiy. Ne niñ po dufayge sañiy irayiy. Irkeb werge goyen igiñ hiyyey,” inyiy.

⁵¹⁻⁵³ Be, Yesu go kuñ Yairusyen yare forok yeñbe alya bereya dolonde hinhan goyen esey epte ma teñ hike yinyiy. Irdeb, “Bada henañ. Yeñbe ma kama. Duliñ ferde hi,” yinyiy. Gwaha yinkeb fudinde wor po kamiñ yeñ nurde hinhan geb, mel gore kukuwa wet heñ hi yeñ hinman faykek iramin. Irkeb Yesu go al hoyañ kura ma yubul tike diriñ hakwam hinhin bana goñ hurkamiñ. Komatmiñ karwo Pita, Yemsya Yonyabe diriñ gote miliñya naniñya po yadeb diriñ hakwa hinhin bana goñ hurkamiñ. ⁵⁴ Irdeb diriñ gote haniñ tanardeb, “Werne, huwara,” iney isañ hiriñ. ⁵⁵ Irkeb toneñ mulgañ hekeb goya goyen po huwaryiy. Irkeb Yesu beleñ, “Det netek kura unke niwi,” yinyiy. ⁵⁶ Irkeb miliñya naniñya mata go keneñbe diliñ fot wor po yaryum. Gega Yesu beleñ, “Mata forok yihi gake go ma tagaliryey,” yineñ utañ yiryiy.

9

*Yesu beleñ komatmiñ 12 goyen metey tinañ yeñ yad yerke kwamiñ
(Matiyu 10:5-15; Mak 6:7-13)*

¹ Be, go kamereb Yesu beleñ mere basañ marmiñ 12 goyen hoy yirke wañ gabu irkeb unğura kurayen kurayen kurun goyen yakira teñ teñ tareñya garbam sope yird yird tareñya goyen yunyiy. ² Irdeb, “Kuñ Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird mata goyen tagalde tukuñ heñbe garbam mar sope yirde hinayiy,” yinyiy. ³ Irde gaha yinyiy: “Kuniñ yeñbe genuñ, kalwa, bingge, horayabe uliñhor hoyañ ma yawarnayiy. Uliñhorbe uliñde hañ gogo ep, det hoyañ wor kura ma po yawarnayiy. ⁴ Tiyuñ kurar kura kuke al kura beleñ yaner wanañ dineñ hoy dirkeb ya hoyañde ma kunayiy. Urñkureñde gor po heñ heñbe tiyuñ go tubul teñ hoyañde kunayiy. ⁵ Munañ tiyuñ kurar kura kuke gor niñ mar beleñ meretiñ pel irde dakira tikebe, ‘Al Kurunyen mere pel irhet,’ yeñ bebak tinañ yeñbe kahañtiñde tupi yarañ tinayiy,” yinyiy. ⁶ Be, Yesu beleñ komatmiñ yago gwaha yinkeb tiyuñ kurar kurar kwamiñ. Irde naña kurun goyen kuñ heñyabe mere igiñ Al Kurun beleñ alya bereya yumulgañ teñ teñ goke yitiñ goyen tagalde saba yirde tukuñ hinhan. Irdeb garbam mar manañ sope yirde kuñ hinhan.

*Herot beleñ Yesuyen mere momoñ nuryiy
(Matiyu 14:1-12; Mak 6:14-29)*

⁷⁻⁸ Be, Galili naŋa doyaŋ al kurunŋ Herot beleŋ Yesuya komatmiŋ yagoya mata teŋ hinhan kurunŋ goyen nuryiŋ. Yeŋbe bikkeŋ fulenŋ marmiŋ yinke Yon Baptais mayke kamiŋ. Gega al kura beleŋbe, “Yon Baptais kamuŋ gega, gogo sopte huwarde metenŋ teŋ hi,” yamiŋ. Irde al kurabe, “Al Kurunŋyen mere basanŋ al Elaia forok yeŋbe gogo metenŋ teŋ hi,” yamiŋ. Munaŋ kurabe, “Al Kurunŋyen mere basanŋ al bikkek kura gore sopte huwarde gogo metenŋ teŋ hi,” yeke Herot go nurde kukuwamneŋ nuryiŋ. ⁹ Irdeb, “Yon Baptaisbe biŋiŋ walmeke kamuŋ. Munaŋ mere momonŋmiŋ nurde hime al gabe ganuŋ?” yeŋ Yesu goyen kene yeŋ kurut yeŋ hinhin.

Yesu beleŋ al 5,000 paka yiryiŋ

(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Yon 6:1-14)

¹⁰ Be, Yesuyen mere basanŋ mar go mulganŋ heŋ waŋbe metenŋbe gwaha gwaha titiŋ inenŋ momonŋ iramiŋ. Irkeb Yesu beleŋ al hoyanŋbe gor yubul teŋbe komatmiŋ yago po yade Betsaida taunde kuriŋ. ¹¹ Gega al buda kurunŋ gob Yesube gor kwa yeŋ nurdeb kame gama yirde kwamiŋ. Irkeb yenenŋbe, “Iginge wanaŋ,” yinenŋbe Al Kurunŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird goke saba yiryiŋ. Irdeb garbam miŋyaŋ igiŋ hiniŋ yeŋ nurde hinhan mar goyen sope yiryiŋ.

¹² Be, gwaha teŋ teŋbe naŋa sul yewenŋ tikeb mere basanŋ marmiŋ aposel 12 gore Yesu hitte waŋbe, “Naŋa neŋ hitere gabe tiyuŋ bindem monŋ geb, al buda ga yinke taunyaŋ tiyuŋ mukneŋyaŋ kuŋ yinŋenŋ biŋge niŋ nanŋkenenŋ damu teŋ nenayiŋ. Irde goyaŋ po fernayiŋ,” inamiŋ. ¹³ Irkeb wol heŋbe, “Monŋ, deŋ beleŋ biŋge kura yunke nenayiŋ,” yinyiŋ. Irkeb mel goreb, “Neŋbe beret siptesonŋyabe makaŋ dapŋa irawaya po haŋ. Kuŋ hoyanŋ ma damu titekbe gare epte ma yiryenŋ,” inamiŋ. ¹⁴ Al po kapyanŋ hamiŋbe 5,000 gwahade gor hinhan. Be, mel gore gwaha inkeb Yesu beleŋ, “Al buda ga yinke gabu unŋkurenŋde al 50 gwahade keperde tukunaŋ,” yinyiŋ. ¹⁵ Irkeb komatmiŋ yago goyen yeŋ yinyiŋ gwahade po tiyamiŋ. Irkeb al buda kurunŋ goyen Yesu beleŋ yiriŋ gwahade po keperde tukamiŋ. ¹⁶ Irkeb Yesu beleŋ beret siptesonŋya makaŋ dapŋa irawaya goyen yade kotanŋ kaŋ nanŋkinde nanŋkenenŋ Al Kurunŋyen sanŋinde guram yirdeb yubala teŋ al yunnaŋ yeŋ komatmiŋ yago yunyiŋ. ¹⁷ Be, gale heŋ yunke al buda kurunŋ go neneb ep wor po namiŋ. Irdeb biŋge dikneŋ gabu yiramiŋ gobe tiri 12 gayen igiŋ makiŋ yirtek hamiŋ.

Pita beleŋ, “Yesu gebe Mesaia,” inyiŋ

(Matiyu 16:13-19; Mak 8:27-29)

¹⁸ Be, kurareb Yesu go yeŋ unŋkurenŋ po heŋ Al Kurunŋ mere irde hinhin. Goya goyenbe komatmiŋbe gor hinhan. Irkeb huwardeb, “Al beleŋ nebe ganuŋ yeŋ nurd nunenŋ haŋ?” yeŋ gusuŋaŋ yiryiŋ. ¹⁹ Irkeb wol heŋbe, “Al kurabe Yon Baptais yeŋ haŋ. Kurabe Elaia yeŋ haŋ. Munaŋ al kurabe Al Kurunŋyen mere basanŋ al kura bikkeŋ kamiŋ goyen sopte huwarde wayuŋ yeŋ nurd gunenŋ haŋ,” inamiŋ. ²⁰ Irkeb Yesu beleŋ, “Munaŋ deŋbe ganuŋ yeŋ nurd nunenŋ haŋ?” yinkeb Pita beleŋ huwardeb, “Gebe Al Kurunŋ hitte Dumulganŋ teŋ teŋ Al Mesaia, Al Kurunŋ hitte mat wayanŋ yeŋ nurde hite,” inyiŋ. ²¹ Irkeb Yesu beleŋ, “Pita beleŋ ne niŋ yihi goyen basanŋ heŋ al kura ma momonŋ yirnayiŋ,” yinenŋ utaŋ yiryiŋ. ²² Irdeb komatmiŋ yenenŋ heŋbe, “Ne Al Urmiŋ gabe Yuda marte doyaŋ mar parguwak goya Al Kurunŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ marte karkuwaŋmiŋya Moseyen saba marya beleŋ nakira teŋ mununkeb ulne misiŋ kurunŋ katenŋbe kamenŋ. Goyenpoga kamenŋde mat yerenŋkek hekeb sopte huwareŋ,” yinyiŋ.

²³⁻²⁴ Be, go kamereb komatmiŋya al gabu iramiŋ marya goyen gaha yinyiŋ: “Al kura gama nirde heŋ kanduk yenenŋbe yinŋenŋ ge kafura heŋ harhok nunyenŋ al gobe kame kanduk kinyenŋ. Munaŋ al kura ne gama nirde kanduk kurunŋ teŋ uliŋ misiŋ kateŋ hiyenŋ al gobe kame igiŋ hiyenŋ. Niŋgeb al kura ne gama nire yeŋbe megen niŋ dufayya mataya harhok yunyenŋ. Irdeb gise haŋka kanduk yenenŋ hiyenŋ gega, yinŋenŋ ge ma nurde gama po nirde hiyenŋ. ²⁵ Goyenbe al kura yinŋenŋ ge po nurde megen niŋ det kurunŋ yawaryenŋ irde kurabe deŋem yaŋ hiyyenŋ gega, Al Kurunŋyen bearar bana heŋ kame gote murunŋgem

buluṅ tiyyenḅe daha tiyyen? Gobe igiṅ moṅ, buluṅ wor po. ²⁶ Niṅgeb al kura ne niṅ memya heṅ merene harhok unyenḅe kame ne Al Urmiṅ gare wor al goyen kenerḅe go ma nurde unhem inenḅe harhokne unenḅe. Ne Al Urmiṅ gabe neya Nanneyabe miyoṅmiṅ yago wukkenḅe wor poya gote tareṅ turṅuṅ yaṅ manaj kateṅ goyenterbe gogo gwaha tiyen. ²⁷ Goyenpoga deṅ gar haṅ gayen kurabe go ma kamdeya Al Kuruṅ beleṅ alya bereyamiṅ doyaṅ yird yird goyen kennayiṅ. Mere gabe fudinde wor po dinhem,” yinyiṅ.

Yesu uliṅ hoyanḅe hiriṅ
(Matiyu 17:1-8; Mak 9:2-8)

²⁸ Be, Yesu beleṅ mere tiyyiṅ go kuṅ naṅa fay 8 gwahade kamereb Al Kuruṅ mere ire yenḅe Pita, Yonyabe Yemsa po yadeb doṅdoṅde kura gor hurkuriṅ. ²⁹ Irdeb gor Al Kuruṅ mere irde hinhin goyabe dinsok hoyanḅe wor po hiriṅ. Irkeb uliṅhormiṅḅe dagamel go gwahade hiriṅ. ³⁰⁻³¹ Goya goyenḅe Moseya Elaiaya gore bemel po forok yenḅe Yesuya mere teṅ hinhan. Irem gobe Al Kuruṅyen tareṅ turṅuṅ yaṅ wor po gore ketal yurtiṅ. Irde Yesube Al Kuruṅ beleṅ bikkeṅ dufaymiṅ kiryiṅ go gwahade po gama irde Yerusalem gor kamde Naniṅ hitte mulganḅe hiyyenḅe goke mere sege iramiṅ.

³² Be, haṅkapyaya Yesu go Al Kuruṅ mere irde hinhinyabe Pitaya kadom waraṅya gobe dukpuk buluṅ po yirkeb arkup teṅ hinhan. Gega biṅ bak yeke naṅkenerḅe Yesube saṅiṅmiṅ turṅuṅ yaṅ wor po heṅ al irawa goya huwarde hike yenamiṅ. ³³ Be, Moseya Elaiaya gore Yesu tubul teṅ kurenḅe tikeb Pita beleṅ, “Doyaṅ al, naṅa gabe igiṅ wor po. Gar hiniṅ. Niṅgeb igiṅ dinkeb deṅ karwo gote heṅ heṅ gasuṅ kura yirniṅ. Gasuṅ kurabe ge niṅ, kurabe Mose niṅ, munaṅ kurabe Elaia niṅ,” inyiṅ. Be, Pita gobe mere tiyyiṅ kuruṅ goyenḅe gwaha yihim yenḅe ma nurdeya mere tiyyiṅ.

³⁴ Be, Pita mere teṅ hinhin goya goyabe gagap beleṅ waṅ mel goyen aw yuryiṅ. Irkeb komatmiṅ karwo goyen gagap bana goṅ hokoyaṅ heṅ kafura wor po hamiṅ. ³⁵ Irkeb al melak kura gagap bana gor mat mere teṅḅe, “Al gabe Urne. Meteṅne tiyyenḅe yenḅe ne beleṅ po tapat irde basaṅa irmiriṅ. Niṅgeb meremiṅ nurde gama irde hinayiṅ,” yiriṅ. ³⁶ Be, mere nuramiṅ go kamere naṅkenerḅe Yesu po hike kenamiṅ. Irdeb mata forok yiriṅ goyen goke al hoyanḅe momoṅ ma yiramiṅ. Biṅde po nurde hinhan.

Diriṅ unḅuram yaṅ guram iryiṅ
(Matiyu 17:14-21; Mak 9:14-29)

³⁷ Be, fay urkeb doṅdoṅde gor mat Yesu go Pita, Yemsaḅe Yonya irde katamiṅ. Katkeb al karim ma Yesu hitte waṅ gabu iramiṅ. ³⁸ Irkeb al buda kuruṅ bana goṅ mat al kura beleṅ ne nini yenḅe uguṅ po, “Tisa, urne gabe unḅurenḅe po geb, gigenḅe kenwoṅ yenḅe nurde hime. ³⁹ Yenḅe unḅura beleṅ ketal urde buluṅ buluṅ irkeb bemel po kekew teṅ hiyen. Irde teṅ megen temeyke yoryor yenḅe dadilok peltek yenḅe hiyen. Unḅura go urne tubul ma teṅḅe buluṅ buluṅ irde hiyen. Niṅgeb urne go kenerḅe sope irwoṅ yenḅe gago esenḅe mere girde hime. ⁴⁰ Unḅura goyen takira tinaṅ yenḅe komatge yago esenḅe mere yirhem gega, tuṅaṅ urmaṅ urmaṅ bada hahaṅ,” inyiṅ. ⁴¹ Irkeb Yesu beleṅ wol heṅḅe, “Deṅ gayenter niṅ mar, dahade niṅgeb dufaytiṅ ne niṅ muṅ kura tareṅ ma irde haṅ? Saba dirmanḅe dirmanḅe, tonanḅe tareṅ wor po! Gayak ga ma neya hityen gega, hako po haṅ. Daha naṅa ga saba dirmeke wuk yenayiṅ?” yinyiṅ. Irdeb al goyen, “Urge go teṅ gar waya,” inyiṅ. ⁴² Be, diriṅ goyen naniṅ beleṅ teṅ Yesu hitte waṅ hikeyab unḅura gore diriṅ go teṅ megen temeyke yoryor yenḅe hinhin. Gega Yesu beleṅ unḅura go inenḅe teṅ takira teṅ diriṅ goyen sope irdeb naniṅ ge tubul tiyyiṅ. ⁴³ Irkeb al buda kuruṅ gore mata go kenerḅe Al Kuruṅyen saṅiṅḅe kuruṅ wor po yenḅe dinonḅe kok yamiṅ.

Yesu kamyenḅe goyen goke sopte komatmiṅ momoṅ yiriṅ
(Matiyu 17:22-23; Mak 9:30-32)

Irdeb goke dufay heṅ tagalde epte ma teṅ hinhan goya goyenḅe Yesu beleṅ komatmiṅ yago goyen, ⁴⁴ “Mere direṅ tihim gayen kenḅela nurnaṅ ko. Ne Al Urmiṅ gabe al kura beleṅ asogo haniṅde niryenḅe,” yinyiṅ. ⁴⁵ Gega mel gobe Yesu mere tiyyiṅ goyen miṅ

gwahade niŋ dina yeŋ bebak ma tiyamiŋ. Mere tiyyiŋ gote miŋbe Al Kurun beleŋ bana kerkeb miŋ gwahade yeŋ ma nuramiŋ. Irdeb asogo haniŋde niryen meremiŋ goke kafura heŋ gote miŋ niŋ gusuŋaŋ ird ird niŋ kama hamiŋ.

Ganuŋbe kurun?
(Matiyu 18:1-5; Mak 9:33-37)

⁴⁶ Be, kurarebe Yesuyen komat buda goyen ganuŋbe doyaŋ al hiyyen yeŋ yinŋen uliŋ ge ma ne teŋ kadam mohonde tiyamiŋ. ⁴⁷ Irkeb Yesu beleŋ mel gote dufaymiŋ yenen bebak teŋbe diriŋ kura teŋ gegelhek beleŋ mat kerke huwariŋ. ⁴⁸ Irkeb gaha yinyiŋ: “Diriŋ diriŋ gahadebe palap ma yirde hanŋen. Gega al kura beleŋ ne niŋ teŋ al hoyan kura diriŋ gahade gayen gargar iryenbe al go po moŋ, ne manaŋ gargar niryen. Munan al kura ne gargar niryenbe ne po moŋ, Al Kurun nad nerke wamiŋ al goyen wor gargar iryen. Niŋgeb deŋ bana gayen al kura dufaymiŋde yinŋen bande irde kadam faran yuryen al gobe Al Kurun diliŋdeb al deŋem yaŋ kurun wor po yeŋ kinyen,” yinyiŋ. ⁴⁹ Irkeb komatmiŋ kura Yon beleŋ huwardeb, “Doyaŋ Al Kurun, al kura beleŋ deŋge urdeb, ‘Yesu deŋemde dinhem niŋ, kat kunaŋ’ yinen unŋura yakira teŋ hiyen. Gega yeŋbe neŋ meten teŋ kuŋ hite bana gan niŋ al moŋ geb, metenmiŋ goyen bada hawa inen utaŋ irtiŋ,” inyiŋ. ⁵⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Al kura asogo ma dirde hi al gobe deŋ faran durde hi geb, utaŋ ma irnayiŋ,” yiriŋ.

Samaria mar kura Yesu pel iramiŋ

⁵¹ Be, Yesu go kamde mulgan heŋ Naniŋ Al Kurun hitte hurkutek nalu go binde binde heŋ hikeb Yerusalem kuŋ kuŋ niŋ wor po biŋ huwariŋ. ⁵² Irdeb beleŋ kuŋ heŋyabe komatmiŋ kura yeŋ wa meheŋ heŋ Samaria naŋa bana goŋ niŋ tiyuŋde kura gor biŋgeya ferd ferd gasunya sope yirnayiŋ yinke yeŋ wa meheŋ heŋ kwamiŋ. ⁵³ Gega gor niŋ marbe Yesu goyen Yerusalem kuŋ hi yeke nurdeb Yesuya komatmiŋya goyen tiyuŋmiŋde waŋ heŋ heŋ ge igiŋ ma nurdeb, “Gar ma wanayiŋ,” yinamiŋ. ⁵⁴ Irkeb mulgan heŋ Yesu hitte kuŋ momoŋ irkeb Yesuyen komatmiŋ kura Yemsa Yonya beleŋ nurdeb, “Doyaŋ Al Kurun, igiŋ Al Kurun gusuŋaŋ iryeke naŋkiŋde mat kak teŋ kerke kateŋ mel go kumga yiryen?” inen gusuŋaŋ iraryum. ⁵⁵ Gega Yesu beleŋ fulgan kaŋbe yinen teŋ, “Bada hiri,” yinyiŋ. ⁵⁶ Irdeb komatmiŋya tiyuŋ hoyan de kwamiŋ.

Yesu gama irniŋ yeŋbe det kura yubul tinayiŋ
(Matiyu 8:19-22)

⁵⁷ Be, Yesube komatmiŋ yagoya kuŋ hikeyabe al kura gore waŋbe, “Nebe ge kuŋ heŋ taha kurun gobe gama po girde kuŋ heŋ,” inyiŋ. ⁵⁸ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Kulu duwibe ferd ferd gasuŋ miŋyaŋ, nu wor hagam yaŋ. Gega ne Al Urmiŋ gabe goŋ kura ferde usaŋ hetek gasuŋnem moŋ,” inyiŋ. ⁵⁹ Irdeb al hoyan kura goyen, “Gama nira,” inyiŋ. Irkeb al goreb, “Doyaŋ Al Kurun, araŋ ma. Kuŋ adone wa teŋ mete teŋ gab waŋ gama giren,” inyiŋ. ⁶⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Al kamtiŋ gobe tubul tike al toneŋ kamtiŋ ne niŋ ma nurde haŋ mar gore teŋ mete tinaŋ. Munan gebe kuŋ Al Kurun beleŋ yende alya bereya doyaŋ yird yird mata goke tagalde tukayiŋ,” inyiŋ. ⁶¹ Gwaha inkeb al hoyan kura beleŋ nurdeb, “Doyaŋ Al Kurun, nebe gama giren. Goyenpoga kuŋ diriŋmiŋneya tayne yagoya gwaha tiyen tihim yinen gab waŋbe gama giren,” inyiŋ. ⁶² Irkeb wol heŋbe, “Al kura bulmakaw beleŋ yuluŋ teŋ hike megen ilde hanŋen det tanarde hiyen al goyen harhok beleŋ naŋkenen hiyen gobe epte ma meten keŋkela tiyyen. Gwahade goyen po, al kura Al Kurunyen meten tiye yeŋbe detmiŋ yubul teŋ meten tiyyen gega, det yubul titiŋ goke uguŋ po nurde hiyen al gwahade gobe epte ma Al Kurun niŋ meten tiyyen,” inyiŋ.

¹ Be, go kamereb Doyan Al Kurun beley al hoyan 72 wor yapat yirde taunya nanaya yey kutekyan goyen irawam irawam yey wa mehen hej kunan yey hulyan yiryin. ² Goyarebe gaha yinyin: “Alya bereya Al Kurunyen mere nurtek mar gobe wit iginen sak nanare sak yey tukun hanjen go gwahade han gega, meten marbe budam mon. Ningeb meten gote min al Doyan Al Kurun gusunan irnayin. Irkeb meten mar budam yad yerke alya bereya yad yad meten go ten hinayin. ³ Denbe sipsip dirnen tarej minmon go gwahade goyen kulu duwi kahal bana dad dermeke kunin tahan geb. Goyenpoga kafura ma henayin. ⁴ Be, kunin yenbe kalwa, lawa mili, kahan basan kura ma yawarnayin. Irde kun al kura beleyan yenen goya ulyande gor huwarde mere ma yirnayin. Monjo meten ten ten nalube hej ga mon hubu hiyyen geb.

⁵ “Be, al kurate yare hini yey yaminde hurkunbe, ‘Al Kurun beley ya bana han mar gate bin yisikamke igin hinayin,’ inen gab hurkunayin. ⁶ Irke ya gote min al gore den ge amanen nuryenbe den beley Al Kurunyen saninde guram irde tarej irnayin gote iginenbe yey hitte forok yiyyen. Munan gwahade ma diryen gob iginen gobe dindiken hitte mulgan hej tarej diryen. ⁷ Be, al kura beley yaner tumnan hini yey hoy dirkeb ya unkuende gor po hinayin. Ya kurar mat kurar ma kun hinayin. Irde al gore bingeya feya kura dunkeb bada ma hej mali po nene hinayin. Denbe Al Kurunyen meten mar geb, meten ten hite goke damu dira yey nurdeb nene hinayin.

⁸ “Be, kun taunde kura forok yeke al gor nin beley gargar dirde det kura yawan dilit mar yerde nenan dinkeb mali po nene hinayin. ⁹ Irde gor nin mar kura garbam minyan yenenbe Al Kurunyen saninde sope yirde hinayin. Irdeb, ‘Al Kurun beley doyan dird dird nalube binde wor po hihi,’ yinen hinayin. ¹⁰ Munan taun kurar kura kuke meretin ma nurde gargar ma dirkeb taun bana go nin beleyan kun gaha yinen gabe taun go tubul ten kunayin: ¹¹ ‘Denbe Al Kurunyen mere pel irhan geb, denbe nenya mon. Ningeb kahanininde nin tupi busan hihit. Goyenbe Al Kurun beley alya bereyamin doyan yird yird nalu gobe binde wor po hihi geb, mata ten han gobe nurde ga ten hinar ko,’ yinen hayhay yirde hinayin. ¹² Fudinde wor po diner hime. Taun goyenter nin marbe kame Al Kurun beley al iginya bulunya pota yiryen nalureb mata bulumin gote murungem bulun wor po tenayin. Biken Sodom taunde nin mar beley mata bulun ten hinhan gote murungem tamin gote folek wor po tenayin geb,” yinyin.

¹³ Irdeb sopte gaha yirin: “Be, ne beley Yuda mar mon al min hoyan hanjen taun Tairya Saidonya gor kun mata tinen forok yirmirin manhan mel gob aran po bebak ten mata bulumin ge kanduknen wor po nurde amil erekke hor yirde tupi sam ten mata bulumin yubul ten Al Kurun nin bin mulgan hewon. Gega den Yuda mar Korasin taundeya Betsaida taundeya han marbe ne beley mata tinen kurayen kurayen ten himeke nenen bebak titek yara gega, gwaha ma ten asogo nirde han. Ningeb den Yuda marte mata gwahade goke Al Kurun beley bin ar yeke gote murungem bulun wor po dunyen geb, goke buninen nurd dunen hime. ¹⁴ Tairya Saidonya taunde nin marbe mata bulun gote murungem yawarnayin. Gega den Yuda mar merene pel irde hanjen gote murungembe yende folek, bulun wor po. ¹⁵ Irde den Kapeneam taunde nin mar, denbe dindiken, ‘Nenbe deninin yan,’ yey turun turun ten Al Kurun nin bitin mulgan ma hej han? Al Kurun beley demeyke kak ala bana kurkunayin geb,” yinyin.

¹⁶ Irde sopte gaha yinyin: “Al kura den mere tike nuryen gobe merene nurde hi yey nurd unen. Munan al kura den dakira tiyyen gobe ne nakira tiyyen. Irde nakira tiyyen al gobe hulyan nirke wamirin al goyen takira tiyyen geb,” yinyin. Be, komatmin 72 go gwaha yinenbe yubul tike kwamin.

¹⁷ Be, Yesuyen komat 72 go bur yey kun meten ten kun hinhan. Meten ten kun metenmin pasi irdeb aman wor po hej mulgan hej warbe, “Doyan Al Kurun, unguora wor tarenger yakira titekeb mereninin nurdeb yinen hinhet goyen po gama irde hinhan,” inamin. ¹⁸ Gwaha inkeb wol henbe, “Den meten ten hinhan Satanyen tarejbe dagamel ten bemel po kattin yara saninmin hubu heke kinmin. ¹⁹ Ga nurnan. Ne beley tarej kurun wor po dunhem. Ningeb ungurabe al bulun yirtek tarej minyan kunereya misin

kalpanya yara gega, igin yufurka ten kuñ hinayin. Irdeb asogotin Satanyen sanjin goyen fole wor po irnayin. Det kura beley epte ma bulun dirnayin geb. ²⁰ Gega unğura beley meretin nurde busaharke goke amanen ma nurde hinayin. Al Kurun dirnen wen hitin gobe det kurun wor po yen goke amanen nurde hinayin,” yinyin.

*Yesu beley Nanin Al Kurun amanen nurd unyin
(Matiyu 11:25-27; 13:16-17)*

²¹ Be, goya goyenbe Holi Spirityen tarende Yesu go aman wor po henbe, “Adone, gebe nanjinya megenya gote Doyan Al Kurun. Gebe al yingen dufaymin wukkek yen nurde han marya alyen saba karkuwan yawartin marya hittebe meten ten hime kurun gate min goyen bana kerde hayen. Gega dirin beley naninya milinya hitte tawun hitin yara al kura yingen tarende epte mon yen nurde Al Kurunyen faran nin nankenen han mar hitte sanjinge yikala yiran goke amanen wor po nurde turun girde hime. Fudinde, buningenbe kurun geb, mata gwahade forok iran. ²² Adone beleybe det kurun gayen doyan yird yird meten gobe ne nunyin. Nebe yende Urmin wor po geb, yen po ga kenkela nurde nunen hi. Al hoyanbe gwahade ma nurd nunen han. Irde Nannebe neya al ne beley basina yirde hime marya beley po ga nurd unen hite. Al hoyanbe gwahade mon,” yirin.

²³⁻²⁴ Irdeb Yesu go fulgan kanbe komatmin yago yenenbe yen mun po yapat yirde gaha yinyin: “Bikken Al Kurunyen mere basan marya doyan mar karkuwan budam beley det den yenen han gayen yentewon yen nurde hinhan. Goyenbe go ma yenenya kamamin. Mere den nurde han gayen wor nurtewon yen nurde hinhan. Goyenbe go ma nuramin. Ningeb den kenen han det gayen kennayin marbe goke amanen nurde hinayin,” yinyin.

Samaria nanare nin al gote maya mere

²⁵ Be, kurarebe Moseyen saba mar al kura beley Yesuyen dufaymin tunan urde kene yen wanbe, “Tisa, daha tenbe Al Kurunya huginen hen hen mata goyen nere hiyyen?” inyin. ²⁶ Irkeb Yesu beley wol henbe, “Moseyen sabarebe daha yitin hi? Daha mat kapyan hen hayen?” inyin. ²⁷ Irkeb al gore wol henbe, “Al Kurunbe gere Doyan Al Kurun geb, bege, tonge, sanjengeyabe dufayger mat wor po yen ge nurde hayin. Irdeb al hoyan ninbe gigen ge nurde hayen gwahade goyen po nurde yunen hayin, gwahade yitin hi,” inyin. ²⁸ Irkeb wol henbe, “Mere gobe fudinde wor po wol haha. Ningeb kuñ yaha gwahade ten hayin. Irkeb Al Kurunya huginen hen hen mata goyen gere hiyyen,” inyin.

²⁹ Irkeb al go sikken tagalke nurdeb yingen alu ure yenbe, “Ningeb al dahadebe kadne yen nuren?” inyin. ³⁰ Irkeb daha mat kura inmeke bebak tiyi yenbe Yesu beley baran kura gahade tagalyin: “Be, kurare kurab al kura Yerusalem taun tubul ten Yeriko taunde kurkun hinhin. Irkeb belenbe kawe mar beley tanarde detmin yugu ten mayke kamde dagi tikeb tubul ten busaharamin. ³¹ Goyarebe Al Kurun dolon ird ird mata doyan al kura beley goyen po gama irde kurkurin. Gega kuñ al belen hinhin go kenenbe go ma kenhem kenhem irde sina urde fole irde kurin. ³² Be, go kamereb Liwai mar al kura Al Kurunyen ya balem bana meten ten hiyen gore beley goyen po kurkurin. Kurkun al go kinyin, goyenbe yen wor kenen kenenbe beley sina urde fole irde kurin. ³³ Gega irem go kamereb Samaria nanare nin al kura beley goyen po kuñbe al go kinyin. Samaria nin marya Yuda maryabe awalikde ma hanen. Gega Samaria al gore Yuda al goyen kenenbe buninen wor po nuryin. ³⁴ Irdeb olip fiminnya wain fiminnya beley dagi tirinyan goyen sam yirdeb mala ten unyin. Irdeb al go isan hen donkimin hende kerdeb ten kurin. Kuñbe ya kura al mali damu ten ferde hanjende gor tukunbe gor sope irde doyan irde hinhin. ³⁵ Irde ferd fay urke kwe yenbe ya doyan al goyen silwa hora irawa unenbe, ‘Al ga doyan irde hayin. Hora ga hubu hekeb gigen hora beley faran urde hayin. Kame mulgan hen wan gab wol hen gunen geb,’ inyin,” yirin. ³⁶ Irdeb Yesu beleybe Moseyen saba tagal tagal al goyen, “Al daminbe kawe mar beley bulun irke dagi kurun tirin al gote kadom yen nurde ha? Al Kurun dolon ird ird mata doyan al ma Liwai al ma Samaria nin al goyen?” inen gusunan iryin. ³⁷ Gwaha inkeb Moseyen saba mar al goreb, “Buninen nurd unenbe faran

uryiŋ al gobe kadom yeŋ nurhem,” inyiŋ. Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Ge wor kuŋbe mata gwahade goyen teŋ hayiŋ,” inyiŋ.

Yesu beleŋ Martaya haymiŋ Mariayat yare kuriŋ

³⁸ Be, go kamareb Yesu go komatmiŋ yagoya Yerusalem kuŋ heŋya tiyuŋde kura gor forok yekeb bere kura deŋembe Marta gore Yesu goyen yamiŋde hoy irke kuriŋ. ³⁹ Kuŋ gor heŋ Yesu beleŋ mere tikeb Marta haymiŋ deŋembe Maria gobe Doyaŋ Al Kuruŋ kahaŋ miŋde keperde meremiŋ palŋa irde hinhin. ⁴⁰ Gega babam Marta gobe Yesuya komatmiŋ yago goke biŋge gitik irde kayeŋ teŋ hinhin geb, bitbutŋeŋ wor po nurde hinhin. Gega haymiŋ beleŋ faraŋ ma urkeb Yesu hitte kuŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, haynebe faraŋ ma nurde hi gake bunineŋ ma nurde nuneŋ ha? Inke faraŋ nuri!” inyiŋ. ⁴¹ Irkeb Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ wol heŋbe, “Marta, gebe megen niŋ det mali kuruŋ gake uguŋ po dufay heŋbe beger kandukŋeŋ nurde ha. ⁴² Al beleŋ tetek det igiŋ wor po gobe unkuŋeŋ po hi. Mariabe det igiŋ goyen tihi. Niŋgeb al kura beleŋ epte ma goran iryeŋ,” inyiŋ.

11

Al Kuruŋ mere ird ird mata

(Matiyu 6:9-13; 7:7-11)

¹ Be, nalu kurareb Yesu go naŋa kurar kura gor heŋ Al Kuruŋ mere irde hinhin. Be, Al Kuruŋ mere irde hinhin go pasi irkeb komatmiŋ kura goreb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, Yon Baptais beleŋ komatmiŋ yago Al Kuruŋ mere ird ird mata saba yiryiŋ gwahade goyen neŋ wor saba dira,” inyiŋ.

² Irkeb Yesu beleŋbe, “Al Kuruŋ mere irniŋ yeŋbe gahade mere irde hinayiŋ: ‘Ado, gebe tareŋge turŋuŋ yaŋ wor po. Niŋgeb turuŋ girde hitek.

Irde ge beleŋ doyaŋ dird dird mata gobe megen gar kawan heŋ kuruŋ hiyyeŋ.

³ Irde naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ biŋgebe gwahade nene hinayiŋ yeŋ nurd ga duneŋ hayiŋ.

⁴ Neŋbe al hoyan beleŋ buluŋ dirde haŋ goyen halde yuneŋ hite geb, ge beleŋ wor nende mata buluŋ halde dunayiŋ.

Irdeb mata buluŋ titek dufay go walde duneŋ hayiŋ. Irkeb gwaha ma titek, yeŋ gusuŋan irde hinayiŋ,” yinyiŋ.

⁵⁻⁶ Irdeb sopte gaha yinyiŋ: “Be, deŋ gayen al kadtiŋ kura goyen beleŋ gisaw waŋ yatiŋde forok yekeb wawuŋ biŋde goyen al kadtiŋ hoyan kura yamiŋ binde hiyeŋ go hitte kuŋbe, ‘Kadne kura gayamuŋ ga yaner waya gega biŋgenem moŋ. Niŋgeb beret karwo gwahade kura nunke yukuŋ une yeŋ ge hitte wayhem. Kame ga wol heŋ guney geb,’ innayiŋ. ⁷ Irkeb al gore ya biŋde mat, ‘Yamebe bikkeŋ taŋ saŋiŋ irhem, irdeb diriŋmiŋnebe ferhan geb. Moŋgo ne huward migiriŋ timekeb diriŋmiŋne huwarnak geb. Biŋge ma guney. Bada heŋ mulgan hawa,’ inyeŋ. ⁸ Gega fudinde dineŋ hime. Al gobe bada ma heŋ gusuŋan irde teban irde hiyeŋ. Irkeb yeŋbe al kadne go yeŋ nurde goke teŋ biŋge gogo ma unyeŋ. Al gore gusuŋan irde teban iryeŋ goke teŋbe huwarde yeŋ nurde wayyeŋ goyen unyeŋ.

⁹⁻¹⁰ “Goke teŋbe gago momoŋ dirde hime: al kura beleŋ det kuran nurde Al Kuruŋ gusuŋan irkeb unyeŋ. Irde det kuran naŋkeneŋ kurut yekeb ikala iryeŋ. Irde yeŋ beleŋ doyaŋ irde hi gasuŋ bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ yame mayde teban irkeb yame hol ird unyeŋ. Niŋgeb deŋ wor det kuran nurde Al Kuruŋ gusuŋan irtiŋde po hikeb yeŋ beleŋ dunyeŋ. Det goke naŋkeneŋ kurut yitiŋde po hikeb dikala diryeŋ. Irde yeŋ beleŋ doyaŋ ird ird gasuŋ bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ yame mayde teban irkeb yame hol irde dunyeŋ.

¹¹ “Deŋ gayen kura urtiŋ yago beleŋ makaŋ dapŋa niŋ gusuŋan dirke gayen igiŋ kunere yunnayiŋ? ¹² Irde tatirok bilmiŋ niŋ dinke gayen igiŋ misiŋ kalpan yunnayiŋ? Epte ma gwaha tinayiŋ geb. ¹³ Deŋ mata buluŋ mar wor diriŋtiŋ yago beleŋ det kuran yekeb det igiŋ po yunniŋ yeŋ nurde hanyen. Niŋgeb Nantiŋ Al Kuruŋbe deŋ megen niŋ mar gote

folek geb, Holi Spirit niŋ gusuŋaŋ irkeb det hoyaŋ ma dunyeŋ. Holi Spirit po dunyeŋ!” yinyiŋ.

Yesuya Belsebulya

(Matiyu 12:22-30; Mak 3:20-27)

¹⁴ Be, nalu kurarebe Yesu beleŋ al kura uŋguram yaŋ mere ma teŋ hinhin goyen sope ire yeŋbe uŋgura go takira tikeb al gobe mere tiyyiŋ. Irkeb al buda kurun go mata goyen keneŋbe diliŋ fot yamiŋ. ¹⁵ Gega al kurabe, “Uŋgurar kurunmiŋ Belsebul beleŋ tareŋ irkeb gogo uŋgura yakira teŋ hi,” yamiŋ. ¹⁶ Munan al kurabe gwaha irde merem yaŋ irniŋ yeŋbe, “Mata tiŋeŋ Al Kurun beleŋ po ga irtek kura forok irke kinniŋ,” inamiŋ.

¹⁷ Goyenbe Yesu gobe al dufay heŋ hinhan goyen yeneŋ bebaŋ teŋbe gaha yinyiŋ: “Tiyun kurun kura bana al beleŋ yinŋeŋ uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayiŋ gobe saŋiŋ ma heŋ tumŋaŋ bulun henayiŋ. Irde al miŋ uŋkureŋ wor gwahade po, yinŋeŋ uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayiŋbe tumŋaŋ mugol nenayiŋ. ¹⁸ Niŋgeb gwahade goyen po Satan beleŋ uŋgura yeŋ yufukde haŋ goyen bulun bulun yiryenbe dahadem tareŋ henayiŋ? Epte moŋ. Mere ga tihim gabe deŋ beleŋ ne niŋ yeŋ, ‘Uŋgurayen kurunmiŋ Belsebul gote tareŋde uŋgura yakira teŋ hi,’ yekeb gago dinhem. ¹⁹ Deŋ beleŋ ne niŋ yeŋ gwahade yeŋ haŋ gega, deŋ gama dirde haŋ mar wor uŋgura yakira teŋ haŋyen goyenbe ganunyen saŋiŋde yakira teŋ haŋyen? Belsebulyen tareŋde ma Al Kurunyen tareŋde? Mel gobe, ‘Uŋgura yakira teŋ teŋ saŋiŋbe Al Kurun hitte mat waŋ hi,’ yeŋ nurde haŋ geb, deŋ beleŋ ne nineŋ haŋ gobe usi wor po yeŋ nurd dunnayiŋ. ²⁰ Al Kurun beleŋ doyaŋ dird dird mata bikkeŋ deŋ hitte forok yitiŋ hi goyen kawan ird irdmiŋbe ne beleŋ Al Kurunyen saŋiŋde uŋgura yakira teŋ himyen gogo.

²¹ “Be, al tareŋ kura fuleŋare niŋ det yade yamiŋ doyaŋ irde hikeb al kura beleŋ samunmiŋ go epte ma kawe tiyyeŋ. ²² Gega al hoyan kura al gote tareŋ folek gore waŋbe fuleŋare niŋ detmiŋ go hende saŋiŋ heŋ hiyen goyen goran irde maydeb samunmiŋ yade yukun kadom yagoya gale henayiŋ. Niŋgeb gwahade goyen po, tareŋnebe uŋgura gote folek geb, alya bereya uŋgura beleŋ yade bulun bulun yirde hiyen goyen yumulgan teŋ hime.

²³ “Be, al kura ne niŋ ma heŋ haŋ marbe asogone. Irde al kura Al Kurun hitte al yukun yukun niŋ faraŋ ma nurde haŋ marbe al bur yirde meten go bulun irde haŋ yeŋ nureŋ.

²⁴ “Be, uŋgura kura al uliŋde niŋ takira tike kat kuyeŋ gobe mali naŋa al ma hitek bana goŋ kun usaŋ heŋ heŋ gasun niŋ naŋkeneŋ kun hiyen. Gega gasun kura ma keneŋbe, ‘Bikkeŋ hinhem gasunde gor mulgan heweŋ,’ yiyyeŋ. ²⁵ Irdeb mulgan heŋ waŋbe gasun bikkek gobe halde haran heŋ sope irtiŋ kinyeŋ. ²⁶ Irdeb kunbe sopte uŋgura 7 yende tareŋ folek goyen yupi teŋ tumŋaŋ waŋbe al goyen ketal urnayiŋ. Gwaha irkeb al gobe haŋkapyu hinhin gwahade moŋ, bulun wor po hiyyeŋ,” yinyiŋ.

²⁷ Be, bere kura gore al buda bana goŋ heŋ Yesu mere teŋ hinhin go nurdeb, “Bere kawan gerde siŋsilaŋ giriŋ gobe amaŋ hiyyeŋ,” inyiŋ. ²⁸ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Alya bereya Al Kurunyen mere nurde gama irde haŋ mar go gab amaŋeŋ nurde hinayiŋ,” inyiŋ.

Mata tiŋeŋ Al Kurun po forok yirtek niŋ gusuŋaŋ iramiŋ

(Matiyu 12:38-42; Mak 8:12)

²⁹ Be, al budam wor po waŋ gabu irdeb kalyan kerkeb Yesu beleŋ yeneŋbe gaha yiriŋ: “Gayenter niŋ alya bereya gabe dufaymiŋya matamiŋyabe bulun wor po. Mel gobe mata tiŋeŋ Al Kurun beleŋ po ga irtek goke po gusuŋaŋ heŋ haŋ. Goyenbe bikkeŋ Al Kurunyen mere basaŋ al Yona hitte mata tiŋeŋ kura forok yiriŋ gwahade goyen ne hitte forok yiyyeŋ goyen po ga kennayiŋ. Mata tiŋeŋ hoyan kura ma kennayiŋ. ³⁰ Bikkeŋ Yonabe makaŋ dapŋa kurun wor po gore tohogo tike naŋkahal karwo gayen biŋ bana heŋ ga katiŋ goyen tagalke Niniwe taunde niŋ mar tumŋaŋ Al Kurunyen saŋiŋ bebaŋ tiyamiŋ. Gwahade goyen po, ne Al Urmiŋ hitte mata tiŋeŋ kura forok yiyyeŋ goyen alya bereya gayenter niŋ gayen kennayiŋ. ³¹ Bikkeŋ Solomon beleŋ Israel naŋa doyaŋ irde

hinhinyabe naŋa gisaw niŋ doyaŋ bere kurunŋ Siba beley Solomonyen dufaymiŋ wukken goyen nure yeŋ wayyiŋ. Gega alya bereya gayenter niŋ gabe ne Solomonyen dufay folek gare saba yirde hime gega, go ma nurde haŋ. Niŋgeb kame Al Kurunŋ beley al igiŋya bulunŋya pota yird yird nalurebe doyaŋ bere Siba beley huwardeb merene ma nurde haŋ mar gayen merem yaŋ yiryen. ³² Irde Niniwe taunde niŋ mar gobe Yona beley kuŋ Al Kurunŋyen mere basanŋ heŋ tagalkeb mata bulunŋmiŋ yubul teŋ Al Kurunŋ niŋ biŋ mulganŋ hamiŋ. Gega alya bereya gayenter niŋ gabe ne saba teŋ hime gabe Yonayen saba folek gega, go ma nurde haŋ. Niŋgeb Al Kurunŋ beley al igiŋya bulunŋya pota yird yird nalurebe Niniwe niŋ mar beley huwardeb merene ma nurde haŋ mar gayen miŋge yirnayiŋ,” yiriŋ.

Uliŋde niŋ hulsi

(Matiyu 5:15; 6:22-23)

³³ Irde sopte gaha yiriŋ: “Al kura hulsi yusuŋ yurde ga banare ma yerde haŋyen. Irde koronŋ po aw ma yurde haŋyen. Gwaha yirtineŋbe yade hulsi kawan yentek gasunŋde gor yerde haŋyen. Gogab al beley ya bana waŋbe hulsi melak kawan po heŋ hike kennayiŋ. Gwahade goyen po, merenebe kawan po tagalde hike nurde hinayiŋ. ³⁴ Irde diltiŋbe ulitiŋ kurunŋ gote hulsi yara. Niŋgeb diltiŋ igiŋ hikeb hulsi beley ya bana melak heŋ wuk yiyyeŋ go gwahade, neneŋ keŋkela bebak teŋ merene beley dufaytiŋya matatiŋya goyen wuk wor po yiryen. Munanŋ diltiŋ bulunŋbe merene bitiŋ bana ma hi niŋgeb, dufaytiŋya matatiŋya gobe kidoma beley po maŋiŋ hiyyeŋ. ³⁵ Goke teŋbe hulsi go kamkeb bitiŋ bana kidoma po maŋiŋ hiyyeŋkek geb, keŋkela heŋ doyaŋ yirde hinayiŋ. ³⁶ Merene deŋ bana hulsi melak heŋ wuk yitiŋ yara hiyeŋbe kidoma muŋ kura gor ma hiyeŋ gwahade goyen po dufay bulunŋya mata bulunŋya miŋmoŋ hinayiŋ. Deŋ hitte hulsi melak heŋ wuk wor po yiyyeŋ gwahade po, merene beley dufaytiŋya matatiŋya wukkenŋ wor po yiryen,” yinyiŋ.

Farisi marya Moseyen saba marya gote mata bulunŋ

(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³⁷ Be, Yesu beley meremiŋ pasi irkeb Farisi al kura gore, “Wake yaner kuŋ bingge nere,” inenŋbe yamiŋde kuŋ keperdeb dula tiyyeŋ tiyaryum. ³⁸ Gega Yesu beley Yuda marte matare haniŋ ma haldeya bingge neke keneŋbe diliŋ fot yiriŋ. ³⁹ Irkeb Doyaŋ Al Kurunŋ beley gaha inyiyiŋ: “Deŋ Farisi marbe koronŋya gisuya siŋak beley po haltiŋ yara teŋ haŋ. Gega bitiŋdebe kudiŋ mataya mata bulunŋ kurayen kurayen kurunŋ gore maŋiŋ hitiŋ haŋ. ⁴⁰ Duliŋ kukuwa wor wor, Al Kurunŋ ulitiŋ siŋare niŋ iryiŋ gore po bitiŋ mananŋ iryiŋ. ⁴¹ Niŋgeb ulitiŋya bitiŋya Al Kurunŋ diliŋde wukkeŋ hiniŋ yeŋbe al bunineŋ det niŋ amu heŋ haŋ mar goyen fudinde mat po faranŋ yurde hinayiŋ.

⁴² “Deŋ Farisi marbe paŋiŋ metenŋ teŋbe Moseyen saba keŋkela gama irniŋ yeŋ paŋiŋ kurayen kurayen goyen pota yirke kuŋ buda 10 hekeb buda unŋkureŋbe Al Kurunŋ niŋ unenŋ haŋyen. Gega al hoyanŋ faranŋ yurtineŋbe bulunŋ yirde goke kandukneŋ ma nurde haŋyen. Irde bitiŋde mat Al Kurunŋ niŋ amanenŋ ma nurde haŋ. Niŋgeb kame gote murunŋgem bulunŋ tenayiŋ goke bunineŋ nurde duneŋ hime. Niŋgeb al hoyanŋ faranŋ yurd yurd mata goyen teŋ hinayiŋ. Irde Al Kurunŋ galak ird ird mata goyen wor bada ma heŋ gwaha po teŋ hinayiŋ.

⁴³ “Deŋ Farisi marbe gabu yatiŋyanŋ kuŋ al deŋem yaŋ beley keperde hitek gasunŋyanŋ po keperdek yeŋ nurde haŋyen. Irde al budam kuŋ waŋ teŋ haŋyen gasunŋyanŋ kuŋ hitekeb al beley palap dirde pere dirde hinarŋ yeŋ nurde haŋyen. Niŋgeb kame mata bulunŋtiŋ gote murunŋgem bulunŋ tenayiŋ geb, goke bunineŋ nurde duneŋ hime.

⁴⁴ “Deŋ Farisi marbe al hakwa yerde hitiŋ horabok bikkek kura megeŋ beley sam irtiŋ geb al beley ma nurdeya goyen hereŋ kuŋ haŋyen go gwahade goyen, siŋare mat deneŋmiŋbe al huwak mata bulunŋtiŋ miŋmoŋ yara. Niŋgeb deŋ beley al bulunŋ yirde haŋ goyen ma nurdeya gama dirdeb yeŋ wor bulunŋ heŋ haŋyen. Niŋgeb kame mata bulunŋtiŋ gote murunŋgem bulunŋ yawarnayiŋ goke bunineŋ nurd duneŋ hime,” yiriŋ.

⁴⁵ Irkeb Moseyen saba keŋkela nurtiŋ al kura goreb, “Tisa, Farisi mar po yinhem yeŋ

nurha, goyenbe neŋ Moseyen saba mar manan sukala dirha geb,” inyiŋ. ⁴⁶ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Deŋ Moseyen saba marbe saba kura al beleŋ gama irtek meteneŋ wor po goyen supahakde yerde haŋyen. Gega dindikenbe saba unŋkureŋ muŋ kura ma gama irde haŋyen. Niŋgeb kame mata buluŋtiŋ gote muruŋgem buluŋ yawarnayiŋ goke bunineŋ nurd duneŋ hime.

⁴⁷⁻⁴⁸ “Deŋ Moseyen saba marbe Al Kurunyen mere basaŋ mar porofet bikkeŋ asetin yago beleŋ gasa yirke kamamiŋ mar goyen palap yirhet yeŋ metemiŋ haraŋ heŋ umŋa yirde haŋyen. Gega ne beleŋ deneŋmiŋbe ayaŋ yerde haŋ yeŋ nurd duneŋ hime. Irde asetin yago beleŋ Al Kurunyen mere basaŋ mar gasa yirde hike kamde hinhan goyen igin po yirde hinhan yeŋ nurdeb gogo metemiŋ umŋa yirde haŋ yeŋ deneŋ hime. Niŋgeb kame gote muruŋgem buluŋ wor po yawarnayiŋ goke bunineŋ nurd duneŋ hime. ⁴⁹ Deŋ beleŋ gwaha tinayiŋ goke Al Kurun dufaymiŋ wukkeŋ beleŋbe, ‘Porofet yagoya Mesaiayen mere basaŋ mar aposel yagoya yad yermeke Yuda mar hitte kunayiŋ. Irkeb kurabe gasa yirke kamnayiŋ. Munan kurabe buluŋ buluŋ yirke ulin misin kateŋ hinayiŋ,’ yirin. ⁵⁰ Niŋgeb bikkeŋ wor po porofet yago gasa yirke kamde hinhan mata goyen waŋ waŋbe gayenter manan gwahade po geb, mel gote dari wok yamiŋ gote kanduk gobe deŋ Yuda mar gayenter nin beleŋ tenayiŋ. ⁵¹ Fudinde wor po dineŋ hime. Deŋ gayenter nin Yuda marbe Adam urmiŋ Abel kamiŋde mat waŋ waŋ Al Kurun nin det kunga teŋ uney uney gasuŋya gasuŋ himamya kahalte mayke kamiŋ al Sekaraia gote muruŋgem buluŋ wor po tenayiŋ geb.

⁵² “Deŋ Moseyen saba marbe alya bereya Al Kurunyen mere nurde bebak teŋ dirneŋ weŋ heŋ heŋ beleŋ goyen pet yirde haŋ. Niŋgeb kame gote muruŋgem tenayiŋ goke bunineŋ nurd duneŋ hime. Deŋbe Al Kurun hitte kuŋ kuŋ beleŋ goyen ma gama irde haŋ. Irde al hoyan Al Kurun hitte kuŋ kuŋ beleŋ go manan pet pet yirde haŋ,” inyiŋ.

⁵³⁻⁵⁴ Be, Yesu gob gasuŋ goyen tubul teŋ hoyande kukeb Farisi marya Moseyen saba marya beleŋ asogo wor po irdeb daha kura yekeb merem yaŋ irde merere kertek yeŋ gusuŋan kurayen kurayen irde hinhan.

12

Farisi marte mata buluŋ ma gama irnayiŋ (Matiyu 10:26-27)

¹ Be, goyenterbe al budam wor po waŋ Yesu hinhinde gor gabu iramiŋ geb, kadom ufurd guney teŋ hinhan. Irkeb Yesu beleŋ mere miŋ ure yeŋbe komatmiŋ yago wa gaha yinyin: “Beret kaŋ kaŋde nin guram yisbe dirneŋ muŋ po palawa bana kerkeb hilyan kuyeŋ gwahade goyen po, Farisi marte usi matamiŋ gore al budam buluŋ yirde haŋyen. Go mar gobe mata buluŋ teŋ haŋyen gega, siŋare mat yeneŋmiŋbe al huwak yara. Niŋgeb mel goke keŋkela heŋ ga hinayiŋ. ² Al kura bana kuŋ balmiŋde mata teŋ hinayiŋ kurun gobe kamebe kawan heke al nurde pasi henayiŋ. ³ Niŋgeb mere kura wawuŋde al ma deneŋ haŋ yeŋ tinayiŋ gobe fay urke nankahalde al hoyan beleŋ yeke nurnayiŋ. Irde mere kura bana kuŋ ya biŋde sisure yenayiŋ gobe al hoyan beleŋ al diliŋde kawan wor po tagalnayiŋ.

⁴ “Kadne yago, al beleŋ mudunke kamde kamde nin kafura ma henayiŋ. Yeŋbe ulin go po buluŋ yirnayin, munan go kamere tontinbe epte ma daha wet kura yirnayin. ⁵ Gega kafura irtek al goke momon direŋ tihim. Al Kurun po ga kafura irde hinayiŋ. Yeŋ po gab al gasa yirke kamkeb toneŋbe kak hugineŋ hitek alare gor yemey yemey tareŋ miŋyaŋ. Fudinde wor po dinhem geb, yeŋ nin po ga kafura heŋ hinayiŋ. ⁶ Nu mukneŋ siptesoŋoŋbe hora mulowom po damu teŋ haŋyen. Gega Al Kurunbe nu mukneŋ gwahade goyen unŋkureŋ muŋ kura nin biŋ sir ma yeŋ hiyen. ⁷ Tonanŋtiŋ yuwalheŋbe budam wor po, epte ma kapyan hetek gega, Al Kurunbe tonanŋtiŋ yuwalheŋbe gwahade haŋ yeŋ nurde hi. Gwahade goyen po Al Kurunbe deŋ ge biŋ sir ma yeŋ hi niŋgeb, kanduk yeneŋ yeneŋ goke kafura ma henayiŋ. Deŋbe Al Kurun diliŋde samuŋ tareŋ yara, nu mukneŋ budam gote folek wor po geb.

Yesu niŋ tagal tagal mata
(*Matiyu 10:32-33; 12:32; 10:19-20*)

⁸ “Fudinde wor po dineŋ hime. Al kura al hoyan diliŋde, ‘Nebe Yesu nurd unenŋ hime,’ yiyyenbe kame ne Al Urmiŋ gare wor Al Kurunyen miyonŋ diliŋ mat, ‘Al gobe nere,’ yewenŋ.

⁹ Munanŋ al kura al diliŋ mat, ‘Nebe Yesu ma nurde unenŋ hime,’ yiyyenŋ al gobe kame ne wor Al Kurunyen miyonŋ diliŋde, ‘Al gobe go ma nurd unenŋ hime,’ yewenŋ.

¹⁰ “Be, al kura ne Al Urmiŋ gayen nanyanŋ niryenŋ gobe Al Kurunŋ pohogay irkeb igiŋ halde unyenŋ. Gega al kura Holi Spirit sukal iryenŋ gobe Al Kurunŋ belenŋ mata bulunminŋ goyen epte ma wor po halde unyenŋ.

¹¹ “Be, al belenŋ ne niŋ igiŋ ma nurde merem yanŋ dirde dukunŋ merere derkeb Yuda marte gabu yayanŋ niŋ doyanŋ marya megen niŋ doyanŋ mar karkuwanŋ diliŋde huwarnayinŋ goyabe daha mat dindikenŋ ge tenŋ mere titek yenŋ goke uguŋ po dufay ma henayinŋ.

¹² Goyarebe Holi Spirit belenŋ merebe gwaha mat yenayinŋ yenŋ dufaytinŋde bebak diryenŋ geb,” yinyinŋ.

Horam yanŋ al gote maya mere

¹³ Be, al kura gabu iramiŋ bana gore huwardeb, “Tisa, ge belenŋ dadane inkeb det adodere yerde hitiŋ goyen pota irdeb yende yawardeb nerebe nuni,” inyinŋ. ¹⁴ Irkeb Yesu belenŋ wol heŋbe, “Ganuŋ belenŋ derte mere nurde sope irde dettiriŋ pota ird ird al nirunŋ geb, gago wanŋ gusunanŋ nirde ha?” inyinŋ. ¹⁵ Irdeb gor gabu iramiŋ mar goyen yenenŋ heŋyabe, “Al belenŋ megen niŋ samunŋya horaya budam yawarnayinŋ gega, gore Al Kurunŋ diliŋde fudinde wor po igiŋ heŋ heŋ mata goyen epte ma yunenŋ. Niŋgeb keŋkela heŋ ga hinayinŋ. Moŋgo megen niŋ samunŋ kurayen kurayen yad yad niŋ uguŋ po dufay henayinŋ geb,” yinyinŋ.

¹⁶ Be, go kamereb maya mere mat gaha yinyinŋ: “Horam yanŋ al kura gote metenŋde binŋge karim ma iginenŋ hamiŋ. ¹⁷ Irkeb al gobe binŋde po, ‘Binŋge yerd yerd ya hoyan miŋmonŋ geb, daha tiyenŋ?’ yenŋ dufay heŋ hinhin. ¹⁸ Irdeb, ‘Binŋge yerd yerd ya bikkek gayen yupew yurdeb karkuwanŋ yirenŋ. Irdeb binŋgeneya samunŋneya tumnanŋ bana goŋ yerenŋ. ¹⁹ Niŋgeb nebe binŋge budam wor po geb, dama budam goyen hitek, aranŋ ma hubu henayinŋ. Niŋgeb heŋ heŋnebe igiŋ po heŋ. Dula tenŋ, fe nene, amanŋ hende po heŋ,’ yirinŋ. ²⁰ “Gega Al Kurunŋ belenŋ, ‘Gebe kukuwa wor po! Haŋka wawunbe tonge temeke kamayinŋ. Irkeb detge kurunŋ gigenŋ ge nurde gitik tiyanŋ gobe ganunŋ belenŋ yawaryenŋ?’ inyinŋ. ²¹ “Niŋgeb al kura yinŋgenŋ ge uguŋ po nurdeb megen niŋ samunŋ yade hiyenŋ gega, Al Kurunŋ niŋ ma nuryenŋ, irde yenŋ ge metenŋya mataya igiŋ ma tenŋ hiyenŋ al gobe gwahade goyen po iryenŋ,” yinyinŋ.

Megen niŋ det goke ma nurde hinayinŋ
(*Matiyu 6:25-34*)

²² Be, gwaha yirinŋ kamereb Yesu belenŋ komatmiŋ yago goyen gaha yinyinŋ: “Niŋgeb denbe megen gar heŋya, ‘Daha mat binŋge yade netek, irde ulniniŋdeb da yade yertek?’ yenŋ goke uguŋ po ma dufay henayinŋ. ²³ Binŋgebe igiŋ gega, gore po epte ma heŋ heŋtinŋ igiŋ iryenŋ. Ultiŋ umŋa mananŋ gwahade po ulitiŋ igiŋ ma yiryenŋ. ²⁴ Be, nu niŋ nurnanŋ. Yenbe binŋge ma harde hanŋyen. Irde sak yeke yade yadi yerd yerd ya miŋmonŋ gega, Al Kurunŋ belenŋ paka yirde hiyen. Al Kurunŋ belenŋ nu wor gogo keŋkela doyanŋ yirde hiyen. Munanŋ denbe nu gote folek wor po. Niŋgeb dahadem Al Kurunŋ belenŋ dubul tike binŋge kamnayinŋ? Epte monŋ geb. ²⁵ Denŋ gayen kura megen gar heŋ heŋ niŋ uguŋ po dufay kurunŋ henayinbe igiŋ nalutiŋ goyen munŋ kura siŋgir irde sobamde hinayinŋ? Epte monŋ! ²⁶ Be, dindikenŋ megen gar heŋ heŋ nalutiŋ epte ma siŋgir irnayinŋ kenem daniŋ geb det hoyan kurunŋ goke uguŋ po dufay heŋ hanŋyen?

²⁷ “Be, yamuŋ fugala yenenmiŋ igiŋ munŋ goke nurnanŋ. Yenbe uliŋ umŋa niŋ metenŋ ma tenŋ uliŋhor kura ma gada yirde hanŋyen. Gega fudinde po dineŋ hime, bikkenŋ Israelyen doyanŋ al kurunŋ Solomonbe uliŋ umŋa kusamuŋ wor po yerde hinhin. Goyenpoga uliŋ umŋamiŋ igiŋ wor po gore yamuŋ fugala goyen fole yirtek ma hinhan. ²⁸ Yamuŋ fugala gobe nalu ulyanŋde ma hanŋyen. Haŋka hinayinŋ, gisebe al belenŋ walde kakde yemeyde

hanÿen. Be, gwahade goyen po, yamuŋ fuwala gobe det kuruŋ kura gogo moŋ gega, Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ yirde umŋa yirde hiyen geb, deŋbe daniŋ, ‘Ulniniŋ umŋa ma gitik teŋ dunyeŋ,’ yeŋ goke uguŋ po dufay heŋ haŋ? Irdeb daniŋ Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ ma nurde haŋ? ²⁹ Niŋgeb da biŋge netek yeŋ goke uguŋ po ma dufay heŋ hinayiŋ. ³⁰ Megen niŋ mar ne niŋ ma nurde haŋ gore gab det budam kuruŋ gwahade goyen yad yad niŋ uguŋ po dufay heŋ goke kandukŋeŋ nurde hanÿen. Gega Nantiŋ Al Kuruŋbe det goke nurde haŋ yeŋ bikkeŋ deneŋ hiyen. ³¹ Niŋgeb deŋbe Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ dird dird niŋ po nurde hinayiŋ. Irke gab Al Kuruŋ beleŋbe deŋ det kuraŋ nurde hinayiŋ kuruŋ goyen wor duneŋ hiyeŋ.

³² “Deŋ deneŋmiŋbe saŋiŋtiŋ miŋmoŋ sipsip budam moŋ yara. Gega Adotiŋbe yende alya bereya doyaŋ yird yird niŋ amaŋeŋ nurde hi geb, det kura buluŋ dirtek goke kafura ma henayiŋ. ³³ Irdeb kuŋ samuŋtiŋ yago al yunke damu tikeb gote hora yadebe al det niŋ amu heŋ haŋ mar goyen yuneŋ hinayiŋ. Gwaha tinayiŋ gobe Al Kuruŋ haniŋde horatiŋ kame yawartek yeŋ yerde hinayiŋ go gwahade Al Kuruŋ beleŋ yerde hiyen geb, kame ga dunyeŋ. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ mata igiŋ teŋ hinayiŋ gote muruŋgem kame duneŋ yeŋ gasuŋmiŋde yerde hiyeŋ. Goyenbe muruŋgem gobe hubu ma hiyyeŋ. Gorbe kawe mar binde muŋ kura ma wanayiŋ. Irdeb sisige yago gwahade beleŋ epte ma wor po buluŋ yirnaŋiŋ. ³⁴ Niŋgeb megen niŋ samuŋ niŋ po nurde hinayiŋbe dufaytiŋbe gor po hinayiŋ. Munaŋ Al Kuruŋ beleŋ mata igiŋ teŋ hinayiŋ gote muruŋgem dunyeŋ yeŋbe dufaytiŋbe hugiŋeŋ goke po nurde hinayiŋ,” yinyiŋ.

Doyaŋ Al Kuruŋ waŋ waŋ niŋ hugiŋeŋ gitik teŋ doyaŋ heŋ hinayiŋ

³⁵⁻³⁶ Be, gwaha yineŋbe sopte po, “Meteneŋ mar kura beleŋ, ‘Doyaŋ alniniŋbe tikiŋ merere kuŋ geb, daha naŋa wakeb yame hol irde untek? Irde waŋ da meteneŋ dunyeŋ yeŋ goke pet teŋ ga hitek?’ yeŋ nurdeb naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ doyaŋ irde pet teŋ hinayiŋ. Wawuŋ manaŋ meteneŋde niŋ uliŋ umŋa teŋbe hulsimiŋ yusuŋ yurde yeŋ waŋ waŋmiŋ ge doyaŋ heŋ hinayiŋ. Irkeb doyaŋ almiŋ beleŋ waŋ yame maykeb araŋ po yame hol ird unnayiŋ go gwahade goyen po, deŋ manaŋ Doyaŋ Al Kuruŋtiŋ waŋ waŋ ge pet teŋ doyaŋ hinayiŋ. ³⁷ Fudinde wor po dineŋ hime. Doyaŋ almiŋ beleŋ waŋbe meteneŋ mar goyen yeŋ ge pet teŋ doyaŋ irde hike yeneŋbe amaŋ hiyyeŋ. Irdeb tikiŋ merere niŋ uliŋ umŋa igiŋ goyen yugu teŋbe meteneŋde niŋ uliŋ umŋamiŋ hor teŋbe meteneŋ marmiŋ goyen dula teŋ teŋ gasuŋde kepernaŋ yinke keperde biŋge nene hikeb doyaŋ yirde hiyeŋ. Doyaŋ almiŋ beleŋ igiŋ igiŋ gwaha yirkeb meteneŋ mar gobe amaŋ wor po henayiŋ. ³⁸ Doyaŋ almiŋ go wawuŋ biŋde ma naŋa miŋge yara kura wayyeŋbe waŋ meteneŋ marmiŋ go yeŋ ge pet teŋ doyaŋ irde hike yeneŋbe igiŋ igiŋ yirkeb meteneŋ marmiŋ goyen manaŋ amaŋ wor po henayiŋ.

³⁹ “Be, ga nurde ga hinaŋ ko. Ya miŋ al kura nalu goyenter kawe al beleŋ waŋ yane upew uryeŋ yeŋ nurde hiyeŋdebe epte ma yamiŋ tubul teŋ kuke kawe al beleŋ waŋ yamiŋ upew uryeŋ. ⁴⁰ Niŋgeb gwahade goyen po, ne Al Urmiŋ gare wor nalu goyare wayeŋ tiya yeŋ ma nurde hikeya wayeŋ geb, hugiŋeŋ ne niŋ pet teŋ doyaŋ nirde hinayiŋ,” yinyiŋ.

*Meteneŋ al igiŋya buluŋya gote maya mere
(Matiyu 24:45-51)*

⁴¹ Be, gwaha yinkeb Pita beleŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, maya mere gabe neŋ gayen po dineŋ ha ma al buda kuruŋ gayen manaŋ yineŋ ha?” inyiŋ. ⁴²⁻⁴³ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe gaha inyiŋ: “Meteneŋ al kura dufaymiŋ wukkeŋ, irde gore doyaŋ almiŋ ge fudinde wor po meteneŋ teŋ uneŋ hiyeŋ. Irkeb doyaŋ almiŋ beleŋ naŋa gisaw kwe yeŋbe meteneŋ almiŋ goyen, ‘Meteneŋ mar kadge doyaŋ yirde biŋge yuntek nalu hekeb yuneŋ hayiŋ,’ ineŋ kuyeŋ. Be, doyaŋ almiŋ go mulgaŋ heŋ waŋbe ineŋ kuyeŋ gwahade teŋ hike keneŋbe igiŋ igiŋ irkeb meteneŋ al gobe amaŋ wor po hiyyeŋ. Goyenbe ganuŋ al beleŋ ga Al Kuruŋyen meteneŋ al gwahade hiyyeŋ? ⁴⁴ Fudinde wor po dineŋ hime. Meteneŋ al gobe doyaŋ almiŋ beleŋ samuŋmiŋ kuruŋ goyen wor doyaŋ yirde hayiŋ inyeŋ. ⁴⁵ Gega daha wet kura teŋ meteneŋ al goreb, ‘Doyaŋ alnebe naŋa gisaw po kuŋ niŋgeb, araŋeŋ ma waŋ hi,’ yeŋbe

meten mar kadam alya bereya goyen, 'Merene ma nurde han,' yinen gasa yirde dula po ten wain nene kukuwa hen hiyen. ⁴⁶ Irkeb doyan almin gobe nalu goyenter wayyen yen ma nurde hiyen de gor mulgan hiyyen. Irdeb mata bulunmin kenen gote murungem kurun wor po unyen. Irdeb meten al goyen takira tikeb doyan almin ma nurd unen hanen mar han gasunde gor kuyen.

⁴⁷ "Be, meten al gobe doyan almin de dufay gobe kenkela nurd nurd ga doyan almin mulgan hen wan wan nin doyan hen pet ma ten hiyen. Irdeb meten kenkela ma ten hiyen gobe kame doyan almin bele mulgan hen wanbe mayde bulun wor po iryen. ⁴⁸ Gega al kura doyan almin gote dufaymin ma nurdeya ga mata ten hiyen gote kandukbe kurun wor po ma tiyyen. Ningeb al kura det kurun unyenbe wolminyenbe dirnen nunyen yen ma nuryen. Gwahade goyen po al kura meten kurun unyenbe gote iginenbe kurun wor po forok ird nunyen yen nuryen," yirin.

Yesu nin tenbe alya bereyabe bur yenayin
(Matiyu 10:34-36)

⁴⁹ Irdeb sopte gaha yirin: "Nebe megen nin alya bereyat mata bulun kumga ten Al Kurun hitte yumulgan tiye yen kak kere yen wamirin. Ningeb kak goyen melak kurun hen kuwon yen nurde hime. ⁵⁰ Gega aran ma gwaha tiyyen. Uln kurun kahañner mat hurkun tonañner gayen misin kurun wor po katmeke gab metenbe pasi hiyyen. Ningeb goke doyan hen henyabe kanduknen wor po nurde hime. ⁵¹ Den belebe ne gayen megen gar awalikde hen hen mata goyen tawayun yen nurde han? Mon, bipti mata forok ire yen wamirin. ⁵² Gayenter mat ne nin tenbe al min kura siptesonon hinayin gobe bur yen irawa bele huwardeb karwo goya kadam asogo gird ten hinayin. ⁵³ Irde ire naninya wor kadam asogo gird ten hiriryen. Ire milinya wor gwahade po ten hiriryen. Bere al kutin wor unde milinya kadam asogo gird ten hiriryen," yirin.

Mata kura forok yekebe igin nalu bebak tinayin
(Matiyu 16:2-3)

⁵⁴ Irdeb sopte al buda gor gabu iramin goyen gaha yinyin: "Dende matarebe nana kurkur bele mat kigarin kin wake yenenbe aran po, 'Ey, kigarin katen tiya,' yen hanen. Irkeb fudinde kigarin katen hiyen. ⁵⁵ Munan karaga mene ferke kenenbe kadila hewen tiya yen hanen. Irkeb gwahade po forok yen hiyen. ⁵⁶ Denbe megenya nan kindeya det forok yeke yenenbe gwahade forok yewen tiya yen hikeb gwahade po forok yen hanen. Gega dahade ningeb gayenter Al Kurun bele mata forok yirde hi gayen yenen bebak ma ten han? Dulin usi mar wor wor," yinyin.

Merem yan dirde merere dernayin marya kanduk sope irnayin
(Matiyu 5:25-26)

⁵⁷ Gwaha yenenbe, "Danin geb mata iginya bulunya goyen dindiken yenen bebak ma ten han? ⁵⁸ Al kura merem yan dirde merere dukun hikeyabe daha mat kura kanduk go sope irde awalikde hitewon yen mere sege irnayin. Mongo kun merere huwarkeb mere nurd nurd al bele matatin goke dade kimyan titmin hanin de dernayin geb. Irkeb kimyan titmin bele dade koyare dernayin. ⁵⁹ Irkeb koyare gor po hinayin. Irde kat sinare kunin yenbe hora gwahade kernayin dintin goyen tumnan po kerde pasi irde gab sinare kat kunayin geb," yinyin.

13

Mata bulun yubul tinayin

¹ Be, goya goyenbe al kura Yesu hininde gor wanbe, "Galili nin mar kura Al Kurun galak irnin yenbe dolon ird ird yare gor dapna gasa yirde hinhan. Gwaha ten hikeyabe Yudia nana doyan irde hiyen Roma gabman al Pailat bele fulena marmen yinke kun mel go gasa yirke kaman. Irkeb darim katen dapna galak yirin yen gasa yiran gote dariya suluk hiyun," inamin. ² Irkeb Yesu bele gaha yinyin: "Denbe Galili mar go gwaha mat

kamkeb al gobe mata bulun mar wor po geb, gogo yeŋ nurde haŋ? Munan Galili mar kurabe kanduk gwahade ma yeneŋ haŋ geb, mata bulunminbe malineŋ yeŋ nurde haŋ? ³ Gwahade moŋ geb! Deŋ wor mata bulunŋin yubul ma teŋ Al Kuruŋ niŋ bitin mulgan ma henayinbe yeŋ tiyan yara tumnan pasi kamnayin. ⁴ Be, Yerusalem bana fe dilin kuruŋ kura Siloam inen hanjende gor ya sobam hende wor po hurkutin goyen galaŋ yeŋ kateŋ al 18 gasa yirke kamamin. Ningeb go kamamin mar gobe mata bulunmin kuruŋ wor po geb, gogo dagi kuruŋ tamin yeŋ nurde haŋ? Munan Yerusalem bana al kura dagi gwahade ma teŋ haŋ marbe mata bulunminbe mel gote yara moŋ, malineŋ yara yeŋ nurde haŋ? ⁵ Goyen wor gwahade moŋ po. Ningeb deŋ wor mata bulunŋin yubul ma teŋ yeŋ ge bitin mulgan ma henayinbe yeŋ kamaŋ yara pasi po kamnayin,” yinyin.

⁶ Irdeb mere tiyyin goke sopte siraw merere gaha yinyin: “Al kura goyen wain metermin bana fik he kura haryin. Irdeb he goyen igineŋ heŋ heŋ nalu heŋ hikeb igineŋ manan daw yeŋ kuŋ yaware yeŋ kuriŋ. Gega hubu wor po. ⁷ Go po teŋ teŋbe kuŋ wain meter go doyan irde hinhin al go keneŋbe, ‘Dama karwo gayen fik he gayen igineŋ kura daw heŋ hi yeŋ waŋ nankenen himyen. Gega kura muŋ ma yeneŋ himyen geb minde kerayin. Daniŋ geb dulin gor heŋ megen fimin po pasi irde hiyen?’ inyin. ⁸ Irkeb meter doyan al gore wol heŋbe, ‘Doyan al, igin merene nurde dama unjureŋ gwahade tubul tike hiyen? Irkeb he go minde megen talde megen asey ird ird det goyen yade yereŋ. ⁹ Irde kurut kurut irmeke dama kura imoyenter nalu gahader gayen igineŋ yan hiyyenbe igin! Munan igineŋ ma hiyenbe minde kertek,’ inyin,” yirin.

Sabat nalure bere pukin werwer yitin kura guram iryin

¹⁰ Be, Sabat nalu kurare kurab Yesu go Yuda marte gabu ya kura goyen bana hurkunbe saba tagalyin. ¹¹ Goya goyenbe bere kura unjura beleŋ ulyande wor po bulun irke dama 18 gayen pukin werwer yitin de heŋ epte ma wor po huwa heŋ kuŋ hitek goyen ya bana goŋ hinhin. ¹² Be, Yesu beleŋ bere go keneŋbe hoy irke waŋ al buda gote dilin mar huwaryin. Irkeb Yesu beleŋ, “Han kabe garbamge gubul teŋ kuke igin haha,” inyin. ¹³ Gwaha inenbe haniŋ ulinde kerkeb goyare po pukin gin irde huwa heŋbe aman wor po heŋ Al Kuruŋ turun irde kasor iryin.

¹⁴ Be, alya bereya gabu ya goyenter gabu irde hanjen mar gote doyan al beleŋ Sabat nalure Yesu beleŋ bere go sope irke keneŋbe bin ar yirin. Irkeb al gore huwardeb gor gabu iramin mar goyen, “Meter teŋ teŋ nalube 6 geb, go bana goyen gab wake guram dirke igin henayin. Munan Sabat nalurebe gwaha ma teŋ hinayin,” yinyin. ¹⁵ Irkeb Doyan Al Kuruŋ Yesu beleŋ wol heŋbe, “Deŋbe mata igin teŋ hite yahan gega, usi wor po teŋ haŋ yeŋ denen hime. Deŋbe bulmakawtin kura ma donkitin kura gwahade goyen Sabat nalure gega, fe yunnin yeŋbe yeŋ titin gasunde gor kuŋ yugu teŋ bul yirde fete ma yukun hanjen? Deŋbe dapna wor gwaha yirde hanjen. ¹⁶ Goyenpoga bere gab dama 18 gayen Satan yufukde heŋ kanduk keneŋ hiyende mat waŋ waŋ igin hihi gake daniŋ geb bulun nurde haŋ? Deŋbe Sabat nalure dapnatin fe yunen yunen meter go teŋ hanjen gega, daniŋ asininin Abraham wirin gayen Sabat nalure Satanyen yufukde mat teŋ siŋa ird ird niŋ bisam irde haŋ?” yinyin.

¹⁷ Be, Yesu beleŋ gwaha yinkeb al buda yeŋ ge igin ma nurde unen hanjen mar gobe tumnan memya wor po hamin. Gega alya bereya hoyanbe mata tinen turun yan Yesu beleŋ yirde hinhin kuruŋ goyen yeneŋbe aman wor po hamin.

Mastet he bilmin gote siraw mere (Matiyu 13:31-33; Mak 4:30-32)

¹⁸ Be, Yesu beleŋ sopte gaha yinyin: “Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin doyan yird yird mata gobe daha mat kura yetek? Da kura yara yemeke gab igin bebakken nurnayin? ¹⁹ Be, Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin doyan yird yird gobe mastet he bilmin dirnen muŋ wor po go gwahade. Al kura beleŋ mastet bilmin goyen teŋbe meterminde haryen. Irkeb kawaŋ heŋ kuŋ kuruŋ hekeb nu kurayen kurayen waŋ gor nana yokna heŋ haga teŋ usaŋ heŋ

hinayiñ. Ningeb Al Kurun belej alya bereyamiñ doyañ yird yird manañ gwahade goyen po, hañkapyabe dirneñ muñ gega, kuñ kuñbe kurun wor po hiyyeñ,” yinyiñ.

²⁰ Irdeb sopte po, “Be, Al Kurun belej alya bereyamiñ doyañ yird yird mata gobe da kura yara dinmeke gab igiñ bebakkeñ nurnayiñ? ²¹ Be, Al Kurun belej alya bereyamiñ doyañ yird yird gobe bere kura belej beret kaye yeñ palawa kurun bana yis temeyke hilyañ kuyeñ go gwahade goyen. Ningeb Al Kurun belej yingende alya bereyamiñ doyañ yird yird mata manañ gwahade po hiyyeñ,” yinyiñ.

*Al Kurun hitte kuñ kuñ yamebe dirneñ wor po
(Matiyu 7:13-14,21-23)*

²² Be, Yesu go Yerusalem kuñ heñyabe taunya tiyunya belen hinhan go bana kuñ heñbe saba yirdya yirdya kuñ hinhin. ²³ Goya goyenbe al kura goreb, “Doyañ Al Kurun, fudinde Al Kurun belej al budam ma yawaryeñ?” ineñ gusuñañ iryiñ. Irkeb Yesu belej gor hinhan mar goyen yeneñ heñyabe, ²⁴ “Fudinde dineñ hime. Al Kurun hitte kuñ kuñ yamebe dirneñ muñ wor po geb, al budam epte ma yeñ hitte mali mali kunayiñ. Ningeb al kura yeñ hitte kwe yeñbe kurut wor po yeñ gab kuyeñ. ²⁵ Munañ ya gote miñ al belej huwarde yame takeb yeñ hitte kuñ kuñ belej miñmoñ hiyyeñ. Yame tatiñ go kamere wañ siñare huwarde yame maydeb, ‘Doyañ al, yame fegelde duna be,’ ineñ eseñ mere irnayiñ gega, ya miñ al gore wol heñbe, ‘Deñbe ganuñ mar, irde dare niñ? Neb ma nurde duneñ hime,’ dinyeñ. ²⁶ Irkeb deñ belej wol heñbe, ‘Moñ, neñbe geya tumñañ biñge nene fe nene teñ hityen go. Irde nende tiyunde wañ saba dirde hayen go,’ innayiñ. ²⁷ Gega al gore wol heñbe, ‘Deñbe mata buluñ mar wor po geb, hoyañ kunañ! Nebe deñ ganuñ mar irde damde niñ goyen ma nurde hime geb,’ yinyeñ. ²⁸ Irkeb ya biñ bana goñbe asetiy yago Abraham, Aisak, Yekopyabe Al Kurunyen mere basañ marya Al Kurunya hike yennayiñ gega, deñbe siñare dubul titiñ goke dindikeñ ge buniñeñ nurde esinayiñ. Irde Al Kurun niñ bitiñ ar yenayiñ. ²⁹ Goyenbe Yuda mar moñ al miñ hoyañ belej megeñ muruñ kurhan mat mat wañbe ya biñde gor Al Kurunya heñ dula mata kurun forok yiyyeñde gor gabu irdeb keperde dula teñ amañ heñ hinayiñ. ³⁰ Deñ Yuda marbe, ‘Neñ po ga Al Kurunyen dirneñ weñ,’ yeñ nurdeb Yuda mar moñ al miñ hoyañbe gwahade moñ yeñ nurde hañyen. Gega kamebe mel gob Al Kurunya hinayiñ, munañ deñbe siñare po hinayiñ. Ningeb fudinde wor po, al kura ne wa ne wa teñ hiyeñ al gobe kame hiyeñ. Munañ al kame wor po hi al gobe meheñ hiyeñ,” yinyiñ.

*Yesu belej Yerusalem mar niñ buniñeñ nuryiñ
(Matiyu 23:37-39)*

³¹ Goya goyenbe Farisi mar kura Yesu hitte wañbe, “Galili naña gate doyañ al kurun Herot belej muguneñ teñ hi geb, nañamiñ ga tubul teñ goñ kura kwayiñ,” inamiñ. ³² Irkeb wol heñbe, “Kulu duwi* Herot hitte kuñbe ne yihim gahade po innayiñ: ‘Neb gayenterbe unğura yakira teñ al garbam manañ gurañ yirde teñ heñ. Irde heñ ga moñ meteñne pasi ireñ,’ innayiñ. ³³ Nebe Herot belej mununeñ teñ hi ma dahade goke ma nurde hime. Meteñ kurun goyen goke gago Galili naña ga tubul teñ Yudia naña bana niñ taun Yerusalem kuñ hime. Al Kurunyen mere basañ mar hakotkeñ wor Yerusalem taun goyen siñare ma kamamiñ. Ningeb ne wor Yerusalem kuñ kuñ niñ bada ma heweñ. Hañka, gise, molye manañ hugiñeñ po kuñ heñ geb,” yinyiñ.

³⁴ Irdeb gaha yiriñ: “Awo, Yerusalem niñ mar, buniñeñ wor po nurd duneñ hime. Al Kurun belej deñ ge nurde mere basañ mar miñ yad yerke wañ hañyen. Gega deñ belejbe kurab hora po gasa yirde, kurabe mali gasa yirde hike kamde hañyen. Tatirok miliñ belej dirneñ yawañ tapeñ belej po aw yurde hiyeñ go gwahade goyen po, ne belej deñ dade doyañ dirmewoñ yeñ hugiñeñ nurde himyen. Gega dindikeñ po merene pel irde yilwa nirde hañ. ³⁵ Ningeb ga nurnañ. Al Kurun belej tauntiñ tubul tiyyeñ. Irkeb dindikeñ doyañ irke kamebe buluñ hiyyeñ. Ningeb fudinde dineñ hime. Dubul teñ kweñ gob epte

* 13:32: Kulu duwi garbe Herot belej yingende ge po nurde usi dufay buluñ kerde hinhin goke Yesu belej gwaha inyiyiñ.

ma nennayin. Irde kun kun kame sopte wayen. Irkeb ne nenenbe dindiken mohontinde wor wor, 'Doyan Al Kurunyen denemde waya al gabe Doyan Al Kurun belen guram irde igin wor po iryen,' yen turun nirnayin," yirin.

14

Sabat nalure al garbam minyan sope iryin

¹ Be, Yesu go Yerusalem kun hikeyabe Sabat nalu hiri. Irkeb Farisi marte kurunmin kura gore bingge nere inenbe ten yaminde kwaryum. Irkeb al gor hinhan goreb Sabat nalure da mata kura tike kenteq yen keneq hinhan. ² Be, yare gorbe al kura ulin dirduq irtin goyen Yesu dilin mar keperde hinhan. ³ Irkeb Yesu belenbe Farisi marya Moseyen saba marya goyen, "Sabat nalure al garbam minyan sope yird yird gobe Mose belen bisam iryin ma dahade?" yinen gusunay yirin. ⁴ Gega al buda gobe mere ma tiyamin. Gwaha tike yenenbe Yesu belen al go tanardeb guram irke igin hekeb, "Iginge kwa," inke kuri.

⁵ Be, Yesu go garbam al go sope irdeb, "Be, den gayen urtin yara kura ma bulmakawtin gwahade kura Sabat nalure mete fe bana kurkukeb keneq wasak tinayin ma araq po ten sina irnayin?" yen mel goyen gusunay yirin. ⁶ Irkeb go mar gobe gwaha mat kura meremin wol hetek ma hamin.

⁷ Be, Farisi marte kurunmin belen bingge ninin yinke wayamin mar gore al denem yanqe gasun yirtinay po keperke Yesu belen goyen yenenbe gaha yinyin: ⁸ "Be, al kura bingge nen nen nalu kurunde kura hoy dirke kun goya al denem yan belen kepertek gasun iginde gor ma kepernayin. Monqo al hoyan kura denem yan den folek gore wakeb ⁹ hoy diryen al goreb al buda kurun go dilinde, 'Al denem yan ge folek kura waya geb, gor ma keperayin,' dinyen geb. Irkeb denbe memya hen al denem mon marya kepernayin. ¹⁰ Ningeb dula nalu kurun gwahader hoy dirke kunbe mali ga po kepernayin. Irkeb hoy diryen al gore wan deneqbe, 'Kadne, gebe gar kepertek mon geb, kun al denem yanqe gasunde gor keperayin,' dinyen. Irkeb al buda gor hinayin mar gore, 'Al go denem yan geb, gogo gwaha ira,' yen turun dirnayin. ¹¹ Ningeb gwahade goyen po, al kura yingen turun turun irde hiyen al gobe Al Kurun belen matamin goyen kawan irke memya hiyyen. Munaq al kura yingen turun turun ma irde hiyen al gobe Al Kurun belen al denem yan iryen," yinyin.

¹² Irdeb Farisi marte kurunmin Yesu hoy iryin al goyen gaha inyin: "Kame nanqahalde nin bingge ma wawunbanare nin bingge ninin yen goya kadge yago, tayge yago, tiyuntinde nin al horam yan maryabe, dadakeya kolge yago mintin unquren go po ma hoy yirde hayin. Monqo wolminen hoy girkeb al igin yird yird mata gote murungembe gogo po tawayin geb. Al Kurun hitte matbe hubu. ¹³ Gwaha irtinenbe al buninen det minmon, al kahanya haninya kamtin yabe al dilin titmin gwahade goyena dula tinin yen hoy yirde hayin. ¹⁴ Irkeb goke tenbe Al Kurun belen guram girde igin giryen. Go mar gobe gwaha mat kura wol hetek minmon gega, kame al huwak kamtinde mat huwarnayin nalureb Al Kurun belen mata iginge gote murungem gunyen," inyin.

Dula mata kurun gote siraw mere (Matiyu 22:1-10)

¹⁵ Be, Yesuya hen bingge nene hinhan mar al kura gore Yesu belen mere tiyyin go nurdeb, "Kame Al Kurun belen alya bereyamin doyan yirde hi gasunde gor hen Al Kurunya dula tiyyen al gobe gwaha tiyyen goke amanen wor po nuryen," yirin. ¹⁶ Irkeb wol henbe siraw mere mat gaha yinyin: "Al kura goyen dula mata kurun tiye yenbe al budam wawon yen mere kiryin. ¹⁷ Be, kun nalu goyen forok yekeb meten almin ten kerke wanayin yinyin mar goke keya kuri. Kunbe, 'Bingge yagobe bikken ep irde den ge gago wayhem geb wake kunin,' yinyin. ¹⁸ Gega al buda kurun go tumnan bikbak tenbe, 'Nenbe metenninin gwahade gwahade titek geb go ma kunin,' yamin. Ningeb mehenbe kun kinyin al goreb, 'Igin kumewon be. Gega gayamun ga po megen kura damu tihim. Ningeb goyen kun keneq tihim geb ma kwen,' inyin. ¹⁹ Irkeb meten al gobe bada hen al

kura hitte wor kuñ inkeb al gore wor gwahade po, 'Igin gega gayamuñ ga po bulmakaw 10 gayen* damu tihim. Niñgeb goyen megen ilde ilde niñ tunañ yure yeñbe gago kuñ hime. Niñgeb ma kweñ,' inyiñ. ²⁰ Irkeb gor mat al hoyañ hitte wor kuñ inkeb yeñ wor gwahade po, 'Igin kumewoñ be. Gega han̄ka ga po bere tawañ mekerd nunhan̄ geb ma kweñ,' inyiñ. ²¹ Be, metey al go doyañ almiñ hitte mulgañ heñ kuñbe, 'Mel go momoñ yirhem gega, meteyniniñ yañ ala yeñ bada hahan̄,' inyiñ. Irkeb doyañ almiñ gobe biñ ar yekeb metey almiñ goyen mere hitemde po irdeb, 'Arañey kwa! Irdeb taun gate beleñ karkuwanya mukñeyya gama yirde kuñ al bunineñ det miñmoñ mar, al uliñ kamtiñya kahan̄ haniñ titmiñyabe diliñ titmiñya goyen yeneñ yawaya,' iney hulyañ iryiñ. ²² Be, metey al go kuñ inyiñ gwahade po teñbe mulgañ heñ wañbe, 'Doyañ al, hulyañ nirha gobe gwahade po tihim gega, dula teñ teñ gasuñbe mañ ma hihi,' inyiñ. ²³ Irkeb doyañ almiñ goreb, 'Kwa! Kuñ taun siñare beleñ haniñ taunya tiyuñ hoyañde kutiñyañ goyen al yeneñbe mali po yineñ tebañ yirkeb wanayiñ. Irkeb yane mañ hiyyey. ²⁴ Fudinde ginhem. Al han̄kapy a hoy yirmeke bada hahan̄ mar gobe dula nalu kuruy goyenter niñ biñgebe kura muñ ma ninam urnayiñ,' inyiñ," yiriñ.

Yesu gama iryeybe damiñ yubul tiyyey?
(Matiyu 10:37-38)

²⁵ Be, Yesu go Farisi marte kuruymin̄ gote ya tubul teñ Yerusalem kuñ hinhin. Irkeb al budam wor po gama irde kuñ hinhan. Irkeb Yesu beleñ fulgañ kan̄be, ²⁶ "Al kura gama nire yeñbe miliñ naniñ, beremya dirñey wen̄ya kuliñya haymiñ yagoya niñ ma nurde hiyyey. Irde yingey ge wor ma po nurde hiyyey. Al dufay gwahade miñyañbe epte ma komatne hiyyey. ²⁷ Irde kanduk keneñ keneñ niñ bada heñ han̄ gega, gama nird nird niñ nurde han̄ mar gobe epte ma komatne henayiñ," yiniñ.

²⁸ Irdeb maya mere mat gaha yiniñ: "Be, al kura ya kuruy ire yeñbe keperde dufay keñkela heñ hora gwahade beleñbe ya gayen igiñ pasi ireñ yeñ nurdeya gab metey go miñ uryey. ²⁹ Munañ gwaha ma teñya mali po ya yimiyyey gobe kuñ hora muñ go hubu hekeb ya go pasi ma irde tubul tiyyey. Irkeb al beleñ keneñbe, ³⁰ 'Al gabe ya ire yeñ tola yimiyuñ gega, dahade niñgeb pasi ma iruñ?' yeñ tagalde uney hinayiñ.

³¹ "Irdeb nañ kura gote doyañ al kuruy beleñ nañ hoyañde niñ doyañ al kuruyya arye yeñbe keñkela ma dufay heñya mali po fuleñare kuyey? Epte moñ. Fuleñ marmiñ 10,000 gore asogomde fuleñ mar 20,000 goyen wake epte gasa yirnayiñ yeñ nurdeya gab fuleñ marmiñ yad kuyey. ³² Munañ epte moñ yeñ nurdeb asogom go gisaw po hikeya doyañ al kuruy gore utañ irde awalik heñ heñ niñ mere kerke asogom hitte kuyey. ³³ Niñgeb gwahade goyen po, deñ wor dettiñ kuruy goyen igiñ yubul tiniñ ma dahade goyen keñkela dufay henayiñ. Dettiñ kuruy daha yubul tiniñ yeñ nurde hinayiñ mar gobe epte ma komatne henayiñ geb.

³⁴ "Be, fawbe det igiñ hapek yañ gega, hapek hubu hiyyey gobe daha irkeb sopte hapek yañ hiyyey? Epte moñ. ³⁵ Faw hapek hubu hitiñ gobe megen wor epte ma asey uney geb temeytek. Niñgeb al kura komatne hewe yeñbe keñkela po dufay heñbe fudinde po gama niryey. Be, al kura kirmin̄ yañ kenem mere tihim ga nurde bebak tinayiñ," yiniñ.

15

Sipsip dirñeyyen siraw mere
(Matiyu 18:12-14)

¹ Be, Yesu go Yerusalem kuñ hinhinya goyenbe teks yad yad marya Moseyen saba keñkela ma gama irkeb Farisi mar beleñ "mata buluñ mar" yineñ han̄yen mar gore Yesu mere teñ hinhin goyen nurniñ yeñ budam wañ gabu iramiñ. ² Gega Farisi marya Moseyen saba marya goreb mel go yeneñbe igiñ ma nurdeb, "Al gabe dahade geb mata buluñ mar goyen wake yeneñbe amañ heñ yeñya dula teñ han̄?" yamiñ.

* 14:19: Megeñ yilde yilde niñ bulmakaw irawam irawam yirke 10 hitiñ.

³ Irkeb Yesu beleñ maya mere gayen yiryiñ: ⁴ “Be, deñ gayen kuratiñ kura sipsipmiñ 100 gwahade hinayiñ gega, unjkuren kura bana kuyeñ. Irkeb sipsip 99 goyen yukun kawan kura yubul teñbe kuñ sipsip unjkuren bana kuyeñ goke nankenen kuñ kuñbe tiyyeñ. Go ma tubul tiyyeñ! ⁵ Niñgeb keneñ aman wor po heñbe teñ supahakde kerdeb ⁶ yamiñde kuyeñ. Irdeb kadam yagoya binde hinayiñ marya goyen, ‘Sipsipne unjkuren bana kuñ gega, nankenen kuñ kuñbe tihim. Niñgeb wake biñge nene aman hiniñ ko,’ yinyeñ. ⁷ Fudinde dinhem. Gwahade goyen po, al kura mata bulunmiñ yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ hiyyeñ gobe Al Kurunya miyonmiñ yagoya kurun goreb al unjkuren mun goke aman wor po henayiñ. Munan Al Kurunbe al 99, ‘Neñbe huwak geb mataniniñ damiñ goyen yubul teñ Al Kurun niñ bininiñ mulgañ hetek?’ yeñ nurde hinayiñ mar gobe yeñ ge ma nuryeñ,” yinyiñ.

Hora bana kutiñ gote siraw mere

⁸ Irdeb, “Be, bere kura silwa hora 10 gwahade manan hiyeñ gega, unjkuren kura bana kuyeñ gob daha tiyyeñ? Yeñbe hulsimiñ usuñ urdeb yamiñ bana gob kor irde kenkela nankenen tukun tukunbe kinyeñ. ⁹ Keneñbe kadomya al biñyan hinayiñ marya goyen, ‘Silwa horane unjkuren pel hiyuñ gega, nankenen tukun tukunbe tihim. Niñgeb wake biñge nene aman hiniñ ko,’ yinyeñ. ¹⁰ Niñgeb fudinde dinhem. Gwahade goyen po, al kura mata bulunmiñ yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ hiyyeñ gobe Al Kurunen miyon beleñ al goke amanen wor po nurnayiñ,” yinyiñ.

Diriñ kura mata bulun teñ gab biñ mulgañ hiriñ gote siraw mere

¹¹ Irdeb go hende po gaha yinyiñ: “Be, al kura goyenbe urmiñ waran miñyan hinhin. ¹² Irkeb urmiñ diriñ gore huwardeb, ‘Ado, det buda kurun gabe gale heñ nigenbe nuna,’ inkeb naniñ beleñ samunmiñ kurun goyen pota yirdeb yunyiñ. ¹³ Irkeb urmiñ diriñ gobe hitneñ teñbe samunmiñ goyen al yunke murungem hora unkeb go teñbe nana gisaw po al miñ hoyande nanare kuriñ. Kuñ gonbe horamiñ kurun gobe mata bulun kurayen kurayen hende yemeyde pasi iryiñ. ¹⁴ Be, al go horamiñ kurun goyen yemeyde pasi wor po irke gab biñge kamde kamde nalu kurun forok yiriñ. Irkeb uliñde hora gwahade miñmon wor po hekeb det niñ amu hiriñ. ¹⁵ Gwahade heñ heñbe nana goyenter niñ al kura hitte kuñbe, ‘Igiñ meten alge hewen?’ inyiñ. Irkeb, ‘Kuñ bune doyan yirde paka yirde hayiñ,’ inkeb bu hinhande gor kuriñ. Meten gobe Yuda mar beleñ epte ma titek wor po goyen biñge kamde hinhin geb bada ma hiriñ. ¹⁶ Be, kuñ gor hinhinyabe bu beleñ biñge nene hinhan goyen goran yirde netek wor po irde hinhin. Gega al kura beleñ bu biñge goyen wor kura ma yawan unen hinhan. ¹⁷ Irkeb biñ mulgañ hekeb, ‘Adoner meten mar kurun gobe biñge budam nene sason yirde han. Gega daha timiñ geb gago delne gergeñ kamtek hihim? ¹⁸ Niñgeb bada heñ adone hitte mulgañ heñ kweñ. Kuñbe, ‘Ado, nebe Al Kurunya geya hitte mata bulun wor po timiñ. ¹⁹ Niñgeb nebe urge gigen yeñ ma nenayiñ. Mali meten mar al kura yara nenayiñ,’ inen yeñ nuryiñ. ²⁰ Be, al gobe gwaha yeñbe huwarde mulgañ heñ naniñ hitte kuriñ.

“Be, al go kuñ forok ma yekeya naniñ beleñ wa gisawde po keneñbe bunineñ wor po nurdeb kup yeñ kuñ urmiñ go teñ besa irde aman aman irde ulunde u iryiñ. ²¹ Irkeb goyare po urmiñ beleñ huwardeb, ‘Ado, nebe Al Kurunya geya hitte mata bulun wor po timiñ geb, nebe urge gigen yeñ ma nenayiñ,’ inyiñ. ²² Gega naniñ beleñ meten marmim hoy yirdeb, ‘Aran! Kuñ uliñ umña igiñ wor po tawan hor irde unnan. Yeñbe urne geb al beleñ keneñbe urne palap irtek det goyen tawan haniñ diriñkeheñde hor irde unnan. Irde kahan basan tawan kahan de hor irde unnan. ²³⁻²⁴ Urne gabe kamiñ gega gago waya. Irde bana kuriñ gega, gago kenhem. Niñgeb yeñ mulgañ heñ waya gake teñ bulmakaw fonen firfurnen goyen mayde tawake dula mata kurun teñ aman hiniñ,’ yiriñ. Gwaha yineñbe biñge kurun teñbe gabu irde biñge nene aman heñ hinhan.

²⁵ “Be, go teñ hinhan goya goyenbe urmiñ kurunbe metende hinhin. Niñgeb mulgañ heñ wan binde heñ heñbe aman heñ tikiñ heñ migiriñ kurun teñ hinhan goyen nuryiñ. ²⁶ Irdeb meten al kura hoy irdeb, ‘Ya bana gobe da mata wor po teñ han?’ inyiñ. ²⁷ Irkeb

meten al gore wol hejbe, 'Adoge belej kolge goyen dahadem moj igin po mulgan hihi goke amanen nurdeb bulmakaw fojen firfurjen goyen mayde kanbe gogo dula ten aman hej han,' inyin. ²⁸ Irkeb itin gobe bin ar wor po yekeb ya bana gon hurkutek ma iryin. Irkeb nanin belej katenbe, 'Kolgebe kamyin gega, sopte waya geb wake hurkure,' inen bekkende mere iryin. ²⁹ Gega urmin kurun gore wol hejbe, 'Ga nura. Nebe dama budam wor po gayen meten alge yara hej meten ten gunen himyen. Irde merege kura ma pel irde himyen. Goyenbe dapna malinen meme fojen gwahade kura mun ma nunke kadne yagoya kan nene aman hitirin. Hubu wor po! ³⁰ Gega urge gobe horage yade kun bere nin ten yemeyde pasi irde wakeb yen mun goke tenbe bulmakaw fojen firfurjen mayde kan unha!' inyin. ³¹ Irkeb nanin belej wol hejbe, 'Eke, gebe neya huginen haryen. Irde det kurun nigen gabe tumnan gigen ala po. ³² Goyenpoga kolge gobe kamyin gega waya. Irde bana kurin gega gago kenhem. Ningeb wake hurkun kolge waya goke amanen nurde binje nere,' inyin," yirin.

16

Kame nin dufay hej gitik ten ten gote siraw mere

¹ Be, Yesu gob komatmin yago sopte maya mere mat gaha yinyin: "Al kura samunminya detminya budam kurun goyen doyan yirde nunyen yen meten al kura tirin. Irkeb al gore det goyen doyan yirde hejyabe doyan alminde samunya detmin yago goyen yad hibut yirde hinhin. Al belej gwaha ten hike kenenbe kun doyan almin hitte tagal unamin. ² Irkeb mere go nurdeb al goke yirin. Kun kenkeb, 'Dahade geb ulger mere ugun po forok yen han? Meten dahade wor po ten hayen goyen kun kenkela asande kan tawan nunen gab momon nirayin. Detne yade hibut yirde hayen kenem gakira tiyen geb,' inyin.

³ "Be, gwaha inkeb meten almin gobe dufayminde po, 'Doyan alne belej nakira tiyen tiya geb, daha tiyen? Nebe sijare meten ten ten tarejnem moj. Irde al hoyan det kanan yird yird nin wor memyak nurde hime,' yirin. ⁴ Be, meten al go dufay hej hejbe dufay kura forok yekeb, 'Nebe gwaha gwaha tiyen. Gogab doyan alne belej nakira tikeb faran yuren mar gore hoy nirde igin igin nirnayin,' yen nuryin. ⁵ Irdeb doyan alminde samun kame ga wol hetek yen yawaramin mar goyen yunkuren yunkuren keya heke wayamin. Irkeb mehenje wayyin al goyen, 'Gebe det dahade wor po wol hej untek ha?' inkeb ⁶ al goreb, 'Olip finin 3,200 lita gwahade untek hime,' inyin. Irkeb meten al goreb, 'Aran po keperde asange ga ten 3,200 lita go mekerdeb 1,600 lita kaya,' inyin. ⁷ Irdeb al hoyan kura, 'Gebe det dahade wol hej untek ha?' inyin. Irkeb al goreb, 'Nebe wit 3,600 kilogram geb,' inyin. Irkeb meten al goreb, 'Asange ga ten 3,600 kilogram go mekerdeb 2,800 kilogram kaya,' inyin. ⁸ Irkeb doyan al goreb meten almin belej kame hej hejmin ge nurde usi kurun tiyyin goyen nuryin. Irdeb bulun wor po nuryin gega, al gore kame daha mat hej yen dufay hirin goyen bebak tenbe, 'Al gobe dufaymin yan be,' yirin.

"Be, gwahade goyen po, alya bereya kidoma bana hej megen nin mata po ten han marbe kame gwaha mat hitek yen megen nin samun yade meten ten ten goyen kenkela wor po nurde han. Gega Al Kurunyen mere hulsi yara goyen bana han marbe kame hej hejmin ge gitik ma ten han. ⁹ Ningeb gago dinen hime: den Al Kurunyen mere hulsi yara goyen bana han marbe megen nin samuntin yan kenem det kurun amu hej han mar goyen yunen yena awalikde hinayin. Irkeb kame Al Kurun hitte hurkukeb faran yurde hinayin mar goreb gargar dirde hinayin. ¹⁰ Ningeb megen nin samun Al Kurun belej duntin goyen mali mali ma irde hinayin. Al kura det dirnen mun tiyyen gega, kenkela po doyan irde hiyen al gobe det kurun tiyyen goyen wor gwahade po iryen. Munan al kura det dirnen mun tiyyen goyen kenkela ma doyan irde mali mali iryen gobe det kurun tiyyen goyen wor mali mali irde bulun iryen. ¹¹ Ningeb megen nin samun duntin goyen kenkela ma doyan yirde hinayin gobe kame Al Kurun belej samun fudinde igin goyen dunke daha mat doyan yirnayin? ¹² Irde al kurate det kenkela ma doyan yirde

haga yirnayin gobe daha matbe Al Kurun beley tontin igin yird yird det dunyen? Epte mon.

¹³ “Be, al kura epte ma wawun unkuende po doyan al irawa nin meten ten yunyen. Epte mon wor po. Gwaha titnenbe doyan al kurabe harhok unyen. Munan kurabe amanen nurd unen kenkela awalik irde hiyen. Ningeb gwahade goyen po, epte ma Al Kurunya horaya tumnande meten ten yunnayin,” yinyin.

¹⁴ Be, Farisi mar hora nin ugun po nurde hinhan gore Yesu mere tiyyin go igin ma nurdeb hinman faykek iramin. ¹⁵ Irkeb gaha yinyin: “Den gayenbe al dilindebe nen al huwak usi ten han gega, Al Kurunbe bitin bana goyen denen hi. Ningeb al beley dabe det kurun wor po yen nurde han gobe Al Kurun dilindebe igin ma wor po yenen hi.

¹⁶ “Be, Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basan marte saba asande katin gobe tagalke wan wan Yon Baptais hitte hiyun. Gor matbe mere igin Al Kurun beley alya bereyamin doyan yird yird goyen tagalde tukuke nurdeb daha mat Al Kurun beley doyan yirde hi goyenter kutewon wor po yen nurde al budam kurut yen han. ¹⁷ Gega Moseyen saba gote minbe hubu hitin yen ma nurnayin. Naninya megenyabe hubu hiriryen gega, Moseyen saba gote mere bilmin unkuen mun kura bana ma kuyen. ¹⁸ Ningeb al kura berem takira ten bere hoyan tiyyen al gobe Al Kurun dilinde lelep mata tiya yen kinyen. Irde al kura bere un beley takira titin goyen tiyyenbe al go wor Al Kurun dilinde lelep mata tiya yen kinyen,” yinyin.

Al horam yanja Lasarusya

¹⁹ Be, Moseyen saba goke tenbe Yesu beley maya merere Farisi mar gaha yinyin: “Be, al kura goyenbe horaya samunya budam wor po geb, ulin unna igin bukkenya digulakya suluk yirke bukken yara hitin goyen po yerde gasunmin iginde po hen huginen dulinin igin igin po ten hinhin. ²⁰ Be, hora minyan al gote yare hurkun hurkun beley mohondeb al buninen kura denembe Lasarus goyen tukun gor kerkeb al kun wan ten hikeb det nin kajan yirde hinhin. Yenbe usu beley po epte ma irtin hinhin. ²¹ Be, hora minyan al gore binde nene diknen yukun yimiynin ten hikeb Lasarus beleybe nemewon yen yenen hinhin. Goyenbe kura mun ma unke nen hinhin. Irkeb kulu beley manan wan ulinde usu bidak goyen melak urde hinhan.

²² “Be, Lasarus go gwahade po hen henbe kamyin. Kamkeb Al Kurunyen miyon beley wan tonen tenbe Al Kurunyen gasun Abraham hinhinde gor tukamin. Be, hitnen tenbe hora minyan al goyen wor kamke ten mete tiyamin. ²³ Be, al gote tonenbe kak alare kun gorbe ulin misin kurun wor po katen hinhin. Irde gor mat nankenenbe Abrahambe gisaw wor po kinyin. Lasarusbe Abrahamya hike kinyin. ²⁴ Gwahade kenenbe hoy irdeb, ‘Asi, kak ala bana ga hen henbe ulne misin kurun katen hime geb, buninen nirdeb Lasarus ten kerke katen hani faw fe bana kerde tawan melakne bida iri,’ inyin. ²⁵ Gega Abraham beley wol henbe, ‘Dirine, ga nura. Megen hinhanyabe det igin igin yade goke po aman hen hinhan geb, gayenterbe ulge misin kurun katen ha gogo. Munan Lasarusbe ulin misin kurun katen hinhin geb, wan garbe gasun iginde hen bin yurum hen hi. ²⁶ Goyenbe go po mon. Geya nenya kahaltebe feren dukun kurun wor po hi geb, nen hitere gar mat epte ma ge ha bana gon kutek. Irde ge hare gor mat gar wan wan wor epte mon geb,’ inyin. ²⁷ Gwaha inkeb al gore wol henbe, ‘Asi, ningeb bada hen Lasarus ten kerke megen adoner yare kurkuyen. ²⁸ Irde kolne yago siptesonon gor han geb, kun hayhay yiryen. Mongo yen wor ulin misin kurun ten ten gasunde gar wanakkek geb,’ inyin. ²⁹ Irkeb Abraham beley wol henbe, ‘Kolge yagon yaha? Gorbe Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basan marte saba asande katin han gogo geb, goyen kenkela yenen bebak ten hinayin,’ inyin. ³⁰ Irkeb al goreb, ‘Mon, asi. Gore po epte mon. Al kura kamtinde mat sopte huwarde kun saba yirke gab igin mata bulunmin yubul ten Al Kurun nin bin mulgan henayin,’ inyin. ³¹ Gega Abraham beleybe, ‘Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basan marte saba asande katin goyen nurnayin gega, binde mat fudinde yen ma nurde gama

ma irnayiñ gobe al kura kamtiñde mat huwarde kuñ saba yiryen wor epte ma meremiy nurnayiy geb, 'inyiy,' yiriñ.

17

*Mata buluy beleñ Al Kuruy niñ hekkeñ nurtek goyen buluy irde hañ
(Matiyu 18:6-7,21-22; Mak 9:42)*

¹ Be, Yesu beleñ komatmiñ yago goyen gaha yiniñ: “Mata buluy titek dufaybe al biñyan hugiñen forok yen tunañ yurke kateñ hinayiy. Niñgeb al kura mata buluy tike al hoyañ beleñ go keneñ mata goyen gama irnayiñbe mata buluy miñ uryen al gobe Al Kuruy beleñ kanduk kuruy wor po unyen geb, goke buniyen nurde hime. ² Niñgeb mata buluy miñ uryen al gobe al dufaymiñ hako hinayiy goyen buluy iryenkek geb, hora kuruy kura biñiñde feñ teñ makañ alare temeytek yara. Gogab al gobe kame kanduk buluy kuruy wor po goyen ma kinyen. Munañ mata go teñ kamde manhan gote murungem buluy wor po kenwoñ. ³ Niñgeb keñkela dufay heñ ga mata teñ hinañ ko. Irde kadtiñ kura mata buluy tike keneñbe, ‘Mata go buluy taha,’ iney goke iney tinayiy. Irkeb mata buluy miñ tubul teñ Al Kuruy niñ biñ mulgañ heke keneñbe deñ wor goke ma nurnayiy. ⁴ Irde al kura nañkahal unjkurenñde goyen po buluy gird tebañ girde wañ pohogay girde tebañ girde hikeb halde uney hayiy,” yiniñ.

Al Kuruy niñ hekkeñ nurd nurd mata

⁵ Be, Yesuyen mere basañ marmiñ beleñ huwardeb, “Doyañ Al Kuruy, neñbe Al Kuruy niñ hekkeñ nurd nurd dufay goyen tareñ moñ geb, sañiy po yira,” inamiñ. ⁶ Irkeb wol heñbe, “Deñ gayen Al Kuruy niñ hekkeñ nurd nurdtiñ gobe mastet he bilmiñ dirñen muñ go gwahade hiyyenbe malberi he tul yetek moñ goyen, ‘Filginiñge manañ marde kuñ makañde huwara!’ inkeb gwaha po tiyyen,” yiniñ.

Al Kuruyen metey alyen mata

⁷ Irdeb sopte gaha yiniñ: “Be, deñ kuruy ga hañ gayen al kura metey almiñbe kuñ meteyde megen ilyen daw ma kuñ sipsip yar kura doyañ yirde hiyen. Be, metey al go gwaha teñ teñ wakeb ge beleñ huwardeb, ‘Waya. Wañ keperke biñge niniñ,’ inayiy? ⁸ Moñ. Gwaha titñenbe, ‘Biñge kañ nuna. Irde gigen gitik teñbe biñge nene himekeyab doyañ nirde hayiy. Irde kame gab ge wor dula tiyayiy,’ ma inayiy? ⁹ Munañ metey al go metey kuruy teñ wakeb goke doyañ almiñ beleñ amañen nurde uneybe mata igiy wor po kura iryen? Moñ. Gwahade moñ. Metey al gobe metey titek goyen po tiya yen nuryen. ¹⁰ Niñgeb deñ wor Doyañ Al Kuruy beleñ metey dunyen go pasi irde wañbe, ‘Neñ gahade gare metey alge hetek moñ gega metey alge derañ. Niñgeb neñbe metey go titek mar beleñ po titiñ geb, goke murungem duna ma gintek,’ innayiy,” yiniñ.

Busuka miñyan al 10 sope yiryiy

¹¹ Be, Yesu go Yerusalem kwe yen kuñ hinhin geb, kuñ heñya Samaria nañaya Galili nañayat megen biptiyan kuñ hinhin. ¹² Be, kuñ kuñ tiyuy kura goyen binde hekeyabe al 10 kura busuka miñyan gore keneñbe gisaw yara huwardeb ¹³ hokde po, “Doyañ Al Kuruy Yesu, buniyen dirde farañ dura!” inamiñ. ¹⁴ Irkeb Yesu beleñ yeneñbe, “Al Kuruy beleñ guram diryen niñ kunañ. Kuñ Al Kuruy doloñ ird ird mata doyañ mar diliñde henañ. Irkeb deneñbe, ‘Igiñ hahan,’ dinnayiy,” yiniñ. Irkeb kuñ heñya belenbe busuka uliñde goyen hubu hamiñ.

¹⁵ Be, al unjkurenbe uliñde busuka go hubu heñ sikken igiy heke keneñbe amañ wor po heñ kawan po Al Kuruy turuy irdya irdya Yesu hitte mulgañ hiriy. ¹⁶ Wañ Yesu keneñbe kahan miñde dokolhoñ yuguluñ teñ turuy irdeb, “Igiñ wor po nurde gunhem,” iniyiy. Al gobe Samaria niñ al. ¹⁷ Irkeb Yesu beleñbe, “Deñ al 10be tumñan igiy hahan. Munañ al 9 gobe dare hañ? ¹⁸ Dahade geb Yuda marbe igiy hahan goke mulgañ heñ wañ Al Kuruy turuy ma irhan? Irkeb al miñ hoyañ gare po mulgañ heñ wañ gwaha tiya?” yiriñ. ¹⁹ Irdeb

al go, “Gebe Al Kurunj niŋ dufayge tareŋ irha geb, gogo Al Kurunj beleŋ sope gira. Niŋgeb iginje huwarde kwa,” inyiŋ.

Al Kurunj beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird nalube wayyeŋ

²⁰ Be, nalu kurarebe Farisi mar kura gore Yesu hitte waŋbe, “Al Kurunj beleŋ doyaŋ dirde hiyeŋ yitiŋ gobe daha naŋa ga forok yiyyeŋ?” ineŋ gusuŋaŋ iramiŋ. Irkeb wol heŋbe, “Al Kurunj beleŋ doyaŋ dird dird gobe deŋ beleŋ keŋkelak diltiŋde kawan po keneŋ hikeya ma wayyeŋ geb. ²¹ Al Kurunj beleŋ doyaŋ dirde hiyeŋ yitiŋ gobe bikkeŋ deŋ hitte forok yiyuŋ. Niŋgeb al kura beleŋ gago ma iro go yeke goya go ma yennayiŋ,” yinyiŋ. ²² Irdeb komatmiŋ yago goyen gaha yinyiŋ: “Ne Al Urmiŋ gayen kame mulgaŋ heŋ waŋ waŋ nalu goyen deŋ beleŋ kentewoŋ wor po yeŋ nurde haŋ. Gega deŋbe nalu goyen go ma keneŋya kamayiŋ. ²³ Goya goyenbe al beleŋ, ‘Doyaŋ heŋ hite al gobe iro go ma gago,’ yenayiŋ. Gwaha yeke goya meremiŋ ma gama irde kuŋ hinayiŋ. ²⁴ Ne Al Urmiŋ gayen waŋ waŋ nalu gobe dagamel bemel tike naŋa fay urde tukukeb megeŋ muruŋ kurhan mat kurhan mat kintiŋ ala teŋ haŋyen go gwahade. Niŋgeb gwahade goyen po, bemel po wameke megen niŋ al tumŋaŋ nintiŋ ala tinayiŋ. ²⁵ Gega haŋkapyo wor pobe ne Al Urmiŋ gabe megen gar niŋ mar kurunj gare igiŋ ma neneŋ pel nirde mununeŋ buluŋ buluŋ nirke ulne misiŋ kurunj kateŋ kameŋ.

²⁶ “Be, yeŋ mulgaŋ heŋ waŋ waŋ nalu binde heŋ hikeyabe alya bereya beleŋ bikkeŋ Noa hinhin nalure mata teŋ hinhan yara teŋ hinayiŋ. ²⁷ Noa hinhin goyenter alya bereya kurunj gobe dula niŋ po teŋ, kukuwa fe nene, al beleŋ bere yade, wiriŋ weŋ yade al yertek ge po teŋbe Al Kurunj niŋ ma nurde hinhan. Irde kuŋ kuŋ nalu forok yeke Noa hakwa biŋde hurkuriŋ. Irke gab baraŋ kigariŋ kurunj katyiŋ. Irde fe ala heŋ al miki kurunj gobe mugol kiryiŋ. Niŋgeb ne Al Urmiŋ gayen waŋ waŋ nalure wor gwahade po teŋ hinayiŋ. ²⁸ Be, goya goyenbe bikkeŋ Lot hinhin nalure alya bereya beleŋ mata teŋ hinhan gwahade goyen po teŋ hinayiŋ. Go mar gobe tumŋaŋ dula po teŋ, kukuwa fe nene, damu mata teŋ, yasuŋ teŋ, ya yago yirtek ge po nurdeb Al Kurunj niŋ ma nurde hinhan. ²⁹ Gega kuŋ kuŋ Lot go Sodom taun tubul teŋ kukeb goyare goyen po Al Kurunj beleŋ kakya salfa hora kak heŋ hitiŋya goyen naŋkiŋde mat fe wok irtiŋeŋ irke kateŋ taun kurunj gobe kumga teŋ pasi po iryiŋ.

³⁰ “Niŋgeb ne Al Urmiŋ gare kame kawan megen gar waŋ waŋ nalure wor mata gwahade goyen bemel po forok yiyyeŋ. ³¹ Niŋgeb go nalure goyenbe al kura yamiŋ hende hiyeŋbe detmiŋ ge nurde epte ma wor po araŋeŋ kateŋ yamiŋ bana hurkuyeŋ. Irde al kura metenmiŋde hiyeŋ al gore wor detmiŋ ge nurde epte ma wor po kup yeŋ yare kuyeŋ. ³² Be, Lot beremde baraŋbe nurde haŋ gogo. ³³ Niŋgeb al kura, ‘Daha mat heŋ heŋne igiŋ wor po hiwi,’ yeŋ megen niŋ samuŋ yad yad niŋ po dufay heŋ hiyeŋ al gobe gasuŋ buluŋde kuyeŋ. Munuŋ al kura gwaha ma teŋ hiyeŋbe gasuŋ igiŋde kuyeŋ. ³⁴ Niŋgeb fudinde wor po dineŋ hime. Go nalu forok yiyyeŋ goyenterbe al irawa kura gasuŋ uŋkureŋde firiryeŋ. Irkeb al uŋkureŋbe Al Kurunj beleŋ tiyyeŋ. Irde kurabe tubul tiyyeŋ. ³⁵⁻³⁶ Irde go nalu goyenter bere irawabe palawa irye yeŋ wit bilmiŋ hora po karka teŋ hikeya bere uŋkureŋbe Al Kurunj beleŋ teŋbe kurab tubul tiyyeŋ,” yinyiŋ* ³⁷ Irkeb komatmiŋ yago beleŋ huwardeb, “Dare yubul tike hinayiŋ?” inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Det kamtiŋ hiyeŋdebe det kamtiŋ nen nen nu beleŋ waŋ nen pasi heŋ haŋyen. Gwahade goyen po, yubul tiyyeŋ mar gobe kamde pasi po henayiŋ,” yinyiŋ.

18

Al Kurunj gusuŋaŋ ird ird niŋ bada ma henayiŋ

¹ Irdeb Yesu beleŋ komatmiŋ yago goyen hugiŋeŋ Al Kurunj mere irde irde niŋ bada ma henayiŋ yeŋ maya merere gaha yinyiŋ: ² “Be, taun kura goyenterbe mere nurd nurd al kura gor hinhin. Al gobe Al Kurunj kafura ma irde hiyen. Irde al hoyoŋ wor palap ma irde

* 17:35-36: Asaŋ hoyoŋdebe gahade hi: ³⁶ Irde al irawa kura metenŋde heŋ metenŋ teŋ hikeya al uŋkureŋbe Al Kurunj beleŋ tiyyeŋ. Munuŋ kurabe tubul tiyyeŋ,” yinyiŋ.

hiyen. ³ Be, beretap kura taun goyenter po hinhin gore hugiñey yey hitte wañbe, 'Al uguñ po asogo nirde buluñ nirke kandukñey nurde hime geb, farañ nurde sope irde nunayin,' iney karyañey irde hinhin. ⁴ Be, mere nurd nurd al go hañkapyabe keneñ wasak po tej hinhin. Gega bere gobe watiñde po hike keneñ keneñbe dufaymiñdeb, 'Nebe Al Kurun kafura ma irde al hoyañ wor palap ma yirde hime. ⁵ Goyenpoga beretap gobe parsayñey wor po nirde hi geb, bada heñ farañ ureñ. Moñgo go po wañ nenke nenkeñ piñey buluñ wor po niryeñkek geb,' yiriñ," yiniñ.

⁶ Irdeb Yesu go sopte po, "Be, mere nurd nurd al gobe al igiñ moñ gega, mere tiyyiñ go nurhañ? ⁷ Al buluñ wor gogo gwaha tiyyiñ. Niñgeb Al Kurun igiñ wor po gobe al kura nigen al yey basiña yirtiñ gore hugiñey wawuñya nañkahalya farañ dura iney esey urde karyañey irde hinayin gobe farañ ma yuryey? Moñ, heñ ga ma farañ yuryey geb. ⁸ Fudinde dineñ hime. Al Kurunbe nigen al yey basiña yirtiñ gobe bemel po farañ yuryey. Irkeb asogomiñ beleñ buluñ yirkeb kanduk yeneñ hinayin goyen hubu henayin. Gega ne Al Urmiñ gare sopte wayey nalure goyenbe Al Kurun niñ hekkeñ nurde hugiñey gusunañ ird ird mata goyen alya bereya hitte hiyey ma dahade?" yiniñ.

Farisi alya teks yad yad al gote maya mere

⁹ Be, al kurabe, "Neñ po gabe al huwak," yeybe al hoyañ kurun gobe buluñ yineñ hinhan. Niñgeb go mar go diliñde huwardeb matamiñ goke Yesu beleñ maya mere gahade yiriñ: ¹⁰ "Be, al irawa kura goyen Al Kurun mere irye yeybe Al Kurunyen ya balemde kwaryum. Al kurabe Farisi al, munañ kurabe Roma gabman niñ teks yad yad al. ¹¹ Be, Farisi al gore Al Kurun mere irdeyabe yingey ge yeybe, 'Al Kurun, nebe al hoyañ beleñ mata tej hañyen gwahade moñ. Nebe kawe ma tej himyen, usi ma tej himyen, kudiñ mata ma tej himyen, irde bere hoyañ kura duwan ma irde himyen. Irde teks yad yad al imañ ima hi gwahade moñ geb, goke amañey nurd guney hime. ¹² Nebe meter naña unñkureñ bana goyen ge niñ dufay hewe yey nañkahal iraware biñge kutña irde himyen. Irdeb det yade himyen kurun goyen goke amañ heñbe merege gama irde pota yirde buda 10 yirdeb unñkureñbe ge niñ pel irde himyen,' yiriñ.

¹³ "Gega teks yad yad al gobe matamiñ ge kandukñey nurde Al Kurun mere ird ird gasuñ bana hitek moñ yey nurde kame beleñ huwarde Al Kurun mere iryiñ. Goyenbe mata buluñmiñ ge memya wor po heñ kotañ kañ hende nañkeneñya mere irtek moñ yey nuryiñ. Irdeb urguñ kañ mata buluñmiñ ge bunineñ nurde yingey dumuñ maydebe, 'Al Kurun, nebe mata buluñ al geb bunineñ nurd nunayin,' inyiñ. ¹⁴ Niñgeb fudinde dineñ hime. Teks yad yad al gobe Al Kurun diliñde wukkeñ wor po heñbe yamiñde mulgañ heñ kuriñ. Munañ al kura gobe hubu. Gwahade geb, al kura yingey turuñ iryey al gobe Al Kurun beleñ deñem moñ irke memyak nuryey. Munañ al kura yingey ge, 'Nebe al igiñ moñ,' yiyyey al gobe Al Kurun beleñ deñem yañ iryey," yiniñ.

Diriñ mukñeyya Yesuya

(Matiyu 19:13-15; Mak 10:13-16)

¹⁵ Be, alya bereya beleñ, "Diriñ mukñey Yesu hitte yukuteke haniñ kerde yuneñ guram yirde tareñ yiri," yey diriñmiñ yago yawañ hinhan. Irkeb Yesuyen komatmiñ yago beleñ mel goyen yeneñbe yineñ tej utañ yiramiñ. ¹⁶ Gega Yesu beleñ diriñ mukñey go hoy yirdeb komatmiñ yago goyen, "Daniñ utañ yirde hañ? Yubul tike ne hitte wanañ. Diriñ gahade gab yingeyde sañinde epte moñ geb, hugiñey naniñya miliñyat haniñ doyañ po hañyen. Niñgeb gwahade goyen po, al kura diriñ gahade yara heñ Al Kurunyen tareñ niñ nakeneñ hiyey al gobe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hi bana goñ hiyey. ¹⁷ Fudinde dineñ hime. Al kura diriñ gwahade ma heñ Al Kurun hitte kwe yiyyeybe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hi bana goñ epte ma hiyey," yiriñ.

Doyañ al kura samuñmiñ budam wor po gore Yesu wañ kinyiñ

(Matiyu 19:16-30; Mak 10:17-31)

¹⁸ Be, doyañ al kura gore huwardeb, “Tisa, gebe saba al igiñ geb, momoñ nira. Daha teñ gab Al Kurunya hugiñeñ heñ heñ goyen nere hiyyeñ?” iney gusuñañ iriyiñ. ¹⁹ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Nebe saba mar megen niñ kura gwahade yeñ nurdeb al igiñ ninha? Nebe megen niñ saba mar al gwahade moñ geb. Megen niñ albe igiñ miñmoñ. Al Kuruñ muñ po gab al igiñ geb,” iniyiñ. ²⁰ Be, gwaha ineybe, “Al Kurunyen saba Mose unyiñbe nurde ha gogo. ‘Bere hoyañ kura duwan ma irde hayiñ, al ma gasa yirke kamnayiñ, kawe ma tiyayiñ, merere huwaryeñ al farañ urhem yeñ, ma tagal unhem yeñ mere upul ma tiyayiñ, nanakeya momkeya palap yirde hayiñ,’ gwahade katiñ geb, go po gama irde hayiñ,” iniyiñ. ²¹ Irkeb al goreb, “Mere kuruñ gobe diriñde mat po kerjela gama irde wañ wañ gayenter wor gwahade po teñ hime,” iniyiñ.

²² Be, Yesu beleñ mere go nurdeb, “Gega mata unjkureñ kurabe tubul teñ ha. Niñgeb kuñ samunçe yago kuruñ go yade al yunke damu tike gote murungem yadebe al bunineñ det niñ amu heñ hañ mar goyen yunayiñ. Gogab kamebe Al Kuruñ beleñ gote murungem igiñ wor po gunyeñ. Irde gab wañ gama nirayiñ,” iniyiñ. ²³ Irkeb al gobe samuñmiñ budam wor po geb, mere go nurdeb biñde kandukñeñ wor po nuryiñ.

²⁴ Be, al go gwaha tike keneñbe Yesu beleñ keneñ heñya, “Al samuñmiñ budam wor pobe Al Kuruñ beleñ alya bereya doyañ yirde hi bana goñ heñ heñmiñbe meteneñ wor po. ²⁵ Dapña kuruñ kamelbe det harañ harañ kutum yameñ diriñeñ wor po goyen bana epte ma hurkuyeñ. Gwahade goyen po, al samuñmiñ budam wor Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hi bana goñ epte ma hurkunayiñ. Niñgeb det irawa goyen tumñande meteneñ. Gega damiñbe meteneñ wor po yeñ nurde hañ? Al samuñmiñ budam gobe meteneñ wor po geb,” yinyiñ. ²⁶ Irkeb al mere go nuramiñ mar goreb, “Niñgeb Al Kuruñbe ganuñ mar po ga yawaryeñ?” inamiñ. ²⁷ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Det kura al beleñ irtek moñ goyen Al Kuruñbe igiñ ala po iryeñ geb,” yinyiñ. ²⁸ Irkeb Pita beleñ huwardeb, “Neñbe gama girniñ yeñ detniniñ kuruñ goyen yubul titiñ,” iniyiñ. ²⁹ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Fudinde wor po dineñ hime. Al kura Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hi bana heñ heñ ge teñbe yamiñ, berem, kuñ yago, miliñya naniñya, diriñeñ wenya yubul tiyyeñ gobe ³⁰ megen gar heñya gote murungem budam yawaryeñ. Irde kame kame wor Al Kurunya hugiñeñ heñ heñ goyen manañ tiyyeñ,” yinyiñ.

*Yesu beleñ yinçeñ kamde kamde niñ sopte tagalyiñ
(Matiyu 10:17-19; Mak 10:32-34)*

³¹ Be, Yesu go mere basañ marmiñ 12 go hoyañ muñ po yukunbe gaha yinyiñ: “Neñbe Yerusalem hurkutek geb. Irdeb Al Kurunyen mere basañ mar beleñ Al Urmiñbe gwaha tiyyeñ yeñ asañde kayamiñ goyen tumñañ fudinde po forok yenayiñ. ³² Niñgeb gor niñ mar beleñ ne Al Urmiñ gayen nade al miñ hoyañ Yuda mar moñ haniñde nernayiñ. Irkeb yeñ beleñ bak mununeñ hinmañ nirde nanyañ nirde meyañ nirde usulak teñbe mununke kameñ. ³³ Goyenbe kameñde mat yereñkek hekeb sopte huwareñ,” yinyiñ. ³⁴ Irkeb komatmiñ yago gobe Yesu mere tiyyiñ goyen bebak ma po tiyamiñ. Mere gote miñbe banare po hinhin geb, goke kura yihi yeñ ma nuramiñ.

*Yesu beleñ al diliñ titmiñ sope iriyiñ
(Matiyu 20:29-34; Mak 10:46-52)*

³⁵ Be, Yesu go kuñ kuñ Yeriko taun binde heñ hikeyabe al kura diliñ titmiñ goyen beleñ siñakde keperde al det niñ kañañ yirde hinhin. ³⁶ Be, al buda kuruñ go mere ñeldok teñ belñeñger ker urde wañ fole irde hike nurdeb, “Gabe da irde hañ?” yeñ gusuñañ yiryiñ. ³⁷ Irkeb, “Nasaret niñ al Yesu go goyen wañ kuñ hi,” inamiñ. ³⁸ Irkeb al gore hokde po, “Yesu, Dewit urmiñ, bunineñ nirde farañ nura be!” iniyiñ. ³⁹ Gega al wañ yeñ turte hamiñ mar gore iney teñ, “Bada hawa!” inamiñ. Gega bada hitñeñbe uguñ po hok yeñbe, “Dewit urmiñ, bunineñ nirde farañ nura be!” iniyiñ. ⁴⁰ Be, Yesu go al gote mere goyen nurde gor po huwardeb, “Al go teñ gar wanañ,” yinyiñ. Irkeb al go tawakeb Yesu beleñ, ⁴¹ “Daha niri yeñ nurde ha?” inkeb al gore wol heñbe, “Doyañ Al Kuruñ, nañkenmewoñ yeñ nurde

hime,” inyiñ. ⁴² Irkeb Yesu belej, “Ne niñ hekkeñ nurde ha geb nankena,” inyiñ. ⁴³ Irkeb goyare po diliñ bak yekeb nankiniñ. Irdeb Al Kuruñ turuñ irdya irdya Yesu gama irde kuñ hinhin. Be, al mata go diliñde kenamiñ mar wor Al Kuruñ turuñ iramiñ.

19

Sakius

¹ Be, Yesu go Yeriko taun bana hurkuñbe bana goñ kuñ hinhin. ² Taunde gorbe Roma gabman niñ teks yad yad marte doyañ al kura hinhin. Deñembe Sakius. Yeñbe samuñmiñ budam. ³ Al gobe Yesube al dahade goyen kenmewoñ yeñ nurde hinhin geb, kuñ kene yeñ kuriñ. Gega yeñbe al dolfon geb, al buda kuruñ gore pet pet irkeb gwaha mat kura Yesu goyen kentek moñ hiriñ. ⁴ Gwaha teñbe, “Yesube gayañ wayeñ tiya go,” yeñ nurdeb meheñ heñ kuñbe, “Gor mat ga keneñ,” yeñbe sikamo he hende hurkuñ gor hinhin.

⁵ Be, Yesu go kuñ yeñ hinhin turte gor heñbe kotañ kañbe, “Sakius, hañkabe gere yare heñ. Niñgeb arañ kata,” inyiñ. ⁶ Irkeb arañ po kateñbe amañeñ nurde pere irdeb, “Igiñge wake yare kure,” inyiñ.

⁷ Be, Yesu go gwaha tike keneñbe al buda gor hinhan goreb, “Al gob mata buluñ al ineñ hanñen gega, al goya awalik here yeñ kwa,” yeñ biñde gwahade nurdeb hiñhiruñ tiyamiñ. ⁸ Goyenpoga Sakius belej huwardeb, “Doyañ Al Kuruñ, ga nura. Dawetne kuruñ gayenbe kahalte po pota irde al bunijeñ det niñ amu heñ hañ mar yuneñ. Irde al kura usi matare hora gwahade kura yawarmiriñ kenem gwahade po wawuñ siptere wol heweñ,” inyiñ. ⁹⁻¹⁰ Irkeb Yesu belej wol heñbe, “Ne Al Urmiñ gabe alya bereya Al Kuruñ tubul teñ gisaw kutiñ mar goyen nankenen yumulgañ tiye yeñ wamiriñ. Niñgeb al gayen wor Abraham urmiñ geb, hañka gabe Al Kuruñ hitte tumulgañ tihim,” yiriñ.

¹¹ Be, al gor gabu iramiñ mar belej mere go nurdeb dufaymiñde, “Yesube Yerusalem binde hihi geb, Al Kuruñ belej alya bereyamiñ doyañ yird yird matabe heñ ga moñ forok yeweñ tiya,” yeñ nuramiñ. Irkeb Yesu belej mel gote dufaymiñ yeneñ bebak teñbe maya mere mat gaha yinyiñ: ¹² “Be, al deñem yañ kura doyañ al kuruñ heñ heñ ge, ‘Naña gisaw kuñ doyañ al kuruñ nirke gab nananer mulgañ heweñ,’ yeñ nuryiñ. ¹³ Irdeb kwe yeñbe meteñ marmiñ 10 hoy yirdeb gol hora yuñkureñ yunkureñ yuneñbe, ‘Ne gar ma himekeyabe hora gore gwaha mat meteñ yunteke tolok henayiñ yeñ nurdeya meteñ tinayiñ. Irde kamebe mulgañ heñ denen,’ yineñbe kuriñ. ¹⁴ Gega al yende nanare niñ belej al goke igiñ ma nuramiñ. Irde al kura yinke wakeb, ‘Deñ manañ naña gisaw al go kuñde gor kunañ. Kuñbe gor niñ mar yeneñbe al goke yinnayiñ. Neñbe al gore doyañ al kuruñniñ heñ heñ ge igiñ ma nurde hite yinnayiñ,’ yineñ mel go hulyañ yirke kwamiñ. ¹⁵ Gega al go doyañ al kuruñ heñbe mulgañ hiriñ. Irdeb meteñ marmiñ hora yunyiñ goyen gore meteñ teñ kura muñ tolok daw irañ yeñbe yeñ ge yeke wayamiñ. ¹⁶ Irkeb al meheñde wayyiñ goreb, ‘Doyañ al, nebe gol hora unñkureñ nunariñ goreb gol hora 10 forok yirmiñ gago,’ inyiñ. ¹⁷ Irkeb doyañ al kuruñ goreb, ‘Gebe meteñ igiñ wor po tiyañ geb, gebe meteñ al igiñ. Det dirneñ gunmiriñ goyen keñkela doyañ irañ geb, gebe taun 10 gunmeke gote doyañ al hawayiñ,’ inyiñ. ¹⁸ Be, meteñ al kura wor wañbe, ‘Doyañ al, gol horage unñkureñ nunariñ goreb siptesoñeñ yirmiñ gago,’ inyiñ. ¹⁹ Irkeb doyañ al kuruñ belej amañeñ nurde wol heñbe, ‘Gebe taun siptesoñeñ gayen gunmeke gote doyañ al hawayiñ,’ inyiñ. ²⁰ Be, meteñ al kura sopte wañbe, ‘Doyañ al, gol horagebe gago. Amil parwekde mala teñ bana kirmiriñ. ²¹ Gebe al misiñeñ yañ wor po. Det gere moñ goyen mali po yade hayen. Irdeb biñge ge ma hartiñ wor mali po yade hayen. Niñgeb ge niñ kafura heñ himyen,’ inyiñ. ²² Irkeb doyañ al kuruñ belej wol heñbe, ‘Gebe meteñ al buluñ wor po. Merege go po tumulgañ teñ gunen tihim geb. Nebe al misiñeñ yañ nurde nuneñ ha gogo? Det nere moñ goyen mali po yade himyen, irde biñge ne ma hartiñ goyen wor mali po yade himyen ninha. ²³ Al gwahade yeñ nurdeb daniñ horanebe hora yerde hanñen yare ma kerariñ? Moñ manhan mulgañ heñ wañbe horane tolok hitiñde temewoñ,’ inyiñ. ²⁴ Irdeb al goyañ huwarde hinhan mar go, ‘Gol hora go gorañ irde teñ meteñ al gol hora 10 yiruñ al go unnañ,’ yinyiñ. ²⁵ Gega al buda gore wol heñbe,

'Doyañ al, yeñbe gol hora 10 minyañ hi. Niñgeb daniñ sopte untek?' inamiñ. ²⁶ Irkeb wol heñbe, 'Ga nurnañ. Al det unke keñkela doyañ irde meten kurun tenbe igineñ kurun forok yiryen al gobe meten igin ten hiyen goke tebañ det yawaryen. Munañ det unke kumhaka heñ igineñ ma forok iryen al gobe yende det mun kura hiyen goyen wor gorañ irke det miñmoñ wor po hiyyen. ²⁷ Be, ne beleñ doyañ almiñ heñ heñ ge igin ma nuramiñ mar gobe asogone niñgeb, yawañ delner gar gab gasa yirke kamnañ, 'yinyiñ,' yen Yesu beleñ gwahade tagalyiñ.

Yesu beleñ Yerusalem bana hurkuriñ
(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Yon 12:12-19)

²⁸ Be, gwaha yiriñ go kamereb Yesu go Yerusalem hurkun hinhide geb, kun hinhin po. ²⁹ Be, Betfageya Betani taunya gobe naja donken kura denembe Olip dondon inen hanpunde gor hinaryum. Niñgeb kun gor forok yetek heñ heñbe komatmiñ irawa hulyañ yirdeb, ³⁰ "Kuri. Kun tiyuñ kurare iror forok yeñbe donki fonen al diriñ, al kura go hende ma kun hitiñ goyen feñ titiñ kiniryen. Irdeb kan go hol irde ten wayiryen. ³¹ Al kura beleñ, 'Daniñ kan tugu ten har?' dinkeb, 'Doyañ Al Kurun beleñ goke yihi,' iniryen," yinen hulyañ yiryiñ.

³² Be, Yesu beleñ al yad yerke kwaryum gobe kun Yesu beleñ yiriñ gwahade po kenaryum. ³³ Irdeb donki go kan tugu ten hikeyabe yewek yago beleñ, "Daniñ donki go tugu ten har?" yinen gusunañ yiramiñ. ³⁴ Irkeb wol heñbe, "Doyañ Al Kurun beleñ gake yihi," yaryum.

³⁵ Be, donki go Yesu hitte tawañbe uliñhormiñ yugu ten yade donki go hende ugamdebe Yesu ten go hende keramiñ. ³⁶ Be, Yesu go donki hende kun hikeyabe al beleñ, "Doyañ Al Kurun wañ hi," yeñbe uliñhormiñ yugu ten beleñyañ ugamde tukamiñ. ³⁷ Be, beleñ gama irde kun kun Olip dondonde mat Yerusalem kurkun kurkun belen hekeb komatmiñ buda kurun goreb bikken mata tiñen forok yirke yenen hinhan kurun goke amañen nurdeb hekhok ten Al Kurun turun irde gaha yamiñ:

³⁸ "Al Kurunyen denemde doyañ al kurun waya gabe Al Kurun beleñ guram irde igin iryen!

Al goke Al Kurunyen gasunde han marbe biñ kamke igin hinayiñ.

Irde Al Kurun denem turun yan irnayiñ," yamiñ.

³⁹ Be, Farisi mar kura al gabu irde kun hinhan bana gon hinhan goreb Yesuyen komatmiñ yago beleñ gwaha ten hike igin ma nurdeb inen ten, "Tisa, komatge yago ga igin ma ten han geb, yinke bada henañ," inamiñ. ⁴⁰ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, "Fudinde dineñ hime. Yen bada henayiñbe hora gare huwarde yen ten han gwahade tinayiñ," yinyiñ.

Yesu beleñ Yerusalem niñ mar goke esiriñ

⁴¹ Be, kun Yerusalem forok yetek heñ heñyabe taun go keneñbe gor niñ mar goke buniñen nurde esenbe gaha yiriñ: ⁴² "Yerusalem niñ mar, denbe ganun beleñ farañ durke Al Kurunya awalikde hike bitiñ kamke igin hinayiñ goyen hanka gayen nurwon wor po yen nurde hime. Al gobe ne gago gega, nenen bebañ ma ten han. ⁴³ Niñgeb gote kandukbe kame forok yeke kennayiñ. Goyenterbe asogotiñ beleñ mudunniñ yen fuleña marmiñ yawañbe busaharnak yen milgu dirnayiñ. Irde megenya horaya yawañ tauntiñ Yerusalem gote koya kurun goyen siña beleñ mat dan unke hurkun koya kurun goya tunande hekeb kurhan mat mat tauntiñ bana hurkunayiñ. ⁴⁴ Irdeb tauntiña dindikenya tumnañ mudunke kamnayiñ. Yabe hora beleñ yirtiñ geb, asogotiñ beleñ yupew yurkeb hora unjureñ mun kura kadom hende ma hiyen. Mata gobe Al Kurun beleñ dumulgan tiye yen wayiñ gega, keneñ bebañ ma ten han geb, kanduk gogo forok yiyyen," yiriñ.

Al Kurunyen ya balem bana hurkuriñ

⁴⁵ Be, Yesu go Yerusalem taun bana kun Al Kurunyen ya balem bana hurkuriñ. Irdeb al det yawañ ya kurun bana gon yerde damu tike hora yade hinhan mar goyen yinen ten yakira tiyyiñ. ⁴⁶ Irdeb, "Al Kurunyen mere asande katiñbe, 'Nere yabe mere nird nird

gasun,' yitiñ hi. Gega daniñ geb deñ beleñ kawe marte bana kuñ kuñ gasun irde hañ?" yinyiñ.

⁴⁷ Be, Yesu go nañkahalmiñ nañkahalmiñ ya balem bana goñ al saba yirde hinhin. Gega Al Kurun doloñ ird ird mata doyañ marte karkuwañmiñya Moseyen saba maryabe Yuda marte doyañ marya beleñ mayniñ yeñ kurut yeñ hinhan. ⁴⁸ Goyenbe al buda kurun gobe Yesuyen mere nurtek yirkeñ yeñ hitte po wañ gabu irde hinhan. Niñgeb maytek belñeñ kura ma keneñ hinhan.

20

*Yesube ganunyen tareñde mata teñ ha inamiñ
(Matiyu 21:23-27; Mak 11:27-33)*

¹ Be, gwaha irkeb nalu kurarebe Al Kurunyen ya balemde kuñ koya beleñ milgu irtiñ bana goñ al wañ gabu irde hañyen sawsaware gor kuriñ. Irdeb al gor gabu irde hinhan goyen saba yirde Al Kurun beleñ yumulgañ teñ teñ mere igiñ goyen tagalde hinhin. Gwaha teñ hikeyabe Al Kurun doloñ ird ird mata doyañ mar pris buda gote karkuwañmiñya Moseyen saba maryabe Yuda marte doyañ mar parguwakya beleñ Yesu hitte wayamiñ. ² Irdeb, "Momoñ dira. Ganun beleñ igiñ ginke mata kurun gayen teñ ha?" ineñ gusunañ iramiñ. ³ Irkeb Yesu beleñ, "Ne wor gusunañ kura direñ tihim geb. ⁴ Yon Baptais beleñ al baptais yirde hinhin gobe Al Kurun ma megen niñ al kura beleñ igiñ inkeb metey gogo teñ hinhin? Momoñ nirke nure," yinyiñ. ⁵ Gwaha yinkeñ mel gobe yingey uliñ sege irdeb, "Al Kurun beleñ inke metey go teñ hinhin intekeb, 'Daniñ geb meremiñ goyen fudinde yeñ ma nurde hinhan?' dinyey. ⁶ Munañ al beleñ inke metey teñ hinhin intekeb al buda kurun gab Yonbe Al Kurunyen mere basañ al yeñ nurde hañ geb, mereniniñ go nurdeb biñ ar yeke horare mudunke kamtek," yamiñ. ⁷ Irdeb, "Yon beleñ mata teñ hinhin gobe al gore kura igiñ inke teñ hinhin yeñ ma nurde hite," inamiñ. ⁸ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, "Ne wor al gore igiñ ninke mata kurun gayen teñ hime ma dineñ," yinyiñ.

*Megen murungem damu teñ hiyen gote siraw mere
(Matiyu 21:33-46; Mak 12:1-12)*

⁹ Be, Yesu beleñ gwaha yineñbe maya mere mat gaha yinyiñ: "Al kura goyen wain meteymiñ harde ep irdeb al hoyañ goyen, 'Wain metey gabe deñ ge mekerhem geb, metey teñ igineñ hekeb meteyne gote murungem nuneñ hinayiñ,' yineñbe naña gisaw wor po kuñbe nalu ulyañde goñ hinhin. ¹⁰ Irde wain fiñ yad yad nalu hekeb metey almiñ kura teñ kerke wayyiñ. Wañ metey doyañ irde hinhan mar goyen anutamiñ beleñ wain igineñ niñ hulyañ iryiñ goyen momoñ yirkeñ tuwagiñ mat mayde takira tike duliñ kuriñ. ¹¹ Irkeb metey almiñ hoyañ wor teñ kerke wayyiñ. Gega yeñbe mayde detmiñ yuguya teñ kupsoñ takira tike yeñ wor duliñ mulgañ hiriñ. ¹² Irkeb sopte po metey almiñ hoyañ teñ kerke wayyiñ. Gega yeñ wor mayde buluñ buluñ irde dagim yañ irde tukuñ wain metey siñare takira tike kuriñ.

¹³ "Be, metey gote miñ al goreb, 'Daha tiyeñ? Bada heñ urne, bubulkuñne wor po gayen teñ kermeke kuyeñ. Yeñ daw gab palap irde wain igineñ kura unke yawayyeñ,' yeñbe urmiñ go teñ kerke wayyiñ. ¹⁴ Irkeb metey doyañ irde hinhan mar gore urmiñ go keneñbe gwaha tiniñ yeñ sege irdeb, 'Metey gate miñ al gote urmiñbe gago. Kamebe metey gabe yende hiyyey. Niñgeb mayteke kamkeb metey gabe nende po hiyyey,' yamiñ. ¹⁵ Irdeb al go tuluñ teñ siñare tukuñ mayke kamiñ.

"Be, gwaha tiyamiñ geb, metey miñ al goreb daha yiryey? ¹⁶ Metey miñ al goreb mulgañ heñ wañ metey doyañ irde hinhan mar go gasa yirke kamnayiñ. Irkeb meteymiñ go teñ al hoyañ yunke gore doyañ irde uney hinayiñ," yinyiñ. Irkeb al buda gor gabu iramiñ go meremiñ goke igiñ ma nurdeb, "Ge yaha gwahade gobe neñ hitte epte ma wor po forok yiyyey geb," yamiñ. ¹⁷ Gwaha yekeb Yesu beleñ yeneñ kimiñ mat po, "Mata gwahade ma forok yiyyey yahañ? Goyenbe daniñ geb Al Kurunyen asañdeb,

‘Ya yird yird mar belej iginj moj yej nurde pel iramiñ hora goyen al hoyan belej tej go hende ya sañij wor po iriyij,’ gwahade katiñ hi? *Tikiñ 118:22*

¹⁸ Niñgeb merene nurde keñkela bebak tinañ ko. Go hora goyenbe ne gago. Niñgeb al kura hora go hende takteñ mayyenbe mugol niyyeñ. Irde hora gore kateñ hika tiyyeñ al gobe umetek tiyyeñ. Niñgeb al kura neneñ bebak ma tinayij mar hittebe kame mata gwahade forok yiyyeñ,” yinyij.

¹⁹ Be, Yesu belej gwaha yeke Moseyen saba marya pris buda gote karkuwanmiñya belej mere go nurdeb, “Maya mere gabe neñ gayen ga po dineñ hi,” yenje, “Arañ po tej fere tiniñ,” yamiñ. Gega al buda kuruj gore mudunnayij yej kafura heñ daha wet kura ma iramiñ.

*Teks damu tej tej gote saba
(Matiyu 22:15-22; Mak 12:13-17)*

²⁰ Be, go kamereb go mar goreb, “Daha mat kura mere buluj tike keneñ merem yañ irdeb tej Roma gabmanyen doyañ al haniñde kertek,” yej hinhan. Irdeb yende al kura yad yerke al iginj belej titneñ tej Yesu hitte wayamiñ. ²¹ Irde Yesu hitte wañbe, “Tisa, ge belej al mere yirde saba yirde ha kuruj gobe fudinde wor po yirde ha yej nurde hite. Irde al deñem yañya deñem moñ marya goyenbe kura iginj iginj yirde kura buluj buluj ma yirde hayen. Irde Al Kurujyen mere fudinde goyen po al saba yirde hayen. ²² Niñgeb neñbe mere miñ unjkureñ niñ po gusuñañ girniñ tihit geb nura ko. Roma gabmanyen doyañ al kuruj Sisarbe Al Kuruj niñ ma nurde hi gega, neñ Yuda mar belej yej ge teks damu titek gobe iginj ma dahade?” ineñ gusuñañ iramiñ. ²³ Gega usi irde hinhan go yeneñ bebak teñbe, ²⁴ “Silwa hora kura nikala nirnañ,” yinke tej ikala iramiñ. Irkeb Yesu belej, “Hora hende gorbe ganunde toneñya deñemya har?” yineñ gusuñañ yirkeb, “Sisaryen,” inamiñ. ²⁵ Gwaha inkeb Yesu belej wol heñbe, “Gwahade niñgeb, Sisar belej det kura niñ dinyeñ gobe Sisar unnayij. Munañ Al Kuruj belej det kura niñ dinyeñ gobe Al Kuruj unnayij,” yinyij. ²⁶ Irkeb al buda kuruj diliñde Yesu go mere gwaha tike keneñbe dinonj kok yej mohonj hibol tiyamiñ. Irdeb merem yañ irniñ yej hinhan goyen daha wet kura irtek ma hamiñ.

*Kamtiñde mat huward huward gote saba
(Matiyu 22:23-33; Mak 12:18-27)*

²⁷ Be, go kamereb Sadusi mar kura Yesu gusuñañ irniñ yej wayamiñ. Go mar gobe al kamtiñbe kame epte ma huwarnayij yej hanjen. ²⁸ Be, go mar gore Yesu keneñbe, “Tisa, Mose belej neñ ge tej asandebe, ‘Al kura berem yañ gega diriñ miñmoñ heñya kamyeñ. Irkeb kuliñ belej itinñde beretap go teñbe itinñ ge diriñ tum urde unyen,’ gwahade kayyij. ²⁹ Be, al kurabe kuliñ yago 6 hinhan. Al gobe bere tiriñ gega, diriñ miñmoñ heñya kamyij. ³⁰ Irkeb kuliñ yej harhokde niñ gore wor beretap go tiriñ. ³¹ Goyenbe yej wor diriñ miñmoñ heñya kamyij. Niñgeb kamay itinja mel 7 gobe bere unjkureñ goyen po tamiñ gega, tumñañ diriñ miñmoñ ala po heñ heñbe kamamiñ. ³² Be, funañbe beretap goyen wor kamyij. ³³ Diliñ heñbe al 7 gobe bere unjkureñ go po tamiñ geb, kame huward huward nalu forok yekeb bere gobe ganunde berem wor po hiyyeñ?” ineñ gusuñañ iramiñ.

³⁴ Irkeb Yesu belej wol heñbe, “Megen gar heñbe albe bere yade, berebe al yade tej hanjen. ³⁵ Gega kame kame Al Kuruj belej iginj yeneñ yisañ heke kamtiñde mat huward hugiñeñ Al Kurujya hinayij mar gobe al belej bere yade, bere belej al kuñ ma tinayij. ³⁶ Yenje kamtiñde mat huward Al Kurujyen diriñ weñ henayij. Irde Al Kurujyen miyonj yara henayij geb sopte ma kamnayij.

³⁷ “Be, al kamtiñde mat sopte huwarnayij goke Mose manañ asande kayyijbe kapyañ heñ hanjen gogo. Mose belej he gergeñ melak heñ hinhin goke kayyijyabe Doyañ Al Kurujbe ‘Abrahamya Aisakya Yekopyat Al Kuruj’ yiriñ. Mere gote miñbe al kamtiñbe sopte huwarnayij yej yitiñ. ³⁸ Yuda marte hakwamiñ gobe bikkeñ kamamiñ. Gega mel gote toneñbe Al Kurujya hañ, irde kame sopte huwarnayij geb, Al Kuruj diliñdebe mel

gobe hañ yeñ nurdeb Mose beleñ gwahade kayyiñ. Niñgeb Al Kurunbe al kamtiñde Al Kurun moñ. Yeñbe al kamtiñde mat huwarnayiñ mar gote Al Kurun,” yinyiñ.

³⁹ Gwaha yeke nurdeb Moseyen saba mar gore wol heñbe, “Tisa, mere gobe fudinde wor po yaha,” inamiñ. ⁴⁰ Be, Yesu go mel gore gusuñan irde hinhan kurun gobe kenkela po wol heke keneñbe sopte gusuñan ird ird niñ kama hamiñ.

Mesaiabe ganunyen urmiñ?

(Matiyu 22:41-46; Mak 12:35-37)

⁴¹ Be, Yesu beleñ Moseyen saba mar go gaha yinyiñ: “Dahade niñgeb al beleñ Mesaiabe Dewityen urmiñ yeñ hanñen? Gobe gwahade moñ geb. ⁴² Dewitbe Mesaia goke yingen Al Kurunyen asañ kura Tikiñ Asañ iney hanñende gor gahade kayyiñ:

‘Al Kurun beleñ Doyañ Al Kurunne gaha ineyiñ:

“Wañ ketalner heñ al denem yañ wor po hawayiñ.

⁴³ Irkeb asogo girde hañ mar goyen bul yirde yawañ gasa yirmeke katkeb yufurka tiyayiñ,” ineyiñ, yitiñ hi. *Tikiñ 110:1*

⁴⁴ Niñgeb kapyañ heñ hanñen gwahade po, Dewit beleñ Mesaia goyen ‘Doyañ Al Kurunne’ ineyiñ. Niñgeb dahade geb Mesaia gobe Dewityen urmiñ hiyyey? Gobe epte moñ geb!” yinyiñ.

Moseyen saba mar niñ kenkela heñ hinañ ko

(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)

⁴⁵ Be, al buda go Yesuyen mere nurde hikeyab komatmiñ gaha yinyiñ: ⁴⁶ “Denbe Moseyen saba mar niñ kenkela heñ ga hinañ ko. Go mar gobe al hoyañ beleñ denem yañ diner palap dirde turuñ dirde hinañ yeñ nurde uliñ umña somborñen yerde al budam kuñ wañ teñ hanñen gasuñan goyen wilwul teñ hanñen. Irde Yuda marte gabu yare kuñbe al denem yañde gasuñan po keper tek yeñ nurde hanñen. Dula mata karkuwan yañ wor kuñbe gwaha po teñ hanñen. ⁴⁷ Go mar gobe beretapyen samunya horaya komkom heñ hanñen. Gega al hoyañ beleñ deney turuñ dirnañ yeñ Al Kurun mere irhet yeñbe mere ulyañ wor po tuluñ teñ hanñen. Al gwaha teñ hañ mar gobe Al Kurunyen sababe nurd nurd ga mata buluñ teñ hañ geb, kame Al Kurun beleñ matamiñ gote muruñgem buluñ wor po yuney. Yende kandukbe al hoyañ beleñ kanduk yawarnayiñ gote folek wor po yawarnayiñ,” yinyiñ.

21

Beretap beleñ Al Kurun galak iryiñ

(Mak 12:41-44)

¹ Be, Yesu go keperde komatmiñ yago saba yirde heñyab horam yañ mar gore wañ Al Kurun galak irniñ yeñ horaya samuñmiñ hoyanya manañ yawañ Al Kurunyen ya balem bana goñ det goyen yerd yerd gasuñde yerde hike yinyiñ. ² Be, beretap bunineñ kura wañbe hora mukneñ muñ wor po gore det kura damu titek moñ goyen irawa yerde hike goyen wor kinyiñ. ³⁻⁴ Irdeb komatmiñ goyen, “Fudinde wor po diner hime. Al hoyañ gobe detmiñ budam hañ geb kura po yawañ Al Kurun galak irhañ. Gega beretap bunineñ gobe horamiñ mukneñ muñ funañ wor po be hetek yara gega, yingen ge ma nurde yawañ Al Kurun galak ira. Niñgeb beretap gore Al Kurun niñ hora yera gobe al samuñ miñyañ mar gore hora budam yerhañ goyen fole yira kenhem,” yinyiñ.

Al Kurunyen ya balembe buluñ hiyyey

(Matiyu 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Be, go kamereb komatmiñ kura beleñ, “Al Kurunyen ya balem gabe al beleñ Al Kurun niñ dufay heñbe samuñmiñ kurayen kurayen yirtiñ goya hora umñam igyen igyen yawañ gore po irtiñ geb keneñmiñ igiñ wor po be!” yamiñ. Irkeb Yesu beleñ, ⁶ “Ya kurun keneñ hañ gayenbe kame buluñ ird ird nalu forok yekeb ya ga irtiñ hora gayen tumñañ yemeyke megen katnayiñ. Hora unkuñeñ muñ kura kadom hende ma hiyyey. Tumñañ gilgalañ irde

katej pasi henayinj,” yinyinj. ⁷ Irkeb mel goreb, “Tisa, daha naña gab mata goyen forok yiyyej? Irde da mata kura forok yeke kenerbe mata goyen forok yej yej nalu goyen binde hihi yej bebak titek?” yej gusuñanj iramiñ. ⁸ Irkeb Yesu beleñ wol herbe, “Kame kamebe al budam wañ usi dirde hinayinj. Go mar gore wañbe, ‘Mesaiabe ne gago. Nalu umuliñde hekeb ne gago forok yihim,’ dinnayinj. Niñgeb kenkela heñ hinañ ko. Monjo usi wor wor dirke fudinde yej gama yirnayinj geb. ⁹ Irde fuleña karkuwañ karkuwañ forok yej hike gote mere momoñ nurde hinayinj. Gega goke kafura ma heñ hinayinj. Mata gwahade gobe go wa forok yej hinayinj. Gega gwahade forok yekeb nalu funañ go gago yej ma nurnayinj,” yinyinj.

¹⁰ Irdeb sopte po gaha yinyinj: “Fuleña mata beleñ po kuruj hiyyej. Irke al miñ kura beleñ huwarde al miñ hoyañya arde hinayinj. Gabman kura beleñ huwarde gabman hoyañya fuleña tej hinayinj. ¹¹ Irde naña kurayañbe niniña karkuwañ forok yej hinayinj, biñge niñ kamde hinayinj, irde garbam buluñ forok yeke al budam kamde hinayinj. Irdeb nañkindebe mata kafuram kafuram forok yenayinj, irde kame mata kura forok yenayinj gote tuñañej manañ karkuwañ forok yej hinayinj.

¹² “Gega mata go ma forok yej hikeyabe ne niñ igiñ ma nurde hañ mar beleñ deñ gayen dukuj fere dirde muduneñ buluñ buluñ dirde hinayinj. Mel gore Yuda marte gabu yayañ gabu irde hañ marte diliñde dukuj merem yañ dirde hinayinj. Irde megen niñ doyañ marya gote karkuwañmiñyat diliñde dukuj merem yañ dirdeb koyare derde hinayinj. ¹³ Gega goke kandukñej ma nurde hinayinj. Gwaha dirde hikeb deñbe ne Yesu gake tagalnañ yejbe gogo beleñ kerde duneñ hañ yej nurde hinayinj. ¹⁴⁻¹⁵ Doyañ mar karkuwañ diliñde huwarkeb ne beleñ mereya dufay wukkenya duneñ. Irkeb asogotiñ beleñ epte ma meretiñ pel ird haywañ dirde hinayinj. Niñgeb merere ma huwarde henyañbe dindikeñ ge daha mat kura mere tiniñ yej goke kandukñej ma nurde hinayinj. ¹⁶ Be, kanduk karkuwañ gwahade forok yej hinayinj goyenterbe mamtiñya nanatiñya, dadatiñya koltiñya, irde taytiñya kadtiñ yagoya beleñ wor al hay heke muduneñ hinayinj. Irde deñ kurabe gwaha dirke kamde hinayinj. ¹⁷ Al megen niñ kuruj goreb ne niñ igiñ ma nurde hinayinj geb, deñ beleñ ne gama nirde hikeb asogo dirde hinayinj. ¹⁸ Irde ulitiñbe buluñ yirde hinayinj gega, Al Kuruj beleñ doyañ dirde hiyeñ geb, tontiñbe epte ma wor po buluñ yirde hinayinj. ¹⁹ Niñgeb ne niñ hekenñ nurde tareñ po huwarde hinayinbe Al Kuruj beleñ yeyña hugiñej heñ heñ beleñ go kerd dunyeñ,” yinyinj.

Yerusalembe buluñ hiyyej

(Matiyu 24:15-21; Mak 13:14-19)

²⁰ Be, gwaha yineñbe sopte po, “Fuleña mar beleñ Yerusalem taun kuruj gayen milgu irtiñ keneñbe taun ga tumñañ buluñ heñ heñ nalube binde hihi yej nurnayinj. ²¹⁻²² Be, go nalu goyenbe Yerusalem niñ marbe mata buluñmiñ gote muruñgem tenayinj yej Al Kurujyen asañde katiñ hiyen go gwahade po forok yiyyej. Niñgeb fuleña mar beleñ taun go milgu irde hike yeneñbe Yudia nañare hañyen marbe busaharde dugure hurkunayinj. Yerusalem taunde hañyen marbe busaharde siñare kat kunayinj. Irde al tiyuj hoyañde hañyen marbe taun biñde ma hurkunayinj. ²³ Goyen nalurebe Al Kuruj beleñ Yudia naña kuruj goyenter niñ marte mata buluñmiñ goke bearar teñbe kanduk kuruj wor po yunyeñ. Niñgeb bere biñ yaña diriñ hañkapok miñyañyabe epte ma arañej busaharnayinj geb gobe kafuram wor po. ²⁴ Be, al kura marbe fuleña mar beleñ yilde yakamke kamnayinj. Munañ kurabe fere yirde yukuj naña hoyañde hoyañde yukunayinj. Irke al miñ hoyañ beleñ wañ Yerusalem taun go teñbe gor hike kuñ kuñbe Al Kuruj beleñ taun go tubul titek nalu kiryinj goyen forok yeke gab tubul tinayinj,” yinyinj.

Yesu sopte wayyeñ

(Matiyu 24:29-31; Mak 13:24-27)

²⁵ Be, Yesu beleñ sopte gaha yinyinj: “Be, naña diliñ, gagasiya dinambeya hittebe mata kurayen kurayen forok yeke yennayinj. Munañ megenbe makañ duba beleñ epte ma tej naña erek irde hike naña migiriñ go nurdeb kafura wor po heñ gwaha kura titek yej ma

nurnayin. ²⁶ Nanjindeb mata kura forok yiyyen gobe nanja gagasiya dinambeya goyen Al Kurun beley hambor yirke ugala tinayin. Irkeb megen han marbe mata kurun gwahade forok yeke kafura wor po hej kamde gergerej tinayin. ²⁷ Be, mata gwahade forok yiyyen goya goyabe ne Al Urmin gabe tarejne kurun turun yan goyen kigarinjin faykek hende katej himeke nennayin. ²⁸ Ningeb mata kurun goyen forok yeke yenejbe Al Kurun beley dumulgan tiyen yey nalu kiryin gobe binde hihi yey nurdeb kafura ma henayin. Aman hej sanjin henayin,” yinyin.

Fik he gote maya mere

(Matiyu 24:32-35; Mak 13:28-31)

²⁹ Irdeb maya mere mat sopte gaha yinyin: “Be, fik heya he hoyan goyen yenej hinayin. ³⁰ Beda urke yenejbe dejen Yuda marte nanjarebe kadila hewen tiya yey nurde hanjen. ³¹ Gwahade goyen po, mere dirhem gayen kurun mata kurayen kurayen kurun go forok yeke yenejbe Al Kurun beley alya bereyamin doyan yird yird nalu goyen binde hihi yey nurnayin. ³² “Fudinde wor po dinej hime. Mata gobe forok yenayin geb. Irde mata go forok yenayin nalure al hinayin mar gobe mata go yennayin. ³³ Irdeb megenya nanjinyabe hubu hiriryen. Gega merenebe tarej minyan geb hubu ma hiyyen. Huginen alya bereya nurde fudinde wor po yey gama irde hinayin,” yinyin.

Dindikej ge kenkela hej ga hinayin

³⁴⁻³⁵ Irdeb sopte po, “Nalu yihim goyenterbe Al Kurun beley megen nin alya bereya tumnan mata tej hanjen gote murungem yunyen. Ningeb kenkela nurde ga hinar ko. Monjo megen nin samun yad yad mataya dula tej tej mataya kukuwa fe uguj po nen nen mataya beley dufaytin pet dirke goke po tej hikeya nalu go forok yey daga dawartin yara dirke hurkunat tinayin geb. ³⁶ Ningeb dejen kenkela hej hinayin. Irde tarej hejbe mata gwahade forok yenayin goyen igin fole yirdeb, Al Urmin beley kame wan al pota yiryen nalure igin dilinde huwartek yey Al Kurun gusunan irde hinayin,” yinyin.

³⁷ Be, Yesu go nankahalmi nankahalmibe Al Kurunen ya balem bana hurkun alya bereya saba yirde hinhin. Irdeb wawun hekeb Yerusalem taun sijare donjon kura denembe Olip Donjon inen hanjende gor hurkun hinhin. ³⁸ Irde wampotmin wampotminbe Al Kurunen ya balem bana mulgan hej kurun hinhin. Irkeb alya bereya sabamin nurnin yey ya kurunde gor wan gabu irde hinhan.

22

Yudas beley Yesu tagal unyin

(Matiyu 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Yon 11:45-53)

¹ Be, Yesu go gwaha tej hikeyabe dula nalu kurun Pasoba goyen binde hirin. Pasobarebe beret yis minjon katin goyen nene hanjen. ² Be, goyare goyenbe pris buda gote karkuwanminya Moseyen saba maryabe Yesu go kawan po mayteke al buda kurun gare mudunnayin yey kafura hejbe, “Daha mat kura al dilin banare Yesu go mayteke kamyen?” yey beley nin nankenen hinhan.

³ Be, gwaha tej hikeyabe Satan beley Yesuyen komatmin 12 bana gon nin al kura Yudas Iskariot goyen hard unyin. ⁴ Irkeb yey beley kurun pris buda gote karkuwanminya Al Kurunen ya balem doyan ird ird marte karkuwan hitte kurunbe, “Daha mat Yesu go mel gote haninde kermeke tej fere tinayin,” yeybe mel goya mere sege iramin. ⁵ Irkeb mel gore amanen wor po nurdeb damu girtek inamin. ⁶ Irkeb Yudas go aman hejbe mulgan hej kurin. Irde nalu kura al hoyan minjon Yesuya komatminya po hike yenej gab Yesu goyen mel gote haninde kerej yey nurdeb goke doyan hej hinhin.

Komatmin irawa beley Pasoba dula nin det gitik iraryum

(Matiyu 26:17-25; Mak 14:12-21; Yon 13:21-30)

⁷ Be, beret yis minjon nen nen nalu kurun Pasoba inen hanjen goyen forok yirin. Go nalurebe sipsip gasa yirde nene hanjen. Gwaha tej hejbe Al Kurun beley Isip mat

naŋamde yumulgaŋ tiyyiŋ goke dufay heŋ haŋyen. ⁸ Be, Yesu go Pitaya Yonya hulyaŋ yirdeb, “Der wa meheŋ heŋ kuŋ biŋge Pasoba nalure netek goyen gitik tiyi,” yinyiŋ. ⁹ Irkeb irem gore, “Damde kuŋ gitik tiyyi yeŋ dineŋ ha?” inaryum. ¹⁰ Irkeb wol heŋbe, “Yerusalem taun bana hurkuŋbe al kura fe kuwe tutuk urde kuŋ hike kiniryen. Irde al go gama irde yeŋ kuyeŋ yare gor kuriryen. ¹¹ Irde ya gote miŋ al go keneŋbe, ‘Saba dird dird alniniŋ beleŋ, ‘Yage bana gaŋ gayen gasuŋ damdebe neya komatneya Pasoba nalure niŋ biŋge netek,’ yihi,’ iniryen. ¹² Irkeb ya hende bande irtiŋde gorbe heŋ heŋ gasuŋ kuruŋ kura hende hi. Gorbe Pasoba biŋge nen nen gasuŋ sope irtiŋ goyen dikala diryen. Irkeb gor heŋbe biŋge yago kaŋ gitik iriryen,” yinyiŋ.

¹³ Be, irem go kuŋbe Yesu beleŋ yinyiŋ gwahade po yenaryum. Irdeb biŋge kaŋ gitik tiyaryum.

Yesu komatmiŋya dula funaŋ tiyyiŋ

(Matiyu 26:26-30; Mak 14:22-26; 1 Korin 11:23-25)

¹⁴ Be, Pasoba biŋge netek nalu hekeb Yesuya mere basaŋ marmiŋ 12 go biŋge niniŋ yeŋ yende matare keperde tukamiŋ. ¹⁵ Irdeb Yesu beleŋ mere basaŋ marmiŋ goyen, “Nebe hakot po Pasoba biŋge gayen denya tumŋaŋ netewoŋ yeŋ nurde himyen. Irde gab kame kanduk kuruŋ goyen ulner forok yiyyen. Niŋgeb gago niniŋ tihit. ¹⁶ Fudinde dineŋ hime. Sopte Pasoba dula gahade ma tiyen. Kame kame Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird mata kawan wor po forok yeke gab meteŋne pasi irhem yeŋ goyare gab denya sopte dula gahade titek,” yinyiŋ. ¹⁷ Irde gisu bana wain hinhin goyen teŋbe Al Kuruŋ turuŋ irdeb, “Ga teŋ nitiŋ ala tinaŋ. ¹⁸ Fudinde dineŋ hime. Wain ga sopte ma neweŋ. Gega kame kame Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird go kawan po forok yeke gab sopte neweŋ,” yinyiŋ. ¹⁹ Irde beret teŋbe Al Kuruŋ turuŋ irdeb beret go ubala teŋ komatmiŋ yago yuneŋbe, “Beret dunhem gahade gayen po, nebe deŋ ge teŋ kameŋ. Niŋgeb goke teŋbe beret gabe gasoŋne geb, beret ga teŋ nenaŋ. Nebe deŋ ge teŋ kameŋ tihim goke mata gago teŋ hime. Niŋgeb kame deŋ wor mata gahade po teŋ hinayiŋ. Irdeb ne niŋ bitiŋ bak yeŋ hiyen,” yinyiŋ. ²⁰ Gwaha tiyyiŋ gwahade goyen po biŋge namiŋ kamereb Yesu go wain gisu sopte teŋbe, “Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋtiŋ halde halde niŋ teŋ biŋa gergeŋ tiyyiŋ goke darine wok yiyyen. Niŋgeb goyen goke wain gago dunhem. ²¹ Gega al kura asogone haniŋde nereŋ tiya al gobe tumŋaŋ gar heŋ biŋge nene hi. ²² Ne Al Urmiŋ gabe igiŋ Al Kuruŋyen dufay po gama irde kameŋ. Gega asogone haniŋde niryen al gobe kanduk kuruŋ wor po kinyen geb, goke bunineŋ nurde uney hime,” yinyiŋ. ²³ Gwaha yinkeb komatmiŋ yago beleŋ, “Ganuŋ beleŋ gwaha tiyyen?” yeŋ yingeŋ uliŋ kadom gusuŋaŋ gird tiyamiŋ.

²⁴ Irdeb, “Neŋ bana gayen ganuŋ beleŋ nende tonaŋ al hiyyen?” yeŋ yingeŋ uliŋ kadom mohonŋde tiyamiŋ. ²⁵ Irkeb Yesu beleŋbe, “Megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋbe, ‘Neŋ po kafura dirnaŋ,’ yeŋ al kanduk budam yuneŋ haŋyen. Irde megen niŋ doyaŋ marbe, ‘Neŋbe deŋ faraŋ durde hite,’ yeŋ haŋyen gega, gwaha ma teŋ haŋyen. Irde, ‘Deŋniniŋ yaŋ geb, mereniniŋ po gama irnaŋ,’ yeŋ nurde haŋyen. ²⁶ Gega deŋbe gwahade ma teŋ hinayiŋ. Al deŋem yaŋbe yingeŋ turuŋ ma irde al mali yeŋ nurdeya hiyen. Gwahade goyen po, doyaŋ albe, ‘Nebe almet meteŋ al hihim,’ yeŋ nurdeya meteŋ teŋ hiyen. ²⁷ Be, megen niŋ marte matarebe ganuŋbe deŋem yaŋ? Biŋge kaŋ gale hiyyen al go ma dula teŋ teŋ gasuŋde keperde hiyen al goyen? Al deŋem yaŋbe dula teŋ teŋ gasuŋde keperde hiyen gogo. Gega nebe gwahade moŋ. Nebe dende meteŋ al heŋ deŋ ge meteŋ teŋ himyen.

²⁸ “Be, ulner kanduk kurayen kurayen forok yeŋ haŋyen gega, deŋbe nubul ma teŋ haŋyen. ²⁹ Niŋgeb goke teŋbe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird saŋiŋ nunyiŋ gwahade po, ne beleŋ wor tareŋ goyen duney. ³⁰ Gogab ne beleŋ alya bereya doyaŋ yireŋde gorbe deŋ manaŋ waŋbe neya amaŋ hende awalikde po keperde biŋge netek. Irde kame neya heŋbe Israel mar bana al miŋ 12 haŋ kuruŋ gayen doyaŋ yirde hinayiŋ,” yinyiŋ.

Pita belej Yesu harhok unyey goke inyiŋ
(*Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Yon 13:36-38*)

³¹ Gwaha yineŋ henjabe Pita keneŋbe, “Saimon, Saimon, al belej wit bilmiŋya katokya pota yirde katokbe yade yemeyde hanjen go gwahade goyen po, Satan belej tunan gure yey Al Kurun gusunan irun geb. ³² Gega nebe ge belej Al Kurun nin dufayge tareŋ irarin goyen tubul ma tiyyey yey hakot po Al Kurun gusunan irde himyen. Niŋgeb katayin gega, sopte ne hitte mulgan heŋ wayayin. Irde kadge yago faran yurde sanin yirde hayin,” inyiŋ. ³³ Irkeb Saimon belej wol heŋbe, “Doyan Al Kurun, koyare gerde mugunke kamayin gobe ne manan epte geya tumnan kanduk go tereŋ yey nurde hime geb,” inyiŋ. ³⁴ Irkeb Yesu beleŋbe, “Pita, fudinde gineŋ hime. Hanŋa wawun mat kun nanan minje tatirok ma yekeyabe wawun karwore ne nin yey, ‘Al gobe ma nurd uney hime,’ yinayin,” inyiŋ.

Metey teŋ hinayin gobe bikkeŋ yara moŋ, meteyen dirde hiyen

³⁵ Irdeb komatmin yago goyen, “Metende dad dermeke kunin teŋ hikeyabe, ‘Kalwa, horayabe kahan basan hoyan kura ma yade kunayin,’ dinmirin. Niŋgeb gwaha dinmeke kun metey teŋ kun hinanya goyenbe det kura nin amu hamin?” yinyin. Irkeb, “Moŋ,” inamin. ³⁶⁻³⁷ Irkeb, “Be, deŋ metey teŋ hinanyabe kanduk kura ma yeneŋ hinhan. Gega Al Kurunyen asande ne nin mere katin goyen ulner forok yeweŋ tiya. Mere gobe gahade: ‘Al gabe mata bulun al yey nurde unnayin,’ yitin hi. Niŋgeb fudinde wor po, kanduk gobe heŋ ga moŋ ne hitte forok yeweŋ tiya geb. Goke teŋbe kame metey teŋ hinayin gobe bikkeŋ teŋ hinhan yara moŋ meteyen diryen. Al ma faran durnayin geb, horaya kalwatini yan kenem yade goya kun hinayin. Irdeb fuleŋare nin bidilatin yan hinayin. Gogab kanduk kura forok yey hinayin goyen bidilatin go yeneŋbe, ‘Neŋbe Al Kurunyen fuleŋa mar hitin,’ yey nurde Al Kurunyen tarende kanduk fole yirde metey teŋ hinayin. Bidila hubu kenem damu tinayin. Horam moŋ kenem meŋe diba ulinhortin al yunke damu tike hora teŋbe bidila damu tinayin,” yinyin. ³⁸ Gwaha yinkeb, “Doyan Al Kurun, bidilaniniŋ irawa gago yenha,” inamin. Irkeb wol heŋbe, “Gog ep,” yinyin.

Yesu Getsemani kun Al Kurun mere iryin
(*Matiyu 26:36-46; Mak 14:32-42*)

³⁹ Be, Yesube Yerusalem henya mata teŋ hiyen gwahade po, sopte Olip Donjonde hurkurin. Irkeb komatmin yago belej goyen keneŋbe gama irde kwamin. ⁴⁰ Kun forok yeybe, “Al Kurun mere irde hinan ko. Moŋgo Satan belej lomlom dirke katnayin geb,” yinyin. ⁴¹ Irdeb yubul teŋ mun kura sor irde kunbe megen dokolhon yugulun teŋ Al Kurun gahade mere iryin: ⁴² “Nan, kanduk kurun keneŋ tihim gabe teŋ siŋa irtek igin nurde ha kenem teŋ siŋa irke ma keneŋ. Goyenbe nere dufay ma gama irayin. Gere dufay po gama irayin,” inyiŋ. ⁴³ Be, Yesu belej gwaha teŋ hikeyabe Al Kurunyen miyon belej kateŋ faran urde tareŋ iryin. ⁴⁴ Yesube kanduk kurun kinyey goke uguŋ po dufay henya Al Kurun mere irde hinhin goyabe nufolbe dari yara megen tektok teŋ hinhan. ⁴⁵ Gwaha teŋ mulgan heŋ komatmin yago hitte kurin. Gega mere yirin goke bunineŋ wor po nurde hinhan geb, bunineŋ dufay gore yirke ferde ug hitin yinyin. ⁴⁶ Irdeb yisan heŋbe, “Danin ferde han? Huwardeb Satan belej tunan duryey goyen Al Kurun belej sanin dirkeb epte ma katted yey gusunan irnayin,” yinyin.

Yudas belej Yesu goyen asogo haniŋde kiryin
(*Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Yon 18:3-11*)

⁴⁷ Be, Yesu go hako komatmin mere yirde hikeyabe komatmin 12 bana goyen al denem Yudas gore al buda kurun Yesu hitte yawayin. Irde yende pere ird ird matare Yesu ulunde u ire yey bindere wayyin. ⁴⁸ Irkeb Yesu belej, “Yudas, ge gayen ne Al Urmin gabe u nirde ga asogone haniŋde nereŋ taha?” inyiŋ.

⁴⁹ Be, komatmin buda go Yesu hitte mata forok yeweŋ teŋ hinhin goyen bebak teŋbe, “Doyan Al Kurun, fuleŋare nin bidilaniniŋ yade mel gaya fuleŋa tiniŋ?” iney gusunan

iramij. ⁵⁰ Irdeb kuramij belej fulejare nij bidila tej pris buda gote kurujmij Kaiafas gote meterj al kura gote kirmij yase sapa iryij. ⁵¹ Irkeb Yesu belej, “Ep nij, bada hawa!” inyij. Irdeb al go kirmijde tanarke gasujen hirij.

⁵² Be, gorbe pris buda gote karkuwamijnya Yuda marte doyanj mar parguwakya belej Yesu go fere tinij yej wayamij goyen gor hinhan. Al Kurujyen ya balem kuruj goyen doyanj irde hanjen marte karkuwamij mananj gor hinhan. Irkeb Yesu belej mel go yenenbe gaha yinyij: “Ne gayen kawe al buluj yej nurde fulejare nij bidilaya nukwa yade wayhanj? ⁵³ Nebe Al Kurujyen ya balem bana denja tumjanj hinhet. Gega daha tej goya ma nade fere niranj? Goyenbe goj mij. Kidomare nij al Satanya denja gabu irde meterj tej tej nalu forok yihi geb, gago denj belej buluj nirnij yej wayhanj,” yinyij. ⁵⁴ Irkeb mel gore Yesu tej hanij fere tiyamij. Gwaha irdeb pris buda gote kurujmij Kaiafas gote yare tukamij.

Pitabe Yesu nij helwanj hirij

(Matiyu 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Yon 18:12-18,25-27)

Be, Pitabe sorte po hej gama yirde kuj hinhin. ⁵⁵ Irdeb mel gore ya sawsawa kahalte gor kak kawalde keperke yenenbe kuj mel goya kak mijde gor kipiryij. ⁵⁶ Irkeb meterj bere kura belej Pita keperde kak katenj hinhin goyen kinyij. Irdeb bindere kuj kerjela kenej bebak tejbe, “Al gabe Yesuya kuj hinhin al go goyen,” yirij. ⁵⁷ Gega Pita gob, “Moñ, al gobe go ma nurde unej hime,” inej helwanj hirij.

⁵⁸ Be, muj kura hitnej tejbe al kura Pita kenejbe, “Yesu gama irde hanjen al kurab ge gago,” inyij. Irkeb, “Moñ, nebe al goyen moñ,” inyij.

⁵⁹ Be, awa unjurenj gwahade kamereb al hoyanj kura gore wor Pita mere tej hinhin melak goyen nurde bebak tejbe, “Fudinde be, al gabe Galili nij al. Yesuya kuj hinhan mar al goyen,” yirij. ⁶⁰ Gega Pita belej, “Danij lawlaw yej ha? Gebe goke kura yej ha yej ma nurde hime,” inyij. Be, gwaha yej hikeyabe tatirok mere tiyyij. ⁶¹ Irkeb Doyanj Al Kuruj Yesu belej hinhinde gor mat fulganj kanj Pita diliñ bilmijde wor po kinyij. Irkeb Pita go aranj po Doyanj Al Kuruj Yesu belej dula tej henja, “Hanja wawuj tatirok ma mere tej hikeyabe wawuj karwore ne nij yej, ‘Al gobe ma nurde unej hime,’ yawayij geb,” inyij goyen bij bak yirij. ⁶² Irkeb kat sijare kuj esej esej igij iryij.

Yesu nanosak irde mayamij

(Matiyu 26:67-68; Mak 14:65)

⁶³ Be, fuleja mar go Yesu busaharyenkek yej doyanj irde hinhan gore ayanj kerhet yej giwgiw irde mayde hinhan. ⁶⁴ Irdeb amil belej po tonanje alu urkeb diliñ pet tiyyij. Irkeb maydeb, “Gebe Al Kurujyen mere basanj al ginej hanjen go geb, al gore mununa yej momoj dira,” inamij. ⁶⁵ Mel gobe mere buluj mananj irde sukal iramij.

Yesube merere huwaryij

(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Yon 18:19-24)

⁶⁶ Be, fay urkeb Yuda marte doyanj mar gabu iramij. Gabu iramij bana gojbe pris buda gote karkuwamijnya Moseyen saba marya mananj hinhan. Be, mel gore fuleja mar yinke Yesu tukuj diliñde iramij. ⁶⁷ Irkeb, “Gebe fudinde, Mesaia go goyen kenem momoj dira,” inamij. Irkeb wol henje, “Momoj dirmekeb usi tiya yej nurnayij. ⁶⁸ Irde gusujanj kura dirmeke epte ma wol henayij. ⁶⁹ Gega gayenter mat ne Al Urmiñ gabe Al Kuruj hanij yase belej mat hej alya bereyamij doyanj yirde hej,” yinyij. ⁷⁰ Irkeb mel gore meremij goyen nurdeb, “Ge gayenbe Al Kuruj Urmiñ we?” inamij. Irkeb, “Mere yahanj gobe fudinde. Nebe Al Kuruj urmiñ,” yinyij. ⁷¹ Irkeb mel goreb, “Yingej mohonje Al Kuruj sukal ira gayen nindikerj kirmijniniñde nurhet geb, danij al hoyanj belej wanj sopte tagal unke gab fudinde yetek?” yamij.

23

*Yesube Pailat diliŋ mar huwaryiŋ**(Matiyu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Yon 18:28-38)*

¹ Be, gwaha yeŋbe Yuda marte doyaŋ mar gabu iramiŋ mar go tumŋaŋ Yesu go teŋ Pailat hitte tukamiŋ. Yeŋbe Roma gabman al, Yudia naŋa goyen doyaŋ irde hinhin. ² Be, mel gore Yesu tukun Pailat diliŋde irdeb, “Al gare, ‘Roma gabman doyaŋ al kurun Sisar teks unen ma,’ yeŋ hike nurtiŋ. Irde, ‘Nebe Mesaia, Yuda marte doyaŋ al kurun,’ dinun. Al gare gwaha mat alya bereyaniniŋ dufaymiŋ bulun yirde hiyen,” inen tagal unamiŋ. ³ Irkeb Pailat beleŋ, “Ge gayen Yuda marte doyaŋ al kurun we?” inen gusuŋaŋ iryiŋ. Irkeb wol heŋbe, “Gwaha, nebe gigen yaha gogo po,” inyiŋ. ⁴ Irkeb Pailat beleŋ pris buda gote karkuwaŋmiŋya yeŋya wayamiŋ marya goyen, “Al gabe mere miŋ goke kura teŋ kawe al fere titen irtek yeŋ ma kenhem,” yinyiŋ. ⁵ Gega mel gore parsay po heŋbe, “Al gate saba beleŋ Yudia naŋare niŋ alya bereya dufaymiŋ haga yirde hinhin. Yeŋbe Galili naŋare mat miŋ urde waŋ waŋ gar forok yiyun gago,” inamiŋ. ⁶ Be, gwaha inkeb Pailat go, “Al gayenbe Galili niŋ al?” yeŋ gusuŋaŋ yiryiŋ. ⁷ Irkeb, “Gwaha, Yesube Galili niŋ al,” inke nurdeb, “Galili naŋare niŋ doyaŋ al kurun Herotbe Yerusalem gar wayun hi. Niŋgeb al gabe yeŋ hitte tukukeb doyaŋ almiŋ yinŋen beleŋ ga meremiŋ nuri,” yinyiŋ.

Yesube Herot diliŋ mat huwaryiŋ

⁸ Be, Herotbe hakot po Yesu beleŋ mata tiŋen kurayen kurayen teŋ hinhin gote mere momoŋ nurde hinhin. Irdeb, “Daha naŋa gab al go kenmeke mata tiŋen kura forok irke kenen?” yeŋ nurde hinhin. Niŋgeb Yesu kenenbe amaŋ wor po hiriŋ. ⁹ Irdeb gusuŋaŋ kurayen kurayen irde hinhin. Goyenbe Yesu beleŋ kura muŋ ma po wol hiriŋ. ¹⁰ Irkeb pris buda gote karkuwaŋmiŋya Moseyen saba marya beleŋ, “Daha wor Herot beleŋ Yesu bulun iri?” yeŋ nurdeb Herot diliŋ mat huwarde mere tareŋ po Yesu uliŋde iramiŋ. ¹¹ Irkeb Herotya fuleŋa marmiŋya beleŋ Yesu igiŋ ma kenen bak mayde sukal iramiŋ. Irde Yesube yinŋen doyaŋ al kurun yiriŋ goyen nuramiŋ geb, doyaŋ al kurunyen amil beleŋ po umŋa irde tumulgaŋ teŋ Pailat hitte tukamiŋ. ¹² Be, bikkenbe Herotya Pailatyabe asogo haryen. Gega nalu goyenterbe Yesuyen mere goke teŋbe awalik haryum.

*Pailat beleŋ Yesu kuruse hende mayke kami yiriŋ**(Matiyu 27:15-26; Mak 15:6-15; Yon 18:39-19:16)*

¹³ Be, Pailat go pris buda gote karkuwaŋmiŋya Yuda marte doyaŋ marya alya bereya hoy yirke waŋ gabu iramiŋ. ¹⁴ Irkeb Pailat beleŋ, “Al garebe alya bereya Roma gabman asogo irnayiŋ yinen biŋ yakamde hiyen yeŋ ne hitte tawaŋ tagal unhaŋ. Irkeb diliŋ mat gusuŋaŋ irhem. Gega meretiŋbe miŋ miŋmoŋ kenhem geb, epte ma al gayen fere titek yeŋ nurhem. ¹⁵ Irdeb Herot wor al gayen uliŋde mere kura ma kenenbe ne hitte sopte tumulgaŋ tike waya gago kenhaŋ. Niŋgeb da misiŋde wor po mayke kamiŋ? Hubu yeŋ nurde hime. ¹⁶⁻¹⁷ Niŋgeb tubul timeke kuwoŋ gega, deŋ beleŋ yeŋ ge bulun nurhaŋ goke teŋbe fuleŋa marne yinmeke diliŋ usulak po teŋbe tubul tike kuyen,” yinyiŋ.*

¹⁸ Gega gor gabu iramiŋ mar goreb, “Mayke kami! Irdeb Barabas tubul tike kwi,” yeŋ hewhow tiyamiŋ. ¹⁹ Barabas gobe Yerusalem taunde niŋ al biŋ yakamke Roma gabman asogo irde fuleŋa tiyamiŋ. Irde yeŋbe al gasa yirke kamamiŋ. Niŋgeb go misiŋde teŋ koyare kerke hinhin. ²⁰ Be, al buda gore, “Yesu maytek,” yamiŋ. Gega Pailatbe, “Yesu ga tubul timeke kwi,” yeŋ nurde gabu iramiŋ mar go sopte po, “Al ga tubul tiyen tihim,” yinyiŋ. ²¹ Gega, “Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!” yeŋ hewhow kurun wor po tiyamiŋ.

²² Be, Pailat gobe wawun irawa yinyiŋ geb, sopte po mel goyen yenenbe, “Daniŋ geb gaha yeŋ haŋ? Al gare da mata bulun tiyun? Al gabe miŋ goke kura kamiŋ yeŋ ma kenhem. Niŋgeb fuleŋa marne yinmeke diliŋ maydeb tubul tike kwi,” yinyiŋ. ²³ Gega,

* 23:16-17: Asaŋ hoyanbe gahade hi: 17 Pasoba nalu damamiŋ damamiŋbe Pailat gobe Yuda al koyare hinhan goyen unkuŋen teŋ siŋa irke kuŋ hiyen.

“Kuruse hende mayke kami!” yey hewhow parsayney po tike tikeb Pailat go bada hej yende mere po gama ire yey nuryin. ²⁴ Irdeb mel gore gusunay irde hinhan go po gama iryin. ²⁵ Irdeb Barabasbe Roma gabman asogo irde al gasa yirke kamamin goke tej koyare keramin geb epte ma wor po tej siya irtek gega mel goreb, “Al go tubul tike kat kwi!” yamin. Irkeb Pailat gobe meremin po gama iryin. Irdeb Yesube, “Dindiken ga nurhan gwaha irnayin,” yinen tubul tej yunyin.

Yesu kuruse hende mayamin

(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Yon 19:17-27)

²⁶ Be, gwaha yinkeb fuleya mar belej Yesu go tukun kuruse hende mayteke kami yey tukun hinhan. Yesu goyenbe kurusemin tulun tej korkor irdeya kun hinhin. Be, fuleya mar belej Yesu go bul irde Yerusalem sinare katej yey kamyende gor tej kun hikeya belenbe al kura Yerusalem bana hurke yey waj hinhin. Yey belej waj al buda go fole yirde hikeyabe fuleya mar gore kenenbe tanardeb, “Yesuyen kuruse ga faran urde tej gama ira,” iney parsay po iramin. Irkeb kuruse goyen tej Yesu gama irde hinhin. Al gote dejembe Saimon, irde Afrika naya kurun bana gon nin taun kura Sairini nin al.

²⁷ Be, goya goyenbe al karim ma Yesu goyen daha kura irke kinnin yey gama iramin. Bana gonbe bere manay gama irde buninay irde esen urde hinhan. ²⁸⁻³⁰ Irkeb Yesu belej tigiri teybe gaha yinyin: “Dej Yerusalem nin bere, ne nin esen ma yo. Ultin misin kurun katej katej nalu kura kame forok yiyyey geb. Irkeb goyarebe gaha yenayin:

‘Niga bere, dej dirin ma yade besa yirde mamu ma yuntin berebe kanduk kurun forok yiyyey nalurebe ingin araney busaharnayin.

Ningeb goke amay henayin,’ yenayin geb.

Fundinde, ultin misin kurun katej katej nalube forok yiyyey. Goyenterbe al belej kanduk goke kafura hejbe ingin aray po kamnin yeybe dugu karkuwan goyen gaha yinnayin: ‘Araney gala yey katej hika dirke kamnin.’ Irdeb higilinbe, ‘Araney gala yey aw durke kamnin,’ gwaha yenayin. Ningeb ne nin ma esinayin. Dirintin yagoya dindiken ge nurde esinayin. ³¹ He gergey yuwalney digulak minyanbe det bulun kura minmon go gwahade goyen nebe mata bulun nem mon. Gega kanduk kurun gago tej hime. Ningeb dej Yuda marbe he kura det bulun minyan geb kamtin hitin yara mata buluntin yan geb, kame dej hitte kanduk dahade forok yiyyey? Bulun wor po forok yiyyey,” yinyin.

³² Be, fuleya mar belej Yesu go tukun kuruse hende mayteke kami yey tukaminya goyenbe kawe al irawa kura go manay gasa yirnin yey yukamin. ³³ Yukun yukun naya deye kura, “Al Tona Kinininde” iney han yende gor forok yeybe Yesu go kuruse hende mayamin. Irdeb kawe al kurabe yingen kuruse tej kurin go hende po tej Yesuyen kuruse yase belej mat keramin. Munay kura gobe tej Yesuyen kuruse hinhin tapa belej mat keramin. ³⁴ Gwaha yirkeb Yesu kuruse hende po hejbe, “Ado, mel gabe ma nurde hejya mata bulun taha geb halde yunayin,” yirin. Be, yey kuruse hende hikeyabe fuleya mar belej Yesuyen ulin umya bikken tuguya titin goyen ganun belej tiyyey yeybe yende matare tilin tanamin.

³⁵ Be, al waj go binde huwarde Yesu kuruse hende hinhin goyen kenen hinhan. Yuda marte doyan mar manay waj Yesu giwgiw irdeb, “Yeybe al hoyan faran yurde hinhin. Ningeb yeybe Mesaia Al Kurun belej basin irtin al go goyen kenem tareminde katke kinnin,” yamin. ³⁶ Irkeb fuleya mar wor sukal irde wain bak hitin goyen unamin. ³⁷ Irdeb, “Gebe Yuda marte doyan al kurun kenem tarenger kata,” inamin. ³⁸ Mere kura Yesu nin katin goyen kuruse tonande kirtin hinhin goyen kapyay hejbe gogo ayan kerde hinhan. Mere gobe gahade:

AL GABE YUDA MARTE DOYAN AL KURUN

³⁹ Be, kawe al unken kurusemin hende hinhin goyen wor, “Gebe Mesaia mon? Tarenger megen kurunbe deyya manay gwaha po dirayin,” yey iney tej sukal iryin. ⁴⁰⁻⁴¹ Gega kurhan hinhin gore, “Deyyabe mata bulun tiyarun gote murungem taha gago. Munay yeybe det kura bulun ma irun gega, deyya mata bulun mar gaya dulney wor po

kanduk kuruj teŋ hi. Goyenbe daniŋ geb mere buluj mat irde ha? Gebe kameŋ teŋ ha gega, Al Kuruj niŋ kafuram ma nurde ha?” yeŋ ineŋ tiyyiŋ. ⁴² Irdeb go al gore po, “Yesu, ge beleŋ kame Doyan Al Kuruj heŋ waŋ gere alya bereya doyan yird yird nalurebe ne niŋ nurayiŋ,” inyiŋ. ⁴³ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Fudinde wor po ginhem. Gebe haŋka gayen po neya tumŋaŋ gasuŋ igiŋ wor pore gor hireŋ tahar,” inyiŋ.

Yesu kamyiŋ

(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Yon 19:28-30)

⁴⁴ Be, Yesu go kuruse hende hike kuŋ kuŋ naŋa baŋkahal hekeb naŋa ma temeykeb kidoma kuruj wor po forok yeŋ megeŋ kuruj goyen aw uryiŋ. Irdeb gwahade po hike kuŋ kuŋ 3 kilok wawuŋbana gwahade hiriŋ. ⁴⁵ Kidoma hiriŋya goyenbe Al Kurujyen ya balem bana amil tolok wor po dapŋa sikkeŋ po irtiŋ goyen gasuŋ himam wor po bana hurkuŋ hurkuŋ pet titiŋ goyen kahalte erek yeŋ kuriŋ. Al beleŋ Al Kuruj hitte kuŋ kuŋ meteneŋ hinhin goyen Yesu beleŋ sope iryiŋ gote tuŋaŋeŋbe amil tolok kuruj gogo erek yiriŋ. ⁴⁶ Be, amil erek yiriŋya Yesu kuruse hende hinhin goyen kuware, “Nan, tonnebe hanger tubul tihim,” ineŋbe yayeŋa funaŋ, ‘Ha!’ irdeb kamyiŋ.

⁴⁷ Be, Roma al kura fuleŋa mar 100 doyan yirde hiyen al gor hinhin goyen mata kuruj go keneŋ bebak teŋbe, “Fudinde wor po, al gabe Al Kuruj diliŋde al huwak,” yeŋ Al Kuruj turuj irde kasor iryiŋ. ⁴⁸ Irde Yesu mayke kinniŋ yeŋ gabu iramiŋ mar gobe mata forok yamiŋ goyen yeneŋbe biŋde kandukŋeŋ wor po nuramiŋ. Irde dumuj gasa yirdya yirdya bur yeŋ mulgaŋ hamiŋ. ⁴⁹ Munan Yesu nurd uneŋ yeŋya kuŋ hinhan marbe sorte po heŋbe mata forok yamiŋ kuruj goyen diliŋde yeneŋ hinhan. Mel goyen kurabe bere, Galili mat po Yesu gama irde waŋ waŋ Yesu hitte mata forok yamiŋ kuruj goyen yenamiŋ.

Yesu hakwam horabok bana keramiŋ

(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Yon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Be, go nalureb Yudia naŋare niŋ taun Arimatea niŋ al deŋem Yosep gobe waŋ Yerusalem hinhin. Yeŋbe Yuda marte doyan al. Gega yeŋbe doyan mar kadom beleŋ Yesu mayniŋ yamiŋ goke igiŋ ma nuryiŋ. Yeŋbe Al Kuruj diliŋde al huwak hiyen. Al hoyan diliŋde wor gwahade po hiyen. Irde Al Kuruj beleŋ alya bereyamiŋ doyan yird yird nalu goke doyan heŋ hiyen. ⁵² Be, Yesu kamkeb al gore teŋ mete tiniŋ yeŋ Pailat gusuŋaŋ irkeb, “Igiŋ,” inyiŋ. ⁵³⁻⁵⁴ Irkeb al kuraya kuŋ Yesu hakwam kuruse hende mat faraŋ tiyamiŋ. Irde Yuda marte matare amil igiŋ kura teŋ gore po Yesu hakwam goyen bili iramiŋ. Irdeb, “Gisebe Sabat nalu niŋgeb, haŋka po mete titek,” yeŋ al hakwa yerd yerd niŋ hora taltiŋ al hakwam kura ma yerde hitiŋ tiŋeŋ hinhin bana goŋ tukuj keramiŋ.

⁵⁵ Be, Galili niŋ bere Yesu gama irde hinhan goyen Yosep gama irde kuŋbe horabok kuruj bana goŋ Yesu hakwam goyen gasuŋ damde daha mat kerhan goyen kenamiŋ. ⁵⁶ Irdeb Yerusalem taunde mulgaŋ heŋ he fimiŋya det fimiŋ gote hamiŋ igiŋ muŋ goyen Yesu hakwam sam irniŋ yeŋ gitik tiyamiŋ. Gega heŋ ga moŋ Sabat nalu heweŋ tiyyiŋ geb, Moseyen sabare yitiŋ goyen gama irde usaŋ heŋbe metere ma kwamiŋ.

24

Yesu kamyiŋde mat huwariŋ

(Matiyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Yon 20:1-10)

¹ Be, Sabat nalu hubu heŋ kuŋ fay uryiŋ. Irkeb wampot muŋ wor po bere buda gore he fimiŋya det hamiŋ igiŋ muŋ wor po gitik yiramiŋ goyen yade Yesu hakwam sam irniŋ yeŋ horabok bembare gor kwamiŋ. ² Kuŋ forok yeŋbe horabok yamem pet titiŋ hora kuruj goyen kaŋ kaŋ irde teŋ siŋa irtiŋ kenamiŋ. ³ Gwahade keneŋbe biŋde hurkamiŋ gega, Doyan Al Kuruj Yesu hakwam gobe ma kenamiŋ. ⁴ Irdeb, “Daha kura irhan?” yeŋ dufay heŋ hikeyabe goyare po al irawa uliŋ umŋambe milmulŋeŋ wor po gore forok yeŋ ketalmiŋde huwararyum. ⁵⁻⁶ Irkeb bere buda gore irem go yeneŋbe hurkuŋkat teŋ kafura heŋ megen dokolhoŋ yuguluŋ teŋ kuku tiyamiŋ. Irkeb irem gore, “Yesube gar ma hi. Al

Kuruñ beleñ isañ hihi. Niñgeb daniñ yeñ ge al kamtiñde gasuñ bana ga nañkeney hañ? Galili naña bana go heñyabe Yesu beleñ yinğey ge yeñ, ⁷ ‘Ne Al Urmiñ gabe mata buluñ mar haniñde nerkeb kuruse hende mununke kameñ. Gega kameñde mat kuñ yereñkek hekeb Al Kuruñ beleñ nisañ hiyyey,’ dineñ hinhin goyen bitiy bak ma yeñ hi?” yinaryum.

⁸ Be, gwaha yinke gab biñ bak yamiñ. ⁹ Irdeb mulgañ heñ yare kuñbe mata yenamiñ goyen Yesuyen mere basañ mar 11 goya diñuñ yago yeñya hinhan goyen momoñ yiramiñ. ¹⁰ Mere gwaha tiyamiñ marbe Makdala niñ Maria, Yoana, Yems miliñ Mariayabe bere buda hoyañ manañ mel gore momoñ yiramiñ. ¹¹ Gega bere buda gote mere go kukuwamñey nurdeb fudinde yeñ ma nuramiñ. ¹² Gega Pita beleñ huwarde kup yeñ horabok bembare kuriñ. Kuñ forok yeñ horabok bana goñ pew kañ nañkinyiñ. Irdeb Yesu hakwam bili iramiñ amil gobe okohom po yuguya titiy goyen yeneñbe mulgañ hiriñ. Goyenbe, “Daha kura tiya?” yeñ kukuwamñey nuryiñ.

*Yesube Emeus kuñ kuñ belen forok yiriñ
(Mak 16:12-13)*

¹³ Be, go nañkahal goyenter po Yesuyen komatmiñ irawa kura Yerusalem mat Emeus taunde kuñ hinaryum. Yerusalem mat Emeus taunbe 11 kilomita gwahade. ¹⁴ Be, irem goreb beleñ kuñ heñyabe mata kuruñ Yerusalem gor forok yiriñ goke tagaldeya kuñ hinaryum. ¹⁵ Irde mata kuruñ Yesu iramiñ goke mere teñ kuñ hikeyabe Yesu yinğey forok yeñbe yeñya kuñ hinhan. ¹⁶ Gega irem gobe Yesu kenaryum gega, Yesu go gago yeñ bebak ma tiyaryum. ¹⁷ Irkeb Yesu beleñbe, “Da merem sege irde har?” yinyiñ. Gwaha yinkeb Yesu kamyiñ goke bunineñ nurde hinaryum geb, gusuñañ yirkeb tek yaryum. ¹⁸ Irdeb kuramiñ deñem Kliopas goreb, “Gebe al tiñey hañka muñ ga Yerusalem wayha geb, ki muñ ga taunde gor mata forok yañ kuruñ gob ma nurde ha?” inyiñ. ¹⁹ Irkeb, “Da mata forok yiyuñ?” inyiñ. Irkeb wol heñbe, “Nasaret niñ al Yesu niñ yeñ har. Yeñbe Al Kuruñyen mere basañ al. Sabamiñya matamiñyabe Al Kuruñya alyat diliñdebe tonñey yañ wor po. ²⁰⁻²¹ Neñ Israel mar gayen Roma gabman beleñ doyañ dirde hi gobe al gore gab farañ durke nindikenñ bikkenñ hinhet gwahade hitewoñ yeñ nurde hinhet. Gega pris buda gote karkuwañmiñya doyañ marniniñya beleñ mayke kami yeñ Roma gabman haniñde kerkeb yereñ kuruse hende mayke kamuñ. ²²⁻²³ Irde bere kura Yesuya irde kuñ hinhet gore horabok bembare Yesu hakwam kinniñ yeñ wampot muñ kwahañ. Gega keneñ ga moñ. Irdeb mulgañ heñ wañbe, “Al Kuruñyen miyoñ forok yeñ mere dirde, ‘Yesube huwara,’ dinhar,” yahañ. Niñgeb go nurdeb hurkuñkat tihit. ²⁴ Irde kadniniñ kura bembare kwahañ goyen kuñ bere buda gore yahañ gwahade po kenhañ. Gega Yesube go ma po kenhañ,” inaryum.

²⁵ Irkeb Yesu beleñbe, “Derbe da kukuwa wor po? Al Kuruñyen mere basañ mar beleñ Mesaia niñ katiñ kuruñ goyen nurde haryen gobe gayamuñkek moñ gega, daniñ fudinde yeñ ma nurde har? ²⁶ Mesaiaabe kanduk kuruñ teñ gab Al Kuruñ hitte hurkuñbe deñem turuñ yañ wor po hiyyey yitiñ goyenbe ma nurde haryen?” yinyiñ. ²⁷ Irdeb yinğey goke po yeñ Al Kuruñyen asañde katiñ goyen Moseyey Sabare mat miñ urde tukuñ tukuñ Al Kuruñyen mere basañ mar hoyañ beleñ kayamiñ goyen keñkela po momoñ yiryiñ.

²⁸ Be, gwaha teñ kuñ kuñ Emeus taun irem go kure yeñ kuñ hinaryum goyen binde hamiñ. Irkeb Yesu beleñ taun go fole irde kweñ tihim yara tiyyiñ. ²⁹ Gega irem gore basaña irdeb, “Ñumtuk po ureñ tiya niñ, wake deyya kuñ harde gor kuniñ,” yeñ parsayñey iraryum. Irkeb Yesu gobe irem goya kwamiñ. ³⁰ Be, kuñ yare heñbe biñge niniñ tiyamiñ. Irkeb Yesu beleñ beret teñ Al Kuruñ turuñ irde ubala teñ yunyiñ. ³¹ Be, gwaha wor wor tike gab irem gore Yesu gobe gago yeñ keneñ bebak tiyaryum. Irkeb Yesu go gor po uñkel kukeb go ma kenaryum. ³² Irkeb irem gobe yinğey uliñ, “Yeñbe Yesu geb, beleñ wañ heñyabe Al Kuruñyen mere gote miñ momoñ dirde hike bederer wukkeñ wor po nurhar gogo,” yaryum.

³³ Gwaha yeñbe gor mat huwarde Yerusalem mulgañ haryum. Irdeb kuñ Yesuyen mere basañ mar 11 goya kadom yago gor gabu irde hinhan goyen momoñ yiraryum. ³⁴ Irkeb

mel gore, “Yesube fudinde huwara. Irdeb Saimon Pita hitte forok yeke kena,” yinamiñ. ³⁵ Irdeb irem gore wor Emeus kuñ heñya Yesuya kuñ hinhan gega, keneñ bebak ma tiyaryum gega, yare heñ beret ubala teñ yunke gab bebak tiyaryum goyen goke manañ tagalaryum.

Yesube komatmiñ yago tumñañ diliñde forok yiriñ
(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Yon 2:19-23; Aposel 1:6-8)

³⁶ Be, irem gore kadom weñ go hako mere yirde hikeyab Yesu go gor po forok yerbe mel go guram yirde, “Bitiñ kamke igiñ po hinayiñ,” yinyiñ. ³⁷ Gega mel go Yesu keneñbe unğura usi teñ hurkuñkat teñ kafura hamiñ. ³⁸ Irkeb Yesu beñ, “Daniñ geb dufay budam heñ neneñ kafura heñ hañ? ³⁹ Hanneya kahañneya ga yennañ. Nebe Yesu dineñ hime. Sisañ nurdeb nurnayiñ. Unğurabe uliñ pigiñ miñmoñ. Munañ nebe ulne yañ gago neneñ hañ,” yinyiñ. ⁴⁰ Gwaha yineñbe kahañya haniñya yikala yiriñ. ⁴¹ Irkeb Yesu kamiñde mat huwariñ go keneñ amañ wor po hamiñ geb, mitere yara nuramiñ. Irkeb Yesu beñ go yeneñbe, “Det netek kura hi we?” yinyiñ. ⁴² Irkeb makañ dapña parwek kura yadi kirtiñ goyen unamiñ. ⁴³ Irdeb keneñ hikeya dapña goyen niriñ.

⁴⁴ Irdeb, “Nebe deñya tumñañ hinhetyabe Moseya Al Kurunyen mere basañ marya beñ mere kayamiñ irde Tikiñ Asañde kayamiñ gote miñbe wañ wañ ne hitte mata kawan forok yenayiñ dinmeke nurde hinhan gobe gago nenhañ,” yinyiñ. ⁴⁵ Gwaha yineñbe Al Kurunyen mere nurde bebak tinayiñ yer dufaymiñ figilyiñ. ⁴⁶ Irdeb, “Al Kurunyen asañdeb Mesaiabe uliñ misiñ kurun kateñ gab kamiñ yitiñ. Irde yereñkek hekeb sopte huwariñ. ⁴⁷ Go kamereb al Mesaiayen saba gama irde hinayiñ mar beñ mere momoñmiñ goyen Yerusalem mat miñ urde megeñ al hike kwa kurun bana goyen momoñ yirde tukunayiñ. Gwaha teñ kuñ heñyabe, ‘Mesaia beñ dinuñ geb gago tagalde hite,’ yineñ saba yirde hike alya bereya mata buluñmiñ yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ heke Al Kurun beñ halde yunyeñ. ⁴⁸ Mata kurun diltiñ bilmiñde yeneñ hinhan goyen tumñañ kuñ al momoñ yirde tukunayiñ. ⁴⁹ Gega arañ ma kunayiñ. Ne hurkuñbe tareñ kura Adone beñ duney yer biña tiyyiñ goyen teñ kermeke kateñ ketal durke gab kunayiñ. Niñgeb Yerusalem gar heñ Holi Spirit goke po doyañ heñ hinayiñ,” yinyiñ.

Yesube Al Kurun hitte mulgañ heñ hurkuriñ
(Matiyu 16:19-20; Aposel 1:9-12)

⁵⁰ Gwaha yineñbe yukuñ Betani taun bindere heñbe haniñ yisañ heñ mel go guram yirde tareñ yiriñ. ⁵¹ Gwaha yirde hikeyab Al Kurun beñ Yesu tumulgañ tike yer hitte hurkuriñ. ⁵² Irkeb mel gore doloñ irde amañeñ nurde mulgañ heñ Yerusalem kwamiñ. ⁵³ Irdeb gor heñbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuñ hugiñ gor heñ Al Kurun turuñ irde hinhan.

Yon

Yon belej mere iginj Yesu niñ yitiñ gayen kayyiñ

Mere belej po al hirinj

¹ Be, hañkappa wor po megenya nañkiñya ma forok yekeyabe Mere goyen hinhin. Mere gobe Al Kurunya hinaryum. Irde Mere gobe Al Kurun. ² Yeñbe megenya nañkiñya ma forok yekeya Al Kurunya hinaryum. ³ Det kurun gabe yeñ hitte mat gab Al Kurun belej forok yiriñ. Det kurun forok yiriñ gayen Mere go miñmoñ manhan forok ma yewoñ. ⁴ Irde yeñbe Al Kurunya hugiñeñ heñ heñ gote miñ al, irdeb alya bereya Al Kurun yikala yird yird hulsi. ⁵ Irdeb hulsi goreb kidoma bana melak heñ hiyen. Irkeb kidomayen sañij belej epte ma wor po isikamde hiyen.*

⁶ Be, Al Kurun belej al kura teñ kerke wayyiñ. Deñembe Yon. ⁷ Yeñbe hulsi goyen goke al momoñ yire yeñ wayyiñ. Gogab al tumñañ meremiñ nurde hulsi goke dufaymiñ tareñ irnayiñ yeñ nurde wayyiñ. ⁸ Goyenbe Yon yingeneñbe hulsi moñ. Yeñbe hulsi goyen goke po tagale yeñ wayyiñ. ⁹ Hulsi fudinde alya bereya Al Kurun yikala yirde hiyen gobe Yon kamere gab megen wayyiñ.

¹⁰ Yeñ hitte mat gab Al Kurun belejbe megen gago iryiñ. Irkeb wañ megen gar hinhin. Goyenbe al megen hinhan mar gare keneñ bebak ma tiyamiñ. ¹¹ Yeñbe yingende alya bereya wor po hitte wañ yeñya hinhin gega, go ma nurd uneneñbe iginj iginj ma iramiñ. ¹² Goyenpoga al kura pel ma irde dufaymiñ yeñ ge tareñ iramiñ marbe Al Kurunyen dirneñ weñ heñ heñ sañij yuniñ. ¹³ Dirneñ weñ hamiñ gobe megen niñ mata ma gama irde Al Kurunyen dirneñ weñ hamiñ. Irde alyen dufayde ire unyat matare ma Al Kurunyen dirneñ weñ hamiñ. Yeñbe Al Kurunyen dufayde po dirneñ weñ hamiñ.

¹⁴ Be, Mere gore po al heñbe neñya hinhet. Irdeb tareñmiñ turñuñ yañ wor po goyen dilniñde wor po keneñ hinhet. Tareñmiñ turñuñ yañ gobe Al Kurun belej Urmiñ unñkureñ muñ goyen unyiñ. Yeñbe al buniñeñ yirde farañ yurd yurd matamiñ kurun wor po. Irde mere fudinde manañ makij wor po hinhin.

¹⁵ Be, Yon Baptais belej yeñ ge kuware tagalde gaha yeñ hinhin: “Al gabe ne belej dineñ himyen al go goyen. Yeñ ge yeñbe gaha dineñ himyen: ‘Al harhokner wayyeñ al gobe ne kawan ma himiriñya bikkeñ bikkeñ wor po hinhin. Niñgeb deñemya tareñmiñyabe nere folek wor po,’ dineñ himyen gobe gogo,” yiriñ.

¹⁶⁻¹⁷ Be, saba sañijbe Al Kurun belej Mose haniñde kerke yeñ belej tagalyiñ gega, buniñeñ dirde farañ durd durdya mere fudindeva gobe Yesu Kristu haniñde kerke yeñ belej dunyiñ. Niñgeb yeñ belej buniñeñ dirde farañ durd durd mata gobe kurun wor po geb, neñ tumñañ guram dirde tareñ dirde go hende hugiñeñ duney tebañ dirde hiyen. ¹⁸ Al Kurunbe al kura kintiñ miñmoñ gega, Al Kurun Urmiñ unñkureñ muñ goreb Al Kurunbe gwahade yeñ kawan dikala dirde hiyen. Yeñbe Al Kurunya tuñande, irde yeñya tumñañ haryen.

Yon Baptais belej saba tagalyiñ

(Matiyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Luk 3:1-17)

¹⁹ Be, Yerusalem taunde niñ Yuda marte doyañ mar belej Yon Baptais goyen, “Gebe al ganuñ?” ineñ gusuñañ irnayiñ,” yineñ Al Kurun doloñ ird ird mata doyañ marya Liwai marya kura hulyañ yiramiñ. ²⁰ Be, mel go wañ gusuñañ irkeb Yon gobe helwañ ma hirinj. Irdeb kawan keñkelak po, “Nebe Mesaia moñ,” yinyiñ. ²¹ Irkeb sopte gusuñañ irdeb, “Niñgeb gebe ganuñ? Ge gayenbe Elaia?” inamiñ. Inkeb wol heñbe, “Moñ, nebe yeñ moñ,” yinyiñ. Irkeb mel gore sopte po, “Niñgeb Mose belej Al Kurunyen mere basañ al kura wayyeñ yiriñ go goyenbe ge gago?” inamiñ. Irkeb Yon belej wol heñbe, “Moñ po,”

* 1:5: Miñ kurabe: Goyenbe kidomare niñ alya bereya belej keneñ bebak ma teñ hanyen.

yinyiñ. ²² Irkeb mel gore, “Ningeb gebe ganuñ? Mere bebakkeñ kura dirkeb mulgañ heñ kuñbe hulyañ dirhañ mar goyen bebak yirtek,” inamiñ. ²³ Irkeb Yon beleñbe Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beleñ mere tiyyiñ goyen goke yeñbe, “Nebe al kura sawsawa po kurun naña bana goñ heñbe, ‘Doyañ Al Kurunyen beleñ sope irde huwa irnañ!’ yeñ hiyeñ yeñ katiñ al go goyen,” yinyiñ. *Aisaia 40:3*

²⁴ Gwaha yinkeb Yuda marte tikula sañiñ po gama irde hañyen Farisi mar kura Yuda mar beleñ hulyañ yirke wayamiñ gore, ²⁵ “Gebe Mesaia moñ, Elaia moñ, irde Al Kurunyen mere basañ al yitiñ goyen moñ yaha gega, daniñ geb alya bereya baptais yirde ha?” iney gusuñañ iramiñ. ²⁶ Irkeb wol heñbe, “Nebe fe uliñ po baptais yirde hime. Goyenbe deñ hañ bana goñbe al kura deñ beleñ al gwahade yeñ ma nurd uney hañ al kura hi. ²⁷ Yeñbe harhokner ga wayyeñ. Ne al gahade gare epte ma yeñ ge teñ metey kurun titek hime. Kahañ basañmiñde niñ kañ urguñ kañ yugu teñ teñ gobe metey kurun moñ gega, go wor epte moñ yeñ nurde hime,” yinyiñ.

²⁸ Be, mata teñ hinhan kurun gabe Betani taunde, Yodan fe siña kurhan Yon Baptais beleñ alya bereya baptais yirde hinhin beleñ goñ forok yiriñ.

Yesube Al Kurun Urmiiñ

²⁹ Be, ferd faymiñdebe Yesu go Yon hitte wañ hike keneñbe alya bereya gor gabu irde hinhan mar goyen, “Al Kurunyen sipsip al diriñ foñeñ neñ ge teñ gitik irtiñ go iro wañ hi iro kennañ. Yeñ kamyey gore gab megen niñ marte mata buluñ kurun gayen pasi iryey. ³⁰ Nebe al gayen gake yeñbe, ‘Al kura harhokner wayyeñ al gobe ne kawañ ma himiriñya bikkeñ bikkeñ wor po hinhin. Ningeb tareñmiñbe nere folek wor po,’ yimiñ gogo. ³¹ Ne beleñ wañ alya bereya baptais yirde himyen gabe al gayen Israel mar yikala yirmeke keneñ bebak tinayiñ yeñ baptais yirde himyen. Goyenpoga ne wor bikkeñbe Mesaiaabe al goyen yeñ bebak ma teñ hinhem,” yinyiñ.

³² Irdeb Yesu baptais irkeya mata forok yiriñ goyen goke Yon Baptais beleñ gahade momoñ yiriñ: “Be, nañkiñde mat Holi Spirit kalyiñgi kattiiñ yara teñ uliñ hende hike kinmiñ. ³³ Ne wor go ma nurde unmewoñ gega, fe beleñ po alya bereya baptais yirayiñ yeñ hulyañ niryiñ Al gore, ‘Al kura Holi Spirit kater yeñ hende hike kenayiñ al goreb Holi Spirit beleñ po alya bereya baptais yiryey,’ ninyiñ. ³⁴ Ningeb mata gwahade goyen yeñ hitte forok yeke kinmiñ geb, gago al gabe Al Kurunyen Urmiiñ dineñ hime,” yinyiñ.

Al karwo Yesuyen komatmiñ hamiiñ

³⁵ Be, sopte fay urkeb Yon gobe komatmiñ irawa goya gor huwarde hinhan. ³⁶ Irkeb Yesu wañ kuñ hike keneñbe, “Al Kurunyen sipsip al diriñ dirñeñ iro kinyi,” yinyiñ.

³⁷ Be, komatmiñ irawa gobe Yon beleñ gwaha yeke nurdeb Yesu gama irde kwaryum. ³⁸ Gama irde hike Yesu beleñ fulgañ kañ yeneñbe, “Derbe da niñ nurde wañ har?” yinyiñ. Irkeb irem gore wol heñbe, “Rabai, gebe dare heñ kuñ ha?” iney gusuñañ iraryum. (“Rabai” gobe Grik mere matbe “tisa” yeñ hañyen.) ³⁹ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Wayyi, wañ gabe kiniryey,” yinyiñ. Irkeb irem gore gama irde kuñbe hinhin gasuñ goyen kenaryum. Irdeb naña diliñbe 4 kilok wawuñbana hiriñ geb, goyen nalube Yesuya gor po hinhan.

⁴⁰ Be, Yonyen mere nurde Yesu gama iraryum al kurabe Andru. Yeñbe Saimon Pita kuliñ. ⁴¹ Yeñbe Yesuya heñ gabe gor mat po itiñ Saimon niñ kuñ nañkinyiñ. Irdeb keneñbe, “Deyyabe Mesaia kenhar,” inyiñ. (Mesaia gobe Grik mere matbe Kristu.) ⁴² Gwaha ineybe Saimon goyen Yesu hitte tawayyiñ. Tawake Saimon goyen Yesu beleñ keneñbe, “Gebe Yon urmiñ Saimon. Gebe Sifas gineñ hinayiñ,” inyiñ. (Sifas gobe Grik mere mat Pita.)†

Yesu beleñ Filipya Natanielya komatmiñ yiryiñ

† 1:42: Sifas gobe Yuda marte mere, irde Pita gobe Grik marte mere. Deñ irawa gote miñbe ‘hora kurun’.

⁴³ Be, go feramiñ kuñ fay urkeb Yesu go Galili nañare kwe yeñ kuñ hinhin. Kuñ henya Filip keneñbe, “Wañ gama nira,” inyiñ. ⁴⁴ Filipbe Betsaida taunde niñ al. Andruya Pitaya wor gor niñ po.

⁴⁵ Be, Filip go kadam Nataniel niñ nañkeneñ kuriñ. Kuñ keneñbe, “Neñbe Mose beleñ saba sañinminde yeñ ge kayyiñ, irde Al Kuruyen mere basañ mar manañ yeñ ge asañde kayamiñ al go goyen kenhet. Yeñbe Nasaret niñ al Yesu, Yosep urmiñ,” inyiñ. ⁴⁶ Irkeb Nataniel beleñ wol henbe, “Nasaret taunde matbe da igiñ forok yiyyeñ? Epte moñ geb,” inyiñ. Irkeb Filip beleñ, “Wake kure, irde ga kena,” inyiñ.

⁴⁷ Be, Yesu beleñ Nataniel wañ forok yeke keneñbe, “Be, Israel mar al fudinde wor po yeñ kentek albe gago. Yeñbe usi ma teñ hiyen. Hubu wor po,” yiriñ. ⁴⁸ Irkeb Nataniel beleñ, “Gebe daha mat nurd nunha?” iney gusuñañ iryiñ. Irke wol henbe, “Gebe Filip beleñ kuñ ne niñ ma ginkeya fik he yokñare hike genhem,” inyiñ. ⁴⁹ Gwaha inkeb Nataniel beleñ, “Rabai, gebe fudinde Al Kuruy Urmiñ. Gebe Israel marte Doyañ Al Kuruy,” inyiñ. ⁵⁰ Irkeb wol henbe, “Fik he yokñare hike genhem ginmeke goke teñbe gago dufayge ne niñ tareñ irha? Mata gog muñ po moñ geb. Gote folek mata tiñey turñuñ yañ kurayen kurayen wor hako yeneñ heñ taha geb,” inyiñ. ⁵¹ Irdeb sopte gaha inyiñ. “Fudinde wor po dineñ hime, deñbe nañkiñ hol yeke Al Kuruyen miyoñ beleñ megen mat hiryoñ hende Al Kuruy hitte hurkuñ megen kateñ teñ hike yennayiñ. Irde hiryoñ gobe ne Al Urmiñ gayen yeñ bebak tinayiñ,” inyiñ.

2

Yesu beleñ fe tigiri tike wain hiriñ

¹ Be, naña fay irawa hubu hekeb Galili naña bana goñ niñ taun kura Kana gorbe al kura bere tiriñ gote dula mata kuruy forok yiriñ. ² Yesu miliñbe dula mata kurunde gor hinhin. Yesu wor Galili nañare hinhin. Niñgeb yenya komatmiñya wor hoy yirkeb gor kwamiñ.

³ Be, dula mata kurunde gor niñ wainbe hubu hiriñ. Irkeb Yesu miliñ beleñ wañbe Yesu goyen, “Mel gabe wain miñmoñ hahan,” inyiñ. ⁴ Irkeb Yesu gore wol henbe, “Bere,* daniñ geb gwaha gwaha tiya nineñ ha? Mata tiñey turñuñ yañ titek nalube hako geb,” inyiñ. ⁵ Gwaha inkeb miliñ beleñ gor niñ meteñ mar goyen, “Yeñ beleñ daha kura tinañ dinkeb go po gama irnayiñ,” yinyiñ.

⁶ Be, Yesu hinhin ya bana goñbe Yuda marte matare haniñya kahanja halde ig uliñ titek fe farde hanjen kuwe hora beleñ po yirtiñ karkuwañ 6 gayen hinhan. Kuwe unñkureñbe fe 100 lita gwahade goñ hitek. ⁷ Irkeb Yesu beleñ meteñ mar goyen, “Kuwe ga fe yunke mañiñ henañ,” yinyiñ. Irkeb fe yunke wañ tumñañ mañiñ hitiñ ala tiyamiñ. ⁸ Irkeb, “Be, fe kura farde yukuñ dula mata ga tonañ heñ hi al go unnañ,” yinke yeñ yiriñ gwahade po tiyamiñ. ⁹ Gwaha tikeb dula mata gote tonañ al goreb Yesu beleñ fe tigiri tike wain hiriñ goyen tuñañ uryiñ. Goyenbe wain gobe meteñ mar beleñ gor niñ kura teñ wayhañ yeñ ma nuryiñ. Gega meteñ mar gobe gwaha mat forok yihi yeñ nurde hinhan. Be, tonañ al gore bere tiriñ al goyen hoy irke wakeb, ¹⁰ “Albe wain igiñ wor po go wa yawañ yunke nene hanjen. Irde ep nene hikeya gab wain mali maliñey goyen yawañ yuneñ hanjen. Goyenbe gebe gwaha ma taha. Wain igiñbe kame ga yuneñ yeñ nurdeb wain mali maliñey goyen hubu heke gab gago igiñ dunha,” inyiñ.

¹¹ Be, Galili naña bana niñ taun Kana gorbe Yesu beleñ hanñkapyo wor po mata tiñey goyen forok iryiñ. Irkeb komatmiñ yago mata tiñey turñuñ yañ tiyyiñ goyen keneñbe yeñ ge dufaymiñ sañiñ iramiñ.

Yesu beleñ Al Kuruyen ya balem bana hora meteñ teñ hinhan mar yakira tiyyiñ (Matiyu 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹² Be, go kamereb Yesube miliñya kuliñ yagoyabe komatmiñya irde tumñañ Kapeneam taunde kateñ gor hinhan gega, wawuñ budam ma hinhan.

* 2:4: Yesube Mesaia meteñ goyen miñ uryiñ geb, miliñ goyen bere inyiñ gogo.

¹³ Be, Yuda marte gabu nalu kuruj kura Pasoba† goyen forok yewen tikeb Yesube taun go tubul ten Yerusalem hurkurin. ¹⁴ Kur Al kurujyen ya balem koya milgu irtin bana al gabu irde hanjen sawsawa kurunde gorbe al belej bulmakaw, sipsipyabe kalyinji yago gor yerke al belej waj damu ten hinhan goyen yinyin. Irde hora kapyan hen hen mar‡ manan gasunminde keperde hike yinyin. ¹⁵ Gwahade yenenbe kan kura ten det goyen yusulak ten ten de nin det irde gore po dapja goyen tumjan yusulak tike Al Kurujyen ya balem bana mat sinare katamin. Irde hora kapyan hen hen marte hora goyen yad yemeyke mali ga megen katamin, irde hora yerd yerd gasun wor yabolon tiyyin. ¹⁶ Irdeb kalyinji damure nin yerde hinhan mar goyen yinyin. “Det ga yade kat kunan. Danin geb Adoner yabe dawet damu ten ten gasun irde han?” yinyin. ¹⁷ Be, komatmin yago goyen yen belej mata tiyyin goyen kenenbe Al Kurujyen asande mere kura katin hinhin goke bin bak yamin. Merebe gahade:

“Yage goke dufay hen hen gore po mununen ten hi,” yitin hi.

Tikin 69:9

¹⁸ Be, Yuda marte doyan mar gor hinhan goreb, “Mata tinen dahade kura Al Kuruj belej po ga irtek goyen kura forok irke kenenbe fudinde gebe mata gahade ird ird tarenge yan yen gentek?” inamin. ¹⁹ Irkeb Yesu belej wol henbe, “Al Kurujyen ya balem ga upew urnan. Irkeb ne belej nana fay karwore po ya kuruj goyen sopte irde pasi iren,” yinyin. ²⁰ Irkeb mel goreb, “Ya balem gayenbe dama 46 hubu heke gab pasi iramin. Goyenbe ge belejbe nana fay karwore po ya ga irde pasi iren yen ha?” inamin. ²¹ Goyenbe Yesu belej Al Kurujyen ya balem nin yirin gobe yingen ge nurde yirin. ²² Kame Yesu go kamiyinde mat huwarke gab komatmin yago goyen Yesu belej mere tiyyin goyen goke bin bak yamin. Irkeb Al Kurujyen mere asande hi goya Yesu belej mere tiyyin goyen fudinde yen nuramin.

²³ Be, Yesu go Pasoba gabu kuruj nalure Yerusalem hinhinnya goyen mata tinen kurayen kurayen Al Kuruj po ga yirtek goyen yirde hike yenenbe al budam yen ge dufaymin taren iramin. ²⁴ Goyenpoga Yesube al binde dahade han goyen kenkela nurde yunen hinhin geb, mel goke heken ma nuryin. ²⁵ Yenbe al dufaymindebe gwahade han yen nurde hinhin geb, al kura belej waj al kadam ge tagalde al gobe gwahade gwahade yen momon irtek ma hinhin.

3

Yesu belej Nikodemusya mere tiyaryum

¹ Be, Yuda marte doyan mar buda bana gon nin al kura denembe Nikodemus goyen hinhin. Al gobe Farisi mar al. ² Yen belej wawun kurare kura Yesu hitte wambe, “Rabai, gebe al saba yird yird al, irde Al Kuruj belej gad gerke wayan yen nurde hite. Al kura Al Kurujya ma hiriyenbe mata tinen kurayen kurayen ge belej irde ha gayen epte ma iryen,” inyin. ³ Irkeb Yesu belej wol henbe, “Fudinde wor po ginhem. Al kura sopte ma kawan hiyyenbe Al Kuruj belej alya bereyamin doyan yirde hi bana gon epte ma hiyen,” inyin. ⁴ Irkeb Nikodemus goreb, “Goyenbe al salanen hitinbe daha mat sopte kawan hiyyen? Daha matbe milin binde hurkun sopte kawan hiyyen? Epte mon!” inyin. ⁵ Irkeb wol henbe, “Fudinde wor po ginhem. Al kura mata bulumin yubul ten fe po baptais tiyyen, irde Holi Spirit tiyyen al gobe epte al gergen sopte kawan hitin yara hiyyen. Munan gwahade ma tiyyenbe Al Kuruj belej alya bereyamin doyan yirde hi bana gon epte ma hurkuyen. ⁶ Albe milin binde mat kawan hen hanjen. Gega kawan hitin mar gobe Holi Spirit belej po gab Al Kuruj dilinde al gergen yiryen. ⁷ Sopte kawan hawayin ginhem gake hurkunat ma tiyayin. ⁸ Meje migirinbe nurde hityen gega, meje

† 2:13: Bikken Israel mar Isip naja tubul ten Kenan kunin tiyaminjabe Al Kuruj belej sipsip al dirin dirnen gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayin yinyin. Munan al kura gwaha ma tiyamin marbe Al Kurujyen miyon belej wambe mel gote urmin matalinja dapjanin matalinja goyen tumjan gasa yirke kamamin. Gega meremin gama iramin marbe miyonmin belej yubul tiyamin goke dufay hen hen ge dula mata ten hinhan. ‡ 2:14: Hora kapyan hen hen mar gobe al belej horamin hoyan goyen yunkeb wolminjenbe Al Kurujyen ya balem bana Al Kuruj galak ird irde nin hora goyen yunen hanjen.

gobe gwaha mat wañ goñ kwa yeñ ma po nurde hityen. Ningeb Holí Spirit beleñ gergeñ yiryen mar goyen wor megen niñ mar beleñ epte ma al gwahade yeñ bebak tinayin,” inyin. ⁹ Gwaha inkeb Nikodemus beleñ, “Mere yeñ ha gobe daha mat forok yiyyen?” inyin.

¹⁰ Irkeb wol heñbe, “Gebe Israel mar saba yird yird al gega, dahade ningeb merene gayen bebak ma tej ha? ¹¹ Fudinde wor po gineñ hime. Neñbe saba fudinde yeñ nurde hityen goke tagalde hityen. Irde mata fudinde dilniniñde yeneñ hityen goke tagalde hityen. Goyenpoga deñbe mereniniñ goyen fudinde yeñ ma nurde hañyen. ¹² Nebe igin bebak tinayin mat po megen gar mata forok yeñ hañyen goyen yade saba dirde himyen gega, deñbe fudinde yeñ ma nurde hañyen. Ningeb Al Kurun hire gor niñ mata forok yeñ hañyen gore saba dirmekeb daha mat fudinde yenayin? Epte moñ geb. ¹³ Al kura Al Kurun hire gor kura ma hurkuriñ. Goyenbe ne Al Urmin gayen ga po gab Al Kurunya heñ gor mat katmirin. Ningeb Al Kurunyen gasunde niñ mata goyen igin tagaltek hime. ¹⁴ Mose beleñ sawsawa po kurun naja bana goñ Israel marya hinhanya baras ain beleñ po kunere toneñ irde he hende kerde isañ hirin. Ningeb ne Al Urmin gayen wor Al Kurun beleñ gwaha po niryen. ¹⁵ Gogab ne neneñbe al tumñan ne niñ dufaymin sañin irde Al Kurunya hugineñ hinayin.

¹⁶ “Al Kurunbe megen niñ alya bereya gayen bubulkunne wor po yeñ nurd yuneñbe Urmin unkuereñ muñ goyen basiña ma irdeb yunyiñ. Ningeb al kura Urmin goke dufaymin tareñ iryen al gobe hugineñ kamde kamdere ma kuñbe Al Kurunya hugineñ hiriryen. ¹⁷ Al Kurunbe alya bereya gayen merem yañ yire yeñ ma Urmin tej kerke katyin. Gwaha titneñbe Urmin beleñ meteñ tiyyen go hende alya bereya yumulgan tiyyen yeñ Urmin tej kerke katyin. ¹⁸ Ningeb al kura Urmin goke dufaymin tareñ iryenbe Al Kurun beleñ merem yañ ma yiryen. Munañ al kura Al Kurun Urmin goke dufaymin sañin ma iryen al gobe Urmin unkuereñ muñ goke hekkeñ ma nuryen geb, bikkeñ merem yañ irtin hiyen. ¹⁹ Be, merem yañ yird yird gote miñbe gahade: hulsí kura Al Kurun beleñ tej kerke megen gar wayyin. Goyenbe albe mata bulun po tej hañyen geb, kidoma bana po hitek yirkeb hulsí niñ amanen ma nurde hañyen. ²⁰ Ningeb mata bulun tej hañ marbe hulsí niñ igin ma nurde hañ. Moñgo hulsire forok yeteke mata bulunniñ kawan henayin yeñbe hulsire watek ma yirde hiyen. ²¹ Goyenpoga al kura mata igin igin fudinde po tej hi al gobe hulsire forok yeñ hiyen. Gogab mata tej hiyen kurun gobe Al Kurunyen dufay po gama irde tej hi goyen kawan hekeb al hoyañ beleñ kennayin,” inyin.

Yon Baptais beleñ Yesu niñ kawan po tagalyin

²² Be, go kamereb Yesuya komatminya gobe Yerusalem taun go tubul tej Yudia naja bana goñ niñ tiyur hoyañyañ hoyañyañ kwamin. Irde goñ naja fay budam ma heñya alya bereya baptais yiryin. ²³ Be, goya goyenbe Yon Baptaisbe Salim tiyur bindere Aion gor al baptais yirtek fe iginde wor po hinhin. Ningeb gor alya bereya turte wañ hikeb baptais yirde hinhin. ²⁴ Yon go gwaha tej hinhin gobe fere tej koyare ma keraminya tej hinhin.

²⁵ Be, Yonyen komatyabe Yuda al kura goya yende matare ig ulin tej tej mataya fe baptais niñ kadam mohonde tiyamin. ²⁶ Gwaha tej Yon hitte wañbe, “Rabai, Yodan fe ward iron geya hinarun al gobe al baptais yirde hi. Irkeb al tumñan yeñ hitte kuñ hañ,” inamin. ²⁷ Irkeb Yon beleñ wol heñbe, “Albe mali mali ma meteñ tinayin. Al Kurun beleñ meteñ yuntin goyen po tinayin. ²⁸ Hañkapyabe, ‘Nebe Mesaia moñ. Nebe yeñ ge tej meheñ heñ wamirin,’ dineñ hinhem goyen deñbe nurde hañ. ²⁹ Al kura bere mekerd unke tewe yeñ bere gote yare kuyen. Irkeb al gote kadombe wañ bere tiyyen al gote yare heñ al goya beremya mulgan heñ wañ wañ ge doyañ hiyyen. Irdeb al go wañ mere tike nurdeb aman hiyyen. Ningeb al go aman hiyyen gwahade goyen po ne wor Yesuyen mere momon nurdeb aman wor po hihim. ³⁰ Yerjbe al deñem yañ hiyyen, munañ nebe deñnem moñ hewen.

³¹ “Yeñbe Al Kurun hitte mat katyin geb, al megen hañ kurun gate folek wor po. Munañ nebe megen gar forok yimirin geb, megen niñ al, irde megen mata forok yeñ

hañ go po ga nurde bebak teñ himyen. Fudinde wor po, yeñbe Al Kurun hitte mat katyiñ geb, neñ al megen hite kurun gate tareñ folek wor po. ³² Yeñbe Al Kurunyen gasunđe niñ mata goyen diliñde yeneñ, mere kirminđe nurde hiyen goke tagalde hiyen gega, al kura meremiñ nurde fudinde yeñ ma nurde hanjen. ³³ Goyenbe al kura Yesuyen mere nurde usi ma yiyyeñbe Al Kurunyen merebe fudinde yeñ nurdeb gogo gwaha tiyyeñ. ³⁴ Al Kurun beley teñ kerke wayyiñ al gobe Holi Spirit kenkela wor po untiñ geb, Al Kurunyen mere po tagalde hiyen. ³⁵ Yeñbe Naniñ Al Kurun beley bubulkunne wor po yeñ nurde unerbe det kurun gayen doyañ yird yird tareñ goyen unyiñ. ³⁶ Niñgeb al kura Urmin goke dufaymiñ sañiñ iryerbe Al Kurunya hugiñeñ hiriryen. Munañ Urminde mere ma nuryerbe Al Kurunyen bearar bana hiyeñ geb, yeñya hugiñeñ heñ heñ goyen epte ma tiyyeñ,” yinyiñ.

4

Yesuya Samaria bere kura goya mere tiyaryum

¹ Be, Farisi mar gobe Yesu beley Yon Baptais fole irde al budam baptais yirke komatmiñ budam heñ hañ yeke gote mere momoñ goyen nuramiñ. ²⁻³ Niñgeb Yesu gobe Yudia nana go tubul teñ sopte mulgañ heñ Galili nana beley kuriñ. Goyenbe Yesu yingerbe al kura ma baptais yirde hinhin. Komatmiñ yago beley po ga al baptais yirde hinhan.

⁴ Be, Galili kwe yeñbe beleymiñ Samaria nanjayan mat kuriñ. ⁵ Kunbe Samaria nana bana goñ niñ taunde kura gor forok yiriñ. Taun gote denembe Sikar. Sikar taun gobe megen tapum kura bikkeñ Yekop beley urmiñ Yosep niñ tubul teñ unyiñ goyen bindere hinhin. ⁶ Gorbe Yekopyen meten mar beley bikkeñ mete fe talamiñ kura goyen gor hinhin. Be, Yesu gob beley ulyañ kun nana bankahal heñ misiñeñ wor po hekeb uliñ yul yeke kun mete fete gor keperde usañ heñ hinhin.

⁷ Gor hikeb Samaria bere kura fe fare yeñ wayyiñ. Irkeb Yesu beley, “Fe kura nunke newe,” inyiñ. ⁸ Goya goyenbe komatmiñ yagobe kun bingde damu tiniñ yeñ taun bana goñ kwamiñ. ⁹ Be, Yesu beley gwaha inkeb Samaria bere gore wol heñbe, “Gebe Yuda mar al, munañ nebe Samaria niñ bere. Goyenbe dahade geb fe kura nunke newe ninha?” inyiñ. Yuda marbe Samaria mar niñ igiñ ma nurd yuneñ awalikde ma hanjen geb, gogo mere gwahade tiyyiñ. ¹⁰ Be, bere go gwaha yekeb Yesu beley wol heñbe, “Gebe det igiñ wor po damum moñ Al Kurun beley duliñ guntek gobe det goyen yeñ nurde, fe niñ gineñ hime al gayen neneñ bebak teñ ha manhan det goke gusañan nirwoñ. Irkeb Al Kurunya hugiñeñ hitek gird gird fe goyen gunmewoñ,” inyiñ. ¹¹ Irkeb bere goreb, “Doyañ al, mete gabe dukun wor po. Irde fe fard fard detgem moñ gega, damde kun nene igiñ hitek fe goyen farayiñ? ¹² Fe gabe asininiñ Yekop, dirneñ weñ, sipsipmiñyabe bulmakawmiñya beley nene hinhan. Irdeb neñ ge tubul teñ dunyiñ. Niñgeb ge gayenbe asininiñ Yekop folek yeñ nurdeb gogo yaha?” inyiñ. ¹³ Irkeb wol heñbe, “Al buda mete fe gayen ga nenayiñbe sopte fe niñ yiryen. ¹⁴ Goyenbe fe ne beley yunmeke nennayiñ mar gobe sopte fe niñ ma yiryen. Fudinde, fe ne beley yunmeke nennayiñ gobe Al Kurunya hugiñeñ hitekde niñ fe. Fe gobe fe kura diliñde mat hugiñeñ marde wañ hiyen go gwahade goyen geb, fe go niyyeñ al gote binde forok yeñ epte ma pet yiyyeñ,” inyiñ. ¹⁵ Irkeb bere goreb, “Doyañ al, fe ge beley yeñ ha goyen ne nunayiñ. Gogab sopte fe niñ ma niryen. Irdeb sopte fe fard fard niñ gar ma wañ heñ,” inyiñ. ¹⁶ Irkeb Yesu beley wol heñbe, “Kun almege tupi teñ ga wayyi,” inyiñ. ¹⁷ Gwaha inkeb bere goreb, “Nebe almenem moñ,” inyiñ. Irkeb Yesu beleybe, “Almenem moñ,’ yaha gobe fudinde yaha. ¹⁸ Fudinde gebe al siptesonon yade yubul teñbe sopte al teñ goya har gobe almege moñ. Niñgeb, ‘Almenem moñ,’ ninha gobe fudinde wor po yaha,” inyiñ. ¹⁹ Irkeb bere goreb, “Doyañ al, gebe Al Kurunyen mere basañ al genhem. ²⁰ Goyenbe Al Kurun doloñ ird ird gasunbe asininiñ yago beley dugu* gayenter wañ doloñ irde hinhan. Gega deñ Yuda marbe Al Kurun doloñ ird ird gasunbe Yerusalem po yeñ hanjen,” inyiñ. ²¹ Irkeb Yesu beley inyiñ. “Bere, merene ga

* 4:20: Dugu gote denembe Grisim dugu.

fudinde yeŋ nura ko. Nanne doloŋ irniŋ yeŋbe dugure gorya Yerusalem taunde ya po ma doloŋ irtek nalu goyen forok yiyyeŋ. ²² Deŋ Samaria marbe al goyen doloŋ irhet yeŋ ma nurde ya doloŋ irde haŋyen. Munan Al Kuruŋ beleŋ alya bere ya yumulgaŋ teŋ teŋ gobe neŋ Yuda mar momoŋ diryiŋ geb, neŋbe al goyen doloŋ irde hite yeŋ nurde ya doloŋ irde hityen. ²³ Goyenbe Al Kuruŋ doloŋ ird ird mar keŋkelak wor po gore Al Kuruŋyen mere fudinde goyen binde kerde Holi Spirityen tarende Al Kuruŋ doloŋ irtek nalube forok yiyyeŋ. Go nalu gobe haŋka gago forok yihi. Al Kuruŋbe mata gwaha mat doloŋ ird ird mar goke naŋkeneŋ hiyen. ²⁴ Al Kuruŋbe gogo hi yeŋ ma kentek. Yeŋbe Holi Spirit yara po geb, doloŋ irniŋ yenayiŋ marbe Holi Spirityen tarende meremiŋ fudinde goyen binde kerde gab doloŋ irde hinayiŋ,” inyiŋ. ²⁵ Irkeb bere goreb, “Mesaia gobe wayyeŋ yeŋ nurde hime. Yeŋ beleŋ gab ge beleŋ yeŋ ha kuruŋ goyen miŋ keŋkela bebak diryeŋ,” inyiŋ. Mesaia be Kristu ineŋ haŋyen. ²⁶ Be, bere gore gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Go al gobe mere girde hi al gago,” inyiŋ.

²⁷ Be, Yesu beleŋ bere goya mere teŋ hikeb komatmiŋ yago goyen mulgaŋ heŋ waŋ yeneŋbe diliŋ fot yamiŋ. Goyenbe al kura beleŋ, “Da niŋ nurde ha?” ineŋ kurabe, “Daniŋ bere ga mere irde ha?” ineŋ gusaŋaŋ ma iramiŋ. ²⁸ Be, bere gobe fe fard fard kuwemiŋ goyen gor po tubul teŋbe mulgaŋ heŋ taunde kuŋbe al momoŋ yirdeb, ²⁹ “Al kura ne mata teŋ himyen kuruŋ goyen momoŋ nirde pasi wor po hihi. Yeŋbe Mesaia wet kura niŋ, waŋ kennan!” yinyiŋ. ³⁰ Irkeb mel go Yesu kinniŋ yeŋ kwamiŋ.

³¹ Goya goyenbe komatmiŋ beleŋ, “Rabai, binde ga kura nawa be,” inamiŋ. ³² Irkeb wol heŋbe, “Nebe binde yaŋ goyen deŋ go ma nurde haŋ,” yinyiŋ. ³³ Gwaha yinkeb komatmiŋ yago goyen, “Al kura beleŋ binde kura wet yawaŋ una?” yeŋbe kadam gusaŋaŋ gird tiyamiŋ. ³⁴ Irkeb Yesu beleŋ, “Nere bindebe nad nerke wamiŋ al gote dufay keŋkela gama irdeb meteŋ nunyiŋ goyen teŋ tukuŋ pasi ireŋ gogo. ³⁵ Irdeb dende mere kurabe, ‘Gagasi sipte po heŋbe sak naŋa hiyyeŋ,’ yeŋ haŋyen. Goyenbe diltiŋ naŋkeneŋ Al kuruŋyen meteŋde binde ep hahan ga yennaŋ. Bindebe yad yadi yertek hahan. ³⁶ Al binde yade yadi yiryen al gobe meteŋ tiyyeŋ gote muruŋgem tiyyeŋ. Binde yad yiryen gobe alya bere ya Al Kuruŋya hugiŋeŋ hitek gasunde yukuyeŋ go gwahade goyen. Gogab meteŋ hard hard al goya binde yad yad al goya tumŋande aman hiriryen. ³⁷ Niŋgeb mere kura, ‘Al kura beleŋ binde haryeŋ. Irkeb al kura beleŋ binde yade yadi yiryen,’ yitiŋ gobe fudinde yeŋ nurde hime. ³⁸ Nebe deŋ beleŋ binde ma hartiŋ meteŋde gor niŋ binde yawarnayiŋ yeŋ hulyaŋ dirmiŋ. Al hoyan beleŋ meteŋ kuruŋ po titiŋ gote igineŋbe deŋ beleŋ yade haŋ gago,” yinyiŋ.

³⁹ Be, Samaria niŋ alya bere ya taun goyenter niŋbe bere gore kuŋ, “Al goreb ne mata teŋ himyen kuruŋ goyen momoŋ nirde pasi hihi,” yinyiŋ geb, Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ iramiŋ. ⁴⁰ Niŋgeb mel gore waŋbe, “Neŋya gar hiniŋ,” inkeb yeŋya wawuŋ irawa gor heŋ saba yirde hinhin. ⁴¹ Irkeb al budam Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ. ⁴² Irdeb bere goyen, “Haŋkapa neŋbe ge beleŋ mere momoŋ diran goke dufayniŋ yeŋ ge tareŋ irtiŋ. Goyenpoga haŋkabe nindikeŋ kirmiŋniniŋde wor po meremiŋ nurdeb fudinde wor po al gabe megen niŋ alya bere ya Yumulgaŋ teŋ teŋ Al yeŋ nurhet,” inamiŋ.

Yesu beleŋ doyaŋ al kura gote urmiŋ sope iryiŋ

⁴³ Be, Yesu go gor heŋ wawuŋ irawa hubu hekeb mel go yubul teŋ Galili naŋare kuriŋ. ⁴⁴ Kuŋ heŋyabe Yesu beleŋ yiŋgeŋ ge yeŋ, “Al Kuruŋyen mere basaŋ marbe naŋamde niŋ mar beleŋ palap ma yirde haŋyen,” yiriŋ. ⁴⁵ Be, Galili niŋ marbe Pasoba gabu kuruŋ nalure Yerusalem kuŋ gor Yesu mata teŋ hinhin goyen kenamiŋ geb, yeŋ waŋ forok yekeb aman heŋ hoy irde gargar iramiŋ.

⁴⁶ Yesube sopte po Galili naŋa bana goŋ niŋ taun kura Kana, fe gergeŋ tigiri tike wain hiriŋde gor kuriŋ. Gorbe naŋa gote doyaŋ al kuruŋde meteŋ al kura gor hinhin. Goyenbe al gote urmiŋbe Kapeneam taunde gor garbam buluŋ po heŋ yamiŋde firtiŋde po hinhin. ⁴⁷ Doyaŋ al gobe Yesu go Yudia naŋare mat Galili forok yihi mere momoŋ go nurdeb yeŋ hitte kuŋ urmiŋ kamtek binde po hiriŋ goyen waŋ sope irwoŋ yeŋ eseŋ mere iryiŋ.

⁴⁸ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Deñbe dulheñ epte ma wor po dufaytiñ ne niñ sañiñ irnayiñ. Mata tiñeñ kurayen kurayen Al Kurun beleñ po ga yirtek goyen yeneñ gab ne niñ dufaytiñ tareñ irnayiñ,” inyiñ. ⁴⁹ Irkeb al goreb, “Doyañ al, urne kamyenkek geb, wake kure,” inyiñ. ⁵⁰ Irkeb wol heñbe, “Urgebe igiñ hiyyeñ. Go ma kamyen geb, igiñ ge kwa,” inyiñ. Irkeb al gobe Yesuyen mere goyen fudinde yeñ nurdeb yamiñde kuriñ. ⁵¹ Be, al go hako kuñ hikeyabe meten marmiñ beleñ wañ belen keneñbe, “Urgebe igiñ hiyuñ!” inamiñ. ⁵² Irkeb al goreb da nalure wor po garbam go urmiñ tubul tiyuñ goke gusuñañ yiryiñ. Irkeb, “Urgebe ki naña bul irde naña diliñ unkuñeñ gwahade hekeya garbam tubul tiyuñ,” inamiñ. ⁵³ Gwaha inkeb diriñ gote naniñ goyen Yesu beleñ, “Urgebe igiñ hiyyeñ, go ma kamyen,” inyiñ mere gobe naña diliñ goyenter wor po ninuñ yeñ bebak tiyyiñ. Irdeb yeñya yamiñde hanñen mar gobe tumñañ Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ.

⁵⁴ Be, Yesube Yudia nañare mat Galili nañare wañ mata tiñeñ sopte hoyañ kura iryiñ gobe gogo doyañ al gote urmiñ sope iryiñ.

5

Yesu beleñ al garbam miñyañ kura Betesida fe ala siñakde hinhin goyen sope iryiñ

¹ Be, Yesube hinhin, irde nalu kura kuke gab Yuda marte gabu nalu kurun kura forok yekeb Yerusalem kuriñ. ² Yerusalem biñde goñbe fe ala kura al po taltiñ Yuda marte mere mat Betesida inen hanñen goyen hinhin. Fe ala gobe hora koya kurun taun go milgu irtiñde yame kura Sipsipyen Yame inen hanñen goyen bindere hinhin. Irde ya kawan yulyañeñ kura siptesonon goyen fe ala go siñakyañ hinhan. ³⁻⁴ Gorbe al garbam miñyañ karim ma wañ ya kawan bana goñ hinhan. Diliñ titmiñ, kahañ nonbo hitiñyabe uliñ kamtiñ yagoya goyen budam wor po wañ gor hinhan.* ⁵ Be, al kura dama 38 gayen garbam hitiñde po hiyen goyen wor gor hinhin. ⁶ Be, Yesu beleñ gor kuñ al goyen firtiñde gwahade hike keneñbe al gobe sobamde po buluñeñ gahade hiyen yeñ nuryiñ. Irdeb, “Igiñ hemewon yeñ nurde ha we?” inyiñ. ⁷ Irkeb garbam al goreb, “Doyañ al, fe ugala tike al gore kura farañ nurde nad fete nertek mon. Niñgeb hako ga kurke yeñ kurut yeñ himekeb al hoyañ beleñ wa meheñ heñ kurkuñ hanñen,” inyiñ. ⁸ Irkeb Yesu beleñbe al goyen, “Huwara. Huwarde gasunge sope irde teñ kwa,” inyiñ. ⁹ Irkeb goyare po al gobe igiñ hiriñ. Irdeb huwarde gasunmiñ sope irde teñ kuriñ.

Be, mata gobe Sabat nalure forok yiriñ. ¹⁰ Niñgeb Yuda marte doyañ mar beleñ al igiñ hiriñ al goyen, “Sabat nalure detge yade kuñ ha gobe Moseyen sabarebe utañ irtiñ goyen teñ hañ geb,” inamiñ. ¹¹ Irkeb al gore wol heñbe, “Sope nira al goreb, ‘Huwardeb detge teñ kwa,’ nina,” yinyiñ. ¹² Irkeb mel goreb, “Gobe ganuñ al beleñ wor po gwaha gina?” inen gusuñañ iramiñ. ¹³ Goyenbe Yesube al buda kurun bana goñ isal po uryiñ geb, al garbam miñyañ igiñ hiriñ goreb al goyen yeñ bebakken ma nuryiñ.

¹⁴ Be, kamebe Yesu beleñ Al Kurunyen ya balem bana gor al go keneñbe, “Ga nura ko. Igiñ hawañ geb, sopte mata buluñ ma tiyayiñ. Mongo det buluñ wor po girtek kura forok yeñ gunyeñ geb,” inyiñ. ¹⁵ Irkeb al gobe Yuda marte doyañ mar hitte kuñbe, “Yesu beleñ sope niruñ,” yinyiñ.

¹⁶ Be, Yesu gob Sabat nalure mata gwahade tiyyiñ geb, Yuda marte doyañ mar beleñ buluñ buluñ iramiñ. ¹⁷ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Adonebe meten titiñde po hiyen. Gayenter wor meten teñ hi. Niñgeb ne manañ gago meten teñ hime,” yinyiñ. ¹⁸ Gwaha yekeb mel Yuda marte doyañ mar goreb daha mat kura mayteke kami yeñ kurut wor po yeñ hinhan. Gobe Sabat naluyen saba ma gama irde hiyen goke po mon. Al Kurun wor neya tuñande, irde Adone nigen yeñ hiyen goke manañ igiñ ma nurdeb gogo mayniñ teñ hinhan.

¹⁹ Be, Yesu beleñ gahade wol hiriñ: “Fudinde dineñ hime. Urmiñbe yiñgenñde sañiñde epte ma det kura iryeñ. Naniñ beleñ mata kura teñ hikeb Urmiñ wor goyen po teñ hi.

* 5:3-4: Asañ hoyañdebe gahade hi: 4 Irdeb gise hanñka Doyañ Al Kurunyen miyon beleñ fe biñde go kateñ fe korom irde hiyen. Niñgeb miyonmiñ gore kateñ fe go korom irke al kura yeñ wa solok yeñ fe biñde kurkuyeñbe garbamiñ dahade gobe goya po hubu hiyyeñ.

Ningeb yeñbe Naniñ beleñ mata kura teñ hike keneñbe goyen po teñ hiyen. ²⁰ Naniñbe Urmiñ goyen bubulkurñe wor po yeñ nurdeb yeñ mata teñ hiyen kurun gob Urmiñ ikala irde pasi heñ hiyen. Fudinde deñbe hañka mata kenhañ gate folek Al Kurun beleñ Urmiñ ikala irkeb yeñ beleñ kawan forok yiryen. Irkeb deñ beleñ yeneñbe diltiñ fot yenayiñ. ²¹ Naniñ beleñ al kamtiñde mat yisañ heñ hiyen gwahade goyen po, Urmiñ wor al kura Al Kurunya hugiñen heñ heñ goyen une yeñbe igiñ ala po unyen. ²² Irde Naniñ yingenbe al merem yañ ma yirde hiyen. Goyenpoga al merem yañ yird yird metenbe Urmiñ haniñde kiriyiñ. ²³ Gogab al beleñ Naniñ turun irde hañyen gwahade goyen po Urmiñ wor turun irde hinayiñ. Al kura Al Kurun Urmiñ ma turun irde hiyenbe teñ kerke wayyiñ al Naniñ wor turun ma irde hiyen.

²⁴ “Fudinde wor po diniñ hime, al kura merene gayen nurde nad nerke katmiriñ al goke dufaymiñ tareñ iryenbe yeñya hugiñen heñ heñ goyen tenayiñ. Irdeb yeñ diliñde merem yañ ma henayiñ. Go mar gobe hugiñen kamde kamde mata goyen fole irde Al Kurunya hugiñen heñ heñ mata goyen miñyañ henayiñ. ²⁵ Fudinde wor po diniñ hime, nalu kura forok yewen tiya. Go nalu gobe gago forok yihi. Ningeb Al Kurun ma nurde unenbe yeñ diliñde al kamtiñ yara hañyen mar goyen Al Kurun Urmiñde mere nurnayiñ. Irde nurde yeñ ge dufaymiñ tareñ irdeb yeñya hugiñen hinayiñ. ²⁶ Naniñ yingenbe al beleñ yeñya hugiñen heñ heñ mata gote miñ al. Gwahade goyen po Urmiñ wor Naniñ beleñ hugiñen heñ heñ mata gote miñ al iriyiñ. ²⁷ Irdeb yeñbe Al Urmiñ geb, alyen mata igiñya bulunya pota yird yird sañiñ goyen manañ unyiñ.

²⁸ “Be, al kamtiñ tumñañ Urmiñde melak nurdeb metemiñde mat huwarnayiñ nalu go wañ hi geb, goyen goke hurkunat ma tinayiñ. ²⁹ Al mata igiñ igiñ teñ hitiñ marbe huwarde Al Kurunya hugiñen hinayiñ. Munañ al mata bulun bulun teñ hitiñ marbe kamtiñde mat huwarkeb merem yañ yiryen. ³⁰ Nigen tareñdebe epte ma daha wet kura tiyen. Alyen mata igiñya bulunya yinen himyen gobe Al Kurun beleñ al gobe gwahade ninke po gabe igiñ ma bulun yinen himyen gogo. Nebe dufayner ma mata teñ himyen. Nad nerke wamiriñ al gote dufay po gama irde gwaha teñ himyen. Ningeb meten teñ himyen gabe huwak geb,” yinyiñ.

Al hoyañ wor Yesube ganuñ goyen tagalamiñ

³¹ Be, Yesu beleñ sopte po gaha yinyiñ: “Nebe nigen ge yeñ nebe al goyen yewenbe merene gobe fudinde moñ yenayiñ. ³² Goyenbe ne niñ heñ mere tagalde hiyen al kura hi. Al gore ne niñ tagalde hiyen gobe fudinde yeñ nurde hime. ³³ Deñbe Yon Baptais beleñ ne niñ dahade kura yeke nurtek yeñ al hulyañ yirañ. Irkeb yeñ beleñ ne niñ mere fudinde diruñ. ³⁴ Nebe al beleñ ne niñ heñ tagalwoñ yeñ ma nurde hime. Goyenpoga Yon Baptais beleñ ne niñ heñ tagalde hi goke momoñ dirde hime gobe deñ beleñ ne niñ dufaytiñ tareñ irkeb Al Kurun beleñ dumulgañ tiwoñ yeñ nurdeb gago momoñ dirde hime. ³⁵ Yonyen merebe hulsi kura melak heñ agat urtiñ yara alyen dufay wuk irde hinhin. Irkeb deñbe sobamde ma meremiñ goke amañ heñ hinhan. ³⁶ Goyenbe meten teñ himyen gabe Yon beleñ ne niñ heñ tagalde hiyen gote folek. Meterne gabe Nanne beleñ gwaha teñ pasi irayiñ ninenbe nunyiñ. Ningeb meterne gareb fudinde Nanne beleñ nad nerke wamiriñ goyen al yikala yirde hi. ³⁷ Irdeb Nanne nad nerke wamiriñ al gore wor yingen mohonde ne niñ tagaltiñ hi. Goyenpoga deñbe melak muñ kura ma nurde, yeñbe al gwahade yeñ ma keneñ hañyen. ³⁸ Irde ne niñ dufaytiñ sañiñ ma irde hañ geb, nad nerke wamiriñ al gote merebe bitiñde ma hi.

³⁹ “Be, Al Kurunyen asañbe deñ beleñ mali ma kapyañ heñ hañyen. Keñkela kapyañ hetek gab goreb Al Kurunya hugiñen hitek gobe nende hiyyen yeñ nurdeya kapyañ heñ hañyen. Goyenbe asañ gobe ne niñ katiñ hañ. ⁴⁰ Ningeb ne hitte wanayiñbe Al Kurunya hugiñen hitek goyen dende hewoñ gega, ne hitte wañ wañ niñ bada heñ hañ.

⁴¹ “Nebe al beleñ turun nirnañ yeñ ma nurde hime. ⁴² Irde deñ gayen al dahade yeñ nurd dunen hime. Bitiñ banabe Al Kurun niñ fudinde wor po amañen nurd nurdbe hubu wor po. ⁴³ Nebe Adone beleñ hulyañ nirke wañ tareñmiñde meten teñ himyen gega,

denbe pel po nirde hañ. Goyenbe al kura wañ yingenbe tarende po meten tej hikeb gargar irnayin. ⁴⁴ Denbe kactin beley turun dird dird nin po nurde hanjen. Gega Al Kurun unkuwen gore turun dird dird nin mun kura ma nurde hanjen. Ningeb den beley gwaha tej hinayinbe dahadem dufaytin ne nin sanin irnayin? Epte mon geb.

⁴⁵ “Goyenbe ne beley Adone hitte merem yan diryen yen ma nurnayin. Merem yan dirtek albe Mose geb. Denbe yen ge heken nurde hanjen gega, yen gore po merem yan diryen geb. ⁴⁶ Yen beley gab asanmindebe ne nin kayyin. Ningeb den gayen yen ge fudinde heken nurde hanjen manhan ne nin dufaytin tareñ irwon. ⁴⁷ Goyenbe mere kayyin goke dufaytin tareñ ma irde hañ geb, daha matbe ne mere tej hime gayen fudinde yen nurnayin? Epte mon,” yinyin.

6

Al 5,000 binje paka yiriyin

(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ Be, go kamereb Yesube Galili nanare kurin. Kunbe Galili fe ala kurun goyen sinja kurhan kurin. Galili fe ala kurun gote denem kurabe Taiberias. ² Be, al budam Yesu beley garbam mar sope yird yird mata tinen karkuwan forok yirke yenamun geb, yen po gama irde kwamin. ³ Irkeb Yesu gob dugu dabayinde kura gor hurkunbe komatminya keperde usan hamin. ⁴ Be, Yuda marte gabu nalu kurun kura Pasoba goyen binde binde heñ hinhin.

⁵ Be, Yesu gob al buda kurun go yen hitte po wañ hike yinyin. Irdeb Filip goyen, “Beretbe damde kun damu tej yuntek?” inyin. ⁶ Go inyin gobe yingenbe gwaha tiyen yen nurd nurd ga Filip goyen dulin tunan ure yen gusunan iryin. ⁷ Irkeb Filip beley wol heñbe, “Al tunan beret mun kura netek gobe nen bana al kura gagasi 8 gayen meten tej hora tiyyen gore wor epte ma diryen,” inyin. ⁸ Gwaha yekeb komatmin kura Andru, Saimon Pita kulin beley hardeb, ⁹ “Dirin kura beret muknen siptesonon bali bilmin karka tej palawa yara irtin gore po yirtin goya makan dapna irawaya minyan bana gan hi. Goyenbe go mun goreb al buda kurun gayen daha yiryen?” inyin. ¹⁰ Irkeb Yesu beley wol heñbe, “Al buda ga yinke keperan,” yinyin. Irkeb gorbe yamun budam hinhande geb, goyan keperde tukamin. Al gabu iramin gobe 5,000 gwahade. ¹¹ Be, Yesu beley beret muknen siptesonon go yade Al Kurun turun irde al buda keperamin mar goyen gale heñ yunke nene ep namin. Irde makan dapna irawa goyen wor yade gwahade po yiriyin.

¹² Be, nene ep neke yenenbe Yesu beley komatmin goyen yinyin. “Beret ep nene yubul tahañ ga buda yirnan. Kura mun yubul tike bulun ma henayin,” yinyin. ¹³ Irkeb beret muknen siptesonon namin mar gore ep nene yubul tiyamin goyen buda yirde tiri 12 gayen makin yiramin. ¹⁴ Be, al buda gobe Yesu beley mata tinen kurun goyen irke kenenbe, “Fudinde, al gabe Al Kurunen mere basan Al kame megen gar wayyen yitin al go goyenbe gago!” yamin. ¹⁵ Goyenbe Yesube mel gore wañ parsay irde yende Doyan Al Kurun irnin tej hike nurdeb gor matbe bal heñ yen unkuwen po dugure hurkurin.

Fe hende huwarde kurin

(Matiyu 14:22-33; Mak 6:45-52)

¹⁶ Be, numtuk ureñ tikeb Yesuyen komatmin yagobe dugu dabayinde mat mulgan heñ Galili fe ala sinare kurkamin. ¹⁷ Irdeb gor mat Galili fe ala kurun goyen sinja kurhan Kapeneam beley kunin yen hakwa hende hurkunbe kun hinhan. Gega Yesube mel goya ma kwamin. Be, hako kun hikeyabe kidoma hirin. ¹⁸ Irdeb meñ kurun tike duba huwaryin. ¹⁹ Be, mel gobe 5 ma 6 kilomita gwahade kwamin. Irkeb Yesu forok yen fe yuwalhen hende huwarde hakwa go tur po wayyin. Wañ hike kenenbe kafura wor po hamin. ²⁰ Goyenbe Yesu beley, “Ne wañ hime ge, kafura heñ ma,” yinyin. ²¹ Irkeb aman hende Yesu faran urke hakwa binde hurkurin. Irkeb gor kunin yen kun hinhande gor bemel po forok yamin.

²² Be, ferd fay uryiñ goya goyenbe al buda fe ala siña kurhan Yesu beleñ yubul tiyyiñ marbe gor po hinhan. Mel gore hakwa gor ma hike keneñbe, “Kibe hakwa unjkureñ goyen po gar hinhin gobe Yesuyen komatmiñ beleñ teñ kwañ. Gega Yesube yeñya tumñañ ma kwañ,” yamiñ. ²³ Be, Doyañ Al Kurun beleñ beret teñ Al Kurun turun irde al buda go gale heñ yunke namiñ gasun bindere gor Taiberias mat hakwa buda kura wañ forok yamiñ. Irkeb mel gore Yesube gor wet hi yeñ kuñ nankenamiñ. ²⁴ Goyenbe hakwa bana gonbe Yesu ma komatmiñ gwahade muñ kura ma keneñbe Yesu niñ nankininiñ yeñ hakwa go hende Kapeneam kwamiñ.

Yesube Al Kurunya hugiñeñ heñ heñ gote sañiñ minyañ

²⁵ Be, al buda gobe fe ala goyen siña kurhan mat wañbe Yesu kenamiñ. Irdeb, “Rabai, daha naña gar wayañ?” ineñ gusañañ iramiñ. ²⁶ Irkeb wol heñbe gaha yinyiñ: “Fudinde wor po dineñ hime, deñbe mata tiñeñ Al Kurun beleñ po ga irtek goyen keneñ miñ bebak ma teñya ne niñ nankeneñ hañ. Beret nene bitiñ makin irañ goke po teñ ne niñ nankeneñ hañ. ²⁷ Megen niñ bingge bulun hetek goke ma meten teñ hinayiñ. Nene Al Kurunya hugiñeñ hitek bingge goke po meten teñ hinayiñ. Bingge gobe ne Al Urmiñ gare duneñ. Bingge goyen duneñ duneñ meten gobe Adone beleñ basiña nirde nunyiñ,” yinyiñ. ²⁸ Gwaha yinkeb mel goreb, “Niñgeb daha wor po teñbe Al Kurun beleñ meten goke nurde hi goyen titek?” ineñ gusañañ iramiñ. ²⁹ Irkeb wol heñbe, “Deñ beleñ Al Kurunyen meten titek gobe yeñ beleñ teñ kerke wayun al goke dufaytiñ tareñ irnayiñ gogo,” yinyiñ. ³⁰ Irkeb, “Gwahade kenem mata tiñeñ dahade goyen irke keneñ gabe ge niñ dufayniniñ tareñ irtek? Niñgeb daha tiyayiñ? ³¹ Hakot wor po asininiñ yago sawsawa naña bana hinanyabe bingge ‘mana’ ineñ hanjen goyen nene hinhan. Goyen goke Al Kurunyen asañde, ‘Al Kurunyen gasunde niñ bingge yeñ beleñ mel go yunke namiñ,’ gwahade katiñ hi,” inamiñ. ³² Gwaha inkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Fudinde wor po dineñ hime, Al Kurunyen gasunde niñ bingge katke namiñ gobe Mose beleñ ma yunyiñ. Bingge yunyiñ albe Adone geb. Irde gayenter wor bingge fudinde duneñ hi al gobe Adone. ³³ Al Kurunyen gasunde niñ binggebe yeñ hitte mat katur al gogo. Yeñ beleñ po gab alya bereya megen hañ kurun gayen Al Kurunya hugiñeñ heñ heñ goyen yuneñ hiyen,” yinyiñ. ³⁴ Irkeb mel gore, “Doyañ al, hañka matbe bingge goyen hugiñeñ hugiñeñ duneñ hayiñ,” inamiñ.

³⁵ Irkeb wol heñbe gaha yinyiñ: “Nebe Al Kurunya hugiñeñ hitek bingge fudinde go goyen. Niñgeb al kura ne hitte wañ dufaymiñ ne niñ sañiñ iryeñ al gobe bingge ma kamde fe niñ ma irde hiyeñ go gwahade goyen po Al Kurunya hugiñeñ heñ heñ tareñ gobe hubu ma hiyyeñ. ³⁶ Goyenbe dinhem gwahade po, deñbe ne gayen neneñ hañ gega, dufaytiñ ne niñ tareñ ma yirde hañ. ³⁷ Al tumñañ Nanne beleñ ne niñ nuntiñ mar gobe ne hitte wanayiñ. Irkeb al ne hitte wanayiñ mar gobe kura muñ takira ma tiyeñ. ³⁸ Nebe Al Kurun hitte mat katmiriñ gobe dufayne gama irde meten tiye yeñ ma katmiriñ. Gwahade yarabe nad nerke katmiriñ al gote dufay po gama irde meten tiye yeñ katmiriñ. ³⁹ Niñgeb ne niñ nuntiñ mar gobe unjkureñ muñ kura tubul timeke pel ma hiyyeñ. Gwaha irtineñbe nalu funañde mel go tumñañ yisañ heñ al gerger wor po yireñ. Go tiyeñ gobe nad nerke katmiriñ al gote dufay geb, go po gama ireñ. ⁴⁰ Nanner dufaydebe al tumñañ diliñbe Urmiñ hende po irde yeñ ge po dufaymiñ tareñ irnayiñ marbe yeñya hugiñeñ hinayiñ. Irkeb nalu funañdebe ne beleñ mel go yisañ heweñ,” yinyiñ.

⁴¹ Be, Yesu beleñ yingey ge yeñ, “Nebe bingge fudinde Al Kurun hitte mat katmiriñ,” yeke nurdeb Yuda mar gore Yesu niñ igiñ ma nurde siksiksuk tiyamiñ. ⁴² Irdeb, “Al gabe Yosep urmiñ Yesu moñ? Naniñya miliñyabe nurde yuneñ hite. Goyenbe dahade niñgeb yingey ge yeñ, ‘Nebe Al Kurun hitte mat katmiriñ,’ yeñ hi? Mere gobe kukuwamñeñ wor po!” yamiñ.

⁴³ Irkeb Yesu beleñ, “Merene goke igiñ ma nurde siksiksuk teñ hañ gobe bada henañ. ⁴⁴ Al kura yingey epte ma ne hitte wanayiñ. Nanne nad nerke wamiñ al gore gab bul yirke ne hitte wanayiñ. Irkeb nalu funañdebe go mar gobe ne beleñ kamtiñde mat yisañ heweñ. ⁴⁵ Al Kurunyen mere basañ mar porofet buda beleñ asañde, ‘Al Kurun

belej mel goyen tumñarj saba yiryen,' katiñ hi gwahade goyen po, al kura Adoner mere nurde sabamiñ bebak tinayiñ mar gobe tumñarj ne hitte wanayiñ. ⁴⁶ Al kura Nanne ma kintiñ. Goyenpoga ne yeñ hitte mat watiñ al gare po ga kintiñ. ⁴⁷ Fudinde wor po dineñ hime, al kura ne niñ dufaymiñ sañiñ irnayiñbe Al Kurunya hugiñeñ hinayiñ. ⁴⁸ Ningeb al belej nene Al Kurunya hugiñeñ hitek biñge gobe ne gago. ⁴⁹ Asetiñ yagobe sawsawa po kuruj nana bana kuñ heñya biñge 'mana' ineñ hanñyen goyen nene hinhan gega, tumñarj kamamiñ. ⁵⁰ Goyenbe biñge fudinde Al Kuruj hitte mat katiñ gobe gar hi. Al kura biñge go niyyeñbe Al Kuruj diliñde al kamtiñ yara ma hiyyeñ. ⁵¹ Nebe al belej nen Al Kurunya hugiñeñ hitekde niñ biñge Al Kuruj hitte mat katiñ goyen. Ningeb albe biñge nene gabe tareñ heñ hanñyen gwahade goyen po, ne niñ dufaymiñ tareñ irnayiñ marbe Al Kurunya hugiñeñ hinayiñ. Biñge gobe ne gago. Alya bereya megen hañ kuruj gayen Al Kurunya hugiñeñ hinayiñ goke teñ nigeñ gasoñne yuneñ," yinyiñ.

⁵² Be, Yesu belej gwaha yinkeb Yuda mar goyen mere tiyyiñ goke teñbe, "Al gab dahadem yingey gasoñ dunke netek?" yeñbe yingey bana goñ bipti forok irde yingey uliñ kadom mohonde tiyamiñ. ⁵³ Irkeb Yesu belej yinyiñ. "Fudinde wor po dineñ hime, ne Al Urmiñ gate gasoñneña darineña ma nenayiñbe Al Kurunya hugiñeñ heñ heñ gobe epte ma dende hiyyeñ. ⁵⁴ Munañ al kura gasoñneña darineña niyyeñ al gobe Al Kurunya hugiñeñ heñ heñ gobe yende hiyyeñ. Irkeb nalu funañdeb al gobe isañ heweñ. ⁵⁵ Gasoñnebe nene Al Kurunya hugiñeñ hitek biñge wor po, irdeb darine wor nene Al Kurunya hugiñeñ hitek fe wor po go goyen. ⁵⁶ Ningeb al kura gasoñneña darineña niyyeñ al gobe neña hireñ. Irkeb ne wor yeñya hireñ. ⁵⁷ Adone gwahader hitiñ al gore nad nerke megen gar katmiriñ. Irde yende sañiñde ne wor hugiñeñ heñ heñ tareñnem yañ hime. Ningeb al kura gasoñne niyyeñ al gobe tareñner Al Kurunya hugiñeñ hiriryen. ⁵⁸ Nebe biñge Al Kuruj hitte mat katiñ go goyen. Asetiñ yagobe biñge 'mana' ineñ hanñyen goyen nene hinhan gega, kuñ kuñbe kamamiñ. Goyenbe al kura ne biñge yeñ hime gayen niyyeñ al gobe Al Kurunya hugiñeñ hiriryen," yinyiñ. ⁵⁹ Be, mere gabe Kapeneam taun bana Yuda marte gabu yare al saba yirde heñya tiyyiñ.

Yesuyen komatmiñ yago budam tubul teñ kwamiñ

⁶⁰ Be, sabamiñ go nurdeb Yesuyen komatmiñ yago kura belej, "Saba gabe epte ma bebak titek, meteñeñ wor po. Ganuñ belej epte nurde gama iryeñ?" yamiñ. ⁶¹ Irkeb Yesu go komatmiñ yago goyen yingey uliñ mere goke ñagak yeñ hike nurdeb, "Merene gare dufaytiñ haga ira? ⁶² Gwahade kenem kame ne Al Urmiñ gayen bikkeñ hinhemde mulgañ heñ hurkumeke neneñbe dahade nurnayiñ? ⁶³ Al Kuruj diliñde al gergeñ ird ird gobe Holi Spirit belej po ga iryeñ. Megen niñ marte sañiñde epte ma gwaha irnayiñ. Merene gayen al kura belej fudinde yeñ nuryeñbe Holi Spirit belej al goyen Al Kuruj diliñde gergeñ wor po iryeñ. ⁶⁴ Goyenbe kuratiñ kurabe merene gayen fudinde yeñ ma nurde hañ," yinyiñ. Gwaha yinyiñ gobe meteñmiñ miñ urde komatmiñ yawaryiñde mat po ganuñ belej yeñ ge dufaymiñ tareñ ma irnayiñ, irde ganuñ belej asogom haniñde kiryeñ goyen keñkela nurde hinhin geb, gogo yinyiñ. ⁶⁵ Irdeb sopte yinyiñ. "Kuratiñ kura belej merene pel irnayiñ goke teñbe, 'Al kura yingey epte ma ne hitte wanayiñ, Nanner tareñde po ga ne hitte wanayiñ,' dinhem gogo," yinyiñ.

⁶⁶ Be, mere go yiriñde matbe komatmiñ yago budambe gama ird ird niñ bada hamiñ. ⁶⁷ Irkeb Yesu belej komatmiñ 12 goyen, "Deñ manañ nubul tiniñ yeñ nurhañ?" yineñ gusuñarj yiryiñ. ⁶⁸ Irkeb Saimon Pita belej wol heñbe, "Doyañ Al Kuruj, ge po ga al belej nurde Al Kurunya hugiñeñ hitek merege yañ geb, gubul teñ ganuñ hitte kutek? ⁶⁹ Irde gebe Al Wukkeñ wor po Al Kuruj hitte mat wayariñ yeñ nurde dufayniñ sañiñ irde hite, irde gebe fudinde al gwahade yeñ nurde guney hite," inyiñ. ⁷⁰ Irkeb Yesu belej wol heñbe, "Deñ komatne 12 gayenbe nigeñ po basaña dirmiñ. Goyenpoga kuratiñ kurabe Satanyen dufay gama irde hi geb!" yinyiñ. ⁷¹ Gobe Yudas, Saimon Iskariot urmiñ niñ nurdeb gogo yiriñ. Yeñbe Yesuyen komatmiñ 12 bana hinhin gega, kamebe yeñ belej Yesu goyen asogom haniñde kiryiñ.

7

Yesube gabu nalu kuruj kura “Ya Kawan Hej Hej” iney hanjen goke Yerusalem hurkurij

¹ Be, Yuda marte doyan mar Yudia nanare hanjen goreb Yesu maynij yey yey ge doyan hej hinhan. Ningeb Yesube go nurdeb kamde kamde naluminbe hako hinhin geb, Yudia nana belej kutek ma iriyij. Irkeb Galili nana bana gon po hej kuj hinhin.

² Goyenbe Yuda marte gabu nalu kuruj kura “Ya Kawan Hej Hej” iney hanjen goyen forok yetek binde hej hikeb ³ Yesu kulin yago belej, “Nana ga tubul tej Yudia nanare kwa ko. Gogab mata tijen turuj yan wor po forok yirde hayen goyen gor nij komatge yago wor yennayij. ⁴ Al kura al budam belej nurd nunwoj yey goya banare ma mata tej hiyen geb. Gebe mata tijen turuj yan forok yirde hayen geb, nana kuruj gayen bana gebe al gwahade yey alya bereya yikala yirde kuj hayij,” inamin. ⁵ Yesu kulin yago yingende wor yey ge dufaymin tarej muj kura ma iramin geb, gogo gwaha inamin.

⁶ Goke tejbe Yesu belej wol hejbe, “Gwaha tej tej nalunebe hako geb. Munaj den hittebe nalu kuruj gabe igij ala po. ⁷ Megen nij marbe epte ma den haram dirnayij. Goyenbe nebe yey mata tej han gobe buluj tej han yey hugijen yinen himyen geb, goke igij ma nurd nunen han. ⁸ Ningeb denbe igij nij gabu nalu kurunde gor kunan ko. Nere kuj kuj nalu wor pobe hako geb, nalune forok yeke gab hurkenj,” yinyij. ⁹ Be, Yesu go gwaha yinenbe Galili gor po hinhin.

¹⁰ Irkeb kulin yagobe Yesu go gor po tubul tejbe Yerusalem kwaminj. Gega Yesu wor kame gab balminj hurkurij. ¹¹ Be, gabu nalu kuruj goyenter Yuda marte doyan mar belej yey ge nankenenbe, “Al gobe dare hi?” yey gusunaj hej hinhan.

¹² Be, Yerusalem al gabu iramin bana kuruj gob yey ge sisure tagaltij ala tej hinhan. Kura belejbe, “Yenbe al igij,” yekeb, kura belej, “Moñ, yey belej al usi yirde hi,” yey hinhan. ¹³ Goyenbe Yuda marte doyan mar goke kafura hejbe al kura belej Yesu nij muj kura kawan ma jut yey hinhan.

Yesu belej gabu nalu kurunde gor al saba yiryij

¹⁴ Be, gabu nalu kuruj goyen kuj kahalte hewen tej hikeyabe Yesu gob Al Kurujyen ya balem koya milgu irtij bana al gabu irde hanjen sawsawa kurunde gor hurkunbe al saba yiryij. ¹⁵ Irkeb Yuda mar belej nurde hurkunat tejbe, “Al gabe saba muj kura ma titij gega, dufay kuruj gabe dare nij tiyuj?” yaminj.

¹⁶ Irkeb mereminj go nurdeb Yesu belej wol hejbe, “Saba tej hime gabe nere moñ. Saba gabe nad nerke waminj al goyen hitte mat wan hi. ¹⁷ Al kura Al Kurujyen dufay gama ire yey nuryen al gobe saba tej hime gayen Al Kuruj hitte mat wan hi ma nigen dufayde mere tej hime goyen bebek tiyyen. ¹⁸ Al kura yingend dufayminde mere tej hiyen al gobe al belej turuj nirnan yey gwaha tej hiyen. Goyenbe al kura metenbe tiyayij yey hulyan iriyij al goyen turuj irnan yey meten tej hiyen al gobe al fudinde, usi minmoñ. ¹⁹ Den belej saba tarej gama irde hanjen gobe Mose belej dunyij. Goyenbe den kuruj gayen saba goyen kenkela ma gama irde hanj. Gega danij mununnij tej hanj?” yinyij. ²⁰ Gwaha yinkeb al buda gor gabu iramin goreb, “Al kura mugunen ma tej hi geb, danij gwaha yaha? Gebe ungurage yan,” inaminj. ²¹ Irkeb wol hejbe, “Nebe Sabat nalure kura mata tijen turuj yan unkenen forok irminj. Irkeb goke hurkunat tiyanj. ²² Goyenbe den wor Mose belej urtij yago guba yey yunnayij yirij goyen gama irtek yenbe Sabat nalure meten tej hanjen. (Guba yey yey mata gobe Mose belej ma minj uryij. Asetij yago mehenbe hinhan gore minj uraminj.) ²³ Ningeb dirij kura gote guba yey yey nalu goyen Sabat nalure forok yekeb Sabat nalu go yey bada ma hej hanjen. Irde Sabat nalure buluj tihit yey ma nurde hanjen. Ningeb ne wor al kura Sabat nalure sope irmeke igij wor po hiyuj gega, danij bitij ar nirde hanj? ²⁴ Ningeb denbe al kura mataminj sijare nij goyen po kenen goke ma tagal unnayij. Gwaha titjenbe al gore mata tej hi gote minj kenkela bebek tenya ga gobe igij ma buluj innayij,” yinyij.

Yesube Mesaia?

²⁵ Be, mere gwahade yeke nurdeb Yerusalem niñ mar kura beley, “Al gabe nende doyan mar beley mayniñ yeñ kurut yeñ hañ al go goyen moñ? ²⁶ Al gabe kawan po mere teñ hi. Goyenbe mel gore daha wet kura ma ineñ hañ. Niñgeb doyan mar wor yeñbe Mesaia yeñ nurde hañ wet? ²⁷ Goyenbe neñbe al gabe gor niñ yeñ nurde hite. Gega Mesaia wayyeñbe gor kura mat waya yeñ ma po nurtek,” yamiñ.

²⁸ Be, mel gore gwaha yekeb ya koya milgu irtin bana al gabu irde hanñyen sawsawa kurunde gor po Yesu gore al saba yirde heñyabe kuware, “Deñbe fudinde ne gayen keñkela nurd nuney hañ? Irde gor mat wayuñ yeñ nurde hañ? Moñ, deñbe go ma nurd nuney hañ geb. Nebe dufayner ma gar wamiriñ. Adone beley nad nerke wamiriñ. Matamiñbe fudinde wor po. Goyenbe deñbe go ma nurde uney hañ. ²⁹ Goyenpoga nebe yeñ beley nad nerke wamiriñ geb, keñkela nurde uney hime,” yiniñ.

³⁰ Be, Yesu beley go yiriñ muñ goke teñbe teñ mayniñ tiyamiñ. Gega mayke kamtek nalube hako hinhin geb, mayniñ yeñ kurut yamiñ gega, kura muñ sisañ ma uramiñ. ³¹ Goyenbe al buda bana goñbe al budam Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irtin hinhan. Niñgeb mel goreb, “Mesaia hoyañ damiñ beley wañbe al gare mata tiñey karkuwañ forok yirde hi goyen fole irde budam po iryey? Epte moñ!” yamiñ.

³² Be, Farisi mar gobe al beley mere gwahade teñ sisu balgarat teñ hike nuramiñ. Irdeb Al Kurun doloñ ird ird mata doyan marte karkuwañmiñya Farisi marya beley Yesu fere tiniñ yeñ Al Kurunñyen ya doyan irde hanñyen mar hulyañ yiramiñ.

³³ Be, Yesu beley, “Nebe nalu ulyañde ma deñya heñbe mulgañ heñ nad nerke wamiriñ al hitte kweñ. ³⁴ Irkeb ne niñ nañkennayiñ gega, go ma nennayiñ. Irdeb ne heñde gorbe deñ gwahade mar gobe epte ma kunayiñ,” yiniñ. ³⁵ Irkeb Yuda mar goreb yiñgeñ uliñ, “Al gabe dam beley neñ epte ma kentekde kweñ yeñ yeñ hi? Yeñbe nende al burgagaw kerde Grik marte nañare kwamiñ beley goñ kuñ Grik mar wet saba yireñ yeñ yeñ hi? ³⁶ Gobe daha yihim yeñbe, ‘Ne niñ nañkennayiñ gega, go ma nennayiñ. Irdeb ne heñde gorbe deñ gwahade mar gobe epte ma kunayiñ,’ yeñ hi?” yamiñ.

³⁷ Be, gabu nalu kurun goyen kuñ kuñ nalu funañde hiriñ. Nalu funañ gobe Yuda mar beley nalu kurun yeñ nurde hanñyen. Be, nalu go forok yekeb Yesu beley huwardeb kuware gaha yiniñ: “Al kura fe niñ irkeb ne hitte wañ fe niyyey. ³⁸ Niñgeb al kura ne niñ dufaymiñ tareñ iryeybe Al Kurunñyen asañde katiñ gwahade goyen po, Al Kurunña hugiñey heñ heñ matare niñ fe gore biñde mat marde wañ hiyey,” yiniñ. ³⁹ Be, Yesu beley fe kahañyañ merem tiyyiñ gobe kame al kura yeñ ge dufaymiñ tareñ irnayiñ marbe Holi Spirit tenayiñ yeñ gogo yiriñ. Gega goyenterbe Yesu goyen Al Kurun hitte ma mulgañ heñ hurkuñ deñem turñuñ yañ goyen go ma tiriñde hinhin geb, Holi Spiritbe kateñ miñmoñ.

⁴⁰ Be, meremiñ go nurdeb al kura beley, “Fudinde, al gabe kame wayyey yitiñ Al Kurunñyen mere basañ Al go goyen gago,” yamiñ. ⁴¹ Irkeb kura beleybe, “Yeñbe Mesaia,” yamiñ. Goyenbe kura beley, “Moñ, Mesaiaabe Galili nañare mat ma wayyey geb. ⁴² Al Kurunñyen asañdebe Mesaiaabe Dewityen miñde mat forok yiyyey, irde Dewit hinhin taunde Betlehem gor kawan hiyyey yitiñ moñ?” yamiñ. ⁴³ Be, Yesu niñ teñbe al buda goyen kurabe Yesu niñ hekeb kurabe Yesu asogo iramiñ. ⁴⁴ Kura beley Yesu go teñ mayniñ yeñ kurut yamiñ gega, sisañ ma po uramiñ.

Yuda marte doyan marbe Yesu niñ dufaymiñ sañiñ ma iramiñ

⁴⁵ Be, ya balem doyan irde hanñyen mar go Yesu fere tiniñ yeñ kwamiñ gega, walip yeñ nurdeb mulgañ heñ Al Kurun doloñ ird ird mata doyan marte karkuwañmiñya Farisi marya hitte kwamiñ. Kukeb yeñ beley, “Daniñ al go teñ ma wayhañ?” yineñ gusuñyañ yiramiñ. ⁴⁶ Irkeb ya balem gote doyan mar beley wol heñbe, “Al kura beley yeñ mere igiñ po teñ hi gwahade kura ma teñ hiyey,” yinamiñ. ⁴⁷ Irkeb Farisi mar goreb, “Deñ wor al gore usi dirde bitiñ yawara?” yinamiñ. ⁴⁸ Irdeb, “Doyan marya Farisi marya kura dufaymiñ al goke tareñ irke yenañ? Hubu wor po geb! ⁴⁹ Al buda Moseyen saba keñkela ma nurde hañ mar goreb gogo gama irde hañ. Go mar gobe Al Kurunñyen bearar bana

po hinayin,” yamin. ⁵⁰⁻⁵¹ Irkeb Nikodemus beleñ huwardeb, “Nende sabarebe al kura merem yañ irtek yeñbe al gote mere wor wor nurde gab merem yañ irnayin yitiñ moñ?” yineñ gusuñ yañ yiriyin. Nikodemusbe Farisi mar al gega, hakot yeñ beleñ kuñ Yesu keneñ sabamin nuryin al go goyen. ⁵² Be, Nikodemus beleñ gwaha yinkeb mel gore wol heñbe, “Ge manañ Galili nin al? Al Kurunyen mere keñkela kenayin. Irde gab Al Kurunyen mere basañ al kura Galili bana mat ma wayyen yitiñ goyen bebak tiyayin,” inamin.

[⁵³ Be, Yerusalem gabu iramin marbe bur yeñbe tiyumin tiyumin kwamin.]

8

¹ Goyenbe Yesube Olip dondonde hurkurin.

Bere mata bulun minyan kura Yesu hitte tawayamin

² Be, fay urkeb sopte Al Kurunyen ya balemde kurin. Irkeb al budam wañ kalyan keramin. Irkeb keperde saba yiriyin. ³ Be, Moseyen saba marya Farisi marya beleñ bere un yañ kura goyen al hoyanya duwan teñ hike keneñbe teñ wayamin. Tawakeb bere gob gabu iramin goyen dilin mar huwaryin. ⁴ Irkeb mel goreb, “Tisa, bere gabe un minyan gega, al hoyanya duwan teñ hike kenhet. ⁵ Moseyen sabarebe bere gahade gab horare gasa yirke kamnayin yitiñ hi. Munañ gebe gokeb daha yawayin?” iney gusuñ iramin. ⁶ Gusuñ gwahade iramin gobe Yesu beleñ daha wet kura yekeb meremin gore po bul irde merem yañ irnin yeñbe gusuñ gwahade iramin gogo. Goyenbe Yesu gob urgun kan hanin po megen mere kura kan hinhin. ⁷ Irkeb mel gore wol heñ heñ ge pakku irke huwardeb yinyin. “Deñ bana gayen al kura mata bulun minmon wor po hi keneñ gab yeñ wa meheñ heñ horare mayyen,” yinyin. ⁸ Irdeb sopte urgun kan megen mere kan hinhin.

⁹ Be, mere go nuramin marbe yunkureñ yunkureñ siksuk irde kuñ hinhan. Parguwak wa meheñ hamin. Kuñ kuñbe Yesuya bere goya po gor hinaryum. ¹⁰ Irkeb Yesu beleñ huwardeb, “Bere, al buda gar gobe damde hañ? Al kura merem yañ ma gira?” inyin. ¹¹ Irkeb bere goreb, “Gwaha, doyan al, hubu po,” inyin. Irkeb Yesu beleñ, “Be, ne wor merem yañ ma gireñ geb, kwa ko. Irdeb mata bulun sopte ma tiyayin,” inyin.]*

Yesube hulsi

¹² Be, kame Yesu gob al saba yirdeb, “Nebe alya bereya Al Kurun yikala yird yird hulsi. Ningeb al kura ne gama niryenbe mata bulunyen kidoma bana ma kuñ hiyen. Irde Al Kurunya hugineñ heñ heñ gote hulsi goyen tiyyen,” yinyin. ¹³ Irkeb Farisi mar beleñ iney teñbe, “Mere teñ ha gobe gigen ge po teñ yeñ ha. Ningeb merege kurun gobe min minmon geb, al kura beleñ fudinde yeñ ma nuryen,” inamin. ¹⁴ Irkeb wol heñbe, “Nebe gor mat wamirin, irde gor kweñ yeñ nurde hime. Ningeb nigen ge mere teñ hime gayenbe min manañ mere teñ hime. Goyenbe deñbe ne gayen gor mat wamirin, irde gor kweñ yeñ hime gobe mun kura ma nurde hañ. ¹⁵ Deñbe megen nin alyen dufayde po merem yañ nirde hañ. Gega nebe dende matare al mun kura merem yañ ma irde himyen. ¹⁶ Munañ ne beleñ al kura merem yañ yireñ mar gobe ne nunkureñ ma yireñ. Nanne hulyañ nirke wamirin al goya har geb, mel goyen merem yañ yireñ mata gobe mata huwak wor po. ¹⁷ Dende saba tareñdebe mere kura fudinde heñ heñ ninbe al irawa beleñ mere goyen sanin irkeb mere gobe fudinde yeñ nurnayin yeñ katin hi. ¹⁸ Ningeb nebe nigen ge mere teñ himyen, irde Adone nad nerke wamirin al gore wor ne yeñ hime gwahade po yeñ hi,” yinyin. ¹⁹ Irkeb mel gore, “Adogebe dare hi?” iney gusuñ iramin. Irkeb, “Deñbe neya Adoneyab go ma nurde duneñ hañ. Ne nurd nuneñ hañ manhan Adone wor nurde unwoñ,” yinyin. ²⁰ Saba gabe Al Kurunyen ya balem bana Al Kurun galak ird ird gasuñ bindere gor heñ al saba yiriyin. Goyenbe yeñ mayke kamtek nalube hako geb, al kura wañ teñ minmon.

²¹ Be, sopte po Yesu beleñ, “Nebe kweñ. Irke ne nin nankenayin. Irdeb mata bulun bana po heñ kamnayin. Goyenbe ne kweñde gorbe deñ epte ma kunayin,” yinyin. ²² Be,

* 8:11: Asañ hoyandebe 7:53-8:11 gobe ma hi.

Yesu mere tiyyiñ goyen Yuda mar beleñ nurdeb, “Al gab yingey temeyey tiya? Gwahade niñgeb gogo, ‘Ne kwenñde gorbe deñ epte ma kunayiy, yey hi?’ yey yingey uliy kadam gusuñay gird tiyamiñ. ²³ Goyenbe Yesu beleñ tebañ yinyiñ. “Deñbe megen gar niñ mar gega, nebe gwahade moñ. Deñbe megen gar niñ mata gama irde hañ gega, nebe Al Kuruñ hire gor niñ mata gama irde hime. ²⁴ Deñbe mata buluñtiñ bana goñ po heñ kamnayıñ dinhem gobe fudinde wor po dinhem. Niñgeb nebe al gwahade yey dıney himyen go goyen fudinde yey ma nurnayıñbe mata buluñtiñ bana goñ po heñ kamnayıñ,” yinyiñ. ²⁵ Irkeb mel goreb, “Gebe ganuñ al wor po?” iney gusuñay iramiñ. Irkeb wol heñbe, “Nebe al gwahade yey meheñde mat wor po dıney himyen al go goyen. ²⁶ Nebe mere misiñ budam goke deñ gayen merem yañ dirtek hime. Goyenbe nad nerke wamiñiy al gobe matamiñbe fudinde geb, nebe al gore nineñ hiyen go po megen niñ mar kuruñ gayen momoñ yirde hime,” yinyiñ.

²⁷ Be, mel gobe Yesu beleñ Naniñ ge mere dirde hi yey ma bebak tiyamiñ. ²⁸ Gwahade niñgeb Yesu beleñ, “Ne Al Urmiñ gayen deñ beleñ kuruse hende nisañ heñ mununke kammeke gab nebe al gwahade dıney himyen goyen goke bitiy bak yiyyey. Irdeb nebe dufayner ma mere teñbe Nanne beleñ saba nirde hi goyen po tagalde himyen goyen goke bebak tinayıñ. ²⁹ Nad nerke wamiñiy al gobe neya har. Nebe yey amañey nuryey mat po mata teñ himyen geb, nubul ma teñ hiyen,” yinyiñ. ³⁰ Be, al budam meremiñ nuramiñ mar gobe Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ.

Yesuya Abrahamya

³¹ Be, Yuda mar kura yey ge dufaymiñ tareñ irhet yamiñ mar goyen Yesu beleñ, “Sabane gayen keñkela tanarnayıñbe komatne wor po henayıñ. ³² Irde gab mere fudinde goyen nurnayıñ. Irke mere fudinde nurnayıñ gore gab mata buluñ bana mat dad siña diryey,” yinyiñ. ³³ Irkeb mel gore wol heñbe, “Neñbe Abrahamyen asem yago. Irde al kurat yufuk bana heñ metey muruñgem moñ ma teñ hitiy. Niñgeb daha yihim yeybe megen niñ kanduk bana ma hinayıñ dıney ha?” inamiñ. ³⁴ Irkeb wol heñbe, “Fudinde wor po dıney hime, al kura mata buluñ tiyyey gobe mata buluñ yufukde gor po heñ gote kanduk po teñ hiyey. ³⁵ Be, al kura al kurate yufukde heñ muruñgem moñ metey teñ uney hiyen al gobe hugiñey hitek gasuñ miñmoñ hiyyey. Goyenbe doyañ almiñ gote urmiñbe hugiñey naniñya hiriryey. ³⁶ Niñgeb ne Al Urmiñ gare mata buluñtiñ yad siña yirde dawarmekeb fudinde wor po deñbe mata buluñ bana ma wor po hinayıñ. ³⁷ Deñbe Abrahamyen asem yago yey nurde dıney hime. Goyenbe bitiy bana gobe mata buluñ beleñ po mañiy hitiy geb, merene nurtek ma hañ. Niñgeb mununniñ teñ hañ gogo. ³⁸ Nebe Nanne beleñ mata nikala nirke yeneñ himyen goyen po momoñ dirde hime. Munañ deñbe nantiñ beleñ mere dirke nurdeb goyen po teñ hañ,” yinyiñ. ³⁹ Irkeb mel goreb, “Abrahambe adoniniñ,” inamiñ. Irkeb, “Deñbe Abraham dirñey weñ manhan yey mata teñ hinhin goyen po teñ hiwoñ. ⁴⁰ Nebe mere fudinde Al Kuruñ hitte mat nurmiñ goyen po momoñ dirde himyen. Goyenpoga deñbe goke mununniñ teñ hañ. Abrahambe mata gwahade kura ma teñ hinhin. ⁴¹ Niñgeb deñbe adotiñ beleñ mata teñ hiyen goyen po teñ hañ,” yinyiñ. Irkeb mel gore igiy ma nurdeb, “Neñbe totpa diriñ moñ. Adoniniñbe Al Kuruñ unñkureñ gogo po,” inamiñ. ⁴² Irkeb Yesu beleñ, “Nebe Al Kuruñ hitte mat wamiñiy hime geb, nantiñbe fudinde Al Kuruñ manhan ne niñ amañey nurde hiwoñ. Nebe dufayner ma wamiñiy, yey beleñ nad nerke wamiñiy. ⁴³ Deñbe merene epte ma nurtek geb, gogo merene miñ bebak ma teñ hañ. ⁴⁴ Deñbe adotiñ Satanyen dirñey weñ. Irdeb adotiñde dufay buluñ goyen po gama irde mata titek po dirde hi. Yeybe mata fudinde muñ kura biñ bana ma hi geb, miñde mat wor po al gasa yirke kamde kamde al hiriñ. Yeybe usi al, irde usi mere gote miñ al. ⁴⁵ Niñgeb mere fudinde dıney hime gega, ne niñ hekkeñ ma nurde hañ. ⁴⁶ Deñ bana gayen ganuñ al kura beleñ mata buluñ gwahade tiyañ ninyey? Nebe mere fudinde teñ hime gega, daniñ ne niñ hekkeñ ma nurde hañ? ⁴⁷ Al kura Al Kuruñyenbe meremiñ nurde hiyen. Niñgeb deñbe Al Kuruñyen moñ geb, Al Kuruñyen mere ma nurde hañ gogo,” yinyiñ.

⁴⁸ Be, Yesu belej gwaha yinkeb Yuda mar gore wol hejbe, “Gebe Samaria niŋ al, uŋgura belej ketal gurtiŋ gintek gobe fudinde wor po gintek,” inamiŋ. ⁴⁹ Irkeb wol hejbe, “Nebe uŋgura ma ketal nurtiŋ hime. Nebe Adone turuŋ irde himekeb deŋ belejbe soŋ hej ne ma turuŋ nirde haŋ. ⁵⁰ Nebe deŋne turuŋ yaŋ ird ird niŋ ma nurde hime. Goyenbe deŋne turuŋ yaŋ irtek albe uŋkureŋ hi. Niŋgeb merem yaŋ nirde haŋ gobe yeŋ haniŋde kereŋ. ⁵¹ Fudinde wor po dineŋ hime, al kura merene gama iryeŋbe go ma kamyenŋ,” yinyiŋ.

⁵² Be, Yuda mar gobe Yesu mere tiyyiŋ goyen nurdeb, “Haŋkab gebe uŋgura ketal gurtiŋ ha yeŋ nurde gunhet. Abrahambe kamyiŋ, irde Al Kuruyen mere basan mar manan kamamiŋ. Gega gebe, ‘Al kura merene gama iryeŋbe go ma kamyenŋ,’ yeŋ ha? ⁵³ Abrahamya Al Kuruyen mere basan maryabe kamamiŋ. Munan ge gayenbe yeŋ folek? Al dahade go goyenbe ge gago?” inamiŋ. ⁵⁴ Irkeb wol hejbe, “Deŋne turuŋ yaŋ ireŋbe miŋ miŋmoŋ hiyyenŋ. Goyenbe Nanne deŋ belej Al Kuruyeniŋ yeŋ haŋ al gore deŋne turuŋ yaŋ irde hi geb. ⁵⁵ Deŋbe yeŋ ma nurd unenŋ haŋ gega, nebe nurde unenŋ hime. Irdeb ne belej al goyen ma nurde unenŋ hime yeweŋbe ne wor deŋ yara usi al heweŋ. Goyenbe nebe nurde unenŋbe meremiŋ gama irde himyen. ⁵⁶ Asetiŋ Abrahambe ne megen gar waŋ waŋ nalu goyen kenmewoŋ yeŋ nuryiŋ. Irdeb keneŋbe amanŋ wor po hiriŋ,” yinyiŋ. ⁵⁷ Irkeb mel goreb, “Ge gayen damage 50 ma hej hi gega, Abraham kenariŋ?” inamiŋ. ⁵⁸ Irkeb wol hejbe, “Fudinde wor po dineŋ hime, Abraham forok ma yiriŋya nebe hinhem!” yinyiŋ. ⁵⁹ Gwaha yinkeb mel gore hora yadeb mayniŋ tiyamiŋ. Irkeb bana kuŋbe Al Kuruyen ya balem goyen tubul teŋ hoyanŋde kuriŋ.

9

Al diliŋ titmiŋ kura sope iryiŋ

¹ Be, Yesu gob belej kuŋ hejyabe al kura miliŋ belej diliŋ titmiŋ gwahade po kawan kirtiŋ goyen kinyiŋ. ² Irkeb komatmiŋ belej, “Rabai, ganuŋ belej mata buluŋ tiyyiŋ? Al gare ma miliŋ naniŋ belej tiyaryum geb, gago gwahade po kawan hiriŋ?” inamiŋ. ³ Irkeb wol hejbe, “Diliŋ titmiŋ gobe yiŋgeŋde mata buluŋ ma miliŋya naniŋyat mata buluŋ belej ma iryiŋ. Gobe Al Kuruyen saŋiŋ yeŋ hitte kawan forok yiyyenŋ yeŋbe gwahade po kawan hiriŋ. ⁴ Munan neŋbe naŋa hikeya po nad nerke wamiŋ al gote metenŋ teŋ hitte. Moŋgo kidoma hekeb epte ma metenŋ titek geb. ⁵ Nebe megen gar hime nalure gabe alya bereya Al Kuruy yikala yird yird hulsi geb,” yinyiŋ.

⁶ Be, gwaha yineŋbe mulowore meyan teŋbe tigiri tike woŋa hekeb teŋ al gote diliŋde sam iryiŋ. ⁷ Gwaha irdeb, “Kuŋ Siloam fe alare delge hala,” inyiŋ. (Siloam gote miŋbe Teŋ Kerke Kutuŋ.) Irkeb al gobe kuŋ fete gor diliŋ haldebe diliŋ wuk yeke nankenenbe mulgan hej wayyiŋ. ⁸ Irkeb tiyuŋmiŋde niŋ marya hakot diliŋ titmiŋ hej kaŋan teŋ hike keneŋ hitiŋ mar goreb gusuŋan hamiŋ. “Al gabe belen keperde kaŋan teŋ hiyen al go goyen moŋ?” yamiŋ. ⁹ Irdeb al kura belej, “Al diliŋ titmiŋ gar go goyen,” yekeb kura beleŋbe, “Moŋ, yeŋ moŋ. Al kura yeŋ yara po be,” yamiŋ. Goyenbe al goreb, “Nebe yeŋ haŋ al goyen,” yinyiŋ. ¹⁰ Irkeb mel goreb, “Daha matbe igiŋ hej gogo nankenha?” inamiŋ. ¹¹ Irkeb, “Al Yesu inenŋ hanjen al go gore woŋa irde delne sam yira. Irdeb, ‘Kuŋ Siloam fe alare hala,’ ninkeb kuŋ haldebe gago nankenhem,” yinyiŋ. ¹² Gwaha yinkeb, “Al gobe dare hi?” inenŋ gusuŋan irkeb, “Go ma nurde hime,” yinyiŋ.

¹³ Be, mel gore al goyen teŋ Farisi mar hitte tukamiŋ. ¹⁴ Be, Yesu belej mulowo meyan irde tigiri teŋ gore po al diliŋ titmiŋ goyen sope iryiŋ nalu gobe Sabat nalu. ¹⁵ Niŋgeb Farisi mar wor yeŋ belej daha mat diliŋ igiŋ heke nankiniŋ goke gusuŋan iramiŋ. Irkeb, “Yeŋ belej woŋa teŋ delner sam irke kuŋ fete delne haldebe nankenhem,” yinyiŋ. ¹⁶ Irkeb Farisi mar kura belej, “Al gobe Sabat nalure niŋ mata ma gama ira geb, yeŋbe Al Kuruy hitte mat ma watiŋ geb,” yamiŋ. Goyenbe kura beleŋbe, “Gwahade kenem mata buluŋ al beleŋbe dahadem mata tiŋenŋ turuŋ yaŋ Al Kuruy belej po ga yirtek goyen yirde hi?” yinenŋ gusuŋan hamiŋ. Be, mel gobe gwaha teŋ yiŋgeŋ uliŋ kadom mohonŋde tiyamiŋ. ¹⁷ Be, gwaha teŋ kuŋ kuŋ funanbe al diliŋ igiŋ hiriŋ al goyen gusuŋan

iramij. “Delge sope ira al gobe ganuj yej nurde ha?” inamij. Irkeb al goreb, “Yejbe Al Kurujyen mere basaj al geb,” yinyij.

¹⁸ Be, Yuda marte doyanj marbe al dilij titmij gega sope irke nanjinyij goyen fudinde yej ma nuramij. Irdeb milijya nanijya nij keya heke wayaryum. ¹⁹ Wakeb, “Al gayenbe urtirij? Irde yejbe dilij titmij gwahade po kawaj hirij yej haryen go goyen? Goyenbe dahade ningeb hanjabe nanjkenj hi?” yinej gusujanj yiramij. ²⁰ Irkeb al gote nanijya milijya belej wol hejbe, “Gabe urdere. Irdeb dilij titmij gwahade po kawaj hirij gobe nurde har. ²¹ Goyenbe daha mat nanjena, irde ganuj belej sope ira gobe ma nurde har. Yejbe parguwak geb, yingej momoj diryej geb, gusujanj irnanj” yinaryum. ²² Be, Yuda marte doyanj mar gobe bikkej mere sege irdeb, “Al kura Yesube Mesaia yekeb takira titek. Irkeb gabu yaninijde epte ma wanayij,” yej mere mayamij. Ningeb nanijya milijya go mere goyen nuraryumde geb, doyanj mar goke kafura hejbe, ²³ “Yingej gusujanj irnanj. Yejbe parguwak geb,” yinaryum gogo.

²⁴ Be, sopte al dilij titmij go inke wayyij. Irkeb, “Delge sope ira al gobe mata buluj al yej nurde unej hite. Ningeb al go denjem turuj yanj irtinejbe Al Kuruj denjem turuj yanj ira ko,” inamij. ²⁵ Irkeb wol hejbe, “Al gobe mata buluj al ma gwahade moj gobe ma nurhem. Goyenpoga nebe delne titmij hinhem gega, gago nanjenhem go po ga nurde hime,” yinyij. ²⁶ Gwaha yinkeb mel goreb, “Daha daha gira? Daha mat delge sope irke nanjenha?” inej gusujanj iramij. ²⁷ Irkeb wol hejbe, “Nebe bikkej momoj dirhem gega, merene ma nurhanj. Gega danij sopte nurnij tej hanj? Dej mananj yende komatmij hinij yej tej hanj?” yinyij. ²⁸ Gwaha yinkeb mel goreb sukal irde, “Ge po gab al gote komatmij! Nejbe Moseyen komat geb! ²⁹ Mosebe Al Kuruj belej mere iryij gobe nurde hite. Goyenbe al gobe gor kura mat wayuj yej ma po nurde unej hite,” yamij. ³⁰ Irkeb wol hejbe, “Be, dej belej al gobe gor kura mat wayuj yej ma nurde hite yej hanj gobe kukuwamnej wor po. Gega nebe al gore sope nirke gago nanjkenj hime. ³¹ Al Kurujbe mata buluj marte merebe go ma wol hej yunej hiyen. Munanj Al Kuruj palap irde dufaymij gama irde hanj mar gote merebe nurde wol hej hiyen yej nurde hityen. ³² Irde al kura al dilij titmij gwahade po kawaj hitij goyen sope irke nanjintij baranej kura ma po nurde hityen. ³³ Sope nira al gobe Al Kuruj hitte mat ma wayuj manhan det kura ma irwoj,” yinyij. ³⁴ Gwaha yinkeb mel gore wol hejbe, “Gebe mata buluj bana po kawaj hej kuj kuruj hawanj. Ningeb danij ge gahade gare saba direj tej ha!” inejbe gabu yaminde mat huginej takira tiyamij.

³⁵ Be, Yesu gob al dilij titmij goyen Yuda marte doyanj mar belej takira tiyamij gote mere momoj nuryij. Irdeb al goyen kenejbe, “Ge gayen Al Urminj nij dufayge tarej irha?” inyij. ³⁶ Irkeb al goreb, “Doyanj al, yejbe al ganuj? Momoj nira. Irkeb yej ge dufayne tarej irej,” inyij. ³⁷ Irkeb Yesu belej wol hejbe, “Al gobe bikkej kenha. Fudinde wor po, al gobe mere girde hime al ne gago po geb,” inyij. ³⁸ Irkeb al goreb, “Doyanj Al Kuruj, ge nij dufayne sanij irhem,” inejbe dokolhoj yuguluj tej turuj iryij. ³⁹ Irkeb, “Nebe al igijya bulujya pota yird yird nij megen gar wamirij. Gogab ne nij dufaymij tarej irnayij marbe dilij titmij gega nanjinyej go gwahade Al Kurujyen dufay kenjela bebak tinayij. Munanj al kura harhok nunnayij marbe al kura dilij titmij yara Al Kurujyen dufay epte ma bebak tinayij,” inyij. ⁴⁰ Irkeb Farisi mar kura yejya hinhan gore nurdeb, “Gebe nej gayen wor diltij titmij dinej ha?” inamij. ⁴¹ Irkeb wol hejbe, “Dejbe dindikej ge yej, ‘Dilninij titmij geb, Al Kurujyen mere kenej bebak ma tej hite,’ yej hanj manhan Al Kuruj belej mata buluj mar ma dinwoj. Goyenbe dindikej, ‘Nejbe dilninij titmij moj, igij Al Kurujyen mere kenej bebak tej hite,’ yej hanj geb, bikkej mata buluj bana hanj yej denej hime,” yinyij.

10

Sipsipya doyanj alminjya

¹ Be, Yesu go sopte gaha yinyij: “Fudinde wor po dinej hime, al kura sipsip nij koya kirtij goyen yamemde mat ma waj koya go nandu urde hurkuyej al gobe kawe marya al

gasa yirniñ yirniñ yirde detmiñ kawem yade hañyen marya geb. ² Goyenbe sipsip doyañ al wor pobe sipsip koya gote yamere mat wañ hurkuyej. ³ Irkeb sipsip koya gote yame doyañ irde hi al goreb yame fegelde unyeñ. Irkeb hurkuñ sipsipmiñ goyen derje yurke tumñañ wakeb bul yirde siñare yukuyeñ. ⁴ Be, sipsipmiñ yingende go po yade siñare yukuñbe yingej wa meheñ heñ kuñ heñya mere yirde hiyeñ. Irkeb melak nurde hañyen geb, yeñ po gama irnayeñ. ⁵ Goyenbe al tiñeñbe epte ma wor po gama irnayeñ. Fudinde, sipsip gobe al tiñeñ gote melak ma nurde hañyen geb, keneñ yilwa irde busaharnayeñ,” yinyeñ.

⁶ Be, Yesube maya mere gwaha mat yiryiñ gega, sabamiñ nurde hinhan marbe goke dineñ hi yeñ ma bebak tiyamiñ. ⁷ Niñgeb Yesu gore sopte gaha yinyeñ: “Fudinde wor po dineñ hime, nebe sipsip niñ koya kirtiñ gote yame. ⁸ Niñgeb al kura asogo nirde neñ wa neñ wa teñ hañyen mar kuruj gobe kawe marya al gasa yirniñ yirniñ yirde detmiñ kawem yade hañyen marya geb, sipsip gore meremiñ ma nuramiñ. ⁹ Nebe yame yara. Niñgeb al kura ne hitte mat wañ Al Kuruj hire gor hurkuyeñbe det kura beleñ epte ma buluj iryeñ. Al gobe sipsip beleñ koya biñde hurkuñ usañ heñ siñare kateñ yamuñ nene hañyen go gwahade goyen igiñ po hiyeñ. ¹⁰ Kawe albe sipsip kawe teñ gasa yirde buluj buluj yireñ yeñ wañ hiyeñ. Goyenpoga nebe merene nurde hañ mar gob Al Kurujya hugiñeñ heñ heñ goyen yuneñ. Irkeb mel gobe Al Kurujya hugiñeñ hinayiñ goyenbe igiñ wor po hinayiñ.

¹¹ “Be, nebe sipsip doyañ al igiñ. Sipsip doyañ al igiñbe sipsipmiñ ge teñ yingej kamde kamde niñ ma nurde hiyeñ. Igiñ kamyej. ¹² Goyenbe al damu irke ga sipsip doyañ yirde hiyeñ al gobe sipsip gote miñ al moñ. Niñgeb kulu duwi kura wake keneñbe sipsip goyen gor po okohom yubul teñ busaharyej. Irkeb kulu duwi beleñ sipsip goyen yisike burgagaw kernayeñ. ¹³ Al gobe damu irke hora niñ po nurde sipsip doyañ yirde hiyeñ geb, sipsip goke ma nurde busaharyej.

¹⁴⁻¹⁵ “Be, nebe sipsip doyañ al igiñ. Nanne beleñ nurd nuneñ hi, irkeb ne wor nurd unej hime. Gwahade goyen po, nebe sipsipne nurde yuneñ hime, irke sipsipne wor nurd nuneñ hañ. Irde sipsipneñ teñ kame yeñbe igiñ kameñ. ¹⁶ Nebe sipsipne hoyañ manañ hañ. Gobe koya bana gor ma hañ. Goyenbe go manañ yawareñ. Yeñ manañ melakne nurnayeñ. Irde sipsip koya bana hañ goya tumñañ hike doyañ yird yird al manañ ne nuñkureñ po heñ.

¹⁷ “Nebe kame sopte huwareñ yeñ nurdeb Nanner alya bereya goke teñ kameñ. Niñgeb Nannebe goke teñ ne gayen bubulkuñne wor po yeñ nurde nuneñ hi. ¹⁸ Al kura beleñ tareñmiñde epte ma mununke kameñ. Nebe alya bereya goke kame yeñbe igiñ kameñ, irde sopte huware yeñbe igiñ huwareñ. Go tiyeñ gobe Adone beleñ gwaha tiyayiñ ninyeñ geb, gogo tiyeñ,” yinyeñ.

¹⁹ Be, mere tiyyiñ goyen nurdeb Yuda mar beleñ sopte yingej uliñ kadam mohonde tiyamiñ. ²⁰ Al budambe, “Al gabe uñgura ketal urtiñ geb, kukuwa wor po! Niñgeb daniñ meremiñ nurde hañ?” yamiñ. ²¹ Goyenbe kurabe, “Meremiñbe uñgura ketal urtiñ al beleñ mere titiñ yara moñ. Uñgurabe al diliñ titmiñ igiñ sope iryeñ? Epte moñ geb,” yamiñ.

Yuda mar tumñañ Yesu asogo iramiñ

²² Be, kuñ kuñ gabu nalu kuruj kura “Ya Balem Al Kuruj Untek” inej hañyen goyen Yerusalem forok yiriñ. Goyenterbe naña uysuñ wor po heñ heñ nalu.* ²³ Be, Yesube Al Kurujyen ya balem bana ya kawan yulyañeñ kura Solomonyen Paranda inej hañyen bana goyañ kuñ hinhin. ²⁴ Irkeb Yuda mar beleñ wañ Yesu kalyañ kerdeb, “Daha naña gab nebe al gwahade yeñ bebak dirkeb kukuwamñeñ ma nurtek? Gebe Mesaia kenem bebak po dirayiñ,” inamiñ.

²⁵ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Nebe momoñ dirmiñ gega, merene goyen fudinde yeñ ma nurde hañ. Mata tiñeñ turñuñ yañ ne beleñ Nanner sañiñde forok yirde himyen

* 10:22: Naña uysuñ wor po heñ heñ nalu gobe ais kateñ hiyeñ geb, anutayen mere matbe “winta” yeñ hañyen.

goreb nebe al gwahade yeŋ dikala dirde haŋ. ²⁶ Goyenbe deŋbe nere sipsip moŋ geb, merene fudinde yeŋ ma nurde haŋ. ²⁷ Nere sipsipbe melakne nurde gama nirde haŋ. Ne wor sipsip go nurd yuneŋ hime. ²⁸ Nebe Al Kurunŋya hugineŋ heŋ heŋ goyen yeŋ yuneŋ himyen. Niŋgeb go ma po buluŋ henayiŋ. Irdeb al kura beleŋ hanner mat epte ma sipsipne kura goranŋ niryeŋ. ²⁹ Nanne beleŋ alya bereyamiŋ sipsip yara goyen ne nuntiŋ. Yeŋbe tareŋmiŋ kurunŋ wor po. Niŋgeb sipsip goyen yeŋ doyaŋ yirde hiyeŋde mat epte ma al kura beleŋ goranŋ yiryeŋ. ³⁰ Neya Adoneyabe unjkureŋ po geb,” yinyiŋ.

³¹ Be, Yesu beleŋ gwaha yinkeb mel gore sopte hora yadeb mayniŋ tiyamiŋ. ³² Goyenbe Yesu beleŋ yinyiŋ. “Nebe meteŋ igiŋ wor po forok yirde duneŋ himyen. Gega meteŋ igiŋ damiŋ goyen goke igiŋ ma nurde mununniŋ teŋ haŋ?” yinyiŋ.

³³ Irkeb mel gore wol heŋbe, “Neŋbe mata tiŋeŋ forok yirde hayen goyen goke ma mugunniŋ teŋ hite. Goyenbe gebe al neŋ yara po gore, ‘Nebe Al Kurunŋ,’ yeŋ ha gobe Al Kurunŋ sukal irde ha geb, goke mugunniŋ teŋ hite,” inamiŋ.

³⁴ Irkeb wol heŋbe, “Dende sabarebe Al Kurunŋ beleŋ Israel marte doyaŋ mar kura turunŋ yirdeb, ‘Deŋbe nigeŋ yara,’ gwaha yitiŋ goyen kapyanŋ ma heŋ hanŋyen? ³⁵ Al Kurunŋ beleŋ meremiŋ yunyiŋ mar goyen, ‘Deŋbe nigeŋ yara,’ yinyiŋ. Al Kurunŋyen asaŋde niŋ merebe fudinde wor po epte ma usi yetek. ³⁶ Nebe Adone beleŋ basiŋa nirde nad nerke megen gar wamiŋ. Niŋgeb nebe Israel marte doyaŋ mar kura Al Kurunŋ beleŋ, ‘Deŋbe nigeŋ yara,’ yinyiŋ mar gote folek. Gega dahade niŋgeb nebe Al Kurunŋ Urmiŋ yemekeb deŋ beleŋ Al Kurunŋ sukal irha ninhaŋ? ³⁷ Ne beleŋ Adoner meteŋ ma teŋ himeke neneŋbe dufaytiŋ ne niŋ tareŋ ma irnayiŋ. ³⁸ Goyenbe gwaha teŋ hime kenem ne niŋ hekkeŋ nurnayiŋ. Gega gwaha teŋ teŋmiŋ meteŋeŋ kenem mata tiŋeŋ turunŋ yaŋ forok yirde himyen go po yeneŋbe fudinde yeŋ nurnayiŋ. Gogab Adonebe neya hike, nebe yeŋya har goyen bebak tinayiŋ. Irde yeŋya neyabe unjkureŋ po yeŋ nurnayiŋ,” yinyiŋ. ³⁹ Be, meremiŋ goke mel gore sopte teŋ mayniŋ tiyamiŋ. Gega isal po uryiŋ.

⁴⁰ Be, gor matbe Yodan fe siŋa kurhan haŋkapyo Yon beleŋ al baptais yirde hinhin beleŋ goŋ kuriŋ. Irdeb goŋ hinhin. ⁴¹ Irkeb al budam yeŋ hitte wayamiŋ. Irdeb, “Yonbe mata tiŋeŋ turunŋ yaŋ kurayen kurayen ma forok yiryiŋ. Goyenbe yeŋ beleŋ al gake tagalde hinhin gobe fudinde wor po,” yamiŋ. ⁴² Irdeb go gasuŋde gorbe al budam yeŋ ge dufaymiŋ saŋiŋ iramiŋ.

11

Lasarus kamyiŋ

¹ Be, al kura deŋem Lasarus goyen garbam buluŋ po hiriŋ. Yeŋbe Betani tiyuŋde niŋ al. Betani gobe Mariaya babam Martayat tiyuŋ. ² Maria gobe he fimiŋ hamiŋ kusamuŋ gore po Doyaŋ Al Kurunŋyen kahaŋde wogorde tonanŋ yuwalheŋ beleŋ po utma tiyyiŋ bere go goyen. Be, kuliŋ Lasarusbe garbam iryiŋ. ³ Niŋgeb ire babamya goreb Yesu niŋ keya heŋbe, “Doyaŋ Al Kurunŋ, kadge amaŋeŋ wor po nurde uneŋ hayen al gobe garbam hihi,” yaryum. ⁴ Irkeb Yesu gobe mere go nurdeb, “Garbam goreb Lasarus mayke kamyenŋ. Goyenbe hugineŋ ma kamyenŋ. Al Kurunŋ deŋem turunŋ yaŋ ird ird niŋ garbam go forok yiyuŋ. Irde ne Al Urmiŋ gayen al beleŋ Lasarus hitte mata forok ireŋ goyen keneŋbe deŋne turunŋ yaŋ irnayiŋ,” yiriŋ. ⁵ Yesube Martaya haymiŋya kuliŋ Lasarusya niŋ amaŋeŋ wor po nurde yuneŋ hinhin. ⁶ Goyenbe Lasarus garbam hiriŋ mere momoŋbe nuryiŋ gega, hinhinde gor po sopte wawuŋ irawa firyiŋ.

⁷ Irde gab komatmiŋ yago goyen, “Mulganŋ heŋ Yudia nanare kuniŋ,” yinyiŋ. ⁸ Irkeb komatmiŋ beleŋ inamiŋ. “Goyenbe Rabai, gorbe Yuda mar beleŋ horare soŋ mugunanŋ go. Gega sopte mulganŋ heŋ gor kweŋ teŋ ha?” inamiŋ. ⁹ Gwaha inkeb yeŋ kamtek nalube hako geb, go ma mununnayiŋ yineŋbe maya mere mat gaha yinyiŋ: “Wampot mat wawuŋbana naŋa kurkuyeŋ go kahal banabe awa 12 hanŋyen. Niŋgeb naŋa temeyde hikeyabe albe igiŋ dawet keŋkela yennayiŋ geb, al kura beleŋyaŋ kuŋ heŋya epte ma kukuhuk uryeŋ. ¹⁰ Goyenbe wawuŋbe kidoma geb, beleŋ kuŋ heŋbe takteŋ mayyenŋ,” yinyiŋ.

¹¹ Be, gwaha yinenbe sopte po, “Kadniniñ Lasarusbe ferde hi ningeb, ne beleñ kurjbe isañ hewerj tihim,” yinyinj. ¹² Irkeb komatmiñ beleñ wol heñbe, “Doyañ Al Kuruñ, yeñbe dulinj ferde hi gob iginj hiyyen,” inamiñ. ¹³ Goyenbe Yesube Lasarus goyen kamiñ goke yinyinj. Gega komatmiñbe fudinde ferd ferd niñ dineñ hi yeñ nuramiñ. ¹⁴ Be, mel gore gwahade nuramiñ geb, Yesu beleñ kawan po yinyinj. “Lasarusbe kamuñ. ¹⁵ Goyenbe ne beleñ yeñ hitte mata kura forok irmeke keneñbe ne niñ dufaytiñ tareñ irnayıñ yeñbe gogo Lasarus hitte arañeñ ma kumiñ goke amañeñ nurhem. Goyenbe hañkabe wake yeñ hitte kuniñ,” yinyinj. ¹⁶ Irkeb komatmiñ kura Tomas, deñem kurabe Didimus gore diñuñ hoyañ yinyinj. “Neñ manañ tumñañ kuniñ. Gogab yeñya tumñañ kamtek geb,” yinyinj.

¹⁷ Be, Yesu go Betani forok yiriñ. Irdeb, “Lasarusbe bikkeñ gote yereñ horabok mete bana mete tiyañ,” yeke nuryiñ. ¹⁸ Betani mat Yerusalemba 3 kilomita gwahade po, gisaw wor po moñ. ¹⁹ Niñgeb Yuda mar budam beleñ ire babamya gote kuliñ kamiñ goke kuñ biñ yurum yirniñ yeñ wayamiñ.

²⁰ Be, Marta go Yesu wañ hinhin mere momoñ go nurdeb kuñ belen tupi tiye yeñ kuriñ. Goyenbe Mariabe yare hinhin. ²¹ Be, Marta beleñ kuñ Yesu keneñbe, “Doyañ Al Kuruñ, ge gar hinhan manhan kolnebe go ma kamwoñ. ²² Goyenbe hañka gayen wor det kurañ Al Kuruñ gusuñañ irkeb gunyen yeñ nurde hime,” inyinj. ²³ Irkeb Yesu beleñ, “Kolgebe sopte huwaryeñ,” inyinj. ²⁴ Irkeb Marta beleñ wol heñbe, “Nalu funañde al kamtiñ huward huward nalurebe yeñ manañ sopte huwaryeñ gob nurde hime,” inyinj. ²⁵ Irkeb, “Al kamtiñde mat huwarnayıñ, irde Al Kuruñya hugiñeñ hinayıñ gote miñ albe ne gago. Niñgeb al kura ne niñ dufaymiñ tareñ irtiñ kamiñ gobe sopte huwaryeñ. ²⁶ Irde al dufaymiñ ne niñ sañiñ irde Al Kuruñya hugiñeñ hinayıñ marbe Al Kuruñ diliñde al kamtiñ ma hinayıñ. Ga ginhem gayen fudinde yeñ nurde ha?” inyinj. ²⁷ Gwaha inkeb Marta beleñ, “Gwaha, Doyañ Al Kuruñ, gebe fudinde wor po Mesaia, Al Kuruñ Urmiñ megen gar wayyeñ yitiñ al go goyen yeñ nurde hime,” inyinj. ²⁸ Gwaha inenbe mulgañ heñ kuñ haymiñ Maria muñ po hoy irdeb, “Tisabe waya. Irde ge niñ gusuñañ heñ hi,” inyinj. ²⁹ Irkeb Maria gob arañ po huwarde Yesu hitte kuriñ.

³⁰ Be, Yesu gobe tiyuñde ma forok yiriñ. Martaya mere tiyaryumde gor po hinhin. ³¹ Be, Yuda mar yare gor heñ Maria biñ yurum irde hinhan mar goyen Maria beleñ bemel po huwarde kat kuke keneñbe bembare kuñ esej wet kuñ hi yeñbe gama irde kwamiñ. ³² Be, Maria gobe kuñ Yesu hinhinde gor forok yeñ keneñbe kahañ miñde kateñ dokolhoñ yuguluñ teñbe, “Doyañ Al Kuruñ, ge gar hinhan manhan gob kolnebe go ma kamwoñ,” inyinj. ³³ Be, Mariaya Yuda mar yeñ gama irde wayamiñ morya goyen tumñañ esej hike Yesu beleñ yeneñbe Yesu wor biñde mat mel goke bunineñ wor po nurde biñ kanduk hiriñ. ³⁴ Irdeb, “Dare mete tiyañ?” yineñ gusuñañ yiryiñ. Irkeb mel gore wol heñbe, “Doyañ Al Kuruñ, wake kuniñ. Irde ga kena,” inamiñ. ³⁵ Be, Yesu go diliñ fimiñ katyiñ. ³⁶ Irkeb Yuda mar goreb, “Go kennañ, Lasarus niñ amañeñ wor po nurde hiyen geb gogo esa,” yamiñ. ³⁷ Goyenbe al kura beleñ, “Yeñbe al diliñ titmiñ sope irke nanñkinuñ. Gega Lasarusbe daniñ ma sope irke gogo kamuñ?” yamiñ.

Lasarus kamtiñde mat isañ hiriñ

³⁸ Be, Yesu go sopte po bunineñ wor po nurdeb bembare kuriñ. Bemba gobe horabok, irdeb hora kuruñ kura kañ kañ irde yamem goyen tatiñ hinhin. ³⁹ Be, Yesu beleñ, “Hora ga teñ siña irnañ,” yinyinj. Irkeb al kamtiñ gote babam Marta beleñ, “Goyenbe, Doyañ Al Kuruñ, kolne hakwambe bemba bana hike wawuñ sipte hihi geb hamiñ buluñ hihi,” inyinj. ⁴⁰ Gwaha inkeb, “Dufayge ne niñ tareñ irayıñbe Al Kuruñyen tareñ turñuñ yañ goyen kenayıñ ma ginhem?” inyinj. ⁴¹ Irkeb mel goreb hora kuruñ goyen teñ siña iramiñ. Irkeb Yesu beleñ kotañ kañbe, “Ado, merene nurha goke iginj wor po nurd gunhem. ⁴² Nebe merene hugiñeñ nurde hayen goyen nurde himyen. Goyenbe al gar harde hañ gake teñbe gago gineñ hime. Gogab nebe ge beleñ nad nerke wamiñ goyen fudinde yeñ nurnayıñ,” yiriñ. ⁴³ Gwaha yeñbe Yesu go uguñ po, “Lasarus, siñare kata,” inyinj. ⁴⁴ Irkeb

al kamtiñ gobe haniñya kahaniya amil beleñ po bili irde kimiñ mala titiñ goyen siñare katyiñ. Irkeb Yesu beleñ, “Bembare niñ amil go hol irde unerñbe tubul tike kwi,” yiniñ.

Yesu mayke kami yeñ mere sege iramiñ

⁴⁵ Be, Yuda mar budam Maria kinniñ yeñ wayamiñ mar goyen Yesu mata tiyyiñ goyen kenerñbe yeñ ge dufaymiñ sañiñ iramiñ. ⁴⁶ Goyenbe kuramiñbe Farisi mar hitte kuñbe Yesu mata tiyyiñ goyen momoñ yiramiñ. ⁴⁷ Irkeb Al Kurun doloñ ird ird mata doyañ mar pris buda gote karkuwañmiñya Farisi marya beleñ mere sege irniñ yeñ Yuda marte doyañ mar hoy yiramiñ. Hoy yirke wakeb, “Be, neñbe daha titek? Al gabe mata tiñeñ turñuñ yañ wor po forok yirde hi. ⁴⁸ Al gayen tubul titeke gwahade po teñ hiyeñ gobe al tumñañ yeñ ge dufaymiñ sañiñ irniñ tahañ. Irkeb Roma gabman beleñ wañbe nende Al Kurunyen ya balemya alya bereya tumñañ gwamuñ yurnayiñ geb,” yamiñ. ⁴⁹⁻⁵⁰ Irkeb pris buda gote karkuwañmiñ bana goñ kura deñembe Kaiafas goreb tareñ po, “Deñbe det kura ma wor po nurde hañ. Nañaniniñya neñ almemya tumñañ buluñ hetek gobe igiñ moñ. Niñgeb al unkuereñ gare po kamyey gab kanduk kurun goyen kentek moñ,” yiniñ. Kaiafas gobe Yesu hinhin goyenter pris marte kurunmiñ heñ metey teñ hiyen al.

⁵¹ Be, Kaiafas gore mere tiyyiñ gobe mali dufaymiñde ma mere tiyyiñ. Yeñbe dama goyenter pris buda gote kurunmiñ heñ metey teñ hinhin geb, Yesu goyen Yuda mar niñ teñ kamyey yeñbe gogo mata kame forok yetek goke tagalyiñ. ⁵² Irde Yuda mar muñ po moñ, Al Kurunyen dirneñ weñ hoyañde hoyañde hañ wor yawañ tumñañ gabu yirde unkuereñ po iryeñ goke teñ kamyey goyen wor tagalyiñ. ⁵³ Niñgeb gor matbe mel gobe Yesu daha mat kura mayteke kamyey yeñ beleñ niñ nañkeneñ hinhan.

⁵⁴ Niñgeb Yesube goke teñbe Yuda mar diliñañ ma kuñ hinhin. Gwaha titneñbe yubul teñ sawsawa naña bindere tiyuñ kura Efraim iney hanyende komatmiñya kuñbe gor hinhan.

⁵⁵ Be, Yuda marte gabu nalu kurun kura Pasoba goyen binde binde heñ hinhin. Irkeb al budam Pasoba nalu ma forok yekeya uliñ wuk yird yird mata titek yeñbe Yerusalem hurkuñ hinhan. ⁵⁶ Irkeb Yuda marte doyañ marbe Yesu niñ hugiñeñ nañkeneñ hinhan. Irdeb yingey uliñ kadom gusuñañ gird teñbe, “Dahade nurde hañ? Pasoba gabu nalure gayen ma po wayey yeñ nurde hañ?” yamiñ. ⁵⁷ Goyenbe pris buda gote karkuwañmiñya Farisi marya beleñbe al momoñ yiramiñ. “Al kura Yesu goyen gor hi yeñ nurdeb wañ momoñ dirkeb kuñ teñ fere titek,” yinamiñ.

12

*Maria beleñ he fimiñ hamiñ kusamuñ goyen Yesu kahañde wogoryiñ
(Matiyu 26:6-13; Mak 14:3-9)*

¹ Be, Pasoba nalu goyen nalu 6 po heñ gab forok yetek hekeb Yesu go Lasarusyen tiyuñ Betani kuñ forok yiriñ. Lasarusbe kamtiñde mat Yesu beleñ isañ hiriñ al go goyen. ² Be, gorbe Yesu niñ teñ biñge kañbe Marta beleñ biñge go gale heñ hinhin. Goya goyenbe Lasarusbe biñge niniñ yeñ gor gabu iramiñ mar goyen biñge nen nen gasuñde keperde hinhin. ³ Be, mel go gwaha teñ hikeyabe Maria beleñ nat he fimiñ hamiñ kusamuñ wor po, irde damumbe hende wor po goyen tawañbe tumñañ po Yesu kahañde wogordeb tonañ yuwalñeñ beleñ po utma tiyyiñ. Irkeb he fimiñ wok iryiñ gote hamiñ igiñ muñ gore po ya go ep iryiñ.

⁴ Goyenbe Yesuyen komatmiñ kura Yudas Iskariot beleñ Maria mata tiyyiñ goke igiñ ma nuryiñ. Al gobe kame Yesu goyen asogo haniñde kiryiñ al go goyen. ⁵ Be, al goreb, “Nat he fimiñ gabe al kura dama unkuereñ metey teñ hora tiyyey go goya tuñande. Niñgeb det fimiñ ga damu tikeb gote muruñgem teñ al buniñeñ yuntewoñ,” yiriñ. ⁶ Goyenbe Yudasbe al buniñeñ goke wor po ma nurde hinhin. Yeñbe kawey al geb, gogo gwaha mat mere tiyyiñ. Yeñbe Yesuya komatmiñya gote hora doyañ irde hiyen al gega, hañkayeñ hañkayeñ hora go kawemde nene hiyen. ⁷ Be, Yudas go gwaha yekeb Yesu beleñ wol heñbe, “Tubul tinañ. Yeñ beleñ hañka det fimiñ hamiñ igiñ muñ go teñ gwaha

nira gobe kame mete nird nird ge sam nirnayin goke gitik tej tej ge gwaha nira. ⁸ Al buninjenbe denya huginen hinayin. Goyenpoga nebe denya huginen ma hitek geb,” yinyin.

⁹ Be, goya goyenbe Yuda mar buda kurun belej Yesu go ya goyenter hi yej nurdeb wayamin. Goyenbe Yesu yej ge po moj, Lasarus kamtinde mat huwayin goyen manaj kinnin yej wayamin. ¹⁰⁻¹¹ Yuda mar budam Lasarus go kenenbe Yesu hitte kunj dufaymin yej ge tarej irde hinhan. Ningeb pris buda gote karkuwanmin belej Lasarus manaj mayteke kami yej mere sege iramin.

Mesaia Yerusalem kurin

(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)

¹² Be, ferd fay urkeb al buda kurun Pasoba gabu nalu kurun goke Yerusalem wayamin mar gore Yesube Yerusalem kunj hinhin goyen mere momonmin nuramin. ¹³ Irdeb patila yuwalnen yufun tej yad kunjbe tupi tej wanin yejbe kuware gaha yamin:

“Al Kurun turun irnin ko!

Doyan Al Kurunyen denemde wan hi al gobe Al Kurun belej guram irde sanin iryen!
Israel marte Dojan Al Kurunbe Al Kurun belej guram iryen!” yamin. *Tikin 118:25-26*

¹⁴ Be, Yesu go Al Kurunyen asande katin gwahade po, donki fonen kura kenenbe go hende kipiriyin. Mata tiyyin goke tej asande katinbe gahade:

¹⁵ “Den Saion taunde nin mar, kafura ma henayin.

Doyan Al Kuruntin kurun donki fonen hende wan hi go kennan,” yitin hi. *Sekaraia 9:9*

¹⁶ Goyenbe hanjapyabe mata goyen goke komatmin yagobe bebak ma tiyamin. Goyenbe kame Yesu go Al Kurun hitte mulgan hej hurkun deje turun yan tirin kamere gab Yesu mata tiyyin goke Al Kurunyen asande katin hi goyen bebak tiyamin. Irde al buda kurun gore yej ge mata tiyamin go wor gwahade po katin hi goyen go bebak tiyamin.

¹⁷ Be, al buda Yesuya hikeya Lasarus kamin goyen yej belej yeke horabok metere mat huwayin go kenamin mar gore gote mere momon tagalde tukamin. ¹⁸ Irkeb al budam wor po mata tinen turun yan forok iryin goyen nuramin geb, kunj tupi tinin yej kwamin.

¹⁹ Ningeb go yenenbe Farisi mar go yingen ulin mere tenbe, “Ga kennan! Al buda kurun gabe dubul tej yej po gama irde pasi hinin tahan geb!” yamin.

Yesube kamyen goke tagalyin

²⁰ Be, Pasoba gabu nalure Al Kurun dolon irnin yej Yerusalem hurkamin mar bana gonbe Grik mar manaj hinhan. ²¹ Mel gore Galili nana bana nin taun kura Betsaida nin al Filip hitte wayamin. Wanbe, “Nenbe Yesu kinnin wor po yej nurde hite,” inamin. ²² Irkeb Filip belej Andru hitte kunj momon iryin. Irkeb Andruya Filipya tumnande kunj Yesu momon iraryum. ²³ Irkeb Yesu belej wol hejbe, “Ne Al Urmin gayen deje turun yan tetek nalube gago forok yihi. ²⁴ Fudinde wor po dinen hime, wit bilminbe megen bana kurkun gabe kawan hej iginen paya hiyyen. Munan gwaha ma tiyyenbe paya ma hiyyen. ²⁵ Al kura yingen ge po nurde hi al gobe Al Kurunya ma hiriryen. Munan al kura megen gar henya yingen ge ma nurde Al Kurun nin po nurde hi al gobe yeyya huginen hiriryen. ²⁶ Al kura ne nin meten tej hime yej nurde hi albe merene po gama irde hiyen. Irdeb ne henbe gorbe meten alne wor gor hiyen. Adonebe ne nin meten tej hiyen al goyen turun iryen.

²⁷ “Be, bener kanduknen wor po nurhem geb, daha yewen? ‘Ado, ulner kanduk forok yewen tiya go faran nurke ma kenen,’ inen? Moj, nebe kanduk goyen go po tewen yej wamin geb. ²⁸ Ado, dengebe turun yan hewon yej nurde hime,” yirin. Irkeb nanjinde mat al melak kura, “Dennebe bikken turun yan irmin, irde sopte gwaha iren,” gwahade forok yirin. ²⁹ Irkeb al buda gor hinhan go mere goyen nurdeb, “Daga mere tiya,” yamin. Munan kurabe, “Al Kurunyen miyon belej mere ira,” yamin. ³⁰ Irkeb Yesu belej, “Mere forok yihi gabe den ge tej forok yihi. Ne nin moj geb. ³¹ Be, Al Kurun belej megen nin alya bereya merem yan yirtek nalube hanjka gago. Irdeb megen gar nin dojan al

Satanbe takira timeke tarej miñmoñ hewej tiya. ³² Goyenbe ne kuruse hende nade nisan heke gab alya bereya megen hañ kuruj gayen nigen hitte yawayer,” yinyinj. ³³ Gwaha yinyinj gobe kame mata dahade mat kamyenj goyen yikala yire yeñbe gogo yinyinj. ³⁴ Irkeb al buda gore, “Neñbe Moseyen sabarebe Mesaiabe hugiñej hiyeñ yeke nurde hityen. Goyenbe dahade niñgeb, ‘Al Urmiñbe he hende kamyenj,’ yeñ ha? Al Urmiñ gobe ganuj?” yeñ hitem po gusuñaj iramiñ. ³⁵ Irkeb Yesube mel goya sobamde ma hiyeñ goke maya mere mat wol heñbe, “Hulsibe denya ulyañde ma hiyeñ. Niñgeb hulsu hiya gayenter po kuñ hinayinj. Heñ ga moñ kidoma aw dureñ tiya geb. Al kura kidoma bana kuñ hiyeñ al gobe gor kuñ hime yeñ ma po nurdeya kuñ hiyeñ. ³⁶ Hulsu goyen denya hikeyabe yeñ ge dufaytiñ tareñ irnayinj. Gogab deñbe hulsu bana heñ mata igiñ teñ teñ mar henayinj,” yinyinj. Be, Yesu go meremiñ pasi irdeb al buda go yubul teñ kuñbe nennak yeñ bana kuriñ.

Yuda marbe Yesu pel irtek po haminj

³⁷ Be, Yesube mata tiñej turñuj yañ goyen Yuda mar diliñyan wor po forok yirde hinhin gega, yeñ ge dufaymiñ sañinj ma irde hinhan. ³⁸ Go teñ hinhan gobe Al Kurujyen mere basañ al Aisaia beleñ kame gwahade forok yiyyeñ yeñ kayyinj goyen po forok yeñ hinhan. Merebe gahade:

“Doyañ Al Kuruj, mere tagaltekeb ganuj beleñ fudinde yeñ nurde hañ? Hubu wor po! Irdeb ganuj mar hitte Doyañ Al Kuruj beleñ tareñmiñ goyen yikala yiryen? Hubu wor po!” yitiñ. *Aisaia 53:1*

³⁹ Niñgeb Aisaia beleñ yitiñ gwahade goyen po, mel gobe dufaymiñ yeñ ge tareñ ma po iramiñ. Mel gote matamiñ goke Aisaia beleñ mere hoyañ kura gahade kayyinj:

⁴⁰ “Yeñ beleñ mel gote diliñbe titmiñ yiryinj. Irde biñbe pet tiyyinj.

Niñgeb diliñ gore epte ma nanñkennayinj.

Irde biñ go gereñ ma yeke epte ma bebak tinayinj.

Irde ne hitte mulgañ ma henayinj.

Moñ manhan ne hitte mulgañ heke sope yirmewoñ,” yitiñ. *Aisaia 6:10*

⁴¹ Aisaia Al Kuruj beleñ Yesu deñem turñuj yañ irtiñ goyen bikkeñ keneñbe yeñ ge gogo tagalyinj.

⁴² Be, al budam Yesu gwaha mat pel iramiñ gega, doyañ mar budambe yeñ ge dufaymiñ sañinj iramiñ. Goyenbe Farisi mar beleñ nurdeb dakira tike gabu yamiñde epte ma kutek yeñ kafura haminj. Goke teñbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ goyen kawan ma tagalamiñ. ⁴³ Mel gobe al beleñ turuj yird yird niñ po amañej nurde hañyen. Irde Al Kuruj beleñ turuj yird yird niñ ma nurde hañyen geb, gogo kawan ma tagalamiñ.

⁴⁴ Be, Yesu beleñ kuware gahade tagalyinj: “Al kura ne niñ dufaymiñ sañinj iryenbe ne niñ po ma dufaymiñ tareñ iryen. Nad nerke wamiriñ al goke manañ dufaymiñ sañinj iryen. ⁴⁵ Irde al kura ne ninyeñ al gobe ne po ma ninyeñ. Nad nerke wamiriñ al goyen wor kinyeñ. ⁴⁶ Nebe hulsu melak heñ hi go gwahade goyen melak hewe yeñ megen gar wamiriñ. Gogab al kura ne niñ dufaymiñ tareñ iryen gobe kidomare ma hiyeñ.

⁴⁷ “Al kura merene nurde ga biñde ma kerde hiyeñ al gobe ne beleñ merem yañ ma ireñ. Nebe megen niñ alya bereya gayen merem yañ yire yeñ ma wamiriñ. Al Kuruj hitte yumulgañ tiye yeñ wamiriñ. ⁴⁸ Gega ne harhok nuneñ merene ma nurde hañ mar goyen merem yañ yiryen albe hi. Niñgeb nalu funañdebe mere tagalde himyen gore wor po merem yañ yiryen. ⁴⁹ Gwaha, nebe nigen dufayner ma mere teñ hime. Adone nad nerke wamiriñ al goreb mere gwahade tiyayinj, irde gwaha mat yawayinj goyen nineñ hiyen. ⁵⁰ Yeñ beleñ nineñ hiyen mere gobe al beleñ gama irdeb yeñya hugiñej hinayinj yeñ nurde hime. Niñgeb mere teñ himyen kuruj gabe Nanne beleñ gwaha yawayinj nineñ hiyen go muñ po yeñ himyen gogo,” yinyinj.

¹ Be, gabu nalu kuruj Pasoba go gise gwahade hirij. Irkeb Yesu go megen ga tubul tej Nani hitte kuj kuj nalumi forok yihi yej nuryij. Yejbe alya bereyami megen ha mar goyen bubulkujne wor po yej nurde yunenbe igij yej ge tej kamej yej nurde hinhin geb, dufaymi goyen yikala yiryij.

² Be, wawunbanare nij bingge nene hinhan. Irkeb Ungurabe Saimon Iskariot urmi Yudas belej Yesu asogo hani de kiryej yej bikkej bi tirij. ³ Yesube det kuruj gayen doya yird yird tarej Nani belej unti goyen nurde hinhin. Irde yejbe Al Kuruj hitte mat wati, irde sopte yej hitte mulga hiyyej goyen wor nurde hinhin. ⁴ Ni geb bingge nen hinhande mat huwardeb uli hormi hende nij goyen tugu tejbe uli utma tej te de nij amil tej mal temdere giti iryij. ⁵ Gwaha tej gab koron de fe wogordeb komatmi jagot kaha halde yunyij. Irdeb amil gore po fe goyen utma tej yunyij.

⁶ Be, gwaha tej kuj kujbe Saimon Pita hitte hirij. Irkeb, “Doya Al Kuruj, ge gayenbe kaha ne halej tej ha?” inyij. ⁷ Irkeb wol hejbe, “Mata tihim gote mi bebak ma taha. Goyenbe kamebe bebak tiyayij,” inyij. ⁸ Irkeb Pita belej, “Mo, kaha ne epte ma halayij geb,” inyij.

Irkeb Yesu belej wol hejbe, “Kaha ne halejbe epte ma metenje kuruj gote iginej tawayij,” inyij. ⁹ Gwaha inkeb Pita go, “Doya Al Kuruj, gwahade kenem kaha ne po ma halayij. Hanneya tonajneya manaj tumnaj halde nunayij,” inyij. ¹⁰ Irkeb wol hejbe, “Al fe gimti gobe uli de tiki mi mo geb, kaha po haltek hi. Gwahade goyen po de be bikkej Al Kuruj dili de wukkej ha. Goyenbe de tumnaj mo geb,” inyij. ¹¹ Al gore asogo hani de niryej yej bikkej nurde hinhin geb gogo, “De tumnajbe wukkej ha gega, al unku rej po gabe gwahade ma hi,” yinyij.

¹² Be, komatmi jagot kaha halde pasi irdeb uli hormi hende nij tugu titi goyen sopte tej hor irdeb mulga hej gasumij de kuj kipiryij. Irdeb, “De ge tej mata tihim gate mi bebak taha?” yej gusu naj yiryij. ¹³ Irdeb gaha yinyij: “De belej Tisa ninej hanjen, muna kurarebe Doya Al Kuruj ninej hanjen. Nebe al gwahade geb, de belej gwaha ninej ha gob fudinde. ¹⁴ Ni geb gayenterbe Tisaya Doya Al Kuruj ya ninej hanjen gare kaha ti halde dunhem geb, de wor kadom kaha halde gunej tej hinayij. ¹⁵ Nebe mata gwaha tej hinayij yejbe gago dikala dirhem. Ni geb de wor dindikerbe kadtiyen meten al yej nurde kadom fara gurd tej hinayij. ¹⁶ Fudinde wor po dinej hime, meten al kura doya almi folek ma ha, irde mere basa al gobe hulyaj iryej al go folek ma ha. ¹⁷ De be saba gayen bebak taha. Ni geb saba gayen gama irde mata tej hinayijbe Al Kuruj belej guram dirde igij igij diryej,” yinyij.

¹⁸ Be, Yesu go sopte gaha yinyij: “Nebe de tumnaj goke ma yej hime. Neb basija yirmiri mar gobe nurde yunen hime. Goyenbe mere Al Kurujyen asan de kati hi gobe forok po yiyyej. Merebe gahade: ‘Al kura neya tumnaj bingge neren al gore tigiri tej asogo niryej,’ yiti hi. ¹⁹ Mata goyen forok ma yej hikeya go wa gago dinej hime. Gogab mata go forok yekeb nebe Mesaia yej dufayti saji irnayij. ²⁰ Fudinde wor po dinej hime, al kura ne belej al yad yermeke kunayij mar gote saba fudinde yej nurnayijbe merene nurde ha yej nurd yunen. Irdeb al kura merene fudinde yej nurnayijbe nad nerke wami al gote mere nurde ha yej nurd yunen,” yinyij.

²¹ Be, gwaha yinej pasi hejbe bi de kandukhej wor po nurdeb kawan po, “Fudinde wor po dinej hime, kurati kura belej pel nirde asogo hani de neren tiya,” yinyij. ²² Irkeb komatmi belej kukuwami nurdeb ganuj ni kura yihi yej yingej uli kadom genej tiyami. ²³ Be, komatmi kura Yesu belej bubulkujne wor po yej nurd unej hiyen al gobe Yesu bindere gegelhek mat bulga yiti hinhin. ²⁴ Irkeb Saimon Pita belej al go hani belej po tunaj irdeb, “Ganuj ni yej ha yej gusu naj ira,” inyij. ²⁵ Irkeb al gore Yesu hinhin belej ge tawun hejbe, “Doya Al Kuruj, ganuj ni yej ha?” inyij. ²⁶ Irkeb Yesu belej wol hejbe, “Al gobe beret parwek gayen koron bana fe uli irde ga unej al goyen,” inyij. Irdeb beret parwek go tej koron bana fe uli irde Saimon Iskariot urmi Yudas unyij. ²⁷ Be, Yudas go beret go tekeb goyare po Satan belej ketal uryij. Irkeb Yesu belej, “Mata kura tiyej tej ha gobe aranej po tiyayij,” inyij.

²⁸ Goyenbe yenya gor binje nene hinhan mar goreb miñ daniñ Yesu beleñ Yudas gwaha ina yeñ bebak ma tiyamiñ. ²⁹ Yudasbe mel gote hora doyañ irde hinhin al geb, al kurabe Yesu beleñ Pasoba binje damu teñ teñ goke inenñ hi yeñ nuramiñ. Kurabe hora teñ al buninenñ yunenñ yunenñ niñ inenñ hi yeñ nuramiñ. ³⁰ Be, Yudas go beret teñbe goyare po kat sinare kuriñ. Gobe wawunđe tiyyiñ.

Yesu beleñ saba tareñ gergeñ goyen komatmiñ yunyiñ

³¹ Be, Yudas go kukeb Yesu beleñ, “Be, hañkabe ne Al Urmiñ gayen deñe turñuñ yañ goyen tetek hihim. Irde ne beleñ mata tiyeñ goreb Al Kuruñ deñe turñuñ yañ tiyyeñ. ³² Niñgeb Al Kuruñ beleñ ne hitte mat deñe turñuñ yañ tiyyeñbe yeñ beleñ wor yinjen hitte mat deñe turuñ iryeñ. Irdeb arañ po iryeñ. ³³ Diriñne yago, nebe deñya sobamde ma hitek geb. Deñbe ne niñ nañkennayiñ gega, Yuda mar yinmiñ gwahade goyen po, ne kweñde gorbe deñ epte ma kunayiñ dineñ hime gago. ³⁴ Nebe saba gergeñ kura gago direñ tihim: kadtinñ ge amañeñ nurd guneñ teñ hinayiñ. Ne beleñ deñ ge amañeñ nurde himyen gwahade goyen po, deñ wor ditiñ ge kadom amañeñ nurd guneñ teñ hinayiñ. ³⁵ Gwahade kadtinya kadom amañeñ nurd guneñ teñ hinayiñbe al hoyañ kuruñ gore denenñbe nere komatne yeñ nurde dunenñ hinayiñ geb,” yinyiñ.

³⁶ Gwaha yinkeb Pita beleñ, “Doyañ Al Kuruñ, gebe dare kwayiñ?” inenñ gusuñañ iryiñ. Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Hañka wor pobe kweñde gor epte ma kwayiñ. Gega kamebe igiñ kwayiñ,” inyiñ. ³⁷ Irkeb Pita beleñ, “Doyañ Al Kuruñ, dahade niñgeb hañka gayen epte ma gama gireñ? Nebe ge niñ teñ igiñ kameñ,” inyiñ. ³⁸ Irkeb wol heñbe, “Ge gayen fudinde wor po ne niñ teñ igiñ kamayiñ? Fudinde wor po ginhem. Hañka wawuñ tatirok mere ma tikeya wawuñ karwore ne niñ yeñ, ‘Al gob ma nurde unenñ hime,’ yawayiñ,” inyiñ.

14

Yesu beleñ komatmiñ sañiñ yiryiñ

¹ Be, Yesu go sopte po, “Ne dubul teñ kweñ goke kandukneñ ma nurnayiñ. Al Kuruñ niñ hekkeñ nurde hinayiñ. Irdeb ne niñ wor hekkeñ nurde hinayiñ. ² Nanner yarebe heñ heñ gasuñbe budam hañ. Niñgeb gor kuñ gasuñtiñ sope yireñ tihim. Gasuñ go budam moñ manhan gwahade ma dinmewoñ. ³ Kuñ gasuñtiñ sope yirde ep irdeb mulgañ heñ wañ ne heñde gor dukeñ. Gogab deñ manañ ne heñde gor hinayiñ. ⁴ Deñbe ne kweñ teñ himere gor kuñ kuñ beleñbe nurde hañ gogo,” yinyiñ. ⁵ Irkeb Tomas beleñ, “Doyañ Al Kuruñ, neñbe gor kweñ taha yeñ ma nurde hite. Niñgeb beleñ gob daha mat nurtek?” inyiñ. ⁶ Irkeb wol heñbe, “Nebe Al Kuruñ hitte kuñ kuñ beleñ. Irde nebe mere fudinde gote miñ al, irde Al Kuruñya hugiñeñ heñ heñ gote miñ al wor po. Niñgeb ne miñmoñbe al kura Adone hitte epte ma kunayiñ. ⁷ Deñbe ne gayen keñkela nurde nunenñ hanjen manhan Adone wor nurd unwoñ. Goyenbe gayenter matbe ne gayen nurd nunenñ hañ geb, Adone wor nurde unenñ hinayiñ. Goke teñ deñbe bikkeñ nurd unenñ hañ yeñ nurde hime.” yinyiñ.

⁸ Irkeb Filip beleñ, “Doyañ Al Kuruñ, Nanake dikala dira. Dikala dirke keneñbe ep gogo yeñ nurtek,” inyiñ. ⁹ Irkeb wol heñbe, “Filip, nebe deñya ulyañde hityen gega, ma po nurd nunenñ ha? Al kura ne nenenñ hiyen al gobe Nanne manañ keneñ hiyen. Niñgeb dahade geb, ‘Ado dikala dira,’ ninenñ ha? ¹⁰ Nebe Nanneya hirekeb Nannebe neya har gobe fudinde yeñ ma nurde ha? Ne beleñ mere dirde himyen gobe dufayner ma dineñ himyen. Metenñ teñ himyen kuruñ gobe Adone, ne hitte hi gote metenñ geb, yeñ beleñ neya heñ metenmiñ teñ hiyen. ¹¹ Nebe Nanneya har, irde Nannebe neya har yemeke goke fudinde yeñ nurnayiñ. Munañ gwaha ma teñbe mata tiñeñ turñuñ yañ wor po forok yirmeke yenenñ hanjen goke nurde gab mere teñ hime gayen fudinde yeñ nurnayiñ. ¹² Fudinde wor po dineñ hime, al kura ne niñ dufaymiñ tareñ iryeñbe ne beleñ mata forok yirde himyen goyen yeñ wor forok yirde hiyeñ. Irde nebe Nanne hitte kweñ geb,

al gobe ne belej mata teŋ himyen gote folek wor po teŋ hiyeŋ. ¹³ Irdeb deŋner* det kura niŋ gusuŋaŋ hekeb ne belej wol heŋ duneŋ. Gogab Adonebe Urmiŋ ne gayen hitte mat deŋem turŋuŋ yaŋ hiyyeŋ. ¹⁴ Deŋbe det kura niŋ nurdeb ne deŋner po gusuŋaŋ nirnayeŋ. Irkeb det goke nurnayeŋ goyen duneŋ.

¹⁵ “Be, deŋbe ne niŋ amaŋeŋ nurnayeŋbe ne belej mata gwaha gwaha tinaŋ dineŋ hime goyen gama irde teŋ hinayeŋ. ¹⁶ Ne belej Nanne gusuŋaŋ irmekeb Faraŋ Al hoyaŋ duneŋ. Irkeb yeŋbe deŋya hugiŋeŋ hinayeŋ. ¹⁷ Yeŋbe Holi Spirit. Yende merebe fudinde wor po. Gega megen niŋ alya bereyabe epte ma kennayeŋ, irde ma nurd uneŋ haŋ geb, meremiŋ fudinde yeŋ ma nurnayeŋ. Goyenpoga deŋbe yeŋya hinayeŋ, irde yeŋbe deŋ bana hiyeŋ geb, nurd uneŋ hinayeŋ. ¹⁸ Nebe kweŋ gega, kagew yara ma dubul tiyeŋ. Deŋ hitte sopte mulgaŋ heŋ wayeŋ. ¹⁹ Heŋ ga moŋ megen haŋ mar gare ma nennayeŋ. Goyenbe deŋbe nennayeŋ. Irde nebe kameŋ gega, sopte huwardeb heŋ geb, deŋ wor gwahade po hinayeŋ. ²⁰ Gwaha tiyeŋ nalu goyen wakeb Nanneya har goyen bebak tinayeŋ. Irde deŋya hite gwahade po, deŋ wor neya haŋ goyen bebak tinayeŋ. ²¹ Al kura sabane nurde gama irde hi al gobe ne niŋ amaŋeŋ nurde hi. Irde ne niŋ amaŋeŋ nurde hi al gobe Adone belej yeŋ goyen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde uneŋ hi. Irde ne wor yeŋ goyen gwahade po nurde uneŋbe nebe al gwahade yeŋ nigeŋ ikala ireŋ,” yinyiŋ. ²² Irkeb Yudas belej, “Goyenbe, Doyaŋ Al Kuruŋ, dahade geb neŋ hitte po nebe al gwahade yeŋ dikala dirdeb megen niŋ marbe gigeŋ ma yikala yirayeŋ?” inyiŋ. Yudas gobe Yudas Iskariot moŋ, al hoyaŋ po. ²³ Be, Yudas gore gwaha inkeb Yesu belej wol heŋbe, “Al kura ne niŋ amaŋeŋ nurde haŋ marbe sabane gama irnayeŋ. Irkeb Nanne belej bubulkuŋne wor po yeŋ nurd yunyeŋ. Irdeb neya Nanneya tumŋaŋ yeŋ hitte kuŋbe yeŋya hitek. ²⁴ Munaŋ al kura ne niŋ amaŋeŋ ma nurde haŋ marbe sabane ma gama irnayeŋ. Mere deŋ belej nurde haŋ gabe bener niŋ moŋ, Nanne nad nerke wamiriŋ al gote mere geb.

²⁵ “Mere dirde hime kuruŋ gabe tumŋaŋ heŋya gago momoŋ dirde hime. ²⁶ Goyenbe kame Faraŋ Al, Holi Spirit goyen Al Kuruŋ belej teŋ kerke kateŋ gasuŋne tiyyeŋ. Irdeb deŋ nurtek mere kuruŋ goyen yeŋ belej gab saba dirde hiyeŋ. Irde ne belej det momoŋ dirde himyen kuruŋ goyen wor bebak dirde hiyeŋ. ²⁷ Al biŋ kamke igiŋ heŋ heŋ mata goyen deŋ hitte tubul tihim. Al biŋ kamke heŋ heŋ gobe nigen goyen duneŋ. Nebe megen niŋ mar belej duneŋ haŋyeŋ gwahade ma duneŋ. Niŋgeb kame mata forok yiyyeŋ goke kandukŋeŋ ma nurnayeŋ, irde kafura ma henayeŋ. ²⁸ Nebe kweŋ, irdeb sopte mulgaŋ heŋ deŋ hitte wayeŋ yeŋ himeke nuraŋ. Niŋgeb ne niŋ amaŋeŋ nurde haŋ manhan Nanneb ne folek go hitte kweŋ tihim goke amaŋ hewoŋ. ²⁹ Haŋka gago mata go forok ma yeŋ hikeya goke dinhem. Gogab mata go forok yeke keneŋbe fudinde yeŋ dufaytiŋ tareŋ irnayeŋ. ³⁰ Megen gar niŋ doyaŋ al Satanbe wayeŋ tiya. Niŋgeb sobamde ma heŋ mere direŋ geb. Goyenbe Satanbe saŋiŋmiŋdebe epte ma daha wet kura niryeŋ. ³¹ Gega nebe Nanneŋ amaŋeŋ nurde uneŋ hime geb, yeŋ belej gwaha gwaha tiyayeŋ ninyiŋ goyen po tiyeŋ. Gogab al belej ne gayen yeŋbe al gwahade yeŋ bebak tinayeŋ. Be, wake gasuŋ ga tubul teŋ kuniŋ,” yinyiŋ.

15

Yesube wain he, irde yende alya bereyabe gote haniŋ

¹ Be, Yesu go sopte gaha yinyiŋ: “Nebe wain he fudinde wor po. Munaŋ Nannebe wain meteŋ gote miŋ al. ² Yeŋbe wain haniŋ kura ne hitte mat kutiŋ goyen igineŋ ma heŋ hitiŋbe walde yemeyde hiyen. Munaŋ wain haniŋ igineŋ heŋ hitiŋ gobe sopte igineŋ kuruŋ po ferde hiyeŋ yeŋ haniŋ sope yirde hiyen. ³ Deŋbe saba dirde himyen goreb bikkeŋ po he haniŋ haraŋ hitiŋ gwahade goyen dirtiŋ haŋ. ⁴ Niŋgeb deŋbe neya po hinayeŋ. Irkeb ne gayen deŋya heŋ. He haniŋ kura pigiŋde basaŋ ma hitiŋ hiyeŋbe

* 14:13: “Deŋner” gabe duliŋ Yesu deŋe urde gusuŋaŋ ird ird niŋ ma yeŋ hi. Neŋbe Yesuyen alya bereya niŋgeb, yeŋya awalikde heŋya gusuŋaŋ heŋ heŋ niŋ yeŋ hi.

yinger epte ma iginej hiyyerj. Gwahade goyen po, neya ma hinayinbe, mata iginj kura ma forok yirnayinj.

⁵ “Nebe wain he, irde denbe gote hanij. Ningeb al kura neya hike nebe yenya hej al gobe gote iginej, mata iginj iginj budam forok yirde hiyerj. Munaj neya ma hej hoyaj muj po pat yitij hiyerbe mata iginj kura ma po tej hiyerj. ⁶ Al kura neya ma hi al gobe he hanij kura walde temeyke kamtij hiyerj go gwahade hi. He hanij gwahade gobe yade kakde yemeyke humga kuj harjen. ⁷ Munaj denj gayen neya hinayinj, irde merene manaj denj bana hiyerbe det kura nij nurde gusunaj henayinj. Irdeb det gobe yade hinayinj. ⁸ Gwaha tenbe mata iginj iginj kuruj forok yirde hikeb gore Nanner denbe turuj yaj hej hiyerj. Gwaha tej hinayinj gabe al hoyaj belej nere komat yej denj hinayinj.

⁹ “Be, Nanne belej ne gayen bubulkujne wor po yej nurde nunej hiyer gwahade po, ne wor denj gayen bubulkujne wor po yej nurde dunej hime. Ningeb denj ge amanej nurde dunej hime bana goj hej mata tej hinayinj. ¹⁰ Nebe Adoner saba gama irde himekeb ne gayen bubulkujne wor po yej nurd nunej hiyer bana goj hime. Gwahade goyen po, denj belej wor sabane gama irnayinbe denj gayen bubulkujne wor po yej nurde dunej hej goyen bana hinayinj. ¹¹ Mere ga momoj dirde hime gabe amaj dufayne manaj hime gwahade goyen po, denj wor gotij yaj hinayinj, irde amaj dufaytij goyen kuruj wor po hewoj yej gago momoj dirde hime. ¹² Sabanebe gahade: ne belej denj gayen bubulkujne wor po yej nurd dunej himyen gwahade goyen po, denj wor kadtij yago nij amanej nurd gunej tej hinayinj. ¹³ Ningeb kadtij ge amanej nurd nurd mata fudinde wor pobe kadtij ge nurde faraj yurde kamnayinj gogo. ¹⁴ Denbe sabane gama irde hinayinbe duwanne yago wor po henayinj. ¹⁵ Metej albe doyaj almiij belej metej daha tej hi goyen ma nurde hi. Goyenbe denbe nurde harj geb, metej marne ma dinej. Gwaha dintinjenbe duwanne yago dinej. Nebe Al Kuruj belej saba nirtij kuruj goyen momoj dirde himyen geb, gogo duwanne yago dinej hime. ¹⁶ Denj belej basija ma niramij. Gwaha nirtinjenbe kuj iginej huginjen hitek mata iginj goyen forok yirnayinj yej basija dirmirij. Gwaha tej henjabe ne denjer det kuraj gusunaj hekeb, Nanne belej iginj ala po dunyerj. ¹⁷ Ningeb kadtij ge kadom amanej nurd gunej tej hinayinj. Sabanebe gago geb,” yinyinj.

Megen nij marbe Yesuyen komatmiij haram yirde hinayinj

¹⁸ Be, Yesu go sopte po gaha yinyinj: “Megen nij mar belej haram dirkebe, ‘Nerj gago po ma dirhaj. Doyaj alniniij wa haram iramiij go,’ yej nurde hinayinj. ¹⁹ Denbe megen nij mar manhan megen nij mar belej awalik iginj iginj po dirde hiwoj. Gega denbe megen nij mar bana mat basija dirmirij geb, denbe megen nij mar moj. Goke tenbe megen nij mar belej denj gayen iginj ma nurd dunej harj gogo. ²⁰ Ne belej, ‘Metej albe doyaj almiij epte ma fole iryerj,’ dinmiij gobe bitij sir ma yiyyerj. Ningeb dinmiij gwahade po, mel gore ne buluj buluj nirnayinbe denj wor buluj buluj gwahade po dirnayinj. Munaj mel gore sabane nurde gama irnayinbe dende saba nij wor gwahade po tinayinj. ²¹ Mel gobe nad nerke wamiirij al goyen ma nurde unej harj geb, ne nij iginj ma nurdeb denj manaj buluj buluj dirnayinj. ²² Ne belej waj saba ma yirmiij manhan mata buluj miijmoj hiwoj. Goyenbe ne waj saba yirmiij geb, epte ma nenbe mata bulujniniij miijmoj yetek harj. ²³ Al kura bulujerj wor po nurd unej hi al gobe Adone wor bulujerj wor po nurd unej hi. ²⁴ Ne belej mata tinjen turuj yaj wor po al kura belej epte ma forok yirtek goyen mel gote diliij mar ma forok yirmiij manhan mata tinjen ne belej yirmiij go pel iraj gote mata buluj miijyaj ma hiwoj. Goyenbe mel gobe mata tinjen goyen yenaj gega, neya Adoneya tumnaj bulujerj wor po nurd dunej harj. ²⁵ Goyenbe mata gwaha tej harj gobe yende sabare Mose belej, ‘Mel gobe miij miijmoj buluj nurd nunej harj,’ gwahade kayyinj goyen go po tej harj.

²⁶ “Be, Faraj durd durd Albe wayyerj. Yenjbe Holi Spirit, meremiijbe fudinde wor po, irde Adone hitte mat wayyerj. Ne belej Al Kuruj hitte mat tej kermeke wajbe ne nij

momon dirde hiyen. ²⁷ Irkeb den wor ne nin al momon yirde hinayin. Denbe meten min urmiringde mat po neya hityen geb, den wor gwaha tinayin,” yinyin.

16

¹ Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Mere dirhem kurun gabe dufaytin ne nin tarej irtin goyen yubul ma tinayin yenbe gago dinhem. ² Be, Yuda mar beley yende gabu yare dakira tike epte ma kunayin. Fudinde, al kurabe Al Kurun nin kenkela meten tihit yenbe mudunke kamnayin nalu goyen forok yiyyen. ³ Go mar gobe neya Nanneya ma nurde dunen han geb, mata gogo ten hinayin. ⁴ Nebe nana hakot po momon dirde hime gago. Gogab nalu goyen forok yekeb bikken hayhay diryin go gago forok yen han yen bitin bak yenayin. Han kapyabe tumnan hinhet geb, momon ma dirmirin,” yinyin.

Holi Spirityen meten

⁵ Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Han kabe nad nerke wamirin al hitte kwen tihim. Goyenbe den gayen al kura beley, ‘Dare kwen ten ha?’ yen gusanan ma nirhan. ⁶ Mere dirhem garebe buninen dufay beley po dukdawan dira. ⁷ Goyenbe fudinde wor po dinen hime, den gayen igin hewon yen nurdeb gago kwen tihim. Ne ma kwenbe Faran Durd Durd Al go den hitte ma wayyen. Gega ne kwen gab Faran Durd Durd Al go ten kermeke wayyen. ⁸ Yen beley wanbe megen han marbe mata bulun minyan goyen yikala yirkeb yenen bebak ten hinayin. Irde daminbe Al Kurun dilinde mata huwak, irde kame Al Kurun beley merem yan yiryen goke wor momon yirde hiyen. ⁹ Mata bulunminbe ne nin dufaymin sanin ma irde han gogo yen yikala yiryen. ¹⁰ Nebe kame, irde huwaren, irdeb Al Kurun hitte hurkumeke al kura ma nennayin. Mata kurun go tiyen gote min goyen Faran Al beley yikala yirkeb Al Kurunbe huwak yen bebak tinayin. ¹¹ Irde megen nin marte doyan al Satanbe bikken Al Kurun beley merem yan iryin geb, kame megen nin alya bereya tumnan merem yan yiryen goyen yikala yiryen.

¹² “Be, nebe det budam wor po momon dirtek han gega, denbe epte ma merene tumnan bebak tinayin. Nin geb tumnan ma momon diren. ¹³ Goyenbe Holi Spirit, mere fudinde po yen hi al gore wan gab mata fudinde ten ten belnen kurun go dikala diryen. Yenbe yingen de dufayde ma mere tiyyen. Al Kurun beley mere momon irke go po momon diryen. Irde mata kame forok yetek goyen manan momon diryen. ¹⁴ Merenebe yen beley gab basan hen momon dirde hiyen. Gwaha matbe denne turun yan irde hiyen. ¹⁵ Al Kurunen dawet kurun gobe tumnan nigen ala. Gwahade geb Holi Spirit beley detne kurun goyen dikala dirde hiyen yihim gogo,” yinyin.

Yesu nin bin misin nurnayin gega, kamebe aman henayin

¹⁶ Be, Yesube sopte po yirin. “Mun kura henbe ma nennayin gega, gor mat hitnen tenbe sopte nennayin,” yinyin. ¹⁷ Irkeb komatmin yago kura beley, “Daha yihim yenbe, ‘Mun kura henbe ma nennayin gega, gor mat hitnen tenbe sopte nennayin,’ yen hi? Irde, ‘Nanne hitte kwen tihim,’ yen hi?” yen kadam gusanan gird tiyamin. ¹⁸ Mel gobe goke gusanan po hen henbe, “Yen beley, ‘Mun kura henbe,’ gwaha yen hi gobe dani wor po yen yen hi? Nenbe gwaha yen hi yen bininin bak ma yen hi,” yen kadam gusanan gird tiyamin.

¹⁹ Be, Yesu go mere tiyyin goke komatmin yago beley gusanan irtek heke yenenbe, “Den gayen ne beley, ‘Mun kura henbe ma nennayin gega, gor mat mun kura hitnen tenbe nennayin,’ yihim goke gusanan nirnin ten han? ²⁰ Fudinde wor po dinen hime, megen nin marbe ne kame goke aman hekeb denbe ne nin buninen nurde esinayin. Fudinde, den beley ne kammeke goke kanduknen nurnayin. Goyenbe kamebe aman henayin. ²¹ Bere kura dirin kawan kertek nalumin forok yekeb dirin kawan kere yenbe ulin misin kurun katyen. Goyenbe dirinmin go kawan hekeb goke amanen nurdeb ulin misin katyen goke bin sir yiyyen. ²² Nin geb gwahade po den wor han kabe kanduknen nurde han. Gega sopte wan denmekeb goyenter mat aman wor po hen hinayin. Irkeb al kura beley amanin goyen epte ma goran diryen. ²³ Goyenterbe det kura nin ne ma

gusuñaj nirnayiñ. Fudinde wor po dineñ hime, deñner det kura niñ Nanne gusuñaj irnayiñ kuruñ gobe dunyeñ. ²⁴ Meheñde ne gama niraminde mat wañ wañ hañkabe ne deñner det kura niñ ma gusuñaj irde hañyen. Goyenbe hañka matbe ne deñner gusuñaj irde hinayiñ. Irkeb det niñ gusuñaj irde hinayiñ kuruñ goyen duneñ hiyeñ. Irkeb goke amañeñ wor po nurde hinayiñ.

²⁵ “Nebe maya mere mat mere dirde himyen. Goyenbe nalu kura forok yekebe sopte ma maya mere mat mere dirde heñ. Nanneñbe kawan po mere dirde heñ. ²⁶⁻²⁷ Al Kuruñbe deñ gayen bubulkuñne wor po yeñ nurde duneñ hi. Niñgeb go nalurebe ne deñner dindikeñ gusuñaj irde hinayiñ. Ne beleñ po deñ ge teñ Nanne gusuñaj ireñ ma dineñ hime. Deñbe ne niñ amañeñ nurde hañyen, irdeb nebe Al Kuruñ hitte mat wamiriñ goyen fudinde yeñ nurde hañyen geb, Adone beleñ deñ gayen bubulkuñne wor po yeñ nurd duneñ hi geb, gago dineñ hime. ²⁸ Nebe Adone hitte mat megen gar wamiriñ. Irdeb hañka gab megeñ ga tubul teñ Nanne hitte mulgañ heweñ tihim,” yinyiñ.

²⁹ Irkeb komatmiñ beleñbe, “Be, mere dirha gabe ufurkuñ mat ma dirde mere keñkelak po dirha. ³⁰ Gebe det kuruñ ga nurde ha geb, al kura beleñ dufay guntek moñ yeñ genhet. Niñgeb gebe Al Kuruñ hitte mat wayariñ goyen fudinde yeñ nurde hite,” inamiñ. ³¹ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Be, hañka gab dufaytiñ tareñ irhet yahañ. Gega keñkela heñ ga hinayiñ! ³² Deñ gayen burgagaw kertek nalu forok yeweñ tiya geb. Go nalu gobe gago bikkeñ forok yihi. Irkeb nubul teñ burgagaw kerde tiyuñtiñyañ tiyuñtiñyañ kunayiñ. Goyenbe nebe nuñkureñ ma hime, Nanneya tumñañ har. ³³ Mere gabe neya heñ bitiñ kamke igiñ hinayiñ yeñbe gago momoñ dirhem. Megen garbe kanduk yeneñ hinayiñ. Goyenbe ne beleñ megen niñ tareñ go fole irmiñ geb, kanduk goke yul ma yenayiñ, sañiñ po heñ hinayiñ,” yinyiñ.

17

Yesu beleñ komatmiñ ge teñ Al Kuruñ gusuñaj iryiñ

¹ Be, Yesu go gwaha yineñbe kotañ kañ Al Kuruñ gaha inyiñ:

“Ado, nalube gago forok yihi. Urge deñem turñuñ yañ goyen kawan irayiñ. Gogab ne Urge gare wor deñge turñuñ yañ goyen kawan ireñ. ² Ge beleñ megen niñ alya bereya kuruñ gayen doyañ yird yird tareñ gobe ne nunariñ. Gogab alya bereya ne nunariñ goyen geya hugiñeñ heñ heñ goyen yuneñ. ³ Geya hugiñ heñ heñ gote beleñbe gahade: al beleñ Al Kuruñ fudindebe ge guñkureñ po ha yeñ nurd guneñ hañ, irde ne Yesu Kristu gayen ge beleñ nad nerke wamiriñ yeñ nurd nuneñ hañ gobe geya hugiñeñ heñ heñ gote beleñ. ⁴ Nebe megen gar meteñ nunariñ gobe pasi irmiñ. Gwaha matbe sañiñge turñuñ yañ goyen al yikala yirmiñ. ⁵ Niñgeb, Ado, hañkabe ge hitte kweñ tihim geb, megeñ ga ma forok yiriñya geya heñya sañiñne turñuñ yañ hinhem gwahade goyen po nirayiñ.

⁶ “Be, nebe megen niñ mar hitte mat alya bereya basiña yirde nunariñ mar goyen hitte gebe al gwahade yeñ kawan po yikala yirde himyen. Mel gobe gere. Ge beleñ ne nunkeb merege momoñ yirmeke nurdeb gama irde hañyen. ⁷ Gayenterbe det kuruñ ge beleñ nunariñ gobe ge hitte mat po watiñ yeñ nurde hañ. ⁸ Ge beleñ mere gwahade yinayiñ ninariñ goyen yinmekeb fudinde yeñ nurde hañ. Irdeb nebe ge hitte mat wamiriñ gobe fudinde wor po yeñ nurde hañ. Mel gabe ge beleñ nad nerke wamiriñ goyen wor fudinde yeñ nurde hañ.

⁹ “Nebe mel gayen farañ yurayiñ yeñ gusuñaj girde hime. Megen niñ mar goke ma gusuñaj girde hime. Ge beleñ ne nunariñ mar gobe gere niñgeb, yeñ ge po teñ gusuñaj girde hime. ¹⁰ Nere alya bereya kuruñ gobe gere, irde gere alya bereya kuruñ go wor nere. Niñgeb mel gare deñne turñuñ yañ wor po goyen kawan irde hañyen. ¹¹ Nebe megen gar ma heñ tihim, ge hitte hurkeñ. Goyenbe mel gabe megen gar hinayiñ. Ado, gebe al wukkeñ wor po, mata buluñgem moñ. Gebe tareñge yañ, irde tareñge goyen ne nunariñ. Niñgeb sañiñger mel ga doyañ yirde hike al buluñ beleñ epte ma buluñ yirnayiñ. Gogab geya neya unñkureñ har gwahade goyen po, yeñ wor

awalikde po hinayiñ. ¹² Neb mel gaya tumñañ henyaabe tareñ nunariñ gore po doyañ yirde petpet yirde himekeb igiñ hinhan. Irdeb al kura ma timiyminñ. Goyenpoga al kura bikkeñ gwaha tiyyeñ yeñ asañger katiñ goyen fudinde forok yeñ yeñ ge teñbe al unjkureñ po ga mabok hiyuñ.

¹³ “Be, gabe ge hitte hurkutek heñ hime. Goyenbe amañ heñ himyen gwahade po mel gayen wor amañ henya hiwoñ yeñ mere kuruñ gago girhem. ¹⁴ Mel gabe merege momoñ yirmeke gama irde hañyen. Irkeb megen niñ mar beleñ haram yirde hañyen. Gobe neb megen niñ al moñ gwahade goyen po, yeñ wor megen niñ al moñ geb, gogo haram yirde hañyen. ¹⁵ Goyenbe mel gayen megen gar mat yade siña yirke kanduk kura ma yeneñ hinayiñ yeñ ma gineñ hime. Gwaha titneñbe al buluñ beleñ buluñ yird yird niñ pet pet yirde hayiñ yeñ gusuñañ girde hime. ¹⁶ Nebe megen niñ moñ gwahade goyen po, mel gayen wor megen niñ mar moñ. ¹⁷ Meregebe fudinde wor po. Ningeb mereger mel ga saba yirke delger wukkeñ henayiñ. ¹⁸ Ge beleñ nad nerke megen gar wamiriñ gwahade goyen po, ne beleñ wor mel gayen yad yermeke megen niñ alya bereya hitte kunayiñ. ¹⁹ Nebe mel gayen manañ gere kudiñeñ wor po henayiñ yeñ nurdeb yeñ ge teñ nigeñ gayen wa guneñbe gigen kudiñeñ wor po hitiñ hime.

²⁰ “Be, gusuñañ girde hime gabe mel gake po moñ. Kame mel gare mere tagalke meremiñ nurde ne niñ dufaymiñ tareñ irnayiñ mar goke wor gusuñañ girde hime. ²¹ Gogab, Ado, gebe neya hirekeb ne wor geya har gwahade goyen po, mel gayen wor gwahade po heñ awalikde hinayiñ. Irdeb mel gabe deyyat awalik bana hiwoñ yeñ gusuñañ girde hime. Irkeb ge beleñ nad nerke wamiriñ goyen megen niñ mar beleñ fudinde yeñ nurnayiñ. ²² Ge beleñ deñne turñuñ yañ irañ gwahade po, ne wor mel ga gwaha yirhem. Gogab deyyabe unjkureñ har gwahade goyen po, yeñ wor gwahade po heñ awalikde hinayiñ. ²³ Mel gore fudinde wor po awalikde hiwoñ yeñ nurdeb gebe neya hireñ, irkeb nebe yeñya hitek. Gogab al hoyañ gore ge beleñ nad nerke wamiriñ yeñ nurnayiñ. Irde ge beleñ ne niñ amañeñ nurde ha gwahade goyen po, mel gayen wor amañeñ nurde yuneñ ha goyen megen niñ alya bereya beleñ nurnayiñ.

²⁴ “Ado, ge beleñ al ne niñ nunariñ mar gobe ne heñ gasuñde kuñ gor hiwoñ yeñ nurde hime. Irdeb megeñ ga ma forok yekeya ne gayen bubulkuñne wor po yeñ nurd nuneñbe deñne turñuñ yañ irariñ goyen mel gare kenwoñ yeñ nurde hime. ²⁵ Ado, gebe Al Huwak wor po. Megen niñ marbe ma nurd guneñ hañ. Goyenbe nebe nurde guneñ hime. Irde neya hañ mar gayen wor ge beleñ nad nerke wamiriñ goyen fudinde yeñ nurde hañ. ²⁶ Ne beleñ gebe al gwahade yeñ mel gar hañ gayen yikala yirde himyen. Irde kame wor gwahade po yikala yirde heñ. Gogab ge beleñ bubulkuñne wor po yeñ nurd nuneñ hayen gwahade po, yeñ wor gwahade po nurd yuneñ hayiñ. Irke nigeñ gayen wor yeñya hitek,” inyiñ.

18

Yesu asogo haniñde kiryiñ

(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

¹ Be, Yesu go Al Kuruñ mere iryiñ goyen pasi heñbe komatmiñ yagoya Pasoba biñge nene hinhan gasuñ go tubul teñ kwamiñ. Kuñ naña dukuñ kura Kidron ineñ hañyen goyen fole irde kurhan kwamiñ. Siña kurhan goñbe olip he dugu kura hiyen geb, Yesuya komatmiñya go gor kwamiñ.

² Be, Yesu asogo haniñde kiryeñ al Yudas gobe Yesuya komatmiñ yagoya hañkayeñ hañkayeñ gor gabu irde hañyen goyen nurde hiyen geb, Yesube gor hi yeñ nuryiñ. ³ Ningeb Yudas go Roma niñ fuleña marya Al Kuruñ doloñ ird ird mata doyañ mar pris buda gote karkuwañmiñya Farisi marya beleñ hulyañ yiramiñ mar goyen yade Yesu hinhide gor wayyiñ. Mel gobe hulsiya fuleñare niñ detya yade wayamiñ.

⁴ Be, Yesu go uliñde mata gwahade forok yeweñ tiya yeñ nurde hinhin geb kuñbe, “Ganuñ niñ wor po nurde wayhañ?” yineñ gusuñañ yiryiñ. ⁵ Irkeb mel gore, “Nasaret niñ al Yesu,” inamiñ. Irkeb wol heñbe, “Al gobe ne gago,” yinyiñ. Yesu asogo haniñde

kiryin al Yudas gobe go mar goya hinhan. ⁶ Be, Yesu beleŋ, “Al gobe ne gago,” yinkeb mel gobe tulfut yerbe harhok mat mulgaŋ heŋ megen katamiŋ. ⁷ Irkeb sopte gusuŋaŋ yirdeb, “Ganuŋ niŋ wor po nurde wayhaŋ?” yinyiŋ. Gwaha yinkeb mel goreb, “Nasaret niŋ al Yesu,” inamiŋ. ⁸ Irkeb wol heŋbe, “Al goyenbe ne gago dinhem. Ne niŋ naŋkeneŋ haŋ kenem al neya haŋ gabe yubul tike kunaŋ,” yinyiŋ. ⁹ Mere tiyyiŋ gobe haŋkapy Galili hinhinyabe, “Nebe al kura ge beleŋ nuntiŋ goyen kura ma pel irmiŋ,” yiriŋ goyen gogo forok yiriŋ.

¹⁰ Be, goya goyenbe Pitabe fulenŋare niŋ bidila dirŋeŋ miŋyaŋ geb, bidilamiŋ go marde teŋbe pris buda gote kuruŋmiŋde metenŋ al kura gote kirmiŋ yase sapa iryiŋ. Metenŋ al gote deŋembe Malkus. ¹¹ Be, Pita go gwaha tikeb Yesu beleŋ, “Bidilage go fokmiŋ bana hawa! Gebe ne gayen Adone beleŋ kanduk tawayiŋ ninyiŋ goyen go ma tiyyenŋ yeŋ nurde ha? Moŋ, tewenŋ geb,” inyiŋ.

Yesube pris buda gote kuruŋmiŋ Anas hitte tukamiŋ

¹² Be, Roma niŋ fulenŋa marya gote doyaŋ alyabe* Yuda marte doyaŋ mar beleŋ hulyaŋ yirke wayamiŋ mar beleŋ Yesu tamiŋ. Irdeb haniŋ fere teŋbe ¹³ Anas hitte wa tukamiŋ. Anasbe Kaiafas teŋak. Irde Kaiafasbe goyen damare gobe yeŋ beleŋ pris buda gote kuruŋmiŋ heŋ metenŋ teŋ hinhin. ¹⁴ Kaiafas goreb haŋkapy, “Naŋaniniŋya neŋ almemya tumŋaŋ buluŋ hetek gobe igiŋ moŋ. Niŋgeb al unŋkurenŋ gare po kamyenŋ gab kanduk kuruŋ goyen ma kentek,” yinyiŋ al go goyen.

*Pita beleŋ haŋkapy Yesu niŋ helway hirin
(Matiyu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)*

¹⁵ Be, Saimon Pitaya Yesuyen komatmiŋ hoyanŋya kura goyen Yesu fere teŋbe teŋ kwamiŋ goyen gama iraryum. Komatmiŋ kura gobe pris buda gote kuruŋmiŋ beleŋ nurd unenŋ hiyen geb, al gobe pris buda gote kuruŋmiŋde ya kuruŋ koya milgu irtiŋ bana goŋ sawsawa al gabu irde haŋyende gor Yesu teŋ hurkukeb yeŋ wor kame gama yirde hurkuriŋ. ¹⁶ Be, Pitabe ya go milgu irtiŋ koya gote yamere gor huwarde hinhin. Irkeb kadom, pris buda gote kuruŋmiŋ beleŋ nurd unenŋ hiyen al goreb mulgaŋ heŋ kateŋbe yamere gor metenŋ teŋ hinhin bere goyen mere irdeb Pita go teŋ koya binde hurkuriŋ. ¹⁷ Be, Pita go hurkuŋ hikeb yamere hinhin bere gore, “Yesu inenŋ haŋyen al gote komatmiŋ kurabe ge gago?” inenŋ gusuŋaŋ iryiŋ. Irkeb Pita beleŋ wol heŋbe, “Moŋ, ne moŋ,” inyiŋ.

¹⁸ Be, naŋa meŋek wor po hirin geb, ya goyenter niŋ metenŋ marya Al Kuruŋyen ya balem doyaŋ marya go uliŋ uka yirniŋ yeŋ kak kawaldebe goyen kalyaŋ kerde huwarde hinhin. Irkeb Pita manaŋ yeŋya gor huwarde kak kateŋ hinhin.

*Pris buda gote kuruŋmiŋ beleŋ Yesu gusuŋaŋ iryiŋ
(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71)*

¹⁹ Be, mel go gwaha teŋ hikeyabe pris buda gote kuruŋmiŋ beleŋ Yesu go komatmiŋya sabamiŋya niŋ gusuŋaŋ iryiŋ. ²⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Nebe megen niŋ alya bereyabe kawan po mere yirde hinhem. Nebe Yuda marte gabu yayaŋ, irde kurabe Al Kuruŋyen ya balem bana gor saba yirde hinhem. Yuda mar dare gabu irde haŋyende goyaŋ hugiŋeŋ kuŋ kawan po saba yirde hinhem. ²¹ Gega daniŋ gusuŋaŋ nirde ha? Merene nurde hinhin mar hitte kuŋ gusuŋaŋ yirayiŋ. Yeŋ gab mere teŋ hinhem goyen nurde haŋ geb,” yinyiŋ.

²² Be, Yesu go gwaha yinkeb Al Kuruŋyen ya balem doyaŋ al kura yeŋ binde hinhin goreb kimiŋde seŋ uryiŋ. Irdeb, “Pris buda gote kuruŋmiŋ gayen gwaha mat ma mere irde haŋyen gega, daha inhabe gago?” inyiŋ. ²³ Irkeb wol heŋbe, “Mere buluŋ kura tihim kenem mere damiŋbe buluŋ goyen momoŋ nira. Gega mere tihim gayen fudinde tihim kenem daniŋ mununha?” inyiŋ.

* 18:12: Roma niŋ fulenŋa marte doyaŋ al gayenbe fulenŋa mar 1,000 gote doyaŋ al.

²⁴ Be, Anas belej Yesu go haniñ fere titiñde gwahade po pris buda gote kurunmin hoyañ kura Kaiafas hitte wor teñ kunañ yinke teñ kwaminj.

Pita go sopte Yesu niñ helwan hiriñ
(*Matiyu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62*)

²⁵ Be, Saimon Pita go huwarde kak kateñ hikeyab al kura belej, “Al gote komatminj kurabe ge gago?” inenj gusunañ iraminj. Irkeb Pita go wol heñbe, “Moñ, ne moñ geb,” inenj helwan hiriñ. ²⁶ Irkeb pris buda gote kurunminj gote meten al kura, Pita belej kirminj sapa iriñ al gote kadom goreb, “Gebe Olip dugure gor yenya hike genhem,” iniyiñ. ²⁷ Gwaha inkeb Pita go tebañ helwan hiriñ. Irkeb goya goyen po tatirok mere tiyyiñ.

Yesube Pailat diliñ mar huwariñ
(*Matiyu 27:1-2,11-31; Mak 15:1-20; Luk 23:1-5,13-25*)

²⁸ Be, Yuda marte doyañ mar belej Yesu teñ Kaiafasyen yare mat Roma gabman al Yuda mar doyañ yirde hiyen al gote ya kurunde tukaminj. Goya goyabe naña fay urde wuk yiriñ. Irkeb Yuda mar go, “Monggo al miñ hoyañde yare kuñbe Al Kurun diliñde tikiñ miñyañ hetek,” yen yingenñde saba gama irniñ yenbe Roma gabman al gote ya biñde ma hurkaminj. Gobe Pasoba biñge nen nen nalu kurun goyen netek yen nurde tiyaminj. ²⁹ Niñgeb Pailat yingenñ siñare kateñbe, “Da misiñde al ga merem yañ irniñ yen tawayhañ?” yinenj gusunañ yiryiñ. ³⁰ Irkeb al buda gore wol heñbe, “Al gayenbe mata bulun kura ma tiyun manhan ge hitte gaha ma tawatewoñ,” inaminj. ³¹ Irkeb wol heñbe, “Dindikeñ tukuñ matatiñde ga merere kernañ,” yinyiñ. Irkeb mel gore, “Goyenbe neñbe al maymay sañiñniniñ miñmoñ,” yaminj. ³² Mata gobe Yesu belej gwaha mat kameñ yen bikkenj mere tiyyiñ goyen go fudinde heñ heñ niñ gogo tiyaminj.

³³ Be, Pailat go mulgañ heñ yaminj kurunde hurkuñbe Yesu hoy iriñ. Irke hurkukeb gusunañ iriñ. “Ge gayen Yuda marte doyañ al kurun?” iniyiñ. ³⁴ Irkeb Yesu belej, “Mere taha gobe dufayger po forok yihi ma al hoyañ belej momoñ girañ?” iniyiñ. ³⁵ Irkeb Pailat belej wol heñbe, “Nebe Yuda mar al moñ. Niñgeb daha mat nurenj? Merere girniñ yen gawayhañ marbe gigen al goya pris buda gote karkuwanminya gore po gawayhañ. Niñgeb gebe daha wor po tiyañ?” iniyiñ. ³⁶ Gwaha inkeb, “Ne belej alya bereya doyañ yirtek gobe megen gar niñ moñ. Megen gar niñ manhan Yuda marte doyañ mar belej nad fere tiniñ yen wakeb meten marne belej ne basiña fuleña tiwoñ. Goyenpoga gwahade moñ geb, gogo gwaha ma tahañ,” iniyiñ. ³⁷ Irkeb Pailat belej, “Be, gwahade geb, gebe doyañ al kurun!” iniyiñ. Irkeb wol heñbe, “Doyañ al kurun ninha gobe fudinde ninha. Fudinde, nebe miñ goyen goke wor po megen gar wamiriñ. Irde mere fudinde goyen tagalenj yen wamiriñ. Niñgeb al kura mere fudinde niñ amañen nurde hañ marbe tumñañ merene nurde hañ,” iniyiñ. ³⁸ Irkeb Pailat belej, “Mere fudinde gobe da?” inenj gusunañ iriñ. Gwaha inenbe Yuda mar hitte siñare sopte kateñbe, “Nebe al ga gwaha mat kura mere uliñde irtek yen ma kenhem. ³⁹ Goyenbe dende matarebe Pasoba gabu nalu kurunde ne belej mata bulun mar koyare hañyen goyen unkuñ kura teñ siña irde dunenj himyen. Niñgeb, ‘Yuda marte doyañ al kurun’ inenj hañyen al gayen tubul timeke siñare kuyenj yen nurde hañ?” yinyiñ. ⁴⁰ Irkeb al buda kurun go tareñ po, “Moñ, yen moñ! Neñbe Barabas dunayiñ,” inaminj. Barabasbe Roma gabman asogo irde hiyen goke teñ koyare keraminj hinhin.

19

¹ Be, mel gore gwaha yekeb Pailat go Yesu go teñ usulak tinañ yen fuleña marminj yinke usulak tiyaminj. ² Irdeb doyañ al kurunyen tonañ umña irhet yen kañ hirwanen yañ kura goyen teñ tukuli teñbe tonañde keraminj. Irdeb doyañ al kurunyen amil umñam bukkenya digulakya suluk irke bukkenj yara hitiñ goyen tawañ hor irde unaminj. ³ Irdeb Yesu hitte kuñ, “Gebe Yuda marte doyañ al kurun. Huginenj hayiñ!” inenj tebañ irde giwgiw irde hinhan. Irdeb kimiñde wolsereñ uraminj.

⁴ Be, Pailat go sopte sijare kateñbe Yuda mar goyen, “Mel, nebe mere miñ goke kura al gayen merem yañ irtek yeñ ma nurdeb gago deñ hitte taktehem,” yinyiñ. ⁵ Irdeb Yesu go doyañ al kuruj umña irtin yara irhet yeñbe amil umñam bukenya digulakya suluk yirke buken yara hitin kura hor irde uney, kañ hirwaney yañ tukuli teñ tonañde kirtin de po sijare kateñ hike keneñbe, “Al gobe gago,” yinyiñ.

⁶ Be, pris buda gote karkuwanminya Al Kurujyen ya balem doyañ marya beleñ Yesu go keneñbe, “Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!” yeñ hekhok tiyamiñ. Irkeb Pailat beleñ wol heñbe, “Nebe mere miñ goke kura merem yañ irtek ma kenhem geb, dindikeñ ga tukuñ kuruse hende maynayañ,” yinyiñ. ⁷ Irkeb Yuda mar gore wol heñbe, “Al gore yinğey ge yeñ, ‘Nebe Al Kuruj Urmin,’ yeñ hiyen geb, nende sabarebe al gwahade gobe kamyey,” inamiñ.

⁸ Be, Pailat go gwaha yeke nurdeb kafura wor po hiriñ. ⁹ Irdeb ya biñde sopte mulgañ heñ hurkuñbe, “Gebe dare niñ?” iney gusuñañ iryiñ. Goyenbe Yesube wol ma hiriñ. ¹⁰ Irkeb Pailat beleñ, “Mere nirtek ma gira? Kuruse hende mayke kami yewey gobe gwaha girnayañ. Munañ tubul tike kwi yewey go wor gwahade po girnayañ goyen go ma nurde ha?” inyiñ. ¹¹ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Al Kuruj beleñ ge goyen doyañ nird nird sañiñ goyen ma guntin manhan ge beleñ gaha ma doyañ nirwoñ. Niñgeb ne nade hanger nera al gote mata buluñbe gere folek geb,” inyiñ.

¹² Be, mere go nurdeb Pailatbe Yesu go daha mat kura tubul timeke kwi yeñ nuryiñ gega, Yuda mar gob hewhow po teñ, “Al kura al gayen tubul tike kuyeybe al gobe Roma gabman doyañ al kuruj Sisaryen kadom moñ, asogom geb,” inamiñ. ¹³ Gwaha yeke Pailat go nurdeb Yesu go sijare takteñbe ya kuruj gote koya bana sawsawa mere nurd nurd gasuñ kura “Beleñ Hora Po Irtin” iney haneyende gor kipiryiñ. Gasuñ gobe Hiburu mere matbe Gabata. ¹⁴ Be, nalu gobe Pasoba biñge gitik teñ teñ nalu, irde nanabe bañkahal gwahade hewey tiyyiñ. Munañ fay urkeb Sabat nalu heke Pasoba biñge netek hiyyey. Be, Pailat beleñ Yuda mar goyen, “Doyañ al kurujinbe gago,” yinyiñ. ¹⁵ Goyenbe go mar goreb, “Mayke kami! Mayke kami! Kuruse hende mayke kami!” iney hewhow tiyamiñ. Irkeb Pailat beleñ, “Doyañ al kurujin gayen ne beleñ kuruse hende maymeke kami yeñ nurde han?” yineñ gusuñañ iryiñ. Irkeb pris buda gote karkuwanmin beleñ wol heñbe, “Neñbe doyañ al kurujniniñ hoyañ kura ma hi. Nendebe Sisar unkuñey po hi,” inamiñ.

¹⁶ Be, Pailat go gwaha kura irtek miñmoñ hekeb bada heñ kuruse hende mayke kami yeñ mel goke pel iryiñ. Irkeb fulenja mar beleñ Yesu tamiñ.

Yesu kuruse hende kamyiñ

(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ Be, Yesu go kuruse go teñbe naña deñ kura Al Tonañ Kirkinin de gor kuriñ. Deñ gobe Hiburu mere matbe Golgota. ¹⁸ Gorbe Yesu go kuruse hende mayamiñ. Yeñyabe al irawa hoyañ kura goyen wor yinğeyde yinğeyde kuruse hereñ gasa yirdeb kurabe Yesuyen kuruse yase beleñ kerde kurabe tapa beleñ keramiñ. Yesu yinğeybe kahalte keramiñ.

¹⁹ Be, Pailat beleñ mere kura kañbe kuruse hende Yesu tonañ beleñ kernañ yinke keramiñ. Merebe gahade:

NAŞARET NIÑ AL YESU. YUDA MARTE DOYAÑ AL KURUJ.

²⁰ Be, Yesu kuruse hende mayamiñ gasuñ gobe Yerusalem bindere hinhin. Niñgeb Yuda mar budam mere go kenamiñ. Mere gobe Hiburu mere, Latin mereyabe Grik mereya mat kayamiñ. ²¹ Irkeb pris buda gote karkuwanmin beleñ mere katin goke igiñ ma nurdeb Pailat goyen, “Yuda marte doyañ al kuruj ma kayayiñ. ‘Al garebe yinğey ge yeñ ‘Nebe Yuda marte doyañ al kuruj,’ yeñ hi,’ gwahade kayayiñ,” inamiñ. ²² Goyenbe Pailat beleñ wol heñbe, “Mere kayhem gobe gwahade po hiyen,” yinyiñ.

²³ Be, fulenja mar go Yesu teñ kuruse hende kerdebe uliñ umñamiñ yade al sipte niñ gale heñbe nende gigen yawaramiñ. Irdeb uliñhormiñ bande niñ gobe tubul tiyamiñ. Uliñhormiñ gobe sobam, biñinde mat kurkuñbe kahañ patare goyenbe gada irtin moñ.

Amil unjkurenj po tej uliñhor goyen irtin. ²⁴ Be, fuleña mar gob uliñhorminj goke yingenj ulinj, “Ga goya erek ma irtek. Ganunj belej tiyyenj yeñ nende matare tilinj tanartek,” yaminj. Mata gobe Al Kurunyen asañde mata gwahade forok yiyyenj yeñ katinj gwahade po forok yirinj. Merebe gahade:

“Mel gore ulne umña yingenj ulinj pota yirdeb uliñhornenbe tilinj tanaraminj,” yitinj hi.

Tikinj 22:18

Ningeb yitinj gwahade po fuleña mar belej mata gogo tiyaminj.

²⁵ Be, kuruse hinhin bindere gorbe Yesu milinj, milinde hayminj Klopas berem Mariayabe Makdala ninj Maria gore gor huwarde hinhan. ²⁶ Irkeb Yesu go milinj gor kinyinj. Irde komatminj kura bubulkuñne wor po yeñ nurde unenj hinhin al go bindere gor huwarde hike kinyinj. Irdeb milinj goyen inyinj. “Bere, al gabe urge,” inyinj. ²⁷ Irdeb komatminj gobe, “Gabe momke,” inyinj. Be, gor mat hinhin kurunj gobe komatminj gore Yesu milinj go tej yaminjde tukuñ doyanj irde hinhin.

Yesu kamyinj

(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

²⁸ Be, komatminj inyinj kamereb metenminj kurunj gob pasi irhem yeñ nurdeb Al Kurunyen asañde mere katinj goyen fudinde forok yiyyenj goke tenbe, “Fe ninj nira,” yirinj. ²⁹ Irkeb gorbe wain fiminj mukkuwenj wor po hitinj hinhin geb, mel gore amil parwek kura tej wain bana goñ fakamde hisop he kutum murunje bili irdeb isañ heñ Yesu dinonje kiryinj. ³⁰ Irkeb Yesu go wain fiminj go ninam urdeb, “Metenbe pasi irhem,” yirinj. Be, mere go munj po yeñbe urgunj kanbe kamyinj.

³¹ Be, go nalu gobe Pasoba binje gitik tej tej nalu. Munanj fay urkeb Sabat nalu heke Pasoba binje netek hiyenj. Ningeb Yuda mar go Sabat nalure al kuruse hende po hinayinbe iginj moñ yeñ nuraminj. Irdeb Pailat gusunanj irdeb, “Kahanj yufunj tenbe al hakwa go yaranj tininj,” yaminj. ³² Irkeb Pailat go fuleña marminj yinke Yesu ketalde kuruse hende hinhin al kura go hitte wa kuñbe kahanj yufunj tiyaminj. Irde gab kura wor gwahade po iraminj. ³³ Goyenbe wañ Yesu hitte haminj gega, bikkenj kamtinj kenenbe kahanj ma yufunj tiyaminj. ³⁴ Gwaha irtinjenbe fuleña al kura belej hakde dari malare fakamke goyare po dariya feya bemel po sursur yirinj. ³⁵ (Mata go kinyinj al goreb goke al momonj yirde hiyen. Mereminbe fudinde. Yenbe fudinde po yeñ hime yeñ nurde hi. Yenbe denj asañ ga kapyanj heñ hanj mar belej fudinde yeñ nurnayinj yenbe gago momonj dirde hi.) ³⁶ Be, mata go forok yirinj gobe Al Kurunyen asañde, “Kinjinj unjkurenj munj kura ma yufunj tinayinj,” yitinj gwahade goyen po forok yirinj. ³⁷ Irde Al Kurunyen mere kurabe, “Yenbe hakde gegelhek belej fakamtinjenj,” yitinj mata gwahade goyen po forok yirinj.

Yesu mete tiyaminj

(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

³⁸ Be, fuleña mar belej gwaha tiyaminj kamereb Arimatea ninj Yosep belej Yesu ulinj hakwam ninj Pailat gusunanj iryinj. Yosepbe Yesuyen komat gega, Yuda marte doyanj mar ninj kafura heñbe balminj po hinhin. Be, Pailat belej iginj inkeb kuñ Yesu hakwam go yenya kwaminj marya belej taranj tenbe tej kwaminj. ³⁹ Yosep belej gwaha tej hikeya Nikodemus wor gor hinhin. Nikodemusbe hakot kura wawunj kuñ Yesuya mere tiyaryum al go goyen. Yeñ belej he fiminj irawa suluk yirde guram irtin haminj iginj wor po goyen tej wayyinj. Guram gote kandukminjbe 30 kilogram gwahade. ⁴⁰ Be, irem go Yesu hakwam go tej kuñbe amil faykek mete tej tenje ninj amil gore po bili iraryum. Irde gwaha tej henyabe he fiminj guram irtinj gore po sam iraryum. Irem gobe Yuda marte mata gama irdeb gwaha tiyaryum. ⁴¹ Be, Yesu kuruse hende mayaminj gasunj go binderebe he dugu kura hinhin. He dugu bana goñbe al hakwa yukunj yerd yerd horabok bamba kura hinhin. Bamba gobe gerger, al hakwa kura ma yerde hitinj. ⁴² Be, heñ ga moñ Sabat nalu forok yewenj tiya go yenbe bamba gobe bindere hinhin geb, irem go Yesu hakwam tukuñ bana gor keraryum.

20

*Yesube kamyinje mat huwaryin**(Matiyu 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)*

¹ Be, Sabat nalu hubu hej fay urke Sande hiriñ. Sande wampot muñ, kidoma po hikeya Makdala niñ Maria go bembare kuñbe hora kuruj horabok bamba yame pet titiñ goyen teñ siña irtiñ kinyiñ. ² Irdeb kup yeñ Saimon Pitaya kadom kura Yesu beleñ bubulkuñne wor po yeñ nurde unej hinhin al go hitte wañbe, “Doyañ Al Kuruj hakwambe bembare mat teñ kwahañ. Irdeb tukuñ gor kura kerhañ yeñ ma nurhet!” yinyiñ. ³ Irkeb Pitaya kadom hoyañ goya wor bembare kwaryum. ⁴ Irem gobe kup yeñ kwaryum. Goyenbe kadom gore Pita fole irde yeñ wa bembare forok yiriñ. ⁵ Forok yeñ pew kañbe horabok bana nañkenenbe amil faykeñ bili irtiñ go po kinyiñ. Goyenbe biñde ma hurkuriñ. ⁶ Irkeb Saimon Pita, kame wayyiñ goreb wañ biñde hurkuriñ. Irdeb amil faykeñ go po gor hike kinyiñ. ⁷ Irde Yesu tonañ bili iramiñ amil go wor kinyiñ. Tonañ bili irtiñ amil gobe uliñ hakwam bili irtiñ amil goya ma hinhin. Keñkela po mupi irde hoyañde po kirtiñ hinhin. ⁸ Irkeb Yesuyen komat kura yeñ wa bembare forok yiriñ al go wor biñde hurkuriñ. Hurkuñ gwahade po kenenbe fudinde wor po Yesube kamunje mat huwaruñ yeñ nuryiñ. ⁹ (Goyenpoga irem gobe Al Kurujyen asañde Yesube kamtiñde mat huwaryeñ yitiñ gokeb bebak ma po tiyaryum.)

*Makdala niñ Mariabe Yesu kinyiñ**(Matiyu 28:9-10; Mak 16:9-11)*

¹⁰ Be, Yesuyen komatmiñ warañ go mulgañ heñ yamiñde kwaryum. ¹¹ Goyenbe Maria go bamba siñare gor po heñ esej hinhin. Esey henyabe pew kañ bamba bana goñ nañkinyiñ. ¹² Irdeb Al Kurujyen miyoñ irawa uliñ umña faykek hor yirtiñ goyen Yesu hakwam kirtiñ gasunje go keperde hike yinyiñ. Kurabe tonañ beleñ mat, kurabe kahañ beleñ mat keperaryum.

¹³ Be, irem goreb, “Bere, gebe daniñ esej ha?” iney gusuñañ iraryum. Irkeb bere gore wol heñbe, “Doyañ Al Kurujnebe al kura beleñ teñ kwahañ. Irde tukuñ gor kura kerhañ yeñ ma nurde hime,” yinyiñ. ¹⁴ Gwaha teñ fulgañ kañbe Yesu go gor huwarde hike kinyiñ. Goyenbe bebakkeñ Yesu yeñ ma kinyiñ. ¹⁵ Irkeb Yesu beleñ, “Bere, gebe daniñ esej ha? Gebe ganuñ niñ nañkenen ha?” iney gusuñañ iryiñ. Gwaha inkeb bere goreb he dugu bana goñ bamba hinhin gote doyañ al yeñ nurdeb, “Be, ge beleñ al hakwam bamba bana hinhin go tukañ kenem gor tukuñ kirmiñ yeñ momoñ nira. Irkeb teweñ geb,” inyiñ. ¹⁶ Irkeb Yesu beleñ, “Maria,” inyiñ. Irkeb bere go yeñ hinhin beleñ fulgañ kañ kenenbe Hiburu mere mat, “Raboni!” inyiñ. Raboni gote miñbe Tisa.

¹⁷ Be, Yesu beleñ, “Nanne hitte mulgañ heñ miñmoñ. Niñgeb sisañ ma nurayiñ. Gwaha titñenbe kolne yago hitte kuñbe momoñ yira. ‘Nebe mulgañ heñ Adone, denya neyat Al Kuruj hitte kweñ tihim,’ nina yinayiñ,” inyiñ. ¹⁸ Irkeb Makdala niñ Maria go mere go nurdeb Yesuyen komatmiñ hitte kuriñ. Kuñbe, “Doyañ Al Kurujbe kenhem,” yinyiñ. Irdeb mere gahade nina yeñ momoñ yiriñ.

*Komatmiñ beleñ Yesu kenamiñ**(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)*

¹⁹ Be, Sande go wawuñbana heñ kidoma heweñ tikeb Yesuyen komatmiñ gobe Yuda mar niñ kafura heñbe tumñañ ya biñde gabu irdeb yame biñ mat tareñ po irdeb hinhan. Irkeb Yesu go wañ mel go hinhan kahalte po huwardeb, “Bitiñ kamke igiñ po hinayiñ,” yinyiñ. ²⁰ Gwaha yinenbe haniña gegelhekyare fakamamiñ delñen goyen yikala yiriñ. Irkeb komatmiñ go Doyañ Al Kuruj goyen kenenbe amañ niñ pultik wor po yamiñ.

²¹ Be, Yesu beleñ sopte po, “Bitiñ kamke igiñ po hinayiñ. Nanne beleñ nad nerke wamiñ gwahade goyen ne beleñ wor dad dermeke kunayiñ geb,” yinyiñ. ²² Gwaha yinenbe mel go hitte meñemiñ fu yirdeb, “Holi Spirit tenañ. ²³ Irdeb deñ beleñ al kurat mata buluñmiñ halde yunnayiñbe Al Kuruj wor mata buluñmiñ go halde yunyen.

Munaŋ mata buluŋmiŋ ma halde yunayinbe Al Kuruŋ wor mata buluŋmiŋ ma halde yunyer,” yinyiŋ.

Tomas beley Yesu kinyiŋ

²⁴ Be, komatmiŋ 12 goyen al kura Tomas, deŋem kurabe Didimus iney hanŋen al gobe Yesu wayyinyabe gor ma hinhin. ²⁵ Irkeb komatmiŋ weŋ hoyan beley, “Neŋbe Doyan Al Kuruŋ kintiŋ,” yeŋ momoŋ iramiŋ. Goyenbe wol heŋbe, “Haniŋde nil delŋeŋ wor wor yeneŋ. Irdeb nil yame bana goŋ hanne kereŋ. Irdeb hak beley fakamtiŋ yameŋde gor hanne kerde gab fudinde yeŋ nureŋ,” yinyiŋ.

²⁶ Be, gor mat naŋa fay 7 hubu hekeb Yesuyen komatmiŋ go sopte ya bana gabu iramiŋ. Tomas wor gor hinhin. Yamebe biŋ mat tatiŋ goyenbe, Yesu go waŋ mel gote diliŋ mar huwardeb, “Bitiŋ kamke hinayiŋ,” yinyiŋ. ²⁷ Irdeb Tomas inyiŋ. “Hange faw gar hor irayiŋ. Irde hanne ga yena. Irdeb hange giŋ irdeb gegelhekner gar kera. Irdeb dufay budam ma heŋbe ne huwarmiŋ gayen fudinde yeŋ nurayiŋ,” inyiŋ. ²⁸ Irkeb Tomas gore, “Gebe Al Kuruŋ, Doyan Al Kuruŋne!” inyiŋ. ²⁹ Irkeb Yesu beley, “Gebe ne neneŋ gab gogo fudinde yeŋ nurha? Al kura go ma neneŋya ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayiŋ mar gobe Al Kuruŋ beley guram yirde saŋiŋ yiryey,” inyiŋ.

³⁰ Be, Yesube komatmiŋ diliŋde mata tiŋeŋ turuŋ yaŋ kurayen kurayen budam forok yirde hinhin. Goyenbe asaŋ gayenter goke tumŋaŋ ma katiŋ haŋ. ³¹ Goyenbe Yesube Mesaia, Al Kuruŋ Urmiŋ yeŋbe yeŋ ge dufaytiŋ saŋiŋ irnayiŋ yeŋ mere kuruŋ gayen kayhem. Irde yeŋ ge dufaytiŋ tareŋ irke Yesuyen tareŋde Al Kuruŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ mata gobe dende hiyyey yeŋbe mere gago kaŋ hime.

21

Komatmiŋ 7 beley Yesu kenamiŋ

¹ Be, Yesu go komatmiŋ yago Yerusalem hikeya diliŋde forok yiriŋ kamereb Taiberias fe ala kuruŋ siŋare sopte komatmiŋ diliŋde forok yiriŋ. Gote baraŋbe gahade: ² Be, Saimon Pita, Tomas deŋem kurabe Didimus, Galili naŋa bana niŋ taun Kana gor niŋ al Nataniel, Sebedi urmiŋ waraŋyabe kadom waraŋ hoyan manaŋ tumŋaŋde hinhan. ³ Irkeb Saimon Pita beley, “Nebe fe alare dapŋa niŋ kweŋ tihim,” yinyiŋ. Irkeb mel goreb, “Tumŋaŋ kutek,” ineybe hakwa bana hurkuŋbe kwamiŋ. Goyenbe go wawuŋbe dapŋa kura ma yawaramiŋ.

⁴ Be, wampot muŋ wor po Yesu gobe waŋ makaŋ siŋare huwaryiŋ. Goyenbe komatmiŋbe Yesu yeŋ keneŋ bebak ma tiyamiŋ. ⁵ Be, Yesu beley mel goyen hokde po, “Mel yo, dapŋa kura yawarhaŋ we?” yinyiŋ. Irkeb, “Moŋ,” inamiŋ. ⁶ Be, mel gore gwaha inkeb, “Kamaŋtiŋ go hakwa siŋa yase beley mat temeyde gab dapŋa kura yawarnayiŋ,” yinyiŋ. Irkeb mel go gwaha teŋbe dapŋa karim ma yawaramiŋ geb, kamaŋ go tuluy teŋ hakwa hende kertek ma hamiŋ.

⁷ Irke gab komatmiŋ kura Yesu beley bubulkuŋne wor po yeŋ nurde uney hiyen al goreb Pita goyen, “Al irobe Doyan Al Kuruŋ be!” inyiŋ. Irkeb Saimon Pita beley, “Al irobe Doyan Al Kuruŋ be!” yeke nurdeb goyare po uliŋhormiŋ hende niŋ tugu titiŋ goyen teŋ uliŋde bili irdeb fete solok yiriŋ. ⁸ Irkeb komatmiŋ weŋ hoyanbe fe ala kuruŋ fereŋ binde 100 mita gwahade po hinhan geb, hakwa hende kame ga gama irde wayamiŋ. Gama irde waŋ heŋyabe kamaŋ dapŋa beley po makaŋ hitiŋ goyen tuluy teŋbe teŋ wayamiŋ. ⁹ Irdeb fe siŋare waŋbe kak kawaltiŋde kura gorbe makaŋ dapŋaya beretya kura hike yenamiŋ.

¹⁰ Be, Yesu beley, “Dapŋa yawarhaŋ go kura yawanaŋ,” yinyiŋ. ¹¹ Irkeb Saimon Pita go hakwa hende hurkuŋ kamaŋ go tuluy teŋ fe siŋare kiryiŋ. Dapŋa karkuwaŋ beley makaŋ hiriŋ. Dapŋabe budam wor po 153 yawaramiŋ. Goyenbe kamaŋ go ma erek yiriŋ. ¹² Be, Yesu beley komatmiŋ goyen, “Waŋ wampotde niŋ biŋge nenaŋ,” yinyiŋ. Goyenbe yeŋbe Doyan Al Kuruŋ yeŋ nuramiŋ geb, komatmiŋ kura beley, “Gebe ganuŋ?” yeŋ gusuŋaŋ ma iramiŋ. ¹³ Irkeb Yesu go waŋ beret go teŋbe yunyiŋ. Irdeb dapŋa goyen wor gwahade

po iriyiñ. ¹⁴ Be, Yesu go kamyiñde mat huwaryiñ, irde komatmiñ yago hitte forok yiriñ goyen gare irkeb wawuñ karwo hiriñ.

Yesu beleş Pita tareñ iriyiñ

¹⁵ Be, komatmiñ go biñge nene pasi hamiñ. Irkeb Yesu beleş Saimon Pita go, “Saimon, Yon urmiñ, ge gayen fudinde wor po ne niñ amañeñ nurde ha? Mel gar hañ gare ne niñ amañeñ nurde hañ gote folek?” iniyiñ. Irkeb Pita beleş wol heñbe, “Gwaha, Doyañ Al Kuruñ. Gebe ne beleş ge niñ amañeñ nurde hime goyen nurde ha gogo,” iniyiñ. Irkeb, “Sipsipne paka yirde hayiñ,” iniyiñ. ¹⁶ Irdeb sopte po, “Saimon, Yon urmiñ, gebe fudinde wor po ne niñ amañeñ nurde ha?” iniyiñ. Irkeb Saimon beleş, “Gwaha, Doyañ Al Kuruñ, ne beleş ge niñ amañeñ nurde hime gobe nurde ha gogo,” iniyiñ. Irkeb wol heñbe, “Sipsipne doyañ yirde hayiñ,” iniyiñ. ¹⁷ Be, wawuñ karwore sopte, “Saimon, Yon urmiñ, gebe ne niñ amañeñ nurde ha?” iniyiñ. Irkeb Pita go Yesu beleş, “Gebe ne niñ amañeñ nurde ha?” gwahade wawuñ karwore gusuñañ irkeb biñ misiñ iriyiñ. Irkeb Pita go, “Doyañ Al Kuruñ, gebe det kuruñ gayen tumñañ nurde ha. Ge niñ amañeñ nurde hime goyen nurde ha gogo,” iniyiñ. Irkeb Yesu go wol heñbe, “Sipsipne paka yirde hayiñ. ¹⁸ Fudinde wor po gineñ hime, ulger igiñ heñyabe gigeñ umña teñ goñ kura kwe yeñbe mali ga kuñ hinhan. Goyenbe salañeñ hawayiñyabe al beleş po ganarde umña girdeb ge kutek ma girde hiyeñ beleş goñ gukunayiñ,” iniyiñ. ¹⁹ Yesu beleş go yiriñ gobe kame Pita daha mat kamyen, irde kamde kamde miñ gore Al Kuruñ deñem turñuñ yañ iryen goke iniyiñ. Be, Yesu go gwaha ineyñbe, “Gama nira!” iniyiñ.

²⁰ Irkeb Pita go fulgañ kañbe Yesu beleş komatmiñ kura bubulkuñne wor po yeñ nurde uney hiyen al goyen gama yirde hike kinyiñ. Al gobe Yesu kameñ go yeñya biñge funañ namiñya Yesu hitte tawuñ heñbe, “Doyañ Al Kuruñ, ganuñ beleş pel gireñ tiya?” iniyiñ al go goyen. ²¹ Be, Pita beleş al go keneñbe, “Doyañ Al Kuruñ, munañ al gabe daha tiyyeñ?” iney gusuñañ iriyiñ. ²² Irkeb Yesu beleş wol heñbe, “Yeñbe diliñ gergeñ hikeya ne mulgañ hewey yeñ nureñ gobe gere samuñ moñ geb. Hoyañ niñ ma dufay hawayiñ, gama po nirayiñ,” iniyiñ. ²³ Be, Yesu beleş mere tiyyiñ gote mere momoñbe komatmiñ yago hoyañ beleş nurdeb keñkela ma bebak teñbe, “Al gobe ma kamyen,” yamiñ. Gega Yesu beleşbe, “Al go ma kamyen,” yeñ ma yiriñ. “Yeñbe diliñ gergeñ hikeya ne mulgañ hewey yeñ nureñ gobe gere samuñ moñ geb,” po yiriñ.

²⁴ Yesuyen komat gobe Yesu beleş mata teñ hike yinyiñ kuruñ goyen asañde gar kaya gago. Al gore Yesuyen barañ asañde gar kañ hi kuruñ gabe fudinde yeñ nurde hite.

²⁵ Be, Yesube mata hoyañ manañ budam tiyyiñ. Asañde gar kañ hi gayen po moñ. Matamiñ go tumñañ katekbe megen gar asañ goyen yerd yerd gasuñ miñmoñ hiyyeñ yeñ nurde hime. Gogo po.

Aposel Yesuyen Mere Basañ Marte Meten

¹ Be, Tiofilus, nebe Yesu megen gar hinhinya daha mat meten ten hinhin, irde al saba yirde hinhin goyen hanƙapya gogo kan gunmirin. ² Irde kamiyinde mat huwarde komatmin yingen basina yiryin mar goyen Holi Spirityen tarende hulyan yiryin gote baranya Al Kurun bejen tumulgan tike hurkurin goyen gote baranya manan asan goyenter kamirin.

Yesu bejen Holi Spirit nin doyan henayin yen mere basan marmen yinyin

³ Be, Yesube nurde hayen gwahade goyen po, al bejen mayke ulin misin kurun katen kamiyinde mat huwaryin. Irdeb, “Gwaha timekeb nenen fudinde huwarun gago yen nurnayin,” yenbe komatmin yago dilinde forok yen mere yirde hike dilinde wor po kenen hinhan. Be, kamiyinde mat huwardeban ƙanƙahal 40 gayen megen gar hinhinya goyenbe Al Kurun bejen al doyan yird yird mata nin komatmin yago goyen mere yirde saba yirde hinhin. ⁴⁻⁵ Be, go ten hinhinya goya goyen po komatminya gabu hen dula ten henyabe gaha yinyin: “Adone bejen det dunen yen bina tiyyin goke momon dirde hinhem gobe Holi Spirityen baptais. Ningeb goke doyan hen hinayin. Yonbe fe bejen baptais yirde hinhin gega, denbe hitnen tenbe Al Kurun bejen Holi Spirit po baptais diryen. Ningeb goke tenbe aran ma Yerusalem tubul ten kunayin,” yinyin.

⁶ Be, Yesuyen komatmin yago bejen mere go nurde kamereb Yesuya Olip dondonde gabu irdeb, “Doyan Al Kurun, bikken asininin yago bejen nen Israel mar doyan dirde hinhan gwahade goyen gayenter ge bejen wor kuruninin hen doyan dirke igin megeninin nen Israel mar bejen tumulgan titek we?” yen gusanan iramin. ⁷ Irkeb wol henbe gaha yinyin: “Nanne bejen mata forok yenayin yen saninminde nalu yirtin gobe dufayminde po yirtin geb den bejen nurtek mon. ⁸ Gega den nurtek detbe gago momon diren tihim. Holi Spirit den hitte katke taremin tenbe alya bereya Yerusalem taunde ninya Yudia nanare ninya Samaria nanare ninyabe megen kurun gayen bana nin mar ne bejen mataya mereya ten himeke nenen hinhan goke tagalde tukurin hinayin,” yinyin.

*Yesube Al Kurun hitte mulgan hen hurkurin
(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)*

⁹ Be, mere tiyyin go kamereb komatmin bejen dilinde wor po kenen hikeya Al Kurun bejen tumulgan tike hurkurin. Irkeb gagap bejen bana kerkeb go ma kenamin. ¹⁰ Irdeb dilinbe Yesu hurkurin bejen gon po nankenen hinhan. Irkeb al irawa amil faykeke umna titin gore gor kura mat wayhar minmon, bemel po ketalminde forok yen huwardebe, ¹¹ “Mel, Galili mar, dani nanƙinde nankenen diltin misin ten han? Yesube diltin mar Al Kurun bejen tumulgan tike hurka kenhan al goyen kamebe gwahade go po mulgan hen wayyen,” yinaryum.

Matias bejen Yudasyen gasun tirin

¹² Be, go kamereb Yesu komatmin yago gobe Olip dondon go tubul tenbe Yerusalem taunde mulgan hamin. Olip dondonde mat Yerusalembe 1 kilomita gwahade. ¹³ Be, mel go Yerusalem forok yenbe ya yen hinhande gor kwamin. Ya goyenbe al hen hen gasunbe irawa hende bande ningeb, yenbe hende hinhan. Be, mel gobe hinhande gor hurkamin. Go mar gobe Pita, Yon, Yems, Andru, Filip, Tomas, Batolomiyu, Matiyu, Alfius urmin Yems, Yems urmin Yudasyabe Saimonya. Saimon gobe Roma gabman asogo irde hinhan mar Selot buda goyen bana nin al. ¹⁴ Be, mel go huginen gabu irde dufaymin unƙuren po irde Al Kurun mere irde hinhan. Bere buda Yesu gama irde hinhan goya Yesu kulin wenya miliƙ Mariaya manan bana gon tumnan hen Al Kurun mere irde hinhan.

¹⁵ Be, 120 al gwahade Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ mar goyen Pitaya hugiñer gabu irde hinhan. Be, wawuñ kurareb Pita beleñ huwarde gaha yiniñ: ¹⁶⁻¹⁷ “Be, kadne yago, nebe Iskariot niñ al Yudas niñ yewerñ tihim. Yenbe Yesu beleñ basiña irde meterñ unyiñ. Irke neñya tumñañ meterñ teñ hinhet. Gega yeñ beleñ Yesu maytek mar goyen beleñ kerde yunke kuñ Yesu tamiñ. Niñgeb al gore mata buluñ gwahade tiyyerñ yeñ bikkeñ Holi Spirit beleñ Dewit dufay unke mere Al Kurunyen asañde katiñ gobe gayenter fudinde gwahade po forok yiyuñ,” yiniñ. ¹⁸ (Be, Yudas mata buluñ tiyyiñ gote hora beleñbe megerñ tapum kura damu tiyamiñ. Irdeb megerñ goyenterbe yinñerñ timiyyiñ. Irkeb biñ pol yeke arayñerñ fur tiyamiñ. ¹⁹ Irkeb al buda kurunñ Yerusalem hinhan gore mere momoñmiñ nurdeb naña tapum gobe Akeldama inamiñ. Akeldama gote miñbe ‘dari wok yitiñde’.)

²⁰ Be, Pita beleñ sopte gaha yiniñ: “Al goyen goke Al Kurunyen Tikiñ Asañdebe gahade katiñ hi:

‘Yende tiyuñbe buluñ heñ dulñerñ hiyerñ. Al kura gor ma po hiyerñ,’ yitiñ. *Tikiñ 69:25*
Irde Tikiñ Asañde gor kurabe mere gahade manañ kayyiñ:

‘Yeñ wolmiñerñbe al hoyañ kura gasuñmiñ go teñ meterñ tiyyerñ,’ yitiñ. *Tikiñ 109:8*

²¹⁻²² Niñgeb katiñ gwahade goyen po gama irtek yeñbe al kura Yon beleñ baptais niñ mere tagalde hinhande mat kuñ kuñ Al Kurunñ beleñ Yesu tumulgañ tike kinyiñ al goyen teñbe Yudasyen gasuñ wol kertek. Al gobe neñya tumñañ Yesu gama irde kuñ wañ teñ hinhet al gore gab neñya heñbe Yesuyen mere basañ al heñ Yesube fudinde huwaruñ yeñ tagalde tukuñ hiyerñ,” yiriñ.

²³ Be, gwaha yinerñbe gabu iramiñ bana goñ niñ al irawa derje yuramiñ. Matiasyabe Yosepya. Yosep gote derjebe irawa. Kurabe Basabas, munañ kurabe Yastus inerñ hinhan. ²⁴⁻²⁵ Go kamereb Al Kurunñ gahade mere iramiñ: “Doyañ Al Kurunñ, Yudasbe Yesuyen mere basañ al hinhin gega, meterñ go tubul teñ kamdebe nebe gor niñ yeñbe gor po kuñ. Niñgeb al kura yende gasuñ teñ Yesuyen mere basañ al hewoñ yeñ nurde hite. Gebe al kurunñ gate dufaymiñya biñya keñkela yenerñ ha geb, al irawa gayen ganuñbe meterñ go tiyyerñ yeñ basiña irariñ goyen dikala dirayiñ,” inerñ gusuñañ iramiñ. ²⁶ Gwaha inerñbe irem gote deñem kañbe Yuda marte matare tiliñ tanaramiñ. Irkeb Matias deñemde huwaryiñ. Irkeb gor hinhan mar gore Matiasbe Yesuyen mere basañ al hihi yeñ nuramiñ. Irkeb al 11 hinhan goyen 12 hamiñ.

2

Pentekos nalure Holi Spirit katiñ

¹ Be, Yuda marte gabu nalu kura Pentekos yeñ hañyen goyen forok yekeb Yesuyen mere basañ mar aposel budaya Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar tumñañ 120 gobe gasuñ unñkureñde po gabu iramiñ. ² Gwaha teñ hikeyab bemel po meñe kurunñ migiriñ yara kura nañkiñde mat forok yeke nuramiñ. Irkeb migiriñ gore po kateñbe ya biñ mel go hinhande goyen ep irde tukuriñ. ³ Irkeb kotañ kañ nañkenamiñ. Irdeb det kura kak melak yara gore yeñ hitte po kateñbe bur yeñ kuñ al tonañ hereñ keperde tukuriñ. ⁴ Irkeb Holi Spirit beleñ hard yunkeb almet mere kurayen kurayen yeñ go ma nurde hitiñ kurunñ goyen gwaha mat mere titiñ ala tiyamiñ.

⁵ Be, Yerusalem gorbe Pentekos nalu kurunñ goke teñbe Yuda mar naña kurar kurar heñ Al Kurunñ doloñ irde hañyen mar goyen wañ gor hinhan. ⁶ Be, Yesuyen mere basañ mar aposel buda hinhande gor migiriñ go nurdeb al buda kurunñ gore yinniñ yeñ wayamiñ. Irdeb aposel budaya Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan marya gore mere kurayen kurayen mat tikeb mel goreb merem mat merem mat nurdeb dinonñ kok yeñ tulfut yamiñ. ⁷ Irdeb dufaymiñ titmiñ hekeb gaha yamiñ: “Ey! Mel gab tumñañ Galili mar. ⁸ Gega dahade niñgeb mereniniñ nende gigen yeke nindikerñ nurhet? ⁹ Irdeb neñbe naña hoyañde niñ hoyañde niñ. Neñ kurabe Partia nañare niñ, kurabe Midia niñ, munañ kurabe Elam nañare niñ, kurabe Mesopotemia niñ, kurabe Yudia niñ, kurabe

Kapadosia niŋ, kurabe Pontus naŋare niŋ. Irde kurabe Esia* naŋare niŋ. ¹⁰⁻¹¹ Goyenbe go po moŋ. Neŋ kurabe Frigia naŋare mat watiŋ. Munan kurabe Pamfilia niŋ, Isip niŋ, irde Libia naŋa bana goŋ niŋ al Sairini taun bindere hanŋyen mar. Irde al kurabe Krit motmotde niŋ, kurabe Arebia naŋare niŋ. Irdeb al kurabe Rom mat belneŋ wayan. Goyenbe dahade niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ mata tiŋeŋ kurayen kurayen al beleŋ gwaha mat forok yeŋ haŋ yeŋ ma nurtek goyen forok yirde hinhin gobe mereniniŋ mat yeŋ haŋ?” yeŋ kukuwamneŋ nuramiŋ. (Be, Rom mat wayamiŋ mar goyen kurabe Yuda mar, munan kurabe al miŋ hoyan goyen Yuda marte tikula gama irde hanŋyen mar.) ¹² Irdeb hurkunŋkat teŋ gor ŋakŋak teŋbe, “Gab da matabe gago?” yeŋ yinŋeŋ uliŋ kadom gusuŋan gird tiyamiŋ. ¹³ Gega kuramiŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde hinhan mar goyen nanosak mere yirdeb, “Mel gabe wain uguŋ po nene kukuwa hahan,” yamiŋ.

Pita beleŋ mere tagalyiŋ

¹⁴ Irkeb Pitabe aposel buda 11 goya huwardeb kuware al buda goyen gaha yinyiŋ: “Be, kadne yago, deŋ Yuda mar, Yerusalem taunde niŋya siŋare niŋya, ga nurnan. Mata forok yihi gayen miŋ gwahade yeŋ momoŋ direŋ tihim geb, keŋkela kirminŋiŋ kernaŋ ko. ¹⁵ Gabe 9 kilok wampot Al Kuruŋ mere ird ird nalure hite. Gega deŋ beleŋbe fe nen kukuwa hahan yeŋ denhan? ¹⁶ Moŋ, hakot Al Kuruŋyen mere basan al Yoel beleŋ Yuda mar niŋ mere teŋ asanŋe kayyiŋ gobe hanŋka gago forok yihi. ¹⁷ Al Kuruŋ beleŋbe gaha yiriŋ:

‘Tonne Holi Spiritbe al megen niŋ hitte fe wogortiŋ yara irde yuneŋ.

Irkeb kame gab nalu funan forok yiyyeŋ.

Irkeb urtiŋya wertinŋ yagoya beleŋ merene basan heŋ tagalnayiŋ.

Irde al foŋeŋtiŋ beleŋ yuwarwarte dufayne yeneŋ bebak tinayiŋ.

Irde salanneŋtiŋ beleŋ mitere dufayne yeneŋ bebak tinayiŋ.

¹⁸ Fudinde, nalu goyenterbe meten marne, alya bereya, tumnan

Tonne Holi Spirit yunmeke merene basan heŋ tagalnayiŋ.

¹⁹⁻²⁰ Irdeb Doyan Al Kuruŋ wayyeŋ nalu kuruŋ goyen forok yeweŋ tikeb

megenya nanŋinŋdeyabe mata tiŋeŋ kurayen kurayen al beleŋ yeneŋ tulfut yetek goyen forok yirmeke yennayiŋ.

Naŋabe kidoma hiyyeŋ, munan gagasibe buk yeŋ dari yara hiyyeŋ.

Munan megeŋbe dari, kakyabe kaki bukduŋeŋ forok yenayiŋ, yitiŋ hi. *Yoel 2:28-32*

²¹ Gega nalu funan goyenterbe al kura ne niŋ nurde gama nirde hinayiŋ mar goyen muŋ po gab tumnan yawareŋ,” yiriŋ.

²² “Niŋgeb, mel Israel mar, mere ga nurnan ko. Nasaret niŋ al Yesube fudinde Al Kuruŋ beleŋ teŋ kerke wayuŋ yeŋ nurnayiŋ yeŋbe Al Kuruŋ beleŋ tareŋ uneŋ hike diltiŋde mata tiŋeŋ kurayen kurayen kuruŋ gogo forok yirde hike yeneŋ hinhan. Deŋbe goyen keŋkela nurde hanŋ gogo. ²³ Be, Al Kuruŋbe kame mata forok yiyyeŋ goyen keŋkela nurde hinhin geb, bikkeŋ dufaymiŋ kiriŋiŋ goyen po gama irde Yesu goyen deŋ hantiŋde kiruŋ. Irkeb deŋ beleŋbe Al Kuruŋ ma nurde uneŋ hanŋ mar haniŋde pel irkeb kuruse hende mayke kamuŋ. Niŋgeb deŋ gare po Yesu mayke kamuŋ. ²⁴ Gega kamde kamde tareŋ Yesu tanartek goyen Al Kuruŋ beleŋ teŋ siŋa irde isan hekeb huwaruŋ. Kamde kamde saŋiŋ gore epte ma basiŋa iruŋ. ²⁵ Be, Yesu huwaruŋ goke bikkeŋ Dewit beleŋ asanŋebe gahade kayyiŋ:

‘Doyan Alnebe hugiŋeŋ neya hike keneŋ hime.

Yeŋbe ketalner heŋ faran nurde hi geb, kafura ma heweŋ.

²⁶⁻²⁷ Goke teŋbe bener mat amanen wor po nurde Al Kuruŋ turuŋ irde hime.

Nebe ge beleŋ metere ma nubul tike bida heweŋ.

Delger wukkeŋ wor po neneŋ ha gayen nubul tike bida heŋ heŋ mata gobe ma keneŋ.

Kamde bida hetek yara gega, fudinde wor po ge beleŋ faran nurke huwareŋ yeŋ nurde hime.

* 2:9: Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kuruŋ goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki inen hanŋyen.

²⁸ Huginjen hej hej beljen goyen nikala niran.

Ningeb kame geya tumnan hejbe goke amanen nurde hej, 'yitiñ hi,' yiriñ. *Tikiñ 16:8-11*

²⁹ Be, Pita belej sopte gaha yinyiñ: "Kadne yago, asininiñ Dewit belej gwaha yiriñ gega, yeñbe bikken kamke mete tiyamiñ. Irde fudinde wor po gasuñbe gor mete tiyamiñ yeñ nurde hite. Irde wañ wañ gayenter wor metemiñ gobe hi. ³⁰ Goke teñbe Dewit belej mere tiyyiñ gobe yingen ge ma yiriñ. Yeñbe Al Kurunyen mere basañ al geb, Al Kurun belej biña tenya, 'Kame Dewityen miñde niñ al kura yingen yara po forok yeñbe gasuñmiñ teñ Doyañ Al Kurun hiyyen,' yiriñ goyen nurde hinhin. ³¹ Mata kame forok yiyyen goyen nurde ep heñbe Al Kurun belej Mesaia metere mat isañ hekeb bana goñ ma bida hiyyen goke tagalyiñ. ³² Be, Mesaia gobe Yesu. Neñ kurun gab Al Kurun belej kamtiñde mat isañ heke huwarun goyen dilniniñde wor po kintiñ geb, yeñ ge kawan tagalde hite gago. ³³ Yesu gobe Naniñ Al Kurun belej tumulgañ tike hurkuñbe Naniñde tareñ teñ Doyañ Al Kurun hiyuñ. Irde Naniñ belej Holi Spirit niñ biña tiyyiñ goyen unke teñbe gago fe wogortiñen irde duna. Irkeb migiriñ kurun goyen nurde diltiñde wor po mata kenhañ gago. ³⁴ Dewitbe uliñ tumnan ma Al Kurun hitte hurkuriñ. Gega gahade kayyiñ:

'Al Kurun belejbe Doyañ Alne gaha inyiniñ:

Wañ ketalner hej al denem yañ wor po hawayiñ.

³⁵ Irkeb asogo girde hañ mar goyen bul yirde yawañ gasa yirmeke katkeb yufurka tiyayiñ,'
yitiñ. *Tikiñ 110:1*

Mere gabe yingen ge ma kayyiñ. Yesu niñ teñ kayyiñ. ³⁶ Ningeb den Israel mar, mere direñ tihim gayen fudinde wor po yeñ nurnañ ko: den belej Yesu kuruse hende mayke kamuñ. Gega Al Kurun belej kamtiñde mat isañ heke huwarun. Irkeb yeñ belej po Doyañ Al Kurunya Mesaiaya irun,' yinyiñ.

Al budam Al Kurun niñ biñ mulgañ heke baptais tamiñ

³⁷ Be, al buda go meremiñ nurdeb, 'Fudinde mata bulun titiñ,' yeñ memyak wor po nurdeb Pitaya aposel buda kadom yagoya goyen, "Kadniniñ yago, ningeb daha titek?" yeñ gusanñ yiramiñ. ³⁸ Irkeb Pita belej wol heñbe gaha yinyiñ: "Ningeb den kurun gayen mata bulunñtiñ yubul teñ Al Kurun niñ bitiñ mulgañ henañ. Irdeb Yesu Kristu niñ dufaytiñ tareñ irde yende denemde baptais tenayiñ. Gwaha tike gab Al Kurun belej mata bulunñtiñ goyen haldeb Holi Spiritmiñ duliñ dunen yeñ biña tiyyiñ goyen dunyen. ³⁹ Go biña tiyyiñ gobe al kura Al Kurun belej hoy yiryen mar kurun goke teñ biña tiyyiñ. Ningeb biña tiyyiñ gobe denya fonenñtiñ yagoya al gisaw hañ mar goke manañ nurde tiyyiñ," yinyiñ.

⁴⁰ Irde saba miñ unkuñen goyen po ma yiryiñ. Saba kurayen kurayen yirde hayhay yirde gaha yinyiñ: "Ga hite nalure gayenbe mata bulun kurun forok yeñ hi. Ningeb mata bulun goyen yenen yilwa yirnayiñ. Gogab Al Kurunyen bearar go ma kennayiñ," yinyiñ.

⁴¹ Be, al buda gobe Pitayen mere goyen fudinde yeñ nurdeb Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irdeb baptais tamiñ. Goyare al tiñen baptais tamiñ marbe 3,000 gwahade forok yamiñ. Irdeb mel hakotken goya tumnan Yesuyen alya bereya hamiñ. ⁴² Be, go tiyamiñ mar gobe yende aposel buda gote saba goyen huginjen teñ hinhan. Irdeb huginjen awalikde po heñ kadom farañ gurd teñ hinhan. Irde Yesu kamenya komatmiñ yagoya binje nene yeñ kamde kamde niñ mere yiryiñ goyen biñ bak yeñ yeñ ge binje kadom gunen teñ awalikde nene hinhan. Irdeb huginjen Al Kurun mere irde hinhan.

Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan marte mata igiñ

⁴³ Be, aposel buda belej mata tiñen kurayen kurayen forok yirke al tumnan goyen yenenbe hurkuñkat teñ kafura hamiñ. ⁴⁴ Irdeb Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan marbe tumnan gabu irde awalikde heñ det kadom gunen teñ hinhan. ⁴⁵ Gwaha teñ heñyabe dawetmiñya samuñmiñ yago al belej damu teñ hikeb muruñgem yade dirun yago det kurañ nurkeb farañ yurde hinhan. ⁴⁶ Mel gobe huginjen gise hañka Al Kurunyen ya balem koya belej po milgu irtiñ bana sawsawa al gabu irde hanjenje gor gabu irde

hinhan. Irdeb kurate yayan gabu mukneŋ mukneŋ irde hinhan. Gwaha teŋ heŋbe Yesu kamenya komatmiŋ yagoya funaŋ dula teŋ yeŋ kamde kamde niŋ mere yiryiŋ goke dufay heŋ dula teŋ hinhan. Biŋde mat fudinde wor po kadom niŋ dufay heŋ tumŋaŋde amaŋ heŋ gwaha teŋ hinhan. ⁴⁷ Irdeb Al Kurun turun irde hinhan. Be, mata kurun goyen teŋ hikeb Yerusalem hinhan mar gore igiŋ nurde yuneŋ turun yirde hinhan. Irkeb Al Kurun beleŋ hugiŋeŋ gise haŋka al tiŋeŋ yawaŋ Yesu gama irde hinhan mar hitte gabu yirde hinhin.

3

Pita beleŋ al kahaŋ simsimam sope iryiŋ

¹⁻² Be, goyare goyenbe al kura kahaŋ simsimam miliŋ beleŋ gwahade po kawaŋ kiryiŋ goyen al beleŋ hugiŋeŋ tukuŋbe Al Kurunyen ya balem milgu irtiŋ koya gote yame kura goyenter kerde hinhan. Yame gote deŋembe “Yame kusamuŋ” ineŋ haŋyen. Gor keperde hikeb alya bereya Al Kurun doloŋ irniŋ yeŋ wakeb hora kaŋaŋ yirde hinhin. Be, 3 kilok wawuŋbana kura Al Kurun mere ird ird nalu hekeb Pitaya Yonyabe Al Kurunyen ya balemde kwaryum.

³ Be, Pitaya Yonya gobe hako ga yamere hurkureŋ tikeyabe al kahaŋ simsimam goreb hora niŋ kaŋaŋ yiryiŋ. ⁴ Irkeb irem gore tumŋaŋde huwarde kimiŋde keneŋbe Pita beleŋ, “Deyya ga dena,” inyiŋ. ⁵ Gwaha inkeb det kura wet nunyeŋ tahar yeŋbe kotaŋ kaŋ yinyiŋ. ⁶ Gega Pita beleŋbe, “Nebe horanem moŋ wor po. Goyenpoga det kura ne hitte hi goyen gunerŋ tihim geb, Nasaret niŋ al Yesu Kristuyen deŋemde ginhem, huwarde kwa!” inyiŋ. ⁷ Gwaha ineŋbe yeŋ beleŋ po al goyen haniŋ yase beleŋ tanarde isaŋ hiriŋ. Irkeb goyare po kahaŋ huwa heŋ saŋiŋ haryum. ⁸ Irkeb huwardebe solok solok yeŋ kuŋ waŋ tiyyiŋ. Irdeb Pitaya Yonya irde tumŋaŋ Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana sawsawa al gabu irde haŋyende gor hurkuŋbe kuŋ waŋ teŋ solok solok yeŋ Al Kurun turun iryiŋ. ⁹ Be, al go kuŋ waŋ teŋ Al Kurun turun irde hikeb al gor hinhan gore al go keneŋ ¹⁰ bebak teŋbe, “Ey! Al gabe kahaŋ simsimam, yame deŋem Yame kusamuŋde gor keperde hiyen al go goyen gago,” yeŋ hurkuŋkat teŋ diliŋ fot yamiŋ.

Pita beleŋ Al Kurunyen ya balemde mere tagalyiŋ

¹¹ Be, al goreb Pitaya Yonya yubul titek ma irkeb irem go gama yirde Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana sawsawa al gabu irde haŋyende gor kwamiŋ. Gasuŋ gobe “Solomonyen Paranda”^{*} ineŋ haŋyen. Irkeb al gor hinhan gore keneŋ hurkuŋkat teŋbe yeŋ hitte kup yeŋ kwamiŋ. ¹² Irkeb Pita beleŋ al yeŋ hitte waŋ hike yeneŋbe gaha yinyiŋ: “Deŋ Israel mar, al igiŋ hihi gayen keneŋ goke hurkuŋkat teŋ diltiŋ fot ma yenayiŋ. Deyya gabe Al Kurun diliŋde al igiŋ niŋgeb, gore al kahaŋ simsimam gayen sope irhar yeŋ deneŋ haŋ? Moŋ! Deyyat tareŋdebe epte moŋ geb. ¹³⁻¹⁵ Niŋgeb ga nurnaŋ ko. Yesube Al Kurunyen Meterŋ Al, Al Wukkeŋ, irde Al Huwak wor po. Gega deŋ beleŋ igiŋ ma nurd uneŋbe mayke kami yeŋ tukuŋ Pailat haniŋde kerdeb pel iran. Irkeb Pailat beleŋ tubul timeke kwi yekeb deŋ beleŋ kamyen po yaŋ. Irdeb al kura al gasa yirke kamtiŋ al goyen teŋ siŋa irke kat kuyeŋ yaŋ. Gwaha teŋbe Al Kurunya hugiŋeŋ heŋ heŋ gote beleŋ kerd duntek albe gogo mayan. Gega hakwaniniŋ Abraham, Aisak, Yekopya, asininiŋ yagoyat Al Kurun beleŋbe kamuŋde mat isaŋ heŋbe al beleŋ turun irde hinayiŋ yeŋ al deŋem turun yaŋ wor po irun. Niŋgeb Yesu kamuŋde mat huwarun gobe dilniniŋ bilmiŋde wor po kintiŋ geb, gago momoŋ dirde hite. ¹⁶ Deyyabe Yesu niŋ hekkeŋ nurde har geb, al kahaŋ simsimam keneŋ hinhan gago kahaŋ huwa heŋ tareŋ hihi. Deyyabe Yesuyen saŋiŋ beleŋ gab al ga sope iryeŋ yeŋbe yeŋ ge hekkeŋ nurde har gore al gago keŋkela wor po sope ira kenhaŋ,” yinyiŋ.

¹⁷ Irde sopte gaha yinyiŋ: “Be, kadne yago, deŋ wor doyaŋ martiŋ beleŋ tiyaŋ gwahade goyen po Yesube al gwahade yeŋ miŋ keŋkela ma nurdeya buluŋ iran yeŋ nurde hime.

^{*} 3:11: Solomonyen Paranda: Al Kurunyen ya balem kurun gote ya murun sobam siŋa siŋa kutiŋ hinhan. Ya murun gobe tola karkuwaŋ yimiŋtiŋ hinhan. Ya siŋa kurhanbe “Solomonyen Paranda” ineŋ hinhan gogo.

¹⁸ Gega gobe bikkeñ Al Kurun belej kame Mesaiaminbe uliñ misiñ kurun kateñ kamyen yeñ mere basañ marmine yinke tagalamin geb, gwahade goyen po forok yiyun. ¹⁹ Ningeb mata bulunñ yubul teñ Al Kurun hitte mulgañ henayin. Irkeb Doyañ Al Kuruninin belej mata bulunñ halde dunenbe tontin tareñ yiryen. ²⁰ Irde kamebe Yesu, Mesaia bikkeñ den ge teñ basina iryin goyen teñ kerke katyen. ²¹ Gega yenbe gayenterbe Al Kurunya har. Be, kun kun Al Kurun belej det kurun gayen yirde gergeñ yire yeke gab katyen. Mata gabe bikkeñ Al Kurun belej mere basañ marmine dilinde wukken wor po yenen hinhin goyen momon yirke tagalamin. ²² Be, bikkeñbe Mose belej Yesu nin yeñ Israel mar gaha yinyin: ‘Doyañ Altin Al Kurun belejbe mere basañ almin kura ne yara po den minde nin forok iryen. Ningeb al gore mere dirde hiyen kurun gobe kenkela nurde gama irde hinayin. ²³ Al kura yende mere ma nurde hiyen al gobe Al Kurun belej bin arnen nurd yunke go mar gobe yende al ma henayin,’ yirin,” yinyin.

²⁴ Irde sopte gaha yinyin: “Irde Al Kurunyen mere basañ al, Samuelya, mere basañ mar kame kame wañ hinhan kurun gore wor mata kurun gayenter forok yeñ hañ gake gwahade po forok yenayin yeñ bikkeñ tagalde hinhan. ²⁵ Ningeb Al Kurunyen mere basañ marmine belej gwahade tagalde hinhan gobe den ge teñ tagalde hinhan. Irde den ge teñbe Al Kurun belej Abraham dilinde bin teñbe, ‘Kame fonenge kura forok yiyyen gore megen nin al buda kurun gayen nere guramya tarenya teñ teñ hiryon hiyyen,’ inyin. Be, bin tiyyin gwahade po Al Kurun belej asetin wen hitte wor bin teñ hinhin gobe den ge teñ bin teñ hinhin. ²⁶ Ningeb den ge teñbe Al kurun belej guram dirde sanin dirke mata bulunñ goyen yubul tinayin yeñ nurdeb meten almin basina irde teñ kerke den hitte wa wayyin,” yinyin.

4

Pitaya Yonya yade koyare yeramin

¹⁻² Be, Pitaya Yonya belej Solomonyen Paranda inen hanyende gor hinaryumya goyenbe gor gabu iramin mar goyen Yesu kamde huwaryin mere goke momon yirde hinaryum. Gwaha teñ henyabe Yesu tiyyin gwahade goyen po al kamtin manan kame huwarnayin yeñ mel goyen saba yiraryum. Gwaha teñ hikeb Al Kurun doloñ ird ird mata doyan mar pris budaya, Al Kurunyen ya balem kurun gote doyan marte kurunminyabe Sadusi marya belej* wañ mere go nurdeb bin ar yamin. ³ Irkeb mel gore Pitaya Yonya yad merere yertek yeñ yawaramin. Gega bikkeñ wawun hiriñ ningeb, gise ga yenbe yad koyare yeramin. ⁴ Gega irem gote mere nuramin marbe budam wor po mere goyen fudinde yeñ nurde Yesu nin dufaymin tareñ iramin. Irkeb al yeñ wa Yesu nin dufaymin tareñ iramin mar bikkek goyabe gayamunkek goya gabu irde al parguwak po kapyan haminbe 5,000 gwahade hiriñ.

Pitaya Yonya mere kurunde hararyum

⁵ Be, fay urkeb Yudia nanare nin doyan marya Yuda marte doyan mar parguwakyabe Moseyen saba basañ hen tagal tagal marya belej irem gote mere nurnin yeñ Yerusalem gor gabu iramin. ⁶ Gabu iraminde gorbe Al Kurun doloñ ird ird mata doyan mar pris buda gote karkuwanmin Anas, Kaiafas, Yonya, Aleksandaya, irde Anas gote taynen wen hoyan manan gor gabu iramin. ⁷ Be, mel gore Pitaya Yonya yawanbe yeñ ge igin ma nurde yunenya, “Ganun belej igin dinkeb mata gogo tiyarun? Ganunde saninde gogo tiyarun?” yeñ gusanan yiramin. ⁸ Irkeb Pita gobe Holi Spirit belej hard unkeb wol henbe gaha yinyin: “Be, den Yuda marte doyan marya doyan mar parguwakya, ga nurnan ko! ⁹ Denbe al kahan simsimam faran uryeke igin hiyun goyen goke mun teñ merere derde daha mat igin hiyun gote min nurnin yeñ gusanan dirhan? ¹⁰ Ningeb denya Israel mar hoyan manan tumnan mere tiyen tihim gayen ga nurde bebak tinayin. Be, al kahan simsimam gabe Nasaret nin al Yesu Kristu den belej mayke kamun gega, Al Kurun belej

* 4:1-2: Sadusi mar: Al kamtin sopte huward huward goyen fudinde yeñ ma nurde hinhan mar.

isaj heke huwaruj al gote tarende iginj hiyuj. Ningeb diltij mat huwarke gago kenhanj.
¹¹ Yesu nij tej Al Kurunyen asanbebe siraw mere mat gahade katinj hi:

‘Denj, ya ird ird mar belej ya irnij yej hora kura tawayaminj gega, iginj ma kenejbe temeyaminj.

Goyenbe al hoyanj belej tukuj gore po yaminj tarej wor po iryinj,’ yitij hi. *Tikij 118:22*
 Ningeb hora gwahade goyenbe denj belej Yesu gogo pel iran. Gega Al Kuruj belej tej meter kuruj wor po unuj. ¹² Ningeb Yesu po ga nej mata bulunde mat dumulganj tej tej sanjij goyen Al Kuruj belej unuj. Ningeb megen nij al kura belej epte ma Al Kuruj hitte alya bereya yumulganj tiyyenj,” yinyinj.

¹³ Be, gor gabu iraminj mar goreb Pitaya Yonyabe saba kuruj ma titinj, irde al denjem monj yej nuraminj gega, ‘Nej ge kafura ma hej mere tarej po tagalde har,’ yejbe hurkukkat tiyaminj. Irde irem gobe Yesuya tumnanj hej kuj waj tej hinhan mar goyen kurabe gago yej bij bak yaminj. ¹⁴ Irde al kahanj simsimam goyen iginj hej Pitaya Yonya irde tumnanj huwarde hike kenejbe Pita belej mere tiyyinj goyen wol hej hej ge kukuwamnej nuraminj. ¹⁵ Irdeb mere tej tej gasunde matbe yakira tike belnej muj po sijare kukeb yingenj ulinj mere sege irde gaha yaminj: ¹⁶ “Al irawa gabe daha yirtek? Al buda kuruj Yerusalem taunde hanj kuruj gobe irem gore mata tinenj wor po goyen tike kenanj. Nej wor mata forok yiyuj gote iginejbe kenhet gago ningeb, epte ma ‘usi’ yetek. ¹⁷ Gega mata forok iraruj gote mere momonbe kuruj hej kuke al nurde pasi henayinj goke iginj ma nurde hite geb irem goyen, ‘Sopte Yesu inenj hanjen al goke tagalkeb muduntek,’ yinej utanj yirtek,” yaminj. ¹⁸ Gwaha yejbe irem go sopte hoy yirke wakeb, “Derbe al hoyanj hitte kuj Yesu nij ma wor po tagalde saba yiriryen!” yej mere tarej po yirdeb utanj yiraminj. ¹⁹ Gega Pitaya Yonya belej wol hejbe, “Al Kurujbe da mata nij iginj nuryen? Yende mere gama irtek ma dende mere gama irtek? Goyen dindikej dufay henanj ko. ²⁰ Munanj deyyabe Yesuyen mata delderer yenej mereminj nurde tiyaryum goyen tagal tagal nij epte ma wor po bada herenj,” yinaryum.

²¹⁻²² Gega al kahanj simsimam milij belej gwahade po kawanj kiriyinj, damam 40 fole irtinj goyen Pitaya Yonya belej Al Kurunyen sanjijde sope iraryum goyen al budam wor po go kenejbe Al Kuruj turuj iraminj geb, Yuda marte doyanj mar belej goyen nurdeb gwaha mat kura irem goyen buluj yirtek monj haminj. Ningeb dulinj mohonde po kafura mere yirde yubul tike kwaryum.

Yesu nij dufayminj tarej irde hinhan mar belej Al Kuruj mere iraminj

²³ Be, Pitaya Yonya gobe yubul tike mulganj hej dijunj yago hitte kwaryum. Irdeb pris buda gote karkuwanjinjya Yuda marte doyanj mar parguwakya belej mere yiraminj goyen tumnanj dijunj momonj yiraryum. ²⁴ Irkeb mere goyen kanduknej nurdeb tumnanj Al Kuruj uguj po gahade inaminj: “Doyanj Al Kuruj, ge belej po nanjinjya megenjya makanjya yirdeb dawet bana gonj hanj kuruj gayen yirarinj. Irde doyanj yirde ha. ²⁵ Ge belej mere tike meterj alge asinininj Dewit gore Holi Spirityen tarende merege nurde basanj hej gaha yirinj:

‘Daninj megen nij marbe yej ge bearar tej hanj?

Irde daninj dufay buluj kukuwamnej po yerde mere mayde hanj?

²⁶ Megen nij doyanj mar karkuwanjya nanja ga doyanj irde hanj mar waj gabu irdeb Doyanj Al Kuruj asogo irde hanj.

Fudinde, al buda kuruj gobe bikkej Al Kuruj belej basija irde olip fiminj tonanjde sam irtinj Al goyen gogo asogo irde hanj,’ yirinj. *Tikij 2:1-2*

²⁷ Ningeb, fudinde, Dewit belej mata goke yirinj gwahade goyen po forok yiyuj. Yesube ge belej bikkej Mesaia inenj basija irarinj. Gega Israel nanja doyanj al Herotya Roma gabmanyen al Pontius Pailatya belej Yesu, gere Meterj Al, delger wukkej wor po kenej hayen al goyen asogo irtek yej Israel mar Yerusalem bana ganj hanj goya al minj hoyanj Yuda mar monjya gabu irde mere mayanj. Irdeb mayke kamuj. ²⁸ Goyenbe mata gobe mali ma forok yiyuj. Mel buda gore gwaha tinayinj yej dufayge bikkej kerarinjen geb,

gogo gwahade po forok yiyuŋ. ²⁹ Ningeb Doyan Al Kuruninin, Yesu niŋ tagalde hite goyen utan dirniŋ yeŋ mel gore kafura dirde haŋ gabe yeneŋ ha. Ningeb neŋ meten marge saŋiŋ dirkeb mel goke kafura ma heŋbe igiŋ merege tagalde tukutek. ³⁰ Irde Yesu, gere Meten Al, delger wukkeŋ wor po gote deŋemde garbam mar sope yirde, mata tiŋeŋ kurayen kurayen forok yirde hitekeyab tareŋge kurun goyen alya bereya yikala yirde hayiŋ.” inamiŋ.

³¹ Be, Pitaya Yonya irde gabu iramiŋ mar beleŋ Al Kurun mere irde pasi irkeb goyare po Al Kurun beleŋ wol heŋbe mel go hinhan gasuŋ goyen ansoŋ iryiŋ. Irkeb gor hinhan mar gobe tumŋan Holi Spirit beleŋ hard yunkeb Al Kurunyen mere tagal tagal niŋ kafura ma heŋbe tagalde kuŋ hinhan.

Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ marbe detmiŋ kadam guney teŋ hinhan

³² Be, Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde hinhan mar gobe tumŋan dufaymiŋya matamiŋya unkuŋeŋ po hamiŋ. Irdeb al kura beleŋ, “Detne kurun haŋ gabe nere kudineŋ moŋ,” yeŋ hinhan, irde detmiŋ kurun goyen yiŋgeŋ uliŋ kadam guney teŋ hinhan. ³³⁻³⁵ Be, aposel buda beleŋ Yesu kamiŋde mat huwariŋ goyen Al Kurunyen tareŋde tagalde hike al beleŋ fudinde yeŋ nurde hinhan. Irde al tumŋan megeŋ miŋyanya ya miŋyan marbe al beleŋ damu tikeb muruŋgem goyen aposel hitte yawan haniŋde yerde hinhan. Irkeb aposel beleŋ al kura det kurun amu heŋ hinhan mar tumŋan gale heŋ yuneŋ hinhan. Gwaha teŋ hikeb al kura det kurun ma amu heŋ hinhan. Be, Al Kurun beleŋ yeŋ gama irde hinhan mar goyen mata gwahade teŋ hikeb guram yirde igiŋ igiŋ wor po yirde hinhin.

³⁶⁻³⁷ Be, al kura, deŋembe Yosep manan megeŋ tapummiŋ kura al beleŋ damu tike muruŋgem goyen tawanbe aposel buda yuniŋ. Yeŋbe Liwai mar al, irde Saiprus motmotde niŋ al. Aposel buda beleŋbe Banabas inen hinhan. Deŋe gote miŋbe, “kadam faran yurde tareŋ yird yird al.”

5

Ananiasya Safiraya

¹ Be, al kura deŋembe Ananiasya berem Safiraya manan megeŋ tapummiŋ kura al beleŋ damu tikeb muruŋgem taryum. ² Gega ire unya gobe hora goyen tumŋan Yesuyen mere basan mar aposel buda haniŋde kertek ma yirkeb goke sege irdeb hora kurhanbe yiŋgeŋ ge basiŋa irdeb un beleŋ kurhan po tawanbe, “Megen gote muruŋgembe gago po,” yeŋ aposel buda haniŋde kiryiŋ. ³ Irkeb Holi Spirityen saŋiŋde Pita beleŋ bebak teŋbe, “Ananias, daniŋ geb Satanyen dufay po gama irde hora kurhanbe gigeŋ ge bana kerdeb tumŋan gago po tawayhem yara teŋ Holi Spirit usi irha? ⁴ Megenge goyen damu ma tikeyabe gere hinhin. Irde damu tike muruŋgem wor gere po. Ningeb hora go teŋ dufayger det kura ire yeŋbe gwaha irtek yara. Gega da beleŋ wor po girkeb dufay goyen forok yekeb mata buluŋ gogo taha? Usi taha gobe al ma usi yirha, Al Kurun usi irha geb,” inyiŋ. ⁵⁻⁶ Irkeb Ananias gobe mere goyen nurdeb goyare po kamde katyiŋ. Irkeb al foŋeŋ kura gor hinhan gore wanbe al hakwa go mala teŋ tukuŋ mete tiyamiŋ. Be, Ananias beleŋ Holi Spirit usi irde goke muŋ po kamke kenamiŋ marya mere momoŋmiŋ nuramiŋ marya tumŋan tulfut yeŋ kafura hamiŋ.

⁷ Be, 3 awa gwahade kamereb berem Safira gobe un hitte mata gwahade forok yihi yeŋ ma nurdeya Pita hinhin ya biŋde gor hurkuriŋ. ⁸ Irkeb Pita beleŋbe, “Safira, momoŋ nira. Megenŋtiriŋde muruŋgembe gago po we?” inkeb, “Gwaha, tumŋan gogo po,” inyiŋ. ⁹ Irkeb Pita beleŋ wol heŋbe, “Dahade ningeb derbe tumŋande mere sege irdeb Doyan Al Kurunyen Holi Spirit tuŋan urhar? Almege tukuŋ mete tahaŋ marbe yamere gogo forok yahaŋ yenha. Ningeb ge wor gade kuniŋ tahaŋ geb,” inyiŋ. ¹⁰ Irkeb goya goyen po Pitayen kahaŋ miŋde gor po kateŋ kamiŋ. Be, un tukuŋ mete tiyamiŋ mar gore wan hurkuŋbe berem wor kamtiŋ keneŋbe tukuŋ un ketalde po mete tiyamiŋ. ¹¹ Be, ire unya go hitte mata forok yiriŋ gote mere momoŋ nurdeb Yesuyen alya bereya sios gobe tumŋan kafura wor po hamiŋ. Yesuyen alya bereya moŋ wor gwahade po kafura hamiŋ.

Aposel buda belej garbam mar budam sope yiramiñ

¹² Be, aposel buda belej mata tiñeñ Al Kurun belej po forok yirtek goyen al hitte budam forok yirde hike diliñ fot yeñ hinhan. Irde Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan marbe tumñañ dufaymiñ unjkureñ po kerde Al Kurun doloñ irniñ yeñ al wañ gabu irde hanjen gasuñ kurun kura “Solomonyen Paranda”^{*} inen hanjende gor gabu irde hinhan. ¹³ Be, Yerusalem taunde hinhan mar goyen tumñañ Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar goke tagalde turun yirde hinhan. Gega go mar goyen hitte mata forok yeñ hinhan goke kafura heñbe al kura yenya awalik heñ heñ ge kama heñ hinhan. ¹⁴ Gega alya bereya tiñeñ belej Doyañ Al Kurun niñ dufaymiñ sañiñ irdeb budam forok yeñ hinhan. Irkeb Yesuyen alya bereyabe budam wor po hamiñ. ¹⁵ Irde aposel buda belej mata tiñeñ kurayen kurayen teñ hinhan goyen yeneñ hinhan geb, garbam miñyañ mar sapirte yawañ beleñyañ yerde hinhan. Kurabe yawañ gasuñ ugamde yunke goyañ ferde hinhan. Gwaha yirteke gab Pita wañ belej goyañ kuñ heñyabe haniñ yerde yuni yeñbe gogo teñ hinhan. Munañ kurabe Pita toneñ belej po awrum yurke igiñ henayiñ yeñ nurde teñ hinhan. ¹⁶ Irkeb tiyuñ budam Yerusalem biñyañ biñyañ niñ mar gore garbam marya al unğura ketal yurtiñ miñyañ mar goyen aposel buda hitte yawañ hike sope yirke tumñañ igiñ heñ hinhan.

Aposel budabe kanduk kenamiñ

¹⁷ Be, pris buda gote kurunmiñya yeñ farañ urde hinhan mar Sadusi budaya belej, ‘Neñ fole dirniñ tahañ,’ yeñ biñ ar yekeb aposel buda niñ igiñ ma wor po nurdeb yade gasa yirniñ yeñ mere sege iramiñ. ¹⁸ Irdeb aposel buda goyen yade kawe marya mata buluñ teñ hinhan marya yerde hanjen koyare gor yeramiñ. ¹⁹ Gega wawuñbe Doyañ Al Kurunyen miyoñ belej kuñbe koya gote yame fegelde siñare yukuriñ. ²⁰ Irdeb, “Al Kurunyen ya balemde kuñbe al buda kurun goyen al kura Yesu niñ dufaymiñ tareñ iryenbe Al Kurun diliñde al gergeñ heñ heñ mata goyen goke kenkela po tagalnayiñ,” yineñ hulyañ yiryiñ. ²¹ Be, miyoñ belej yinyiñ goyen nurdeb fay urkeb Al Kurunyen ya balemde kuñbe alya bereya saba yird yird miñ uramiñ.

Be, goya goyenbe pris buda gote kurunmiñya yeñ farañ urde hinhan marya gore aposel buda goyen daha yirniñ yeñ Yuda marte doyañ mar parguwak tumñañ hoy yirke wañ gabu iramiñ. Irdeb mel go koyare yeramiñ goyen yawañ merere yirniñ yeñbe al hulyañ yirke kwamiñ. ²² Gega kuñ forok yeñ nankenamiñbe aposel buda gobe gor ma hinhan. ²³ Gwahade kenerbe mulgañ heñ kuñbe, “Koya yamebe siña mat tareñ irtiñ, irdeb ya gote doyañ marbe tumñañ gor hañ. Goyenbe yame fegelde hurkuñ nankenhet gega, gorbe al miñmoñ. Hubu wor po!” yinamiñ. ²⁴ Irkeb pris buda gote karkuwañmiñya Al Kurunyen ya balem doyañ irde hanjen marte kurunmiñya belej mere momoñ go nurdeb, “Aposel budabe daha tahañ? Irdeb kamebe da mata forok yiyyeñ?” yeñ ñakñak tiyamiñ.

²⁵ Be, gwaha teñ hikeb al kura wañbe, “Mel, ga nurnañ. Al yad fere tiyañ mar gobe Al Kurunyen ya balem bana goñ alya bereya saba yirde hike yenhem be!” yinyiñ. ²⁶ Irke ya balem kurun gote doyañ marya kurunmiñya gore mere go nurdeb kuñ aposel buda go yad wayamiñ. Goyenpoga al buda kurun meremiñ nurde hinhan mar gore yeñ ge heñ hora kaka dirnak yeñbe ohkohom po Israel naña doyañ mar tumñañ gabu iramiñ gasuñde gor yawayamiñ.

²⁷ Be, aposel buda go yawañ diliñde yirkeb pris buda gote kurunmiñ gore biñ ar hende gaha yinyiñ: ²⁸ “Yesu belej alya bereya ne niñ saba yirde hinayiñ dinuñ goyen bada po henayiñ yeñ utañ dirtiñ. Gega parsay heñ Yerusalem taunde gar kawañyañ po mere tagalde tukuñ hikeb al budam nurd pasi hahan. Gwaha teñbe Yesu kamuñ gobe yeñ belej po mayañ yeñ miñge dirniñ teñ hañ?” yinyiñ. ²⁹ Irkeb Pita belej kadam yagoya huwarde wol heñbe, “Neñbe Al Kurunyen mere po gama irtek. Dende mere ma nurtek geb! ³⁰ Be, ga nurnañ. Deñ belej Yesu kuruse hende mayke kamuñ. Goyenbe neñ Israel marte

* 5:12: Solomonyen Paranda: Al Kurunyen ya balem kurun gote ya muruñ sobam siña siña kutiñ hinhan. Ya muruñ gobe tola karkuwañ yimiñtiñ hinhan. Ya siña kurhanbe “Solomonyen Paranda” inen hanjen gogo.

asininiŋ yagot Al Kurun belej kamtiŋde mat isan hiyuŋ. ³¹ Irde yingey hitte tumulgaŋ teŋ saŋiŋ unerbe deŋem yaŋ kurun wor po irdeb, neŋ al gayen ga Dumulgaŋ teŋ teŋ Al irun. Goyenbe neŋ Israel mar kurun gayen mata bulun yubul teŋ yeŋ ge bininiŋ mulgaŋ heke mata buluniniŋ halde duneŋ yeŋ nurdeb gogo tiyuŋ. ³² Niŋgeb neŋbe Yesu hitte mata forok yitiŋ goyen dilniniŋde yeneŋbe gago kawan tagalde hite. Irde Holi Spirit manaŋ bebak tinaŋ yeŋ dikala dirde hi. Be, Holi Spirit gobe Al Kurun belej yende mere gama irde haŋ mar goyen tumŋaŋ yuneŋ hi,” yinyiŋ.

Gamaliel belej aposel buda niŋ igiŋ mat tagalyiŋ

³³ Irkeb meremiŋ nuramiŋ mar gobe biŋ ar yekeb, ‘Fudinde wor po, aposel buda gayen gasa yirteke kamwor,’ yeŋ nuramiŋ. ³⁴ Be, gabu iramiŋde gorbe Yuda marte tikula saŋiŋ po gama irde haŋyen Farisi mar al kura deŋembe Gamaliel goyen gor hinhan. Yeŋbe Moseyen saba basaŋ heŋ tagal tagal al. Al gobe al budam palap irde hinhan. Be, al gore huwardeb, “Aposel buda ga belheŋ po siŋare yukunaŋ,” yinkeb gwaha yiramiŋ. ³⁵ Irkeb gabu iramiŋ mar goyen gaha yinyiŋ: “Mel, Israel mar, al buda gayen ga daha wet kura yirniŋ yeŋbe keŋkela dufay heŋ ga mata tinayiŋ. ³⁶ Nalu kura hakot yara po mata kura forok yiyuŋ goyen bitiŋ sir yaŋ? Al kura deŋem Teudas belej, ‘Nebe al deŋne yaŋ,’ yekeb al 400 gwahade belej gama irde hinhan. Gega go al goyen maykeb yeŋ gama irde hinhan mar gobe bur yekeb hubu po hiriŋ.

³⁷ “Be, Teudas kamereb neŋ Israel marte deŋniniŋ kapyan heŋ tumŋaŋ asaŋde kerd kerd nalure Galili niŋ al kura deŋem Yudas belej, ‘Roma gabman asogo irniŋ,’ yineŋ al usi yirke gama irde hinhan. Gega yeŋ wor mayke kamkeb yeŋ gama irde hinhan mar goyen wor bur yamiŋ. ³⁸⁻³⁹ Niŋgeb gwahade goyen po aposel buda belej mata teŋ haŋ gayenbe dufaymiŋde po teŋ haŋ kenem meteymiŋ gobe hubu hiyyeŋ. Munan Al Kurunyen dufay gama irde teŋ haŋ kenem deŋ belej, ‘Bada henaŋ,’ yinnayiŋ gega, epte ma meretiŋ nurnayiŋ. Moŋgo al buda gayen asogo yirhet usi teŋbe Al Kurun asogo irnayiŋ geb. Goke teŋbe dinhem gago. Mel gayenbe okohom po yubul tike kunayiŋ,” yinyiŋ.

Aposel budabe Yesu niŋ teŋ kanduk yenamiŋ goke amaŋeŋ nuramiŋ

⁴⁰ Irkeb al buda gor hinhan mar gore, ‘Mere dira gabe fudinde,’ yeŋ nuramiŋ. Irdeb aposel buda go sopte hoy yirke wakeb gabu iramiŋ gote kurunmiŋ belej, “Yesu gore yingey ge al saba yirde hinayiŋ dinun gobe sopte ma po tagalnayiŋ,” yineŋ utaŋ yirdeb fulenja marmiŋ yinkeb al gasa yird yird kaŋ po yusulak teŋbe yakira tiyamiŋ. ⁴¹ Irkeb aposel buda goyen mere gasuŋ go tubul teŋ kuŋ heŋya, “Neŋbe Al Kurun belej Yesuyen al wor po yeŋ nurd duneŋ hi. Niŋgeb Yesu niŋ teŋ ulniniŋ misiŋ katehet gago,” yeŋ amaŋeŋ wor po nuramiŋ. ⁴² Irdeb al saba yird yird niŋ bada ma hamiŋ. Hugiŋeŋ gise haŋka Al Kurunyen ya balemde gor kuŋ mere igiŋ Yesube Mesaia yitiŋ goyen mere kawan po tagalde kuŋ hinhan. Irdeb almet yayan wor gwahade po teŋ hinhan.

6

Yesuyen alya bereya sios faran yurd yurd metey niŋ al 7 basiŋa yiramiŋ

¹ Be, gwaha teŋ hinhan goyenterbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marbe budam forok yeŋ hinhan. Goya goyenbe Yerusalem niŋ Yuda mar yingeyde mere teŋ hitiŋ belej gise haŋka beretap biŋge gale heŋ yuneŋ hinhan. Goyenbe yende beretap po yunerbe, Grik mere teŋ hitiŋ beretap gobe yubul teŋ hinhan. Irkeb Yuda mar Grik mere teŋ hitiŋ goreb goke igiŋ ma nurdeb tiyuŋ miŋ mar goya kadom mohonde tiyamiŋ. ² Goke teŋbe Yesuyen mere basaŋ mar aposel buda 12 gore Yesuyen alya bereya sios tumŋaŋ gabu yirdeb gaha yinamiŋ: “Nende meteybe Al Kurunyen mere tagalde tukuŋ tukuŋ. Niŋgeb biŋge gale heŋ heŋ goke teŋ meteyniniŋ wor po goyen harhokniniŋ untek gobe igiŋ moŋ. ³ Niŋgeb kadniniŋ yago, deŋ gabu irde haŋ bana goŋ niŋ al 7 kura dindikeŋ basiŋa yirayiŋ. Goyenbe mel gobe Holi Spirityen saŋiŋde wor po metey teŋ haŋyen, irde Al Kurun belej dufay igiŋ yuneŋ hike metey teŋ haŋyen mar goyen po basiŋa yirayiŋ.

Irkeb binje gale hej hej meterbe mel gore tej hinayij. ⁴ Gogab neñbe Al Kuruj mere ird irdya meremij tagal tagal nij po dufay hetek,” yinamij.

⁵ Be, gwaha yinkeb al buda kuruj gob amañej nurdeb al 7 basaña yiramij. Denjembe Stiwen, Filip,* Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenasyabe Antiok taunde nij al Nikolasya. Nikolas gobe al mij hoyañ gega, Yuda marte tikula gama irde Yuda mar al hirij. Munañ Stiwenbe Yesu nij hekkeñ wor po nurde hinhin, irde Holi Spirityen tareñde po meter tej hinhin. ⁶ Be, al buda gwahade basaña yirdeb aposel buda hitte yukamij. Irkeb al 7 gobe sios farañ yurd yurd nij yade yapat yiramij goyen goke tonañ hende hanij yerde Al Kuruj beleñ farañ yurde hiyeñ yeñ gusuñañ iramij.

⁷ Be, Al Kurujyen mere Yesu nij yitiñ gobe Yerusalem taun kurujde gor nij mar beleñ tumñañ nurde tukamij. Irkeb Yesu nij dufaymij tareñ iramij marbe arañ po budam hamij. Be, Al kuruj doloñ ird ird mata doyañ mar wor budam Yesu nij dufaymij sañij iramij.

Yuda mar beleñ Stiwen fere tiyamij

⁸ Be, sios farañ yurd yurd nij basaña yirtiñ al kura Stiwen gobe Al Kuruj beleñ keñkela po guram irde tareñ kuruj unkeb al budam diliñde mata tiñej kurayen kurayen Al Kuruj beleñ po yirtek goyen forok yirde hinhin. ⁹ Gega Yuda mar kurabe Stiwen nij igij ma nurde wañ kwep kwep iramij. Be, gwaha iramij marbe “Doyañ Mar Miñmoñ Mar”† yineñ hinhan. Mel gobe yiñgeñde gabu yare po gabu irde Yuda marte tikula po nurde hinhan. Yeñbe Sairini taunya Aleksandria taunyare mat wayamij. Kurabe Silisia nañaya Esia nañayare mat wayamij. Be, mel goreb wañ Stiwen gogo merere fulenja iramij. ¹⁰ Gega Stiwenbe Al Kurujyen Holi Spirit beleñ farañ urkeb keñkela po dufay heñya mere yirke asogo irniñ yeñ wayamij mar goyen gwaha mat kura wol hetek yeñ ma nuramij.

¹¹ Irkeb mel gore al kura balmiñde hoy yirdeb, “Deñ beleñ kuñbe, ‘Stiwen beleñ Moseya Al Kurujya sukal yirke nurtij,’ yeñ al momoñ yirde tukunayij,” yineñ bij yawaramij. ¹² Irkeb kuñbe gwahade po tagalkeb Yuda marte doyañ mar parguwakya Moseyen saba basañ heñ tagal tagal maryabe al buda gote mere go nurdeb bij ar yamij. Irdeb Stiwen fere teñbe mere yare tukamij. ¹³⁻¹⁴ Irdeb merere gor usi titek yeñ al kura yawaramij gore huwardeb, “Al garebe, ‘Nasaret nij al Yesu beleñ Al Kurujyen ya balem gayen pir iryeñ, irde Mose beleñ mata tej hinayij yeñ dunyij goyen wor yade hoyañ hoyañ yiryey,’ yeke nurtij. Al gabe ya balem gaya Yuda marte tikula goyen wor gwahade po hugiñej sukal yirde hiyeñ!” yinamij. ¹⁵ Irkeb merere gabu iramij mar gob Stiwen beleñ daha mat wol heke nurnij tihit yeñ tumñañ her yeñ kenamij. Irkeb Stiwen kimijbe al bulak wor po Al Kurujyen miyoñ yara heke kenamij.

7

Stiwen beleñ saba tiyyij

¹ Irdeb Al Kuruj doloñ ird ird mata doyañ marte kurujmij beleñ, “Stiwen, mel gare mere ulger irde hañ gayenbe fudinde?” yeñ gusuñañ iryij. ² Irkeb Stiwen beleñ wol heñbe gaha inyij: “Mel, kadne yago, ga nurnañ. Bikkeñ wor pobe hakwaniniñ Abrahambe Mesopotemia nañare hinhin. Goñ po hikeya Al Kuruj sañijmij turñuñ yañ gore diliñde forok yeñbe, ³ ‘Nañageya tayge yagoya yubul teñbe naña ne beleñ gikala gireñde gor kwayij,’ inyij. ⁴ Irkeb Abraham gobe Kaldia marte naña Mesopotemia goyen tubul teñbe Haran taunde kuñ gor hinhin.

“Be, naniñbe gor kamkeb Al Kuruj beleñ Abraham tej kerke Yudia naña ga hite gayenter wayyij. ⁵ Gega Al Kuruj beleñ megeñ tapum muñ kura ma unyij. Hubu wor po. Irde gor hinhinya goyenbe diriñ wor hubu. Gega Al Kuruj beleñ megeñ Abraham

* 6:5: Filip gabe Yesuyen aposel 12 bana kura gogo moñ, al hoyañ. † 6:9: “Doyañ Mar Miñmoñ Mar” gabe bikkeñ al hoyañ beleñ yukuñ meter marmij yirde hinhan. Goyenbe muruñgem moñ meter tej hinhan. Irde dufaymijde kuñ wañ titek moñ. Doyañ marmijyen mere po gama irde meter tej hinhan. Goyenbe doyañ marmij beleñ yubul tike dufaymijde kwamij goke teñbe deñ gwahade yurde hinhan.

keperde hinhin gayen yenya fonenmin yagoya nin tubul tej yunmeke yende kudinen hiyyen yey Abraham hitte bija tiyyin. ⁶ Goya goyenbe gaha inyin: 'Fonenge yagot dirnen wenbe almet nanare kuj albak hinayin. Irkeb nana min mar belej dama 400 gayen gasa yirde bulun bulun yirke meten murungem mon tej hinayin. ⁷ Gega fonenge yago bulun bulun yirde hinayin mar gobe ne gare gab yenen. Go kamereb fonenge yagobe nana go tubul tej wan megen gayenter doloj nirde hinayin,' inyin. ⁸ Irdeb kame Al Kurun belej bija tiyyin goke, 'Ne bija tej himyen goyen fudinde yey nurnayinbe geya fonenge yagoyabe guba yey yey mata tej hinayin,' inyin. Be, kamereb urmin Aisak forok yirin. Irkeb urmin go kawan hirinde mat kuj nana fay 8 hekeb guba yey unyin. Be, Aisakbe kame Yekop nanin hirin. Irdeb Yekopbe urmin yago 12 minyan hirin. Be, mel goreb hakwaninin yago hamin.

⁹ "Be, hakwaninin 12 kura Yosepbe nanin belej yey po amanen nurde igin igin irde hinhin. Irkeb itin yago belej dani nenge gwahade ma dirde hi yey bin ar yekeb kulin Yosep nin igin ma nurdeb, 'Al kura hitte kuj murungem mon meten tej tej almin hiwi,' yey al yunke damu tiyamin. Be, Yosep damu tiyamin mar gore tenbe Isip kwamin. Goyenbe Al Kurunbe yenya huginen hej faran urde hinhin. ¹⁰ Ningeb kanduk kurayen kurayen yenen hinhin gega, Al Kurun belej faran urde hikeb igin po hinhin. Irde dufay igin wukken wor po unkeb go hende mata tej hikeb Isip nin doyan al kurun Fero belej igin kinyin. Be, Fero belej Yosep go dufaymin wukken kenenbe Isip nana gote doyan al irdeb dawetmin yago tumnan, 'Doyan yirde hayin,' inyin.

¹¹ "Be, go kamereb Isip nanaya Kenan nanaya bana gonbe bingge kamde kamde nalu kurun wor po forok yekeb hakwaninin yagobe bingem mon hamin. ¹² Be, Yosep nanin Yekop go Isip nanabe bingem yan mere momon nurdeb hakwaninin yago gogo yad yerke kwamin. Be, mel gobe Isip ma kuj hanyen. Tinen gog po ga kwamin. ¹³ Be, mel go Isip mat tiyunminde mulgan hamin. Hej henbe sopte Isip kukeb Yosep belej yingen ge, 'Nebe al gwahade,' yey itin yago momon yirin. Be, Yosepyen min gote mere momon goyen Isip nin doyan al kurun wor nuryin.

¹⁴ "Be, go kamereb Yosep belej nanin Yekopya dirnen wenya asem yagoya 75 hinhan goke wanan yey keya heke wayamin. ¹⁵⁻¹⁶ Irdeb gor hinhan. Be, gor hej henbe Yekop go kamkeb hakwambe tej tiyunmin Sekem tukamin. Be, Sekem gorbe Hamor urmin yago belej al hakwam yerd yerd nin hora talde horabok yiramin goyen Abraham belej damu tiyyin. Ningeb Yekop hakwam gobe tukun gor po keramin. Irdeb kame hakwaninin 12 goyen wor kamkeb yukun gor po yeramin.

¹⁷ "Be, Al Kurun belej Abraham hitte bija tiyyin gote iginen forok yetek nalu hej hikeb nende al Isip hinhan gobe kurun bulun fuful tiyyin. ¹⁸ Goyenterbe al hoyan kura Yosep ma nurde untin al gore Isip nana gote doyan al kurun hirin. ¹⁹ Irdeb yingen igin hej hej ge po nurde asinin yago usi yirdeb bulun bulun yirin yey nurdeb, 'Dirinmin yago besare nin goyen yemeyke kamnan,' yey patku yirde hinhin.

²⁰ "Be, goya goyenbe Mose kawan hirin. Yenbe dirin mali yara mon. Al Kurun dilinde igin kinyin. Dirin gobe Isip mar belej kennak yey naninya milinya belej gagasi karwo gayen yamin bana po balmin kerde hinaryum. ²¹ Gega dirin gobe ya bana balmin kerde hitek ma hekeb naninya milinya belej tukun hoyande tubul tikeb Isip nin doyan al kurun Fero wirin belej kenen tej tukun yende irde mosoy heke kurun hirin. ²² Mose go kurun henyabe Isip marte saba karkuwan kurayen kurayen yawaryin. Irde mereminnya metenminyabe tarej wor po hirin.

²³ "Be, Mose gobe kuj damam 40 hirin. Be, wawun kurarebe dinun Israel mar yene yey kurin. ²⁴ Kunbe Isip al kura gore Israel al kura goyen bulun wor po irde hike kinyin. Irdeb Israel al goyen faran ure yeybe wol hej Isip al go mayke kamiy. ²⁵ Be, Mose gobe dufaymindeb, 'Mata tihim gayen kenenbe Israel mar belej Isip marte haninde mat dumulgan tej tej al Al Kurun belej basiña irtin albe gago yey bebak taha,' yey nuryin. Gega gwahade mon.

²⁶ “Be, fay urkeb sopte Israel mar hitte kuriñ. Kuñbe Israel mar iraw kura yinğen uliñ arde hike yinyiñ. Irdeb daha mat kura mere yirmekeb awalik hiri yeñbe, ‘Irem, daniñ ditdigiren uliñ arde har? Derbe miñ uñkuren po geb!’ yinyiñ. ²⁷ Goyenbe al kura kadom mayde buluñ wor po iryiñ al goreb Mose upel urdeb, ‘Ganuñ beleñ nende doyañ al gerde mere sope ird ird al giriñ?’ ²⁸ Gwaha teñbe ki Isip al mayke kamuñ gwahade goyen po nireñ taha?’ inyiñ. ²⁹ Irkeb mere go nurdeb Mose gobe Isip niñ al mayke kamiñ goke busaharde Midian marte nañare kuriñ. Irdeb goñ albak heñbe bere teñ urmiñ irawa miñyañ hiriñ.

³⁰ “Be, Midian marte nañare kuñ dama 40 goñ hinhin. Be, dama 40 goyen kamereb Sainai dugu bindere sawsawa po kurun naña bana goñ kuriñ. Kuñbe he dirğen kura goyen kak melak heñ humga kutiñ yara teñ hinhinde gor Al Kurunyen miyoñ forok yeke kiniñ. ³¹ Be, Mose gob goyen keneñbe diliñ fot yeke bindere kuñ keñkela po kene yeñ kuriñ. Irkeb kak melak hinhinde gor mat Doyañ Al Kurunyen mere forok yeke nuryiñ. ³² ‘Nebe Al Kurun, asige yago Abraham, Aisakyabe Yekopya beleñ doloñ nirde hinhan al go goyen,’ inyiñ. Irkeb Mose go kafura heñ uliñ barbar yeke kak melak goyen kentek ma iryiñ. ³³ Irkeb Doyañ Al Kurun beleñ, ‘Ge huwarde hare gabe ne hime. Niñgeb al mali watek moñ, himam wor po. Niñgeb kahañbasanğe go yugu tiya! ³⁴ Nere alya bereya Israel marbe Isip mar beleñ buluñ buluñ yirde hañ gobe yeneñ hime. Irdeb uliñ misiñ buluñ wor po kateñ hañ goyen nurdeb Isip marte yufukde mat yumulgañ tiye yeñ katehem. Niñgeb ga nura. Sopte Isip gumulgañ timeke kwayiñ,’ inyiñ.

³⁵ “Be, Mose gobe hañkapy Israel mar beleñ pel irdeb, ‘Ganuñ beleñ nende doyañ al gerde mere sope ird ird al giriñ?’ inke Midian marte nañare busaharyiñ al go goyen. Gega Al Kurun beleñ, ‘Mosebe Israel marte doyañ al hiyyeñ. Irde yende alya bereya Isip marte yufukde mat yumulgañ teñ yukuñ asem yago bikkeñ hinhan nañare gor yukuyeñ,’ yeñbe teñ kerke Isip mulgañ heñ kuriñ. Kukeb Al Kurunyen miyoñ kak melak bana forok yeñ mere iryiñ gore farañ urde hinhin. ³⁶ Irkeb Israel mar goyen Isip nañare mat doyañ yirde yukuriñ. Naña go tubul tiyeñbe Isip naña bana goñbe mata tiñeñ kurayen kurayen Al Kurun beleñ po yirtek goyen forok yiryiñ. Irde makañ kura Makañ Bukkeñ ineñ hañyende gor manañ mata tiñeñ kurun kura forok iryiñ. Irde sawsawa naña al ma hitek bana goñ dama 40 hinhanya goyenter wor gwahade po teñ hinhin.

³⁷ “Be, Mose, go teñ hinhin al goreb mel Israel mar goyen gaha yinyiñ: ‘Kamebe Al Kurun beleñ deñ miñde ga niñ po mere basañ almiñ kura ne yara teñ kerke foñeñtiñ yago hitte wayyeñ,’ yinyiñ. ³⁸ Be, Mose goreb asininiñ yago Isip tubul tiyamiñ mar goyen tumñañ sawsawa naña bana goñ gabu yirke gor hinhan. Irkeb Sainai dugure hurkuñ Al Kurunyen miyoña mere teñbe kateñ asininiñ yago mere yiryiñ. Yeñbe dugure gor heñbe miyoñ gore asininiñ yagoya neñ kamekkeñ gake teñ Al Kurunyen mere gwahader hitiñ goyen unyiñ.

³⁹ “Be, Mose beleñ dugure hurkuñ Al Kurunyen mere nureñ yeñbe asininiñ yago gwaha gwaha tinayiñ yineñbe hurkuriñ. Gega goyen ma gama iramiñ. Gwaha titteñbe meremiñ go pel irde Isip niñ biñ mulgañ hamiñ. ⁴⁰ Niñgeb Mose go dugure gor po hikeya mel gore itiñ Aron hitte kuñbe, ‘Kolge Isip nañare mat dad wayuñ al gobe Sainai dugure hurkuñ det kura irde mulgañ ma heñ hi gobe go ma nurde hite. Niñgeb igiñ dinke nindigeñ det toneñ kura yirde doloñ yirtek. Irkeb gore doyañ dirke kuñ hitek,’ inamiñ. ⁴¹ Irdeb goya goyen gab gol hora beleñ po bulmakaw foñeñde toneñ iramiñ. Irdeb Al Kurunniñ yeñ dapña gasa yirde yawañ galak irde det yinğen haniñde iramiñ goke amañeñ wor po nuramiñ. ⁴² Irkeb Al Kurun beleñ goke igiñ ma wor po nurdeb harhok yunke mel gote dufaymiñde po nañkiñde niñ det naña, gagasiya dinambeya goyen doloñ yirde hinhan. Be, goke teñbe Al Kurunyen mere basañ mar beleñ asanđebe gahade katiñ hi:

‘Deñ Israel mar, dama 40 sawsawa naña bana hinhanya goyenter dapña gasa yirde galak heñ hinhan kurun gobe ne niñ moñ.

⁴³ Irdeb sel ya irde usi tikula al Molek ineñ hañyen goyen bana goñ kerde doloñ irde tukuñ hinhan.

Irde kurabe Refan inenj hanyen goyen mananj gwahade po irde hinhan.

Det gobe Al Kurunj niñ ma nurde hanyen mar beleñ doloñ irde hanyen goyen denj mananj hantiñde yirde doloñ yirde hinhan.

Ningeb goke tenbe nanatiñde mat dakira timekeb Babilon nana gisaw yej nurde hanj goyen fole irde sorte wor po kunj kunayinj, yitiñ hi. *Amos 5:25-27*

⁴⁴ “Be, Al Kurunj beleñ, ‘Sel ya kura gahade irayinj,’ inenj Mose ikala irde tunanenj unyinj. Irkeb asininiñ yagobe Al Kurunj beleñ Mose inyinj goyen po gama irde ya go iramiñ. Irde sawsawa nana bana goñ heñya, ‘Al Kurunjbe neñya hite,’ yej nurde sel ya goyen tukunj hinhan. ⁴⁵ Be, go tenj hinhan mar gobe tumnanj kamde hubu hekeb dirnenj weñ kame forok yamiñ mar gore sel ya go tamiñ. Goya goyenbe Yosua beleñ doyanj yirde yukuriñ. Irkeb Al Kurunj beleñ Kenan nana miñ mar goyen yej wa mehenj heñ yakira tikeb mel gore kame kunjbe nana go tamiñ. Be, gor kunj heñyabe Al Kurunj doloñ ird ird sel ya goyen mananj tenj kunj hinhan. Be, kame Dewit beleñ Israel marte doyanj al kurunj hiriñ goyenter mananj sel ya gobe hinhin po. ⁴⁶ Be, Dewit gobe Al Kurunj beleñ amaneñ wor po nurde unenj hinhin. Ningeb hakwaniniñ Yekop beleñ doloñ irde hinhin Al Kurunj goyen Dewit beleñ, ‘Ya tareñ ird unmeke gor hiwoñ,’ yej nurde gusunanj iryinj. ⁴⁷ Goyenbe ya gobe yej beleñ ma iryinj. Urmiñ Solomon beleñ ga iryinj. ⁴⁸ Gega det kurunj gayen doyanj yirde hi Al Kurunj gobe al ya irtiñ bana goñ ma hiyen. Ningeb goke tenbe Al Kurunj beleñ yiriñ goyen nurdeb mere basanj almiñ Aisaia beleñ gahade kayyinj:

⁴⁹⁻⁵⁰ ‘Be, Al Kurunj beleñ gaha yiriñ:

Megenya nanñkiñya det kurunj gabe nigenj yirmiriñ.

Irdeb nanñkiñbe nere keperd keperd gasunj irde, megenbe kahanjne kerd kerd det irmiriñ. Ningeb ya dahade go goyen irde nuneñ yej ha?

Ne heñ heñ gasunbe al beleñ epte ma ird nunnayinj, yiriñ. *Aisaia 66:1-2*

⁵¹ “Be, merebe gwahade yitiñ gega, denbe ya gake uguñ po nurde ya gayen sukal irde hiyen yenbe merere gago nerhanj? Denj gab tonantiñ tareñ wor po. Denbe Al Kurunj niñ ma nurde hanj mar beleñ tenj hanj yara. Bitiñya kirmiñtiñyabe titmiñ wor po. Al Kurunjen mere nurde bebak titek moñ. Irde asininiñ yago beleñ mata tenj hinhan gwahade po denj mananj Holi Spirit pel irde hanj. ⁵² Denj gayenbe asininiñ yago beleñ Al Kurunjen mere basanj marbe okohom kura yubul tenj hinhan yej nurde hanj? Moñ, hubu wor po geb! Al Huwak wor po kame watek goke tagalde hinhan mar goyen gasa yirke kamde hinhan. Irdeb gayenter al goyen wor forok yeke denj beleñ pel irde mayke kamuñ. ⁵³ Denbe Al Kurunjen miyoñ beleñ Yuda marte tikula Mose unyinj goyen asininiñ yago beleñ denj gayen ga wor wor dunamiñ. Gega goyen muñ kura ma gama irde hanj,” yinyinj.

Horare Stiwen mayke kamiñ

⁵⁴ Be, Stiwenyen mere go nurdeb al merere keperde palña irde hinhan mar goreb mam isenj bearar tiyamiñ. ⁵⁵ Gega Stiwen go Holi Spirit beleñ hard unkeb kotanj kanj nanñkinde nanñkenenbe Al Kurunjen sanij turñunj yanj goyen kinyinj. Irdeb Yesube Al Kurunjen haniñ yase beleñ harde hike kinyinj. ⁵⁶ Irdeb, “Ga kennanj. Nanñkiñ hol yeke Al Urmiñbe Al Kurunj haniñ yase beleñ huwarde hike kenhem,” yinyinj. ⁵⁷ Irkeb mere go nurtek ma yirke kwep kwep irde kirmiñ migisunj yurdeb Stiwen hitte kup yej kunj tanardebe megen korkor irde tulunj tenj Yerusalem taun siñare tenj kwamiñ. ⁵⁸ Irdeb Stiwen go mayniñ yej ulinhormiñ yugu tenj al foñenj kura denjembe Sol gote kahanj miñde yeramiñ. Irde hora yadeb Stiwen mayde hinhan. ⁵⁹ Be, mayde hinhan ya goyenbe Stiwen beleñ huwardeb, “Doyanj Al Kurunj Yesu, tonnebe hanger kerhem,” inyinj. ⁶⁰ Irdeb dokolhoñ yugulunj tenj kawan po, “Doyanj Al Kurunj, mel gare mata bulunj tahañ gake ma nurayinj,” inyinj. Be, mere gwahade tenj gab bubulkun sul yiriñ.

8

¹⁻² Goyare goyenbe Sol beleñ Stiwen kamiñ goyen kenenbe iginj po kama yej ayanj kiriyinj.

Be, al kura Al Kurunj kenjela nurd unerj hinhan mar belej al hakwa go tukunj mete tenbe dolojnde hinhan.

Sol belej yirke Yesuyen alya bereya sios bur yamiñ

Be, goyenterbe Yesuyen alya bereya sios Yerusalem hinhan go ulinje kanduk kurunj wor po forok yeke keneñbe bur yej kurabe Yudia nanjare kwamiñ, munanj kurabe Samaria nanjare kwamiñ. Gega aposel buda 12 gobe Yerusalem gor po hinhan. ³ Be, Sol gobe sios goyen gwaha yirmeke gab bada henañ yej nurdeb ya kurar mat kurar kunj Yesuyen alya bereya bulunj bulunj yirde yukunj koyare yerde hinhin.

Filipbe Samaria nanjare kuriñ

⁴ Be, al bur yej kwamiñ mar gobe tiyuj kurar mat kurar kunjbe mere igiñ Yesu niñ yitiñ goyen tagalde kunj hinhan. ⁵ Be, Filip wor Samaria nanjare niñ taunde kura gor kunj Yesube Mesaia yej kawan po tagalde hinhin. ⁶ Irkeb meremiñ nurde hinhan. Irde Filip belej mata tiñej Al Kurunj belej po ga yirtek goyen wor forok yirde hike yeneñbe mere ten hinhin goyen upsineñ nurniñ yej wañ hinhan. ⁷ Be, Filip belej mata tiñej forok yirde hinhin gobe al budam unjura ketal yurtiñ goyen unjura go yakira tike gisi ten al go yubul ten kat kunj hinhan. Irde al uliñ simsimamya sisibuga garbam minyanj marya kurunj goyen wor sope yirke igiñ hej hinhan. ⁸ Irkeb gor niñ marbe amañej wor po nurde hinhan.

Kalga al Saimon

⁹ Be, hanjapya wor po Filip gor ma kuriñyabe al kura denjembe Saimon, taun goyenter hinhin. Gor henjyabe megen niñ tarende mata ten hike Samaria naja bana goñ niñ mar belej turunj yan keneñ hinhan. Irkeb, “Nebe al gwahade,” yej yingenj turunj turunj irde hinhin. ¹⁰ Irkeb taun goyenter niñ maryabe doyanj mar kurunj goreb, “Al gabe tareñmiñ kurunj. Al Kurunjen Tareñ inenj hanjen gobe gago,” yej dufaymiñ yej ge po irde gama irde hinhan. ¹¹ Taun goyenter niñ marbe al gore nalu ulyande po megen niñ matara mata tiñej forok yirde hike turunj yan keneñ gama irde hinhan. ¹² Gega Filip belej taun goyenter kunj Al Kurunj belej doyanj yird yird mataya mere igiñ Yesu Kristu niñ yitiñ goyen tagalkebe alya bereya mere gobe fudinde yej nurdeb baptais tamiñ. ¹³ Be, Saimon goyen wor Filipyen mere go fudinde yej nurdeb baptais tiriñ. Irdeb Filip belej mata tiñej karkuwanj kurayen kurayen forok yirke turunj yan keneñbe Filip go kurar mat kurar kunj hikebe gama po irde hinhin.

¹⁴ Be, aposel buda Yerusalem hinhan mar go, “Samaria nanjare niñ marbe Al Kurunjen mere nurde fudinde yej dufaymiñ sañej iranj,” yeke mere momonj nuramiñ. Irdeb Pitaya Yonya yad yerke Samaria nanjare niñ taunde gor kwaryum. ¹⁵⁻¹⁶ Be, irem go kunj gor forok yaryum. Goyenbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar goyen yingenjbe Doyanj Al Kurunj Yesuyen al hihit yej fe baptais po tamiñ gega, al unjkureñ muñ kura Holi Spirit ma tiriñ goyen nuraryum. Niñgeb Holi Spirit wor tenayiñ yej irem gore Al Kurunj gusunanj iraryum. ¹⁷ Goya goyenbe mel gote tonañ hende haniñ yerde Al Kurunj gusunanj irkeb Holi Spirit tamiñ.

¹⁸ Be, megen niñ tarende mata ten hinhin al Saimon go alya bereya Holi Spirit tamiñ go yeneñbe horamiñ ten wayyiñ. ¹⁹ Wanjbe, “Irem, hora ga duneñ geb, derte sañej go nunyi. Irkeb ne wor al kura tonañde hanne yermekeb Holi Spirit ten hinayiñ,” yineñ hora go yuneñ tiyyiñ. ²⁰ Irkeb Pita belej wol henjbe, “Ge gayen Al Kurunj belej Holi Spirit duliñ duneñ hi goyen hora po damu tiyeñ yej nurde ha? Epte monj geb. Gebe gwahade nurde ha geb, horage goya gigenjyabe kak alare po kuriryen. ²¹ Dufay haha gobe Al Kurunj diliñdeb bulunj wor po geb, metenj gabe geya titek epte monj. ²²⁻²³ Dufaygebe bulunj wor po. Beger gobe dufay bulunj gore po makiñ girtiñ ha. Irde mata bulunj gore po tugu guntiñyen genhem. Niñgeb dufay bulunj haha gobe tubul po tenbe Al Kurunj niñ bege mulganj hiyyen. Gogab yej belej gab mata bulunje go halde gunyen,” inyiñ. ²⁴ Irkeb Saimon go mere goyen nurde wol henjbe, “Ne niñ ten Al Kurunj gusunanj ird nunayiñ.

Irkeb, 'Gebe dufay buluj gwahade minyan geb, mata gwahade ulger forok yiyyen,' ninha goyen ulner ma forok yiyyen," inyi.

²⁵ Be, Pitaya Yonya gobe taunde gor ni mar Yesu ni tagalde henya yenbe Doyan Al Kurun goyen momon yirdeb yubul ten kwaryum. Yubul ten Yerusalem mulgan hen kun henya be tiyun budam Samaria nana bana gon ni alya bereya goyen Yesu ni yiti mere igi goyen momon yirdya yirdya kwaryum.

Filip bele Itiopia nanare ni doyan al kura fe baptais iryi

²⁶ Be, go ten hinaryuma goyenbe Doyan Al Kurunyen miyon kura bele Filip gaha inyi: "Huwarde nana ga tubul ten bele kura Yerusalem mat Isip kurkutun hire gor kwayi. Kunbe bele hani Gasa taun bele kutun kenebe goyen gama irde kwayi," inyi. (Be, Gasa kun kun bele gobe gayenterbe go ma kun hanen, tubul tiyamin.) ²⁷ Be, miyon gore gwaha inke Filip go huwardeb bele go gama irde kuri. Kunbe Itiopia nanare ni al salanen denem yan kura wan hike kinyi. Al gobe Itiopia nanare ni doyan bere kurun Kandasien samun doyan yird yird al. Yenbe Yerusalem kun Al Kurun dolon irdeb mulgan hen nanam kun hinhi. ²⁸ Yenbe nima kura hos bele yulun ten hanen hende gor keperde kun henya be Al Kurunyen mere basan al Aisaia bele asande mere kayyi goyen kapyan hen hinhi. ²⁹ Be, Holi Spirit bele Filip goyen, "Nima wan hi goyen bindere kwa," inyi. ³⁰⁻³³ Irkeb Filip gobe kup yen nima goyen bindere kunbe al goyen Al Kurunyen mere basan al Aisaia bele asande kayyi goyen kapyan hen hike nuryi. Be, Al Kurunyen mere kapyan hen hinhi gobe gahade:

"Sipsip gasa yirde hanen gasunde sipsip yukutin gwahade goyen, yen wor mayni yen tukami.

Al gobe sipsip dirnen wuynen walde hikeyabe balni po hanen go gwahade goyen yen wor mere mun kura ma tiyi.

Al gobe megen ni mar bele merere kerde nanyan irami.

Irde mere sope ird ird doyan marbe mere fudinde goyen ma gama irde bulun mat kwami.

Al gobe megen ni mar bele mayke kami.

Ningeb al ganun bele epte goyenter ni marte mata bulun kurun gobe gwahade yen tagalyen? Hubu wor po!" yiti hi. *Aisaia 53:7-8*

Be, Filip bele mere go nurdeb Itiopia ni al goyen, "Mere kapyan haha gob minbe goke yiti yen bebak taha?" inen gusanan iryi. Irkeb al goreb, "Mon, al gore kura min gwahade ni kati ma nine hiyen. Ningeb daha mat min nuren?" inyi. Gwaha inenbe, "Wan kepera," inke Filip gob nima go hende hurkun ketalminde kipiryi. ³⁴ Irkeb al goreb Filip inyi: "Mere gabe Al Kurunyen mere basan al ganun ni wor po yiti? Yinen ge ma al hoyan ge? Ge gab bebaken daw nurde ha? Nurde ha kenem igi bebak nirayi?" inyi. ³⁵ Irkeb al gore Aisaia bele mere kayyi kapyan hen hinhi gote minbe Yesu ni yen hi inenbe Yesu ulinde mata forok yiri goyen momon iryi.

³⁶⁻³⁷ Be, irem go kunbe fete kura gor forok yaryum. Irdeb Itiopia al goreb, "Febe ima go hi geb, igi gor baptais nirayi?" inyi. ³⁸ Gwaha inenbe al goreb meten marmi goyen, "Gar mun kura hen ga kutek," yinke usan hami. Irkeb Filip bele al goyen tukun fe bana baptais iryi. ³⁹ Be, irem go fe tubul ten sinare hurkukeb Doyan Al Kurunyen Holi Spirit bele bemel po Filip bana kerde ten hoyande kuri. Irkeb Itiopia al gore ma kinyi. Goyenpoga al gobe Yesu nurde unhem yen aman wor po hen nanam kuri. ⁴⁰ Be, Filip gobe Holi Spirit bele bana kerde tukun Asdot taunde irdeb kawan irke forok yiri. Irkeb gor mat Sisaria taunde kwe yen kun henya be taun kurayan kurayan mere igi Yesu ni yiti goyen tagalde kun kunbe Sisaria taunde forok yiri.

* 8:36-37: Asan kurareb gahade kati hi: ³⁷ Irkeb Filip bele wol henbe, "Gebe mere gayen bubulkunger mat fudinde wor po yen nurha kenebe igi baptais giren," inyi. Irkeb al gore, "Gwaha, Yesu Kristube Al Kurun Urmi goyen fudinde wor po nurde hime," inyi.

9

Sol beley Yesu niñ biñ mulgañ hiriñ

¹ Be, Filip beley Samaria nañare kuñ gwaha teñ hikeyabe Sol gobe alya bereya Yesu niñ dufay tareñ iramiñ mar goyen gasa yirde buluñ buluñ yirtek po nurde Al Kuruj doloñ ird ird mata doyañ mar pris buda gote kurujmiñ hitte kuriñ. ² Kuñbe gaha inyiñ: “Damaskus taunde niñ Yuda marte gabu ya buda gote doyañ mar hitte kuñbe dufayne momoñ yireñ. Irmeke farañ nurkeb Yesu gama irde hañ mar kura yeneñbe fere yirde Yerusalem gar yawayerñ. Niñgeb asañ kañ nunayiñ. Irkeb kuñ gor niñ gabu ya doyañ mar yikala yirmekeb farañ nurnayiñ,” inyiñ.

³ Be, Sol gobe kuñ Damaskus taun binde hekeb bemel po nañkiñde mat hulsi tareñ kura naña folekkeñ kuruj gore yeñ hitte timiyyiñ. ⁴ Irkeb deldol wor po irdeb megen takteñ mayyiñ. Irkeb goya goyenbe al melak kura, “Sol, Sol, daniñ mununeñ buluñ buluñ nirde ha?” yeke nuryiñ. ⁵ Irkeb Sol beleybe Doyañ Al Kuruj goyen, “Ge be ganuñ?” iney gusuñañ iryiñ. Irkeb wol heñbe, “Nebe Yesu, mununeñ buluñ buluñ nirde ha al goyen. ⁶ Niñgeb huwara. Huwardeb Damaskus taunde gor kwa. Irkeb al kura goreb gwaha gwaha tiyayiñ ginyeñ,” inyiñ.

⁷ Be, Solya kuñ hinhan mar goyen wor mere go nuramiñ gega, al gore kura mere tiya yeñ ma kenamiñ. Irdeb ñakñak teñ mere ma tiyamiñ. ⁸ Be, Sol gobe takteñ mayyiñde gor mat huwardeb nañkenhem yiriñ gega, diliñ kidoma wor po hiriñ. Irkeb det yentek ma wor po hiriñ. Irkeb yeñya kuñ hinhan mar gore go keneñbe haniñde tanarde Damaskus taunde tukamiñ. ⁹ Tukuke gorbe nañkahal karwo gayen diliñ titmiñ gwahade po hinhin. Irkeb biñgeya feya kutña irde hinhin.

¹⁰ Be, goya goyenbe Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irtiñ al kura Damaskus taunde gor hinhin. Deñembe Ananias. Be, Doyañ Al Kuruj beley yuwarwarte forok yeñbe, “Ananias,” inyiñ. Irkeb wol heñbe, “Doyañ Al Kuruj, dahade?” inyiñ. ¹¹ Irkeb gaha inyiñ: “Tarsus taunde niñ al kura deñembe Sol goyen Yudasyen yare heñ Al Kuruj mere irde hi. Niñgeb Beley Huwak iney hanyen goyen gama irde kuñbe yamiñde forok yeñbe Sol niñ gusuñañ irayiñ. ¹² Yeñbe diliñ titmiñ hiyuñ goyen yuwarwarte al kura deñembe Ananias beley kuñ igiñ hiwi yeñ haniñ tonañde kerde Al Kuruj gusuñañ irde hike kinuñ,” inyiñ. ¹³ Gwaha inkeb Ananias beleybe gaha inyiñ: “Doyañ Al Kuruj Yesu, al budam beley al goke tagalke nurmiñ. Al gobe ge gama girde hañ mar Yerusalem hañ goyen buluñ wor po yiruñ. ¹⁴ Irdeb pris buda gote kurujmiñ beley, ‘Kuñ Damaskus gor Yesu doloñ irde hañ mar fere tiyayiñ,’ inke gar wayuñ,” inyiñ. ¹⁵⁻¹⁶ Gwaha inkeb Doyañ Al Kuruj Yesu beley, “Al gobe meteyne tiyyeñ yeñ hakot basiña irmiriñ. Yeñ beleybe naña kuruj gayen kuñ heñyabe al miñ hoyanya doyañ marmiñyabe Israel marya hitte kuñ ne niñ tagalde tukuyeñ. Yeñbe ne niñ teñ kame uliñ misiñ kuruj katyeñ goyen ikala ireñ. Niñgeb kuñ ginhem gwahade po irayiñ,” inyiñ. ¹⁷ Gwaha inkeb Sol hinhin yare gor kuriñ. Kuñ keneñbe haniñ tonañde yerdebe, “Kadne, gar wañ hikeya Doyañ Al Kuruj Yesu belen forok yeñ mere giruñ al gore nad nerke gago wayhem. Niñgeb delgebe sopte igiñ hiriryey. Irde Holi Spirit hard gunyeñ,” inyiñ. ¹⁸ Irkeb goyare po det kura makañ dapña kakafok yara diliñ pet tike kidoma hiriñ kuruj goyen wok yekeb sopte wuk yeke det yinyiñ. Irkeb Ananias beley tukuñ fe bana baptais iryiñ. ¹⁹ Be, baptais tiriñ kamereb sopte biñge nekeb uliñ yul yiriñ goyen tareñ hiriñ.

Sol Damaskus taunde heñ Yesu niñ tagalyiñ

Be, Sol gobe Damaskus taunde gor niñ mar Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ goya nañkahal karwo ma sipte gwahade gor hinhin. ²⁰ Irdeb mel goya muñ kura ulyañde ma heñyabe arañ po sabamiñ miñ ure yeñ Yuda marte gabu yayañ kuñbe, “Yesube Al Kuruj Urmiñ,” yeñ tagalde kuñ hinhin. ²¹ Irkeb al buda meremiñ nuramiñ mar gore goyen keneñbe hurkuñkat teñbe, “Al gabe Yerusalem gor Yesu gama irde hañ mar buluñ buluñ yirdeb gar niñ Yesu gama irde hañ mar wor yad fere yirde pris buda gote kurujmiñ hitte yuke yeñ wayuñ al goyen gago moñ? Niñgeb daha teñ hibe gago?” yeñ kadom

gusuŋaŋ gird tiyamiŋ. ²² Gega gise haŋka Sol beleŋ saba teŋ hike sabamiŋbe tonŋeŋ yaŋ heŋ hinhin. Irde, “Yesube Mesaia,” yeŋ hike Yuda mar Damaskus hinhan mar gob gwaha mat kura mere titek moŋ hamiŋ.

²³ Be, nalu budam hubu hiriŋ. Goyenbe Yuda mar beleŋ gabu irdeb mayteke kami yeŋ sege iramiŋ. ²⁴ Gega al kura beleŋ mel gote dufay goyen momoŋ irke nuryiŋ. Be, mel gobe koya kuruŋ Damaskus taun milgu irtiŋ gote yame karkuwaŋde kurar mat kura Sol go waŋ siŋare kweŋ tikeb maytek yeŋ wawuŋya naŋkahalya usaŋ miŋmoŋ yameyaŋ goyaŋ pet teŋ hinhan. ²⁵ Gega wawuŋ kurarebe Solyen mere nurde gama irde hinhan mar beleŋ hora karkuwaŋ po koya kuruŋ irtiŋ hende hoyaŋ taun go milgu irtiŋ goyen yameŋde mat Sol goyen tiri kuruŋ bana kerdeb hulyaŋalde palgir irke megen kurkuriŋ. Irdeb gor mat Damaskus taun go tubul teŋ kuriŋ.

Solbe Yerusalem mulgaŋ hiriŋ

²⁶ Be, Sol gobe Damaskus tubul teŋ Yerusalem mulgaŋ heŋ kuriŋ. Kuŋ forok yeŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar gor hinhan goyen daha mat kura awalik yirmewoŋ yeŋ kurut yeŋ hinhin. Gega mel gobe Sol Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iryiŋ goyen fudinde yeŋ ma nurdeb tumŋaŋ yeŋ ge kafura hamiŋ. ²⁷ Gega Banabas beleŋ aposel buda hitte tukuriŋ. Tukuŋbe Sol gob Damaskus kuŋ heŋya daha mat Doyaŋ Al Kuruŋ kenke mere iryiŋ, irde Damaskus taunde gor Yesu niŋ tagal tagal niŋ kafura ma heŋ tagalde hinhin goyen momoŋ yiryiŋ.

²⁸ Be, Banabas beleŋ aposel buda go gwaha yinke nurdeb awalik iramiŋ. Irkeb mel gore Yerusalem bana Al Kuruŋyen metey teŋ hinhan goyen Sol niŋ sagurayŋeŋ nurdeb yeŋya gwaha teŋ hinhan. Gorbe Yuda mar hitte Yesuyen deŋemde Al Kuruŋyen saba tagal tagal niŋ kafura ma heŋ tagalde kuŋ hinhin. ²⁹ Gwaha teŋ heŋyabe Yuda mar Grik mere teŋ hitiŋ goya kadam mohoŋde teŋ hinhan. Irkeb daha mat kura mayteke kami yeŋ epte ma tiyamiŋ. ³⁰ Gega diŋuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar beleŋ mere momoŋ go nurdeb Sisaria taunde tukurkamiŋ. Irdeb gor mat hakwa hende tiyuŋmiŋ Tarsus taunde teŋ kerke kuriŋ.

³¹ Be, Yudia naŋaya Galili naŋaya irde Samaria naŋare niŋ sios goyen kanduk karkuwaŋ forok yeŋ hinhan kuruŋ goyen hubu hekeb merem moŋ heŋ kanduk kura ma keneŋ hinhan. Irde saŋiŋ henayiŋ yeŋ Holi Spirit beleŋ faraŋ yurkeb Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ dufayniŋ tareŋ irniŋ yeŋ al budam yeŋ ge biŋ mulgaŋ heŋ hinhan. Irdeb Doyaŋ Al Kuruŋ palap irde heŋya mata teŋ hinhan.

Pita beleŋ Lida taunya Yopa taunde ya kuŋ Al Kuruŋyen metey tiyiŋ

³² Be, goyenter Pitabe Israel marte naŋa bana goŋ niŋ tiyuŋ kurar mat kurar kuŋ hinhin. Kuŋ heŋyabe Yesu gama irde hinhan mar Lida taunde niŋ wor kuŋ yinyiŋ.

³³ Be, gorbe al uliŋ simsim hitiŋ kura kinyiŋ. Deŋembe Ainias. Yeŋbe dama 8 gayen gasuŋde niŋ hiriŋ. Yiŋgeŋ kuŋ waŋ titek epte moŋ. ³⁴ Be, Pita beleŋ keneŋbe, “Ainias, Yesu Kristu beleŋ guram girde sope gira niŋ, huwardeb ferd ferd gasuŋge go gigeŋ sope ira,” inyiŋ. Irkeb goya goyen po huwaryiŋ. ³⁵ Irkeb alya bereya Lida taunde niŋya Saron naŋa bantotore hinhan mar gore Ainias igiŋ hiriŋ goyen keneŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ.

³⁶ Be, Yopa taundebe Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ iryiŋ bere kura hinhin. Deŋembe Tabita. Grik mere matbe Dorkas ineŋ hanyen. Yeŋbe hugiŋeŋ mata igiŋ po teŋ hinhin, irde alya bereya det miŋmoŋ mar faraŋ yurde hinhin. ³⁷ Be, Pita beleŋ Lida taunde hinhin goya goyenbe bere go garbam buluŋ po heŋbe kamiŋ. Kamkeb bere hakwam goyen he fimiŋ beleŋ sam irde utma tiyamiŋ. Irdeb yamiŋ banabe al heŋ heŋ gasuŋbe irawa kurabe hende kurabe bande geb, tukuŋ gasuŋ hende goyenter keramiŋ. ³⁸ Be, Yopa taunde mat Lida taundebe gisaw moŋ geb, Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar Yopa taunde hinhan gore Pita Lida taunde hinhin goyen nurdeb al irawa kura yad yerke keya kuŋbe, “Ge niŋ po nurde wayhar niŋ, wake araŋeŋ po kuniŋ,” inaryum. ³⁹ Irkeb Pita go huwardeb al irawa goya Yopa taunde kwamiŋ. Kuŋ forok yekeb Tabita hakwam

hinhide gor tej hurkamiņ. Hurkukeb beretap goņ doloņde hinhan goreb milgu irdeb amil kurayen kurayen Tabita diliņ heņya beretap goke yiryiņ kuruņ goyen ikala irde heņya esej hinhan. ⁴⁰ Irkeb Pita beleņ bere buda goņ hinhan goyen tumņaņ yakira tike siņare kurkamiņ. Kurkukeb dokolhoņ yuguluņ tejbe Al Kuruņ gusuņaņ iryiņ. Irdeb fulgaņ kaņbe bere hakwam goyen, “Tabita, huwara,” inyiņ. Gwaha inkeb naņkeneņ Pita keneņbe huwarde kipiryiņ. ⁴¹ Irkeb Pita beleņ haniņde tanarde isaņ hekeb huwaryiņ. Irkeb Yesu niņ dufaymiņ tareņ irde hinhan marya beretap budaya goyen hoy yirkeb waņ bere goyen kenamiņ. ⁴² Be, mata forok yiriņ gote mere momoņbe Yopa taunde niņ mar kuruņ gobe nurde tukutiņ ala tiyamiņ. Irdeb al budam Doyaņ Al Kuruņ niņ dufaymiņ saņiņ iramiņ. ⁴³ Be, Pita go al kura dapņa sikkeņ po det yirde hinhin al gote yare nalu ulyaņde yara po gor hinhin. Al gote deņebe Saimon.

10

Konilius beleņ Pita hoy iryiņ

¹ Be, Sisaria taunde gorbe Roma al kura 100 fuleņa marte doyaņ al kura hinhin. Deņembe Konilius. Fuleņa mar gobe “Rom niņ fuleņa mar” yineņ haņyen. ² Koniliusya diriņmiņmiņ yagobe tumņaņ Al Kuruņ palap irde yeņ ge po nurde doloņ irdeb merem gama irde al bunineņ faraņ yurde Al Kuruņ mere ird ird niņ biņ sir ma yeņ hinhan. ³ Be, wawuņbana kura 3 kilok gwahaderbe Al Kuruņ mere ird ird nalu hekeb mere irde heņya yuwarwarte miyoņmiņ kura forok yeke kinyiņ. Irkeb miyoņ gore, “Konilius,” inyiņ. ⁴ Irkeb kafura heņbe her yeņ, “Doyaņ Al Kuruņ, dahade?” ineņ gusuņaņ iryiņ. Irkeb miyoņ gore wol heņbe, “Al Kuruņbe ge beleņ mere irde hayen goyen nurde hiyen, irde alya bereya bunineņ faraņ yurde tej hayen goyen wor geneņ hiyen. Yeņbe ge niņ biņ sir ma yeņ hiyen geb, nad nerkeb gago mere momoņ gire yeņ wayhem. ⁵ Al kura hulyaņ yirkeb Yopa taunde kunayiņ. Kuņbe al kura deņem Saimon, deņem kurabe Pita ineņ haņyen goyen gor hi geb, tupi tejbe mulgaņ heņ wanayiņ. ⁶ Yeņbe Saimon dapņa sikkeņ po det yirde hiyen al gote yare hi. Yamiņbe makaņ siņa beleņ mat hi,” inyiņ.

⁷ Be, miyoņ gore gwaha ineņbe kukeb Konilius beleņ meter marmiņ irawayabe fuleņa almiņ uņkureņ kura goya hoy yirkeb yeņ hitte wayamiņ. Fuleņa al gobe Al Kuruņ palap irde yeņ ge po nurde hiyen al. Yeņbe Koniliusya heņ faraņ urde hiyen. ⁸ Wakeb Al Kuruņyen miyoņ forok yeņ mere iryiņ goyen keņkela po momoņ yirdeb hulyaņ yirkeb Yopa taunde kwamiņ.

Al Kuruņ beleņ yuwarwarte Pita mere iryiņ

⁹ Be, mel go kuņ tiyuņde kura gor feramiņ. Irde fay urkeb sopte kuņ nana baņkahal hekeb Yopa taunde forok yetek heņ hinhan. Be, goyareb Pitabe ya yeņ hinhin gote armomde* Al Kuruņ mere ire yeņ hurkuriņ. ¹⁰ Hurkuņ Al Kuruņ mere irde heņyabe biņge buluņ wor po iryiņ. Be, biņgebe hako kaņ hikeyabe yeņbe ya hende gor hinhin. Irkeb Al Kuruņ beleņ mata kura ikala ireņ tike uliņ kanduk po hiriņ. ¹¹ Irkeb yuwarwarte naņkiņ gereņ yiriņ. Irkeb det kura amil yara goyen muruņ sipte kurhan kurhan al beleņ tanartiņeņ irde palgir irke naņkiņde mat megen katyiņ. ¹² Bana goņbe dapņa kahaņ yaņ megen huwarde kuņ hitiņya, buda, kunereyabe nu kurayen kurayen kuruņ goyen bana goņ hike yinyiņ. ¹³ Be, det go yeneņ heņyabe al melak kura nuryiņ. Gorebe, “Pita, huwarde det go gasa yirde nawa,” inyiņ. ¹⁴ Irkeb wol heņbe, “Moņ, Doyaņ Al Kuruņ, badne wor po. Dapņa gabe delger wukkeņ moņ, buluņ yeņ hitiņ gobe neb kura ma nen himyen,” inyiņ. ¹⁵ Irkeb al melak gore sopte po, “Det kurayen kurayen Al Kuruņ beleņ yirde diliņde wukkeņ yitiņ gobe ge beleņ wukkeņ moņ yeņ bada ma hawayiņ,” inyiņ. ¹⁶ Be, mere gabe wawuņ karwo gayen Pita hitte forok yeke nuryiņ. Be, mere go hubu hekeb goyare po det amil yara dapņa kurayen kurayen bana goņ miņyaņ goyen tumulgaņ tike naņkiņde hurkuriņ.

* 10:9: Yuda marte ya gote armobe bantotok geb, al beleņ hiryoņde igiņ hurkuņ gor keperde usaņ heņ haņyen.

¹⁷ Be, yuwarwarte det kinyiñ goyen miñ niñ dufay heñ hinhin goya goyabe al karwo Konilius beleñ hulyañ yirke wayamiñ goyen Saimonyen ya niñ nañkeney wañbe ya kenerbe siñare huwaramiñ. ¹⁸ Irdeb, “Saimon Pita iney hanñyen al go goyen gar hi we?” yineñ al ya bana goñ hinhan goyen gusuñañ yiramiñ.

¹⁹ Be, goya goyenbe Pita go yuwarwarte det kinyiñ gote miñ niñ hako po dufay heñ hikeb Holi Spirit beleñ, “Saimon, al karwo kura ge niñ nañkeney wayhañ. ²⁰ Niñgeb huwarde kurkuñ yena. Mel gobe ne beleñ po yinmeke ge niñ wayhañ geb, wake kuniñ ginke goya yeñya kuñ kuñ niñ kama ma hawayiñ,” inyiñ. ²¹ Irkeb Pita go kurkuñ mel goyen yeneñbe, “Al goke nañkeney wayhañ al gobe ne gago. Niñgeb dahade nurde ne niñ nañkeney hañ?” yineñ gusuñañ yiryiñ. ²² Irkeb mel goreb, “Neñbe Konilius Roma niñ 100 fulenja marte doyañ al beleñ hulyañ dirke wayhet. Yeñbe Al Kurun palap irde dolon irdeb diliñde huwak igiñ po hiyen. Irkeb Yuda mar wor tumñañ palap irde hanñyen. Kibe Al Kurunyen miyoñ beleñ forok yeñbe Konilius goyen, ‘Al kura hulyañ yirke Saimonyen yare Yopa kuñbe Pita tupi teñ wanayiñ. Irkeb yeñ beleñ gab mere girke nurayiñ,’ inuñ geb, gago yeñ beleñ hulyañ dirke ge gupi teñ kuniñ yeñ wayhet,” inamiñ. ²³ Irkeb Pita beleñ yinke yare hurkamiñ. Irdeb go wawuñ gobe gor feramiñ.

Pita beleñ Konilius hitte kuñ Yesu niñ tagalyiñ

Be, fay urkeb Pita go huwardeb mel goya Sisaria taunde kwamiñ. Irkeb Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar kura Yopa taunde hinhan goyen wor yeñya kwamiñ. ²⁴ Be, sopte fay urkeb kuñ Sisaria taunde forok yamiñ. Koniliusbe Yopa kwañ mar goyen hañka wañ forok yiniñ tahañ yeñ nurdeb yende miñde niñ alya bereya diñuñ yende yende goyen hoy yirke wañ gabu irdeb mel go po doyañ yirde hinhan.

²⁵ Be, Pita go kuñ yare forok yeñ ya bana hurken tikeb Konilius beleñ Pita palap irde yamere Pita kahañ miñde dokolhoñ yuguluñ teñ kuku tiyyiñ. ²⁶ Irkeb Pita beleñ, “Huwara! Nebe al gigeñ yara po niñ, gwaha ma nirayiñ,” ineybe haniñde tanarde isañ hiriñ. ²⁷ Irdeb Pita go Koniliusya mere teñya teñya ya bana hurkuñbe al buda kurun go yinyiñ. ²⁸ Irdeb gaha yinyiñ: “Neñ Yuda mar beleñ deñ al hoyañde niñya awalik heñ gabu heñ heñ gobe nende matarebe bisam irtiñ geb, go po gama irde hityen. Gob deñbe kenkela nurde hañ. Gega Yuda mar moñ gobe wukkeñ moñ buluñ niñgeb, Al Kurunya awalik hetek epte moñ yeñ himyen goyen bada hawayiñ yeñbe Al Kurun beleñ yuwarwarte nikala niruñ. ²⁹ Goke teñbe ne niñ keya hekeb mere ma timiñ. Mali po huwardeb wamiñ. Goyenbe Konilius, gebe dahade nurdeb ne niñ keya hawañ?” inyiñ.

³⁰ Irkeb Konilius beleñ huwardeb gaha inyiñ: “Gote yereñ 3 kilok wawuñbana gaha naña gayen yaner heñ Al Kurun mere irde hinhem. Gwaha teñ himekeya al kura uliñhormiñ faykek wor po melak heñ hinhin gore delne mat forok yeñ huwardebe, ³¹ ‘Konilius, Al Kurunbe mere irde hayen goyen nurde hiyen, irde alya bereya bunineñ farañ yurde hayen goyen wor biñ sir ma yeñ hiyen. ³² Niñgeb al kura yad yerkeb Saimon Pita iney hanñyen goke Yopa taunde kunayiñ. Yeñbe al kura Saimon iney hanñyen gote yare hi. Al gobe dapña sikken po det yirde hiyen. Yamiñbe makañ siña beleñ mat hi,’ ninuñ. ³³ Be, gwaha ninkeb goya goyen po al yad yermeke ge niñ keya kwañ geb, gago wayha. Neñbe Doyañ Al Kurun beleñ mere yirayiñ ginuñ goyen tumñañ momoñ dirke nurniñ yeñbe Al Kurun diliñ mat gago wañ gabu irde doyañ girhet. Niñgeb igiñ teñ wayha geb, mere goyen momoñ dira,” inyiñ.

³⁴ Be, mere go nurdeb Pita beleñ gaha inyiñ: “Hañkab bebak tihim. Fudinde wor po, Al Kurunbe Yuda mar po ma igiñ yeneñ hiyen. ³⁵ Al miñ kurar niñ kurar niñ merem hoyañ hoyañ Al Kurun palap irde diliñde mata huwak po teñ hañ mar go gab igiñ yeneñ hiyen. ³⁶ Deñbe Al Kurun beleñ Israel mar niñ bikken mere kiryiñ gobe kenkela nurde hañ. Mere gobe Al Kurun beleñ megen niñ marya awalik heñ heñ ge teñ Yesu Kristu teñ kerke katyiñ goke yitiñ. Yesu Kristube megen niñ mar tumñañ gote Doyañ Al Kurun. ³⁷ Deñbe mata kurun Yudia naña bana goñ forok yeñ hinhin gobe nurde hañ. Hañkapyo Yon Baptais beleñ Galili nañare, ‘Mata buluñtiñ yubul teñ baptais tenañ,’ yeñ alya bereya

saba yirde hinhin goyen kamere mata kurun goyen forok yiriŋ. ³⁸ Mata kurun gobe gahade: Al Kurun beleŋ Holi Spirit teŋ kerke Nasaret niŋ al Yesu go hitte katyiŋ, irde tareŋmiŋ wor unyiŋ. Irdeb Al Kurunbe yeŋya hinaryum geb, Yesu gobe Yuda marte naŋa bana goŋ tiyuŋ kurar mat kurar kuŋbe alya bereya faraŋ yurde al Satan beleŋ buluŋ yirke garbam hinhan goyen tumŋaŋ guram yirde sope yirde hinhin. ³⁹ Yesu beleŋ mata kurun Yuda marte naŋa bana goŋ teŋ hinhin goya Yerusalem taunde gor teŋ hinhin gobe dilniniŋde wor po keneŋ hinhet. Gega gor niŋ mar beleŋ teŋ kuruse hende mayke kamuŋ. ⁴⁰ Goyenpoga kamuŋde gor mat yereŋkek hekeb Al Kurun beleŋ isaŋ heŋbe kawan irke kenaŋ. ⁴¹ Gega al tumŋaŋ ma kenaŋ. Neŋ bikkeŋ Al Kurun beleŋ basiŋa dirtiŋ mar po gab Yesu kamuŋde mat huwarkeb kintiŋ. Irdeb yeŋya dula teŋ hinhet. ⁴² Yesube al kamtiŋya diliŋ gergeŋ hanya matamiŋ yeneŋ buluŋya igiŋya pota yirde muruŋgem yunyeŋ yeŋ Al Kurun beleŋ basiŋa iryiŋ albe gogo yeŋ tagalde tukunayiŋ dinuŋ. ⁴³ Yesu goke teŋ bikkeŋ Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ, ‘Al kura kame wayyeŋ goke dufay saŋiŋ irkeb Al Kurun beleŋ al goke teŋ mata buluŋmiŋ halde unyeŋ,’ yeŋ tagalde hinhan,” yeŋ Pita beleŋ Koniliusya yamiŋde gabu iramiŋ mar goyen yinyiŋ.

Holi Spirit Yuda mar moŋ hitte katyiŋ

⁴⁴ Be, Pita beleŋ saba gwahade teŋ hinhin goya goyab Holi Spirit beleŋ saba go palŋa irde hinhan mar hitte katyiŋ. ⁴⁵⁻⁴⁶ Irkeb mere kurayen kurayen teŋ Al Kurun turuŋ irde tiyamiŋ. Irkeb Yuda mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ kura Pitaya wayamiŋ gore go yeneŋ hurkuŋkat teŋbe, ‘Al Kurun beleŋbe Yuda mar moŋ al miŋ hoyaŋ nende matare ma kutiŋ gega, yeŋ wor Holi Spirit yuna bel’ yamiŋ. Irkeb Pita beleŋ, ⁴⁷ “Mel gabe neŋ Holi Spirit titiŋ gwahade goyen po yeŋ wor Holi Spirit tahaŋ niŋgeb, al ganuŋ beleŋ fe baptais teŋ teŋ niŋ bisam yiryen?” yiriŋ. ⁴⁸ Irdeb, “Deŋbe, ‘Yesu Kristuyen al hihit,’ yeŋ Yesu Kristu deŋemde baptais tenayiŋ,” yineŋ baptais yiryiŋ. Go kamereb baptais tamiŋ mar gore Pita goyen, “Neŋya muŋ kura heŋ ga kwayiŋ,” ineŋ basiŋa iramiŋ.

11

Pita Yerusalem mulgaŋ hiriŋ

¹ Be, al miŋ hoyaŋ Yuda mar moŋ wor Al Kurunyen mere nurde gama iriŋ mere momoŋ goyen aposel budaya Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar Yudia naŋa bana go niŋ beleŋ nuramiŋ. ² Niŋgeb Pita mulgaŋ heŋ Yerusalem hurkukeb Yuda mar Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar gore igiŋ ma nurde huwardeb Pita goyen, ³ “Ge gayenbe daha tihim yeŋ al miŋ hoyaŋ nende guba mata ma gama irde hanŋyen marte yare kuŋ dula tiyaŋ?” yeŋ biŋ ar hende mere iramiŋ.

⁴ Irkeb Pita beleŋ mata forok yiriŋ goyen keŋkela po momoŋ yire yeŋ miŋ urdeb gaha yinyiŋ: ⁵ “Nebe Yopa taunde heŋ Al Kurun mere irde hinhem. Irkeb Al Kurun beleŋ mata kura nikala nireŋ tikeb ulne kanduk wor po hiyuŋ. Irkeb yuwarwarte det kura amil yara goyen muruŋ sipte kurhan kurhan goyen al beleŋ utiriŋ teŋ tanartiŋeŋ irde naŋkiŋde mat paŋgir irke ne hitte katke kinmiŋ. ⁶ Keŋkela keneŋbe bana goŋbe dapŋa kahaŋ yaŋ megen kuŋ hitiŋya, buda, kunereyabe nu kurayen kurayen kurun goyen bana goŋ hike yinmiŋ. ⁷ Irkeb al melak kura nurmiŋ goreb, ‘Pita, huwarde dapŋa go gasa yirde nawa,’ ninuŋ. ⁸ Irkeb ne beleŋ wol heŋbe, ‘Moŋ, Doyaŋ Al Kurun, badne wor po. Dapŋa gabe delger wukkeŋ moŋ, buluŋ yeŋ hanŋyen gobe muŋ kura ma nitiŋ. Hubu wor po,’ inmiŋ. ⁹ Be, al melak gore sopte po naŋkiŋde mat, ‘Det Al Kurun beleŋ yirde diliŋde wukkeŋ yitiŋ gobe ge beleŋ wukkeŋ moŋ yeŋ bada ma hawayiŋ,’ ninuŋ. ¹⁰ Mere gobe wawuŋ karwo gayen ne hitte forok yeke nurmiŋ. Be, mere go hubu hekeb goyare po det amil yara dapŋa kurayen kurayen bana goŋ miŋyaŋ goyen tumulgaŋ tike naŋkiŋde hurkuŋ. ¹¹ Irkeb goya goyenbe al karwo Sisaria mat ne niŋ keya kwaŋ mar goyen ya hinhem siŋare gor huwaraŋ. ¹² Irkeb Holi Spirit beleŋbe, ‘Mel goya kuŋ kuŋ niŋ kama heŋ bada ma hawayiŋ,’ ninuŋ. Irkeb mel karwo goya Sisaria taunde kutiŋ. Irde kadne 6 Yopa taunde niŋ gayen wor gama nirke tumŋaŋ Koniliusyen yare kutiŋ. ¹³ Kuŋ forok yetekeb Konilius

belej nenenbe Al Kurunyen miyon belej yaminde forok yej mere iruj goyen momon niruj. Mereminbe gahade: ‘Al kura Saimon, Pita iney hanjen al gobe Yopa taunde hi ningeb, al kura yinke yej ge keya kunan. ¹⁴ Yej belej gab Al Kurunyen mere tawan momon girkeb geya dirinmingeyabe tumnan mere go nurdeb gama irke Al Kuruj belej dumulgan tiyyen,’ inuj. ¹⁵ Be, han kap ga mere mij urde hinhem goya goyabe Holi Spirit han kapya nej hitte katu go gwahade goyen yej hitte wor katu. ¹⁶ Irke go kenenbe Doyan Al Kuruj Yesu belej Al Kuruj hitte mulgan hewe yeyya, ‘Yonbe fe baptais yirde hinhin gega, denbe Al Kuruj belej Holi Spiritde baptais diryen,’ dinuj goyen goya gab bene bak yiyun. ¹⁷ Ningeb Al Kuruj belej Holi Spirit nej dunuj gwahade goyen po al mij hoyan Yuda mar mon goyen Yesu Kristu nij dufaymij tarej irkeb yej wor yunun. Ningeb daha tihim yej ne al nebanen mun gare Al Kurunyen meten walen? Neb badne wor po!” yinyin. ¹⁸ Be, Yuda mar Yesu nij dufaymij tarej irde hinhan go Pita mere tiyyin go fudinde yej nurdeb Al Kuruj turuj irde, “Fudinde go. Al mij hoyan nej Yuda mar mon wor Al Kuruj belej bij bak yirke Al Kurunya awalikde hitek yejbe mata bulumij yubul ten yej ge bij mulgan hen han,” yamin.

Antiok nij Yesuyen alya bereya

¹⁹ Be, Yudia nanare nij doyan mar belej Stiwen mayke kamyin go kamereb Stiwen diruj Yesu nij dufaymij sanij irtin mar wor gasa yirde buluj buluj yirde hikeb go mar gobe burgagaw keramin. Irdeb kurabe Fonisia nanare kwamin. Kurabe Saiprus motmotde kwamin. Munan kurabe Antiok taunde kwamin. Mel go burgagaw kerde kwamin mar goyenbe kun mere igin Yesu nij yitin goyen Yuda mar po momon yirde kun hinhan. ²⁰ Gega Saiprus motmotde nij marya Sairini taunde nij mar Yerusalem mat bur yej kwamin gore Antiok taunde kunjbe Grik mar gor hinhan goyen wor mere igin Doyan Al Kuruj Yesu nij yitin goyen momon yirde hinhan. ²¹ Doyan Al Kurunyen tarejbe mel goya hinhin geb, mere go nurdeb alya bereya budam mata bulumij yubul ten Yesu nij dufaymij tarej iramin.

²² Be, Yerusalem nij sios gore mere momon go nurdeb Banabas ten kerke Antiok kurin. ²³ Kun Antiok gor forok yejbe Al Kuruj belej bunijen yirde igin igin yirde Holi Spirit yunyin go yenenbe aman nij pultik yirin. Irdeb sanij hen hen ge faran yure yejbe, “Bitinde mat Doyan Al Kuruj Yesu gama irde hinayin. Irde yej nij po nurde hinayin,” yinen saba yirde hinhin. ²⁴ Banabasbe al igin wor po, irde Yesu nij dufaymij tarej irde heken nurde unen hinhin. Holi Spirit belej hard unen ketal urtin hinhin. Ningeb Banabas belej saba yirkeb al budam Yesu nij dufaymij tarej iramin.

²⁵ Be, gor matbe Banabas go Sol nij nan kene yej Tarsus taunde kurin. ²⁶ Kun nan kenen kenenbe tupi ten Antiok wayaryum. Be, go dama goyen Banabasya Solyabe Yesu Kristuyen alya bereya Antiok hinhan goya henbe alya bereya budam saba yirde hinaryum. Be, Antiok gorbe Yesu nij dufaymij sanij iramin mar goyen al sinare nij mar belej “Kristen” yinamin. Deje gob bikkenbe hubu.

²⁷ Be, irem go Antiok hinaryum goya goyenbe Al Kurunyen mere basan mar kura Yerusalem mat Antiok katamin. ²⁸ Al kura denembe Agabus. Yej bejenbe Holi Spirityen tarejde huwardeb, “Kamebe binje kamde kamde nalu kuruj kura Roma gabman belej nan doyan ira bana gayen forok yiyyen,” yirin. Be, Klodius belej Roma gabmanen doyan al hikeya mere tiyyin gwahade po forok yirin. ²⁹ Irkeb Yerusalem nij mar faran yurnin yejbe Yesu nij dufaymij tarej iramin mar Antiok hinhan gore hora yirtin ala tiyamin. Al tumnan gor hinhan gobe gwahade hite yejbe goyen po gama irde hora yeramin. Horam yan marbe tolok yeramin, munan al hubu nurdeb bande yeramin. ³⁰ Hora gabu iramin gobe ten Banabasya Solya hanijnde keramin. Irkeb Yerusalem kunjbe tukun sios gote doyan mar yunaryum.

¹ Be, goya goyenbe Yuda marte doyañ al kurun kura denem Herot beleñ Yesuyen alya bereya sios bulun yire yenbe fuleña marmiy yad yerke kun kuramiñ yawaramiñ. ² Yawarkeb Herot beleñ fuleña marmiy yinkeb Yon itiy Yemsbe fuleñare niñ bidila po mayke kamiñ. ³ Be, Herot beleñ mata tiyyiñ goke Yuda mar beleñ amañ heke yeneñbe Pita wor Yems irmiñ gwahade ire yenbe fuleña marmiy yinke ten fere tiyamiñ. Goyenbe Yuda marte dula nalu kurun kura beret yis miñmoñ nen hanñen goyenterbe Pita fere tiyamiñ. ⁴ Irdeb koyare kerdeb, moñgo busaharyen yenbe Herot beleñ fuleña marmiy 16 hulyañ yirdeb, “Al sipte beleñ wa doyañ irnayiñ. Irdeb nalumiñ hubu hekeb al sipte kura beleñ wor kun gasunmiñ ten Pita go doyañ irnayiñ. Gwahade po ten hinayiñ,” yiniñ. Herotbe Pasoba* dula nalu goyen hubu heke gab Pita go siñare takten kawan alya bereya diliñde maymeke kamiñ yen nuriñ. ⁵ Goke tenbe Herot beleñ fuleña marmiy yinke Pita goyen koyare po kerde doyañ irde hinhan. Gega siosbe Al Kurun beleñ farañ uryen yen gusunañ irtiñde hinhan.

⁶ Be, gisebe mayteke kamiñ yen nuramiñ goyen wawunbe Pitabe fuleña mar irawa kahalte firtiñde hinhin. Irde fuleña mar irawa hoyañbe yamere huwarde doyañ hen hinaryum. Pita gobe hinhin gwahade po sen beleñ haniñ yase beleñ feñ ten tukun fuleña al kurate haniñde feñ titiñ hinhin. Be, haniñ tapa wor gwahade po irtiñ hinhin. ⁷ Irkeb al kura mata gwahade forok yewen tiya yen ma nurde hikeya Al Kurunyen miyon beleñ al yad fere yird yird ya bana gon forok yiriñ. Irkeb ya bana gonbe fay urde wuk yen tukuriñ. Irkeb Al Kurunyen miyon goreb Pita gegelhek beleñ tur irde isañ henbe, “Arañ huwara!” iniyiñ. Gwaha inkeb goya goyen po sen haniñde fere titiñ hinhin goyen suk yen kataryum. ⁸ Irkeb Al Kurunyen miyon beleñbe, “Kahanbasanğeya uliñhorge biñde niñya yad hor yira,” iniyiñ. Irkeb Pita go gwaha tiyyiñ. Irkeb sopte po, “Uliñhorge kurun siñare niñ go wor ulger kerde gama nira,” iniyiñ. ⁹ Be, Pita go Al Kurunyen miyon goyen po gama irde siñare kurkuriñ. Goyenpoga Al Kurunyen miyon beleñ mata ten hinhin gobe fudinde farñenñde yen ma nurde hinhin. Yenbe yuwarwarte ten hime yen nurde hinhin. ¹⁰ Be, Al Kurunyen miyonya Pitaya go fuleña mar mehenñde niñ goyen fole yirde kun kura goyen wor fole yirde kun funañbe taun bana hurkun hurkun yame kurun ain beleñ po irtiñde gor huwararyum. Irkeb yame go momonñde hol yeke kwaryum. Be, muñ kura kutñen tenbe goyare po Al Kurunyen miyon gobe unkel kuriñ.

¹¹ Irke gab Pita gobe biñ bak yeke, “Gabe farñenñde be! Yuwarwarte moñ. Yuda marbe ne niñ Herot beleñ mayde gwaha kura ira yen kentek yen nurde hañ gega, fudinde wor po Al Kurun beleñ miyonmiñ hulyañ irke wañ nad siña nira,” yiriñ.

¹² Irde biñ bak wor po yeke Yon al beleñ Mak inen hinhan gote miliñ Mariayen yare kuriñ. Yare gorbe al budam gabu irde Pita goyen farañ uri yen Al Kurun gusunañ irde hinhan. ¹³ Be, Pita go kunbe yame mayyiñ. Irkeb meten bere kura denem Roda beleñ yame hol ire yen kuriñ. ¹⁴ Gega Pita beleñ yame mayde mere tiyyiñ goyen nurde amañ wor po henbe yame hol irde miñmoñ, kup yen mulgañ henbe al gabu irde Al Kurun mere irde hinhan mar goyen, “Melya, Pita wañ yamere hi!” yiniñ. ¹⁵ Irkeb mel goreb, “Kukuwa haha?” inamiñ. Gega, “Moñ, fudinde wor po Pita be,” yen parsay po hiriñ. Irkeb, “Moñ, yende miyon wet?” inamiñ.

¹⁶ Gega Pita go yame mayde ma nurtiñen po tiyyiñ. Irkeb yame hol irdeb Pita keneñbe tulfut yamiñ. ¹⁷ Irkeb haniñ po tunañ ten, “Mere ma,” yineñbe Al Kurun beleñ ten siña iriyiñ goyen momon yiriñ. Irdeb, “Yemsya dininiñ Yesu gama irde hitiñ mar hoyañ wor ne hitte mata forok yihi gake bebak yirnayiñ,” yineñbe tiyun hoyañde kuriñ. Be, Yems gobe Yesu kuliñ irde Yerusalem niñ sios gote doyañ al hinhin.

* 12:4: Bikken Israel mar Isip nana tubul ten Kenan kuniñ tiyamiñyabe Al Kurun beleñ sipsip al diriñ diriñ gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayiñ yiniñ. Munañ al kura gwaha ma tiyamiñ marbe Al Kurunyen miyon beleñ wañbe mel gote urmiñ mataliñya dapñamiñ mataliñya goyen tumñañ gasa yirke kamamiñ. Gega meremiñ gama iramiñ marbe miyonmiñ beleñ yubul tiyamiñ goke dufay hen hen ge dula mata ten hinhan.

¹⁸ Be, fuleja mar Pita doyan irde hinhan mar gobe wampot huwardeb bana goy yej ne nanakeney tukamiy. Gega bepyan miymoy, hubu wor po. Nijgeb gwaha kura tiya yej ma nurde njakjak tej kandukney nuramiy. ¹⁹ Be, Herot belej mere momoy go nurdeb fuleja marmi yinke Pita keramiy ya bana kuruy goyen nanakeney tukamiy. Gega go ma po kenkeb Herot belej Pita doyan iramiy mar goyen, "Wawunbe daha tahan?" yinej gusunaj yirdeb bij ar yeke Pita doyan iramiy mar goyen gasa yirke kamamiy.

Herot kamiy

Be, go kamereb Herot go Yudia nanare matbe Sisaria taunde kuruy gor muj kura hinhin. ²⁰ Be, goyenterbe Tairya Saidonya taunde nij mar belej Herot daha wet kura iramiy. Irkeb Herot gobe bij ar yeke igij ma nurde yunej hinhin. Be, taunde gor nij marbe Herot belej doyan irde hinhin nanare mat bingge yade hinhan geb, Herot bij ar yej hinhin goke kandukney nuramiy. Nijgeb Herotya awalik hej hej belej nij nanakeneybe taunde gor nij mar kura belej Herotyen metey doyan al kura Blastus hitte kwamiy. Kunbe mel goya Herotya kanduk miymay hinhan goyen sope irde awalik hiniy yej Blastus inke igij nuriy. Irdeb yej belej kur Herot inke yej wor igij nuriy.

²¹ Be, Herot belej Tairya Saidonya taunde nij mar mere yire yej nalu kiriyinde goyenter hekeb doyan mar karkuwande umja tejbe gote keperd keperd gasunde keperde alya bereya mere yiryij. ²² Irkeb taunde gor nij mar belej turuy irde hekhok tej epte ma tejbe, "Gab al belej ma mere tiya! Al Kuruy belej mere tiya!" yej kinjaboy tiyamiy. ²³ Be, Herot gob alya bereya belej gwaha inke amaj hejbe Al Kuruy ma kasor iriy. Irkeb goke tejbe goya goyen po Al Kuruyen miyoy belej waj mayke katyij. Irkeb goyare po kundu belej diliy gerger hijeya nen naforok irke kamiy.

²⁴ Be, Herot belej sios buluy irde hinhin gega, Al Kuruyen merebe kuruy hej tukuriy.

²⁵ Be, Banabasya Solya Yerusalem kwaryum goyen meteymiy pasi irdeb Antiok mulgan haryum. Mulgan hej hejyabe Yon, Mak iney hanjen goya tumnanj Antiok kwamiy.

13

Holi Spirit belej Banabasya Solya basija yiryij

¹ Be, Antiok taunde gor nij Yesuyen alya bereya sios bana banay Al Kuruyen mere basaj maryabe saba mar kura hinhan. Go mar gote denembe Banabas, Saimon al belej Niger iney hinhan, irde Sairini taunde nij al Lusiusya, Manainyabe Solya. Manain gobe Galili nanja gote doyan al kuruy Herotya tumnanje paka yirke karkuwaj haryum. ² Be, kurarebe go mar goyen bingge kutja irde Doyan Al Kuruy doloj irde hike Holi Spirit belejbe, "Banabasya Solyabe meteyne tej hiriryey yej basija yirmirij. Nijgeb yapat yirkeb yejbe hoyaj muj po metey tiyiryey," yinyij.

³ Irkeb mel go kutjare hej Al Kuruy mere irde hinhan goyen kamereb irem go hende hanij yerde Al Kuruy gusunaj irdeb yubul tike Antiok taun go tubul tej kwaryum.

Banabasya Polyabe Saiprus motmotde kwaryum

⁴ Be, irem go Holi Spirit belej bul yirke Selusia taunde kurkaryum. Irdeb gor mat hakwa tejbe Saiprus motmotde kwaryum. ⁵ Kur Saiprus motmotde forok yejbe Salamis taunde kwaryum. Gorbe Yuda marte gabu yayan kunbe Al Kuruyen mere tagalde hinaryum. Irkeb Yon, Mak iney hanjen gobe irem go faraj yurde hinhin.

⁶ Go kamereb Salamis taunde matbe Saiprus motmot muruj kurhan Pafos taunde kur forok yaryum. Gorbe Yuda mar al kura kalga mataya soya mataya tej hitij al goyenbe Al Kuruyen mere basaj hej tagalde hime yej al usi yirde hinhin. Denembe Ba-Yesu. ⁷ Al gobe gor nij gabman doyan al Sergius Paulus goyen metey faraj urde hinhin. Sergius Paulus gobe dufaymiy wuk yitij nijgeb, Al Kuruyen mere nure yejbe Banabasya Solya nij keya hirij. ⁸ Gega Ba-Yesu, Grik mere mat Elimas iney hanjen gore irem goke igij ma nurde asogo yirdeb Sergius Paulus goyen daha Yesu nij dufaymiy sanij iryennek yejbe petpet irde hinhin. ⁹ Irkeb Holi Spirit belej Sol, Pol iney hanjen goyen hard unke Elimas

kimin mat, ¹⁰ “Gebe mata igin kurun gayen asogo irde al mata igin gama irnin tike usi yirde pet pet yirde ha. Irde Doyan Al Kurunyen mata fudinde goyen bulun irde ha goyen tubul ma ten ha. Ningeb gebe Satanyen mata po ten ha. ¹¹ Goke tenbe hanke gabe Al Kurun beley mata bulunge gote damum gunen tiya. Ningeb delge titmin hiyyen. Irkeb sobamde yara po det kura epte ma yenayin,” inyin. Irkeb goya goyen po gagap yara kidomak kura gore wan dili pet tiyyin. Irkeb dili titmin hekeb ganun beley hanner nade beley nikala niryen yen sapsap tiyyin. ¹² Irkeb Sergius Paulus gobe mata forok yirin goyen kinyin. Irde Doyan Al Kurun nin saba tagalde hinaryum go nurdeb dinon kok yirin. Irdeb Yesu nin dufaymin tarej iryin.

Banabasya Polya Pisidia nanare nin taun kura Antiok kwaryum

¹³ Be, Polya dinun waranya go Pafos taunde mat hakwa tenbe Saiprus motmot go tubul ten Pamfilia nana bana nin taun Perga kwamin. Gega Yon, Mak inen hanen gobe gor mat irem go yubul ten Yerusalem mulgan hen kurin. ¹⁴ Be, Polya Banabasya gobe Perga taunde matbe taun kura Pisidia nana bana gon nin taun Antiok inen hanende gor kwaryum. Irdeb Yuda marte usan nalu Sabat goyenter gabu yaminde gor hurkun keperaryum. ¹⁵ Be, Yuda marte tikulaya Al Kurunyen mere basan mar beley asande katin goyen kura kapyan henbe gabu iramin gote doyan mar beley irem goyen yenenbe, “Irem, derbe alya bereya gar nin tarej hinayin yen faran yurtek saba kura hi kenem igin saba yiriryen?” yenbe al kura hulyan irke kun momon yirin.

¹⁶ Irkeb Pol beley huwarde merene nurnan yenbe hanin po tunan tiyyin. Irdeb gaha yinyin: “Den Yuda marya Yuda mar mon gega, Al Kurun dolon irde han mar, ga nurnan ko. ¹⁷ Yuda marte Al Kurun beley asinin yago goyen basina yirdeb yende alya bereya yirin. Irdeb bikken nanam tubul ten kun Isip marte nanare hikeb yingen faran yurde sanin yirkeb almelin kurun forok yirin. Kamebe nanamde yumulgan tiye yenbe Al Kurun beley yingen tarende po yirkeb Isip tubul tiyamin. ¹⁸ Beley kun henya al ma hitek nana bana dama 40 gayen mata bulun bulun kurun ten hikeb Al Kurunbe bin misin bulun wor po katen hinhin gega, mel go yubul ma ten hinhin. ¹⁹ Irdeb Israel mar go Kenan nana bana hurkukeb Al Kurun beley megen goyenter hinhan mar almelin 7 gayen gasa yirde bulun bulun yirin. Irdeb megenminbe huginen ge yende alya bereya nin tubul ten yunin. ²⁰ Be, hakwanin yago Isip kwaminde mat kun kun mulgan hen Kenan megende sopte wayamin gobe dama 450 bana gayen mata kurun goyen forok yamin.

“Be, Yuda mar go kun megen yade keperke yenenbe Al Kurun beley alya bereya doyan yirde hinayin yen doyan mar yade forok yirin. Kun kunbe Al Kurunyen mere basan al Samuel forok yen doyan yirde hinhin. ²¹ Irkeb goyabe Israel mar beley doyan al kurun hoyan nin gusanan iramin. Irkeb Al Kurun beley Benyaminyen minde nin al kura denem Kis gote urmin Sol yunke yen beley Israel marte doyan al kurun hen dama 40 gayen doyan yirde hinhin. ²² Be, Al Kurun beley Sol go bulun tike takira tenbe Dewit ten gasun wol kiryin. Yen gebe Al Kurun beley gaha yirin: ‘Yesi urmin Dewitbe bubulkunne wor po. Amanen nurde unen hime. Dufayne kurun kerde hime gayen yen beley gab gama irde pasi iryen,’ yirin. ²³ Ningeb Al Kurun beley bin ten mere tiyyin goyen po gama irdeb gogo Dewityen minde mat alya bereya Al Kurun hitte Yumulgan ten ten Al Yesu Israel mar hitte ten kerke wayyin. ²⁴ Yesu go forok yen metemin ma min uryinyabe Yon Baptais beley wa mehen hen alya bereya mata bulumin yubul ten Al Kurun nin bin mulgan hen baptais tenayin yen Israel mar tunan saba yirde hinhin. ²⁵ Yon go metemin kun pasi irtek binde hen hikeb gaha yirin: ‘Nebe ganun yen nurde nunen han? Dumulgan ten ten Al wake kentek yen doyan irde hanen al gobe ne gago mon. Yenbe ne kamere wayyen. Ne al gahade mun gare epte ma kahan basaminde nin kan yugu tiyen,’ yirin.

²⁶ “Ningeb, kadne yago, Abrahamyen minde nin marya den minin hoyan Al Kurun kafura irde yende mere po nurde han mar, ga nurnan ko. Dumulgan ten ten mere gobe

neñ tumñañ gake teñ kerke wayyiñ. ²⁷ Gega Yerusalem marya doyañ marminya beleñ Yesu goyen keneñ bebak ma tiyamiñ. Mel gobe Sabatmiñ Sabatmiñbe Al Kurunyen mere basañ mar beleñ mere asañde katiñ goyen kapyañ heñ hinhan gega, mere gote miñ bebak ma teñ hinhan. Irdeb Yesube buluñ usi teñ mayteke kami yeñ mere mayamiñ. Mata tiyamiñ gobe Al Kurunyen mere basañ mar beleñ kame mata gwahade forok yiyyeñ yitiñ goyen po forok yiriñ gogo. ²⁸ Yesube titmiñeñ wor po, miñ miñmoñ mayniñ yeñ Pailat gusuñañ iramiñ. ²⁹ Be, he hende mayke kamkeb farañ teñbe tukuñ mete tiyamiñ. Be, mata tiyamiñ kurun gobe Yesu niñ teñ Al Kurunyen mere asañde katiñ goyen gwahade po forok yiriñ. ³⁰ Goyenpoga bida ma hiriñ. Al Kurun beleñ isañ heke huwaryiñ. ³¹ Go kamereb yeñya Galili naja bana mat Yerusalem kuñ mulgañ heñ hinhan mar goyen hitte wawuñ budamde forok yeke kenamiñ. Niñgeb gayenterbe mel goreb Yesu niñ Yuda mar saba yirde hañ. ³² Niñgeb deyya beleñ mere igiñ Yesu niñ yitiñ goyen momoñ dirde har gago. Be, bikkeñ Al Kurun beleñ asininiñ yagot diliñde biña tiyyiñ. ³³ Irdeb gote igineñbe neñ dirneñ weñ hitte forok ire yeñ Yesu kamtiñde mat isañ hiriñ. Yesu goke Al Kurun beleñ mere tiyyiñbe Tikiñ Asañde gahade katiñ hi:

‘Nebe nanake. Niñgeb urne ge niñ amañeñ nurd guneñ hime,’ yitiñ. *Tikiñ 2:7*

³⁴ Be, Al Kurun beleñ Yesube bida ma hiyyeñ yeñ isañ heke huwaryiñ gobe Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beleñ asañde gahade kayyiñ:

‘Ne beleñ Dewit hitte biña timiriñ goyen fudinde wor po gama irde guram girde tareñ gireñ.

Guram gireñ gabe megen niñ al kura beleñ epte ma gwaha girtek,’ yitiñ hi. *Aisaia 55:3*

³⁵ Irde Tikiñ Asañdebe Dewit beleñ Yesu bida ma hetek goke,

‘Meteneñ alge gigen tapat irde basiña irtineñ gobe epte ma bida hiyyeñ,’ yiriñ. *Tikiñ 16:10*

³⁶ Al Kurun gwahade mere iryiñ al Dewit gobe Al Kurunyen dufay kurun goyen pasi irdeb kamiñ. Irkeb tukuñ asem yagot dumuñde kerkeb bida hiriñ. ³⁷ Gega Al Kurun beleñ isañ hiriñ yeñ hite al Yesu gobe bida ma hiriñ. Hubu wor po. ³⁸ Niñgeb al kura yeñ ge dufaymiñ sañiñ iryeneñbe Al Kurun beleñ mata buluñmiñ halde unyeñ. Gote sabamiñbe gago tagalde har. ³⁹ Niñgeb, kadne yago, deñbe Mose beleñ tikula kayyiñ goyen gama irteke gab Al Kurun beleñ mata buluñ miñmoñ al huwak dinyeñ yeñ nurde hañ? Moñ, epte moñ! Goyenpoga al kura Yesu niñ po dufaymiñ tareñ iryeneñ gobe Al Kurun beleñ mata buluñ miñmoñ, al huwak yeñ kinyeñ. ⁴⁰⁻⁴¹ Be, Al Kurunyen mere basañ mar beleñ asañde gahade katiñ hi:

‘Deñ sukal teñ hañyen mar, nurde ga hirañ ko.

Deñ gayenter niñ mar hitte det kura forok ireñ.

Irde mata gob al beleñ keneñ momoñ dirnayeñ gega, usi yeñ nurnayiñ.

Niñgeb deñbe kame gab keneñ diltiñ fot yemañbe kamnayeñ,’ yeñ kayamiñ. *Habakuk 1:5*
Niñgeb mere gate igineñ deñ ulitiñde forok yenak geb, keñkela heñ hinayiñ,” yinyiñ.

⁴² Be, Polya Banabasya Yuda marte gabu ya goyen tubul teñ kat siñare kureñ tikeb gor niñ mar beleñ, “Sabat nalu kura imoyenterbe wañ saba dirhar gayen tebañ saba dirke nurtek,” yinamiñ. ⁴³ Irde gabure gor mat siñare kuñbe Yuda marya al miñ hoyande niñ Yuda mar moñ gega, Yuda marte mata gama irde hañyen mar goreb Polya Banabasya gama yirde kwamiñ. Irkeb irem goreb mel go mere yirde tareñ yirye yeñbe, “Al Kurun beleñ buniñeñ nurde duneñ farañ durde hi geb, hugineñ yeñ ge po nurde gama irde hinayiñ,” yinaryum.

⁴⁴ Be, kuñ sopte Sabat nalu hekeb taun bana gor niñ mar gobe Al Kurunyen mere nurniñ yeñ al budam wor po wañ Yuda marte gabu yare gor gabu iramiñ. ⁴⁵ Irkeb Yuda mar Pol niñ igiñ ma nuramiñ gore al budam gabu iramiñ goyen yeneñbe daniñ neñbe gwahade moñ yeñ biñ ar yamiñ. Irdeb Pol beleñ mere teñ hinhin gobe usi teñ hi yeñ sukal iramiñ. ⁴⁶ Gega Polya Banabasya gobe kafura ma heñbe, “Al Kurunyen merebe deñ Yuda mar wa nurnayiñ yeñ gogo momoñ diraruñ. Gega harhoktiñ uneneñbe epte ma Al Kurunya hugineñ hitek yahañ geb, gayenterbe epte ma deñ momoñ diryeneñ. Gwaha titneñbe al miñ hoyañ Yuda mar moñ po gab kuñ momoñ yirde hireñ tahar geb. ⁴⁷ Al

Kurunyen mere tukun Yuda mar mon hitte kun tagaliryen dinen Doyan Al Kurun beley meremij asande hi goyen dunyij. Merembe gahade:

'Gebe hulsi yara hej al mij hoyan Yuda mar mon hike kwa kurun gayen ne beley yumulgan tiyen mere goyen momon yirde tukayij.

Irkeb bij bak yekeb ne beley yumulgan tiyen, 'yiti hi," yaryum.

Aisaia 49:6

⁴⁸ Be, al mij hoyan Yuda mar mon beley irem go mere tiyaryum goyen nurdeb aman hejbe Al Kurunyen mere palap iramin. Irdeb alya bereya Al Kurun beley yingenya huginen hitek yen basina yirtij marbe tumnan Yesu nij dufaymij sanij iramin.

⁴⁹ Be, Al Kurunyen merebe nana bana kurun go tagal tukuke nurtij ala tiyamin. ⁵⁰ Gega Yuda mar beley taunde gor nij doyan marya bere samun minyan Yuda marte tikula gama irde hinhan goyen bij yakamamin. Irkeb mel goreb taunde gor nij mar kura yinkeb Polya Banabasya gasa yirniyen bulun bulun yirdeb, "Taun gayenter ga hej ma!" yinen yakira tiyamin. ⁵¹ Irkeb gor nij mar goyen mata bulun tihit yen bij bak yenan yenbe yende matare kahanje tupi busan hejbe Antiok taun go tubul tenbe Aikoniam taunde kwaryum. ⁵² Be, Antiok nij mar Yesu nij dufaymij tarej iramin gobe Holi Spirit beley ketal yurke aman hej hinhan.

14

Polya Banabasya Aikoniam taunde kwaryum

¹ Be, Polya Banabasya gobe ten hinaryum gwahade po Aikoniam taunde gor manan Yuda marte gabu yare kun saba kenkela po tagalke Yuda marya al mij hoyanya goyen budam wor po Yesu nij dufaymij tarej iramin. ² Gega Yuda mar kura mere go igij ma nuramin mar goreb al mij hoyan Yuda mar mon bij yakamkeb Yesu nij dufaymij sanij iramin mar goyen asogo yiramin. ³ Ningen asogo yirde hinhan goyen fole yirtek yenbe Polya Banabasya go nalu budam po gor hejbe kafura ma henya Doyan Al Kurun beley alya bereya buninen nurde faran yurde yawarde hinhin goke tagalde hinaryum. Irkeb gor nij mar gore fudinde yenan yenbe irem gobe Doyan Al Kurun beley tarej yirke mata tinen kurayen kurayen forok yirde hinaryum. ⁴ Irkeb taun goyenter nij mar kurabe irem goke hamin. Munan kurabe Yuda mar nij hamin. ⁵ Irkeb Yuda marya al mij hoyanya goyen doyan marminya gabu irde irem go hora po gasa yirteke kamiryen yen mere sege iramin.

Polya Banabasya Listra taunde kwaryum

⁶ Gega irem gobe mere go nurdeb busaharde Likonia nanare nij taun irawa kura Listraya Derbiya gor kwaryum. Irdeb nana bana go nij taun binyan wor kwaryum. ⁷ Kun gonbe mere igij Yesu nij yiti goyen tagalde tukun hinaryum.

⁸ Be, Listrabe al kura kahan simsimam goyen gor hinhin. Yenbe kawan hiriende mat po mun kura ma huwarde kun hitij. ⁹ Al goyen keperdeb Pol mere ten hinhin goyen kenkela palna irde hinhin. Irde al gore Polyen mere go fudinde yen nurde bij hek irke kenenbe Al Kurun beley amanen nurde sope iryen yen nurdeb Pol beley dili bilminde po kenkela irdeb, ¹⁰ "Huwara!" inyij. Irkeb bemel po huwarde kun wan tiyyij. ¹¹ Be, al buda kurun gore Pol mata tiyyij go kenenbe yende mere mat po, "Baran marnini al fakunje hej katahar!" yen wenwoj tiyamin. ¹² Irdeb Banabasbe Sus inamin. Munan Polbe tonan al hej mere ten hinhin goke tenbe Hermes inamin.

¹³ Be, Sus doloj ird ird yabe taun sijare hinhin geb, Sus doloj ird ird mata doyan alya taun goyenter nij marya beley Banabas goyen Sus usi tenbe bulmakaw al dirij yade umna gitik ten yukun kunga ten irem go doloj yirniyen ten taun yame kurunde gor yawayamin. ¹⁴ Irkeb Yesuyen mere basan mar Banabasya Polya gobe gwaha tini tanan yeke nurdeb danij goya gwaha tini tanan yen buninen wor po nurdeb ulihormin erek yirde kup yen kun al buda goyen kahal bana hejbe, ¹⁵ "Danij gwaha ten han? Deyyabe al den yara po geb! Deyyabe Al Kurun gwahader hitij nanjin, megen, makanya det kurun gayen yiryij al gote mere igij gayen momon dirye yen wayarun. Irkeb mata

kukuwamneñ miñ miñmoñ teñ hañ gahade gayenbe yubul teñ Al Kurun hitte mulgañ henayiñ. ¹⁶ Bikkeñbe Al Kurun beleñ megen niñ al tumñañ gayen go ma nurde uney hikeb okohom po yubul tike dufaymiñde po kuñ hinhan. ¹⁷ Gega Al Kurunbe bunineñ miñyañ geb, hugineñ po ma yubul tiyyiñ. ‘Gwaha yirmeke Al Kurunbe fudinde hi yeñ biñ bak yenayiñ,’ yeñbe det igiñ igiñ yuneñ hiyen. Nañkinde mat kigariñ yuneñ hiyen. Irde biñgebe nalumiñde yuneñ hiyen. Irde biñge budam yuneñbe biñde wor amañ po makin yirde hiyen. Irde deñ manañ gwahade po dirde hiyen gega, Al Kurun niñ ma nurde hañ,” yineñ kwep kwep tiyaryum. ¹⁸ Be, irem gore gwaha yaryum gega, al buda gobe bebak ma teñ dapña gasa yirde irem go galak yirde dolon yirniñ yeñ kimneñ po hamiñ.

¹⁹ Be, Yuda mar kura Pisidia nañare niñ taun kura Antiokya Aikoniamya mat Listra taunde wañbe al buda kurun gor niñ goyen wor biñ yakamamiñ. Irkeb Pol goyen hora po mayamiñ. Irde kama yeñbe tulun teñ taun siñare tukun tubul tiyamiñ. ²⁰ Gega kamere Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar beleñ wañ gabu irde kalyañ kerde hikeb gereñ heñ huwarde sopte taun bana goñ hurkuriñ. Be, fay urkeb yeñya Banabasya Derbi taunde kwaryum.

Polya Banabasya Siria nañare niñ taun kura Antiok mulgañ haryum

²¹ Be, Polya Banabasya gobe Derbi taunde kuñbe Yesu niñ mere igiñ goyen tagalke alya bereya karim ma Yesu niñ dufaymiñ sañiñ iramiñ. Be, go kamereb irem go mulgañ heñ Listra taunde kwaryum. Gor matbe Aikoniam taunde kwaryum. Irdeb Aikoniam matbe Pisidia nañare niñ taun Antiok taunde kwaryum. ²² Taunyañ goyen kuñ heñyabe alya bereya Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar goyen, “Kame Al Kurun hitte kuniñ yeñbe okohom ma kutek. Kanduk kurayen kurayen yeneñ gab kutek. Niñgeb tareñ po heñ Doyañ Al Kurun niñ dufaytiñ sañiñ irañ goyen tubul ma tinayiñ,” yineñ saba yirdya yirdya kuñ hinaryum. ²³ Kuñ heñyabe taun kurar niñ kurar niñ al kura Yesuyen alya bereya sios gote doyañ mar yirde kuñ hinaryum. Irde biñge kutña irde Al Kurun mere irde heñyabe doyañ mar Al Kurun niñ dufaymiñ hek irde hinhan mar goyen Al Kurun beleñ doyañ yirde hiyeñ yeñ Al Kurun haniñde yerde hinaryum.

²⁴ Be, irem go Pisidia naña bana goñ meteñ teñ kuñ kuñbe Pamfilia nañare forok yaryum. ²⁵ Irdeb kuñ Perga taunde Al Kurunyen mere tagalde Atalia taunde kurkaryum. ²⁶ Irde Atalia taunde matbe hakwa teñ mulgañ heñ Siria nañare niñ taun Antiok kwaryum. Taun goyenterbe hañkapyä Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar beleñ meteñ goyen tiyiryen yineñ Al Kurun beleñ bunineñ yirde farañ yurde hiyeñ yeñ Al Kurun haniñde yeramiñ. Niñgeb meteñ go pasi irdeb mulgañ heñ gor po kwaryum.

²⁷ Be, irem go mulgañ heñ kuñ Antiok forok yeñbe gor niñ sios tumñañ gabu yirdeb meteñ teñ kuñ hinaryum goyen momoñ yiraryum. Al Kurun beleñ tareñ yirde farañ yurke daha mat al miñ hoyañ yad yad miñ uraryum goyen goke keñkela momoñ yiraryum. ²⁸ Irdeb Antiok gorbe nalu ulyañde po Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irde hinhan maryä hinaryum.

15

Polya Banabasya Yerusalem kwaryum

¹ Be, Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar kura Yudia nañare mat Siria nañare niñ taun Antiok kwamiñ. Gor kuñbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar gor niñ goyen, “Al kura Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irtiñ gega, Yuda marte tikula Mose beleñ kayyiñ goyen ma gama irde guba ma yenayiñ gobe Al Kurun beleñ epte ma yumulgañ tiyyeñ,” yeñ saba yirde hinhan. ² Irkeb Polya Banabasya beleñ sabamiñ goyen igiñ ma nurdeb mere go sopte huwa irye yeñ mel goya kadam mohonñde tiyamiñ. Gwaha tike yeneñbe Antiok niñ Yesuyen alya bereya beleñ, “Yerusalem kuñ aposel budaya gor niñ sios gote doyañ maryat mohonñde wor po mere gate miñ keñkela nurde ga wayyi,” yeñ hulyañ yiramiñ. Irkeb Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar kuraya kwamiñ.

³ Belemñibe Fonisia nañaya Samaria nañayan kuñbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtin goyañ niñ mar goyen al miñ hoyañ Yuda mar moñbe daha mat Al Kuruñ hitte biñ mulgañ hamiñ goyen momoñ yiramiñ. Irkeb mere go nurdeb amañ wor po hamiñ. ⁴ Be, kuñ Yerusalem forok yamiñ. Irkeb gor niñ siosya gote doyañ maryabe aposel budaya beleñ amañeñ nurde yuneñ gargar yiramiñ. Irkeb Al Kuruñ beleñ mel go farañ yurde sañiñ yirke meteñ teñ hinhan kuruñ goyen tumñande po momoñ yiramiñ. ⁵ Irkeb Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan goyen kurabe Farisi mar niñgeb, mel gore nurde huwardeb, “Al kura Yuda mar moñ al miñ hoyañde niñ gore Al Kuruñ gama irniñ yeñbe nende tikula gama irde guba yenayin,” yamiñ.

⁶ Irkeb aposel budaya sios gote doyañ marya gore, “Mere gabe kandukneñ nurhet niñ, sope irniñ,” yeñ gabu iramiñ. ⁷ Irdeb mere sege irke kuñ kuñ sobamde po hekeb Pita beleñ huwarde gaha yinyin: “Kadne yago, nende al moñ al miñ hoyañ goyen mere igin Yesu niñ yitiñ goyen nurde yeñ ge dufaymiñ tareñ irnayin yeñ bikkeñ Al Kuruñ beleñ ne Yuda mar al gayen basiña nirde hulayan nirke kuñ Yesu niñ momoñ yirmiriñ gobe nurde hañ gogo. ⁸ Al Kuruñ, alya bereyat dufay keñkela wor po nurd yuneñ hi Al gore neñ Yuda mar wa Holi Spirit duniñ gwahade goyen po al miñ hoyañ wor yuniñ. Irkeb Al Kuruñ beleñ Yuda mar moñ wor igin nurde yuneñ hi goyen bebak titiriñ. ⁹ Al Kuruñbe gwahade goyen po neña yeña tuñande deneñ hi. Niñgeb nende al ma yende al kura Yesu niñ dufaymiñ sañiñ iryeñbe Al Kuruñ beleñ igin ala po mata buluñmiñ halde pasi iryeñ. ¹⁰ Neñ Yuda marte tikula gobe neña asiniñ yagoya beleñ gama ird ird niñ meteñeñ wor po nurde hityen. Niñgeb epte ma elañ urtek gayen daniñbe al miñ hoyañ gega Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtin gayen kanduk kuruñ supahakde ughol tiniñ teñ hañ? Deñ gayen Al Kuruñ tuñañ urniñ teñ hañ? ¹¹ Gwaha ma tinayin. Doyañ Al Kuruñ Yesu beleñ neñ dawaryin gwahade goyen po yeñ wor bunineñ nurde yuneñbe farañ yurde yawaryin geb,” yinyin.

¹² Be, Pita go merem pasi irkeb Banabasya Polya beleñ wor mere tikeb dindeñ irde palña iramiñ. Irkeb irem go Yuda mar moñ gote nañayan kuñ meteñ teñ hikeya Al Kuruñ beleñ mata tiñeñ kurayen kurayen forok yirde hinhin goyen momoñ yiraryum. ¹³ Meremiñ pasi irkeb Yerusalem niñ sios gote doyañ al kura Yems Yesu kuliñ beleñ huwardebe gaha yinyin: “Kadne yago, ga nurnañ. ¹⁴ Saimon Pita beleñ daha mat Al Kuruñ beleñ hañkapy alya bereya kura Yuda mar moñ goyen yawarde dirneñ weñ yiryin goyen momoñ dirke nurhet gogo. ¹⁵ Pita beleñ momoñ dira gobe bikkeñ Al Kuruñyen mere basañ mar beleñ asañde mere katiñ gote miñ goyen po momoñ dira. Merebe gahade:

¹⁶ ‘Ne Doyañ Al Kuruñ gare yeñ hime.

Kamebe Dewityen miñ buluñ hitiñ goyen ne beleñ mulgañ heñ wañbe sope ireñ.

Sope irde gabu irmeke tebañ tareñ hiyyeñ.

¹⁷ Gwaha irmekeb al hoyañ beleñ ne niñ nañkennayin.

Yuda mar moñ al miñ hoyañ tumñañ neneñbe biñ mulgañ hekeb nere alya bereya henayin.

¹⁸ Al Kuruñ gwaha tiyeñ yeñ biña tiyyin mere kuruñ goyenbe al beleñ hakot nurde hinhan geb,

wañ wañ gayenter manañ nurde hite,’ yitiñ hi.

Amos 9:11-12

¹⁹ Niñgeb Yuda mar moñ Al Kuruñ hitte biñ mulgañ heñ hañ mar goyen ingogaha ma yirtek. ²⁰⁻²¹ Gega Yuda marte tikulabe hakot taunyañ taunyañ tagalde hinhan. Gayenter wor neñ Yuda marte gabu yaniniñyañ Sabatmiñ Sabatmiñ hugineñ gwahade po tagalde hañyen geb, mel go hitte asañ po kañ yuneñbe, ‘Uñgura biñge kañ yuntiñ goyen go ma nene hinayin, lelep mata ma teñ hinayin, dapña kura biñiñde feñ tike kamtiñ ma haniñde yaka tike kamtiñ gobe go ma nene hinayin, irde dapña dari wor go ma nene hinayin,’ yineñ mata gayen po gab utañ yirtek,” yinyin. Irkeb Yerusalem niñ siosyen doyañ mar beleñ Yuda mar moñ Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irtin mar hitte asañ kayamiñ.

Yerusalem niŋ sios beleŋ Yuda mar moŋ hitte asaŋ kayamiŋ.

²² Irkeb aposel budaya Yerusalem niŋ Yesuyen alya bereya sios tumŋaŋ goyabe mel gote doyaŋ mar beleŋ, “Nende al kura basiŋa irde hulyaŋ yirke Polya Banabasya irde Antiok kunayiŋ,” yeŋ mere mayamiŋ. Irdeb Yudas deŋem kurabe Basabas goya Sailasya yade yapat yiramiŋ. Al irawa gobe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitiŋ mar gote doyaŋ mar. ²³ Irdeb Yerusalem hinhan mar gore asaŋ katiŋ gobe Antiok kutek mar go yunamiŋ. Asaŋdebe gahade kayamiŋ:

“Neŋbe aposel budaya Yerusalem niŋ sios gote doyaŋ mar gare asaŋ gago kaŋ dunhet.

Deŋbe Antiok taunya Siria naŋaya Silisia naŋa bana goŋ niŋ al Yuda mar moŋ al miŋ hoyaŋ gega, Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde haŋ. Niŋgeb neŋbe kadtiŋ yago.

²⁴ Be, dende mere momoŋ nurtiŋbe al kura gar haŋyen gore gor kuŋbe deŋ goyen mere kukuwam mat dirke kandukŋeŋ wor po nuraŋ. Go mar gobe neŋ beleŋ ma hulyaŋ yirteke kwaŋ. Yiŋgeŋ dufaymiŋde kuŋ mere gogo diran. ²⁵ Niŋgeb goke teŋbe neŋ beleŋ neŋya hite mar kura yade kadniŋ waraŋ wor po Banabasya Polya irde deŋ hitte kunayiŋ yeŋ goke mere maytiŋ. ²⁶ Irem gobe Yesu Kristu niŋ meteŋ teŋ hike gasa yirde buluŋ buluŋ yirke soŋ kamde haryen. Gega goke kafura ma heŋ meteŋmiŋ goyen bada ma heŋ haryen. ²⁷ Be, nende al yad yerteke kuriryen mar gobe Yudasya Sailasya. Irem gore deŋ hitte kuŋ gabe asaŋ bana gaŋ mere kaŋ hite gayen mohonŋde wor po momoŋ diriryen. ²⁸ Nende dufaybe Holi Spirityen dufayya tuŋande geb, neŋ beleŋ Yuda marte tikula goyen teŋbe supahaktiŋde ma ugohol titek. Gobe kanduk kurun wor po. ²⁹ Goyenpoga unŋura biŋge kaŋ yuntiŋ gobe go ma nene hinayiŋ, dapŋa darim ma nene hinayiŋ, dapŋa kura biŋiŋde kaŋ giti irke kamtiŋ ma haniŋde yaka tike kamtiŋ gobe go ma nene hinayiŋ, irde leplep mata ma teŋ hinayiŋ. Mata buluŋ gwahade ma teŋ hinayiŋbe igiŋ po hinayiŋ geb. Mereniniŋbe gago po,” yamiŋ.

³⁰ Be, mel go asaŋ go tukuŋ Antiok taunde forok yamiŋ. Forok yeŋbe gor niŋ Yesuyen alya bereya gabu yirdeb asaŋ go yunamiŋ. ³¹ Yunkeb asaŋ go kapyan hamiŋ. Irde mere asaŋde hi gore dufaymiŋ saŋiŋ irke amaŋ wor po hamiŋ. ³² Irdeb Yudasya Sailasya wor Al Kurunyen mere basaŋ mar geb, Antiok niŋ alya bereya Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitiŋ goyen saŋiŋ heŋ heŋ ge faraŋ yurye yeŋbe nalu ulyanŋde po gor heŋ saba yirde hinaryum. ³³⁻³⁴ Be, irem gobe gor heŋ heŋbe Yerusalem kureŋ tikeb Antiok niŋ sios beleŋ gabu irde amaŋ hende yad yerke mulgaŋ heŋ kwaryum.* ³⁵ Gega Polya Banabasyabe Antiok taunde gor heŋ Doyaŋ Al Kurun niŋ taun goyenter niŋ mar goyen saba yirde hinhan. Irem gobe saba mar kadam budam goya gwaha teŋ hinhan.

Polya Banabasya bur yaryum

³⁶ Be, Antiok taunde gor heŋ meteŋ teŋ teŋbe nalu kurareb Pol beleŋ Banabas keneŋbe, “Hakot taunyaŋ kuŋ Doyaŋ Al Kurun niŋ saba yirde hinaryum goyen mulgaŋ heŋ kuŋbe kaddere yago Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitiŋ mar goyen dahade haŋ goyen kuŋ yenye,” inyiŋ.

³⁷ Goyareb Banabasbe, “Yon Mak inen haŋyen goyen teŋ kure,” inyiŋ. ³⁸ Gega Yonbe Pamfilia naŋare gor irem go yubul teŋ busaharyiŋ, irde meteŋ untiŋ goyen go ma pasi iryiŋ geb, Pol beleŋ yeŋya kuŋ kuŋ goke igiŋ ma nuryiŋ. ³⁹ Irkeb gor matbe irem go kadam mohonŋde teŋbe bur yaryum. Irde Banabasbe Mak teŋ hakwa hende Saiprus motmotde kwaryum. ⁴⁰ Munan Polbe Sailas teŋ kweŋ tikeb diŋun Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ Antiok hinhan mar gore, “Igiŋge kuri,” yineŋ Al Kurun beleŋ doyaŋ yirde hiyeŋ yeŋ Al Kurun gusuŋaŋ iramiŋ. Gwaha yirde yubul tikeb kwaryum. ⁴¹ Be, Polya Sailasya gobe Antiok taun tubul teŋ Siriaya Silisiaya naŋare kuŋbe Pol beleŋ gor niŋ sios goyen tareŋ yirde hinhin.

* 15:33-34: Asaŋ hoyanŋdebe gahade hi: 34 Gega Sailas gobe gor heŋ yeŋ nuryiŋ.

16

Pol belej Timoti tej kurij

¹ Be, gwaha yirdeb kuñ Derbi taunde forok yaryum. Gor matbe Listra taunde kwaryum. Gorbe Yesu niñ dufaymiñ tarej irde hitiñ al kura deñembe Timoti hinhin. Miliñbe Yuda mar bere, irde yeñ wor Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irde hinhin. Gega naniñbe Grik al.

² Be, Yesu niñ dufaymiñ tarej irtiñ mar Listraya Aikoniamya taunde hinhan goreb Timoti al igiñ iney turuñ irde hinhan. ³ Irkeb Pol belej Timotiyen mere momoñ goyen igiñ nurdeb al go tej kwe yeñ nuryiñ. Gega Timoti naniñbe Yuda mar al moñ geb, guba ma yitiñ goyen gor niñ Yuda marbe nurde hinhan. Niñgeb Yuda mar goñ hinhan mar gore Timoti keneñbe yeñ ge igiñ ma nurd unnayiñ yeñbe Pol belej guba yeñ unyiñ. ⁴ Go kamereb Listra taun tubul tej taun hoyañyañ wor kwamiñ. Kuñ heñyabe bikkeñ Yerusalem gor aposel budaya siosyen doyañ marya gore Yuda mar moñ gega Yesu niñ dufaymiñ tarej irde hinhan mar goke mere mayde asañ kañ Antiok niñ sios yunamiñ goyen goke momoñ yirde kuñ hinhan. ⁵ Irkeb mere go nurdeb goñ niñ sios goyen dufaymiñ sañiñ hamiñ. Irde al hoyañ tiñeñ manañ Yesu niñ momoñ yirke gise hañka al budam yeñ ge dufaymiñ tarej irde hinhan.

Pol belej yuwarwarte Masedonia al kura kinyiñ

⁶ Gwaha teñbe mel karwo, Polya Sailasyabe Timotiya go, “Esia nañare kuñ mere igiñ Yesu niñ yitiñ goyen saba yirniñ,” yamiñ. Gega beleñmiñ goyen Holi Spirit beleñ pet tike Frigiaya Galesiaya nañare kwamiñ. ⁷ Gor matbe Misia nañaya Bitinia nañaya gote biptire kwamiñ. Irdeb Bitinia nañare kuniñ yekeb goyen manañ Holi Spirit beleñ pet tiyyiñ. ⁸ Niñgeb Misia naña bana gor kuñ kuñbe Troas taunde forok yamiñ. ⁹ Kuñ gor heñyab wawuñ kura Pol belej yuwarwarte Masedonia niñ al kura kenke huwardeb esej mere irdeb, “Masedonia beleñ gañ wañ farañ durayiñ,” inyiñ. ¹⁰ Be, Pol beleñ go tagalke nurdeb, “Al Kuruñ beleñ Masedonia niñ marbe mere igiñ Yesu niñ yitiñ goyen momoñ yirnayiñ yeñ dikala dira,” yeñ goyare po gitik tej kuniñ titiriñ.

Lidia Yesu niñ biñ mulgañ hirij

¹¹ Be, hakwa kura Troas taunde mat teñbe Samotres motmotde po kutiriñ. Irdeb fay urkeb gor mat sopte hakwa go hende po Neapolis taunde kutiriñ. ¹² Gor matbe kahañniniñde kuñ kuñ Filipai taunde forok yitiriñ. Taun gobe Masedonia gote taun kurumiñ. Roma gabmanyen meterñ marbe gor heñ naña go doyañ irde hinhan. Neñbe nañkahal budam yara gor hinhet.

¹³ Be, Sabat nalu kurarebe Yuda mar beleñ gabu irde Al Kuruñ mere irde hinhan gasuñ niñ nañkinniñ yeñ taun gote yame kurunde mat kat kuñbe fete kura gor kutiriñ. Irde fe siñakde gorbe bere buda kura gor gabu iramiñ go yeneñbe yeñya keperde mere tej hinhet. ¹⁴ Gorbe Taiataira taunde niñ bere kura deñem Lidia wor bana goñ heñ mereniniñ nurde hinhin. Yende meterñbe amil umñam bukkeñya digulakya suluk yirke bukkeñ yara hitiñ* goyen yirde hike damu tej hinhan. Yeñbe Al Kuruñ doloñ irde hinhin geb, Polyen saba go nurde hikeyabe Al Kuruñ beleñ dufaymiñ fegelkeb saba gote miñ biñ bak yiriñ. ¹⁵ Niñgeb yeñya diriñmiñmiñya saba goyen fudinde yeñ nurdeb baptais tamiñ. Go kamereb yamiñde duke yeñbe, “Fudinde Doyañ Al Kuruñ niñ dufaymiñ tarej ira yeñ nurd nunhañ kenem wake yaner kuniñ,” diniñ. Irde dineñ tebañ po dirkeb bada heñ kuñ yeñya hinhet.

Polya Sailasya koyare yeramiñ

¹⁶ Be, kurarebe Yuda mar beleñ Al Kuruñ mere irde hinhan gasunde kutiriñ. Gor kuñ heñya belenbe bere foñeñ kura kintiriñ. Yeñbe al kurate meterñ bere, irde damum moñ meterñ tej yuneñ hinhin. Yeñbe unğura beleñ ketal urtiñ gore dufay unke al hitte kame da mata forok yenayiñ goyen goke tagalde hiyen. Niñgeb al beleñ hora uneybe, “Kame ne hitte da mata forok yiyyeñ?” yeñ gusuñyañ irde hañyen. Be, yeñbe doyañ irde

* 16:14: Amil bukkeñ yara gobe doyañ marte amil umña yirde hañyen.

hinhan mar gwaha mat hora budam yade yunen hijen. ¹⁷ Be, bere gore Polya nenja gama dirdeb, “Mel gabe Al Kurun tonnen yan wor po Al gote meten mar. Mel gabe daha mat Al Kurun bejen alya bereya yumulgan tiyyen goke momon dirde han,” yen kuware mere ten hinhin.

¹⁸ Be, bere gore huginen wawun budamde gwaha po dirde hinhin. Irkeb wawun kurare kurab Pol go bin ar yeke tigiri tenbe unjura bere go ketal urtin hinhin goyen, “Yesu Kristuyen denemde ginhem. Bere ga tubul ten kat kwa!” inyin. Irkeb goyare po bere go tubul ten kat kurin.

¹⁹ Irkeb bere go doyan irde hinhan mar gore hora ten ten bejenmin pet tike kenenbe bin ar yamin. Irkeb Polya Sailasya go yanarde yulun ten merere yirnin yen taun gote gabu gasun doyan marmin hinhande gor yukamin. ²⁰ Bere doyan irde hinhan mar bejen Filipai taun gote doyan mar Roma gabman al hitte yukunbe, “Al iraw gabe Yuda mar al. Irem garebe nen taun gayen bana nin al bulun dirde har. ²¹ Yenne mata hoyan wor po nen Roma mar gahade gare epte ma titek goyen tagalde har,” yen tagal yunamin.

²² Be, al buda kurun gor gabu iramin go tumnande asogo yirde gasa yirtek yamin. Irkeb doyan mar bejen fuleja marmin yinkeb ulinhormin erek yirde yuguya ten yunenbe sikken ulinde yusulak tiyamin. ²³ Yusulak ten bulun wor po yirdeb yad koya bana yeramin. Irdeb koya doyan al goyen, “Kenkela doyan yira ko. Monjo, busaharinyen geb,” inen hayhay iramin. ²⁴ Gwaha inke nurdeb irem go yukun koya bana gon kahalte wor po gwaha mat kura busahartek minmon bana yiryin. Irdeb he hakwa al fere yird yird nin yukun yirtin hinhande gor kahan gor yerde sen po giti yiryin.

²⁵ Be, wawun binde wor pobe irem gore Al Kurun mere irde kasor irde tiken hen hikeb koyare hinhan mar hoyan bejen nurde hinhan. ²⁶ Irem go gwaha ten hikeyabe bemel po nina kurun tikeb koya gote min ansok irde tubul tike yame gor nin tumnan siksuk iramin. Irde sen koyare hinhan mar giti yiramin goyen wor yingen suk yen pasi hamin. ²⁷ Irkeb koya doyan al gore huwarde kunbe yame tumnan hol yitin yenenbe al koyare hinhan marbe busaharhan yen nurdeb fulejare nin bidilamin ten yingen mayen tiyyin. ²⁸ Gega Pol bejen aran po kenenbe kwep iryin. “Gigen mayde ma! Nenbe tumnan po hite geb!” inyin.

²⁹ Goyarebe kidoma bana mere irde hinhin geb, koya doyan al gore hulsi nin hoy yirin. Irkeb hulsi tawan unkeb kup yen hurkun irem go dilinde kafura hende ulin barbar yen kun kuku kayyin. ³⁰ Gwaha tenbe sinare yade katyin. Irdeb, “Irem, daha timeke gab Al Kurun bejen nawaryen?” yinen gusun yirin. ³¹ Irkeb, “Dufayge Yesu Kristu nin po sanin irayin gab Al Kurun bejen gumulgan tiyyen. Irde ge nin ten dirinminde tumnan gwaha tinayinbe yen wor yumulgan tiyyen,” inaryum. ³² Irkeb al gore dirinmin hoi yirke wakeb Polya Sailasya bejen tumnande Doyan Al Kurun nin saba yirde momon yiraryum. ³³ Be, go wawun goyen po koya doyan al gore irem go ulinde dariya usuya goyen halde yuntek gasunde yukun halde yunenbe mala tiyyin. Gwaha yirkeb goyare po irem gore mel goyen tumnan baptais yiraryum. ³⁴ Go kamereb irem go yaminde yukun binje yunke naryum. Be, al goya dirinmin yagobe Al Kurun nin dufaymin tarej iramin goke aman wor po hamin.

³⁵ Be, fay urke wampotbe taun gote doyan mar bejen, “Koya doyan al go inke al irawa yad fere tiyun goyen yubul tike kuri,” yen fuleja marmin hulyan yirke kun inamin. ³⁶ Irke koya doyan al gore Pol goyen, “Taun doyan mar bejen yubul tike kuri ninhan nengeb, igenge bitirin kamke kuri,” inyin. ³⁷ Gega Pol bejen hardeb fuleja mar goyen yinyin: “Mon, deyyabe Roma mar al gega, kibe dulin wor po min minmon al dilinde dusulak dirde koyare deran. Munan han kabe balmin kuri dinhan? Mon, deyyabe epte ma gwaha tiyen. Yinke wan yingen dade sinare dukunayin,” yinyin. ³⁸ Irkeb kun taun doyan mar hitte mulgan nenbe, “Irem gobe Roma mar al nen bejen mali gasa yirtek mon gega, bulun yirtin,” yinkeb kafura hamin. ³⁹ Irde wan irem go pohogay yirdeb koyare mat yukun sina yirdeb, “Dubul ten hoyande kuri,” yinamin. ⁴⁰ Gwaha yirkeb katen sinare nenbe Lidiaten

yare kwaryum. Kuñ gorbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar yenenbe saba yirde sañiñ heñ heñ ge farañ yurdeb yubul tiyaryum.

17

Polya diñuñ waranyabe Tesalonaika taunde kwamiñ

¹ Be, Polya diñuñ waranyabe Amfipolis taunya Apolonia taundeya kuñ gor matbe Tesalonaika taunde forok yamiñ. Gorbe Yuda marte gabu ya kura hinhin. ²⁻³ Be, Polbe teñ hinhin gwahade po Tesalonaika taunde gor manañ Yuda marte gabu yare kuriñ. Irdeb Sabat nalu karwo gayen gor kuñbe al wañ gabu irde hinhan mar goyen Al Kurunyen asañde Mesaia kame wayyeñ yitiñ al goke momoñ yirde hinhin. Mesaia gobe uliñ misiñ kurun kateñ kamdebe huwaryeñ yitiñ goyen Al Kurunyen asañde mat miñ pitik irde momoñ yirde hinhin. Irdeb, “Ne beleñ Mesaia niñ dineñ hime al gobe Yesu,” yiniñ. ⁴ Gwaha yinke nurdeb Yuda mar kurabe Polyen saba go fudinde yeñ nurde Polya Sailasyat mere gama iramiñ. Goyenbe mel go po moñ. Grik mar gega Al Kurun kafura irde hinhan goya taun goyenter niñ doyañ marte berem weñ manañ budam po gwaha tiyamiñ.

⁵ Gega Yuda mar kurabe al budam beleñ irem gote saba po gama irkeb goke biñ ar yamiñ. Irdeb taun bana goñ al budam gabu irde hinhan gasuñde gor kuñ al dufaymiñ buluñ goyen gabu yirde fuleña tinañ yeñ biñ yakamamiñ. Gabu irke al budam wor po hekeb taun biñde gor kwep kwep teñ det gwamuñ tenya tenya kwamiñ. Irdeb irem go yade yukuñ kawan alya bereya diliñde yirniñ yeñbe yeñ ge teñ Yesonyen yare kwamiñ.

⁶ Gega irem go gor ma yenenbe Yesonya diñuñ yago Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irde hinhan mar kura yade yuluñ teñ taun doyañ irde hinhan mar hitte yukamiñ. Irde mel goreb, “Polya diñuñ yagoya gayenbe naña kurun goyen kuñ heñbe kanduk karkuwan forok yirde kuñ hanñen gore gar wayañ. ⁷ Irkeb Yeson beleñ yamiñde yerde hiyen. Yesonyen yare gabu irde hañ mar gobe Roma gabmanyen doyañ al kurun Sisaryen mere ma gama irde hañ. Irde, ‘Doyañ al kurun hoyañbe al kura Yesu iney hanñen go po ga hi,’ yeñ hañ,” yeñ taun doyañ mar diliñde misiñeñ yañ po tagalamiñ.

⁸ Irkeb taun doyañ marya al gor gabu iramiñ mar gobe biñ ar yamiñ. ⁹ Irde Yesonya kadom yagoya goyen, “Mata buluñtiñ goke muruñgem kernañ,” yinke gwaha tiyamiñ. Irkeb, “Kamebe sopte gwaha ma tinayiñ,” yineñ yubul tike mulgañ heñ kwamiñ.

Polya Sailasya Beria kwaryum

¹⁰ Be, gwaha tiyamiñ goyen wawuñ hekeb Tesalonaika niñ mar Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar beleñ Polya Sailasya goyen yad yerke Beria taunde kwaryum. Kuñ gor forok yeñbe Yuda marte gabu yare kwaryum. ¹¹ Beria taunde niñ Yuda marbe Tesalonaika niñ yara moñ. Yeñbe irem gore Yesu niñ mere tagalde hike aw aw ma yurde palña yirde hinhan. Irdeb irem gote mere gob fudinde ma usi goyen bebak tiniñ yeñ Al Kurunyen mere asañde hakot katiñ goyen gise hanñka kapyañ heñ gor niñ mere keneñ bebak teñ hinhan. ¹² Irde gor niñ Yuda mar budam Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ. Goyenbe mel go po moñ. Al miñ hoyañ Grik alyabe bere deñem yanña goyen wor Yesu niñ dufaymiñ sañiñ iramiñ.

¹³ Be, Pol beleñ Al Kurunyen mere Beria taunde gor tagalde hinhin gote mere momoñ gobe Tesalonaika niñ Yuda mar beleñ nurdeb gor wor kwamiñ. Irdeb gor niñ mar goyen biñ yakamde dufaymiñ haga yiramiñ. ¹⁴ Gwaha tike yenenbe goyare po Beria niñ mar Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan gore Pol go teñ kerke makañde kurkuriñ. Munañ Timotiya Sailasyabe gor po hinaryum. ¹⁵ Be, Pol go al kura beleñ maynak yeñbe yeñya kwamiñ mar gore tukuñ Atens taunde tubul tiyamiñ. Irdeb mulgañ hiniñ tikeb Pol beleñ mel goyen, “Timotiya Sailasya yinke arañeñ po wañ gar nupi tiyiryen,” yiniñ.

Polbe Atens taunde kuriñ

¹⁶ Be, Pol go Atens taunde heñ irem goyen doyañ yirde heñyabe taun biñde gor Al Kurunniñ usi teñ det toneñ yirtiñ goyen budam wor po yeneñ dufaymiñ kandukneñ wor po hiriñ. ¹⁷ Irkeb Yuda marte gabu yareb nalumde kuñ Yuda marya Grik marya Al

Kuruᅇ kafura irde hinhan goya mere teᅇ saba yirde hinhin. Irde gise haᅇka hugineᅇ taun biᅇde al budam kuᅇ waᅇ teᅇ hinhande gor kuᅇ al gor hinhan goyen Al Kuruᅇyen mere saba yirde hinhin.

¹⁸ Mere igiᅇ Yesu niᅇ yitiᅇ goyen tagalde heᅇyabe Yesu mayke kamde huwariᅇ goyen goke saba yirde hinhin. Goyen saba yirde hikeyabe al kura Epikuriayen dufay gama irde saba teᅇ haᅇyen marya dufay hoyaᅇ kura Stoik yeᅇ haᅇyen gote saba teᅇ haᅇyen marya gore Polyen saba goyen nurdeb yeᅇya kadom mohoᅇde tiyamiᅇ. Irdeb go mar goyen kura beleᅇ, “Al gabe daniᅇ malikan lawlaw yeᅇ hi?” yamiᅇ. Irkeb al hoyaᅇ kura beleᅇ, “Al gabe tikula hoyaᅇ niᅇ dineᅇ hi,” yamiᅇ. ¹⁹ Gwaha yeᅇbe Atens taunde gor niᅇ doyaᅇ mar beleᅇ gabu irde haᅇyen gasuᅇ Areopagus ineᅇ haᅇyende gor kuᅇ ga mere titek ineᅇbe Polya tumᅇaᅇ kwamiᅇ. Irde gor kuᅇbe, “Saba gergeᅇ tagalde ha goyen keᅇkela miᅇde mat momoᅇ dira. ²⁰ Ge beleᅇ dufay gergeᅇ kura neᅇ ma nurde hityen goyen tagalde ha gote miᅇ nurtek niᅇgeb, momoᅇ dira ko,” inamiᅇ. ²¹ (Be, Atens taun gote miᅇ marya al hoyaᅇde niᅇ waᅇ gor haᅇyen maryabe duliᅇ po heᅇ dufay gergeᅇ po nurtek yirde hinhin. Irde dufay gergeᅇ goke po tagalke kuᅇ kuᅇ wawuᅇ yurde hinhin. Hugineᅇ gwahade po teᅇ hinhan.)

²²⁻²³ Be, mel gore gwaha inke Pol beleᅇ gabu gasuᅇ Areopagus ineᅇ haᅇyende gor huwardeb gaha yinyiᅇ: “Deᅇ Atens niᅇ mar! Tauntiᅇ bana gayen kuᅇ waᅇ teᅇ heᅇyabe deᅇ beleᅇ doloᅇ yirniᅇ yeᅇ det toneᅇ kurayen kurayen rindam yaᅇ yirtiᅇ goyen budam wor po yinmiᅇ. Gega rinda kurabe det toneᅇ miᅇmoᅇ hike kinmiᅇ. Irdeb bindere kuᅇ gorbe, ‘Rinda gabe Al Kuruᅇ kura go ma nurd uneᅇ hite gote gasuᅇ,’ gwahade katiᅇ hi goyen kinmiᅇ. Goke teᅇ deᅇbe Al Kuruᅇ fudinde doloᅇ irtek nurde haᅇ yeᅇ deneᅇ hime. Niᅇgeb deᅇ beleᅇ keᅇkela ma nurde uneᅇ haᅇ Al Kuruᅇ fudinde wor po goyen goke momoᅇ direᅇ tihim. ²⁴ Al Kuruᅇ gobe megeᅇya naᅇkiᅇya irde det kuruᅇ gayen yiryiᅇ. Yeᅇbe megeᅇya naᅇkiᅇya gote Doyaᅇ Al Kuruᅇ. Niᅇgeb yeᅇbe al beleᅇ doloᅇ irniᅇ yeᅇ ya irde unhet yeᅇ haᅇyen bana goᅇ ma hiyen. ²⁵ Yeᅇbe tonniniᅇ dunyiᅇ geb, gago dilniniᅇ gergeᅇ hite. Irde det buda kuruᅇ gayen wor yeᅇ beleᅇ dunyiᅇ. Yeᅇbe det buda kuruᅇ gote miᅇ al geb, det kuraᅇ ma amu heᅇ hi. Niᅇgeb det kura hanniniᅇde irde untek epte moᅇ. Hubu wor po! ²⁶ Haᅇkapye wor pobe yingeᅇ al uᅇkureᅇ iryiᅇde gor mat po al miᅇ hoyaᅇ kurayen kurayen gogo forok yamiᅇ. Irde megeᅇ ga teᅇ keperde tukamiᅇ. Al Kuruᅇbe dufaymiᅇ epte. Niᅇgeb neᅇ ma forok yitiriᅇya gwaha naᅇa forok yenayiᅇ, irde damde hinayiᅇ goyen yingeᅇ dufaymiᅇde nurde hinhin. ²⁷ Be, Al Kuruᅇ gisaw ma hi al gore, ‘Det kuruᅇ yirmiriᅇ gayen al beleᅇ yeneᅇbe ganuᅇ beleᅇ yiryiᅇ yeᅇ ne niᅇ sar kernayiᅇ. Irdeb neneᅇbe fudinde yeᅇ nurdeb ne hitte wanayiᅇ,’ yeᅇ mata kuruᅇ gogo tiyyiᅇ. ²⁸ Be, Al Kuruᅇbe gisaw ma hi goke teᅇbe al kura beleᅇ, ‘Neᅇbe Al Kuruᅇyen tareᅇde tonniniᅇ yaᅇ heᅇ kuᅇ waᅇ teᅇ bininiᅇ fut irde hite gago,’ yiriᅇ. Yiriᅇ gwahade goyen po dende al kura beleᅇ, ‘Neᅇbe Al Kuruᅇyen dirᅇeᅇ weᅇ,’ yeᅇ tikiᅇ bilmiᅇde kayyiᅇ. ²⁹ Fudinde neᅇbe Al Kuruᅇyen dirᅇeᅇ weᅇ niᅇgeb, Al Kuruᅇbe al dufayde det toneᅇ kura gol, silwaya hora beleᅇ yirtiᅇ gwahade yeᅇ ma nurtek. ³⁰⁻³¹ Bikkeᅇbe Al Kuruᅇbe gwahade yeᅇ ma nurde uneᅇ hinhet gega, goke dineᅇ ma teᅇ hinhin. Gega yeᅇ beleᅇ nalu goyenter yiriᅇde gorbe megen niᅇ alya bereya tumᅇaᅇ igiᅇya buluᅇya goyen pota yiryenᅇ. Niᅇgeb gayenterbe, ‘Megen niᅇ al tumᅇaᅇ mata buluᅇmiᅇ yubul teᅇ Al Kuruᅇ niᅇ biᅇ mulgaᅇ henayiᅇ,’ yineᅇ hi. Be, nalu goyenterbe Al Kuruᅇ beleᅇ basiᅇa irde meteᅇ untiᅇ al gore keᅇkela po megen niᅇ al tumᅇaᅇ pota yiryenᅇ. Be, mata gwahade forok yiyyenᅇ goyen al tumᅇaᅇ fudinde yeᅇ nurnayiᅇ yeᅇ Al Kuruᅇ beleᅇ al go kamiᅇde mat isaᅇ heke huwariᅇ,” yinyiᅇ.

³² Be, Pol beleᅇ Yesu kamde ga huwariᅇ goke yeke nurdeb, “Al ga usi wet kura dirde hi be,” yeᅇ hinmaᅇ iramiᅇ. Munaᅇ kura marbe, “Kame ga mere go sopte momoᅇ dirayiᅇ,” inamiᅇ. ³³ Be, Pol go gabu gasuᅇ goyen tubul teᅇ kuriᅇ. ³⁴ Be, gorbe al budam moᅇ, yuᅇkureᅇeᅇ kura gore Polyen saba gobe fudinde yeᅇ nurdeb gama irde Yesu niᅇ dufaymiᅇ saᅇiᅇ iramiᅇ. Goyen mar goyen kurabe doyaᅇ marte gabu gasuᅇ

Areopagus inen hanjende gor kuñ hiyen al kura Dionisius. Munan kurabe bere kura denjem Damarisyabe al hoyan kura goya.

18

Polbe Korin taunde kuriñ

¹ Be, Pol go Athens taun tubul tenbe Korin taunde kuriñ. ² Gorbe Yuda mar al kura denjembe Akwilaya berem Prisilaya hike yinyiñ. Be, al gobe Pontus nanare kawañ hiriñ, irdeb kuñ Itali nanare hinhin. Gega Roma gabmanyen doyan al kurun Klodius beleñ, “Yuda marbe Itali nanare niñ taun kurun Rom ga tubul ten hoyande kunayiñ,” yiriñ. Irkeb ire unya gobe Itali nana go tubul ten Korin taunde wayaryum. Irde gor sobamde ma hikeya Pol wake kenaryum gogo. ³ Be, Akwilabe dapña sikken po sel haran heñ heñ al. Irde Pol manan meten goyen po ten hora ten hiyen geb, ire unya goya heñ tumnan meten go ten hinhan. ⁴ Irdeb, ‘Daha mat kura Yuda marya Grik marya gayen saba yirmeke Yesu niñ dufaymiñ taren yirnan,’ yen Sabat nalumiñ nalumiñ hugiñen Yuda marte gabu yare kuñ saba yirde hinhin.

⁵ Be, gor heñ gwaha ten hikeyabe Sailasya Timotiya gobe Masedonia nanare mat wayaryum. Wakeb sel ya yird yird meten go tubul ten Al Kurunyen mere goyen po tagalde, “Fudinde Yesube Mesaia,” yinen saba yirde hinhin. ⁶ Gega Yuda mar gobe Pol beleñ saba yiriñ go ma nurtek yirke sukal irde hinhan. Irkeb Pol beleñ mel goyen, “Al Kurunyen mere saba dirde hime gayen ma nurhan geb, kame kanduk kura forok yiyyen gobe dende samun. Neya neya mon. Nebe dubul ten Al Kurunyen mere tukuñ al miñ hoyan po ga momon yirde heñ geb,” yinenbe mel goyen nindiken bulun tihit yen kenen bebak tinayiñ yen nurdeb Yuda marte matare ulinhormiñ busan hiriñ. ⁷ Irde yubul ten Titius Yastusyen yare kuriñ. Yamiñ gobe Yuda marte gabu ya sinakde gor hinhin. Yenbe Yuda mar al mon gega, Al Kurun dolon irde hiyen. ⁸ Be, gabu yare gor gabu irde hinhan mar gote doyan al Krispusya diriñmiñmiñ tumnande Polyen saba nurde Doyan Al Kurun niñ dufaymiñ taren iramiñ. Al hoyan Korin taunde niñ manan budam Yesu niñ dufaymiñ sanin irde baptais tamiñ.

⁹⁻¹⁰ Be, gor henyabe wawun kura yuwarwarte Doyan Al Kurun forok yenbe, “Nere al budam taun gayenter han geb, al kura beleñ epte ma mugunen bulun bulun giriñ. Irde nebe geya har geb, al saba yird yird niñ kafura heñ bada ma hawayiñ. Hugiñen tagalde po hayiñ,” inke Pol go kinyiñ. ¹¹ Be, Polbe dama unjkuren irde gagasi 6 gayen gor heñ Al Kurunyen mere saba yirde hinhin.

Yuda mar beleñ Pol merere keramiñ

¹² Be, Roma al Galio beleñ Akaia nana doyan irde hikeya gor niñ Yuda mar beleñ gabu irde Polbe Akaia nana gote taun Korin hinhin goyen fere ten merere keramiñ. ¹³ Merere tukuñbe doyan al Galio diliñde gaha inamiñ: “Al garebe mata hoyan mat Al Kurun dolon irde hinayiñ yen al saba yirde Yuda marte tikula ma gama irnayiñ yinen hi,” inamiñ. ¹⁴ Irkeb Pol beleñ hako ga mere goyen wol hewen tikeyabe Galio beleñ Yuda mar go, “Al gare al kura mayke kamuñ ma mata bulun kura tiyun manhan dende mere ga nurmewon. ¹⁵ Gega mere yahan gabe den Yuda marte denjeya mereya niñ po kadom mohonde ten han. Irde tikulatiñ ge po ngak yahan gobe dindiken po mere go sope irnayiñ. Nebe meretiñ gayen go ma nuren,” yinyiñ. ¹⁶ Irdeb merere mat yakira tenbe, “Sinare kuan!” yinyiñ. ¹⁷ Irkeb Yuda mar go bin ar yeke tigiri ten yende gabu yare gabu irde hanjen mar gote doyan al Sostenes goyen mere gasunde go po mayde mayde keramiñ. Gega Galiobe yenen wasak tiyyiñ.

Pol mulgan heñ Siria nanare niñ taun Antiok kuriñ

¹⁸ Be, Pol gobe Korin sobamde henbe Siria nanare mulgan hewe yen Prisilaya un Akwilaya yade gor niñ mar Yesu niñ dufaymiñ taren irtiñ mar go yubul ten manan sinare niñ taun Senkria kuriñ. Irde gor kwe yenyabe bikken Al Kurun hitte bina tiyyiñ goke tenbe Yuda marte matare tonan walde gabe hakwa ten kuriñ.

¹⁹⁻²¹ Be, taun go tubul teñ kuñbe Efesus taunde forok yamiñ. Irdeb Pol go Yuda marte gabu yare kuñ mel gor niñ mar goyen, ‘Daha mat kura Yesu niñ nurwoñ,’ yeñ keñkela po mere yirde hinhin. Gwaha yirde hikeyabe mel gore, “Uyañde heñ saba dirde hayiñ,” iney basiña iramiñ. Gega bada yiryiñ. Irdeb kwe yeñya, “Kame Al Kurun beley sopte kwa ninke gab wayeñ,” yinyiñ. Irdeb hakwa teñ kuriñ. Be, Efesus taunde gorbe Prisilaya uñ Akwilaya goyen yubul tiyyiñ. ²² Irdeb kuñ Sisaria taunde forok yiriñ. Gor matbe kahañde kuñ Yerusalem forok yeñ Yesuyen alya bereya sios gor niñ yeneñ mere yirdeb go kamereb Siria nañare niñ taun Antiok kuriñ. ²³ Be, Antiok taunde hitjeñ teñbe sopte Galesia nañaya Frigia nañaya bana goñ kuñ wañ teñbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar goyen yeneñ saba yirde sañiñ yirde kuñ hinhin.

Apolos beley al saba yirde hinhin

²⁴ Be, Pol go gwaha teñ kuñ hikeyabe Yuda mar al kura deñem Apolosbe Aleksandria taunde kawañ hiriñ al goyen Efesus taunde wayyiñ. Yeñbe Al Kurunyen mere ep hitiñ, irde merem nurdmiñbe pañtalkek wor po. ²⁵ Yeñbe bikkeñ al kura beley Doyañ Al Kurun niñ saba irke nuryiñ. Irdeb Yesu niñ al saba yird yird niñ amañeñ wor po nurde keñkela yeñ ge tagalde hinhin. Gega yeñbe Yon Baptais beley mata buluñ yubul teñ baptais tenayiñ yeñ tagalde hinhin go po ga nurde hinhin. Munañ Holi Spirityen baptais Yesu beley yitiñ gobe go ma nurde hinhin.

²⁶ Be, yeñ beley Yuda marte gabu yare kuñ gor al gabu irde hinhan goyen kafura ma heñ saba yirde hinhin. Irkeb Prisilaya uñ Akwilaya sabamiñ go nurdeb yamiñde tukaryum. Irdeb Apolos goyenbe ire unya gore keñkela wor po Al Kurunyen mata saba irke nurde bebak tiyyiñ.

²⁷⁻²⁸ Be, Apolos go gor heñ heñbe Akaia nañare kweñ yiriñ. Irkeb diñuñ Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hitiñ mar Efesus taunde niñ gore Apolos goyen tareñ heñ heñ niñ farañ yurde asañ kayamiñ. Asañ gobe Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irtiñ mar Akaia nañare niñ gore Apolos keneñbe igiñ igiñ irnayiñ yeñ kayamiñ. Be, Apolos go Akaia nañare kuñbe gor niñ Yuda mar niñ kafura ma heñ mel goya kawan gabu irde saba misiñeñ yirde hike gwaha mat kura gor niñ Yuda mar beley mere titek moñ hamiñ. Gwaha irde heñyab Yesube Mesaia goyen momoñ yirde goke Al Kurunyen mere yikala yirde hinhin. Be, Apolos gobe kuñ gwahade saba yirde hike Al Kurun beley buniñeñ nurde yuneñ farañ yurke Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar goyen sabamiñ nurde tareñ hamiñ. Be, Apolos gobe gwahader po gor niñ sios farañ yurde hinhin.

19

Polbe Efesus taunde kuriñ

¹ Be, Apolos gobe Akaia naña bana go niñ taun Korin hikeyabe Polbe beleymiñ Galesiaya Frigiaya dugu bana mat kuñ kuñ makañ siñare niñ taun Efesus forok yiriñ. Gorbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar kura yinyiñ. ² Irdeb, “Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ goyenbe Holi Spirit manañ tamiñ we?” yeñ gusuñañ yiryiñ. Irkeb, “Moñ, Holi Spirit niñ yeñ ha mere gobe tiñeñ wor po. Ma po nurde hityen,” inamiñ. ³ Irkeb, “Be, niñgeb daniñ baptais tamiñ?” yinyiñ. Irkeb, “Neñbe Yon Baptais beley saba tagalde hinhin gote miñ po gama irde baptais titiriñ,” inamiñ. ⁴ Irkeb Pol gore gaha yinyiñ: “Yonbe al beley, ‘Mata buluñniniñ yubul teñ Al Kurun niñ bininiñ mulgañ hihit,’ yeke gab baptais yirde hinhin. Irdeb, ‘Kame Al kura harhokner wayyeñ al goke dufaytiñ sañiñ irnayiñ,’ yiriñ. Be, Yon beley yiriñ al gobe Yesu niñ yiriñ,” yinyiñ. ⁵ Gwaha yinke nurdeb, “Baptais Yesu beley yitiñ goyen tetek,” inkeb Pol beley Doyañ Al Kurun Yesu deñemde baptais yiryiñ. ⁶ Be, baptais yirde mel go hende haniñ yerde Al Kurun gusuñañ irkeb Holi Spirit katyiñ. Irkeb yende mere moñ, mere tiñeñ kurayen kurayen tiyamiñ. Irde Al Kurun beley mata kame forok yiryen goke tagalamiñ. ⁷ Be, gorbe al 12 beley gwaha tiyamiñ.

⁸ Be, Pol go gor gagasi karwo hinhinyabe Yuda marte gabu yare kuŋ kafura miŋmon gwaha mat bebak tinayiŋ yeŋ mel goya mere tagalde saba yirde hinhin. Mere miŋbe Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yird yird mata goke mere teŋya saba yirde hinhin. ⁹ Gega tonaŋ tareŋ Yuda mar kurabe Polyeŋ saba goke igiŋ ma nurde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ ird ird niŋ bada hamiŋ. Irde al buda diliŋde Yesu gama ird ird mata goyen buluŋ mat tagalamiŋ. Goke teŋbe Pol beleŋ mel go yubul teŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar go po ga saba nurd nurd ya kuruŋ kura deŋembe Tiranus gor yukuriŋ. Gorbe naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ hugiŋeŋ Al Kuruŋyeŋ mere miŋ goyen mel goya tagalde saba yirde hinhin. ¹⁰ Be, Pol gobe dama irawa gor hinhin. Goyarebe Esia naŋa bana go niŋ Yuda marya al miŋ hoyaŋ Grik marya goyen tumŋaŋ mere Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ yitiŋ goyen nuramiŋ.

Siwa urmiŋ yago

¹¹ Be, Al Kuruŋ beleŋ Pol goyen tareŋmiŋ unke mata tiŋeŋ wor po kurayen kurayen forok yirde hinhin. ¹² Irkeb Pol beleŋ amilya nufol hal hal amil parwek sisaŋ yurtiŋ goyen wor al beleŋ yukuŋ gore po al garbam miŋyaŋ sisaŋ yurde hike igiŋ heŋ hinhin. Irde al kura uŋguram yaŋ wor gwahade po yirde hike uŋgura beleŋ al go yubul teŋ kuŋ hinhin.

¹³ Be, Yuda mar al kura beleŋ uŋgura al bana hinhin goyen yakira teŋ teŋ ge kuŋ waŋ teŋ hinhin. Irde mel gore uŋgura al bana haŋ goyen yakira tiniŋ yeŋ Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu deŋe urde, “Pol beleŋ sabamiŋ tagalde hiyeŋ al Yesu gote deŋemde dinhet. Kat kunaŋ!” yineŋ hinhin. ¹⁴ Pris buda gote kuruŋmiŋ deŋembe Siwa gote urmiŋ yago 7 goyen manaŋ gwaha teŋ hinhin.

¹⁵ Be, nalu kurarebe al kura uŋguram yaŋ al goyen sope irniŋ yeŋ yamiŋde kuŋbe, “Uŋgura go takira tihit,” yeŋ nuramiŋ. Gega uŋgura gore wol heŋbe, “Yesuya Polyebe nurd yuneŋ hime. Munan deŋbe ganuŋ mar?” yinyiŋ. ¹⁶ Irdeb al uŋgura ketal urtiŋ gore po al 7 goyen yeŋala po yirde hikaka yirde gasa poloŋ yirkeb dari sirsur iramiŋ. Irdeb uliŋhormiŋ yago erek yirde yugu teŋ yunkeb kupsoŋ busaharamiŋ. ¹⁷ Irkeb Efesus taunde niŋ Yuda marya al miŋ hoyaŋ Grik marya beleŋ mere momoŋ go nurdeb kafura wor po hamiŋ. Irdeb Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu turuŋ iramiŋ. ¹⁸ Irde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ gega, mata buluŋmiŋ yubul ma titiŋ mar budam goyen goya gab al diliŋde matamiŋ kawan tagalde sopte gwaha ma teŋ hitek yamiŋ. ¹⁹ Irde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ gega, mere bal asaŋde katiŋ miŋyaŋ marbe asaŋmiŋ goyen yukuŋ kumga tiyamiŋ. Asaŋ kumga tiyamiŋ gote muruŋgembe al 50,000 beleŋ naŋkahal uŋkureŋde meten teŋbe hora tenayiŋ goya tuŋande. ²⁰ Be, Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ yitiŋ mere gobe gwaha mat saŋiŋ heŋ kuruŋ heŋ tukuriŋ.

²¹ Be, mata gwahade forok yekeb Pol gobe Yerusalem mulgaŋ heweŋ yeŋ beleŋnebe Masedoniaya Akaiaya naŋayaŋ kweŋ yeŋ dufay hiriŋ. Irdeb, “Yerusalem gor heŋ gabe fudinde wor po Rom manaŋ kweŋ,” yiriŋ. ²² Gwaha yeŋbe meten marmiŋ Timotiya Erastusya yad yerke yeŋ wa meheŋ heŋ Masedonia naŋare kwaryum. Irkeb yeŋbe Esia naŋare gor ulyaŋde yara hinhin.

Efesus taunde kanduk kuruŋ forok yiriŋ

²³ Be, Pol go Esia naŋa bana goŋ niŋ taun Efesus hikeyabe gor niŋ al kura beleŋ Yesu gama ird ird mata goke igiŋ ma nurde kanduk kuruŋ forok iramiŋ. ²⁴ Gwaha tiyamiŋ mar al kurabe Demetrius. Yeŋbe silwa hora beleŋ det yird yird al. Yeŋ beleŋbe yende uŋgura biriŋ Atemisya yamiŋya gote toneŋ mukŋeŋ mukŋeŋ silwa beleŋ yirke al damu teŋ hanŋeŋ. Irkeb yeŋya meten marmiŋya gobe hora kuruŋ wor po yade hanŋeŋ. ²⁵ Gega Pol beleŋ waŋ Al Kuruŋyeŋ mere kuruŋ irkeb mel gote hora teŋ teŋ beleŋ buluŋ hiriŋ goke biŋ ar yiriŋ. Niŋgeb Demetrius gore meten marmiŋya yeŋ meten teŋ hinhin gote kadom yago hoy yirke wakeb gaha yinyiŋ: “Mel, meten teŋ hityen garebe hora kuruŋ tuluŋ teŋ duneŋ hiyeŋ nurde haŋ gogo. ²⁶ Gega Pol ineŋ hanŋeŋ al gore Efesus taunde gar waŋ nende alya bereya saba hoyoŋ po yirke yirkeb al budam nende mata yubul tiyaŋ. Goyenbe Efesus taunde gar po moŋ. Esia naŋa bana gor niŋ al manaŋ tumŋaŋ gwaha

yiruj goyen wor dindiken nurdeb kenaj. Al goreb, 'Det tonej kura al belej yirtij gobe Al Kuruj fudinde moj,' yej hi. ²⁷ Ningeb meterjnini denem buluj irej tiya. Goyenbe go po moj. Nende tikula kiryinj bere Atemis gote tonej goyen kerde doloj ird ird ya gobe alya bereya belej tarej mijsmoj yej nurnayinj. Irke denem kuruj Esia nanja banaya megej kuruj ga nurd untij ala tej hanjen gobe tarej mijsmoj yej nurde unnayinj," yinyinj.

²⁸ Be, gwaha yinke nurdeb bij kak hekeb, "Atemisbe Efesus taunde gar nij tikula bere wor po," yej kwipkwep tiyaminj. ²⁹ Irdeb mel gore taunde gor mata kanduknejen yade forok yiraminj. Irdeb mel gore Polyen meterj kadom, Masedonia nanjare nij al irawa, Gaiusya Aristakusya yade gasa yirni yirni yirde yuluj tej gabu gasuj kurunde tumnanj kup yej yukaminj. ³⁰ Gwaha yirkeb Pol belej al buda kuruj gabu iraminj gote dilinj mat huwarde mere yire yekeb Yesu nij dufayminj sanij irtij mar belej basija irde utanj iraminj. ³¹ Irde Esia nanjare nij doyanj mar kurabe Polyen kadom ningeb, Pol nij yej, "Inke gor ma forok yiyyej," yej mere keraminj. ³² Be, gabu iraminj mar gobe kukuwa wor po haminj. Kura marbe mere mij hoyanj nij hewhow tej hinhan. Munanj kurabe mere mij hoyanj nij wejwoj tej hinhan. Al budam wor pobe mij goke gabu irhet yej ma nuraminj.

³³ Be, goyarebe Yuda mar belej sios nij po mere fuguru tini yejbe al kura denem Aleksanda gare al gabu kuruj go dilinj mat huwarde mere yiri yejbe, "Gwaha gwaha yawayinj," inej hulyanj iraminj. Irkeb al buda kuruj go dilinj mat huwaryinj. Irdeb palja nirnanj yej hanij tunanj yiryinj. Mere kanduknejen forok yej hi gobe nejen Yuda mar belej ma tej hite yinej tiyyinj. ³⁴ Gega gabu iraminj mar belej kenejen al gobe Yuda mar al yej bebak tejbe, "Atemisbe nejen Efesus marte tikula bere. Yejbe kuruj wor po!" yej ulyanjde wor po wejwoj tej hinhan. Irkeb al gobe mere titek ma hirinj.

³⁵ Gwaha tej hikeb taunde gor nij doyanj al kura belej mel go, "Balminj hinanj," yinejbe gaha yinyinj: "Efesus mar, denje tikula bere Atemisyen ya kuruj go doyanj irde hanjen. Irde hora himam yende tonej yara nanjinde mat po katyinj goyen ya go bana kerde doyanj irde hanjen gobe megen nij al kuruj gayen tumnanj nurde hanj. ³⁶ Ningeb al kura belej usi ma yenayinj. Ningeb bekkenje hejen dufay kenkela hejen ga mata tinayinj. ³⁷ Irem gabe nende tikula bere sukal ma iraruj. Irde det tonej yirde doloj yirde hityen gote yayanj samuj kura ma kawej tiyaruj. Gega dulinj wor po gago yuluj tej yawayhanj. Mata gabe iginj moj. ³⁸ Mere gahade nurd nurd nalum yanj geb, Demetriusya kadom wejya belej al kura merere yirni yej nurdeb iginj yukunje mere sope irtek mar dilinde gab tagalke nurnayinj. ³⁹ Gega mel gore dufay kernayinj goyen iginj ma nurnayinje taunde gor nij mere sope ird ird marte karkuwanjinj momoj yirke gabu kuruj irde gab kanduk go sopte sopte irnayinj. ⁴⁰ Ningeb hanja gabu irde hekhok kuruj tahanj gabe mij mijsmoj wor po tahanj. Ningeb Roma gabman belej denenje merere dukuj gusujanj dirkeb daha mat wol hetek? Roma gabman belej denj mata tahanj gake iginj ma po nuryej" yej saba yiryinj. ⁴¹ Gwaha yinejbe yakira tike bur yej kwaminj.

20

Polbe Masedoniaya Grikya nanjare kurinj

¹ Be, mata kuruj go hubu hekeb Pol belej gor nij mar Yesu nij dufayminj tarej irtij goyen hoy yirke gabu iraminj. Irkeb saba yirde dufayminj tarej irde yubul tej Masedonia nanjare kurinj. ² Goyanj kunj hejyabe Yesu nij dufayminj sanij irtij mar tarej hejen hejen faranj yure yej saba yirde yirdeb yubul tej kunj kunj Grik nanjare forok yirinj. ³ Gorbe gagasi karwo hinhin. Irdeb hakwa tej Siria nanjare kwe yirinj. Gega Yuda mar belej maytek yaminj goyen nurdeb mulganj hejen Masedonia nanjayanj mat gab kunj Siria forok yewej yej kurinj. ⁴ Irkeb Beria taunde nij al Sopater yejbe Pirus urminja, Tesalonaika nij al irawa Aristakusya Sekundusyabe Derbi taunde nij al Gaiusya belej Polya kwaminj. Irde Timotiya Esia nanjare nij al irawa Tikikusya Trofimusya mananj mel goya tumnanj kwaminj. ⁵ Be, mel go wa mehejen hejen kunj Troas taunde Polya nejen doyanj dirde hinhan. ⁶ Munanj nejenbe, "Yuda Marte Beret Yis Mijsmoj Nen Nen Nalu Kuruj" inej hanjen go

hubu heke gab Filipai taun go tubul tej makañde kurkuñ hakwa teñbe wawuñ siptesonon kamereb Troas forok yitirin. Irdeb mel go yupi tej gorbe wawuñ 7 hinhet.

Polbe Troas kuriñ

⁷ Be, gor hiteke kuñ Sande hekeb neñ tumñañ Yesu kamyin goke dufay heñ heñ ge beret niniñ yeñ gabu irtirin. Gwaha teñ gise yubul teñ kweñ go yeñbe Al Kuruñyen mere saba yirke kuñ kuñ wawuñ binde hirin. ⁸ Gabu irde hinhet ya gobe al heñ heñ gasuñ karwo hende bande ningeb, neñbe gasuñ funañ hende wor pore gor hinhet. Gorbe hulsi budam yusuñ yurtin melak heñ hinhan. ⁹ Be, Pol mere teñ hikeyabe al foñeñ kura deñembe Yutikusbe meñe yamere keperde mere palña irde hinhin. Mere nurde arkup teñ kuñ kuñ biñ sir yekeb megen takteñ mayyin. Irkeb al kura beleñ arañ po kurkuñbe kamtiñ kenamiñ. ¹⁰ Irkeb Pol wor kurkuñ kamtiñ hakwam megen hinhin goyen besa irdeb, “Kafura ma yo. Kama moñ geb,” yinyin. ¹¹ Gwaha teñ sopte mulgañ heñ hurkuñbe Yesu kamyin goke dufay heñ heñ niñ beret gale heñ namiñ. Go kamereb meremiñ basañ heñ saba yirke kuñ kuñ fay urkeb yubul teñ kuriñ. ¹² Be, Pol go gwaha tikeb al foñeñ takteñ mayke kamyin gega, sopte huwaryin al goyen yamiñde tukamiñ. Irde, “Kama al go gago huwara,” yeñ biñ yurum wor po hamiñ.

Polbe Troas taunde mat Miletus taunde kuriñ

¹³ Be, Polbe, “Troas taunde mat kahañde kuñ Asos taunde forok yewen. Irde gor mat gab hakwa hende kweñ,” dinkeb neñ wa hakwa hende Asos taunde kutirin. Irkeb Polbe yirin gwahade po Asos taunde kuriñ. ¹⁴ Be, Pol wañ Asos taunde dupi teñbe tumñañ hakwa hende kuñ Mitilini motmotde forok yitirin. ¹⁵ Be, fay urkeb gor mat hakwa goyenter po kuñ Kios motmotde forok yitirin. Irdeb firtirin fay urkeb Kios mat Samos motmotde kutirin. Be, sopte fay urkeb gor mat Miletus taunde kuñ forok yitirin. ¹⁶ Be, gwahade teñ kuñ hinhetya goyenbe Polbe, “Esia nañare mosoyneñ po teñbe epte ma Yerusalem kuñ Pentekos nalu keneñ,” yeñ nurdeb, “Esia naña bana goñ niñ taun Efesus ma kutek,” yirin.

Polbe Efesus taunde niñ siosyen doyañ mar yinyin

¹⁷ Irdeb Miletus taunde mat po Efesus taunde niñ sios doyañ mar niñ keya heke kinniñ yeñ katamiñ. ¹⁸ Katen kenkeb Pol beleñ gaha yinyin: “Esia nañare hañkapywa wañ deña dahade hinhem gobe kenkela neneñ hinhan. ¹⁹ Yuda mar beleñ mere mayde buluñ nirke kanduk kuruñ wor po keneñbe delne fimiñ katen hinhin. Gega Doyañ Al Kuruñ niñ metenbe teñ hinhem po. Gwaha teñ hinhemyabe deñne kuruñ ird ird niñ ma nurde hinhem. ²⁰ Saba kura igin tareñ diryeñ yeñ nurdeb kuñ saba dird dird niñ bada ma heñ gabu karkuwañyañ saba dirde hinhem. Irde kurabe yatinyañ yatinyañ kuñ saba dirde hinhem gobe nurde hañ gogo. ²¹ Nebe kawan po Yuda marya al miñ hoyañ Grik marya tumñañ Al Kuruñyen mere saba yirde, ‘Mata buluñtin yubul teñ Al Kuruñ niñ bitin mulgañ hekeb Doyañ Al Kuruñniniñ Yesu niñ po dufaytin sañin irnayin,’ yineñ hinhem.

²² “Be, ga hime gabe Holi Spirit beleñ Yerusalem kwa nineñ hi yeñ nurde hime geb, gwaha tiyeñ. Gega gor da mata ulner forok yiyyeñ gobe go ma nurde hime. ²³ Gega taunyañ kuñ himekeyabe Holi Spirit beleñ, ‘Gebe Yerusalem kukeb fere gird koyare gernayin. Irke kanduk buluñ wor po kenayin,’ nineñ hinhin go po ga nurde hime. ²⁴ Goyenpoga goke kafura ma heweñ. ‘Al Kuruñ beleñ alya bereya niñ bunineñ nurde yumulgañ teñ teñ beleñ kiryin mere igin goyen momoñ yirde hayin,’ yeñ Doyañ Al Kuruñ Yesu beleñ meten nunyiñ goyen bada ma heweñ. Meten gobe pasi po ireñ. Gwaha teñ himekeya mununke kameñ goyenbe goke ma nurde hime.

²⁵ “Be, Al Kuruñ beleñ alya bereya doyañ yird yird mata niñ kuñ wañ teñ saba dirde hinhem mar kurabe deñ gago goyen kamebe sopte ma nennayin yeñ nurde hime. ²⁶⁻²⁷ Niñgeb funañ momoñ direñ tihim. Be, nebe bada ma heñ Al Kuruñyen dufay goyen tumñañ momoñ dirde himeke nurde pasi hañ. Niñgeb al kura saba nurd nurd ga Al Kuruñyen mere ma gama irde kanduk kennayin gobe yende samuñ. Nere kanduk moñ

yeŋ gago hayhay dirde hime. ²⁸ Niŋgeb keŋkela heŋ hinarŋ ko. Deŋbe Holi Spirit beleŋ Yesu gama irde haŋ mar gote doyaŋ mar diryiŋ geb, mel go keŋkela doyaŋ yirde hinayiŋ. Yesuyen alya bereya sios goke teŋ Al Kuruy beleŋ Urmiŋ megen teŋ kerke kateŋ kamiŋ geb, sios gobe Al Kuruyen wor po. Niŋgeb sipsip doyaŋ mar beleŋ sipsipmiŋ keŋkela doyaŋ yirde haŋ gwahade goyen po deŋ wor sios goyen keŋkela wor po doyaŋ yirde hinayiŋ. ²⁹ Dubul direŋ tihim harhoknerbe kulu duwi beleŋ sipsip yiŋeŋ haŋyen gwahade goyen po al kura waŋbe dufaytiŋ buluŋ yirnayiŋ yeŋ nurde hime. ³⁰ Irde deŋ bana gare manaŋ al kura huwardeb, ‘Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar goyen dufaymiŋ buluŋ yirteke gama dirnaŋ,’ yeŋ Al Kuruyen mere fudinde goyen hoyaŋ mat saba yirnayiŋ. ³¹ Niŋgeb keŋkela wor po heŋ hinarŋ ko. Dama karwo deŋya hinhembe hugiŋeŋ naŋkahalya wawuŋya duŋkureŋ duŋkureŋ hayhay dirde eseŋ mere dirde hinhem goyen goke bitiŋ sir ma yiyyeŋ.

³² “Be, Al Kuruy beleŋ doyaŋ dirde hiyeŋ goke gago Al Kuruy gusuŋaŋ irde hime. Irde Al Kuruy beleŋ bunineŋ nurde duneŋbe faraŋ durde hi goke yitiŋ mere goyen bitiŋde po hiyeŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime. Mere go bitiŋde heŋ kuruy hekeb tareŋ hinayiŋ. Irde Al Kuruy beleŋ dirŋeŋ weŋ det igiŋ yuneŋ yiriŋ goyen wor tenayiŋ. ³³ Nebe almet horaya uliŋ umŋaya yeneŋ bene huwarteŋ moŋ. Hubu wor po. ³⁴ Irde kadne yagoya Al Kuruyen meteŋ teŋ heŋyabe det kuraŋ nurdeb niŋeŋ meteŋ teŋ hora teŋbe detniniŋ damu teŋ himyen goyen keŋkela nurde haŋ gogo. ³⁵ Doyaŋ Al Kuruy Yesu beleŋ, ‘Al Kuruy diliŋde al det yuneŋ yuneŋ mata gobe det yad yad mata gote folekkeŋ wor po yeŋ nurde hi,’ yiriŋ goyen bene sir ma yeŋ hiyeŋ. Niŋgeb mata kuruy teŋ hinhem gobe meteŋ saŋiŋ gahade ga teŋ gab al det miŋmoŋ mar goyen faraŋ yurde hinayiŋ yeŋ dikala dirde hinhem,” yiniŋ.

³⁶ Be, Pol go gwaha yineŋbe gor gabu iramiŋ marya tumŋaŋ dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe Al Kuruy mere iramiŋ. ³⁷ Irdeb mel gore Pol kuŋ kuŋ niŋ bunineŋ nurde besa irde eseŋ uramiŋ. ³⁸ Mel gobe Pol beleŋ, “Kame sopte ma nennayiŋ,” yiriŋ goke bunineŋ wor po nuramiŋ. Irdeb tumŋaŋ po tukuŋ hakware tubul tiyamiŋ.

21

Polbe Yerusalem kuriŋ

¹ Be, go kamereb Polya neŋya tumŋaŋ mel go yubul teŋ hakwa hende kuŋ kuŋ motmot kura deŋembe Kos gor po forok yeŋ firtiriŋ. Irde fay urkeb Rodes motmotde kutiriŋ. Gor matbe Misia naŋare niŋ taun kura makaŋ siŋare hinhin Patara gor kutiriŋ. ² Gorbe hakwa hoyaŋ kura Fonisia naŋare kweŋ teŋ hike keneŋbe go hende kutiriŋ.

³ Hakwa hende kuŋ heŋyabe Saiprus motmot teŋ megeŋ kuruy beleŋ pel irde alare mat po Siria naŋare kutiriŋ. Kuŋ kuŋbe Tair taunde forok yitiriŋ. Gorbe taunde gor niŋ samuŋ yago hakware niŋ meteŋ mar beleŋ yad siŋa yiramiŋ. Irdeb neŋbe megen kattiriŋ. ⁴ Kat siŋare kuŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar kura gor yintiriŋ. Irdeb yeŋya gor wawuŋ 7 hinhet. Gor hitekeyabe Holi Spirit beleŋ Polbe kame Yerusalem kuŋ kanduk kinyeŋ goyen mel go bebak yirkeb basiŋa irmaŋ hamiŋ. ⁵ Gega Yerusalem kutek naluniniŋ forok yekeb kuniŋ yeŋ gitik titeke Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ hinhan mar goyen tumŋaŋ beremya dirŋeŋ weŋya wor taun go tubul teŋ neŋya kuŋ makaŋ siŋare forok yitiriŋ. Irdeb megen dokolhoŋniniŋ yuguluŋ teŋ tumŋaŋ Al Kuruy mere irtiŋ. ⁶ Go kamereb kadom hayhay girde teŋbe yubul teŋ hakwa hende kuteke deneŋbe mel gobe mulgaŋ hamiŋ.

⁷ Be, Tair taun go tubul teŋ kuŋ kuŋbe Tolemes taunde forok yitiriŋ. Gorbe hakwa tubul teŋ siŋare kurkuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar yeneŋbe yeŋya wawuŋ uŋkureŋ po firtiriŋ. ⁸ Irde fay urkeb taun go tubul teŋ kuŋ Sisaria taunde forok yitiriŋ. Gorbe Filipyen yare kutiriŋ. Filipbe Al Kuruyen mere goyen alya bereya saba yirde hiyeŋ. Yeŋbe hakot aposel buda beleŋ meteŋ faraŋ mar niŋ yekeb yeŋya al hoyaŋ 6 goya yawaramiŋ al go goyen. ⁹ Yeŋbe wiriŋ sipte karkuwaŋ hitiŋ gega, foŋeŋ po hinhan. Bere sipte gobe Al Kuruyen mere basaŋ heŋ tagalde haŋyen.

¹⁰ Be, gorbe wawuŋ budam yara po hitekeyab Al Kurunyen mere basan al kura denem Agabus go Yudia nanjare mat katyinj. ¹¹ Katen nej hinhetde gor forok yerbe Polyen kan mal temde temdere nin goyen tenbe yingen de haninya kahanya fere tiyyinj. Irdeb, “Nigen hanneya kahaneya fere tihim gahade gayen po Yuda mar Yerusalem taunde han gore kan gate min albe haninya kahanya fere ten al min hoyan Yuda mar mon gote haninde kernayinj yej Holi Spirit belej nina,” yirinj. ¹² Gwaha yeke nurdeb neya Yesu nin dufaymin taren irtinj mar gor nin goya belej Pol goyen Yerusalem ma kwayinj iney utan irtirinj. ¹³ Gega Pol belej, “Daninj esej bunijen bunijen ten dufayne bulun irde han? Nebe nad fere nirnayinj goke ma nurde hime. Doyan Al Kurun Yesu nin wor iginj kamej yej nurde hime geb,” dinyinj. ¹⁴ Goyenpoga mereninin ma nurtek hekeb, “Al Kurun belej dufay kirtinj gobe gwahade po forok yiyyej,” yejbe bada hitirinj. ¹⁵ Gwaha tenbe detninin yade Yerusalem hurkuninj yej taun go tubul titirinj. ¹⁶ Irkeb Yesu nin dufaymin taren irtinj mar Sisaria taunde hinhan gore dukun Yerusalem forok yerbe gar hinayinj yej Nasonyen yare dubul tiyamin. Yejbe Saiprus motmotde nin al. Al gobe hakot po Yesu nin dufaymin sanj irtinj hinhin.

Polbe Yems kinyinj

¹⁷ Be, Yerusalem nin Yesu nin dufaymin taren irtinj mar belej denenbe aman haminj. Irkeb gor firtirinj. ¹⁸ Irdeb fay urkeb Yems kinninj yej neya Polya tumnan yej hitte kutirinj. Kunbe yeyya gor nin doyan mar manan tumnan yintirinj. ¹⁹ Pol belej Yemsya doyan marya go yenenbe kadom pere gird tenbe meten ten hinhin goyen minde mat tagalde tukun tukun pasi iryinj. Irde Al Kurun belej taren irke al min hoyan Yuda mar mon hitte kun meten dahade ten kun hinhin goyen manan momon yiryinj. ²⁰ Irkeb gor hej mere nuramin mar belej Al Kurun turun iramin. Irdeb Pol gaha inamin: “Gebe Yuda mar budam wor po dufaymin Yesu nin sanj iran gobe nurde ha. Goyenpoga go mar gobe tumnan nej Yuda marte tikula manan taren po tanarde gama irde han goyen wor nurde ha gogo. ²¹ Be, mel gobe ge belej Yuda mar mon al min hoyande nin nanjare kun hejya saba ten hinhan goyen nurde han. Ge belej gon nin Yuda mar saba yirdeb, ‘Nende tikula Mose belej kayyinj goyen ma gama irnayinj. Irde dirinj yagobe guba ma yej yunnayinj,’ yinej hinhan goyen nurde han. ²² Irdeb ge gar wayan gayen hej ga mon nurninj tahan. Ningeb kanduk kurun kura kinninj tihit geb, daha titek? ²³ Ningeb mere girnin tihit gayen po gama ira ko. Monjo kanduk kinninj geb. Be, nende al sipte kura Yuda marte matare binja tiyan ga han. ²⁴ Ningeb al sipte goya Al Kurunyen ya balem bana kunayinj. Irdeb Yuda marte matare wukken hej hej mata doyan mar hitte kun mata tinayinj goke hora yunayinj. Irkeb go mar gore binja tiyan al sipte gote tonan kara tinayinj. Gwaha tike gab al tumnan genenbe, ‘Mere yej ulinde nurde hityen kurun gobe usi. Yejbe fudinde nende tikula gama irde hi,’ yej bebak tinayinj. ²⁵ Be, nej belej al min hoyan Yuda mar mon gega, Yesu nin dufaymin taren irtinj mar goke bikken asan kan yunenbe, ‘Ungura binje ten yuntinj ma nene hinayinj, dapna darim ma nene hinayinj, dapna kura binjinde kan giti irke kamtin ma haninde yaka tike kamtin gobe ma nene hinayinj, irde lelep mata ma ten hinayinj,’ yinej mata goyen goke po bisam yirtirinj gobe nurde ha gogo,” inamin.

²⁶ Be, inamin go ferde fay urkeb Pol belej al sipte goya tumnande Yuda marte matare wukken hej hej mata go tiyamin. Irdeb go kamereb Al Kurunyen ya balem bana hurkunbe, “Binja tiyan goyen pasi irde nende matare wukken hej hej mata goyen nalu gwahader ga hubu hiyyej geb, dapna yawan dunmeke al sipte gake ten kumga tinayinj,” yej bebak yiryinj.

Pol fere tiyamin

²⁷ Be, wukken hej hej mata ten hinhan goyen kun murun belej hej nalu 7 hewej tikeb Yuda mar kura Esia nanjare mat Yerusalem wayamin gore Pol go Al Kurunyen ya balem ban hike kenamin. Irde Pol go busaharyenkek yej tanamin. ²⁸ Irdeb, “Israel mar, faran durnan! Al gare nej Israel marya nende tikulaya Al Kurunyen ya balemya gayen gake al tumnan bulun mat saba yirde hiyen. Irde al min hoyan Grik mar goyen

ya balem binde yawayuj. Irdeb al mali ma hurkutek ya balem goyen buluj iruj,” yinen gor hinhan mar goyen bin yakamke bin ar yamin. ²⁹ (Be, mel gore Grik mar nin yamin gobe Efesus taunde nin al Trofimusya Polya belej Yerusalem gor hike yenamin. Ningeb dufaymindebe Al Kurunyen ya balem bana al min hoyan gon hurkutek mon yej bisam irtin hiyen goyen Pol belej al goyen ten bana gon hurkuj daw yej nuramin.)

³⁰ Be, mere go nurdeb goyare po Yerusalem nin mar tumnan bin ar yamin. Irkeb kurhan mat mat Al Kurunyen ya balemde gor kup yej wayamin. Irdeb ya bana mat Pol go tuluj ten sinare tukukeb goyare po ya gote yamem kuruj go tayamin. ³¹ Be, al buda gore maynin ten hikeb Roma gabmande fuleja marte doyan al kuruj go, “Yerusalem bana kanduk kuruj forok yihi,” mere momon go nuryin. ³² Nurdeb goyare goyen po fuleja marmij kuraya gote doyan marminya yadeb al buda gabu irde hinhande gor kup yej kurkamij. Irkeb al gabu irde Pol mayde hinhan kuruj goyen mel go yenenbe tubul po tiyamin. ³³ Irkeb fuleja marte doyan al kuruj belej fuleja marmij hulyan yirke Pol ten sen irawa belej po fere tiyamin. Gwaha irdeb al buda kuruj hitte fulgan karbe, “Al gabe ganuj? Irde daha tiya?” yinen gusunaj yiryin. ³⁴ Irkeb gabu iramin mar kura belej kwep kwep tenbe, “Polbe mata gwahade gwahade tiya,” yamin. Irkeb kura belejbe mere hoyan yej kwep kwep tiyamin. Be, gwaha ten mere tuktawan irkeb doyan al go mere tiyamin goyen bebakkej ma nuryin. Irdeb fuleja marmij yinke Pol ten fuleja marte yare kwamin. ³⁵ Kuruj ya binde hej hurkuni ten hikeb al buda Pol maynin yej gama irde hinhan mar gore bin ar yeke Pol uguj po kertek hamin. Irkeb fuleja mar belej tatum urde ten hurkamij. ³⁶ Irkeb gama irde hinhan mar gore, “Mayke kami! Mayke kami!” yej kwep kwep ten hinhan.

³⁷ Be, ten ya binde hurkuni tikeyabe Pol belej fuleja marte doyan al kuruj goyen, “Igin mere kura giren?” inen gusunaj iryin. Irkeb, “Ey, ge gayen Grik mere nurde ha?” inyin. ³⁸ Irdeb sopte po, “Hakot kura Isip nin al Roma gabman asogo ire yej al 4,000 yade sawsawa po kuruj nanare yukuri goyenbe ge ma ganuj?” inen gusunaj iryin. ³⁹ Irkeb, “Mon, nebe Yuda mar al, Silisia nanare nin taun kuruj Tarsus, Roma gabman belej doyan irde hire gor nin al. Ningeb igin nubil tike al ga mere yiren?” inyin.

⁴⁰ Be, fuleja marte doyan almin kuruj gore igin inkeb Pol gobe yare hurkuj hurkujde gor huwarde, “Balmij hinayin,” yinenbe hani tunan yiryin. Irkeb balmij hikeyabe Yuda mar gote mere mat mere yiryin.

22

¹ “Kadne yago, merem yan nirhan gayen pet ten nigen ge tagalen tihim ga nurnan ko,” yinyin. ² Go yirin gobe Yuda marte mere mat tike nurdeb liwlaw tiyamin kuruj go bada hej balmij palja iramin. Irkeb Pol belej, ³ “Nebe Yuda mar al, Silisia nanare nin taunde Tarsus kawan himirin. Gega wan Yerusalem gar hej kuruj himirin. Irkeb Gamaliel belej nende tikula Mose belej asininin yago asanje kan yunin goyen goke kenkela wor po saba niryin. Irkeb den belej gayenter Al Kuruj nin po nurde mata ten han gahade gayen po ne wor gwaha ten saba upsinen gama irde hinhem. ⁴ Irdeb Yesu belej alya bereya gaha ten hinayin yej tikula kiryin goyen gama irde hinhan mar goke bin arnen nurde yunenbe yade fere ten koyare yerdeb kurabe gasa yirmeke kamde hinhan. ⁵ Go ten hinhem gobe Al Kuruj doloj ird ird mata doyan mar pris buda gote kurujminya Yuda marte doyan marya wor nenen hinhan geb, igin momon dirnayin. Nebe mel go hitte kuruj Damaskus taunde nin meten kadam belej faran nurnayin yejbe yinmeke asan kan nunamin. Irkeb asan go tenbe Yesu nin dufay sanin irtin mar goyen fere yirde Yerusalem gar yawan buluj buluj yirin yej Damaskus taunde kumirin.

⁶ “Be, kuruj kuruj nana bankahal hekeb Damaskus taun binde himekeyabe bemel po hulsi tarej kura nana folekker kuruj gore nan kinde mat ne hitte po timiyyin. ⁷ Irde gore nirkeb megen nakten mununin. Irke al melak kura goreb, ‘Sol, Sol, dani mununin buluj buluj nirde ha?’ ninyin. ⁸ “Irkeb Doyan Al Kuruj goyen, ‘Gebe ganuj?’ inmekeb, ‘Nebe Nasaret nin al Yesu, mununen buluj buluj nirde ha al goyen,’ ninyin. ⁹ Be, al neya

tumɲaɲ kuɲ hinhet mar gobe hulsi go po ga kenamiɲ. Gega mere gobe al gore mere teɲ hi yeɲ ma bebak tiyamiɲ. ¹⁰ Gwaha ninkeɓ, ‘Doyaɲ Al Kuruɲ, daha tiyeɲ tihim?’ inmekeɓ, ‘Huwara. Irde Damaskus taunde kwa. Gor gab gwaha gwaha tiyayiɲ yeɲ basiɲa girmiriɲ goyen nurayiɲ,’ ninyiɲ. ¹¹ Be, hulsi kuruɲ gore nirke delne kidoma wor po hiriɲ geb, al kuɲ hinhet mar gore po nanarde nad Damaskus taunde kwamiɲ.

¹² “Be, gorbe al kura deɲem Ananaias hinhin. Yeɲbe Yuda marte tikula keɲkela gama irde hiyen. Irkeɓ Yuda mar taun goyenter hinhan goreɓ palap wor po irde haɲyen. ¹³ Be, Ananaias gore ne hitte waɲ huwardeb, ‘Kadne, sopte delge wuk yeke naɲkena,’ yiriɲ. ¹⁴ Irkeɓ goyare po delne wuk yeke det yinmiriɲ. Irkeɓ yeɲ beleɲ gaha ninyiɲ: ‘Al Kuruɲ asininiɲ yago beleɲ hakot doloɲ irde hinhan Al goyen ge beleɲ gab dufaymiɲ keneɲ bebak teɲbe Al Huwak Yesu goyen delger forok yeɲ mere girkeɓ nurayiɲ yeɲ bikkeɲ basiɲa giriɲ. ¹⁵ Niɲgeb gebe mata keneɲ mere nuraɲ goyen goke kuɲbe al naɲa kuruɲ ga hike kwa goyen momoɲ irde tukayiɲ. ¹⁶ Niɲgeb da doyaɲ irde ha? Huwarde kuɲbe baptais tekeɓ Al Kuruɲ beleɲ mata buluɲge halde gunyeɲ. Irkeɓ yeɲ doloɲ irayiɲ,’ ninyiɲ.

¹⁷ “Be, kameɓe mulgaɲ heɲ Yerusalem wamiriɲ. Gorbe kuɲ Al Kuruɲyen ya balem bana heɲ mere irde heɲyabe yuwarwarte Doyaɲ Al Kuruɲ kinmiriɲ. ¹⁸ Irkeɓ Doyaɲ Al Kuruɲ beleɲ, ‘Taunde gar niɲ marbe ge beleɲ ne niɲ tagalde ha gayen fudinde yeɲ ma nurde asogo girnayiɲ geb, araɲ po Yerusalem ga tubul teɲ hoyande kwa,’ ninyiɲ. ¹⁹⁻²⁰ Gega ne beleɲ huwardeɓe, ‘Doyaɲ Al Kuruɲ, mel gobe epte ma asogo nirnayiɲ. Neɓe meteɲ alge Stiwen hora po mayaɲ goyareɓe gor hinhem. Irde al beleɲ Stiwen mayniɲ teɲ hikeɓ igiɲ nurde go mar gote uliɲhor yago doyaɲ yirde hinhem. Irde meteɲ alge Stiwen goyen hora po uguɲ kerke kamuɲ goyen kinmiɲ. Irdeɓ Yuda marte gabu yayaɲ kuɲ alya bereya ge niɲ dufaymiɲ tareɲ irtiɲ marbe yawaɲ yusulak teɲ koyare yerde hinhem. Niɲgeb Yerusalem niɲ mar gabe keɲkela nurde nuneɲ haɲ,’ inmiriɲ. ²¹ Gega Doyaɲ Al Kuruɲ beleɲ wol heɲbe, ‘Ne beleɲ po gad germeke naɲa gisaw al miɲ hoyan Yuda mar moɲde naɲare kwayiɲ. Niɲgeb huwarde kwa!’ ninyiɲ,” yinyiɲ.

²² Be, al buda go meremiɲ palɲa iramiɲ kuɲ al miɲ hoyan Yuda mar moɲ niɲ tagalke nurdeɓ biɲ ar yamiɲ. Irkeɓ, “Al gabe megen gar hitek moɲ niɲ, mayke kami!” yeɲ kwep kwep tiyamiɲ. ²³ Irdeɓ al buda goreɓ Pol beleɲ Al Kuruɲ sukaɲ ira yeɲ biɲ ar wor po yekeɓ kwep kwep teɲ uliɲhor yago yuguya teɲ mulowo yade naɲa kota yemeyde tiyamiɲ. ²⁴ Irkeɓ fuleɲa marte doyaɲ al kuruɲ beleɲ fuleɲa marmiɲ go yinke Pol go teɲ fuleɲa marte yare tukamiɲ. Irkeɓ fuleɲa marte doyaɲ al kuruɲ gore, “Kuɲ usulak tike daniɲ merem yaɲ irde kwep kwep irde haɲ goyen momoɲ diriyeɲ,” yineɲ hulyaɲ yiryiɲ. ²⁵ Irkeɓ fuleɲa mar beleɲ kuɲ Pol goyen usulak tiniɲ yeɲ haniɲya kahaɲya yad giɲ yirdeɓ hete giti iramiɲ. Irkeɓ Pol beleɲ fuleɲa mar gote doyaɲ al kura gor hinhin goyen, “Roma mar al ne gahade gayen mere miɲ ma nurdeya mali yusulak tinayiɲ yeɲ Roma gabman beleɲ igiɲ yitiɲ we?” inyiɲ. ²⁶ Irkeɓ fuleɲa marte doyaɲ al gob kuruɲmiɲ hitte kuɲbe “Al gabe Roma al geb, daha ireɲ taha?” inyiɲ. ²⁷ Irkeɓ fuleɲa marte doyaɲ al kuruɲ gore Pol hitte kuɲbe, “Momoɲ nira. Ge gayen fudinde Roma al?” inyiɲ. Irkeɓ, “Fudinde,” yiriɲ. ²⁸ Irkeɓ al gore, “Neɓe Roma al hewe yeɲbe hora kuruɲ tubul teɲ gab Roma al himiriɲ,” inyiɲ. Irkeɓ Pol beleɲ, “Geɓe gwaha tiyariɲ gega, Adoneɓe Roma al geb, ne wor Roma al,” inyiɲ.

²⁹ Be, Pol go gwaha yeke nurdeɓ fuleɲa mar usulak teɲ gusuɲaɲ irniɲ yeɲ doyaɲ hamiɲ gobe warga heɲ okohom po bada hamiɲ. Irkeɓ Pol go Roma al gega, malikan miɲ miɲmoɲ fuleɲa marmiɲ yinke sende fere tiyamiɲ goke kafura hiriɲ.

Polbe merere huwaryiɲ

³⁰ Irdeɓ nalu go wawuɲ heɲ sopte fay urkeɓ fuleɲa marmiɲ yinke Pol go sen yugu teɲ unamiɲ. Irde, “Da misiɲde wor po Yuda mar beleɲ Pol mere uliɲde iray goyen upsineɲ bebak tiye,” yeɲbe pris buda gote karkuwaɲmiɲya Yuda marte doyaɲ mar tumɲaɲ wake gabu irke gab gusuɲaɲ yire yeɲ mere kiryiɲ. Irkeɓ tumɲaɲ gabu irke fuleɲa marte doyaɲ al kuruɲ beleɲ Pol tawake al buda kuruɲ gote diliɲde huwaryiɲ.

23

Pol belej Yuda marte doyan mar buda hitte Yesu niñ tagalyiñ

¹ Be, Pol go huwarde Yuda marte doyan mar gabu iramiñ go yeneñbe, “Kadne yago, nebe Al Kurun niñ meten po ten henyabe bener wukken wor po nurdeya meten timeke wan wan gago hihi. Al Kurun diliñde mata bulun kura ma ten himyen,” yinyiñ. ² Gwaha yekeb pris buda gote kurunmiñ Ananias beleñ kadam yago Pol bindere hinhan go hulyañ yirde, “Mohonñde go maynañ,” yinyiñ. ³ Irkeb Pol beleñ meremiñ go nurdeb, “Gebe nende tikula ufurd unenbe gor keperde, ‘Gebe bulun gwaha gwaha tiyañ,’ ninha. Goyenbe gigenbe tikula goyen pel irdeb merene kenkela ma nurde mali ga maynañ yinha? Gebe sinare mat geneñmiñbe igiñ wor po gega, bege banabe tikiñ barañ wor po ha. Niñgeb goke tenbe Al Kurun beleñbe mugunyen geb,” inyiñ. ⁴ Irkeb al Pol bindere hinhan goreb, “Yenbe Al Kurunyen meten al wor po. Pris buda gote kurunmiñ goyen go ma nurde nanyañ irha?” inen kwep kwep iramiñ. ⁵ Irkeb Pol beleñ wol herbe, “Kadne yago, nende tikularebe, ‘Doyan altiñ kura mere bulun ma irde hinayiñ,’ yitiñ gobe nurde hime. Niñgeb yenbe al gwahade yen ma nurde nanyañ irhem,” yinyiñ.

⁶⁻⁸ Goyare goyenbe Yuda marte doyan mar gabu iramiñ gobe Farisi marya Sadusi marya goyen Pol beleñ yeneñ bebak tiyyiñ. Be, Farisi marbe al kamdebe sopte huwarnayiñ, irde Al Kurunyen miyonbe hañ, al toneñ manañ hañ yen nurde hanjen. Munañ Sadusi mar gobe gwahade ma nurde hanjen. Niñgeb Pol go mel goyen yeneñbe, “Kadne yago, adonebe Farisi al geb, ne manañ gwahade po. Niñgeb nebe Al Kurun beleñ al kamkeb kame sopte yisañ hiyyen gobe fudinde yen nurdeb goke po doyan hen hime goyen goke tagalde himyen. Gega goke igiñ ma nurde gago merere nerhañ,” yen mere sañiñ po yiryiñ. Sadusi marya Farisi marya gobe kadam igiñ ma nurd gunen ten hanjen geb, Pol mere tiyyiñ go nurdeb yingen uliñ kadam mohonñde tiyamiñ. Irde dufaymiñ unjkuren kertek ma hamiñ. ⁹ Irdeb hekhok ten kwipkwep ten epte ma tiyamiñ. Gwaha tenbe Farisi mar kura Yuda marte tikula saba yird yird mar gore huwardeb, “Al gabe mata bulunmiñ kura ma kenhet. Mongo Al Kurunyen miyon beleñ yar kura ma det toneñ beleñ yar kura inyiñ kenem daha tinayiñ?” yamiñ.

¹⁰ Irde al buda kwipkwep ten hinhan go kuñ bulun wor po hen artek heke nurdeb, “Mongo gwaha ten Pol mayke kamyen,” yen fuleña marte doyan al kurun gore fuleña marmiñ hulyañ yirde, “Kurkuñ Pol tawanañ. Munañ epte mon kenem kwep kwep yirde gasa yirhet yirhet yirde gab ten wanayiñ,” yinyiñ. Irkeb kuñ gwahade po tenbe Pol gob fuleña marte yare ten kwamiñ.

¹¹ Be, gwaha tiyamiñ go wawun goyenbe Doyan Al Kurun beleñ Pol diliñde forok yenbe, “Kafura ma yo. Taren po hen hayiñ. Yerusalem gar al ne niñ momon yirde saba yirde hayen gwahade goyen po Rom taunde manañ kuñ gwahade po ten hayiñ geb,” inyiñ.

Yuda mar beleñ Pol mayniñ yen sege iramiñ

¹²⁻¹³ Be, fay urkeb go wampot goyenbe Yuda mar kura 40 gwahade goyen gabu irdeb daha mat kura Pol mayteke kamyen yen mere sege iramiñ. Irdeb, “Fudinde wor po, Polbe mayteke kamkeya gab bingeya feya netek,” yenbe biña tiyamiñ. ¹⁴ Gwaha tenbe Yuda marte doyan mar parguwakya pris buda gote karkuwanmiñya hitte kuñbe, “Nenbe, ‘Feya bingeya kutñare herbe Pol mayteke kamke wor wor gab ig uliñ titek,’ yihit. ¹⁵ Niñgeb denya Yuda marte doyan maryabe fuleña marte doyan al kurun hitte kuñbe usi irdeb, ‘Pol go sopte tubul ten dunke matamiñ ge kenkela gusunañ irniñ,’ innayiñ. Irkeb tubul ten dunkeb ten wanayiñ. Irkeb nenbe belen doyan hen hitek geb, gon po mayteke kamyen,” yinamiñ.

¹⁶ Gega Pol yayiñ beleñ mere momon go nurdeb fuleña marte yare kuñ Pol momon iryiñ. ¹⁷ Irkeb Pol gobe fuleña mar 100 gote doyan al kura hoy irdeb, “Al gabe doyan altiñ hitte kuñ mere kura momon ireñ ten hi geb, yen hitte ten kwa,” inyiñ.

¹⁸ Irkeb al goreb Pol yayiñ goyen fuleña marte doyan al kurun hitte tukunbe, “Pol koyare hi al gore hoy nirke kuñ kenmekeb, ‘Al gare doyan altiñ kurun mere kura momon

irej tiya. Ningeb doyañ altiñ hitte teñ kwa,' ninkeb gago ge hitte tawayhem," inyiñ. ¹⁹ Gwaha inkeb al gore Pol yayiñ go haniñde tanarde hoyañ beleñ tukunbe, "Da mere momoñ nireñ teñ ha?" inyiñ. ²⁰ Irkeb al goreb, "Yuda marbe mere sege irde dufay unjkuren po irhañ. Ningeb gise go goyenbe wañ, 'Pol tubul teñ dunke tukun da mata wor po tiyuñ goyen Yuda marte doyañ mar diliñde huwarke gusuñañ irtek,' usi girnayiñ geb. ²¹ Albe 40 gwahade gore dufay unjkuren po irdeb, 'Bingeya feya kutña irtek geb. Pol maydeya gab mali titek,' yeñ biña tiyañ mar gobe bana kuñ gere mere niñ po doyañ hiniñ yahañ. Ningeb Yuda marte doyañ mar beleñ gise wañ mere girke goya yende mere ma nurayiñ. Irde Pol wor tubul ma teñ yunayiñ," inyiñ. ²² Irkeb fuleña marte doyañ al kurun gore huwardeb, "Iginge kwa. Goyenpoga mere momoñ nirha gabe al hoyañ kura momoñ ma irayiñ," iney hayhay iryiñ.

Fuleña marte doyañ al beleñ Pol Feliks hitte teñ kerke kuriñ

²³ Irdeb fuleña mar 100 gote doyañ al irawa hoy yiryiñ. Irke wakeb, "Derbe kuñ fuleña mar kahañde kuñ fuleña teñ hanyen mar 200 ya hos hende mat fuleña teñ hanyen mar 70 goyen yinke gitik tinayiñ. Irde hakde fuleña teñ hanyen mar 200 goyen manañ momoñ yiriryen. Irdeb deñ tumñañ 9 kilok wawunbe Pol teñ Sisaria taunde kurkunayiñ. ²⁴ Irde Roma gabman al deñem Feliks Yudia naña doyañ irde hi al hitte kunayiñ. Monjo al beleñ maynak geb, Polbe hos hende teñ kunayiñ," yinyiñ. ²⁵ Irde asañ kura kañbe yunyiñ. Merebe gahade:

²⁶ "Doyañ al Feliks, nebe Klodius Lisias beleñ asañ gago kayhem. Gebe doyañ alne wor po yeñ nurd guney hime.

²⁷ Al gayenbe Yuda mar beleñ teñ mayniñ tiyañ. Gega Roma al yeke nurdeb fuleña marne yade kuñbe mayniñ teñ hinhan mar haniñde mat teñ wamiñ. ²⁸ Irdeb da misiñde wor po Yuda mar beleñ mere uliñde irde asogo irde hañ goyen gusuñañ yirde bebak tiye yeñbe Yuda marte doyañ mar gote gabure tukumiñ. ²⁹ Goyenbe teñ fere teñ mayteke kami yañ gega, miñ miñmoñ gwaha irniñ tiyañ. Miñ yara kinmiñbe Yuda marte tikula niñ teñ mere uliñde irañ. ³⁰ Irdeb Pol goyen mayniñ yeñ mere sege irañ goyen nurdeb balmiñ po teñ kermeke ge hitte kwa gago. Irdeb Yuda mar go da misiñde wor po al go mayniñ tiyañ goyen ge hitte kuñ gab delge mat tagalnayiñ yinmiñ," gwahade kayyiñ.

³¹ Be, fuleña mar go doyañ almiñ kurun beleñ yinyiñ goyen po gama irdeb wawun go po Pol teñ Sisaria taunde kuniñ yeñ kuñbe belen Antipatris taunde feramiñ. ³² Irde fay urkeb fuleña mar hos manañ gore po Pol teñ Sisaria taunde kwamiñ. Irkeb fuleña mar hoyañ kurun gobe gor mat mulgañ heñ Yerusalem kwamiñ. ³³ Be, fuleña mar Pol teñ kwamiñ go Sisaria taunde forok yeñbe doyañ almiñ beleñ asañ kayyiñ goyen Feliks Yudia naña doyañ irde hiyen al go unerbe Pol manañ yeñ hitte mekeramiñ. ³⁴ Irkeb Feliks beleñ asañ go kapyañ heñbe Pol go, "Gebe dare niñ al?" iney gusuñañ iryiñ. Irkeb Pol beleñ wol heñbe, "Nebe Silisia nañare niñ al," inyiñ. ³⁵ Irkeb, "Iginge gar hayiñ. Irkeb mere ulger irde hañ mar goyen wake gab tumñañ merere huwarnayiñ. Irkeb meretiñ nureñ," inyiñ. Irdeb metey marmiñ hulyañ yirdeb, "Tukuñ Herotyen ya kurunde gor kerde doyañ irde hinayiñ," yinyiñ.

24

Polbe Feliks diliñde huwarde mere tiyyiñ

¹ Be, wawun siptesoñon kamereb pris buda gote kurunmiñ Ananiasya Yuda marte doyañ mar parguwak kuraya Sisaria kuñ Roma gabman al Feliks hitte Pol go tagal unniñ yeñ kurkamiñ. Goyenterbe al kura deñembe Tetulus goyen mel gore, "Neñ farañ durde merere harde mere tiyayiñ," inkeb mel goya tumñañ kwamiñ. Al gobe Roma gabmanyen mere sope ird ird mata goyen keñkela nurde hinhin al.

² Be, Pol niñ mere kerkeb wayyiñ. Irkeb Tetulus beleñ huwarde gaha yiriñ: "Feliks, gebe doyañ alniniñ wor po. Ge beleñ upsineñ doyañ dirde hike neñbe dahadem moñ,

igij po hej wañ wañbe gago hite. Dufayge tinenj wukkenj wor po goyen kerde doyan dirkeb naña kurunj gayen bana niñ alya bereya tumñan igij po hite. ³ Ge beleñ meten kurunj gwahade teñ hayen goyen goke neñ tumñan amanenj wor po nurd gunenj hityen. ⁴ Be, ne beleñ mere ugunj po timeke piñenj nurd nunak geb, bada hewenj. Gega ok ninkeb mere muñ kura tiyen. ⁵ Be, al garebe megenj kurunj gayen kuñ wañ teñ Yuda mar biñ yakamde dufayminj bulunj yirde hinhin. Irkeb kanduk karkuwanj karkuwanj forok yey hinhan. Yeybe al buda kura 'Nasaret niñ mar' yinenj hanjen gote doyan al. ⁶⁻⁷ Irde al gare po Al Kurunjen ya balem bana goñ Yuda mar moñ al miñ hoyan mali teñ hurkunj. Al gare gwaha mat ya balem goyen bulunj ireñ teñ hikeb teñ fere titinj.* ⁸ Ningeb gigen gab gusunanj irkeb yingenj mohonj de kenkela tagalke gab gwahade ningeb gago tagal unen merere kerhanj yey bebak tiyayinj," inyin. ⁹ Be, Tetulus beleñ mere teñ pasi irkeb Yuda mar bana goñ hinhan gore, "Mere tiya gobe fudinde wor po!" yaminj.

¹⁰ Irkeb Feliks beleñ, "Pol, ge wor huwarde mere tiya," inen hanin tunanj iryin. Irkeb Pol go huwardeb Feliks goyen, "Gebe dama budamde wor po naña kurunj gayen doyan irde hayen. Irde al ge hitte wañ merere huwarke ge beleñ dufay kenkela wor po henja mereminj nurde sope irde hayen. Ningeb nebe delger gago nigenj ge pet teñ mere tiyen tihim. ¹¹ Be, nebe Al Kurunj doloñ ire yey Yerusalem taunde hurkuminj de mat wañ hanja gabe naña fay 12 hihi. Ningeb usi yey kenejbe gigenj ga al gusunanj yirke bebak girnayinj. ¹² Be, mere ulner irde hanj mar gayen Al Kurunjen ya balem bana al kuraya kadom mohonj de ma teñ himeke nenanj. Irde Yerusalem taun banaya Yuda marte gabu yayan wor al kura ma biñ yakamde hinhem. Hubu wor po. ¹³ Ningeb tagalde nunen hanj mar gayen daha matbe miñ goke kura merere kirtin yey momonj girke nurayinj? Hubu wor po! ¹⁴ Gega Nasaret niñ al Yesu beleñ tikula kiryin goyen gama irde hanj mar al goyen kurabe gago nineñ hanj gobe fudinde. Mel gabe Yesuyen tikula goyen fudinde moñ yey hanj. Gega nebe gwaha mat Al Kurunj asininin yago beleñ doloñ irde hinhan Al goyen doloñ irde himyen. Irde Al Kurunjen mere Moseya Al Kurunjen mere basanj marya beleñ asanj de katin kurunj goyen fudinde yey nurde gama irde himyen. ¹⁵ Irde mel gare Al Kurunj dilinje al huwakyabe huwak moñya goyen tumñan Al Kurunj beleñ kamtinje mat al yisanj heke huwarnayin yitin goyen fudinde yey mata goke doyan heñ hanjen gwahade goyen po ne mananj goke doyan heñ himyen. ¹⁶ Goke teñbe bener wukkenj wor po nurdeya mata teñ himeke alya Al Kurunja dilinjebe igij po nenen hinayin yey kurut yey himyen.

¹⁷ "Nebe dama budam po Yerusalem tubul teñ naña sijare po kuñ hinhem. Irdeb nere alya bereya Yuda mar kura det miñmoñ al buninjen goyen faranj yure yey hora teñ gab Yerusalem mulganj heñ kuminj. Be, goya goyenbe Al Kurunj wor doloñ irde galak ire yey kuminj. ¹⁸ Be, Al Kurunjen ya balemde heñ Yuda marte matare wukkenj heñ heñ mata teñ himekeyab mel gare wañ nenanj. Goyenterbe al budamya ma hinhet. Balmiñ po heñ al kura ma bulunj irde hinhem. ¹⁹ Ya bana goñbe Esia nanjare niñ Yuda mar kura hinhan gore nenanj. Ningeb mata bulunj kura timeke nenanj kenem mel gore po ga delger huwarde ne niñ tagalke nurayinj. ²⁰ Gega go mar gobe gar ma hanj geb, hanj kapy Yerusalem gor Yuda marte doyan mar dilinje huwarmeke nere kanduk kura ulner hi keneñ gab mel gare igij momonj girnayinj. ²¹ Nebe Yerusalem gor merere huwardeb, 'Al kamtinje sopte huwarnayin yitin mere gobe fudinde wor po yey nurde hime. Mere gwahade timin gokeb gago merere nerhanj,' yinenj kwep kwep yirmin. Ningeb kanduknebe gogo po yey nurde hime," inyin.

²² Be, Feliks gobe Yesu beleñ tikula kiryin goyen kenkela nurde hinhin. Ningeb mere tinin tiyaminj goyen utanj yirdeb, "Fuleña marte doyan al kurunj Lisias beleñ wake

* 24:6-7: Asanj hoyandebe gahade katin hi: 6 Irde al gare po Al Kurunjen ya balem bana goñ Yuda mar moñ al miñ hoyan teñ hurkenj tiyun. Al gare gwaha mat ya go bulunj ireñ teñ hike fere titin. Irde nende matare al gate mata bulunj goke tagalde murungem untekt nurtin. 7 Gega Fuleña marte doyan al Lisias beleñ wañ mudunhem mudunhem dirde Pol gayen teñ kuñ. 8 Irdeb, 'Al gayen ulinje merem yanj irtek marbe Feliks hitte kuñ momonj irnayin,' dinunj," inyin.

meremiņ nurde gab kanduk gake dufay kura kereņ,” yineņ yakira tiyyiņ. ²³ Irdeb fuleņa mar 100 gote doyaņ al gor hinhin goyen, “Pol go tukuņ koyare kerde doyaņ irde hayiņ. Goyenpoga kurarebe igiņ tubul tike dufaymiņde wilwul teņ hiyeņ. Irkeb diņuņ yago kura waņ keneņ det kuraņ nurkeb faraņ urde hinayiņ,” inyiņ.

²⁴ Be, hitneņ yara teņbe kuņ nalu kurarebe Feliksya berem Drusilaya wayaryum. Feliks berem Drusilabe Yuda mar bere. Be, waņ gor heņbe Feliks go Pol niņ keya hiriņ. Irkeb waņ Yesu Kristu niņ dufaymiņ tareņ irde yende mere gama ird ird mata niņ tagalke nurde hinhin. ²⁵ Be, Pol beleņ alya bereya Al Kuruņ diliņde daha mat huwak po hinayiņ, irde daha matbe uliņde po amaņ hetek mata fole irde hinayiņ, irde kame Al Kuruņ beleņ alya bereya igiņa buluņa goyen pota yirde muruņgem yunyeņ goke tagalyiņ. Irkeb Feliks beleņ mere go nurdeb kafura hiriņ. Irdeb, “Ep niņ, mulgaņ hawa. Irde nalu kurare kura ge niņ yemeke gab wake sopte mere teņ hireņ,” inyiņ. ²⁶ Be, Feliks go haņkayeņ haņkayeņ Pol hoy irde mere teņ hinaryum gobe, “Gwaha timeke hora kura nunke gab koyare hi goyen tubul timeke kuyeņ,” yeņ dufay heņbe gogo teņ hinhin. Gega Pol gobe hora kura muņ ma unyiņ.

²⁷ Be, Pol go gwahade po hike kuņ kuņ dama irawa hubu hiriņ. Irkeb Feliks go metermiņ tubul teņ kutek nalu hekeb al kura deņem Porsius Festus beleņ gasuņmiņ tiriņ. Gega Feliks gore Yuda mar beleņ amaņeņ nurd nunnayiņ yeņbe Pol koyare po tubul teņbe kuriņ.

25

Pol beleņ Sisar hitte kuņ niņ Festus gusuņa iryiņ

¹ Be, Festus beleņ Feliksyeņ gasuņ teņ doyaņ al kuruņ heņbe wawuņ karwo hubu hekeb Sisaria taunde mat Yerusalem taunde hurkuriņ. ² Goya goyenbe pris buda gote karkuwaņmiņa Yuda marte doyaņ marya beleņ Festus hitte kuņ Pol mere uliņde iramiņ. ³ Irdeb, “Pol gobe belen doyaņ heņ mayteke kamyeņ,” yeņ bikkeņ mere sege irde ep iramiņ geb, Festus goyen, “Pol go dunke neņ beleņ Yerusalem gar teņ waņ merere kertek geb, igiņ araņeņ faraņ durayiņ we?” inamiņ. ⁴ Gega Festus beleņ wol heņbe, “Polbe Sisaria taunde koyare hi. Nebe heņ ga moņ mulgaņ heņ taunde gor kurkeņ tihim. ⁵ Niņgeb mata buluņ kura tiyuņ nurde haņ kenem doyaņ martiņ kura gama nirde kunayiņ. Kuņ gor gab tumņaņ merere huwardebe da mata buluņ tiyuņ goyen tagalnayiņ,” yinyiņ.

⁶ Be, Festus go wawuņ 8 wet kura ma 10 gwahade wet goyen mel goya Yerusalem gor heņbe Sisaria taunde mulgaņ heņ kurkuriņ. Kuņ firyiņ geb, fay urkeb Pol teņ merere kere yeņbe mere sope ird ird gasuņde keperdebe meteņ marmiņ hulyaņ yirde, “Kuņ Pol teņ wanaņ,” yinyiņ. ⁷ Irkeb Pol go merere huwarke Yuda mar Yerusalem mat katamiņ gore kuņbe kalyaņ keramiņ. Irdeb mere kanduk kurayen kurayen yeņ uliņde iramiņ. Gega meremiņ goyen bebakkeņ kura ma tikeb Festus beleņ fudinde yeņ ma nuryiņ. ⁸ Irkeb Pol wor yingeņ ge teņbe, “Nebe Yuda marte tikula muņ kura ma buluņ irde himyen. Al Kuruņyeņ ya balem wor goke buluņ ma nurde himyen. Irde Roma niņ doyaņ al kuruņ Sisaryen mere wor keņkela po gama irde himyen,” inyiņ.

⁹ Gega Festus go gwaha timekeb Yuda mar beleņ biņde igiņ nurnayiņ yeņbe, “Igiņ sopte mulgaņ heņ Yerusalem hurkuke gab merege gor wor nureņ?” ineņ gusuņa iryiņ. ¹⁰ Irkeb wol heņbe, “Nebe Yuda mar buluņ kura ma yirmiņ gobe keņkela wor po nurde ha gogo. Niņgeb gago Roma gabmanyen meteņ al diliņde kandukne sope ire yeņ delger huwarhem. ¹¹ Goyenbe fudinde mata buluņ kura timiņ kenem igiņ goke teņ kameņ. Gote merem moņ. Gega mel Yuda mar gore mere ulner irde haņ gayen fudinde moņ kenem al kura beleņ epte ma wor po mel gote haniņde niryeņ. Niņgeb gar epte moņ yeņ nurde hime geb, Rom kuņ Sisar diliņde gab huwarde mere tiyeņ yeņ momoņ girde hime” inyiņ. ¹² Irkeb Festusya meteņ faraņ marmiņ yago yingeņ uliņ Pol mere tiyyiņ goke sege irdeya gab huwardebe, “Rom kuņ Sisar diliņde huwareņ yaha geb, gwahade po tiyayiņ,” inyiņ.

Festus belej Pol niñ Agripa inyiñ

¹³ Be, naña fay karwo gwahade kamereb Yuda marte doyañ al kuruj Agripaya haymiñ Bernaisiya belej, “Roma gabman al Festus goyen kuj kenye. Irkeb palap nirhar yeñ nuryeñ,” yeñ Sisaria taunde kwaryum. ¹⁴ Be, Agripa go sobamde yara po gor hikeb Festus belej Pol niñ momoñ ire yeñbe gaha inyiñ: “Al kura Feliks belej teñ koyare kerde tubul teñ kuj gobe gar hi. ¹⁵ Yerusalem taunde hurkumiñ. Irkeb pris buda gote karkuwañmiñya Yuda marte doyañ mar parguwakya belej ne hitte wañbe al go merem yañ irde, ‘Ge belej gab al go teñ merere kerde mata buluj tiyañ inayiñ,’ yeñ gusuñañ nirañ. ¹⁶ Irkeb ne belejbe, ‘Roma gabmanyen matarebe al kura merere huwarkeb tagal unnayiñ mar go manañ tumñañ merere huwarnayiñ. Irdeb al goreb mel gote diliñde yingey ge teñ mere tiyyeñ. Gwaha ma tiyyeñ gobe miñ miñmoñ epte ma tagal unnayiñ mar goyen haniñde mekertek,’ yinmiñ. ¹⁷ Gwaha yineñbe tumñañ wañ gar firtiñ geb, fay urkeb mere nurd nurd gayen arañeñ po nure yeñ Pol go tawanañ yinmeke tawayañ. ¹⁸ Irkeb al buda merem yañ irañ mar gore Pol uliñde mata buluj wor po kura wet tiyuj geb, tagalniñ tahañ yimiñ gega, hubu. ¹⁹ Meremiñ kura gobe asem yagot mataya sabaya niñ al goya kadom mohonñde tiyañ. Irde meremiñ kurabe Pol gore al kamtiñ kura denjembe Yesu goyen huwaryiñ hi yekeb goke manañ kadom mohonñde tiyañ. ²⁰ Irkeb gwaha mat kura meremiñ goyen fudinde ma usi goyen bebak titek ma himiñ. Niñgeb bada heñ Pol go, ‘Igiñ Yerusalem taunde hurkuj gor sopte merere huwarayiñ?’ iney gusuñañ irmiñ. ²¹ Gega Pol belej huwardebe, ‘Nebe Roma gabmanyen doyañ al kuruj hitte kuj yeñ diliñ mat huwarde gab mere gayen tagaleñ,’ ninuñ. Gwaha ninkeb bada heñ metey marne hulyañ yirdeb, ‘Belñeñ tukuj koyare kerde doyañ irde hinayiñ. Irkeb kame ga teñ kermeke Sisar hitte kuyeñ,’ yinmiñ,” inyiñ.

²² Be, Agripa belej mere momoñ go nurdeb, “Mere gayen nigeñ wor po nureñ yeñ nurde hime,” inyiñ. Irkeb Festus belejbe, “Gise ga meremiñ nurayiñ,” inyiñ.

²³ Be, fay urkeb Polyen mere nurye yeñbe Agripaya haymiñ Bernaisiya goyen al belej deney turuj dirnayiñ yeñbe doyañ mar karkuwañde umña bidak teñ mere sope ird ird gasuñde kwaryum. Sisaria taunde niñ fuleña mar karkuwañya taun gote doyañ mar manañ yad kwaryum. Be, forok yeñ gasuñmiñyañ keperde tukukeb Festus belej metey marmiñ yinke kuj Pol tawayamiñ. ²⁴ Irkeb Festus belej huwardeb, “Yuda marte doyañ al kuruj Agripaya deñ gar gabu irhañ mar ga nurnañ ko. Al ga keneñ hañ gabe Yuda mar kuruj Sisaria taunde garya Yerusalem taunde hañ mar tumñañ gore, ‘Al gabe daniñ ma tubul teñ dunke mayhet,’ yeñ gusuñañ nirde kwep kwep teñ epte ma tiyañ. ²⁵ Gega mata buluj bebakkeñ kura tiyuj irke goke mayteke kamyey yeñ ma kinmiñ. Irde Pol goreb, ‘Roma gabman doyañ al kuruj hitte kuj yeñ diliñde merere huwareñ,’ yeñ gusuñañ niruñ. Niñgeb goke teñbe al ga teñ kermeke Rom kuyeñ yeñ nurmiñ. ²⁶⁻²⁷ Goyenpoga miñ goke asañ kañ al ga teñ kermeke Roma gabman doyañ al kuruj Sisar hitte kuyeñ yeñ ma nurde hime. Dufaynerbe al merere yirtiñ goyen miñ keñkela ma nurde mali po Sisar hitte yad yermeke kunayiñ gobe igiñ moñ yeñ nurde hime. Niñgeb goke teñbe diliñ mat gago teñ wayhem. Irde Yuda marte doyañ al kuruj Agripa, ge manañ gar ha. Niñgeb ge belej gusuñañ irde mere miñ keneñ bebak teñ gab momoñ nirke asañde kayeñ,” inyiñ.

26

Pol belej Agripa diliñde mere tiyyiñ

¹ Be, Festus belej gwaha yekeb Agripa gore, “Be, gigeñ ge kura tagalke nurniñ,” inyiñ. Irkeb Pol go mere miñ ure yeñbe haniñ tunañ urde gaha inyiñ: ² “Yuda marte doyañ al kuruj Agripa, Yuda mar belej mere ulner irde hañ kuruj gayenbe fudinde moñ yeñ nigeñ ge teñ al hoyañ diliñde moñ delger po huwarde tagaleñ tihim gake amañeñ nurhem. ³ Delger huwarhem gake amañeñ nurde hime ginhem gobe dahade moñ. Gebe Yuda marte mata keñkela wor po nurde hayen. Irde da misiñde wor po nindikeñ Yuda mar uliñ kadom mohonñde teñ hityen goyen wor keñkela nurde hayen. Niñgeb mere tiyyeñ tihim gayen piñeñ ma nurayiñ.

⁴ “Yuda mar kurun gobe ne damde kawan himirin, irde bikken nananer mat wan Yerusalem gor keperde kurun henyabe dahade hinhem goyen kenkela wor po nurde nunej han. ⁵ Ningeb mel gobe ne hakot al fonen hinhemya Farisi mar al henbe daha ten hinhem goyen nurde pasi geb, momon girnin yenbe igin momon girnayin. Farisi marbe Yuda marte tikula tarej wor po tanarde gama irde hanjen. ⁶ Be, hanja merere nerhan gabe Al Kurun belej bikken asininin yago hitte mata kura forok yiyyen yen bin tiyyin goyen ne manan goke doyan irde hime ningeb, gago merere huwarhem. ⁷ Al Kurun belej bin tiyyin gote iginenbe Yuda mar kurun gayen wawunya nankehalya huginen Al Kurun doloj irde henya kentej yen doyan hen hanjen. Gega, doyan al kurun Agripa, Al Kurun belej bin tiyyin goyen nen tumnan doyan irde hityen gote iginen forok yirin goyen goke tagalde himekeb gago Yuda mar belej merem yan nirde han. Iginenbe Yesu kamiyinde mat huwaryin gago. ⁸ Ningeb nebe fudinde wor po Al Kurun belej al kamtinbe sopte yisan hiyyen yen nurde hime. Munan den kurun gar gabu irhan mar gabe danij usi yen nurde han?

⁹ “Bikkenbe ne wor kamiyinde mat sopte huwaryin yen hinhan al Nasaret nin Yesu goke igin ma nurdeb fudinde wor po asogo irej yen nurde hinhem. ¹⁰ Irdeb goyen po gama irdeb kun pris buda gote karkuwanmin momon yirmeke ok ninkeb kun Yesu nin dufaymin sanin irtin mar goyen budam yade koyare yerde hinhem. Irde gasa yirteke kamnan yeke ne manan, ‘Igin gwaha yirnayin,’ yemeke gasa yirde hinhan. ¹¹ Irde huginen Yuda marte gabu yayan kun Yesu nin dufaymin tarej irtin mar go yenenbe bulun bulun yirde gasa yirde hinhem. Irde, ‘Yesu nanyan irde harhoktin unnayin,’ yinen kanduk karkuwan karkuwan yunen hinhem. Nebe go mar goke bene ar wor po yen hinhin geb, yen ge nanjene yen taun hoyande nana gisaw wor kun hinhem.

¹² “Mata gwahade kurun goyen ten kun henya nalu kurarebe pris buda gote karkuwanmin belej igin ninkeb Yesu nin dufaymin tarej irtin mar fere yire yen Yerusalem taunde mat Damaskus taunde kumirin. ¹³ O, Agripa, kun henyabe nana bankehal heke hulsan sanin kura nana folek kurun gore nanjinde mat neyabe al neya kun hinhet mar hitte temeyke kinmirin. ¹⁴ Be, hulsan kurun gore gwaha dirke nen tumnan megen dakten mudunin. Irke al melak kura Yuda marte mere mat, ‘Sol, Sol, danij bulun bulun nirde ha? Asogo nirde fulena nirde ha gobe gigen manan bulun irde ha geb,’ ninyin. ¹⁵ Irkeb ne belej wol henbe Doyan Al Kurun goyen, ‘Gebe ganun?’ inmekeb Doyan Al Kurun belej gaha ninyin: ‘Nebe Yesu. Ge belej mununen bulun bulun nirde ha al goyen. ¹⁶ Ningeb huwara. Hankebe meten alne gire yenbe gago delger hihim. Ningeb delger nenha gaya det budam kame gikala girde hen goyen tumnan kun alya bereya hitte tagalde kun hayin. ¹⁷⁻¹⁸ Nigen po gad germeke Yuda marya al min hoyanya han bana kwayin. Kun ne nin tagalkeb bin bak yenayin. Irkeb Satanyen tarej bana han go tubul ten Al Kurun hitte wanij yenbe ne nin dufaymin tarej irnayin. Irkeb Al Kurun belej mata bulunmin halde yunkeb Al Kurun dirnen wen henayin. Meten go ten hikeyabe Yuda marya al min hoyanya belej mugunen hinayin gega, ne belej doyan girde hen,’ ninyin.

¹⁹ “Ningeb Yuda marte doyan al kurun Agripa, nebe yuwarwarte nanjinde mat Yesu delner forok yen mere niryin goyen pel ma irde gama irmirin. ²⁰ Nebe meremin po gama irdeb Damaskus taunde nin Yuda mar hitte wa Al Kurunyen mere tagalmirin. Irdeb Yerusalem taunde ninnya Yudia nanare ninnya al hitte kun Al Kurunyen mere tagalde hinhem. Irde al min hoyan Yuda mar mon hitte wor Al Kurunyen mere tagalde kun hinhem. Gwahade tagalde kun henyabe, ‘Mata buluntin yubul ten Al Kurun nin bitin mulgan henayin. Gwaha tenbe Al Kurun dilinde mata igin po ten hinayin. Irkeb al hoyan belej denenbe fudinde Al Kurun nin bin mulgan han yen dennayin,’ yen saba yirde hinhem. ²¹ Ne gwaha ten kun himekeb Yuda mar belej goke igin ma nurde Al Kurunyen ya balem bana gon nade mununnin tiyamin. ²² Gega Al Kurun belej faran nurkeb wan wan hanja gago delger huwarde al denjen yanja al maliya hitte Yesu nin tagalde hime. Nebe Moseya Al Kurunyen mere basan marya belej kame mata kura forok

yiyyeñ yitiñ goyen go po tagalde hime. Hoyañ niñ ma tagalde hime. ²³ Mata kame forok yiyyeñ yeñ tagalamiñ gobe Mesaia niñ tagalamiñ. ‘Mesaiabe uliñ misiñ kuruj kateñ gab kamyen. Irde gor mat huwaryen. Mata gobe tiñen wor po. Al kura gwaha ma titiñ. Yeñbe Yuda marya Yuda mar moñ kidoma bana heñ mata buluj teñ hañ marya goyen biñ bak yenayiñ yeñ gogo kamtiñde mat huwaryen,’ yamiñ,” inyiñ.

Pol beleñ Agripa goyen Yesu gama irayiñ inyiñ

²⁴ Be, Pol go yingen ge teñ hako tagalde hikeyabe Festus beleñ merem waldebe, “Pol, gebe kukuwa haha! Dufay karkuwan karkuwan yawarariñ gore girke kukuwa heñ ha gogo,” iney kwep iryiñ. ²⁵ Gega Pol beleñ wol heñbe, “Doyañ al Festus, mere gabe fudinde yeñ hime. Kukuwa heñya ma yeñ hime. ²⁶ Yesu uliñde mata forok yiriñ gobe balmiñ ma forok yiriñ geb, Agripabe mata goyen kenkela nurde hi. Niñgeb mere teñ hime gab yeñbe goke yeñ hi yeñ nurde hi. Goke teñbe nebe kafura ma heñ yeñ diliñ mat igiñ mere ireñ,” inyiñ. ²⁷ Irdeb Agripa keneñbe, “Ge gayen Al Kuruyen mere basañ mar beleñ mere tagalde hinhan goyenbe fudinde yeñ nurde ha? Ne benerbe fudinde yeñ nurde ha yeñ geneñ hime,” inyiñ. ²⁸ Gwaha inke Agripa beleñ wol heñbe, “Gayamuñ gayen po parsay irmekeb Kristen al hiwi yeñ nurde gago kurut nirde ha?” inyiñ. ²⁹ Irkeb wol heñbe, “Nalu ulyañde ma dolfonde goke ma nurde hime. Gega hañka geya al buda kuruj gar heñ merene nurhañ gayen tumñañ ne himiñ gwahade po deñ wor Yesu niñ dufaytiñ sañiñ yirnayiñ yeñ Al Kuruj gusunañ irde hime. Gega gama nirde koyare hinañ yeñ ma dineñ hime,” inyiñ.

³⁰ Irkeb Yuda marte doyañ al kuruj Agripaya haymiñ Bernaisiya Roma gabman doyañ al Festusyabe al buda kuruj gor hinhan goya tumñañ bur yiniñ yeñ huwaramiñ. ³¹ Irdeb mere sope ird ird gasuj go tubul teñ kuñ heñya yingen uliñ mere teñbe, “Al gabe mata buluj kura ma tiyuj gega, da misiñde wor po teñ koyare kerde mayteke kami yeñ kurut yeñ hañ?” yamiñ. ³² Be, Agripa beleñ Festus go, “Al gabe kuñ Sisar diliñde huwarde ga mere tiyen ma yiyuj manhan hañka gayenbe okohom po tubul titeke kuwoñ,” inyiñ.

27

Rom kuñ kuñ niñ Festus beleñ Pol go hakwa hende kiryiñ

¹ Be, Festus gore Pol go Rom taunde teñ kermeke kuyen yeñ nurde al kura deñembe Yulius haniñde kiryiñ. Al gobe “Sisaryen Fuleña Mar” yineñ hañyen gote fuleña mar 100 doyañ yirde hinhin. Goyenterbe al hoyañ kura koyare hinhan mar go manañ al gote haniñde yiriñ. Irke Yulius beleñ mel go yade hakwa teñ Itali nañare kuniñ tikeb neñ manañ Pol go gama irde tumñañ kuniñ titiriñ. ² Be, Sisaria taun neñ hinhetde gorbe hakwa kura Esia nañare niñ taun Adramitium mat wayyiñ goyen kintiriñ. Irdeb hakwa go sopte mulgañ heñ Esia nañare niñ taun makañ siñayañ kweñ teñ hike nurtiriñ. Irde go hende kutiriñ. Hakwa hende gorbe Masedonia nañare niñ taun Tesalonaika niñ al Aristakusya tumñañ kutiriñ. ³ Be, kuñ fay urkeb Saidon taunde forok yitiriñ. Gorbe Yulius beleñ Pol igiñ igiñ ire yeñbe, “Kuñ dige yago kura yena. Irkeb det kurañ nurde ha goyen farañ gurnayiñ,” inyiñ.

⁴ Be, taun go tubul teñ kutekeb meñe kuruj wor po huwarke kuñ kuñniñ meteneñ diriñ. Irkeb Saiprus motmotbe hanniniñ tapa beleñ pel irde ketal urde kutiriñ. ⁵ Irde Saiprus motmot muruj fafor teñbe Silisiaya Pamfilia nañare niñ makañ ala goyen kahal po pateñ kuñ Lisia nañare niñ taun Maira forok yitiriñ. ⁶ Gorbe Yulius beleñ Isip nañare niñ taun Aleksandria niñ hakwa kura goyen Itali nañare kweñ teñ hike kinyiñ. Irdeb hakwa go hende kunañ dinkeb go hende hurkutiriñ.

⁷ Be, kutiriñ gega meñe kuruj huwarkeb wawuj budam makañde hinhet. Irde bekenñde kuñ kuñbe Nidus taunde forok yitiriñ. Irde gor mat Rom po kuniñ yitiriñ gega, meñe muñ kura falmuk ma hiriñ. Irkeb bada heñ hakwa go bul irde Krit motmot muruj deñembe Salmone goyen hanniniñ yase beleñ pel irde motmot go ketal urde kutiriñ. ⁸ Be, kutiriñ goyenbe meñe kuruj po geb, hakwa bemel kuñ kuñ goyen meteneñ diriñ. Irkeb

makan ferej gama irtinej tej kuj tiyuj kura denjembe “Makan Kamtinde” gor forok yitirinj. Tiyuj gobe Lasea taun bindere hinhin.

⁹ Be, belej kuj hinhetya goyenbe naja fay budam wor po yubul titirinj. Irde gonje Yuda marte Binge Kutja Nalu hubu hej meje buluj kuruj forok yeke makejde epte ma kutek nalu hewej tike ¹⁰ Pol belej Yuliusya hakware nij metej marya goyen, “Mel, kuniy yeke kuniy tihit go belenbe kanduk kuruj kenteke geb. Hakwaya samunya yemeyde nindikej manaj buluj hetek geb,” yinej hayhay yiriyj. ¹¹⁻¹² Gega al budam belej, “Garbe meje nalure hakwa hitek monj geb, Finiks taunde kuniy. Gorbe naja buluj heke hakwa hitek gasuj iginj geb, taunde gor hej meje goyen doyanj irde hiteke waj fole tike gab kutek,” yaminj. Finiks taun gobe Krit motmot goyen muruj, naja kurkur belej mat hinhin. Be, al budam gwaha yekeb Yulius belej Polyen mere gama irtinejbe hakware nij metej marte doyanj alya hakwa gote minj al gote mere po fudinde yej nuryinj.

Karam meje kafuram wor po huwaryinj

¹³ Be, kuniy titekeyabe meje iginj mat wake kenerjbe mel gore, “Meje nej yitij go gago forok yihi,” yaminj. Irde anja tuluj tike hurkukeb hakwa go tej Krit motmot goyen makan ferej gama irtinej tej kwaminj. ¹⁴ Gega hej ga monj yuwara meje kuruj Krit motmot dugure mat katyinj. ¹⁵ Irke Finiks taunde kuniy yej tunaj urtirinj gega, meje go kuruj wor po geb kutek monj hekeb tubul tike yej belej po hakwa go tej makanj alare tukurinj. ¹⁶ Irde meje belej dukukeb motmot dirnej kura denjembe Kauda goyen ketal urde kutirinj. Goyenterbe hakwa dirnej kura hakwa kuruj nej kuj hinhete gor fej titinj tuluj tej hinhin goyen buluj hiyyenkek yenje tej hakwa kuruj hende kirinj yej hakware nij metej mar belej kurut yaminj. Metenej yiriyj gega, kamebe tej keraminj. ¹⁷ Irdeb hakwa kuruj go hende kuj hinhete goyen galaj yiyyenkek yenje kanj tarej belej po yade hakwa yufuk bana yerke kurkukeb hakwa goyen he fere titinj yara irde tarej iraminj. Irde Libia nanare nij makanj sijare Sairtis inej hanjyende gor ka kinjiniy karkuwaj gor hanjen geb, hakwa go kuj gor nek yiyyej yej kafura haminj. Irdeb gwaha irteke hakwa ga bekenjde kwi yej anja tubul tike kurkurinj. Goyenbe meje belej tej kuj hinhin po.

¹⁸ Be, karam meje kafuram kuruj goyen munj kura ma falmuk hirinj. Irkeb makanj duba karkuwaj karkuwaj gore waj hakwa go karim ma irde hinhan. Irkeb kuj fay urkeb hakwa goyen munj kura hipirkej hiwi yenje hakware nij metej mar belej tiyuj kurar nij det goyen kura yade makejde yemeyaminj. ¹⁹ Be, sopte po fay urkeb metej mar belej hakware nij metej tej tej det kura yade yemeyaminj. ²⁰ Be, nalu sobamde po makejde hinhete goya goyenbe mejeja makanja goyen kura munj falmuk ma po haryum. Buluj wor po hekeb nanaya dinambeya munj kura ma yintirinj. Irdeb, “Go ma hitek. Makejde po kamnij tihit,” yej nurtirinj.

²¹ Be, al buda kuruj go dula ma tike kuj kuj nalu ulyanjde hirinj. Irkeb Pol belej huwarde gaha yinyinj: “Mel, mere dirminj goyen nurdeb Krit motmot ma tubul titinj manhan kanduk kuruj gahade ma kentewonj. Irde hakware nij detya samunya kuruj gayen ma yemeywonj. ²² Goyenpoga nej al buda kuruj gayenbe kura ma po kamtek. Hakwa po ga buluj hiyyej. Ningeb kafura ma yo. Tarej hej hinayinj. ²³ Nebe Al Kurujyen metej al. Yej ge po metej tej hime. Ningeb hanja wawunbe yende mijonj belej wanbe, ²⁴ Pol kafura ma yo. Gebe Sisar dilijde huwarde mere tiyayinj geb. Irde Al Kuruj belej geya hakwa hende kuj hanj mar buninej nurd yunej faranj yuryej geb go ma kamnayinj,’ nina. ²⁵ Ningeb nebe Al Kuruj belej nina gwahade po forok yiyyej yej hekenj nurde hime. Ningeb goke tenje gago kafura ma hej sanj po hinayinj dinhem. ²⁶ Goyenbe hakwa gabe kuj motmotde kura gor hej gab buluj hiyyej geb, goyen nurde ga hinayinj,” yinyinj.

²⁷ Be, hakwa tej Krit motmotde nij taun kura denjembe “Makan Kamtinde,” go tubul tej waj waj wawun 14 hirinj. Goyenterbe meje belej po dade makanj kura denjem Mediteranian Makan belej gonj dukurinj. Irkeb wawun binde gwahadebe hakware nij

meten mar goreb megen kura bindere hi yara nuramin. ²⁸ Gwahade nurdeb kan yulyan kura tenbe det kanduk ten kan murun kurhan fen tenbe ten kerke makan bana kurkurin. Gwahade irde makan go dukunmin tunan tiyaminbe 40 mita kenamin. Be, mun kura kutnen tenbe sopte po tunan tiyamin. Irde goyareb dukunminbe 30 mita po kenamin. ²⁹ Gwahade kenenbe mongo ugun po kutekeb hakwa ga hora hende hurkun galan yiyyen yenbe anga sipte yade hakwa kimyan beben mat yemeyamin. Gwaha irde gor henbe aranen fay urwon yen nurde hinhan.

³⁰ Goya goyenbe hakware nin meten mar kurabe busaharnin yen anga hoyan kura sopte murun beben mat yemeyhet usi tenbe kun hakwa dirnen biknen isan hen hakwa kurun hende keramin goyen ten kerke makande kurkun hinhin. ³¹ Irkeb Pol beben go yenenbe fuleja marya doyan almin Yuliusya hitte kuben, "Meten mar gayen hakwa ga tubul ten busaharnayinbe den kurun gayen epte ma hinayin," yinyin. ³² Gwaha yinkeb fuleja mar goreb kun hakwa dirnen giti irtin kan go walke makan alare katkeb tubul tiyamin.

³³ Be, nana minge hekeb Pol beben mel go yenenbe, "Nana fay 14 bana gayen kafura wor po hen binde kura ma nan. ³⁴ Goyenbe kuratin mun kura ma kamyen. Ningeb dufaytin tareh irde binde nene tareh po hen hinayin," yen kimnen yiryin. ³⁵ Be, Pol go gwaha yinenbe kun beret tenbe al buda kurun go dilinde beret goke Al Kurun turun irde ubala ten nirin. ³⁶ Irkeb al buda go Pol beben gwaha yinkeb binde igin nurde sanin henbe binde namin. ³⁷ Be, hakwa hende gorbe al 276 hinhet. ³⁸ Be, binde kenkela wor po hen namin. Irde ep irhet yen nurdeb binde kura hinhan gobe hakwa mun kura hipirken hiwi yenbe yade makande yemeyamin.

³⁹ Be, nana fay urkeb hakware nin meten mar beben megen kura kenamin. Goyenpoga nana gor hihit yen bebak ma tiyamin. Irde hakwa kun gor hen hen gasun kura sawsawa minyan goyen kenenbe igin wet gor kunin yen nuramin. ⁴⁰ Irdeb al kurabe kun anga gote kan walde pasi yirkeb al kurabe kun hakwa tigiri ten ten det kimyan beben hiyen gote kan goyen yugu tiyamin. Munan kura marbe hakwa hende nin sel goyen isan hamin. Irkeb hakwa gobe makan sinare sawsawa minyande kurin. ⁴¹ Gega kun henyabe katul kurun hende hurkun nek yen dapsan hirin. Irkeb makan duba karkuwan wan kimyan beben mayke maykeb gilgalan iryin.

⁴² Gwaha tike kenenbe fuleja mar beben al koyare nin yade kun hinhan goyen galun ten kun huginen busaharnak yen bidilare gasa yirnin tiyamin. ⁴³ Gega doyan almin Yulius beben Pol nin nurdeb fuleja marmun utan yiryin. Irdeb, "Fe galun ten ten nurde han mar go wa solok yen galun ten sinare kunayin. ⁴⁴ Irde fe galun ten ten ma nurde han marbe hakwa galan yitinde nin he parwek kura ma det potpot titek kura yanarde galun ten kunayin," yinyin. Be, gwaha mat nen tumnan ala igin po sinare forok yitirin. Al kura ma kamamin.

28

Malta motmot

¹ Be, nen tumnan sinare hetekeb motmotde gor nin mar beben, "Motmot gabe Malta," dinamin. ² Gorbe kigarin kurun katke nana mejek wor po hirin geb, mel gore gargar wor po dirde dukun kak kawalde dunamin. ³ Irkeb Pol beben kun he fere kura tawan kak hende kiryin. Goya goyenbe kunere duwi kura he fere bana gon hinhin geb, kak beben uka irke busaharde katenbe Pol haninde isen bingun tiyyin. ⁴ Irkeb motmotde gor nin al beben kenenbe yingen ulin mere tenbe, "Fudinde wor po, al gabe al gasa yirke kamde kamde al. Ningeb yenbe makande po kamwon gega, go ma kamkeb al banare hi goreb mata bulunminde murungembe kunere beben isa gago," yamin. ⁵ Gega Pol go ulinde misin kura ma nuryin. Irde kunere go taran ten kak alare timiyyin. ⁶ Goyenbe mel gore Polbe haninya ulinya pompom wet yinin tahan ma, huwarde hire mat dilin girgir irke takten mayke bemel po kamej tiya yen nuramin. Irde Pol go daha kura tiyen tiya yen

kenkela po kenej hinhan. Gega daha kura ma tike kenejbe, “Nenbe usi tihit. Al gabe unjgura geb, gago ma kama,” yamiñ.

⁷ Be, Malta motmotde niñ doyañ al kura denjembe Publius goyen gor hinhin. Yenbe neñ hinhet bindere hinhin, irde megenmiñbe kuruj wor po. Be, yeñ beleñ neñ hoy dirke kuñ yeñya wawuj karwo gor firtiriñ. Gor hitekeb yeñ beleñ gargar dirde igiñ igiñ wor po dirke amañeñ nurde hinhet. ⁸ Be, gor hinhetya goyenbe Publius naniñbe ayganyya kasorsorya buluj wor po irkeb gasuñde po firtiñde hinhin. Irkeb Pol go mere momoñmiñ nurdeb kuñ kenej haniñ yerde unej Al Kuruj gusuñañ irkeb igiñ hiriñ. ⁹ Be, goyen kenejbe garbam mar kuruj motmot goyenter niñ goyen pasi po Pol hitte wayamiñ. Irkeb yeñ beleñ garbam mar goke Al Kuruj gusuñañ irkeb igiñ hamiñ. ¹⁰⁻¹¹ Irkeb go kenejbe palap wor po dirde mata igiñ igiñ po diramiñ.

Pol go Rom taunde forok yiriñ

Be, Malta motmotde gorbe gagasi karwo hinhet. Go kamereb hakwa kura meñe kuruj nalu heke gor heñ heñbe nalu go hubu heke kweñ teñ hinhin goyen kenejbe hakwa go hende kutek yitiriñ. Irkeb al buda Malta motmotde niñ gore hakwa hende kuñ heñyabe det goke nurnayiñ yeñbe det galak dirde yingen po yukuj hakwa biñde yerde dunamiñ. Hakwa gobe Isip nañare niñ taun Aleksandria niñ. Hakwa go muruñdebe Grik marte tikula al irawa denjembe Kestaya Poluksyat toneñ yirtiñ.

¹² Be, Malta motmotde matbe kuñ kuñ Sisili motmot kurujde gor niñ taun kura denjembe Sairakus forok yitiriñ. Irde naña fay karwo gor hinhet. ¹³ Irde gor matbe kuñ Itali nañare niñ taun kura Regium forok yitiriñ. Be, firtiriñ fay urkeb taun go tubul teñ kutiriñ. Kuñ heñyabe meñe igiñ mat huwarke igiñ po kutiriñ. Be, wawuj heñ kuñ sopte fay urkeb Itali nañare niñ taun hoyañ kura Puteoli forok yitiriñ. ¹⁴ Gorbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar yupi titiriñ. Irkeb yeñ beleñ pere dirde gargar diramiñ. Be, mel goyabe metej naña unjkureñ gor hinhet. Go kamereb Rom kuniñ yeñ taun go tubul teñ kahañniniñde kutiriñ. ¹⁵ Irkeb al buda kura Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar Rom taunde gor niñ beleñ nende mere momoñ nuramiñ. Irdeb wañ neñ ge doyañ hiniñ yeñ gasuñ kura “Apius Maket” inej hanjyende gor doyañ dirde hinhan. Munañ al buda kurabe taun kura denjembe “Ferd ferd Gasuñ Karwo” inej hanjyende gor wañ doyañ dirde hinhan. Be, kuñ gor forok yeñ Pol beleñ al buda go yeneñ biñde igiñ nurde sañiñ heñ Al Kuruj turuj iryiñ.

¹⁶ Be, kuñ Rom taunde forok yitiriñ. Irkeb Roma gabman beleñ Pol go koyare ma kerdebe ya kura unamiñ. Irke gor heñbe gagasim gagasim ya go damu teñ hinhin. Goyenpoga yeñ unjkureñ po ma hinhin. Fuleña al unjkureñ kura beleñ doyañ irde hinhin.

¹⁷ Be, Pol go kuñ naña fay karwo kamereb Yuda marte doyañ mar gor hinhan goke keya hiriñ. Be, wañ gabu irkeb gaha yinyiñ: “Kadne yago, nebe nende alya bereya buluj ma yirmiñ. Irde asininiñ yagot mata kura ma pel irmiñ. Gega Yuda mar Yerusalem hañ gore merem yañ nirde Roma mar haniñde nerañ. ¹⁸ Irkeb Roma mar beleñ gusuñañ nirañ gega, miñ goke kura mununke kamtek moñ geb, nade siñare nirniñ tiyañ. ¹⁹ Irkeb Yuda mar goreb goke igiñ ma nurañ. Irkeb nebe gwaha kura titek moñ nurdeb, ‘Sisar diliñde ga mere tiyeñ,’ yeñ Roma al go inmiñ. Gega nere al goyen tagal yune yeñ ma gwaha inmiñ. ²⁰ Niñgeb nigen goyen momoñ dire yeñbe gago deñ ge keya hihim. Yuda mar kuruj gare al kame wañ doyañ diriñ yeñ doyañ irde hanjen al goke tagalde himekeb gago koyare nerañ,” yinyiñ.

²¹ Irkeb mel gore wol heñbe, “Yuda mar Yudia nañare hañ gore kura asañ kañ ge niñ momoñ dirdem moñ. Irde nende al kura Yudia nañare mat wayañ gore kura ulger mere buluñeñ kura ma tagalke nurtiñ. ²² Gega al budam hike kwa kuruj gabe deñ Yesu gama irde hañ mar goke tagalde duneñ hañ. Niñgeb goke momoñ dirke nurniñ yeñ nurde hite,” inamiñ.

²³ Be, gwaha inenje sopte gabu irniñ yeñ nalu tiyamiñ. Be, nalu tiyamiñde gor hekeb Pol hinhide gor al karim ma gabu iramiñ. Hañkapyya gabu iramiñ gwahade moñ. Irkeb

wampot mat Al Kuruñ beleñ dirñeñ weñ doyañ yird yird mata goke saba yirke kuñ kuñ wawuñ hiriñ. Irde Yesu niñ momoñ yirmeke bebak tinañ yeñbe Mose beleñ tikula asañde kayyiñ goya Al Kuruñyen mere basañ mar beleñ asañde katiñde gor mat mere gote miñ tagalyiñ. ²⁴ Irkeb kura marbe Pol beleñ mere tiyyiñ gobe fudinde yekeb kurabe usi yeñ nuramiñ. ²⁵ Mel gore gwaha yeke Pol beleñ yeneñbe mere funañ gaha yinyiñ: “Holi Spirit beleñ mere fudinde kura asetiy yago nurnañ yeñ Al Kuruñyen mere basañ al Aisaia momoñ irkeb gahade kayyiñ:

²⁶ ‘Al Kuruñ beleñ Israel mar hitte kuñ gaha yinayiñ nina:

Deñbe merene nurde hinayiñ, irde keneñ hinayiñ gega, bebak ma po teñ hinayiñ.

²⁷ Fudinde wor po, mel gate biñbe sañiñ wor po.

Kirmiñbe migisuñ yurtiñ. Irde diliñbe mala titiñ.

Moñ manhan kirmiñde nurde, diliñde keneñbe biñde bebak wor po teñ ne hitte mulgañ heñ wake sope yirmewoñ, yitiñ hi. *Aisaia 6:9-10*

²⁸⁻²⁹ Niñgeb yiriñ gwahade po deñ Yuda marbe Al Kuruñyen mere pel irde hañyen geb, Al Kuruñ beleñ alya bereya yumulgañ teñ teñ gote mere igiñ goyen al miñ hoyañ Yuda mar moñ hitte teñ kerke kukeb yeñ beleñ gab nurde gama irde hinayiñ goyen momoñ dirde hime gago,” yinyiñ.*

³⁰ Be, Pol gobe ya kura Roma gabman beleñ unke gor heñbe gagasim gagasim damu teñ hinhin. Gorbe dama iraw hikeyabe al beleñ kinniñ yeñ wañ hinhan. Irkeb yeñ beleñ, “Iginge, wañ neneñ hinayiñ,” yineñ hinhin. ³¹ Irkeb kafuram moñ Al Kuruñ beleñ dirñeñ weñ doyañ yird yird mataya Doyañ Al Kuruñ Yesu Kristu niñ tagalde saba yirde hinhin. Irkeb metey teñ hinhin goyen al kura beleñ utañ irtek ma hiriñ.

---

* 28:28-29: Asañ hoyañdeb gahade hi: 29 Irkeb al buda kuruñ gob bur yeñ kuñ heñyabe Pol mere tiyyiñ goke yingey uliñ kadam mohonde tiyamiñ.

Rom

Rom niñ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleñ asañ kayyinj

¹ Nebe Pol, Yesu Kristuyen metej al. Al Kuruj beleñ meremij iginj Yesu niñ yitij goyen tagal tagal niñ tej ne gayen basiña nirde Yesuyen mere basañ al aposel niryinj. ² Be, mere iginj Yesu niñ yitij gobe Yesu megen gar ma wakeya bikkej wor po Al Kuruj beleñ Urmiñ goke biña tej mere basañ marmij porofet yinke Al Kurujyen asañ wukkej wor po bana goñ kayamiñ go goyen. ³ Al Kuruj Urmiñ al hirinj gobe Israel marte doyañ al kuruj Dewityen miñde mat forok yirinj. ⁴ Goyenbe Al Kuruj beleñ Holi Spirityen tareñde al goyen kamtiñde mat isañ hekeb yeñbe Al Kuruj Urmiñ goyen kawan wor po hirinj. Yeñbe Yesu Kristu nende Doyañ Al Kuruj. ⁵ Urmiñ metej tiyyinj goke tejbe neya metej kadne yagoya gayen Al Kuruj beleñ buniñej dirde iginj iginj dirde aposelmiñ dirinj. Go dirinj gobe Urmiñ goke tej Yuda mar moñ al miñ hoyañ kuruj goyen hitte tagalde tukuj hitekeb yeñ ge dufaymiñ tareñ irde meremij gama irde hinayinj yeñbe gogo aposelmiñ dirinj. ⁶ Deñ wor al miñ hoyañ Yuda mar moñ bana mat hoy dirtinj geb, Yesu Kristuyen yufukde hañ mar hitinj hañ.

⁷ Ningeb asañ gabe deñ Rom niñ alya bereya tumñañ Al Kuruj beleñ bubulkunne wor po yeñ nurd duneñbe, “Nere kudiñej henayinj,” yeñ hoy dirinj goke asañ gago kañ hime.

Adoniniñ Al Kurujya Doyañ Al Kuruj Yesu Kristuya beleñ buniñej dirde iginj iginj dirdeb bitinj yisikamke iginj po hiwoñ yeñ nurde hime.

Polbe Rom niñ mar yenmewoj wor po yeñ nuryinj

⁸ Be, asañ kañ hime gayen bana mere meheñde wor po momoj direñ tihim gobe gahade: deñ beleñ Yesu Kristu niñ dufaytiñ sañinj irtinj hañ gote mere momojtiñbe megeñ kuruj gayen ep heñ tukuj hi. Ningeb nebe matatiñ goke Al Kuruj iginj wor po nurd uneñ himyen. Go tej himyen gobe Yesu Kristu beleñ farañ nurkeb gogo tej himyen. ⁹⁻¹⁰ Fudinde, Al Kuruj gusuñanj irde heñya hugiñej deñ ge bene sir ma yeñ hiyen gobe Al Kuruj wor fudinde yeñ nurde hi. Al Kuruj niñ metej tej hime gabe bener mat fudinde wor po mere iginj Urmiñ goke yitij goyen tagalde tukuj himyen. Irde deñ hitte kuñ kuñ niñ kurut yeñ himyen gega, go ma kuñ dinmirinj geb, gayenterbe Al Kurujyen dufayde kenem deñ hitte kuñ kuñ niñ beleñ kerd nunwoñ yeñ nurde gusuñanj irde hime.

¹¹ Fudinde, nebe deñ goyen Holi Spirityen tareñde mata forok yird yird gote tareñ nuntinj goyen kura dunmeke sañinj hewoj yeñ nurdeb deñ hitte kuñ dentek wor po nurde hime. ¹² Gogab denya neya tumñañ heñbe ne beleñ Yesu niñ dufayne tareñ irde himyen goyen deñ beleñ neneñbe tareñ henayinj, irde ne wor deñ dufaytiñ Yesu niñ sañinj irtinj goyen deneneñbe tareñ hewoj. ¹³ Goyenbe, kadne yago, nebe deñ hitte kuñ dene yeñ wawuj budamde kurut yeñ himyen gega, beleñ miñmoñ wor po nirde hike wañ wañ gago hihi goyen nurwoñ yeñ nurde hime. Nebe al miñ hoyañ Yuda mar moñ naña hoyande hañ mar hitte kuñ metej tej gote igineñ yawarde hinhem gwahade goyen po, deñ hitte wor kuñ metej tej gote igineñ yawarmewoj yeñbe gogo deñ hitte kuñ kuñ niñ kurut yeñ himyen.

¹⁴ Be, nebe Grik marya* al miñ hoyañ Grik mar moñya hitte kuñ metej tej tej gobe bada hetek epte moñ, metej go titek po hime. Irde al dufaymiñ wukkek ma dufaymiñ wukkek moñ goke metej tej hayinj ninyinj geb, goyen goke manañ metej tej hittek po himyen. ¹⁵ Gwahade ningeb deñ Rom niñ mar hitte wor kuñ Yesu niñ yitij mere iginj goyen tagaltek wor po nirde hi.

¹⁶ Fudinde, Yesu niñ yitij mere gobe Al Kurujyen tareñ geb, al kura mere go fudinde yeñ nurde gama irde hañ mar goyen iginj Al Kuruj hitte yumulgañ titek hi. Yumulgañ

* 1:14: Grik marbe megen niñ alyen saba karkuwañ yawartinj mar yeñ nurde yuneñ hanjen. Munañ al miñ hoyañbe gwahade yawartinj mar moñ yeñ nurd yuneñ hanjen.

tiyyen mar goyen mehen debe Yuda mar wa yawaryen, irde gab Yuda mar moŋ al miŋ hoyar be kame yawaryen. Niŋgeb goke ten be Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ tagal tagal niŋ memya ma heŋ hime. ¹⁷ Al Kurun be len Yesu niŋ yitiŋ mere goyen hende huwardeb yiŋgen diliŋde al huwak heŋ heŋ belen goyen kawan forok irde hi geb, mere igiŋ gobe Al Kurunyen saŋiŋ diniŋ hime gago. Al Kurun be al kura Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinayiŋ mar go po gab al huwak yen yinyen. Al huwak heŋ heŋ belen hoyar be hubu wor po. Niŋgeb goke Al Kurunyen asan de gahade katiŋ hi:

“Al kura Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ irke Al Kurun be len al huwak yen kinyen al gobe Al Kurunya huginen hiriryen,” yitiŋ hi. *Habakuk 2:4*

Al Kurun be alyen mata bulun goke biŋ ar yen hiyen

¹⁸ Goyenpoga megen niŋ aly bereyabe Al Kurun palap irtek mata ma ten mata bulun po ten han. Go mar gobe mata bulun ten be Al Kurunyen mere fudin de goyen pel irde han yen. Goke ten be Al Kurun saŋiŋmiŋ kurun wor po gore beararmiŋ yikala yirde hiyen. ¹⁹ Al Kurun be al gwahade yen al belen keneŋ bebak tinayiŋ yen be kawan po yikala yirtiŋ geb, al belen Al Kurun be gwahade yen ken kela nurd untek po han yen. ²⁰ Al Kurunyen mataya tareŋmiŋ hubu ma hetek goya gobe al diliŋde epte ma yenen bebak titek. Goyenpoga det Al Kurun be len yirtiŋ goyen yenen be matamiŋya tareŋmiŋya gobe gwahade yen bebak titek. Niŋgeb al kura belen epte ma, “Nebe Al Kurun ma nurde unen hime,” yiyyen.

²¹ Al belen Al Kurun be al gwahade yen nurde hinhan gega, yen be Al Kurun yen denem turun yan ma irde, igiŋ nurd unen unen mata ma ten hinhan. Dufaymiŋ gote iginen be hubu wor po. Dufaymiŋ be kukuwamiŋ wor po geb, kidoma bana han yara Al Kurunyen mere fudin de goyen epte ma bebak titek hinhan. ²² Mel gobe dufay wukkekniniŋ yan yen hinhan gega, kukuwa po heŋ hinhan. ²³ Irdeb Al Kurun gwahader hitiŋ goyen denem turun yan irtiŋen be harhok unen al yiŋgen haniŋde det toneŋ yirtiŋ kame hubu hetek goyen Al Kurun niŋ yen turun yirde hinhan. Det toneŋ yirde hinhan gobe al, nu, dapra, irde det megen gargar kun hitiŋ gote toneŋ yirde doloŋ yirde hinhan.

²⁴ Niŋgeb Al Kurun be len matamiŋ goke yenen unan tikeb dufaymiŋ bulun go po gama irde mata bulun kurun po ten hinhan. Gwaha yirke be megen niŋ mata bulun titek dufaymiŋ go po gama irde lelep mata ten yiŋgen goyen bulun wor po yirde hinhan. ²⁵ Mel gobe Al Kurunyen mere fudin de goyen gama irtiŋen be usi mere gama irde hinhan. Irde Al Kurun, det kurun gayen yiryiŋ al goyen doloŋ irde yen ge meten titŋen be yen belen yiryiŋ det goyen yade doloŋ yirde goke meten ten hinhan. Goyen be huginen turun irtek al be Al Kurun, yen un kuren po. Fudin de wor po.

²⁶ Be, mel gobe mata gwahade ten hinhan geb, gogo Al Kurun be len yubul tike mata memyak ten ten dufay belen po haga yuryiŋ. Gwaha yirke be berebe un yagoya uliŋ gabu ird ird belen wor po goyen tubul ten be bere yiŋgen uliŋ sikken gabu yirde hinhan. ²⁷ Gwahade goyen po, al diriŋ wor berem yagoya uliŋ gabu ird ird belen fudin de goyen tubul ten be al yiŋgen uliŋ sikken gabu ird ird niŋ po pultik yen hinhan. Al yiŋgen uliŋ mata bulun mormok memyak wor po goyen ten heŋ be gote murun gem bulun wor po gobe bikken tamiŋyen hinhan.

²⁸ Goyen be go po moŋ. Al be Al Kurun nurd unen unen niŋ igiŋ ma nurde hinhan geb, yen belen yubul tike yiŋgen de dufay bulun go po gama irde mata bulun Al Kurun be len bisam irtiŋ goyen ten hinhan. ²⁹ Be, gwaha ten hike biŋdebe mata huwak moŋya mata bulunya det uguŋ po yad yad niŋ po dufay heŋ heŋ matayabe dufay bulunya kurayen kurayen gore po maŋiŋ hitiŋ hinhan. Irde kadom igiŋ mat hike yenen be daniŋ nen gwahade moŋ yen nurd nurd mata, al gasa yirke kamde kamde mata, fuleŋa mata, al usi yird yird mata, al bulun yird yird mataya al yiya yird yird matayabe kurun wor po.

³⁰ Go mar gobe mere bulun mat ten ten mata, Al Kurun niŋ igiŋ ma nurd unen unen mata, parpar mata, nen nurhet nurhet matayabe, yiŋgen ge turun turun ten ten mataya ten hinhan. Irde mata bulun tiŋen yiŋgen forok yirde hinhan. Irdeb miliŋya naniŋyat

mere ma nurde hinhan. ³¹ Go mar gobe dufay igij miŋmoŋ, irde mere kura teŋ go ma gama ird ird mata, al hoyañ niŋ amaŋeŋ ma nurd nurd matayabe, al hoyañ bunineŋ nurd yuneŋ yuneŋ matabe hubu wor po. ³² Mata go teŋ haŋ marbe Al Kurun beleŋ gasa yirke kamnayiŋ yeŋ Al Kurunyen saba saŋiŋ huwak wor po goyenter yitiŋ gobe nurde haŋyen gega, mata buluŋ go teŋ teŋ niŋ bada ma heŋ haŋyen. Goyenbe go po moŋ. Mel gobe al kura diliŋde mata goyen teŋ hike yeneŋbe, “Mata igiŋ tahaŋ,” yineŋ turuŋ yirde haŋyen.

2

Mata buluŋ marbe Al Kurun beleŋ merem yaŋ yiryen

¹ Niŋgeb deŋ megen niŋ marbe mata buluŋniniŋ ga moŋ yeŋ kadtiŋde mata kura yeneŋ goke tagal yuneŋ haŋ gobe igiŋ ma teŋ haŋ. Kadtiŋde mata goke yeŋ haŋ gobe dindikeŋ wor mata buluŋ gwahade po teŋ haŋ geb, meretiŋ goreb dindikeŋ goyen po merem yaŋ dirde hi. ² Al Kurun beleŋ mata gwahade teŋ haŋ mar goyen merem yaŋ yiryen gobe mali mali ma yiryen, mata buluŋmiŋ goyen keŋkela bebak yirdeb merem yaŋ yiryen yeŋ nurde hite. ³ Niŋgeb deŋ megen niŋ mar beleŋ al kura mata buluŋ tikeb goke tagalde haŋyen gega, deŋ wor mata buluŋ goyen teŋ haŋyen kenem Al Kurun beleŋ matatiŋ goke merem yaŋ ma diryen yeŋ nurde haŋ? ⁴ Irde Al Kurun beleŋ igiŋ igiŋ dirke mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kurun niŋ bitiŋ mulgaŋ hamiŋ goyen bebak ma teŋ haŋ? Niŋgeb yeŋ beleŋ igiŋ igiŋ dirde mata buluŋtiŋ goke araŋeŋ ma merem yaŋ dirdeb bitiŋ mulgaŋ hewoŋ yeŋ doyaŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hiyen goyen det dirneŋ yeŋ nurde haŋ?

⁵ Goyenpoga deŋbe tonanŋtiŋ tareŋ wor po, irde mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kurun niŋ bitiŋ mulgaŋ hetek dufay ma heŋ haŋ geb, mata buluŋ teŋ tebaŋ teŋ hikeb mata buluŋtiŋ kurun wor po heŋ hi. Gwaha teŋ hike kuŋ kuŋ nalu funaŋ forok yekeb Al Kurun beleŋ mata buluŋtiŋ kurun goke bearar teŋ goke merem yaŋ wor po diryen. Yeŋ beleŋ merem yaŋ diryen gobe huwak mat diryen geb, al kura beleŋ goke daniŋ gwaha taha intek moŋ. ⁶ Al Kurunbe megen niŋ alya bereya kurun gayen matamiŋ dahade teŋ hitiŋ gobe muruŋgem wor gwahade po yunyen. ⁷ Al kura hugineŋ mata igiŋ po teŋ heŋya Al Kurun deŋem turuŋ yaŋ irde palap irde yeŋya hugineŋ hiwoŋ yeŋbe gwahade heŋ heŋ beleŋ niŋ nankeŋeŋ haŋ marbe Al Kurun beleŋ yiŋgeŋya hugineŋ heŋ heŋ mata goyen yunyen. ⁸ Gega al kura yiŋgeŋ ge po nurde haŋ marya Al Kurunyen mere fudiŋde pel irde mata buluŋ po gama irde haŋ maryabe Al Kurunyen bearar bana po heŋ gote muruŋgem buluŋ wor po tenayiŋ. ⁹ Niŋgeb al kura Al Kurun diliŋde mata buluŋ teŋ haŋ marbe tumŋaŋ kanduk kurun bana heŋ biŋ misiŋ wor po nurde hinayiŋ. Mata gwahade gobe Yuda mar hitte forok yiyyen, irde Grik mar hitte wor forok yiyyen. ¹⁰ Munaŋ al kura Al Kurun diliŋde mata igiŋ teŋ haŋ marbe tumŋaŋ Al Kurun beleŋ deŋem turuŋ yaŋ yirde, turuŋ yirde, biŋ yisikamke igiŋ po hinayiŋ. Mata gwahade gobe Yuda mar hitte forok yiyyen, irde Grik mar hitte wor forok yiyyen. ¹¹ Al Kurunbe al miŋ kura po igiŋ yirde al miŋ hoyanbe buluŋ yirde ma teŋ hiyen geb, gogo al tumŋaŋ hitte gwahade po forok iryen.

¹² Be, Yuda mar moŋ al miŋ hoyañ Moseyen saba ma nurdeya ga mata buluŋ teŋ haŋ marbe Al Kurun beleŋ gwamuŋ yuryen gega, Moseyen saba go hende ma huwarde gwamuŋ yuryen. Munaŋ Yuda mar, Moseyen saba nurdeya ga mata buluŋ teŋ haŋ marbe Moseyen saba go hende huwarde merem yaŋ yiryen. ¹³ Gobe Moseyen saba duliŋ nurde haŋ marbe Al Kurun diliŋde huwak moŋ, munaŋ saba goyen nurde gama irde haŋ marbe al huwak yeŋ yinyen geb, gago dineŋ hime. ¹⁴ Be, al miŋ hoyañ Yuda mar moŋ Moseyen saba go ma nurde haŋ mar kurabe ma nurde heŋya saba goyen gama irde haŋyen. Al gwahade gobe yiŋgeŋ Moseyen saba goyen nurtiŋ yara geb, Moseyen sabare mata gwaha gwaha teŋ hinayiŋ yitiŋ goyen biŋde po pul yeke gama irde haŋyen. ¹⁵ Go teŋ haŋ gobe mel gore ma nurde hikeya biŋ bana Moseyen saba goyen kirtiŋ yara haŋ goyen dikala dirde haŋ. Irde mata buluŋ niŋbe biŋde mat buluŋ yeŋ nurde haŋ, munaŋ mata igiŋ niŋbe igiŋ yeŋ nurde haŋ. ¹⁶ Be, Al Kurun beleŋ al merem yaŋ yird yird gobe nalu funanŋde

forok yiyyerj. Go nalurebe Al Kurunj belej Yesu Kristu inke alyen dufay bulun banare hitij goyen kawan yirde goke merem yanj yiryerj. Yesu nij yitij mere iginj ne belej tagalde himyen gore mere gayen kawan po dikala dirde hi.

Yuda marya Moseyen sabaya

¹⁷ Be, deŋ haŋ bana goyen al kura belej, “Neŋbe Yuda mar. Irde Al Kurunj belej saba Mose unyiŋ goyen keŋkela gama irde hityen geb, neŋ po gab Al Kurunya awalikde hite,” yeŋ yiŋgeŋ ge turunj turunj teŋ haŋyen. ¹⁸ Go mar goreb, “Neŋbe Al Kurunjen dufay kenej bebak teŋ hityen. Irde Moseyen saba gama irde iginj mat po mata teŋ hityen geb, damiŋbe iginj munaŋ damiŋbe bulun goyen keŋkela bebak teŋ hityen,” yeŋ haŋyen. ¹⁹ Irdeb, “Neŋbe al kura diliŋ titmiŋ yara Al Kurunj nurde unej unej belej ma kenej haŋ mar goyen belej yikala yirde hityen. Irde mata bulun gote kidoma bana haŋ mar gote hulsi yara heŋbe Al Kurunjen mere keŋkela bebak yirde hityen,” yeŋ haŋyen. ²⁰ Irde Moseyen saba bana mere fudinde gobe nurd pasi hitij yeŋ nurdeb, “Al dufaymiŋ kukuwamneŋ marte mata sope irde, al kura diriŋ kalak yara Al Kurunjen mata keŋkela ma bebak teŋ haŋ mar goyen saba fudinde yirde hityen,” yeŋ haŋyen.

²¹ Goyenpoga deŋ gwahade nurde al hoyan saba yirde haŋ marbe dahade niŋgeb dindikerbe sabatiŋ goyen gama ma yirde haŋ? Al hoyanbe kawe ma teŋ hinayiŋ yineŋ haŋ gega, dindikerbe daniŋ kawe teŋ haŋ? ²² Deŋ belej al hoyanbe, “Al berem yanbe bere hoyanya duwan teŋ teŋ mata ma teŋ hinayiŋ,” yineŋ haŋ gega, deŋbe go mata goyen teŋ haŋ. Irde det toneŋ yirtiŋ goyen doloŋ yird yird matamiŋ goke bulun wor po nurd yuneŋ haŋ gega, daniŋ geb det toneŋ doloŋ yird yird gasunde kuŋ detmiŋ kawe teŋ haŋ? ²³ Deŋbe Moseyen saba nurde haŋ go muŋ goke turunj turunj teŋ haŋ gega, sabamiŋ goyen pel irde mata bulun teŋ haŋ goreb Al Kurunjen deŋem bulun irde haŋ. ²⁴ Deŋ Yuda marte mata gokeb Al Kurunjen asaŋde gahade katiŋ hi: “Deŋ gore mata bulun tikeb al miŋ hoyan Yuda mar moŋ belej deneŋbe Al Kurunj nanyaŋ irde haŋ,” yitiŋ.

²⁵ Be, deŋ belej Moseyen saba keŋkela gama irde haŋ kenem guba yeŋ yeŋ mata gobe miŋ miŋyaŋ hiyyeŋ. Goyenpoga sabamiŋ go walde haŋ kenem guba yitiŋ haŋ gobe miŋ miŋmoŋ heŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ yara henayiŋ. ²⁶ Gega al miŋ hoyan Yuda mar moŋ gore Moseyen saba keŋkela gama irde hinayiŋ kenem mel gobe guba ma yitiŋ gega, Al Kurunj diliŋdebe guba yitiŋ yara henayiŋ. ²⁷ Niŋgeb al miŋ hoyan Yuda mar moŋ guba ma yitiŋ goreb Moseyen saba keŋkela gama irde hinayiŋ gobe go mar goreb deŋ Yuda mar Moseyen saba keŋkela nurtiŋ irde guba yitiŋ gega saba pel irde haŋ mar goyen kame Al Kurunj diliŋde huwarde merem yanj dirnayiŋ.

²⁸ Fudinde, al kura Yuda marte mata gama irdeb uliŋde po Yuda mar al hiyyeŋ, goyenpoga Al Kurunj diliŋdebe Yuda mar al fudinde ma hiyyeŋ. Uliŋde po guba yiyyerbe epte ma Yuda mar al fudinde hiyyeŋ. ²⁹ Niŋgeb al kura biŋde mat wor po Al Kurunj nurd unej haŋ mar go po gab Yuda mar fudinde wor po. Irde Al Kurunj diliŋde guba yeŋ yeŋ mata fudindebe duliŋ Moseyen saba hende hendem po gama irde sisihik walde hinayiŋ gogo moŋ. Guba yeŋ yeŋ mata fudindebe Holi Spirit belej al biŋde dufayya mataya gergeŋ yiryerj gogo. Al gwahade gobe al megen nij belej ma turunj yirnaŋiŋ. Al Kurunj belej po gab turunj yirde hiyerj.

3

Al Kurunjen mata huwak

¹ Be, Yuda marbe gwahade geb Yuda mar al heŋ heŋ gote igineŋbe dahade? Irde guba yeŋ Yuda mar henayiŋ gote igineŋ igiŋbe dahade go goyen tenayiŋ? ² Fudinde, Yuda mar hittebe det iginj budam haŋ. Goyenbe det iginj budam haŋ bana goyen det kurunj wor pobe Al Kurunj belej Yuda mar goyen basiŋa yirdeb meremiŋ yunyiŋ gogo.

³ Goyenpoga Yuda mar kurabe Al Kurunj belej meremiŋ yunyiŋ goyen biŋde mat fudinde yeŋ ma nurdeb gama ma iramiŋ. Gwahade niŋgeb mel gote matamiŋ goke Al Kurunj belej iginj ma nurdeb bikkeŋ mel goke biŋa tiyyiŋ goyen walyeŋ? ⁴ Epte moŋ wor

po. Megen niñ marbe gwaha gwaha titek yeñ biña teñ hanñyen goyen ma gama irde usi po teñ hanñyen gega, Al Kurunbe mere teñbe goyen po gama irde hiyen. Niñgeb goke teñbe Al Kurunñyen asañde gahade katiñ hi:

“Doyañ Al Kurun, ge beleş merere huwarde mere tikeb mata huwakge kawan hiyyeñ, irde al kura beleş usi tiya gintek ma hayiñ,” yitiñ. *Tikiñ 51:4*

⁵ Goyenbe megen niñ marte matare gaha yeweñ geb, mere gabe igiñ ma bulun goyen dufay henañ ko. Mere gobe gahade: Al Kurunbe al huwak wor po goyen nende mata bulun beleş kawan wor po irde hi kenem goke daha yetek? “Daniñ mata bulunniñ goke Al Kurun beleş bearar teñbe gote murun gem bulun duneñ hi? Gobe igiñ ma tiya!” yetek? ⁶ Moñ, epte ma gwaha yetek! Munañ mere goyen fudinde manhan megen niñ marte mata bulun gote murun gembe epte ma yunwoñ. ⁷ Gega al kura beleş dufaymiñ soñ hekeb, “Ne beleş usi mata timekeb gore Al Kurunbe mata fudinde po teñ hi goyen kawan iryeñ. Irkeb deñem turunñ yanñ hiyyeñ. Goyenbe dahade geb Al Kurun beleş mata bulun al nineñ merem yanñ niryeñ? Epte moñ!” yiyyeñ. ⁸ Mere gobe kukuwamñeñ wor po. Mere gobe, “Kame mata igiñ forok yeñ yeñ ge teñ mata bulun teñ hitek,” yeñ hanñyen go goya tunande. Goyenbe al kura beleş neñ gayen mere bulun mat dird dird niñ teñbe neñ ge yeñ, “Mel gore al saba gwahade yirde hañ,” dineñ hañ. Niñgeb go mar gobe Al Kurun beleş mere teñ hañ gote murun gem bulun wor po yuntek mata goyen gogo teñ hañ.

Megen niñ marbe tumñañ mata bulun miñyan

⁹ Be, gwahade niñgeb neñ Yuda marbe al miñ hoyañ Yuda mar moñ gote folek? Moñ. Ne beleş meheñde Yuda mar ma al miñ hoyañ wet kura goyen tumñañ mata bulun bana hañ dinhem gogo. ¹⁰ Be, mere gokeb Al Kurunñyen asañde gahade katiñ hi:

“Al Kurun diliñde al huwakbe hubu wor po.

Al kura huwak ma po hi.

¹¹ Al kura Al Kurunñyen mere bebak ma po teñ hi. Hubu wor po.

Al unjkureñ muñ kura Al Kurun niñ ma nanñkeneñ hi.

¹² Al tumñañ soñ heñ mata bulunde katiñ geb,

Al Kurunñyen meter epte ma titek hañ.

Al unjkureñ muñ kura mata igiñ titek ma hi. Hubu wor po.” *Tikiñ 14:1-3; 53:1-3; Eklisiastis 7:20*

¹³ “Al hapekbe al mete titek gasun yara geb, meremiñ gore al hoyañ bulun yirde hi.

Irde melak beleşbe usi mere po teñ hi.”

Tikiñ 5:9

“Irde dinondebe kunere duwi beleş al yisike kamde hanñyen det goyen hañ.” *Tikiñ 140:3*

¹⁴ “Mohondebe al karan yurde al biñ misiñ katted mere beleş po makiñ hi.” *Tikiñ 10:7*

¹⁵ “Kahanbe hugiñeñ al gasa yirke kamde kamde niñ po arañeñ kuñ hañ.

¹⁶ Yeñ beleş naña damde kunayiñ kurun gobe hugiñeñ al bulun yirde, kanduk kurun wor po yuneñ hañ.

¹⁷ Yeñbe al biñ kamke igiñ heñ heñ beleşbe go ma nurde hañ.”

Aisaia 59:7-8

¹⁸ “Go mar gobe Al Kurun niñ kafura ma heñ hañ,” yitiñ hi.

Tikiñ 36:1

¹⁹ Be, neñbe Moseyen saba bana mere yitiñ kurun gobe saba gote yufuk bana hañ mar goke yitiñ yeñ nurde hite. Gogab megen niñ al kura beleş mata bulunmiñ goke epte ma, “Nebe al huwak,” yiyyeñ, irde megen niñ mar tumñañ Al Kurun diliñde uliñde merem yanñ henayiñ. ²⁰ Niñgeb al kura Moseyen saba tumñañ gama irtek miñmoñ geb, al tumñañ epte ma Al Kurun diliñde al huwak henayiñ. Gwahade yarabe Moseyen saba goreb mata bulunniñ kawan dikala dirke yeneñ bebak teñ hityen.

Al Kurun diliñde huwak heñ heñ beleş

²¹ Niñgeb Al Kurun diliñde al huwak heñ heñ beleş hoyañ dikala dirtiñ hi. Gobe Moseyen saba moñ. Beleş goke bikkeñ Mose beleş sabamiñde tagalyiñ, irde Al Kurunñyen mere basañ mar porofet wor goke tagalamiñ. ²² Niñgeb al kura Yesu Kristu niñ dufaymiñ

tarej irnayin marbe tumjan Al Kurun belej al huwak yinyen. Yesu nin dufaymin sanj irtin mar bana kurabe huwak, munan kurabe huwak moj ma yinyen. Tumjan tunande ala al huwak yinyen. ²³ Fudinde, al tumjan Al Kurun dilinde mata bulun titin ala geb, Al Kurunyen tarej turun yan bana epte ma hitek han. ²⁴ Gega Al Kurun belej buninen yirde igin igin yirde hiyen geb, Yesu Kristu belej yumulgan tej tej belej kirtin goyen gama irde hinayin marbe al huwak yey yinyen. Goyenbe gwahade hej hej gobe murungem moj, dulin gwahade hinayin. ²⁵ Al Kurunbe al kura Yesu Kristu belej yey ge tej darim wok irde kamyin goke dufaymin tarej irkeb mata bulunmin halde yunen yey Yesu goyen tej kerke katyin. Irde alyen mata bulun nin tej dapna gasa yirde Al Kurun galak irtin yara hirin. Al Kurun belej go tiyyin gobe matamin huwak goyen Urmin ulinde kawan forok iryin. Kawan forok iryin gobe Al Kurun belej bikken al mata bulun tej hinhan goyen goke ma nurde aranen bearar ma tej gote murungem ma yunen hinhide mat gogo matamin huwak goyen kawan forok iryin. ²⁶ Al Kurun belej Yesu ulinde mata buluninin gote murungem unyin gobe Al Kurunbe al huwak goyen kawan dikala dird dird ninbe gogo tiyyin. Gwaha tiyyin al gobe al huwak wor po. Irde al kura Yesu nin dufaymin sanj irnayin marbe tumjan al huwak yey yinyen goyen kawan dikala diren yenbe gogo tiyyin.

²⁷ Ningeb nej albe da mataninin goke turun turun tej hitek? Irde belnen damin go goyen gama irde al huwak hetek? Moseyen saba gama irde Al Kurun dilinde al huwak hetek? Epte moj! Yesu nin dufayminin tarej irteke gab Al Kurun belej al huwak yey dinyen. ²⁸ Fudinde, albe epte ma Moseyen saba gama irde Al Kurun dilinde al huwak henayin yey nurde hite. Yesu nin dufayminin tarej irde gab al huwak henayin yey nurde hite. ²⁹ Be, Al Kurun gayen Yuda marte Al Kurun po? Yenbe al min hoyan Yuda mar moj gote Al Kurun moj? Moj geb! Yenbe al min hoyan gote Al Kurun manan geb. ³⁰ Ga yihim gabe Al Kurunbe unkenen po geb, gago yihim. Ningeb Yuda mar guba yey hanjen goya al min hoyan guba ma yey hanjen goya goyen Yesu nin dufaymin sanj irnayinbe tumjan Al Kurun dilinde huwak yey yinyen. ³¹ Be, gwahade ningeb nenbe Yesu nin dufayminin tarej irde hityen geb, Moseyen sababe pel irde mali mali mata titek? Moj, epte ma gwaha titek. Nej belej Yesu nin dufayminin tarej irde hitekbe Moseyen saba gote min kurun goyen tumjan gama irde pasi hetek.

4

Abrahambe al huwak

¹ Be, Abrahambe nej Yuda marte asininin. Ningeb Abrahambe daha tiyyin goyen goke nurtek. Gogab Yesu Kristu nin dufay sanj ird ird mata goyen bebak titek. ² Be, Abrahambe mata igin tej hinhin gore Al Kurun dilinde al huwak iryin manhan matamin goke yingen ge turun turun tiwon. Gega matamin goke kura Al Kurun dilinde turun turun titek moj hinhin. ³ Ningeb goke Al Kurunyen asande dahade katin hi? Merebe gahade: "Abraham go Al Kurun belej mere iryin goyen fudinde yey nurdeb dufaymin tarej iryin. Irkeb Al Kurun belej go kenenbe al huwak yey nurd unyin," yitin hi.

⁴ Be, al kura meten tikeb meten gote min al gore murungem unyen. Ningeb murungem gobe meten tiyyen gote damum geb, dulin una ma yetek. ⁵ Goyenpoga Al Kurunbe al kura mata igin tiyyen goke al huwak ma inyen. Gwahade yarabe al kura Al Kurun belej mata bulun mar goyen igin al huwak yiryen yey nurde yey ge dufaymin tarej irkeb goke Al Kurun belej al go al huwak yey nurd unyen. ⁶ Ningeb Israel marte doyan al kurun Dewit manan al kura Al Kurun belej al gote meten dahade tiya goke ma nurdeb al huwak inyen al gobe Al Kurun belej guram irde sanj irtin al wor po yey nurdeb gaha yirin:

⁷ "Al kura Al Kurun belej mata bulunmin halde unenbe mata bulun minmoj inyen al gobe amanen wor po nurde hiyen.

⁸ Irde al kura Doyan Al Kurun belej mata bulunmin goke ma nuryen al gobe amanen wor po nurde hiyen," yitin hi.

Tikin 32:1-2

⁹ Be, Al Kurun beley gwaha mat guram yirde tarej yirtek marbe Yuda mar guba yey hanjen goyen po guram yiryen? Ma, al min hoyan Yuda mar mon guba ma yey hanjen goyen manan guram yiryen? Tumnan guram yiryen geb. Be, Abraham nin nurnan. Nejnbe, "Abraham beley Al Kurun nin dufaymin tarej irke Al Kurun beley al huwak inyin," yihit. ¹⁰ Gega Abrahambe daha nana Al Kurun dilinde al huwak hirinj? Guba yirin kamere ma guba ma yirinya? Yey al huwak hirinj gobe guba ma yirinya al huwak hirinj. ¹¹ Irdeb kame gab guba yirin. Guba yirin gobe yey beley guba ma yey Al Kurun nin dufaymin saninj iryin goke ten Al Kurun beley al huwak inyin gobe fudinde yey bebak ten ten nin gogo guba yirin. Ningeb yeybe al kura guba ma yitin gega, Al Kurun nin dufaymin tarej irde han mar kurun gote nani hitin hi. Gobe go mar goyen Al Kurun dilinde al huwak yey nurd yunen yeybe gogo Al Kurun beley Abraham goyen gwaha iryin. ¹² Irde Abrahambe al guba yey hanjen marte nani manan. Goyenbe tumnan mon. Guba yitin mar bana gon al kura Abraham beley guba ma yey Al Kurun nin dufaymin tarej iryin mata goyen gama irde han mar gote nani hitin hi.

Al Kurunbe bija tiyyin goyen gama iryin

¹³ Be, Abrahamya fonenmin yagoyabe kame megen kurun gayen ten gote min mar henayin yey Al Kurun beley Abraham dilinde bija tiyyin gobe Abraham gore Moseyen saba gama irde hike gogo bija tiyyin? Mon. Gwaha titnenbe Al Kurun nin dufaymin saninj irke gab al huwak inenbe gogo bija tiyyin. ¹⁴ Ningeb Al Kurun beley bija tiyyin goyen Moseyen saba gama irde ga tetek manhan Al Kurun nin dufay tarej ird ird gobe min minmon hewon. Irde Al Kurun beley Abraham hitte bija tiyyin goyen wor min minmon hewon. Goyenpoga gwahade mon. ¹⁵ Moseyen sababe hi gega, al beley goyen ma gama irde hikeb goreb Al Kurunyen bearar bana yuku hiyen. Goyenbe Moseyen saba goyen minmon manhan al beley mata kura tike mata bulunbe gogo taha ma inen hiwon.

¹⁶ Ningeb albe Yesu Kristu nin dufaymin tarej irke gab Al Kurun beley bikken detmin yunen yey bija tiyyin goyen yunen. Gogab Al Kurun beley buninen yirde igin igin yirdeb detmin dulin yunen yey bija tiyyin goyen Abrahamyen asem yey dufaymin yey ge saninj irnayin mar goyen tumnan fudinde wor po tenayin. Al kura Yuda mar Moseyen saba bana han gore Yesu Kristu nin dufaymin tarej irtin kenem yeybe Abrahamyen dirnen yey geb, Al Kurun beley yey ge bija tiyyin goyen tenayin. Irde al kura al min hoyan Moseyen saba bana ma han gore Yesu Kristu nin dufaymin tarej irtin kenem yey wor Abrahamyen dirnen yey geb, yey wor tenayin. ¹⁷ Ningeb gokeb Al Kurunyen asande gahade katin hi: "Ne beley al min kurayen kurayen kame forok yenayin kurun gote asem girhem," yitin. Ningeb Abraham gobe Al Kurun dilinde adoninin. Abraham gobe Al Kurun beley al kamtin wor igin yisan hiyyen, irde det minmon wor pore mat det forok yiryen yey dufaymin yey ge saninj iryin. ¹⁸ Abrahambe gwaha mat kura dirin minyan hewen yey ma nurde hinhina goyenter Al Kurun beley bija tenya, "Asige yagobe budam wor po henayin," inyin goyen fudinde yey nurde dirin nin doyan hen hihin. Ningeb Al Kurun beley inyin gwahade po, al min kurayen kurayen kurun gote asem hirinj. ¹⁹ Be, yey hitte dirin forok ma yekeyabe damam 100 hen alik bulun po hen gwaha mat kura dirin forok irtek ma hirinj. Irde berem Sara wor gwahade po dirin yad yad nalumbe fole wor po tiyyin. Gega Abrahambe Al Kurun beley dirin ma nunen hi yey dufaymin tarej ird ird goyen yul ma yirin. ²⁰⁻²¹ Yeybe Al Kurun beley yey ge bija tiyyin goke heken nurdeb dufay budam ma iryin. Irdeb Al Kurun beley bija tiyyin kurun goyen igin forok irde nunyen yey nurde hihin geb, yey ge dufaymin tarej irde hihin gore saninj irkeb Al Kurun denem turun yan irde hihin. ²² Ningeb Al Kurun beley dufaymin tarej goyen kenenbe, "Yeybe al huwak," yirin. ²³ Goyenbe Al Kurun beley asanminde mere bilmin "Yeybe al huwak," yirin gobe Abraham yey ge po ma yirin. ²⁴ Mere gobe nen gayen gake manan yirin. Nejnbe Doyan Al Kuruninin Yesu kaminde mat isan hirinj al Al Kurun goke dufaymin tarej irde hite geb, al huwak yey nurd dunyen. ²⁵ Yesube nende mata

buluḡ niḡ teḡ kamyiḡ. Irkeb Al Kuruḡ beleḡ neḡ gayen diliḡde al huwak dire yeḡ Yesu go kamyiḡde mat isaḡ heke huwaryiḡ.

5

Al huwak heḡ heḡ niḡ hoy diriḡ

¹ Be, gwahade niḡgeb Yesu niḡ dufayniniḡ saḡiḡ irtekeb Al Kuruḡ beleḡ al huwak dinyiḡ. Niḡgeb neḡbe Doyaḡ Al Kuruḡniniḡ Yesu Kristu hitte mat Al Kuruḡya awalikde hite. ² Neḡ beleḡ Yesu niḡ dufayniniḡ tareḡ irtekeb Yesu Kristu gore Al Kuruḡ beleḡ bunineḡ dirde igiḡ igiḡ dird dird bana hurkuḡ hurkuḡ beleḡ kerd dunyiḡ. Irkeb neḡbe go bana hite gago. Irde kame Al Kuruḡyen tareḡ turḡuḡ yaḡ bana hitek yeḡ nurde goke doyaḡ heḡ hite geb, amaḡ heḡ hityen. ³ Irde kanduk kurayen kurayen yeneḡ hite gega, amaḡ heḡ hityen. Gobe kanduk gore saḡiḡ dirkeb kanduk hoyaḡ kura wayyeḡ gega, yul ma yeḡ hitek, ⁴ irde kanduk yeneḡ yul ma yetekbe mata buluḡ titek dufay goyen igiḡ fole irde hitek, irde mata buluḡ titek dufay goyen igiḡ fole irde hitekbe kame Al Kuruḡ beleḡ goke igiḡ igiḡ diriyeḡ yeḡ goke doyaḡ heḡ hitek geb, gogo kanduk kurayen kurayen yeneḡ hityen gega, amaḡ heḡ hityen. ⁵ Be, Holi Spirit Al Kuruḡ beleḡ dunyiḡ gore Al Kuruḡ beleḡ neḡ gayen bubulkuḡne wor po yeḡ nurde duneḡ hiyeḡ goyen fe wogortiḡ yara irde dunyiḡ. Niḡgeb Al Kuruḡ beleḡ igiḡ igiḡ diriyeḡ yeḡ goke doyaḡ heḡ heḡ gobe miḡ miḡmoḡ yeḡ ma nurde hite.

⁶ Fudinde, neḡbe mata buluḡ bana po heḡ gwaha mat kura nindikeḡ sope irtek miḡmoḡ wor po hitekeyabe Al Kuruḡ beleḡ nalu goyenter gwaha tiyeḡ yiriḡyab Yesu Kristu beleḡ Al Kuruḡ ma nurd uneḡ mata buluḡ teḡ haḡ mar niḡ teḡ kamyiḡ. ⁷ Fudinde, al kura al huwak kura goke teḡ igiḡ kameḡ yeḡ yeḡbe meteneḡ wor po. Al igiḡ kura goke teḡ igiḡ kamtek yeḡ haḡ mar wor budam moḡ, yuḡkureḡeḡ po haḡ. ⁸ Goyenpoga Yesu Kristube neḡ gayen mata buluḡ bana po hitekeya neḡ ge teḡ kamyiḡ. Al Kuruḡbe neḡ gayen bubulkuḡne wor po yeḡ nurde duneḡ hiyeḡ goyen gwaha matbe dikala dirtiḡyen hi.

⁹ Niḡgeb neḡbe Yesu Kristu beleḡ darim wok irde kamyiḡ go hende al huwak hitiḡ geb, kame Al Kuruḡyen bearar bana mat neḡ gayen fudinde wor po dade siḡa diriyeḡ. ¹⁰ Bikkeḡ neḡ gayenbe Al Kuruḡyen asogo hinhet gega, Urmiḡ teḡ kerke kateḡ kamyiḡde matbe Al Kuruḡya awalik hitiriḡ. Gega Urmiḡbe bida ma heḡ huwaryiḡ geb, Al Kuruḡ beleḡ kame daha diriyeḡ? Dumulḡaḡ po tiyyeḡ geb! ¹¹ Goyenbe go po moḡ. Neḡbe Doyaḡ Al Kuruḡniniḡ Yesu Kristu beleḡ Al Kuruḡya awalik dirtiḡ hite geb, goke gayenterbe Al Kuruḡya heḡ amaḡeḡ nurde hite.

Adamya Yesu Kristuya

¹² Be, gwahade goyen po al uḡkureḡ Adam beleḡ mata buluḡ tikeb mata buluḡ meḡen gar forok yiriḡ. Irkeb mata buluḡ gote muruḡgembe kamde kamde mata forok yiriḡ. Irkeb gor mat al tumḡaḡ mata buluḡ teḡ hinhan geb, tumḡaḡ kamde kamde bana po hinhan. ¹³ Be, Moseyen saba ma forok yiriḡya wor mata buluḡbe hinhan. Gega goyenterbe mata buluḡ teḡ hinhan gobe mata buluḡ yeḡ ma nurde hinhan. ¹⁴ Goyenpoga Adamyen nalure mat waḡ Moseyen nalure hinhan mar wor tumḡaḡ kamamiḡ. Al kura Adam beleḡ Al Kuruḡyen mere pel irde mata buluḡ tiyyiḡ gwahade ma tiyamiḡ mar wor tumḡaḡ kamde kamde mata gote yufuk bana hinhan.

Niḡgeb Adambe matamiḡ gote igineḡ buluḡ goyen alya bereya meḡen haḡ kuruḡ gayen hitte forok iryiḡ al. Gega al kura kame forok yiriḡ al gobe matamiḡ gote igineḡ igiḡ goyen alya bereya kuruḡ gayen hitte forok iryiḡ. Niḡgeb Adambe mata buluḡ forok iryiḡ al, munaḡ kame wayyiḡ al gobe mata igiḡ forok iryiḡ al. ¹⁵ Gega Al Kuruḡyen bunineḡ dufay goya Adamyen mata buluḡyabe tuḡande moḡ, hoyaḡ hoyaḡ. Fudinde, al uḡkureḡ Adam gote mata buluḡde mat al budam kamde hinhan. Goyenpoga Al Kuruḡ beleḡ al bunineḡ yirde igiḡ igiḡ yirde yirde gobe kuruḡ wor po, mata buluḡ gote folek wor po. Irde al uḡkureḡ Yesu Kristu gore al bunineḡ yirde igiḡ igiḡ yirde kamyiḡ go wor kuruḡ

wor po. Yeŋ kamyiŋ gobe Al Kurun belej detmiŋ damum moŋ duliŋ al yunyiŋ go goyen. ¹⁶ Be, det yuneiŋ yeŋ Al Kurun belej damum moŋ duliŋ al yuntiŋ gobe al unjkureŋ Adam belej mata buluŋ tike gote murunŋem titiŋ gwahade yara moŋ. Gobe gahade: al unjkureŋ belej mata buluŋ tikeb gor mat al merem yaŋ yirde murunŋem yuneiŋ yuneiŋ mata forok yiriŋ. Goyenpoga al budam mata buluŋ kurayen kurayen titiŋ mar hitte Al Kurun belej detmiŋ damum moŋ duliŋ yuntek goyen yunkeb goreb Al Kurun diliŋde al huwak yiriŋ. ¹⁷ Be, al unjkureŋ Adam belej mata buluŋ tiyyiŋde matbe matamiŋ goke teŋ albe kamde kamde mata yufuk bana hinhan. Gega al kura Al Kurun belej buniŋeŋ yirde igiŋ igiŋ yird yird bana heŋ al huwak hitiŋ marbe Al Kurunya hugiŋeŋ heŋ det kurun gayen doyaŋ yirde hinayiŋ. Mata gobe al unjkureŋ Yesu Kristu belej forok iryiŋ. Al huwak heŋ heŋ gobe det kura Al Kurun belej damum moŋ duliŋ al yuneiŋ yiriŋ go goyen. ¹⁸ Niŋgeb Adamyen mata buluŋ unjkureŋ* goyen misiŋdebe al tumŋaŋ mata buluŋ mar heŋ gote murunŋem tamiŋ gega, Yesu Kristuyen mata huwak unjkureŋ† goreb Al Kurunya hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen al tumŋaŋ hitte forok ird yuntiŋ. ¹⁹ Al unjkureŋ Adam belej Al Kurunyen mere pel iryiŋ go misiŋde al budam mata buluŋ mar hitiŋ gega, al unjkureŋ Yesu Kristu belej Al Kurunyen mere gama iryiŋ go hendebe al budam al huwak henayiŋ. ²⁰ Moseyen sababe al tumŋaŋ mata buluŋmiŋ kurun wor po goyen yeneŋ bebak tinaŋ yeŋ duntiŋ. Goyenpoga mata buluŋbe kurun po heŋ hi geb, Al Kurun belej buniŋeŋ yirde igiŋ igiŋ yird yird matabe hubu heŋ hi? Hubu hitiŋ yarabe kurun heŋ mata buluŋ gote tareŋ fole irde hi. ²¹ Gogab mata buluŋ misiŋde albe kamde kamde mata yufuk bana hitiŋeŋbe Doyaŋ Al Kuruniniŋ Yesu Kristu hitte mat Al Kurun belej buniŋeŋ dirde igiŋ igiŋ dirde al huwak dirkeb Al Kurunya hugiŋeŋ hitek.

6

Neŋbe Yesu Kristuya kamtiriŋ

¹ Be, gwahade niŋgeb daha yetek? Al Kurun belej igiŋ igiŋ dird dird goyen kurun po hiwi yeŋbe mata buluŋ teŋ teŋ niŋ bada ma hetek yiniŋ? ² Gwahade moŋ po! Al kamde detmiŋ tumŋaŋ yubul teŋ hanyen gwahade goyen po, neŋ wor mata buluŋbe tumŋaŋ yubul titiriŋ. Niŋgeb mata buluŋ belej epte ma doyaŋ dirde hiyeŋ geb, megen gar epte ma mata buluŋ teŋ heŋya hitek! ³ Neŋbe tumŋaŋ Yesu Kristuya unjkureŋ heŋ heŋ ge baptais titiriŋ gote miŋbe yeŋya unjkureŋ heŋ kamtiriŋ yara gobe nurde haŋ gogo. ⁴ Be, neŋbe gwahade po baptais titiriŋ goya goyenbe Yesu Kristuya heŋ kamteke mete dirtiŋ yara hitiŋ. Gogab Yesu Kristu goyen Naniŋ belej saŋiŋmiŋ turunŋ yaŋ wor po gore isan hiriŋ gwahade goyen po, neŋ manaŋ gwaha dirke Al Kurun diliŋde al gergeŋ heŋ hitek.

⁵ Be, neŋbe gwaha mat Yesu Kristuya unjkureŋ heŋ kamtiriŋ kenem yeŋ huwariŋ gwahade goyen po, neŋ wor fudinde Al Kurun belej disaŋ heke huwartek. ⁶ Niŋgeb Yesu Kristu kuruse hende mayke kamyiŋ goyenter dufayniniŋ bikkek megen niŋ goyen manaŋ kamyiŋ yeŋ nurde hite. Gogab neŋ gayen mata buluŋ belej epte ma wor po danarde boŋ yeke gote yufukde hitek. ⁷ Gobe al kura Yesu Kristuya kuruse hende kamaryum al gobe Al Kurun belej mata buluŋ bana mat teŋ siŋa iryiŋ geb, gogo mata buluŋ yufuk bana ma hi.

⁸ Be, neŋbe Yesu Kristuya tumŋaŋ kamtiriŋ kenem al gergeŋ heŋ yeŋya hite gayenbe fudinde wor po yeŋ nurde hite. ⁹ Gobe Yesu Kristube kamtiŋde mat huwariŋ geb, sopte ma kamyen yeŋ nurde hite geb, gago dineŋ hime. Fudinde, kamde kamde mata belej epte ma tanaryen. ¹⁰ Be, Yesu Kristu kamyiŋ gobe mata buluŋniniŋ pasi ire yeŋbe gogo kamyiŋ. Goyenbe wawuŋ unjkureŋde po kamyiŋ. Irde Al Kurun deŋem turunŋ yaŋ ird ird niŋ hi. ¹¹ Niŋgeb deŋ wor gwahade po kamamiŋ geb, mata buluŋ yufukde ma hite yeŋ nurdeb Yesu Kristuya heŋ Al Kurun deŋem turunŋ yaŋ ird ird niŋ hinayiŋ.

* 5:18: Al Kurun belej mata igiŋya buluŋya bebak teŋ teŋ he igineŋ ma nawayiŋ inyiŋ goyen meremiŋ pel irde niriŋ goke yitiŋ. † 5:18: Mata huwak unjkureŋ gobe Al Kurunyen mere gama irde kuruse hende kamyiŋ goke yitiŋ.

¹² Ningeb tubul tike mata buluj belej ulitj kame kamke bida hetek goyen tanarde ma hiyen. Gwaha ma tinayinbe mata buluj titek dufay goyen po gama irde hinayin geb. ¹³ Ningeb tubul tike ulitj kurhan kura gore mata buluj tej tenjde nin det ma hiyyen. Gwaha titjenbe kamtinde mat huwarde al gergej hitin haj geb, ulitj goyen Al Kuruj belej mata huwakde nin det irde meten unyen yen Al Kuruj unnayin. ¹⁴ Denbe Moseyen saba gote yufuk bana ma haj. Al Kuruj belej buninen dirde igin igin dirde hi bana gon haj. Ningeb mata buluj belej epte ma wor po doyan dirde hiyen.

Nenbe mata huwak tej tej mar

¹⁵ Ningeb daha titek? Nenbe Moseyen saba gote yufuk bana ma hite, irde Al Kuruj belej buninen dirde igin igin dirde hi bana gon hite geb, mata buluj tej hitek? Mon, epte ma gwaha titek! ¹⁶ Be, denbe al kurate meten mar duljen hej yende yufukde hitek yen nurde gwaha tinayinbe al gote mere po gama irde meten duljen tej tej mar henayin goyen go ma nurde haj? Gwahade goyen po, den belej mata buluj gama irde hinayinbe gote yufuk bana hej Al Kuruj dilinde al kamtin hinayin. Munaj Al Kurujyen mere nurde gama irde hinayinbe gote yufukde hej al huwak henayin. ¹⁷⁻¹⁸ Be, bikken denbe mata buluj yufuk bana po hej gote meten mar hinhan. Goyenpoga gayenterbe Al Kurujyen mere saba dirke nurdeb bitinde mat fudinde wor po gama irde haj. Irkeb yen belej mata buluj bana mat dad sirja dirde mata huwak yufuk bana dirtin haj. Ningeb goke Al Kuruj igin wor po nurd unen hite. ¹⁹ Mere tihim gayen dindiken kenkela bebak titek mon geb, megen nin marte matere mat momon diren tihim. Be, bikken denbe ulitj kurhan kura mata buluj Al Kuruj dilinde tikin minyan goke unen hinhan. Irde mata kura Al Kurujyen mere ma nurde hanjen marte mata gama irke mata bulujinbe kuruj wor po hej hinhan. Gwaha tej hejbe mata buluj kuruj gote yufuk bana po hinhan. Gega gayenterbe ulitj goyen tumnan yumulgan tej mata huwak nin unnayin. Irdeb yende yufukde hej mata huwak tej hinayin. Irkeb Al Kuruj dilinde wukken dinyen.

²⁰ Be, bikken den goyen mata buluj yufuk bana hej gote meten mar hinhanyabe mata huwak gote yufuk bana ma hej mata huwak goke dufay ma hej hinhan. ²¹ Go mata tej hinhan goke gayenterbe memyak nurde haj. Goyenpoga gwaha tej hinhanyabe iginen igin dahade kura yawaramin? Hubu wor po. Fudinde, mata tej hinhan gote murungem funandebe kamde kamde gogo po. ²² Gega gayenterbe Al Kuruj belej mata buluj bana mat dumulgan tike Al Kurujyen meten mar hitin haj. Ningeb gor mat Al Kuruj dilinde wukkek hetek mata go po tej tenjde kame gote murungembe Al Kurujya huginen hej hej mata goyen tenayin. ²³ Gwahade goyen po, mata buluj gote murungembe huginen kamde kamde gogo. Munaj Doyan Al Kurujninin Yesu Kristuya hej hej goke tej detmin kura Al Kuruj belej damum mon dulin duntin gobe yenya huginen hej hej gogo.

7

Nenbe Moseyen saba yufuk bana ma hite

¹ Be, kadne yago, denbe Moseyen saba nurde haj geb merene gayen kenkela bebak tinayin yen Moseyen saba go hende mere diren tihim. Be, albe dilin henya po Moseyen saba gote yufuk bana hinayin gobe nurde haj gogo. ² Be, goke ire unyat matere mat dikala diren. Be, Moseyen sabarebe bere un yanbe un goyen dilin hikeyabe un yufuk bana po hiyen. Gega un goyen kamkeb Moseyen sabare bere gobe un goya po hiriryen yitin goyen yufuk bana ma hiyen. ³ Ningeb un dilin hikeya al hoyan hitte kuyen gobe bere gobe lenfot innayin. Gega un kamkeb Moseyen sabare unya po hiriryen yitin goyen yufuk bana ma hiyen geb, al hoyan tiyyen goke lenfot ma innayin.

⁴ Ningeb, kadne yago, denbe Yesu Kristuya haj goke tenjde yenya kuruse hende kamamin yara hamin haj geb, Moseyen saba gote yufuk bana ma haj. Gwahade hitin yarabe kamtinde mat huwaryin al Yesu gote yufuk bana haj. Gwahade haj gobe gote iginen mata igin Al Kuruj hitte forok yird unen hini yenbe gogo gwahade haj. ⁵ Hanjapya megen nin dufay po gama irde hinhetyabe Moseyen saba gore mata bulujbe

gwahade yeŋ kawan yirde hinhin. Gega mata goyen bebak teŋ yubul titŋeŋbe mata buluŋ goyen teŋ teŋ niŋ bininiŋ harde hinhin. Irkeb dufay buluŋ goyen gama irde mata buluŋ teŋ hiteke gote muruŋgem buluŋ, Al Kuruŋ diliŋde hugiŋeŋ kamde kamde goyen tetek hitiriŋ. ⁶ Goyenpoga gayenter neŋbe Yesu Kristuya kamtiriŋ geb, Moseyen saba gote yufuk bana ma hite. Bikenŋbe saba gore fere dirtiŋ hinhet gega, gor mat dade siŋa dirtiŋ. Niŋgeb Moseyen saba bikkek asaŋde katiŋ goyen hende huwardeya ma Al Kuruŋ niŋ meter teŋ hite. Holi Spirit beŋeŋ mata gergeŋ duntiŋ goyen hende huwarde meter teŋ hite.

Moseyen sabaya mata bulunya

⁷ Be, gwahade niŋgeb Moseyen saba gobe buluŋ yetek? Epte moŋ! Moseyen saba gore mata buluŋ nikala ma niryiŋ manhan mata buluŋbe dahade goyen bebak ma timewoŋ. Niŋgeb Moseyen sabare, “Al hoyande det yeneŋ gone yaŋ hemewoŋ yeŋ ma nurnayiŋ,” gwaha ma yitiŋ manhan mata gobe buluŋ yeŋ ma nurmewoŋ. ⁸ Goyenpoga Moseyen sabare, “Al hoyande det yeneŋ gone yaŋ hemewoŋ yeŋ ma nurnayiŋ,” yitiŋ mere goyen nurdeb mata buluŋ go tubul titekdebe mata buluŋ gore bene fakamke al hoyande det yeneŋ gone yaŋ hemewoŋ yeŋ nurd nurd dufay kurayen kurayen forok yeŋ haŋyen. Moseyen saba go miŋmoŋ manhan mata buluŋ wor kamtiŋ yara tareŋ miŋmoŋ hiwoŋ. ⁹ Bikenŋ Moseyen saba ma nurde hinhemyabe nebe al igiŋ mata buluŋnem moŋ yeŋ nurde hinhem. Gega saba gore gwaha gwaha teŋ hinayiŋ yitiŋ goyen nurmiriŋ gega, saba kuruŋ goyen epte ma keŋkela gama irtek yeŋ bebak teŋbe nebe mata buluŋ al yeŋ nurmiriŋ. Gobe mata buluŋ kamtiŋ goyen sopte gereŋ hitiŋ yara. ¹⁰ Gor mat nebe Al Kuruŋ diliŋde kamtiŋ hime yeŋ nurmiriŋ. Niŋgeb Moseyen saba gore ne gayen Al Kuruŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ beŋeŋ kerd nuntiŋ yarabe hugiŋeŋ kamde kamde beŋeŋ kerd nuntiŋ yeŋ nurmiriŋ. ¹¹ Fudinde, mata buluŋ beŋeŋ usi nird nird beŋeŋ niŋ naŋkeneŋbe Moseyen saba goyen hende harde usi nirke mata buluŋ teŋ hinhem. Niŋgeb Moseyen sabare, “Mata buluŋ gote muruŋgembe kamde kamde gogo,” yitiŋ go gwahade po, Al Kuruŋ diliŋde kamtiŋ hinhem. ¹² Niŋgeb Moseyen sababe buluŋ? Moŋ! Moseyen saba go muŋ pobe Al Kuruŋ diliŋde wukkek, irde go bana mere wor wukkek, huwak, irde igiŋ wor po.

¹³ Niŋgeb det igiŋ goyen gore ne hitte kamde kamde mata forok irde nunyiŋ? Moŋ, hubu wor po! Mata buluŋ po ga kamde kamde mata forok ird nunyiŋ. Moseyen saba gobe igiŋ gega, mata buluŋ gore po ga saba go hende kamde kamde mata forok ird nunyiŋ. Gobe mata buluŋ go fudinde kawan forok yeŋ yeŋ ge Al Kuruŋ beŋeŋ tubul tike gogo kamde kamde mata forok ird nunyiŋ. Gogab Moseyen saba bana mere yitiŋde gor matbe mata buluŋ gobe fudinde buluŋ wor po yeŋ kawan henayiŋ.

¹⁴ Be, Moseyen sababe Al Kuruŋ hitte mat watiŋ yeŋ nurde hite. Gega nebe megen niŋ al po, mata buluŋ beŋeŋ damu nirtiŋ yara yeŋ yufuk bana po himyen. ¹⁵ Irde mata igiŋ po tiye yeŋ nurde himyen gega, gwaha ma teŋ himyen. Gwaha titŋeŋbe mata gwahade titek ma nirde hiyen goyen po teŋ himyen. Niŋgeb nebe mata gwaha teŋ hime yeŋ ma nurde himyen, kukuwamŋeŋ wor po. ¹⁶⁻¹⁷ Goyenbe mata kura titek ma nirde hi gega, mata goyen tiyeŋbe mata go teŋ teŋ gote miŋbe ne moŋ. Mata buluŋ ne bana hi gore teŋ hi. Niŋgeb Moseyen saba yiŋgeŋbe igiŋ goyen fudinde yeŋ nurde hime. ¹⁸ Ga diniŋ hime gabe bene bana dufay igiŋ kura ma hi yeŋ nurde hime geb, gago yeŋ hime. Fudinde, ne megen niŋ al banabe dufay igiŋ kura ma hi. Niŋgeb gogo mata igiŋ titek dufay miŋyaŋ gega, goyen gama irde mata teŋ teŋ gobe meterŋeŋ wor po nirde hiyen. ¹⁹ Mata igiŋ tiye yeŋ nurde himyen goyen titek yarabe mata buluŋ po teŋ himyen. Mata buluŋ titek ma nirde hiyen gega, goyen po teŋ himyen. ²⁰ Niŋgeb ne mata gwaha ma titek nurde himyen mata goyen teŋ himyen gobe nigeŋ ma teŋ himyen. Mata buluŋ teŋ teŋ dufay ne bana hi gore teŋ hiyen.

²¹ Niŋgeb go mata gobe nigeŋ wor po keneŋ bebak teŋ himyen. Mata gobe gahade: ne beŋeŋ mata igiŋ kura tiye yeŋ nureŋ goya goyenbe mata buluŋ teŋ teŋ dufay wor ne bana hi. ²² Gobe gahade: Al Kuruŋ beŋeŋ bene bana dufay igiŋ forok ird nuntiŋ geb, Al

Kuruñyen saba goke amañej nurde himyen. ²³ Goyenpoga bene bana kurhanbe saba hoyañ buluñ kura hi geb, gore mata buluñ yufukde nerde fere nire yeñbe Al Kuruñyen saba bener igiñ nurd unej himyen goya arde hike nurde himyen. ²⁴ Goke teñbe neb gwaha kura teñ igiñ hewej yeñ ma nurde hime geb nigeñ ge bunijeñ wor po nurde hime. Niñgeb ganuñ al beleñ gab mata buluñ bana po heñ kattek heñ hime al gayen nad siña nirke igiñ hewej? Hubu wor po! ²⁵ Gega Al Kuruñ beleñ Doyañ Al Kuruñniniñ Yesu Kristu inke ne gayen mata buluñ bana mat nad siña niryiñ geb, goke amañej nurd unej hime.

Niñgeb nebe gahade hime: nebe dufay gergeñ nuntiñdebe Al Kuruñyen saba gama irde hime. Gega megen niñ dufay buluñ beleñ manañ nuluñ teñ hi.

8

Holi Spiritya heñ heñ mata

¹ Niñgeb al kura Yesu Kristuya hañ marbe Al Kuruñ beleñ mata buluñmiñ gote muruñgem ma yunyeñ. ² Gobe Yesu Kristuya hireke al gergeñ nirtiñ Holi Spirit gote sañiñ gore mata buluñya kamde kamdeyat tareñ bana mat nad siña niryiñ geb, gago dineñ hime. ³ Neñbe megen niñ dufay buluñ goyen miñyañ mar geb, Moseyen sabare yitiñ goyen epte ma keñkela gama irtek hite. Niñgeb Moseyen saba gore epte ma igiñ dirtek hinhin. Irkeb Al Kuruñ beleñ mata buluñniniñ halde duneñ yeñbe Urmiñ teñ kerke kateñbe neñ gahade ga po heñ forok yiriñ. Irde mata buluñniniñ ge teñ yinjeñ Al Kuruñ galak iryiñ. Irkeb Al Kuruñ beleñ megen niñ marte mata buluñ goyen Yesu Kristu uliñde irde alyen mata buluñ gote muruñgem unyiñ. ⁴ Al Kuruñ beleñ meteñ go tiyyiñ gobe Moseyen sabare mata huwak niñ yitiñ goyen neñ hitte keñkela wor po forok yeñ hiyeñ yeñbe meteñ gogo tiyyiñ. Niñgeb neñbe megen niñ dufay buluñ go ma gama irdeb Holi Spirityen dufay po gama irde hityen.

⁵ Be, al kura megen niñ dufay gama irde hañ marbe uliñde aman hetek dufay goyen po gama irde hitek nurde hanjen. Goyenpoga al kura Holi Spirityen dufay gama irde hañ marbe Holi Spirit beleñ igiñ nurde hitek mata goyen po teñ hitek nurde hanjen. ⁶ Fudinde, al kura megen niñ dufay gama irde hiyen al gobe Al Kuruñ diliñde kamtiñ hiyen. Gega Holi Spirit beleñ dufaymiñ doyañ irde hiyen al gobe Al Kuruñ diliñde al gergeñ heñ biñ kamke igiñ hiyen. ⁷ Gega megen niñ dufay po gama irde hiyen al gobe Al Kuruñ asogo irde hiyen. Go al gobe Al Kuruñyen saba gama ma irde hiyen. Irde epte ma gama irtek hiyeñ. ⁸ Al gwahade megen niñ dufay buluñ beleñ doyañ yirtiñde po hañ marbe epte ma wor po Al Kuruñ beleñ amañej nurtek mata goyen teñ hinayiñ.

⁹ Gega deñ banabe Holi Spirit hi geb, megen niñ dufay beleñ ma doyañ dirde hi. Holi Spirit beleñ doyañ dirde hi. Gega al kura Holi Spirit miñmoñ kenem al gobe Yesu Kristuyen al moñ. ¹⁰ Gega deñ goyen Yesu Kristuya hañ kenem mata buluñ niñ teñ ulitiñbe bida henayiñ gega, Al Kuruñ diliñde al huwak henayiñ geb tontiñbe yeñya hinayiñ. ¹¹ Irde Al Kuruñ Yesu Kristu kamtiñde mat isañ hiriñ al gote Holi Spirit beleñ deñ bana hi kenem Yesu kamtiñde mat isañ hiriñ al Al Kuruñ beleñ Holi Spirit dunyeñ. Irke ulitiñ bida henayiñ goyen kame sopte gergeñ yirke hugiñeñ hinayiñ.

¹² Niñgeb, kadne yago, neñbe yeñ beleñ gwaha diriñ goke wol hetek mata kura hi. Mata gobe megen niñ dufay buluñ ulniniñde aman hetek goyen ma po gama irde hitek go goyen. ¹³ Gobe megen niñ dufay gama irde hinayiñbe Al Kuruñ diliñde kamtiñ hinayiñ gega, ulitiñde mata buluñ teñ teñ dufay goyen Holi Spirityen tareñde yubul tinayiñbe Al Kuruñya hugiñeñ hinayiñ geb, gago dineñ hime. ¹⁴ Be, Al Kuruñ diriñeñ weñ fudinde wor pobe Al Kuruñyen Holi Spirit beleñ doyañ yirde yukuñ hi mar gogo. ¹⁵ Al Kuruñ beleñ Holi Spirit dunyiñ gobe bikkeñ kamde kamde niñ kafura heñ hinhan dufay bana goñ sopte mulgañ heñ heñ ge ma dunyiñ. Gwahade yarabe diriñeñ weñ heñ heñ ge Holi Spirit dunyiñ. Niñgeb yende sañiñde Al Kuruñ goyen eke merere, “Ado, Ado” iney hityen. ¹⁶ Fudinde, Holi Spirit neñ bana hi goreb bininiñde wor po, “Deñbe Al Kuruñyen diriñeñ weñ,” dineñ hiyen. ¹⁷ Irde neñbe Al Kuruñyen diriñeñ weñ kenem kame yende det gote

miñ mar hiniñ. Goyenbe kanduk Yesu Kristu beley yinyiñ gwahade neñ manañ goyen bana hitek. Gogab Al Kurunyen tareñ turñuñ yañ wor po yeñ beley Yesu Kristu untiñ goyen neñ manañ tetek. Irkeb yeñya neñya tumñañ Al Kurunyen det gote miñ mar hiniñ.

Kame Yesu Kristu tareñmiñ turñuñ yañ kentek

¹⁸ Be, Al Kurunyen sañiñ turñuñ yañ wor po kame neñ hitte forok yiyyeñ gobe igiñ wor po geb, gayenter kanduk yeneñ hite gabe det dirñeñ yeñ nurde hite. ¹⁹ Fudinde, tareñmiñ turñuñ yañ gobe fudinde wor po forok yiyyeñ geb, megeñya nañkiñya, irde det kurun gayen gare dagehen ga Al Kurun beley dirñeñ weñ kawan forok yirke yentek yeñ nurdeb goke po doyañ heñ hañ. ²⁰ Megeñya nañkiñya, irde det kurun gayenbe Al Kurun beley dufaymiñ kiriñ goyen gama ird ird niñ soñ hamiñ gobe momñonñe ma soñ hamiñ. Al beley mata bulun tikeb det kurun gayen wor Al Kurunyen dufay gama ird ird niñ soñ hamiñ. Gwaha tiyamiñ gobe Al Kurun beley gwahade po henayiñ yeñ dufay kiriñ geb, gogo tiyamiñ. Goyenpoga sopte igiñ hetek nalu niñ doyañ heñ hanñen. ²¹ Goyen nalureb det kurun gayenbe bulun hitiñde mat Al Kurun beley sopte yade gergeñ wor po yiryen. Irde Al Kurun dirñeñ weñ gobe mata bulun yufukde mat yad siña yirke Al Kurunyen tareñmiñ turñuñ yañ goyen bana hinayiñ gwahade goyen po, det kurun gayen wor gwahade po heñ hinayiñ.

²² Be, det kurun Al Kurun beley yiryiñ gabe bulun hitiñde mat wañ wañ gayenter wor bulun hitiñ goyen bana po heñ uliñ misiñ nurde hañ gobe nurde hite. Yeñ uliñ misiñ nurde hanñen gobe bere kura diriñ kawan kere yeñ uliñ misiñ kateñ hiyen go gwahade goyen. ²³ Goyenbe yeñ po moñ. Neñ manañ bininiñ bana misiñ nurde hityen. Neñbe Al Kurun beley duneñ yeñ biña tiyyiñ gote igineñ meheñde wor po Holi Spirit goyen titiriñ mar. Goyenpoga neñ gayen wor kanduk bana heñ misiñ nurde hityen. Irde misiñ nurde henñabe Al Kurun beley neñ gayen dirñeñ weñ wor po dirde ulniniñ manañ bulun hitiñde mat gergeñ wor po yiryen yeñ goke po doyañ heñ hityen. ²⁴ Neñbe kame Al Kurun beley gwaha diryeñ yeñ nurde doyañ heñ hinhet geb, Al Kurun beley dumulgañ tiyyiñ. Gega det kura tetek yeñ goke doyañ heñ hityen goyen bikkeñ titiñ kenem goke ma doyañ heñ hitek. Ganuñ al beley det kura bikkeñ titiñ goyen temewoñ yeñ nurde goke doyañ heñ hiyeñ? Hubu wor po. ²⁵ Gega neñbe det kura yawartek goyen go ma yawartiñ geb, goke doyañ heñ hityen gega, goke piñeñ ma heñ hityen.

²⁶ Be, neñ gayen kanduk bana hite gega, Al Kurunyen sañiñ turuñ yañ wor po goyen goke doyañ heñ heñ goreb tareñ dirde hiyen gwahade goyen po, Holi Spirit wor neñ dufayniniñ tareñ moñ gayen farañ durde hiyen. Neñbe goke kura Al Kurun gusuñañ irtek yeñ ma nurde hityen gega, Holi Spirit yingeñ po nende gasuñ teñ Al Kurun eseñ mere irde hiyen. Yeñbe gwaha teñ henñabe neñ ge buniñeñ wor po nurdeb biñde misiñ kurun kateñ heñya Al Kurun mere irde hiyen. Misiñ kateñ hiyen gobe epte ma gwahade yeñ nurde tagaltek. ²⁷ Irde Holi Spiritbe Al Kurunyen alya bereya farañ yureñ yeñ Al Kurunyen dufaymiñ po gama irde gusuñañ irde hiyen. Niñgeb neñ alyen dufay keñkela keneñ hiyen al Al Kurunbe Holi Spirit beley dufay dahade kerde gusuñañ irde hi goyen keñkela nurde hiyen.

²⁸ Irdeb al kura Al Kurun beley dufaymiñ kerde hoy yirkeb yeñ ge amaneñ nurde uney hañ mar hitte mata forok yeñ hañ kurun gobe Al Kurun beley yad bul yirdeb mel goyen igiñ heñ heñ mat yirde hi gobe nurde hite. ²⁹ Gobe Al Kurun beley alya bereyamiñ hetek mar bikkeñ nurd yuneñbe Urmiñ yara henayiñ yeñ basiña yiryiñ geb, gogo dirde hi. Gogab Urmiñ gobe Al Kurunyen dirñeñ weñ hitiñ mar gote urmiñ mataliñ hiyyeñ. ³⁰ Al Kurunbe alya bereyamiñ bikkeñ basiña yirtiñ goyen hoy yiryiñ. Irde hoy yirke watiñ mar goyen al huwak yiryiñ. Irde al huwak yirtiñ mar goyen deñem turñuñ yañ yiryiñ.

Al Kurunyen aman dufaybe kurun wor po

³¹ Niñgeb Al Kurun beley igiñ gwaha diriñ goke daha yetek? Irde Al Kurun beley neñ farañ durde hi kenem ganuñ al beley asogo dirnayiñ? Hubu wor po! ³² Al Kurunbe Urmiñ yende wor po goyen urne yeñ be ma hiriñ. Gwaha titneñbe neñ megen niñ mar

kuruᅅ gake nurde megen gar teᅅ kerke kateᅅ kamyiᅅ. Niᅅgeb Yesu Kristu basiᅅa irtek wor gogo dunyiᅅ geb, det hoyanᅅ duneᅅ duneᅅ niᅅ kama hiyyeᅅ yeᅅ nurde hanᅅ? Moᅅ, kama ma heᅅ kuruᅅ po duneᅅ hiyeᅅ. ³³ Al Kuruᅅ yiᅅgeᅅ po basiᅅa yirtiᅅ mar goyen al huwak yiryiᅅ. Niᅅgeb ganuᅅ al beleᅅ Al Kuruᅅ beleᅅ basiᅅa yirtiᅅ mar goyen merem yaᅅ yirnayiᅅ? Hubu wor po! ³⁴ Be, Yesu Kristube neᅅ ge teᅅ kamyiᅅ. Irde kamyiᅅde mat huwaryiᅅ. Huwardeb Doyaᅅ Al Kuruᅅ heᅅbe Al Kuruᅅ haniᅅ yase beleᅅ mat keperde neᅅ ge teᅅ Al Kuruᅅ gusuᅅanᅅ irde hi. Niᅅgeb ganuᅅ al beleᅅ merem yaᅅ dirde gote muruᅅgem buluᅅ dunyeᅅ? Hubu wor po! ³⁵ Irde ganuᅅ al beleᅅ Yesu Kristu beleᅅ bubulkuᅅne wor po yeᅅ nurd duneᅅ hi bana goᅅ mat dad siᅅa diryeᅅ? Hubu wor po! Kanduk kurayen kurayen yeneᅅ hitek, ulniniᅅ misiᅅ kateᅅ hitek, al hoyanᅅ beleᅅ buluᅅ buluᅅ dirde hinayiᅅ, biᅅge kamde hitek, ulniniᅅ umᅅa miᅅmoᅅ hitek, det buluᅅ kura forok yeᅅ buluᅅ dirtek hinayiᅅ, irde fuleᅅa mata forok yeᅅ hinayiᅅ kuruᅅ gore Yesu Kristu beleᅅ neᅅ gayen bubulkuᅅne wor po yeᅅ nurd duneᅅ hi goyen igiᅅ walnayiᅅ? Epte moᅅ! ³⁶ Niᅅgeb yeᅅ ge kanduk gwahade yentek goke Al Kuruᅅyen asaᅅde gahade katiᅅ hi:

“Ge goke teᅅ neᅅbe hugiᅅeᅅ al beleᅅ mudunke kamtek belᅅeᅅde po kuᅅ hityen.

Irde neᅅbe sipsip gasa yirke kamde hanᅅen go gwahade goyen hityen,” yitiᅅ. *Tikiᅅ 44:22*

³⁷ Be, neᅅbe yitiᅅ gwahade po kanduk bana hityen gega, neᅅ gayen bubulkuᅅne wor po yeᅅ nurd duneᅅ hi al Yesu Kristu faraᅅ durke kanduk karkuwaᅅ gwahade goyen fole wor po yirde hityen. ³⁸ Fudinde, Al Kuruᅅ beleᅅ neᅅ ge amaᅅeᅅ wor po nurd duneᅅ hi. Niᅅgeb dufaynerbe fudinde wor po gahade nurde hime: kamtek ma hitek yara kura, Al Kuruᅅyen miyoᅅ wet ma uᅅgura, hanᅅa ma kame, irde det saᅅiᅅ miᅅyaᅅ yara kura, ³⁹ irde det naᅅkiᅅde niᅅ wet ma det megeᅅ biᅅde niᅅ wet ma det megen gar niᅅ kurayen kurayen gore Doyaᅅ Al Kuruᅅniniᅅ Yesu Kristu niᅅ teᅅ Al Kuruᅅ beleᅅ neᅅ bubulkuᅅne wor po yeᅅ nurd duneᅅ hiyeᅅ goyen epte ma wor po walnayiᅅ.

9

Israel mar

¹ Be, nebe Yesu Kristuya har geb, mere dineᅅ hime gabe fudinde dineᅅ hime. Usi ma wor po teᅅ hime. Bener fudinde yeᅅ nurdeya dineᅅ hime. Holi Spirit wor merene gayen fudinde yeᅅ nurde hi. ² Be, bene biᅅdebe Israel mar niᅅ hugiᅅeᅅ kandukᅅeᅅ nurdeb bunieᅅeᅅ wor po nurde himyen. ³ Niᅅgeb nigen miᅅde niᅅ alya bereya goyen faraᅅ yurmewoᅅ wor po yeᅅ nurde himyen. Goke teᅅbe beleᅅ kura hi kenem mel gore nere gasuᅅ teᅅ Yesu Kristu nurd unkeb nebe yende gasuᅅ teᅅbe Yesu Kristu tubul teᅅ gisaw kuᅅbe Al Kuruᅅyen bearar bana heᅅ yeᅅ nurde himyen. ⁴ Be, nigen miᅅde niᅅ albe Israel mar gogo. Mel gobe Al Kuruᅅ beleᅅ dirᅅeᅅ weᅅ yirke tareᅅmiᅅ turᅅuᅅ yaᅅ goyen bana hinhan. Al Kuruᅅbe mel goya biᅅa kura tareᅅ po teᅅbe Moseyen saba manay yunyiᅅ. Irde Al Kuruᅅyen ya balem bana doloᅅ ird ird mata yikala yiryiᅅ. Irde mel goyen gwaha gwaha yireᅅ yeᅅ biᅅa hoyanᅅ hoyanᅅ manay teᅅ hinhin. ⁵ Mel gobe Yuda marte hakwamiᅅ wor po miᅅde mat watiᅅ. Yesu Kristu wor yeᅅ goyen miᅅde mat watiᅅ. Yesu Kristube Al Kuruᅅ, det kuruᅅ gayen doyaᅅ yirde hi al. Niᅅgeb yeᅅ po ga hugiᅅeᅅ turuᅅ irde hitek hi. Fudinde wor po.

⁶ Be, Israel mar gobe tumᅅanᅅ Yesuyen alya bereya Israel mar fudinde wor po hewoᅅ gega, gwahade ma hanᅅ. Niᅅgeb Al Kuruᅅ beleᅅ mel goyen hitte biᅅa tiyyiᅅ gobe sorkok hiriᅅ yeᅅ nurtek? Moᅅ, sorkok ma hiriᅅ. Israel marbe Al Kuruᅅ beleᅅ basiᅅa yiryiᅅ gega, tumᅅanᅅ ma basiᅅa yiryiᅅ. Al kura po basiᅅa yiryiᅅ geb, gogo al tumᅅanᅅ ma Yesuyen alya bereya hitiᅅ. ⁷ Mel gobe tumᅅanᅅ Abrahamyen miᅅde mat watiᅅ gega, go kuruᅅ gobe tumᅅanᅅ Abrahamyen dirᅅeᅅ weᅅ ma hamiᅅ. Gokeb bikkeᅅ Al Kuruᅅ beleᅅ, “Aisakyen miᅅde mat forok yeᅅ hinayiᅅ go muᅅ po gab diringe weᅅ henayiᅅ,” inyiᅅ gogo. ⁸ Niᅅgeb mere gote miᅅbe Abrahamyen dari po gama irde diriᅅ forok yitiᅅ gobe Al Kuruᅅyen dirᅅeᅅ weᅅ moᅅ. Munay Al Kuruᅅ beleᅅ Abraham hitte biᅅa tiyyiᅅ goyen gama irde diriᅅ forok yitiᅅ go po ga Abrahamyen dirᅅeᅅ weᅅ wor po. ⁹ Be, Al Kuruᅅ beleᅅ Abraham

hitte biña tiyyiñ mere gobe gahade: “Dama kura imoyenter nalu kirtiñ hi goyenter gab sopte mulgañ heñ ge hitte wayeñ. Goyenterbe berge Sarabe diriñ al diriñ kura kawan kiryeñ,” yitiñ hi.

¹⁰ Goyenbe go muñ po moñ. Aisak berem Rebeka urmiñ warañ gote naniñbe unjkuren Aisak po. Aisak gobe neñ Israel mar kurun gate asininiñ. ¹¹⁻¹² Goyenbe Aisak urmiñ warañ kalpañ goyen forok yeñ miñmoñdebe Al Kurun beleñ Rebeka goyen, “Itiñbe kuliñde meteñ al hiyyeñ,” inyiñ. Go mere gobe diriñ irawa go kawan heñ mata igiñ daw ma buluñ daw goyen tike yeneñya ma gwaha yiriñ. Al Kurun beleñ bikkeñ dufaymiñ kiryiñ go po gama irde kuliñ go basiña iryiñ. Niñgeb Al Kurun beleñ gwaha iryiñ gobe yeñbe alyen mata keneñbe basiña ma yirde hiyen, dufaymiñde igiñ nurd yuneñbe basiña yirde hiyen goyen dikala dirde hi. ¹³ Niñgeb mata goke Al Kurunyen asañde gahade katiñ hi:

“Nebe Yekop goyen bubulkuñne wor po yeñ nurde uneñ hime.

Munañ Isobe gwahade ma nurd uneñ hime,” yitiñ.

Malakai 1:2-3

¹⁴ Niñgeb daha yetek? Al Kurun beleñ go tiyyiñ goke teñ yeñbe mata huwak ma tiyyiñ yetek? Epte moñ! ¹⁵ Al Kurun beleñ matamiñ goke teñ Mose gaha inyiñ:

“Dufayner al kura bunineñ ire yeñbe gwaha po ireñ.

Irde al kura igiñ ire yeñbe gwaha po ireñ,” yitiñ hi.

Yumulgay 33:19

¹⁶ Niñgeb Al Kurun yingey po gab ganuñ al kura bunineñ ire yeñbe gwaha iryeñ. Munañ al beleñ dufaymiñde Al Kurun beleñ basiña nirwoñ yeñ nuryeñ, irde mata igiñ teñ himeke gab gwaha niryeñ yeñ kurut yeñ hiyeñ gore epte ma Al Kurun beleñ bunineñ iryeñ. ¹⁷ Al Kurunbe matamiñ gwahade geb, Isip naña doyañ al kurun Fero gobe meremiñ pel ird ird niñ basiña irdeb gaha inyiñ: “Ge hittebe sañiñne turñuñ yañ wor po goyen kawan forok irmeke al megen hike kwa kurun gore nurdeb ne niñ nurnayiñ yeñ dufay kerdeb gogo ge gayen doyañ al kurun girmiriñ,” inyiñ. ¹⁸ Niñgeb Al Kurunbe dufaymiñde al kura bunineñ ire yeñbe bunineñ iryeñ. Irde al kura meremiñ pel ird ird niñ tonañ tareñ ire yeñbe gwahade po iryeñ.

¹⁹ Be, Al Kurunbe gwahade hi goke al kura dufaymiñ soñ hekeb, “Al Kurun beleñ neñ gayen mata gwaha gwaha teñ hinayiñ yeñ yingeyde dufay po gama irde basiña dirtiñ kenem daha mat dufaymiñ waltek? Epte moñ! Niñgeb mata buluñ teñ hityen gobe nindikeñ ma forok yirde hityen gega, daniñ Al Kurun beleñ mata buluñniniñ ge merem yañ dirde hiyen? Gobe igiñ moñ,” yeñ hanñyen. ²⁰ Goyenpoga deñbe al dahade geb, gwaha yeñ hañ? Neñ al megen niñ gare Al Kurun beleñ dufaymiñ gama irde daha kura diryeñ goyen goke epte ma, “Daniñ gahade dirañ?” intek. Mata gobe det kura al kura beleñ iryeñ gore tigiri teñbe iryeñ al goyen, “Daniñ gahade nirañ?” ma inyeñ go gwahade goyen. ²¹ Be, kuwe yase yird yird albe woña teñ kuwe yase gwahade yireñ yeñ nurdeb dufaymiñ go po gama irde yiryey. Kuwe yase kura meteñ kurun uneñ uneñyen ireñ yeñbe gwahade po iryeñ. Munañ kuwe yase kura meteñ mali untek goyen ire yeñbe igiñ ala iryeñ.

²² Niñgeb Al Kurun wor mata gwahade goyen po teñ hiyen. Yeñbe mata buluñ mar goyen beararmiñ kawan po kennayiñ, irde tareñmiñ wor keneñ bebak tinayiñ yeñ nurde gwamuñ yure yeñbe igiñ gwamuñ yuryey. Gega yeñbe bemel ma gwaha yirde ulyañde doyañ heñ heñ niñ piñey ma irde hiyen. Gobe dufaymiñ po gama irde gwaha teñ hi geb, al kura beleñ goke epte ma innayiñ. ²³ Munañ al kura Al Kurunyen bunineñ dufay bana po hañ mar goyen kurabe neñ gago. Neñbe Al Kurunyen sañiñ turñuñ yañ wor po goyen kennayiñ yeñ bikkeñ gitik diriñ geb, tareñmiñ turñuñ yañ goyen neñ gayen dikala direñ yeñ nurde hinñin. Goyenbe al kura beleñ epte ma, “Daniñ yeñ po gwaha yirde hi?” innayiñ. ²⁴ Neñbe Al Kurun beleñ hoy diriñ gega, al miñ unjkureñde mat po ma hoy diriñ. Neñ kurabe Yuda mar, kurabe al miñ hoyañ Yuda mar moñ gayen hoy diriñ. ²⁵ Al Kurun beleñ gwaha diriñ goke mere basañ almiñ kura Hosea beleñ Al Kurunyen mere gahade kayyiñ:

“Ne beleñ alyā bereya nere ma hinñan goyen yadeb ‘Nere alyā bereya,’ yineñ.

Irde al miñ hoyañ goyen bubulkuñne wor po yeñ ma nurd yuney hinhem goyen yadebe
‘Diriñne yago, bubulkuñne wor po’ yineñ.” yitiñ hi. *Hosea 2:23*

²⁶ Irdeb,

“Narja kurar kura Al Kurun beley, ‘Deñbe nere alya bereya moñ,’ yinyiñde gor po kamebe,
‘Mel gabe Al Kurun gwahader hitiñ gote alya bereya’ yinyeñ,” yitiñ hi. *Hosea 1:10*

²⁷ Be, Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beley Israel mar niñ gahade tareñ po tagalyiñ:
“Israel marbe budam wor po, makañde niñ sawsawa yara.

Goyenpoga Al Kurun beley al tumñañ ma yawaryeñ, al tapum muñ po yawaryeñ.

²⁸ Gobe Doyañ Al Kurun beley alya bereya megen hañ kurun goyen hitte mere tiyyiñ gote
igineñ arañ po forok iryeñ geb gogo,” yitiñ hi. *Aisaia 10:22-23*

²⁹ Mere gobe Aisaia beley asañmiñ bana goñ meheñ beleñbe gahade kayyiñ goya
tuñande. Meremiñbe gahade:

“Doyañ Al Kurun sañiñmiñ kurun wor po beley diriñniniñ kura yubul ma teñ tumñañ
gwamuñ yuryiñ manhan
neñbe Sodomya Gomoraya taunde niñ mar yara hitewoñ,” yitiñ hi. *Aisaia 1:9*

Israel marbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ ma irde hañ

³⁰ Niñgeb goke teñ neñbe gaha po yetek: al miñ hoyañ Yuda mar moñ, mata huwak
teñ teñ niñ dufay ma heñ hañ mar beley Yesu Kristu niñ dufaymiñ tareñ irdeb Al Kurun
diliñde al huwak hitiñ hañ. ³¹ Munañ Yuda marbe Moseyen sabare mata huwak niñ
yitiñ goyen gama ird ird niñ kurut yeñ hanñen gega, Al Kurun diliñde al huwak ma hitiñ
hañ. ³² Goyenbe Israel mar gobe dahade niñ al huwak ma hitiñ hañ? Mel gobe Yesu niñ
dufaymiñ sañiñ irtiñeñbe mata igiñ teñ gab al huwak hetek yeñ nurde hanñen geb, gogo
soñ hamiñ. Gobe al kura hora go ma keneñbe kukuhuk urde takteñ mayyeñ go gwahade
yara tiyamiñ. ³³ Goke teñbe Al Kurunyen asañde gahade katiñ hi:

“Ga kennañ.

Ne beley Yerusalem taunde hora kura kereñ.

Irkeb albe kukuhuk yurde yakteñ gasa yiryen.

Irde hora kurun kura kereñ.

Irkeb albe gore yirkeb yakteñ gasa yirke kateñ bulun po henayiñ.

Gega al kura yeñ ge dufaymiñ tareñ irnayiñ marbe epte ma memya hetek hinayiñ,” yitiñ
hi. *Aisaia 8:14; 28:16*

10

¹ Be, kadne yago, ne bener gabe Israel mar goyen Al Kurun beley yumulgañ tiwoñ
yeñ nurdeb Al Kurun gusuñañ irde himyen. ² Mel gobe Al Kurun niñ meteñ titek wor
po nurde hanñen gobe fudinde yeñ igiñ tagaleñ. Gega go teñ hanñen gobe Al Kurunbe
gwahade yeñ keñkela ma bebak tenya gwaha teñ hanñen. ³ Mel gobe Al Kurun diliñde al
huwak heñ heñ beley gobe Al Kurun hitte mat watiñ goyen ma nurdeb yingende sañiñde
al huwak hiniñ yeñ kurut yeñ hanñen. Niñgeb al huwak heñ heñ beley fudinde goyen
gama ma irde hanñen. ⁴ Goyenbe al kura Yesu Kristu niñ dufaymiñ tareñ iryeñbe Al
Kurun beley al huwak inyeñ. Niñgeb goke teñbe Yesu Kristu beley Moseyen saba goyen
pasi kiryiñ.

⁵ Be, Mosebe sabamiñ gama irde al huwak heñ heñ goke gahade kayyiñ: “Al kura
sabamiñ gama irde hiyeñ albe saba gore po tareñ irke hiyeñ,” yitiñ hi. ⁶ Gega Yesu
niñ dufaymiñ sañiñ irde Al Kurun diliñde huwak hitiñ marbe gaha yeñ hinayiñ: “(Yesu
Kristube bikkeñ megen gar katiñ gega, go ma nurdeb Yesu teñ megen gar kateñ kateñ
niñ yeñ heñbe) dindikeñ uliñ, ‘Ganuñ beley Al Kurunyen gasuñde hurkuyeñ?’ ma
yenayiñ. ⁷ Irde (Yesu Kristube bikkeñ kamiñde mat huwariñ gega, go ma nurdeb al
kamtiñ gasuñde mat Yesu go teñ wañ wañ ge yeñ heñbe) dindikeñ uliñ, ‘Ganuñ al beley
al kamtiñde gasuñde kurkuyeñ?’ ma yenayiñ,” yitiñ hi. ⁸ Mere gote miñbe gahade: “Al

Kuruṅ diliṅde huwak heṅ heṅ mere gobe gisaw inor ma hi. Ketaltiṅde hi, mohonṅiṅde hi, irde bitiṅ bana hi.” Mere gobe dufaytiṅ tareṅ ird ird mere, neṅ beleṅ tagalde tukuṅ hityen gogo. ⁹ Niṅgeb mere go yitiṅ gwahade po, al kura biṅde mat wor po Al Kuruṅ beleṅ Yesu go kamtiṅde mat isanṅ hiriṅ goyen fudinde yeṅ dufaymiṅ tareṅ iryeṅ, irde yinṅeṅ mohonṅde wor po, “Yesube Doyaṅ Al Kuruṅ,” yiyyeṅbe Al Kuruṅ beleṅ al go tumulṅanṅ tiyyeṅ. ¹⁰ Fudinde, al kura Yesu niṅ biṅde mat dufaymiṅ saṅiṅ irke Al Kuruṅ beleṅ al huwak inyeṅ. Irde dufaymiṅ tareṅ irtiṅ goyen mohonṅde mat kawan po tagalkeṅ Al Kuruṅ beleṅ tumulṅanṅ tiyyeṅ. ¹¹ Goke teṅbe Al Kuruṅyen asaṅdebe, “Al kura yeṅ ge dufaymiṅ tareṅ irtiṅ marbe epte ma yeṅ ge memya hetek hinayiṅ,” yitiṅ hi. ¹²⁻¹³ Niṅgeb yitiṅ gwahade po, Yuda mar ma al miṅ hoyanṅ Yuda mar moṅ goyen tumṅanṅ ala Al Kuruṅ beleṅ gwaha yiryenṅ. “Al kura gore Doyaṅ Al Kuruṅ beleṅ faraṅ duri yeṅ hoy irnayiṅ marbe tumṅanṅ yumulṅanṅ tiyyeṅ,” yiriṅ geb, yeṅbe al kura faraṅ niṅ hoy irnayiṅ mar tumṅanṅ gote Doyaṅ Al Kuruṅ hiyyeṅ. Irde go mar goyen guram yirde saṅiṅ wor po yirde hiyeṅ.

¹⁴ Goyenbe al kura Doyaṅ Al Kuruṅ niṅ dufaymiṅ tareṅ ma iryeṅbe daha mat hoy iryeṅ? Irde yende mere momonṅmiṅ kura muṅ ma nurtiṅ kenem daha mat yeṅ ge dufaymiṅ tareṅ iryeṅ? Irde yeṅ ge al kura beleṅ ma tagalkeṅ daha mat nuryeṅ? Epte moṅ. ¹⁵ Irde mere goyen tagal tagal niṅ hulyanṅ ma yirnayiṅbe ganuṅ mar beleṅ daha mat mere goyen tagalnayiṅ? Hubu wor po. Goke teṅbe gahade Al Kuruṅyen asaṅde katiṅ hi: “Al kura kuṅ Al Kuruṅyen mere igiṅ goyen tagalde hiyeṅ al gobe Al Kuruṅ beleṅ igiṅ wor po kinyeṅ,” yitiṅ.

¹⁶ Goyenpoga Yuda marbe tumṅanṅ ma Yesu niṅ yitiṅ mere igiṅ goyen nurde dufaymiṅ saṅiṅ iramiṅ. Kura po ga gwaha tiyamiṅ. Niṅgeb goke teṅbe Aisaia beleṅ, “Doyaṅ Al Kuruṅ, mere tagalde hiteke ganuṅ al beleṅ fudinde yeṅ nurde dufaymiṅ tareṅ irnayiṅ? Hubu wor po,” yiriṅ. ¹⁷ Niṅgeb al kura Yesu Kristu niṅ dufaymiṅ tareṅ ire yeṅbe meremiṅ wa nurde gab dufaymiṅ saṅiṅ iryeṅ. Goyenbe mere igiṅ goyen daha mat nuryeṅ? Gobe al kura beleṅ Yesu Kristuyen mere goyen tagalke gab nuryeṅ. ¹⁸ Goyenbe gusuṅanṅ kura dire? Israel marbe mere igiṅ goyen ma nuramiṅ? Moṅ, nuramiṅ. Niṅgeb goke teṅbe Al Kuruṅyen asaṅde gahade katiṅ hi:

“Sabamiṅbe megeṅ kuruṅ gare nurde tukutiṅ ala tiyyiṅ.

Irde meremiṅbe naṅa kuruṅ gayen kuṅ pasi hiriṅ,” yitiṅ.

Tikiṅ 19:4

¹⁹ Be, sopte gusuṅanṅ kura dire? Israel mar gobe mere gote miṅ bebak ma tiyamiṅ? Moṅ, bebak tiyamiṅ. Gega mere goyen harhok unamiṅ. Niṅgeb goke Al Kuruṅ beleṅ yiriṅ goyen bikkeṅ Mose beleṅ gahade kayyiṅ:

“Nebe alya bereya nere yitiṅ moṅ goyen yawareṅ.

Irkeṅ go yeneṅbe bitiṅde igiṅ ma nurnayiṅ.

Irde merene bebak ma titiṅ mar goyen yawareṅ.

Irkeṅ goke bitiṅ ar yiyyeṅ,” yitiṅ hi.

Saba 32:21

²⁰ Irde Aisaia beleṅ Al Kuruṅyen mere tagal tagal niṅ kafura ma heṅbe Al Kuruṅyen mere goyen kawan po gaha yiriṅ:

“Nebe al kura ne niṅ ma nanṅkenṅ hitiṅ mar beleṅ nenamiṅ.

Irde ne niṅ gusuṅanṅ ma heṅ hitiṅ mar hitte nigeṅ kawan hemeke nenamiṅ,” yitiṅ hi.

Aisaia 65:1

²¹ Goyenpoga Israel mar niṅ teṅbe gaha yiriṅ:

“Wampot mat waṅ waṅ wawuṅ hihi gayen merene gama ma irde tonanṅ saṅiṅ wor po heṅ haṅ mar goyen

ne hitte wawoṅ yeṅ hanne yak irtiṅde hime,” yitiṅ hi.

Aisaia 65:2

¹ Be, Israel marte matabe gwahade geb, Al Kurun beley alya bereyamin goyen pel yiryin? Mon, gwaha ma yiryin! Nigen wor Israel mar al, irde Abrahamyen asem, irde Benyaminen* minde nin al. ² Fudinde, Al Kurunbe Israel mar goyen forok ma yekeya basiña yiryin geb, alya bereyamin go ma pel yiryin. Be, denbe Al Kurunyen asande Al Kurunyen mere basan al Elaia beley Israel mar nin igin ma nurde Al kurun gusunjan iryin gote baranminbe bitin sir ma yey hiyen gogo. ³ Be, Elaia beley Al Kurun gaha inyin: “Doyan Al Kurun, mere basan margebe gasa yirke kaman. Irde ge galak girde hanjen altabe pir yirde pasi han. Ne mun po gab gago hime gega, ne wor mununnin ten han,” inyin. ⁴ Irkeb Al Kurun beley dahade wol hirin? Yen beley gahade wol hirin: “Nebe nigen ge Israel mar 7,000 basiña yirmirin han. Ningeb mel gobe det toneñ kura Bal inen hanjen goyen ma doloñ irde han,” inyin. ⁵ Ningeb gayenter gayen wor Israel mar bana al kura Al Kurun beley buninen yirde igin igin yirde basiña yirtin mar kura han. ⁶ Mel gobe Al Kurun beley buninen yirde igin igin yirtin geb, basiña yiryin. Mel gote mata igin goke ma basiña yiryin. Munan matamin igin goke Al Kurun beley buninen yirde igin igin yiryin manhan yen beley buninen yirde igin igin yiryin gobe min minmon hewon.

⁷ Ningeb Israel mar nin daha yetek? Mel gobe Al Kurun dilinde al huwak hen hen ge kurut wor po yen hinhan. Goyenpoga gwahade ma hamin. Alya bereya Al Kurun beley yumulgan tiye yen basiña yirtin mar gore mun po gab Al Kurun dilinde al huwak hamin. Munan budam kurun gobe bin taren wor po irde Al Kurunyen mere pel iramin. ⁸ Matamin gwahade goke Al Kurunyen asande gahade katin hi:

“Al Kurun beley mel gote dufaymin mala tiyyin.

Irkeb gayenter dilinde Al Kurunyen mere kenen han gega, bebak ma ten han.

Irde kirminde Al Kurunyen mere nurde han gega, wukke ma nurde han,” yitin hi. *Saba 29:4; Aisaia 29:10*

⁹ Irde Dewit beley gaha yirin:

“Dula matamin gore po yukun bulunde yukukeb bulun hewon.

Irdeb yakten gasa yirwon.

Mata bulunmin gote murungembe gogo ten hinayin.

¹⁰ Go mar goyen dilin titmin henbe epte ma nankenwon.

Irde huginen kanduk kurun bana hen pukin werwer po hen hiwon,” yitin hi. *Tikin*

69:22-23

¹¹ Be, Israel mar gwahade han goke gusunjan kura diren. Israel mar yakten gasa yiryen yitin goyenbe fudinde gwaha yirke huginen bulun po henbe sopte igin hetek ma henayin? Mon! Israel mar gote mata bulun nin tenbe Al Kurun beley al min hoyan Yuda mar mon goyen yumulgan tiyyin. Gogab Israel mar beley go yenenbe, “Danin geb nenbe gwahade ma hite?” yen bin huwarwon yen nurdeb gogo Al Kurun beley gwaha yiryin.

¹² Be, Israel mar beley mata bulun tiyamin goke ten Al Kurun beley al min hoyan megen han kurun goyen igin igin wor po yiryin. Irde Israel mar beley Al Kurunyen mere gama ird ird nin son hamin goke tenbe al min hoyan Yuda mar mon goyen igin igin wor po yiryin. Ningeb Israel mar tumnan Al Kurun hitte mulgan henayinbe Al Kurun beley daha tiyyen? Yenbe amanen wor po nurdeb al igin igin yiryen gobe kurun wor po, han kapa igin igin yiryin gote folek wor po yiryen!

¹³ Be, den al min hoyan Yuda mar mon goyen mere kura diren tihim. Nebe Al Kurun beley al min hoyan Yuda mar mon hitte kun merene tagalde hayin ninenbe meten go nuntin geb, metenne goke turun turun titek hime. ¹⁴ Gwaha ten himekeb nigen al Israel mar goyen nenenbe, “Danin nenbe gwahade ma hite?” yen bin huwarke mel goyen kura Yesu nurd unkeb Al Kurun beley yumulgan tiwon yen nurde gwaha ten himyen. ¹⁵ Israel mar beley Al Kurunyen mere pel iramin geb, Al Kurun beley mel go harhok yunenbe al min hoyan Yuda mar mon goyen awalik yiryin. Gega Israel mar gore Al Kurun nin bin mulgan hekeb Al Kurun beley yumulgan ten daha yiryen? Igin wor po yiryen. Go

* 11:1: Benyaminbe Yekop urmin wen 12 bana gon funanbe gogo.

tinayiñ gobe al kamtiñde mat huwartiñ yara tinayiñ. ¹⁶ Mata gwahade forok yiyyeñ gobe beret kura Al Kurun unniñ yeñ kanbe ubala teñ parwek dirneñ mun kura Al Kurun galak irnayiñ gobe beret kurun goyen wor tumñan Al Kurunyen hiyyeñ go gwahade goyen. Irde he kura goyen filginiñbe Al Kurun beleñ wukkeñ iryenbe he gote haniña piginña kurun goyen wor wukkeñ henayiñ go gwahade goyen.

¹⁷ Be, olip he yase gote haniñ kura walde yemeydeb olip he duwi kurate haniñ teñbe waltiñde gore tur irke he duwi gote haniñbe he yase gote haniñ hiriñ. Irde olip yase filginiñ beleñ fe tulun teñ hi goyen olip duwi haniñ gor tur irtiñ goyen wor fimiñ goyen tulun teñ gergeñ hiriñ. Be, olip duwi haniñ gobe deñ al miñ hoyañ Yuda mar moñ gogo. Munañ olip yase haniñ gobe Israel mar. Niñgeb Israel mar Al Kurun harhok unamiñ gote gasuñbe deñ beleñ tamiñ. ¹⁸ Niñgeb dindikeñ ge turun turun teñ he yase gote haniñ waltiñ Israel mar goyen det dirneñ yeñ ma nurde yuneñ hinayiñ. Deñbe duliñ po tur dirtiñ hañ. Deñ beleñ olip yase gote filginiñ[†] goyen tareñ ma irde hañ. Gwahade yarabe filginiñ gore gab deñ goyen sañiñ dirde hi. ¹⁹ Goyenpoga deñ beleñ huwardeb, “Gwaha, goyenbe olip yase gote haniñ Israel marbe bañ yeñ kattiñ yara geb, neñ gare gasuñmiñ titiñ go,” yeñ hañ. ²⁰ Be, gobe fudinde gega, mel gobe Yesu niñ dufaymiñ tareñ ma yirkeb gogo walde yimiyyiñ. Munañ deñbe yeñ ge dufaytiñ tareñ irtiñde matbe gogo gasuñmiñ tamiñ. Deñ wor Al Kurun beleñ Israel mar pel yiriñ gwahade goyen diryen geb, dindikeñ ge turun turun ma teñ kafura heñ ga hinayiñ. ²¹ Al Kurun beleñ he yase gote haniñ wor po goyen yeñ ge dufaymiñ sañiñ ma yirkeb walde yimiyyiñ. Niñgeb deñ olip duwi haniñ duliñ dawañ gor tur dirtiñ goyen Al Kurun niñ dufaytiñ tareñ ma yirnayiñbe walde demey demeymiñbe meteneñ moñ geb, dindigeñ ge turun turun ma teñ kafura heñ ga hinayiñ.

²² Niñgeb Al Kurunbe igiñ igiñ po ma diryen, bulun dirtek goke manañ nurde ga hinayiñ. Yerñbe al kura meremiñ gama ma irde hinayiñ marbe bulun yiryen. Munañ deñ yeñ ge dufaytiñ tareñ irtiñ marbe igiñ igiñ diryen. Munañ gwahade ma tinayiñbe deñ wor walde dimiyyeñ. ²³ Be, Israel mar Al Kurun beleñ bikkeñ walde yimiyyiñ goyen yeñ ge dufaymiñ sañiñ ma yird yird mata goyen tubul tinayiñbe Al Kurun beleñ yadeb olip hemiñde sopte tur yiryen. Al Kurunbe gwaha yird yird tareñ miñyan geb, igiñ gwaha yiryen. ²⁴ Deñbe olip duwi haniñ yara gega, Al Kurun beleñ olip yasere gor tur dirkeb he gote haniñde gereñ hamiñ. Niñgeb Israel mar olip yase gote haniñ wor po goyen gasuñde sopte tur ird irdbe meteneñ moñ wor po. Aranen po tur iryen.

Al Kurunbe al tumñan buninen yirde hiyen

²⁵ Be, kadne yago, mere kura banare niñ goyen deñbe kenkela bebak tiwoñ yeñ nurde hime. Gogab dufaytiñ wukkeñ yeñ dindikeñ ge turun turun ma teñ hinayiñ. Be, merebe gahade: Israel mar beleñ biñ tareñ irde Al Kurunyen mere pel irde hañ gobe hugiñeñ ge moñ. Go teñ hañ gobe al miñ hoyañ Yuda mar moñ goyen Al Kurun beleñ dufaymiñde gwahade wanayiñ yeñ nuryiñ goyen wañ ep heke gab bada heñ Al Kurun niñ biñ mulgan henayiñ. ²⁶ Irkeb Al Kurun beleñ Israel mar goyen tumñan yumulgan tiyyeñ. Niñgeb goke teñbe Al Kurunyen asañde gahade katiñ hi:

“Yumulgan teñ teñ Albe Yerusalem[‡] mat forok yiyyeñ.

Yeñ beleñ Yekopyen miñde niñ marte mata bulun goyen yad siña yiryen.

²⁷ Goya goyenbe mata bulunmiñ halde yuneñ. Gabe mel go hitte biña timiriñ go goyen,”
yitiñ hi.

Aisai 59:20-21; 27:9

²⁸ Be, gayenter gayen Israel mar gobe Yesu niñ yitiñ mere igiñ goyen pel irde hañ geb, mere igiñ gobe deñ al miñ hoyañ Yuda mar moñ hitte kukeb gogo nurde hañ. Mata gobe deñ ge teñ forok yitiñ geb, gogo Israel mar gore Al Kurun asogo irde hañ. Gega Israel marbe asem weñ Abraham, Aisakyabe Yekopya goke teñbe Al Kurun beleñ basiña yiryiñ geb, gayenter wor Israel mar goyen bubulkuñne wor po yeñ nurd yuneñ hi. ²⁹ Al

[†] 11:18: Olip yase filginiñbe Israel marte hakwamiñ Abraham, Aisakyabe Yekopya niñ yitiñ. [‡] 11:26: Kurabe Saion.

Kuruñbe alya bereya nigen yeñ basiña yirde guram yirde sañiñ yiryenbe go ma sopte tareñmiñ tumulgañ tiyyen geb, gogo Israel mar niñ amanen nurde hiyen. ³⁰ Munar den al miñ hoyar Yuda mar moñbe bikken Al Kuruñyen mere gama ma irde hinhan gega, Israel mar gore meremiñ gama ma irkeb gayenter Al Kuruñyen bunineñ dufaybe den hitte hi. ³¹ Niñgeb Israel mar Al Kuruñyen mere gama ma irde hañ goyen wor Al Kuruñbe den Yuda mar moñ goyen bunineñ diriñ gwahade goyen po yiryen. ³² Al Kuruñ beley alya bereya bunineñ yirde igiñ igiñ ma yiryenbe epte ma mata buluñ bana mat siñare katnayıñ goyen yikala yiren yeñbe nurtiñde po alya bereya tumñañ yubul tike meremiñ pel irtiñde po hinhan.

³³ Fudinde, Al Kuruñyen bunineñ dufayya dufay wukkekmıñyabe kuruñ wor po. Yeñbe det kurañ ma wor po amu heñ hiyen. Niñgeb ganuñ al beley dufay kerde hiyen goyen gwahade gwahade yeñ tagalnayıñ? Irde ganuñ al beley matamiñbe gwahade yeñ bebak tinayıñ? Hubu wor po! ³⁴ Niñgeb goke teñbe Al Kuruñyen asañde gahade katiñ hi: “Ganuñ beley Doyar Al Kuruñyen dufay keneñ bebak tiyyen? Epte moñ. Ganuñ beley dufay igiñ kura unyen? Epte moñ,” yitiñ hi. *Aisaia 40:13*

³⁵ Irde,
“Ganuñ beley Al Kuruñ det kura untiñ geb, gote wolmiñen untek hi? Hubu wor po,” yitiñ hi. *Yop 41:11*

³⁶ Fudinde, det kuruñ gabe Al Kuruñ hitte mat po watiñ, irde yeñ beley po yiryen. Irde det kuruñ gabe yeñ beley po gab pasi kiryen. Niñgeb yeñ po ga hugiñen denem turñuñ yan irde hitek! Fudinde wor po.

12

Yesuyen alya bereyat mata gergeñ

¹ Niñgeb, kadne yago, Al Kuruñ beley neñ gayen bunineñ wor po dirde hiyen geb, mere tareñ po direñ tihim: megen henya dindiken goyen det kura Al Kuruñ galak irtiñ yara Al Kuruñ unnayıñ. Gwaha irniñ yeñbe dindiken goyen Al Kuruñ diliñde wukke, yeñ beley amanen nurtek mat po mata teñ hinayıñ. Mata gwaha teñ hinayıñ gobe Holi Spirityen sañiñde Al Kuruñ doloñ ird ird matabe gogo teñ hinayıñ. ² Irde megen niñ marte mata go ma gama irde hinayıñ. Gwaha titñenbe dufaytiñ gergeñ igiñ po yirde matatiñ hoyar teñ hinayıñ. Gwaha irde gab Al Kuruñyen dufay goyen keneñ bebak teñ hinayıñ. Al Kuruñyen dufayde det damiñbe igiñ, mata dahadebe Al Kuruñ beley amanen nurde hiyen, irde mata damiñbe Al Kuruñ diliñde buluñ miñmoñ goyen yeneñ kenkela bebak teñ hinayıñ.

³ Be, Al Kuruñ beley bunineñ nirde igiñ igiñ nirde metenmiñ nuntiñ geb, den hañ kuruñ goyen mere kura direñ tihim. Merebe gahade: den bana goyen al kura yingenbe al gwahade moñ gega, nebe al gwahade yeñ yingen ge turuñ turuñ ma teñ hiyen. Gwaha titñenbe Al Kuruñ niñ dufaytiñ tareñ ird ird goyen bitiñ bana kirtiñ gobe dahade, kuruñ ma dirnen goyen kenkela dufay heñ bebak teñ gab den ñunkuren ñunkurenbe dahade hañ goyen nurde hinayıñ. ⁴ Gobe neñ kuruñ gabe ulniniñ pigiñ manañ, irde ulniniñdebe det kurayen kurayen goyen gor hañ geb, gago dineñ hime. Be, det gobe meten unñkuren po ma teñ hañ, hoyar hoyar teñ hañ. ⁵ Niñgeb gwahade goyen po, neñbe budam wor po gega, Yesu Kristuya heñbe Yesuyen uliñ pigiñ po hitiñ hite. Irde neñ ñunkuren ñunkurenbe Yesuyen alya bereya hoyar hoyar goyen farañ yurd yurd niñ hite. ⁶ Goke teñbe neñ kuruñ gabe Al Kuruñ beley bunineñ dirde igiñ igiñ dirdeb Holi Spirityen tareñ forok ird ird mata kurayen kurayen goyen nende gigen duntiñ hite. Gwahade duntiñ gobe Al Kuruñ beley neñ ñunkuren ñunkurenbe damiñ dunen yeñ dufaymiñ kirtiñ goyen po gama irde duner hiyen. Niñgeb al kura Al Kuruñyen mere basañ heñ tagal tagal mata miñyan kenem Al Kuruñ niñ heken nurde hitiñ gobe kuruñ ma dirnen goyen keneñ bebak teñ gab metenbe goyen tuñande po meten teñ hiyen. ⁷ Al kura al hoyar farañ yurd yurd sañiñ titiñ kenem go tareñ titiñ goyen gama irde al farañ yurde hiyen. Munar

al saba yird yird tarej titij kenem yej wor gwahade po, saba yirde hiyej. ⁸ Be, al kura al hoyaj kanduk yenke sañij yird yird tarej titij kenem gwahade po teñ hiyej. Munaj al kura al hoyaj det yunej yunej tarej titij kenem wilakñej nurdeya det al yunej hiyej. Irde al kura doyaj al hej hej tarej titij kenem al gobe yul ma yejbe al hoyaj keñkela doyaj yirde hiyej. Irde al kura al hoyaj bunijej yird yird sañij titij kenem al gobe amaj dufay hende gwaha teñ hiyej.

Kadtij ge amajej nurd yunej hinayij

⁹ Be, deñbe al hoyaj nij amajej nurd yunejyabe bitinde mat fudinde wor po gwaha teñ hinayij. Irde mata bulunbe harhoktij yunej, mata igije tarej po yanarde hinayij. ¹⁰ Kadtijya kadom amajej nurd gunej teñ eke merere po hinayij. Irde dindikej turuj yirtijeñbe kadtij yago wa turuj yirde hinayij. ¹¹ Be, Al Kurujyen meter teñ teñ nij piñej ma hej hinayij. Tarej po hejbe bitij bana mat wor po Al Kurujyen meter teñ hinayij. ¹² Irde Al Kuruj belej igij diryej yej goke doyaj hejya amajej po nurde hinayij. Kanduk bana hejyabe Al Kuruj belej kanduk go pasi iryej yej doyaj hej hej nij piñej ma hej hinayij. Irde hugijej Al Kuruj mere irde hinayij. ¹³ Be, Al Kurujyen alya bereya kura det kuraj amu hej hike yenejbe dettij kura yunej hinayij. Irde al hoyaj yatinde wakeb gargar yirde hinayij.

¹⁴ Be, al kura buluj buluj dirde hinayij mar goyen Al Kurujyen tarende guram yirde sañij yirde hinayij. Sopte dinej hime. Al goyen guram yirde tarej yirde hinayij, karan ma yurde hinayij. ¹⁵ Irde alya bereya amajej nurde hikeb deñ wor yej nurnayij gwahade goyen po amajej nurde hinayij. Irde alya bereya esej hikeb deñ wor yej nurnayij gwahade goyen po nurde esej hinayij. ¹⁶ Dindikej ulijebe awalikde hinayij. Irde dindikej ge turuj turuj ma teñbe al mali deñem moñ mar goya awalik hej hej nij amajej nurde hinayij. Irde, “Neñbe dufay wukkej epte hite,” yej ma nurde hinayij.

¹⁷ Be, al kura belej buluj buluj dirkeb wol hihim yej buluj ma irde hinayij. Al tumñaj dilinde mata igij po teñ teñ nij keñkela hej ga hinayij. ¹⁸ Irde bitij kamke al hoyanja tumñaj awalikde hej hej belnej kura hike kenem gwahade hej hej ge kurut wor po yej hinayij. ¹⁹ Kadne yago, al kura belej buluj dirkeb wol ma hej hinayij. Gwaha titijeñbe Al Kuruj haniñde kerde hinayij. Irkeb yej belej gab al goke bearar teñ murujgem buluj unyej. Al Kurujyen asande Doyaj Al Kuruj belej, “Buluj diraj mar goyen wol hej hej gobe nere meter. Ne belej gab matamij gote murujgem yunej,” yirij geb, gago dinej hime. ²⁰ Niñgeb Al Kuruj belej, “Asogoge kura biñge kamke yenejbe biñge yunej hayij. Fe nij yirkeb fe yunej hayij. Gwaha teñ hayij goyen genejbe mel gobe memya nij yumu henayij. Gobe kak kulum bok yej hitij yade al go tonaj hende yerayij go gwahade goyen,” yitij geb, wol ma hej mata igij gwahade po teñ hinayij. ²¹ Mata buluj belej fole dirtek ma hinayij. Gwahade hitijeñbe mata igij po teñ hinayij. Irkeb goreb mata buluj fole irde hiyej.

13

Doyaj mar karkuwan palap yirde hinayij

¹ Be, gabmanbe Al Kuruj belej kerdeb alya bereya doyaj yird yird sañij untij geb, deñ kuruj gobe doyaj martinde yufukde hej meremij gama irde hinayij. ² Munaj doyaj marte mere pel irde haj mar gobe yej goyen po ma asogo yirde haj. Gobe Al Kuruj, gabman goyen kerde tarej untij al goyen asogo irde haj. Niñgeb gwaha teñ haj marbe yingeñ kanduk yawarnayij. ³ Doyaj marbe mata igij teñ haj mar goyen buluj yirtek ma nurdeb mata buluj teñ haj mar go po gab buluj yird yird nij nurde hanjen geb, gogo doyaj marte mere nurde hinayij dinej hime. Deñbe doyaj martij belej buluj dird dird nij kafura hej haj kenem mata huwak po teñ hinayij. Irkeb turuj dirde hinayij. ⁴ Mel gobe keperd keperdtij igij ird ird nij Al Kuruj belej meter yuntij geb, gogo mata huwak teñ hikeb turuj dirde hinayij. Gega doyaj mar gobe mata buluj gote murujgem dunej dunej tarej miñyan geb, mata buluj tinayijeñbe mel goke kafura henayij. Mel

gobe Al Kurun beley mata bulun tej han mar goyen beararmij yikala yird yird meten yuntij geb, mata bulun mar goyen murungem bulun yuner hanjen. ⁵ Ningeb goke tejbe doyan martijde mere gama irde hinayij. Go tej hinayij gobe doyan martij beley bulun dird dird nij kafura henya po ga ma tej hinayij. Mata igij tej tej dufay gama ird ird nij bitijde wukken wor po nurdeya ga tej hinayij.

⁶ Ningeb goke tejbe teks wor yerde hinayij. Doyan marbe alya bereya doyan yird yird meten yuntij geb, teks go yadebe gore po alya bereya faran jurde hanjen. ⁷ Ningeb den tumnan da kura gabman hanijde kertek gobe kerde hinayij. Teks kurayen kurayen yertek han kenem yerde hinayij. Munan kafura yirtek marbe kafura yirde hinayij. Irde palap yirtek yenenbe palap yirde hinayij.

Kadtij ge amanen nurde yunen hinayij

⁸ Be, al kura hitte kun det kura nij gusunan irde yawartij kenem aranen po wol hen hinayij. Irkeb gog po hubu hiyyen. Goyenpoga wol heke hubu ma hetek det kurabe kadtij ge amanen nurd yunen yunen mata gogo geb, hugijen gwahade po tej hinayij. Al kura kadom ge amanen nurde unen hi al gobe Moseyen saba kurun gote mij goyen gama irde pasi irde hiyen geb, gogo kadtij ge amanen nurde yunen hinayij dinej hime. ⁹ Moseyen sabarebe, "Al berem yan beley bere hoyan ma duwan irde hiyen. Bere wor gwahade po tej hinayij. Irde al ma gasa yirke kamde hinayij, kawe ma tej hinayij, kadtij igij hike kenenbe dani nebe gwahade mojan yen ma nurde hinayij," yitij. Irde saba go banabe mere sanij hoyan manan han. Goyenbe saba bana mere taren han kurun gote mij wor pobe mere unkenen gago po: "Gijen ge amanen nurde hayen gwahade goyen po, al hoyan nij manan gwahade po nurde yunen hayen," yitij go goyen. ¹⁰ Al kura kadom ge amanen nurd yunen hiyen al gobe epte ma kadom bulun yiryen. Goke tejbe al kura kadom ge amanen nurd unyen al gobe Moseyen saba kurun goyen gama ird pasi hiyyen yihim gago.

Nalu funanbe binde hen hi

¹¹ Be, den gayenterbe da nalure han goyen nurde han geb, gago mata igij gwahade tej hinayij dinhem. Han kopya den beley Yesu Kristu nij dufaytij taren iramij goyenter mat wan wan gayenterbe yen beley dumulgan tiyyen nalu funan goyen binde wor po hen hi. Ningeb dufaytijde firtij yara han goyen bitij bak yetek nalu gobe bikken binde hihi geb, huwarnan. ¹² Mata bulun gobe wawun kidoma yara goyen hubu hewen tiya. Irkeb nan fay urde wuk yewen tiya geb, kidoma bana nij mata bulun gobe yubul po tejbe Al Kurunen mata hulsi yara goyen tanarde hinayij. Gobe fulejare nij amil ain beley po irtij goyen hor titij yara tej hinayij. ¹³ Ningeb farenje han marte mata igij po tej hinayij. Irde dula mata po tej tej mata, fe nene kukuwa hen hen mata, lelep mata, kari bulun bulun tej tej mata, irde ard ard matayabe kadom igij mat hike goke bij ar yen yen mataya goyen ma po tej hinayij. ¹⁴ Gwaha titnenbe Doyan Al Kurun Yesu Kristuya hen yen beley mata igij tej hiyen gwahade po tej hinayij. Irde megen nij dufay bulun go gama irde ultijde aman hen hen nij ma nurde hinayij.

14

Kadtijde mata nij mali ma tagalde hinayij

¹ Be, den han bana goyen al kura dufaymij Al Kurun nij sanij irtij goyen taren wor po ma hike yenenbe goke ma nurde awalik yirde hinayij. Irde dufaymij kura goke mel goya kadom mohonde ma tej hinayij. ² Al kurabe Al Kurun nij dufaymij taren irtij goyen kurun geb, det kurun gabe igij ala netek yen nurde hanjen. Goyenpoga al kurabe Al Kurun nij dufaymij sanij irtij goyen hako po han geb, panij po gab igij nen hiten yen hanjen. ³ Ningeb al kura det kurun gabe igij nene hiten yen hinayij mar beley panij po nene hinayij mar goyen, "Dufaytijbe taren mojan," yen yenen tagal yunenbe al goyen go ma yenheth yenheth ma yirde hinayij. Irde panij po nene hinayij mar beley det kurun gayen igij ala nene hinayij mar goyen, "Denbe bulun tej han," yinen merer

ma yirde hinayiņ. Mel gobe tumņaņ Al Kuruņ beleņ bikkeņ igiņ ala yintiņ haņ geb, gago dineņ hime. ⁴ Deņbe al ganuņyen tareņde al hoyaņde meteņ mar tagal yuneņ haņ? Mata gobe buluņ wor po! Niņgeb meteņ mar gobe Doyaņ Almiņ beleņ gab mel gote mata yeneņbe igiņ ma buluņ yinyeņ. Doyaņ Al Kuruņbe mel go igiņ saņiņ yiryeņ geb, tareņ po huwarnayiņ.

⁵ Gwahade goyen po, al kurabe nalu kura po gab nalu keņkelak, Al Kuruņyen nalu yeņ nurde haņyen. Goyenbe al kurabe nalu tumņaņ igiņ ala tuņande po yeņ nurde haņyen. Goyenbe goyen goke kadom mohonđe ma teņ hinayiņ. Nalu kuraņ dahade kura nurde hinayiņ gobe yiņgeņ biņde po hiyeņ. ⁶ Fudinde, nalu kura po gab nalu keņkelak Al Kuruņyen nalu yeņ nurde haņyen marbe Doyaņ Al Kuruņ turuņ ird ird niņ gwaha teņ haņyen. Irde al kura det kuruņ gab igiņ netek ala yeņ haņyen mar wor biņge goke Al Kuruņ igiņ nurd uneņ gab nene haņyen geb, go mata gore Al Kuruņ turuņ irde haņyen. Irde al kura det kura kutņa irde haņyen marbe go teņ haņyen goreb Al Kuruņ turuņ irde det kutņa irtiņ goke Al Kuruņ igiņ nurd uneņ haņyen. ⁷ Neņ kuruņ gayen hitek ma kamtek wet kuruņ gobe nindikeņ ge ma hitek, Doyaņ Al Kuruņ niņ teņ hitek geb, gogo teņ hityeņ. ⁸ Niņgeb dilniniņ gergeņ hitek gabe Doyaņ Al Kuruņ niņ po teņbe hitek. Irde kamtek wor yeņ ge po teņ kamtek. Niņgeb dilniniņ gergeņ hitek wet ma kamtek wet kuruņ goyen tumņaņ neņbe Al Kuruņyen alya bereya po geb.

⁹ Be, goyen goke teņbe al kamtiņya diliņ gergeņ haņya kuruņ gote Doyaņ Al Kuruņ heweņ yeņbe Yesu Kristu gogo megen gar kateņ kamde sopte huwaryiņ. ¹⁰ Niņgeb deņbe daniņ geb kadtiņde mata yeneņ goke merer yirde haņ? Irde daniņ geb kadtiņ goyen al tareņ miņmoņ yeņ yeneņ tagal yuneņbe al goyen ma yenhet yenhet yirde haņ? Neņbe tumņaņ Al Kuruņ diliņde merere huwartek geb, gwaha ma teņ hinayiņ. ¹¹ Neņ tumņaņ Al Kuruņ diliņde merere huwartek goke Al Kuruņyen asaņde gahade katiņ hi:

“Doyaņ Al Kuruņbe gaha yeņ hi:

‘Fudinde wor po nebe gwahader himyen.

Megen niņ mar tumņaņ ne hitte waņ dokolhoņ yuguluņ tinayiņ.

Alya bereya tumņaņ, “Gebe Al Kuruņ,” ninnayiņ, ” yitiņ hi.

Aisaia 45:23

¹² Goke teņbe yitiņ gwahade po, neņ kuruņ gabe nende gigen mataniniņ Al Kuruņ momoņ irniņ.

¹³ Niņgeb, kadniņiņde mata yeneņ goke ma tagalde hitek yeņ dufay saņiņ po kertek. Irdeb mata gwaha titeke al kadtiņ dufaymiņ buluņ heke mata buluņde katnak yeņbe mata gwahade ma titek yeņ dufay tareņ po kerde ga mata teņ hinayiņ. ¹⁴ Nebe Doyaņ Al Kuruņ Yesuya har geb, dufaynerbe det kuruņ gayenbe tumņaņ Al Kuruņ diliņde tikiņ miņmoņ yeņ nurde hime. Goyenpoga al kura beleņ det kurabe Al Kuruņ diliņde tikiņ miņyaņ yeņ nurde haņ kenem yeņ hitte po ga det gobe tikiņ miņyaņ hiyyeņ. ¹⁵ Niņgeb deņ beleņ biņge kuruņ gabe Al Kuruņ diliņde igiņ ala po yeņ nurde nene hinayiņ. Gega kadtiņ kura gwahade ma nurde hiyeņ gore deneņbe biņde kandukneņ nurde hiyeņbe mata gobe kadtiņ ge amaņeņ nurd yuneņ yuneņ mata goyen gama ma irdeb gogo teņ hinayiņ. Niņgeb biņge kura nenayiņ goke teņbe kadtiņ kura Yesu Kristu yeņ ge teņ kamiņ gote dufaymiņ buluņ ma irnayiņ. ¹⁶ Irde dufaytiņde mata kurabe igiņ yeņ nurde hinayiņ gega, al kura mata gobe igiņ moņ yeņ nurde hike keneņbe mata go ma teņ hinayiņ. ¹⁷ Al Kuruņ beleņ alya bereya doyaņ yird yird bana goņbe biņgeya feya nen nen mata gobe det kuruņ moņ geb, gago dineņ hime. Munaņ dawet kuruņ wor pobe Al Kuruņ diliņde huwak heņ heņ mataya biņ kamke igiņ heņ heņ matayabe Holi Spiritya heņ amaņ heņ heņ mataya go goyen. ¹⁸ Fudinde, al kura mata gwaha mat Yesu Kristu niņ meteņ teņ hiyeņbe matamiņ goke Al Kuruņ beleņ amaņeņ nurde hiyeņ, irde al hoyaņ wor al gote meteņ goke turuņ irde hinayiņ.

¹⁹ Niņgeb neņbe bininiņ kamke heņ heņ mataya kadom tareņ gird gird mataya goke kurut wor po yeņ hitek. ²⁰ Munaņ dula matatiņ ge teņ Al Kuruņyen meteņ buluņ ma irde hinayiņ. Biņgebe tumņaņ Al Kuruņ diliņde wukkeke geb, netek igiņ ala. Goyenpoga al kadniņiņ kura biņge goyen ma nene hitiņ neteke deneņbe dufaymiņ buluņ heke mata

bulunđe katyeŋ go gab bulunbe gogo titek. ²¹ Niŋgeb kadtin kura matatin kenerbe mata bulunđe katnak yeŋbe dapŋa wet ma wain wet kura goyen go ma nene hinayin. Matatin hoyan kura gwaha yirtek haŋ kenem goyen wor gwaha ma teŋ hinayin. Gwaha teŋ hinayin gobe Al Kurun diliŋde mata igin geb, gago dinen hime. ²² Dufaytinde binde ma wain ma mata kura goke igin ala yeŋ nurde hinayin kenem dufaytin goyen denya Al Kurunya hitte po hiyeŋ. Al kura mata kura igin yeŋ nurde teŋ hiyeŋ irde goke mata bulun tihim yeŋ binde bulunen ma nurde hiyeŋ al gobe Al Kurun beleŋ guram irde saŋin iryeŋ. ²³ Gega al kura binde kura Al Kurun diliŋde wukkeŋ moŋ yeŋ nurde kama heŋ heŋ ga niyyeŋbe gobe yinŋen ulinde merem yaŋ hiyyeŋ. Gobe dufayminde mata gwahadebe igin moŋ yeŋ tareŋ wor po ma irtin geb, dufay budam forok yitinde mat niyyeŋ geb, gogo yinŋen ulinde merem yaŋ hiyyeŋ. Niŋgeb al kura mata kura igin ma bulun goyen keŋkela bebak ma teŋbe goke dufaymin tareŋ ma irdeya mata goyen tiyyeŋbe mata bulun minyan hiyyeŋ.

15

Kadtin ge nurdeya ga mata teŋ hinayin

¹ Be, denya neŋya Al Kurun nin dufayninin saŋin irtin goyen kurun hitin marbe kadinin dufaymin tareŋ wor po ma hitin gore mata kura soŋ hekeb faran yurde hitek. Irde nindiken aman hetek beleŋ po ma gama irde hitek. ² Neŋ duŋkuren duŋkuren kurun gayen tumnan kadinin igin heŋ heŋ ge nurdeb yeŋ aman hetek irde tareŋ hetek mata goyen po teŋ hitek. ³ Yesu Kristu wor yinŋen aman heŋ heŋ ge ma nurde hinhin. Gwaha titneŋbe Al Kurunen asande, “Al Kurun, al beleŋ nanyan girde haŋ gobe ge ma girde haŋ, ne nirde haŋ,” yitin hi. ⁴ Mere gobe neŋ gayen saba direŋ yeŋ bikken wor po Al Kurunen asande katin. Gobe neŋ beleŋ mere go nurdeb kanduk yeneŋ mukku ma teŋ goya goya saŋin po heŋ kame Al Kurun beleŋ igin diryeŋ yeŋ goke doyan heŋ hinayin yeŋ gogo katin. ⁵ Niŋgeb deŋ goyen kanduk yeneŋ mukku ma teŋ goya goya saŋin po heŋ huward huward tareŋ goyen duneŋ hiyeŋ al Al Kurun gore guram dirkeb dindiken ulin dufay unken po heŋ awalikde po hiwoŋ yeŋ nurde hime. Go mata gobe Yesu Kristuyen alya bereya beleŋ titek mata yeŋ nurde hime. ⁶ Gogab dufaytinja meretinja unken po yirdeb Doyan Al Kuruninin Yesu Kristuyen Naniŋ, Al Kurun denem turun yaŋ irde hinayin.

⁷ Niŋgeb Yesu Kristu beleŋ deŋ goyen igin dinyin gwahade goyen po, Al Kurun denem turun yaŋ ird ird nin teŋbe dindiken ulin kadam igin geneŋ teŋ hinayin. ⁸ Yesu Kristube Al Kurun beleŋ hakot Yuda marte hakwamin yago hitte bin tiyyin goyen fudinde kawan forok yeke Yuda mar beleŋ keneŋ bebak teŋ teŋ ninbe gogo Yuda mar gote meten al heŋ megen gar katyin geb, gago kadam igin nurd gunen teŋ hinayin dinen hime. ⁹ Be, Yesu megen gar katyin gobe al min hoyan Yuda mar moŋ beleŋ keneŋbe Al Kurun beleŋ buninen yirde hiyeŋ goke denem turun yaŋ irde hinayin yeŋbe gogo megen gar katyin. Niŋgeb goke teŋbe Dewit beleŋ Al Kurunen asande tikiŋ kura gahade kayin:
 “Niŋgeb ne gayen al min hoyan Yuda mar moŋ kahal bana heŋ turun girde heŋ.
 Denge isan heŋ heŋ ge tikiŋ heweŋ,” yitin hi. *Tikin 18:49*

¹⁰ Irde kurabe:

“Al min hoyan Yuda mar moŋ,
 denbe alya bereyamin Yuda marya aman henaŋ,” yitin hi. *Saba 32:43*

¹¹ Be, mere hoyanbe gahade:

“Deŋ al min hoyan Yuda mar moŋbe tumnan Doyan Al Kurun turun irde hinayin.

Deŋ alya bereya megen haŋ tumnan turun irde tikiŋ henaŋ,” yitin hi. *Tikin 117:1*

¹² Irde Aisaia beleŋ gahade kayin:

“Yesiyen* minde nin al kura forok yiyyeŋ.

* 15:12: Yesibe Israel marte doyan al kurun Dewit naniŋ.

Yej belej al miñ hoyañ Yuda mar moñ doyañ yireñ yej wayyey.

Irkeb mel gobe yej belej wañ igiñ yird yird niñ doyañ hej hinayiñ,” yitiñ hi. *Aisaia 11:10*

¹³ Be, Al Kurunbe deñ igiñ dird dird goke doyañ hej hej tareñ duntiy. Ningeb deñ belej yej ge hekkeñ nurde hike Al Kurun belej goke amañ dufay kurun wor po dunwoñ, irde bitiñ yisikamke igiñ hiwoñ yej gusuñ irde hime. Gogab Holi Spiritiyen sañinde Al Kurun belej kame igiñ diryey goke doyañ hej hej matatiñ gobe tareñ wor po hiyyey.

Pol belej asañ ga kayyij gote miñ momoñ yiryij

¹⁴ Be, kadne yago, nebe fudinde wor po deñ goyen mata igiñ kurun tej hanyen, irde Al Kurunyen mere nurd pasi hitiñ hañ, irde epte dindikeñ uliñ kadom saba gird tej hitek hañ yej nurde hime. ¹⁵ Gega asañ ga kañ heñyabe saba kura goke bitiñ bak yej yej ge kayhem. Irde Al Kurun belej bunineñ nirde igiñ igiñ nirde hiyen geb, merene gake deñ belej dahade nurd nunnayiñ yej kafura ma heñya kawan po kayhem. ¹⁶ Fudinde, Al Kurun belej bunineñ nirde igiñ igiñ niryeñ geb, al miñ hoyañ Yuda mar moñ hitte kuñ metey tej hiyeñ yej Yesu Kristuyen metey al niryiñ. Ningeb nebe Al Kurunyen mere igiñ Yesu niñ yitiñ goyen tagalde tukunbe Al Kurun doloñ ird ird mata doyañ al pris yara heñ al miñ hoyañ Yuda mar moñ goke metey tej himyen. Gogab al miñ hoyañ Yuda mar moñ gobe Holi Spirit belej wukkeñ wor po yirke Al Kurun galak irke amañ hetek det yara henayiñ.

¹⁷ Ningeb nebe Yesu Kristuya heñbe Al Kurun niñ metey tej himyen goke nigeñ ge turunñ yañ nurde hime. ¹⁸ Gega nebe det hoyañ kura goke mali mere titek ma nirde hi. Yesu Kristu belej metey titiñ goke po tagalde heñ. Nebe yej belej hulyañ nirke kuñ al miñ hoyañ Yuda mar moñ goyen Al Kurun hitte yukumeke meremiñ gama irde hinhan. Metey go tej hinhemyabe Al Kurunyen merere saba yirde mataner mat Al Kurun yikala yirde hinhem. ¹⁹ Irde Holi Spiritiyen tareñde mata tijeñ turunñ yañ wor po kurayen kurayen forok yirde hinhem. Irkeb mel gobe mata goyen yeneñbe Al Kurun hitte wañ hinhan. Ningeb nebe gwahade po Yesu Kristu niñ yitiñ mere igiñ goyen Yerusalem mat miñ urde tukun tukun Ilirikum naña bana tagalde tukun pasi himiriñ. ²⁰ Nebe naña kura Yesu Kristuyen mere momoñ ma nurde hitiñ bana goñ kuñ mere igiñ goyen hugineñ tagalde hitek nirde hiyen. Gogab al kura belej bikkeñ kuñ metey tej Yesuyen alya bereya forok yirtiñde gor sopte naña tijeñde metey titiñ yara ma tiyeñ. ²¹ Go tej himyen gobe Al Kurunyen asañde katiñ gwahade po tej himyen. Mere gobe gahade:

“Al kura yende mere momoñ ma nurtiñ mar belej kennayiñ.

Al kura yende mere ma nurtiñ mar belej nurde bebak tinayiñ,” yitiñ hi. *Aisaia 52:15*

Rom kuñ kuñ niñ yirij

²² Be, yitiñ gwahade po nebe meremiñ ma kutiñ naña bana gañ metey budam forok yej hanyen geb, gago deñ hitte kuñ kuñ niñ meteyenñ nirde hiyen. ²³ Gega naña gayen bana tiyuy kura ne kuñ metey titek kuram moñ, irde dama budam deñ dentek wor po nirde hiyen geb, ²⁴ Spein nañare kuñ heñyabe deñ hitte forok yej deney gab kweñ yej nurde hime. Belej goyañ gore kuñ heñyabe deñ hitte kuñbe denya muñ kura heñ amañ heñ gab dubul tej kweñ. Irkeb ne gayen Spein nañare kuñ kuñ niñ farañ nurwoñ yej nurde hime. ²⁵ Munañ gayamuñ gayenbe Yerusalem niñ Al Kurunyen alya bereya goke tej metey tiyeñ yej gor kweñ tihim. ²⁶ Masedonia nañaya Akaia nañaya bana niñ Yesuyen alya bereya belej Yerusalem niñ Al Kurunyen alya bereya hañ bana goñ det niñ amu heñ hañ mar goyen farañ yurd yurd niñ amañenñ nurdeb hora yerañ geb, gago hora goyen yade Yerusalem kweñ tihim. ²⁷ Mel gobe farañ yurd yurd niñ amañenñ nurañ. Goyenbe fudinde gwaha yirtek po farañ yurde hañ. Al Kurunyen gasuñde niñ det Yuda mar belej titiñ goyen al miñ hoyañ Yuda mar moñ wor yej hitte mat gab yawaramiñ geb, goyen wolmiñen megen niñ samuñ belej farañ yurtek hañ geb, gogo farañ yurañ. ²⁸ Ningeb mel gore hulyañ nirañ gayen pasi ireñ. Irde Yerusalem mar goyen hora ga tumñañ teke yeneñbe gor mat Spein belej kweñ. Kuñ belenbe deñ hitte forok yeweñ. ²⁹ Ne deñ hitte

kumekeb Yesu Kristu belej denya neya tumñan guram dirde sañij wor po diryen yej nurde hime.

³⁰ Be, kadne yago, nebe Al Kurunyen metej tej henya metej goke Al Kurun gusunaj irde himyen. Niñgeb den wor neya dufay unjuren po irde huginen tarej po Al Kurun gusunaj irde hitek yejbe gago Doyan Al Kurunniñ Yesu Kristuyen tarej hende huwarde gusunaj dirde hime. Holi Spirityen sañijde ne niñ amanen nurde hañ geb, gago gusunaj dirde hime. ³¹ Gusunaj irde henya ne gayen Yudia nanare niñ mar kura Yesuyen mere gama ma irde hañ mar gore bulun nirtak beljenmin goyen Al Kurun belej pet tej tej niñ gusunaj irde hinayij. Irde Yerusalem niñ Al Kurunyen alya bereya faraj yurd yurd niñ nurde kuj metej tej hej goyen mel gore igij nurnayij yej gusunaj irde hinayij. ³² Gogab Al Kurunyen dufay kenem den hitte aman dufay hende kwerj, irde denya neya tumñan sopte tarej hetek. ³³ Al biñ yisikamke igij hej hej al Al Kurun belej den kurun goya tumñan hinayij. Fudinde wor po.

16

Kadom niñ yirij

¹ Be, nebe Fibi niñ momon direj tihim. Yejbe Senkria taunde niñ Yesuyen alya bereya sios niñ metej tej hiyen. Yejbe Al Kurun diliñde nende hayniniñ wor po yara hitij. ² Be, bere gayen kukeb Doyan Al Kurun niñ teñbe gargar irnayij. Mata gobe Al Kurunyen alya bereya belej titek mata geb, gwaha irnayij. Irde faraj niñ nurde hiteb den belej faraj urde hinayij. Yejbe al budam faraj yurde hiyen. Ne manaj faraj nurde hiyen geb, gago dinej hime.

³ Prisolaya Akwilaya niñ dufay hej himyen goke ire unya goyen momon yirnayij. Ire unya gobe metej kadne, Yesu Kristu niñ metej tej haryen. ⁴ Ire unya gobe ne faraj nurye yejbe kamde kamde niñ ma nurde hinaryum. Ne po mon Yesuyen alya bereya hitij al miñ hoyan Yuda mar mon wor tumñan ire unyat metej goke igij wor po nurde hityen.

⁵ Yesu Kristuyen alya bereya sios, ire unya gote yare gabu irde hanjen mar goke wor dufay hej himyen geb, goke momon yirnayij.

Irde kadne wor po Epainetus manaj gwahade po innayij. Yejbe Esia naña* bana gon yej wa Yesu nurd unyij.

⁶ Maria wor gwahade po, ne belej yej ge dufay hej hime goyen innayij. Yejbe den ge tej metej tarej wor po tej hiyen.

⁷ Irde nere miñde niñ al irawa Andronikusya Yuniasya goke dufay hej himyen goke momon yirnayij. Irem gobe neya tumñan koyare hinhet. Yejbe Yesu Kristuyen mere basan mar aposel buda kura bana niñ yej nurd yunen hanjen. Yej wa Yesu nurd unke gab kame ne wor Yesu nurd unmirij.

⁸ Irde Ampiliatus niñ wor dufay hej himyen geb, momon irnayij. Yejbe Doyan Al Kurunyen diriñ yej nurdeb yej ge amanen nurd unen himyen.

⁹ Be, Urbanusbe Yesu Kristu niñ metej tej hiyen. Yejbe metej kadniniñ wor po. Stakis wor gwahade po, yej ge amanen wor po nurd unen himyen geb, ne belej yej ge dufay hej himyen goyen momon yirnayij.

¹⁰ Irde Ampeles wor ne belej yej ge dufay hej himyen goyen momon irnayij. Yejbe Yesu Kristu gama irde henya kanduk yenen hinhin gega, bada ma hiriñ goke Yesu belej nigen al wor pobe gago yej kinyij.

Irde Aristobulusyen yare han mar goke wor dufay hej himyen geb, goke momon yirnayij.

¹¹ Nere miñde niñ al kura Herodion niñ dufay hej himyen goyen momon irnayij. Irde Narsisusyen yare han niñ dufay hej himyen goyen momon yirnayij. Mel gobe Doyan Al Kurunya han.

* 16:5: Esia naña gobe gayenter niñ Esia naña kurun goke ma yitij. Gayenterbe Turki inen hanjen.

- ¹² Irde Trifinaya Trifosaya niñ dufay heñ himyen goyen momoñ yirnayin. Bere irawa gobe Doyañ Al Kuruñ niñ metej sañin wor po tej haryen. Kadne wor po Persis niñ dufay heñ himyen goyen wor momoñ irnayin. Yeñ manañ Doyañ Al Kuruñ niñ metej tareñ wor po tej hanyen bere kurabe gogo.
- ¹³ Irde Rufusya miliñya niñ dufay heñ himyen goyen momoñ yirnayin. Rufusbe Doyañ Al Kuruñ beleñ basiña iryin. Miliñbe mamne yara hitin.
- ¹⁴ Irde Asinkiritusya Flegonya Hermesya Patorobasya Hermasyabe kadam weñ mel goya hañ mar tumñañ goke dufay heñ himyen goyen momoñ yirnayin.
- ¹⁵ Irde Filologus, Yulia, Nereus, irde Nereus haymiñya, Olimpas, irde Al Kuruñyen alya bereya mel goya hañ mar goyen tumñañ ne beleñ yeñ ge dufay heñ himyen goyen momoñ yirnayin.
- ¹⁶ Deñbe kadam pere gird tej hinayin. Mata gobe Al Kuruñ diliñde wukkekk dinyeñ. Gar niñ Yesu Kristuyen alya bereya beleñ tumñañ deñ ge dufay heñ hañ goyen momoñ yirayin ninañ geb, gago momoñ dirde hime.

Saba funay

¹⁷ Be, kadne yago, dufaytin buluñ irde deñ bana bipti forok irtek al niñ keñkela heñ ga hinayin. Irde al kura saba hoyañ dirde deñ saba nuramiñ goyen gama ird ird beleñ pet tej duntek al goke wor keñkela heñ ga hinayin. Al gwahade gobe yilwa po yirde hinayin.

¹⁸ Go mar gobe Doyañ Al Kuruñniniñ Yesu Kristu niñ ma metej tej hañ. Yingeñ ge po nurde mata gogo tej hanyen geb, gago dineñ hime. Go mar gobe al kura mel gote mere goyen buluñ yeñ bebak titek moñ mar goyen hapek yañ nurde fudinde yetek mat po usi mere yirde hañ.

¹⁹ Be, deñ beleñ Al Kuruñyen mere gama irde hañ gote mere momoñtinbe al tumñañ nurd pasi heñ hañ geb goke amañeñ wor po nurde hime. Goyenpoga deñ goyen mata igin tej heñya keñkela dufay heñ ga tej hinayin. Irde mata buluñbe mata buluñ tej tej dufay miñmoñ wor po hinayin yeñ gago mere tareñ po dirde hime.

²⁰ Be, al biñ yisikamde hiyen al Al Kuruñ beleñ heñ ga moñ Satan gote sañin tej siña irke deñ beleñ ufurka tinayin.

Doyañ Al Kuruñniniñ Yesu Kristu beleñ deñ goyen bunineñ dirde igin igin dirde hiwoñ yeñ gusuñañ irde hime.

²¹ Be, metej kadne Timoti beleñ deñ ge dufay heñ hiyen goyen momoñ yirayin ninkeb gago momoñ dirde hime. Nere miñde niñ al Lusius, Yesonyabe Sosipaterya wor gwahade po.

²² (Be, nebe Tertius. Pol beleñ ninke asañ gago kañ hime. Niñgeb ne wor Doyañ Al Kuruñ niñ tej deñ ge dufay heñ hime gake bebak dirde hime.)

²³⁻²⁴ Be, Gaius beleñ deñ ge dufay heñ hi goke bebak dirde hime. Yeñ beleñ ne Pol gayen gargar nirde hiyen. Irde Yesu Kristuyen alya bereya sios gar niñ wor yeñ beleñ farañ yurde hiyen.

Be, taun gate gabmanyen hora doyañ ird ird marte doyañ al Erastusya kadininiñ Kwartusya wor deñ ge dufay heñ haryen goke momoñ dirde hime.

²⁵ Be, deñ hitte kuñ Yesu niñ yitiñ mere igin goyen tagalde kuñ himekeya deñ goyen igin tareñ dirtek albe Al Kuruñ gog po. Niñgeb Al Kuruñ goyen deñem turñañ yañ irtek. Mere igin gobe damam damam banare hinhin geb, al beleñ epte ma bebak titek hinhin.

²⁶ Gega Al Kuruñ gwahader hitin gore mere basañ marmiñ yinke asañde kayamiñ goyen gayenterbe miñ kawan forok yitiñ hañ. Irkeb al miñ kurayen kurayen tumñañ Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde meremiñ gama irde hañ. ²⁷ Niñgeb Al Kuruñ, yeñ po ga dufaymiñ wukkekk goyen Yesu Kristu farañ durkeb hugineñ deñem turñañ yañ irde hittek! Fudinde wor po.

1 Korin Korin niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beley haŋkapyasa an kayyiŋ

¹ Ne Polbe Al Kurun beley dufayminde po Yesu Kristuyen mere basan al aposel hiyyen yey hoy niryin. Ningeb meten kadinin Sostenesya neya beley ² den Korin taunde niŋ Yesu Kristuyen alya bereya sios Al Kurun beley doyan dirde hi goya Doyan Al Kurunin Yesu Kristu doloŋ irde han mar megen hike kwa kurun goya goyen goke asan gago kan har. Den Korin niŋ siosbe Yesu Kristu niŋ dufaytin sanin irke Al Kurun beley yey ge ten hoyan mun dapat dirtin han. Irde wukken wor po yiren yey hoy dirtinyen han. Yesu Kristube yey doloŋ irde han mar megen hike kwa kurun goya nenyat Doyan Al Kurun.

³ Ningeb Adoninin Al Kurunya Doyan Al Kurun Yesu Kristuya beley buninen dirde igin igin dirde bitin yisikamke igin hiwon yey nurde har.

Pol beley Korin niŋ Yesuyen alya bereya niŋ Al Kurun igin nurd unyin

⁴ Be, denbe Yesu Kristuya han geb, Al Kurun beley buninen dirde igin igin dirde hi. Ningeb goke ten huginen Al Kurun igin wor po nurd unen himyen. ⁵⁻⁶ Al Kurun igin nurd unen himyen gote min kurabe gahade: nen beley Yesu Kristu niŋ tagaltekeb mere go nurdeb bitinde taren hitin han gwahade goyen po, den goyen Yesu Kristuya hikeb mere ten tenya saba fudinde bebak ten tenya kurun gobe igin mat wor po titek po dirtinyen han. ⁷ Gwahade ningeb Doyan Al Kurunin Yesu Kristu sopte mulgan hen wawon wor po yey nurde goke doyan henya Holi Spirityen taren kawan forok yey yey mata goyen tumnan yawartin ala han. ⁸ Den gwahade gobe Al Kurun beley sanin dirde hike kun kun nalu funan forok yiyyen. Gogab nalu funan Yesu Kristu wan wan goyenterbe ultinde merem mon hinayin. ⁹ Ningeb nen beley Urmin Doyan Al Kurunin Yesu Kristuya awalikde hinayin yey hoy diryin al Al Kurunbe yey ge heken nurtek al hi.

Yesuyen alya bereya bana bipti forok yamin

¹⁰ Be, kadne yago, den tumnan kadam mohonde ten ten mata ma ten hinayin. Mere ten hinayin kurun goyen banabe dufay unken po kerde mere ten hinayin yey gago Doyan Al Kurunin Yesu Kristuyen denemde dinen hime. Mon go gwaha ma tinayinbe den han bana gon kadam kilon gird ten hikeb bipti forok yenayin. Ningeb bada hen bitinya dufaytinja unken po kerde awalikde po hinayin. ¹¹ Kadne yago, ne ga dinen hime gabe al kura Kloeya hanjen mar kura gore wanbe dindiken ulin dufay budam yerde kadam mohonde ten hanjen goke momon niran geb, gago dinen hime. ¹² Den han bana gon niŋ al kurabe, “Nenbe Polyen saba gama irde hite,” yey han. Kurabe, “Apolosyen saba gama irde hite,” yey han. Irde kuratinbe, “Pitayen* saba gama irde hite,” munan kurabe, “Yesu Kristuyen saba gama irde hite,” yey han. ¹³ Danin gwaha ten han? Yesu Kristube walkaka irde hoyan hoyan irtin geb, gogo ten han? Ne Pol gare den ge ten kuruse hende kammirin? Irde ne Polyen tarenbe baptais tamin? Mon, gwahade mon!

¹⁴ Den beley mata gwahade ten han go nurdeb ne beley han kapyasa Krispusya Gaiusya po baptais yirdeb den kurabe baptais ma dirmirin goke Al Kurun igin wor po nurd unen hime. ¹⁵ Ningeb den beley epte ma, “Nenbe Polyen tarenbe baptais titirin,” yenayin. ¹⁶ Fudinde, Stefanasya yanya hanjen mar goyen wor baptais yirmirin yey nurde hime. Munan al hoyanbe gwaha yirmirin yey ma nurde hime. ¹⁷ Yesu Kristu beley nad nerke den hitte kumirin gobe al baptais yird yird niŋ ma kumirin. Gwahade yarabe yey ge yitin mere igin goyen tagal tagal niŋ kumirin. Kun tagalde henyabe mon go Yesu Kristu kuruse hende kamin gote saninbe hubu hiyyenkek yeybe megen niŋ alyen dufay wukkek yey hanjen goyen ma gama irde tagalde hinhen.

* 1:12: Denem hoyanbe Sifas.

Yesu Kristube Al Kurunyen tarenyya dufay wukkeky minyan

¹⁸ Be, Yesu kuruse hende kamyin gote merebe megen nin alyen dufay gama irde kame kak alare kutek marbe kukuwamnen nurde han. Goyenpoga nen Al Kurun beley dumulgan titin marbe mere gobe mataninin gergen ird ird tarej minyan yen nurde hite.

¹⁹ Kukuwamnen nurde han mar gokeb Al Kurunyen asande mere gahade katin hi:

“Al kura, ‘Nenbe megen nin dufay wukkekninin yan,’ yen han marte dufay wukke goyen gwamu yuren.

Irde ‘Kenkela bebak ten ten sanjninin yan,’ yen han marte bebak ten ten tarej goyen ten sija irej,” yitin hi. *Aisaia 29:14*

²⁰ Ningeb megen nin dufay wukke minyan albe Al Kurun dilinde meten igin dahade ten han? Saba ten ten marbe Al Kurun dilinde meten igin dahade ten han? Irde gayenter dufay gergen forok yirde al bin yawarde han marbe Al Kurun dilinde meten igin dahade ten han? Hubu wor po! Al Kurun beley megen nin alyen dufay wukke yen hanjen goyen kukuwamnen wor po iryin. ²¹ Ningeb megen nin alyen dufay go gama irde han marbe epte ma Al Kurun nurd untek yiryin gobe Al Kurun beley dufaymin wukke kerde gogo gwahade yiryin. Irde mere tagaltekeb megen nin al beley mere kukuwamnen yen hanjen goyen al kura beley mereninin goyen nurde Yesu Kristu nin dufaymin tarej irnayin marbe yad yad nin Al Kurun beley amanen nurde dufay gogo kiryin.

²² Yuda marbe mata tinen Al Kurun beley po ga irtek goke po nankenen han. Grik marbe megen nin alyen dufay wukke goke po nankenen han. ²³ Gega nenbe Yesu Kristu kuruse hende kamyin goke po tagalde hite. Goyenbe Yuda marbe Mesaiabe gwahade mat ma kamyen yen nurde hanjen geb, gwahade nurde hanjen gore Yesu Kristu nin yitin mere goyen bebak ten ten belnen pet tike mata bulunde katen han. Irde Yuda mar mon al min hoyanbe Yesu Kristu nin yitin mere gobe kukuwamnen nurde han. ²⁴ Goyenpoga al kura Al Kurun beley basina yirtin marbe Yesu Kristu beley Al Kurunyen sanjnya dufay wukkeky goyen kawan yiryin yen nurde han. Yuda mar kura Al Kurun beley basina yiryin marbe gwahade nurde han. Al min hoyan Yuda mar mon goyen Al Kurun beley basina yirtin mar wor gwahade po nurde han. ²⁵ Megen nin marbe Yesu kuruse hende kamyin gobe Al Kurunyen dufay po gama irde gogo tiyyin mere goyen nurdeb Al Kurunyen dufay gobe kukuwamnen yen nurde han. Gega Al Kurunyen dufaybe alyen dufay gote folek geb, gogo Yesu kuruse hende kamde Al Kurunyen dufay wukke goyen kawan iryin. Megen nin marbe Al Kurunyen tarejbe kurun mon geb Yesu kenen unan tike kuruse hende kamyin gogo yen nurde han. Gega Al Kurunyen tarejbe alyen sanj gote folek geb, gogo Yesu kuruse hende kamyin gega sopte isan hen tarejmin kawan iryin.

²⁶ Be, kadne yago, han kanya Al Kurun beley hoy ma dirinyabe megen nin marte dilindeb dahade hinhan goke dufay hena ko. Den dukuren dukuren po ga megen nin alyen dufay wukke yen hanjen go minyan hinhan. Irde den bana gonbe al denem yanbe budam ma hinhan. Doyan mar wor budam mon. ²⁷ Goyenpoga Al Kurunbe megen nin alyen dufay wukke goyen goninin yan yen han mar memya hena yenbe dufay go minmon mar basina yiryin. Irde al tarejninin yan yen han mar memya hena yenbe sanj minmon mar basina yiryin. ²⁸ Irde megen nin mar beley al kura gogo yen ma yenen hanjen irde al denem mon yinen hanjen mar goyen Al Kurun beley basina yiryin. Al Kurunbe megen nin mar beley det kurun yen nurde han det gobe gwamu yurde det titminen yen nurde han det gobe basina yiryin. ²⁹ Gogab al kura beley epte ma Al Kurun dilinde yingen ge turun turun ten hinayin. ³⁰ Goyenpoga denbe Al Kurun beley basina diryin geb, Yesu Kristuya han. Yesu Kristube dufay wukke Al Kurun hitte mat watin gote min al henbe dufay wukke dunen hi. Yenbe gwahade geb, nen gayen dufay wukke go dunenbe mata bulunde mat dumulgan tiye yen nende gasun ten kamyin. Irde Al Kurun dilinde al huwak, irde wukke wor po diryin. ³¹ Ningeb goke ten Al Kurunyen asande gahade katin hi:

“Al kura yingen ge turun turun tiye yenbe Doyan Al Kurun po ga turun iryen,” yitiŋ.
Yeremaia 9:24

2

¹ Be, kadne yago, hanƙapya den hitte kuŋ gor henyabe Al Kurunyen dufay banare hinhin goyen kawan irde momoŋ dirde hinhem. Gwaha dirde henyabe mere al beleŋ hapek yaŋ nurtek mat ma momoŋ dirde hinhem. Irde megen niŋ alyen dufay wukkek yeŋ hanŋen go hende huwarde ma momoŋ dirde hinhem. ² Go dirde hinhem gobe denya henya det hoyan hoyan niŋ ma nuren, Yesu Kristu niŋ po nuren, irde yeŋ kuruse hende kamiŋ goke po nuren yeŋ dufay heŋ hinhem geb, gogo dirde hinhem. ³ Ne denya hinhetyabe Al Kurunyen metenbe kurun geb, nigen tarenner epte moŋ yeŋ nurde hinhem. Irde moŋgo metenmiŋ bulun ireŋ yenbe kafura heŋ barbar wor po yeŋ hinhem. ⁴ Niŋgeb Al Kurunyen mere tagalde saba dirde henyabe megen niŋ alyen dufay wukkek, kirmiŋtiŋde hapek yaŋ nurtek goyen gama irde ma tagalde hinhem. Gwaha titŋenbe Holi Spirityen saŋiŋde meten teŋ himeke gote igineŋ kawan forok yeŋ hinhan. ⁵ Go teŋ hinhem gobe dufaytiŋ Yesu niŋ taren iramiŋ goyen megen niŋ alyen dufay wukkek yeŋ hanŋen go hende moŋ Al Kurunyen tarende dufayniŋ saŋiŋ irtiriŋ yeŋ nurnayiŋ yenbe gogo Holi Spirityen tarende meten teŋ hinhem.

Dufay wukkekbe Holi Spirit beleŋ dunen hi

⁶ Be, neŋ Al Kurunyen mere tagal tagal marbe Yesu gama ird ird matare parguwak yara hitiŋ mar goya heŋ Al Kurunyen dufay wukkek goke saba tagalde hite. Goyenbe megen niŋ alyen dufay wukkek yeŋ hanŋen go hende ma tagalde hite. Irde megen niŋ doyan mar kame hubu henayiŋ gote dufay wukkek yeŋ hanŋen go hende huwarde ma tagalde hite. ⁷ Gwaha titŋenbe Al Kurunyen dufay wukkek banare hitiŋ bebak titek moŋ goyen tagalde hite. Al Kurunyen dufay wukkek gobe kame nalu funanŋde deniniŋ turun yaŋ heŋ heŋ ge Al Kurun beleŋ hanƙapya wor po megen ga forok ma yekeya ep iryiŋ go goyen. ⁸ Dufaymiŋ wukkek gobe megen niŋ doyan mar beleŋ bebak ma tiyamiŋ. Bebak tiyamiŋ manhan Doyan Al Kurun tarenmiŋ turun yaŋ wor po goyen kuruse hende ma mayke kamwoŋ. ⁹ Goyenbe go mar gore gwaha tinayiŋ yenbe bikken Al Kurunyen asandeb gahade katiŋ:

“Al Kurun beleŋ yeŋ ge amanen nurd unen han mar niŋ det gitik teŋ yuniŋ gobe megen niŋ marbe diliŋde ma kennayiŋ, kirmiŋde ma nurnayiŋ,

irde epte ma det go forok yenayiŋ yeŋ nurde hinayiŋ,” yitiŋ hi. *Aisaia 64:4*

¹⁰ Goyenbe neŋ hittebe Al Kurun beleŋ Holi Spirit inke det goyen dikala diriŋ. Holi Spiritbe det tumhan yeneŋ kenkela nurde bebak teŋ hiyen. Al Kurunyen dufay banare wor po hi goyen manan kenkela nurde bebak teŋ hiyen geb, gogo Al Kurun beleŋ inke neŋ hitte wan dikala diriŋ. ¹¹ Be, ganun al beleŋbe kadamde dufay goyen epte keneŋ bebak tiyyen? Hubu wor po. Al goyen yingen po gab dufaymiŋ goyen nurde hiyen. Gwahade goyen po, al kura beleŋ Al Kurunyen dufay epte ma nuryen. Al Kurunyen dufaybe Holi Spirit po gab nurde hiyen. ¹² Neŋbe megen niŋ mar beleŋ dufay heŋ han gwahade ma dufay heŋ hite. Gwahade yarabe da detbe Al Kurun beleŋ murun gem moŋ duliŋ duntin goyen bebak tinayiŋ yenbe Holi Spirit Al Kurun hitte mat watiŋ go po gab neŋ hitte hi. ¹³ Niŋgeb mere tagalde hite gobe megen niŋ alyen dufay wukkek yeŋ hanŋen go hende huwarde ma tagalde hite. Gwaha titŋenbe Holi Spirit beleŋ saba dirtiŋ go hende huwarde tagalde hite. Niŋgeb mere fudinde Holi Spirit beleŋ yitiŋ goyen Holi Spirityen yufuk bana han mar goyen nurde bebak tinayiŋ yeŋ momoŋ yirde hite. ¹⁴ Gega al kura Holi Spirityen yufuk bana ma heŋ megen niŋ dufay po gama irde han marbe mataya mereya Holi Spirit beleŋ forok yirde hi goyen epte ma yeneŋ bebak teŋ kukuwamŋen po nurde hinayiŋ. Niŋgeb mel gobe mataya mereya Holi Spirit beleŋ forok yirde hi goyen ma yade han. Gobe Holi Spirityen yufukde han mar beleŋ po gab yeneŋ bebak teŋ han geb, gago diniŋ hime. ¹⁵ Goyenbe Holi Spirit yufuk bana hi albe mataya mereya kurun goyen igiŋ

ma buluj goyen igij yenej bebak tej hiyen. Gega al gobe al mali hoyan kura belej epte ma al igij ma buluj innayin. ¹⁶ Gokeb Al Kurunyen asande gahade katin hi:

“Ganuj al belej Doyan Al Kurunyen dufay kenej bebak tej hi? Hubu wor po.

Ganuj al belej igij saba iryen? Epte monj,” yitij.

Aisaia 40:13

Goyenpoga nenbe Yesu Kristuyen dufay kenej bebak tej hite.

3

Yesuyen alya bereya yingen ulij fitfut tiyaminj goke yirin

¹ Be, kadne yago, denya hinhemyabe den goyen bitinde Holi Spirit belej sanij meten tej hi yen ma denen hinhem. Dufaytinbe Yesu Kristu nin tarej iraminj gega, bitin banabe megen nin dufay belej po kuruj hike denejbe dirin muknenj dufayminj hako po hanj goyen saba yirtin yara dirde hinhem. ² Dirin muknenjbe bingge tarej epte ma netek geb, mamu po nene hanjen. Ningeb den wor gwahade goyen denejbe saba sanij ma dirde hinhem. Gayenter wor bikkenj hinhan gwahade po hanj. ³ Gobe bitin banabe megen nin dufay po kuruj hi geb, gwahade po hanj. Ga dinenj hime gabe den bana gonj kadtin igij mat hike yenejbe goke bitin ar yen hi, irde kadom mohonde tej hanj geb, gago dinenj hime. Denj mata gwaha tej hanj gobe bitin bana megen nin dufay po kuruj hi geb, mata gogo tej hanj. Holi Spirit minjonj marte mata gama irde hanj geb, gogo tej hanj. ⁴ Ga dinenj hime gabe kuratin belej, “Nenbe Polyen saba gama irde hite,” yen hanj, irde kura belej, “Nenbe Apolosyen saba gama irde hite,” yen hanj gobe Holi Spirit minjonj marte mata geb, gogo megen nin marte mata po tej hanj dinenj hime. ⁵ Metenderebe Al Kuruj belej hoyan hoyan dunyin. Ningeb Apolosbe ganuj? Irde Polbe ganuj? Deyyabe tumnanj Al Kurunyen meten mar ulin po. Ningeb den ge meten tiyyekeb gogo Yesu nin dufaytinj tarej iraminj. ⁶ Gwahade geb ne Polbe det muykenj tur irtin yara den bitin bana Al Kurunyen mere goyen kirmirin. Irkeb Apolos belej Al Kurunyen mere go kuruj hiyyen yenbe det hartin go fe yunenj doyan yirde hanj yara doyan irde hinhin. Goyenbe det hartin go forok irde kuruj ird ird albe Al Kuruj, yen unjurenj po. ⁷ Ningeb Al Kurunyen mere al binde tur ird ird alya mere go fe unenj doyan ird ird alyabe turuj yirtek monj. Mere go kuruj ird ird al Al Kuruj yen munj po gab turuj irtek. ⁸ Munan Al Kurunyen mere al binde hard hard alya mere go kuruj henj henj ge doyan ird ird alya gote metenbe hoyan hoyan monj. Al Kuruj dilindeb unjurenj po. Goyenbe metenj nende gigen yuntin gote murungembe kame metenminj gote iginenj dahade forok yitin goyen yenej gab murungem gwahade po yunenj. ⁹ Fudinde, neya Apolosyabe tumnanj Al Kuruj nin tej meten tej har. Munan denbe Al Kurunyen bingge meten yara. Irde Al Kurunyen ya balem go gwahade goyen.

¹⁰ Be, Al Kuruj belej buninenj dirde igin igin diryin geb, al kura ya ird ird mata nurde pasi hitin al gore kenkela po tola yimiyyen gwahade yara nebe den hitte kunj Yesuyen alya bereya sios forok ird ird meten minj urmirin. Irkeb al hoyan belej metenj timirinj go hende sios forok irde hanj. Mata gobe tola yimiytinj go hende al hoyan belej ya irde hanj go gwahade goyen. Goyenbe tola yimiytinj go hende ya irde hanj marbe daha mat ya go irde hanj goke kenkela nurde ga irde hinayin. ¹¹ Tola tarej hanj kanya timiytinj tola gobe Yesu Kristu. Ningeb al kura tola hoyan kura sopte ma yimiyyen. ¹² Yesu Kristu hitte mat sios forok irde hanj marte metenminj kurabe igin wor po, kurabe igin wor po monj. Gobe al belej ya yirtin yara. Al kurabe gol, kurabe silwa, kurabe hora damum hende wor po yade ya yirnayin. Irde al kurabe he, kurabe yamun, kurabe hunj belej po ya yirnayin. ¹³ Irde kunj kunj al iginya bulunya pota yird yird nalu funan forok yeke ya yirtin go kak belej kumga tike gab ya yirtin mar bana ganunyen metenbe igin, munan ganunyen metenbe igin wor po monj goyen kawan forok yiyyen. ¹⁴ Kak belej kumga tiyyen gega, ya daminbe sanij hiyyen gobe ya go iryin albe gote murungem tiyyen. ¹⁵ Munan ya go humga kukeb ya go iryin al gote murungembe hubu geb, bin misin nuryen. Yingenbe Al Kuruj belej tej gasunminde kiryen. Gega al gobe yaminj humga kuke detminj tumnanj ya binde yubul

teŋ busaharde uliŋ uliŋ po hiyeŋ go gwahade metenmin gote murunġembe hubu wor po hiyyeŋ.

Yesuyen alya bereyabe Al Kurunyen ya balem

¹⁶ Be, deŋ Yesuyen alya bereyabe Al Kurunyen ya balem, irde Holi Spirit deŋ bana hi goyen ma nurde haŋ? ¹⁷ Al Kurunyen yabe balem wor po, irde deŋbe ya balem gogo geb, al kura beleŋ Al Kurunyen ya go buluŋ iryeŋbe Al Kurun beleŋ al go gwamuŋ uryeŋ.

Megen niŋ alyen dufay wukkek yeŋ hanjen gobe Al Kurun diliŋde det dirneŋ wor po

¹⁸ Be, deŋbe dindikeŋ usi ma yirde hinayiŋ. Niŋgeb deŋ haŋ bana al kura beleŋ yiŋgeŋ ge yeŋbe, “Nebe megen niŋ alyen diliŋde dufay wukkek miŋyaŋ al yeŋ neneŋ haŋ,” yeŋ nurde hi kenem dufay go tubul po tiyyeŋ. Gwaha teŋ hike megen niŋ mar beleŋ kukuwamneŋ keneŋ hinayiŋ gega, Al Kurunbe dufay wukkek miŋyaŋ yeŋ kinyeŋ. ¹⁹ Megen niŋ alyen dufay wukkek yeŋ hanjen gobe Al Kurun diliŋde kukuwamneŋ keneŋ hiyeŋ geb, gogo Al Kurunyen dufay wukkek gama irde hiyeŋ al gobe dufay wukkek fudinde go miŋyaŋ yeŋ kinyeŋ. Goke teŋbe Al Kurunyen asaŋde gahade katiŋ hi:

“Al kura, ‘Neŋbe megen niŋ alyen dufay wukkek goniniŋ yaŋ,’ yeŋ haŋ marbe

Al Kurun beleŋ dufaymin tigiŋ tikeb yiŋgeŋ go po buluŋ yirde hi,” yitiŋ. *Yop 5:13*

²⁰ Irdeb sopte mere kura katiŋbe gahade:

“Doyaŋ Al Kurunbe megen niŋ alyen dufay wukkek yeŋ hanjen gobe gote igineŋ miŋmoraŋ yeŋ nurde hi,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 94:11*

²¹ Niŋgeb deŋbe al kura turuŋ irde, “Neŋbe al goyen gama irde hite,” ma yeŋ hinayiŋ. Det tumnaŋbe dende geb, gago momoŋ dirde hime. ²² Ne Polya Apolosya Pitayabe tumnaŋ deŋ Yesuyen alya bereyat meten mar. Megen ga manaŋ dende megen. Irde heŋ heŋya kamde kamdeya, det haŋka haŋ gaya kame hinayiŋ goya kurun gobe tumnaŋ dende.

²³ Irde deŋbe Yesu Kristuyen alya bereya. Irde Yesu Kristube Al Kurunyen.

4

Yesu Kristuyen mere basaŋ mar

¹ Be, gwahade niŋgeb, deŋbe neŋ gayen Yesu Kristuyen meten mar, irde Al Kurun beleŋ dufaymin banare hitiŋ goyen kawan ird ird meten yuntiŋ mar yeŋ deneŋ hinayiŋ.

² Goyenbe neŋ Yesuyen meten mar beleŋ titek mata kurabe Al Kurun beleŋ meten duntin goyen bininiŋde mat fudinde wor po keŋkela meten titek go goyen. ³ Goyenpoga meten go teŋ heŋyabe deŋ beleŋ daw ma al hoyan beleŋ daw metenneya mataneya goke igiŋ ma buluŋ ninnayiŋ goke kandukneŋ ma nurde himyen. Niŋgeŋ wor metenneya mataneya goyen igiŋ wet ma buluŋ wet goyen goke ma yeŋ himyen. ⁴ Ne benerbe metenya mataya teŋ hime kurun gobe igiŋ ala po teŋ hime yeŋ nurde himyen. Gega Al Kurun diliŋdebe buluŋne kuram moŋ ma yeweŋ. Al Kurun yeŋ unġkureŋ gore po gab igiŋ teŋ hime ma buluŋ teŋ hime goyen momoŋ niryeŋ. ⁵ Niŋgeb meten marmineŋde metenya mataya goyen igiŋ ma buluŋ yineŋ yineŋ nalube hako hi geb, araŋ po gwaha ma yineŋ hinayiŋ. Nalu funaŋde gab Doyaŋ Al Kurun beleŋ waŋ gwaha yinyeŋ geb, gayenter deŋ beleŋ gwaha ma yineŋ hinayiŋ. Goyenter gab Doyaŋ Al Kurun beleŋ alyen mataya metenya kidoma bana hike epte ma keŋkela yentek yara goyen kawan ird ird hulsi teŋ wayyeŋ. Irdeb al biŋde dufay kerde hitiŋ goyen wor kawan iryeŋ. Irke gab Al Kurun beleŋ meten marmineŋde gigen meten titiŋ gote murunġem yuneŋ turuŋ yiryen.

⁶ Be, kadne yago, saba dirhem gayen deŋ beleŋ nurde keŋkela bebak tinaŋ yeŋbe neya Apolosyat ulderer mere gago teŋ hime. Gogab deŋ beleŋ neya Apolosyat mata keneŋbe, “Al Kurunyen asaŋde katiŋ go po gama irde hinayiŋ. Mere hoyan gor ma haŋ gobe gama ma irde hinayiŋ,” yeŋ hanjen gote miŋ nurnayiŋ. Gwaha tinayiŋbe al kura gama ird ird goke yiŋgeŋ turuŋ turuŋ teŋbe al hoyanbe buluŋ mat tagal uneŋ uneŋ mata go ma teŋ hinayiŋ. ⁷ Goyenpoga dindigeŋ ge yeŋ neŋbe igiŋ yeŋ nurdeb al hoyanbe buluŋ yineŋ yineŋ tareŋbe ganuŋ beleŋ dunkeb gogo teŋ haŋ? Det budam deŋ hitte haŋ kurun

gobe Al Kurun beley ma duntin? Goyenbe dani Al Kurun beley ma duntin yey nurdeb dindiken ge turun turun tej han?

⁸ Be, denbe Al Kurunyen saba nin binje kamtingen tej hinhan goyen bikken tumnan nurde pasi hitin yey nurde han. Irde al kura horam yan beley det kurun ma nurde han yara Holi Spirityen tarejbe bikken titin gogo ep yey nurde han. Irde doyan mar karkuwan hitin yey nurde han, irdeb nej Yesuyen mere basan mar gayenbe denem minmon yey nurd dunen han. Goyenbe den goyen gwahade hetek nalube hako po hi. Yesu Kristu sopte mulgan hej wan wan nalure gab alya bereyamin gobe doyan mar karkuwan henayin. Ningeb fudinde wor po, den goyen doyan mar karkuwan hewon yey nurde hime. Gogab nej wor denya tumnan doyan mar karkuwan hini. ⁹ Gega gayenter nej Yesuyen mere basan marbe al kura mata bulun wor po tike al buda kurun dilinde gasa yirke kamtek marte gasunde gor den ge tej Al Kurun beley dirtin yara nurde hime. Ningeb alya bereya megen han kurun goya Al Kurunyen miyonya tumnan nej hitte kanduk dahade forok yenayin yey dener han. ¹⁰ Gwahade ningeb, nejbe Yesu Kristu nin tenbe kukuwa hite, munan denbe Yesu Kristuya hejbe dufay wukke minyan han. Irde nejbe yulkek hite, munan denbe sanjtin yan. Denbe al beley al denem yan yey dener palap dirde han, munan nej gabe al siksuknen yey palap ma dirde han. ¹¹ Fudinde, nejbe meten min urtinde mat wan wan ga hite gayenterbe binje nin kamde, fe nin kamde, ulninin umna minmon, irde al beley bulun bulun wor po dirke ulninin misin kater hityen. Irde yaninin minmon geb, kurar mat kurar kun kun tej hityen. ¹² Nejbe binje nin nurdeb nindiken meten kurun tej gab yade hityen. Al kura beley karan durkeb nejbe Al Kurunyen tarende guram yirde tarej yirde hityen. Al kura beley bulun bulun dirkeb goke mukku ma tej goya goya meten tej hityen. ¹³ Al kura mere bulun mat dirkeb nejbe igin mat wol hej yunen hityen. Minde mat wan wan han ka hite gayenter nejbe det bulun kura yimiytinen dirtek yara hite.

¹⁴ Gwaha dinmekeb memya hena yey ma asan ga kan duner hime. Gwaha dirtinenbe den goyen dirine yago yara geb, bener mat den ge amanen wor po nurdeb gago nurde ga hinayin yey saba dirde hime. ¹⁵ Yesu Kristu nin saba dird dird marbe budam wor po han. Goyenbe adotin yagobe budam gwahade ma han. Ne wa kun Yesu Kristu nin yitin mere goyen momon dirmeke yey ge dufaytin sanj iramin geb, nebe Yesu Kristuya hejbe den kurun gote adotin yara himirin. ¹⁶ Ningeb nere mata po kenkela gama irde hinayin yeybe gago batbat dirde hime. ¹⁷ Goke tenbe Timoti gogo den hitte tej kermeke kuyen. Yeybe urne yara, bubulkune wor po yey nurd unen himyen. Yeybe binde mat fudinde wor po Doyan Al Kurun nin meten tej hiyen. Yey beley gab ne gayen Yesu Kristuya hej mata dahade tej himyen goke momon dirke bitin bak yiyyen. Yeybe ne beley Yesuyen alya bereya sios megen hike kwa kurun goyen saba yirde himyen gwahade goyen po momon diryen.

¹⁸ Goyenbe den han bana goyen kuratin kurabe, "Polbe sopte ma wan dinyen," yey nurdeb nej nurhet nurhet tej han. ¹⁹ Gega Doyan Al Kurun beley igin ninkeb hej ga hej ga ma tiyen, goyare po kun dener. Kun gab parpar tej han mar goyen mere dahade tej han, irde tarej daminde mata gogo tej han yey kenkela yenen bebak tiyen. ²⁰ Al Kurun beley alya bereyamin doyan yirde hi gobe merere po mon, tarejminde doyan yirde hi. Ningeb kun gab mel go sanj daminde mata gogo tej han goyen yenen. ²¹ Ningeb kun daha dirmeke gab igin yey nurnayin? Bearar hende kwep kwep diren ma, bekende igin mat mere direnbe igin?

5

Mata bulun tej han mar hayhay yirde hinayin

¹ Be, den han bana gon alya bereya kura lelep mata tej han gote mere momon nurmin. Al kura naninde beremya duwan tej har gobe Al Kurun ma nurd unen han mar wor mata gwahade ma tej han yen. ² Goyenpoga denbe mata gwahade forok yey hi goke bulunen ma nurde tumnan Al Kurun dilinde igin po hite yey dindiken ge turun

turuḡ teḡ haḡ. Mata buluḡmiḡ goke bitiy misiy nurde esenbe mata buluḡ titiy al goyen denya epte ma awalik hetek yeḡ takira titek yarabe gwaha ma irde haḡ. ³ Nebe denya gor ma hite gega, dufaynerbe denya gor hite. Ningeb nigen gor hime yara teḡbe mata go tiyuḡ al gob bikken mata buluḡ tiyaḡ inmiḡ. ⁴⁻⁵ Ningeb deḡ beḡ Doyaḡ Al Kuruḡniniḡ Yesu Kristu niḡ teḡ gabu irdeb al go takira tike Satan yufukde heḡ kanduk yeneḡ hiyeḡ. Dufaynebe deḡ gabu irde hinayiḡde gor denya hiyeḡ, irde Doyaḡ Al Kuruḡniniḡ Yesu Kristuyen tareḡ manaḡ deḡ hitte hiyeḡ geb, igiy gwaha tinayiḡ. Gogab al go kanduk bana heḡyabe mata buluḡ timiy yeḡ bebak teḡbe megen niḡ dufay buluḡ go tubul tikeb kame Doyaḡ Al Kuruḡ waḡ waḡ nalureb al go tumulgaḡ tiyyeḡ.

⁶ Ningeb mata buluḡ gwahade goyen deḡ bana hikeya dindiken ge turuḡ turuḡ ma teḡ hinayiḡ. Deḡbe yis dirḡeḡ muḡ kura palawa bana kerkeb gore hilyaḡ kuḡbe palawa ditdi niyyeḡ go goyen ma nurde haḡ? ⁷ Nurde haḡ kenem mata buluḡtiḡ gobe yis girmaḡeḡ hitiy yara geb, goyen yade siḡa yirnaḡiḡ. Irkeb deḡbe palawa gergeḡ yis gam moḡ yara Al Kuruḡ diliḡde wukkeḡ hinayiḡ. Yesu Kristu beḡ mata buluḡtiḡ halde duneḡ yeḡ Pasobare niḡ sipsip dirḡeḡ yara* heḡ kuruse hende kamyiy geb, deḡbe mata buluḡtiḡ miḡmoḡ mar hitiy haḡ. ⁸ Ningeb neḡbe megen heḡyabe dufay buluḡya mata buluḡya yis bikkek yara goyen yubul po teḡ mata wukkeḡya mere fudindeya po teḡ hitek. Go teḡ hitek gobe Israel mar beḡ Pasoba nalure beret yis miḡmoḡ nene haḡyen gwahade goyenbe gogo.

⁹ Be, hakot kura ne beḡ asanḡde al wet kura ma bere wet kura leplep mata teḡ hikeb go mar goyen awalik ma yirde hinayiḡ yeḡ kaḡ dunmiriy.† ¹⁰ Go dinmiriy gote miḡbe leplep mata teḡ haḡ mar, det ug po yad yad niḡ po dufay heḡ haḡ mar, al hoyaḡ gasa yirniḡ yirniḡ yirde kawe yirde haḡ maryabe det toneḡ al beḡ yirtiḡ doloḡ yirde haḡ mar goya ma po hinayiḡ yeḡ ma dinmiriy. Munay go mar goya ma hitek yeḡbe go yilwa yirdeb kuḡ damde hinayiḡ? Gor kura hitek miḡmoḡ. ¹¹ Ningeb asaḡ ga kaḡ duneḡ hime gabe deḡ haḡ bana al kura beḡ, “Nebe Yesu gama irde hime geb, nebe kadtiḡ,” dineḡ hiyeḡ gega, mata buluḡ kura teḡ hikeb yeḡya ma awalik heḡ hinayiḡ yeḡbe gago kaḡ hime. Mata buluḡ gobe gahade: leplep mata, det uguḡ po yad yad niḡ po dufay heḡ heḡ mata, unḡura doloḡ yirde yirde mata, mere buluḡ mat teḡ teḡ mata, kukuwa fe nene kukuwa heḡ heḡ mata, irde al gasa yirniḡ yirniḡ yirde kawe yird yird mata. Deḡ haḡ bana al kura mata buluḡ gwahade teḡ hike yeneḡbe awalik ma po irde hinayiḡ. Dula wor yeḡya ma po teḡ hinayiḡ.

¹²⁻¹³ Al Yesu ma nurd uneḡ haḡ mar gore mata buluḡ teḡ haḡ goke merem yaḡ yird yird gobe nere samuḡ moḡ geb, matamiḡ goke ma nurde hime. Mata buluḡmiḡ gobe Al Kuruḡ beḡ gab merem yaḡ yiryey. Goyenpoga deḡ haḡ bana goyen al kura beḡ mata buluḡ tikeb ganuḡ mar beḡ gab goke innayiḡ? Deḡ gog po geb. Goke teḡbe, “Deḡ haḡ bana goyen al kura mata buluḡ teḡ hike keneḡbe al go takira tinayiḡ. Irkeb denya ma hinayiḡ,” yeḡ haḡ.

6

Kadom merere gerd gerd ma teḡ hinayiḡ

¹ Be, dindigen bana goḡ al kurabe kadomya kanduk miḡyaḡ go sope irye yeḡbe daniḡ Al Kuruḡyen alya bereya hitte ma kuḡbe megen niḡ marte mere nurd nurd al hitte kuḡ haḡ? Mata gwahade titek moḡ goyen daniḡ gwaha teḡ haḡ? Gobe buluḡ wor po! ² Deḡbe kame nalu funanḡdebe neḡ Al Kuruḡyen alya bereya beḡ megen niḡ mar merere yerde matamiḡ goke yintek goyen ma nurde haḡ geb, gogo mata gwahade teḡ haḡ? Irde deḡ beḡ kame megen niḡ mar merere yerde matamiḡ goke yintek haḡ kenem deḡ bana kanduk dirḡeḡ muḡ kura forok yitiḡ goyen dindiken epte ma kanduk go sope yirnaḡiḡ?

* 5:7: Bikkeḡ Israel mar Isip naḡa tubul teḡ Kenan kuniḡ tiyamiḡyabe Al Kuruḡ beḡ sipsip al diriḡ dirḡeḡ gasa yirde darim yade yame kantayaḡ sam yirnaḡiḡ yinyiy. Pasoba Sipsip Dirḡeḡbe alyen gasuḡ teḡbe kamyiy al Yesu niḡ yitiḡ. † 5:9: Pol beḡ asaḡ budam kayiy goyen Baibelde ma haḡ goyen bana mere tiyyiy gokeb gago yeḡ hi.

³ Denbe nalu funanđe Al Kurunyen miyon mata bulunđe katej unğura hitiñ goyen wor neñya denya beleñ merere yerde matamiñ goke yintek yeñ ma nurde hañ geb, gogo mata gwahade teñ hañ? Neñbe kame mata kurun goyen wor igiñ titek kenem det dirneñ megen heñya neñ bana kadniniñya kanduk forok yeñ hañ gobe epte sope yirtek. Goyenbe gwaha ma teñ hañ! ⁴ Denbe dindiken bana kanduk kura goke kadom mohoñde titek goyen forok yekeb kanduk go sope irniñ yeñbe daniñ megen niñ mar Yesuyen alya bereya yeneñmiñbe sios bana deñem moñ yeñ yeneñ hañ mar hitte yad kuñ hañ? ⁵ Ga dineñ hime gabe nurde memya henañ yeñbe gago dineñ hime. Deñ Yesu niñ dufaytiñ tareñ irtiñ mar bana goñbe kanduktiñ sope ird ird al kuram moñ? ⁶ Hubu niñgeb gogo dindiken uliñ kadom igiñ ma nurd guney teñbe merere yirniñ yeñ Yesu niñ dufaymiñ sañiñ ma irde hañ mar diliñde yukun hañ?

⁷ Fudinde, deñ hañ bana kadtiñya kanduktiñ miñyan goyen megen niñ marte merere yerteke sope irnayiñ yeñ al siñare niñ hitte yukun hañ gobe Al Kurun diliñde bikkeñ soñ hañ yeñ deney hi. Niñgeb gwaha ma teñ hinayiñ. Kadtiñ beleñ usi dirde bulun bulun dirde hike goñmiñ goñ gwaha dirde hinañ yeñ hinayiñ gobe igiñ yeñ nurde hime. ⁸ Neb gwaha dineñ hime goyenbe fudinde wor pobe al usi yirde bulun bulun yirde hañ marbe al hoyañ moñ deñ gogo yeñ nurde hime.

⁹ Denbe mata bulun teñ hañ marbe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hi bana goñ epte ma hurkunayiñ goyen ma nurde hañ? Niñgeb al kura beleñ usi diryenkek geb, keñkela heñ ga hinañ ko. Mata bulun gobe gahade: leplep mata, unğura doloñ yird yird mata. Irde al kura berem yan gega bere hoyañya duwan teñ teñ mata, al beleñ belen niñ bere yara heñ heñ mata, irde al diriñ yingen po uliñ gabu ird ird mata. ¹⁰ Irde kurabe kawe mata, det ug po yad yad niñ po dufay heñ heñ mata, kukuwa fe nene kukuwa heñ heñ mata, al mere bulun mat yird yird mata, irde al gasa yirniñ yirniñ yirde kawe yird yird mata. Al mata gwahade teñ hañ mar gobe epte ma wor po Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hi bana goñ hurkunayiñ. ¹¹ Bikkeñbe deñ hañ bana goyen al kurabe mata gwahade teñ hinhan. Goyenpoga Doyañ Al Kurun Yesu Kristuya Holi Spiritya beleñ mata buluntiñ goyen halde duneñbe Al Kurun diliñde wukkeñ wor po dirde al huwak dirtiñ hañ.

Ultiñ keñkela doyañ yirde Al Kurun turun irnayiñ

¹² Be, deñ hañ bana goyen al kura beleñ, “Neñbe mata kura tiniñ yeñbe igiñ ala titek,” yeñ hanñen. Gega mata go tinayiñ gore hugineñ igiñ dirnayiñ yeñ ma nurde hinayiñ. Niñgeb nebe mata kura tiye yeñbe igiñ ala tiyeñ gega, mata gore epte ma nanarde boñ yiyyeñ. ¹³ Irde kuratiñ kurabe, “Bingebe bininiñ mañiñ ird ird det, irde bininiñbe binge sola urd urd niñ po,” yeñ hanñen. Gega kamebe Al Kurun beleñ det irawa goyen tumñan mugol kiryeñ. Goyenbe hañkapy Al Kurun beleñ alya bereyat uliñ yiryiñ gobe miñ miñyan yiryiñ. Ulniniñbe leplep mata teñ teñ ge ma yiryiñ. Gwaha titneñbe Doyañ Al Kurun deñem turun yan ird ird niñ yiryiñ, irde Doyañ Al Kurunbe ulniniñ guram yirde tareñ yird yird niñ hi. ¹⁴ Al Kurun beleñ Doyañ Al Kurun Yesu ulniniñ gake teñ kamiñ goyen sopte isañ hiriñ. Niñgeb kame neñ wor tareñmiñde kamtiñde mat disañ hiyyeñ. ¹⁵ Denbe Yesu Kristuyen uliñ pigiñ yara hañ geb, kuratiñ kurabe Yesuyen haniñ, kurabe kahañ hitiñ hañ goyen nurtiñ ala teñ hañ. Gega neñ Yesu Kristuyen uliñ pigiñ hitiñ gayen igiñ kurhan kura teñ belen niñ bere sikkeñya gabu irtek? Epte moñ. ¹⁶ Al Kurunyen asañdebe, “Alya bereya wañ gabu heñbe uliñ unğureñ hiyyeñ,” yitiñ hi. Niñgeb al kura belen niñ bereya gabu hiriryenbe bere goya uliñ unğureñ hiyyeñ go goyen ma nurde hañ? ¹⁷ Goyenbe al kura Doyañ Al Kurun niñ dufaymiñ sañiñ iryeñ al gobe toneñbe Doyañ Al Kurunyen toneñya gabu heñ unğureñ hiyyeñ.

¹⁸ Niñgeb leplep matabe tubul po teñ hinayiñ. Mata bulun hoyañbe al hoyañ bulun yirde hanñen. Munañ leplep mata teñ hinayiñbe dindikenđe ultiñ goyen po bulun yirde hinayiñ. ¹⁹⁻²⁰ Irde ultiñbe Holi Spirityen ya balem yeñ nurde hinayiñ. Holi Spirit Al Kurun beleñ duntin gobe ultiñ bana hi. Mata buluntiñ gote murunğem dindiken yawartek

goyen Doyañ Al Kurun beley yawaren yeybe darim wok irde kamyin geb ultin gobe dende mon. Ningeb ultin go kenkela doyan yirde hikeb gore meter ten hikeb Al Kurunyen dege kurun hej hiyen.

7

Ire unyat mata kenkela gama irde hinayin

¹ Be, asañ kan gusunañ nirañ goyen wol hejbe gaha dineñ tihim. Be, al berem mon hinayin gobe igin yey nurde hime. ² Goyenpoga alya bereya budam wor po lelep mata ten hanjen geb, albe berem yan henayin, irde berebe un minyan henayin. ³ Albe berem beley yeyya hej hej ge nurkeb go po gama irde hiyen. Gwahade goyen po, bere wor un beley yeyya hej hej ge nurkeb go po gama irde hiyen. ⁴ Gobe beremde ulin gobe yende kudinjen po mon, gobe unde manan geb, gago dineñ hime. Unyen ulin wor yende kudinjen po mon. Beremde manan. ⁵ Ningeb al beley berem bada ma irde hiyen. Bere wor gwahade po un bada ma irde hiyen. Gega Al Kurun mere ird ird nin ten tumjan de dufay un kuren irde mun kura kutja irye yeybe igin gwaha ten hiriryen. Goyenbe go kamereb sopte gabu ten hiriryen. Gwaha ma ten hiriryenbe bereya ma alya ferd ferd dufaymin epte ma fole irtek hekeb Satan beley wan tunan yuryen geb. ⁶ Ga dineñ hime gabe gwaha po ten hinayin yey nurdeya ma dineñ hime. Gwaha ten hinayin gab igin yey nurdeya dineñ hime. ⁷ Albe ne yara hej berem mon hiwon yey nurde hime. Goyenpoga albe nende gigen Al Kurunyen tareñ hoyan hoyan yuntin han. Ningeb al kurabe berem mon gega, goke ma nurde hanjen. Munan al kurabe gote tareñ ma ten sanin hoyan titin geb, bere yade ga hanjen.

⁸ Be, al kura bere ma yawartin han goya beretapyabe ne hime gahade dulin hinayinbe igin yey nurde hime. ⁹ Goyenpoga al nin ma bere nin dufaytin harke epte ma hika titek kenem albe bere yade berebe al yade ten hinayin gobe igin yey nurde hime. Mon go dulin hejbe albe bereya, berebe alya ferd ferd nin bitin harke kak beley det kumga titin yara epte ma hika titek henayin.

¹⁰ Be, al berem yan, irde bere un minyanbe mere tareñ po dirde hime gayen nurnayin. Mere gabe nere mon, Doyan Al Kurunyen mere. Ningeb bere un minyanbe un yilwa ma iryen. ¹¹ Goyenbe bere go un tubul ten kenejbe dulin po hej al hoyan ma tiyyen. Mon kenem un hitte mulgan hej tumnan hiriryen. Irde al wor berem ma takira tiyyen.

¹² Be, den han bana gon ire unya kura un wet ma berem wet goyen Yesu ma nurd untin goke saba direñ tihim. Be, berem gore un goya tumnan hireñ yey nurde hike kenem un beley takira ma tiyyen. Mere gabe Doyan Al Kurunyen mon, dufayner dineñ hime. ¹³ Irde den han bana gon nin bere wor unbe Yesu ma nurd untin gore berem goya hireñ po yey nuryenbe bere gore un yilwa ma iryen. ¹⁴ Gobe al kura Yesu ma nurd unen hi goyen berembe Yesu nurd untin hi goke tenbe kame Yesu nin dufaymin tareñ irkeb Al Kurun beley wukkek iryen geb, gago dineñ hime. Bere kura Yesu ma nurd untin hi wor unbe Yesu nurd unen hi goke tenbe Yesu nin dufaymin sanin irkeb Al Kurun beley wukkek iryen. Gwahade mon manhan ire unya gote dirnen wenbe Al Kurun dilinde wukkek ma hewon. Goyenbe nanin ma milin kura Al Kurun dilinde wukkek hitin geb, dirnen wen wor wukkek hitin han.

¹⁵ Gega Yesu nin ma nurtin kura beley un wet ma berem wet go tubul tiye yeke goya utan ma irnayin. Yesu nin ma nurtin kura beley un wet ma berem wet Yesu nin nurtin go takira tike goke kanduknen ma nuryen. Igin dulin hiyen. Gega Al Kurun beley nen gayen bininin yisikamke igin po hinayin yey hoy diryin geb, bertin wet ma almetin wet Yesu nin ma nurtin goya bur ma yeybe awalikde hiriryen. ¹⁶ Den Yesu nin nurtin bere, den ge ten almetinbe Yesu nin dufaymin tareñ irke Al Kurun beley yawaryen daw yey ma nurde han? Irde den Yesu nin nurtin al, den ge ten bertinbe Yesu nin dufaymin tareñ irke Al Kurun beley yawaryen daw yey ma nurde han? Ningeb Yesu nin nurtin kura beley un wet ma berem wet goyen Yesu nin ma nurtin goke ten tubul ma tiyyen.

Al Kuruj belej gwahade hinayij yej hoy dirtij gwaha mat po hinayij

¹⁷ Goyenpoga den dunjkuren dunjkuren goyen gwahade hinayij yej Al Kuruj belej hoy dirtij, irde Doyan Al Kuruj belej goke momon dirtij gwaha mat po hinayij. Saba gabe Yesuyen alya bereya tumnan gama irde hinayij yej gago saba dirde hime. ¹⁸ Ningeb al kura Al Kuruj belej hoy iryij goyenter bikken guba yitij kenem al go guba yej ulij delnen yan hitij go daha mat bikken guba ma yenya hiyen gwahade hewe yej kurut ma yiyyen. Irde al kura Al Kuruj belej hoy iryij goyenter guba ma yitij kenem guba yej yej ge kurut ma yiyyen. ¹⁹ Guba yitij ma, guba ma yitij gobe Al Kuruj diliindebe det kuruj mon. Munan Al Kurujyen saba gama ird irdbe det kuruj wor po. ²⁰ Ningeb Al Kuruj belej hanparya dahade hikeya hoy dirtij gwahade po hinayij. ²¹ Ningeb den han bana gon al kura al hoyan yufukde hen dulin meten ten hikeya Al Kuruj belej hoy diryij kenem daha tiye tiye ma tiyyen, gwahade po hiyen. Gega dufayminde hen hen belnen kura kinyen gobe igin gwaha tiyyen. ²² Al kura al hoyan yufukde hen meten al dulnen hikeya Doyan Al Kuruj belej hoy irde tirij al gobe Doyan Al Kuruj diliinde meten al dulnen mon yej kinyen. Irde gwahade goyen po, al kura meten al dulnen mon, yingende dufayde kur hikeya Doyan Al Kuruj belej hoy irde tirij al gobe meten alne yej kinyen. ²³ Dende mata buluj gote murungem dindiken yawartek goyen Doyan Al Kuruj belej yawaren yenbe darim wok irde kamyij geb, megen nij marte mata buluj gama irde go yufukde ma hinayij. ²⁴ Ningeb, kadne yago, sopte dinen hime. Al Kuruj belej den dunjkuren dunjkuren dahade hikeya hoy dirtij gobe gwahade po hinayij.

²⁵ Be, den han bana gon al kura berem monya bere un minmonya nij momon diren tihim. Alya bereya gwahade goyen goke Doyan Al Kuruj belej mere ma nirtij geb, dufayner momon diren. Nebe Doyan Al Kuruj belej buninen nirde hiyen al ningeb, mere diren tihim gabe fudinde yej nurnayij. ²⁶ Be, ga hite nalu gayenterbe kanduk kurayen kurayen yenen yenen nature hite. Ningeb hen hentij dahade hanjen gobe gwahade po hinayij. ²⁷ Ningeb al kura berem yan kenem takira tiye tiye ma tiyyen. Munan al kura berem mon kenem bere tewe tewe ma tiyyen. ²⁸ Goyenbe bere tiyyen gobe mata buluj mon. Gwahade goyen po, bere fonen kura al kuyen go wor mata buluj mon. Gega al bere tiyyen irde bere un minyan hiyyenbe megen gar nij kanduk kurayen kurayen yenen hinayij. Den goyen kanduk ma yenen hiwon yej nurdeb gago momon dirde hime.

²⁹ Kadne yago, ga dinen hime gate minbe gahade: megen gar hen henininbe ulyande mon geb, al kura berem yan gobe al berem mon belej Al Kuruj nij po nurde hanjen go gwahade goyen ten hiyen. ³⁰ Irde al kura kanduk yenen esen hiyen gega, kanduk go sobamde ma hiyen yej nurdeb goke uguj po ma dufay hen hiyen. Munan al kura aman hiyyen gega, aman dufay go huginen gwahade po ma hiyen geb, "Gahade po hen," yej ma nurde hiyen. Irde al kura det damu tiyyen wor, "Det gabe huginen kerde hen," yej ma nurde hiyen. ³¹ Irde det megen nij han kuruj gayen manan gahade po ma hinayij geb, al kura megen nij det yade meten yunen henyabe det go hende po bij hek ma irde hiyen.

³² Ningeb daha tini tinij ten dufaytij hiburnen ma hiwon yej nurde hime. Al kura berem mon gobe dufayminde daha mat meten timeke Doyan Al Kuruj amanen nurde hiyen yenbe gwaha mat po meten ten hiyen. ³³ Gega al kura berem yanbe daha timeke gab berne amanen nurde hiyen yenbe goke po kurut yej hiyen. Go ten hi gobe megen nij mata nij ug po dufay hen hen mata go goyen. ³⁴ Gwaha tikeb Doyan Al Kuruj belej amanen nurtek belej nij dufay hen henminbe kenkela kipirtij ma hi. Be, bere kura un minmonya bere fonenyabe Doyan Al Kuruj nij po nurde ulinya dufayminya tumnan Doyan Al Kuruj po unen hanjen. Munan bere kura un minyanbe daha timeke gab almene amanen nurde hiyen yenbe goke po kurut yej hiyen. Go ten hi gobe megen nij mata nij ug po dufay hen hen mata go goyen. ³⁵ Mere ga dirde hime gabe faran durmeke hen hentij igin hewon yej dinen hime. Kanduk dunhem yej ma dinen hime. Mere gahade ga dirmeke gab matatinbe Doyan Al Kuruj diliinde huwak wor po hiyyen,

irde yeŋ ge teŋ meteŋ teŋ teŋ niŋ kama ma heŋ saŋiŋ po meteŋ teŋ hiwoŋ yeŋ nurdeb gago dineŋ hime.

³⁶ Goyenpoga al foŋeŋ kura bere tubul teŋ untek yeŋ merem titiŋ goreb merene gayen nurdeb, “Polyen mere gobe fudinde. Goyenpoga meremiŋ gama irde bere ga teweŋ moŋbe dufaymiŋ buluŋ ireŋ geb teweŋ,” yeŋ nuryeŋbe bere go tiyyeŋ.* Mata gobe buluŋ moŋ. Irde hiyeŋ kuruŋ gobe bere go tubul titek ma irde hike kenem bere go tiyyeŋ. Mata gobe buluŋ moŋ geb, gwaha tiyyeŋ. ³⁷ Gega al kura bikkeŋ bere tubul teŋ untek yeŋ merem titiŋ gega, al gore, “Igiŋ nuŋkureŋ heŋ,” yeŋ dufay tareŋ po irdeb, “Bereya heŋ heŋ dufay ma forok yeŋ hi, irde dufay gwahade kura forok yeke igiŋ fole irde heŋ,” yeŋ nurdeb bere ma teweŋ yeŋ dufay kiryeŋ goyen wor mata igiŋ yeŋ nurde hime. ³⁸ Niŋgeb al bere yad yad matabe igiŋ. Gega al kura berem moŋ hiyyeŋ mata gobe igiŋ wor po, bere yad yad mata gote folek.

³⁹ Be, bere kura uŋ miŋyaŋbe uŋ go hikeyabe yeŋ yufukde po hiyeŋ. Gega uŋ go kamkeb bere uŋ yaŋbe al hoyaŋ ma tiyyeŋ yitiŋ mere gote yufuk bana ma hiyeŋ geb, al hoyaŋ tewe yeŋbe igiŋ tiyyeŋ. Goyenpoga Doyaŋ Al Kuruŋ nurd untiŋ al po ga tiyyeŋ. ⁴⁰ Goyenbe dufaynerbe bere go uŋ kamke uŋkureŋ heŋ heŋ gobe igiŋ wor po. Gogab uŋ niŋ nurde hiyeŋ gwahade ma teŋ Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ po nurde hiyeŋ. Mere dirde hime gabe Holi Spirit beleŋ nineŋ hike dineŋ hime yeŋ nurde hime.

8

Det toneŋ yirde biŋge galak yirtiŋ biŋgebe daha yirtek?

¹ Be, megen niŋ mar beleŋ det toneŋ yirde doloŋ yirde biŋge galak yirtiŋ goke momoŋ direŋ tihim. Deŋbe dindikeŋ ge yeŋbe, “Neŋbe det kawan niŋya banare niŋya goyen keŋkela bebak teŋ hite,” yeŋ nurde haŋ. Goyenbe gwahade nurde haŋ goke teŋbe dindikeŋ ge turuŋ turuŋ teŋbe kaktiŋ yago buluŋ yirde haŋ. Gega kaktiŋ yagoŋ amaŋeŋ nurd yuneŋ hinayiŋbe kadam faraŋ gurd teŋbe tumŋaŋ saŋiŋ henayiŋ. ² Al kura yiŋgeŋ ge yeŋbe, “Nebe det kawan niŋya banare niŋya goyen keŋkela wor po bebak teŋ hime,” yeŋ nurde hi al gobe yiŋgeŋ goyen po usi irde hi. Irdeb Al Kuruŋyem mere fudinde yiŋgeŋ nurde bebak titek goyen bebak ma titiŋ hi. ³ Goyenpoga al kura biŋde mat Al Kuruŋ niŋ amaŋeŋ nurde uneŋ hi al gobe Al Kuruŋyem dufay igiŋ kuruŋ goyen untiŋ hi.

⁴ Niŋgeb det toneŋ doloŋ yirniŋ yeŋ galak yirtiŋ biŋge goke momoŋ direŋ tihim. Be, det toneŋ megen niŋ mar beleŋ doloŋ yirde haŋyem gobe Al Kuruŋ moŋ geb, det fudinde gogo moŋ. Al Kuruŋbe yeŋ uŋkureŋ po, hoyaŋ kura ma hi. Hubu wor po. ⁵ Gega megen niŋ marbe dufaymiŋ soŋ hekeb uŋgura kurayen kurayen gobe Al Kuruŋ yeŋ nurdeb, “Al Kuruŋbe budam haŋ. Doyaŋ Mar wor budam haŋ. Kurabe naŋkiŋde haŋ, kurabe megen haŋ,” yeŋ haŋyem. ⁶ Goyenpoga Al Kuruŋbe uŋkureŋ po, neŋ nurd uneŋ hite gog po hi. Yeŋbe Adoniniŋ. Yeŋ beleŋ po gab naŋkiŋya megeŋya irde det kuruŋ gayen yiryiŋ. Irde neŋbe yeŋ ge teŋ megen gar hite. Irde Doyaŋ Al Kuruŋ wor uŋkureŋ po hi. Yeŋbe Yesu Kristu. Yesu Kristube Al Kuruŋ beleŋ inke naŋkiŋya megeŋya det kuruŋ gayen yiryiŋ. Neŋ wor yeŋ beleŋ forok diriŋ.

⁷ Goyenbe mere fudinde gayen al budambe keŋkela bebak ma teŋ haŋ. Niŋgeb deŋ haŋ bana goŋ al kurabe hakot Yesu niŋ ma nurde hinjanya uŋgura doloŋ ird ird mata teŋ hinhan geb, gayenter Yesu nurd uneŋ heŋya wor uŋgura galak yirtiŋ goyen nenebe, “Neŋbe uŋgura galak yirtiŋ biŋge goyen gago nene hite,” yeŋ nurde biŋde kandukŋeŋ nurde haŋyem. Mel gobe biŋde wukkeŋ wor po moŋ geb, “Biŋge ga nihit garebe Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ ma hihit,” yeŋ nurde haŋ. ⁸ Gega biŋge nen nen mata gore kura neŋ gayen Al Kuruŋya awalik heŋ heŋniniŋ goyen daha kura ma iryeŋ. Niŋgeb uŋgura galak yirtiŋ biŋge netek ma go ma netek gore kura Al Kuruŋ diliŋde daha wet kura ma diriŋ.

* 7:36: Grik mere mat miŋ kurabe gahade: Goyenpoga al kura beleŋ wiriŋ al kutek nurke beleŋmiŋ pet teŋ hike kuŋ kuŋ alik heweŋ tike keneŋbe buluŋ irde hime yeŋ nurdeb al kere yeŋ nuryeŋbe gwaha po iryeŋ. Mata gobe buluŋ moŋ.

⁹ Goyenpoga mongo mata kura Al Kurun diliinde bulun mon goyen hipirkeñ nurdeya mata tej hinayin gore kadtin kura Al Kurunyen mere binde tareñ wor po ma hitin al gote dufaymin goyen bulun irke katyenkek geb, kenkela dufay heñ ga mata tej hinayin. ¹⁰ Deñ Al Kurunyen mere kenkela bebak titin marbe igin kun unğura doloñ ird ird gasunde heñ dula tej kun hinayin. Gega deñ beleñ gwaha tej hike deñ hañ bana goñ nin kadtin kura bin wukke wor po mon gore deneñbe, “Neñ wor igin daw gwaha titek,” usi tejbe bin ge nene gab mata bulun tihit yeñ kandukneñ nurdeb katnayin. ¹¹ Irkeb deñbe kadtin dufaymin tareñ wor po mon goyen bulun ird ird mar henayin. Yeñ ge tej Yesu Kristu kamiñ gega, deñ beleñ bulun yirnayin. ¹² Deñ beleñ gwaha mat kadtin goyen bulun yirde mata bulun tej hinayin, irde bin wukke wor po mon goyen haga irde hinayin gobe yeñ hitte po mon, Yesu Kristu hitte wor mata bulun tej hinayin. ¹³ Ningeb nebe dapña kura nemeke gore kadne dufaymin bulun irke mata bulunde katyen kenem dapña go sopte ma po newer. Gogab kadne go mata bulunde ma katyen.

9

Ne Pol wor Yesuyen mere basañ al aposel

¹ Be, deñ beleñ ne nin yeñ, “Dufayminde epte ma det kura iryen,” yeñ nurd nunen hañ? Irde ne gayen Yesuyen mere basañ al aposel mon yeñ hañ? Irde Doyañ Al Kuruninin Yesu Kristube ma kinyin yeñ nurde hañ? Goyenpoga Doyañ Al Kurunyen sañinde meten timirin gote igineñbe deñ gogo mon? Goyenbe daniñ gwaha yeñ hañ? ² Be, deñ hañ bana goyen al kura beleñ, “Polbe aposel mon,” yeñ hañ. Irde al hoyañ beleñbe, “Polbe neñ ge ma aposel hirin,” yeñ hañ. Nebe meremin goke ma nureñ gega, deñ ge tej aposel himirin geb, deñbe epte ma gwaha ninnayin. Al hoyañ beleñ deñ deneñbe, “Fudinde, Polbe Doyañ Al Kurun beleñ aposel iryin,” yeñ nurd nunen hinayin.

³ Be, deñ hañ bana goyen al kura beleñ gwaha mat tagal nunen hañ geb, goyen wol heñ momon direñ tihim geb. ⁴ Be, neñ aposel beleñ meten tej hiteke goke Yesuyen alya bereya beleñ binğeya feya dunke netek gobe bulun? ⁵ Yesuyen mere basañ mar hoyanya Doyañ Al Kurun Yesu kulin weñyabe Pitaya* wor berem yagoya irde tumñan meten tej kun hanjen. Munañ neñbe berninin yago dufaymin Yesu nin tareñ irtin goya meten tej kun hiteke bulun yeñ nurde hañ? ⁶ Irde aposel hoyañ po paka yirde hanjen gega, Banabasya neya nin yeñbe, “Yingen ga tareñminde bin ge neneb meten tej hiriryen,” yeñ nurde hañ?

⁷ Be, fuleña mar fuleñare kun heñyabe ganun kura yingen de horare bin ge damu tej nene hanjen? Irde al ganun kura wain harke igineñ hekeb kura ma nen hiyen? Irde al ganun kura sipsipmin doyañ yirde hiyen gega, sipsip gote mamu kura ma gilyañ heñ nene hiyen? Epte ma gwaha tiyyen. ⁸ Mere tej hime gabe alyen dufayde po ma mere tej hime. Moseyen sabare wor mere gwahade po hi. ⁹ Be, Moseyen sabarebe, “Al kura wit metenmin sak yeke meten de nin dapña bulmakawmin gore, ‘Farañ nuri,’ yeñ metenminde tukuña ga, ‘Witne niyyenkek,’ yeñ mohoñ mala ma tiyyen,” yitin hi. Mere gobe Al Kurun beleñ bulmakaw nin po nurdeb gogo yirin? ¹⁰ Mere gwahade tiyyin gobe fudinde wor po neñ gake nurdeb mere gogo tiyyin yeñ ma nurde hañ? Mere gobe neñ gake yirin. Megen waru uryen al goya wit sikken kok yiryen al goya tumñande meten tiyiryen gote murun gem kura mun yawaryen yeñ nurdeya meten tiyiryen geb, Al Kurunyen mere gobe neñ al gake yirin. ¹¹ Ningeb neñ beleñ Holi Spirityen det igin goyen bitin bana tur yirtirin geb, metenmin gote murun gem bin ge nin gusunañ dirtek gobe kanduk kurun wor po yeñ nurnayin? ¹² Al hoyañ beleñ deñ ge tej meten dirnen mun po titin goke farañ durnañ yeñ igin gusunañ dirtek kenem neñ manañ deñ ge tej meten kurun wor po titin goyen gote murun gem nin igin gusunañ dirtek.

Goyenbe neñbe farañ durnañ yeñ gusunañ ma dirde hinhet. Gwaha titnenbe mongo farañ durd durd gore Yesu Kristu nin yitin mere igin go deñ bana kurun heñ heñ beleñ

* 9:5: Dejem hoyañbe Sifas.

pet tiyyen yeŋ nurdeb det kuraŋ nurde hinhet gega, gusuŋaŋ ma dirde goke ma nurdeya meter teŋ hinhet. ¹³ Be, deŋbe Al Kurunyen ya balem bana meter teŋ haŋyen marbe bana goŋ niŋ biŋge yade nene haŋyen, irde Al Kurun galak ird ird altare meter teŋ haŋ marbe alta hende yirtin biŋge goyen kura yade nene haŋyen goyen go ma nurde haŋ? ¹⁴ Gwahade goyen po, Doyaŋ Al Kurun niŋ yitiŋ mere igin goke tagalde haŋ marbe mere go nurde gama irde haŋ mar beleŋ faraŋ yurke go hende heŋ meter teŋ hinayiŋ yeŋ Doyaŋ Al Kurun beleŋ mere saŋiŋ po tiyyiŋ.

¹⁵ Nebe Doyaŋ Al Kurun beleŋ yiriŋ gwahade po igin faraŋ nurnaŋ dinmewoŋ gega, gwaha ma dineŋ himyen. Irde mere gahade kaŋ duneŋ hime gabe deŋ beleŋ gwaha mat paka nirde hinayiŋ yeŋ ma kaŋ hime. Nebe deŋ ge teŋ Doyaŋ Al Kurunyen meter teŋ heŋya gote murun gem niŋ gusuŋaŋ ma dirde hinhem geb, goke igin nigeŋ ge turuŋ turuŋ titek hime. Niŋgeb faraŋ nurd nurd niŋ al kura ma po gusuŋaŋ ireŋ. Kamde ga daw gwaha tiyeŋ. ¹⁶ Be, Yesu niŋ yitiŋ mere igin go tagalde kuŋ heŋyabe nigeŋ ge turuŋ turuŋ teŋ hitek himyen dinhem gega, epte ma nigeŋ ge turuŋ turuŋ titek himyen. Mere igin tagal tagal gobe Al Kurun beleŋ nunyiŋ geb bada hetek moŋ. Niŋgeb meter teŋ himyen goke nigeŋ ge epte ma turuŋ turuŋ titek himyen. Munaŋ mere igin go bada heŋ tagalde ma himyen manhan Al Kurunyen bearar bana himewoŋ! ¹⁷ Mere igin goyen tagal tagal niŋ wilakneŋ nurde tagaleŋbe gote murun gem teweŋ. Gega meter teŋ heŋ gote murun gem ma teweŋ wor Al Kurun beleŋ gwaha teŋ hayiŋ nintiŋ geb, gago meter go teŋ hime. Meter gobe gwaha tiyayiŋ nintiŋ geb, bada hetek moŋ. ¹⁸ Be, gwahade kenem meter teŋ hime gote murun gembe da teweŋ? Meter teŋ hime gote murun gembe hoyan moŋ. Ne beleŋ meter gote murun gem tetek gobe Yesu niŋ yitiŋ mere igin goyen damum moŋ duliŋ po alya bereya hitte tagalde himyen gogo po. Fudinde, nebe mere igin go tagalde hime goke teŋ paka nirnaŋ yineŋ hitek gega, gwaha ma yineŋ himyen.

¹⁹ Be, nebe dufayner igin nurdeb gwaha teŋ himyen. Megen niŋ al kurate dufayde ma teŋ himyen. Gega daha mat kura al tumnaŋ Yesu hitte yukumewoŋ yeŋ nurdeb nigeŋ al buda kurun gote yufukde heŋ meter teŋ himyen. ²⁰ Gwahade niŋgeb, Yuda marya heŋbe go mar go Yesu hitte yukeŋ yeŋbe yende mata gama ird ird al yara heŋ himyen. Yuda mar gobe Moseyen saba gote yufukde heŋ go po gama irde haŋyen. Munaŋ nigeŋbe go yufukde ma hime geb, gore epte ma daha wet kura niryeŋ gega, go mar go Yesu hitte yukeŋ yeŋ nurdeb Moseyen saba gote yufukde hime yara teŋ himyen. ²¹ Munaŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan Moseyen saba ma gama irde haŋ mar go wor Yesu Kristu hitte yukeŋ yeŋbe Moseyen saba ma gama irde hitiŋ al yara heŋ himyen. Nigeŋbe Moseyen saba gote yufukde ma hime. Goyenbe Al Kurunyen saba pel irde hime yeŋ ma yeŋ hime. Gwahade yarabe Yesu Kristuyen saba gote yufukde po hime. ²² Irde Yesuyen alya bereya kura Al Kurunyen mere hende tareŋ wor po ma huwarde hitiŋ mar go Yesu hitte yukeŋ yeŋbe go mar goyen yara po heŋ himyen. Niŋgeb al dahade mar hitte kuŋ meter teŋ kuŋ heŋyabe go mar goyen yara po heŋ meter teŋ himyen. Gogab daha mat wet kura go mar goyen kura Yesu hitte yukumewoŋ yeŋ gogo gwaha teŋ himyen. ²³ Gwaha teŋ himyen kurun gobe Yesu niŋ yitiŋ mere igin goke al momoŋ yire yeŋbe gwaha teŋ himyen. Gwaha teŋ himeke gab al beleŋ mere igin go nurdeb yeŋ wor neŋ yara hekeb tumnaŋ Al Kurun beleŋ guram yirtek hewoŋ yeŋbe gogo gwaha teŋ himyen.

²⁴ Be, kup yeŋ yeŋ kari gote matabe nurde haŋ gogo. Al budam miŋ urde kup yenayiŋ gega, al un kureŋ beleŋ po kadam fole yirde kuŋ pasi iryeŋ al gore muŋ po gab gote murun gem tiyyeŋ. Niŋgeb deŋ wor Doyaŋ Al Kurunyen meter teŋ heŋyabe meter gote murun gem goyen tetewoŋ wor po yeŋ nurdeb tareŋ po meter teŋ hinayiŋ. ²⁵ Kup yeŋ yeŋ kari kup yeŋ haŋ mar ma, kari hoyande kari teŋ haŋ marbe kari kuŋ gote murun gem tiniŋ wor po yeŋ nurdeb yin geŋ saŋiŋ yird yird niŋ uliŋ kutna irde haŋyen. Mel gobe kari gote murun gem ulyande ma hitek goke wor gogo kurut wor po yeŋ haŋ. Goyenpoga neŋ beleŋ tareŋ heŋ heŋ niŋ kurut yeŋ hityen gobe Doyaŋ Al Kurunyen meter gote murun gem hugineŋ hitek go tiniŋ yeŋbe tareŋ heŋ heŋ niŋ kurut yeŋ hityen. ²⁶ Niŋgeb mel gore kup yeŋ haŋyen gobe Al Kurun diliŋde miŋ miŋmoŋ gega, ne beleŋ

al kup yeŋ haŋ gwahade saŋiŋ po metey teŋ himyen gobe Al Kuruy diliŋde miŋ miŋyaŋ. Fuleŋa teŋ teŋ karire kari teŋ haŋyen marbe asogom keŋkela yeneŋya gasa yirde haŋyen gwahade goyen po, ne wor metey gote miŋ keŋkela nurdeya metey teŋ himyen, mali ma metey teŋ himyen. ²⁷ Gwaha titneŋbe metey goyen keŋkela po timewoŋ yeŋ nurdeb megen niŋ dufay buluŋ kura bener forok yeke gore buluŋ nirnak yeŋbe fole irde himyen. Moŋgo Yesu niŋ al hoyay momoŋ yirdeb gote muruŋgem tetekner, dufay buluŋ gore walde nunnak yeŋbe gogo dufay buluŋ goyen fole irde himyen.

10

Ungura doloŋ ird ird niŋ hayhay yiryiŋ

¹ Be, kadne yago, deŋ goyen tareŋ heŋ heŋ ge kurut yeŋ hinayiŋ dinhem goke keŋkela bebak tinaŋ yeŋbe neŋ Yuda marte asininiŋ yago beleŋ mata tiyamiŋ goke momoŋ direŋ tihim. Niŋgeb mel gore mata tiyamiŋ go nurdeb gote saba bitiŋ sir ma yiyyeŋ. Be, bikken wor po asininiŋ yagobe Isip naŋa tubul teŋ kuniŋ yeŋ kuŋ heŋyabe tumŋaŋ kigariŋkiŋ faykek yokŋa bana heŋ kuŋ hinhan. Irdeb makaŋ ala kuruy goyen kahalte Al Kuruy beleŋ pota irke megeŋ fudiŋ forok yekeb goyaŋ mat kuŋ siŋa kurhan forok yamiŋ. ² Mel go tumŋaŋ kigariŋkiŋ faykek yokŋa bana heŋ kuŋ hinhan, irde makaŋ alayaŋ kwamiŋ gobe Al Kuruy beleŋ baptais yiryiŋ yarabe gogo. Be, Al Kuruy beleŋ gwaha yirdeb mel goyen Moseyen alya bereya yirkeb doyaŋ yirde hinhin. ³ Be, goyenter Al Kuruy beleŋ biŋge yuneŋ hinhin gobe megen niŋ biŋge moŋ. ⁴ Irde fe niŋ yirke Al Kuruy beleŋ hora kuruŋde mat fe forok irde yunke nene hinhan. Hora kuruy gobe Al Kuruy hitte mat kateŋbe Israel mar goya tumŋaŋ kuŋ hinhin. Hora gobe Yesu Kristu gote tuŋaŋeŋ. ⁵ Al Kuruybe mel go igiŋ igiŋ gwahade yirde hinhin gega, al budam wor po mata buluŋ teŋ hike igiŋ ma nurde yuneŋ hinhin. Niŋgeb mata buluŋ teŋ hinhan mar go sawsawa po kuruy naŋa bana goŋ kuŋ heŋya kamamiŋ.

⁶ Be, mata buluŋmiŋ gote muruŋgem teŋ kamamiŋ gobe neŋ gayen baraŋmiŋ goyen nurdeb kafura heŋ mel gore teŋ hinhan gwahade ma teŋbe dufayniniŋ mata buluŋ teŋ teŋ niŋ ma kuŋ hiyeŋ yeŋ gogo Al Kuruy beleŋ dikala diriŋ. ⁷ Niŋgeb deŋbe mel goyen kuramiŋ beleŋ megen niŋ det toneŋ yirde doloŋ yirde hinhan gwaha ma teŋ hinayiŋ. Mel gore mata buluŋ teŋ hinhan goke Al Kuruyen asaŋde gahade katiŋ: “Mel gobe det toneŋ diliŋ mar keperde dula teŋ kukuwa fe nen nen mata teŋ hinhan. Irde huwardebe Al Kuruy niŋ ma nurd untiŋ marte mata teŋ hinhan,” yitiŋ hi. ⁸ Be, mel goyen kuramiŋbe leplep mata teŋbe naŋkahal uŋkureŋde po 23,000 alya bereya goyen kamamiŋ. Niŋgeb neŋbe go mar gore tiyamiŋ gwahade ma teŋ hitek. ⁹ Be, Israel mar goyen kurabe Doyaŋ Al Kuruy tuŋaŋ urde beararmiŋ bana heŋ kunere duwi beleŋ yisike kamamiŋ. Niŋgeb neŋbe mel gore tiyamiŋ gwahade Doyaŋ Al Kuruy tuŋaŋ ma urtek. ¹⁰ Irde heŋ heŋtiŋ goke Doyaŋ Al Kuruy niŋ igiŋ ma nurde ŋagak ma yeŋ hinayiŋ. Hakot Israel mar kura gwaha tikeb Al Kuruyen miyoŋ, al gasa yird yird metey teŋ hiyen gore gasa yirke kamamiŋ.

¹¹ Be, hakot Israel mar hitte mata gwahade forok yitiŋ gobe gayenter neŋ beleŋ baraŋ go nurdeb bebak teŋ teŋ ge gogo forok yitiŋ. Irde baraŋ go asaŋde katiŋ gobe nalu funaŋ beleŋ hite mar gayen baraŋ go kapyay heŋbe mata buluŋ ma teŋ hinayiŋ yeŋ hayhay dird dird niŋ Al Kuruyen asaŋde katiŋ. ¹² Niŋgeb deŋ haŋ bana al kura beleŋ, “Nebe tareŋ hime geb, kanduk kura wayyeŋ goyen epte fole irde heŋ,” yeŋ hi al gobe keŋkela heŋ ga hiyeŋ. Moŋgo katyeŋ geb. ¹³ Alya bereya mata buluŋde yukutek kanduk deŋ hitte forok yeŋ haŋyen gobe al hoyay hitte wor forok yeŋ haŋyen goyen po forok yeŋ duneŋ haŋyen. Goyenpoga Al Kuruybe yiriŋ gwahade po mata teŋ hiyen geb, deŋ beleŋ epte ma fole irtek kandukbe epte ma deŋ hitte yubul tike forok yeŋ hinayiŋ. Munaŋ kanduk kura deŋ hitte forok yekeb kanduk go fole yirtek belŋeŋ manaŋ kerd dunyeŋ. Gogab deŋ goyen kanduk bana goŋ hinayiŋ gega, kanduk goyen igiŋ fole yirde saŋiŋ po huwarde hinayiŋ.

Epte ma tumňanđe Al Kurunđa unġuraya gama yirtek

¹⁴ Be, kadne yago, megen niň det yade det toneň yirde doloň ird ird mata gob tubul po tinayiň. ¹⁵ Deň goyen dufaytiň wukkek yeň nurdeb gago mere dirde hime. Niňgeb dindikeň gabe mere direň tihim gayen igiň ma buluň goyen keneň bebak tinayiň. ¹⁶ Be, neňbe Yesu Kristu beleň neň ge teň darim wok irde kamyiň goke dufay heň heň niň gabu irde wain fimiň teňbe Al Kurunđ igiň nurde unerbe nene hityen. Gwaha teň hite gobe Yesu Kristu kamkeya darim wok yitiň goyen neň tumňanđ gale heň nene hite yara geb, gore dawaň gabu dirkeb al miň unġkureň heň hityen gogo. Irde neň ge teň Yesu Kristu kamyiň goke dufay heň beret ubala teň gale heň nene hityen gobe Yesu Kristu kamkeya gasoň erek yitiň goyen neň tumňanđ gale heň nene hite yara geb, gore dawaň gabu dirkeb al miň unġkureň heň hityen gogo. ¹⁷ Niňgeb neňbe al miň hoyanđ hoyanđ gega, beretbe hoyanđ hoyanđ moň, unġkureň po nene hityen geb, Yesuya awalik heňbe al miň unġkureň po hitiň hite.

¹⁸ Be, Israel mar bikkeň mata teň hinhan goyen goke nurnayiň. Dapňa gasa yirde Al Kurunđ niň galak irtiň goyen nene hinhan marbe Al Kurunđa gabu irde unġkureň hitiň hinhan. ¹⁹ Niňgeb biňge det toneň yirtiň goyen galak yirtiň gobe det kurunđ geb gogo dineň hi yeň nurde haň? Irde al beleň det toneň yirtiň goyen doloň yirde haňyen gobe det kurunđ wor pobe gogo yeň nurde haň? ²⁰ Moň! Al Kurunđ niň ma nurde haň mar beleň megen niň det toneň yirde galak yirde haňyen biňge gobe unġura galak yirde haňyen, Al Kurunđ ma galak irde haňyen. Niňgeb deňbe unġuraya awalikde ma hiwoň yeň nurde hime. ²¹ Deňbe Doyaň Al Kurunđ kamyiň goke dufay heň heň ge wain fimiň nene haňyen. Niňgeb deň go mar gore po unġura niň nurde doloň yird yird gasuňde kuň gor niň wain ma nenayiň. Deňbe Doyaň Al Kurunđ kamyiň goke dufay heň heň ge biňge nene haňyen. Niňgeb deň go mar gore po kuň unġura doloň yird yird gasuňde niň biňge goyen ma nenayiň. ²² Neňbe Doyaň Al Kurunđ beleň biň ar wor po yiwi yeň kuň unġura galak yirtiň biňge netek? Nende tareňbe Doyaň Al Kurunđyen tareň folek geb, epte ma buluň diryeň yeň nurde gwaha teň hitek? Epte moň.

Al Kurunđ turuň irde hitek

²³ Be, deň haň bana al kura beleň, “Neňbe mata kura tiniň yeňbe igiň ala titek,” yeň haňyen. Gega mata go tinayiň gore hugineň igiň dirnayiň yeň ma nurde hinayiň. Niňgeb nebe mata kura tiye yeňbe igiň ala tiyeň gega, mata gore epte ma nanarde boň yiyyeň. ²⁴ Gwahade niňgeb det kura dindikeň igiň dird dird goke ma naňkeneň hinayiň. Gwaha titneňbe det kura kadtıň igiň yirtek goke naňkeneň hinayiň.

²⁵ Niňgeb maketde kuň igiň dapňa damu teň nene hinayiň. Goyenbe mata buluň tihit yeň nurtek dufay ma forok yeň yeň ge teňbe, “Biňge gabe unġura galak yirtiň we?” yeň gusuňanđ ma yirde mali po damu teň nene hinayiň. ²⁶ Megenđa det kurunđ megen haň tumňanđ goyenbe Doyaň Al Kurunđyen ala po geb, gogo igiň ala nene hinayiň. ²⁷ Niňgeb al kura Yesu niň ma nurtiň gore dula teň teň niň hoy dirke kuniň yeň nurdeb kuň yeňya biňge nenayiň. Gega mata buluň tihit yeň bitiňde kandukneň nurtek dufay ma forok yeň yeň ge teňbe, “Biňge gabe unġura galak yirtiň?” yeň gusuňanđ ma yirnayiň. ²⁸ Munaň al kura beleň, “Biňge gabe unġura galak irtiň,” dinkeb ma nenayiň. Gogab al kura gwaha dinyeň al gote dufay buluň ma irnayiň, irde mata buluň tihit dufay wor forok ma yiyyeň. ²⁹ Mata buluň tihit dufay biňde mat forok yeň yeň ge yeň hime gobe dende niň ma yeň hime, al hoyanđe niň goke yeň hime.

Be, goyenbe al kurabe gaha yeň haňyen: “Neňbe bininiňde mat wukkeň wor po nurdeya mata kura igiň ala titek. Gega daniň al hoyanđ beleň denenbe mata buluň tahaň yeň dennak yeň kama heňbe gwaha ma tiniň? ³⁰ Neňbe biňge kura goke Al Kurunđ igiň nurde uner gab nene hitek gega, daniň al hoyanđ beleň biňge netek goke ulniniňde merem yaň dirnayiň? Goke igiň ma nurde hite,” yeň haňyen.

³¹ Niňgeb mere gwahade gokeb gaha dineň: biňge ma fe yara kura niniň yeňbe Al Kurunđ denem turuň yaň hiyyeň mat nene hinayiň. Niňgeb mata kura tiniň yeň nurde

hinayiñ goyenter wor Al Kurun denjem turun yan hiyyen mat po mata ten hinayiñ. ³² Mata ten hike Yuda mar al kura ma Grik mar al kura ma Yesuyen alya bereya bana go nin al kura beley denenbe dufaymin bulun heke mata bulun tinak geb, matabe nurdeya ga ten hinayiñ. ³³ Ne wor meten ten kun himyen kurun gobe al tumnan matane kenen amanen nurnayiñ mat mata ten himyen. Gwaha ten himyen gobe nigen igin hen hen nin ma gwaha ten himyen. Al hoyan budam igin hen hen nin gwaha ten himyen. Gogab yen goyen Al Kurun beley yumulgan tiyyen yenbe gwaha ten himyen.

11

¹ Ningeb ne beley Yesu Kristuyen mata po gama irde himyen gwahade goyen po, den wor ne mata ten himyen gayen gama irde hinayiñ.

Bere tonan aw yurd yurd mata

² Be, denbe hanjen kurun goyen huginen ne nin bitin sir ma yen hi. Irde nen Yesuyen alya bereya beley ten hityen mata goyen momon dirmirin goyen gama po irde han. Ningeb goke turun dirde hime.

³ Goyenbe saba kura den beley kenkela nurwon yen nurde hime. Saba gobe gahade: al tumnan gote doyan albe Yesu Kristu, irde berer doyan marbe un yago. Yesu Kristuyen doyan albe Al Kurun. ⁴ Ningeb den han bana goyen al kura beley Yesuyen alya bereya gabu irde hinayiñde gor hen bere beley ten hanjen yara amil ten tonan aw urde Al Kurun mere iryen irde kurabe Al Kurunen mere basan al porofet yara mere tiyyenbe al goreb Doyan Almin Yesu Kristu denjem bulun iryen. ⁵ Irde den han bana goyen bere kura beley Yesuyen alya bereya gabu irde hinayiñde gor al beley mata ten hanjen yara amil ten tonan aw ma urde Al Kurun mere iryen irde kurabe porofet yara mere tiyyenbe bere goreb doyan almin un goyen denjem bulun iryen. Bere go tonan aw ma uryen gobe tonan walde kara tiyyen go gwahade yara geb, memyak wor po. ⁶ Ningeb bere kura Al Kurun dolon irnin yen gabu irnayinde tonan aw ma urde kuyen gobe bere gote tonan yuwalhen walde kara tiyyen. Munan tonan gwaha iryen gobe memyak yen nurdeb bere gobe tonan aw urde kuyen. ⁷ Goyenbe albe Al Kurun beley yingen yara iryin, irde saninmin turun yan goyen al hitte mat kawan hen hi, irde bere hitte matbe alien taremin turun yan goyen kawan hen hi geb albe tonan ma aw uryen. ⁸ Fudinde, han kanya wor po albe bere hitte mat ma forok yirin, berebe al hitte mat forok yirin. ⁹ Albe Al Kurun beley bere nin ten ma iryin. Al nin ten bere gogo iryin. ¹⁰ Ningeb berebe amil beley tonan aw urtinde hiyen. Gwaha ten hiyenbe bere go al kurat yufukde hi yen kennayin. Al Kurunen miyon wor gwahade kennayin. ¹¹ Goyenpoga mere dirhem gabe berebe det dirnen, munan albe det kurun yen ma dinhem. Nen Doyan Al Kurun nurd untiñ mar bana alya bereyabe tunande po. Ningeb berebe al ma hike yen un kuren po epte ma hiyen, al wor bere ma hike yen un kuren po epte ma hiyen. ¹² Berebe al hitte mat forok iryin gwahade goyen po, al wor bere hitte mat forok yen hanjen. Gega alya bereya tumnan gobe Al Kurun beley po yirin.

¹³ Ningeb Al Kurun dolon irnin yen gabu irde hinayiñde gor bere kura tonan aw ma urdeya Al Kurun mere iryen gobe igin ma bulun goyen dindiken gab kenkela dufay henbe yenayin. ¹⁴ Det Al Kurun beley yirin kurun gayen gate matare wor al kura tonan yuwalhen sobam hen bereyen tonan yara hiyyenbe gobe igin mon, memyak yen nurde hite. ¹⁵ Gega bere tonan yuwalhen sobam hiyyenbe igin hoyan yen nurde hite. Tonan yuwalhen sobam gobe bere gote tonan aw yurd yurd nin Al Kurun beley iryin. ¹⁶ Al ma bere kura mere tihim gake igin ma nurdeb neya kadom mohonde titek wet yen nurnayin. Goyenpoga nen banabe mata gwahade gobe hubu wor po. Yesuyen alya bereya Al Kurunen dirnen wenbe mata gwahade goyen ma ten hanjen.

Yesu kamyin goke dufay hen hen nin dula ten ten mata kenkela ten hinayiñ

¹⁷ Be, denbe Yesu kamyin goke dufay hen hen nin gabu irde dula ten hanjende gorbe dindiken bulun hetek mata ten hanjen. Munan igin hen hen matabe kura ma ten hanjen,

hubu wor po. Ningeb goke turuŋ ma dirde hime, irde gago saba direŋ tihim. ¹⁸ Mehenđe mere direŋ tihimbe gahade: deŋbe Yesuyen alya bereya gega, gabu irde haŋyen bana goŋbe mata kura kukuwam mat tike gore bipti forok irde hi yeke nurde himyen. Mere gobe tumŋaŋ usi yeŋ ma nurde hime. ¹⁹ Fudinde, ganuŋbe Al Kuruŋ dilinđe huwak hi, irde ganuŋbe gwahade moŋ goyen kawan heŋ heŋ ge teŋ deŋ haŋ bana goŋ dufaytiŋ muŋ kura hoyaŋ hoyaŋ hinayiŋ goyen epte ma teŋ siŋa irtek yeŋ nurde hime. ²⁰⁻²¹ Goyenpoga deŋ bana goŋ bipti forok yitiŋ goke dineŋ hime gabe deŋ gabu irde Doyaŋ Al Kuruŋ kamiŋ goke dufay heŋ heŋ ge biŋge nene haŋ goyenter kadtiŋ ge ma doyaŋ heŋbe dindikeŋ ge po nurde dula teŋ haŋ geb, gago dineŋ hime. Gwaha teŋ hikeb kurabe biŋge kamde hikeb kurabe wain kuruŋ nene kukuwa heŋ haŋ. Ningeb deŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ kamiŋ goke dufay heŋ heŋ ge biŋge nene hite,” yeŋ nurdeya biŋge nene haŋ gega, gwahade moŋ yeŋ nurd duneŋ hime. ²² Goyenbe deŋ goyen biŋgeya feya nen nen yatiŋ miŋmoŋ geb, gogo gabure gor po waŋ gab gwaha teŋ haŋyen? Gwahade moŋ kenem Al Kuruŋyen dirŋeŋ weŋ Yesuyen alya bereyabe det dirŋeŋ yeŋ nurde mali mali yirde haŋ? Irde bana goŋ niŋ alya bereya kura horam moŋ mar goyen gwaha yirteke yiŋgeŋ bunigeŋ yirde memya henaŋ mat mata teŋ haŋ? Ningeb matatiŋ goke daha dineŋ? Matatiŋ goke turuŋ direŋ? Epte moŋ!

²³ Be, hakot dula mata goke Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ ninke ne wor momoŋ dirmiriŋ. Mere gobe gahade: Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu goyen Yudas beleŋ asogom haniŋde kereŋ tiyyiŋ wawuŋ goya goyenbe Yesu beleŋ beret kura tiriŋ. ²⁴ Irdeb beret goke Al Kuruŋ turuŋ irde ubala teŋbe, “Beret dunhem gahade gayen po, nebe deŋ ge teŋ kamer. Ningeb goke teŋbe beret gabe gasoŋne geb, beret ga teŋ nenaŋ. Irde kame deŋ wor ne niŋ bitiŋ bak yeŋ yeŋ ge teŋ mata gahade ga po teŋ hinayiŋ,” yiriŋ. ²⁵ Irde beret go neneb wain fimiŋ teŋbe beret teŋ yiriŋ gwahade po, “Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋtiŋ halde halde niŋ teŋ biŋa gergeŋ tiyyiŋ goke darine wok yiyyeŋ. Ningeb goyen goke wain gago dunhem geb, teŋ nenaŋ. Irde kame deŋ wor ne niŋ bitiŋ bak yeŋ yeŋ ge teŋ mata gahade ga po teŋ hinayiŋ,” yiriŋ. ²⁶ Ningeb gabu irde dula gwahade teŋ wain nen nen mata tiniŋ yeŋbe gwaha mat Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ alya bereyat mata buluŋmiŋ ge teŋ kamiŋ goke al hoyaŋ momoŋ yirde hinayiŋ. Gwaha tike kuŋ kuŋbe kame Doyaŋ Al Kuruŋ wayyeŋ.

²⁷ Ningeb al kura Doyaŋ Al Kuruŋyen biŋgeya wainya nene heŋya Doyaŋ Al Kuruŋyen alya bereya beleŋ dufay heŋ mata teŋ haŋyen mat ma nurdeya niyyeŋ al gobe Yesu beleŋ uliŋ misiŋ kateŋ darim wok irde kamiŋ goyen kari kari iryeŋ geb, Al Kuruŋ beleŋ goke mata buluŋ miŋyaŋ yeŋ kinyeŋ. ²⁸ Ningeb al kura Doyaŋ Al Kuruŋyen biŋgeya wainya neweŋ yeŋ nuryeŋ al gobe yiŋgeŋde mataya dufayya keŋkela yeneŋ gab niyyeŋ. ²⁹ Munan al kura gwaha ma teŋ biŋgeya wainya gobe Doyaŋ Al Kuruŋ kamiŋ gote tuŋaŋeŋ yeŋ ma nurde ga mali niyyeŋ al gobe gote muruŋgem buluŋ wor po tiyyeŋ. ³⁰ Gwahade geb, deŋ haŋ bana goŋbe al kura marbe yulkek haŋ, kurabe garbam miŋyaŋ, irde kuratiŋbe kamaŋ gogo. ³¹ Gega neŋbe dahade hite yeŋ nindikeŋ keŋkela dufay heŋ mataniniŋ sope irde hitekbe mata buluŋ gote muruŋgem buluŋ ma tetek. ³² Gega kurarebe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ mataniniŋ goke kanduk duneŋ hiyen. Gwaha teŋ hiyen gobe megen heŋya mataniniŋ huwak heŋ hikeb kame nalu funaŋde mata buluŋ marya tumŋaŋ hugiŋeŋ Al Kuruŋyen bearar bana hinak yeŋbe gogo gayenter kanduk duneŋ hiyen.

³³ Ningeb, kadne yago, Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ dufay heŋ heŋ ge gabu irde dula tiniŋ yeŋbe kadom doyaŋ gird teŋ hinayiŋ. ³⁴ Al kura biŋge irkeb yamiŋde dula teŋ gabe Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ dufay heŋ heŋ dula gabure wayyeŋ. Gogab deŋ gabu irde hinayiŋ bana goŋ mata buluŋ Al Kuruŋ beleŋ goke muruŋgem buluŋ duntek goyen ma forok yiyyeŋ. Be, Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ dufay heŋ heŋ ge dula teŋ teŋ mata niŋ dinhem. Mata goke mere ma dirhem kura haŋ gobe kame deŋ hitte kuŋ gab momoŋ direŋ.

¹ Be, kadne yago, Holi Spirityen tarende mata forok yeŋ yeŋ goke momoŋ direŋ tihim. Holi Spirityen tarende mata forok yeŋ yeŋ goke bebak ma titiŋde po hinak yeŋ igiŋ ma nurde hime geb, keŋkela bebak tinayiŋ. ² Be, deŋbe hakot Yesu ma nurde uney hin hanyabe megen niŋ det toneŋ al beleŋ po yirtiŋ biŋfut miŋmoŋ gote yufukde heŋ hugiŋeŋ doloŋ yirde hinhan gobe nurde haŋ gogo. ³ Niŋgeb ga keŋkela nurnaŋ ko. Al kura Holi Spirit miŋyaŋ beleŋ epte ma, “Yesube Al Kuruŋ beleŋ karan urwoŋ,” yiyyeŋ. Irde al kura Holi Spirit miŋmoŋbe epte ma, “Yesube Doyaŋ Al Kuruŋ,” yiyyeŋ. Holi Spirit miŋyaŋ al beleŋ po gab epte gwaha yiyyeŋ.

⁴ Be, Holi Spirityen saŋiŋde mata forok yeŋ yeŋ gobe budam kurayen kurayen haŋ gega, mata gote miŋ albe Holi Spirit, yeŋ uŋkureŋ po. ⁵ Doyaŋ Al Kuruŋyen meteybe budam haŋ gega, metey gote miŋ albe Doyaŋ Al Kuruŋ, yeŋ uŋkureŋ po. ⁶ Irde metey teŋ teŋ tareŋ wor kurayen kurayen haŋ gega, metey titek tareŋ gote miŋ albe Al Kuruŋ, yeŋ uŋkureŋ po. Yeŋ beleŋ po gab neŋ tumŋaŋ meteymiŋ kuruŋ goyen igiŋ teŋ hitek saŋiŋ goyen duneŋ hiyen.

⁷ Be, neŋ duŋkureŋ duŋkureŋ hitte Al Kuruŋ beleŋ Holi Spirityen tareŋ kawan forok irde hi gobe neŋ tumŋaŋ tareŋ dird dird niŋ gogo forok irde hiyen. ⁸ Al kurabe Al Kuruŋ beleŋ Holi Spirit hitte mat dufay wukkeŋ yuneŋ hiyen. Munaŋ al hoyay kurabe Holi Spirit uŋkureŋ goyen hitte mat po Al Kuruŋyen dufay banare niŋ goyen yuneŋ hiyen. ⁹ Irde al kurabe Holi Spirit uŋkureŋ goyen hitte mat po Yesu niŋ hekkeŋ wor po nurtek saŋiŋ go yuneŋ hiyen. Irde al hoyay kurabe Holi Spirit goyen hitte mat po al garbam miŋyaŋ sope yird yird tareŋ yuneŋ hiyen. ¹⁰ Irde al kurabe mata tiŋeŋ tonŋeŋ yaŋ wor po forok yird yird tareŋ yuneŋ, al hoyay kurabe Doyaŋ Al Kuruŋyen mere basaŋ heŋ heŋ mar yirde hiyen. Munaŋ al kurabe mataya mereya kura keneŋbe gobe Holi Spirit hitte mat watiŋ ma uŋgura hitte mat watiŋ goyen bebak teŋ teŋ saŋiŋ yuneŋ hiyen, irde al hoyay kurabe naŋa hoyande niŋ mere kurayen kurayen yiŋgeŋbe go ma nurtiŋ mere teŋ teŋ tareŋ yuneŋ hiyen. Munaŋ kurabe mere hoyay mat yekebe mere gote miŋ tagal tagal tareŋ yuneŋ hiyen. ¹¹ Mata gwahade forok yeŋ haŋyen kuruŋ gobe Holi Spirit, yeŋ uŋkureŋ gote metey. Holi Spirit hoyay gam moŋ. Yeŋ beleŋ saŋiŋmiŋ kurayen kurayen goyen dufaymiŋ po gama irde neŋ gayen nende gigen forok yird duneŋ hiyen.

Neŋbe hoyay hoyay gega, Holi Spiritbe uŋkureŋ

¹² Be, al uliŋ pigiŋbe uŋkureŋ gega, haniŋ, kahaŋ, kirmiŋ, muruŋ gwahadem yaŋ haŋ. Irde haniŋ, kahaŋ, kirmiŋ, muruŋ gwahade haŋ gore gab al uliŋ pigiŋ uŋkureŋ forok irde hi. Niŋgeb Yesu Kristu wor gwahade yara geb, neŋbe yende kahaŋ, haniŋ, kirmiŋ, muruŋ gwahade hite. ¹³ Neŋbe al miŋ hoyay hoyay. Kurabe Yuda mar, kurabe Grik mar. Irde kurabe al yufukde heŋ muruŋgem moŋ metey teŋ haŋ mar, kurabe dufaymiŋde kuŋ haŋ mar. Goyenbe neŋ tumŋaŋ Holi Spiritde baptais dirke Yesu Kristuyen uliŋ pigiŋ yara hitiŋ. Irde Holi Spirit, yeŋ uŋkureŋ gore po neŋ duŋkureŋ duŋkureŋ bana hi. Holi Spirit hoyay gam moŋ.

¹⁴ Al uliŋ pigiŋbe det uŋkureŋ beleŋ po ma irtiŋ hi. Kahaŋ, haniŋ, kirmiŋ, muruŋ gwahade gore irke gab al uliŋ pigiŋ uŋkureŋ hitiŋ. ¹⁵ Goyenbe al kurat kahaŋ beleŋ, “Nebe al gate haniŋ moŋ geb, al gate uliŋ moŋ,” yiyyeŋbe kahaŋ gob al gote uliŋ pigiŋde ma hiyeŋ? Moŋ, epte moŋ. Yeŋbe al gote kahaŋ geb, uliŋde po hiyeŋ. ¹⁶ Gwahade goyen po al kurat kirmiŋ beleŋ, “Nebe al gate diliŋ moŋ geb, al gate uliŋ moŋ,” yiyyeŋbe kirmiŋ gobe al gote uliŋ pigiŋde ma hiyeŋ? Moŋ, epte moŋ. Yeŋbe al gote kirmiŋ geb, uliŋde po hiyeŋ. ¹⁷ Niŋgeb ulniniŋ gayen dilniniŋ ala po manhan daha mat mere nurde hitewoŋ? Irde ulniniŋbe kirmiŋniniŋ ala po manhan daha mat det hamiŋ nurde hitewoŋ? Gobe kukuwamŋeŋ wor po. ¹⁸ Goyenbe Al Kuruŋ beleŋ dufaymiŋ gama irde al ire yeŋbe kahaŋya haniŋya yirde kirmiŋya diliŋya manaŋ yirde al uŋkureŋ iryiŋ. Niŋgeb neŋ wor gwahade po diriŋ. ¹⁹ Gega det uŋkureŋ beleŋ po al irtiŋ manhan uliŋ pigiŋbe dahade hiwoŋ? ²⁰ Gega gwahade moŋ. Ulniniŋde det hoyay hoyay yirde ulniniŋ pigiŋ uŋkureŋ po irtiŋ.

²¹ Niṅgeb al kurate diliṅ beleṅ al gote haniṅ keneṅbe epte ma, “Nebe geya hitek ma nirde hi,” inyeṅ. Tonaṅ beleṅ kahaṅ keneṅbe epte ma, “Nebe geya hitek ma nirde hi,” inyeṅ. ²² Gwahade yarabe ulniniṅde det kura yeneṅmiṅbe meteṅ miṅmoṅ yeṅ nurde hitek goyenbe go ma hinayiṅbe ulniniṅbe keṅkela ma meteṅ teṅ hiyyeṅ. ²³ Niṅgeb ulniniṅde det kura yeneṅmiṅbe meteṅ miṅmoṅ yeṅ nurde hityen goyen det kurunṅ yeṅ keṅkela doyaṅ yirde hityen. Irde ulniniṅde det kura yeneṅmiṅbe igiṅ moṅ gega, keṅkela po umṅa yirde doyaṅ yirde hityen. ²⁴ Goyenbe ulniniṅde det kura yeneṅmiṅ igiṅ gobe umṅa ma yirtek wor igiṅ. Niṅgeb Al Kurunṅbe ulniniṅde det kura miṅ miṅmoṅ yirtiṅ yeneṅ hanṅyen goyen meteṅ kura yune yeṅbe go wor yade ulniniṅde niṅ det hoyanṅya gabu irde uliṅ pigiṅ unṅkureṅ iryiṅ. Al Kurunṅbe gwaha mat ulniniṅde det kura miṅ miṅmoṅ yeṅ yeneṅ hanṅyen goyen turunṅ yirde hiyen. ²⁵ Gogab ulniniṅde det kurate dufayya det hoyanṅ kurate dufayya hoyanṅ hoyanṅ heke kahalte bipti ma forok yiyyeṅ. Irde ulniniṅde det gore kadom ge nurdkakala teṅ hinayiṅ. ²⁶ Niṅgeb ulniniṅ kurhan kura misiṅ katyeṅ gobe ulniniṅ pigiṅ kurunṅ go tumṅaṅ misiṅ nuryeṅ. Gwahade goyen po, ulniniṅ kurhan kura deṅem turunṅ yaṅ heṅ amaṅ hekeb ulniniṅ pigiṅ kurunṅ go mananṅ tumṅaṅ amaṅ hiyyeṅ.

²⁷ Be, gwahade goyen po, deṅbe Yesu Kristuyen uliṅ pigiṅ yara. Deṅ dunṅkureṅ dunṅkureṅbe Yesuyen kahaṅ, haniṅ, diliṅ, kirmiṅ gwahade yara. ²⁸ Niṅgeb deṅ Yesuyen alya bereya sios haṅ bana goṅ meheṅdebe Al Kurunṅ beleṅ Yesuyen mere basaṅ mar aposel basiṅa yirtiṅ haṅ. Irde go yufukdebe Al Kurunṅyen mere basaṅ mar porofet basiṅa yirdeb Al Kurunṅyen mere saba mar basiṅa yirtiṅ haṅ. Irde gab mata tiṅeṅ turunṅ yaṅ forok yird yird mar basiṅa yirdeb al garbam miṅyaṅ sope yird yird mar wor basiṅa yirdeb al faraṅ yurd yurd mar basiṅa yirtiṅ haṅ. Irdeb Yesuyen alya bereya doyaṅ yird yird mar basiṅa yirdeb naṅa hoyanṅde niṅ mere kurayen kurayen go ma nurtiṅ goyen mere teṅ haṅ mar basiṅa yirtiṅ haṅ. ²⁹ Niṅgeb deṅ tumṅaṅbe aposel henayiṅ? Ma, tumṅaṅ porofet henayiṅ? Irde deṅ tumṅaṅ Al Kurunṅyen mere saba mar henayiṅ? Ma, tumṅaṅ mata tiṅeṅ turunṅ yaṅ forok yird yird mar henayiṅ? ³⁰ Deṅ tumṅaṅ al garbam sope yird yird mar henayiṅ? Ma, tumṅaṅ naṅa hoyanṅde niṅ mere go ma nurtiṅ goyen teṅ teṅ mar henayiṅ? Irde deṅ tumṅaṅ mere goyen tigiri teṅ al bebak yird yird mar henayiṅ? Epte moṅ geṅ. ³¹ Goyenbe Holi Spirityen tareṅ kura igiṅ wor po goyen goke momoṅ direṅ tihim geb, deṅ tumṅaṅ mata go teṅ teṅ niṅ kurut wor po yeṅ hinayiṅ. Mata gobe Holi Spirityen tareṅde mata forok yeṅ hanṅyen hoyanṅ kurunṅ gote folek wor po.

13

Al hoyanṅ niṅ amaṅeṅ nurd yuneṅ yuneṅ mata

¹ Be, ne gayen naṅa hoyanṅde niṅ marte mere kurayen kurayen goyen igiṅ gwaha mat mere tiyeṅ, irde Al Kurunṅyen miyoṅyen mere mat mananṅ mere tiyeṅ gega, Al Kurunṅya al hoyanṅya niṅ amaṅeṅ nurd nurd matanem moṅ kenem nebe heyonṅoṅya tikiṅde niṅ det ain parwek beleṅ irtiṅ goyen mali po gasa yirke migiriṅ teṅ hanṅyen go gwahade goyen heweṅ. ² Irde Al Kurunṅyen mere basaṅ heṅ mere teṅ teṅ saṅiṅne yaṅ heweṅ, irde Al Kurunṅyen mere banare hitiṅ tumṅaṅ nurde dufaymiṅ tumṅaṅ bebak teṅ tagaleṅ, irde Al Kurunṅ niṅ hekkeṅ wor po nurdeb dugu kura gasuṅ hoyanṅde kwa inmeke kuyeṅ gega, Al Kurunṅya al hoyanṅya niṅ amaṅeṅ ma nureṅ kenem mata gobe duldul teṅ heṅ. ³ Irde detne tumṅaṅ al det niṅ amu heṅ haṅ mar goyen yuneṅ, irde Doyaṅ Al Kurunṅ gama ird ird niṅ teṅ al beleṅ kakde kumga nirke kameṅ gega, kadne niṅ amaṅeṅ nurd nurd matanem moṅ kenem mata gwaha teṅ heṅ kurunṅ gote murunṅem kura ma teweṅ.

⁴ Be, al kura biṅde mat wor po kadomya Al Kurunṅya niṅ amaṅeṅ nurd uneṅ uneṅ matabe gahade: al gobe kadom kura matamiṅ igiṅ hewoṅ yeṅ doyaṅ heṅ heṅ ge piṅeṅ ma heṅ hiyeṅ. Kurabe kadom igiṅ igiṅ yirde hiyeṅ. Irde kadom kura igiṅ mat hike keneṅbe daniṅ ne wor gwahade moṅ yeṅ ma nurde hiyeṅ. Irde ne harhem harhem mata ma teṅbe yiṅgeṅ ge turunṅ turunṅ ma teṅ hiyeṅ. ⁵ Irde kadom hitte palap miṅmoṅ mata ma teṅ hiyeṅ. Irde yiṅgeṅ po igiṅ heṅ heṅ belṅeṅ niṅ ma naṅkeneṅ hiyeṅ, irde araṅeṅ bearar

ma tej hiyen. Irde kadam belej buluj irtij goyen goke dufay ug po ma hej hiyen. ⁶ Al gobe mata buluj nij amanej ma nurde hiyen, irde mere fudinde goke po amanej nurde hiyen. ⁷ Al gobe kanduk yenej hiyen goke mukku ma tej huginej tarej po hej hiyen. Irde Al Kuruj nij huginej hekkej nurde hiyen, irde Al Kuruj belej iginj niryen yen goke huginej doyan hej hiyen, irde kanduk yenej hiyen gega tarej po hej fole yirde hiyen.

⁸ Kadomya Al Kurunya nij amanej nurd yunen yunen mata gobe hubu ma hiyyen. Goyenpoga porofet metenje hubu hiyyen. Irde nana hoyande nij mere mat mere tej tej mata goyen wor kamyen. Al Kuruyen dufay bebak tej tagal tagal metenje wor hubu hiyyen. ⁹ Gobe gayenter Al Kuruyen dufay tumnanj bebak titek epte moj, irde meremij mananj tumnanj bebak tej basanj hej tagaltek epte moj gega, ¹⁰ kame nalu funandebe nej tumnanj Al Kuruyen dufayya mereya kenkela wor po bebak titek geb, go mata gobe tumnanj hubu henayinj dinej hime gago. ¹¹ Mata gwahade forok yiyyen gobe bikken dirinj hinhemya dirinde mere tej dufaynebe dirinde dufay po hej hinhem gega kuj kuj salannej hejbe dirinde mataya dufayya gobe yubul po timirin go gwahade goyen. ¹² Irde gayenterbe Al Kuruyen mereya dufayya bebak wor po ma tej hite. Gobe lujen ain parwek belej irtij gore dinsokninin kinninj gega, kenkelak ma kenej hite go gwahade goyen. Goyenbe kamebe dilnininde kadam genej tej hite yara Al Kuruyen mereya dufayya kenkela wor po bebak tej hitek. Ningeb gayenterbe Al Kuruyen mereya dufayya kura muj po bebak tej hime gega, kamebe tumnanj bebak tiyen. Goyenterbe Al Kuruj belej kenkela wor po nurd nunen hiyen gwahade po, ne wor kenkela nurd unej hej.

¹³ Be, yihim gwahade po mata hoyanbe hubu henayinj gega, mata karwo kurabe hubu ma wor po henayinj. Mata karwo gobe gahade: Yesu nij hekkej nurd nurd mata, Al Kuruj belej iginj diryen yen goke doyan hej hej matayabe Al Kurunya kadininya nij amanej nurd yunen yunen mataya gogo. Goyenbe mata karwo bana goyen folek wor pobe Al Kurunya kadininya nij amanej nurd yunen yunen mata gogo.

14

Porofet metenya nana hoyande nij mere mat mere tej tej mataya

¹ Ningeb Al Kurunya kadtinya nij amanej nurd yunen yunen mata gobe gama po irde hinayinj. Irdeb Holi Spirityen saninde mata forok yen yen goyen goke Al Kuruj belej dunwoj yen tarej po gusujan irde hinayinj. Gega porofet metenje gobe det kuruj geb, goyen dunwoj wor po yen gusujan irde hinayinj. ² Porofet metenje nij wa gusujan irde hinayinj dinej hime gote minjbe gahade: al kura nana hoyande nij mere kurayen kurayen tej hiyen al gobe al ma mere yirde hiyen, Al Kuruj mere irde hiyen. Yenbe Holi Spirityen tarende mere banare nij goyen tej hiyen. Ningeb meremij goyen al hoyanj kura belej bebak titek moj. ³ Goyenpoga porofet metenje tej hanj marbe tumnanj al saninj yird yird nij mere yirde hanjen. Ningeb kadam kura tarej hej hej ge faranj yurde, binj yurum yirde hanjen. ⁴ Be, al kura nana hoyande nij mere tej tej mata tej hiyen al gobe mata gore yingen po tarej irde hiyen. Munanj porofet metenje tej hiyen al gobe metenje gore kadam Yesuyen alya bereya saninj yirde hiyen. ⁵ Ningeb metenje gobe nana hoyande nij mere mat mere tej tej mata gote folek. Goke tenjbe denj tumnanj nana hoyande nij mere mat mere tej tej mata tej hiwoj yen nurde hime gega, porofet metenje nij wa gusujan irke dunkeb metenje goyen tej hiwoj yen nurde hime. Nana hoyande nij mere mat mere tej tej mata gobe mere gote minj goyen tigiri tej Yesuyen alya bereya momoj yirke tarej hetek al minyanj hike kenem gwaha tiyyen. Munanj hubu kenem hoyande nij mere tej tej mata gote iginenjbe porofet metenje gote iginenj epte ma fole iryen.

⁶ Be, kadne yago, denj hitte kuj nana hoyande nij mere mat mere tiyenbe daha mat faranj durej? Epte moj wor po! Gwahade tiyen gega, Al Kuruyen dufay banare nij nikala nirke kawan momoj dird dird mata, Al Kuruyen dufay bebak tej tagal tagal mata, porofet metenje goyen tej tej matayabe sabaminj tagal tagal mataya goyen gonem moj henya denj hitte kuj faranj durej gobe iginenj ma forok yiyyen. ⁷ Gobe tikiinde nij det

bulelunya gitaya gwahade yara. Gobe binfut miñmoñ gega, al beleñ kari yirke mere teñ hanjen. Goyenbe keñkela ma kari yirke meremiñbe hiburñen geb, tikiñ damiñ heñ hañ yeñ ma bebak tinayiñ. ⁸ Be, al kura fuleñare kuñ kuñ niñ teñ bigul fu iryen gega, keñkela ma fu irke fuleña mar kadam beleñ daha matbe bebak teñbe fuleñare kuñ kuñ niñ gitik tinayiñ? Epte moñ. ⁹ Niñgeb gwahade goyen po, deñ beleñ mere teñ henya naña hoyañde niñ mere kura kadtiñ epte ma bebak titek mere mat tinayiñbe dahadem kadtiñ beleñ meretiñ nurde bebak tinayiñ? Epte moñ. Gwaha tinayiñbe mere gobe duliñ lawlaw yeñ hañ yeñ nurnayiñ. ¹⁰ Fudinde wor po, megenbe neñ beleñ epte ma bebak titek mere kurayen kurayen budam hañ. Gega mere gobe tumñañ miñ miñyañ. ¹¹ Goyenbe mere hoyañ kura ne beleñ epte ma bebak titek goyen al kura beleñ tiyyenbe nebe meremiñ gote miñ ma nuren geb, mere teñ hi al hittebe al miñ hoyañ hewen. Irde al gobe ne hitte al miñ hoyañ hiyyen. ¹² Gobe deñ wor gwahade po yeñ nurde hañ. Deñbe Holi Spirityen tareñde mata forok yird yird sañiñ tetek wor po nurde hanjen geb, tareñmiñ go teñ gabe kadtiñ Yesuyen alya bereya sañiñ yird yird niñ kurut wor po yeñ hinayiñ.

¹³ Niñgeb goke teñbe al kura naña hoyañde niñ merere mat mere teñ hiyen al gobe mere tiyyen gote miñ kawan tagal tagal niñ manañ Al Kuruñ gusañ iryen. ¹⁴ Fudinde, naña hoyañde niñ merere mat Al Kuruñ mere ireñ goya goyenbe tonner mere ireñ gega, dufaynerbe mere gwaha tihim yeñ ma nuren. ¹⁵ Niñgeb daha tiyen? Nebe tonner Al Kuruñ mere ireñbe dufayner wor mere ireñ. Irde tonner Al Kuruñ niñ tikiñ hewenbe dufayner wor tikiñ hewen. ¹⁶ Munañ deñbe tontiñde po Al Kuruñ turuñ irnayiñbe deñ hañ bana goyen al kura meretiñ bebak ma teñ hiyen al gobe deñ beleñ Al Kuruñ igiñ nurd unen turuñ irde hañ goke epte ma farañ durde “Fudinde,” yiyyen. Al gobe mere teñ hañ gote miñ ma bebak teñ hiyen geb, gogo epte ma haywañ hiyyen. ¹⁷ Deñbe Al Kuruñ mere irde henya igiñ mat po turuñ irde hinayiñ gega, al hoyañ meretiñ bebak ma teñ hinayiñ marbe meretiñ gore epte ma farañ yuryen.

¹⁸ Nebe naña hoyañde niñ merere mat Al Kuruñ mere ird ird matanebe kuruñ wor po, deñ teñ hanjen gote folek. Niñgeb goke Al Kuruñ igiñ nurd unen hime. ¹⁹ Nebe gwahade po naña hoyañde niñ mere mat Al Kuruñ mere ird ird mata tareñ po tanarde himyen gega, Yesuyen alya bereya gabu irde hanjen bana goñ heñbe al hoyañ beleñ igiñ bebak titek mere mat po mere teñ al saba yirde himyen. Al hoyañ beleñ igiñ bebak titek mere mat saba yiren kuruñ gobe gote iginen miñyañ. Gega naña hoyañde niñ mere kadne beleñ epte ma bebak titek gore po uguñ po saba yiren gobe iginen gam moñ, miñ miñmoñ wor po hiyyen.

²⁰ Niñgeb, kadne yago, naña hoyañde mere mat Al Kuruñ mere ird ird mataya porofet meten teñ teñ mataya goyen teñ henyabe diriñ kalak beleñ dufay heñ hanjen gwahade ma teñ hinayiñ. Goyenbe diriñ mamure niñbe mata buluñ teñ teñ niñ ma nurde hañ. Niñgeb buluñ teñ teñ niñbe yeñ yara heñ hinayiñ. Gega dufay heñ henñbe al parguwak beleñ dufay heñ hanjen yara heñ hinayiñ. ²¹ Al kuruñyen asañde naña hoyañde niñ merere mat Al Kuruñ mere ird ird mata goke Doyañ Al Kuruñ beleñ gaha yiriñ: “Ne beleñ al miñ hoyañ, irde meremiñ manañ hoyañ goyen dufay yunmeke mel gayen momoñ yirnayiñ.

Gwahade yiren gega merene ma nurnayiñ,” yitiñ hi.

Aisaia 28:11-12

²² Niñgeb naña hoyañde niñ mere mat mere teñ teñ mata gobe Doyañ Al Kuruñ niñ ma nurtiñ mar hittebe Al Kuruñyen sañiñ bebak teñ teñ niñ forok yeñ hanjen. Munañ Doyañ Al Kuruñ niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar hittebe gwahade moñ. Goyenbe porofet meten teñ teñ matabe Doyañ Al Kuruñ niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar hittebe Doyañ Al Kuruñyen buninen dufay goyen bebak teñ sañiñ heñ heñ ge forok yeñ hanjen. Munañ Doyañ Al Kuruñ niñ ma nurtiñ mar hittebe gwahade moñ. ²³ Goyenpoga Yesuyen alya bereya sios tumñañ gabu irde naña hoyañde niñ mere mat Al Kuruñ mere irde hikeya al kura Al Kuruñyen mere binde tareñ ma hitiñ mar ma al kura Doyañ Al Kuruñ niñ ma nurtiñ mar beleñ wañ denenbe daha dinnayiñ. Kukuwa hahan po ga dinnayiñ geb.

²⁴ Goyenbe tumñañ Al Kuruñyen mere basañ heñ tagalde hikeya al kura Doyañ Al Kuruñ

niņ ma nurtiņ mar ma Al Kurunjen mere binde tareņ ma hitiņ mar kura beleņ waņ mere go nurnayiņbe mere nurnayiņ kurun goreb mata bulunmiņ kawan yirde biņ yakamkeb, “Fudinde, neņbe mata bulun mar,” yeņ nurnayiņ. ²⁵ Al Kurunjen mere basañ heņ heņ mata gore go mar gote dufaymiņ banare po hitiņ goyen kawan yiryen. Irkeb mel gore dokolhoņ yuguluņ teņ Al Kurun doloņ irde kawan po, “Fudinde, Al Kurunbe denya hi!” yenayiņ.

Igiņ mat Al Kurun doloņ ird ird mata

²⁶ Niņgeb, kadne yago, gabu irde Al Kurun doloņ ird ird mata niņ daha yewen? Be, Al Kurun doloņ irniņ yeņ gabu irdeyabe al kurabe tikiņ hiyyen, irde kurabe saba diryen, irde al kurabe Al Kurunjen dufay banare niņ goyen ikala irke tagalyen, irde kurabe naņa hoyande niņ mere mat mere tiyyen, irde al kurabe mere goyen tigiri teņ miņ bebak diryen. Goyenbe mata gwahade kurun gobe deņ sios tumņan saņiņ heņ heņ ge teņ hinayiņ. ²⁷ Niņgeb al kura naņa hoyande niņ mere mat mere tiye yeņ nurdeb irawa ma karwo gwahade beleņ po mere tinayiņ. Al hoyan kura sopte ma mere tiyyen. Irde kura kame mere tinayiņ. Wawun unjurende po tumņan mere titiņ ala ma tinayiņ. Be, gwaha teņ heņyabe mere go tigiri teņ bebak dird dird al manan hiyen. ²⁸ Munan mere go tigiri titek al miņmoņ kenem mere go titek albe gabu irnayeņde gorbe balmiņ po hiyen. Irde yenya Al Kurunya po balmiņ mere teņ hiriryen.

²⁹ Be, porofet meten teņ teņ mata gobe al irawa ma karwo beleņ tagalnayiņ. Irke al hoyambe meremiņ gobe fudinde Al Kurunjen mere ma dahade goyen keņkela dufay henayiņ. ³⁰ Be, deņ gabu irde keperde hinayiņ bana goyen Al Kurun beleņ dufaymiņ banare niņ goyen al kura ikala irkeb huwarde tagaleņ tikeb al kura meheņde huwarde tagalde hiyen al gobe keperde balmiņ po hiyen. ³¹ Gwaha teņ hinayiņbe Al Kurunjen mere banare hitiņ goyen tagaltek marbe tumņan tagalde hinayiņ. Gogab kadam saba gird teņ tumņan tareņ heņ hinayiņ. ³²⁻³⁴ Al Kurunbe dufay keņkela ma heņ mali mali mata ma teņ hiyen. Yenbe biņ kamke igiņ heņ heņ gote miņ al. Niņgeb Holi Spirityen tareņde porofet meten titek al gobe meten goyen igiņ mat doyan irde meten teņ hiyen.

Be, berebe Yesuyen alya bereya gabu irtiņ bana goņ heņyabe mere ma teņ hinayiņ. Mata gobe Al Kurunjen dirneņ weņ Yesuyen alya bereya beleņ gwaha teņ hanjen. Berebe Yesuyen alya bereya gabu irnayeņ bana goņ epte ma mere kawan tagalde hinayiņ. Gwaha titneņbe Moseyen sabare yitiņ gwahade po, Yesuyen alya bereyat doyan marte mere nurde gama po irde hinayiņ. ³⁵ Munan mere ma mata kura goke gusunan hiniņ yeņ nurdeb yamiņde kuņ gab un yago gusunan yirde hinayiņ. Bere beleņ Yesuyen alya bereya gabu irtiņ diliņ mar huwarde kawan po mere teņ teņ mata gobe memyak. ³⁶ Ga dineņ hime gabe deņ Korin mar beleņ, “Al Kurunjen merebe neņ hitte mat forok yiriņ,” yeņ hanjen, irde, “Al Kurunjen merebe neņ muņ po ga nurtiņ,” yeņ hanjen yeke nurmiņ geb, gago dineņ hime.

³⁷ Be, al kura yingen ge yeņ, “Nebe porofet,” yeņ nurde hi, irde kurabe, “Holi Spirityen saņiņde mata forok yeņ yeņ tareņnem yaņ,” yeņ nurde hi kenem al gobe ne beleņ deņ hitte asañ ga kaņ saba dirde hime gayenbe Doyan Al Kurunjen mere tareņ yeņ nuryen. ³⁸ Munan al gore mere ga nurde ma nurhem nurhem teņ wasak po teņ hiyenbe Doyan Al Kurun wor gwahade po iryen.

³⁹ Niņgeb, kadne yago, Al Kurunjen mere basañ heņ tagaltek wor po nurde hinayiņ. Irde naņa hoyande niņ mere mat Al Kurun mere ird ird mata goke utaņ ma yirde hinayiņ. ⁴⁰ Goyenpoga mata go teņ heņyabe hugiņen igiņ mat mata teņ hinayiņ. Irde al mali mali huwarde hiburneņ ma teņ hinayiņ.

Yesu kamyiņde mat huwaryiņ

¹ Be, kadne yago, haņkapyā Yesu niņ yitiņ mere igiņ goke deņ hitte tagaltiņ goyen bitiņ bak yeņ yeņ ge sopte momoņ direņ yeņ nurde hime. Deņbe mere igiņ gayen nurde goke

dufaytiŋ saŋiŋ yirtiŋ haŋ, irde mere go po gama irde tareŋ po huwarde haŋ. ² Niŋgeb mere igiŋ ne beleŋ deŋ hitte tagalmiriŋ goyen tareŋ po tanarde bada ma heŋ gama po irde hinayiŋbe mere igiŋ go hende po saŋiŋ heŋ hike Al Kuruŋ beleŋ dumulgaŋ tiyyeŋ. Gwaha ma teŋ hinayiŋbe dufaytiŋ yeŋ ge tareŋ irtiŋ gobe miŋ miŋmoŋ hiyyeŋ.

³ Ga diŋeŋ hime gabe mere kuruŋ Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ momoŋ nirtiŋ goyen basaŋ heŋbe momoŋ dirmiriŋ geb, gago sopte diŋeŋ hime. Mere gobe gahade: Yesu Kristube Al Kuruŋyen asaŋde katiŋ gwahade po, nende mata buluŋ niŋ teŋ kamiŋiŋ. ⁴ Irke mete tiyamiŋ. Gega Al Kuruŋyen asaŋde katiŋ gwahade po, kamiŋiŋde mat yereŋkek hekeb huwariŋiŋ. ⁵ Irde Pita hitte forok yeŋ gab Komatmiŋ 12 hitte forok yiriŋ. ⁶ Be, go kamereb wawuŋ uŋkureŋde alya bereya 500 folek gwahade, yeŋ gama irde hinhan mar diliŋde forok yiriŋ. Go mar goyen kurabe kamaŋ gega, budambe haŋ. ⁷ Be, Yesube mel go hitte forok yeŋ gabe Yems hitte forok yiriŋ. Irdeb mere basaŋ marmiŋ aposel tumŋaŋ hitte forok yiriŋ. ⁸ Be, neŋ aposel hitte forok yeŋ hinhin goyen ne hittebe funaŋ wor po forok yiriŋ. Nebe diriŋ kura kawaŋ heŋ heŋ nalu hako hikeya kukuwamŋeŋ kawaŋ hitiŋ yara al keŋkelak moŋ gega, ne hitte wor forok yeke delner kinmiriŋ.

⁹ Nebe aposel gega, deŋne turŋuŋ yaŋ moŋ. Goyenbe aposel hoyaŋbe deŋem turŋuŋ yaŋ, ne folek wor po. Niŋgeb al hoyaŋ beleŋ ne gayen aposel nintek ma hime yeŋ nurde hime. Gobe Al Kuruŋyen sios goyen buluŋ buluŋ yirde hinhem geb, gago diŋeŋ hime. ¹⁰ Goyenpoga Al Kuruŋ beleŋ bunineŋ nirde igiŋ igiŋ niryiŋ geb, gayenterbe al gahade heŋ metenmiŋ teŋ hime. Yeŋ beleŋ bunineŋ nirde igiŋ igiŋ niryiŋ gote igineŋbe kuruŋ wor po. Niŋgeb nebe gogo yeŋ ge teŋ meten kuruŋ wor po teŋ hinhem. Aposel hoyaŋ beleŋ meten titiŋ gote folek wor po meten teŋ hinhem. Goyenbe nigen tareŋde ma meten gwahade teŋ hinhem. Al Kuruŋ beleŋ bunineŋ nirde igiŋ igiŋ nirkeb gogo go hende huwarde meten teŋ hinhem. ¹¹ Niŋgeb ne manan, aposel hoyaŋ manan tumŋaŋ mere igiŋ goyen tagalde tukuŋ hinhet. Irke deŋ beleŋ nurde mere igiŋ goke dufaytiŋ saŋiŋ iramiŋ.

Al kamtiŋbe huwarnayiŋ

¹² Goyenpoga deŋ haŋ bana goyen al kurabe mere igiŋ goyen buluŋ mat tagalde haŋ. Neŋ beleŋ Yesu Kristu kamiŋiŋde mat huwariŋiŋ goke tagaltiriŋ gega, dahade niŋgeb go mar gobe al kamtiŋbe epte ma huwarnayiŋ yeŋ haŋ? ¹³ Al kamtiŋbe epte ma huwartek manhan Yesu Kristu wor go ma huwarwoŋ. ¹⁴ Irde Yesu Kristu huwariŋiŋ moŋ manhan goke tagalde hityen gobe miŋ miŋmoŋ hewoŋ. Irde goke dufaytiŋ tareŋ irtiŋ go wor miŋ miŋmoŋ hewoŋ. ¹⁵ Irde al kamtiŋ sopte huward huward mata gam moŋ manhan Al Kuruŋ beleŋ Yesu Kristu isaŋ ma hewoŋ. Goyenbe Al Kuruŋ beleŋ Yesu Kristu isaŋ hiriŋ goke neŋ beleŋ tagalde hityen geb, meten Al Kuruŋ beleŋ ma tiyyiŋ goyen usi teŋ al hoyaŋ momoŋ yirde hite yeŋ nurtewoŋ. ¹⁶ Al kamtiŋ huwarnayiŋ moŋ manhan Yesu Kristu wor kamiŋiŋde mat ma po huwarwoŋ. ¹⁷ Irde Yesu Kristu huwariŋiŋ moŋ manhan goke dufaytiŋ tareŋ irtiŋ go wor miŋ miŋmoŋ hewoŋ. Irde gayenter wor mata buluŋ bana po hiwoŋ. ¹⁸ Irde yeŋ ge dufaymiŋ saŋiŋ irdeya ga kamtiŋ mar wor mata buluŋ bana po heŋya kamaŋ geb, Al Kuruŋ hitte epte ma kuwoŋ. ¹⁹ Yesu Kristu beleŋ heŋ heŋniniŋ igiŋ ird ird gobe megen gar hitekeya po igiŋ iryeŋ yeŋ goke doyaŋ heŋ hityen manhan al bunineŋ wor po hetewoŋ. Irde al bunineŋ megen gar haŋ gote folek buluŋ wor po hetewoŋ.

²⁰ Goyenpoga Yesu Kristube kamtiŋde mat huwardeb al kamtiŋde mat kame huwarnayiŋ kuruŋ gote miŋ al hiriŋ geb, al kamtiŋ mar goyen wor kame huwarnayiŋ. ²¹ Al uŋkureŋ beleŋ mata buluŋ miŋ urke kamde kamde mata forok yiriŋ. Niŋgeb gwahade goyen po, kamtiŋde mat huward huward wor al uŋkureŋ beleŋ miŋ uryiŋ. ²² Adam beleŋ mata buluŋ miŋ uryiŋ geb, yeŋ kamere forok yitiŋ marbe tumŋaŋ kamde hanjen gwahade po, Yesu Kristu beleŋ kamtiŋde mat huwariŋiŋ geb, al hoyaŋ wor kamtiŋde mat huwarnayiŋ. ²³ Goyenbe kamtiŋde mat mali mali ma huwarnayiŋ. Yesu Kristube yeŋ wa bikkeŋ kamtiŋde mat huwariŋiŋ. Be, kuŋ kuŋ yeŋ sopte mulgaŋ heŋ waŋ waŋ nalure

alya bereyamiñ wor huwarnayiñ. ²⁴ Go kamereb nalu funañ wor po forok yiyyeñ. Goya goyenbe Yesu Kristu beleñ Satanyen tareñya megen niñ doyañ marte tareñya tumñañ gwamuñ yuryeñ. Irdeb yeñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird mata goyen Naniñ Al Kurun haniñde kiryeñ. ²⁵ Mata gobe gahade: Yesu Kristu beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hiyeñ. Irke kuñ kuñ Al Kurun beleñ Yesuyen asogom tumñañ yukun Yesu kahañ miñde yerke yufurka tiyyeñ. ²⁶ Irdeb yeñ beleñ gwamuñ uryeñ det funañbe kamde kamde mata geb, mata goyen pasi wor po kiryeñ. ²⁷ Gobe, “Al Kurun beleñ det tumñañ yende yufukde yerke doyañ yirde hi,” yitiñ geb, gwaha po tiyyeñ. Be, “Det tumñañ yende yufukde yerke” yitiñ mere gobe Al Kurun beleñ det tumñañ yade Yesu Kristuyen yufukde yiryiñ geb, Al Kurun yingeneñbe Yesu Kristu yufukde ma hi gobe keñkela wor po nurde hite. ²⁸ Goyenpoga kame det tumñañ Al Kurun beleñ Yesu Kristuyen yufukde yerde pasi iryeñ nalurebe Urmiñ Yesu Kristu wor gwaha iryeñ al Al Kurun yufuk bana hiyeñ. Gogab Al Kurun beleñ det kurun gate Doyañ Al Kurun heñ doyañ yirde hiyeñ.

²⁹ Be, deñbe al kamtiñ niñ teñ baptais teñ hañyen. Goyenbe al kamtiñbe ma huwarnayiñ yeñ nurde hañ kenem daniñ al katmiñ mar goke baptais teñ teñ mata teñ hañyen? Al kamtiñbe epte ma sopte huwarnayiñ kenem daniñ geb albe al kamtiñ mar goke teñ baptais teñ hañyen? ³⁰ Irde neñbe daniñ Yesu niñ teñbe gise hañka mudunke kamtek kanduk yeneñ hityeñ? ³¹ Fudinde, kadne yago, ne hittebe gise hañka hugineñ kamde kamde mata forok yeñ hañyen gwahade yara, gise hañka kanduk yeneñ ulne misin kateñ himyen. Ga dineñ hime gabe deñ tumñañ Doyañ Al Kuruniniñ Yesu Kristuya hañ goke amañeñ nurde himyen geb, gago momoñ dird dird niñ kama ma heñ hime. ³² Ne gayen Efesus taunde niñ mar kulu duwi yara gore bulun wor po nirke kanduk go fole ire yeñ kurut yeñ hinhem. Goyenbe dufay igiñ moñ megen gar po igiñ heñ heñ ge dufay bener kerde gwaha timiriñ manhan matane gore da igiñ forok irde nunwoñ? Hubu wor po. Al kamtiñ epte ma sopte huwarnayiñ kenem, “Gisebe kamtek. Niñgeb dula teñ kukuwa fe nene amañ po hiniñ,” yeweñ. ³³ Goyenbe gwahade moñ geb, usi mere goyen fudinde yeñ ma nurde hinayiñ. Kadtiñ kura mata bulun teñ hañ gore matatiñya dufaytiñya igiñ goyen bulun yirniñ geb, gago dineñ hime. ³⁴ Niñgeb keñkela dufay heñ mata bulun ma teñ hinayiñ. Deñ hañ bana al kurabe Al Kurun keñkela ma nurd uneñ hañ. Mere ga dirde hime gabe merene gayen nurde memya henañ yeñ gago dineñ hime.

Al kamtiñde mat huwarnayiñ mar gote uliñbe hoyañ wor po henayiñ

³⁵ Be, goyenbe deñ hañ bana al kura beleñ, “Al kamtiñbe daha mat huwarnayiñ? Irde huwardeb uliñbe dahade henayiñ?” yeñ gusuñañ heñ hañyen. ³⁶ Mere gwaha teñ hañ marbe kukuwamneñ wor po! Deñ beleñ det muykeñ hartiñ go ma kamyeneñbe gor mat dahadem det gergeñ forok yiyyeñ? Epte moñ. ³⁷ Det kura hare yeñbe kame forok yiyyeñ pigiñ yañ gwahade ma harde hañyen. Det gote bilmiñ, wit muykeñ ma det hoyañ harde hañyen. ³⁸ Goyenpoga Al Kurun beleñ muykeñ gote pigiñ forok yiwi yeñ nuryeñ gwahade po forok yeñ hiyen. Muykeñ yuñkureñ yuñkureñ gote pigineñbe hoyañ hoyañ po forok yirde hiyeñ ³⁹ Gwahade goyen po, det uliñbe tuñande moñ, hoyañ hoyañ. Alyenbe hoyañ, megen niñ dapña gote uliñbe hoyañ, nuyenbe hoyañ, irde fete niñ dapña gote uliñ wor hoyañ. ⁴⁰ Irde nañkinbe gor niñ det miñyañ, irde megenbe gor niñ det miñyañ. Goyenbe nañkinde niñ det buda gote umñamiñbe nende gigen hoyañ hoyañ, irde megen niñ det buda gote umñamiñ wor nende gigen hoyañ hoyañ po hañ. ⁴¹ Niñgeb naña diliñ gote umñambe hoyañ, irde gagasi gote umñambe hoyañ po. Dinambe hañ kurun go wor umñambe nende gigen hañ.

⁴² Be, al kamtiñde mat huwarnayiñ wor gwahade po uliñbe hoyañ wor po henayiñ. Al uliñ pigineñbe bida henayiñ gega, kamtiñde mat huwarnayiñbe hugineñ hinayiñ. ⁴³ Irde al hakwambe bida heñ bulun henayiñ gega, huwarnayiñbe uliñ gob igiñ muñ turun yañ henayiñ. ⁴⁴ Al kamke mete titek hakwam gobe uliñ megen niñ po gega, sopte huwarnayiñ gobe Al Kurunyen gasunde niñ henayiñ.

Be, dilniniᅇde yeneᅇ hite gayen uliᅇ pigiᅇ miᅇyaᅇ haᅇ kenem Al Kurunᅇyen gasunᅇde niᅇ wor uliᅇ pigiᅇ miᅇyaᅇ haᅇ. ⁴⁵ Goke Al Kurunᅇyen asaᅇde, “Haᅇkapyā wor po al tiᅇeᅇ forok yiriᅇ gobe Adam. Yeᅇ hitte mat al fuful tiyyiᅇ,” yitiᅇ hi. Goyenpoga al hoyāᅇ Adam yara kame wor po forok yiriᅇ. Yeᅇbe Yesu Kristu, Al Kurunᅇya hugiᅇeᅇ heᅇ heᅇ goyen al yuneᅇ yuneᅇ gote miᅇ al hiriᅇ. ⁴⁶ Al Kurunᅇyen gasunᅇde niᅇ uliᅇbe go wa ma forok yiriᅇ. Megen niᅇ uliᅇ wa forok yeke gab Al Kurunᅇyen gasunᅇde niᅇ uliᅇ gogo kame forok yiriᅇ. ⁴⁷ Al haᅇkapyā wor po forok yiriᅇ gobe Al Kurunᅇ beleiᅇ megen niᅇ mulowo po yade forok iryiᅇ. Gega al kame forok yiriᅇ Yesu Kristube Al Kurunᅇyen gasunᅇde mat forok yiriᅇ. ⁴⁸ Adam uliᅇbe megen mat forok yiriᅇ gwahade po, megen haᅇ marte uliᅇbe Adamyen uliᅇ gwahade miᅇyaᅇ haᅇ. Gega al kura Yesu Kristuya haᅇ marte uliᅇbe kame kamtiᅇde mat huwarde Al Kurunᅇyen gasunᅇde haᅇ mar gote uliᅇ yara henayiᅇ. ⁴⁹ Gayenterbe neᅇ gayenbe megen niᅇ al Adam yara hite. Gega kamebe Yesu Kristu Al Kurunᅇ hitte mat watiᅇ gwahade hitek.

⁵⁰ Be, kadne yago, mere direᅇ tihim gobe gahade: neᅇ ulniniᅇ megeᅇ po yirtiᅇ gayen manāᅇ heᅇyabe epte ma nalu funāᅇde Al Kurunᅇ beleiᅇ alyā bereyamiᅇ doyaᅇ yird yird bana goᅇ hurkunayiᅇ. Niᅇgeb det buluᅇ heᅇ hubu hetek gore epte ma det hugiᅇeᅇ hitek bana goᅇ hinayiᅇ. ⁵¹ Niᅇgeb mere banare hitiᅇ goyen momoᅇ direᅇ tihim geb, keᅇkela nurnaᅇ ko. Merebe gahade: neᅇ kurunᅇ gayen tumᅇaᅇ ma kamtekeya nalu funāᅇ goyen forok yiyyeᅇ. Kurabe kamnayiᅇ, munaᅇ kurabe go ma kamnayiᅇ. Gega nalu goyenterbe kamnayiᅇ maryā go ma kamnayiᅇ maryā goyen tumᅇaᅇ ulniniᅇ hoyāᅇ wor po henayiᅇ. ⁵² Goyenterbe nalu funāᅇde niᅇ bigul mere tikeb goyare po ulniniᅇbe hoyāᅇ wor po hiyyeᅇ. Bigul go mere tikeb al kamtiᅇ marbe huwarde uliᅇ gobe sopte buluᅇ ma heᅇ hugiᅇeᅇ igiᅇ po hinayiᅇ. Irke neᅇ kurabe ma kamdeya ulniniᅇ hoyāᅇ hiyyeᅇ. ⁵³ Gobe megen niᅇ ulniniᅇ bida hetek gabe yubul teᅇ ulniniᅇ bida ma hetek goyen yawartek geb, gogo ulniniᅇ hoyāᅇ hiyyeᅇ. Ulniniᅇ beleiᅇ hitek gabe kame ulniniᅇ hugiᅇeᅇ hitek hiyyeᅇ. ⁵⁴ Ulniniᅇ bida heᅇ beleiᅇ po hitek goyen yubul teᅇ ulniniᅇ gergeᅇ bida ma heᅇ hugiᅇeᅇ hitek goyen yawartek goke Al Kurunᅇyen asaᅇde katiᅇ mere gobe fudinᅇde. Mere gobe gahade:

“Kamde kamde matabe hubu hiyuᅇ. Neᅇbe mata go fole irtiᅇ.”

Aisaia 25:8

⁵⁵ “Kamde kamde mata, gebe epte ma fole dirayiᅇ.

Kamde kamde mata, gebe epte ma dakamayiᅇ,” yitiᅇ hi.

Hosea 13:14

⁵⁶ Be, yitiᅇ gwahade po, kamde kamde gote kilibe mata buluᅇ geb, mata buluᅇ goreb al hitte kamde kamde forok iryiᅇ. Moseyen sababe al beleiᅇ epte ma keᅇkela gama irtek geb, neᅇ al gayen mata buluᅇ mar diᅇeᅇ diᅇeᅇ tareᅇbe sabare gor mat waᅇ hi. ⁵⁷ Goyenpoga neᅇbe Doyaᅇ Al Kurunᅇniniᅇ Yesu Kristuya hitekeb Al Kurunᅇ beleiᅇ mata buluᅇya kamde kamdeya fole yird yird saᅇiᅇ dunyiᅇ geb, goke igiᅇ wor po nurd uneᅇ hite!

⁵⁸ Niᅇgeb, kadne yago, tareᅇ po heᅇ yul ma yeᅇ hugiᅇeᅇ Doyaᅇ Al Kurunᅇ niᅇ meteᅇ tareᅇ po teᅇ hinayiᅇ. Deᅇ beleiᅇ Doyaᅇ Al Kurunᅇ niᅇ teᅇ meteᅇ teᅇ hugiᅇeᅇ kurut yeᅇ haᅇyaᅇn gobe diliᅇde miᅇ miᅇmoᅇ ma hiyyeᅇ yeᅇ nurde haᅇ gogo.

16

Yesuyen alyā bereya Yerusalem haᅇ goyen faraᅇ yurd yurd niᅇ mere

¹ Be, Al Kurunᅇyen alyā bereya faraᅇ yurtek yeᅇ hora gabu ird ird niᅇ gusunāᅇ niraᅇ goke wol heᅇ momoᅇ direᅇ tihim. Ne beleiᅇ Galesia naᅇare niᅇ Yesuyen alyā bereya goyen gwaha gwaha tinayiᅇ yinmeke tiyamiᅇ gwahade goyen po, deᅇ wor mata gwahade po tinayiᅇ. ² Niᅇgeb meteᅇ teᅇ gote murunᅇem hora yadeb kura pota yirde Sandemiᅇ Sandemiᅇ yawaᅇ gabu yirde hinayiᅇ. Hora kurunᅇ teᅇ haᅇ marbe kurunᅇ pota yirde hinayiᅇ, munaᅇ hora dirᅇeᅇ yade haᅇ marbe dirᅇeᅇ pota yirde yawaᅇ gabu yirde hinayiᅇ. Gogab deᅇ hitte kumeke goyare po gab hora gabu yirniᅇ yirniᅇ ma teᅇ hinayiᅇ.

³ Be, ne kuᅇ forok yemekeb Yerusalem niᅇ sios yuntek hora goyen yeᅇ beleiᅇ ga yukunᅇ yunnayiᅇ yeᅇ al kura yawarnayiᅇ. Irkeb ne beleiᅇ mel gobe al gwahade yeᅇ Yerusalem

mar niŋ asaŋ kayeŋ goyen manaŋ yunmeke gab teŋ kunayiŋ. ⁴ Irde ne wor mel goya tumŋaŋ kutek gobe miŋ miŋyaŋ kenem neya tumŋaŋ kutek.

Korin kuŋ kuŋ niŋ tagalyiŋ

⁵ Be, nebe Masedonia naŋa beleŋ kuŋ kuŋ niŋ dufay heŋ himyen geb, bana gore mat kuŋ kuŋ gab deŋ hitte kweŋ. ⁶ Kuŋ deŋya ulyaŋde yara hiniŋ yeŋ nurde hime. Irde meŋe huwarde naŋa buluŋ hiyyeŋ nalure goyen manaŋ gor po heŋ wet yeŋ nurde hime. Go kamere gab goŋ kura kwe yeŋ nureŋ goyen faraŋ nurke kweŋ. ⁷ Gobe duliŋ kuŋ denmaŋ kuŋ kuŋ niŋ ma nirde hikeb gago dineŋ hime. Doyaŋ Al Kuruyen dufay kenem deŋya ulyaŋde yara hitte yeŋ nurde hime. ⁸⁻⁹ Goyenpoga Efesus taunde garbe Al Kuruyen meteŋ kuruy keŋkela meteŋ titek goyen forok yeŋ hi geb, gar heŋ meteŋ teŋ Pentekos nalu heke gab deŋ hitte kweŋ. Garbe al budam Al Kuruyen mere fudinde yeŋ nurde haŋ. Goyenbe budambe asogo nirde haŋ.

¹⁰ Be, Timotibe deŋ hitte kuyeŋ. Niŋgeb deŋ beleŋ keŋkela faraŋ urde hikeb deŋya heŋ heŋ ge kafura ma hiyyeŋ. Yeŋ wor ne teŋ hime yara Doyaŋ Al Kuruyen meteŋ teŋ kuŋ hi. ¹¹ Niŋgeb palap po irde hinayiŋ. Irde yeŋ beleŋ ne hitte mulgaŋ heŋ waŋ waŋ nalurebe hantiŋ yerde uneŋ guram irde tareŋ irdeb tubul tike biŋ kamkeya wayyeŋ. Nebe Timoti goyen gor niŋ Yesu nurd untiŋ mar kura goya wanayiŋ yeŋ doyaŋ heŋ hime.

¹² Be, kadne Apolosbe kadomya deŋ hitte kunayiŋ yeŋ ineŋ tebaŋ irde himyen gega, kutek ma irde hiyen. Goyenbe kutek nalu kura forok yeke gab kuyeŋ.

¹³ Be, deŋbe keŋkela heŋ ga hinayiŋ. Irde Doyaŋ Al Kuruy niŋ hekkeŋ nurdeya hinayiŋ. Irde kafura ma heŋ tareŋ po heŋ hinayiŋ. ¹⁴ Irde meteŋ teŋ hinayiŋ kuruy gobe bitiŋde hugiŋeŋ al hoyaŋ niŋ amaŋeŋ nurd nurd dufay goyen hikeya ga meteŋ teŋ hinayiŋ.

¹⁵ Be, deŋbe Akaia naŋa bana goŋ niŋ albe Stefanasya yeŋya haŋyen marya gore wa Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irdeb Al Kuruyen alya bereya hoyaŋ faraŋ yurd yurd meteŋ goyen tiniŋ yeŋ nurde meteŋ teŋ haŋyen gobe nurde haŋ gogo. Niŋgeb, kadne yago, deŋbe ¹⁶ mel goyen tumŋaŋ palap yirde hinayiŋ. Irde al kura yeŋ meteŋ teŋ haŋyen gwahade meteŋ teŋ hike yeneŋbe go wor palap yirde hinayiŋ. ¹⁷ Nebe Stefanasya Fotunatusyabe Akaikusya wake neya hite goke amaŋeŋ nurde hime. Deŋ denmewoŋ wor po yeŋ nurde himyen goyenpoga, mel ga waŋ forok yekeb tumŋaŋ denhem yara nurdeb amaŋ heŋ hime. ¹⁸ Yeŋbe deŋya heŋ faraŋ durde hike bitiŋ kamke hinhan gwahade goyen po, waŋ gar ne wor gwahade po nirde haŋ. Niŋgeb deŋbe al gwahade goyen palap yirde hinayiŋ.

Mere funaŋ

¹⁹ Be, Asia* naŋa bana niŋ sios neya hite mar beleŋ deŋ ge dufay heŋ haŋ goyen momoŋ yirayiŋ ninkeb gago dineŋ hime. Irde Akwilaya berem Prisilayabe yamiŋde gabu irde Doyaŋ Al Kuruy doloŋ irde haŋ marya beleŋ wor deŋ ge ug po dufay heŋ haŋ geb, gago bebak dirde hime. ²⁰ Irde Yesu nurd untiŋ mar hoyaŋ gar haŋ wor tumŋaŋ deŋ ge dufay heŋ haŋ geb, gago momoŋ dirde hime. Deŋbe kadom gargar gird teŋ heŋyabe bitiŋ bana mat fudinde wor po kadom gargar girde teŋ hinayiŋ. Gobe Al Kuruy diliŋde wukkeŋ wor po geb.

²¹ Be, funaŋbe niŋeŋ hanner wor po deŋne gahade kaŋ asaŋ ga pasi ireŋ tihim – POL.

²² Be, al kura Doyaŋ Al Kuruy niŋ amaŋeŋ ma nurd uneŋ haŋ marbe Al Kuruy beleŋ karan yurke buluŋ wor po henayiŋ. Doyaŋ Al Kuruy niŋ, araŋeŋ wayayiŋ!

²³ Be, Doyaŋ Al Kuruy Yesu beleŋ buniŋeŋ dirde igiŋ igiŋ dirwoŋ yeŋ nurde hime.

²⁴ Neya deŋyabe Yesu Kristuya tumŋaŋ hite geb, deŋ ge amaŋeŋ wor po nurd duney hime. Fudinde wor po. Gogo po.

* 16:19: Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kuruy goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki ineŋ haŋyen.

2 Korin

Korin niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol belej asaŋ sopte kayyiŋ

¹ Ne Polbe Al Kurun belej dufayminde Yesu Kristuyen mere basan al aposel hiyyen yeŋ hoy niryiŋ. Niŋgeb nebe deŋ Korin taunde niŋ Yesuyen alya bereya sios Al Kurun belej doyaŋ dirde hi goya Al Kurunyen alya bereya Akaia naŋa bana haŋ mar kurun goke meter kadne Timotiya dufay unjkuren po irde asaŋ gago kaŋ hime.

² Adoniniŋ Al Kurunya Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristuya belej bunineŋ dirde igiŋ igiŋ dirde bitiŋ yisikaŋke igiŋ hiwoŋ yeŋ nurde har.

Pol belej Al Kurun igiŋ nurd unyiŋ

³ Be, Doyaŋ Al Kurunniŋ Yesu Kristu Naniŋ Al Kurunbe alya bereya bunineŋ yird yird mata gote miŋ al, irde al biŋ yurum yird yird mata gote miŋ al wor po. Niŋgeb Al Kurun goyen turun irde hitek. ⁴ Yeŋbe neŋ belej kanduk kurayen kurayen bana hiteke bininiŋ yurum irde hiyen. Gogab yeŋ belej dirde hiyen gwahade goyen po, neŋ wor al hoyan kanduk kurayen kurayen bana haŋ mar goyen epte biŋ yurum yirde hitek. ⁵ Fudinde, Yesu Kristu kanduk karkuwan yeŋeŋ hinhin gwahade goyen po, neŋ wor kanduk karkuwan yeŋeŋ hityen geb, Al Kurun belej Yesu Kristu biŋ yurum irde hinhin gwahade goyen po, neŋ wor bininiŋ yurum yirde hiyen. ⁶ Niŋgeb kanduk yeŋeŋ hityen gobe bitiŋ yurum heŋ heŋya Al Kurun belej deŋ goyen dumulgan teŋ teŋya goke teŋbe neŋ kanduk yeŋeŋ hityen gogo. Al Kurun belej bininiŋ yurum irde hiyen gobe deŋ wor bitiŋ yurum heŋ heŋ ge teŋ gwaha dirde hiyen. Irkeb deŋ wor kanduk karkuwan neŋ yeŋeŋ hityen gwahade goyen yeŋeŋ hanŋen goyen goke mukku ma teŋ goya goya tareŋ po heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hanŋen. ⁷ Niŋgeb deŋ ge hekkeŋ nurde hite. Neŋ gayen kanduk karkuwan yeŋeŋ hityen gwahade goyen po, deŋ wor kanduk yeŋeŋ hanŋen geb, Al Kurun belej bininiŋ yurum yirde hiyen gwahade po, bitiŋ wor yurum yirde hiyen goyen nurde hityen geb gago dineŋ hite.

⁸ Be, kadne yago, neŋ Esia* naŋa bana heŋ kanduk karkuwan yeŋeŋ hinhet goyen deŋ wor nurwoŋ yeŋ nurde hite. Neŋbe naŋa goyen bana heŋya kanduk yeŋeŋ hinhet gobe karkuwan wor po geb, fole irtek meteneŋ wor po dirde hinhin. Irkeb kamtek yeŋ nurde hinhet. ⁹ Fudinde wor po, neŋbe bininiŋde mat wor po al belej mudunke kamniŋ tihit yeŋ nurde hinhet. Goyenpoga neŋ hitte mata gwahade forok yiriŋ gobe neŋ belej nindikeŋde saŋiŋde ma meteneŋ teŋ al kamtiŋ yisaŋ heŋ hiyen al Al Kurun gote tareŋde meter teŋ teŋ ge teŋ kanduk gogo forok yiriŋ. ¹⁰ Al Kurun gobe neŋ gayen kanduk kurun bana heŋ kamniŋ tihit yeŋ nurtiriŋ goyab faran durde dumulgan tiyiŋ. Yeŋbe kame wor gwahade po dirde hiyeŋ. Niŋgeb yeŋ belej kanduk bana mat hugineŋ faran durde dad siŋa dirde hiyeŋ yeŋ nurdeb yeŋ ge po hekkeŋ nurde hityen. ¹¹ Goyenbe kanduk bana mat dad siŋa dirde hiyeŋ gobe deŋ belej neŋ ge gusaŋan irde hikeb gogo wol heŋ faran durde hiyeŋ. Niŋgeb al budam neŋ ge teŋ gusaŋan irde hike Al Kurun belej gusaŋanmiŋ wol heŋbe neŋ gayen bunineŋ dirde igiŋ igiŋ dirde hiyeŋ goke mel gore Al Kurun igiŋ nurde uneŋ hinayiŋ.

Pol belej Korin mar usi ma yiryiŋ goke yiriŋ

¹² Be, neŋbe det unjkuren kura goke turun yan nurde aman heŋ hityen goyen goke dineŋ tihim. Gobe gahade: neŋ megen heŋyabe mataya metenya teŋ hityen gobe bininiŋde matbe fudinde yeŋ nurde hite. Deŋya hinhetya wor mataya metenya fudinde teŋ teŋ gobe tareŋ wor po tanarde hinhet. Gwaha teŋ hityen gobe nende saŋiŋde moŋ, Al Kurunyen tareŋde teŋ hityen. Irde megen niŋ alyen dufay wukkeŋ ineŋ hanŋen goyen gama irde mata goyen ma teŋ hityen. Al Kurun belej bunineŋ dirde igiŋ igiŋ dirde hiyen

* 1:8: Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kurun goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki ineŋ hanŋen.

go hende huwardeb mata gogo ten hityen. ¹³⁻¹⁴ Neñbe mere gahade kan hite gabe den beleñ igin kapyan hen bebak titek mat kan hite. Irde mereninin kurab bikken bebak tiyan gwahade goyen po, mere kan hite gayen tumñan kenkela wor po bebak ten hiwon yen nurde goke doyan hen hite. Gogab Doyan Al Kurun Yesu wan wan nalurebe neñ beleñ den ge turñun yan nurde aman hen hitek gwahade po, den wor neñ ge igin turñun yan nurde aman hen hinayin.

¹⁵ Nebe den beleñ matane gwahade goyen kenen kenkela bebak tiyamin yen nurde hinhem geb, den goyen Al Kurun beleñ sopte guram dirde tareñ dirwon yen nurdeb den wa kun deneñ yen nurde hinhem. ¹⁶ Nebe Masedonia nanare kun henya den hitte forok yen deneñ gab kweñ yen nurde hinhem. Irde Masedonia nanare mat mulgan hen wan henya den hitte kumekeb den beleñ faran nurde beleñ damu ten nunkeb igin Yudia nanare kweñ yen nurde hinhem. ¹⁷ Goyenbe dufay gwahade kirmirin gobe kenkela ma dufay hen mali kiryin yen nurde han? Irde megen nin mar beleñ, “Gwaha, ireñ geb,” yen gab, “Moñ, go ma ireñ,” yen hanyen gwahade goyen po, ne manan gwaha ten himyen yen nurde han? Moñ, gwahade moñ. ¹⁸ Fudinde wor po, Al Kurun beleñ biña tiyyin goyen go po gama irde hiyen gwahade goyen po, ne wor gwaha gwaha tiyen deneñbe goyen po gama irde himyen. Merene soñ ma hen hiyen. ¹⁹ Gobe Al Kurun Urmin Yesu Kristu beleñ “Gwaha gwaha tiyen,” yen gab, “Moñ, gwaha ma tiyen,” ma yen hinhin geb, gogo ne wor yen ten hinhin gwahade po ten himyen. Yenbe Timoti, Sailasyabe neya beleñ den hitte yen ge tagalde hinhet al gogo. Yesu Kristu gobe Al Kurunyen dufay po gama irde hugin, “Gwaha, ireñ geb,” yen hiyen. ²⁰ Gobe Al Kurun beleñ biña ten hinhin kurun goyen Yesu Kristu beleñ gama irde igineñ forok yirin geb gago deneñ hime. Gwahade ningeb neñ beleñ Al Kurunyen mere nurdeb Yesu Kristu nin tenbe, “Fudinde wor po,” inenbe denem turñun yan irde hityen. ²¹ Al Kurunbe nenya denya tumñan sanin dirkeb Yesu Kristuya hen tareñ po hite. Al Kurun beleñ nenya denya tumñan megen nin mar hitte mat dad hoyan muñ diryin. ²² Irde alya bereyamin hitin mar goyen nere yen nurdeb binininde soñ irde Holi Spirit kiryin. Holi Spirit gobe Al Kurun beleñ detmin kura goke biña tiyyin kurun goyen kame dunyen gobe fudinde yen nurnayin yenbe gogo Holi Spirit kiryin.

²³ Ningeb Korin taunde ma mulgan himirin gobe kanduk duntek ma nirkeb gogo mulgan ma himirin. Merene gabe fudinde moñ kenem Al Kurun beleñ mununen. ²⁴ Neñbe den beleñ Al Kurun nin dufaytin tareñ irde han goyen ingogaha ma dirde hite. Gwaha titneñbe Al Kurun nin dufaytin sanin irtin go hende tareñ po huwarde hanyen geb, den aman hen hen ge denya tumñan meten ten hityen.

2

¹ Ningeb sopte den hitte kun kanduk duneñ duneñ gobe igin moñ yen nurdeb go ma kweñ yen dufay kirmirin. ² Gobe den hitte kun kanduk dunmeke bitin misin nurnayinbe al kura aman hetek mata kura ma niryen yen nurdeb gogo dufay gwahade kirmirin. Gwaha nirtek marbe bulun dirmeke bitin misin katnayin mar den gogo po geb. ³ Gwahade ningeb den hitte ma kunbe asan go wa kan dunmirin. Dufaynerbe goyenter den hitte kumirin manhan den ge amanen nurtekdebe mata buluntin yenen goke kanduknen nurmewon yen nurmirin geb, gogo asan po kan dunmirin. Irdeb kame kun matatin hoyan henayin goyen deneñbe aman hewen yen nurde himyen. Ne aman hewenbe den wor amanen nurnayin yen nurde himyen. ⁴ Fudinde, asan go kamirin yabe den ge kanduknen wor po nurde bene misin nirkeb esimirin. Asan go kamirin gobe bitin bulun yird yird nin ma kamirin. Gwaha dirtineñbe den ge amanen wor po nurde duneñ himyen goyen bebak tiwon yen nurdeb asan gogo kamirin.

Pol bulun iramin mar gote mata bulun goyen halde yunyin

⁵ Goyenpoga den han bana goyen al kura kanduk forok yirde hiyen. Go al gobe kanduk forok yirke gore kura ne ma bulun nirde hanyen, dindigen goyen po bulun yirde hanyen. Den tumñan moñ goyenbe, al kurabe bulun yirde hanyen. ⁶ Ningeb al gote mata goke al

budam igiñ ma nurde merem yañ irde gote murungem unañ. Deñ beleñ gwaha irañ gobe ep irañ yeñ nurde hime. ⁷ Ningeb gayenterbe al gote mata buluñ goyen halde unejbe biñ yurum irnayıñ. Gogab matamiñ gote murungem teñ biñ misiñ wor po kater hi goke kanduknej wor po ma nuryeñ. ⁸ Ningeb deñ beleñ yeñ ge fudinde wor po amaneñ nurd unej hañ gobe gwaha mat ikala irwoñ yeñ nurde gusuñañ dirde hime. ⁹ Ne beleñ hañkapyasañ kañ dunmiriñ gobe saba dirmiriñ kuruj goyen kenkela gama irde hañ ma dahade goyen bebak timewoñ yeñ nurdeb gogo asañ kamiriñ. ¹⁰ Ningeb deñ beleñ merene gama irde al kurate mata buluñ halde unnayıñbe ne wor halde unej. Fudinde, ne beleñ al kurate mata buluñ halde yuneñ himyen gobe deñ ge teñ Yesu Kristu diliñde halde yuneñ himyen. Al kurate mata buluñ halde yuntek hañ kenem gwahade po dufay henya halde yuneñ himyen. ¹¹ Gogab Satan beleñ neñ gayen epte ma usi dirde buluñ diriyeñ. Neñbe Satan gote dufaybe dahade goyen nurde hityen geb, gago dıneñ hime.

Yesu Kristu deñembe kuruj heñ hinhin

¹² Be, ne beleñ Yesu Kristu niñ yitiñ mere igiñ goyen tagaleñ yeñbe Troas taunde kumiriñ. Kuñ gorbe metej teñ teñ belnej bikkej Doyañ Al Kuruj beleñ gitik irde nuntıñ goyen kinmiriñ. ¹³ Gega kadne Taitusbe gor ma hinhin geb, goke bener kanduknej nurde hinhem. Ningeb gor niñ mar yubul teñbe Masedonia nañare kumiriñ.

¹⁴ Goyenpoga Al Kuruj beleñ asogom haniñde mat dawarke Yesu Kristuya heñ asogomde metej goyen hugiñej fole irde hite geb, goke Al Kuruj igiñ nurde unej himyen. Yeñ beleñ hulyañ dirke Yesu nurd unej yeñya awalikde heñ heñ gobe det hamnej igiñ muñ yara goyen tagalde tukuñ hiteke al budam wor po nurtiñ ala teñ hañyen. ¹⁵ Det hamnej igiñ muñ wor po Al Kuruj galak irde hañyen gwahade goyen po, Yesu Kristu beleñ metejmiñ teñ teñ ge teñ neñ gayen dade Al Kuruj galak irtiñ geb, alya bereya Al Kuruj beleñ yumulgañ titiñ marya yubul tike kak alare kutek hañ marya goyen tumñañ mereniniñ nurde hañyen. ¹⁶ Hamiñ gobe Al Kuruj beleñ yubul tike kak alare kutek hañ mar hittebe bidak hamiñ. Munañ Al Kurunya hugiñej hittek hañ mar hittebe hamiñ igiñ muñ Al Kuruj hitte yumulgañ teñ teñ goyen. Metej gobe tonnej yañ wor po geb, ganuñ al beleñ epte metej goyen titek hi? Hubu wor po! ¹⁷ Goyenpoga neñbe al budam wor po hora niñ po nurdeb Al Kurujyen mere goyen det titmiñej kura yeñ nurde hañyen gwahade ma teñ hityen. Gwaha titnejbe Al Kuruj beleñ hulyañ yirke metej teñ hañ mar gwahade goyen po, Yesu Kristuya heñ bininiñde mat fudinde wor po Al Kuruj beleñ denej hikeya mere tagalde kuñ hityen.

3

¹ Be, gwaha yeñ hitekeb deñ beleñ nurdembe yingej ge turuj turuj teñ hañ yeñ nurde hañ? Gwahade ma nurde hañ kenem al kura beleñ teñ hañyen gwahade goyen po, deñ beleñ neñ gake hekkeñ nurwoñ yeñ al hoyañ beleñ kura neñ ge asañ kura kañ deñ goyen dunwoñ yeñ gusuñañ irtek hite yeñ nurde hañ? Ma asañ goyen deñ beleñ neñ niñ kañ dunwoñ yeñ gusuñañ dirtek hite yeñ nurde hañ? Moñ, gwahade moñ! ² Gwaha titnejbe al budam wor po matatiñ yeneñ sabaniniñbe fudinde yeñ neñ ge hekkeñ nurtek po hañ geb, asañ kura neñ gayen gake al hoyañ beleñ kapyañ heñ hekkeñ nurtek yeñ bininiñde katiñ asañ gobe deñ gogo yeñ nurde hite. ³ Fudinde, Yesu Kristu niñ teñ neñ beleñ metej teñ hinhet gote igineñbe deñ gogo. Ningeb deñbe Yesu Kristu beleñ asañ kañ neñ hitte teñ kerke watiñ go gwahade goyen. Asañ gobe al beleñ kañ kañde niñ kutum teñ katiñ yara moñ, Yesu Kristu beleñ Al Kuruj gwahader hiyen gote Holi Spirityen tareñde katiñ go goyen. Asañ gobe hora parwek hende ma katiñ, al biñde katiñ.

⁴ Neñbe Yesu Kristu beleñ farañ durke Al Kuruj diliñde deñbe neñ ge teñ katiñ asañ yeñ nurde dufayniniñ hek irde hite. ⁵ Fudinde, neñbe Al Kurujyen metej teñ teñ sañiñbe neñ hitte mat ma forok yeñ hi geb nindigeñde tareñde metej goyen titek yetek moñ. Metej go teñ teñ tareñ gobe Al Kuruj hitte mat po wañ hi. ⁶ Yeñ po ga biña gergeñ tiyyiñ goyen neñ beleñ igiñ goke metej teñ hittek sañiñ duntıñ. Tareñmiñ gobe Moseyen saba asañde katiñde mat ma watiñ, Holi Spirit hitte mat watiñ. Moseyen sabarebe al

belej mata buluj kura tiyyen gobe Al Kuruj diliñde kamtiñ yitiñ gega, al kura mata go tubul tiyyenbe Holi Spirit belej Al Kuruj diliñde al gergen iryen geb, gago meten goyen ten ten tareñbe Holi Spirit hitte mat watiñ dinen hime.

Al Kuruj belej biña gergen tiyyiñ gobe turñuñ yañ wor po

⁷ Be, Al Kuruj belej sabamiñ hora parwek hende kañ Israel mar saba yird yird meten Mose unyiñ goyenterbe Al Kurujyen tareñ turñuñ yañ goyen forok yiriñ. Irkeb Mose kimiñde melak hiriñ. Al Kurujyen sañiñ turñuñ yañ Mose kimiñde melak heñ forok yiriñ gobe heñ ga ma hubu hetek det gega, Israel mar diliñdeb tareñ wor po geb, keneñ keneñmiñ meteneñ wor po yirde hinhin. Moseyen sababe epte ma al kura Al Kuruj diliñde al gergen irtek gega, Al Kurujyen tareñ turñuñ yañ go miñyañ hinhin. ⁸ Niñgeb Moseyen saba gote folek Holi Spirityen meten gote sañiñ turñuñ yañbe dahade hiyyen yen nurde hañ? Kuruj wor po, Moseyen saba gote folek wor po! ⁹ Moseyen saba gote metenbe al merem yañ yird yird gega, tareñmiñ turñuñ yañ. Niñgeb Holi Spirityen meten al huwak yird yird gote tareñmiñ turñuñ yañbe Moseyen saba gote folek wor po! ¹⁰ Fudinde, sañiñmiñ turñuñ yañ bikkek gobe tareñ hoyañ turñuñ yañ gergen gore fole irtiñ geb, tareñ turñuñ yañ bikkek gobe gayenterbe hubu hiyuñ. ¹¹ Moseyen saba gobe muñ kura heñ ga hubu hetek hinhin gega, Al Kurujyen sañiñ turñuñ yañ hiriñ. Niñgeb Holi Spirityen meten hugiñ hitek gote tareñ turñuñ yañbe Moseyen saba gote folek wor po!

¹² Niñgeb neñbe Al Kurujyen tareñ turñuñ yañ goyen goke doyañ heñ hite geb, al belej buluj dird dird niñ kafura ma heñ meremiñ kawan po tagalde hityen. ¹³ Mosebe Al Kurujyen sañiñ turñuñ yañ goyen agat urde kimiñde forok yiriñ goyen aymuk irde hubu heñ hinhin goyen wor Israel mar belej daha kennak yenbe amil ten kimiñ aw uryiñ. Gega neñbe Mose belej kimiñ aw uryiñ gwahade ma ten kawan po Al Kurujyen mere tagalde hityen. ¹⁴ Goyenpoga Israel mar gobe dufaymiñ pet titiñ hinhan gwahade goyen po, gayenter wor Moseyen kimiñde amil aw urtiñ go gwahade yara dufaymiñ pet titiñ goyen Yesu Kristuya hikeb Al Kuruj belej ten siña irwoñ gega, yenya ma hañ geb, dufaymiñ pet titiñde po hañ. Niñgeb biña bikkek Al Kuruj belej tiyyiñ goyen asañde katiñ gobe kapyañ heñ hañ gega, bebak ma ten hañ. ¹⁵ Fudinde wor po, gayenter wor Israel mar gobe amil gore dufaymiñ pet titiñde po henya Moseyen saba kapyañ heñ hañ geb, Al Kurujyen tareñ turñuñ yañ goyen go ma keneñ hañ. ¹⁶ Goyenpoga al kura Doyañ Al Kuruj hitte mulgañ heñ kuyenbe biñ pet titiñ amil goyen Doyañ Al Kuruj belej ten siña iryen. ¹⁷ Be, “Doyañ Al Kuruj” yen hime gobe Holi Spirit niñ yen hime. Doyañ Al Kuruj Yesu Kristuyen Holi Spiritbe mata bulujde mat al yad siña yirkeb mata buluj yufukde ma hinayiñ. ¹⁸ Niñgeb bininiñde amil po pet titiñ yara goyen ten siña irde Doyañ Al Kurujyen tareñ turñuñ yañ goyen neñ hitte kawan irde hite. Irkeb sañiñmiñ turñuñ yañ neñ hitte heñ kuruj heñ hiyen gore tareñ dirkeb mataniniñya dufayniniñyabe Al Kurujyen yara heñ hinayiñ. Tareñ turñuñ yañ gobe Doyañ Al Kuruj hitte mat watiñ. Doyañ Al Kuruj gobe Holi Spirit.

4

Neñbe Al Kurujyen meten titek mar moñ gega, buniñer dirke metenmiñ ten hityen

¹ Niñgeb neñbe Al Kuruj belej buniñer dirde Holi Spirityen meten gayen duntiñ geb, meten ga ten ten ge piñer ma heñ hityen. ² Irde mata memyak kura banare po ten hityen kuruj goyen yubul po titiriñ. Irde al usi ma yirdeb Al Kurujyen mere buluj ma irde hityen. Gwahade yarabe mere fudinde goyen keñkela po kawan tagalde hityen. Irkeb al tumñañ Al Kuruj diliñde mata huwak ten hityen goyen denenbe biñde mat fudinde wor po neñbe al dahade goyen bebak ten hañyen. ³ Goyenpoga Yesu niñ yitiñ mere igiñ neñ belej tagalde hityen goyen al kura bebak ma ten hañ kenem mel gobe kak alare kutek mar geb, gogo mere igiñ gote miñ bebak ma ten hañ. ⁴ Yenbe gayenter unğura megen hañ gore biñ pet titiñ geb, Yesu Kristuyen tareñ turñuñ yañ goke yitiñ mere igiñ

gote iginej igij wor po hulsi yara goyen kenej bebak ma tej hañ. Yesu Kristu belej Al Kurunbe al gwahade yej kawan irde hi. ⁵ Fudinde, neñbe nindikej ge ma tagalde hityen. Yesu Kristube Doyañ Al Kurun, irde neñbe Yesu Kristu niñ tejbe dende metej mar hitij goyen goke tagalde hityen. ⁶ Go tej hityen gobe, “Kidoma bana mat hulsi forok yiwi,” yirij al Al Kurun belej bininiñ bana meremij bebak tej tej sañij hulsi yara goyen kiriyij geb, gogo gwaha tej hityen. Yeñ belej bininiñ bana meremij bebak tej tej tarej kiriyij gobe Al Kurunyen tarej turunñ yañ Yesu Kristu hitte mat forok yeñ hiyen goyen kenej bebak tinayij yeñbe gogo kiriyij.

⁷ Be, neñbe sañijniniñ ga moñ geb, Al Kurunyen tarej turunñ yañ kenej bebak tej tej tarej goyen bininiñ bana kertek epte moñ gega, sañij goyen neñ bana kiriyij. Gobe Al Kurunyen tarej kurun wor po gobe nende moñ, Al Kurun hitte mat watiñ goyen al yikala yird yird niñ gogo kiriyij. ⁸ Niñgeb neñbe kanduk kurayen kurayen kurhan mat mat hikaka dirde hanjen gega, yul ma yeñ hityen. Kurarebe dumetek dirtek dirde hanjen gega, mukku ma tej hityen. ⁹ Al belej bulun bulun dirde hanjen gega, Al Kurunbe dubul ma tej hiyen. Kurab mudunen hanjen gega, go ma kamde hityen. ¹⁰ Neñbe Yesu ulij misij kurun katej kamiñ gwahade goyen po, neñ ulniniñde wor huginej kanduk yenej henya kuñ hityen. Gogab Yesu kamiñde mat huwariñ tarej gobe neñ hitte wor forok yiyyej. ¹¹ Fudinde, neñbe dilniniñ gergeñ hite gega, Yesu niñ tej metej tej kuñ hitekeb al belej huginej mudunke kamtek belej po hityen. Gogab yeñ kamiñde mat huwariñ sañij gobe neñ ulniniñ belneñ hi gayenter wor kawan forok yiyyej. ¹² Niñgeb neñbe Yesu niñ tej metej tej kanduk yenej kamtek po hityen. Gega kanduk yenej henya metej tej hityen gote igineñbe deñ gogo Al Kurunya huginej heñ heñ bana hañ.

¹³ Be, Al Kurunyen asañdebe gahade katiñ hi:

“Al Kurun niñ dufayne tarej irmiñ.

Niñgeb yeñ ge tagalde himyen,” yitiñ.

Tikiñ 116:10

Niñgeb yitiñ gwahade po, neñ wor yeñ ge dufayniniñ tarej irtiriñ geb, yeñ ge tagalde hityen. ¹⁴ Neñbe Doyañ Al Kurun Yesu kamiñde mat isañ hiriñ al gore neñ wor Yesu isañ hiriñ gwahade po disañ hiyyej, irde denya nenya tumñañ dukukeb yenya hitek yeñ nurde hityen geb, yeñ ge tagalde hityen. ¹⁵ Mata gwahade kurun gobe deñ ge tej forok yeñ hanjen. Gogab Al Kurun belej al buninej yirde igij igij yird yird gobe kurun heñ hike al budam wor po goke Al Kurun igij nurde unenbe deñem turunñ yañ wor po irnayij.

¹⁶ Niñgeb kanduk yeneñbe Al Kurunyen metej tej tej ge mukku ma tej hityen. Fudinde, ulniniñbe alik heñ sañij miñmoñ heñ hite. Gega dufayniniñdebe huginej gise hañka gergeñ heñ hite. ¹⁷ Neñbe gayenter kanduk mukneñ belneñ ge yenej hitere gor mat tarej heñbe Al Kurunyen tarej turunñ yañ gwahader hiyeñ go bana hitek yeñbe gogo dufayniniñdeb huginej gergeñ po heñ hite. Al Kurunyen sañij turunñ yañ gobe igij wor po, kanduk kurayen kurayen kurun gote folek wor po. ¹⁸ Niñgeb neñbe megen niñ det kawan yentek goyen yad yad niñ ma nurde hityen. Det kura Al Kurunyen gasunde niñ goyen yad yad niñ po nurde hityen. Gobe megen niñ det kawan yentek gobe huginej ma hinayij gega, Al Kurunyen gasunde niñ det gobe gwahader hinayij geb, goyen yad yad niñ po nurde hityen.

5

¹ Be, ga dinej hime gabe megen henya ulniniñ ya yara gayen kamtekeb bida henayij geb, gago dinej hime. Nende ya wor po gwahader hinayij gobe Al Kurun belej gasunmiñde yirde dunyeñ yeñ nurde hite. Ya gobe al haniñde ma yirnayij, Al Kurun belej po yiryey. ² Niñgeb megen gar ulniniñ gaya heñ kanduk yenej henya kame Al Kurunyen gasunde niñ ulniniñ gergeñ goya heñ heñ niñ doyañ heñ hityen. ³ Doyañ heñ hityen gobe kame kamteke Al Kurun belej ulniniñ gergeñ ulij umña yara hor yirde dunke tonniniñbe kupsoñ ma hiyyej geb, gogo doyañ heñ hityen. ⁴ Fudinde, kamde ulniniñ ga yubul titewoñ yeñ ma nurde hite. Gwahade yarabe ulniniñ gergeñ Al Kurun

belej yirde dunyej goyen hor yirde dunwoj yej nurde hite. Gogab ulninij megen nij kame bida hetek gayenbe Al Kurunyen gasunde nij ulninij gergej gore gasunen tiyyen. Ningeb goyen goke po dufay hej doyan hejya daha naja gab forok yewen tiya yej kanduknejen nurdeb njuran tej hityen. ⁵ Be, Al Kurunbe mata gwahade forok yej yej ge nejen gayen diryinj. Irde mata goyen kame forok yiyyen gobe nejen belejen fudinde yejen nurnayinj yejenbe gogo Holi Spirit dunyinj.

⁶ Ningeb goke tejenbe huginejen tarejen po hejen hityen. Irde megen gar ulninijen gaya hejya Doyan Al Kurunya awalik hejen hejen gobe ulninijen gergejen dunyejen goya hejen yejya bindere wor po hitek gwahade mojen, gisaw yarham hite yejen nurde hityen. ⁷ Gega ga kuj hite gabe Doyan Al Kurunbe dilninijen kenejenya ma kuj hite. Kawan ma kenejen hite gega, dufayninijen po yejen ge tarejen irdeya kuj hite. ⁸ Fudinde, nejenbe dufay go hende sanjen hejen hityen. Irdeb ulninijen ga yubul tejen Doyan Al Kurun hitte hurkunen yejya hitewoj yejen nurde hityen. ⁹ Ningeb ulninijen gaya hite gayenter ma, yubul tejen Doyan Al Kurun hitte hurkutek daw goyenbe yejen belejen amanjen nurtek mata po tejen hitewoj yejen nurde hityen. ¹⁰ Gobe kame Yesu Kristu belejen al iginja bulunya pota yirde gote murunjem yunyejen goyenterbe nejen tumnan yejen dilinj mar huwartejen geb, gogo yejen amanjen nurtek mata po tejen tejen ge dufay hejen hityen. Be, nejen merere huwardeb megen gar ulninijen gaya hejya mata tejen hitinj kurunen gote murunjem yawartek. Yejen belejen gab mataninijen iginja bulunya gote murunjem dunyejen.

Al Kurunya awalik hejen hejen

¹¹ Ningeb Doyan Al Kurun palap irde kafura ird ird matabe dahade goyen kenkela nurde hityen geb, al hoyan wor nurde gama irnayinj yejen mere yird yird nij kurut yejen hityen. Nejen belejen meten go tejen hityen gobe Al Kurun belejen nejenbe al gwahade yejen kenkela nurd dunen hikeya meten go tejen hityen. Ningeb den wor bitinj bana mat kenkela nurd dunen hiwojen yejen nurde hite. ¹² Be, ga dinejen hite gabe nejen gayen turunen dirnan yejen kurut yejen hite? Mojen, gwahade mojen. Gwaha titnejenbe den ge meten tejen hinhet goke dindiken ge turunen yan nurde aman hejen hinayinj yejenbe gago dinejen hite. Gogab al kura al denem yan hejen hejen ge po nurdeb mata iginj al binde mat forok yejen hanjen goke ma nurde hanjen mar gote mere goyen den belejen iginj wol henayinj. ¹³ Nejenbe gwahade geb, nindiken ge ma nurde hityen. Ningeb al kura belejen nejen gayen kukuwa hejenbe mata gogo tejen han yejen denen hinayinj gobe Al Kurun nij po tejenbe gogo tejen hitek. Irde kenkela dufay hejen mata tejen han yejen denen hinayinj go wor den ge tejenbe gogo tejen hitek. ¹⁴ Gobe Yesu Kristu belejen nejen gayen bubulkunen wor po yejen nurd duntinj gore bininijen mat wor po yejen ge meten tejen hitek po dirde hi geb, gogo gwaha tejen hitek. Irde det unjkuren kura bebak titinyen hite gobe gahade: al unjkuren Yesu Kristu belejen al megen nij kurunen gate mata bulunmin ge tejen kamiyinj geb, go mar goyen wor tumnan kamtinj yara hejen mata bulun gote yufuk bana ma han. ¹⁵ Yesu Kristu kamiyinj gobe albe yingen ge po ma nurdeb yejen ge tejen kamde sopte huwaryinj al Yesu Kristu goke po hinayinj yejenbe gogo kamiyinj.

¹⁶ Ningeb nejenbe megen nij alyen dufay hende huwarde al hoyande mata goyen yenen iginj ma bulun tahan ma yejen hityen. Nejen wor bikkenbe sojen hejen megen nij alyen dufay hende huwarde Yesu Kristube al gwahade yejen ma nurdeb bulun mat nurd untirin. Gega gayenterbe gwaha ma tejen hityen. Hubu wor po. ¹⁷ Ningeb al kura Yesu Kristuya hiyen al gobe Al Kurun dilijen al gergejen wor po hiyyen. Fudinde, det bikkekbe hubu heke det gergejen iginj goyen po forok yenayinj ¹⁸ Det gergejen kurunen gote minj albe Al Kurun. Yejen belejen Yesu Kristu tejen kerke wanbe nejen ge tejen kamiyinj. Al Kurunbe gwaha mat nejenya awalik hitirin. Irdeb al hoyan wor yejenya awalik hejen hinayinj yejen meten dunyinj. ¹⁹ Fudinde, alye bereya megen han gore Yesu Kristuya hikeb Al Kurun belejen awalik yirde mel gote mata bulun goke ma nurde hiyen. Irde yejenya mel goya awalik hejen hejen mata goke tagalde tukunen tukunen meten goyen nejen gayen dunyinj. ²⁰ Ningeb nejenbe Yesu Kristu nij tejenbe mereminj basan hejen tagalde hite. Irde Al Kurun belejen den ge nurde mere dirtinj goyen momon dirde hinhet. Ningeb Al Kurunya awalikde hinayinj yejen Yesu Kristu nij

teñbe gago esen mere dirde hite. ²¹ Al Kurunbe neñ gayen Yesu Kristuya heñ yingende alya bereya huwak henayin yenbe Yesu Kristu mata bulun minmon goyen neñ ge teñ mata bulun minyan al yara iryin.

6

¹ Irde Al Kurun beñ buninjen dirde igin igin dirde hiyen goyen det titminjen kura yen ma nurde hinayin. Neñbe Al Kurunjen meten mar kadtin geb, gago mere tareñ po dirde hite. ² Goke teñbe Al Kurun beñ asanminde gahade yirin:

“Deñ igin dirtek nalu hekeb gusunanting nurmirin.

Irde dumulgan teñ teñ nalu hekeb faran durmirin,” yitin.

Aisaia 49:8

Ningeb gayenter gayenbe Al Kurun beñ igin dirtek nalu, irde dumulgan teñ teñ nalu geb, Al Kurun beñ buninjen dirde igin igin dirde hi goyen det titminjen kura yen ma nurde hinayin.

Polbe kanduk kurayen kurayen bana hinhin

³ Be, neñbe al kura Al Kurun gama irnin yekeb beñmin pet pet ma teñ hityen. Gogab al kura beñ meteninin ge ulnininde merem yan ma dirnayin. ⁴ Gwaha titneñbe mata teñ hityen goreb neñ gayen Al Kurunjen meten mar yen kawan irde han. Mata teñ hityen gobe gahade: kanduk yeneñ mukku ma teñ goya goya tareñ po heñ hityen. Neñbe kanduk karkuwan kurayen kurayen bana hityen. ⁵ Kurareb mudunen hinhan, koyare derde hinhan. Irde kurareb al gabu irde bulun bulun dirde hinhan. Be, kurarebe meten sanin po teñ wawun ma ferde hinhet. Irde binje kamde hinhet. ⁶ Neñbe Al Kurun dilinde mata wukke po teñ hityen, Al Kurun kenkela nurd unen yenya awalikde hityen, al kura matamin igin hewon yen doyan heñ heñ ge pinen ma heñ hityen, al hoyan igin igin yirde hityen. Irde Holi Spiritya heñ binininde mat fudinde wor po al hoyan nin amanen nurd yunen hityen. ⁷ Irde mere fudinde po tagalde hityen, irde Al Kurunjen tarende meten teñ hityen. Irde asogoninin unguraya fuleña teñ teñ ge fuleñare nin bidila yara mata huwak goyen tareñ po yanarde hityen. Hanninin yase beñ po mon, tapa beñ manan yanarde hityen. ⁸ Be, al kurabe deninin tunun yan dirde, kurabe ulnininde merem yan dirde hanjen. Irde al kurabe neñ ge bulun mat tagalde hanjen, kurabe igin mat tagalde hanjen. Be, al kura beñ neñbe usi mar dinen hanjen gega, neñbe mere fudinde po teñ hityen. ⁹ Neñbe al kura ma nurd duntin yara hityen gega, al budam nurd dunen hanjen. Irde kamtek wor po hityen gega, gago dilninin gergeñ hite. Irde mudunen bulun dirde hanjen gega, kamde ma hityen. ¹⁰ Neñbe nindigen ge buninjen nurde hitek yara gega, huginjen aman heñ hityen. Irde neñbe al siksuknen denen hanjen gega, al budam faran yurteke igin heñ hanjen. Neñbe megen nin detninin minmon hityen gega, Al Kurunjen gasunde nin detbe epte wor po hityen.

¹¹ Be, deñ Korin taunde nin mar, deñ mere dirde henyabe mere kura bana ma yerde hityen. Bininindebe deñ ge po nurde hityen. ¹² Deñ ge amanen nurd nurd mata gobe bada ma heñ hityen. Goyenpoga deñ beñ neñ ge amanen nurd nurd mata goyen bada heñ han. ¹³ Ningeb binininde deñ ge nurde hite gwahade goyen po, deñ wor bitinde mat wor po neñ ge nurde hinayin. Mere gabe igin bebak tinayin yen al kura urmin bebak titek mat saba iryen go gwahade goyen mere dirde hime.

Neñbe Al Kurunjen ya balem

¹⁴ Be, denbe Al Kurun nin dufaymin sanin ma irtin marya gabu ma heñ hinayin. Gobe mata huwakya mata bulunyabe hoyan hoyan wor po, irde hulsiya kidomaya wor epte ma gabu hiriryen. ¹⁵ Irde Yesu Kristuya Satanyabe epte ma awalikde hiriryen. Irde Yesu nin dufaymin tareñ irtin marya al gwaha ma teñ han maryabe hoyan hoyan wor po. ¹⁶ Irde Al Kurunjen ya balemya ungura dolon yird yird ya goya wor hoyan hoyan wor po geb, gago dinen hime. Fudinde, neñbe Al Kurun gwahader hitin gote ya balem wor po. Goke teñbe Al Kurun beñ asanminde gaha yirin: “Nebe mel goya heñ yenya kun heñ.

Irde yende Al Kuruj hemekeb yeŋbe nere alya bereya henayiŋ.” *Liwai 26:11-12; Yeremaia 32:38; Esekiel 37:27*

¹⁷ Ningeb Doyan Al Kuruj beleŋ,

“Deŋbe mata buluŋ mar goyen bana mat siŋare katerŋ hoyan hinayiŋ.

Det kura delner buluŋ gobe go ma tanarde hinayiŋ.

Merene gayen gama irde hinayiŋbe dawarenŋ. *Aisaia 52:11; Esekiel 20:34,41; Yuwarwar 18:4*

¹⁸ “Irdeb nebe Nanatiŋ hemekeb deŋbe urne weŋya werne weŋya henayiŋ.

Mere gabe Doyan Al Kuruj tareŋmiŋ kuruj wor po gore tiyiŋ,” yitiŋ hi. *2 Samuel 7:14; 7:8; Yeremaia 31:9*

7

¹ Be, kadne yago, Al Kuruj beleŋ biŋa gwahade neŋ hitte tiyiŋ geb, ulniniŋya tonniniŋya buluŋ yirtek det kuruj goya tumŋan ma heŋbe mataniniŋbe wukkeŋ po yirde hitte. Irde Al Kuruj palap ird ird mata teŋ Al Kuruj diliŋde wukkeŋ heŋ heŋniniŋ kuruj gobe upsiŋen wor po irtek.

Polbe Korin niŋ mar Yesu niŋ biŋ mulgan hamiŋ goke aman hiriŋ

² Be, deŋbe bitiŋde neŋ ge nurde hinayiŋ. Neŋbe al kura buluŋ ma yirde hityen, irde al kurate dufay buluŋ ma yirde hityen. Irde almet det komkom ma heŋ hityen. ³ Ga diniŋ hime gabe deŋ beleŋ mata buluŋ tike goke ma diniŋ hime. Neŋbe bininiŋde mat deŋ ge amanenŋ nurd duneŋ hityen geb, ditiŋ gergeŋ hinayiŋ ma kamnayiŋ kura goyenbe neŋ mananŋ gwaha po titek yeŋ nurde hityen goyen bikkeŋ momoŋ dirmiriŋ. ⁴ Nebe deŋ ge hekkeŋ wor po nurde himyen. Irde dende matatiŋ goke niŋeŋ ge turuŋ turuŋ wor po teŋ himyen. Deŋ mata igiŋ teŋ hanŋen gore saŋiŋ wor po nirde hiyen. Irde kanduk kurayen kurayen bana himyen gega, amanenŋ wor po nurde himyen.

⁵ Fudinde, neŋbe Masedonia naŋa bana goŋ forok yeŋbe kanduk bana po hinhet geb, ulniniŋde kura muŋ falmukneŋ ma hinhet. Goŋ hinhet yabe kanduk kurayen kurayen kurhan mat mat forok yeŋ hinhan. Irkeb asogo dirde hanŋ marya kadamde teŋ hinhet, irde bininiŋdebe kafura heŋ hinhet. ⁶ Goyenpoga kandukneŋ nurde hanŋ mar biŋ yurum yird yird al Al Kuruj beleŋ Taitus goyen neŋ hitte waŋ waŋ beleŋ kerd unkeb wake keneŋbe bininiŋ yurum hiriŋ. ⁷ Goyenbe yeŋ wayyiŋ goke po ma aman hitiriŋ. Deŋ beleŋ Taitus goyen biŋ yurum iramiŋ goke wor amanenŋ nurtiriŋ. Deŋ beleŋ ne nentek wor po dirde hi, irde kanduk bana hime gake ne niŋ bunineŋ nurdeb uguŋ po dufay heŋ hanŋ goyen momoŋ niryiŋ. Irkeb goke mananŋ amanenŋ wor po nurmiriŋ.

⁸ Be, hanŋkapy aŋa kaŋ dunmiriŋ goyen kapyan heŋbe bitiŋde misiŋ nuramiŋ goke bunineŋ nurde hinhem. Gega misiŋ nurde hinhan gobe ulyanŋde ma kuyeŋ yeŋ nurdeb gayenterbe goke kandukneŋ ma nurde hime. ⁹ Gayenterbe aŋa gwahade kaŋ dunmiriŋ goke amanenŋ nurde hime. Gobe bitiŋ misiŋ katerŋ katerŋ mata dirmiriŋ goke moŋ. Deŋ beleŋ aŋa go kapyan heŋbe bitiŋ misiŋ nurdeb mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kuruj niŋ bitiŋ mulgan hamiŋ geb, goke amanenŋ nurde hime. Deŋbe kandukneŋ nuramiŋ gobe Al Kuruj wor deŋ beleŋ gwahade nurwoŋ yeŋ nurde hinhan geb, Al Kuruj diliŋde neŋ beleŋ bitiŋ misiŋ katerŋ katerŋ mata dirtiriŋ yeŋ ma nurde hime.

¹⁰ Be, al kura biŋ misiŋ nurdeb mata buluŋmiŋ yubul teŋ Al Kuruj niŋ biŋ mulgan henayiŋ gobe Al Kuruj beleŋ dufay go kerd yunkeb gogo tinayiŋ geb, Al Kuruj beleŋ yumulgan tiyyeŋ. Irkeb biŋ misiŋ nurnayiŋ goke buluŋeŋ ma nurnayiŋ. Munanŋ biŋ misiŋ nurnayiŋ goyen megen niŋ dufayde mat watiŋ kenem biŋ misiŋ gore kamde kamde mata forok yirkeb kamnayiŋ. ¹¹ Ningeb bitiŋ misiŋ goyen Al Kuruj beleŋ forok irke nuramiŋde mat da mata igiŋ deŋ hitte forok yeŋ hinhan goyen goke dufay henaŋ ko. Matatiŋbe gahade: Al Kurujyere mere gama irtek po nurde hinhan, matatiŋ huwa ird ird niŋ po kurut yeŋ hinhan, mata buluŋ goke igiŋ ma po nurde hinhan, Al Kuruj palap irde kafura wor po irde hinhan, irde ne nentek wor po nurde hinhan, al hoyan niŋ wor po nurde hinhan, irde mata buluŋ teŋ hanŋ mar huwa yird yird niŋ wor po nurde hinhan.

Mata kuruj gayen tej henryabe dindigen goyen munj kura sonj ma hitinj hanj gobe al belej denerj bebak tej hinhan.

¹² Ningeb asanj kanj dunmirinj gobe dindigen ulinj al kura kadom bulunj yirtinj mar goke tej asanj gogo ma kamirinj. Irde bulunj yirke binj misinj nuraminj mar goke mananj ma kamirinj. Gwaha titnejnbe nejn belej Al Kurunj dilinj mar denj ge dufay kurunj wor po henj hityen goyen dikala dirmewonj yenj nurdeb asanj gogo kamirinj. ¹³ Ningeb matatinj kurunj goke tej nejnbe tarej henj hityen.

Goyenbe go po monj. Taitusbe denj belej tumnanj faranj urke tarej hirinj geb, amanenj wor po nurde hinhin goyen kenejnbe nejn wor amanj wor po hitirinj. ¹⁴ Nebe yenj hitte denj ge turunj turunj timirinj. Be, yenj goyen denj hitte kukeb iginj iginj po iraminj geb, goke kura memya hetek ma hinhem. Nejnbe huginej mere fudinde po dirde hinhet. Ningeb goyen po gama irde denj ge Taitus hitte turunj turunj titirinj gobe yingenj kunjbe fudinde kinyinj. ¹⁵ Yenjbe denj belej merene gama irde yenj palap irde kafura irde gargar irde hinhan goyen goke dufay henjbe hi kurunj gabe denj ge huginej amanenj wor po nurde hi. ¹⁶ Ningeb nebe iginj denj ge hekkej wor po nurtek hime goke amanenj nurde hime.

8

Al faranj yurd yurd mata

¹ Be, kadne yago, nejnbe Al Kurunj belej Yesuyen alya bereya Masedonia nanja bana hanj goyen buninej yirde iginj iginj yirtinj goyen denj nurwonj yenj nurde momonj dirninj tihit.

² Mel gobe kanduk kurunj wor po bana hinhan, irde det minjonj wor po gega, al hoyanj gwahade hinhan mar goyen kenjela wor po faranj yurde hinhan. ³ Fudinde, mel gobe det yuntek kura hikeb tuminj yunenj hinhan. Goyenbe go munj po monj. Epte ma faranj yurtek goyen wor daha mat kura faranj yurninj yenj kurut wor po yenj hinhan. Ga dinej hime gabe fudinde dinej hime. Mel gobe dufayminde wilaknejn nurdeb ⁴ Al Kurunjen alya bereya det ninj amu henj hanj mar faranj yurd yurd goke ug po gusunanj diraminj. Al faranj yurd yurd mata gobe Al Kurunj dilinde mata iginj wor po yenj nurdeb nejn belej ok yinej yinej ge gusunanj diraminj. ⁵ Irkeb dufaynininjbe mel goyen al hoyanj faranj yurninj yenj hora daw yunnayinj yenj ok yintirinj. Gega mel gobe nejn nurde hinhet goyen fole irdeb iginj wor po tiyaminj. Mehenjdenj wor pobe, "Nenjbe Al Kurunjen," yenjbe yingenj wa Al Kurunj unaminj. Irde gab Al Kurunjen dufay gama irdeb, "Nenjbe Yesuyen mere basanj marte yufukde hitek," yaminj. ⁶ Goke tej nejnbe Taitus belej denj hitte kunj al faranj yurd yurd ninj hora gabu ird ird metenj bikkej minj uryinj goyen denjya henj pasi irnayinj inenjbe hulyanj irtirinj. ⁷ Denj mata tej hanjen kurunj gobe iginj wor po. Al Kurunj ninj hekkej nurd nurdya mereminj tagal tagalya dufayminj bebak tej tenjya goyen iginj wor po tej hanjen. Irde metenjinj kenjela po titek dufaytinj mananj kurunj wor po. Irde nejn ge amanenj nurd nurd mananj kurunj wor po yenj denerj hityen. Denjbe gwahade geb, det kuranj amu henj hanj mar faranj yurd yurd mata goyen mananj kenjela wor po tej hinayinj.

⁸ Ga dinej hime gabe gwaha tinanj yenj ma dinej hime. Gwahade yarabe al hoyanj mata iginj tej hanj goyen bebak dirmeke nurde gama irnayinj ma wasak tinayinj goyen nurenj yenjbe gago momonj dirde hime. Gogab denj belej fudinde al hoyanj ninj amanenj nurde hanj ma dahade goyen bebak tiyenj. ⁹ Ga dinej hime gabe Doyanj Al Kurunjininj Yesu Kristu belej buninej dirde iginj iginj dirde hiyen goyen denjbe nurde hanj geb, gago dinej hime. Yenjbe det kurunj gate minj al gega, denj ge tej detminj kurunj goyen yubul tej al siksuknejn yara hirinj. Gogab Al Kurunj dilinde det kurunj gote minj mar henayinj.

¹⁰ Ningeb al hoyanj faranj yurd yurd mata goyen daha mat tinayinjbe iginj yenj goke momonj direj tihim. Be, dama kunj imoyenterbe denj wa al faranj yurd yurd ninj nuraminj. Irde denj wa al faranj yurd yurd metenj goyen minj uraminj. ¹¹ Ningeb gayenter faranj yurd yurd metenj gobe pasi irnayinj. Hanjkapya al faranj yurd yurd metenj ninj wilaknejn nuraminj gwahade po metenj goyen pasi irnayinj. Dettinj dahade kura hike yenejnbe go po yade gore faranj yurnayinj. ¹² Gwaha tinayinj dinej hime gobe samunjinj dahade hanj goyen wilaknejn nurdeb al faranj yurnayinjbe Al Kurunj belej goke amanenj nuryenj geb,

gago dinej hime. Samunjin budam kenem budam yunayin, munan budam moj kenem gwahade po al faran yurnayinbe irawakde Al Kurun belej goke amanen nuryen.

¹³⁻¹⁴ Goyenbe neje al hoyande kanduk yade supahaktinde yertek yej ma dinej hime. Gwaha titnenbe gayenter samunjin budam han goyen yadeb al hoyan det nin amu hej han mar goyen faran yurnayin gobe igin yej nurde hite. Gogab kame kura dej belej det kuran amu hekeb mel gore wor samunjin budam goyen kura pota yirde faran durnayin. Gogab kadam faran mata goyen tunjande tej hinayin. ¹⁵ Go mata goke tejbe Al Kurunjen asande gahade katin hi:

“Al kurabe budam yawaryin gega, budam moj.

Munan al kurabe budam ma yawaryin gega, iginde yawaryin,” yitin hi. *Yumulgan 16:18*

Taitusya metej kadomya

¹⁶ Be, ne belej dej ge dufay hej himyen gwahade po, Al Kurun belej dufay goyen go po Taitus binde kiryin goke Al Kurun igin nurd unej hime. ¹⁷ Gobe neje belej hulyan irtin goyen igin irej dinun, irde dej hitte kun kun nin wilaknen po nurde dufaymin sanin po kerde dej hitte kwen dinun geb, goke Al Kurun igin nurd unej hime. ¹⁸ Irde yej kuyen goyenter kadninin kura tej kerteke Taitusya tumnan kuriryen. Kadninin gobe Yesu nin yitin mere igin goke metej kenkela tej hike Yesuyen alya bereya sios belej turun irde hanjen. ¹⁹ Goyenbe go mun po moj. Al gobe neje belej al hoyan faran yurd yurd nin sios belej hora gabu irtin goyen yukun yunen yunen metej tinin titeke sios gore denja kun hitek albe gago yej basina iramin geb, nejya kun hityen. Be, hora gabu irtin goyen yukun yunen yunen metej gobe Doyan Al Kurun denem tunun yan irnin yenje metej go tej hityen. Irde al faran yurd yurd dufay nin tarej po hej hityen goyen al yikala yirnin yenje gogo metej go tej hityen.

²⁰⁻²¹ Be, neje Doyan Al Kurunya alyat dilinde huwak mat mata tej tej nin kurut wor po yej hityen. Ningeb al faran yurd yurd nin aman dufayde hora gabu irtin kurun gayen doyan irde henjabe mongo al kura belej neje daha mat hora doyan irde hite goyen goke bulun mat tagal dunnak yenje kenkela doyan irde hityen.

²² Be, Taitusya al goya kuren tikeyabe kadninin hoyan kura irem goya tumnan kunayin. Al gobe al faran yurd yurd nin dufay kurun po hej hiyen gobe belej hoyan mat hoyan mat kenen bebak tejbe fudinde tej hi yej nurde hityen. Irde dej belej al faran yurd yurd metej goyen fudinde tej hinayin yej nurdeb denja hej metej go timewon wor po yej nurde hi.

²³ Be, Taitusbe dej ge tej metej kadne hirin. Yenje neya hej metej tej har. Irde kadninin irawa kura Taitusya irde dej hitte kuriryen gobe gar nin Yesuyen alya bereya gor kutin yarabe al iraw gogo kun Yesu Kristu turun irtek metej tej hiriryen. ²⁴ Ningeb dej belej al hoyan nin amanen nurde faran yurde han goyen mel karwo goyen yikala yirnayin. Irke dej ge turun turun tej hityen goyen dahade nin gwaha tej hityen goyen kenen bebak tinayin. Irkeb Yesuyen alya bereya kurun gayen tumnan nurnayin.

9

Kadin Yesuyen alya bereya faran yurnayin

¹ Be, Al Kurunjen alya bereya Yudia nanja bana han goyen faran yurd yurd nin dej goyen sopte mere dirtek yej ma nurde hime. ² Gobe dej belej mel go faran yurtek po nurde han goyen nurde hime geb, gago dinej hime. Nebe matatin goke nigen ge turun turun tej hinhem. Irde dej Akaia nanja bana gon nin mar belej Yudia nanjare nin mar goyen faran yurnin yej dama kun imoyenter hora gabu ird ird min uramin goyen Yesuyen alya bereya Masedonia nanja bana gon nin mar momon yirmirin. Irkeb faran yurd yurd dufay tarej gote merebe mel gore nurdeb al budam wor po bin harkeb al faran yurtek yej hora gabu iramin. ³ Goyenbe da misinde Taitusya kadam waranya goyen dej hitte yad yermeke kunin taha? Gobe dej belej al faran yurde han goke turun turun tej himyen goyen usi tej hi ninnak yenje gago yad yermeke kunin taha. Gogab mel gore

kuṅ dinkeb ne beleṅ dinmiriṅ gwahade po horatiṅ gabu irde pasi heṅ al faranṅ yurd yurd niṅ gitik tinayiṅ. ⁴ Goyenbe Masedonia niṅ al kura mere momoṅtiṅ tagalmeke nurtiṅ mar goyen neya tumṅaṅ deṅ hitte kuṅbe deṅ goyen al faranṅ yurd yurd niṅ gitik ma titiṅ hike dennayiṅbe deṅ ge hekkeṅ nurde momoṅ yirmiriṅ goke memyak wor po nureṅ. Deṅ mananṅ fudinde goke memyak nurnayiṅ geb, goke mere ma tiyeṅ. ⁵ Niṅgeb mata gwahade ma forok yewoṅ yeṅ nurdeb Taitusya kadam irawaya go wa deṅ hitte kuṅbe bikkeṅ al faranṅ yurd yurd niṅ amanṅ dufayde hora gwahade yertek yeṅ momoṅ diramiṅ goyen araṅeṅ yerde pasi irnayiṅ yeṅ hulyanṅ yirde hime. Gwaha mat hora gabu irnayiṅbe al hoyanṅ beleṅ gwaha tinaṅ dinkeya ga ma hora yernayiṅ, dufaytiṅde wilakṅeṅ nurdeya yernayiṅ.

⁶ Mere ga dirde hime gote miṅbe gahade: al kura biṅge budam ma haryeṅbe igineṅ budam ma yawaryeṅ. Munanṅ budam haryeṅbe budam po yawaryeṅ. ⁷ Niṅgeb al kura hora gwahade kereṅ yeṅ nurdeb biṅde mat wilakṅeṅ nurdeya kiryeṅ. Piṅeṅ hende ma kiryeṅ. Irde al hoyanṅ beleṅ gwaha tiya inke goke kandukṅeṅ nurde kiryeṅbe igiṅ moṅ. Al Kurunṅbe al kura amanṅeṅ nurdeya detmiṅ uneyṅ hiyen al goke po amanṅeṅ nurde uneyṅ hiyen geb, gago dineṅ hime. ⁸ Irde Al Kurunṅ beleṅ deṅ goyen bunineṅ dirde igiṅ igiṅ dirde hiyen gobe kurunṅ wor po geb, deṅ beleṅ det kurunṅ nurde hinayiṅ kurunṅ gobe yeṅ beleṅ duneṅ hiyeṅ. Irkeb det kurunṅ amu ma heṅ hinayiṅ. Irde deṅ beleṅ meteṅ igiṅ daha kura titek nurde hinayiṅ kurunṅ goyen hugineṅ igiṅ ala teṅ hinayiṅ. ⁹ Niṅgeb goke teṅbe Al Kurunṅyen asaṅde gahade katiṅ hi:

“Yeṅbe al kura det niṅ amu heṅ haṅ mar amanṅ dufayde detmiṅ yuneṅ hiyen.

Matamiṅ huwakbe hugineṅ hiyeṅ,” yitiṅ hi.

Tikiṅ 112:9

¹⁰ Niṅgeb Al Kurunṅ beleṅ yasunṅ al biṅge muykeṅ unke harke biṅge sasonṅeṅ yirde uneyṅ hiyen gwahade goyen po, deṅ beleṅ mata huwak al faranṅ yurd yurd beleṅeṅ kurayen kurayen goyen Al Kurunṅ beleṅ duneṅbe gote igineṅ wor budam forok yiryenṅ. Mata huwaktiṅ gobe gwaha mat kurunṅ heṅ hiyeṅ. ¹¹ Fudinde, Al Kurunṅbe deṅ beleṅ hugineṅ al budam faranṅ yurde hinayiṅ yeṅbe samunṅ budam duneṅ hiyeṅ. Gogab horatiṅ neṅ beleṅ yade yuntekeb al budam beleṅ goke Al Kurunṅ niṅ igiṅ nurd uneyṅ hinayiṅ. ¹² Deṅ beleṅ al faranṅ yurd yurd meteṅ go teṅ hikeb Al Kurunṅyen alya bereya det kurunṅ amu heṅ hanṅyen gore yawarnayiṅ. Goyenbe go munṅ po moṅ. Deṅ faranṅ yurde hinayiṅ goke al budam Al Kurunṅ niṅ igiṅ wor po nurd uneyṅ hinayiṅ. ¹³ Deṅ beleṅ al faranṅ yurd yurd meteṅ go teṅ hikeb al hoyanṅ niṅ amanṅeṅ nurd yuneṅ haṅ gobe fudinde yeṅ nurdeb Al Kurunṅ turunṅ irnayiṅ. Irde Yesu Kristu niṅ yitiṅ mere igiṅ goyen fudinde yeṅbe gama irde haṅ, irde horatiṅde mel goya al hoyanṅ kurunṅ goya goyen faranṅ yurde haṅ goke al budam Al Kurunṅ turunṅ irnayiṅ. ¹⁴ Irde Al Kurunṅ beleṅ bunineṅ dirde igiṅ igiṅ dirde hi gobe kurunṅ wor po goyen mel gore keneṅbe deṅ ge amanṅeṅ nurd duneṅbe deṅ ge Al Kurunṅ gusunṅanṅ irde hinayiṅ. ¹⁵ Be, Al Kurunṅ beleṅ detmiṅ igiṅ damum moṅ duliṅ duneṅ hiyen gobe kurunṅ wor po gwahade kura yetek moṅ goke Al Kurunṅ igiṅ wor po nurde uneyṅ hitek!

10

Pol niṅ bulunṅ mat tagalde haṅ mar goke yiriṅ

¹ Be, deṅ haṅ bana goyen al kura beleṅ ne niṅ bulunṅ mat yeke mere momoṅmiṅ nurmiṅ. Meremiṅbe gahade: “Polbe neṅya henyaṅbe kafura dirde mere saṅiṅ ma dirde hiyen. Gega gisaw heṅbe asaṅdeb mere tareṅ po dirde hi,” yeṅ hanṅyen. Deṅ beleṅ ne niṅ gwaha yeṅ hanṅyen gega, ne Polbe Yesu Kristu beleṅ bekkeṅde igiṅ mat al mere yirde hinhin gwahade goyen po, ne wor matatiṅ goke mere direṅ tihim. ² Mel goreb neṅ gayen gake yeṅ, “Megen niṅ mata gama irde haṅ,” dineṅ hanṅyen. Niṅgeb kuṅbe denya gwaha yeṅ haṅ mar goya tumṅaṅ saba tareṅ po direṅ yeṅ nurde hime. Goyenbe gwaha dirtek ma nurde hime geb, go teṅ haṅ mata gobe yubul po tinayiṅ yeṅ gago eseṅ mere dirde hime. ³ Fudinde, neṅbe megen gar hite gega, Doyanṅ Al Kurunṅyen asogoya arde hityen gobe megen niṅ mar beleṅ arde hanṅyen gwahade ma arde hityen. ⁴ Fuleṅare niṅ detniniṅbe megen niṅ marte fuleṅare niṅ det gwahade moṅ. Hoyanṅ wor po. Fuleṅare

niñ detniniñbe Al Kurunyen sañiñ miñyañ geb, Al Kurunyen asogomde gasunđe niñ koya tareñ wor po gobe det gore igiñ upew urtek. ⁵ Niñgeb neñbe gore po megen niñ marte dufay kurayen kurayen goya yingey ge turuñ turuñ teñ tenya goyen walde pasi kerde hityen. Mata gwahade goreb Al Kurun nurd uney yeyya awalikde heñ heñ goyen pet teñ hanjen geb, gogo pasi kerde hityen. Irdeb dufay kurayen kurayen al binde forok yey hanjen goyen yad fere titney yirde Yesu Kristuyen dufay po gama irde hinayin yey yende yufukde po yerde hityen. ⁶ Irde deñ beleñ Al Kurunyen mere kenkela gama irde pasi heke gab meremiñ gama ma irde hañ mar goyen tumñañ mata gote murunjem yuney yuney niñ gitik titek.

⁷ Goyenpoga deñbe det hende hendem po yeneñ miñ ma bebak teñ hanjen. Niñgeb al kura yingey ge yey, “Neñbe Yesu Kristuyen al wor po,” yey nurde hañ, munañ neñ ge yeybe, “Mel gobe Yesu Kristuyen al wor po moñ,” yey hañ. Goyenbe mel goyen yingey ge yey, “Neñbe Yesu Kristuyen al wor po,” yey nurde hañ kenem neñ wor gwahade hañ yey nurd dunnayin. ⁸ Gobe Doyañ Al Kurun beleñ deñne yañ niryin gobe dufaytin yey ge tareñ irtin goyen buluñ ird ird niñ ma deñne yañ niryin, deñ goyen sañiñ dird dird niñ deñne yañ niryin geb, gago dineñ hime. Niñgeb deñne yañ niryin goke turuñ turuñ teñ hime goke memya ma hewey. ⁹ Ne asañ kañ heñyabe deñ beleñ asañne yeneñbe, “Pol beleñ kafura henañ yey asañ kañ duneñ hiyen,” yey ma nurd nunwoñ yey nurdeya kañ himyen. ¹⁰ Gobe al kura beleñ, “Polbe asañdeb mere tareñ wor po al beleñ nurde kandukney nurtek mat kañ hiyen. Gega diliñde deneñbe mere kenkela ma dirde hende hende po mere dirde hiyen,” yey hanjen geb, gago dineñ hime. ¹¹ Al gwaha yey hañ marbe neñ beleñ deñya ma heñ asañde kañ duneñ hityen mere gobe dilniniñde deneñ mohoñniniñde mere teñ hityen goya tuñande yey nurnayin.

¹² Neñbe al kura neñ nurhet nurhet teñ hañ marya awalik hetek ma dirde hi. Irde go mar goya heñ ganunbe igiñ, ganunbe buluñ yetek ma dirde hi. Mel gobe yingeyde dufay po gama irde al igiñbe gwahade gwahade, munañ al buluñbe gwahade gwahade yey nurdeb go hende huwarde yingeyde mata yeneñ hanjen geb, kukuwa wor po hitinjen hañ. ¹³ Goyenpoga neñbe nindiken ge mali mali turuñ turuñ ma teñ hityen. Al Kurun beleñ metey duntin goke po turuñ turuñ teñ hityen. Al Kurun beleñ metey duntin bana gonbe deñ hitte kuñ metey titek wor gon po hi geb, deñ hitte kuñ metey teñ hinhet goke turuñ turuñ teñ hityen. ¹⁴ Neñ beleñ Yesu Kristu niñ yitin mere igiñ goyen teñ deñ hitte kutirin gobe neñ beleñ epte ma kutekde ma kutirin. Deñbe neñ beleñ igiñ kuñ metey titekde po hinhan geb, gogo kutirin. ¹⁵ Niñgeb neñ ma kuñ metey titekde kuñ al hoyañ beleñ bikken metey titin goyen neñ beleñ metey titin yey turuñ turuñ ma teñ hityen. Gwaha titneybe Yesu Kristu niñ heken nurd nurd mata goyen kurun heñ hikeb neñ beleñ deñ bana heñ metey teñ hityen goyen wor kurun wor po hewoy yey nurde hityen. ¹⁶ Gogab naña hoyañ bana al kura beleñ metey miñ ma urtinde manañ igiñ kuñ Yesu niñ yitin mere igiñ goyen tagaltek. Gobe metey kura al hoyañ beleñ bikken miñ urtin go hende metey teñ goke turuñ turuñ titek ma dirde hi geb, gago dineñ hime. ¹⁷ Niñgeb al kura turuñ turuñ tiye yeybe Doyañ Al Kurun beleñ metey titin goke po gab turuñ turuñ tiyyey. ¹⁸ Gobe al kura goke igiñ inyen albe Doyañ Al Kurun po, al yingeybe epte ma yingey ge turuñ turuñ teñ hinayin geb, gago dineñ hime.

11

Polya usi aposelya

¹ Be, nebe deñ beleñ nurde muñ kura kukuwamney yara nurd nunnayin mat mere kura direñ tihim. Niñgeb goke ma nurdeb nubul tike mere tiyey. ² Be, Al Kurunbe alya bereyamin beleñ yey ge ma nurde det hoyañ niñ kuñ hikeb goke bin ar yey hiyen gwahade goyen po, ne wor deñ beleñ det hoyañ niñ po nurde hañ goke bene ar yey hi. Be, bere foney kura alya ma kuñ hitin gwahade goyen al kura mekerd uney hanjen gwahade goyen po, deñ goyen al unken Yesu Kristu po mekerd uney yey binja timirin. ³ Goyenpoga hanpaya wor po unyum usi dufay kurun miñyañ gore Ewa usi irke mata

bulunđe katyiņ gwahade goyen po, bitiņde mat fudinde wor po Yesu Kristu niņ nurde meter teņ hinhan goyen tubul teņ det hoyañ niņ naņkeney kuņ hinak yeņ kafuram nurde himyen. ⁴ Daniņ mere ga dineņ hime? Gobe al kura deņ hitte waņ neņ beleņ Yesu niņ momoņ dirtiriņ goyen ma momoņ dirdeb mere hoyañ momoņ dirde haņ gega, goke buluņeņ ma nurde igiņ yeņ haņ geb, gago dineņ hime. Irde Holi Spirit neņ beleņ dunteke tamiņ goyen moņ, mel gore hoyañ wor po dunke fudinde yeņ haņ. Yesu niņ yitiņ mere igiņ wor gwahade po, mel gore hoyañ wor po dinke igiņ yeņ nurde haņ. ⁵ Deņ hitte waņ saba hoyañ dirde haņ mar beleņ yiņgeņ ge yeņ, “Neņbe Yesuyen mere basañ mar aposel karkuwaņ, irde aposel hoyañ gote folek wor po,” yeņ haņ. Goyenpoga nebe mel gore epte ma fole nirtek haņ yeņ nurde hime. ⁶ Fudinde, nebe al beleņ nurde keņkela bebak titek mat mere teņ teņ al moņ. Gega nebe Al Kurunyen merebe keņkela wor po bebak teņ himyen. Neņbe gwahade teņ hityen goyen belneņ budam mat keņkela wor po dikala dirde hityen.

⁷ Be, nebe Yesu niņ yitiņ Al Kurunyen mere igiņ goyen deņ hitte tagalde hinhem gega, goke damu nirnayiņ ma dineņ hinhem. Gobe neb mata gwaha mat nigeņbe al deņnem moņ heņ deņbe al deņtiņ yaņ dirmewoņ yeņ nurdeb gogo teņ hinhem. Goyenbe go teņ hinhem gobe buluņ teņ hinhem yeņ nurde haņ? Moņ, gwahade moņ geb! ⁸ Nebe deņ ge teņ meter teņ hinhemyabe naņa hoyañde niņ sios beleņ farañ nurde hora nuneņ hinhan. Niņgeb nebe deņ farañ durd durd niņ teņbe mel gote hora kawe teņ hime yeņ nurde hinhem. ⁹ Irde deņya heņyabe det kuraņ nurdeb farañ nurnaņ yeņ gusuņaņ ma dirde hinhem. Gobe kadne yago Masedonia naņare niņ Yesuyen alya bereya kura beleņ det kuraņ amu heņ hinhem goyen nunamiņ geb, deņ supahaktiņde kanduk ma yerde hinhem gogo. Niņgeb deņya hinhetya farañ niņ gusuņaņ ma dirde hinhem gwahade po, kame wor supahaktiņde kanduk kura ma kerde heņ. ¹⁰ Niņgeb supahaktiņde kanduk kura ma kerde himyen goke turuņ turuņ teņ himyen goyen deņ haņ Akaia naņa bana goņ niņ al kura beleņ epte ma utaņ nirnayiņ. Yesu Kristuyen mere fudindebe ne bana hi geb, fudinde wor po yeņ hime. ¹¹ Ga yeņ hime gabe deņ ge amaneņ ma nurde duneņ hime geb, gago yeņ hime? Moņ! Al Kurunbe ne beleņ deņ ge amaneņ nurde duneņ hime goyen keņkela nurde hi!

¹² Nebe teņ himyen gwahade po murunġem moņ meter teņ heņ. Gogab al kura yiņgeņ ge yeņ, “Neņbe Pol meter teņ hi gwahade po teņ hite,” yeņ al momoņ yirde yiņgeņ ge turuņ turuņ teņ teņ belneņ niņ naņkeney haņ mar gote beleņmiņ pet tiyeņ. ¹³ Goyenbe daniņ gwaha tiyeņ? Gobe go mar gob usi aposel, al usi yird yird meter teņ haņ mar, irde al diliņde Yesu Kristuyen aposel fudinde yeņ denwoņ yeņ nurde usi mata teņ haņ mar geb, gogo yiņgeņ ge turuņ turuņ teņ teņ beleņmiņ pet tiyeņ. ¹⁴ Satan wor igiņ yiņgeņ Al Kurunyen miyoņ tareņmiņ turuņ yaņ goyen fakunġe heņ al diliņde forok yiyyeņ geb, usi aposel gore usi mata teņ haņ gobe det tiņeņ moņ. Niņgeb goke kukuwamneņ ma nurde hime. ¹⁵ Niņgeb Satan gote meter mar gore al diliņde mata huwak niņ meter teņ haņ mar yeņ denwoņ yeņ nurde usi mata teņ hanyen goke hurkunġat ma teņ himyen. Matamiņ gote murunġem buluņbe nalu funaņde yeņ tetek go po tenayiņ.

Polbe kanduk yeneņ hinhin goke amañ hirin

¹⁶ Be, sopte momoņ direņ tihim: deņ haņ bana goyen al kura ne niņ yeņ, “Polbe kukuwa,” ma yeņ hinayiņ. Goyenbe kukuwa yeņ nennayiņ goyen wor igiņ. Gote merem moņ geb, ne kukuwa al gare nigeņ ge muņ kura turuņ turuņ tiyeņ goke buluņeņ ma nurd nunnayiņ. ¹⁷ Ga dineņ hime gabe Doyañ Al Kurun beleņ mere nuntiņ goyen ma dineņ hime. Nebe deņ beleņ kukuwa al nineņ haņ gwahade goyen po, kukuwa al heņbe gago nigeņ ge turuņ turuņ teņ hime. ¹⁸ Al budam wor po megen niņ mata gama irde yiņgeņ ge turuņ turuņ teņ hanyen geb, ne wor gwaha tiyeņ. ¹⁹ Deņbe dufay wukkekniniņ yaņ yeņ nurde haņ. Gega kukuwa mar pel yirtekdebe go mar goke buluņeņ ma nurde haņ geb, deņ wor kukuwa wor po! ²⁰ Deņbe al kura beleņ meter marmiņ dulneņ dirde inġogaha dirde haņ goke buluņeņ ma nurde hanyen. Irde usi dirde dettiņ komkom heņ, dapņa

dirneḡ yara dirde ulunḡtiḡyan seḡ durde hanḡyen gega, goke bulunḡ ma nurde hanḡyen. ²¹ Neḡbe saḡiḡniniḡ miḡmoḡ geb, deḡ beleḡ mata gwahade teḡ hanḡyen gwahade ma teḡ hityen goke memyak nurde hime!

Goyenpoga al kura metenḡmiḡ goke turuḡ turuḡ tiyyenḡbe ne wor igiḡ metenḡne goke turuḡ turuḡ tiyenḡ. Mere dirde hime gabe sopte kukuwa yara heḡ mere dirde hime geb, ne niḡ yeḡ, “Yeḡbe al gwahade go,” yeḡ nurdeya ga merene nurnayiḡ. ²² Mel gobe yiḡgeḡ ge yeḡ, “Neḡbe Hiburu mar,” yeḡ haḡ? Be, ne wor Hiburu mar al. Irde Israel mar yeḡ haḡ? Gwahade kenem ne wor Israel niḡ al. Irde Abrahamyen asem weḡ yeḡ haḡ? Ne wor Abrahamyen asem geb. ²³ Irde mel gore Yesu Kristuyen metenḡ mar yeḡ haḡ? Ne wor Yesu Kristuyen metenḡ al gega, mel gote folek wor po. Ga dineḡ hime gabe kukuwa al beleḡ yeḡ hi yara dineḡ hime gega, fudinde dineḡ hime! Ne tareḡ po metenḡ teḡ himyen gobe yende folek. Irde metenḡ teḡ teḡ goke wawuḡ budam koyare hinhem gega, mel gobe wawuḡ budamde moḡ. Irde al beleḡ wawuḡ budam mununḡ hike soḡ soḡ kamde hinhem gega, mel gobe gwahade ma hinhan. ²⁴ Wawuḡ siptesonḡnde al beleḡ nukuḡ Yuda mar diliḡde nerke Yuda mar beleḡ kaḡde wawuḡ 39 gayen nusulak nirke soḡ kammiriḡ. ²⁵ Irde wawuḡ karwore Rom mar beleḡ nukuḡ nukware mununamiḡ. Wawuḡ kurabe hora po mununamiḡ. Irde wawuḡ karworebe hakwa buluḡ hekeb soḡ kammiriḡ. Irde naḡkahal unḡkurenḡya wawuḡ unḡkurenḡya maybare hinhem. ²⁶ Nebe naḡa kurayaḡ kurayaḡ kuḡ heḡyabe fe beleḡ soḡ nade hinhan. Irde al gasa yirniḡ yirniḡ yirde kawe yirde hanḡyen mar beleḡ mununke soḡ soḡ kamde hinhem. Irde miḡniniḡ unḡkurenḡ Yuda mar beleḡ mununke soḡ soḡ kamde hinhem. Al miḡ hoyan beleḡ wor gwahade po nirde hinhan. Taunyaḡ heḡ, kurareb sawsawa po kuruḡ naḡa bana heḡ, kurareb makaḡ alare heḡbe soḡ kamde hinhem. Irde al kura Yesu nurd unḡeḡ hite usi teḡ haḡ mar gore buluḡ nirke soḡ kamde hinhem. ²⁷ Nebe metenḡ kuruḡ po teḡ ulne misiḡ kuruḡ po kateḡ hinhem. Irde binderenḡ kanduk forok yeḡ hike wawuḡ kayaḡ teḡ himyen. Irde kurarebe biḡgeya feya niḡ kamde himyen. Irde kurarebe biḡge miḡmoḡ kuḡ himyen. Irde kurareb ulne umḡam moḡ geb, meḡe niḡ soḡ kamde hinhem. ²⁸ Kanduk kuruḡ yeneḡ hinhem go hendebe Yesuyen alya bereya sios kuruḡ goke mananḡ dufay heḡbe hugiḡenḡ kandukḡenḡ wor po nurde himyen. ²⁹ Mel goyen kura yul yekeb ne wor yul yeḡ himyen. Irde al kura mata buluḡde katkeb goke bene misiḡ wor po nurde himyen.

³⁰ Munanḡ det kura goke turuḡ turuḡ tiye yewenḡbe tareḡnem moḡ goyen kawan ird ird det goke po gab turuḡ turuḡ teḡ heḡ. ³¹ Doyaḡ Al Kurunḡniniḡ Yesu Naniḡ Al Kurunḡbe neḡ beleḡ hugiḡenḡ turuḡ irde hitek al. Yeḡ beleḡ po gab mere dirde hime gayen usi yeḡ ma nurde hi. ³² Ne Damaskus taunde hinhemyabe gor niḡ doyaḡ al kuruḡ Aretasyen metenḡ al beleḡ nad fere nire yeḡ fulenḡa marmiḡ hulyanḡ yirke nawarniḡ yeḡ taun gote hora koya kuruḡ gote yamere pet tiyamiḡ. ³³ Goyenpoga kadne beleḡ koya kuruḡ hende hoyan goyen yameḡde mat tiri bana nerde hulyanḡalde palgir nirke siḡare kateḡ busaharmiriḡ.

12

¹ Be, kanduk kuruḡ bana hinhem goke tagalde turuḡ turuḡ teḡ hime gayen hendeḡ hoyan niḡ wor sopte turuḡ turuḡ tiyenḡ tihim. Gwaha tiyenḡ goke det igiḡ kura ma tewenḡ gega, mata kura yuwarwarte yeneḡ himyen irde Doyaḡ Al Kurunḡ beleḡ det banare hitiḡ nikala nirde hiyen goke tagalde turuḡ turuḡ tiyenḡ. ² Be, Yesu Kristu niḡ dufaymiḡ saḡiḡ irtiḡ al kura goyen nurde unḡeḡ himyen.* Al gobe dama 14 kuriḡ imoyenter Al Kurunḡyen gasunḡde wor po Doyaḡ Al Kurunḡ beleḡ teḡ hurkuriḡ. Goyenbe al mata go tiyyiḡ gobe fudinde hagenḡ mananḡ hurkuriḡ ma toneḡ po hurkuriḡ gobe bebakkenḡ ma nurde hime. Al Kurunḡ po ga nurde hi. ³ Goyenbe dinhem gwahade po, al goyen Al Kurunḡ beleḡ gasunḡmiḡ igiḡ muḡ wor pore gor teḡ hurkuriḡ gobe fudinde yeḡ nurde hime. (Goyenpoga hagenḡ mananḡ hurkuriḡ ma toneḡ po hurkuriḡ gobe bebakkenḡ ma nurde hime. Al Kurunḡ po ga nurde hi.) ⁴ Be, gor det nuryiḡ gobe merere gwahade kura yetek moḡ goyen nuryiḡ. Irdeb mere gobe al beleḡ epte ma tagaltek goyen nuryiḡ. ⁵ Niḡgeb nebe al gwahade goke

* 12:2: Al gabe Pol beleḡ yiḡgeḡ ge yeḡ hi.

gab turuḅ turuḅ tiyeḅ. Gega nigeḅ gebe epte ma gwaha tiyeḅ. Munaḅ gwaha tiye yeḅbe tareḅnem moḅ goke po gab turuḅ turuḅ tiyeḅ. ⁶ Niḅgeb nigeḅ ge turuḅ turuḅ tiye yeweḅ gega, al kura beleḅ goke kukuwa heḅ hi yeḅ ma nennayiḅ. Gobe mere fudinde po tiyeḅ geb, gago dibeḅ hime. Moḅgo nigeḅ ge turuḅ turuḅ tiyeḅ goyeḅ po nurdeb mataneḅ mereneḅa yeneḅbe ne gayeḅ al gwahade yeḅ nurtiḅyeḅ haḅ goyeḅ pel irde deḅne isaḅ wor po henak yeḅbe nigeḅ ge turuḅ turuḅ ma tiyeḅ.

⁷ Goyeḅpoga Doyaḅ Al Kuruḅ beleḅ nikala niriḅiḅ gobe igiḅ wor po, irde det hoyeḅ fole wor po yirḅiḅ geb, moḅgo goke yiḅgeḅ ge turuḅ turuḅ tiyeḅkeḅ yeḅbe garbam buluḅ kura ulner tubul tike hiyeḅ. Garbam gobe Satanyeḅ hulyeḅ al yara heḅ ulne misiḅ kuruḅ wor po nuneḅ hiyeḅ. ⁸ Nebe garbam goyeḅ Doyaḅ Al Kuruḅ beleḅ teḅ siḅa irwoḅ yeḅ wawuḅ karwore gayeḅ gusuḅaḅ irde eseḅ mere irmiriḅ. ⁹ Gega yeḅ beleḅ wol heḅbe, “Tareḅgem moḅ heḅ hayeḅ goyarebe tareḅne keḅkela wor po forok yeḅ hiyeḅ. Niḅgeb bunibeḅ girde igiḅ giḅ girde himyeḅ gobe ge hitte kuruḅ wor po hi geb, garbam goke gusuḅaḅ ma niraḅiḅ,” ninyiḅ. Niḅgeb mata damibeḅbe saḅiḅ ma heḅ himyeḅ goke gab amaḅ hende turuḅ turuḅ tiyeḅ. Gogab Yesu Kristuyeḅ tareḅ goyeḅ ne bana hiyeḅ. ¹⁰ Gwahade geb, Yesu Kristu niḅ teḅbe kanduk kuruḅ yeneḅ himyeḅ goke amaḅ heḅ himyeḅ. Mata damibeḅ tareḅ ma heḅ himyeḅ, al beleḅ sukal nirde haḅyeḅ, det niḅ amu heḅ meteḅeḅ wor po nirde hiyeḅ, irde al beleḅ buluḅ buluḅ nirde haḅyeḅ gega, amaḅ heḅ himyeḅ. Gobe saḅiḅ ma hemekeḅ yeḅ beleḅ tareḅ nirde hiyeḅ geb, gogo amaḅ heḅ himyeḅ.

Polbe Korin niḅ mar tareḅ yird yird niḅ nuryiḅ

¹¹ Be, mere kukuwam mat tihim gabe dindikeḅ tikeḅ mere gago tihim. Nebe al mali deḅnem moḅ gega, usi mar beleḅ yiḅgeḅ ge yeḅ, “Neḅbe aposel karkuwaḅ. Aposel hoyeḅ gote foleḅ,” yeḅ haḅyeḅ mar gore epte ma fole nirkteḅ hime. Niḅgeb ne turuḅ nirkteḅ marbe fudinde deḅ gogo gega, gwaha ma teḅ haḅyeḅ. ¹² Nebe deḅ beleḅ ne gayeḅ aposel fudinde yeḅ neneḅ bebak tinayiḅ yeḅ mata tiḅeḅ turuḅ yaḅ Al Kuruḅ beleḅ po ga forok yirkteḅ goyeḅ budam forok yirde hinheḅ. Kanduk bana hinheḅ gega, goke mukku ma teḅ goya goya saḅiḅ po huwarde hinheḅ. ¹³ Niḅgeb naḅa hoyeḅde niḅ sios goke meteḅ teḅ himyeḅ gwahade goyeḅ po, deḅ ge wor gwahade po teḅ himyeḅ. Goyeḅpoga det uḅkureḅ kura gwaha ma timiriḅ gobe faraḅ niḅ gusuḅaḅ ma dirmiriḅ. Niḅgeb faraḅ nurd nurd niḅ gusuḅaḅ ma dirmiriḅ goyeḅ buluḅ dirmiriḅ yeḅ nurde haḅ kenem halde nunnayiḅ!

¹⁴ Be, gayeḅterbe igiḅ deḅ hitte kuḅ deneḅ yeḅ nurde hime. Gayeḅter kumekeḅ wawuḅ karwo hiyyeḅ. Gega kuḅbe faraḅ nurnaḅ yeḅ kanduk kura supahaktibeḅ ma kereḅ. Gobe det yawarmewoḅ wor po yeḅ nurde himyeḅ gobe meḅgeḅ niḅ det moḅ, deḅ al gogo po geb, gago dibeḅ hime. Fudinde, diriḅ beleḅ miliḅ naniḅ faraḅ yurd yurd niḅ hora ma yerde haḅyeḅ. Miliḅ naniḅ beleḅ gab diriḅmiḅ ge nurdeb gwaha teḅ haḅyeḅ. ¹⁵ Niḅgeb detne kura hikeḅ tumḅaḅ yade gore po faraḅ dureḅ. Gore epte moḅ kenem deḅ ge teḅ kameḅ wor igiḅ yeḅ nurde hime. Goyeḅbe deḅ ge amaḅeḅ nurd duneḅ tebaḅ dirde himekeḅ goke igiḅ ma nurde neḅ ge buluḅeḅ nurd duneḅ haḅ? Gobe kukuwameḅeḅ wor po!

¹⁶ Deḅbe gwaha teḅ haḅ gega, neb haḅkapya deḅya heḅyabe supahaktibeḅ kanduk kura ma yerde hinheḅ gobe fudinde wor po. Goyeḅpoga al kura beleḅ ne niḅ yeḅ, “Polbe usi dufaymiḅ kuruḅ wor po, irde usi dirde detḅiḅ yade hinhiḅ,” yeḅ haḅ. ¹⁷ Ne beleḅ usi dirde samuḅtiḅ yaware yeḅ hulyeḅ alne kura teḅ kermeke kuḅ samuḅtiḅ kura yawariḅ? Hubu wor po! ¹⁸ Nebe Taitus teḅ kermeke deḅ hitte kuriḅ. Goya goyeḅbe kadne kura Yesu nurd unḅiḅ al wor Taitusya tumḅaḅ yad yermeke kwaryum. Be, Taitus beleḅ kuḅbe usi dirde samuḅtiḅ kura yawariḅ? Hubu wor po! Yeḅya neyabe mata uḅkureḅ po teḅ haryeḅ, irde dufay uḅkureḅ po kerde gama irde haryeḅ goyeḅ go ma nurde haḅ?

¹⁹ Be, kadne yago, asaḅ gayeḅ kapyeḅ heḅ neḅ ge yeḅbe, “Polya kadomyabe ulibeḅ mere forok yetek goyeḅ pet teḅ teḅ ge asaḅ gago kayhaḅ,” yeḅ nurde dunnayiḅ? Moḅ, gwahade moḅ. Neḅbe Yesu Kristu nurd unḅiḅ mar beleḅ Al Kuruḅ diliḅ mar mere teḅ haḅyeḅ gwahade po, mere dirde hite. Irde neḅ meteḅ teḅ hityeḅ kuruḅ gobe deḅ tareḅ

dird dird niŋ meterŋ teŋ hityen. ²⁰ Be, nebe deŋ goyen al gwahade hewoŋ yeŋ nurdeya deŋ hitte kweŋ gega, moŋgo ne nurenŋ gwahade ma denenŋ yeŋ goke kafura heŋ hime. Irde deŋ beleŋ ne gayen al gwahade hewoŋ yeŋ nurde haŋ gega, kumekeb gwahade ma nennayinŋ goke kafura heŋ hime. Deŋ haŋ bana goŋbe kadom mohonŋde teŋ, al kura kadom iginŋ mat hike yenenŋ goke iginŋ ma nurde, bearar teŋ, kudinŋ mata teŋ, sukal yirde, kadomde mere momoŋ iginŋ moŋ goyen tagalde tukunŋ, yinŋgeŋ ge turuŋ turuŋ teŋbe keperd keperd mata goyen buluŋ irde haŋ daw yeŋ nurde kafura heŋ hime. ²¹ Kame deŋ hitte sopte kuŋ saba dirmeke Al Kuruŋ beleŋ deŋnem moŋ niryenŋ yara deŋ beleŋ merene pel irnayinŋ yeŋ kafura heŋ hime. Irde bikkeŋ mata wukkeŋ moŋya leplep matayabe dufay buluŋ gama ird ird mataya teŋ hinhan mar budam Yesu niŋ dufayminŋ tareŋ iraminŋ gega, mata buluŋminŋ go ma yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ ma hekeb goke bene misinŋ wor po nirde hi.

13

Mere funaŋ

¹ Be, gayenter sopte deŋ hitte kumekeb wawuŋ karwo hiyyenŋ. Irdeb, “Al kura merem yaŋ ireŋ yeŋbe al gote merebe fudinde yetek al irawa ma karwo gwahadem yaŋ hinayinŋ,” yeŋ hanŋyen goyen po gama irde deŋya gabu heŋ kanduknininŋ kuruŋ goyen yuŋkurenŋ yuŋkurenŋ sope irtek yeŋ nurde hime. ² Nebe hanŋkapyo wor po deŋ hitte kuŋ go kamereb sopte kuŋ mata buluŋtinŋ goke saba dirde hayhay dirmirinŋ. Niŋgeb deŋya nenŋya tumŋaŋ ma hite gayenter wor sopte gahade hayhay dirde hime. Hayhay dirde hime gabe deŋ po moŋ, al hoyoŋ kura deŋya tumŋaŋ haŋ mar goyen wor hayhay yirde hime. Merenebe gahade: kame sopte deŋ hitte kuŋ mata buluŋ gwahade po teŋ haŋ marbe go ma yenenŋ wasak tiyenŋ. ³ Yesu Kristu beleŋ mere nirke basaŋ heŋ mere dirde himyen goyen fudinde ma usi niŋ gusuŋaŋ nirde haŋ geb, keŋkela po dikala direŋ. Yesu Kristube matatinŋ sope yire yeŋbe mali mali ma sope yiryenŋ, deŋ kafura hetek mat saŋinŋ po sope yiryenŋ. ⁴ Fudinde, yeŋbe al po heŋ tareŋ miŋmoŋ hirinŋ geb, kuruse hende mayke kamiŋ. Gega Al Kuruŋ beleŋ tareŋminŋde sopte isaŋ hirinŋ. Yesube al heŋ tareŋ miŋmoŋ hirinŋ gwahade po, neŋ wor saŋinŋninŋ miŋmoŋ. Gega Al Kuruŋyen tareŋde Yesuya heŋbe matatinŋ sope yird yird meterŋbe saŋinŋ po titek.

⁵ Be, dufaytinŋ Yesu Kristu niŋ tareŋ irtinŋ goyen saŋinŋ po tanarde mata teŋ haŋ ma dahade goyen dindikeŋ keŋkela yenenŋ hinayinŋ. Yesu Kristube deŋya haŋ goyen go ma nurde haŋ? Ma nurde haŋ kenem deŋbe soŋ wor po hitinŋ mar geb! ⁶ Gega deŋ beleŋbe neŋ gayen kura muŋ soŋ ma hitinŋ goyen denenŋ bebak tinayinŋ yeŋ nurde goke doyaŋ heŋ hime. ⁷ Neŋbe deŋ beleŋ mata buluŋ kura ma tinayinŋ yeŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hityen. Gega gwahade gusuŋaŋ irde hityen gobe deŋ ge meterŋ iginŋ po teŋ hinhet goyen al yikala yirenŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hityen moŋ. Gwaha titŋeŋbe neŋ meterŋ teŋ hityen gayen iginŋ moŋ yeŋ al beleŋ yennayinŋ goke ma nurdeb deŋ goyen mata huwak teŋ teŋ ge po Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hityen. ⁸ Gobe mere fudinde asogo ird ird niŋ epte ma mata kura titek, irde mere fudinde goke po meterŋ titek niŋgeb, gago dineŋ hime. ⁹ Neŋbe tareŋninŋ miŋmoŋ hiteke deŋbe tareŋ heŋ haŋ goke amaŋeŋ nurde hityen. Irde deŋ goyen mata huwak po teŋ matatinŋde buluŋ kuram moŋ hinayinŋ goke Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hityen. ¹⁰ Goke teŋbe deŋya gisaw gisaw himeya gayenter asaŋ gago kaŋ hime. Gogab asaŋne keneŋ mata buluŋtinŋ yubul tinayinŋyen geb, kame deŋ hitte kuŋ matatinŋ sope yire yeŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ saŋinŋminŋ nuntinŋ go hende hitem po ma mere direŋ. Be, tareŋ nunyinŋ gobe deŋ tareŋ dird dird niŋ nunyinŋ, buluŋ dird dird niŋ ma nunyinŋ.

¹¹ Be, kadne yago, mere ga pasi ireŋ tihim geb, iginŋ po teŋ hinayinŋ. Mata buluŋtinŋ sope yird yird niŋ kurut yeŋ hinayinŋ. Gwaha teŋ hinayinŋ yeŋ eseŋ mere dirhem gayen dufay heŋ hinayinŋ. Irde kadomde mere nurd gunenŋ teŋ hinayinŋ. Irde bitinŋ kamke kadtinŋya awalikde hinayinŋ. Irde deŋ goyen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde dunenŋbe bitinŋ yisikamde hiyen al Al Kuruŋ gobe deŋya hiwoŋ yeŋ nurde hime. ¹² Irde Al Kuruŋ dilinŋde

wukkej dinyej mat kadam gargar gird tej hinayij. ¹³ Al Kurunyen alya bereya gar hañ mar tumñaj deñ ge dufay heñ hañ goyen momoj yirayij ninkeb gago momoj dirde hime.

¹⁴ Be, Doyañ Al Kuruj Yesu Kristu beleñ buniñej dirde igij igij dirde hiwoj. Irde Al Kuruj beleñ deñ goyen bubulkunje wor po yej nurde duneñ hiwoj. Irde Holi Spirit beleñ deñ kuruj goya tumñaj awalikde hiwoj yej gusuñaj yirde hime. Gog po.

Galesia Galesia nanjare nin Yesuyen alya bereya hitte Pol belej asanj kayyin

¹⁻² Ne Pol belej deŋ Yesu Kristuyen alya bereya Galesia nanjare haŋ goyen goke teŋ asanj gago kaŋ hime. Kadne yago neya hite mar gare manaj tumŋaŋ deŋ ge nurde haŋ geb gago momoŋ dirde hime. Ne Yesuyen mere basaŋ al aposel himiriŋ gabe megen nin al kura belej ma meteŋ gayen nunamiŋ. Hubu wor po! Gwahade yarabe Yesu kamke isaŋ hiriŋ al Nanniniŋ Al Kurunja Yesuya belej huljaŋ nirke meteŋ gago teŋ himyen. ³ Be, asaŋ ga kaŋ heŋyabe Adoniniŋ Al Kurunja Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristuya belej bunineŋ dirde igiŋ igiŋ dirde bitiŋ yisikamke igiŋ hiwoŋ yeŋ nurde hime. ⁴ Yesu gobe Adoniniŋ Al Kurunjen dufay po gama irdeb mata buluŋ kurun gayenter forok yeŋ haŋ gayen bana mat dawareŋ yeŋbe mata buluŋniniŋ ge teŋ yinŋeŋ ge ma nurde kamiŋ. ⁵ Niŋgeb fudinde wor po, Al Kurun po ga hugineŋ deŋem turun jaŋ irde hitek.

Mere igiŋ Yesu niŋ yitiŋbe unjuren po

⁶ Be, deŋbe Yesu Kristu belej bunineŋ dirke Al Kurun belej Satan haniŋde mat dawareŋ yeŋ hoy dirde yende dirneŋ weŋ diriŋ. Gega dahade niŋgeb gwaha diriŋ al goyen bemel po harhoktiŋ unej saba hoyaŋ wor po gama irde haŋ? Nebe matatiŋ goyen nurdeb deldol wor po irmiŋ. ⁷ Mere hoyaŋ gobe Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen moŋ po. Fudinde wor po, al kura belej mere hoyaŋ goyen tawaŋ saba dirde dufaytiŋ wabuŋ yurde haŋ. Irdeb Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen buluŋ irniŋ yeŋ kurut yeŋ haŋ. ⁸ Goyenpoga Yesu niŋ yitiŋ mere neŋ belej saba dirtiriŋ goyen al kura belej epte ma tigiri teŋ hoyaŋ mat tagalyeŋ! Neŋbe Al Kurunjen dirneŋ weŋ gega, neŋ bana al kura belej gwaha titekbe mata buluŋniniŋ goke teŋ Al Kurun belej dade kak alare demeyke gor hugiŋ hitek. Al Kurunjen miyoŋ wor gwahade po. ⁹ Ne belej hakot saba gwahade po yimiriŋ goyen haŋka gago sopte dineŋ tebaŋ dirhem: Yesu niŋ yitiŋ mere goyen haŋkapyo nurde fudinde yamiŋ gega, al kura hoyaŋ mat saba diriŋ al gobe Al Kurun belej teŋ kak alare temeyke gor hugiŋ hiwoŋ yeŋ nurde hime. ¹⁰ Ne ga yeŋ hime gabe al belej turun nirnaŋ yeŋ ma yeŋ hime. Hubu wor po! Nebe Al Kurun belej igiŋ nini yeŋbe gago yeŋ hime. Al megen niŋ belej moŋ! Munaŋ al belej turun nirnaŋ yeŋ kurut yeŋ hime manhan Yesu Kristuyen meteŋ al fudinde ma hemewoŋ.

Al Kurun belej Pol hoy iriŋ

¹¹ Be, kadne yago, mere direŋ tihim gayen miŋ keŋkela nurnaŋ ko. Yesu niŋ mere yitiŋ momoŋ dirmiriŋ gobe al belej ma teŋ forok irtiŋ. ¹² Mere gobe al kura hitte ma timiriŋ. Irde al belej ma saba nirtiŋ, Yesu Kristu yinŋeŋ po saba nirde nikala niriŋ. ¹³ Hakot Yuda marte tikula keŋkela po gama irde mata teŋ hinhem gobe bikkeŋ nurde pasi haŋ. Irdeb Yesuyen alya bereya Al Kurunjen sios goyen buluŋ buluŋ wor po yirde daha mat kura mel goyen pasi po yire yeŋ kurut yeŋ hinhem go manaj nurde haŋyen gogo. ¹⁴ Nebe asininiŋ yagot tikula keŋkela wor po gama irde heŋbe kahaŋne kadne fole wor po yirde hinhem. Irde tikula go po keŋkela gama irtek wor po yeŋ nurde hinhem. ¹⁵⁻¹⁶ Gega Al Kurun belej kawaŋ ma himiriŋya po, “Kamebe meteŋne tiyyeŋ,” yeŋ basiŋa niriŋ niŋgeb, gago bunineŋ nirde igiŋ igiŋ nirde hoy niriŋ. Irdeb ne niŋ yeŋ, “Yeŋ belej gab Urne Yesu niŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyaŋ hitte kuŋ momoŋ yirde tukuyeŋ,” yeŋbe Urmiŋ nikala nird nird niŋ wilakneŋ nuryiŋ. Irkeb Al Kurun belej gwaha niriŋ goya goyen po al kura hitte kuŋ daha tiyeŋ yeŋ gusuŋaŋ ma irmiriŋ. ¹⁷ Irde al yeŋ wa Yesuyen mere basaŋ mar heŋ Yerusalem taunde hinhan goyen hurkuŋ yeneŋbe yeŋ hitte mat dufay kura ma timiriŋ. Gwaha titreŋbe goyare po Arebia nanjare kuŋ goŋ hinhem. Irde gab mulgaŋ heŋ Damaskus taunde kumiriŋ. ¹⁸ Be, Arebia nanjare mat kuŋ Damaskus taunde himeke kuŋ kuŋ dama karwo hubu hekeb Pita kene yeŋ Yerusalem hurkuŋbe

naña fay 15 gayen gor yeyya hinaryum. ¹⁹ Gega gorbe Yesuyen mere basañ mar hoyañ kura ma yinmiriñ. Yems, Doyañ Al Kuruñniniñde kuliñ po ga kinmiriñ. ²⁰ Mere ga dineñ hime gabe fudinde wor po. Al Kuruñbe nurde hi. Usi ma dirde hime. ²¹ Be, Yerusalem matbe Siria nañare kuñbe gor mat Silisia nañare kumiriñ. ²² Niñgeb go nalure goyenbe Yesu Kristuyen alya bereya sios Yudia nañare hinhan gobe neya kura awalik heñ ne niñ yey al gobe gwahade hiyuñ yey ma nurde nuneñ hinhan. ²³ Al mohoñde po, “Al gar hakot muduneñ buluñ buluñ dirde Yesu niñ dufaymiñ sañiñ ird ird saba buluñ ire yey kurut yey hinhin al gobe Al Kuruñ niñ biñ mulgañ hekeb Yesu niñ tagalde hi,” yeke goyen po nurde hinhan. ²⁴ Goyenbe mel gobe nere mere momoñ go nurdeb Al Kuruñ turuñ iramiñ.

2

Yesuyen mere basañ mar beleñ Polyen metey goyen goke igiñ nuramiñ

¹ Be, Yerusalem taun tubul timiriñ goyen dama 14 kamereb tebañ mulgañ heñ Banabasya Yerusalem hurkaryum. Goyarebe Taitus manañ teñ hurkaryum. ² Yerusalem hurkumiriñ gobe Al Kuruñ beleñ po ninkeb goyen gama irde hurkumiriñ. Irdeb mere igiñ Yesu niñ yitiñ goyen Yuda mar moñ hitte tagalde hinhem goyen Yerusalem niñ Yesuyen alya bereyat doyañ mar momoñ yirmiriñ. Gega al buda kuruñ diliñde ma momoñ yirmiriñ. Moñgo metey teñ himyen goya kame metey teñ heñ goyena dufay hoyañ miñyañ mar beleñ nurde buluñ irnayiñ yey kafura heñbe gogo Yesuyen alya bereya gote doyañ mar po yinmiriñ. ³⁻⁴ Gega goya goyenbe al kura Yesu Kristu gama irhet usi teñ hinhan mar beleñ neñ gabu irtiriñ bana goñ wayamiñ. Irde Taitus neya hinaryum goyen Grik al keneñbe, “Yuda marte tikula gama irde guba ma yiyyeñbe epte ma Al Kuruñyen diriñ hiyyeñ,” yamiñ. Gega Yerusalem taunde niñ Yesuyen alya bereyat doyañ mar kura beleñ Taitus go guba yey yey ge pakku ma iramiñ. Goyenpoga Yesu gama irhet usi teñ hinhan mar gobe Yuda marte tikula tubul teñ Yesu po gama irde hinhet goyen daha mat kura nurde merem yañ yirniñ yey wañ mere nurniñ watiñ yara tiyamiñ. Dufaymiñdebe neñ Yuda marte tikula tubul titiñ goyen sopte gama irnayiñ yey dumulgañ teñ tikula kanduk wor po gote yufuk bana dukuniñ tiyamiñ. ⁵ Gega neñ karwobe gwaha titekbe kame deñ manañ nurdeb Yesu niñ yitiñ mere fudinde goyen keñkela po gama irde hinayiñ yeybe usi mar gote dufaymiñ goyen ma gama irtiriñ.

⁶ Irkeb gor niñ Yesuyen alya bereyat doyañ mar, al beleñ karkuwañniniñ yey palap yirde hinhan mar goyen manañ Yesu niñ al saba yirde hinhem goke mere ma tiyamiñ. Hubu wor po! (Be, doyañ mar ma al mali goyen Al Kuruñ diliñdebe tuñande po yeneñ hi. Al Kuruñbe al uliñ siñare gayen ma yeneñ hiyen. Dufaymiñ biñde goyen yeneñ hiyen. Niñgeb ne manañ gwahade po nurde himyen.) ⁷⁻⁸ Be, Yesu niñ mere fudinde tagalde hinhem goke doyañ mar gore mere hoyañ kura ma po tiyamiñ. Irdeb Pita beleñ Yesuyen mere basañ al heñ Yuda mar bana metey teñ hikeyabe Al Kuruñ beleñ farañ urde hinhin gwahade goyen po, ne beleñ Yuda mar moñ bana Yesuyen mere basañ al heñ metey teñ hinhemya wor Al Kuruñ beleñ farañ nurde hinhin goyen nuramiñ. Niñgeb Al Kuruñ beleñ Yuda mar niñ Pita inyiñ gwahade goyen po ne wor al miñ hoyañ bana kuñ Yesu niñ saba tagalayiñ yey metey nunyiñ goyen mel gore nurde bebak tiyamiñ. ⁹ Irdeb Yesuyen alya bereyat doyañ mar karkuwañ yey nurde yuneñ hinhan al karwo, Doyañ Al Kuruñniniñde kuliñ Yemsyabe kadom warañ Pitaya Yonya gore fudinde Al Kuruñ beleñ bunineñ nurde igiñ igiñ nirde hinhin goyen bebak tiyamiñ. Irdeb neya Banabasyabe yende metey kadom yey nurde duneñbe awalik hiniñ yey handerer danarde amañ amañ diramiñ. Irdeb, “Banabasya geyabe Yuda mar moñ bana kuñ metey tiriryey, munañ neñbe Yuda mar bana metey teñ hitek,” dinamij. ¹⁰ Irdeb, “Al bunineñ det miñmoñ farañ yurd yurd niñ po gab bitiriñ sir ma yiriryey,” dinamij. Goyenbe ne wor mata gwahade po timewoñ yey nurde hinhem.

Pita beleñ soñ hiriñ

¹¹ Be, kurare kurab Pita go Antiok taunde wayyinj. Yenya neyabe Al Kurunyen meter unjkuren goyen po ten haryen gega, mata kura Al Kurun diliŋde bulun mat ten hike kenen igin ma nurdeb kenkelak po kimiŋ mat inmirinj. ¹² Mata bulun tiyyinj gobe gahade: Pitabe al miŋ hoyan Yuda mar moŋya dula ten hinhan. Irkeb Yems belej al kura Yerusalem mat yad yerke Antiok taunde Pita hitte kurkamiŋ. Gega Yuda marte tikula gama irde hanjen mar goyen wake yenenbe Pita gobe al miŋ hoyanya binje nene hinhan goke merem yan nirnayinj yen kafura hirinj. Irdeb Yuda mar moŋya binje nene hinhan goyen bada hen yen ge mun po pat yirinj. ¹³ Irkeb Yuda mar kura Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtinj goyen manan Pita belej mata huwakbe nurd nurd ga bulun mat kuke kenenbe yen po gama iramiŋ. Irkeb kame Banabas manan saba fudinde goyen tubul ten mel gote mata po gama iryinj.

¹⁴ Be, mel gore Yesu niŋ mere fudinde yitinj goyen tubul tenbe mata hoyan po ten hike yenenbe go mar gote diliŋ mar po Pita goyen gaha inmirinj: “Gebe Yuda mar al gega, bikken Yuda mar al moŋ yara hen Yuda marte tikula tubul tiyariŋ. Goyenbe daniŋ al miŋ hoyan gayen Yuda marte tikula gama irnan yen nurdeb mata gogo taha?” inmirinj.

¹⁵ Be, nenbe al miŋ hoyan “mata bulun mar” yinen hityen goyen moŋ. Yuda mar wor po. ¹⁶ Gega gayenter nenbe al kura Yuda marte tikula Moseyen saba goyen gama irke Al Kurun belej al huwak yen kinyen yen ma nurde hite. Yesu Kristu niŋ po dufaymiŋ tareŋ irke gab al huwak yen kinyen yen nurde hite. Niŋgeb Moseyen saba gore epte ma huwak diryen geb, Al Kurun diliŋde huwak hiniŋ yenbe Yesu Kristu niŋ po dufayniniŋ tareŋ irde hityen. ¹⁷ Niŋgeb Al Kurun belej al huwak yen dinyen yenbe Yesu Kristu niŋ dufayniniŋ saŋinj irdeb Yuda marte tikula gama ma irtekeb tikula go gama irde hanjen mar belej nen gayen “mata bulun mar” diniŋ hanjen. Niŋgeb Yesu Kristu niŋ ten Yuda marte tikula goyen gama ma irde hite geb, Yesube mata bulun gote miŋ al? Moŋ, gwahade moŋ! ¹⁸ Niŋgeb Moseyen saba gobe igin moŋ yen tubul timiriŋ gega, sopte mulgan hen gama irmeke al belej, “Mata bulun tiyan,” ninnayinj gobe fudinde geb, meremiŋ goyen epte ma wol hewen.

¹⁹ Be, Moseyen sabare al kura belej saba go gama ma iryenbe al gobe kamyen yitinj. Niŋgeb nebe saba go gama ma irde himyen geb, nebe al kamtiŋ yara saba gote yufukde ma hime. Gogab nebe Al Kurunya hen yen ge po meten ten hen. ²⁰ Niŋgeb Yesu Kristu kuruse hende kamyinj gwahade po, ne wor yenya tumnan kuruse hende kamaryum yen nurde hime. Niŋgeb gayenterbe nigen dufayner ma kuŋ himyen. Gwaha titjenbe Yesu Kristu belej po neya hen doyan nirde hikeya kuŋ himyen. Irde megen gar hime kurun gayenterbe Al Kurun Urmiŋ ne niŋ amanen wor po nurde naware yen gasuŋne ten kamyinj al goke heken nurde himyen. ²¹ Be, Al Kurun belej Moseyen saba gama irteke gab al huwak yen dinyen kenenbe Yesu Kristu kamyinj gobe miŋ miŋmoŋ hiyyen. Goyenbe gwahade moŋ geb, Al Kurun belej buninen dirde igin igin dird dird goyen pel ma irde himyen.

3

Al huwak hen hen belejbe Yesu niŋ dufay tareŋ ird ird gogo po

¹ Be, Yesu Kristu kuruse hende mayke kamyinj gobe kenkelak wor po bebak dirmiriŋ. Gega dahade niŋgeb al kura belej usi dirke fudinde yen nuran? Niŋgeb goke tenbe den Galesia nanare niŋ marbe kukuwa wor po yen nurd dunen hime. ² Nebe det unjkuren niŋ po gusanan direŋ tihim. Holi Spiritbe daha mat tamiŋ? Moseyen saba gama irde tamiŋ ma Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde tamiŋ? ³ Bikkenbe dufaytiŋ Yesu niŋ saŋinj irke Holi Spirit belej tareŋ diriŋ. Irkeb Al Kurun diliŋdebe wukken hitinj han. Gega daniŋ geb gayenterbe dindiken tarenŋinde wukken hen hen ge kurut yen han? Da hard dunke kukuwa han? ⁴ Denbe han kanya Yesu niŋ ten kanduk kurun wor po yenen hinhan gobe dulin yenen hinhet yen nurde han? Moŋ! Nebe duljen yen ma nurde hime geb. ⁵ Al Kurun belej Holi Spirit dunke mata tiŋen turun yan kurayen kurayen yirke yenen hinhan goyenbe Moseyen saba gama irde hike dunyinj ma mere igin Yesu niŋ yitinj goyen nurde dufaytiŋ saŋinj irkeya dunyinj? Kenkela dufay henaŋ ko.

⁶ Be, Al Kurunjen mere asanđe gorbe Abraham niñ gahade katiñ hi: “Yenbe Al Kurunjen niñ dufaymiñ tareñ iryiñ. Irkeb Al Kurunjen beleñ go kenerbe yenbe al huwak yen nurde unyiñ,” yitiñ. Niñgeb Abraham mata tiyyiñ goke dufay henañ ko. ⁷ Irde al kura mar dufaymiñ Yesu niñ tareñ irnayıñ gobe Abrahamyen dirneñ weñ wor po henayıñ goyen keñkela nurde bebak tinañ ko. ⁸ Al Kurunjenbe kame kame al miñ hoyañ Yuda mar moñ goyen Yesu niñ dufaymiñ sanjiñ irkeb al huwak yireñ yen nurde hinhin. Niñgeb bikkeñ Yesu niñ nurde Abraham momoñ iryiñ goyen Al Kurunjen asanđe gahade katiñ hi: “Gebe megen niñ al buda kurunjen gayen nere guramya tareñya teñ teñ hiryonjen hawayiñ,” yitiñ. ⁹ Niñgeb Abraham beleñ Al Kurunjen niñ dufaymiñ tareñ irke guram irde sanjiñ iryiñ gwahade po, al kura beleñ Yesu niñ dufaymiñ tareñ iryenjen gobe yen manañ Abraham iryiñ gwahade po iryenjen. ¹⁰ Gega Al Kurunjen mere kurabe gahade katiñ hi: “Al kura Moseyen saba asanđe katiñ hi goyen gama irde hiyenjen gega, unjkurenjen muñ kura soñ hekeb Al Kurunjen beleñ mata bulunjen al yenjen kinyerenjen,” yitiñ. Niñgeb megen niñ al tumñañ saba goyen keñkela ma gama irteke geb, saba goyen gama irniñ yen kurut yen hanjen marbe Al Kurunjen beleñ mata bulunjen mar yenjen yinyenjen. ¹¹ Fudinde, Al Kurunjen mererebe, “Al kura Al Kurunjen diliñde huwak hiyyenjen al gobe Al Kurunjen niñ dufaymiñ tareñ irdeya kunjen hiyenjen,” yitiñ hi. Niñgeb Moseyen saba gama irde hinayinjenbe Al Kurunjen beleñ al huwak ma yinyenjen. ¹² Moseyen saba gama ird ird mata goya Yesu niñ dufay sanjiñ ird ird mata goyabe tunjanđe moñ, hoyañ hoyañ wor po. Niñgeb al kura Moseyen saba gama iryenjen gobe gote yufuk bana po hiyenjen. Munañ al kura Yesu niñ dufaymiñ tareñ ird ird mata gama iryenjenbe gote yufuk bana po hiyenjen. Niñgeb goke teñ Al Kurunjen merere gahade katiñ hi: “Al kura mata kura gama iryenjenbe al gobe mata gote yufuk bana po hiyenjen,” yitiñ. ¹³ Niñgeb bikkeñ nenbe Moseyen saba goyen gama irde hinhet geb, gote yufuk bana po hinhet. Irde keñkela ma gama irteke hinhet niñgeb, Al Kurunjen bearar tetek wor po hinhet. Gega Al Kurunjen asanđebe, “Al kura he hende kamiyenjen gobe Al Kurunjen bearar bana hi niñgeb, gogo he hende kama,” yitiñ hi gwahade goyen po, Yesu Kristu beleñ dumulganjen tiye yenbe gasunjeniniñ tenjenbe gogo kuruse hende kamiyenjen. ¹⁴ Go tiyyiñ gobe Al Kurunjen beleñ Abraham guram irde tareñ iryiñ goyen Yesu Kristu hitte mat Yuda mar moñ al miñ hoyañ manañ nenjen titiñ gwahade po tenayıñ yenbe gogo tiyyiñ. Gogab nenjen tumñañ Yesu niñ dufayniñ sanjiñ irdeb Al Kurunjen beleñ Holi Spirit dunenjen yenjen bikkeñ biñ tiyyiñ goyen tetek.

Bijaya Moseyen sabaya

¹⁵ Be, kadne yago, biñ teñ teñ niñ yihim niñgeb, nenjen daha mat biñ teñ hityen goyen momoñ direñ tihim. Irkeb Al Kurunjen beleñ biñ tiyyiñ gobe mali moñ, det kurunjen wor po yenjen bebak tinayıñ. Be, al irawa kura mere sege irde biñ tiyiryenjenbe kame kadom kura beleñ epte ma walyenjen. Irde mere go hende mere hoyañ kura ma kiryenjen. ¹⁶ Al Kurunjenbe gwahade po Abraham diliñde biñ teñ teñyanjen, “Abraham, geya fonjenjen kame kame forok yiyyenjen goyabe guram dirde tareñ direñ,” inyiñ. Al Kurunjen beleñ “fonjenjen” yiriñ gobe al budam niñ ma yiriñ. Al unjkurenjen gobe Yesu Kristu niñ po yiriñ. ¹⁷ Ga yenjen hime gate miñbe gahade: Al Kurunjen beleñ Abraham diliñde biñ tiyyiñ goyen dama 430 kuke gab Moseyen saba forok yiriñ. Niñgeb Al Kurunjen beleñ mehenjen biñ tiyyiñ goyen Moseyen saba gore epte ma walyenjen. ¹⁸ Be, Al Kurunjen beleñ Abraham bunijenjen irde igiñ igiñ ire yenjenbe diliñde biñ tiyyiñ go po gama irde guram irde tareñ iryiñ. Niñgeb nenjen goyen Moseyen saba gama irteke Al Kurunjen beleñ Abraham iryiñ gwahade diryenjen? Epte moñ! Gwaha diryenjen manhan biñ tiyyiñ gobe miñ miñmoñ hewonjen.

¹⁹ Niñgeb daniñ wor po Al Kurunjen beleñ Moseyen saba goyen kiryiñ? Gobe mata daminjenbe diliñde bulunjen goyen al yikala yire yenjenbe gogo kiryiñ. Goyenbe Al Kurunjen beleñ Abraham hitte biñ tiyyiñ al Yesu goyen forok yenjenbe Moseyen saba goyen isikamke hubu hiyyenjen yenjen nurdeya kiryiñ. Irde Al Kurunjen beleñ Moseyen saba Yuda mar yunyiñ gobe miyonjeniniñ hulyañ yirke katenjen Mose haniñde keramiñ. Yingenjen haniñde ma unyiñ. Irkeb Mose beleñbe kahalte niñ al henjenbe saba goyen al momoñ yiriñ. ²⁰ Goyenpoga Al Kurunjen

beleñ Abraham diliñde biña tiyyiñyabe yingey po inyiñ. Al kura beleñ Al kurunyen mere basañ heñ Abraham momoñ ma iryiñ.

²¹ Be, gwahade ningeb, Moseyen saba goreb Al Kurun beleñ biña tiyyiñ goyen walyey? Moñ, epte moñ! Ningeb saba gore neñ huwa dirke Al Kurun beleñ dawaryey manhan saba gore Al Kurun biña tiyyiñ goyen epte walyey yemewoñ. Gega gwahade moñ. ²² Gwahade yarabe Al Kurunyen asañdebe al buda kurun megen hañ gabe mata buluñ beleñ po aw yurtiñ gwahade katiñ hi. Ningeb al kura dufaymiñ Yesu Kristu niñ po sañiñ iryey gob Al Kurunya awalik heñ Holi Spirit tiyyey yey biña tiyyiñ goyen fudinde gwahade go po tiyyey.

²³ Be, Yesu niñ dufay tareñ ird ird mata ma forok yiriñyabe Moseyen saba gote yufuk bana po heñ kuñ kuñbe Yesu wayyiñ. ²⁴ Moseyen saba gobe mata buluñniniñ dikala dirde hinhin. Irkeb mata buluñniniñ halde huwa diryey al Mesaia niñ nankeney hinhet. Al Kurunbe gwaha teñ hinayiñ yey nurdeb gogo saba go kiryiñ. ²⁵ Irkeb Yesu forok yeke dufayniniñ yey ge tareñ irde hite geb, gayenterbe Moseyen saba gote yufuk bana ma hite.

²⁶⁻²⁷ Deñ manañ baptais teñbe Yesu Kristuya awalikde po hañ. Irde al huwak wor po Yesu yara hetek yey nurde hañ. Ningeb deñbe tumñañ Yesu Kristu niñ dufaytiñ sañiñ irde Al Kurunyen dirñey weñ hañ. ²⁸ Ningeb Yuda mar ma Grik mar, doyañ mar ma meterñ mar, al ma bere wet kurun goyen Yesu Kristuya hinayiñbe al miñ unñkureñ po henayiñ. ²⁹ Ningeb deñ goyen Yesu Kristuyen al henayiñbe Abrahamyen dirñey weñ henayiñ. Irdeb Al Kurun beleñ dirñey weñbe detmiñ igiñ* yuney yey biña tiyyiñ goyen deñ manañ yawarnayiñ.

4

¹ Be, diriñ kura kame naniñde det yawaryey yihim goyen goke sopte gaha mat momoñ direñ tihim: naniñde samuñbe urmiñde. Gega urmiñ go diriñ wor po hiyyeyñyabe metey al kura beleñ doyañ almiñde samuñ dufaymiñde epte ma yawaryey go gwahade goyen po diriñ goyen wor dufaymiñde mali ma tiyyey. ² Ningeb diriñ po hikeyabe naniñ beleñ al hoyañ yinke yey beleñ urmiñ go doyañ irdeb samuñmiñ manañ doyañ yirde hinayiñ. Irkeb meremiñ gama irde kuñ kuñ naniñ beleñ nalu kirtiñde gor heke gab igiñ yingey dufaymiñde dawetmiñ doyañ yiryey. ³ Ningeb gwahade goyen po, neñ manañ mere fudinde goyen keñkela ma nurde heñyabe tumñañ dufayniniñbe wuk ma yekeb megen niñ tikula yufuk bana po heñbe go po gama yirde hinhet. ⁴⁻⁵ Gega Al Kurun beleñ nalu goyenter ga yiriñde gor forok yekeb Urmiñ teñ kerke katiñ goyenbe bere beleñ kawañ kiryiñ. Yenbe neñ Moseyen saba yufuk bana hinhet goyen daha wor Al Kurun hitte yawameke Al Kurun dirñey weñ hewoñ yenbe Moseyen saba yufuk bana kawañ heñbe neñ al yara hiriñ.

⁶ Ningeb deñbe Al Kurunyen dirñey weñ hañ goke teñbe Urmiñya haryen Holi Spirit goyen teñ kerke bitiñde kateñ doyañ dirde hiyen. Irkeb gore dirkeb bitiñde mat Al Kurun goyen diriñ mukñey beleñ naniñ yago hoy yirde hanñyen yara, “Ado, Ado” iney hanñyen gogo. ⁷ Gwahade geb deñbe Al Kurun dirñey weñ. Ningeb megen niñ tikula kura gote yufuk bana ma hañ. Irde kamebe Al Kurunyen det kurun gote miñ mar henayiñ.

⁸ Be, hakotbe Al Kurun ma nurde uney hinhan goyarebe megen niñ tikula po gama irde unñurayen yufuk bana po heñ yey ge kafura heñ hinhan. Goyenbe unñura gobe Al Kurun moñ. ⁹ Gega gayenterbe Al Kurun nurde uney hañ. Ma, Al Kurun beleñ nurde duney hi yewey gobe igiñ. Ningeb daniñ mulgañ heñ megen niñ usi tikula gote tareñmiñ kenerjbe gote yufuk bana hokoyañ hiniñ teñ hañ? Tareñmiñ gobe Al Kurunyen tareñ folek moñ gega, daniñ tikula gore dukdawañ dirke kafura heñ sopte gama irniñ teñ hañ? ¹⁰ Deñbe megen niñ tikulare naluya gagasiya damaya kurayen kurayen yirtiñ goyen gama yirde hañ. ¹¹ Deñ beleñ gwaha tikeb duldul wor po metey timiriñ yey deñ ge kandukñey nurde

* 3:29: Detmiñ igiñ gobe megen niñ samuñ niñ ma yitiñ. Al Kurunya hugiñey heñ heñ mata goya Holi Spiritya goyen goke yitiñ.

hime. ¹² Ningeb, kadne yago, ne belej deŋ hitte kuŋ deŋ mata teŋ hinhan goyen teŋ hinhem gwahade goyen po, deŋ wor ne mata teŋ hime gayen po teŋ hinayiŋ yeŋ gago gusuŋaŋ dirde hime.

Be, haŋkapy a ne kuŋ deŋya hinhemyabe muŋ kura buluŋ ma nirde hinhan. ¹³ Be, haŋkapy a wor po deŋ hitte mere igiŋ Yesu niŋ yitiŋ goyen tagalmiriŋ gobe garbam belej nirke hoyande ma kuŋ deŋya heŋ saba dirmiriŋbe nurde haŋ gogo. ¹⁴ Garbam himiriŋ gore kanduk dunyiŋ gega, neneŋ yilwa nirde nakikira ma niramiŋ. Gwaha titreŋbe Al Kurunyen miyoŋ ma Yesu Kristu yiŋgeŋ goyen gargar irtiŋeŋ niramiŋ. ¹⁵ Deŋbe bitiŋde mat ne niŋ amaŋeŋ wor po nurdeb dettiŋ saŋiŋ kura al hoyande epte ma wor po yuntek goyen nebe wilakŋeŋ po nuntek hamiŋ yeŋ deneŋ hinhem. Gega gayenterbe amaŋ dufaytiŋ kuruŋ gobe daha tiyuŋ? ¹⁶ Gayenter mere fudinde gayen momoŋ dirmekeb asogo dira yeŋ nurde haŋ?

¹⁷ Be, usi saba mar deŋ bana haŋ gobe deŋ goyen dawarniŋ wor po yeŋ nurde haŋ. Gega go mar gobe dufaymiŋ buluŋ kerdeb gogo teŋ haŋ. Dufaymiŋdebe neya deŋya awalik heŋ hite gayen pota yirtekeb neŋ ge po nurnaŋ yeŋbe gogo teŋ haŋ. ¹⁸ Goyenbe al kura belej dufaymiŋ igiŋ po kerde bitiŋ yad yad niŋ kurut wor po yeŋ haŋ kenem igiŋ yeŋ nurde hime. Ningeb ne gor heŋya ma gor ma heŋya wor hugiŋeŋ gwahade po teŋ hinayiŋ. ¹⁹ Woy! Diriŋne yago, deŋbe al huwak wor po Yesu Kristu yara hewoŋ yeŋ nurde bere kura diriŋ urke uliŋ misiŋ kateŋ hi yara deŋ ge teŋ bene misiŋ buluŋ wor po nirde hi. ²⁰ Deŋ mata teŋ haŋyen goke kukuwamŋeŋ wor po nurde hime geb, daha mat kuŋ kadom geneŋ teŋ igiŋ mat mere dirmewoŋ wor po yeŋ nurde hime.

²¹ Be, deŋ Moseyen saba gama irde hiniŋ yeŋ nurde haŋ mar goyen deŋem momoŋ nirnaŋ! Deŋbe Moseyen saba gote miŋ keŋkela ma nurde haŋ? ²² Ma nurde haŋ kenem Moseyen saba gote miŋ goke Al Kurunyen asaŋdebe gahade katiŋ hi geb, keŋkela bebak tinaŋ ko. Be, Abrahambe urmiŋ waraŋ miŋyaŋ hiriŋ. Diriŋ kurabe meteŋ bere belej kawaŋ kiriŋiŋ. Munaŋ kurabe Abraham berem wor po belej kawaŋ kiriŋiŋ. ²³ Meteŋ bere gore diriŋ kawaŋ kiriŋiŋ gobe alyen dufay gama irde diriŋ kawaŋ hiriŋ. Munaŋ Abraham berem wor po gore diriŋ kawaŋ kiriŋiŋ gobe Al Kurunyen belej Abraham diliŋde biŋa tiyyiŋ goyen gama irke diriŋ kawaŋ hiriŋ.

²⁴ Be, Abraham urmiŋ warande baraŋ garebe mata kura dikala dirde hi. Bere kurabe Al Kurunyen belej Abraham diliŋde biŋa tiyyiŋ gote tuŋaŋeŋ. Munaŋ kurabe Moseyen saba kerd yuniŋya biŋa tiyyiŋ gote tuŋaŋeŋ. Ningeb meteŋ bere Hagar gobe Al Kurunyen belej Sainai dugure Yuda mar niŋ saba Mose unyiŋ gwahade goyen. Goke teŋbe saba goyen gama irde gote yufuk bana po haŋ marbe meteŋ bere Hagar hinhin yara po henayiŋ. Epte ma Al Kurunyen diriŋeŋ weŋ henayiŋ. ²⁵ Hagar gobe Al Kurunyen belej Arebia naŋare niŋ Sainai dugure Moseyen saba Yuda mar yuniŋ go goyen yara. Irde bere gobe Yuda marte taun Yerusalem megen ga hi gote tuŋaŋeŋ. Alya bereya megen gar niŋ Yerusalem bana haŋ mar belej Moseyen saba gote yufuk bana po heŋ kanduk teŋ haŋ gobe Hagar belej doyaŋ beremiŋ yufuk bana hinhin go gwahade goyen geb, gogo dineŋ hime. ²⁶ Gega aly a bereya Al Kurunyen gasunde niŋ Yerusalem gergeŋ bana haŋ mar gobe doyaŋ bere Sara gote tuŋaŋeŋ. Yeŋbe Moseyen saba yufuk bana ma hinhin. Irde neŋ wor saba gote yufuk bana ma hite geb, bere gote diriŋeŋ weŋ yeŋ nurde hime. ²⁷ Bere gob haŋkapyabe niga hinhin. Gega kame al budamde abuymiŋ hiriŋ geb, goke Al Kurunyen asaŋde gahade katiŋ:

“Woy, niga bere, gebe diriŋ kura ma besa irde hayen. Gega amaŋ hawayiŋ.

Diriŋge yagobe kame kame bere hugiŋeŋ unya hitiŋ gote diriŋ folek, budam wor po forok yenayiŋ.

Ningeb gebe diriŋ kawaŋ kerd kerd uliŋ misiŋ goyen gwahade yeŋ ma nurde ha gega,

kame forok yenayiŋ goke gayenter amaŋeŋ nurde tikiŋ hawayiŋ!” yitiŋ hi. *Aisaia 54:1*

²⁸ Ningeb, kadne yago, deŋbe Al Kurunyen belej Aisak niŋ Abraham diliŋde biŋa tiyyiŋ gwahade goyen po, deŋ wor biŋa titiŋ bana goŋ heŋ Al Kurunyen diriŋeŋ weŋ hitiŋ

hañ. ²⁹ Gega Abrahamiyen dufayde dirij forok yirij goreb urmiñ hoyañ Holi Spirityen tareñde forok yirij goyen buluj buluj iriyij. Niñgeb gwahade goyen po gayenter manañ Moseyen saba gama irde hañ mar beleñbe Yesu gama irde hañ mar buluj buluj yirde hañ. ³⁰ Gega itij beleñ kuliñ buluj buluj iriyij goke Al Kuruyen asañde dahade katiñ hi? Asañdebe gahade hi: “Meten bereya doyañ beremiñyat urmiñ warañ gobe epte ma naniñde samuj goyen tumñande yawariryen. Berem wor po gote urmiñ beleñ po gab naniñde det yawaryen. Niñgeb meten bereya urmiñyabe yakira tike kuriryen,” yitiñ hi. ³¹ Niñgeb, kadne yago, neñbe meten bere gote dirjen weñ moñ, doyañ bere gote dirjen weñ hite yeñ nurde hime. Niñgeb neñbe Moseyen saba yufuk bana ma hite, Yesuyen yufuk bana hite.

5

Yesu Kristu beleñ Moseyen saba yufukde mat dad siña diriyij

¹ Be, Yesu Kristu beleñ Moseyen saba gote yufuk bana heñ kanduk wor po nurde hinhetde mat dad siña dirkeb Moseyen saba gote yufukde ma hite. Kanduk kuruj duney hinhide mat dawaryij geb, hipirkeñ nurde hite. Niñgeb tareñ henayij. Irde Moseyen saba kanduk duney hinhin goyen bana sopte ma hinayij.

² Ga nurnañ ko. Al hoyañ beleñ moñ, ne Pol gare mere sañij po dirde hime. Deñ goyen mulgañ heñ Moseyen saba gama irde guba yenayijbe Yesu Kristu deñ ge teñ kamiñ gobe miñ miñmoñ wor po hiyyen. ³ Sopte deñ tumñañ hayhay direñ tihim. Moseyen saba bana goñbe mata kurayen kurayen gama yird yirdmiñ meteney wor po goyen budam hañ. Irde mata goyen tumñañ keñkela ma gama yirnayij marbe mata buluj mar yitiñ hi. Niñgeb deñ hañ bana goñ niñ al kura saba goyen bana niñ mata kurabe guba yeñ yeñ mata goyen igij yeñ nurde guba yenayijbe go mar gobe saba goyen bana niñ mata tumñañ gama yirde hinayij. Irde kanduk bana goñ hinayij. ⁴ Deñ kura kurabe Moseyen saba gama irteke gab Al Kuruj beleñ al huwak dinyen yeñ nurde gwaha teñ hañ mar gobe Yesu Kristuya awalik heñ heñ beleñtiñbe dindikeñ walde hañ. Irde Al Kuruj beleñ bunijen dirde igij igij dirtek beleñ goyen dindikeñ tubul titij hañ. ⁵ Munañ neñbe gwahade moñ. Neñbe Yesu niñ dufayniniñ tareñ irtekeb Al Kuruj beleñ al huwak yeñ dener hijen. Niñgeb kame nalu funañde wor Al Kuruj beleñ gwahade po dinyen yeñ fudinde nurdeb Holi Spirityen tareñde goyen goke doyañ heñ hite. ⁶ Fudinde, neñbe Yesu Kristu yufuk bana hitekeb Al Kuruj diliñdebe guba yenayij ma guba ma yenayij goyen goke ma nurde hi. Gwahade yarabe dufayniniñ yeñ ge sañij irde bininiñde mat amañen nurde kadniniñ farañ yurde hite goke po gab nurde hi.

⁷ Be, hakotbe mere fudinde goyen keñkela wor po gama irde hinhan. Gega ganuj al beleñ wor po usi dirke wabuñ urde mere fudinde gama irde hinhan goyen bada hañ? ⁸ Go mar go wañ wabuñ durañ gobe dufaymiñde po tiyañ. Al Kuruj deñ hoy diriyij al gore ma hulyañ yiruj. ⁹ Go mar gobe yis dirjen muñ kura palawa bana hilyañ kuñ meten teñ hijen go gwahade goyen. Niñgeb mel gobe al budam moñ gega, deñ kuruj gote dufaytiñ buluj yirde hañ. Niñgeb keñkela heñ ga hinañ ko. ¹⁰ Nebe deñ goyen Doyañ Al Kuruj beleñ farañ durkeb dufay hoyañ kura ma tenayij wor po yeñ nurde hime. Munañ al kura gore dufaytiñ buluj yirke ñakñak teñ hañ. Go dirde hañ mar gobe tumñañ Al Kuruj beleñ muruñgem buluj wor po yunyañ.

¹¹ Be, kadne yago, guba yeñ yeñ mata niñ manañ tagalde kuñ himyen manhan ulner mere kuruj gwahade ma forok yewoñ. Gwaha teñ himyen manhan Yesu kuruse hende kamiñ goke tagalde himyen goke asogo ma nirde hiwoñ. ¹² Niñgeb guba yeñ yeñ matabe igij yeñ goke bitij yade hañ mar gobe sikkeñ wal wal po moñ daha wor tumñañ yalsok manañ yade pasi hewoñ yeñ nurde hime!

¹³ Be, kadne yago, deñbe Moseyen saba kanduk miñyañ bana goñ hikeya Al Kuruj beleñ dawaryij. Irkeb dufaytiñbe hipirkeñ po nurde hañyen. Gega, “Moseyen saba bana ma hite geb, dufayniniñde mali kuñ hitek,” yeñbe megen niñ mata Al Kuruj diliñde buluj yeneñ hiyende gor ma katnayij. Gwaha titñeñbe Al Kuruj beleñ bubulkuñne wor

po yeŋ nurde duney igiŋ igiŋ dirde hi gwahade goyen po, deŋ wor kadom faran gurde teŋ hinayiŋ. ¹⁴ Moseyen saba kurun gote miŋ wor pobe gahade yitiŋ hi: “Gigeŋ ge amaney nurde hayen gwahade goyen po, al hoyan niŋ manan gwahade po nurde hayiŋ,” yitiŋ. Niŋgeb gwahade po teŋ hinayiŋ. ¹⁵ Gega dapŋa duwi yara heŋ kadom giseŋ teŋ kadom niŋiyam gird ma teŋ hinayiŋ. Moŋgo gwaha teŋbe dindikeŋ uliŋ kadom bulun gird wor po teŋ hinayiŋ geb keŋkela heŋ ga hinayiŋ.

¹⁶ Goke teŋbe Holi Spirit beleŋ doyan dirde hikeya kuŋ hinayiŋ dineŋ hime. Gogab epte ma dindikeŋde dufay bulun gama irde mata teŋ hinayiŋ. ¹⁷ Megen niŋ mata teŋ teŋ dufay bulunbe Holi Spirityen dufayya karki yirtek moŋ. Holi Spirityen dufayya megen niŋ mata teŋ teŋ dufay bulunyabe ire asogomya wor po. Niŋgeb dufay kura gama irde gwaha gwaha tiniŋ yeŋ nurde hanŋyen gega, dufay kura beleŋ walde dunkeb bada heŋ hanŋyen. ¹⁸ Gwahade niŋgeb, Holi Spirityen dufay gama irde hinayiŋbe Moseyen saba kanduk miŋyan gote yufuk bana ma hinayiŋ.

¹⁹ Munan megen niŋ mata bulunbe keŋkelak wor po gahade: leplep mata, biŋdebe bere niŋ bulun mat dufay heŋ heŋ mata, kuluyen mata yara mata memyak teŋ teŋ mata. ²⁰ Irdeb det toneŋ al beleŋ yirtiŋ goyen doloŋ yird yird mata, kalgaya soyaya mata. Irdeb kadom niŋ bulun nurd guney guney mata, kadom niŋ igiŋ ma nurd nurd mata, awalikde heŋ heŋ goyen bulun ird ird mata, kadom igiŋ mat hike goke biŋ ar yeŋ yeŋ mata, mali bearar teŋ teŋ mata, kudiŋ dufayde det komkom heŋ heŋ mata. Irde awalik dufay walde walde mata, al biŋ yakamke fitfut teŋ nende gigen heŋ heŋ mata. ²¹ Irde kadom kura igiŋ mat hike yeneŋbe daniŋ neŋ gwahade moŋ yeŋ nurd nurd mata, kukuwa fe nene kukuwa heŋ heŋ mata gwahade gwahade goyen. Be, al mata gwahade go teŋ hinayiŋ mar gobe epte ma Al Kurunyen dirneŋ weŋ henayiŋ. Irdeb Al Kurun beleŋ detmiŋ yuneŋ yiriŋ goyen epte ma yawarnayiŋ yeŋ bikkeŋ hayhay dirmiriŋ goyen gago sopte dinhem.

²² Gega Holi Spirityen dufay gama irnayiŋbe igineŋ igiŋ forok yenayiŋ. Iginenbe biŋde mat kadom niŋ amaney nurd yuneŋ hinayiŋ, aman dufay po kurun hinayiŋ, biŋ kamke igiŋ po hinayiŋ. Irde kadom kura matamiŋ igiŋ hewon yeŋ doyan heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinayiŋ. Kadom igiŋ igiŋ yirde, yu yirde hinayiŋ, al hoyan beleŋ hekkeŋ nurde yuntek mata po teŋ hinayiŋ. ²³ Irde bekkeŋde igiŋ mat al mere yirde mata teŋ hinayiŋ, irde uliŋde po aman hetek mata fole irde hinayiŋ. Be, mata igiŋ gahade gab megen niŋ saba kura gore epte ma bisam yiryen. ²⁴ Fudinde, Yesu Kristuyen alya bereyabe megen niŋ dufay bulunya megen niŋ mataya titek titek po nurde hanŋyen kurun gobe kuruse hende gasa yirke kamtiŋ. Niŋgeb megen niŋ dufay bulun gama ma irtek hitiŋ han. ²⁵ Neŋbe Holi Spirit beleŋ doyan dirke kuŋ hityen geb, yende yufukde po hitek. ²⁶ Irdeb neŋ harhet harhet mata ma teŋ hitek, irde al kura bearar tiyi mat ma mata teŋ hitek, irde kadininiŋ kura igiŋ mat hike yeneŋ daniŋ neŋ gwahade moŋ yeŋ ma nurde hitek.

6

Al igiŋ igiŋ yirde hinayiŋ

¹ Be, kadne yago, al kura mata bulunde katke keneŋbe deŋ Holi Spirityen dufay po gama irde han mar goreb faran urde, “Mata bulun go tubul tiya,” innayiŋ. Goyenbe bitiŋde yeŋ ge buniŋeŋ nurde uneyya bekkeŋde momon irnayiŋ. Irde gwaha teŋ heŋyabe dindikeŋ mata bulun goyenter kateŋ kateŋ ge keŋkela heŋ ga teŋ hinayiŋ. ² Irde deŋ han bana goŋ kadtiŋ kura kanduk miŋyan hekeb kadom faran gurd teŋ hinayiŋ. Gwaha teŋ hinayiŋbe Yesu Kristu beleŋ mata igiŋ kadtiŋ ge amaney wor po nurde hinayiŋ yiriŋ goyen keŋkela wor po gama irde hinayiŋ. ³ Be, al kura mata bulun fole irtek tareŋ miŋmoŋ gega, yiŋgeŋ ge yeŋ, “Nebe tareŋne yan,” yiyyen al gobe yiŋgeŋ goyen po usi irde hiyeŋ. ⁴⁻⁵ Niŋgeb deŋbe matatiŋ kurun goyen Al Kurun diliŋde dahade deney hi goyen goke keŋkela nurde ga hinayiŋ. Irde matatiŋ goyen igiŋ kenem goke igiŋ amaney nurde hinayiŋ. Irde mata dahade teŋ hinayiŋ gote murun gembe nende gigen Al Kurun diliŋde huwarde yawarnayiŋ. Niŋgeb kadtiŋ kura mata kura tike yeneŋbe, “Yeŋbe bulun, neŋbe igiŋ,” ma yeŋ hinayiŋ.

⁶ Irdeb Al Kurunyen mere niñ saba dirde hiyen al goyen dawet kuran nurkeb farañ urde hinayin. ⁷ Irde dindiken usi ma yirde hinayin. Al Kurunbe al kura beleñ epte ma usi iryen. Niñgeb da biñge harnayin gobe gote iginen po yawarnayin gwahade goyen po, mata dahade teñ hinayin gobe gote iginen manañ gwahade po forok yey hinayin. ⁸ Niñgeb al kura megen niñ dufay bikkek goyen hapek yan yey nurde gama iryenbe dufay bikkek gore po irke Al Kurunyen bearar bana hiyen. Munañ Holi Spirityen dufay po gama irde yey beleñ amañ hiyyey mat po mata teñ hiyenbe Holi Spirit beleñ Al Kurunya huginen heñ heñ beleñ goyen kerd unyey. ⁹ Irde Al Kurun diliñde mata igin teñ teñ niñ bada ma hetek gob gote iginenbe Al Kurun beleñ nalu kiryin de gorbe yawartek. Niñgeb Al Kurun diliñde mata igin teñ teñ niñ piñey heñ bada ma hetek. ¹⁰ Niñgeb al kura farañ urtek hike kenenbe go ma kenen wasak titek. Goyenbe Yesu niñ dufaymin sañin irde Al Kurun dirnen wen hitin goyen mar go wa farañ yurtek.

¹¹ Be, mere dirde hime gayen kenkela kenen bebak tinayin yeybe hanner wor po mere bilmin karkuwan gago kayhem.

¹² Be, al kurabe gwaha gwaha titekeb al hoyañ beleñ igin dennañ yey nurde hañ mar beleñ deñ goyen guba yey yey ge pakku dirde hanjen. Go teñ hañ gobe Yesu Kristu kuruse hende kamyin mere goyen goke teñ kanduk yenen yenen niñ kafura heñbe gogo guba yey yey ge pakku dirde hanjen. ¹³ Moseyen saba gama irtek yey guba yitin mar goyen wor saba goyen upsinen ma gama irde hañ. Gega al beleñ al budam guba yukan yey turun dirnayin yeybe gogo guba yey yey niñ bitin yade hañ. ¹⁴ Gega nebe det hoyañ niñ ma po turun turun teñ heñ. Doyañ Al Kurun Yesu Kristu kuruse hende kamyin goke po ga turun turun teñ heñ. Nebe kuruse hende kamyin al Yesu goyen po gama irde himyen. Irkeb dufayne bikkek megen niñ mata gama irde hinhin goyen wor kuruse hende kamyin. Niñgeb megen niñ mataya dufayya gote yufukde ma hime. ¹⁵ Be, al kura guba yitin ma guba ma yitin gobe det dirnen. Al Kurun beleñ goke ma nurde hi. Yeybe al beleñ Yesu niñ dufaymin tareñ irde Al Kurun diliñde al gergeñ heñ mata igin po teñ hi goke po ga nurde hi. ¹⁶ Niñgeb saba gayen gama irde hinayin marbe tumñañ Al Kurun beleñ buninen yirde igin igin yirde bin yisikamke igin po hiwon yey nurde hime. Yesuyen alya bereya Al Kurun dirnen wen wor po hitin goyen tumñañ Al Kurun beleñ gwahade po yirwon yey nurde hime.

¹⁷ Be, mere funañ direñ tihim geb. Nebe Yesu niñ igin ma nurde hañ mar beleñ mununke usu budam yawarmirin. Niñgeb usu delnen gare nebe Yesuyen meten al goyen dikala dirde hi. Niñgeb deñ kura beleñ usi saba gama irde sopte kanduk ma nunnayin.

¹⁸ Be, kadne yago, Doyañ Al Kurunniñ Yesu Kristu beleñ buninen dirde igin igin dirkeb igin po hiwon yey nurde hime. Fudinde wor po.

Efesus

Efesus niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beley asaŋ kayyinj

¹ Nebe Pol, Al Kurun beley basaŋa nirde Yesu Kristuyen mere basaŋ al, aposel niryiŋ. Niŋgeb ne beleybe deŋ Efesus taunde niŋ mar, Al Kurun diliŋde wukkeŋ haŋ, irde bitiŋde mat fudinde wor po Al Kurun gama irde haŋ mar goke teŋ asaŋ gago kaŋ hime.

² Irde Adoniniŋ Al Kurunya Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristuya beley bunineŋ dirde igiŋ igiŋ dirdeb bitiŋ yisikamke igiŋ po hiwoŋ yeŋ nurde hime.

Al Kurun beley guram dirde tareŋ dirde hi

³ Be, Doyaŋ Al Kurunniŋ Yesu Kristu Naniŋ Al Kurun turun irde hitek. Yeŋbe neŋ gayen Yesu Kristuya hiteke tonniniŋ guram yirde saŋiŋ yirtek det goyen tumŋaŋ duney hiyen. ⁴ Al Kurunbe naŋkiŋya megeŋya ma forok yirdeya neŋ gayen Yesu niŋ teŋbe basaŋa diryiŋ. Basaŋa diryiŋ goyenbe yeŋ diliŋde wukkeŋ heŋ ulniniŋde merem moŋ hinayiŋ yeŋ basaŋa diryiŋ. Yeŋbe neŋ gayen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde duneybe ⁵ diriŋne weŋ henayiŋ yeŋ bikkeŋ wor po basaŋa diryiŋ. Niŋgeb Yesu Kristu gobe dumulgaŋ teŋ teŋ metey niŋ kateŋbe kamiŋ. Al Kurun beley mata go tiyyiŋ gobe yiŋgeŋde dufayde po gwaha tiye yeŋ amaŋeŋ nurdeya mata gogo tiyyiŋ. ⁶ Niŋgeb neŋ bunineŋ dirde igiŋ igiŋ diryiŋ goke turun irde hitek. Yeŋbe Urmiŋ goyen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde uney hiyen geb, Urmiŋ goke teŋ neŋ gayen bunineŋ dirde igiŋ igiŋ diryiŋ gobe turun yaŋ wor po. Go diryiŋ gobe neŋ beley wol henayiŋ yeŋ nurdeya ma gwaha diryiŋ. Niŋgeb gwaha diryiŋ al Al Kurun goyen turun irde hitek.

⁷ Al Kurun beley bunineŋ dirde igiŋ igiŋ diryiŋ gobe kurun wor po. Niŋgeb gogo Yesu darim wok irde kamiŋ gore po mata bulunniŋ halde duneybe dumulgaŋ tiyyiŋ. ⁸ Niŋgeb Al Kurun beley bunineŋ dirde igiŋ igiŋ dirde henya dufay wukkekye meremiŋ keŋkela bebak teŋya kuŋ kuŋ tareŋ dunun gobe gwahade kura yetek moŋ. Kurun wor po.

⁹ Bikkeŋbe Al Kurun beley Yesu Kristube metey gwahade gwahade tiyyey yeŋ nurde hinhin dufay gobe banare po hinhin geb, al beley bebak ma teŋ hinhan. Gega Al Kurun yiŋgeŋ nalu kiryiŋ gobe gayenter forok yitiŋ hi. Irkeb dufaymiŋ banare niŋ goyen kawan forok irke keneŋ bebak teŋ haŋ. ¹⁰ Dufay kiryiŋ gobe gahade: nalu kiryiŋ goyen forok yekeb det banare niŋya kawan niŋya, irde megen niŋya naŋkiŋde niŋya kurun gayen tumŋaŋ yawaŋ gabu yirdeb Yesu Kristube det kurun gote doyaŋ almiŋ iryiŋ.

¹¹ Niŋgeb Israel mar bana neŋ gayen wor Yesuya hitekeb Al Kurun beley alya bereyane heŋ detne igiŋ igiŋ goyen yawarnayiŋ yeŋ basaŋa diryiŋ. Yeŋbe dufay kura kerdeb go po gama irde hiyen geb, bikkeŋ dufaymiŋ kiryiŋ goyen po gama irde basaŋa diryiŋ. ¹² Gwaha diryiŋ gobe, “Yeŋ wa meheŋ heŋ Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde, yeŋ ge po doyaŋ heŋ Al Kurun saŋiŋmiŋ turun yaŋ goyen turun irde hinayiŋ,” yeŋbe gogo neŋ wa basaŋa diryiŋ. ¹³ Be, deŋ wor Al Kurun beley dumulgaŋ teŋ teŋ niŋ yitiŋ mere igiŋ fudinde goyen nuramiŋ. Irdeb Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ iramiŋ geb, Holi Spirit duney yeŋ bikkeŋ Al Kurun beley biŋa tiyyiŋ goyen dunyiŋ. Holi Spirit dunyiŋ gobe nere alya bereya yeŋ kawa dirdeb gogo Holi Spirit dunyiŋ. ¹⁴ Holi Spirit dunyiŋ gobe neŋ beley go keneŋbe kame Al Kurunyen det igiŋ goyen yawartek nende henayiŋ goyen bebak dird dird niŋ dunyiŋ. Be, det yawartek gobe Al Kurun beley alya bereyamiŋ yumulgaŋ teŋ teŋ metey miŋ uryiŋ goyen kuŋ kuŋ pasi iryeŋ goyenter gab det goyen yawartek. Niŋgeb Al Kurun beley metey kurun turun yaŋ wor po tiyyiŋ goyen goke turun irde hitek.

Pol beley Al Kurun gusunŋaŋ iryiŋ

¹⁵ Niŋgeb deŋ beley Doyaŋ Al Kurun Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde, Al Kurunyen alya bereya niŋ amaŋeŋ nurde yuneŋ haŋ gote mere momoŋtiŋ nurmiriŋde mat waŋ waŋ ¹⁶ gayenter wor deŋ ge teŋ Al Kurun igiŋ wor po nurd uney uney niŋ bada ma heŋ

hime. Nebe Al Kurun mere irde henyabe den ge bene sir ma yen hiyen. ¹⁷ Irdeb Doyan Al Kurun nin Yesu Kristuyen Nani Al Kurun denjem turun yan wor po gore Holu Spirit dunke dufaytin wuk irde Al Kurunbe al dahade goyen den goyen dikala dirwon yen gusunan irde himyen. Gogab Al Kurunbe al gwahade yen kenkela wor po nurde unenbe yenna kadam nurd gunen ten hinayin. ¹⁸ Irde dufaytin wuk yeke alya bereya Al Kurun beley hoy yirtin mar goyen kame igin wor po yiryen gobe dahade goyen bebak tiwon yen gusunan irde himyen. Al Kurun beley alya bereyamin yunen yen detmin gitik tiyyin gobe kurun turun yan wor po goyen bebak tiwon yen nurde hime. ¹⁹ Irde nen Yesu nin dufayninin sanin irtin mar bana Al Kurunyen tareh daha mat meten kurun wor po ten hi goyen kenkela bebak tiwon yen gusunan irde himyen. Tarenminbe kurun wor po, tareh hoyan kura goya tunande yetek mon. Irde saninmin nen bana meten ten hi gobe tareh hoyan mon. ²⁰ Taren gobe Al Kurun beley Yesu Kristu kamyinde mat isan henbe yende gasunde tukun Doyan Al Kurun irde hani yase beley kiryin tareh goyen. ²¹ Ningeb Yesu gobe megen gar nin doyan mar kurayen kurayen gote sanin folek wor po. Yenbe al denjem yan gayenter hanya kame forok yen hinayinya kurun gote tareh folek wor po. ²² Al Kurun beley det kurun gayen doyan yird yird tarehbe Yesu unyin. Yen beley Yesu doyan al iryin gobe Yesuyen alya bereya sios nin tenbe gogo gwaha iryin. ²³ Sios gobe Yesuyen ulin pigin, irde Yesu yingenbe tonan. Yen po ga megenya naninya irde det kurun gayen doyan yirde hi. Ningeb det kura epte ma yingen mun po pat yen hoyan po hiyen. Yesu Kristu goreb sios bana gon hen doyan yirde hi geb, alya bereyamin kura epte ma yingen mun po hiyen. Tumnan ala yende yufukde po hinayin.

2

Al Kurun beley al gergen diryin

¹ Bikken denbe Al Kurunyen mere ma nurdeb mata bulun ten hinhan geb, Al Kurun dilindebe al kamtin hinhan. ² Goyarebe megen nin mata bulun po gama irde hinhan. Irdeb ungura sanin minyan nana kota ga han gote doyan alyen mere po nurde gama irde hinhan. Go ungura goreb gayenter alya bereya Al Kurunyen mere pel irde han mar goyen doyan yirde hi. ³ Bikkenbe nen wor tumnan mel go han gwahade goyen henbe ulnininde aman hetek dufay po gama irde hinhet. Irdeb daha mat daha titekeb ulnininde amaner nurtek dufay goyen bininin bana makin irtewon yen nurde hinhet. Go ten hinhetya goyenbe Al Kurun beley mata bulun ten han yen mar goke bearar ten gote murungem bulun gitik iryin goyen nen wor tetek belnende hinhet.

⁴ Goyenpoga Al Kurunyen buninenbe kurun wor po, irde nen gayen bubulkuene wor po yen nurd nurd matamin goyen manan kurun wor po. ⁵ Ningeb mata bulun nin gore po mudunkeb Al Kurun dilindeb kamtin hinhet gega, Yesu Kristu kamyinde mat isan hirin gwahade goyen po, nen manan dilindeb al gergen wor po diryin. Al Kurun beley gwaha mat dumulgan tiyyin gobe buninen dirde igin igin dire yenbe gogo gwaha diryin. ⁶ Nenbe Yesu Kristuya awalikde hite. Ningeb Al Kurun beley Yesu Kristu kamyinde mat isan hirin gwahade goyen po, nen manan al gergen diryin. Irdeb Al Kurunyen gasunde gor Yesuya hen detmin doyan yirde hinayin yenbe gogo al denjem yan diryin. ⁷ Nen gayen Yesu Kristuya hitekeb gogo igin igin diryin. Al Kurun beley go diryin gobe buninenmin kurun wor po goyen kawan irmeke al kame hinayin mar wor kenen bebak ten hinayin yenbe gogo gwaha diryin.

⁸ Denbe Al Kurun beley dumulgan tike igin han gobe dindikende tarende mon. Al Kurun beley buninen dirde faran durkeb Yesu nin dufaytin tareh iramin geb, gogo dumulgan tiyyin. Dumulgan tiyyin gobe dulin dumulgan tiyyin. ⁹ Mata igin kura ma ten hikeya dumulgan tiyyin. Gogab al kura mata igin ten hiyen goke epte ma yingen ge turun turun ten hiyen. ¹⁰ Al Kurunbe al gergen dird dird al. Ningeb mata igin ten hinayin yenbe Yesu Kristuya nenya gabu dirde unkuken po dirdeb gergen wor po diryin. Gwaha diryin gobe nen gayen mata igin ten hinayin yen bikken dufaymin kiryin goyen po gama irde gogo gwaha diryin.

Yuda marya al miñ hoyanña yade al miñ unjkurenj iryinj

¹¹ Be, guba yeñ yeñ mata gobe uliñde niñ mata po geb, gayenterbe miñ miñmoñ. Goyenpoga Yuda marbe mata gobe fudinde yeñ nurde gama irde hanjen. Irdeb yingen ge yeñ, “Neñbe guba yitiñ mar geb, Al Kurunjen alya bereya,” yeñ hanjen. Irde deñ al miñ hoyanbe, “Guba ma yeñ duntin geb, Al Kurunjen alya bereya moñ,” dineñ hanjen. Niñgeb deñbe bikkeñ dahade hinhan goyen bitin sir ma yiyyeñ. ¹² Goyareb deñbe Yesu Kristuya gambunen ma hinhan. Irde Israel mar bana ma hinhan. Irdeb Al Kurun belej alya bereyamin detmin yunen yeñ biña tiyyin go tetek ma po hinhan. Deñbe megen gar heñ Al Kurun ma nurd unen hinhan geb, al gore kura igin diryen yeñ ma po nurde hinhan. ¹³ Bikkeñbe Al Kurun bindere muñ kura ma hinhan, gisaw wor po hinhan. Gega gayenterbe Yesu Kristu belej deñ ge teñ darim wok irde kamiñ goke teñbe yeñya heñ Al Kurun bindere wor po han.

¹⁴ Yesu Kristube al biñ yisikamke igin heñ heñ gote miñ al. Niñgeb bikkeñ neñ Yuda marya deñ al miñ hoyanña kahaltebe bipti sanj kurun wor po hinhin gega, Yesu kamiñ goreb bipti goyen upew uryin. Irdeb neñ gayen gabu dirke al miñ unjkurenj po hitin hite. Yeñ belejbe neñ kahalte bipti kurun kadom igin ma nurd gunen teñ hoyan hoyan hityen goyen upew uryin. ¹⁵ Yeñbe neñ ge teñ kamiñ geb, goke teñbe Moseyen sabaya gote saba mukneñ kurayen kurayen katin kurun goyen pasi kiryin. Go tiyyin gobe Yuda marya al miñ hoyanña goyen yawan gabu yirde al miñ unjkurenj gergeñ, Yesuyen alya bereya yird yird niñ tiyyin. Niñgeb go mata tiyyin gore dirkeb gago awalikde hite. ¹⁶ Yeñbe Yuda marya al miñ hoyanña kahalte asogo hiyen goyen kuruse hende kamiñ gore po pasi kiryin. Irdeb al miñ irawa goyen yawan gabu yirde al miñ unjkurenj po iryin. Gwaha diryin gobe neñ gayen tumnan Al Kurunña awalikde hinayin yeñbe gogo dumulgan tiyyin. ¹⁷ Yeñ belej wanbe deñ Al Kurun bindere ma hinhanña neñ Yuda mar Al Kurun bindere hinhet marya gayen tumnan awalikde heñ heñ niñ mere igin goyen momon diryin. ¹⁸ Niñgeb deñya neñya tumnan Yesu Kristu belej meten tiyyin goke Holi Spirit titirin geb, yende tareñdebe epte Adoninin Al Kurun hitte kutek hite.

Al Kurunjen ya balem wor pobe neñ gago

¹⁹ Niñgeb deñ al miñ hoyan goyen gayenterbe albak yara ma han. Neñ gayen Al Kurunjen gasunde hite gwahade goyen po, deñ wor gor niñ alya bereya han. ²⁰ Neñ aposelya Al Kurunjen mere basan mar porofetyabe ya tola yara. Irde Yesu Kristu yingenbe armo tola go gwahade goyen. Munan deñbe tola yimiytin goyen hende ya irtin go gwahade. ²¹ Ya kininiñya ya ird ird det kurun gobe kahalte niñ tola kurun goyenter basan hitin han gwahade goyen po, neñ wor tumnan Yesuyen yufukde gabu irde unjkurenj po hite. Niñgeb neñ tumnan gare po Al Kurunjen ya balem go gwahade yara hite. ²² Munan deñ wor Yesuya awalikde han geb, neñya tumnan gabu dirde Al Kurun diliñde ya balem wor po dirde hi. Gogab Holi Spiritbe igin deñ bana hiyen. Holi Spirit hiyende gorbe Al Kurun wor hiyen geb, gogo gabu dirde Al Kurun diliñde ya balem yara dirde hi.

3

Al Kurunjen dufay banare hitin goyen kawan forok yirin

¹ Niñgeb goke teñbe ne Polbe deñ Yuda mar moñ al miñ hoyan niñ teñ Yesu Kristuyen meten teñ himeke al belej nad koyare nerke gago hime. ² Fudinde, Al Kurun belejbe alya bereya buninen yirde igin igin yird yird meten goyen deñ ge teñ ne nunyin gobe nurde han gogo. ³ Niñgeb Al Kurunbe dufaymin banare hinhin goyen nikala niryin. Irkeb asande gar mehen de goke muñ kura kayhem gogo. ⁴ Niñgeb deñ belej kapyan heñbe Yesu Kristu niñ yitin mere gote miñ banare niñ goyen ne daha mat nurde hime goyen bebak tinayin. ⁵ Bikkeñbe Al Kurun belej meremin banare niñ goyen kawan ma irde hinhin. Goyenpoga gayenterbe Holi Spirit belej neñ aposelya porofetya Al Kurun diliñde wukke hityen gayen bebak diryin. ⁶ Be, meremin banare niñ gobe gahade: Yesu Kristu

niñ yitiñ mere igiñ goyen nurde yenya heñbe deñ al miñ hoyañ wor neñ Yuda marya tumñañ detmiñ igiñ Al Kurun belem duneñ yiriñ gote miñ mar hetek. Irde denya neñyabe al miñ unñkureñ po hitiñ. Irde Al Kurun belem alya bereyamiñ gwahade gwahade yireñ yeñ biña tiyyiñ gobe neñ tumñañ yawartek.

⁷ Al Kurunbe bunineñ nirde igiñ nirde yende meten ten ten tareñ nunyiñ. Irdeb Yesu niñ yitiñ mere igiñ gayen tagal tagal meten nunyiñ. ⁸ Nebe Al Kurunyen alya bereya kurun hañ bana goñ al kura deñem miñmon wor po yeñ nurde yuneñ hanñen gote yufukde hime. Goyenpoga Al Kurun belem al mali ne gahade gare meten titek mon gayen meten goyen nunyiñ. Irdeb Yesu Kristu belem alya bereya igiñ igiñ yirde hi gobe kurun wor po neñ al belem epte ma bebak titek goyen al miñ hoyañ hitte tukun tagalde hime. ⁹ Al Kurun nanñiña megenya yiriñ al gore bikken wor po damam damam kun hinhan kurun goyen dufaymiñ banare hinñin goyen al tumñañ kawan po momon yirde tukun hayiñ ninyiñ geb, gago tagalde tukun hime.

¹⁰ Yen belem gwaha tiyyiñ gobe dufaymiñ wukken igiñ wor po kurayen kurayen goyen Yesuyen alya bereya sios belem kawan forok yirde hinayiñ yeñ gogo gwaha tiyyiñ. Gogab Al Kurunyen miyon yingeneña hañ goya unñgura naña kota ga hañ kurun goyen Al Kurunyen dufay wukken kurayen kurayen kurun goyen nurde bebak tinayiñ. ¹¹ Al Kurun belem mata go tiyyiñ gobe bikken wor po megenya nanñiña ma forok yekeya mata goyen tiyen yeñ nurde hinñin goyen kun kunbe Doyan Al Kurunniñ Yesu Kristu meten tiyyinde gor matbe dufaymiñ goyen kawan forok iryiñ.

¹² Neñbe Yesu niñ dufayniñ sañiñ irde yenya hite geb, Al Kurun hitte kun kun niñ kandukneñ ma nurde hitek. Irde fudinde yenbe neñ ge amaneñ nurde hi go yeñ heken nurdeya igiñ yeñ hitte kutek. ¹³ Niñgeb kanduk kurun keneñ hime gayen gake, “Neñ ge ten gogo kanduk keneñ hi,” yeñ nurdeb goke bitinde bulunneñ ma nurnayiñ. Kanduk ten hime gabe deñtiñ turun yan heñ heñ ge gago ten hime geb, goke ma nurnayiñ.

¹⁴ Niñgeb goke tenbe dokolhone yugulun ten Adoniniñ doloñ irde turun irde hime. ¹⁵ Yenbe gasunmiñde niñ miyon yagoya alya bereya megen hañ goya kurun goyen yiriñ. Irdeb yende naniñ hiriñ geb, deñe buda kurun gobe yeñ hitte mat forok yamiñ. ¹⁶ Niñgeb nebe Adoniniñ tareñmiñ turun yan hende wor po gore Holi Spirit dunke dufaytiñ tareñ irwon yeñ gusunañ irde hime. ¹⁷ Gogab Yesu Kristu niñ heken nurd matare mat Yesu gobe denya hinayiñ. Irde Al Kurunya al kadtiña niñ amaneñ nurd yuneñ yuneñ matabe megen belem he filiniñ yanarde hike sañiñ huwarde hañ go gwahade hinayiñ. ¹⁸ Irde denya kadtiñ yago Al Kurunyen alya bereya goyen Yesu Kristu belem deñ goyen bubulkunne wor po yeñ nurde duneñ hi goyen dahade yeñ bebak tiwon yeñ nurde hime. Al belem det kurate hendemiñ, pelyenmiñ, ulyanmiñyabe dukunmiña goyen tunañ tenbe kurunmiñ goyen bebak ten hanñen gwahade goyen po, deñ wor Yesu belem amaneñ nurd duneñ hi goyen dahade yeñ kenkela bebak tiwon yeñ nurde hime. ¹⁹ Yen belem deñ goyen bubulkunne wor po yeñ nurd duneñ hi gobe epte ma tumñañ gwahade yeñ nurde bebak tinayiñ. Goyenbe deñ belem muñ kura bebak tiwon yeñ Al Kurun gusunañ irde hime. Gogab Al Kurunyen dufayya mata igiña goyen yadeb ep wor po henayiñ.

²⁰ Al Kurunyen tareñbe neñ bana heñ meten ten hiyen. Irde tareñmiñ gobe kurun wor po geb, Al Kurun belem gwahade gwahade dunwon yeñ nurde gusunañ irde hityen goyen folek wor po duneñ hiyen. ²¹ Niñgeb Yesu Kristuyen alya bereya sios belem Yesu Kristuya heñbe hugiñ hugiñ Al Kurun deñem turun yan irde hinayiñ. Fudinde wor po.

4

Yesuya awalikde heñ unñkureñ hetek

¹ Niñgeb Al Kurun belem mata kerde gama irnayiñ yeñ hoy diriñ goyen po gama irde hinayiñ. Ga duneñ hime gabe ne, Doyan Al Kurunyen meten tenya koyare heñ kanduk ten hime al gare goke ug po duneñ hime gago. ² Niñgeb dindiken ge turun turun ma po ten hinayiñ, diltiñ kamke balmiñ po hinayiñ. Irde al kadtiñ kura matamiñ igiñ hewon

yeŋ doyaŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinayaŋ. Irde ditiŋ ge amaŋeŋ nurd guneŋ teŋ gab matatiŋ hoyaŋ hoyaŋ hinayaŋ goyen goke ma nurde hinayaŋ. ³ Deŋ tumŋaŋ Holi Spirit beleŋ bitiŋ yisikamde kaŋ beleŋ giti dirtiŋ yara dirkeb uŋkureŋ po hitiŋ yara awalikde haŋ. Niŋgeb gwahade heŋ heŋ goyen bada ma heŋ goke kurut wor po yeŋ hinayaŋ. ⁴ Deŋ kuruŋ gobe hoyaŋ hoyaŋ goyenbe Yesuya heŋbe uŋkureŋ po haŋ. Irdeb Holi Spirit deŋ bana hi gobe hoyaŋ miŋmoŋ, uŋkureŋ po. Irde neŋ kuruŋ gabe Al Kuruŋ beleŋ kame igiŋ direŋ yeŋ hoy diriŋ goke po nurde doyaŋ heŋ hite. ⁵ Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ manaŋ uŋkureŋ po, irde yeŋ ge dufayniniŋ saŋiŋ ird ird goya baptais teŋ teŋya wor uŋkureŋ po. ⁶ Al Kuruŋ wor uŋkureŋ po. Yeŋbe neŋ kuruŋ gate Adoniniŋ. Yeŋ beleŋ po gab neŋ kuruŋ gayen doyaŋ dirde hiyen. Irde neŋya heŋbe meteŋ teŋ hiyen.

⁷ Goyenbe Al Kuruŋbe Yesu Kristu beleŋ neŋ gayen gwahade gwahade yireŋ yeŋ nurde hiyen goyen po gama irde bunineŋ dirde igiŋ igiŋ dirde hiyen. Go dirde hiyen gobe muruŋgem teweŋ yeŋ nurdeya ma dirde hiyen, duliŋ dirde hiyen. ⁸ Gwaha tiyyiŋ goke asaŋmiŋdebe gahade katiŋ hi:

“Yeŋbe Al Kuruŋyen gasuŋde hurkuriŋ.

Goyareb Satan fole irde alya bereya Satan yufukde haŋyen mar kuruŋ goyen siŋa yirde yade hurkuriŋ.

Irdeb alya bereya yende tareŋ goyen damum moŋ duliŋ yunyiŋ,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 68:18*

⁹ Be, asaŋde katiŋ gwahade po, “Yeŋbe Al Kuruŋyen gasuŋde hurkuriŋ,” gote miŋbe Yesube megen gar kateŋ kamde gab huwarde hurkuriŋ goke yitiŋ. ¹⁰ Niŋgeb hende mat katiŋ al Yesu gore po megenya naŋkiŋya irde det kuruŋ gote miŋ al wor po heŋ doyaŋ yirde heŋ yeŋbe gogo sopte naŋkiŋ fole irde hende wor po Al Kuruŋyen gasuŋde hurkuriŋ. ¹¹ Yeŋ beleŋ po neŋ alya bereyamiŋ gayen meteŋ kurayen kurayen gote tareŋ dunyiŋ. Al kurabe Yesuyen mere basaŋ mar aposel yirde, munaŋ kurabe Al Kuruŋyen mere basaŋ mar porofet yirde, munaŋ kurabe Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ tagalde tukuŋ tukuŋ mar yirde, munaŋ kurabe Yesuyen alya bereya doyaŋ yird yird mar yirdeb, kurabe Al Kuruŋyen mere saba yird yird mar yirtiŋ haŋ. ¹² Niŋgeb Yesu Kristu beleŋ neŋ Al Kuruŋyen alya bereya saŋiŋ gwahade duntiŋ gobe Al Kuruŋyen alya bereya faraŋ yurtekbe tumŋaŋ tareŋ heŋ kuruŋ henayaŋ yeŋbe gago tareŋmiŋ duntiŋ hite. ¹³ Niŋgeb meteŋ duntiŋ gobe gwahader kuŋ kuŋ neŋ tumŋaŋ dufayniniŋ Al Kuruŋ Urmiŋ Yesu Kristu niŋ saŋiŋ irde yeŋbe al gwahade yeŋ nurde yeŋya kadom nurd guneŋ teŋ awalikde hitek. Irdeb Yesuyen mere gama ird ird mataniniŋdebe parguwak yara heŋ Yesu beleŋ mata igiŋ teŋ hinhiŋ gwahade po teŋ hitek. ¹⁴ Neŋbe diriŋ kalak beleŋ mere fudindeya usi mereya nurde bebak ma teŋ haŋyen gwahade goyen ma teŋ hitek. Al dufaymiŋ diriŋ kalak yara gwahade gobe usi mar beleŋ mata kurayen kurayen mat usi yirke mata buluŋde kateŋ haŋyen. Go teŋ haŋyen gobe makaŋ duba beleŋ dakdak tuktawaŋ irke dakdak gobe kwe yiyyeŋ beleŋ goŋ ma kuyeŋ go gwahade goyen. Niŋgeb neŋbe usi mere goyen bebak teŋbe gama ma irtek. ¹⁵ Irde kadniniŋ ge amaŋeŋ nurd yuneŋ heŋya go hende mere fudinde po teŋ hitek. Gwahade po teŋ kuŋ kuŋbe Al Kuruŋyen alya bereya tareŋ po heŋ Doyaŋ Alniniŋ Yesu Kristu beleŋ mata igiŋ teŋ hinhiŋ gwahade po teŋ hitek. ¹⁶ Neŋbe Yesu Kristuyen uliŋ pigiŋ yara, munaŋ yeŋbe tonaniniŋ yara. Niŋgeb al teŋeŋ beleŋ kiŋkiniŋ yukuŋ basaŋ heke al uliŋ pigiŋ uŋkureŋ hiyyeŋ go gwahade goyen neŋbe Yesu hitte mat basaŋ heŋbe kurabe haniŋ, kurabe kahaŋ gwahade ala hitiŋ hite. Niŋgeb meteŋ nende gigen duntiŋ goyen kadniniŋ ge amaŋeŋ nurde yuneŋya meteŋ teŋ hitekbe neŋ tumŋaŋ tareŋ heŋbe yeŋ yara hetek.

Yesu Kristuya heŋ al gergeŋ hitiŋ gote mata

¹⁷ Niŋgeb Doyaŋ Al Kuruŋyen saŋiŋde hayhay dire yeŋ gahade mere direŋ tihim: deŋbe Al Kuruŋ ma nurd uneŋ haŋyen mar beleŋ mata teŋ haŋyen gwahade ma teŋ hinayaŋ. Go mar gote dufaybe miŋ miŋmoŋ wor po. ¹⁸ Dufaymiŋbe kidomak, titmiŋ wor po, Al Kuruŋyen mere epte ma bebak titek haŋ. Irde go mar gobe biŋde Al Kuruŋ pel irde meremiŋ nurtek ma yirde hiyen geb, Al Kuruŋ beleŋ al gergeŋ yirtek ma haŋ. ¹⁹ Yeŋbe

mata bulunminj ge memya munj kura ma hej hanjen. Irde mata bulun ninj amanej nurde go bana po kunje mata goyen tej tej ninj po nurdeb mata bulun tej teban tej hanjen.

²⁰ Goyenpoga denje hanjapya Yesu Kristu ninj yitij saba goyen nuraminjabe mata bulun gwahade gote saba ma nuraminj. ²¹ Denje fudinde wor po yej ge saba dirke nuraminj. Irdeb denj Yesu gama irde hanj mar goyen mere fudinde Yesu bana hi goyen goke wor saba dirke nuraminj. ²² Ningeb mata bulun tej hinhan goyenterbe dufay bikkek bulun gore lomlom dirke go po gama irde hongay netek hanjen geb, dufay bikkek bulun gobe tubul po tinayinj. ²³ Irkeb matatinja dufaytinja gobe Al Kurunj belej sope yirde gergej wor po diryenj. ²⁴ Ningeb denje dufayya mataya gergej Al Kurunjen goyen bitinj bana yerde yej dilinde mata huwakya mata wukkenja goyen po tej hinayinj.

²⁵ Ningeb denj Yesuyen alya bereyabe usi ma tej hinayinj. Mere fudinde po kadam momonj gird tej hinayinj. Nej kurunj gayenbe minjinij unjkurenj Yesu po geb, gago momonj dirde hime. ²⁶ Be, bearartinj belej dirke mata bulunde katnak geb, nurde ga hinayinj. Kadtinj kura bitinj ar yirde gwahade po hike kunj nana ma kurkuyenj. ²⁷ Gwaha tinayinjbe Satan belej bulun dirtek belej kerd unnayinj geb, gwaha ma tej hinayinj. ²⁸ Kawe mata tej hanj mar gobe bada po henayinj. Irdeb yingenj hanijde metenj iginj tej hinayinj. Irde metenminj gote iginenj yadebe al kura det kuranj amu hej hanj mar goyen faranj yurde hinayinj. ²⁹ Merebe kadtinj binj bulun yirtek mat ma mere tej hinayinj. Mere iginj faranj yurke tarej hej hitek mere po ga tej hinayinj. Mere iginj gwahade tej hinayinjbe kadtinj kura kanduk bana hej yul yej hanj gore nurdeb sopte tarej hej hinayinj. ³⁰ Irde Holi Spirit gobe kura munj binj bulun ma po irde hinayinj. Al Kurunj belej Holi Spirit dunyinj gobe nalu funande alya bereyaminj goyen nigenj hitte yumulganj tiyen yej basinja dirde kawa dirtinj yarabe Holi Spirit gogo dunyinj. ³¹ Ningeb denje kadtinj ge bulun nurd nurd mata, mere misinenj yanj yird yird mata, bearar mata, kwep kwep mata, mere bulun mat tej tej matayabe mata bulun hoyanj kurayen kurayen goyen mananj yubul po tinayinj. ³² Kadtinj iginj iginj yirde yej ge buninenj nurde yunenj hinayinj. Irde Al Kurunj belej Yesu Kristu ninj tej mata buluntinj halde dunyinj gwahade po, denj wor kadtinj kura bulun dirkeb mata bulunminj halde yunenj hinayinj.

5

Al Kurunjen mata hulsi yara go po gama irde hinayinj

¹ Ningeb huginenj matatinjbe yej tej hiyen goyen po tej hinayinj. Denje Al Kurunjen dirnenj wenj, yej belej bubulkujne wor po yej nurd dunenj hiyen. ² Yesu Kristube nej gayen bubulkujne wor po yej nurdeb faranj yure yej yingenj ge ma nurdeb nej ge kamycinj. Go tiyyinj gobe Al Kurunj det hamnenj iginj munj kura galak irde kumga tej unke hamnenj iginj munj nuryenj go gwahade goyen irycinj. Ningeb denj wor Yesu belej tiyyinj gwahade goyen po, al kadtinj ge amanej wor po nurde yunenj hinayinj.

³ Denje leplep mata ma tej hinayinj, irde mata bulun mormok dapna kukuwa belej mata titnenj ma tej hinayinj. Irde det uguj po yade yade ninj ma dufay hej hinayinj. Mata bulun gwahade gobe nej Al Kurunjen alya bereya belej titek mata monj geb, gago dinenj hime. Ningeb mata gwahade goke dufay munj kura ma po henayinj, irde goke munj kura ntut ma yenayinj. ⁴ Denje nanyanj mereya mere kukuwamnenja ma tej hinayinj, irde kari mere bulun ma tej hinayinj. Mata gwahade gobe denj belej titek monj. Ningeb mata bulun gwahade tej hitinj yarabe Al Kurunj po ga iginj nurde unenj hinayinj. ⁵ Denje mere gayen kenkela nurde hinayinj: leplep mata tej hanj mar, mata bulun mormok dapna kukuwa belej titnenj tej hanj maryabe, det ug po yad yad ninj po dufay hej hanj marya gobe Yesu Kristuya Al Kurunja belej alya bereyaminj doyanj yird yird bana gonj epte ma hinayinj. Det ug po yad yad ninj po dufay hej hanj marbe det gore Al Kurunminj hiyyenj. ⁶ Irde al kura go ma kenke wanj usi mere minj minjonj ma diryenj. Usi mere wor wor goke tejbe Al Kurunj belej mereminj pel irde hanj mar goyen bearar yirde bulun yiryenj geb. ⁷ Ningeb mata go tej hanj mar goya awalik ma hej hinayinj.

⁸ Be, deŋ goyen bikkeŋbe mata buluŋyen kidoma bana po hinhan. Gega gayenterbe Doyaŋ Al Kuruŋyen alya bereya haŋ geb, hulsi bana haŋ. Niŋgeb hulsire niŋ mata po ga teŋ hinayiŋ. ⁹ Hulsi bana haŋ marbe mata igiŋ, mata huwakyabe mata fudindeya goyen kuruŋ forok yirde haŋyen. ¹⁰ Niŋgeb matabe Al Kuruŋ beleŋ igiŋ nurtek goyen teŋ teŋ niŋ po kurut yeŋ hinayiŋ. ¹¹ Irdeb kidomare niŋ mata ma teŋ hinayiŋ. Mata gwahade gobe igineŋ igiŋ kura ma forok yirde haŋyen, hubu wor po. Niŋgeb deŋbe al kura mata gwahade tike yeneŋbe kawan po kuŋ mata gobe buluŋ yineŋ mere saŋiŋ po yirde hinayiŋ. ¹² Nebe mata buluŋ mar gore mata banare balmiŋ teŋ haŋyen gobe memyak geb, goke tagaltek ma nirde hi. ¹³ Goyenpoga Al Kuruŋyen mere hulsi yara goreb banare mata buluŋ teŋ haŋyen goyen kawan forok yiryen. ¹⁴ Al Kuruŋyen mere hulsi yara gobe deŋ bana hiyeŋ geb, goreb almet mata buluŋ yade kawan forok yirde hiyeŋ. Goke teŋbe gahade katiŋ hi:

“Deŋ Al Kuruŋ diliŋde firtiŋde haŋ marbe huwarnayiŋ.

Irde deŋ Al Kuruŋ diliŋde kamtiŋ haŋ mar wor huwarnayiŋ.

Irkeb Mesaia beleŋ meremiŋ hulsi yara goyen dunke deŋ bana heŋ hulsi melak hitiŋ yara teŋ hiyeŋ,” yitiŋ hi.

¹⁵ Niŋgeb deŋbe keŋkela wor po heŋ ga hinayiŋ. Al kukuwa yara ma heŋbe al dufaymiŋ wukkek yara heŋ hinayiŋ. ¹⁶ Nalu ga hite gayenterbe mata buluŋ po kuruŋ hi. Niŋgeb mata igiŋ teŋ hitek kura hike yeneŋbe kame ga ma yenayiŋ. Mata gobe tinayiŋ. Moŋgo titmiŋeŋ hike nalu ga hubu hiyyeŋ geb. ¹⁷ Irdeb dufay keŋkela ma heŋya mali mali kukuwa beleŋ mata titiŋ yara ma teŋ hinayiŋ. Gwaha titteŋbe Al Kuruŋyen dufay keneŋ bebak teŋbe go po gama irde hinayiŋ. ¹⁸ Kukuwa fe deŋ buluŋ dirtek goya nene kukuwa ma henayiŋ. Gwaha titteŋbe Holi Spirit teke gore po doyaŋ dirde hiyeŋ. ¹⁹ Irdeb tikiŋ asaŋde niŋ tikiŋya Al Kuruŋ turuŋ ird ird tikiŋyabe Holi Spirit beleŋ bitiŋde tikiŋ yupul titiŋ goyen kadtiŋ yagoya tikiŋ heŋ hinayiŋ. Bitiŋde mat amaŋeŋ wor po nurde Al Kuruŋ isoka irde tikiŋ heŋ hinayiŋ. ²⁰ Irde mata kuruŋ deŋ hitte forok yitiŋ goke Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristu deŋemde Nanniniŋ Al Kuruŋ igiŋ nurde unen hinayiŋ.

Ire unyat heŋ heŋ mata igiŋ

²¹ Be, deŋ beleŋ Yesu Kristu palap irde haŋyen goyen matare po kadtiŋde mere nurde teŋ hinayiŋ. ²² Niŋgeb deŋ bere almetiŋ yaŋbe Yesube Kuruŋniniŋ yeŋ yende yufuk bana haŋyen gwahade goyen almetiŋ yagot yufukde hinayiŋ. ²³ Yesuyen alya bereya sios gote doyaŋ al wor pobe Yesu gwahade goyen po, albe berem yagot doyaŋ mar geb. Yesu Kristube yende alya bereya sios gote Yumulgaŋ teŋ teŋ Al. Irde sios gobe Yesuyen uliŋ pigiŋ yara. ²⁴ Niŋgeb sios beleŋ Yesu Kristu yufukde hi gwahade goyen po, deŋ bere wor almetiŋ yagot yufuk bana po heŋ meremiŋ kuruŋ goyen gama po irde hinayiŋ.

²⁵ Be, deŋ al berem yaŋbe Yesu Kristu beleŋ yende alya bereya sios goyen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde yeŋ ge teŋ kamiŋ gwahade goyen po, deŋ wor bertin yago niŋ amaŋeŋ nurde yuneŋ hinayiŋ. ²⁶ Yesube alya bereyamiŋ sios beleŋ Al Kuruŋyen mere nurde go po gama irde fe baptais teŋ Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ hinayiŋ yeŋ gogo sios niŋ teŋ kamiŋ. ²⁷ Yeŋbe alya bereyamiŋ goyen halde wuk yirde, uliŋde firfurŋeŋ wor po det hoyan buluŋeŋ kura miŋmoŋ yirmekeb Al Kuruŋ diliŋde wukkek kusamuŋ wor po yire yeŋbe gogo kamiŋ. ²⁸ Niŋgeb Yesu beleŋ go tiyyiŋ gwahade goyen po, deŋ al wor bertin yagobe nindikeŋde ulniniŋ yeŋbe bertin yago niŋ amaŋeŋ nurde yuneŋ hinayiŋ. Al kura berem niŋ amaŋeŋ nurde hiyeŋ gobe yiŋgeŋ ge amaŋeŋ nurde hiyeŋ go gwahade geb. ²⁹ Neŋ kuruŋ gabe ulniniŋ gayen epte ma asogo yirde buluŋ yirde hityen. Gwaha yirtineŋbe paka yirde keŋkela sope yirde hityen. Gwahade goyen po, Yesu Kristu wor yiŋgeŋde uliŋ pigiŋ sios goyen keŋkela doyaŋ irde hiyeŋ. ³⁰ Neŋbe Yesuyen haniŋ, kahanyabe diliŋya gwahade po geb, gogo keŋkela doyaŋ dirde hiyeŋ. ³¹ Be, alya beremya gabu heŋ heŋ mata wor gwahade geb, goke Al Kuruŋyen asaŋde gahade katiŋ hi:

“Goke teŋbe albe miliŋya naniŋya yubul teŋ bere teŋbe ire unya hiriryen.

Irdeb alya bereya gobe irawa moŋ unkuŋeŋ po hiriryen,” yitiŋ.

Tikula 2:24

³² Mere gabe al mali mali bebak titek moŋ, mere gate miŋbe kurun wor po. Mere gabe Yesu Kristuya yende alya bereya siosya niŋ yitiŋ yeŋ nurde hime. ³³ Niŋgeb deŋ al wor mere gayen gama irdeb bertin yago niŋ dindiken ge amanen nurde haŋ gwahade goyen nurde yunen hinayiŋ. Irde deŋ berebe almetin yago palap yirde hinayiŋ.

6

Dirinŋya naninŋya milinŋyat mata igin

¹ Be, deŋ dirin wor Doyaŋ Al Kurun yufukde haŋ geb, adotinŋya mamtinŋyat mere nurde gama irde hinayiŋ. Mata gobe Al Kurun dilinŋde mata igin, huwak wor po. ²⁻³ Al Kurun beŋ Mose saba unyinŋde gor saba kurabe, “Adotinŋya mamtinŋya palap yirde hinayiŋ,” yitiŋ hi. Irdeb saba gote murunŋem niŋ biŋa tenyabe gaha yiriŋ: “Gwaha teŋ hinayinbe igin po heŋbe ulyanŋde heŋbe aran ma kamnayinŋ,” yitiŋ. Saba hoyanŋdebe gwaha kura ma yitiŋ, gayen sabare po gab biŋa gayen tiyiŋ.

⁴ Be, deŋ dirin nanin yagobe dirinŋtin yago bearar teŋ hitek mat ma mata yirde hinayiŋ. Gwaha yirtinŋbe Doyaŋ Al Kurun beŋ deŋ nanin yago saba dirde matatin sope dirde hiyen gwahade goyen po yirde hinayiŋ.

Metenŋ maria doyaŋ marminiŋyat mata igin

⁵ Be, deŋ al kurate yufukde heŋ meten teŋ haŋ marbe doyaŋ martinŋ yago kafura yirde yende mere po gama irde hinayiŋ. Irde bitinŋde mat wor po Yesu Kristu niŋ meten teŋ unen hite yara nurdeya meten teŋ yunen hinayiŋ. ⁶ Doyaŋ martinŋ yago beŋ denen hikeya po gwaha titekeb turun dirnayinŋ yeŋ nurdeya ma meten teŋ hinayiŋ. Gwaha titenŋbe Yesu Kristuyen meten mar beŋ meten teŋ hanŋyen gwahade goyen po, Al Kurunŋyen dufay po gama irde bitinŋde mat wor po doyaŋ martinŋ ge meten teŋ yunen hinayiŋ. ⁷ Niŋgeb deŋbe al niŋ ma meten teŋ hite Doyaŋ Al Kurun niŋ meten teŋ hite yeŋ nurdeya bitinŋde mat wor po doyaŋ martinŋ meten teŋ yunen hinayiŋ. ⁸ Doyaŋ Al Kurunbe meten al ma doyaŋ al hitek goke ma murunŋem dunyen. Metenŋya mataya igin teŋ hinayiŋ mar go po gab murunŋem yunenŋ.

⁹ Be, deŋ doyaŋ mar wor gwahade po meten martinŋ yago bulun bulun ma yirde hinayiŋ. Denŋya meten martinŋyat doyaŋ al tin wor pobe unŋkuren po, Al Kurunŋyen gasunŋde hi. Yenbe al kura po igin igin yirde, kurabe bulun bulun yirde ma teŋ hiyen geb gago dineŋ hime.

Al Kurunŋyen fuleŋa marte det

¹⁰ Be, merene funanbe gahade: deŋbe Doyaŋ Al Kurunŋya heŋ yende tareŋ kurun goyen yufuk bana goŋ heŋ tareŋ heŋ hinayiŋ. ¹¹ Irdeb Satanya fuleŋa teŋ teŋde niŋ det Al Kurun beŋ duntin kurun goyen hor yirde hinayiŋ. Gogab Unŋgurayen usi mata bulun kurun goyen igin fole yirnayinŋ. ¹² Neŋbe alya ma fuleŋa teŋ hite. Megen niŋ mar kidoma bana haŋ gote doyaŋ mar kurayen kurayen goyabe unŋgura naŋa kota ga haŋ kurun goya fuleŋa teŋ hite. ¹³ Goke teŋ deŋbe nalu bulunŋde unŋgura asogo yirtek yenbe fuleŋare niŋ det Al Kurun beŋ duntin goyen yade hor yirde ga hinayiŋ. Gogab fuleŋa tukun murunŋde irdeb igin saŋin po huwarde hinayiŋ. ¹⁴ Niŋgeb tareŋ heŋ heŋ niŋbe Al Kurunŋyen mere fudinŋde goyen fuleŋare kun kunde niŋ mal timtinŋen irde ga hinayiŋ. Irdeb mata huwakbe dari mala pet teŋ teŋ niŋ dumunŋtin pet teŋ hinayiŋ. ¹⁵ Munan fuleŋare niŋ kahanbasanŋtin yarabe Al Kurunŋya awalik heŋ heŋ mere igin goyen tagal tagal niŋ gitik teŋ ga hinayiŋ. ¹⁶ Irdeb hinayiŋ kurun goyen Al Kurun niŋ dufaytin tareŋ irde haŋ gobe maymaytin yara heŋ hiyen. Gogab unŋgura beŋ dufay bulun kura deŋ hitte kili misinŋde kak kerde yumultinŋen irde hikeb igin yisikamde hinayiŋ. ¹⁷ Irdeb Al Kurun beŋ dumulgan teŋ teŋ gobe fuleŋare niŋ tonan aw saŋin gwahade goyen hor yirde hinayiŋ. Irdeb Holi Spirityen bidilabe Al Kurunŋyen mere geb goyen tanarde hinayiŋ. ¹⁸ Irdeb Holi Spirityen tareŋde huginŋen Al Kurun mere irde hinayiŋ. Mere irde heŋyabe det kurayen kurayen niŋ Al Kurun gusunŋan irde, dindiken faran durd durd niŋ wor gusunŋan ird hinayiŋ. Moŋgo

mata goyen tubul tinak geb kenkela hej ga hinayiņ. Irde hugiņeņ Al Kurunjen alya bereya budam goyen faran yuri yeņ gusuņan irde hinayiņ.

¹⁹ Irdeb Al Kurun belen ne manan faran nurwoņ yeņ gusuņan irde hinayiņ. Ne niņbe Al Kurun belen mohoņner mere kerkeb al niņ ma kafura heņ Yesu niņ yitiņ mere igiņ gote miņ banare hi goyen tagal tagal niņ gusuņan irde hinayiņ. ²⁰ Al Kurunjen mere igiņ goyen basan heņ tagalde himeke goke teņbe gago fere nirde nad koyare neraņ hime. Niņgeb mere tiye yeweņ goyen moņgo kafura heņ mere ma tiyeņ geb, kafura ma heņ mere teņ teņ ge Al Kurun gusuņan irde hinayiņ.

²¹ Be, Tikikus belen gab ne niņ yeņ Polbe meten gwahade gwahade teņ hi, irde gasun gwahade keperde hi yeņ bebak dirke nurnayiņ. Tikikusbe kolne nigen yara. Yeņbe Doyan Al Kurunjen meten goyen biņde mat fudinde wor po meten teņ hiyen. ²² Goke teņbe teņ kermeke deņ hitte kuņ momoņ diryen. Irkeb gar neņ tumņan dahade hityen goyen nurnayiņ. Irdeb yeņ belen deņ goyen tareņ heņ heņ ge faran duryeņ.

²³ Be, kadne yago, Al Kurun Nanniniņa Doyan Al Kurun Yesu Kristuya belen bitiņ yisikamke hiwoņ, irde yeņ belen kadtin yago niņ amaņeņ nurd nurd mataya Al Kurun niņ hekkeņ nurd nurd mataya goyen dunwoņ yeņ nurde hime.

²⁴ Doyan Al Kurunniņ Yesu Kristu niņ hugiņeņ amaņeņ nurde uneņ haņ mar gobe Al Kurun belen buniņeņ yirde igiņ igiņ yirwoņ yeņ nurde hime. Gogo po.

Filipai

Filipai niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asaŋ kayyiŋ

¹ Ne Polbe Timotiya dufay unŋkureŋ po kerdeb deŋ Filipai taunde niŋ Al Kurunyen alya bereya, Yesu Kristuya haŋ mar goyen goke asaŋ gago kaŋ duney hime. Irde deŋ Yesu Kristuyen alya bereyat doyaŋ marya faraŋ durd durd marya niŋ wor asaŋ gago kaŋ hime. Deyyabe Yesu Kristuyen meterŋ mar. ² Niŋgeb Nanniniŋ Al Kurunya Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristuya beleŋ bunineŋ dirde igiŋ igiŋ dirde bitiŋ yisikamke igiŋ hiwoŋ yeŋ nurde har.

³ Be, nebe deŋ ge dufay henyaŋbe hugineŋ deŋ ge teŋ Al Kurun igiŋ nurde uney himyen. ⁴⁻⁵ Deŋbe haŋkapyaya Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen nuramiŋde mat mere igiŋ goyen tagal tagal meterne gayen faraŋ nurkeb waŋ waŋ gayenter manaŋ faraŋ nurde haŋ. Niŋgeb Al Kurun mere irde henyaŋbe deŋ beleŋ faraŋ nurde haŋyen goke hugineŋ amaŋeŋ nurde himyen. ⁶ Niŋgeb meterŋ igiŋ goyen Al Kurun beleŋ deŋ hitte miŋ uryiŋ gobe gwahade po meterŋ teŋ hike kuŋ kuŋ Yesu Kristu wayyeŋ nalure gab pasi iryeŋ gobe fudinde wor po yeŋ nurde hime.

⁷ Ne beleŋ deŋ ge gwahade nurde duney hime gobe bener mat wor po deŋ ge amaŋeŋ nurde hime geb, gago buluŋ tihim yeŋ ma nurde hime. Deŋbe ne beleŋ Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen al beleŋ daha buluŋ irnak yeŋ pet teŋ saŋiŋ irde hinhemyabe faraŋ nurde hinhan. Irde gayenter mere igiŋ goke teŋ koyare himeya wor faraŋ nurd nurd niŋ det yad yerke waŋ haŋyen. Niŋgeb ne gahade gare Al Kurunyen meterŋ titek moŋ goyen metermiŋ teŋ himeke faraŋ nurde haŋ gobe deŋ goyen neya tumŋaŋ gar heŋ meterŋ teŋ hite yara nurde hime. ⁸ Niŋgeb deŋ gwaha nirde haŋ mar goyen kuŋ dentek wor po nirde hi, irde Yesu Kristu beleŋ deŋ ge amaŋeŋ nurde duney hi gwahade goyen po, ne manaŋ deŋ ge amaŋeŋ nurde duney hime. Dufay gwahade heŋ hime gobe Al Kurun wor fudinde yeŋ nurde hi.

⁹ Be, nebe deŋ ge teŋ Al Kurun gahade gusaŋaŋ irde himyen: kadtin ge amaŋeŋ nurde yuneŋ yuneŋ matabe kurun hiyyeŋ. Irde gwaha teŋ henyaŋbe mere fudinde bebak teŋ teŋ goya mata iginya buluŋya yeneŋ bebak teŋ teŋya goyen wor Al Kurun beleŋ tareŋ irwoŋ yeŋ gusaŋaŋ irde himyen. ¹⁰ Gogab Al Kurun diliŋde mata igiŋ wor po goyen po teŋ hinayiŋ. Gwaha teŋbe Yesu Kristu waŋ waŋ nalurebe mata buluŋtiŋ miŋmoŋ, ulitiŋde merem moŋ wor po hinayiŋ. ¹¹ Be, deŋ ge Al Kurun gusaŋaŋ irde himyen kurabe Yesu Kristu beleŋ faraŋ durkeb mata igiŋ budam po teŋ hinayiŋ yeŋ goke gusaŋaŋ irde himyen. Gogab al beleŋ matatiŋ yeneŋbe Al Kurun deŋem turŋuŋ yaŋ irde isoka irde hinayiŋ.

Yesu niŋ po nurde ga hitek

¹² Be, kadne yago, Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen tagalde himeke igiŋ ma nurde haŋyen mar beleŋ nad koyare neraŋ hime gago. Goyenbe mere igiŋ gobe kurun heŋ kuŋ hikeb al budam nurde haŋ. ¹³ Niŋgeb Roma gabman doyaŋ al kurunyen ya kurun doyaŋ ird ird mar tumŋaŋ, irde gar niŋ al hoyan budam wor ne niŋ yeŋbe, “Yeŋbe Yesu Kristuyen meterŋ al geb, koyare hi gogo,” yeŋ nurde haŋ. ¹⁴ Irde nebe koyare hime gake kadne yago beleŋ haŋkapyabe kandukreŋ nurde hinhan. Gega gayenterbe koyare hime gate igineŋ forok yeke yeneŋbe Doyaŋ Al Kurun niŋ biŋ hek wor po irde haŋ. Irdeb tareŋ heŋ sabamiŋ tagal tagal niŋ kafura ma heŋbe kawan po al momoŋ yirde tukuŋ haŋ.

¹⁵ Fudinde, al kurabe ne beleŋ Yesu Kristuyen mere tagalde himekeb deŋne kurun heŋ hi goyen neneŋbe daniŋ neŋ gwahade moŋ yeŋ nurde daha mat kura fole irniŋ yeŋ nurdeya Yesuyen mere tagalde haŋ. Munan kurabe fudinde wor po, dufay igiŋ kerdeya meterŋ go teŋ haŋ. ¹⁶ Dufay igiŋ kerde meterŋ teŋ haŋ mar gobe Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen al beleŋ daha buluŋ irnayeŋ yeŋbe mere igiŋ goyen saŋiŋ ird ird meterŋ goyen Al Kurun beleŋ ne nuntiŋ yeŋ nurde haŋ geb, ne niŋ amaŋeŋ nurdeb mere igiŋ

goyen tagalde tukun hañ. ¹⁷ Gega kurabe binde dufay bulun kerdeya Yesu Kristu nin tagalde hañ. Go mar gobe yingen ge po nurde tagalde hañ. Irde dufaymindebe, “Yesu nin tagalteke gab goke igin ma nurde hañ mar beleñ Pol koyare hi goyen bulun bulun irnayin,” yeñ nurdeb gogo tagalde hañ. ¹⁸ Goyenpoga Yesu Kristuyen merebe kurun heñ kun hi. Dufay igin mat, ma bulun mat wet kura goyenbe, Yesu nin yitin mere iginbe kurun heñ kun hi. Ningeb daha yewen? Nebe goke igin wor po nurde hime. Irdeb kame wor gwahade po amanen nurde heñ. ¹⁹ Ga yeñ hime gabe den beleñ Al Kurun gusunen irde hike Holi Spirit beleñ faran nurke koyare hime gayen sinare kwen yeñ nurde hime geb, gago huginen amanen nurde henya dinen hime. ²⁰ Nebe Al Kurun beleñ meten nuntin goyen soñ ma hemewon, irde meten igin po timewon wor po yeñ nurde himyen. Irde tareñ po heñ meten tenbe gor mat Yesu Kristu denem tunun yan irde hinhem gwahade po, gayenter wor gwahade goyen po ten heñ. Kamen, ma heñ goyenbe gwaha po ten heñ. ²¹ Goyenbe daniñ geb megen gar hime? Gobe Yesu Kristu nin po ten megen gar hime. Munan kameñ wor wor gobe yenya hireñ geb, goke igin wor po yeñ nurde hime. ²² Goyenbe go ma kamde megen gar heñ yeñ ge meten ten himeke gote iginen forok yenayin goyen wor igin wor po. Ningeb daminbe igin yewen? Heñ heñ wet kura ma kamde kamde wet kura? Neb go ma nurde hime. ²³ Nebe dufay irawa gayen kahalte hime. Dufaynerbe kamde dubul ten Yesu Kristu hitte kun yenya heñ heñ gobe igin wor po yeñ nurde hime. Gobe dulin megen gar heñ heñ gote folek. ²⁴ Goyenpoga den ge ten megen gar heñ faran durd durd goyen wor det kurun wor po yeñ nurde hime. ²⁵ Nebe fudinde gwahade po yeñ nurde hime geb, denya hitek yeñ nurde hime. Gogab denya heñ faran durmeke Yesu nin heken nurd nurd matatin gobe sanin heñ kurun heñ hiyen. Irde yeñ ge heken nurde henyabe aman dufay manan bitin bana forok yeñ hiyen. ²⁶ Ningeb ne gayen sopte den hitte kumeke nenenbe Yesu Kristuya heñ aman heñ hanjen gobe sopte kurun wor po hiyen.

²⁷ Be, denbe mata igin, Yesu Kristuyen mere igin beleñ yitin goyen po ten hinayin. Gogab kun denen ma gar po yar kura heñ goyenbe dufaytinde metenin ten ten goyen tareñ po kerde hañ gote mere momon nuren. Irde Yesu nin yitin mere igin goyen al beleñ nurde yeñ ge dufaymin sanin ird ird nin meten titek yeñ gabu irde meten ten hinayin mere momotin wor nuren. ²⁸ Irdeb asogo dirde hañ mar goke kafura ma heñ hinayin. Asogo dirde hañ mar gobe den beleñ yeñ ge kafura ma heñ hike denenbe den beleñ yeñ fole yirtin goyen bebak tinayin. Fole yirtek tareñ dunyen albe Al Kurun ningeb, gogo den beleñ mel goyen fole yirnayin. ²⁹ Al Kurunbe Yesu Kristu nin dufaytin tareñ ird ird mata po ma dunyin. Yeñ ge ten kanduk yenen yenen manan dunyin. Det irawa gabe al mali yawartek mon, Al Kurun beleñ basina yirtin mar po ga yawarde hanjen. ³⁰ Be, hanka kanduk yade hañ gobe hakot ne ulner forok yeke yenen hinhan go gwahade goyen yade hañ. Irdeb hanka manan kanduk go bana po hime goyen gote mere momone wor nurde hañ gogo.

2

Yesu Kristuyen mata gama irde hinayin

¹ Be, Yesu Kristuya heñ heñ gore kura den goyen sanin heñ heñ nin faran durde hi? Irdeb yeñ beleñ den goyen bubulkunne wor po yeñ nurd dunen hi gore kura bitin yurum irde hi? Irdeb Holi Spiritya kura heñ awalik heñ hañ? Irde kadtin ge buninen nurde igin igin yird yird dufay kura heñ hañ? ² Be, gwaha ten hañ kenem dufaytinnya bitinya unken po irde hinayin. Gwaha ten hinayinbe goke amanen wor po nuren. ³ Be, meten kura tinin yenbe dufaytinde dindiken ge po nurde al beleñ turun dirnan yeñ ma meten ten hinayin. Gwaha titnenbe nen nurhet nurhet mata go tubul tenbe dindiken bande yird yird mata ten hinayin. ⁴ Irde den dunken dunken goyen dindiken ge po nurd nurd mata ma ten hinayin. Kadtin ge wor nurde faran yurde hinayin. ⁵ Matatinbe Yesu Kristuyen mata yara wor po ten hinayin. ⁶ Yenbe Al Kurunya tunande gega, dufaymindebe, “Nebe Al Kurunya tunande geb, yeñ hi gwahade po ne

wor deŋne turŋuŋ yaŋ heweŋ,” yeŋ ma nuryiŋ. ⁷ Gwaha titŋeŋbe deŋem turŋuŋ yaŋ goyen tubul teŋbe meteŋ al deŋem moŋ yara hiriŋ. Niŋgeb yeŋbe al heŋ kawaŋ heŋbe matamiŋ, dufaymiŋya meremiŋya tumŋaŋ al beleŋ teŋ haŋyen goyen teŋ hinhin. ⁸ Gega ne nurhem nurhem mata ma teŋbe Al Kuruŋ beleŋ gwaha tiyayiŋ inyiŋ go po nurde gama irde kuŋ kuŋbe kamde kamde wor kinyiŋ. Goyenbe kuruse hende kamde kamde goyen wor Al Kuruŋyen dufay geb, go po gama iryiŋ. ⁹ Goke teŋbe Al Kuruŋ beleŋ deŋem yaŋ wor po irdeb det kuruŋ gayenbe yeŋ yufuk bana po yiryiŋ. ¹⁰ Niŋgeb al ma det naŋkiŋdeya megen gar niŋyabe megeŋ biŋde niŋya gore tumŋaŋ Yesu turuŋ irniŋ yeŋbe urgun kaŋ dokolhoŋ yuguluŋ teŋ turuŋ irde hinayiŋ. ¹¹ Irdeb kawan po Yesu Kristube Doyaŋ Al Kuruŋ yeŋ hinayiŋ. Irdeb matamiŋ gokeb Naniŋ Al Kuruŋ deŋem turŋuŋ yaŋ irnayiŋ.

Mata igiŋ al beleŋ gama irtek po teŋ hinayiŋ

¹² Niŋgeb kadne yago, Al Kuruŋyen mere keŋkela gama irde hinayiŋ. Deŋbe hakot neya tumŋaŋ hinhetyabe Al Kuruŋyen mere keŋkela gama irde hinhan. Niŋgeb gayenter neya tumŋaŋ ma hite gega, Al Kuruŋyen merebe gama po irde hinayiŋ. Gobe det kuruŋ wor po geb. Al Kuruŋ beleŋ bikkeŋ dumulgaŋ tiyyiŋ geb, deŋ tumŋaŋ Al Kuruŋ kafura irde palap irde heŋya mata igiŋ teŋ teŋ niŋ kurut yeŋ hinayiŋ. Irkeb kamebe dawaryeŋ. ¹³ Al Kuruŋbe mata igiŋ yeŋ beleŋ amaŋeŋ nurde hi goyen goke bitiŋ huwarke wilakŋeŋ nurde teŋ hinayiŋ yeŋ deŋya heŋ hugiŋeŋ meteŋ teŋ hi. Deŋ beleŋ igiŋ gwaha teŋ hitek tareŋbe yeŋ beleŋ duneŋ hi.

¹⁴ Irdeb det kura yirde haŋ goke kadom mohonŋde teŋ ŋagak ma yeŋ hinayiŋ. ¹⁵ Al Kuruŋ dirŋeŋ weŋbe buluŋ kura ma teŋ haŋyen. Niŋgeb deŋ wor ulŋiŋde merem moŋ heŋ dufay buluŋ miŋmoŋ hinayiŋ. Deŋbe megen niŋ mar dufaymiŋ buluŋ, irde matamiŋ wor buluŋ goyen kahal bana haŋ gega, ulŋiŋde merem moŋ, irde dufay buluŋtiŋ miŋmoŋ hinayiŋbe dinambe beleŋ wawuŋ melak heŋ naŋkiŋde agat urde haŋyen go gwahade goyen yirde hinayiŋ. ¹⁶ Gwaha teŋ heŋbe Al Kuruŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ mere goyen saŋiŋ po tanarde hinayiŋ. Gogab ne gayen Yesu Kristu waŋ waŋ nalure goyen deŋ ge meteŋ teŋ hinhem goyen duldul ma meteŋ timiriŋ, igineŋ yaŋ hiriŋ yeŋ nurdeb goke amaŋ heweŋ.

¹⁷ Be, deŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde haŋ gobe dapŋa gasa yirde Al Kuruŋ galak irde doloŋ irde haŋyen go gwahade goyen. Niŋgeb deŋ mata go teŋ haŋ goyen tareŋ wor po heŋ heŋ ge teŋ igiŋ amaŋ hende kameŋ yeŋ nurde hime. Gobe dapŋa gasa yirde Al Kuruŋ galak yirtiŋ go hende wain wogortiŋ go gwahade goyen. Niŋgeb deŋ ge teŋ kameŋ goke amaŋeŋ nurde hime. Deŋ wor Al Kuruŋya awalikde haŋ goke amaŋ heŋ hinayiŋ. ¹⁸ Niŋgeb deŋ wor goke amaŋeŋ nurnayiŋ, irde neya tumŋaŋ amaŋ hetek.

Timoti Filipai taunde teŋ kerke kuŋ kuŋ niŋ yiriŋ

¹⁹ Be, Timoti gayen araŋeŋ muŋ kura teŋ kermeke deŋ hitte kuŋ kuŋ gobe Doyaŋ Al Kuruŋyen dufay kenem araŋeŋ teŋ kermeke kuwoŋ yeŋ nurde hime. Gogab mulgaŋ heŋ waŋ dende mere momoŋ kura momoŋ nirkeb amaŋ heweŋ. ²⁰ Al kura yeŋ yara ma hi. Yeŋ muŋ po gab bener dahade nurde hime goyen keŋkela nurde hiyen. Irde biŋde mat wor po deŋ ge nurde faraŋ durd durd niŋ po nurde hiyen. ²¹ Al hoyoŋ kuruŋ gabe yiŋgeŋ ge po nurdeb Yesu Kristu niŋ ma nurde haŋyen. ²² Gega deŋbe Timotiyen mata igiŋbe gwahade yeŋ nurde haŋ gogo. Yeŋya neyabe ire naniŋya beleŋ meteŋ titŋeŋ teŋ Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen goke meteŋ teŋ haryen. ²³ Niŋgeb dufaynerbe Timotibe araŋ po teŋ kermeke deŋ hitte kuwoŋ yeŋ nurde hime. Goyenpoga mata dahade ne hitte forok yiyyeŋ goyen bebak teŋ gabe teŋ kermeke kuyeŋ yeŋ nurde hime. ²⁴ Irdeb Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ ne gayen araŋ po deŋ hitte kuŋ kuŋ beleŋ goyen fudinde wor po kerd nuniyeŋ yeŋ nurde hime.

Epafroditus teŋ kerke kuŋ kuŋ niŋ yiriŋ

²⁵ Goyenbe Timoti gayen gor ma kuŋ hikeyabe dufaynerbe Epafroditus teŋ kermeke mulgaŋ heŋ deŋ hitte kuyeŋ gabe igiŋ yeŋ nurde hime. Yeŋbe kolne yara irde meteŋ kadne wor po. Yeŋbe ne gayen Yesu niŋ teŋ Satanya fulenŋa teŋ teŋ al himiriŋ gwahade

goyen po, yeŋ wor Yesuyen fuleŋa al hiriŋ. Irde det niŋ amu heŋ himyen goyen faranŋ nurde damu teŋ nunenŋ nunenŋ niŋ deŋ beleŋ hulyanŋ irke waŋbe faranŋ nurde hiyen. ²⁶ Yeŋbe deŋ tumŋanŋ goyen denmewoŋ yeŋ nurde hi. Irdeb garbam buluŋ wor po heke mere momoŋmiŋ nuranŋ goke kandukŋeŋ wor po nurde hi. ²⁷ Fudinde wor po, yeŋbe garbam kurunŋ heŋ soŋ kamuŋ. Gega Al Kurunŋ beleŋ buninŋeŋ irunŋ. Irde ne niŋ yeŋ, “Moŋgo Epafroditus kamkeb biŋ misiŋ kurunŋ katyeŋ,” yeŋbe buninŋeŋ nirunŋ geb, gogo sope irke igiŋ hiyuŋ. ²⁸ Niŋgeb goke teŋbe araŋeŋ po teŋ kermeke deŋ hitte kukeb sopte keneŋbe amanŋ henayiŋ. Irkeb ne wor bene misiŋ kurunŋ ma kateŋ. ²⁹ Niŋgeb Epafroditus gayen Doyanŋ Al Kurunŋyen amanŋ matare gargar irde igiŋ igiŋ irde hinayiŋ. Irdeb al hoyanŋ kura Epafroditus gahade gayen wor yeneŋbe gargar yirde hinayiŋ. ³⁰ Yeŋbe Yesu Kristuyen metenŋ teŋ heŋya soŋ kamuŋ. Dindikenŋ hantiŋde faranŋ nurtek gob metenŋeŋ geb yeŋ hulyanŋ irke waŋbe faranŋ nurde heŋya gogo soŋ kamuŋ. Niŋgeb palap irde hinayiŋ yeŋbe gago dinenŋ hime.

3

Ulniniŋde mata teŋ teŋ niŋ ma hekkeŋ nurde hitek

¹ Be, kadne yago, merene pasi ireŋ tihim. Nebe mere miŋ unjkurenŋ hanŋkapyo momoŋ dirmiriŋ goyen po sopte kaŋ duneŋ duneŋ ge kandukŋeŋ ma nurde hime. Gogab gorebe deŋ goyen faranŋ durde det kura buluŋ dirtek goke pet dirde hiyen. Momoŋ direŋ tihim gobe gahade: Doyanŋ Al Kurunŋya heŋ amanŋ heŋ hinayiŋ. ² Irde mel Yuda mar kura gore guba mata niŋ tagalde haŋ goke keŋkela heŋ ga hinayiŋ. Go mar gobe kulu duwi yara geb matamiŋ gore buluŋ dirnayiŋ. ³ Fudinde wor po, Al Kurunŋ diliŋde guba yeŋ yeŋ mata fudindere kutiŋ marbe neŋ gago, yeŋ moŋ. Nende guba yeŋ yeŋ matabe Holi Spirituyen saŋiŋde Al Kurunŋ doloŋ irde hityen, irde Yesu Kristuya heŋ amanŋ heŋ hityen gogo. Neŋbe ulniniŋde guba yeŋ yeŋ mata gore muŋ kura igiŋ diryenŋ yeŋ ma nurde hime.

⁴ Fudinde, bikkeŋbe ne beleŋ ulniniŋ sope irde wukkeŋ heŋ heŋ mata goyen goke hekkeŋ nurtek gote miŋbe budam wor po hinhan. Niŋgeb al kura beleŋ, “Nebe miŋ gwahade geb, uliŋ sope ird ird mata goke hekkeŋ nurde hime,” yiyyeŋ al gobe epte ma fole niryenŋ. ⁵ Nebe kawanŋ heŋ naŋa fay 8 hemekeb Yuda marte mata gama irde guba yeŋ nunamiŋ. Nebe Israel mar al biŋ tolak wor po, irde Benyaminyen miŋde mat watiŋ. Mamneya nanneyabe Hiburu mar wor po, hoyanŋ muŋ kura moŋ. Irdeb Moseyen saba goyen keŋkela gama ird ird niŋ teŋbe Farisi mar al himiriŋ. ⁶ Irdeb hakotbe Yuda marte tikula goke amaŋeŋ wor po nurde hinhem geb, Yesuyen alya bereya sios goyen daha wor hubu hewoŋ yeŋ nurde buluŋ buluŋ yirde hinhem. Nebe Moseyen saba gama irde al huwak heŋ heŋ mata kurunŋ gobe keŋkela po gama irde hinhem. Kura muŋ soŋ ma heŋ hinhem. ⁷ Goyenpoga igiŋ niryenŋ yeŋ nurde hinhem mata kurunŋ goyen Yesu Kristu niŋ teŋbe miŋ miŋmoŋ wor po yeŋ nurdeb yubul po timiriŋ. Gayenter wor gwahade po nurdeb gwaha teŋ hime. ⁸ Irde Doyanŋ Al Kurunŋne Yesu Kristuya kadam nurd gunenŋ teŋ awalikde heŋ heŋ gobe det kurunŋ wor po geb, det hoyanŋ kurunŋ gobe miŋ miŋmoŋ nirde hiyen. Niŋgeb yeŋ ge teŋbe det hoyanŋ kurunŋ gobe yemeyde pasi himiriŋ. Det hoyanŋ kurunŋ gobe nebaŋ yeŋ yeneŋ himyen. ⁹ Gogab Yesu Kristube nere hiyyeŋ, irde yeŋya awalikde hireŋ yeŋ nurde himyen. Nigeŋbe Moseyen saba keŋkela gama irde al huwak heŋ heŋ gobe tubul timiriŋ. Irdeb Yesu Kristu niŋ dufayne tareŋ irde himere matbe Al Kurunŋ diliŋde huwak heŋ heŋ beleŋ gama irde hime. Al Kurunŋ diliŋde al huwak heŋ heŋ gokeb Yesu niŋ dufayniniŋ tareŋ irde hityen geb, gogo al huwak yeŋ deneŋ hiyen. ¹⁰ Nebe Yesu Kristuya kadam nurd gunenŋ teŋ awalikde hirewoŋ, irde Al Kurunŋ beleŋ Yesu kamke isaŋ hiriŋ gote saŋiŋ goyen nigeŋ wor nurmewoŋ yeŋ nurde hime. Irdeb yeŋ kanduk yeneŋ hinhin gwahade goyen ne mananŋ yeneŋ himewoŋ, irde yeŋ beleŋ alyen mata buluŋ goke kamiŋiŋ gwahade goyen po, ne wor mata buluŋ ulner haŋ gayen pasi yirmewoŋ yeŋ nurde hime. ¹¹ Gwaha teŋ gabe Yesu kamiŋiŋde mat huwariŋiŋ gwahade goyen po, ne wor gwaha timewoŋ yeŋ nurde hime.

Murungem igij tej tej nij kurut yej hitek

¹² Be, mata goke yej hime kuruj gobe bikkenj yawarmij yej ma yej hime. Irde munj kura bulujnem moŋ, igij po hime yej ma yej hime. Goyenpoga Yesu Kristube ne belej yeyja awalik wor po hej hej nij kurut yej hime gate murungem gunej yeybe bikkenj basiŋa niriyij geb, murungem goyen temewoŋ yej kurut wor po yej hime gago. ¹³ Goyenbe, kadne yago, nigenbe murungem goyen tumŋaŋ yade pasi himij yej ma nurde hime. Gwaha titŋeŋbe det harhokne belej haŋ goke ma nurde heŋbe det kame wanayij goyen yawarmewoŋ yej kurut wor po yej hime. ¹⁴ Niŋgeb Yesu Kristuya awalikde hej gama ird ird mata gote murungem Al Kuruj belej nunej yej basiŋa niriyij geb, murungem goyen yawareŋ yej Yesu Kristuya awalikde hej gama ird ird nij kurut wor po yej hime. Kup yej yej karire kup yej haŋ marte mata yara, teŋne ilhal tej dufayne unjkureŋ po irde kurut yej hime.

¹⁵ Goyenbe gwaha tej tej gobe ne po moŋ. Neŋ Yesu gama ird ird matare parguwak yara hitij marbe tumŋaŋ mata goyen tej hitek. Munaj deŋ haŋ bana goyen al kura dufay gwahade ma kerde haŋ kenem go mar goyen wor Al Kuruj belej dufaymij wuk yirkeb bebak tinayij. ¹⁶ Goyenbe neŋbe mere fudinde haŋkapyja titirij geb, go po tanarde gama irde hitek.

¹⁷ Niŋgeb, kadne yago, deŋbe ne mata tej himyen gwahade goyen po gama nirde hinayij. Irdeb deŋ gama irde hitek mata kura neŋ belej dikala dirtirij goyen al kura gama irde hite yeneŋbe deŋ wor gwahade po tej hinayij. ¹⁸ Ga dineŋ hime gabe al budam mata buluj tej haŋ goreb Yesu Kristu kuruse hende kamyij goyen asogo irde haŋ geb, gago momoŋ dirde hime. Mere gabe hugiŋeŋ momoŋ dirde hinhem goyen gago sopte delne fimiŋ manaj dineŋ hime. ¹⁹ Be, Yesu Kristu asogo irde haŋ mar gote al kurujmijbe biŋge, irde mata kura memyak nurtek goyen igij tihit yej parpar tej haŋ, irde dufaymijbe megen gar nij mata buluj nij po nurde haŋ. Niŋgeb gwahade mar gobe kuŋ kuŋ funaŋbe kak alare po kunayij. ²⁰ Goyenpoga neŋbe Al Kurujyen gasunde nij alya bereya. Irde Doyaŋ Al Kuruj Yesu Kristu, Dumulgaŋ tej tej Alniniŋ belej Al Kuruj hiyende mat waŋ waŋ nij po doyaŋ hej hite. ²¹ Yej belej katerbe ulij turŋuj yaŋ wor po hitij gwahade po, tareŋmiŋde nende ulniniŋ saŋij miŋmoŋ gayen wor yende yara saŋij yiryey. Gwaha yiryey tareŋmiŋ gobe megenya naŋkiŋya irde det kuruj gayen yiŋgeŋ yufukde yerde doyaŋ yirde hi gote tareŋde yiryey.

4

Neŋbe awalikde hej amaj heŋbe dufay igij po tej hitek

¹ Niŋgeb, kadne yago, deŋ ge amajey wor po nurde duney hime, irde kuŋ denmewoŋ wor po yej nurde hime. Deŋ nij nurde heŋbe bener mat amaj dufay po forok yej hiyen. Irdeb Al Kuruj nij meterj tej himyen gote murungembe deŋ gogo yej nurde himyen. Niŋgeb Doyaŋ Al Kurujya hej saŋij hanjen gwahade po saŋij wor po hej ga hinayij.

² Be, Yuodiaya Sintikaya, derbe merene ga nuryi ko. Derbe Doyaŋ Al Kurujya hej ire babamya wor po hitij har. Niŋgeb der ulij kadam mohonde tej hoyaj hoyaj ma hiriryey, awalikde po hiriryey. ³ Irde deŋ Yesu nij nurde meterne faraŋ nurde hanjen mar manaj bere irawa goyen ne belej yinhem gwahade po tej hiriryey yej faraŋ yurnayij. Hakotbe bere irawa gob neya Yesu nij yitij mere igij goyen tagal tagal nij meterj kuruj wor po tej hinhet. Irem gobe Klemenya meterj kadne hoyaj yagoya manaj dufaymij gabu irde meterj tej hinhan. Meterj kadne yago nij yihim gobe Al Kurujya hugiŋeŋ hej hej bana haŋ geb, yende deŋembe Al Kurujya hugiŋeŋ hitek marte deŋem katiŋ asaŋde haŋ.

⁴ Be, deŋbe Doyaŋ Al Kurujya heŋbe amajey wor po nurde hinayij. Irde sopte po dineŋ hime. Amajey wor po nurde hinayij.

⁵ Irdeb bekenjende igij mat al mere yirde hinayij. Irkeb al hoyaj belej gwahade po dennayij. Be, Doyaŋ Al Kuruj watek nalube binde hihi. ⁶ Niŋgeb kanduk kura yeneŋ haŋ goke galgalŋeŋ ma nurde hinayij. Gwaha titŋeŋbe det kuraŋ nurdeb det goke Al

Kuruñ mere irde gusuñan irde hinayin. Irdeb gusuñan irde henyabe wol heñ dunyey go yey nurdeb huginey igin nurd uney hinayin. ⁷ Irdeb Al Kuruñyen biñ kamke igin heñ heñ mata al beleñ bebak titek moñ wor po gore deñ Yesu Kristuya hañ mar gote bitinnya dufaytinnya doyan yirde pet yirde hikeb al buluñ beleñ epte ma buluñ diryey.

⁸ Be, kadne yago, merene gayen pasi ird ird niñbe gaha dinen: deñbe Al Kuruñ beleñ turuñ dirtek mata igin teñ teñ niñ dufay heñ hinayin. Ningeb mere fudinde teñ tenya al beleñ gama yirtek mata igin teñ tenya niñ po dufay heñ hinayin. Mata huwakya mata wukkekyabe al beleñ yeneñ turuñ dirtek mataya goke po dufay heñ hinayin. Irdeb kadtin ge amañey nurd yuney yuney mata goke wor dufay heñ hinayin. ⁹ Irdeb saba dirmeke nuramiñ irde kurabe mata dikala dirmeke yeneñ bebak tiyamiñ kuruñ gobe dufaytinnde po ma hiyey. Sabaya mataya ne hitte mat yawaramiñ goyen gama yirde tuñan yurde hinayin. Irdeb Al Kuruñ biñ kamke igin heñ heñ mata gote miñ al gore denya hiyey.

Filipai mar beleñ Pol farañ uramiñ goke amañey nurde yuneyin

¹⁰ Be, deñ beleñ farañ nuramiñ, irdeb wañ wañ gayenter wor sopte farañ nurañ. Ningeb Doyan Al Kuruñ beleñ goke amañey nurde hi gwahade po ne manañ amañey nurde hime. Fudinde deñbe farañ nurd nurd niñ dufay heñ hinhan gega, meteyey dirde hinhin. Goyenbe farañ nurtek beleñ keneñbe gogo farañ nurañ. ¹¹ Mere ga dinen hime gabe det kura niñ amu wor po heñ ga ma dinen hime. Nebe mata kurayen kurayen, iginya bulunya ne hitte forok yey hike go bana heñ bene kamke igin heñ heñ goyen keneñ keneñbe kerd nuntin hime. ¹² Nebe det niñ amu heñ heñ bana hinhem geb, gwahade heñ heñ matabe nurde hime. Irde kurabe det budamne yañ heñ hinhem geb, gwahade heñ heñ gobe dahade goyen wor nurde hime. Nebe mata irawa goyen bana heñya bene kamke igin heñ heñ belney al beleñ keneñ bebak ma teñ haneyen goyen bebak teñ hinhem. Ningeb mata dahade ne hitte forok yenayin gore epte ma ingogaha nirnayin. Binge ep nene bene makin hiyyey ma bingey kamen, irde detne budam minyan heñ ma siksukney heñ gobe tumñan igin ala yey nurde hime. ¹³ Nebe al gwahade geb, Yesu Kristu beleñ tareñ nirkeb ne hitte mata forok yey hinayin kuruñ goyen igin fole yirde heñ.

¹⁴ Ne beleñ gwaha dinen hime gega, ne kanduk yeneñ himeke neneñbe farañ nurañ gobe igin wor po yey nurde hime. ¹⁵ Hançakya ne beleñ gor kuñ Yesu niñ yitin mere igin tagaldeb Masedonia naña tubul teñ hoyande kumirin goya goyenbe Yesuyen alya bereya hoyande niñ beleñ kura farañ ma nuramiñ. Deñ Filipai niñ Yesuyen alya bereya gore po ga farañ nuramiñ gobe dindiker nurde hañ gogo. ¹⁶ Irdeb Tesalonaika taunde hinhemya wor det niñ nurde hi yey nurdeb farañ urnin yeyne ne niñ det yad yerke wayamiñ. Goyenbe gogo po moñ, sopte farañ nurde teban teñ hinhan. ¹⁷ Ga dinen hime gabe det nuney hinhan gwahade goyen sopte nunnayin yey ma dinen hime. Gwaha titneyne deñ beleñ mata gwaha teñ hinhan gote muruñgem Al Kuruñ beleñ dunwoñ yey nurdeb gago dinen hime. ¹⁸ Goyenbe ne beleñ deñ ge teñ metey teñ hinhem goke sopte wol heñ farañ nurtek yey nurde hañ kenem ep farañ nurañ yey nurde hime. Nebe detne epte hinhan. Gega deñ beleñ Epafroditus hulyan irke yawañ nunuñ gore irkeb budam wor po hañ. Ningeb det gobe det hamiñey kusamuñ kura Al Kuruñ galak irke igin yeneñ aman heñ hiyen go gwahade goyen yara nurde hime. ¹⁹ Ningeb nere Al Kuruñ tareñmiñ turuñ yañ detmiñ epte wor po hi al gore deñ beleñ det niñ nurde hañ kuruñ goyen Yesu Kristu niñ teñbe dunke ep wor po henayin. ²⁰ Ningeb Nanniniñ, Al Kuruñ huginey huginey turuñ irde hitek! Fudinde wor po.

²¹ Be, Al Kuruñyen alya bereya Yesu Kristuya hañ mar goyen goke dufay heñ himyen geb, goke momoñ yirtin ala tinayin. Irde kadne yago neya gar hite gare wor deñ ge dufay heñ hañ goyen momoñ yirayin ninañ geb, gago dinen hime. ²² Irdeb Al Kuruñyen alya bereya gar hañ gare wor tumñan deñ ge yey hañ. Roma gabmanyen doyan al kuruñ Sisaryen metey mar kura Yesu gama irde hañ gore wor deñ ge dufay heñ hañ geb, gago bebak dirde hime.

²³ Be, Doyan Al Kurun Yesu Kristu beleŋ huginŋ buninŋ dirde igin igin dirde hiyeŋ. Fudinde wor po.

Kolosi

Kolosi niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol belej asaŋ kayyiŋ

¹⁻² Ne Polbe kadininiŋ Timotiya dufay uŋkurenŋ po kerdeb deŋ Kolosi taunde niŋ Yesu Kristuyen alya bereya sios niŋ asaŋ gago kaŋ hime. Nebe Al Kurunyen dufayde Yesu Kristuyen mere basaŋ al aposel himiriŋ. Deŋbe Yesu Kristuya heŋ Al Kurunŋ diliŋde wukkeŋ hitiŋ, irde bitiŋde mat fudinde wor po meremiŋ gama irde haŋyen.

Niŋgeb Adoniniŋ Al Kurunŋ belej buniniŋ dirde igiŋ igiŋ dirde bitiŋ yisikamke igiŋ po hiwoŋ yeŋ nurde hime.

³⁻⁴ Be, deyyabe deŋ belej Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ saŋiŋ irde Al Kurunyen alya bereya goke amaŋenŋ nurde yunenŋ haŋyen gote mere momoŋtiŋ goyen nurde haryen. Niŋgeb deŋ ge teŋ Doyaŋ Al Kurunniŋniŋ Yesu Kristu Naniŋ Al Kurunŋ mere irde heŋyabe hugiŋeŋ igiŋ nurde unenŋ haryen. ⁵ Deŋ belej Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde kadtiŋ ge amaŋenŋ nurde yunenŋ haŋyen mata gobe Al Kurunŋ belej kame igiŋ igiŋ diriŋeŋ go yeŋ dufay heŋbe gogo gwaha teŋ haŋyen. Dufay gobe haŋkapyaya Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ fudinde goyen nuramiŋde mat forok yiriŋ. Dufay gokeb deŋ goyen Al Kurunŋ belej kame igiŋ igiŋ yireŋ yeŋ nurde ga hi. ⁶ Mere igiŋ goyen haŋkapyaya wor po deŋ hitte kukeb Al Kurunŋ belej buniniŋ dirde igiŋ igiŋ dird dird mere goyen nurdeb fudinde yamiŋ. Irdeb dufaytiŋya matatiŋyabe hoyanŋ wor po hamiŋ. Gwahade goyen po, megeŋ kurunŋ gayen mere igiŋ gore igineŋ heŋ kurunŋ heŋ kuŋ hi. ⁷ Deŋbe mere igiŋ goyen metenŋ kadininiŋ wor po Epafras belej kuŋ momoŋ dirke nuramiŋ. Yeŋbe biŋde mat fudinde wor po Yesu Kristu niŋ metenŋ teŋ hiyen. Niŋgeb neŋ belej kuŋ saba dirtiŋeŋbe yeŋ belej neŋ faraŋ dure yeŋ gogo kuŋ saba diriŋiŋ. ⁸ Irdeb mulganŋ heŋ waŋbe deŋ belej Holi Spirituyen tareŋde kadtiŋ ge amaŋenŋ nurde yunenŋ haŋyen goyen momoŋ diriŋiŋ.

Kolosi niŋ mar niŋ Al Kurunŋ gusuŋaŋ irde hinhin

⁹ Niŋgeb mere momoŋtiŋ nuraruŋ goyenter mat deŋ ge teŋ Al Kurunŋ gusuŋaŋ ird ird niŋ bada ma heŋ haryen. Gusuŋaŋ irde heŋyabe Holi Spirit belej yende dufay wukkeŋ kurunŋ goya meremiŋ bebak teŋ teŋ saŋiŋya goyen dunwoŋ, irkeb Al Kurunyen dufay keneŋ keŋkela wor po bebak tiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde haryen. ¹⁰ Gogab matatiŋ gobe Doyaŋ Al Kurunyen alya bereya belej mata teŋ haŋyen gwahade po teŋ hinayiŋ, irde yeŋ belej amaŋenŋ nurde hitek mat po mata teŋ hinayiŋ, irdeb metenŋ igiŋ po teŋ gote igineŋ kurunŋ forok yirde hinayiŋ. Irde Al Kurunŋbe al gwahade yeŋ keŋkela nurde yeŋya kadam nurd gunenŋ teŋ teŋ gobe kurunŋ heŋ tareŋ heŋ hiyeŋ.

¹¹ Irdeb kanduk kurayen kurayen kurunŋ yenenŋ hinayiŋ gega, tareŋmiŋ kurunŋ turunŋ yaŋ goreb saŋiŋ dirkeb kanduk goke mukku ma teŋ goya goya saŋiŋ po heŋ hinayiŋ. Irde Al Kurunŋ belej kanduk goyen pasi irwoŋ yeŋ doyaŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinayiŋ. Irdeb mata deŋ hitte forok yeŋ hinayiŋ kurunŋ goke amaŋenŋ wor po nurde heŋya ¹² Nanniniŋ igiŋ nurd unenŋ hinayiŋ yeŋ gusuŋaŋ irde haryen. Adoniniŋbe mata igiŋ hulsire niŋ mar yeŋ belej doyaŋ yirde igiŋ igiŋ yirde hi gwahade goyen po, deŋ manaŋ igiŋ igiŋ dirtek mar diriŋiŋ. ¹³ Irdeb mata bulunyen kidoma bana mat dumulganŋ teŋ Urmiŋ bubulkuŋne wor po yeŋ nurde untiŋ al gore doyaŋ yirde hi gasuŋ bana goŋ dawariŋiŋ. ¹⁴ Urmiŋ gore mata bulunniŋniŋ halde dunyiŋ geb, neŋbe kidoma bana ma heŋ igiŋ po hite gago.

Yesu Kristuyen mataya metenya

¹⁵ Be, Yesu Kristube al belej keneŋbe Al Kurunŋ banare hi gobe al gwahade yeŋ bebak titek. Yeŋbe det kurunŋ gate miŋ al. ¹⁶ Yeŋ belej gab Al Kurunŋ belej inke det kurunŋ gayen yiriŋiŋ. Det naŋkiŋde niŋya megeŋ niŋya, det kawan niŋya banare niŋya yiriŋiŋ. Banare niŋbe Al Kurunyen miyoŋ tareŋmiŋ karkuwaŋ kurayen kurayen hende niŋya bande niŋya, al deŋem yaŋya deŋem moŋya goyen yiriŋiŋ. Forok yamiŋ kurunŋ gobe yeŋ

belej yingen ge tej yiryij. ¹⁷ Yenbe det kuruj gayen forok ma yekeya hinhin. Irdeb det kuruj gayen yirdeb gwahade po hinayij yej yiryij gwahade po gasurjenyan hanj. ¹⁸ Yenbe alya bereyamij sios gote doyanj al wor po geb, siosbe Yesuyen ulij pigij yara, irdeb yingenbe sios gote tonanj. Yenbe al kamtinde mat huward huward mata goyen mij uryij al geb, yenbe mata gote mij al. Gogab det kuruj gate doyanj al kuruj hewej yenbe gogo gwaha tiyyij. ¹⁹ Al Kurujbe matamij, dufaymijyabe tarenmijya goyen tumnanj Urmij unerj unerj nij amanej nurdeb unyij. ²⁰ Irde Al Kurujbe megen nij detya nanjinde nij detya kuruj gayen yeyya awalikde hej hej goke amanej nuryij. Ningeb gwaha ire yenbe Urmij tej kerke katej kuruse hende darim wok irde kamyij.

²¹ Hakot denbe mata buluj tej hinhan geb, dufaytijbe gisaw wor po hej Al Kuruj hitte ma hinhin, irde asogo irde hinhan. ²² Gega Al Kurujbe denya awalikde hitek yenbe Urmij tej kerke katej al wor po hej kuruse hende kamyij. Gogab hanjka gabe den kuruj gayen dilinde wukkej hej ultinde merem moj hejbe gwaha mat kura merem yanj dirtek moj hinayij yej gogo gwaha tiyyij. ²³ Ningeb gwahade hitek yenbe dufaytij Yesu nij sanij irdeb gwahade po hinayij. Dufaytij yej ge tarej iramij goyen tarej po tanarde hinayij. Irde Yesu nij yitij mere igij go nurde kame Al Kuruj belej igij igij diryey go yej nurd nurd gobe go ma tubul tinayij. Mere igij gobe megen nij alya bereya kuruj gayen momoj yirde tukutij hanj. Ne Pol wor mere igij tagalde tukuj tukuj metey al wor po himirij. Ningeb mere igij goyen den wor nuramij.

Kolosi sios Pol belej faranj uryij

²⁴ Be, nebe den ge tej ulne misij katej hime goke amanej nurde hime. Yesu Kristuyen alya bereya siosbe Yesu Kristu ulij pigij yara geb, sios belej kanduk yenej hi gobe Yesu Kristu yingen kanduk yenej hi yara. Ningeb kanduk kuruj sios hitte forok yej hanj goyen ne hitte mananj tumnanj forok yej hinayij goke amanej nurde hime. ²⁵ Nebe Al Kuruj belej den ge tej meremij tumnanj tagalde tukuj hayij ninyij. Ningeb goyen metey tej tej al himirij geb, gago metey tej hime. ²⁶ Bikkenjbe Al Kurujyen mere gote mijbe ulyande wor po banare hinhin. Ningeb megen nij al tumnanj bebak ma tej hinhan. Gega gayenterbe alya bereyamij hitte kawan yikala yirkeb bebak tej hanj. ²⁷ Mel gobe Al Kuruj belej meremij igij wor po turuj yanj gote mij banare hitij goyen yikala yirmeke bebak tinayij yej nurdeb al mij hoyanj Yuda mar moj bana nij mar goyen basija yiryij. Meremij banare hi gote mijbe gahade: Yesu Kristube denya hanj geb, den wor Al Kurujyen sanij turuj yanj bana hinayij. ²⁸ Goke tenbe Yesu Kristu nij al buda kuruj gayen momoj yirde tukuj hityen. Irde daha wor al buda kuruj gayen Yesu Kristuya hejbe muj kura buluj mijmoj hinayij yej Al Kurujyen dufay wukkenjbe al bebak yirde saba yirde hityen. ²⁹ Nebe metey gayen gake ulne misij tap urde kurut wor po yej himyen. Gwaha tej henjabe ne hitte metey tarej po tej hi al gote tarende metey tej himyen.

2

¹ Be, den Kolosi nij marya Laodisia nij marya irde kenkela ma nurd nuney hanj marya goyen tumnanj faranj durd durd nij kurut wor po yej hime gayen den tumnanj nurwoj yej nurde hime. ² Den ge tej kurut yej hime gabe kurut yej hime gore faranj durke bitinde mat sanij hejbe kadtij ge amanej nurde awalikde hinayij yenbe gago kurut yej hime. Gogab Al Kurujyen dufay nurde bebak tej tej tarejbe kuruj hiyyey. Irde gab Al Kurujyen mere gote mij bikkej banare hinhin goyen mij nurnayij. Al Kurujyen mere gote mij banare hinhin gobe Yesu Kristu. ³ Yej banabe Al Kurujyen dufay wukkenjya meremij bebak tej tej dufayya goyen bana yirtij hanj. Dufay wukkenjya meremij bebak tej tej dufayya gobe samuj tarej wor po. ⁴ Monggo al kura belej wanj usi dirde Yesu Kristu nij dufaytij sanij irtinde mat hoyanj dukunak geb, mere gago dirde hime. Gogab go mar gote mere hapek yanj goyen fudinde yej ma nurnayij. ⁵ Nebe denya tumnanj gor ma hite goyenbe, dufaynerbe denya tumnanj gor hite. Irdeb hej henjijbe kenkela wor

po hañ goke amañ heñ hime. Irde Yesu Kristu niñ dufaytiñ tareñ irde hañ goyen manañ korgoñ moñ, tareñ irtiñ hañ goke manañ amañ wor po heñ hime.

Yesuya po heñ mata teñ hitek

⁶ Niñgeb Yesu Kristube Doyañ Al Kuruniniñ yeñ nurd unamiñ geb, hugiñen yeñya heñbe mata igiñ po teñ hinayiñ. ⁷ Irdeb he filginiñ kura megeñ biñde kurkuñ sañiñ hañyen go gwahade, irde ya kura tola tareñ hende irtiñ go gwahade goyen po, Yesuya heñ tareñ heñ hinayiñ. Irdeb saba dirteke yeñ ge dufaytiñ sañiñ iramiñ gobe tareñ po tanarde hinayiñ. Irdeb hugiñen Al Kurun igiñ wor po nurd uneñ hinayiñ.

⁸ Be, al kura beleñbe megen niñ saba momoñ dirde hikeb fudinde yeñ nurde gama ma yirde hinayiñ. Go mar gote sababe miñ miñmoñ wor po. Yeñbe asem yagot tikulaya megen niñ sabaya go po gama yirde hañ. Yesu Kristuyen merebe gama ma irde hañ. Niñgeb saba gobe Yesu Kristuyen moñ. ⁹ Yesu Kristube Al Kurun gega, al wor po heñ megen gar hinhin. Niñgeb yeñ po gab Al Kurunyen dufayya matayabe tareñmiñya goyen mañiñ wor po hitiñ hi. ¹⁰ Deñ wor Yesu Kristuya heñ dufaymiñya matamiñyabe sañiñmiñya goyen kurun wor po dunke mañiñ hitiñ hañ geb, saba hoyañ kura gama irtek ma hañ. Yeñbe megen niñ doyañ mar banare niñya kawan niñya kurun gote doyañ al wor po.

¹¹ Be, Yuda mar guba yeñ hañyen gwahade yara, deñ manañ Yesu Kristuya hikeb yeñ beleñ mata hoyañ mat guba yeñ duntin yara diryiñ. Yeñ beleñ guba yeñ duntineñbe bitinde mata buluñ teñ teñ dufay goyen yad siña yiryiñ. Gobe al beleñ haniñde guba yeñ hañyen gwahade moñ. ¹² Yesu beleñ guba yeñ yeñ mata duntineñbe fe baptais teñ teñ mata dunyiñ. Deñ baptais tamiñ gote miñbe Yesu kamke mete tiyamiñ gwahade po, deñ wor fe bana kurkamiñ gobe kamtiñen tiyamiñ. Goyenpoga Al Kurun beleñ Yesu kamtiñde mat isañ hiriñ tareñmiñ goke dufaytiñ tareñ irkeb Al Kurun beleñ deñ wor disañ hitiñ yara dirde al gergeñ diryiñ.

¹³ Be, deñbe Yuda mar moñ al miñ hoyañ. Niñgeb hakotbe Moseyen saba ma nurdeb mata buluñ kurayen kurayen teñ heñbe Al Kurun diliñde kamtiñ yara hinhan. Goyenbe Yesu Kristu isañ hiriñ gwahade goyen po, deñ wor disañ hitiñ yara dirde al gergeñ diryiñ. Al Kurunbe gwaha mat neñ kurun gate mata buluñ halde dunyiñ. ¹⁴ Neñbe mata buluñ teñ hitekeb Moseyen saba gore merem yañ dirtek hinhet. Goyenpoga Al Kurunbe Yesu Kristu beleñ kuruse hende kamiñ gwahade po, merem yañ dirtiñ goyen wor kuruse hende kerde mayde pasi iryiñ. ¹⁵ Gwaha matbe Al Kurun beleñ megen niñ doyañ mar banare niñya kawan niñya kurayen kurayen gote sañiñ goyen yad siña yiryiñ. Tareñmiñ yad siña yiryiñ goyen al beleñ keneñ bebak tinañ yeñbe gogo Yesu kuruse hende kamiñ.

Megen niñ marte mata ma gama irnayiñ

¹⁶ Niñgeb al kura wañ dula teñ teñ mataya Al Kurun niñ dufay heñ heñ ge gabu ird ird nalu karkuwan ya gagasi gergeñ forok yeke goke gabu irde dula teñ teñ matayabe Sabat naluya goyen goke gwaha gwaha teñ hinayiñ dineñ tikeb keneñ unañ teñ hinayiñ. ¹⁷ Mata bikkek kurun gabe kame mata gergeñ forok yetek gote tuñañen po hinhan. Irde Yesu Kristu wayyiñde matbe mata gergeñ fudinde goyen forok yamiñ yeneñ hite gago. ¹⁸ Be, al kurabe ne harhem harhem dufay miñyañ gega, dufay goyen bana kerdeb al deñem miñmoñde mata yara teñ hañyen. Irde al kurabe Al Kurunyen miyoñ doloñ yird yird niñ amañ heñ hañyen. Go mar gobe hugiñen mitereya yuwarwarteya det yeneñ heñbe goke ug po tagalde hañyen. Irde megen niñ dufay po gama irde hañ geb, yingeñ ge turuñ turuñ teñ hañyen. Niñgeb deñbe kame matatiñ gote muruñgem igiñ yawartek gega goyen gore usi dirke soñ henak geb, tareñ heñ hinayiñ. ¹⁹ Go mar gobe Yesu Kristuya gabu hetek moñ, hoyañ hoyañ wor po. Gega neñbe Yesu Kristu uliñ pigiñ yara, munañ yingeñbe tonañ yara geb, neñbe yeñ hitte mat basañ heñbe kurabe haniñ, kurabe kahañ gwahade ala heñbe kadam farañ gurd teñ hite. Irde Al Kurun beleñ gwaha mat mat tareñ henayiñ yeñ nurde hi gwahade mat po sañiñ heñ hite.

²⁰ Be, denbe Yesu Kristuya tumṅaṅ kamamiṅ geb, megen niṅ saba gote yufukde ma haṅ. Gega dahade geb saba bikkek goyen gama po irde haṅ? Saba bikkekdebe, ²¹ “Det gobe tanarde ma, irde det go goya nene ma, munan det gobe sisaṅ urde ma,” yitiṅ goyen daniṅ geb gama irde haṅ? ²² Saba bikkek gobe megen niṅ al beleṅ po forok yirtiṅ, irde megen niṅ det mugol netek goke yeṅ yitiṅ. ²³ Saba bikkek gama irde haṅ mar gobe Al Kurun dolon ird ird mata goyen tareṅ irtek yeṅbe yinṅende dufaymiṅ po gama irde tareṅ irde haṅyen. Irde ne harhem harhem dufay miṅyan gega, dufay goyen bana kerdeb al denṅem miṅmoṅde mata yara teṅ haṅyen. Irde mata bulun ulniniṅde haṅ gayen hubu hewon yeṅ nurdeb uliṅ yusulak teṅ, biṅge kutṅa irde, uliṅde mata kurayen kurayen teṅ haṅyen. Mata gwahade teṅ haṅ mar go yeneṅmiṅbe dufay wukkeṅ gama irde haṅ yara. Goyenpoga go mar gobe mata bulun teṅ teṅ niṅ biṅ harkeb dufay bulun go epte ma hika titek haṅ.

3

Al Kurun diliṅde wukkeṅ heṅ heṅ mata

¹ Goyenpoga denbe Yesu Kristuya kamtiṅde mat huwaramiṅ geb, bitiṅde mat wor po det Al Kurunyen gasunṅde haṅ goke po nurde hinayiṅ. Al Kurunyen gasunṅde gorbe Yesu Kristu beleṅ Doyan Al Kurun heṅbe Al Kurunyen haniṅ yase beleṅ keperde hi. ² Niṅgeb det Al Kurunyen gasunṅde niṅ goke po dufay heṅ hinayiṅ. Det megen niṅ ge ma dufay heṅ hinayiṅ. ³ Denbe Yesu Kristu niṅ dufaytiṅ saṅiṅ iramiṅ goya goyenbe yeṅya kuruse hende kamamiṅ yara hamiṅ. Irdeb kamtiṅde mat Al Kurun beleṅ disaṅ heke huwarde al gergeṅ hamiṅ. Niṅgeb Yesu Kristu Al Kurun hitte hi gwahade goyen po, den al gergeṅ hitiṅ mar wor Al Kurun hitte haṅ. ⁴ Niṅgeb Al Kurunya hugiṅen heṅ heṅ mata gote miṅ al Yesu Kristu tareṅmiṅ turunṅ yan goya megen gar forok yiyyeṅya goyenbe den wor tareṅtiṅ turunṅ yan manan forok yenayiṅ.

⁵ Niṅgeb megen niṅ mata bulun uliṅde haṅ kurun gobe yisikamnaṅ ko. Mata bulun gobe gahade: leplep mata, mata bulun mormok dapṅa kukuwa beleṅ titiṅ yara teṅ teṅ mata, uliṅde aman hetek mata teṅ teṅ dufay, mata bulun teṅ teṅ dufayyabe det uguṅ po yad yad niṅ dufay heṅ heṅ mataya. Det uguṅ po yad yad niṅ dufay heṅ heṅ mata gobe unṅura dolon yird yird mataya tunṅande. ⁶ Al Kurunyen beararbe mata gwahade teṅ haṅ mar goke katyeṅ. ⁷ Den wor hakotbe mata bulun gwahade goyen teṅ kuṅ hinhan. ⁸ Gega gayenterbe mata bulun gahade gayen yubul po tinayiṅ. Mata gobe gahade: bearar mata, kuṅurun mata, al bulun yird yird dufay, mere bulun mat teṅ teṅ matayabe nanyan teṅ teṅ mataya. Niṅgeb denbe mata goyen tumṅaṅ po yubul tinayiṅ. ⁹⁻¹⁰ Denbe mata bikkek bitiṅ bana haṅyen goyen yad siṅa yirdeb al gergeṅ haṅ geb, kadam usi gird ma teṅ hinayiṅ. Al gergeṅ hitiṅ gobe Al Kurun beleṅ yinṅen yara dirde gergeṅ diriṅ geb, gogo hugiṅen gergeṅ dirde hikeb Al Kurunbe al gwahade yeṅ keṅkela nurdeb yeṅya kadam nurd gunen teṅ awalikde wor po hinayiṅ. ¹¹ Al Kurunya awalikde hiniṅ yeṅ nurde haṅ marbe igiṅ gwaha teṅ hinayiṅ. Yesu Kristube Kurunniṅ wor po. Yeṅbe neṅ kurun gaya awalikde hite. Niṅgeb Grik mar ma Yuda mar, guba yitiṅ mar ma guba ma yitiṅ mar, saba karkuwan yawartiṅ mar ma gwahade ma yawartiṅ maryabe meten mar ma doyan marya kurun goyen banabe bipti miṅmoṅ. Igiṅ ala po Al Kurunya awalikde hinayiṅ.

¹² Niṅgeb denbe Al Kurun beleṅ bubulkuṅne wor po yeṅ nurde dunen basiṅa dirde wukkeṅ wor po dirtiṅ haṅ geb, matabe gahade teṅ hinayiṅ: kaktiṅ ge buninṅen nurd yunen hinayiṅ, irde igiṅ igiṅ yirde hinayiṅ, dindikeṅ ge turun turun ma teṅ hinayiṅ, bekeṅde igiṅ mat al mere yirde hinayiṅ, irde kaktiṅ kura matamiṅ igiṅ hewon yeṅ doyan heṅ heṅ ge piṅen ma heṅ hinayiṅ. Mata gahade gab uliṅ umṅa yade hor yirde kuṅ haṅyen yara hugiṅen gwaha po teṅ hinayiṅ. ¹³ Al kaktiṅ kura beleṅ bulun dirde goya goke bulunen ma nurnayiṅ. Doyan Al Kurun beleṅ mata buluntiṅ halde dunyiṅ gwahade goyen po, ditinṅde mata bulun goyen wor halde yunen hinayiṅ. ¹⁴ Irdeb mata igiṅ igiṅ buda kurun go hendebe kaktiṅ ge amanṅen nurd yunen yunen matatiṅ yan

hinayin. Gwaha teŋ hinayinbe deŋ tumŋaŋ goyen al miŋ unŋkurenŋ wor po heŋ awalikde po hinayin.

¹⁵ Be, Yesu Kristube al biŋ yisikamde kamde al. Niŋgeb tubul tike yeŋ beleŋ bitinŋ yisikamkebe awalikde hinayin. Deŋbe al miŋ hoyanŋ hoyanŋ gega, awalikde heŋ Yesu yufukde al miŋ unŋkurenŋ heŋ heŋ goke teŋ basiŋa diryinŋ. Irdeb goke teŋ Al Kurunŋ iginŋ nurde uney hinayin. ¹⁶ Irde Yesu Kristuyen merebe bitinŋ bana gasunŋ unke keŋkela wor po kipiryenŋ. Irdeb keŋkela dufay heŋ Al Kurunŋyen mere kadam saba gird teŋbe, “Gwaha mat hitek gab iginŋ,” yeŋ kadam momonŋ gird teŋ hinayin. Irdeb bitinŋde mat Al Kurunŋ iginŋ nurd uneyya Al Kurunŋyen asanŋde niŋ tikiŋya Al Kurunŋ turunŋ ird ird tikiŋyabe Holi Spirit beleŋ bitinŋde tikiŋ yupul titinŋ goyen tikiŋ heŋ hinayin. ¹⁷ Irdeb mere teŋ hinayin ma mata kura teŋ hinayin kurunŋ gobe Doyanŋ Al Kurunŋ Yesu nurd untiŋ mar beleŋ titek mat po teŋ hinayin. Irdeb Yesu Kristu hitte mat saninŋ teŋbe Al Kurunŋ iginŋ nurd uney hinayin.

¹⁸ Be, deŋ bere almetinŋ yanbe almetinŋ yagot yufukde po hinayin.* Go teŋ hinayin gobe Doyanŋ Al Kurunŋ gama irde hanŋ mar beleŋ mata titek goyen po teŋ hinayin.

¹⁹ Deŋ al berem yanbe bertinŋ yago niŋ amanenŋ nurd yunenbe mata yeŋ biŋ misinŋ nurtek mat ma yirde hinayin.

²⁰ Deŋ dirinbe mamtinŋya nantinŋyat mere nurdeb gama irde hinayin. Doyanŋ Al Kurunbe mata gwahade gokeb amanŋ heŋ hiyen.

²¹ Deŋ dirin naniŋ yagobe dirinŋtinŋ yago biŋ ar yenanŋ mat ma mata yirde hinayin. Monŋgo gwaha yirkebe kame kafura dufay kurunŋ heŋbe keperd keperdmunŋ iginŋ ma henayin geb.

²² Deŋ al kurat yufukde heŋ metenŋ teŋ hanŋ marbe megen niŋ doyanŋ martinŋde mere nurde hinayin. Metenŋ teŋ hinayin goyen doyanŋ martinŋ yago beleŋ deney hikeya po gwaha titekeb turunŋ dirnanŋ yeŋ nurdeya ma metenŋ teŋ hinayin. Gwaha titenbe Doyanŋ Al Kurunŋ palap irde yeŋ ge metenŋ teŋ hite yeŋ nurdeya bitinŋde mat wor po doyanŋ martinŋ ge metenŋ teŋ hinayin. ²³ Metenŋ teŋ hinayin kurunŋ gobe bitinŋde mat wor po Doyanŋ Al Kurunŋ niŋ metenŋ teŋ hite yeŋ nurdeya metenŋ teŋ hinayin. Al niŋ metenŋ teŋ hite yeŋ ma nurde hinayin. ²⁴ Mata gwahade teŋ hinayinbe Doyanŋ Al Kurunŋ beleŋ mata iginŋ teŋ hinayin gote murunŋgem duney yirinŋ goyen duneyenŋ. Niŋgeb metenŋ teŋ hinayin kurunŋ gobe Doyanŋ Al Kurunŋtinŋ Yesu Kristu niŋ metenŋ teŋ uney hite yeŋ nurde gab metenŋ teŋ hinayin. ²⁵ Munanŋ al kura mata iginŋ ma teŋ hiyenbe gote wolminenbe murunŋgem bulunŋ tiyyenŋ. Al Kurunbe al kura po iginŋ inenŋ, kurabe bulunŋ inenŋ ma yirde hiyen geb, bulunŋ titekeb bulunŋ diryenŋ.

4

¹ Be, deŋ doyanŋ mar wor gwahade po metenŋ martinŋ goyen mata huwak mat po keŋkela doyanŋ yirde hinayin. Deŋ wor Doyanŋ Al Kurunŋtinbe Al Kurunŋyen gasunde hi gogo yeŋ nurde hanŋ geb, gago dinenŋ hime.

Al Kurunŋya mere teŋ teŋ matatinbe tareŋ po irnayin

² Be, nalutinŋ kurunbe Al Kurunŋ mere ird ird niŋ nurde hinayin. Irdeb Al Kurunŋ mere irde henyanbe dufaytinŋ mali hiburŋenŋ ma hiyenŋ. Irdeb bitinŋde mat amanenŋ nurde uney turunŋ irde hinayin. ³ Be, Al Kurunŋ mere irde henyanbe neŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ yitinŋ mere banare hi goyen tagaltek belnenŋ kerd dunkeb al budam mere goyen nurnayin yeŋ gusunanŋ irde hinayin. Nebe mere go tagalde himeke goke nad koyare neranŋ gago hime. ⁴ Niŋgeb ne niŋ Al Kurunŋ gusunanŋ irde hinayin. Irkeb mere tagalenŋ yeŋ nurde hime gobe kama ma heŋ keŋkela po tagalenŋ.

⁵ Be, Yesu Kristu niŋ ma nurde hanŋ mar hittebe dufay keŋkela heŋ ga mata teŋ hinayin. Irdeb Yesu niŋ momonŋ yirtek beleŋ kura kenenŋ goya kama ma heŋ momonŋ yirde hinayin.

⁶ Irdeb meretinbe huginenŋ al beleŋ nurdeb, “Fudinde, ne faranŋ nure yenbe gago mere

* 3:18: Mere gabe albe hende berebe bande yeŋ ma yitinŋ. Albe Al Kurunŋyen mere saba yirke berembe nurde gama iryenŋ yeŋ goke yitinŋ.

nirde hi,” yey nurtek mat mere tej hinayij. Irdeb al belej gusuñaj kura dirkeb gwaha mat wol hetekbe igij nurnayij mat po wol hej hinayij.

Mere funaj

⁷ Be, Tikikus belej gab ne dahade hime goyen momoj diryey. Yeybe kolne wor po yara, irde biñde mat fudinde wor po Doyaj Al Kuruj niñ metey tej hiyen. Yeybe metey kadne igij wor po. ⁸ Yey belej gabe neñ dahade hite goyen momoj dirke go nurdeb amañ hej tarej henayij yey gago hulyaj irhem. ⁹ Yeybe Onesimunya kuriryey. Onesimus wor biñde mat fudinde wor po Doyaj Al Kuruj niñ metey tej hiyen. Yeybe kolniniñ wor po yara. Yeybe al hoyande niñ moñ, dende al po. Irem garebe neñ hitere gar mata forok yey hañ kuruj gayen tumñaj momoj diriryey.

¹⁰ Be, kadne kura neya koyare har al Aristakus belej deñ ge dufay heñ hi gayen momoj yirayij ninkeb gago dinej hime. Banabas nomiñ Mak wor gwahade po deñ ge dufay heñ hi. Yey ge momoj dirmiriñ gogo geb, yey kuñ forok yeke keneñbe gargar irde keñkela doyaj irde hinayij. ¹¹ Be, Yesus deñem kurabe Yastus manañ deñ ge dufay heñ hi. Meterj farañ nurde hañ mar bana goñbe al karwo ga po ga Yuda mar. Mel gobe neya heñ Al Kuruj belej alya bereyamiñ doyaj yird yird gote metey tej kuñ hityen. Irde kurare kandukñey nurde himekeb bene yurum irde hañyen. ¹² Be, dende al kura Yesu Kristuyen metey al Epafra goyen wor deñ ge dufay heñ hi goyen momoj yirayij ninke gago momoj dirde hime. Al gobe dende al. Yeybe deñ goyen Al Kurujyen dufay tumñaj yeneñ bebak tej sañij po huwardeb Yesuyen mere gama ird ird niñbe al parguwak yara heñ yey ge hekkeñ wor po nurde hiwoñ yey hugiñey tarej po Al Kuruj gusuñaj irde hiyen. ¹³ Yeybe deñ ge po moñ, Laodisia taundeya Hierapolis taundeya niñ Yesuyen alya bereya goke wor tarej wor po Al Kuruj gusuñaj irde hiyen gobe fudinde yey dinej hime. ¹⁴ Kadniniñ wor po yey ge amañey wor po nurde hityen al guram al Lukyabe Demasya manañ deñ ge dufay heñ har goke momoj yirayij ninkeb gago dinej hime. ¹⁵ Laodisia taunde niñ Yesuyen alya bereya goya bere kura Nimfayabe yamiñde gabu irde Al Kuruj doloñ irde hañyen marya goyen manañ ne niñ yey, “Yey belej deñ ge dufay heñ hi,” yinnayij. ¹⁶ Be, asañ gayen deñ wa kapyaj heñbe Laodisia taunde niñ Yesuyen alya bereya sios wor kapyaj henayij yey tej kerke gor kuyey. Irdeb asañ kura yey ge kamiñ goyen wor kamebe deñ belej wor tej kapyaj henayij. ¹⁷ Irdeb Akipus goyen, “Doyaj Al Kuruj belej metey guntiñ gobe keñkela tanarde metey tej hayij,” innayij.

¹⁸ Ne Pol belej hanner wor po gahade kañ hime: “Deñ ge dufay heñ hime.”

Be, ne koyare hime gake bitiñ sir ma yiyyey. Deñbe Al Kuruj belej buniñey dirde igij igij dirwoñ yey nurde hime. Gogo po.

1 Tesalonaika

Tesalonaika niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol belej meheŋde asaŋ kayyiŋ

¹ Be, ne Polya meterŋ kadne waraŋ Sailasya Timotiya belej deŋ Yesu Kristuyen alya bereya sios Tesalonaika taunde haŋ kuruŋ goke teŋ asaŋ gago kaŋ hite. Deŋbe Adoniniŋ Al Kuruŋya Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristuya haŋ. Niŋgeb Al Kuruŋ belej bunijeŋ dirde igiŋ igiŋ dirde hugiŋeŋ bitiŋ yisikamke igiŋ hiwoŋ yeŋ nurde hite.

Tesalonaika taunde niŋ mar goke teŋ Al Kuruŋ niŋ amaŋeŋ nurd unyiŋ

² Be, neŋbe hugiŋeŋ deŋ ge Al Kuruŋ mere irde hityen. Irde deŋ ge teŋ igiŋ nurde unej turuŋ irde hityen. ³ Deŋbe Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde heŋya meterŋ teŋ hinhan. Irde bitiŋde mat wor po yeŋya alya bereya niŋ amaŋeŋ nurde hinhan geb, Nanniniŋ Al Kuruŋ mere irde heŋyabe meterŋ dunyiŋ kuruŋ goyen keŋkela po pasi irniŋ yeŋ kurut yeŋ hinhan goyen goke bininiŋ sir ma yeŋ hiyen. Irdeb Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristu kame mulgaŋ heŋ wakeb yeŋya tumŋaŋ hitek yeŋ nurde hinhan geb, Al Kuruŋyen mere gama irde kanduk karkuwaŋ yeneŋ hinhan gega, goke mukku ma teŋ goya goya saŋiŋ heŋ hinhan goyen goke wor bininiŋ sir ma yeŋ hiyen.

⁴ Niŋgeb, kadne yago, mata gwahade goyen tumŋaŋ yintiriŋ geb, fudinde Al Kuruŋ belej deŋ goyen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde dunjeŋbe diriŋne weŋ dineŋ basiŋa diriŋ yeŋ nurtiriŋ. ⁵ Neŋ belej deŋ ge teŋ kuŋ deŋya heŋ mata teŋ hinhet kuruŋ gobe keŋkela nurde haŋ gogo. Haŋkapyo deŋ hitte gor kuŋ Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen tagalde hinhet goya goyenbe mere uliŋ po moŋ, Al Kuruŋyen tareŋ manaŋ kenamiŋ. Irde Holi Spirit belej bitiŋde meterŋ kuruŋ wor po tikeb mere tagaltiriŋ gobe fudinde wor po yeŋ nuramiŋ.

⁶ Be, neŋya Doyaŋ Al Kuruŋya kanduk yintiriŋ gwahade goyen po, deŋ wor Al Kuruŋyen mere niŋ igiŋ ma nurde haŋ mar belej buluŋ buluŋ dirde hinhan. Gega Holi Spirit belej amaŋ dufay dunkeb mere goyen fudinde yeŋ amaŋeŋ nurde teŋ bitiŋde kerde gama irde hinhan. ⁷ Niŋgeb Masedonia naŋa deŋ haŋde gorya Akaiya naŋa neŋ hitere garya niŋ Yesuyen alya bereya belej deŋ mata teŋ hinhan go nurdeb, “Yesuyen alya bereya belej mata teŋ hitekbe gwahade,” yeŋ nurdeb matatiŋ goyen po gama irde haŋyen. ⁸ Fudinde wor po, deŋ belej Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ yitiŋ mere goyen nurdeb Al Kuruŋ niŋ dufaytiŋ tareŋ iramiŋ goyen nuramiŋ marbe Masedoniaya Akaiya naŋa bana ga niŋ mar po moŋ. Doyaŋ Al Kuruŋyen mereya deŋ mata tiyamiŋ gote mere momoŋyabe naŋa hoyande niŋ mar manaŋ tumŋaŋ nurtiŋ ala tiyamiŋ. Niŋgeb goke neŋ belej deŋ ge al hoyoŋ momoŋ yirtek yeŋ ma nurde hite. ⁹ Gobe mere momoŋtiŋ nuramiŋ mar belej waŋbe deŋ belej mereniniŋ fudinde yeŋ nurdeb igiŋ igiŋ dirde hinhan goyen tagalamiŋ, irde deŋ belej det toneŋ al belej yirtiŋ goyen doloŋ yirde hinhan goyen daha mat yubul teŋbe Al Kuruŋ fudinde hi goyen hitte waŋ yeŋ po doloŋ irde meterŋmiŋ teŋ hinhan goyen wor tagalamiŋ geb, matatiŋ goke gwaha kura yetek yeŋ ma nurde hite. ¹⁰ Irde Al Kuruŋ Urmiŋ Yesu, Al Kuruŋ belej kamtiŋde mat isaŋ hiriŋ al goyen Al Kuruŋyen gasuŋde mat mulgaŋ hiyyeŋ yeŋ doyaŋ irde haŋyen mere momoŋ goyen manaŋ tagalamiŋ. Niŋgeb goke neŋ belej gwaha kura yetek yeŋ ma nurde hite. Fudinde, Yesube neŋ dumulgaŋ tiyyiŋ geb, kame Al Kuruŋ belej alya bereyat mata buluŋ gote muruŋgem buluŋ yunyeŋ nalure goyenter neŋbe muruŋgem buluŋ goyen go ma dunyeŋ.

2

Polyen mata

¹ Be, kadne yago, neŋ belej deŋ hitte kuŋ meterŋ teŋ hinhet gobe duldul ma meterŋ teŋ hinhet goyen nurde haŋ gogo. ² Irde deŋ hitte ma kutiriŋya meheŋdebe Filipai taunde

dahade hinhet goyen wor nurde hanjen. Gor niñ mar gore Al Kurunjen mere niñ igiñ ma nurdeb dineñ teñ sukal dirde buluñ buluñ dirke ulniniñ misinñ kattiriñ. Gega goke kafura ma hitiriñ. Irde gor mat deñ hitte kuñ Al Kurunjen mere tagaltiriñ goyenbe gor niñ mar wor Al Kurunjen mere goke igiñ ma nurde asogo diramiñ. Goyenpoga Al Kurunjiniñ beleñ farañ durke goke kafura ma heñ kawan po momoñ dirde hinhet. ³ Gobe mere tagalde hinhet goyen usi dirhet yenya ma dineñ hinhet, irde gwaha yinteke turuñ dirde igiñ igiñ dirnañ yeñ nurde ga ma dineñ hinhet, irde mere gote miñ keñkela nurdeya ga saba dirde hinhet geb, gogo kafura ma heñ kawan po momoñ dirde hinhet. ⁴ Irde Al Kurun beleñ, “Mel gabe mere igiñ Yesu niñ yitiñ goyen fudinde igiñ mat tagalde tukunayiñ,” yeñ nurdeb meten gago dunyiñ geb, dufaymiñ po gama irde meremiñ tagalde hityen. Niñgeb meten teñ hityen gabe al beleñ denen amañen nurd dunnañ yeñ ma meten teñ hityen. Gwaha titiñ yarab dufayniniñ keñkela yenen hi al Al Kurun gore denen amañen nuryen yeñ meten teñ hityen. ⁵ Irdeb dindiken denen hinhan gwahade goyen po, merebe kirmiñtiñde po hapek yañ nurnayiñ yeñ ma tagalde hinhet. Irde sabaya mataya teñ heñyabe bininiñde deñ beleñ igiñ igiñ dirde det dunnayiñ dufay buluñ gwahade goyen bana kerde heñya ma meten teñ hinhet. Hubu wor po. Al Kurunbe nurde dunen hi. ⁶ Neñbe al beleñ turuñ dird dird niñ ma nañkeneñ hinhet. Deñ beleñ daw ma al hoyañ beleñ daw turuñ dirwoñ yeñ ma nurde hinhet.

Fudinde, neñbe Yesu Kristuyen mere basañ mar geb, igiñ gwaha gwaha dirnañ dintewoñ. ⁷ Goyenpoga gwaha ma dineñbe diriñ kura miliñ beleñ keñkela doyañ irde okko irde hiyen go gwahade goyen po bekkenñde mere dirde doyañ dirde hinhet. ⁸ Neñbe gwaha mat bininiñde mat wor po deñ ge amañen nurde hinhet. Irdeb diriñ kura naniñ beleñ gone muñ yeñ nurde hiyen gwahade goyen neñ beleñ deñ ge amañen nurde hinhet. Niñgeb Al Kurun beleñ mere igiñ Yesu niñ yitiñ dunyiñ goyen momoñ dird dird niñ amañen nurde hinhet. Irde deñ ge teñ kamtek wor igiñ yeñ nurde hinhet. ⁹ Niñgeb, kadniniñ yago, neñbe gwahade nurde hinhet geb, Al Kurun beleñ Yesu niñ yitiñ mere igiñ dunyiñ goyen deñ hitte tagalde hinhetyabe deñ hantiñ doyañ po ma hinhet. Moñgo deñ po kanduk kurun duntek goke teñbe wawuñya nañkahalya nindiken ge nurdeb hora meten kurun po teñ hinhet. Niñgeb deñbe neñ meten kurun gwahade teñ nufol durde hinhin gobe bitin sir ma yeñ hi yeñ nurde hite.

¹⁰ Be, neñbe deñ Al Kurun niñ dufaytin sañin irtiñ marya heñ mata igiñ Al Kurun diliñde wukken, irde huwak wor po goyen teñ hiteke al beleñ gwaha mat kura tagal duntek moñ hinhet goyen dindiken denen hinhan. Irde Al Kurun wor denen hinhin geb, ga dineñ hime gayenbe fudinde yeñ nurde hi. ¹¹ Neñbe deñ nurde hanjen gwahade goyen po, neñbe al kura dirnen weñ keñkela doyañ yirde hiyen gwahade goyen dirde hinhet. ¹² Gwaha dirde heñyabe mata igiñ teñ teñ dufaytin tareñ irde kanduk yenen hike bitin yurum yirde hinhet. Irde mata Al Kurunjen alya bereya beleñ titek goyen po teñ hinayiñ yeñ tareñ po mere dirde hinhet. Al Kurunbe deñ goyen alya bereyamiñ doyañ yird yird bana hurkuñ sañinmiñ turuñ yañ keneñ hitin hañ goyen kame wor gwahade po titek mar henayiñ yeñ hoy dirde hi.

¹³ Be, neñ beleñ deñ ge teñ Al Kurun igiñ nurde unen hityen gote miñ hoyañ kurabe neñ beleñ Al Kurunjen mere momoñ dirtekeb, “Mere dirde hañ gabe fudinde Al Kurunjen mere, mali mere moñ,” yeñ nurde hinhan. Niñgeb goyen goke manañ Al Kurun igiñ nurd unen hityen. Fudinde wor po, saba dirde hinhet gobe Al Kurunjen mere, deñ Yesu niñ dufaytin tareñ irde hañ mar bana meten teñ hi mere go goyen. ¹⁴ Fudinde, kadne yago, deñbe Yudia nañare niñ Al Kurunjen sios Yesu Kristuya hañ mar kanduk yenen hinhan gwahade goyen po, deñ wor kanduk yenen hinhan. Mel gobe nañamde niñ mar beleñ buluñ buluñ yirde hinhan gwahade goyen po, deñ wor dende nañare niñ mar beleñ buluñ buluñ dirde hinhan. ¹⁵ Munañ Yudia nañare niñ mar gobe Doyañ Al Kurunjiniñ Yesu mayamiñ. Irde neñ wor buluñ buluñ dirde dakira tiyamiñ. Bikken asem yago wor Al Kurunjen mere basañ mar porofet gasa yirde hinhan. Mel gobe al miñ hoyanya awalikde hitek ma yirde hikeb mata gwahade teñ hanjen gogo. Irkeb Al

Kuruñ beleñ goke igiñ ma nurd yuneñ hinhin. ¹⁶ Go mar gobe al miñ hoyañ Yuda mar moñbe epte ma Al Kuruñyen dirneñ weñ henayiñ yeñ nurde hañyen. Niñgeb neñ beleñ al miñ hoyañ hitte kuñ Al Kuruñyen dirneñ weñ heñ heñ beleñ goyen tagalde hitekeb igiñ ma nurde meteniniñ walde hañyen. Mata buluñ gwahade tike kuñ kuruñ wor po hekeb Al Kuruñ beleñ yeneñ wasak titek moñ geb, Al Kuruñyen bearar bana po hañ.

Polbe Tesalonaika niñ mar kuñ yenmewoñ yeñ nurde hinhin

¹⁷ Be, kadne yago, neñ gayenterbe al kura dirneñ weñ miñyañ goyen bur yirtin yara diramiñ geb, beleñer po hoyañ hoyañ hite. Gega dufayniniñdebe deñ ge hugineñ nurde hityen. Niñgeb daha mat kura arañeñ kuñ dentewoñ yeñ nurde kurut wor po yeñ hinhet. ¹⁸ Fudinde wor po, ne Polbe kuñ dentek wor po nirde hiyen. Goke teñbe deñ hitte kuñ kuñ niñ kurut wor po yeñ hinhem. Gega Satan beleñ, “Mel gore daha kuñ tareñ yirnayiñ,” yeñbe beleñ pet dirde hinhin.

¹⁹ Be, kame Doyañ Al Kuruñ Yesu wakeb diliñ mar huwardeb da ikala irniñ? Neñ beleñ ikala irtek detbe deñ gogo po geb. Neñ beleñ deñ goyen Al Kuruñ diliñde sañiñ heñ heñ ge doyañ heñ hityen, irde deñ ge dufay heñbe amañeñ nurde hityen. Irde deñbe meteniniñ gote igineñ geb, goke teñbe Yesu beleñ deñ turñuñ yañ dunyeñ. ²⁰ Fudinde wor po, deñ ge teñ meten teñ hinhet goke Doyañ Al Kuruñ beleñ deñ turñuñ yañ dunyeñ. Niñgeb goke teñbe deñ ge amañeñ wor po nurde hityen.

3

Pol beleñ Timoti teñ kerke Tesalonaika kuriñ

¹ Niñgeb Atens taunde gar hinhetyabe arañeñ deñ hitte mulgañ hetek wor po dirde hinhin. Gega neñ tumñañ kuñ kuñ gobe meteneñ dirkeb mere sege irde Sailasya neyabe Atens taunde hirekeb ² Timoti po deñ hitte kuyeñ yitiriñ. Timotibe Al Kuruñyen diriñ, deñya neñya yara po. Yeñbe neñya Yesu niñ yitiñ mere igiñ goyen tagalde tukuñ hityen. Niñgeb yeñ beleñ kuñ dufaytiñ Yesu Kristu niñ tareñ iramiñ goyen farañ durkeb sopte dindikeñ dufaytiñ goyen tareñ po irnayiñ yeñbe gogo teñ kermeke kuriñ. ³ Moñgo kanduk yeneñ hinhan gore dirke Yesu harhoktiñ unnak yeñbe gogo Timoti teñ kermeke kuriñ. Neñ Yesuyen alya bereyabe kanduk gwahade po yeneñ hitek geb, gogo deñ wor kanduk yeneñ hinhan goyen deñbe keñkela nurde hañ. ⁴ Niñgeb neñbe deñya hinhetyabe, “Al beleñ buluñ buluñ dirke kanduk yentek geb,” dineñ tebañ dirde hinhet go gogo. Niñgeb gwahade po forok yeke yenaminiñ nurde hañ gogo. ⁵ Niñgeb goke teñbe deñ hitte mulgañ heñ kuniñ yeñ hinhet goyen kuñ ulyañde po hekeb Yesu niñ dufaytiñ sañiñ po irde hañ ma dahade goyen bebak tiye yeñbe Timoti gogo teñ kermeke kuriñ. Moñgo Satan beleñ dufay buluñ duneñ usi dirkeb Yesu gama ird ird mata tubul tikeb meteniniñbe igineñ ga moñ hiyyeñ yeñ galgalheñ nurdeb gogo Timoti teñ kermeke kuriñ.

Timotibe Pol hitte mulgañ hiriñ

⁶ Be, Timoti deñ hitte kuriñ goyen mulgañ heñ wañ forok yiyuñ. Irdeb deñbe Yesu niñ dufaytiñ tareñ po irde hañ irde bitiñde mat wor po Yesuya al hoyanya niñ amañeñ nurde hañ mere momoñtiñ igiñ goyen momoñ diruñ. Irde neñ beleñ deñ dentek nurde hite gwahade goyen po, deñ wor neñ ge bitiñ sir ma yeke dentewoñ wor po yeñ nurde hañ goyen momoñ diruñ. ⁷ Niñgeb, kadne yago, dufaytiñ Doyañ Al Kuruñ niñ tareñ iramiñ mere momoñ goyen nurdeb amañeñ wor po nurtiñ. Niñgeb meten teñ hitekeya al beleñ buluñ buluñ dirke kanduk yeneñ ulniniñ misiñ kateñ hityen goke ma nurtiñ. Irde gayenter manañ gwahade po nurde hite. ⁸ Fudinde wor po, deñbe Doyañ Al Kuruña heñ sañiñ heñ hañ geb, neñbe goyen nurde goke amañ niñ pultik wor po yeñ hite. ⁹ Niñgeb Al Kuruñ diliñde huwarde mere irde heñya deñ ge teñ Al Kuruñ igiñ nurd uney uney gobe ep gago yetek moñ yeñ nurde hite. ¹⁰ Irdeb Yesu niñ dufaytiñ tareñ ird ird matatiñ kura tareñ moñ kenem nindikeñ kuñ deneñbe saba dirde sañiñ dirtek yeñ nurdeb bininiñde mat wor po nañkahalya wawuñya hugineñ Al Kuruñ gusuñañ irde hite.

¹¹ Be, Nanniniŋ Al Kurunŋ yingenya Doyanŋ Al Kurunŋniniŋ Yesuya beleŋ deŋ hitte kuŋ kuŋ beleŋ goyen kerde dunkeb kutewoŋ yeŋ nurde Al Kurunŋ gusuŋaŋ irde hite. ¹² Irde bininiŋde mat deŋ ge amaŋeŋ nurde hityen gwahade goyen po, deŋ wor kadtinŋ yagoya al hoyanŋ kurunŋ goyen goke manaŋ bitinŋde mat amaŋeŋ nurd nurd mata goyen Doyanŋ Al Kurunŋ beleŋ kurunŋ po irwoŋ yeŋ nurde hite. ¹³ Irdeb yeŋ ge po dufaytinŋ tareŋ irwoŋ yeŋ nurde hite. Gogab kame Doyanŋ Al Kurunŋ Yesu goyen miyoŋmiŋya tumŋaŋ mulgaŋ heŋ heŋ nalureb deŋbe Al Kurunŋniniŋ diliŋ mar huwarkeb yeŋ beleŋ al wukkeŋ, ulinŋde merem moŋ yeŋ dinyeŋ.

4

Al Kurunŋ beleŋ amaŋeŋ nurtek mata po teŋ hinayinŋ

¹ Niŋgeb, kadne yago, deŋ mata gwahade teŋ hike Al Kurunŋ beleŋ iginŋ dinyeŋ yeŋ saba dirde hinhet. Irkeb gayenter wor gama irde haŋ. Niŋgeb Doyanŋ Al Kurunŋ Yesuya heŋ kadtinŋ yago hitinŋ hite gare matatinŋ iginŋ goyen kuŋ kurunŋ heŋ hiyeŋ yeŋ gago gusuŋaŋ dirde tebaŋ dirde hite. ² Deŋbe gwaha gwaha teŋ hinayinŋ yeŋ neŋ beleŋ Doyanŋ Al Kurunŋyen tareŋde saba dirde hinhet goyen nurde haŋ.

³ Saba goyen gama irde mata teŋ Al Kurunŋ diliŋde wukkeŋ heŋ heŋ gobe Al Kurunŋyen dufay geb, alya bereya leplep mata ma teŋ hinayinŋ. ⁴ Irde deŋ dunŋkureŋ dunŋkureŋ ultinŋ po amaŋ hetek mata buluŋ teŋ teŋ beleŋeŋ pet teŋ hinayinŋ, irde Al Kurunŋ diliŋde wukkeŋ al hoyanŋ wor deneŋ palap dirtek mata teŋ teŋ niŋ tuŋaŋ urde hinayinŋ. ⁵ Al Kurunŋ niŋ ma nurde megen niŋ mata po gama irde haŋ mar beleŋ biŋ harke go po gama irde haŋyen yara ma teŋ hinayinŋ. ⁶ Niŋgeb al kura mata gwahade goyenter kadamde berem leplep irde kadam buluŋ ma iryeŋ. Gwaha tinayinŋbe bikkeŋ neŋ beleŋ saba dirde hayhay dirde hinhet gwahade goyen po, Doyanŋ Al Kurunŋ beleŋ mata buluŋtinŋ goke buluŋ wor po diryeŋ. ⁷ Gobe Al Kurunŋbe mata buluŋ teŋ hinayinŋ yeŋ hoy dirtinŋeŋbe mata iginŋ Al Kurunŋ diliŋde wukkeŋ goyen teŋ hinayinŋ yeŋ hoy diryinŋ geb, gogo mata buluŋtinŋ goke buluŋ wor po diryeŋ. ⁸ Niŋgeb saba gayen al kura gama ma irde hi al gobe alyen saba pel irhem usi teŋbe Al Kurunŋ, Holi Spirit dunyinŋ al gote saba goyen pel irde hi.

⁹ Be, deŋbe bitinŋde mat kadam amaŋeŋ nurd guneŋ teŋ hinayinŋ yeŋ Al Kurunŋ beleŋ saba dirtinŋ geb, goke asaŋde gar sopte ma momoŋ dirtek yeŋ nurde hite. ¹⁰ Irde fudinde wor po deŋbe kadtinŋ yago Yesuyen alya bereya Masedonia naŋa bana haŋ kurunŋ goyen goke bitinŋde mat amaŋeŋ nurde faraŋ yurde haŋyen. Niŋgeb, kadne yago, matatinŋ gobe gwahade po teŋ hinayinŋ. Irkeb kuŋ kurunŋ hiyyeŋ yeŋ gago dineŋ tebaŋ dirde hite.

¹¹ Irde dintirinŋ gwahade po, keŋkela heŋ hiburneŋ ma hinayinŋ. Irde det kura deŋya deŋya moŋ goyen goke tonanŋtinŋ hilwa ma yirde hinayinŋ. Irde kumhaka heŋ al haninŋ doyanŋ po ma hinayinŋ. Dindikeŋ ge nurde meteŋ teŋ hinayinŋ. ¹² Gogab Yesuyen alya bereya moŋ siŋare haŋ mar beleŋ deneŋbe palap dirde hinayinŋ. Irde det kuraŋ nurde al hoyanŋ hitte faraŋ niŋ ma naŋkeneŋ hinayinŋ.

Al kamtinŋ gobe kame huwarnayinŋ geb goke buluŋ wor po ma nurde hinayinŋ

¹³⁻¹⁴ Be, kadne yago, neŋbe fudinde Yesube kamiŋde mat huwaryinŋ yeŋ nurde hite. Niŋgeb gwahade goyen po yeŋ ge dufayminŋ saŋinŋ irde kamtinŋ mar goyen Al Kurunŋ beleŋ Yesu wayyeŋ nalureb yisaŋ hiyyeŋ yeŋ nurde hite. Niŋgeb al kamtinŋ mar goke yitinŋ mere fudinde goyen deŋ beleŋ nurde bebak tiwoŋ yeŋ nurde hite. Gogab Al Kurunŋ niŋ ma nurde haŋ mar beleŋ al kamtinŋ gobe epte ma huwarnayinŋ yeŋ nurde al kamtinŋ goke bunineŋ nurde eseŋ haŋyen gwahade ma teŋ hinayinŋ. ¹⁵⁻¹⁷ Be, al kamtinŋde mat huwarnayinŋ goke Doyanŋ Al Kurunŋ beleŋ yinŋeŋ mohonŋde yirinŋ goyen momoŋ dirninŋ tihit. Doyanŋ Al Kurunŋbe Al Kurunŋyen gasuŋde mat mulgaŋ heŋ katyeŋ goyarebe al kamtinŋ goyen kuware, “Huwarnanŋ!” yinyeŋ. Irkeb Al Kurunŋyen miyoŋ gote kurunŋminŋ beleŋ wor gwahade po yinyeŋ. Irkeb Al Kurunŋyen bigul mere tiyyeŋ. Irkeb al Yesu Kristu nurd uneŋ ga kamtinŋ mar go wa huwarnayinŋ. Go kamereb mel goya Yesu Kristuyen alya bereya diliŋ gergeŋ hinayinŋ goya tumŋaŋ Al Kurunŋyen tareŋ beleŋ yade hurkukeb

naja kota kigarinjin faykek hende hurkuŋ Doyan Al Kurun tupi tinayin. Gwaha teŋ gab yenya huginjen hinayin. Ningeb Doyan Al Kurun wayyen goyenter al dilin gergen hinayin marbe igin hinayin munan bikken kamtin marbe igin ma hinayin yeŋ ma nurde hinayin. ¹⁸ Ningeb mere gayen dindigen ulin kadam momon gird teŋbe tareŋ heŋ heŋ ge kadam faran gurd teŋ hinayin. Gogab kuratin kura kamkeb huginjen dubul tiya yeŋ buninen ma nurde hinayin.

5

Yesu wan wan nin gitik teŋ hinayin

¹⁻² Be, kadne yago, Doyan Al Kurun wan wan nalu gobe kawe al beleŋ watin yara tiyyen gwahade goyen po, yeŋ wor nalu goyare wayyen yeŋ ma nurde hikeya wayyen goyen denbe kenkela nurde han gogo. Ningeb Doyan Al Kurun wan wan nalumin goke asande gar sopte katek yeŋ ma nurde hite. ³ Be, al megen nin kurun gabe, 'Kanduk minmon, igin ala po hite,' yeŋ nurde hikeya kanduk kurun gore wan bemel po bulun wor po yiryen. Gobe bere bin yan kura dirin kawan kertek heŋ ulin misin katyen yara gwaha mat kura busahartek mon henayin.

⁴ Goyenpoga, kadne yago, denbe megen nin mar kidoma bana han gwahade mon geb, Yesu wan wan nalu gobe kawe al beleŋ bemel po watinen dirkeb hurkunat ma tinayin. ⁵ Denbe Doyan Al Kurun gama irde han geb, matatinya dufaytinyabe igin wor po. Al farende heŋ det kenkela yenen beleŋ kun han go gwahade goyen han. Fudinde wor po, nenbe megen nin mar kidoma bana han gwahade mon. Mel gobe kidoma bana heŋ det kenkela ma yenen han go gwahade tintunen wor po han.

⁶ Ningeb nenbe Doyan Al Kurun mulgan heŋ heŋ nin ma nurde han mar beleŋ mata bulun teŋ han gwahade ma teŋ hitek. Irde Ungura beleŋ tunan durde bulun dird dird mata goke kenkela nurde ga hitek. Irde ulnininde po aman hetek mata fole irde hitek.

⁷ Munan Doyan Al Kurun ma nurde unen han marbe al wawun ferd ug po heŋ naja migirin ma nurde han go gwahade goyen, Satan beleŋ lom yirde bulun yirde hiyen goyen bebak ma teŋ hanjen. Irde mel gobe al wawun fe nene kukuwa heŋ hanjen go gwahade goyen po, megen nin mata teŋ teŋ dufay hika titek mon geb, go po gama irde kun kun bulun heŋ hanjen.

⁸ Gega nenbe al gwahade mon. Nenbe Doyan Al Kurunyen mere gama irde hityen geb, al farende beleŋ kenkela kenen kun hanjen go gwahade goyen po, heŋ hegninin manan igin po hityen. Ningeb ulnininde po aman hetek dufay fole irde Doyan Al Kurun nin heken nurdeb Al Kurunya al hoyanya binininde mat wor po amanen nurde yunen hitek. Mata gobe fuleŋa mar beleŋ kili misin pet teŋ teŋ ain beleŋ po irtin dumunde yerde hanjen go gwahade geb, Satan beleŋ epte ma bulun diryen. Irde nenbe Al Kurun beleŋ nalu funande nen tumnan dumulgan tiyyen yeŋ nurde goke doyan heŋ hitek. Go mata gobe fuleŋa mar beleŋ kili misin pet teŋ teŋ ge tonan aw yerde hanjen go gwahade geb, Satan beleŋ epte ma bulun diryen. ⁹ Munan Al Kurun beleŋ dumulgan tiyyin gobe bearmin bana heŋ heŋ ge ma basiŋa diryin. Gwahade yarabe Doyan Al Kurun Yesu Kristu gama irteke dade dirnen wen dire yeŋ basiŋa diryin. ¹⁰ Yesu Kristube kame mulgan heŋ wayyanya goyare nen al kura dilin gergen hinayinya al kamtinja tumnan yenya huginjen heŋ heŋ goke teŋ kamiŋ. ¹¹ Ningeb mata igin teŋ hanjen gwahade goyen po, Al Kurunyen mere kenkela gama irtek yenbe sanin heŋ heŋ ge kadam faran gurd teŋ hinayin.

Saba funan

¹² Be, kadne yago, gor nin Doyan Al Kurunyen meten mar den doyan dirde saba dirde huwa dirnin yeŋ meten kurun teŋ han mar goyen meremin nurde palap yirde hinayin yeŋ gago momon dirde hite. ¹³ Irdeb metenmin goke bitinde mat amanen nurde yunenbe turun yirde palap wor po yirde hinayin. Irde dindiken ulin wor kadam bulun nurde gunen ma teŋ awalikde igin po hinayin.

¹⁴ Gega, kadne yago, deŋ bana goyen al kura kumhaka heŋ hike yeneŋbe saba yirde hayhay yirde hinayiŋ. Irdeb al kura kanduk yeneŋ kafura heŋ araŋ po yul yeŋ haŋ mar kura hike yeneŋbe faraŋ yurde tareŋ yirde hinayiŋ. Irdeb megen niŋ mataya dufay buluŋya pel ird ird tareŋ miŋmoŋ mar kura yeneŋbe go mar goyen wor faraŋ yurde hinayiŋ. Irde kadtiŋ kura matamiŋ igiŋ hewoŋ yeŋ doyaŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinayiŋ. ¹⁵ Irde deŋ kuruŋ goyen al hoyoŋ beleŋ buluŋ dirke wol ma heŋ hinayiŋ. Gwaha titŋeŋbe kadtiŋya al hoyoŋya goyen tumŋaŋ igiŋ igiŋ yird yird niŋ kurut yeŋ hinayiŋ.

¹⁶ Irdeb kanduk yeneŋ hinayiŋ ma kanduk ma yeneŋ hinayiŋ nalure goyenbe hugiŋeŋ amaŋ hende po hinayiŋ. ¹⁷ Irdeb Al Kuruŋya mere teŋ teŋ niŋ bada ma henayiŋ. ¹⁸ Irdeb nalu igiŋde po ma Al Kuruŋ igiŋ nurd uneŋ hinayiŋ. Nalu igiŋya buluŋya waŋ hiyeŋ goyenbe hugiŋeŋ gwahade po teŋ hinayiŋ. Mata gwahade teŋ hinayiŋ yitiŋ kuruŋ gobe deŋ Yesu Kristuya haŋ mar beleŋ gama irde hinayiŋ yeŋ Al Kuruŋ beleŋ dunyiŋ geb, mata goyen po teŋ hinayiŋ.

¹⁹ Irde Holi Spirit beleŋ bitiŋ bana heŋ meteŋ tike okohom po yeŋ ge naŋa mala teŋ unnayiŋ. Gwaha ma tinayiŋbe kak isikamtiŋeŋ irke meteŋ ma tiyyeŋ. ²⁰ Irdeb Al Kuruŋ beleŋ al kura hard unke mere tike keneŋbe det karimŋeŋ kura yeŋ ma nurnayiŋ. Det kuruŋ wor po momoŋ dira yeŋ nurnayiŋ. ²¹ Goyenpoga al kura beleŋ, “Holi Spirityen saŋiŋde mere teŋ hite, irde meteŋ teŋ hite,” yeke yeneŋbe fudinde ma dahade goyen keŋkela yeneŋ bebak teŋ hinayiŋ. Irdeb fudinde yeŋ kenem gama irde hinayiŋ. ²² Irde mata buluŋbe tumŋaŋ gama ma yirde hinayiŋ.

²³ Be, Al Kuruŋbe bininiŋ kamke igiŋ heŋ heŋ dufay duneŋ duneŋ al. Niŋgeb yeŋ beleŋ deŋ tareŋ dirke diliŋde wukkeŋ igiŋ wor po hiwoŋ yeŋ nurde hite. Irde bitiŋ, dufaytiŋya ulitiŋya goyen igiŋ wor po hekeb Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristu waŋ waŋ nalureb gwaha mat kura mere ulitiŋde irtek miŋmoŋ hiwoŋ yeŋ nurde hite. ²⁴ Deŋ hoy dirde hi al Al Kuruŋbe deŋ gwaha direŋ yeŋ biŋa tiyyiŋ goyen biŋ sir ma yeŋ hiyen. Niŋgeb meremiŋ go po gama irde yiŋgeŋ diliŋde wukkeŋ diriŋeŋ.

²⁵ Be, kadne yago, neŋ ge nurde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hinayiŋ. ²⁶ Irde kadniniŋ yago Yesuyen alya bereya hoyoŋ kura goyen yeneŋbe neŋ beleŋ yeŋ ge dufay heŋ hityen goyen momoŋ yirnayiŋ. ²⁷ Irde asaŋ kaŋ dunhem gabe kadtiŋ yago Yesuyen alya bereya tumŋaŋ kapyoŋ heŋ yunnayiŋ yeŋ gago Doyaŋ Al Kuruŋ diliŋ mar mere tareŋ po dirde hime.

²⁸ Be, Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristu beleŋ buniŋeŋ dirde igiŋ igiŋ diriŋeŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime. Gogo po.

2 Tesalonaika

Tesalonaika niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol belej asaŋ sopte kayyiŋ

¹ Be, ne Polya meten kadne waraŋ Sailasya Timotiya belej den Yesu Kristuyen alya bereya sios Tesalonaika taunde haŋ kurun goke ten asaŋ gago kaŋ hite. Denbe Nanniniŋ Al Kurunya Doyaŋ Al Kuruniniŋ Yesu Kristuya haŋ. ² Niŋgeb Al Kurun belej den buninen dirde igin igin dirde huginen bitin yisikamke igin po hiwon yen yen nurde hite.

Kandukbe yenen hinayin gega yul ma yenayin

³ Be, kadne yago, denbe Al Kurun niŋ heken nurd nurd gobe saŋin hen hi. Irde bitin de mat kadom amanen nurd gunen ten haŋ mata goyen wor kurun hen hi. Niŋgeb goke ten Al Kurun huginen igin wor po nurde unen hitek yen nurde hite. ⁴ Niŋgeb den belej Yesu niŋ ten kanduk karkuwan yenen haŋ gega, goke mukku ma ten goya goya saŋin po hen yen ge heken wor po nurdeb gama ird ird niŋ bada ma hen hanjen goyen goke Al Kurun dirnen wen Yesuyen alya bereya hoyan hitte tagalde den ge turun turun ten hityen.

⁵ Be, den Yesuyen alya bereya belej Yesu niŋ ten kanduk gwahade yenen haŋ goke kame Al Kurun belej al iginya bulunya pota yird yird nalure denbe dawaryen. Mata go tiyyen goke al kura belej, “Danim gwaha tiya? Mata gobe huwak mon,” intek mon. Den goyen kanduk yenen haŋ gobe Al Kurun belej alya bereyamin doyan yirde hi bana gon igin hurkutek mar henayin yenbe gogo kanduk yenen haŋ. ⁶ Fudinde wor po, Al Kurun belej al iginya bulunya pota yirde matamin gote murungem yunen gobe huwak mat po yunen. Niŋgeb den bulun bulun dirde haŋ marbe Al Kurun belej wol hen bulun po yiryen. ⁷ Irdeb kame Doyaŋ Al Kurun Yesu belej nalu funande tarenmin turun yan manan Al Kurunen gasunde mat katyen goyenterbe den kanduk yenen hinayin goyen yad siŋa yirkeb igin po hinayin. Nen wor gwahade po diryen. Goyareb Yesube Al Kurunen miyon taren minyan goya tumnan kater gwahade diryen. ⁸ Goyare goyenbe alya bereya Al Kurun ma nurd unen Doyaŋ Al Kurun Yesu niŋ yitin mere igin go ma gama irde haŋ marbe gote murungem bulun yunen. ⁹ Yen belej mel gote mata bulunmin wol henbe yakira tike huginen kanduk kurun bana hinayin. Irdeb epte ma Doyaŋ Al Kurunya hen saŋinmin turun yan goyen kenen aman hen hinayin. ¹⁰ Munan alya bereyamin wukke gobe Doyaŋ Al Kurun wayyen nalu goyenterbe yena awalikde hen denem turun yan irnayin. Irde al yen ge dufaymin taren irde hinayin mar belejbe isoka irnayin. Den wor Yesu niŋ saba dirteke mereninin nuramin geb, mel goya tumnan Yesu denem turun yan irnayin.

¹¹ Be, nenbe gwahade dufay hena den ge ten huginen Al Kurun gusanan irde hityen. Irde den goyen yen belej hoy diryin geb, den ge gusanan irde henyabe yen belej hoy yiryin mar belej titek mata igin po ten hinayin yen gusanan irde hityen. Irde mata igin titek dufay kurun goyen Al Kurun belej tarenminde faran durkeb gote iginen kurun forok yiyyen yen gusanan irde hityen. Irde kurabe Al Kurun niŋ heken nurde metenmin ten hinayin goyen iginen yingen forok iryen yen gusanan irde hityen. ¹² Nen belej Al Kurun gusanan gwahade irde hityen gobe yena Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristuya belej buninen dirde igin igin dirkeb den belej denem turun yan irwon, irke yen belej wolminen matatin igin goke dentin turun yan dirwon yen nurde gago Al Kurun gusanan irde hityen.

2

Al Kurunen saba pel ird ird mata forok yiyyen

¹ Be, kadne yago, Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristu wan dawarke yena hitek goyen goke momon dirnin tihit. ² Al kura belej, “Doyaŋ Al Kurun wan wan nalube bikken forok

yiyun,” dinerbe, “Mere gabe Al Kurun beley Polya dirunja yinke basan hej tagalde han,” dinnayin. Irde kura beleybe, “Mere goke Polya dirun yagoya beley asande gago kan duna,” dinnayin. Goyenpoga mere gobe usi mere geb, mere go nurde hurkunat ten kafura ma henayin. ³ Nalu gobe hako geb. Megen nin al beley Al Kurun harhok unen tubul tinayin. Irke gab al kura Mata Bulun Al wor po kak alare kutek al gore forok yeke gab Doyan Al Kurun wayyen. Ningeb al kurat mere mali mali po gama ma irde hinayin. Monggo usi dirnayin geb. ⁴ Munan Mata Bulun Al wor po gobe megen nin al beley Al Kurun nin yey det kurun gayen doloj yirde hanjen goyen fole yirhem yey nurdeb yingen turun irde hiyen. Irde Al Kurunyen ya balem bana gon hurkun gasun himam wor po bana gon henbe al dilinde, “Nebe Al Kurun,” yiyyen. Al gobe gwaha matbe Al Kurun asogo iryen.

⁵ Be, mata gwahade gokeb denja tumnan hej huginen momon dirde hinhem. Ningeb mere gobe nurde han yey nurde hime. ⁶ Mata Bulun Al gobe Al Kurun beley nalu goyenter forok yiyyen yitinde wor po gab forok yiyyen. Ningeb han ka gab Al Kurunyen saninde beley pet irtinde hike kawan ma forok yey hi gobe nurde han gogo. ⁷ Goyenbe Mata Bulun Al gote tarebe bikken banare balmi meten tiyyin geb, gayenter wor meten ten hi. Al Kurunyen tarebe Mata Bulun Al gote meten kawan forok yetek goyen pet titinde gwahade po hiyen. Irde kun kun Al Kurun beley nalu kiryinde gor gab tubul tike Mata Bulun Al goyen kawan forok yey meten tiyyen. ⁸⁻¹⁰ Irkeb Mata Bulun Al go kawan hej Satanyen saninde mata tinen turun yan wor po kurayen kurayen al beley epte ma titek goyen forok yirde hiyen. Mata kurun gobe Al Kurun beley forok yirde hi yey yentek gega, Al Kurun beley mon. Irde Mata Bulun Al gobe al kura meremi gama irde kakde kutek mar goyen mata hoyan mat hoyan mat lomlom yirde usi yirde hiyen. Be, Mata Bulun Al gore kawan forok yey mata gwahade tikeb Doyan Al Kurun Yesube taremin turun yan manan wayyen. Irdeb Mata Bulun Al gote taremin goyen isikamde mohon uka beley po teke goyare po huginen kamyen. Be, Mata Bulun Al gama irde hinayin mar gobe Al Kurunyen mere fudinde goke amanen ma nurkeb Al Kurun beley gwamun yuryen. Gwahade mon manhan Al Kurun beley yawarwon. ¹¹ Go mar gobe gwahade po Al Kurunyen mere nurtek ma wor po han geb, Al Kurun beley mel gote dufaymin wabun yurke usi mere goyen fudinde yey nurnayin. ¹² Irdeb Al Kurunyen mere fudinde goke dufaymin sanin ma irde mata bulun nin po amanen nurde han mar gobe Al Kurun beley merem yan yirde gasa yirke kamnayin.

Al Kurun beley dawaren yey bikken basija diryin

¹³ Goyenpoga, kadne yago, denbe gwahade mon. Doyan Al Kurun beley den goyen bubulkunne wor po yey nurde dunen hi. Denbe Al Kurunyen mere fudinde goke dufaytin tarej irde han, irde Holi Spirit beley bitin bana hej meten ten hikeb Al Kurun dilinde wukkek wor po hej han. Al Kurun beleybe den gwahade dirde gab dade yende dirjen wen diren yenbe bikken nan kinja megenya forok ma yiryinja po basija diryin. Ningeb goke tenbe den ge Al Kurun huginen igin nurd untek wor po yey nurde hite. ¹⁴ Den goyen Doyan Al Kurun Yesu Kristuyen tarej turun yan bana gon hej aman hej hinayin yenbe gogo Al Kurun beley den hoy diryin. Ningeb Al Kurunyen mere saba dirteke nuramin gogo. ¹⁵ Ningeb, kadne yago, bikken mohonninindeya asandeya saba dirde hinhet gobe kenkela yanarde sanin po huwarde hinayin.

¹⁶ Be, Doyan Al Kurun Yesu Kristu yingenja Nanninin Al Kurunyabe nen kurun gayen bubulkundere wor po yey nurde dunen haryen. Irde buninen dirde igin igin dirdeb tarej hej hej ge huginen faran durde detmin igin goke doyan hej hej dufay dunen haryen. ¹⁷ Ningeb gwaha dirde haryen Yesuya Al Kurunya gore den wor mataya mereya igin kurun goyen huginen ten hitek dufay dunenbe tarej hej hej ge faran durwon yey gusunjan yirde hite.

3

Nej ge Al Kurun gusunaj irde hinayin

¹ Be, kadne yago, mere hoyaj kura momonj dirnij tihit geb. Be, deŋ beleŋ nej nij Al Kurun gusunaj irde heŋyabe Doyaj Al Kurun nij yitij mere igij nej beleŋ tagalde kuŋ hityen goyen araŋeŋ kurun hiyyeŋ yeŋ gusunaj irde hinayin. Irde deŋ beleŋ sabaniniŋ nurde gama irde hinhan gwahade po, mere nurnayin mar goyen wor sabaniniŋ palap irde gama irnayin yeŋ gusunaj irde hinayin. ² Goyenbe al tumŋaŋ po ma yeŋ ge dufayminj saŋin irde haŋ geb, go mar goyen kurabe dufayminj buluŋ. Irde Yesu nij igij ma nurde nej gayen buluŋ buluŋ dirde haŋyen. Niŋgeb go mar gore buluŋ dird dird beleŋ goyen Al Kurun beleŋ pet tiyyeŋ yeŋ gusunaj irde hinayin.

³ Fudinde wor po, Satanbe deŋ buluŋ buluŋ dire yeŋ kurut yeŋ hi. Gega Doyaj Al Kurunbe hugineŋ doyaj dirde heŋ yeŋ biŋa tiyyin goyen po gama irde hiyen geb, tareŋ dirde Satan beleŋ buluŋ dirtek belneŋ goyen pet teŋ dunyeŋ. ⁴ Irde neŋbe gwaha teŋ hinayin yeŋ saba dirtirin goyen Doyaj Al Kurun beleŋ tareŋ dirke gwaha po teŋ haŋ yeŋ hekkeŋ nurde duneŋ hite. Irde kame manaŋ gwahade po teŋ hinayin yeŋ nurde hite. ⁵ Irde Al Kurun beleŋ deŋ goyen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde duneŋ hi goyen Doyaj Al Kurun beleŋ faraŋ durke keŋkela bebak tinayin yeŋ gusunaj irde hite. Irdeb Yesu Kristu kanduk yeneŋ hinhin gega, mukku ma teŋ saŋin po heŋ hinhin gwahade goyen po, deŋ wor yende mata po teŋ hinayin yeŋ gusunaj irde hite.

Kumhaka mata ma teŋ hinayin

⁶ Be, kadne yago, deŋ haŋ bana goyen kuratinj kurabe saba dirtirin goyen gama ma irde kumhaka heŋ dulinj po haŋ. Niŋgeb deŋbe go mar goyen ketal ma yurde hinayin. Saba dirde hityen kurun gobe Doyaj Al Kurun Yesu Kristu beleŋ dineŋ hi yeŋ nurdeb keŋkela wor po gama irde hinayin. ⁷ Deŋbe nej beleŋ denya hinhetya mataniniŋ keneŋbe meten teŋ teŋ matabe gwahade yeŋ dindikeŋ denen gwaha mat gama irtek yeŋ bebak tiyaminj gogo. Neŋbe denya heŋya kumhaka ma heŋ hinhet. ⁸ Moŋgo nej paka dird dird nij teŋ metenjin hoyaj ma tinak yeŋbe nindikeŋ ge nurde nankehalya wawunya meten kurun po teŋ hinhet. Irde al kura beleŋ biŋge duneŋ hinhan gobe damu teŋ po ga nene hinhet. ⁹ Neŋbe deŋ ge teŋ Al Kurunyen meten teŋ hinhet gote murungem deŋ hitte mat igij yawartewonj gega, deŋ beleŋ mataniniŋ yeneŋ gama yirde hinayin yeŋ gwaha ma teŋ det kurun nurde nindikeŋ meten teŋ hinhet. ¹⁰ Fudinde wor po, denya hinhetyabe, “Kumhaka albe biŋge kura ma yuneŋ hinayin,” dineŋ hinhetbe nurde haŋ gogo.

¹¹ Ga dineŋ hite gabe kuratinj kurabe kumhaka heŋ meten ma teŋ haŋ yeke nurdeb gago dineŋ hite. Kumhaka mar gobe dulinj po heŋ mere kura yeŋ yetek monj goyen bana goŋ tonan hilwa hilwa teŋbe mere buluŋ yad forok yird yird nij uguŋ po kuŋ waŋ teŋ haŋyen. ¹² Niŋgeb kumhaka al gwahade gobe balmiŋ heŋ yinŋen meten teŋ biŋge yade nene hinayin yeŋ Doyaj Al Kurun Yesu Kristu beleŋ yineŋ hi yara nej beleŋ gago tareŋ po yineŋ hite. ¹³ Munaŋ deŋ kadne yagobe mata huwak teŋ teŋ goke piŋeŋ ma heŋ hinayin.

¹⁴ Irde kuratinj kura saba asaŋde gar kaŋ hite gayen go ma gama irkeb al goke keŋkela heŋ ga hinayin. Irdeb saba ma gama iryeŋ al goyen memya heŋ mata buluŋminj yubul teŋ mulgan hewonj yeŋ al go ma ketal urde yilwa irnayin. ¹⁵ Goyenbe gwaha teŋ heŋyabe asogotinj yara ma yeneŋ hinayin. Gwaha titneŋbe dadatinja koltinja hayhay yirde saba yirde haŋyen go gwahade goyen po yirde hinayin.

¹⁶ Be, Doyaj Al Kurunbe al biŋ kamke igij heŋ heŋ gote minj al. Niŋgeb deŋ goŋ kura hinayin goyen yeŋ beleŋ bitin yisikamke hugineŋ igin po hiwonj yeŋ nurde hite. Irde Doyaj Al Kurun beleŋ denya hugineŋ hiwonj yeŋ nurde hite.

¹⁷ Be, deŋ beleŋ, “Asaŋ gabe fudinde Pol beleŋ kayun,” yeŋ bebak tinayin yeŋbe nigen hanner wor po gago kaŋ hime. Asaŋ kaŋ himyen kurun gobe gahade po kaŋ himyen.

¹⁸ Be, Doyaj Al Kurun Yesu Kristu beleŋ deŋ tumŋaŋ hugineŋ bunineŋ dirde igin igin dirde hiyen yeŋ gusunaj irde hime. Gogo po.

1 Timoti Timoti hitte hanƙapya Pol belej asaƙ kayyinj

¹ Timoti, nebe Pol. Nebe neƙ gayen mata bulunƙe mat Dumulgaƙ teƙ teƙ Alniniƙ Al Kuruƙ belej, “Yesu Kristuyen mere basaƙ al hawayinj,” ninyinj. Irde kame wayyey yey doyaƙ irde hite al Yesu Kristu gore wor yingeyde mere basaƙ al niryinj geb, gago ge niƙ asaƙ kaƙ hime. ² Gebe Al Kuruƙ niƙ saba girde himeke keƙkela po gama irde hayen goke teƙbe urne nigen wor po yey nurde guney himyen.

Ningeb nebe Nanniniƙ Al Kuruƙya Kuruƙniniƙ Yesu Kristuya belej ge goyen bunineƙ girde iginj iginj girke bege kamke iginj po hiwoƙ yey gusuƙaƙ yirde hime.

Usi saba mar utaƙ yirayinj

³⁻⁴ Be, gebe nurde ha gwahade po Efesus taunde gor niƙ Yesu gama irde haƙ mar kurabe Al Kuruƙyen mere teƙ buluƙ mat saba teƙ haƙ. Irde yingeyde tikulaya asem yagot deƙeya asaƙde katiƙ kuruƙ goyen goke po dufay heƙ tagalde hanƙyen. Irdeb al faraƙ yurke Al Kuruƙ niƙ heƙkeƙ nurtekdebe ƙaƙƙaƙ teƙ kadam moƙonƙe teƙ haƙ. Goke teƙbe saba buluƙ yirde haƙ mar goyen utaƙ yirayinj yeybe Masedonia nanƙare kwe yeyƙa Efesus gor po hayinj ginmirinj goyen gago sopte ginhem.

⁵ Go mar goyen utaƙ yirkeb bada po henayinj. Irkeb alya bereyabe usi saba goyen yubul teƙbe biƙde dufay hoyaƙ miƙmoƙ hinayinj. Irde biƙde wukkeƙ wor po nurde Al Kuruƙ niƙ fudinde wor po heƙkeƙ nurnayinj. Gwaha teƙbe al hoyaƙya Al Kuruƙya niƙ po amaƙey nurde hinayinj. Goke teƙbe gago gineƙ hime. ⁶ Gega al kurabe mata iginj niƙ go wa ginhem goyen gama yirhet yeybe soƙ heƙ mere miƙ miƙmoƙ goyen teƙ haƙ. ⁷ Go mar gobe Al Kuruƙ belej mata iginj kiryinj goyen basaƙ heƙ tagal tagal mar hetwoƙ yey nurde yingeyde dufaymiƙ tagalde haƙ. Irde “Dufayniniƙbe fudinde wor po,” yey nurde al saba yirde haƙ. Gega Al Kuruƙ belej mere kiryinj miƙ goyen keƙkela ma bebak teƙ haƙ geb, “Miƙ gwahade niƙ tagalde saba yirhet,” yey ma nurdeya teƙ haƙ.

⁸ Be, Al Kuruƙ belej gama irnayinj yey saba kiryinj goyen miƙ keƙkela bebak teƙya gama irde hiteƙbe saba gore iginj diryey yey nurde hite. ⁹ Al Kuruƙyen sababe meremiƙ keƙkela gama irde hanƙyen mar goke ma kiryinj yey nurde hite gogo. Saba gobe Al Kuruƙyen mere pel irde haƙ mar, asogo irde haƙ mar, palap ma irde haƙ mar, mata buluƙ teƙ haƙ maryabe Al Kuruƙ diliƙde wukkeƙ ma haƙ mar goke saba goyen kiryinj. Kurabe meƙen niƙ mata niƙ dufay kuruƙ po heƙ haƙ mar, naniƙ miliƙ gasa yirke kamde haƙ mar, al gasa yirke kamde kamde mar, ¹⁰ al berem yaƙ belej bere hoyaƙya duwan teƙ teƙ mar, irdeb al yingey uliƙ gabu irde bere wor yingey uliƙ gabu irde ire unƙat mata teƙ haƙ mar, al belej al kawe teƙ yukuj al hoyaƙ yunenbe gote muruƙgem yawarde haƙ mar, usi mar, kadam buluƙ yirniƙ yeybe mere yerd yunenƙ haƙ maryabe, al kura mere Yesu niƙ yitiƙ gote saba pel irde haƙ mar kuruƙ gwahade goke manaƙ kiryinj. ¹¹ Saba fudinde gobe Yesu niƙ yitiƙ mere bana goƙ hi. Yesu niƙ yitiƙ mere gobe turuƙ irde hityen al Al Kuruƙ gore tagalde tukayinj ninenbe nunyinj. Ningeb Yesu niƙ yitiƙ mere gobe Al Kuruƙ belej det kuruƙ wor po yey nurde hi geb, tonƙey yaƙ wor po yey nurde hime.

Al Kuruƙyen metey tiyayinj

¹²⁻¹⁴ Be, biƙkeƙ nebe Yesu Kristu goyen Al Kuruƙ Urmiƙ yey ma nurdeb ne harhem harhem teƙbe Yesu Kristu niƙ buluƙ nurd uney karan urde yende alya bereya merere yerde yad fere teƙ hinhem. Yey gama irde hinhan mar goyen gasa yirde buluƙ wor po yirde hinhem. Gega goyenterbe Yesu Kristu niƙ bebak ma teƙ hinhem geb, “Yeybe Al Kuruƙ urmiƙ,” yey hinhan goyen usi teƙ haƙ yey nurdeb mata gogo teƙ hinhem. Ningeb Doyaƙ Al Kuruƙniniƙ Yesu Kristu belej bunineƙ wor po nirdeb iginj iginj nirke bene heƙbe yey hitte po hinhin. Irde bener mat wor po yey ge amaƙey nurde hinhem. Goyenbe gwahade hinhem gobe Yesu belej bunineƙ nirdeb faraƙ nurke gwahade hinhem gogo.

Irkeb yeŋ beleŋ ne niŋbe, “Fudinde wor po meteŋne tiyyeŋ,” yeŋ nurdeb basiŋa nirde tareŋ niryiŋ. Niŋgeb goyen goke teŋbe igiŋ nurd uneŋ hime.

¹⁵ Be, neŋ tumŋaŋ fudinde yeŋ nurtek mere kura momoŋ gireŋ tihim. Mere gobe gahade: Yesu Kristube alya bereya mata buluŋ bana haŋ mar goyen yumulgaŋ tiyeŋ yeŋ megen gar katyiŋ. Ne wor mata buluŋ bana po hinhem. Mata buluŋnebe kuruŋ wor po, al hoyaŋ gote folek wor po. ¹⁶ Gega ne al buluŋ wor po gahade gayen wor Yesu Kristuyen bunineŋ bana hokoyaŋ himiriŋ. Gogab ne gayen mata buluŋde mat mulgaŋ hiyyeŋ yeŋ Yesu Kristu beleŋ doyaŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinhin goyen kame alya bereya beleŋ nurdeb, “Neŋ wor igiŋ, Pol iryiŋ gwahade diryeŋ,” yeŋ nurdeb Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde Al Kuruŋya hugineŋ hinayiŋ. ¹⁷ Niŋgeb goke teŋbe Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ hugineŋ palap irde deŋem turŋuŋ yaŋ irde hitek. Yeŋbe epte ma dilniniŋde kentek, irde kamde kamde miŋmoŋ gwahader hiyen al.

¹⁸ Diriŋne Timoti, saba girde hime gabe bikkeŋ Al Kuruŋyen meteŋ mar beleŋ gabu irde Al Kuruŋyen tareŋde guram girde saŋiŋ girde heŋyabe Al Kuruŋ beleŋ ge niŋ yeŋ meremiŋ yunke basaŋ heŋ momoŋ giramiŋ goyen hende huwarde gago saba girde hime. Gogab sabane gayen gama irde fuleŋa igiŋ po teŋ hitiŋ al yara heŋ megen niŋ mata buluŋ kuruŋ goyen fole ird ird niŋ kurut wor po yeŋ hayiŋ. ¹⁹ Goyenbe fuleŋa goyen teŋ heŋyabe mali ma teŋ hayiŋ. Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurtek dufay goyen tareŋ po tanarde ga fuleŋa teŋ hayiŋ. Irde beger wukkeŋ wor po nurdeya fuleŋa goyen teŋ hayiŋ. Goyenpoga al kurabe saba igiŋ gobe temeyamiŋ. Go mar gobe kuwe galaŋ yeŋ ɲeŋɲor irtiŋ yara tebaŋ sope yirtek moŋ go gwahade goyen hamiŋ. ²⁰ Go mar goyen kurabe Himeneusya Aleksandaya. Irem gobe mata buluŋ gwahade po teŋ hikeb Yesuyen alya bereya bana mat yakira timeke Satanyen yufukde har. Gogab Al Kuruŋ sukal irde haryen mata goyen buluŋ teŋ har yeŋ bebak teŋ bada hiriryen.

2

Al Kuruŋya mere teŋ teŋ mata

¹ Niŋgeb ginhem gwahade po teŋ heŋyabe ge beleŋ doyaŋ yirde hayen mar goyen Al Kuruŋyen diriŋeŋ weŋbe gwaha mat hinayiŋ yeŋ saba yirde hayiŋ. Saba gobe gahade: Al Kuruŋya mere teŋ teŋ gobe det kuruŋ wor po geb, Al Kuruŋya mere teŋ teŋ mata teŋ hinayiŋ. Irde al kura det kuraŋ kandukŋeŋ nurde hinayiŋ mar niŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hinayiŋ. Irde Al Kuruŋ beleŋ al hoyaŋ manaŋ tumŋaŋ faraŋ yuri yeŋbe Al Kuruŋ mere irde heŋya goke gusuŋaŋ irde hinayiŋ. Gwaha teŋ heŋyabe Al Kuruŋ beleŋ wol heŋ dunyeŋ yeŋ Al Kuruŋ igiŋ nurd uneŋ hinayiŋ. ² Al faraŋ yuri yeŋ gusuŋaŋ irde heŋyabe megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋya naŋamde niŋ doyaŋ marya goke biŋ sir ma yeŋ hinayiŋ. Gogab doyaŋ mar gore keŋkela doyaŋ yirke Al Kuruŋ palap irtek mata teŋ diliŋde wukkeŋ heŋ heŋ niŋ kandukŋeŋ ma nurde biŋ kamke igiŋ po hinayiŋ. ³ Neŋ gayen Dumulgaŋ teŋ teŋ Alniniŋ Al Kuruŋ goyen gwahade mere irde hinayiŋbe yeŋ beleŋ igiŋ deneŋ amaŋ heŋ hiyeŋ. ⁴ Yeŋbe al tumŋaŋ yumulgaŋ timeke mere fudinde goyen keŋkela bebak tiwoŋ yeŋ nurde hi. ⁵⁻⁶ Gobe Al Kuruŋ yeŋ po gab alya bereya megen haŋ kuruŋ gate Al Kuruŋ. Hoyaŋ kura hi miŋmoŋ geb, gogo gwahade nurde hi. Gega go mar gobe tumŋaŋ ala harhok uneŋbe buluŋ po hamiŋ. Irkeb Yesu Kristu beleŋ megen haŋ mar go tumŋaŋ kanduk buluŋ wor po yentek heke yeneŋbe gasuŋmiŋ teŋ kamdebe go mar go sopte Al Kuruŋya awalikde hitek beleŋ kerd yuniŋ. Go mata gobe al hoyaŋ kura beleŋ ma tiyyiŋ. Yesu Kristu yeŋ uŋkureŋ po meteŋ go tiyyiŋ. Yeŋbe Al Kuruŋ beleŋ bikkeŋ nalu kiryiŋ goyenterbe gogo kamde Al Kuruŋ beleŋ al yumulgaŋ tiyeŋ yeŋ dufaymiŋ kiryiŋ goyen kawan iryiŋ. ⁷ Niŋgeb goyen goke teŋbe Yesu beleŋ, “Ne niŋ tagalde hayiŋ,” nineŋbe mere basaŋ almiŋ niryiŋ. Usi ma girde hime, fudinde wor po gineŋ hime. Nebe Yesu beleŋ, “Yuda mar moŋ al miŋ hoyaŋ goyen saba yirde hike dufaymiŋ Al Kuruŋ niŋ saŋiŋ irde yende mere goyen fudinde yeŋ nurde gama irnayiŋ,” yeŋ basiŋa niryiŋ.

Alya bereya Yesu gama irde haŋ marte mata

⁸ Be, mere gabe al dirinŋ geya haŋ mar goke po tagaleŋ tihim geb, momoŋ yirayinŋ. Be, go mar gobe hinayinŋ kurunŋ goyenbe Al Kurunŋ mere irdeya ga hinayinŋ. Goyenbe mere irninŋ yenbe dufayminŋ Al Kurunŋ dilinŋde wukkenŋ po henya mere irde hinayinŋ. Bearar teŋ kadam mohoŋde tenya Al Kurunŋ mere irde hinayinŋ gobe Al Kurunŋ dilinŋde minŋ minŋmoŋ. Goke tenbe mata bulunŋ gwahade gob yubul po teŋ gab Al Kurunŋ mere irde hinayinŋ.

⁹ Be, bere ninŋ wor tagaleŋ tihim. Berebe ulinŋ umŋa tininŋ yenŋ goya kalyayya kalyuyya damum hende wor po gore ma umŋa teŋ, amil damum hende wor po ma hor yirde hinayinŋ. Irde umŋa mormok, al dufayminŋ bulunŋ yirtek umŋa goyen ma teŋ hinayinŋ. Tonanŋ wor yentek iginŋ moŋ mat matam matam ma yirde hinayinŋ. Gwahade ninŋgeb umŋa tininŋ yenbe umŋa kenkelak po teŋ hinayinŋ. Irkeb alya bereya beleŋ yenenbe bere iginŋ, dufayminŋ bulunŋ moŋ yenŋ nurde yunenŋ hinayinŋ. ¹⁰ Ninŋgeb Al Kurunŋ palap irde haŋ mar berebe ulinŋ umŋa ninŋ ug po ma dufay henayinŋ. Gwaha titŋenbe mata iginŋ teŋ hinayinŋ. Gobe toneŋ umŋa yirtinŋ yara nurde hime.

¹¹ Be, berer saba kurabe gahade: berebe doyanŋ marmiinŋ beleŋ saba yirke kakŋar ma teŋ balminŋ henbe gama yirde hinayinŋ. ¹² Irde alya bereya gabu irde haŋde gor epte ma al saba yirde hinayinŋ. Irde epte ma al doyanŋ yirde hinayinŋ. Bere beleŋ mata gwahade teŋ teŋ gobe ne beleŋ utaŋ yirde hime. Berebe alya bereya gabu irde haŋde gor dufayminŋde mali mere ma teŋ hinayinŋ, balminŋ po hinayinŋ. ¹³ Gobe Al Kurunŋ beleŋ hanŋkapyabe Adam wa iryinŋ irde Ewabe kame ga iryinŋ geb gago yenŋ hime. ¹⁴ Irde bere wa Satanyen usi nurdeb Al Kurunŋyen mere ma gama irde mata bulunŋ tiyyinŋ. Adam moŋ. Ninŋgeb goke tenbe gago yenŋ hime. ¹⁵ Berebe Al Kurunŋ ninŋ hekkeŋ nurde, kadam ge amanŋen nurde hinayinŋ. Irde dufay bulunŋ bulunŋ fole irdeb megen ninŋ marte mata bulunŋ ma teŋ Al Kurunŋ dilinŋde wukkenŋ hinayinŋ. Mata iginŋ gwahade goyen bada ma henŋ goyen po teŋ hinayinŋbe Al Kurunŋ beleŋ bere irdeya, “Berebe alyen faranŋ mar henayinŋ, irde dirinŋ besa yirde hinayinŋ,” yirinŋ goyen kenkela gama irde haŋ yenŋ nurde yunenŋ hiyenŋ.

3

Yesu gama irde haŋ marte doyanŋ mar

¹ Be, gabe Yesuyen alya bereyat doyanŋ mar ninŋ tagaleŋ tihim. Be, “Yesuyen alya bereya sios doyanŋ ird ird metenŋ titek irde hi albe iginŋ mat po metenŋ titek yenŋ nurde hiyenŋ,” yenŋ hanŋyen. Mere gobe fudinde. ² Ninŋgeb al kura doyanŋ al hewe yenbe mata bulunŋ yubul teŋ hiyenŋ. Irkeb al beleŋ tagal ma unenŋ hinayinŋ. Gwaha tiye yenbe al berem yanbe berem unŋkurenŋ go po hiyenŋ. Yenbe bemel bearar minŋmoŋ, irde ulinŋde po hapek yanŋ nurtek dufay fole irtek hiyenŋ. Irde al beleŋ palap irtek mata po teŋ hiyenŋ. Yenbe al gargar mata minŋyanŋ. Irde al kenkela saba yird yird dufay minŋyanŋ hiyenŋ. ³ Al gobe kukuwa fe nene kukuwa henŋ henŋ mata ma teŋ hiyenŋ, det kurunŋ teŋ kwep kwep teŋ al mali ma gasa yirde hiyenŋ, dilinŋ kamke balminŋ hiyenŋ. Kadomya hinŋinhanŋanŋ ma teŋ hiyenŋ, dufayminŋ hora ninŋ po ma nurde hiyenŋ. ⁴⁻⁵ Irde yenbe dirinŋminŋminŋ kenkela doyanŋ yird yird mata ma nuryenbe Al Kurunŋyen dirinŋen wenŋ mananŋ epte ma kenkela doyanŋ yirde hiyenŋ geb, dirinŋminŋminŋ doyanŋ yird yird mata goyen nurde kenkela doyanŋ yirde hiyenŋ. Irkeb dirinŋminŋ mananŋ naniŋ palap irde mereminŋ nurde hinayinŋ. ⁶ Irde gayamuŋ ga Yesu gama irde hi al gore epte ma aranŋ po doyanŋ al hiyyenŋ. Moŋgo Satan beleŋ usi irke ne harhem harhem tikeb Al Kurunŋ beleŋ Unŋura takira tiyyinŋ gwahade goyen po al goyen wor takira tiyyenŋ. ⁷ Be, al kura doyanŋ al hewe yiyyenŋ al gobe mata iginŋ po teŋ hiyenŋ. Irkeb alya bereya Al Kurunŋ ma nurd unenŋ haŋ mar gore wor turunŋ irde hinayinŋ. Moŋgo Satan beleŋ usi irke mata bulunŋ tikeb doyanŋ al gote denŋem bulunŋ hiyyenŋ. Metenŋminŋ mananŋ bulunŋ hiyyenŋ.

⁸ Be, gwahade goyen po doyanŋ marte faranŋ marmiinŋ mananŋ ulinŋde merem moŋ po henbe al beleŋ palap yirtek mata po teŋ hinayinŋ. Irdeb melak kalpanŋ ma hinayinŋ. Kukuwa fe netek netek ma yirde hiyenŋ. Usi matare ma hora yade hinayinŋ. ⁹ Yenbe Al Kurunŋyen mere al mali beleŋ bebak titek moŋ goyen Al Kurunŋ beleŋ bebak yirke binde

wukkenj wor po nurdeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ ird ird mata gote saba goyen tareŋ po tanarde hinayiŋ. ¹⁰ Niŋgeb doyaŋ marte faraŋ mar yirniŋ yeŋbe matamiŋ yago goyen yeŋkela heŋ uliŋde merem moŋ yeneŋ gab metej goyen yuneŋ hinayiŋ. ¹¹⁻¹² Irde yeŋ manaj berebe yuŋkureŋ po yawarnayiŋ. Irde diriŋmiŋ keŋkela saba yirke yende mere nurde hinayiŋ. Gwahade goyen po berem yago manaj alya bereya beleŋ palap yirtek mata po teŋ hinayiŋ. Gwaha teŋ heŋyabe kadam yiya girde ma teŋ hinayiŋ, bemel bearar ma teŋ hinayiŋ. Irde mereya mataya teŋ hinayiŋ kuruj gobe fudinde biŋde mat po teŋ hinayiŋ. Irke alya bereya beleŋ dende mereya matayabe fudinde yeŋ nurde hinayiŋ. ¹³ Be, Al Kuruj niŋ metej teŋ hinayiŋ mar goyen saba kuruj yirde hime gayen keŋkela nurde goyen gama irde igiŋ mat po metej teŋ hinayiŋ. Gwaha teŋ hikeb alya bereya beleŋ amaneŋ nurdeb palap yirde hinayiŋ. Irkeb metej mar go goyen yeneŋbe, “Fudinde wor po, Yesu Kristube neŋya heŋ faraŋ durde hi geb, al beleŋ gwaha dirde haŋ gogo,” yeŋ nurdeb Al Kurujyen metej epte titek yeŋ nurde hinayiŋ.

¹⁴ Be, Yesu gama irde haŋ marte matabe gwahade geb, gwahade goyen po geya haŋ mar goyen saba yirde hayiŋ yeŋ asaŋ gayen kaŋ gunej heŋyabe dufayner araneŋ po kuŋ genmewoŋ yeŋ nurde hime. ¹⁵ Gega araŋ ma kuŋ forok yemekeb merene asande hi gayen keneŋbe Al Kurujyen diriŋeŋ weŋbe gwaha mat hinayiŋ yeŋ nurdeb saba yirde hayiŋ. Be, Al Kurujbe gwahader hitiŋ, irde yende diriŋeŋ weŋ Yesuyen alya bereya sios goyen gayenter manaj doyaŋ yirde hi. Munaj sios gobe Yesu niŋ yitiŋ mere fudinde goyen keŋkela po nurde gama irke mere fudinde gobe saŋiŋ po hekeb al hoyaj beleŋ epte ma buluŋ irnayiŋ. ¹⁶ Fudinde wor po, Yesu niŋ yitiŋ mere gobe al mali mali beleŋ bebak titek moŋ. Al Kuruj beleŋ faraŋ yurke gab igiŋ bebak tinayiŋ. Be, Yesu niŋ yitiŋ mere miŋbe gahade:

Yesu Kristube Al Kurujyen dufay gama irde bere biŋde forok yeŋ kawaŋ hiriŋ.

Holi Spirit beleŋ yeŋbe Al Kuruj Urmiŋ wor po yeŋ yikala yiryiŋ.

Al Kurujyen miyoŋ wor Yesu kamtiŋde mat huwaryiŋ goyen kenamiŋ.

Irkeb Naniŋ hitte mulgaŋ heŋ hurkuŋbe deŋem turuŋ yaŋ wor po hiriŋ.

Niŋgeb yeŋ gama irde hinhan mar beleŋ tagalde tukukeb megen niŋ mar beleŋ go nurdeb gor mat po dufaymiŋ yeŋ ge tareŋ iramiŋ.

Be, mere gabe Yesu gama irde haŋ mar beleŋ keŋkela po nurde gama irde hinayiŋ.

4

Usi saba maryen saba

¹ Gega bikken Holi Spirit beleŋ gaha yiriŋ: “Kame kame Yesu gama irde hinayiŋ mar kurabe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ goyen tubul teŋbe uŋgurayen usi mere tagalde haŋ marte mere goyen po nurde, sabamiŋ buluŋ goyen po gama irde beleŋ fudinde wor po gobe soŋ henayiŋ,” yeke nurmiriŋ geb, gago mata go forok yekeb neŋ tumŋaŋ bininiŋ bak yaŋ. ² Usi saba mar gobe al uliŋ kamtiŋ kura kak isike ma nuryeŋ go gwahade goyen po, dufay buluŋ beleŋ po uliŋ kuruj go mayde pasi hitiŋ geb, usi mere teŋ hinayiŋ goyenbe, igiŋ tihit tihit po teŋ hinayiŋ. Irkeb yeneŋmiŋbe saba fudinde tagalde haŋ yara gega usi teŋ hinayiŋ. ³⁻⁵ Go mar gote sabamiŋ kurabe gahade: “Al beleŋ bere yad yad mata bisam irde, biŋge kurabe nen goya ma,” yeŋ hanjen. Gega det buda kuruj Al Kuruj beleŋ yiryiŋ gobe yingeŋ, “Igiŋ,” yiriŋ. Irde Al Kuruj diriŋeŋ weŋ beleŋ det kura yawarnayiŋ goyen yeŋ beleŋ guram yiri yeŋ gusuŋaŋ irkeb yeŋ diliŋde wukkenj ala po henayiŋ geb, det megen haŋ kuruj gayenbe igiŋ ala po, irde det kuruj gake igiŋ nurd unej hinayiŋbe bisam irtek det miŋmoŋ wor po. Niŋgeb usi saba mar gore biŋge bisam irtiŋ go manaj Al Kuruj beleŋ yiryiŋ geb, saba fudinde po nurde gama irde haŋ marbe biŋge go neteke Al Kuruj diliŋde buluŋ dinyeŋ yeŋ ma nurde hinayiŋ. Gwaha titteŋbe Al Kuruj beleŋ biŋge yiryiŋ goyen goke igiŋ nurde unej ga nene hinayiŋ.

Yesuyen metej al igiŋ

⁶ Be, ne beleñ ginhem kurun gayen basañ heñ Yesu gama irde hañ mar momoñ yirayin. Goyenbe gigen wor gwaha teñ henyabe Al Kurun niñ hekkeñ nurd nurd mereya saba igin gigen gama irde hayen goya goyen sanñ po yanarde hayin. Gwaha teñ hayinbe Yesu Kristuyen meten al igin hawayin. ⁷ Irde ungurayen usi baranya megen niñ barañ miñ miñmoñ goyen go ma po yenen hayin. Gwaha titnenbe Al Kurun palap ird ird mata teñ teñ niñ po kurut yen hayin. ⁸ Gwaha teñ hayin gab hayin kurun gobe igin po hayin. Igin heñ heñ gobe Al Kurun beleñ gwaha teñ hinayin mar yunen yirin gote murungem geb hubu ma hiyyen. Niñgeb gar ha gayenter, irde kame Al Kurunyen gasunde hayinya wor hubu ma hiyyen. Goyenpoga al megen henya darim ugala yirde ulinde tareñ po hanjen gobe hubu hiyyen. Megen gar hañ gayenter po ulinde tareñ hinayin. Gega kamnayinbe goyare po tareñ gobe hubu hiyyen. ⁹⁻¹⁰ Neñbe fudinde wor po Al Kurun gwahader hitin gore huwak heñ heñ gote murungem dunyen yen nurde hityen. Niñgeb goyen goke teñbe huwak heñ heñ niñ kurut wor po yen hityen. Kurareb goke kanduk yenen hityen gega, bada ma heñ hityen. Niñgeb huwak heñ heñ niñ ginhem gobe fudinde wor po geb, mere go nurnayin mar manañ gwahade po dufay heñ hinayin. Gwaha diryen al Al kurunbe alya bereya mata bulun bana hañ mar tumñan goke Urmin Yesu teñ kerke katyin. Gega yenbe alya bereya kura Yesu niñ dufaymin tareñ irde hañ mar goyen mun po yade hi gobe nurde ha gogo.

¹¹ Be, mere girde hime kurun gayenbe geya hañ mar goyen kenkela po momoñ yirde saba yirde hayin. Bada ma hawayin. ¹² Irdeb gebe al fonen gega, goke teñ al hoyañ beleñ palap ma girtek mata ma teñ hayin. Niñgeb mere teñ hayin, mata teñ hayin gobe igin mat po teñ hayin. Irde al hoyañ niñ amañen nurde hayin, Al Kurun niñ bege hekkeñ po nurde hayin, irde mata huwak bulun miñmoñ po teñ hayin. Gogab geya hañ mar beleñ mata teñ hayin goyen geneñbe yen wor ge po gama girde hinayin.

¹³ Munañ nebe geya ma har. Goyenpoga gebe Al Kurunyen mere kapyañ heñ yunenbe mere miñ kenkela pitik irde saba yirdeb mere goyen gama yirde hinayin yen tagalde hayin. Irde ne ge hitte kuñ kuñ niñ doyañ henyabe ginhem gwahade po teñ hayin. Irdeb kame kuñ geneñ.

¹⁴ Be, Yesu gama irde hañ marte doyañ mar beleñ ge niñ Al Kurun gusunañ irniñ yen haniñ yerd gunamiñyabe Al Kurun beleñ, “Kame meten gwahade tiyyen,” yekeb basañ heñ momoñ giramiñ. Goyenterbe Al Kurun beleñ meten goke teñbe sanñ giryin gobe nurde ha gogo. Niñgeb Holi Spirityen tareñ ge hitte hi gobe det karim moñ geb, tareñminde meten teñ hayin.

¹⁵ Be, mata gwaha teñ hayin ginen saba girhem kurun gayen piñen ma hawayin. Huginen gama irde hayin. Gogab heñ henje igin heñ hiyen goyen kenen hinayin. ¹⁶ Mata teñ hayin, dufay heñ hayin goyen gwahadeb bulun munañ gwahadeb igin goyen kenkela nurde ga teñ hayin. Irde al saba yirde hayin goyen manañ gwahadeb bulun munañ gwahadeb igin goyen kenkela nurde ga saba yirde hayin. Hayin kurun gobe gwaha po teñ hayin. Gogab gigen manañ go ma katayin, irde merege nurde hañ mar manañ go ma katnayin.

5

Salanñen, beretapyabe meten marya doyañ yird yird mata

¹ Be, Yesu gama irde hañ mar geya hañ goyen bana salanñen kura beleñ mata igin ma tike yenenbe bulun mat ma yinen teñ hayin. Nanake palap irtin yara yirde bekenje igin mat mere yirde hayin. Al fonen wor dadake yago gigen yirtin yara igin mat po mere yirde hayin. ² Bere salanñen wor gwahade po, momke irtin yara palap yirde bekenje igin mat po mere yirde hayin. Bere fonen wor igin mat po dufay bulun heñ yunenya moñ, babake yago gigen yirtin yara po yirde hayin.

³ Be, beretap niñ momoñ giren tihim. Beretap kura al gore kura farañ yurtek moñ denya hañ gobe den beleñ daha mat farañ yurtek yenbe mere sege irde gab kenkela farañ yurde hinayin. ⁴ Munañ Al Kurun beleñ mata huwak yen nurde hi kurabe gahade:

dirinj hikeya siñsilarj heñ hinhan goyen wol heñ tayñej yago salannej goyen farañ yurde hinayinj. Yesu gama irde hañ mar beleñ gwaha teñ hikeb Al Kurunbe amañej wor po nurde hiyeñ. Niñgeb beretap kura dirnej wenya abuyminj wenya kura parguwak hitinj hañ gore iginj miliñya abuyminya farañ yurtek miñyanj hike yeneñbe saba yirke yinñej miñde gore wa farañ yurde hinayinj.

⁵ Munañ beretap kura yeñ yunjkureñ po heñ farañ niñ wor po nurdeb Al Kurun niñ po hekkeñ nurde yeñ po gise hañka mere irde farañ duri yeñ gusuñanj irde hañ bere gwahade go gab denj beleñ mere sege irdeb iginj farañ yurde hinayinj. ⁶ Gega beretap kurabe gwahade moñ. Yeñbe megen niñ mata niñ po nurdeb Al Kurun niñ dufay ma heñ hañyen. Gobe diliñ gergeñ hañ gega Al Kurun diliñde toneñbe kamtiñ hañ. Bere gwahade gobe farañ yurtek moñ.

⁷ Momonj girhem gayen doyañ yirde hayen mar goyen keñkela saba yirde hayinj. Gogab mel go bana al kura uliñde mere ma forok yeñ hiyeñ. ⁸ Goyenpoga kuraminj beleñ tayñej ma farañ yuryeñbe al gobe Al Kurun niñ dufayminj sañinj irtinj goyen pel ira yeñ kentek. Al Kurun ma nurd unej hañ mar wor dirinjminjminj farañ yurde hañyen. Niñgeb Al Kurun nurd unej hime yeñ hi al gore gwaha ma tiyyeñ gobe mataminjbe Al Kurun ma nurd unej hañ marte mata bulunj gote folek wor po.

⁹ Be, beretap kura alik wor po heñ al sopte yawartek moñ* goyen po gab denj beleñ farañ yurtek iginj geb, denjem yawarnayinj. Goyenbe al yunjkureñ po yawartinj, ¹⁰ irde mata iginj po teñ hike al hoyañ beleñ turunj yirde hitinj beretap goyen denjem po yawarnayinj. Yeñ beleñ mata iginj teñ hañyen kurabe dirinjminj keñkela doyañ yirde hañyen, al tijeñ wake gargar yirde hañyen, turunj dirnanj yeñ nurdya ma alya bereya farañ yurde hañyen, irde alya bereya kanduk miñyanj yeneñbe farañ yurde hañyen. Niñgeb mata iginj kurunj gayen teñ hañyen beretap yeneñ gab gote denjem po yawarayinj.

¹¹ Gega beretap kura alik wor po ma hitinj yeneñbe denjem ma yawarnayinj. Monjo kamebe, sopte al niñ dufay heñbe, “Teñ al ma yawardeb Yesuyen metej po teñ hitek,” yeñ biña tinayinj goyen sorkok hiyyeñ. ¹² Irkeb al hoyañ beleñ goyen yeneñbe iginj ma nurdeb tagal yunnayinj. ¹³ Bere gwahade gobe duliñ heñ kumhaka heñbe al tiyuj pasi irde heñbe al hoyañ tagal yuneñ mere kura yeñya yetek moñ goyen bana goñ tonañ hilwa hilwa teñbe mere iginj mat ma teñ hinayinj. Niñgeb beretap kura alik wor po ma hitinjbe denjem ma yawarnayinj.

¹⁴⁻¹⁵ Goyenbe mata gwahade gobe kamere niñ po moñ. Beretap kurabe Yesuyen saba iginj goyen bikkeñ tubul teñbe Satanyen mata bulunje gor katke yeneñ himyen. Niñgeb beretap gwahade gobe sopte al yade dirinj besa yirde metej teñ dirinjminj paka yirde hinayinj gobe iginj yeñ nurde hime. Gwaha teñ hikeb Yesu gama irde hañ marte asogom beleñ gwaha mat kura mere bulunj mat yirtek miñmonj henayinj. Niñgeb beretap kura uliñde iginj, alik wor po ma hitinjbe denjem ma yawarnayinj.

¹⁶ Be, beretapbe tayñej gore wa farañ yurnayinj yeñ hañkapyä yihim gwahade po, Yesu nurd untiñ bere kura yeñ miñde beretap kura hikeb bere gore farañ yurde hinayinj. Gwaha tikeb beretap budam po farañ yurd yurd kanduk gobe muñ kura hipirkeñ hekeb beretap al gore kura farañ yurtek moñ wor po go po gab Yesu gama irde hañ mar beleñ keñkela farañ yurde hinayinj.

¹⁷⁻¹⁸ Be, Al Kurunyen dirnej wenj doyañ yird yird mar niñ momonj gireñ tihim geb geya hañ mar goyen saba yirde hayinj. Al Kurunyen metej mar farañ yurd yurd niñ Al Kurunyen mere asañde katiñbe gahade hi: “Al kura wit metejminj sak yeke metejde niñ dapña bulmakawminj gore, ‘Farañ nuri,’ yeñ metejminjde tukuñ goya, ‘Monjo witne niyyeñkek,’ yeñ mohonj mala ma tiyyeñ. Dapña gore metejminj farañ uryeñ geb, tubul tike wit go nene heñya metej teñ hiyeñ,” yitiñ hi. Munañ mere kurabe gahade: “Metej albe metej teñ hiyeñ gote murunjem teñ hiyeñ,” yitiñ hi. Merebe gwahade niñgeb, Al Kurunyen dirnej wenj doyañ yirde hañ mar kura beleñ keñkela doyañ yirde mere tagalde

* 5:9: Beretap gote damambe 60 mat hurkutinj bere goke yitiñ.

saba yirde hike yeneŋbe alya bereya gore doyaŋ marmiy goyen amaneŋ nurde yuneŋ hinayiŋ. Irde yeŋ beleŋ det kuraŋ nurkeb keŋkela faranŋ yurde hinayiŋ.

¹⁹ Be, al kura doyaŋ almiŋ ge igiŋ ma nurdeb yeŋ unŋkureŋ po ge hitte waŋ, “Yeŋbe mata buluŋ tiya,” yeŋ tagal unke goya araŋ po yende mere ma nurayiŋ. Al irawa ma karwo gwahade beleŋ waŋ, “Mere gobe fudinde,” ginke gab keŋkela miŋ niŋ nanŋkenayiŋ. ²⁰ Irde fudinde doyaŋ mar kura gwaha teŋ hike yeneŋbe al diliŋ mat, “Mata gobe igiŋ ma teŋ haŋ!” yineŋ goke yineŋ teŋ hayiŋ. Gogab meteŋ kadom manaŋ go yeneŋbe mata buluŋ teŋ teŋ ge kafura heŋ hinayiŋ. ²¹ Irde gwaha teŋ heŋyabe al igiŋ nurd uney hayiŋ go po igiŋ irde, buluŋ nurd uney hayiŋ go buluŋ irde hayiŋ gobe igiŋ moŋ. Gwaha teŋ heŋya saba yirde hayiŋ gobe go ma nurde hinayiŋ. Goke teŋbe mata goyen keŋkela po teŋ hayiŋ gineŋ Al Kurunŋya Yesu Kristuya miyonŋmiŋ yagot diliŋde mere tareŋ po girhem gago.

²²⁻²⁵ Be, doyaŋ al kura gergeŋ kereŋ yeŋbe merene gayen keŋkela gama irde hayiŋ. Be, mata kurabe al beleŋ tike yeneŋbe gobe igiŋya buluŋya goyen bebak titek. Goke tagalteŋ moŋ. Gega mata kurabe yeneŋ araŋeŋ ma bebak titek. Goyenbe go manaŋ kamebe kawan henayiŋ. Niŋgeb albe keŋkela keneŋ ep heŋ gab Al Kurunŋyen meteŋ al hiwi yeŋ meteŋ uney hayiŋ. Munanŋ bemel bemel ma teŋ hayiŋ. Monŋo yeŋ beleŋ kame mata buluŋ tikeb ge manaŋ buluŋ timiŋ yeŋ horo tiyayiŋ. Niŋgeb albe keŋkela yeneŋ gab yade hayiŋ.

Be, Timoti, gebe garbam bindereŋ heŋ hayen, irde beger buluŋ girde hiyen goke teŋbe fe gergeŋ po ma nen hayiŋ. Wainbe haŋkayeŋ muŋ kura po nen hayiŋ.

6

¹ Be, al kurate meteŋ mar murunŋem moŋ duliŋ meteŋ teŋ yuneŋ hanyen mar goke momoŋ gireŋ tihim. Be, mel gore, “Doyaŋ marniniŋbe Yesu ma gama irde haŋ. Niŋgeb meremiŋ ma nurtek,” ma yeŋ hinayiŋ. Meremiŋ po nurde keŋkela gama yirde hinayiŋ. Gogab doyaŋ marmiŋya Yesu ma gama irde haŋ mar beleŋ Al Kurunŋyen deŋemya sabamiŋya mere buluŋ mat ma yirde hinayiŋ. ² Munanŋ meteŋ mar kurabe doyaŋ marmiŋ manaŋ Yesu gama irde haŋ kenem meteŋ mar goya doyaŋ marmiŋ goyabe irawakde Al Kurunŋyen dirneŋ weŋ niŋgeb, Al Kurunŋ beleŋ tuŋande yeneŋ hiyeŋ. Gega meteŋ mar gore buluŋ mat dufay heŋbe, “Yeŋya neŋyabe tuŋande,” yeŋ doyaŋ marmiŋ goyen palap ma yirde meremiŋ ma nurde hinayiŋbe igiŋ moŋ. Gwaha titneŋbe doyaŋ marmiŋ goyen meteŋ teŋ yuneŋ heŋyab, “Doyaŋ marniniŋ manaŋ neŋ gahade Al Kurunŋyen dirneŋ weŋ geb, al hoyan moŋ, neŋ uliŋ po,” yeŋ nurdeb, “Meteŋ gabe neŋ beleŋ titek po teŋ hite,” yeŋ wilakneŋ wor po nurdeya meteŋ teŋ yuneŋ hinayiŋ. Be, mere tihim kurunŋ gayen geya haŋ mar goyen saba yirde mere go gama irde hinayiŋ yeŋ yineŋ tareŋ yirde hayiŋ.

Al Kurunŋyen meteŋ huwak po teŋ hayiŋ

³ Be, al kura beleŋ Doyaŋ Alniniŋ Yesu Kristu niŋ mere yitiŋ gote saba fudinde goke igiŋ ma nurde hinayiŋ. Irde Al Kurunŋ diliŋde mata huwak teŋ teŋ niŋ manaŋ igiŋ ma nurde Al Kurunŋ dirneŋ weŋ goyen saba hoyan mat yirde hinayiŋ. Al gwahade goyen yeneŋbe ⁴ al gobe, “Satan beleŋ usi yirke neŋ nurhet nurhet teŋ Al Kurunŋyen mere go ma bebak teŋya gogo hoyan mat tagalde haŋ,” yeŋ nurde hayiŋ. Al gobe gwahade geb al kura mere tike miŋ miŋmoŋ mere walkaka teŋ go uliŋde kadom mohonŋde teŋ hinayiŋ. Mata gwahade goyenterbe kadom igiŋ mat hike yeneŋ daniŋ neŋ gwahade moŋ yeŋ nurde awalikde ma heŋ nanyan teŋ, bearar hende kadom besir girde teŋ hinayiŋ. ⁵ Al gwahade gobe Al Kurunŋyen mere fudinde binde ma hikeb dufaymiŋ buluŋ hitiŋ geb, mata igiŋ titek epte moŋ po heŋbe hugineŋ neŋnotde po hinayiŋ. Irde Al Kurunŋ palap ird ird matabe hora teŋ teŋ belneŋ yeŋ nurde hinayiŋ.

⁶⁻⁸ Be, go mar gobe hora niŋ ug po dufay heŋ haŋ gega, megen niŋ detya horaya gobe kawan hitiriŋya goyenterbe det kura ma yade goya kawan hitiriŋ. Neŋbe kupsoŋ forok yitiriŋ geb, kame kamde kamdere wor gwahade goyen po kamtek. Goke teŋbe biŋgeya ulniniŋ umŋa muŋ kura goniniŋ yaŋ keneŋbe gog ep yeŋ nurde hitek. Niŋgeb det goniniŋ yaŋ heŋ gog ep yeŋ nurdeya Al Kurunŋ palap irde hitek. Gogab megen hitekya goyen heŋ

hejniniñ igiñ po hitek. ⁹⁻¹⁰ Munañ hora niñ mitemitem nurde hañ mar gobe dufaymiñ gore yirkeb Al Kurun niñ ma nurde gisaw wor po hañyen. Irkeb kanduk kurayen kurayen uliñde forok yekeb biñ misiñ wor po nurde hañyen. Gobe, “Hora niñ dufay kurun hekeb mata bulun kurun gor mat forok yenayin,” yeñ hañyen mere gote igineñbe gogo. Niñgeb mere gwahade goyen po, al kurabe “Daha mat kura samuñniniñ budam henañ,” yeñ mitemitem nurde hañ mar gobe unğura beleş usi yirke mata bulun de kateñ hañyen. Al gwahade gobe gwaha kura tihit miñmoñ teñ det gore bulun de yukutek goke po, “Daha kura teñ goniniñ yañ hetewoñ,” yeñ mitemitem nurde hañyen. Dufay gore yirkeb mata bulun de kuñ hañyen.

¹¹ Munañ Timoti, gebe Al Kurunyen meten al geb, al gwahade gobe delge po yenen wasak teñ hayin. Irde Al Kurun palap irde diliñde huwak po heñ yeñ ge po hekkeñ nurde hayin. Irde Al Kurunya dirneñ wenya niñ amañen nurde yunen hayin. Irde kanduk ulger forok yeñ hikeb mukku ma teñ goya goya sañin po heñbe bekkeñde igiñ mat mere teñ mata teñ hayin.

¹² Be, gebe Al Kurun beleş yenya hugineñ heñ heñ niñ hoy girkeb al buda kurun diliñde Yesube al gwahade yeñ nurde tagalariñ goke Al Kurun beleş amañen nuryin. Irdeb Yesu niñ hekkeñ nurde meremiñ po gama irde heñ yeñ kurut wor po yeñ hayin goke manañ Al Kurun beleş amañen nuryen geb, gwahade po teñ hayin. Irde yenya hugineñ heñ heñ mata goyen tubul ma wor po tiyayin.

¹³⁻¹⁴ Be, Yesube Pontius Pailat beleş gusuñan irke kimiñ mat huwardeb yinğen ge keñkelak po wol heñbe, “Gigen yaha gog po,” inyin. Niñgeb ge manañ gwahade goyen po saba girhem gayen keñkela po beger kerdeb mere ulger miñmoñ hayin. Gwaha teñ hikeb kuñ kuñ Doyañ Al Kurunniñ Yesu Kristu mulğan heñ wayyen. Munañ Al Kurunyen tareñdeb alya det kurun gayenyabe biñfut miñyan hañ gago. Niñgeb mere girhem gabe Al Kurunya Yesu Kristuyat diliñde tareñ po saba girhem. ¹⁵ Yesu Kristube Al Kurun beleş bikkeñ nalu kiryin goyenterbe fudinde wor po mulğan hiyyen. Irde Al Kurun po gab al beleş turun irde kasor irtek hi. Yeñ po gab nanñinya megenya doyan yirde hi. Niñgeb megen niñ doyan mar karkuwan tumñan yende yufuk bana hañ. Yende sañinbe hende wor po geb, doyan mar banare niñya kawan niñya tumñan gore epte ma tareñmiñ fole irnayin. ¹⁶ Yeñ muñ po gab gwahader hitin. Yeñbe wukkeñ wor po geb, megen niñ al mata bulun miñyan gore yeñ bindere epte ma kutek. Irde epte ma kentek. Yeñbe bikkeñ wor al mali beleş ma po keneñ hinhan. Yeñbe gwahade geb fudinde wor po yeñ po gab hugineñ turun irde hitek.

¹⁷ Be, hañkapyabe hora niñ ug po dufay heñ hañyen mar niñ tagalhem. Gega mere giren tihim gabe geya hañ mar kura samuñmiñ budam hañ mar goke momoñ giren tihim. Niñgeb keñkela bebak yirke nurde hinayin. Be, go mar gobe samuñmiñ goyen yufut yunen yinğen turun ma yirde hinayin. Irde det gobe daha naña hubu hiyyen gob ma nurde hite geb, “Det gore dirke keperd keperdniniñ igiñ hiyyen,” yeñ ma nurde hinayin. Gwahade yarabe Al Kurun beleş neñ megen hite mar gayen amañen nurde hinayin yeñ det kurun gayen duniñ geb, “Al Kurun beleş po gab keperd keperdniniñ igiñ iryen,” yeñ nurde hinayin. ¹⁸ Irde samuñ miñyan mar goyen yinke mata igiñ harsoñen po teñ hinayin. Yeñbe samuñmiñ budam geb, mata igiñ manañ gwahade po teñ hinayin. Irde al kura det kuran nurde hike yeneñbe samuñmiñ ge be ma heñ farañ yurde hinayin. ¹⁹ Gwaha teñ hinayinbe kame Al Kurunya hugineñ heñ heñmiñ igiñ muñ wor po goke gitik teñ hinayinbe gogo. Gogab kame Al Kurunya hugineñ heñ heñ fudinde goyen yende wor po hiyyen.

²⁰⁻²¹ Be, Timoti, al kurabe Al Kurunyen saba soñ hamiñ goyen fudinde yeñ nurde tagalde hañyen gobe yenen hayen gogo. Go mar gobe usi saba goyen fudinde yeñ nurde hañ. Irde megen niñ mere miñ miñmoñ teñ hañ. Niñgeb gebe go mar goyen delge po yenen wasak teñ hayin. Irde mel gore Al Kurunyen saba bulun irnak yeñ saba goyen keñkela heñ doyan irde hayin. Goke teñbe gogo Al Kurun beleş meten gunyin geb.

Be, nebe der niŋ hugiŋeŋ Al Kuruŋ beŋeŋ buniŋeŋ nurd duneŋ keŋkela doyaŋ dirde hiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime. Gog po.

2 Timoti

Timoti hitte Pol beleŋ asaŋ sopte kayyiŋ

¹ Timoti, nebe Pol. Nebe Al Kurunyen dufay po gama irde Yesu Kristuyen mere basan al aposel himiriŋ hime. Aposelmiŋ himiriŋ gobe al kura Yesu Kristuya awalikde hike Al Kurunya hugiŋeŋ hinayiŋ yeŋ Al Kurun beleŋ biŋa tiyyiŋ go po gama irde gago aposelmiŋ niryiŋ. Niŋgeb ne aposelmiŋ gareb ge Timoti niŋ asaŋ gago kaŋ hime. ² Munan gebe Al Kurun niŋ saba girde himeke keŋkela po gama irde hayen goke teŋbe urne nigen wor po yeŋ nurd guneŋ himyen. Irde hugiŋeŋ bubulkuŋne wor po yeŋ nurd guneŋ himyen.

Niŋgeb Al Kurunya Doyaŋ Al Kurunniŋ Yesu Kristuya beleŋ hugiŋeŋ buniŋeŋ girde faraŋ gurde bege isikamke igiŋ po hiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ yirde hime.

Al Kurunyen meteŋ keŋkela teŋ hayiŋ

³ Be, nebe wawunya nanŋkahalya Al Kurun mere irde heŋyabe hugiŋeŋ ge niŋ bene sir ma yeŋ hiyen. Irde Yesu Kristu niŋ hekkeŋ nurde hayen goke Al Kurun igiŋ nurd uneŋ himyen. Al Kurunbe bikkeŋ asine yago beleŋ doloŋ irde hinhan. Niŋgeb ne wor bener mat wukkeŋ nurdeya doloŋ irde himyen. ⁴ Ne gubul teŋ naŋa hoyanŋde kweŋ timekeb go ma keneŋ heŋ yeŋ eseŋ nurariŋ goke bene sir ma yeŋ hiyen. Niŋgeb kuŋ geneŋ amaŋ wor po hemewoŋ yeŋ nurde hime. ⁵ Irde beger mat fudinde wor po Yesu Kristu niŋ hekkeŋ nurde hinhan goke wor bene sir ma yeŋ hiyen. Ge beleŋ Yesu Kristu niŋ hekkeŋ nurde hayen gobe abuyge Loisy a momke Yunisy a beleŋ wa nurdeb saba girkeb ge manaŋ hekkeŋ nurariŋ. Niŋgeb gayenter manaŋ fudinde gwahade po hekkeŋ nurde ha yeŋ nurde hime.

⁶ Gwahade niŋgeb, Al Kurunyen meteŋ teŋ teŋ ge bikkeŋ hanne tonanŋer yerde Holi Spirityen tareŋ niŋ gusuŋaŋ irmekeb gunyiŋ goyen kak fu irke melak kurun hiyyeŋ go gwahade yara sopte saŋiŋ po irde meteŋ teŋ hayiŋ yeŋ gago bebak girde hime. ⁷ Ga gineŋ hime gabe Al Kurun beleŋ Holi Spirit dunyiŋ gobe kanduk yeneŋ kafura heŋ heŋ ge ma dunyiŋ geb gago gineŋ hime. Holi Spirit dunyiŋ gobe saŋiŋ po heŋ Al Kurunya al hoyanya niŋ amaŋeŋ nurde hinayiŋ irde megen niŋ dufay buluŋ fole irde hinayiŋ yeŋbe gogo dunyiŋ.

⁸ Niŋgeb Doyaŋ Al Kurunniŋ ge al diliŋde huwarde tagal tagal niŋ memya ma heŋ hayiŋ. Nebe mata buluŋ kura ma timiŋ. Gega yeŋ ge tagalde kuŋ hime goke igiŋ ma nurde haŋ mar beleŋ nad fere niran. Irkeb al beleŋ tagal nuneŋ giwgiw nirde haŋ gobe nurde ha gogo. Goyenbe go nurdeb memya ma hawayiŋ. Gwaha titreŋbe ne teŋ himyen yara, ge manaŋ Al Kurunyen tareŋde mere fudinde Yesu niŋ yitiŋ mere goyen tagalde heŋya kanduk yeneŋ hayiŋ goke bada ma hawayiŋ. ⁹ Al Kurunbe neŋ gayen mata buluŋ bana mat dumulgaŋ tikeb dirneŋ weŋ hitiriŋ. Irde neŋ gayen, “Megen niŋ mar mata buluŋ miŋyaŋ gwahade moŋ, delner wukkeŋ po hinayiŋ,” yeŋbe hoy diriŋ. Go diriŋ gobe mata igiŋ kura teŋ hiteke deneyya ma diriŋ. Yiŋgeŋ neŋ ge dufaymiŋ bikkeŋ kiryiŋ goyen po gama irdeb buniŋeŋ dirde faraŋ durdeb gogo dumulgaŋ teŋ yiŋgeŋ hitte dukuriŋ. Goyenbe neŋ buniŋeŋ dirde faraŋ durd durd niŋ dufaymiŋ kiryiŋ gobe gayamuŋkek moŋ. Bikkeŋ wor po megenya nanŋkiŋya gayen forok ma yekeya neŋ kame wor po forok yitiŋ gayen gake buniŋeŋ nurde faraŋ dureŋ yeŋbe neŋ ge teŋ dufaymiŋ goyen Yesu Kristu haniŋde kiryiŋ. ¹⁰ Irkeb Al Kurun beleŋ dufaymiŋ kiryiŋde gor mat waŋ waŋbe gago Yesu Kristu, mata buluŋniŋde mat Dumulgaŋ teŋ teŋ Al gore megen gar kateŋbe Al Kurun beleŋ buniŋeŋ dirde faraŋ dureŋ yeŋ dufay heŋ hiyen goyen kawan iryiŋ. Be, kawan ire yeŋbe gogo kamiŋde mat huwardeb kamde kamdere niŋ tareŋ goyen isikamiŋ. Irde Satanyen yufuk bana po heŋ Al Kurun diliŋde kamtiŋ yara hityende matbe Al Kurun dirneŋ weŋ heŋ gayenter manaŋ kame kame wor hugiŋeŋ yeŋya awalikde po heŋ epte ma kamtek beleŋ goyen neŋ beleŋ nurde bebak teŋ gama

irnayin yey mere fudinde yingen ge tagaltin goyen dikala diryin. ¹¹ Munan nebe Yesu nin mere fudinde goyen tagalde tukunbe saba yirde hayin yey Al Kurun bele, "Yesuyen mere basan al hawayin," ninenbe metey goyen nunyin. ¹² Ningeb metey gwahade tenbe kanduk kenen hime gago. Goyenpoga ne bele hekken nurde uney himyen al Al Kurun gobe gwahade gwahade yey kenkela nurd uney himyen geb, koyare hime gayen gake memya ma hej hime. Irde Yesu nin tagaltin mere fudinde goke manan memya ma hej hime. Goyenbe memya ma hej hime gote minbe gogo po mo. Al Kurunbe ne doyan nirde hiyen yey ulneya tonneya tumnan haniinde yirmirin goyen yey bele kenkela doyan nirde hike kun kun kame Yesu mulgan hej wayyen nalu funande goyenter manan fudinde wor po doyan nirde hiyen yey nurde hime geb, gago memya ma hej hime. Ningeb Al Kurunya Yesu Kristuyabe gwahade nirde haryen geb, ge wor igin gwaha giriryen geb, han karya ginhem gwahade po memya ma hej hayin.

¹³ Irdeb al saba yird yird metey tiyen yenbe saba fudinde girde himeke nurde hinhan goyen go po gama irde saba yirde hayen geb, igin gwahade po saba yirde hayin. Bada ma hawayin. Irde gwaha ten henyabe Yesu Kristu bele po doyan girde hikeya Al Kurun nin hekken nurde yenya al hoyanya nin amanen nurde hayin. ¹⁴ Irde Al Kurun bele, "Yesu nin yitin mere gobe igin ningeb, al saba yirde hayin," ginenbe metey gunyin geb, mere goyen kenkela hej doyan irde hayin. Irkeb mere goyen al kura bele epte ma bulun irnayin. Goyenbe gere saninde mo. Deyya hitte hi al Holi Spirit gote tarenbe mere goyen doyan irde hayin.

¹⁵ Be, memya ma hawayin ginhem gega, Figelusya Hermogenesyabe Yesu gama irde han mar hoyan Asia* nanare han goyen budam wor pobe koyare hime gayen gake memya hej harhok nunenbe nubul tiyan gobe nurde ha gogo. ¹⁶⁻¹⁷ Goyenpoga Onesiforusbe wan Rom taun kurunde forok yenbe ne nin nankenen kun kunbe ninyin. Nenenbe koyare hime gake memya ma hej faran nurde huginen wan nintinde po hike dufayne kanduknen goyen hipirken nurde hinhem. Goke tenbe Doyan Al Kuruninin bele Onesiforusyen dirinminin goyen buninen yirde unwon yey nurde hime. ¹⁸ Yenbe bikken Efesus taunde hinhem goyenter wor al gore faran nurde hinhin kurun gobe nurde ha gogo. Ningeb goke tenbe nalu funandeb Doyan Al Kuruninin bele buninen irde murungem igin unwon yey nurde hime.

2

Taren henbe al saba yird yird metey goyen al hoyan manan yunayin

¹ Ningeb urne, ge manan Yesu Kristu bele buninen girde igin igin girde hi bana henbe mekerke Al Kurun bele faran gurkeb taren hawayin. ² Gebe hakot neya kun henya saba girde hinhem. Gega ne po mo. Al hoyan manan saba girde hinhem gwahade goyen po Yesu nin saba girde hinhan. Ningeb al kura igin hekken nurd yuntek irde kenkela al saba yird yird mata nurde han goyen yenenbe go mar goyen mun po yade saba girde hinhet gwahade goyen po saba yirde hayin. Irkeb yey wor mere goyen basan hej al hoyan wor saba yirde hinayin.

³ Be, nen Yesu Kristuyen metey marbe yey ge ten kanduk yenen hityen gega, goke ma busaharde hityen gwahade po, ge manan fuleja al fudinde wor po yara henbe nen ten hityen gwahade po ten hayin. Fuleja al fudinde wor pobe doyan alminde mere nurde metey ten henya kanduk kura kinyen goyenpoga, go ma busaharyen. ⁴ Irde fuleja al gobe doyan almin daha mat kura amanen nurd nunyen yenbe fuleja mar monde mata tubul ten fuleja marte mata goyen po gama irde hiyen. Gobe metenen gega, bada ma hiyyen. Ningeb ge manan gwahade po, Doyan Al Kurunge bele daha mat kura amanen nurd nunyen yenbe Al Kurunyen metey alyen matabe metenen gega, goyen po gama irde hayin. ⁵ Be, Yesuyen metey al gote maya mere kurabe al kura kup yey yey karire hiyen al gote mata yara. Al gobe kari gote mata goyen kenkela ma gama irde kup yey kuyen gob

* 1:15: Esia nan gobe gayenter nin Esia nan kurun goke ma yitin. Gayenterbe Turki inen hanjen.

epte ma murungem tiyyerj. Hubu wor po. Be, karire niñ mata miñyañ gwahade goyen po, Yesuyen meterj mar beleñ gama irtek mata manañ hañ. Niñgeb ge manañ yende meterj al niñgeb, meterj mar miñ gote mata keñkela po gama irde hayiñ. Gogab kame yeñ beleñ gote murungem gunyerj. ⁶ Be, Yesuyen meterj al gote siraw mere kurabe gahade. Be, biñge meterj teñbe kame nen nen nalu forok yeke ganuñ wa biñge goyen yade niyyerj? Al hoyañ moñ. Meterj miñ al gore wa foñerj kañ niyyerj. Gega biñgebe dulñerj ma forok yeke niyyerj. Meterj kuruj wor po teñ gab niyyerj. Niñgeb ge manañ gwahade po, Yesu niñ meterj kuruj po teñ hayiñ. Irde meterj go teñ heñya kandukñerj wor po nurde hayiñ goyenbe, kurut po yeñ hayiñ. Irkeb kame yeñ beleñ gote murungem gunyerj. ⁷ Be, mere girhem gabe Doyañ Al Kuruj beleñ farañ gurkeb mere gote miñ goyen tumñañ igiñ bebak tiyayiñ geb, mere girhem gabe keñkela dufay hawayiñ.

⁸ Be, bikkeñ Israel marte doyañ al kuruj Dewit gote miñde niñ al Yesu Kristu, Al Kuruj beleñ kamiñde mat isañ hekeb huwariñ al goke bege sir ma yiyyerj. Yesu niñ ginhem gabe mere fudinde ne beleñ tagalde tukuj himyen gogo. ⁹ Munañ Yesu niñ igiñ ma nurde hañ marbe daha mere goyen tagalde tukuyerj yeñbe buluñ buluñ nirde kawe al kura nirtiñ yara nade fere nirde koyare nerañ hime gago. Goyenpoga Al Kurujyen mere Yesu niñ yitiñ goyen al budam nurde tukuj hañ gobe al kura beleñ epte ma isikamtek hi. ¹⁰ Be, Al Kurujyen merebe gwahade geb, Al Kuruj beleñ nawariñ gwahade po alya bereya kame yawareñ yeñ bikkeñ dufaymiñde basiña yiryiñ goyen manañ mere goyen nurde gama irkeb yawaryerj. Irkeb go mar gobe Al Kuruj sañiñmiñ turuj yañ goya hugiñerj hinayiñ goke teñbe meterj teñ himyen. Irde meterj teñ heñya kanduk kurayen kurayen yeneñ himyen gega, mukku ma teñ goya goya tareñ po heñ himyen. ¹¹ Be, Yesu niñ teñbe kanduk yeneñ yeneñ goke mere fudinde kura gaha yeñ hañyen: “Yesu beleñ nende mata buluñ niñ teñ kamiñ.

Irke neñbe yeñ ge dufayniñ tareñ irtiñ geb, mata buluñniñ bikkek manañ kamtiñ hi.

Niñgeb neñbe kamiñde mat huwariñ al Yesuya hugiñerj hitek.

¹² Yesu niñ kanduk yeneñ hityen gega, mukku ma teñ sañiñ po hetek gobe kame yeñya heñ det kuruj gayen doyañ yirde hitek.

Munañ Yesu pel irde harhokniñ untek gob kame yeñ wor harhok dunyerj.

¹³ Neñbe, “Yeñ po gama irde hitek,” yeñ hityen gega, soñ heñ hityen.

Munañ yeñbe neñ gayen yende wor po yeñ nurde harhok duntek ma irde hi geb, biña tiyyiñ goyen po gama irde hiyerj,” yeñ hañyen.

Al Kuruj diliñde meterj almiñ igiñ hawayiñ

¹⁴ Be, al kura yade saba yirde hayiñ ginhem mar goyen saba girde hime gayen basañ heñbe saba yirde bebak yirde hayiñ. Usi saba marya usi meremiñ goke kadam mohonje teñ hañ gobe det igiñ kura ma forok yeñ hiyen. Irde mere gwahade tikeb marmuyañ yirde hañ mar gote dufaymiñ manañ buluñ wor po heñ hañyen. Niñgeb saba yirde hayen mar goyen, “Usi saba mar goya kadam mohonje ma teñ hinayiñ,” yineñ Al Kuruj diliñde sañiñ po hayhay yirde hayiñ. ¹⁵ Munañ Al Kurujyen meterj al igiñbe Doyañ Almiñ gote mere fudinde goyen fudinde mat tagalde al saba yirde hiyen. Irde meterj teñ hi goke Al Kurujya alyat diliñde memya ma heñ hiyen. Niñgeb ge manañ Al Kuruj beleñ meterj alne igiñ yeñ neneñ hiyerj yeñ kurut wor po yeñ hayiñ. ¹⁶ Irde mere miñ miñmoñ megen niñ dufay buluñ po ga kuruj hitiñ mere teñ teñ mata goyen yilwa irde gisaw po hayiñ. Go mata buluñ goyen epte ma tubul titek hañ marbe mata go po teñ kuñ kuñ buluñ wor po heñ epte ma Al Kuruj palap irtek mata teñ hinayiñ geb, gago gineñ hime. ¹⁷ Go mar gote sababe al kura uliñde usu kuruj kura forok yeñ sikkeñ bida heñ kuñ hiyerj go gwahade goyen po, Yesu nurd untiñ mar gote dufaymiñ buluñ yiryerj. Mata buluñ gwahade teñ hañ mar kurabe Himeneusya Filetusya gogo. ¹⁸ Irem gobe Al Kurujyen mere fudinde goyen tubul teñbe, “Yesu niñ dufayniñ tareñ irtiriñ nalu goyenter tonniniñ gergeñ hamiñ gobe kamtiñde mat huward huward mata gogo forok

yiriŋ. Niŋgeb ulniniŋ kamyenđe mat huward huward matabe hubu,” yen usi wor po teŋ haryen. Irkeb Yesu nurd untiŋ mar kurabe sabamiŋ nurdeb Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ goyen buluŋ heŋ haŋ. ¹⁹ Gega Yesuyen alya bereya sios Al Kurun beleŋ forok irtiŋ gobe tola tareŋ po yimiŋtiŋ go gwahade yara geb, go ma buluŋ hiyyeŋ, saŋiŋ po hiyeŋ. Sios goke Al Kurunyen asaŋdeb, “Doyaŋ Al Kurunbe alya bereyamiŋ goyen keŋkela nurd yuneŋ hi,” yitiŋ hi. Irdeb, “Al kura yinŋeŋ ge yeŋ, ‘Nebe Doyaŋ Al Kurunyen al,’ yeŋ hi al gobe mata buluŋ teŋ teŋ mata tubul po tiyyeŋ,” yitiŋ hi.

²⁰ Be, sios bana igiŋ meteŋ titek alya bereya goke maya mere mat bebak gireŋ tihim. Be, hora alyen ya kurun bana goŋbe koron kurayen kurayen haŋ. Kurabe golya silwaya beleŋ keŋkela wor po yirtiŋ haŋ. Kurabe heya megeŋya beleŋ po mali maliŋeŋ yirtiŋ goyen manaŋ haŋ. Koron kura golya silwaya beleŋ keŋkela wor po yirtiŋ gobe koron igiŋ, damum hende wor po geb, dula matarebe koron igiŋ goyen yade biŋge yerde nen haŋyen. Munan heya megeŋya beleŋ mali maliŋeŋ yirtiŋ gobe koron igiŋ moŋ geb, mali nebaŋya biŋge dikreŋ gwahade goyen gor yerde yukun yemeyde haŋyen. ²¹ Be, maya mere gote miŋbe gahade: al kura Yesu gama irde hi al beleŋ usi saba marya awalik heŋ saba buluŋmiŋ goyen ma gama irde yinŋeŋ buluŋ ma hiyyeŋbe al gobe mel gote tikiŋ miŋmoŋ geb, Doyaŋ Almiŋ diliŋde wukkeŋ po hiyeŋ. Irde Doyaŋ Almiŋ gote meteŋ igiŋ goyen tumnan igiŋ titek ala hiyyeŋ. Niŋgeb koron igiŋ gwahade gobe miŋ al beleŋ biŋge nen nen nalu karkuwaŋyaŋ biŋge igiŋ yerde nen haŋyen gwahade goyen po, al goyen manaŋ Doyaŋ Almiŋ beleŋ, “Al gabe wukkeŋ niŋgeb, keŋkela meteŋne tiyyeŋ,” yeŋbe meteŋmiŋ igiŋ unteŋ hiyeŋ.

²² Niŋgeb gebe al foŋeŋde dufay buluŋya mata buluŋya gobe yubul tiyayiŋ. Yubul teŋbe beger mat fudinde wor po Doyaŋ Al Kurunniŋ doloŋ irde kasor irde haŋ mar beleŋ mata teŋ haŋyen gwahade goyen po teŋ hayiŋ. Matabe gahade: Al Kurun diliŋde huwak po heŋ heŋ mata, yeŋ ge hekkeŋ nurd nurd mata, Doyaŋ Al Kurunya al hoyan ya niŋ amaŋeŋ nurd nurd mata. Irde bege kamke igiŋ po heŋ heŋ mata. Mata igiŋ kurun gwahade goke po biŋge kamtiŋeŋ teŋ hayiŋ. ²³ Irdeb al foŋeŋde mata kurabe kadom mohonđe teŋ heŋbe gor mat arde haŋyen geb, gebe mata gwahade ma teŋ hayiŋ. ²⁴ Gebe Doyaŋ Al Kurunyen meteŋ al niŋgeb, meteŋ marmiŋde mata po gama ireŋ yeŋbe kadom mohonđe ma teŋ hayiŋ. Gwaha titŋeŋbe bearar hende moŋ, bekkeŋde mere yirdeb igiŋ yirde hayiŋ. Goyenbe al yun kureŋ yun kureŋ hitte po moŋ, tumnan ala po gwaha yirde hayiŋ. Irde al saba yird yird mata keŋkela nurde hayiŋ. ²⁵ Munan dufay buluŋ kerde asogo girde haŋ mar goyen bearar hende ma mere yirde hayiŋ. Bekkeŋde mere yirde keŋkela saba yirde heŋyabe Al Kurun beleŋ mel goyen daha kura yirke mata buluŋmiŋ yubul teŋ Al Kurun hitte biŋ mulgaŋ hekeb Al Kurunyen mere gote saba fudinde goyen keŋkela bebak tiwoŋ yeŋ nurdeya saba yirde hayiŋ. ²⁶ Irdeb mel gobe Satanyen usi mere po gama irde haŋyen geb, saba yirde heŋyabe mel goyen sabage nurde buluŋde hite yeŋ biŋ bak yeke Satan gote usi go ma gama irwoŋ yeŋ nurdeya saba yirde hayiŋ.

3

Yesu mulgaŋ heŋ heŋ niŋ doyaŋ heŋ heŋ goyenterbe mata buluŋ kurun forok yenayiŋ

¹ Goyenpoga gayenter mat kun nalu funan beleŋ heŋ hikeb mata buluŋ kurayen kurayen forok yeke mata gote kanduk karkuwaŋ karkuwaŋ gore heŋ heŋniŋ buluŋ wor po yirde hinayiŋ. Niŋgeb nalu gwahade forok yeŋ hinayiŋ goyen nurdeya ga hayiŋ. ² Be, mata buluŋ gobe gahade: alya bereyabe yinŋeŋ ge po nurdeb hora yad yad niŋ po dufay kurun heŋ hinayiŋ. Irde ne epte yeŋ nurdeb Al Kurunya kadomya palap ma yirde nanyaŋ yirde teŋ hinayiŋ. Irde naniŋya miliŋyat mere ma gama irde hinayiŋ. Irde al kura beleŋ faraŋ yurde hinayiŋ gega, goke igiŋ ma nurd yuneŋ hinayiŋ. Irde megen niŋ mata wukkeŋ moŋ goyen po gama irde hinayiŋ. ³ Irde al hoyan niŋ amaŋeŋ ma nurde hinayiŋ, al kura buluŋ yirtiŋ goyen halde ma yuneŋ hinayiŋ, irde mere buluŋ mat yirde hinayiŋ. Irde uliŋde po aman hetek dufay epte ma fole irtek hinayiŋ, irde beremya dirŋeŋ weŋ yagoya gasa yirde buluŋ po yirde hinayiŋ. Irde mata igiŋ niŋbe amaŋeŋ ma po nurdeb

⁴ yingen igin hej hej ge po nurde al usi yirde hinayin. Irde kame kanduk forok yetek goyen ma kenerya mali ga lawlaw yeh hinayin. Irde usi dufay go gama irdeb dufayminjbe Al Kurun gama irtinejbe ulinde po aman hetek mata bulun po gama irde hinayin. ⁵ Al gwahade gobe hende hendem po Al Kurun palap irde hinayin geb, binde mat fudinde palap ird ird mata gote iginejbe hubu wor po. Mel gobe hende hendem po Al Kurun palap irde han. Ningeb mata gwahade tej han mar gobe yilwa yirde hoyan mun po pat yeh hayin.

⁶ Be, mata bulun gwahade tej han mar goyen kurabe bere kura dufayminj tarej moj aranej mata bulunde kattede gote yare hurkunbe usi yirde bin yawarkeb yende yufukde hej usi mereminj go po gama irde han. Bere gobe mata bulunminj bikkekbe Yesu belej halde yuntin gega, goyen go kenkela ma bebak tenjbe gwaha ma dirtin yeh kanduknej wor po nurde hanjen. Irde mata bulun kurayen kurayen gwaha titek moj goyen titek yirkeb bada hetek moj geb, go po gama yirde hanjen. ⁷ Bere gwahade gob saba huginej nurde hanjen gega, Al Kurunjen mere gote saba fudinde goyen bebak tenjbe go hende tarej hetek yara gega, epte moj po. Ningeb usi saba mar bere bulun yirde han goyen yenej yilwa yirde hoyan mun po pat yeh hayin. ⁸ Muna usi saba gore bere dufayminj sanj moj goyen bulun yirde han mar gobe bikkej Isip nin doyan al kurun Fero yufukde hejbe Fero belej yinke karan mata tej hinaryum al irawa Yanisya Yambrisya yara. Irem goreb Al Kurunjen mere Mose belej yirin goyen asogo irde hinaryum gwahade goyen po, usi saba mar gobe Yesu nin mere yitin gote saba fudinde goyen asogo irde han. Mel gobe Ungura belej dufay igin kertek gasunbe tej pasi. Irde Yesu Kristu nin dufayminj tarej ma irde han. Ningeb Al Kurun belej mel gobe dirinne wej yeh ma nurd yuneh hi. ⁹ Yanisya Yambrisya belej usi tiyaryum goyen kawan forok yeke al nurd pasi hekeb mereminj kurun ma hiri gwahade goyen po, mel goreb alya bereya usi yirde bulun yirde han gega, al budam bebak tenjbe gama ma yirkeb usi mereminj gobe kurun ma hiyyen.

Saba nurde hinhan goyen po gama irde hayin

¹⁰ Be, ne belej al saba dahade yirde mata dahade tej himyen, irde dufayne dahade kerde Al Kurunjen meten tej himyen goyen kenkela nurde ha gogo. Nebe Al Kurun nin hekkej nurde himyen, irde al kura mataminj igin hewon yeh doyan hej hej ge pinen ma hej himyen. Irde alya bereya goke amanej nurde yuneh himyen. Irde kanduk forok yeke goke mukku ma tej goya goya tarej po hej himyen. ¹¹ Nebe al belej bulun bulun nirde hike kanduk yenej himyen gobe wawun unjurej po moj. Antiok, Aikoniamyabe Listra taunya bana gon hinhemyabe ne ulner kanduk budam forok yamin. Goyenterbe gon nin al belej Yesu nin yitin mere goke igin ma nurde bulun bulun nirke gon hej hej nin metenej wor po nirde hinhin. Gega goke mukku ma tej goya goya sanj po hej hinhem. Gon hej metenbe tej hinhem po. Irkeb Al Kurun belej kanduk yenej himeke nenenjbe faran nurke gago hime. ¹² Fudinde wor po, Yesu Kristuya awalikde po hej mata huwak po titek nurde han mar kurun gobe mata goke igin ma nurde han mar belej asogo yirde bulun bulun yirke kanduk kurun yenej hinayin. ¹³ Muna mata bulun tej al usi yirde han mar gobe mata bulun po tej kun kunge bulun wor po henayin. Mel gobe Ungura belej lom yirke mata bulunde katnayin. Goyenbe igin hite yeh nurdeb al hoyan saba igin mat yirhet yeh bulun mat saba yirke al hoyan goyen manan bulunde katnayin.

¹⁴⁻¹⁵ Goyenpoga gebe Al Kurunjen mere asande katin gob ganun mar belej saba girde hinhan gobe nurde ha. Irde hako dirin henya mere goyen saba girde hike gote min bebak tej hinhan goyen po wan wan gayenter manan nurde ha gogo. Ningeb saba fudinde goyen tarej po tanarde hayin. Al Kurunjen mere asande katin gobe mali mere asande katin gwahade moj. Hoyan wor po. Asande mere katin goyen gigen kapyan hejbe wuk yenej Yesu Kristu nin dufayge tarej irarin. Irke Al Kurun belej mata bulun bana hinhande mat gumulgan tiyyin gogo ha. ¹⁶ Al Kurunjen mere asande katin gobe tumnan Al Kurun belej bikkej meten marmenj ketal yurke asande kayamin geb tonjen yan. Ningeb al kura belej kapyan hekeb mata daminbe fudinde goyen mere gore saba yirde

mata bulunmin yikala yirke bebaq teqbe yubul teq hanyen. Irde mere gore Al Kuruq dilinje mata huwakbe gogo yeq yikala yirde hi. ¹⁷ Ninqeb Al Kuruqyen alya bereyabe Al Kuruqyen mere beleq ep yirtiq hinayiq. Gogab meteq kurayen kurayen Al Kuruq dilinje igiq gobe igiq ala po teq hinayiq.

4

Al Kuruq beleq meteq guntiq goyen tumqanq pasi po yirayiq

¹ Be, Yesu Kristube Doyaq Al Kuruq heq waqbe al dilin qergenya kamtiqya goyen tumqanq gabu yirdeb al igiqya bulunya pota yirde mataminq gote murunqem nende gigen yunyeq. Ninqeb Al Kuruqya Yesu Kristuyat dilin mar mere saqiq po gireq tihim. ² Mere gobe gahade: Al Kuruqyen mere tagalde tukun hayiq. Irde huginqenq tagal tagal niq gitik po teq hayiq. Al beleq mere goyen nurde gama irnayiq ma gama ma irnayiq gega, gebe huginqenq tagal tagal niq gitik po teq hayiq. Irde mata bulunmin yeneqbe sope yirde hayiq. Irde al kurab mata bulunmin goke yineq teq hayiq. Irde mata igiq teq teq dufayminq saqiq po yirde hayiq. Goyenbe gwaha yirde heqyabe al goyen araq po mataminq igiq po hewoq yeq doyaq heq heq ge piqenq ma heq hayiq. Bekkenqde po saba yirde hayiq. ³ Fudinde wor po kamebe alya bereya beleq saba fudinde nurtek ma yiryenq. Irde megen niq mata bulunq titek dufay po gama irdeb saba kura ulinqde hapek yaq nurtek goyen saba dirnaq yeqbe usi saba mar po budam yade hinayiq. ⁴ Usi saba mar yade hinayiq mar gobe saba fudinde nurtek goyen tubul teqbe megen niq usi baraq po palqa yirde fudinde yeq nurde gama yirde hinayiq.

⁵⁻⁶ Be, nebe Roma gabman beleq mayteke kami yeq bikkenq mere sege iraminq geb, megenq ga tubul teq kamtek nalunebe binde heq hi yeq nurde hime. Goke teqbe nigenq Al Kuruq une yeq kamde kamde niq huginqenq gitik teq hime gago. Ninqeb megen gar ulyaqde hayiq kuruq gobe kenqkela po dufay heq ga mata teq hayiq. Kanduk yeneq hayiq gega, goke mukku ma teq goya goya tareq po hayiq. Mereminqbe tagalde po hayiq. Gebe Al Kuruqyen meteq al geb, meteq dahade kura gunyeq gobe tumqanq pasi po irayiq. ⁷ Munaq nebe Al Kuruqyen meteq niq igiq ma nurde haq mar beleq asogo nirde hanyenq gega, nebe goke kafura ma heq fole yird yird niq kurut wor po yeq himyen. Irde Al Kuruq niq hekkenq nurd nurd mata goyen tareq po tanarde himyen. Irde kup yeq yeq karire haq mar beleq kup yeq kunq murunqde forok yeq haq go gwahade goyen po, ne manaq Al Kuruq niq meteq teq teqbe gago funaq kamtek nalune binde hihi. ⁸ Gwahade ninqeb Doyaq Al Kuruq beleq huwak po neneqbe yeq sopte waq waq nalure matane gote murunqem nunyeq. Goyenbe ne po moq, yeq mulganq heq heq niq doyaq heq haq mar goyen tumqanq mataminq huwak gote murunqem yunyeq. Yeqbe alya bereyat mata igiqya bulunya goyen huwak mat po pota yirde gote murunqem yunyeq yunyeq al geb, gwaha po diryenq.

Timoti, araqenq po wayayiq

⁹⁻¹² Munaq meteq kadniniq Demasbe megen niq mata goke dufay heq heq mata gore tulunq tike hapek yaq nurdeb nubul teq Tesalonaika taunde kuriq. Kresensbe Galesia naqare kuriq. Irde Taitusbe Dalmesia naqare kuriq. Munaq Tikikusbe Efesus taunde teq kermeke kukeb Luk po gab neya har. Ninqeb gar waq waq beleq kura keneqbe araqenq po wayayiq. Goyenbe Makbe Al Kuruq beleq meteq nuntiq goyen igiq faraq nuryenq yeq nurde hime geb, waye yeqyabe Mak ineq gab tumqanq wayiryenq. ¹³ Irdeb amilne Troas taunde Karpusyen yare tubul timiriq goyen manaq teq wayayiq. Irde asaqne yago manaq yad wayayiq. Goyenbe asaq sobam mere kaq bili irtiq goyen yad waq waq niq manaq beqe sir ma yiyyenq.

¹⁴⁻¹⁵ Be, baras yade det kurayen kurayen yird yird meteq teq hi al Aleksanda gobe nende saba goke igiq ma nurde asogo nirde bulunq wor po niryiq geb, al goyen kenqkela keneq hayiq. Moqgo ge manaq bulunq giriyeq geb. Kame mata bulunq tiyyiq goke Doyaq Al Kuruqniniq beleq wol hiyyenq.

¹⁶ Haŋkapy Roma gabmanyen merere huwarmiriŋya goyenterbe ne faraj nurtek mar miŋmoŋ. Hubu wor po. Faraj nurtiŋeŋbe tumŋaŋ kafura heŋ harhok nuneŋ busaharde pasi hamiŋ. Gega nubil teŋ busahamiŋ mar goyen goke Al Kuruj beleŋ buniŋeŋ nurd yunwoŋ yeŋ nurde hime. ¹⁷ Mel gobe gwaha tiyamiŋ gega, Doyaŋ Al Kurujne beleŋ, “Naŋa hoyande hoyande kuŋ merene tagalde tukayiŋ,” nineŋ meten nuniŋ goyen pasi ma irmiŋ geb, goke teŋbe yeŋ beleŋ ne merere huwarmiriŋ goyenterbe neya heŋ faraj nuryiŋ. Irkeb Roma gabman beleŋ nubil tiyamiŋ. Gobe dapŋa kafuram wor po kura laion beleŋ nisitek yara gega, Al Kuruj beleŋ gor mat nawaryiŋ gogo. ¹⁸ Be, Al Kurujne asogone beleŋ buluj nirniŋ tikeb faraj nurke kuŋ kuŋ funaŋbe alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ nad niryeŋ. Niŋgeb yeŋ po hugiŋeŋ deŋem turŋuŋ yaŋ irde hitek. Fudinde wor po.

Mere funaŋ

¹⁹ Be, Prisilaya uŋ Akwilaya, Onesiforusyen diriŋmiŋmiŋya gobe yeŋ ge dufay heŋ himyen goyen momoŋ yirayiŋ. ²⁰ Erastusbe Korin taunde tubul timiriŋ. Munaj Trofimusbe garbam irke Miletus taunde gor tubul timiriŋ. ²¹ Gebe makaŋ buluj ma heŋ hikeya gar waŋ waŋ beleŋ kura keneŋbe araŋeŋ po wayayiŋ. Al Kuruj diriŋeŋ weŋ neya gar hite mar gare tumŋaŋ ge niŋ dufay heŋ hanyen goyen momoŋ irayiŋ ninaj geb, gago ginhem. Go mar goyen kurabe Yubulus, Pudens, Linusyabe Klodia.

²² Be, Doyaŋ Al Kurujniniŋbe geya hiriryen, irde Al Kuruj beleŋ geyabe geya haŋ marya goyen tumŋaŋ buniŋeŋ dirde igiŋ igiŋ dirde hiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime. Gog po.

Taitus Taitus hitte Pol beleñ asañ kayyinj

¹ Taitus, nebe Pol, Al Kurunyen meten al, irde Yesu Kristuyen mere basañ al aposel. Nebe alya bereya Al Kurun beleñ basiña yirtinj mar goyen farañ yurde himeke Al Kurun niñ hekkeñ nurde hinayinj yeñ aposel heñ meten tej hime gago. Irde Al Kurun palap irtek mata gote mere fudinde saba yird yird meten goke manañ aposel heñ meten tej hime. ² Irde Al Kurunya hugiñen heñ heñ goke doyañ heñ himyen geb, go hende huwarde meten goyen tej himyen. Hugiñen heñ heñ gobe usi ma tej hiyen al Al Kurun gore nañkiña megenya forok ma yekeya detmiñ kura neñ dunen yeñ biña tiyyinj go goyen. ³ Niñgeb nalu bikkeñ kiriyinj goyen forok yekeb meten marmiñ hulyañ yirke meremiñ tagalde hikeb bikkeñ biña tiyyinj goyen kawan forok yirinj. Ne wor Dumulgañ tej tej Alniniñ Al Kurun gore meten go tiya ninkeb meremiñ gago tagalde tukun hime.

⁴ Munañ Taitus, gebe ne beleñ Al Kurun niñ momoñ girmekeb ne timiriñ gwahade goyen po, ge wor yeñ ge dufayge sañinj irariñ. Niñgeb goke tej gebe urne wor po yara nurde gunen hime.

Niñgeb Adoniniñ Al Kurunya Dumulgañ tej tej Alniniñ Yesu Kristuya beleñ buninen girde iginj iginj girde bege isikamke iginj hiwoñ yeñ gusuñanj yirde himyen.

Yesuyen alya bereya sios gote doyañ mar iginj kura basiña yirayinj

⁵ Be, ne beleñ Krit motmotde gubul tej wamiriñ gobe meten kura pasi ma irdeya wamiriñ goyen ge beleñ gab pasi irayinj yeñbe gogo gubul tej wamiriñ. Irde ginmirinj gwahade po, naña goyen bana niñ taun kurar mat kurar kuñbe taun goyenter niñ Yesuyen alya bereya bana al kura basiña yirde yeñ goyen doyañ yird yird mar yirayinj yeñ nurdeb gogo gubul timiriñ. ⁶ Yesuyen alya bereya doyañ yird yird mar goyen basiña yire yeñbe matamiñ keñkela yeneñ ga basiña yirayinj. Matamiñbe gahade hinayinj: al gobe uliñde merem moñ, irde bere yuñkuren po yawartiñ mar. Irde dirneñ weñbe Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ irtinj, irde dapña duwi yara heke merere yukutiñ ma heñ miliñya naniñyat mere keñkela gama irde hinayinj. ⁷ Be, Yesuyen alya bereyat doyañ marbe Al Kurun beleñ po metene tinayinj yeñ basiña yirtinj. Niñgeb go mar gobe uliñde merem moñ hinayinj, yingeneñ ge turuñ turuñ ma tej hinayinj, arañen bearar ma tej hinayinj, kukuwa fe nene kukuwa heñ heñ mata ma tej hinayinj, det kurañ al kwep kwep ma yirde hinayinj, irde al mali ma gasa yirde hinayinj. Irdeb usi matare al kurate hora ma yade hinayinj. ⁸ Gwaha titneñbe al wake gargar yirde hinayinj, mata iginj tej teñya iginj heñ heñya niñ amañen nurde hinayinj, uliñde po amañ hetek mata goyen epte fole irtek hinayinj, irde Al Kurun diliñde al huwak wukkeñ wor po hinayinj. Irde metenmiñbe kumhaka ma heñ keñkela po meten tej hinayinj. ⁹ Yeñbe deyya beleñ saba yirtinj mere fudinde hekkeñ nurtek goyen tareñ po tanarde hinayinj. Gogab saba fudinde gore po al hoyañ iginj saba yirdeb sañinj heñ heñ ge farañ yurde hinayinj. Irdeb al kura saba fudinde goyen asogo irde hinayinj mar goyen iginj bebañ yirke, “Fudinde, buluñ tej hite,” yeñ nurnayinj.

¹⁰ Be, ga ginen hime gabe Krit motmotde gorbe al budam Al Kurun asogo irdeb merebe miñ miñmoñ tej al usi yirde hanjen geb, gago ginen hime. Go tej hanjen mar goyen buluñ wor pobe Yesu nurd untiñ gega Yuda marte tikula gama irde guba yeñ yeñ mata tej hanjen gogo. ¹¹ Go mar gobe det goke al saba yirtek moñ goyen hora yad yad niñ po nurdeb Al Kurunyen dirneñ weñ usi saba yirde dufaymiñ buluñ yirde hanjen. Niñgeb usi saba mar goyen utañ yirkeb mata go bada po henayinj. ¹² Usi matamiñ goke teñbe yingende al kura saba mar karkuwañ yeñ nurde yunen hanjen mar goyen kuramiñ kura beleñ mere kura gahade tiyyinj: “Krit motmotde niñ marbe hugiñen usi po tej hanjen, irde al gasa yirde buluñ po yirde hanjen, irde kumhaka po heñ dulañ po tej hanjen,” yirinj. ¹³ Al gore mere tiyyinj gobe fudinde. Niñgeb usi saba mar goyen kuñ yinen tej

saba yirayij. Gogab Yesu niŋ dufay tareŋ ird ird saba fudinde goyen po tanardeb ¹⁴ Yuda marte tikula ma gama irnayij. Irde Al Kurunyen mere fudinde pel iramiŋ mar gote saba gobe yubul po tinayij.

¹⁵ Fudinde, al kura Al Kurun beley wukkeŋ iryeŋ al gobe Al Kurun diliŋde tikiŋ miŋmoŋ geb mata dahade kura teŋ hiyeŋ kurun gobe wukkeŋ ala po hiyeŋ. Goyenbe al kura biŋde dufay buluŋ po kerde Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ ma irde hiyeŋ albe dufaymiŋya biŋyabe buluŋ hitiŋ geb, Al Kurun diliŋde al gobe wukkeŋ moŋ, irde yeŋ beley mata daha kura teŋ hiyeŋ kurun gobe tikiŋ miŋyaŋ ala po hiyeŋ. ¹⁶ Go mar gobe yiŋgeŋ ge yeŋ, “Neŋbe Al Kurun nurd uney hite,” yeŋ haŋ gega, matamiŋ beleybe Al Kurun harhok uney haŋ yeŋ yentek. Gwahade mar gobe Al Kurun beley yentek ma irde hiyeŋ mata go po teŋ haŋyen, irde meremiŋ pel irde mata igiŋ kura titek ma haŋyen.

2

Yesuyen alya bereya beley gama irtek mata

¹ Be, gebe Yesu niŋ yitiŋ mere gote saba igiŋ goyen gor niŋ Yesuyen alya bereya saba yirde hayij. ² Al parguwakbe gahade saba yirde hayij: araŋeŋ bearar ma teŋ hinayij, al beley palap yirtek mata po teŋ hinayij, uliŋde po amaŋ hetek dufay fole irde hinayij. Yeŋbe Yesu niŋ dufay saŋij ird ird gote saba fudinde po gama irde hinayij. Irde al hoyan niŋ amaŋeŋ nurd yuneŋ hinayij. Irdeb kanduk yeneŋ hinayij gega, mukku ma teŋ goya goya tareŋ po hinayij.

³ Gwahade goyen po, bere parguwak wor saba yirde hike alya bereya hoyan beley palap yirtek mata po teŋ hinayij. Irde mere buluŋ mat ma teŋ hinayij, kukuwa fe ug po ma nen hinayij. Gwaha titŋeŋbe mata igiŋ po ga diriŋ saba yirde hinayij. ⁴ Gwaha teŋ hinayijbe bere hoyan yeŋ kamekkeŋ goyen igiŋ saba yirde hike unya goya diriŋeŋ weŋya goyen biŋde mat amaŋeŋ nurd yuneŋ hinayij. ⁵ Irdeb uliŋde amaŋ hetek dufay fole irde hinayij. Matamiŋya dufaymiŋyabe Al Kurun diliŋde wukkeŋ po hinayij, irde yamiŋyaŋ metey tareŋ po teŋ hinayij. Irde alya bereya igiŋ igiŋ yirde hinayij, un yagot mere nurde gama irde hinayij. Gogab matamiŋ goke al kura beley Al Kurunyen mere niŋ buluŋ mat ma tagalde hinayij.

⁶ Be, gwahade goyen po, al foŋeŋ wor uliŋde amaŋ hetek dufay fole ird ird niŋ saŋij henay yeŋ faraŋ yurde hayij. ⁷ Irdeb mereya mataya teŋ hayij kurun gobe igiŋ mat po teŋ hayij. Irdeb al foŋeŋ gore ge mata teŋ hayij go yeneŋ goyen po gama yirde hinayij. Irde al saba yirde heŋyabe hende hendem ma saba yirde hayij, irde nanosak hende ma saba yirde hayij. ⁸ Irde merebe huwak mat po teŋ hayij. Irdeb al beley mere kura tiyayij goke epte ma ulger merem yaŋ girnayij. Gogab asogo girde haŋ mar beley gwaha mat kura neŋ gayen ulniniŋde merem yaŋ dirtek ma heŋbe yiŋgeŋ po ga memya henayij.

⁹ Be, al kura al kurate yufukde heŋ muruŋgem moŋ duliŋ metey teŋ haŋ marbe doyan marmiŋ beley yineŋ hinayij kurun goyen nurde gama irde hinayij yeŋ saba yirde hayij. Metey mar gobe doyan marmiŋ amaŋ hetek mat metey teŋ hinayij. Irde gwahade tinayij yinkeb uker ma yirde hinayij. ¹⁰ Irdeb doyan marmiŋde det kawe ma teŋ hinayij. Gwaha titŋeŋbe doyan marmiŋ beley, “Metey marniniŋbe igiŋ,” yeŋ hekkeŋ wor po nurd duntek mata po teŋ hinayij. Gogab al beley mel gote mata kurun goyen yeneŋbe Al Kurun neŋ Dumulgaŋ teŋ teŋ Al niŋ yitiŋ saba goke buluŋeŋ ma nurdeb mere goyen nurtek yiryey.

¹¹ Be, ga gineŋ hime gabe Al Kurun beley alya bereya buniŋeŋ yirde igiŋ igiŋ yirde yumulgaŋ tiye yeŋbe Yesu teŋ kerke al megen haŋ kurun gake wayyij geb, gago gineŋ hime. ¹²⁻¹³ Neŋbe Al Kurun beley buniŋeŋ dirde igiŋ igiŋ diriŋ goyen nurdeb saba kura titij. Gobe gahade: Al Kurun tareŋmiŋ hende wor po goya Dumulgaŋ teŋ teŋ Al Yesu Kristuyabe deŋem turuŋ yaŋ wayiryey. Niŋgeb neŋbe goyen goke doyan heŋ hite. Irdeb doyan heŋ hite goke Al Kurun beley guram dirde tareŋ dirde hi. Niŋgeb doyan heŋyabe Al Kurun palap ma irtek mataya ulniniŋde po amaŋ hetek dufayya gobe pel po yirtek. Irdeb ulniniŋde amaŋ hetek dufay fole irde hitek, irde mata huwak po teŋ hitek, irde Al

Kuruñ palap irtek mata po teñ hitek. ¹⁴ Munañ Yesu Kristu gobe neñ gayen mata buluñ kuruñ goyen bana mat dad siña diryiñ. Irdeb yende alya bereya po dirde Al Kuruñ dilinje wukkenj dirde mata igiñ teñ hitek dufay po dunyiñ. Yeñbe neñ gayen gwaha dire yeñbe gogo nende gasuñ teñ kamiñ.

¹⁵ Be, saba girhem kuruñ gabe al gwaha mat saba yirde hayiñ yeñ saba girde hime. Gebe Yesuyen alya bereya gor hañ gote doyañ al geb, go hende sañiñ huwardeb mel gore saba gayen kenkela gama ird ird niñ dufaymiñ tareñ irde hayiñ. Munañ saba go pel irde hañ marbe kuñ kimiñ mat po buluñmiñ goyen goke yineñ teñ utañ yirde hayiñ. Irde yubul tike sabage goyen nurde wasak ma teñ hinayiñ.

3

¹ Irdeb tiyuñmiñde niñ doyañ marya doyañ mar karkuwanjat yufukde heñ bitinje mat meremiñ nurd nurd niñ sopte bebak yirayiñ. Irde mata igiñ teñ teñ niñ gitik teñ ga hinayiñ yeñ bebak yirayiñ. ² Mel gobe al kura mere buluñ mat ma yirde hinayiñ, al hoyanya awalikde hinayiñ, al hoyañ kuruñ goyen igiñ nurd yuntin ala teñ hinayiñ, irde al dilin mar yingenj ge turuñ teñ teñ mata ma po teñ hinayiñ.

³ Bikkenjbe neñ wor Al Kuruñ ma nurd unenjbe kukuwa po heñ hinhet. Irde meremiñ ma gama irde hinhet geb, megen niñ mata buluñ teñ ulniniñde amañ heñ heñ dufay kurayen kurayen gore usi dirke gote yufukde po heñ go po gama yirde hinhet. Gwahade geb neñbe mata buluñ teñ hinhet, irde kadniniñ igiñ mat hike yenenjbe daniñ neñ gwahade moñ yeñ nurde hinhet irde kadom asogo gird teñ hinhet. ⁴ Goyenpoga Dumulgañ teñ teñ Alniniñ Al Kuruñ beleñ igiñ igiñ dirde bubulkuñne wor po yeñ nurde dunyiñ goyen kawan forok iryiñ. ⁵ Irdeb neñ gayen dumulgañ tiyyiñ. Dumulgañ tiyyiñ gobe neñ beleñ mata huwak kura titekeb goke ma dumulgañ tiyyiñ. Neñ ge bunineñ nurde dumulgañ tiyyiñ. Yeñ beleñ dumulgañ tiye yeñbe mata buluñniniñ halde dunyiñ. Irkeb halde dunyiñ gobe Holi Spirit beleñ sopte kawan hitiñ yara dirde al gergeñ diryiñ. ⁶ Dumulgañ teñ teñ Al Yesu Kristu beleñ dumulgañ tikeb gogo Al Kuruñ beleñ Holi Spirit dunkeb katenjbe tareñ wor po metenj teñ hiyen. ⁷ Gogab Al Kuruñ beleñ bunineñ dirde igiñ igiñ dirde al huwak dinyen, irde yeñya hugineñ heñ heñ gobe nende hiyyen. Fudinde, Al Kuruñya hugineñ heñ heñ gobe neñ beleñ goyen goke po doyañ heñ hityen. ⁸ Ga ginhem gabe fudinde ginhem geb, ge wor Al Kuruñ niñ dufaymiñ sañiñ irtin mar geya hañ goyen mere gayen tareñ po momoñ yirde hayiñ. Irkeb mel gobe mata igiñ teñ teñ niñ kurut wor po yeñ hinayiñ. Gwaha teñ hinayinbe igiñ wor po, irde go teñ hinayiñ goreb al budam wor po farañ yuryen.

⁹ Irdeb mere miñ miñmoñ goke kadom mohonje teñ hinayiñ gobe kukuwamneñ geb, gwaha ma teñ hayiñ. Irde mel gore yingenjde tikula gama irde tagalde hanjen goyen gebe gwaha ma teñ hayiñ. Irde dufaymiñ hoyañ hoyañ goke teñ geya kadom mohonje ma teñ hinayiñ. Irde Moseyen saba goke kadom mohonje ma teñ hayiñ. Mata gwahade gobe buluñ geb, gore kura farañ ma duryen. Niñgeb mata goyen ma teñ hayiñ. ¹⁰ Irde al kura saba hoyañ tawañ alya bereya saba yirde biñ yade mel goyen bana bipti forok irde hiyen al goyen mata gobe bada hawa inenj utañ irayiñ. Goyenbe merege ma nurkeb sopte inayiñ. Gwaha irayiñ gega, go ma nurkeb okohom po tubul tiyayiñ. ¹¹ Al gwahade gote dufaymiñbe buluñ hitiñ, irde mata buluñmiñ gore po al gobe buluñ gwahade yeñ kawan irde hi gobe nurde hayen gogo.

Taitusbe Pol kuñ kinyen

¹² Be, nebe makañ buluñ heñ heñ nalureb Nikopolis taunde kuñ gor heñ yeñ nurde hime. Niñgeb Atemas daw ma Tikikus wet kura teñ kermeke kuñ momoñ girkeb makañ igiñ hiya gayenter arañ po ne hitte wañ wañ niñ kurut wor po yawayiñ. ¹³ Be, Apolosya Roma gabmanyen merere huwarde mere nurde sope ird ird metenj teñ teñ al Senasyabe geya gor har. Goyenbe irem goyen naña hoyande kura kure yeke yenenjbe kenkela po farañ yurayiñ. Det goke kura nuriryen gobe tumnañ yade yunayiñ. ¹⁴ Irdeb nende alya bereya goyen saba yirde hike hugineñ mata igiñ po teñ teñ niñ kurut yeñ hinayiñ. Kurut

yeŋ heŋyabe al kura beleŋ det niŋ amu heŋ hike yeneŋbe faraŋ yurde hinayiŋ. Mali po gwaha kura tihit miŋmoŋ teŋ titmiŋeŋ ma teŋ hinayiŋ.

¹⁵ Be, al neya hite mar gare ge niŋ dufay heŋ haŋ goke momoŋ irayiŋ ninkeb gago momoŋ girde hime. Neŋ beleŋ gor niŋ al Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde neŋ ge amaŋeŋ nurde haŋ mar goke dufay heŋ hite goke momoŋ yirayiŋ.

Al Kuruŋ beleŋ deŋ kuruŋ goyen buniŋeŋ dirde igiŋ igiŋ dirwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime. Gogo po.

Filemon

Filemon hitte Pol beleŋ asaŋ kaŋ unyiŋ

¹⁻² Be, nebe Pol, Yesu Kristu niŋ teŋ gago koyare hime. Irdeb kadniniŋ Timotiya dufay unŋkureŋ po kerdeb asaŋ gago kaŋ hime. Asaŋ gabe ge Filemon niŋ kaŋ hime. Irdeb babaniniŋ Apiaya Aksipusya irde Yesuyen alya bereya gere yare gabu irde haŋyen goyen goke manaŋ kaŋ hime. Filemon gebe kadniniŋ wor po, irde metenŋ kadniniŋ manaŋ.

³ Be, Adoniniŋ Al Kurunŋya Doyaŋ Al Kurunŋ Yesu Kristuya beleŋ buniniŋ dirde igiŋ igiŋ dirde bitiŋ yisikamke igiŋ hiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ yirde hime.

Filemonyen mata igiŋ

⁴⁻⁵ Be, Filemon, nebe ge beleŋ Doyaŋ Al Kurunŋ niŋ dufayge saŋiŋ irde Al Kurunŋyen alya bereya niŋ amaŋenŋ nurde yuneŋ hayen goyen gote mere momoŋ nurde himyen. Niŋgeb Al Kurunŋ mere irde heŋyabe goke teŋ ge niŋ dufay heŋ Al Kurunŋ igiŋ nurd unenŋ himyen.

⁶ Irde Yesu Kristu niŋ dufayge tareŋ irariŋ go hende harde detge yade al hoyaŋ faraŋ yurde hiwoŋ yeŋ Al Kurunŋ gusuŋaŋ irde himyen. Gogab neŋ Yesu Kristuyen alya bereya gayen Yesu Kristuya hiteke Al Kurunŋ beleŋ guram dirde tareŋ dirtiŋ bana ha goyen ge wor keŋkela bebak tiyayiŋ. ⁷ Be, kadne, ge beleŋ Al Kurunŋyen alya bereya biŋ yurum yirde tukaŋ geb, go nurdeb ge beleŋ kadge yago niŋ amaŋenŋ nurde yuneŋ ha yeŋbe bener mat amaŋenŋ wor po nurdeb saŋiŋ heŋ hime.

⁸ Niŋgeb det kura goke gusuŋaŋ girenŋ tihim. Nebe Yesu Kristuyen mere basaŋ al geb, gusuŋaŋ heŋ heŋ ge kama ma heŋbe ge beleŋ mata titek goyen igiŋ gwaha gwaha tiyayiŋ gintek hime. ⁹ Goyenbe ge niŋ amaŋenŋ nurde gunenŋ hime geb, gago esenŋ mere girtiŋ yara girde hime. Ne Polbe alik himiŋ. Gega Yesu Kristu niŋ manaŋ teŋ koyare gago hime. ¹⁰ Niŋgeb ne al gahade gare Onesimus niŋ teŋ gusuŋaŋ girenŋ tihim. Metenŋ alge Onesimusbe koyare gar himeyabe keneŋ Yesu niŋ momoŋ irmekeb mata buluŋmiŋ yubul tiyuŋ. Irdeb Yesu gama irde hi geb, urne yara nurde unenŋ hime. ¹¹ Hakotbe keŋkela ma metenŋge teŋ gunenŋ hinhin. Goyenpoga haŋka gabe metenŋ igiŋ tiyyenŋ, irde geya neya tumŋaŋ faraŋ duryenŋ. ¹²⁻¹⁴ Niŋgeb Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igiŋ goke teŋ koyare hime gayen ge beleŋ faraŋ nurtiniŋbe yeŋ beleŋ gere gasuŋ teŋ faraŋ nurwoŋ yeŋ nurdeb basaŋa ire yeŋ nurmiŋ. Goyenpoga dufaynerbe gigenŋ, “Igiŋ faraŋ urayiŋ,” inke gab faraŋ nuryenŋbe igiŋ yeŋ nurde hime. Gogab ne beleŋ gwaha tiyayiŋ ginmeke ma tiyayiŋ, gigen dufayger nurde tiyayiŋ. Goke teŋbe Onesimusbe bubulkuŋne wor po yeŋ nurd unenŋ himyen gayen ge hitte teŋ kermeke mulgaŋ heŋ kuyenŋ.

¹⁵ Be, Onesimus gayen Al Kurunŋ beleŋ ge hitte mat teŋ belŋenŋ muŋ po hoyande tukunŋ gobe kame ge hitte mulgaŋ heŋ kuŋ geya hugiŋenŋ heŋ heŋ ge teŋ gogo gwaha iruŋ daw yeŋ nurde hime. ¹⁶ Niŋgeb gaha naŋabe metenŋ al dulŋenŋ yara moŋ, al gwahade gote folek, kolge gigen wor po yara nurde unenŋ hayiŋ. Nebe keŋkela ma nurd unenŋ hinhem gega, gayenterbe amaŋenŋ wor po nurde unenŋ hime. Munanŋ gebe keŋkela nurde unenŋ hinhan. Yeŋbe metenŋ alge, irde Doyaŋ Al Kurunŋ niŋ teŋbe kolge yara hiyuŋ geb, yeŋ ge amaŋenŋ nurde hayiŋ gobe ne beleŋ yeŋ ge amaŋenŋ nurde unenŋ himyen gote folek yeŋ nurde hime. ¹⁷ Niŋgeb ne gayen metenŋ kadge yeŋ nurde nunenŋ ha kenem ne gargar nirde hayen gwahade po, Onesimus wor gargar irayiŋ. ¹⁸ Irde yeŋ beleŋ mata buluŋ dahade kura girtiŋ daw ma horage gwahade kura yawartiŋ kenem goke wol heŋ heŋ ge gusuŋaŋ ma irayiŋ. Ne ninke gab wol heŋ gunenŋ. ¹⁹ Mere gabe ne Pol niŋenŋ hanner wor po kaŋ hime. Niŋgeb Onesimusyen kanduk goyen teŋbe ne beleŋ horage goyen wol hewenŋ ginenŋ hime gayen fudinde yeŋ nurayiŋ. Goyenpoga nebe Doyaŋ Al Kurunŋ niŋ momoŋ girmeke yeŋ ge dufayge tareŋ irdeb Al Kurunŋ urmiŋ hariŋ goke wol hawayiŋ ma ginenŋ. Niŋgeb ge wor Onesimus beleŋ kanduk guntiŋ goke ma nurayiŋ. ²⁰ Niŋgeb, kadne, Onesimus gayen ge hitte kukeb igiŋ igiŋ irde hiwoŋ yeŋ nurde hime. Gwaha teŋ hayiŋ

gobe Doyan Al Kurun nin ten ne faran nurde ha yen nurd gunen. Gusunan girde hime gayen igin nurayinbe Yesu Kristu nin ten taren nirde ha yen nurd gunen. ²¹ Nebe mere girde hime kurun gayen fudinde wor po gama irayin yen nurde hime. Irde go po mon, det hoyan manan irde nuntek girde hi gobe nurde hime.

Mere funan

²² Be, det kuran sopte gusanan giren tihim. Ne nin ten Al Kurun gusanan irde hayen gobe Al Kurun beley wol hen gunen nad nerke ge hitte kwen yen nurde hime geb, yager gasun kura tubul ten nunke hiyen. Gogab kun gor ferde hen. ²³ Be, Epafraabe Yesu Kristu nin ten neya tumnan koyare gar har. Yen wor ge nin dufay hen hi goke momon irayin ninkeb gago ginen hime. ²⁴ Irdeb yen po mon. Meten kadne yago Mak, Aristakus, Demasyabe Lukya wor ge nin dufay hen han.

²⁵ Be, Doyan Al Kurun Yesu Kristu beley buninen dirde igin igin dird dird gobe geya hiwon yen gusanan irde hime.

Hiburu

Hiburu mar kura Yesu nurd untiñ hitte asañ katiñ

Al Kuruñ Urmiñ Yesube kuruñ wor po

¹ Bikkeñbe Al Kuruñ beleñ asininiñ yago mere yire yeñbe mere basañ marmiñ porofet wawuñ budamde yad yerke wañ asininiñ yago mere yirde hinhan. Goyenterbe porofet gore asininiñ yago daha mat bebak tiwoñ yeñ mere yird yird belñeñ kurayen kurayen mat mere yirde hinhan. ² Goyenbe kuñ kuñ nalu funañ beleñ heñ hikeb Al Kuruñ beleñ Urmiñ teñ kerke katerñbe Al Kuruñyen mere momoñ diriñ. Yeñbe det kuruñ gate miñ al hiyyeñ yeñ Al Kuruñ beleñ basiña iryiñ. Irdeb Urmiñ goyen hitte mat nañkiñya megeñya kuruñ goyen yiriñ. ³ Yeñbe Al Kuruñyen deñem turñuñ yañ wor po goyen kawan forok irde hi. Irde Al Kuruñbe al dahade wor po goyen Urmiñ hitte matbe keñkelak wor po keneñ bebak teñ hityen. Irdeb Urmiñ gote merebe tonñeñ yañ wor po geb, nañkiñya megeñya irde det kuruñ gayen mohonñde po yekeb tumñañ gasuñeñyañ po hañ. Yeñbe alya bereyat mata buluñmiñ halde yuneñ yuneñ meteñ pasi irdeb Al Kuruñ sañiñmiñ kuruñ wor po goyen hitte hurkuñ haniñ yase beleñ mat keperde Doyañ Al Kuruñ hiriñ.

Yesube Al Kuruñyen miyoñ gote folek

⁴ Al gobe Al Kuruñ beleñ ‘Urne’ inyiñ. Munañ miyoñmiñbe “meteñ marne” yinyiñ. Niñgeb Urmiñbe Al Kuruñyen miyoñ buda kuruñ gote folek wor po. ⁵ Gobe Al Kuruñ beleñ yeñ ge amañeñ nurde uneñ hiyen geb, gogo gwaha iryiñ. Niñgeb goke teñbe Al Kuruñ beleñ gaha inyiñ:

“Gebe Urne wor po haha. Irkeb hañkab nebe Adoge wor po hihim,” inyiñ. *Tikiñ 2:7*
Irde mere kurabe gahade:

“Nebe Naniñ hemekeb yeñbe Urne hiyyeñ,” yiriñ. *2 Samuel 7:14*

Mere gobe Al Kuruñ beleñ miyoñmiñ kura goke ma yiriñ. ⁶ Irde Al Kuruñbe Urmiñ unñkureñ muñ goyen megen niñ alya bereyat Doyañ Al Kuruñ iryiñ goke teñbe Urne Mataliñ inyiñ. Niñgeb Urmiñ Mataliñ goyen megen gar teñ kerke wayeñ tikeyab Urmiñ goke yiriñ goyen asañmiñde gahade katiñ hi:

“Al Kuruñyen miyoñ kuruñ gayen tumñañ yeñ doloñ irde hinayiñ,” yitiñ hi. *Tikiñ 2:7; 89:26-27*

⁷ Irdeb Al Kuruñ diliñde miyoñmiñbe Urmiñ yara moñ geb, goke asañmiñde gahade katiñ hi:

“Al Kuruñyen meteñ mar miyoñmiñbe meremiñ po gama irde hañ.

Niñgeb Al Kuruñ beleñ meñe yire yeñbe meñe yiryen, munañ kak melak uliñ po yire yeñbe gwahade po yiryen,” yiriñ. *Tikiñ 104:4*

⁸ Goyenpoga Urmiñ gokeb asañmiñde gahade katiñ hi:

“Al Kuruñ, ge beleñ alya bereyage doyañ yirde ha gobe hubu ma hiyyeñ, gwahader hiyeñ. Irde doyañ yirde heñyabe mata huwak mat po doyañ yirde hayiñ.

⁹ Gebe mata huwak niñ amañeñ nurdeb mata buluñ niñbe bege ar yeñ hiyen.

Goke teñbe gere Al Kuruñ beleñ basiña girde al deñem yañ wor po gire yeñ oliñ fimiñ teñ tonañger wok iryiñ.

Irkeb goke amañeñ wor po nurariñ.

Goyenbe kadge yago kurabe gwahade ma iryiñ,” yitiñ hi. *Tikiñ 45:6-7*

¹⁰ Irdeb,

“Doyañ Al Kuruñ, hañkapyä wor po det kuruñ gayen forok yeñmiñ moñde megeñ ga kerariñ. Nañkiñ wor gigeñ irariñ.

¹¹ Det megen niñya nañkiñde niñya kuruñ gabe buluñ henayiñ. Gega gebe hugiñeñ hayiñ. Det kuruñ gabe amil bida heñ erek yenayiñ go gwahade goyen po, buluñ henayiñ.

¹² Al kura uliñhormiñ bidak mupi yirde yemeyde hanjen go gwahade goyen po, det kuruj gayen kuj kuj buluj heke yemeyayiñ.

Irde amil gergeñ teñ amil bidak gote gasuññe kerde hanjen go gwahade goyen po, det kuruj gayen wor buluj heke kame det gergeñ beleñ gasuñmiñ yawarnayiñ.

Goyenbe gebe gwahader hayen geb, gwahade po hayiñ,” yitiñ hi. *Tikiñ 102:25-27*

¹³ Al Kurujbe miyoñmiñ kura goke mere gahade muñ kura ma iryiñ:

“Wañ ketalner heñ al deñem yañ wor po hawayiñ.

Irkeb asogo girde hañ mar goyen bul yirde yawañ gasa yirmeke katkeb yufurka tiyayiñ,” yitiñ hi. *Tikiñ 110:1*

¹⁴ Miyoñmiñ gobe alya bereya Al Kurujyen dirñeñ weñ heñbe kame yeñya hinayiñ mar goyen farañ yurde hinayiñ yeñ yiryiñ.

2

Al Kurujyen mere keñkela bebak titek

¹ Niñgeb neñbe saba fudinde nurde hinhet goyen keñkela wor po tanarde go po gama irde hitek. Moñgo soñ heñ saba fudinde goyen tubul teñ saba hoyañ gama irtek geb. ² Al Kurujyen saba miyoñmiñ beleñ basañ heñ asiniñ yago yuntiñ gobe saba fudinde geb, al kura sabamiñ walkaka irde gama ma iramiñ marbe mata bulujmiñ gote muruñgem buluj yawartek goyen po yawaramiñ. ³ Saba gobe bikkek gega, pel irde kanduk keneñ hinhan. Niñgeb saba gergeñ Doyañ Al Kurujniniñ Yesu beleñ tagalyiñ gobe saba bikkek gote folek geb, saba gergeñ goyen pel irtekbe daha mat Al Kurujyen bearar goyen fole irtek? Epte moñ. Niñgeb gago sabamiñ keñkela nurde gama irde hinayiñ diniñ hime. Saba gergeñ gobe Al Kuruj beleñ mata bulunde mat dumulgañ tiyeñ yeñ Doyañ Al Kurujniniñ beleñ yingeñ wa tagalyiñ. Irdeb sabamiñ yingeñ kirmiñde nuramiñ mar beleñ basañ heñ fudinde yeñ momoñ diramiñ. ⁴ Irde saba gergeñ gobe fudinde goyen alya bereya yikala yire yeñbe Al Kuruj beleñ mata tiñeñ turuñ yañ wor po kurayen kurayen forok yirde hinhin. Irde alya bereyamiñ Holi Spiritiyen tareñde mata teñ teñ goyen yuneñ yeñ nurde hinhin mar goyen yuneñ tukuñ hinhin.

Yesube neñ farañ durd durd al wor po hiriñ

⁵ Be, neñbe alya bereya beleñ Al Kurujya heñ heñ mata gergeñ goyen goke mere teñ hite gago. Al Kurujbe alya bereya yeñya heñ heñ mata gergeñ forok yiyyeñ goyen doyañ irtek al kura basiña iryiñ. Goyenbe miyoñmiñ gwahade kura ma basiña iryiñ. ⁶ Goke teñbe Al Kurujyen asañde kurar kurabe gahade katiñ hi:

“Megen niñ marbe al deñem miñmoñ wor po.

Gega gebe yeñ ge nurdkakala wor po yirde hayen.

Megen niñ alyen dirñeñ weñ gabe al deñem miñmoñ.

Gega gebe keñkela doyañ yirde hayen.

⁷ Ge beleñ al yirdeb tareñ manañ yunariñ.

Gega alyen sañiñbe miyoñger tareñ gote bande heñ irariñ.

Gega mel goyenbe deñe turuñ yañ yunariñ, irde al deñem yañ wor po yirariñ.

⁸ Irdeb det kuruj gayen yeñ yufukde yerariñ,” gwahade yitiñ. *Tikiñ 8:4-6*

Fudinde wor po, Al Kuruj beleñ det kuruj gayen alyen yufukde yiryiñyabe det muñ kura ma tubul tiyyiñ. Tumñañ yerde pasi iryiñ. Goyenbe hañka gabe det kuruj gayen alyen yufukde ma hike yeneñ hityen. ⁹ Niñgeb goke teñbe Yesu niñ dufay heñ hite. Yeñbe nalu dolfonde po megen niñ al hiriñ. Irde yeñ wor Al Kurujyen miyoñ gote tareñ bande tiriñ. Irde neñ ge teñ kanduk teñbe kamiñ geb, Al Kuruj beleñ isañ heñbe teñ deñem turuñ yañ irde al deñem yañ wor po iryiñ. Fudinde, Al Kuruj beleñ neñ megen niñ mar niñ buniñeñ nurde igiñ igiñ diriñ geb, gogo Yesu beleñ neñ tumñañ gake kamiñ. ¹⁰ Al Kurujbe megenya nañkiñya irde det kuruj gate miñ al. Yeñ beleñ po ga det tumñañ kuruj gayen yirde doyañ yirde hi. Yeñbe alya bereya budam dirñeñ weñ yirde sañiñmiñ turuñ yañ bana yukuñ yukuñ niñ nuryiñ. Goke teñbe Yesu teñ kerke katiñ. Niñgeb

gogo kanduk karkuwan karkuwan yinyin. Al Kurunbe gwaha mat Yesu goyen alya bereya mata bulunminde mat Al Kurun hitte yumulgan tej tej meter kenkela po titek al wor po iryin. Al Kurun beley gwahade iryin gobe huwak wor po.

¹¹ Yesube gwahade geb, yey beley alya bereya mata bulunmin halde wukken yiryin marya yingenya goyen Naniibe unkuwen po. Ningeb Yesu beley Al Kurun dirnen wen hitin mar goyen dine yago yinen yinen nin memyak ma nurde hiyen. ¹² Yesu beley gwahade nurde hiyen goke Al Kurun mere iryin goyen asanminde gahade katin hi:

“Alya bereya gama nirde han mar, dine yago goyen ge nin momon yiren.

Mel go gabu irde hande gor kun dilin mar turun girde tiki hewen,” yitin hi. *Tikin 22:22*

¹³ Irdeb, “Nebe Al Kurun nin po heken nurde hen,” yirin.

Irdeb sopte, “Nebe dirinne yago Al Kurun beley nuntin goya gago tumnan hite,” yitin hi.

Aisaia 8:17-18

¹⁴ Goyenbe dirnen wen gobe al darim yan geb, Yesu wor bere beley kawan kerke darim yan hirin. Al hirin gobe yey beley ulin misin katen kamkeb kamde kamde tareh Satan beley tanarde hitin goyen hubu iren yenbe gogo al hirin. ¹⁵ Gogab alya bereya kamde kamde nin kafura hen huginen kafura dufay gore bili yirde hike kanduknen nurde hanen mar gobe gwahade ma nurde hipirken nurde hinayin.

¹⁶ Fudinde, Yesube Al Kurunen miyon ma faran yurin. Yen faran yurtinenbe Abrahamen fonenmin yago faran yurin. ¹⁷ Yenbe gwahade goyen po tiyen yen nurde hinin geb, yen wor nen megen nin al gahade hetek po hirin. Gogab yen beley Al Kurun dolon ird ird mata doyan mar pris buda gote kurunmin hen alya bereyat mata bulun halde yunen yunen nin dapna gasa yirde galak irde hanen yara yingen ulin pigin goyen Al Kurun galak irde kamen yenbe gogo al hirin. Yenbe meter go tej henyabe alya bereya nin buninen nurde hinin, irde Al Kurunen mere kenkela po gama irde meter tej hinin. ¹⁸ Yenbe ungura beley lom irke gote kandukbe gwahade yen nurde hinin geb, al kura ungura beley lom yiryen marbe igin yen beley faran yuren.

3

Yesube Mose gote folek

¹ Ningeb, kadne yago, Al Kurun beley nen hoy diryin gwahade goyen den wor hoy dirtin geb, Al Kurun dilinde wukken wor po. Ningeb dufaytinbe Yesu hende po irde hinayin. Yenbe Al Kurunen mere basan al porofet, irde pris buda gote kurunmin fudinde wor po yen nurde tagalde hityen gogo. ² Yenbe hakot Mose beley Al Kurunen dirnen wen Israel mar binde mat wor po yen ge nurde kenkela doyan yirde hinin gwahade goyen po, Yesu wor Al Kurun beley meter unyin goyen kenkela po tiyin. ³ Goyenbe Yesu denem turun yan hetek gobe Mose denem turun yan hitin gote folek wor po. Gobe al kura ya irke ya goyen turun irtinenbe ya iryen al goyen turun irde hanen go gwahade goyen. ⁴ Fudinde, yabe al beley yirde hanen. Goyenpoga det kurun gabe Al Kurun beley yiryin. ⁵ Mosebe Al Kurunen meter al henbe Al Kurun dirnen wen goyen binde mat wor po yen ge nurde kenkela faran yurde hinin. Gwaha tej henyabe Al Kurun beley kame mere dahade tiyen goyen goke tagalde hinin. ⁶ Munan Yesu Kristube Al Kurun Urmin geb, Al Kurun dirnen wen goyen binde mat wor po yen ge nurde kenkela doyan yirde hiyen. Irdeb nenbe tareh po hen Al Kurun beley kame gwaha diryen goke doyan hen hen goyen bada ma hetekbe yende dirnen wen wor po hetek.

Al Kurun gama ird ird nin bada ma hetek

⁷ Ningeb Holi Spirit beley gaha yirin:

“Han ka gayen Al Kurunen mere nurde han kenem ⁸ tonantin sanin ma irnayin, irdeb meremin nurde gama irde hinayin.

Hakot den Israel marte asetin yago sawsawa po kurun nana bana hinhanyabe Al Kurun tunan urtek yen tonan sanin irde meremin pel irde hinhan.

⁹ Bana goṅ kurṅ heṅyabe dama 40 gayen asetinṅ yagobe mata tinṅ turṅurṅ yaṅ wor po forok yirde hinhem goyen yeneṅ hinhan.

Gega tunṅ nurde kurut nirde hinhan.

¹⁰ Goke teṅbe yeṅ ge bene ar yirinṅ.

Irdeb, ‘Mel gabe huginṅ det hoyṅ niṅ nurde ne niṅ ma nurde haṅ.

Irdeb matane ma keneṅ bebak teṅ haṅ,’ yimirinṅ.

¹¹ Niṅgeb goke bene ar yekeb, ‘Mel gabe nere usaṅ heṅ heṅ gasuṅ yunmirinṅde gor epte ma waṅ usaṅ heṅ iginṅ hinayinṅ,’ yeṅ masi tareṅ po timirinṅ,” gwaha yirinṅ.

¹² Niṅgeb, kadne yago, bitinṅde Al Kurunṅ gwahader hitinṅ goyen harhoktinṅ untek dufay buluṅ kerde yeṅ ge dufaytinṅ tareṅ ird ird niṅ manaṅ bada henak geb, keṅkela po heṅ hinaṅ ko. ¹³ Gwahade hitek yeṅbe naṅa nalu “Haṅka” ineṅ hityen gayenter gabe deṅ tumṅaṅ saṅinṅ heṅ heṅ ge huginṅ kadom faraṅ gurd teṅ hinayinṅ. Gogab mata buluṅ teṅ teṅ dufay gore epte ma buluṅ dirke tonanṅtinṅ tareṅ henayinṅ. ¹⁴ Irde mehenṅde wor po Yesu Kristu niṅ dufayninṅ tareṅ irtirinṅ goyen tubul ma teṅ saṅinṅ po tanarde hitek. Kamde kamde nalu forok yiyyeṅ gega, tareṅ po tanarde hitek. Gwaha titekbe Yesu Kristuya gabu heṅ Al Kurunṅyen metenṅ teṅ gote igineṅ iginṅ wor po goyen yeṅya gale heṅ yawartek.

¹⁵ Goke teṅbe Al Kurunṅyen asaṅde hayhay gahade dirtinṅ:

“Haṅka gayen Al Kurunṅyen mere nurde haṅ kenem

asetinṅ yago beleṅ tiyaminṅ gwahade goyen tonanṅtinṅ tareṅ ma irde mereminṅ nurde hinayinṅ,” yitinṅ. *Tikinṅ 95:7-8*

¹⁶ Be, hakotbe ganuṅ mar beleṅ Al Kurunṅyen mere nurde hinhan gega, pel irde hinhan? Gobe Mose beleṅ Isip naṅare mat yade naṅa hoyanṅde yukurinṅ mar gore teṅ hinhan. ¹⁷ Irdeb Al Kurunṅ beleṅ dama 40 gayen ganuṅ mar bearar yirde hinhin? Go mar gobe sawsawa po kurunṅ naṅa bana goṅ heṅya mata buluṅ teṅ kamde erek naminṅ mar goyen yirde hinhin. ¹⁸ Irdeb ganuṅ mar hitte wor po Al Kurunṅ beleṅ bearar hende biṅa teṅbe, “Mel gobe epte ma nere usaṅ gasuṅde waṅ usaṅ heṅ iginṅ henayinṅ,” yirinṅ? Mere gobe mereminṅ ma gama irde hinhan mar goke yirinṅ. ¹⁹ Niṅgeb go mar gobe Al Kurunṅ niṅ dufayminṅ saṅinṅ ma irde hinhan geb, Al Kurunṅyen usaṅ gasuṅde hurkuṅ hurkuṅ niṅ utaṅ yirke ma kwaminṅ gobe nurde hityen gogo.

4

Al Kurunṅyen alya bereyabe usaṅ heṅ tareṅ henayinṅ

¹ Niṅgeb neṅ wor keṅkela heṅ hitek. Al Kurunṅ beleṅ usaṅ gasuṅminṅ neṅ ge tubul teṅ biṅa tiyyinṅ hi goyen neṅ wor moṅgo epte ma bana goṅ hurkuninṅ geb. ² Hakot asetinṅ yagobe neṅ beleṅ Yesu niṅ yitinṅ mere iginṅ goyen tagalke nurde hityen gwahade goyen po, Al Kurunṅyen mere nurde hinhan. Goyenbe mereminṅ go nurde fudinṅde yeṅ dufayminṅ tareṅ ma yiraminṅ geb, yeṅ hittebe minṅ minṅmoṅ iryinṅ. ³ Niṅgeb neṅ dufayninṅ yeṅ ge saṅinṅ irtinṅ mar po ga yende usaṅ gasuṅde iginṅ hurkutek. Al Kurunṅbe megeṅya naṅkinṅya det kurunṅ gayen yirdeb usaṅ gasuṅ wor gitik irde ep iryinṅ. Goyenbe yeṅ ge dufayminṅ tareṅ ma irtinṅ mar goke Al Kurunṅ beleṅ asaṅminṅde, “Nebe bearar teṅbe, ‘Mel gobe epte ma wor po usaṅ gasuṅner hurkunayinṅ,’ yeṅ biṅa tihim,” yirinṅ. ⁴ Munanṅ usaṅ heṅ heṅ gokeb Al Kurunṅyen asaṅ bana goṅ kurar kurabe gahade katinṅ hi: “Al Kurunṅbe naṅa fay 6 gayen metenṅ teṅ pasi wor po irde naṅa fayminṅ 7debe usaṅ hirinṅ,” yitinṅ hi. ⁵ Goyenbe mereminṅ pel iraminṅ mar goke asaṅminṅ bana mere hoyanṅ kurabe gahade hi: “Mel gobe epte ma nere usaṅ gasuṅde hurkunayinṅ,” yitinṅ hi.

⁶ Niṅgeb gwahade goyen po, Al Kurunṅyen usaṅ gasuṅbe iginṅ ala hurkunayinṅ yeṅ gitik irde ep irtinṅ hinhin gega, hakot Israel marbe Al Kurunṅyen mere goyen iginṅ ma nurde pel iraminṅ geb, tumṅaṅ ma usaṅ gasuṅminṅde gor hurkaminṅ. ⁷ Goyenbe naṅa nalu “Haṅka” ineṅ hanṅyende niṅ alya bereya beleṅ usaṅ gasuṅde hurkunayinṅ yeṅ dufayminṅ kirtinṅ goyen goke kamebe Dewit inyinṅ. Munanṅ naṅa nalu “Haṅka” ineṅ hanṅyende niṅ alya bereya gobe gayenter niṅ alya bereya niṅ yitinṅ. Al Kurunṅ beleṅ Dewit inyinṅ gobe asaṅminṅde gahade katinṅ hi:

“Haŋka gayen Al Kurunyen mere nurde haŋ kenem tonanŋin taren ma irde meremin nurde hinayin,” yitiŋ. *Tikiŋ 95:7-8*

⁸ Be, usaŋ gasuŋ niŋ yeŋ hime gobe Kenan megeŋ Yosua beley Israel mar yukuriŋ goke ma yeŋ hime. Mel gore Kenan megeŋde kuŋ fudinde wor po usaŋ hamiŋ manhan usaŋ gasuŋ kuŋ kuŋ nalu hoyan goke Al Kurun beley Dewit momoŋ ma irwoŋ. ⁹ Niŋgeb usaŋ nalu Sabat fudinde wor pobe Kenan nanjare kuŋ keperamiŋ gogo moŋ. Go nalu gobe Al Kurunyen alya bereyamiŋ niŋ teŋ kame forok yetek hinhin. ¹⁰ Niŋgeb Al Kurun beley metenmiŋ pasi irde usaŋ hiriŋ gwahade goyen po, al kura Al Kurunyen usaŋ gasuŋde hurkunayiŋ marbe tumŋan usaŋ henayiŋ. ¹¹ Niŋgeb neŋ tumŋan usaŋ gasuŋde gor hurkuŋ hurkuŋ niŋbe teŋniniŋ ilhal teŋ kurut wor po yeŋ hitek. Gogab Al Kurunyen mere pel irde hinhan mar gote mata ma gama irde hitek. Irdeb usaŋ gasuŋmiŋde hurkuŋ hurkuŋ niŋ soŋ ma hetek.

¹² Be, Al Kurunyen merebe mali mere yara moŋ, tonneŋ yaŋ wor po. Mere gobe fulejare niŋ bidila kura misiŋ kurhan kurhan yaltiŋ gote misiŋ folek wor po. Niŋgeb kiŋkiniŋniniŋ yago yawaŋ tur yirtiŋ teŋniniŋ karkuwan goyen bidila gore walde, kiŋkiniŋniniŋ pateŋ nanjiram kawan irde hi gwahade goyen po, mere gobe dufayya mataya bininiŋ binde niŋ wor po goyen yade kawan yirde hiyen. Irdeb dufayniniŋya mataniniŋya igiŋ ma buluŋ goyen dikala dirde hiyen. ¹³ Det kura Al Kurun diliŋde epte ma bana kunayiŋ. Dawet Al Kurun beley yiryiŋ gobe diliŋdebe kawan ala po haŋ. Niŋgeb mata teŋ hityen kurun goyen unkuŋeŋ muŋ kura yeŋ diliŋde epte ma bana kertek. Huwardeb mata teŋ hityen kurun goyen tumŋan kawan po momoŋ irtek.

¹⁴ Goyenpoga Al Kurun Urmiŋ Yesu, neŋ ge teŋ pris buda gote kurunmiŋ hiriŋ al gore Al Kurunyen gasuŋde gor heŋ faran durde hi. Niŋgeb yeŋ ge dufayniniŋ saŋiŋ irde goke tagalde hityen goyen tubul ma po titek. ¹⁵ Nende pris buda gote kurunmiŋ megen gar hinhiyabe megen niŋ dufay buluŋ kurayen kurayen forok yeŋ lomlom dirde hanjen gwahade po, yeŋ wor lomlom irde hinhan. Goyenbe mata buluŋ muŋ kura ma tiyyiŋ. Niŋgeb yeŋbe neŋ beley mata buluŋde kateŋ hityen belneŋbe damiŋ goyen keŋkela nurde bunineŋ dirde hi. ¹⁶ Niŋgeb neŋbe Al Kurun beley gab bunineŋ dirde igiŋ igiŋ diriyeŋ yeŋ hekkeŋ nurdeb yeŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ kafura ma heŋ hitek. Irkeb yeŋ beley bunineŋ dirde hiyeŋ. Gogab faran niŋ nurtekeb yeŋ beley bunineŋ nirde igiŋ igiŋ dirde faran durde hiyeŋ.

5

¹ Be, pris buda gote kurunmiŋ heŋ hanjen kurun gobe Al Kurun beley Israel mar niŋ teŋ pris buda bana goŋ niŋ al kura basiŋa yirde hikeb yeŋ ge meter teŋ hanjen. Meter gobe yeŋ beley ga tonan heŋ Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋ Al Kurun hitte det galak irde, almet mata buluŋ halde halde niŋ dapŋa gasa yirde Al Kurun niŋ kunga teŋ hanjen. ² Pris buda gote kurunmiŋ wor megen niŋ al, mata buluŋde igiŋ kattek ala po haŋ geb, buluŋ tihit yeŋ ma nurdeya mata buluŋ teŋ haŋ mar goyen yeŋ beley kwep kwep ma yirde bekkeŋde mere yirtek po hinayiŋ. ³ Goke teŋbe al hoyan de mata buluŋ halde halde niŋ po ma Al Kurun dapŋa kunga teŋ galak irde hanjen. Yiŋgeŋde mata buluŋ niŋ manan nurde gwaha teŋ hanjen.

⁴ Be, al kura deŋne yaŋ hewe yeŋ epte ma pris buda gote kurunmiŋ hiyyeŋ. Yeŋbe Al Kurun beley Aron basiŋa iryiŋ gwahade goyen po irke gab pris buda gote kurunmiŋ hiyyeŋ. ⁵ Niŋgeb Yesu Kristu wor yiŋgeŋ deŋne turuŋ yaŋ hewe yeŋ pris buda gote kurunmiŋ ma hiriŋ. Gwahade yarabe yeŋ ge amaneŋ nurdeb, “Gebe Urne wor po haha. Irke hanjabe nebe Adoge wor po hihim,” yiriŋ al Al Kurun goreb pris buda gote kurunmiŋ iryiŋ. ⁶ Irdeb meremiŋ kurar kurabe, “Gebe Melkisedekyen miŋde niŋ al heŋbe hugiŋeŋ pris hayiŋ,” inyiŋ.

⁷ Be, Yesube gwahade geb, megen gar hinhiyabe alya bereya niŋ bunineŋ nurde esen henya Al Kurun gusuŋan irde hinhin. Yeŋbe Al Kurun palap irde meremiŋ gama irde

hinhin geb, gusuñamij goyen wol hirij. Al Kurujbe Yesu go kamde kamde mata fole irtek tareñ igij untek hinhin.

⁸ Be, Yesube Al Kuruj Urmiñ gega, kanduk kurayen kurayen yeneñ hinhinde gor matbe Naniñde mere nurde gama ird ird matabe gahade yeñ bebak tiyyij. ⁹ Gwaha matbe Naniñde mere gama ird ird mata goyen kura muñ soñ ma hirij. Keñkela wor po gama iryij. Niñgeb alya bereya meremiñ gama irde hañ mar goyen tumñañ yumulgañ tike Al Kurujya hugiñeñ hinayiñ gote miñ al hirij. ¹⁰ Irkeb Al Kuruj beleñ Melkisedekyen miñde niñ al irdeb pris buda gote kurujmiñ iryij.

Dufaytiñbe diriñ kalak yara ma henayiñ

¹¹ Be, Yesu beleñ Melkisedekyen miñde niñ al heñ pris buda gote kurujmiñ hirij goke momoñ dirtek mere gobe budam po hañ. Goyenbe deñbe arañ ma bebak teñ hañ geb, mere dird dird gobe meteneñ wor po.

¹² Deñbe Yesu niñ dufaytiñ tareñ iramiñ, irde dama ulyañde kutij geb, gaha nañabe al hoyañ saba yird yird mar hewoñ. Goyenbe Al Kurujyen mere tiñeñya nuramiñ go gwahade po, al beleñ po ga saba dirtek hañ. Niñgeb deñbe diriñ kalak mamu po nene biñge sañij ma nene hanjen go gwahade yara hañ. ¹³ Al gwahade kura saba tiñeñya nuramiñ goyen po nurde hañ marbe diriñ besare niñ mamu po nene hañ go gwahade goyen. Niñgeb mata damiñbe Al Kuruj diliñde huwak goyen keñkela ma bebak teñ hanjen. ¹⁴ Munañ Al Kuruj niñ hekkeñ nurde tareñ po hañ mar gote sababe al parguwakyen biñge tareñ go gwahade goyen. Niñgeb al gwahade gobe saba goyen nurde gama irde gab mata igiñya buluñya keñkela yeneñ bebak teñ mata igij teñ teñ niñ po kurut yeñ hanjen.

6

¹ Niñgeb mehenñde wor po deñ tiñeñya Yesu Kristu niñ saba dirke nuramiñ goyenter po sopte mulgañ heñ tebañ ma teñ hitek. Gobe bada po heñ Yesu gama ird ird matare parguwak heñ heñ saba goke po nurtek. Munañ saba tiñeñya nurtiriñ goyenter po mulgañ hetekbe ya irniñ yeñ tola yimiytiñde po heñbe ya pasi ma irtek go gwahade goyen. Niñgeb Al Kuruj tubul teñ gisaw kutek mata buluñ goyen yubul teñ Al Kuruj niñ bitiñ mulgañ heñ heñ mataya Al Kuruj niñ dufayniñ sañij ird ird mataya gote sabare po ma hitek. ² Irde baptais teñ teñ mata, al hende hanniniñ yerde Al Kuruj gusuñamij ird ird mata, al kamtiñ kame huward huward gote sabayabe nalu funañde al tumñañ merere huwarnayiñ gote sababe Yesuyen alya bereya gayamuñ ga gergeñ hañ mar gote saba geb, saba goyenter po ma hitek. ³ Al Kuruj beleñ igij yeñ nurdeb farañ durkeb diriñde saba go yubul teñbe tareñ dird dird saba goyenter kutek.

⁴⁻⁶ Munañ al kura Al Kuruj beleñ dufaymiñ wuk irtiñ gega, Al Kuruj harhok unyeñ al gobe Al Kuruj Urmiñ goyen pel irde al hoyañ diliñ mar sukal irde sopte kuruse hende mayke kamyen go gwahade goyen. Niñgeb al gwahade gobe kame epte ma mata buluñ go tubul teñ Al Kuruj hitte biñ mulgañ hiyyeñ. Niñgeb al kura Al Kurujyen tareñ titiñ, irde Holi Spirityen sañijde mata teñ teñ manañ nurtiñ, irdeb Al Kurujyen merebe igij yeñ biñde mat keñkela bebak titiñ, irde Al Kuruj beleñ alya bereyamiñ doyañ ird ird gote tareñ kame wayyeñ go wor bikkeñ kintiñ al gore Al Kuruj harhok unyeñbe epte ma mata buluñ go tubul teñ biñ mulgañ hiyyeñ. ⁷ Niñgeb megeñ kura kigariñ kateñ bida irke biñge igij wor po forok yeke meteñ miñ al beleñ yawaryeñ go gwahade goyen po, al kura Al Kuruj beleñ det igij untiñ gote igineñ igij wor po forok yirke al gobe guram irde tareñ iryeñ. ⁸ Munañ megeñ gobe yamuñya det hirwañeñ yañ po forok yiryenbe megeñ igij moñ geb, megeñ gote miñ al beleñ karan urde yasuj ma tiyyeñ gwahade goyen po, al gwahade goyen wor Al Kuruj beleñ buluñ iryeñ.

⁹ Be, kadniniñ yago, gwaha mat hayhay dirde hite gabe deñ goyen mata goyenter ma kunayiñ yeñ nurde henya ga dineñ hite. Deñbe Al Kuruj beleñ dumulgañ titiñ hañ geb, kamebe hugiñeñ dawartek beleñ po hañ. ¹⁰ Fudinde, Al Kurujbe al kura po igij yirde kurabe buluñ yirde ma yirde hiyen. Yeñbe deñ beleñ yeñ ge meteñ kuruj po teñ hañ

goke biñ sir ma yeñ hiyen. Irde yeñ ge amañeñ nurdeb alya bereyamiñ farañ yurd yurd niñ bada ma heñ farañ po yurde hañ goke wor biñ sir ma yeñ hiyen. ¹¹ Niñgeb deñ kurun goyen kame Al Kurunyen det igiñ yawartek yeñ doyañ heñ hañ goyen fudinde yawartek yeñ megen gar henya kadtiñ farañ yurd yurd niñ hugiñeñ kurut yeñ hinayiñ yeñ nurde hite. ¹² Irde asetij yago kura beleñ mata teñ hinhan goyen deñ wor gwahade po teñ hiwoñ yeñ nurde hite. Mel gobe Al Kurun beleñ kame detmiñ duney yeñ biña titiñ goke hekkeñ nurde tetewoñ po yeñ doyañ heñ heñ niñ piñeñ ma heñ hinhan. Niñgeb deñ wor gwaha teñ teñ niñ piñeñ ma heñ hinayiñ.

Al Kurun beleñ biña tiyyiñ goke hekkeñ nurtek

¹³ Be, asetij kura mata gwaha tiyyiñ albe Abraham. Al Kurun beleñ Abraham hitte biña tiyyiñyabe al kura yeñ folek kura hike deñe urde biña titek moñ geb, yingey deñe urde biña tiyyiñ. ¹⁴ Biña tenyabe, “Fudinde wor po guram girde sañiñ gireñ. Niñgeb fonenge yago budam forok yeñ hinayiñ,” inyiñ. ¹⁵ Irkeb Abraham go mere gote igineñ niñ doyañ heñ heñ ge piñeñ ma heñ doyañ po heñ hinhin. Irdeb kuñ kuñ kame gabe Al Kurun beleñ inyiñ gwahade po forok yiriñ.

¹⁶ Be, albe kandukmiñ kura pasi irniñ yeñbe al hoyañ kura yeñ folek goyen deñe urde biña teñ hanjen. Irkeb kanduk goke kadom mohonde teñ hinayiñ gobe gogo po hubu hiyyey. ¹⁷ Niñgeb Al Kurun wor yingey deñe urde biña teñ hinhin. Gogab Al Kurun beleñ yeñ ge teñ biña tiyyiñ mar gore Al Kurunbe dufaymiñ hoyañ ma irde hiyen goyen yeñ beleñ nurwoñ yeñbe gogo yingey deñe urde biña teñ hinhin.

¹⁸ Niñgeb biña kura tareñ po ire yeñbe yingey deñe urde teñ hiyen. Biña teñ teñ mata irawa Al Kurun beleñ titiñ gobe usi moñ geb, sorkok ma hiyyey. Niñgeb Al Kurun beleñ detmiñ igiñ duney yeñ nurde goke doyañ hiniñ yeñ mata bulunde mat busaharde Al Kurun hitte watiñ mar neñ gayenbe biña tiyyiñ gore farañ durde tareñ diryey.

¹⁹ Niñgeb Al Kurun beleñ gwaha direñ yeñ biña tiyyiñ goke hekkeñ nurde doyañ heñ heñ gobe anga temeyke hakwa tanarke unkuñeñde po hiyey go gwahade, heñ heñniniñ wor sañiñ po hiteke det kura beleñ bulun dirtek ma hite. Al Kurun beleñ gwahade diryey gobe Yesu hitte mat gwaha diryey yeñ nurde neñbe Yesu niñ po nurde hite. Yeñ beleñbe Al Kurunyen ya balem bana gasuñ himam wor po amil tolok gore po pet titiñ goyen fole irde Al Kurun diliñ mar hurkuriñ. ²⁰ Yeñbe neñ ge teñ bikkeñ bana goñ yeñ wa hurkuriñ. Irdeb Melkisedekyen miñde niñ al heñbe pris buda gote kurunmiñ heñ hugiñeñ metey teñ hi.

7

Pris buda gote kurunmiñ Melkisedek

¹ Be, Melkisedek gobe Salem taun kurun goyenter niñ doyañ al kurun. Irdeb yeñbe Al Kurun tareñmiñ hende wor po goyen doloñ ird ird mata doyañ al. Yeñbe hakot Abraham beleñ fuleñare kuñ naja hoyañde niñ doyañ mar karkuwan gasa yirke busaharkeb detmiñ yade mulgañ heñ wakeb guram irde tareñ iryiñ. ² Irkeb Abraham beleñ fuleñare kuñ dawet yawariñ kurun goyen pota yirde buda 10 yirdeb buda unkuñeñbe yeñ unyiñ. Deñe Melkisedek gote miñbe “Mata huwak teñ teñ doyañ al kurun.” Munañ deñem kura “Salem niñ doyañ al kurun” gote miñbe “Al biñ yisikamde kamdere niñ doyañ al kurun.” ³ Al gote miliñya naniñyabe gogo yeñ ma po nurde hite. Irde asem yago miñ gwaha mat kura watiñ, irde kawan hiriñ naluya kamiñ naluya wor bebakkeñ moñ. Yeñbe Al Kurun Urmiñ yara, hugiñeñ Al Kurun doloñ ird ird mata doyañ al hitiñ.

⁴ Niñgeb al gobe al dahade wor po yeñ dufay henayiñ. Yeñbe al deñem turunñ yan wor po geb, asetij Abraham deñ beleñ deñem yan iney hanjen gore wor fuleñare kuñ dawet yawariñ goyen yawan pota irde buda 10 yirde buda unkuñeñbe yeñ unyiñ. ⁵ Gayenterbe Moseyen sabare yitiñ gwahade po al dawetmiñ yadeb buda 10 yirdeb buda unkuñeñbe Liwai miñde niñ mar pris hitiñ goyen yuneñ hanjen. Liwai marbe Israel mar bana goñ niñ po gega, Israel mar bana goñ hoyañbe Moseyen sabare yitiñ

goyen po gama irde detmiñ goyen buda 10 yirde buda unjkurenbe yeñ yuneñ hanjen. ⁶ Goyenpoga Melkisedekbe Liwai miñde niñ al moñ gega, Abraham beleñ detmiñ buda 10 yirde buda unjkurenbe unyiñ. Irkeb Al Kurun beleñ yeñ hitte biña tiyyiñ al Abraham goyen Melkisedek beleñ guram irde sañiñ iryiñ. ⁷ Niñgeb al kura tareñ miñyan beleñbe al hoyañ tareñmiñ bande goyen guram yirde sañiñ yirde hanjen gobe nurde hañ gogo.

⁸ Liwai mar pris hitiñ gobe al po geb kamnayiñ gega, Israel mar beleñ detmiñ pota irde buda unjkuren yuneñ hanjen. Goyenpoga Al Kurunyen asañde Melkisedekbe kamiñ moñ yitiñ al goyen Abraham beleñ detmiñ pota irde buda unjkuren unyiñ. Niñgeb Melkisedekbe Liwai mar pris hitiñ gote folek. ⁹⁻¹⁰ Irde hakotbe Liwai mar ma forok yekeya Melkisedek beleñ Liwai mar gote asem Abraham kinyiñ. Goya goyenbe Abraham beleñ detmiñ buda 10 yirde buda unjkurenbe Melkisedek unyiñ. Niñgeb Abraham beleñ go tiyyiñ gobe asem weñ Liwai mar beleñ Melkisedek untiñ yara hiriñ.

¹¹ Be, bikkeñ Israel marbe Moseyen saba tamiñ. Irde Moseyen sabarebe Liwai mar beleñ pris meten teñ hinayiñ yitiñ. Goyenbe go meten teñ hinhan gore alya bereyat mata buluñ halde pasi ma irde hinhan. Halde pasi irde hinhan manhan Al Kurun beleñ Liwai marte foñen kura Aronyen miñde niñ al po meten goyen unwoñ. Gega gwahade moñ geb, al miñ hoyañ Melkisedekyen miñde niñ al gore wañ pris meten tiyyen yeñ nurde hinhin.

¹²⁻¹⁴ Be, pris hoyañ wayyen goke yeñ hityen al gobe Liwai mar al moñ. Al gote miñde niñ marbe Al Kurunyen ya balem bana altare heñ Al Kurun doloñ ird ird mata go ma teñ hanjen. Gobe Doyañ Al Kurunniñbe Yudayen miñde mat wayyiñ goke yeñ hime. Gega Mosebe pris metenbe Yudayen miñde niñ al beleñ teñ hinayiñ yeñ ma tagalde hinhin. Goyenbe Liwai mar al moñ Yesu gore wañ pris meten goyen tekeb Moseyen saba bikkek gote gasuñ manañ saba gergeñ beleñ tiriñ.

Pris gergeñbe pris bikkek gote folek

¹⁵ Be, saba gergeñ gore Moseyen saba bikkek gote gasuñ teñ teñ gote miñbe pris hoyañ kura Melkisedek yara gore forok yekeb keñkela wor po kawan forok yiriñ. ¹⁶ Al gore pris hiriñ gobe Israel marte asemde saba bikkek bana goñ yitiñ go ma gama iryiñ. Gwaha irtiñbe hugiñen heñ heñ gote tareñde pris hiriñ. Hugiñen heñ heñ gobe epte ma det kura beleñ buluñ irtek hi. ¹⁷ Niñgeb pris hiriñ al goke teñbe Al Kurunyen asañde gahade katiñ hi:

“Gebe Melkisedekyen miñde niñ al heñ hugiñen pris hayiñ,” yitiñ.

Tikiñ 110:4

¹⁸ Niñgeb gwahade goyen po, saba bikkek gore gwaha gwaha tinayiñ yitiñ gobe tareñ miñmoñ, irde gore farañ durtek epte moñ geb, Al Kurun beleñ saba bikkek goyen teñ siñak beleñ kiryiñ. ¹⁹ Fudinde, Moseyen saba goreb epte ma det kura Al Kurun diliñde wukkeñ iryen. Niñgeb Al Kurun beleñ saba gergeñ igiñ wor po, Moseyen saba bikkek gote folek goyen dunyiñ. Niñgeb neñbe saba gergeñ goyen gama irde Al Kurun bindere igiñ kutek.

²⁰ Yesu Kristu pris meten unyiñ gobe bikkeñ Al Kurun beleñ yingen deñ urde biña tiyyiñ go po gama irde pris iryiñ. Goyenbe pris hoyañ gokeb biña kura ma tiyyiñ. ²¹ Yesu beleñ pris hiriñ goke muñ po Al Kurun beleñ asañmiñde gaha yiriñ:

“Doyañ Al Kurun beleñ biña teñbe, ‘Gebe hugiñen pris hayiñ,’ inyiñ.

Irdeb meremiñ goyen tubul ma tiyyen,” yiriñ.

Tikiñ 110:4

²² Niñgeb Al Kurun beleñ yingen deñ urde biña tiyyiñ goke teñbe Yesu goyen Al Kurun beleñ alya bereyamiñ hitte biña gergeñ tiyyiñ gote igiñen fudinde wor po forok irtek al iryiñ. Al Kurun beleñ biña gergeñ tiyyiñ gobe biña bikkek gote folek wor po.

²³ Be, Liwai marbe pris meten go teñ hinhan gega, yeñbe al geb kamde kuñ hinhan. Irkeb Liwai mar hoyañ beleñ meten goyen teñ hinhan. ²⁴ Gega Yesube gwahader hiyen al geb, pris meten tiyyiñ gobe gwahader po teñ hiyen. ²⁵ Yesube gwahade geb, Al Kurunya hugiñen haryen. Irde alya bereya farañ yuri yeñ gusuñan irde hiyen, irdeb kame wor

gwahade po tej hiyen. Ningeb yen belej Al Kuruj hitte kuj kuj belej kerd yunke yen hitte kuj haj mar goyen tumjan yade hiyen.

²⁶ Yesu gobe Al Kuruj diliñde wukken wor po uliñde merem moñ, irde mata buluj miñmoñ. Al Kuruj belej yenya mata buluj maryabe hoyan muñ wor po iriyiñ. Irdeb Al Kuruj hire gorbe deñem yan kuruj wor po iriyiñ. Ningeb neñbe pris buda gote kurujmiñ gwahade gore faran durwoñ yen nurde hite.

²⁷ Liwai mar pris meten tej haj mar gote karkuwanmiñ gobe yingenñde mata buluj niñ wa gise hanja Al Kuruj galak irniñ yen dapña gasa yirde kunga tej hanjen. Gwaha tej gab al hoyanñde mata buluj niñ wor gwaha po tej hanjen. Goyenbe Yesube alya bereya megen haj kuruj gote mata buluj niñ tej yingenñ Al Kuruj galak irhem yen wawuñ unkuñ gogo po kuruse hende kamiñ. Irde sopte gwaha ma tiyyen.

²⁸ Be, Moseyen saba gama irde pris buda gote karkuwanmiñ heñ hanjen mar gobe mata buluj miñyan. Goyenpoga Al Kuruj belej yingenñ deñ urde biña tiyyiñ goyen gama irde pris hiriñ al Al Kuruj Urmiñ gobe keñkela wor po pris meten goyen tej pasi iriyiñ.

8

Yesube pris buda gote kurujmiñ

¹ Be, mere gwahade tej hite gote miñ wor pobe gahade: neñbe pris buda gote kurujmiñ goyenniniñ yan hite. Yenbe Al Kuruj sanjiñmiñ hende wor po hitte hurkuriñ, irde Doyan Al Kuruj heñ ketalmiñde hi. ² Irde gorbe gasuñ himamde hurkuñ Al Kuruj doloñ ird ird mata doyan irde hi. Gor niñ gasuñ himam fudiñde wor po gobe Doyan Al Kuruj belej po ga irtiñ, megen gar niñ mar belej ma irtiñ.

³ Be, megen niñ pris buda gote karkuwanmiñbe Al Kuruj det galak irde dapña gasa yirde kunga tej doloñ ird ird meten niñ basiña yirde meten goyen yunenñ hanjen. Ningeb nende pris buda gote kurujmiñ Yesu wor det kura Al Kuruj galak irtek go miñyan po hiyen. ⁴ Munan megen garbe pris belej Moseyen sabare yitiñ go po gama irde det Al Kuruj galak irde hanjen. Ningeb Yesu gobe megen gar hi manhan pris ma hewoñ.

⁵ Goyenbe megen gar niñ prisbe Al Kurujyen ya balem megen hi bana goñ hurkuñbe Al Kuruj doloñ irde hanjen. Ya balem megen hi gobe ya balem fudiñde wor po Al Kurujyen gasuñde hi gote tunanen po. Ningeb Mose belej Al Kuruj doloñ ird ird niñ sel ya ireñ tike Al Kuruj belej, “Dugure gor geya heñbe ya balem gikala girmiñ goyen keñkela po nurdeb go po gama irde sel ya goyen irayin,” inenñ bebak iriyiñ. ⁶ Goyenpoga Yesube meten igiñ hoyan wor po goyen tiriñ. Metenmiñbe megen niñ pris belej saba bikkek gama irde meten tej hanjen gote folek wor po. Yesube alya bereyamiñ ge tej Al Kuruj hitte kuñbe Al Kuruj belej biña gergenñ titiñ goyen tareñ po irde gote iginenñ forok irde hi. Al Kuruj belej biña gergenñ titiñ gote iginenñbe kuruj, munan biña titiñ bikkek gote iginenñbe kuruj moñ. Ningeb Yesuyen metenbe gogo megen niñ prisyen meten folek wor po.

⁷ Be, Al Kuruj belej hakot biña tiyyiñ goyen keñkelak wor po manhan sopte biña gergenñ ma tiwoñ.

⁸ Gega biña tiyyiñ bikkek goyen al belej keñkela ma gama irde hikeb Al Kuruj belej yenenñbe gaha yiriñ:

“Doyan Al Kuruj belej gaha yiriñ:

‘Nurnan ko! Nalu kura forok yiyyen.

Goya goyenbe Israel marya Yuda marya hitte biña gergenñ tiyen.

⁹ Biña gergenñ tiyen gobe bikkenñ asem yago Isip nanare mat yukunñ hinhem goyenter yen hitte biña timiriñ go gwahade moñ.

Go mar gobe biña tenya yinmiriñ goyen ma gama irde hinhan geb,
ne wor yenenñ wasak tej harhokne yunmiriñ,’ gwaha yiriñ.

¹⁰ Irde Doyan Al Kuruj belej sopte yiriñ.

‘Kame kurabe Israel mar hitte biña tenñbe gaha yirenñ;

Dufayminde sabane kerde binde kayen.

Irdeb nebe yende Al Kurun hewen, irke yenbe nere alya bereya henayin.

¹¹ Irdeb al denem yanja denem monya goyen tumnan ne nin nurde hinayin.

Ningeb kadomya taynen yagoya kura goyen Doyan Al Kurun nurd unnan yen saba yirtek ma hinayin.

¹² Nebe mata bulunmin halde yunen.

Irdeb sopte mata bulunmin ge ma po nuren, “gwaha yirin.” *Yeremaia 31:31-34*

¹³ Be, Al Kurun belej mere gwahade kurun tiyyin gobe “biya gergen” inyin. Irkeb hakot biya tiyyin gobe bulun hirin. Ningeb biya bikkek gobe hen ga mon bana kuyen.

9

Biya bikkekde nin mata

¹ Be, Al Kurun belej hakot Israel marte asem yagot dilinde biya kurun tiyyin go banabe Al Kurun doloj ird ird mata nin yitin. Irde Al Kurunyen ya balem al belej irtin goke manan yitin. ² Al Kurunyen ya balem gobe sel po irtin. Ya bana gon gasun kurhan mehen belejbe hulsi go hende yerde yusun yurde hanjen kutumya altaya kura gor hinaryum. Irkeb gise hanja alta go hende beret yerde hinhan. Det go hinhan gasun gobe “Gasun Himam” inen hanjen. ³ Irde gasun go harhokdebe “Gasun Himam Wor Po,” inen hanjen goyen hinhin. Gasun iraw go kahaltebe amil tolok wor po gore gasun iraw goyen kahalte gin yitin hinhin. ⁴ Gasun Himam Wor Po bana gonbe det gahade hinhan: det hamin kusamun Al Kurun nin kunga ten unen unen gasun alta gol hora belej po irtinyabe Biya Ten Ten Bokisya.* Bokis go wor gol hora parwek halgayin wor po irde gore po aw urtin goyen hinhin. Bokis go bin banabe hora belej kuwe dirnen irtin go bindebe binje kura “mana” inen hanjen goyen gon hinhin. Irde Aronyen genuj sopte itu hitin goyabe hora parwek irawaya Al Kurun belej sabamin kan Mose unyin goyen Bokis binde gon hinhan.

⁵ Al Kurunyen miyon denem Serubim yinen hanjen gote tonej irawabe Bokis gote awmin hende hen tapen yisan hitin hinaryum. Serubim gobe Al Kurun denem turun yan wor po goyen kawan ird ird miyomin. Goyenbe hanjab det kurun goke kenkela ma momon diren.

⁶ Be, ya bana gon nin dawet kurun gob gwahade po gasunenyan yirtin hikeb pris belej gasun himam mehende nin bana gon gise hanja hurkun Al Kurun doloj ird ird mata ten hinhan. ⁷ Gega damam damam wawun unjurenge po pris buda gote kurunmin po ga gasun himam wor po bana gon hurkun hinhin. Goyenbe mali mali ma hurkun hinhin. Yingenge mata bulunya al hoyan belej ma nurde henya mata bulun titin goyen halde yunwon yen dapna dari goyen ten gasun himam wor po binde gon hurkun hinhin.

⁸ Pris belej gwaha ten hinhan gobe gasun himam mehende nin goyen minmon manhan Gasun Himam Wor Pore hurkun hurkun belej kawan forok yewon yen Holi Spirit belej dikala dirde hi. ⁹ Gasun himam mehende nin gobe gayenter nin mata gote tunanen. Pris belej Al Kurun doloj ird ird mata gama irde det galak irde dapna gasa yirde kunga ten hinhan gega, mata ten hinhan kurun gore mel gote bin goyen Al Kurun dilinde wukken ma yirde hinhin. ¹⁰ Al Kurun doloj ird ird mata bikkek gwaha ten hinhan marbe binje ya dapnaya irde feya daminbe igin netek munan daminbe epte ma netek gote saba gama irde hinhan. Irde yingen ulin sope yird yird mata kurayen kurayen po ten hinhan. Al Kurun belej nalu kiryin goyen ma forok yen hikeyabe mata goyen po ten hinhan. Gega mata gobe bin wuk irde irde nin mon, ulin sope irde irde nin po ten hinhan.

Yesu Kristuyen dari

* 9:4: Gol alta det hamin minyan kunga ten ten gasun gobe amil Gasun Himam Wor Po bana hurkun hurkun bindere wor po hinhin geb, gobe Gasun Himam Wor Po binde hi yen nurde hinhan.

¹¹ Goyenbe Yesu Kristube mata igiñ bikkeñ forok yitiñ gar hañ gote pris buda gote kurunmin heñ wayyiñ. Irdeb gasuñ himam fudinde wor po wukke al beleñ ma irtiñ bana goñ hurkuriñ. Gasuñ himam gote tareñminbe hoyañ, megen hi gwahade moñ, gote folek wor po. Gasuñ himam gobe megen gar ma hi. ¹² Be, yeñbe neñ ge teñ Al Kurun hiyende gor gasuñ himam goyen bana hurkuriñ. Goyenbe wawuñ unjkurende po hurkuriñ. Irde hurke yeñya memeya bulmakaw dirñenyat dari ma yade hurkuriñ. Gwahade yarabe dumulgañ teñ hugiñeñ Al Kurunyen alya bereya dire yeñ darim wok irde kuruse hende kamiñ. Niñgeb mata gwahade tiyyiñ goke Gasuñ Himam Wor Po bana darim teñ hurkuriñ yihim gago.

¹³ Munañ Al Kurun beleñ alyen mata buluñ halde yunwoñ yeñbe pris beleñ memeya bulmakawiyat dariya, irde bulmakaw bere foñeñ kumga tike wor yitiñ tupimiñ goyen yade al hereñ yutiriñ teñ hinhan. Irke goreb uliñde wukke yirde hinhin. ¹⁴ Gega Yesu Kristuyen daribe dapña dari gote folek. Yeñbe mata buluñ muñ kuram moñ. Niñgeb Holi Spirit hugiñeñ hitiñ gote sañindebe yingeneñ Al Kurun galak irhem yeñ kamiñ. Niñgeb darimiñ gore ulniniñ siñare ga po ma wuk iryiñ. Ulniniñya bininiñya goyen tumñañ halde wuk diriñ. Gwahade niñgeb Al Kurun tubul teñ gisaw kutek mata buluñbe yubul po titek. Gogab Al Kurun gwahader hitiñ go po gama irde yeñ ge po meteneñ teñ hitek. ¹⁵ Goke teñbe Yesu Kristube alya bereyamiñ ge teñ Al Kurun hitte kuñ Al Kurun beleñ biña gergeñ titiñ goyen tareñ irde gote igineñ forok ird ird al hiriñ. Yeñbe alya bereya Al Kurun beleñ hañkapyä biña tiyyiñ goyen bana heñ mata buluñ teñ hinhan goyen halde yunhem yeñ kamiñ. Gwahade geb alya bereya Al Kurun beleñ basiña yirde hoy yiryiñ marbe Al Kurun beleñ yuneneñ yeñ biña tiyyiñ detmiñ goyen yunyen. Irkeb Al Kurunya hugiñeñ hinayiñ.

¹⁶⁻¹⁷ Be, al kura kameñ yeñ nurdeyab diriñmiñ hitte kammeke gab gwaha gwaha tinayiñ yinyeñ. Goyenbe mere tiyyeñ gobe kamke po gab dirñeñ weñ beleñ mere go gama irnayiñ. Niñgeb al kura kameñ yeñya mere titiñ gobe al go kamke gab meremiñ goyen pel ma irde yeñ yiyyeñ go po gama irnayiñ. ¹⁸ Gwahade goyen po bikkeñ Al Kurun beleñ biña tiyyiñ goyen Israel mar beleñ gama irnayiñ yeñbe al kamtiñeñbe Mose beleñ dapña gasa yirke kamamiñ gogo. ¹⁹ Irdeb mehenñde wor po Mose beleñ asañde Al Kurunyen saba katiñ kurun goyen al buda goyen kapyañ heñ yunyiñ. Irde gab bulmakaw foñeñya memeyat dari yade feya suluk yiryiñ. Irdeb sipsip wuyneñ bukkeñ irtiñ goya hisop he hanñ yuwalñeñ miñyañ goyen yadeb dariya feya suluk irtiñ bana goñ uliñ yiryiñ. Irdeb Al Kurunyen mere katiñ asañ go hende utiriñ teñ alya bereya uliñde wor gwaha po yirde tukuriñ. ²⁰ Dari go utiriñ teñ yuneneñ heñyabe, “Gabe saba deñ beleñ gama irnayiñ yeñ Al Kurun beleñ biña tiyyiñ goyen tareñ ird ird dari geb,” yinyiñ. ²¹ Irdeb yiryiñ gwahade po, ya balemyä ya bana goñ Al Kurun doloñ ird irdde niñ dawetya goyen hereñ wor utiriñ teñ tukuriñ. ²² Moseyeyen sabareb det kura Al Kurun diliñde wukkeñ irtekebe dari beleñ po gab wukkeñ iryeneñ yitiñ. Gwaha irtekebe budam wor po. Niñgeb dapña mayke dari wok yeke wor wor gab Al Kurun beleñ alya bereyat mata buluñ halde yunyen yitiñ.

Yesu beleñ mata buluñniniñ halde duney yeñ darim wok irde kamiñ

²³ Be, megen gar niñ ya balemyä det bana goñ niñya kurun gobe Al Kurunyen gasunde gor niñ tunañeñ po. Niñgeb dapña dari gore gab igiñ halde wuk yiryen gega, Al Kurunyen gasunde niñ ya balemyä det bana goñ niñyabe dapña dari gore epte ma halde wuk yiryen. Dari kura dapña dari gote folek wor po gore gab epte halde wuk yiryen. ²⁴ Niñgeb Yesu Kristu beleñ darimiñ wok irde kamiñ. Yeñbe gasuñ himam fudinde wor po gote tunañeñ megen gar hi al beleñ irtiñ bana goñ ma hurkuriñ. Gwahade yarabe Al Kurun hitte hurkuriñ. Niñgeb hañka gayenbe neñ farañ durd durd niñ teñbe Al Kurun diliñ mar hi. ²⁵ Munañ megen niñ pris buda gote kurunminbe yingende dari moñ, dapña dari goyen yade damam damam gasuñ himam bana hurkun hiyen. Goyenbe Yesu Kristube yingeneñ galak irde wawuñ budam ma kamiñ. ²⁶ Wawuñ unjkureñ kamde alyen mata buluñ halde pasi ma iryiñ manhan Al Kurun beleñ al yiryiñde mat mata buluñ halde halde niñ teñ

megen gar wawuñ budam forok yeñbe uliñ misiñ kateñ kamde tebañ teñ hiwoñ. Goyenbe gwaha ma tiyyiñ. Gwaha titñeñbe mata buluñ halde pasi ird ird niñ Al Kurun hitte yinğen galak irde kameñ yeñ nalu funañ beleñ heñ hi gayenter megen gar wawuñ unğureñ po forok yiriñ.

²⁷ Albe wawuñ unğureñ po kamnayıñ, sopte ma kamnayıñ. Goyenbe go kamereb merere huwarke Al Kurun beleñ al igiñ ma buluñ goyen pota yiryen. ²⁸ Niñgeb gwahade po Yesu Kristu manañ al budam gote mata buluñ yad siña yire yeñ wawuñ unğureñ yinğen Al Kurun galak irde kamiñ. Irdeb kame sopte wayyen. Goyenbe goyenterbe alyen mata buluñ halde halde niñ ma wayyen. Gwaha titñeñbe yeñ ge doyañ heñ hañ mar yumulgañ teñ teñ niñ wayyen.

10

Saba bikkek gama irde Al Kurun galak irtek gobe miñ miñmoñ

¹ Be, Moseyen sababe det igiñ kura kame wanayıñ gote toneñ po, det fudinde Al Kurun hitte hañ goyen moñ. Niñgeb sabamiñ gama irde damam damam dapña gasa yirde Al Kurun doloñ ird ird mata goyen po teñ tebañ teñ hinayıñ gega, mata goreb Al Kurun doloñ irniñ yeñbe yeñ hitte wañ hañ mar goyen epte ma mata buluñmiñ halde pasi iryen.

² Gwahade moñ kenem saba bikkek gama irde Al Kurun galak irde hañ mar gobe goyare po hugiñeñ mata buluñ miñmoñ wukkeñ hitiñ geb, mata buluñ tihit yeñ matamiñ goke kandukñeñ ma nurwoñ. Irdeb saba bikkek gama irde Al Kurun galak ird ird mata goyen bada hewoñ. ³⁻⁴ Gega bulmakawya memeyat dari beleñ alyen mata buluñ epte ma halde yuntek. Niñgeb dapña gasa yirde darim goyen teñ al hereñ utiriñ teñ hanjen gobe mata buluñmiñ bebak yird yird meten po teñ hi.

⁵ Niñgeb Yesu Kristu megen gar wañbe Al Kurun gaha inyiñ:
“Gebe al beleñ ge niñ teñ dapña gasa yirde, det galak nirwoñ yeñ ma nurde hinhan. Niñgeb meten ge teñ teñ niñ ne gago al nirariñ.

⁶ Gebe al beleñ dapña kumga teñ galak girde,
kurab mata buluñ halde halde niñ galak girde hanjen goke amaneñ ma nurde hinhan.

⁷ Irkeb ne beleñ, ‘Al Kurun, ga nena! Asande yitiñ gwahade po dufayge gama ire yeñ wayhem,’ ginmiriñ,” yitiñ hi. *Tikiñ 40:6-8*

⁸ Yesube meheñdeb, “Gebe al beleñ ge niñ teñ dapña gasa yirde, det galak girde, dapña kumga teñ galak girde, kurab mata buluñ hal hal niñ galak girwoñ yeñ ma nurde hinhan. Gwaha gird gird niñ amaneñ ma nurde hinhan,” yiriñ. Al Kurun galak ird ird mata gwahade gobe Moseyen sabare yitiñ gega, Al Kurunbe goke ma nurde hinhin. ⁹ Irdeb Yesu beleñ basañ heñbe, “Al Kurun, ga nena! Nebe dufayge gama ire yeñ wayhem,” yiriñ niñgeb, Yesube mere kame tiyyiñ gwahade po mata gerğen forok ire yeñbe meheñde galak mata bikkek niñ yiriñ gobe pel iryiñ. ¹⁰ Yesu Kristube gwaha mat wawuñ unğureñde gog po yinğen Al Kurun galak iryiñ. Irkeb gore po neñbe Al Kurun diliñde wukkeñ hitiriñ.

¹¹ Moseyen saba gama irde nañkahalmiñ nañkahalmiñ pris beleñ tumñañ huwarde altare dapña gasa yirde Al Kurun galak irde mata buluñ halde halde meten teñ tebañ po teñ hanjen. Gega dapña darim gore mata buluñ epte ma halde siña irtek hinhin.

¹² Goyenbe Yesube alyen mata buluñ halde yunke goyare po hubu hiyyen yeñ nurdeb wawuñ unğureñde yinğen Al Kurun galak irde kamiñ. Irdeb Al Kurun hitte hurkuñ haniñ yase beleñ keperde Doyañ Al Kurun hiriñ. ¹³ Irdeb asogomiñ yago yawañ kahañ miñde yufurka teñ teñ nalu niñ doyañ heñ hi. ¹⁴ Yeñbe wawuñ unğureñde yinğen teñ Al Kurun niñ galak iryiñ geb, alya bereyamiñ goyen Al Kurun diliñde al wukkeñ yirtiñ mar goyen hugiñeñ buluñmiñ kuram moñ yiryiñ.

¹⁵ Holi Spirit wor goke meheñde gaha yitiñ Al Kurunyen asande hi:

¹⁶ “Ne Doyañ Al Kurun gareb gaha yeñ hime:
Kame nalu goyenter mel go hitte biña kurun teñbe gaha yineñ:
Nebe dufaymiñ bana sabane kereñ, irde biñde kayeñ,” yitiñ hi.

Yeremaia 31:33

¹⁷ Irde Holi Spirit gore sopte gaha yiriŋ:

“Nebe mata buluŋmiŋ halde yuneŋ.

Irdeb sopte mata buluŋmiŋ ge ma po nureŋ,” gwaha yitiŋ.

Yeremaia 31:34

¹⁸ Niŋgeb yitiŋ gwahade po, mata buluŋ halde pasi irtiŋde gorbe sopte mata buluŋ hal hal goke dapŋa gasa yirde Al Kurunŋ niŋ galak ird ird mata gobe ma po hiyeŋ.

Yul ma yetek, saŋiŋ po hetek

¹⁹ Niŋgeb, kadne yago, Yesu beleŋ neŋ ge teŋ darimiŋ wok irde kamiŋ goke Gasuŋ Himam Wor Po Al Kurunŋ hire gor kafura ma heŋ igiŋ hurkutek hite. ²⁰ Yesu kamiŋ gobe Gasuŋ Himam Wor Po bana hurkuŋ hurkuŋ beleŋ pet titiŋ amil goyen erek yiriŋ go gwahade goyen. Niŋgeb neŋ gayen Al Kurunŋya hugiŋeŋ hitek beleŋ gergeŋ wor po goyen kerd dunyiŋ.

²¹ Irdeb al kura Al Kurunŋyen ya balem goyen doyaŋ irde hi al gobe neŋ hitte hi. Yeŋbe pris buda gote kurunŋmiŋ fudinde wor po, megen gar niŋ moŋ. ²² Niŋgeb neŋbe bininiŋde mat fudinde wor po yeŋ ge hekkeŋ nurdeb Al Kurunŋ hitte kutek. Neŋbe Yesuyen dari teŋ bininiŋde utiriŋ titiŋ, irde fe wukkeŋ beleŋ mata buluŋniniŋ haltiŋ geb, bininiŋde wukkeŋ wor po nurde hite. Niŋgeb Al Kurunŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ kama ma heŋ hitek.

²³ Irde neŋ hitte biŋa tiyyiŋ al gobe yiriŋ gwahade po fudinde tiyyeŋ geb, dufay budam ma heŋbe yeŋ ge hekkeŋ nurde hite yeŋ hityen goyen tareŋ po tanarde hitek. ²⁴ Irde kadniniŋ ge amaŋeŋ nurd yuneŋ yuneŋya mata igiŋ teŋ tenya goke kurut yeŋ hitek yeŋ kadam tareŋ gird teŋ hitek. ²⁵ Irde al kura marbe gabu teŋ teŋ niŋ bada heŋ haŋyen gega, neŋbe gwaha ma teŋ hitek. Gabu teŋbe kadam saŋiŋ gird teŋ hitek. Haŋka gayenbe yeŋ mulgaŋ heŋ waŋ waŋ nalu binde heŋ hi geb, gabu heŋ kadam tareŋ gird teŋ teŋ mata gobe saŋiŋ po irtek.

²⁶ Munaŋ Al Kurunŋyen mere fudinde nurd nurd ga mata buluŋ teŋ teŋ niŋ bada ma hetekbe det hoyaŋ kura mayke kamke Al Kurunŋ galak irde mata buluŋ goyen haltek belŋeŋbe hubu wor po. ²⁷ Al kura gwaha tinayiŋ marbe Al Kurunŋ beleŋ gote muruŋgem kafuram wor po yunkeb kak beleŋ Al Kurunŋ asogo irtiŋ mar kumga yiryen goke po doyaŋ henayiŋ. ²⁸ Moseyen sabarebe al kura sabamiŋ ma gama irtiŋ al gobe al irawa ma karwo beleŋ al gote mata buluŋ goke merere huwarde tagalkeb al goyen bunineŋ ma irde mayke kamiŋ yitiŋ geb, gwaha teŋ haŋyen. ²⁹ Moseyen saba uliŋ goke wor al gwahade yirde haŋyen. Niŋgeb al kura Al Kurunŋ Urmiŋ harhok uneŋ sukal irde hi al gobe daha iryeŋ? Al gobe Al Kurunŋ biŋa kurunŋ tiyyiŋ goyen Yesu beleŋ gama irde dari wok irde kamiŋ gore po al wukkeŋ hiriŋ gega, Yesu darim wok irde kamiŋ goyen teŋ kari kari irde hi irde Holi Spirit al bunineŋ yirde igiŋ igiŋ yirde hiyen al goyen sukal irde hi geb, gote muruŋgem buluŋ kafuram wor po goyen tiyyeŋ. ³⁰ Goke teŋbe Al Kurunŋ beleŋ Urmiŋ gaha inyiŋ: “Al kurate haniŋ wol heŋ heŋ matabe nere geb, ne beleŋ ga haniŋ wol heweŋ,” inyiŋ. Irde sopte gaha yiriŋ: “Doyaŋ Al Kurunŋ beleŋ alya bereyamiŋ goyen merem yaŋ yiryen,” yiriŋ. Neŋbe gwaha yiriŋ al goyen nurd uneŋ hityen. ³¹ Al Kurunŋ gwahader hitiŋ beleŋ gwaha yiriŋ geb, yende bearar bana hitek gobe kafuram wor po yeŋ nurde hime.

³² Niŋgeb haŋkapyal Al Kurunŋyen mere fudinde hulsi yara go nurde dahade hinhan goke dufay henayiŋ. Deŋbe kanduk kurayen kurayen yeneŋ hinhan gega, tareŋ po heŋ hinhan. ³³ Kurarebe dukuŋ al buda kurunŋ diliŋ mar sukal dirde, muduneŋ hinhan. Irde kurarebe al kura kanduk gwahade yeneŋ hinhan marya heŋ yeŋya tumŋaŋ kanduk bana hinhan. ³⁴ Deŋbe al koyare heŋ kanduk yeneŋ hinhan mar goke bitiŋ misiŋ nurde faranŋ yurde hinhan. Irde asogo dirde hinhan mar beleŋ samuŋtiŋ goranŋ dirde hinhan gega, samuŋtiŋ megen gar niŋ moŋ, hugiŋeŋ hinayiŋ go miŋyaŋ yeŋ nurde hinhan. Niŋgeb megen niŋ samuŋtiŋ goranŋ dirtiŋ goke ma nurde amaŋ heŋ hinhan.

³⁵ Niŋgeb, kanduk dahade kura keneŋ hinayiŋ gega, Al Kurunŋ niŋ hekkeŋ nurtiŋ goyen tubul ma po tinayiŋ. Gote muruŋgembe igiŋ wor po, irde kurunŋ wor po. ³⁶ Niŋgeb det igiŋ goke doyaŋ heŋbe araŋeŋ yul yeŋ bada ma henayiŋ. Gogab Al Kurunŋyen dufay gama

irde meten terbe yen belej detmin dunen yen binja tiyyin goyen tenayin. ³⁷ Yenbe hen ga moj wayyen goke gahade katin:

“Al wayyen yitin al gobe wayyen.

Wan wan nalumin singir ma iryen.

³⁸ Delner al huwak gobe ne nin hekkej nurde hinayin.

Gega al kura nubul tiyyen al gokeb amanen ma nurd unen,” yirin.

Habakuk 2:3-4

³⁹ Ningeb nenbe dufayninin sorkok hen Al Kurun tubul ten kun bulun hetek mar moj. Gwahade yarabe yen ge hekkej nurdeb yenya huginen hitek mar.

11

Al Kurun nin hekkej nurtek

¹ Be, al kura Al Kurun nin hekkej nurde han marbe Al Kurun belej det kura yunen yeke goke doyan henyabe fudinde wor po dunyen go yen nurde ga hanyen. Irde det kura dilinde ma yitin gega, Al Kurun belej goke yitin geb, det gobe fudinde hi yen dufay budam ma hen hanyen. ² Asinin yagobe Al Kurun nin hekkej nurde hinhan. Irkeb goke Al Kurun belej dilinde igin wor po yenen hinhin. ³ Nenbe Al Kurun nin hekkej nurde hite. Ningeb megenya nanjinya irde det kurun gayen yen belej mohonde po yeke forok yamin goyen bebak ten hityen. Irde det kurun gabe det kura dilnininde yenen hite gare ma yirin yen nurde hityen.

⁴ Be, Abelbe Al Kurun nin hekkej nurde hinhin. Ningeb yen belej Al Kurun nin galak iryin gobe igin wor po, itin Keinyen folek. Ningeb Al Kurunbe det Abel belej galak iryin goke amanen nurhem yirin. Irdeb Abel belej yen ge hekkej nurde hinhin goke al huwak inyin. Abelbe kamyin gega, yen belej Al Kurun nin hekkej nurde hinhin mata gobe gayenter wor nen belej gama irtek mata hi.

⁵ Be, Enokbe Al Kurun nin hekkej nurde hinhin. Ningeb dilin gergen hikeya Al Kurun belej yingen hitte tukukeb bemel po bana kurin. Irkeb al kura ulin hakwam go ma po kenamin. Al Kurun nin hekkej nurde hinhin goke Al Kurun belej dilinde igin wor po kinyin. ⁶ Fudinde, al kura Al Kurun nin hekkej ma nurde hi al gobe Al Kurun belej matamin goke amanen ma nurde hi. Ningeb Al Kurun hitte kun han marbe Al Kurunbe hi goyen fudinde yen nurde hinayin. Irde yen ge sari kerde nankenen han mar gobe Al Kurun belej gote murungem igin yunyen goyen wor fudinde yen nurde ga hinayin.

⁷ Be, Noabe Al Kurun nin hekkej nurde hinhin. Ningeb kame mata forok yiyyen goke Al Kurun belej inke nurdeb meremin po gama iryin. Irdeb hakwa kurun wor po kura irdeb dirinmin goyen daha kamnak yen hakwa bana gon yirin. Yen belej mata gwaha tiyyin goreb goyenter nin alya bereyat mata bulun kawan yikala yirin. Irkeb Al Kurun nin hekkej nurde hanyen mar Al Kurun belej al huwak yinen hiyen gwahade po, yen wor al huwak inyin.

⁸ Be, Abrahambe Al Kurun nin hekkej nurde hinhin. Ningeb Al Kurun belej hoy irde nana kura kame yende hiyyende gor kwayin inke kurin. Yenbe nana gor yen ma nurde hinhin gega, nanamin tubul ten kurin. ⁹ Abrahambe Al Kurun nin hekkej nurde hinhin. Ningeb nana kura Al Kurun belej unen yen binja tiyyin nanare gor kurin gega, albak hen kun hitin yara hinhin. Nana gobe kame urmin Aisakya asem Yekopyat nana hiyyen gega, tumjan albak hitin yara dapna sikken belej po ya irtinde hen kun hinhan. ¹⁰ Abrahambe megen gar nin taun nin ma nurde hinhin. Yenbe taun kura epte ma bulun hen huginen hitek goyen goke po nurdeb nanamde goyen albak yara hen kun hinhin. Taun huginen hitek gobe Al Kurun belej po gwaha gwaha iren yen dufay henbe iryin.

¹¹ Be, Abrahambe alik bulun wor po hiri, irde berem Sara manan dirin kawan kertek ma hiri. Goyenbe Abraham go Al Kurunbe binja tiyyin gwahade po forok irde nunyen yen yen ge hekkej nurde hinhin. Ningeb Sara gob bin hen dirin al dirin kawan kiryin.

¹² Al go alik bulun wor po epte ma dirin minyan hetek gega, yen hitte mat al budam wor po fuful tiyyin. Al fuful tiyyin goyenbe dinambeya makan ferenje nin sawsawa yara epte ma kapyan hetek gwahade hamin.

¹³ Be, mel gabe tumṅaṅ Al Kurun niṅ hekkeṅ nurde kuṅ kuṅbe kamamiṅ. Mel go megen heṅyabe Al kurun beleṅ detmiṅ yuneṅ yeṅ biṅa tiyyiṅ goyen ma yawaramiṅ. Goyenbe det go kame kame gwahade forok yiyyeṅ yeṅ nurdeb goke amaṅ heṅ hinhan. Irdeb, “Neṅbe megen gar niṅ moṅ, albak yara heṅ belṅeṅ hite,” yeṅ hinhan. ¹⁴ Gwaha yeṅ hinhan gobe, “Nananiṅ fudindebe hoyan hi,” yeṅ nurdeb gogo yeṅ hinhan. ¹⁵ Munan mel gore megen niṅ nanamiṅ yubul tiyamiṅ goke dufay ug po heṅ hinhan manhan hakot po mulgan heṅ kuwoṅ. ¹⁶ Gega gwaha ma tiyamiṅ. Gwaha titṅeṅbe mel gobe nana igiṅ Al Kurun hiyende gor kuniṅ yeṅ goke po nurde hinhan. Irkeb Al Kurunbe mel goke nurde taun kura megen niṅ yara moṅ goyen yuneṅ yeṅ gitik iryiṅ. Niṅgeb Al Kurunbe mel gore Al Kurunniṅ ineṅ ineṅ goke memya ma heṅ hiyen.

¹⁷ Be, Abrahambe Al Kurun niṅ hekkeṅ nurde hinhin. Niṅgeb Al Kurun beleṅ tunan ure yeṅ urmiṅ Aisak niṅ inke meremiṅ po gama irde urmiṅ go Al Kurun niṅ galak iryiṅ. ¹⁸ Bikkeṅ Al Kurun beleṅ Abraham diliṅde biṅa teṅyabe, “Foṅeṅge yago niṅ biṅa tihim gobe urge Aisak hitte mat forok yenayiṅ,” inyiṅ. ¹⁹ Niṅgeb Abraham go Al Kurun beleṅ gwahade biṅa tiyyiṅ go bebak teṅbe, “Al Kurunbe urne maymeke kamyen goyen igiṅ sopte isaṅ hiyyeṅ,” yeṅ hekkeṅ nuryiṅ. Irde urmiṅ mayeṅ tike Al Kurun beleṅ bada hawa inyiṅ. Niṅgeb mata goke teṅbe, “Abrahambe urmiṅ kamtiṅ goyen Al Kurun beleṅ isaṅ heṅ tumulgan teṅ unyiṅ,” yeṅ hanyen.

²⁰ Be, Aisak wor Al Kurun niṅ hekkeṅ nurde hinhin. Niṅgeb urmiṅ waran Yekopya itiṅ Isoya hitte kame mata dahade forok yenayiṅ yeṅ nuryiṅ gwahade po guram yirde sanṅiṅ yiryiṅ. ²¹ Yekop wor Al Kurun niṅ hekkeṅ nurde hinhin. Niṅgeb alik buluṅ wor po heṅ kameṅ teṅ heṅyabe Yosep urmiṅ waran hitte kame mata dahade forok yenayiṅ yeṅ nuryiṅ gwahade po guram yirde tareṅ yiryiṅ. Irdeb genunṅmiṅ hende tawun heṅ huwarde heṅyabe Al Kurun doloṅ iryiṅ.

²² Be, Yosepbe Al Kurun niṅ hekkeṅ nurde hinhin. Niṅgeb yeṅ kameṅ teṅ heṅyabe kame kame Israel mar goyen Isip nana tubul teṅ kunayiṅ goke tagalyiṅ. Irdeb Israel mar goyen kuniṅ yeṅbe kinṅiniṅ manan yade goya kuṅ nanamde gab mete teṅ teṅ niṅ yinyiṅ.

²³ Be, Mose naniṅya miliṅyabe Al Kurun niṅ hekkeṅ nurde hinaryum. Niṅgeb urmiṅ Mose kawan hekeb diriṅ maliṅeṅ moṅ yara kenaryum. Irdeb Isip niṅ doyan al kurun beleṅ diriṅ mukṅeṅ al diriṅ kawan hekeb gasa yirke kamnayiṅ yiriṅ goke kafura ma haryum. Irde Mose kawan hiriṅde mat gagasi karwo gayen bana kerde hike kuṅ kuṅ kurun hiriṅ.

²⁴ Be, go kamereb Isip niṅ doyan al kurun Fero wiriṅ beleṅ Mose teṅ yende urmiṅ yara irke kuṅ kuṅ kurun hiriṅ. Goyenbe Mosebe Al Kurun niṅ hekkeṅ nurde hinhin niṅgeb, kamebe Fero wiriṅ gote urmiṅ heṅ heṅ goyen pel iryiṅ. ²⁵ Yeṅbe Fero wiriṅ gote urmiṅ heṅ deṅem yan heṅbe belṅeṅ megen niṅ mata buluṅ niṅ amaṅ hetek hinhin. Gega pel irde Al Kurunyen alya bere beleṅ kanduk yeneṅ hinhan goyen yeṅ wor mel goya heṅ tumṅaṅ kanduk yentek belṅeṅ goyen po gama irde hinhin. ²⁶ Yeṅbe gwaha teṅ hinhin gote murunṅembe kame Al Kurun beleṅ kurun wor po nunyeṅ yeṅ nurde hiyen geb, Israel marya heṅ kanduk yeneṅ yeneṅ gobe det kurun, munan Isip nanare niṅ samun kusamuṅ wor po yad yad gobe det dirṅeṅ yeṅ nurde hinhin. Yeṅ beleṅ gwaha teṅ hinhin gobe Yesu Kristu niṅ teṅ gogo teṅ hinhin yeṅ nurde uneṅ hime. ²⁷ Mosebe Al Kurun niṅ hekkeṅ nurde hinhin. Niṅgeb Isip niṅ doyan al kurun beleṅ yeṅ ge biṅ ar yiriṅ goke kafura ma heṅ Isip tubul teṅ kuriṅ. Yeṅbe Al Kurun banare hitiṅ goyen kinyiṅ geb tareṅ po hinhin. ²⁸ Be, Mosebe Al Kurun niṅ hekkeṅ nurde hinhin. Niṅgeb Pasoba dula mata teṅ sipsip gasa yirde dari yade yame kantayan sam yirde yukunayiṅ yinke gwaha tiyamiṅ. Irkeb Al Kurunyen miyoṅ, alya dapṅayat diriṅ mataliṅ gasa yirke kamtek gore wanbe dari yamere go yeneṅbe fole yirde kukeb Israel marte diriṅ mataliṅbe ma kamamiṅ.

²⁹ Be, Israel marbe Al Kurun niṅ hekkeṅ nurde hinhan. Niṅgeb makaṅ ala kura Makaṅ Bukkeṅ ineṅ hanyen goyen Al Kurun beleṅ pota irke kahalte megeṅ fudiṅ forok yiriṅ. Irkeb goyan kuṅ kurhan forok yamiṅ. Goyenbe Isip marbe Israel mar beleṅ tiyamiṅ gwaha tiniṅ usi teṅ kukeb makaṅ beleṅ aw yurke tumṅaṅ kamamiṅ.

³⁰ Be, Israel mar gobe Al Kurun niñ hekkeñ nurde hinhan. Niñgeb naña fay 7 gayen nañkahalmiñ nañkahalmiñ Yeriko taun go milgu irde kuñ hinhan. Irkeb koya kurun hora karkuwan beñ po taun go milgu irtiñ gobe gilgalañ irde katamiñ. ³¹ Goyenbe belen niñ lelep bere kura denembe Rahap gobe Al Kurun niñ hekkeñ nuryiñ. Niñgeb Israel mar al irawa kura Yeriko taun go kawemde naña tulyañ kure yeñ kwaryum goyen Yeriko taunde niñ mar beñ gasa yirnak yeñ hoy yirde yamiñde bana yiryiñ. Irkeb Yeriko taunde niñ mar goyen Israel mar beñ kuñ tumñañ gasa yirde heñyabe Rahap muñ po gab tubul tiyamiñ.

³² Be, Al Kurun niñ hekkeñ nurde hinhan mar hoyañ gote barañ sopte momoñ ma direñ. Gideon, Barak, Samson, Yepta, Dewit, Samuelyabe porofet yagoya gore mata teñ hinhan gote barañmiñ tagalenbe ulyañde kutek geb, gar po bada hewen. ³³ Mel gobe Al Kurun niñ hekkeñ nurde hinhan. Niñgeb mel go kurabe megen niñ doyañ mar karkuwan yakira teñ yende gasuñde keperamiñ. Irde kuramiñbe mata huwak mat al doyañ yiramiñ. Irde kurabe Al Kurun beñ det igiñ yuneñ yeñ biña tiyyiñ goyen yawaramiñ. Irde kurabe laion kafuram wor po gote mohon fada yiramiñ. ³⁴ Irde kuramiñbe kak ala karkuwan bana yemeyamiñ gega go ma kamamiñ. Irde kurabe fuleñare niñ bidila beñ gasa yirteke kamnañ yamiñ gega, soñ hamiñ. Irde kurabe sañiñ miñmoñ gega, Al Kurun beñ tareñ yiryiñ. Kurabe fuleñare niñ mar tareñ miñyañ geb, naña hoyañde niñ fuleña mar gasa yirde yakira tiyamiñ. ³⁵ Bere kurabe diriñmiñ kamtiñ goyen sopte huwarke yenamiñ. Munañ kurabe Al Kurun niñ teñ al hoyañ beñ buluñ buluñ yirke uliñ misiñ kurun wor po katamiñ. Gega kame Al Kurun beñ disañ hiyyeñ go yeñ nurde kamde kamde niñ kafura ma heñ Al Kurun harhok ma unamiñ. ³⁶ Irde kurabe al hoyañ beñ giwgiw yirde yusulak tiyamiñ. Irde kura marbe kahañya haniñya fere yirde yukuñ koyare yeramiñ. ³⁷ Mel gobe horare gasa yirke kamamiñ, irde he walde walde det beñ kahal yoñ yurke kamamiñ, irde kurabe fuleñare niñ bidilare po gasa yirke kamamiñ. Mel gobe det niñ amu wor po heñ hinhan, irde kurabe uliñ umña igiñ moñ sipsipya memeyat sikkeñ kerkek wor po goyen hor yirde hinhan. Mel gobe al bunineñ, det miñmoñ wor po, irde al hoyañ beñ nanyañ yirde buluñ buluñ yirde hinhan. ³⁸ Megen niñ marbe al gwahade goyen goke igiñ ma nurde hinhan geb, mel go gor kura kuñ igiñ kepertek miñmoñ hamiñ. Mel gobe gwaha yirkeb sawsawa po kurun naña bana hinhan. Munañ kurabe duguyañ kuñ horabok bana hinhan. Irde kurabe megen yameyañ heñ kuñ hinhan.

³⁹ Be, al buda kurun goke tagalhem mar gobe Al Kurun niñ hekkeñ nurde hinhan. Niñgeb Al Kurun beñ nere alya bereya fudinde yeñ nurde yunyiñ. Goyenbe mel gobe Al Kurun beñ det yuneñ yeñ biña tiyyiñ kurun goyen kura ma tamiñ. ⁴⁰ Al Kurunbe mel go po moñ, neñ gayen wor yeñ beñ biña tiyyiñ gote igineñ igiñ wor po goyen yunmeke yeñya neñya tumñañ buluñ miñmoñ igiñ wor po henayiñ yeñ nurdeb gogo arañ ma yunyiñ.

12

Yesu po gama irde hitek

¹ Niñgeb Al Kurun niñ hekkeñ nurd nurd mata dikala dirtiñ mar gwahade gobe budam wor po nurd yuneñ hite geb, Al Kurun niñ hekkeñ nurd nurd beñ pet dirtek detbe yade siña yirtek. Irde mata buluñ, neñ gayen buluñ dirke kateñ hityen goyen yubul po titek. Irde gab al kura kup yeñ yeñ karire heñ kup yeñ kuñ pasi irde hanyen yara, neñ wor megen gar heñya Al Kurunyen dufay gama ird ird beñ kerd duntin goyen kuñ kuñ niñ bada ma heñ kurut wor po yeñ hitek. ² Yesube Al Kurun niñ hekkeñ nurd nurd mata gote miñ al, irde go mata goyen igiñ wor po irtek al. Niñgeb neñbe Yesu yeñ unkuereñ niñ po dufay heñ hitek. Hoyañ hoyañ niñ ma nurtek. Yeñbe kame Al Kurun beñ turun iryeñ goyen nurde hinhan geb, kuruse hende kamde kamde niñ memya ma heñbe uliñ misiñ kateñ kamiñ. Irdeb kamiñde mat huwardeb Al Kurun hitte hurkuriñ. Hurkunbe Doyañ Al Kurun heñ Al Kurunyen haniñ yase beñ kipiryiñ. ³ Irde mata buluñ mar beñ

buluḡ buluḡ irde hike goke mukku ma teḡ goya goya saḡiḡ po hinhin goke dufay henayḡ ko. Gogab deḡ wor Al Kurunḡ gama ird ird goyen yul ma yeḡ bada ma henayḡ.

Al Kurunḡbe huwak dire yeḡbe kurareb kanduk yubul tike forok yeḡ hanḡyen

⁴ Deḡbe mata buluḡ ma teḡ hitek yeḡ kurut wor po yeḡ hanḡ. Goyenbe mata buluḡ asogo irde hanḡ goke kura ma kamde hanḡ. ⁵ Irde Al Kurunḡ beleḡ diriḡne yago dinenḡbe tareḡ heḡ heḡ ge faraḡ durtiḡ goyen bitiḡ sir yeḡ hi. Tareḡ dirtek meremiḡbe gahade: “Diriḡne, Doyanḡ Al Kurunḡ beleḡ saba girde hiyen goyen kari kari ma irayḡ.

Irde mata buluḡge goke gineḡ tikeb buluḡeḡ ma nurde hayḡ.

⁶ Doyanḡ Al Kurunḡbe alya bereya bubulkuḡne wor po yeḡ nurde yuneḡ hi goyen saba yirde kukalde hiyen.

Irde Al Kurunḡ beleḡ al kura nere yeḡ nurde unenḡ hi al gobe mata buluḡ tike bebak tiyyi yeḡbe gote murunḡem buluḡ unenḡ hiyen,” yitiḡ hi. *Mata Igiḡ 3:11-12*

⁷ Niḡgeb Doyanḡ Al Kurunḡ beleḡ saba dirde kukalde dunke goya busahard hard niḡ ma nurde hinayḡ. Yeḡbe al beleḡ diriḡeḡ weḡ saba yirde hanḡyen gwahade goyen po, neḡ gayen saba dirde hiyen. Al kura urmiḡ saba ma irde hiyen kenem diriḡ gobe urmiḡ yende wor po moḡ. ⁸ Diriḡbe tumḡanḡ naniḡ yago beleḡ saba yirde huwa yirde hanḡyen. Goyenbe adotiḡ beleḡ deḡ goyen saba dirde huwa ma dirde hinayḡbe deḡbe yende diriḡeḡ weḡ fudinde moḡ. ⁹ Neḡbe nanniniḡ yago meḡen niḡ beleḡ saba dirde huwa dirde hanḡyen goyen goke palap yirde hityen. Niḡgeb det kawan hanḡya banare hanḡya gote miḡ al Al Kurunḡ gore neḡ gayen yeḡya hugineḡ heḡ heḡ ge teḡ saba dirde huwa dirde hike dahade geb palap ma irtek? Epte moḡ, palap po irtek. ¹⁰ Nanniniḡ yagobe dufaymiḡde igiḡ yeḡ nurde hinhan beleḡ goyen gama irde neḡ gayen belḡeḡ po saba dirde kukalde duneḡ hinhan. Munanḡ Al Kurunḡbe neḡ gayen yinḡeḡ yara diliḡde wukkeḡ wor po hewoḡ yeḡ saba dirde huwa dirde hiyen. ¹¹ Goyenbe saba dirde huwa dirde hikeb bininiḡde misiḡ nurde hityen geb, saba dird dird niḡbe amanḡeḡ ma nurde hityen. Gega bininiḡde misiḡ gwahade nurde gab keḡkela bebak teḡbe Al Kurunḡ diliḡde igiḡ mata huwak teḡ hitek. Irdeb bininiḡ kamke igiḡ po hitek.

Keḡkela heḡ hinanḡ ko

¹² Niḡgeb Al Kurunḡyen mere tanartek tareḡ miḡmoḡ irde meremiḡ gama irde kutek saḡiḡ mananḡ hubu kenem gor po bada ma henayḡ. Sopte tareḡ po heḡ gama irde kuḡ hinayḡ. ¹³ Irde mata huwak teḡ teḡ beleḡtiḡ goyen sope yirde huwa yirde hinayḡ. Gogab mata huwak teḡ teḡ tareḡ diriḡeḡ muḡ po hi goyen sopte kurunḡ heke igiḡ gama irde kuḡ hinayḡ.

¹⁴ Niḡgeb gwahade hitek yeḡbe bitiḡ kamke al buda kurunḡ goya awalikde heḡ heḡ ge kurut wor po yeḡ hinayḡ. Irde Al Kurunḡ diliḡde wukkeḡ heḡ heḡ ge kurut wor po yeḡ hinayḡ. Al Kurunḡ diliḡde wukkeḡ ma hinayḡbe epte ma Al Kurunḡ kennayḡ geb, gago dinenḡ hime. ¹⁵ Irde kuratiḡ kura soḡ heḡbe Al Kurunḡ beleḡ bunineḡ dirde igiḡ igiḡ dirde hi bana goyen ma hinak geb, keḡkela heḡ ga hinanḡ ko. Irde he buluḡ kura* beleḡ he hoyanḡ igiḡ goyen salaw yurde tukuḡ hanḡyen gwahade yara, moḡgo deḡ hanḡ bana al kura beleḡ dufay buluḡ kerde waḡbe dende dufay tumḡanḡ buluḡ yirnak geb, goke keḡkela heḡ ga hinanḡ ko. ¹⁶ Aisakyeḡ urmiḡ mataliḡ Iso gobe Al Kurunḡ beleḡ guram irde saḡiḡ wor po irwoḡ. Goyenbe biḡge kamiḡ goke teḡ Al Kurunḡyen tareḡde naniḡ beleḡ guram irde tareḡ ird ird goyen goke ma nurdeb pel iryḡ. Niḡgeb deḡbe Iso beleḡ mata tiyyiḡ gwahade ma teḡ hinayḡ. Irde leplep mata ma teḡ hinayḡ. ¹⁷ Isobe kame biḡ bak yeke Al Kurunḡyen saḡiḡde guram nirde tareḡ niryen yeḡ naniḡ gusunanḡ iryḡ gega, naniḡ beleḡ meremiḡ ma nuryḡ goyen deḡbe nurde hanḡyen gogo. Yeḡbe esenḡya esenḡya naniḡ gusunanḡ iryḡ gega, Al Kurunḡ niḡ biḡ mulḡanḡ heḡ mata buluḡ tubul titek nalube bikken hubu hiriḡ geb, gogo soḡ hiriḡ.

Neḡbe Al Kurunḡyen Yerusalem bana hite

* 12:15: He gayenbe nendeb buwi he go gwahade.

¹⁸ Be, asetiñ yagobe kuñ Sainai dugu kahañ miñde forok yamiñ. Gor forok yeñbe kak melak kuruj forok yeke kenamiñ. Irde kidoma tareñ wor po kukuwamñeñ beleñ dugu go aw urde meñe kuruj forok yeke kenamiñ. Goyenbe deñ wayañ dugu gabe bikkeñ asetiñ yago beleñ Sainai dugu keneñ ufuramiñ gwahade moñ. ¹⁹ Asetiñ yagobe Sainai dugure gor bigul fuk irke nuramiñ, irde al melak kura sañiñ miñyañ wor po nañkiñde mat forok yeke nuramiñ. Irdeb kafura wor po heñbe, “Neñ gahade gare mere gwahade nurtek moñ. Niñgeb sopte goya mere ma dirwoñ yeñ nurde hite,” yamiñ. ²⁰ Mel gobe Al Kuruj beleñ, “Al kura dugu gayen ufnayinbe hora beleñ gasa yirke kamnayin. Dapña wor gwahade po yirnayin,” yiniñ goyen nurdeb kafura heñbe sopte nurtek ma yiriñ. ²¹ Mel gore mata kenamiñ gobe kafuram wor po geb Mose wor, “Kafura heñ ulne barbar yeñ hi,” yiriñ.

²² Goyenpoga dugu deñ wayañde gab Sainai dugu gwahade moñ. Deñbe Saion dugure wayañ. Dugu gobe megen niñ moñ, Al Kuruj gwahader hitiñ gote taun. Taun gobe Al Kurujyen gasuñde niñ Yerusalem. Deñbe Al Kurujyen miyoñ budam wor po epte ma kapyañ hetek goyen gabu irtiñde wayañ. ²³ Gorbe Al Kurujyen dirñeñ weñ tumñañ gabu irtiñ hañ. Yende deñembe Al Kurujyen gasuñde gor hañ. Irde dende wor gor hañ. Irde al beleñ diriñmiñ mataliñ guram yirde tareñ yirde hanjen gwahade yara, Al Kuruj beleñ deñ goyen guram dirde tareñ dirde hi. Yeñbe alya bereya tumñañ al igiñya buluñya pota yirde gote muruñgem yuneñ yuneñ al. Deñbe Al Kuruj gwaha teñ hiyen al goya al huwak Al Kuruj beleñ buluñmiñ kuram moñ igiñ wor po yirtiñ gote toneñya gor gabu irtiñ hañ. ²⁴ Irdeb deñ wor Yesu hitte wayañ. Yeñbe alya bereya niñ teñ Al Kuruj hitte kuñ Al Kuruj beleñ biña gergeñ tiyyiñ goyen sañiñ irde gote igineñ forok irdeb alya bereyat mata buluñ halde halde niñ teñbe darim wok irde kamiñ. Yesuyen dari gobe Abel mayke darim wok yiriñ go goya tuñande moñ. Abelyen daribe al go mayke kamke dari go keneñbe Al Kuruj beleñ mayyiñ al goyen wol hiriñ geb, dari gobe wol heñ heñde niñ dari. Niñgeb Yesuyen dari gobe Abelyen dari gote folek.

²⁵ Niñgeb Al Kuruj beleñ mere dirke pel irnak geb, keñkela heñ hinañ ko. Bikkeñbe megen niñ al nindikeñ yara Mose beleñ asetiñ yago Israel mar saba yirde hayhay yirke meremiñ pel iramiñ gote muruñgem buluñ wor po tamiñ. Munañ gayenterbe Al Kuruj, Mose gote folek gore saba dirde hayhay dirke ga pel irnayinbe gote muruñgembe dahade tetek yeñ nurde hañ? Asetiñ yago beleñ tamiñ gote folek wor po tenayin geb. ²⁶ Al Kuruj beleñ Sainai dugure kateñ mere tiyyiñ goya goyenbe megenya dugu kuruj goya añgor yiriñ. Goyenbe gayenter niñ yeñ Al Kuruj beleñ biña teñbe, “Kamebe sopte megen ga añgor ireñ. Nañkiñ manañ gwaha ireñ,” yiriñ. ²⁷ Mere bilmiñ “Kame sopte añgor yireñ,” yiriñ gote miñbe kame wañbe det añgor yirke korgoñ henayin goyen tumñañ gwamuñ yuryeñ goke yiriñ. Korgoñ henayin det gobe megenya nañkiñya irde det kuruj yinjen yiriñ goyen goke yiriñ. Korgoñ ma henayin detbe hugineñ hinayin.

²⁸⁻²⁹ Niñgeb Al Kuruj beleñ alya bereyamiñ doyañ irde hire gobe ugala muñ kura ma tiyyeñ geb, hugineñ kiñkiñeñ hiyeñ goke Al Kuruj igiñ nurd untek. Irde Al Kurujbe kak yara geb, alyen mata buluñ niñ igiñ ma nurdeb kumga yirde hiyen geb, palap irde kafura irdeya doloñ irde hitek.

13

Al hoyañ niñ amañeñ nurtek

¹ Niñgeb deñbe Yesuyen alya bereya hoyañ kadtiñ hamiñ goyen dende dari wor po yara nurdeb yeñ ge amañeñ nurde yuneñ hinayin. ² Irdeb al tiñeñ kura yeneñbe gargar yird yird niñ bitiñ sir ma yeñ hiyeñ. Al kura Al Kurujyen miyoñ yeñ hitte wayamiñ gega, bebak ma teñya gargar yiramiñ geb, gago dineñ hime. ³ Irde Yesu niñ teñ koyare hañ mar goke bitiñ sir ma yeñ hiyeñ. Mel goke dufay heñyabe deñ wor yeñya tumñañ koyare hite yara nurde heñya farañ yurde hinayin. Irde al kura buluñ buluñ yirke kandukneñ nurde hañ mar goyen yeneñbe goke bunineñ yirde deñ wor yeñ misiñ nurde hañ gwahade yara nurdeya farañ yurde hinayin.

⁴ Be, alya bereya ire unya hej hej mata gobe Al Kuruj belej iryij geb, mata go palap irde buluj ma irde hinayij. Munaj al kura berem yanj gore bere hoyanja duwan tej tej mata tej hanj marya lelep mata hoyanj kurayen kurayen tej hanj marya gobe kameb Al Kuruj belej merem yanj yiryen. ⁵ Irde hora nij uguj po ma dufay hej hinayij. Al Kuruj belej, “Nebe epte ma gakira tiyen, irde epte ma gubul tiyen,” yirij geb, hora muj kura hikeb gago ep yenj nurde hinayij. ⁶ Al Kuruj belej gwaha yirij geb, nejbe yenj ge hekkej nurdeb, “Doyanj Al Kurujbe faranj nurd nurd al geb, epte ma kafura hewen. Megen nij mar belej ne gayen epte ma buluj nirnayij,” yenj nurde hitek. ⁷ Irde denj goyen Al Kurujyen mere saba dirde hinhan mar, dende doyanj mar goke bitij sir ma yenj hiyen. Irde Al Kuruj nij hekkej nurde mata tej hejbe gote iginenj forok yenj hike yenenj hinhan goke dufay hejbe yenj mata tej hinhan gwahade po tej hinayij.

⁸ Fudinde, Yesu Kristube bikkenj hinhin gwahade po, hanjka gayen hi. Irde kame manaj huginenj hiyen. ⁹ Nijgeb al kura saba hoyanj tawanj bitij yawarnij tike mali mali ma gama yirde hinayij. Al Kuruj dilingdebe binje nen nen mata gore epte ma dufaytij tarej iryen. Al Kuruj belej buninenj dirde igij dird dird saba go kenjela bebak tike gab dufaytij tarej hiyyen. Binje nen nen mata nij yitij saba bikkek go gama irde hinhan marbe gote iginenj kura ma po yawaramij.

¹⁰ Nej hittebe Al Kuruj galak ird ird alta kura hi. Goyenbe Israel marte pris megen nij gasuj himam Al Kuruj doloj ird ird bana goj hurkuj meten tej hanj mar gobe nende alta hende gor det Al Kuruj galak irtij goyen epte ma yade nenayij. ¹¹ Yende saba bikkekdebe pris buda gote kurujminjbe alyen mata buluj halde yune yenj dapja gasa yirde darim po tej Gasuj Himam Wor Po bana goj hurkuj hiyen. Munaj gasojbe Israel mar tiyuj tej hanjen sijare yukuj kunga tej hiyen.

¹² Nijgeb Yesu wor darimij wok irde kamke gore po alya bereyat mata buluj halde halde nij Yerusalem taun sijare ulij misij kuruj katenj kamyij. ¹³ Nijgeb nej wor Yesu nij tej buluj dirke yul ma yenj sanjij po hetek. Irde Yesu belej kurij goyen po gama irde hitek. ¹⁴ Nejb megen gar nij taun kura huginenj hiyen goke ma nanjkenenj hite. Gwaha titjenbe kame forok yenj huginenj hiyen taunde hurkuj hurkuj nij nanjkenenj hite.

¹⁵ Nijgeb Yesuyen tarende Al Kuruj huginenj kasor irde hitek. Gobe Al Kuruj galak ird ird mata geb, mohonjninj deje urde isoka irde hitek. ¹⁶ Irde al hoyanj igij igij yirde, al kura det nij amu hej hanj mar faranj yurd yurd nij bitij sir ma yenj hinayij. Al Kuruj belej matatij go kenenjbe ne galak nirde hanj yenj nurdeb amanenj nurd dunyen.

¹⁷ Be, denjbe denj Yesuyen alya bereyat doyanj marte mere nurde gama irde hinayij. Irde yende yufukde hej mata tej hinayij. Mel gobe denj belej Al Kurujyen mere kenjela gama irnayij yenj Al Kuruj belej metenj yuntij geb, doyanj dirde hanj. Nijgeb meremij nurde gama irde hinayij. Gogab mel gobe metenj tej hanjen goke bulunenj ma nurde aman hej hinayij. Gwaha ma tinayjenbe metenjinj gore faranj ma duryen.

¹⁸ Irde nej ge Al Kuruj gusujanj irde hinayij. Nejb binininj mat wukkenj wor po nurde hite, irde mata huwak po tej hitek dirde hiyen. ¹⁹ Irdeb Al Kuruj gusujanj irde henjabe yenj belej aranenj nad nerke denj hitte kuj kuj nij wor gusujanj irde hinayij.

²⁰ Be, Doyanj Al Kurujninj Yesube nej sipsip yara gate doyanj al kuruj hirij. Yenjbe Al Kuruj belej binj tiyyij huginenj hitij goyen tarej ire yenj darim wok irde kamyij. Irkeb Al Kuruj belej kamtinj mat isanj hirij. Al Kuruj gwahade gobe binj kamke igij hej hej gote minj al.

²¹ Nijgeb Al Kuruj belejbe denj goyen sanjij hej dufayminj gama irde mata igij tinayij yenj det igij kuruj gitik tej dunwoj yenj nurde hime. Irde yenj belej mata amanenj nurde hitek goyen nej bana forok yirde hikeb Yesu Kristuyen tarende mata tej hiwoj yenj nurde hime. Yesu Kristube huginenj denjem turuj yanj hiyen. Fudinde wor po.

²² Be, kadne yago, asanj gabe denj tarej dire yenj kayhem gega, ulyanj ma kayhem. Nijgeb saba dirhem gayen al kura kapyanj hej dunke pinenj ma nurde kenjela palja irnayij. ²³ Kadninij Timoti koyare hinhin gobe gayamuj ga po ga sija iran goyen nurde ga hinayij. Timoti goyen hej ga moj ne hitte wakeb yenja tumnanj denj denye yenj kurenj.

²⁴ Nebe Al Kurunjen alya bereya tumḡaḡ denya haḡ marya doyaḡ martiḡya goke dufay heḡ himyen goyen deḡ beleḡ mel go momoḡ yirnaḡiḡ. Itali naḡare niḡ Yesuyen alya bereya wor deḡ ge dufay heḡ haḡ goyen momoḡ yirayḡiḡ ninhaḡ geb, gago bebak dirhem.

²⁵ Al Kurun beleḡ deḡ tumḡaḡ buniḡeḡ dirde igiḡ igiḡ dirde hiwoḡ yeḡ gusuḡaḡ irde hime. Gog po.

Yems Yems beleñ asañ kayyinj

¹ Be, nebe Yems, Al Kurunya Doyañ Al Kuruj Yesu Kristuyat metej al. Niñgeb deñ Israel mar kura Yesu nurd unej hañ mar nañatinj tubul tej bur yeñ kuñ almet nañayan hañ kuruj goyen goke tej asañ gago kañ dunej hime.

Kanduk yeneñ gab sañinj henayinj

²⁻³ Be, kadne yago, deñbe kanduk kurayen kurayen yeneñ hinayinj gega, Al Kuruj niñ dufaytinj tareñ iraminj goyen go ma tubul tinayinj gobe kame kanduk hoyañ forok yeñ hinayinj goyen wor tareñ heñ iginj fole yirde hitek yeñ nurde hanjen. Niñgeb kanduk kurayen kurayen goke bulunjen ma nurde hinayinj. Tareñ dird dird niñ gago forok yeñ hañ yeñ nurde amañ heñ hinayinj. ⁴ Niñgeb kanduk yeneñ fole yird yird matatinj gobe sañinj po hiyyej. Gogab Al Kurujyen mere gama ird ird matare parguwak yara henayinj. Irde matatinj kuruj goyen bana kura ga buluj miñmoñ henayinj. Mata iginj kura tininj yenayinj gob iginj ala po titek hinayinj.

⁵ Goyenbe kuratinj kura mata goyen daha mat tiyeñ yeñ ma nuryeñbe mata iginj goyen tej teñde niñ dufay wukkenj niñ Al Kuruj gusujanj iryeñ. Al Kurujbe det basaña ma irde hiyen al geb, al kura det kuraj gusujanj irkeb goke piñej nurde unej inej ma tiyyej, irde iginj ala unyeñ. ⁶ Gega gusujanj irde heñyabe dufay budam ma henayinj, yeñ ge po hekkenj nurde hinayinj. Munañ al kura dufay budam hiyyej gobe meñe beleñ makañ duba tuktawañ irde hiyen go gwahade yara, dufayminj kipirtinj ma hiyyej geb, kurareb Al Kuruj niñ hekkenj nurde hiyeñ munañ kurareb gwahade ma nurde hiyeñ. ⁷ Niñgeb al gwahade gobe Doyañ Al Kuruj hitte mat det kura teweñ yeñ ma po nuryeñ. ⁸ Al gobe dufayminj kipirtinj moñ geb, mata tej hiyeñ kuruj gobe kukuwamneñ ala po tej hiyeñ.

Al horam yanja al siksukneña

⁹ Be, deñ Yesuyen alya bereya kura hora miñmoñbe megen niñ mar diliñdeb al kura gogo kuñ hañ yeñ ma denej hanjen. Goyenbe Al Kuruj diliñdeb det kuruj yeñ denej hiyen geb, goke amañ heñ hinayinj. ¹⁰ Munañ busare niñ det umñam igyen igyenbe pul yeñbe heñ ga moñ gwilgwal irde hanjen. Al horam yañ wor gwahade po hañ geb, deñ Yesuyen alya bereya kura horatinj yañ gobe Doyañ Al Kuruj niñ tej horatinj yubul tinayinj goke bulunjen ma nurde hinayinj. Yeñ beleñ matatinj goke iginj nurd dunyeñ geb goke amañ henayinj. ¹¹ Fudinde wor po, naña pirik irde wañ hurkuñ misineñ yañ temeydeb busare niñ det umñam igyen goyen fimiñ fudiñ yirke umñam bulakneñ goyen hubu hekeb kamde kateñ hanjen. Niñgeb gwahade goyen po, al horam yañ wor hora metejminj tej heña yubul tej kamnayinj.

Kanduk yeneñ yeneñ goya mata buluj titek dufayya

¹² Be, Al Kurunya hugineñ heñ heñ gobe al kura yeñ ge amañej nurde hañ mar goyen yuneñ yeñ biña tiyyinj. Niñgeb al kura kanduk yeneñ hiyeñ gega, fole yirde hiyeñ al gobe Al Kuruj beleñ yeña hugineñ heñ heñ niñ biña tiyyinj goyen go unyeñ. Niñgeb murungem go tenayinj marbe amañej nurnayinj.

¹³ Uñgurabe, “Al Kuruj mata buluj tiwoñ,” yeñ epte ma lomlom iryeñ. Irde Al Kurujbe neñ gayen mata buluj tinayinj yeñ lomlom ma dirde hiyen. Niñgeb al kura mata buluj kura titek dufay forok yeke goya, “Al Kuruj beleñ lom nira,” ma yiyyej. ¹⁴ Gwahade yarab mata buluj tej tej ge biñ huwarkeb dufay bulujminj gore po tuluj tej tukukeb mata bulujde kateñ hiyen. ¹⁵ Megen niñ mata buluj tej tej ge biñ huwarkeb gore mata buluj forok irde hiyen. Irkeb mata buluj go kuñ kuruj heñbe kamde kamde forok irde hiyen.

¹⁶ Niñgeb, kadne yago, “Al Kuruj beleñ lom dirke mata buluj tihit,” mere gobe usi geb pel irde hinayinj. ¹⁷ Mata iginja det igyen igyen buluj miñmoñ kuruj gobe nañkinde

niñ hulsi yiryiñ al Al Kurunj gore duney hi. Al Kurunjbe nanjkinde niñ hulsi beleñ gasuñ unjkurenje ma heñ matam matam teñ hanjen gwahade moñ. Yeñbe hugineñ igiñ igiñ po dirde hiyen. ¹⁸ Yeñbe al miñ hoyañ megen niñ goyen wor kame yawareñ yeñbe neñ wa dawaryiñ. “Mere fudinde Yesu niñ yitiñ nurkeb neya hugineñ hitek,” yeñ basina diriñ. Al miñ hoyañ megen niñ goyen wor kame yawareñ yeñbe gogo neñ wa basina diriñ.

Al Kurunjen mere nurtek, irde gama irtek

¹⁹ Kadne yago, nebe deñ ge amañeñ nurde hime. Niñgeb merene ga keñkela nurnañ ko. Al kura mere tike nure yeñbe palña irde hinayiñ. Irde bemel ma mere teñ hinayiñ, dufay heñ ga mere teñ hinayiñ. Irde arañeñ bearar ma teñ hinayiñ. ²⁰ Bearar mata gobe Al Kurunj beleñ mata huwak teñ hiwoñ yeñ nurd duney hiyen goyen moñ. ²¹ Niñgeb bitiñ bana dufay bulunja mata bulunja goyen tumñañ yade siña yirnayiñ. Irde neñ nurhet nurhet dufaytiñ go fole irdeb Al Kurunj beleñ mere dirke nurde hanjen goyen fudinde yeñ keñkela po tanarde hinayiñ. Meremiñ go keñkela tanarde hinayiñbe gore tareñ dirke mata bulunde ma katnayiñ geb.

²² Meremiñ duliñ po nurde wasak ma teñ hinayiñ. Meremiñ nurde go po gama irde hinayiñ. Gwaha ma teñ hinayiñbe meremiñ nurhet yeñ hañ gobe dindikeñ go po usi yirde hinayiñ. ²³ Al gwahade gobe al kura luñen teñ dinsoknebe gwahade yeñ kinyeñ gega, ²⁴ luñen go tubul teñ kuñbe arañ po biñ sir yiyyeñ go gwahade yara. Niñgeb Al Kurunjen mere nuryeñ gega, ma gama iryeñ al go wor meremiñ nuryeñ gobe miñ miñmoñ hiyyeñ. ²⁵ Al Kurunjen mere gobe bulun miñmoñ huwak wor po. Irde mata bulun bana mat al yade siña yird yird tareñ miñyañ. Niñgeb al kura mere go hugineñ keñkela po keneñ heñbe teñ biñde kerde gama irde hiyeñ al gobe Al Kurunj beleñ goke guram irde igiñ igiñ irde hiyeñ.

²⁶ Munañ al kura beleñ, “Nebe Al Kurunjen mata gama irde hime,” yiyyeñ gega, mohon ma hibol teñ yeñ ma yetek mere teñ hiyeñ gobe yinjeñ goyen po usi irde hiyeñ. Gwaha teñ hiyeñbe Al Kurunj gama irde hime yiyyeñ gobe Al Kurunj diliñde miñ miñmoñ hiyyeñ. ²⁷ Al Kurunjen mata goyen fudinde gama irniñ yeñbe diriñ kagewya beretapya kanduk bana hañ mar goyen kuñ farañ yurde hinayiñ. Irde megen niñ mata bulun kurun goyen yeneñ yilwa yirde Adoniniñ Al Kurunj diliñde wukkeñ po hinayiñ. Gogab uliñde merem moñ, wukkeñ wor po deneñ hiyeñ.

2

Al kura po igiñ irde al kurabe bulun ird ird mata gobe bulun

¹ Be, kadne yago, deñbe Doyañ Al Kurunjiniñ Yesu Kristu al turunjan yan wor po goke dufaytiñ sanjan irde hañ. Niñgeb al kura po igiñ igiñ yirde, kurabe bulun bulun ma yirde hinayiñ. ² Be, al irawa kura dende gabu gasunje gor wayiryen. Kurabe horam yan al, uliñ umña igiñ damum hende wor po goyen yerde wayyen. Irke goya goyen po al siksukneñ kura det erek ereken tikiñ miñyañ bulun goyen yerde gor wayyen. ³ Irkeb deñbe al umña igiñ igiñ teñ wayyen al goke po nurde gargar irde, “Gebe wañ gasun igiñde gar kepera,” innayiñ. Gega al siksukneñ gobe, “Gebe al dengem moñ geb, irar ira huwara. Ey, monje wañ gasun malire kahañne miñde gar kepera,” innayiñ. ⁴ Deñ beleñ gwaha tinayiñbe bitiñ bana dufay bulun miñyañ geb, gogo mata gwahade tihit yeñ bebak tinayiñ. Irde deñ Yesuyen alya bereya bana bipti kurun forok irhet yeñ nurnayiñ.

⁵ Kadne yago, deñ ge amañeñ nurde hime. Niñgeb merene ga nurnañ. Al siksukneñbe megen niñ marte diliñdebe al mali deñem moñ yeñ yeneñ hanjen. Gega Al Kurunjbe al gwahade gore yeñ ge dufaymiñ tareñ irkeb Al Kurunj diliñde al deñem yan henayiñ yeñ basina yiryiñ. Irkeb yeñ ge amañeñ nurde hañ mar goyen kame alya bereyamiñ doyan yirde hi bana gon hinayiñ yeñ biña tiyyiñ goyen tenayiñ. ⁶ Gega deñbe al siksukneñ goyen palap ma po yirde hañ. Goyenbe ganun mar beleñ bulun bulun dirde kanduk duney hanjen? Samun miñyañ mar beleñbe gogo ma merem yan dirde merere dukun

hañ? ⁷ Go mar goreb deñ beleñ Kurunñiniñ yeñ igiñ wor po nurde hañ al Yesu goyen mere buluñ mat irde hañyen geb.

⁸ Be, Al Kurunñyen asañde saba kurunñ kura, “Gigeñ ge amañeñ nurde ha gwahade goyen po, al hoyañ niñ wor amañeñ nurde hayiñ,” yeñ katiñ hi. Niñgeb yitiñ gwahade po gama irde hañ kenem igiñ teñ hañ yeñ nurd duneñ. ⁹ Goyenbe al kura po igiñ igiñ irdeb kurabe keneñ wasak teñ hañ kenem deñbe Al Kurunñyen saba pel irde hañ geb, mata buluñ mar yeñ nurd dunyeñ. ¹⁰ Fudinde, al kura Al Kurunñyen saba tumñañ nurde keñkela gama yirde hiyeñ gega, unñkureñ muñ kura soñ hiyyeñ gobe sabamiñ goyen tumñañ soñ hihi yeñ kinyeñ geb gago dineñ hime. ¹¹ Niñgeb Al Kurunñ beleñ, “Al berem yañbe bere hoyañya ma duwan teñ hinayiñ,” yiriñ goya, “Al ma gasa yirke kamnayiñ,” yiriñ goyen unñkureñ kura soñ henayiñbe Al Kurunñ beleñ sabamiñ kurunñ goyen soñ hahanñ yeñ dinyeñ. Niñgeb al berem yañ kura gore bere hoyañ kura ma duwan iryeñ gega, al hoyañ kura bida iryeñbe sabamiñ kurunñ goyen soñ hiyyeñ. ¹² Niñgeb al hoyañ niñ amañeñ nurde hinayiñ yitiñ Al Kurunñyen saba kurunñ goyen po gama irde mere teñ mata teñ hinayiñ. Gwaha teñ hinayiñbe mata buluñ bana ma hinayiñ. Munañ gwaha ma teñ hinayiñbe sabamiñ kurunñ gore po Al Kurunñ beleñ diliñde merem yañ diryeñ. ¹³ Goyenpoga al kura al hoyañ bunineñ ma yirde hiyeñ gobe kame Al Kurunñ diliñ mar huwarkeb yeñ wor bunineñ ma iryeñ. Munañ al kura al hoyañ bunineñ yirde hiyeñ gobe Al Kurunñ wor bunineñ iryeñ geb, merem yañ yird yird nalu funañde yeñ diliñ mar huward huward niñ kafura ma hiyyeñ.

Matamiñbe igiñ moñ kenem Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ gobe miñ miñmoñ hiyyeñ

¹⁴ Be, kadne yago, al kurabe yingeneñ ge yeñbe, “Nebe Yesu niñ dufayne sañiñ irde hime,” yeñ hiyeñ gega, matamiñbe hoyañ po kuñ hiyeñbe mere gwaha tiyyeñ gore epte ma igiñ iryeñ. Niñgeb al gore, “Yesu niñ dufayne tareñ irde hime,” yeñ hi goke Al Kurunñ beleñ mata buluñde mat epte ma tumulgañ tiyyeñ. ¹⁵ Be, kaktiñ kura bere daw ma al diriñ daw gobe uliñ umña igiñ mat teñ bingge go kura netek miñmoñ wor po hiyeñ. ¹⁶ Goyenbe deñ beleñ keneñbe, “Al Kurunñ beleñ doyañ girde hi geb igiñ kwayiñ. Meñe girkeb meñe diba kura hor irayiñ. Bingge nene ep hawayiñ,” innayiñ. Goyenpoga det goke amu wor po heñ hi goyen kura muñ ma farañ urdeb mere uliñ po gwahade innayiñbe meretiñ gobe miñ miñmoñ hiyyeñ. ¹⁷ Niñgeb gwahade goyen po, “Yesu niñ dufayniniñ tareñ irde hite,” yeñ hañ gega, matatiñbe hoyañ po kuñ hi kenem, “Yesu niñ dufayniniñ sañiñ irde hite,” yeñ hañ gobe duldul yeñ hañ.

¹⁸ Goyenbe al kura beleñ merene fudinde yeñ ma nurdeb, “Yesu niñ dufay tareñ ird irdy gote mata teñ tenyabe hoyañ hoyañ geb,” yeñ hañyen. Gega meremiñ gobe fudinde moñ. Meremiñ gokeb ne beleñ wol heñbe, “Gebe Yesu niñ dufayge tareñ irañ gega, mata igiñ ma teñ hayiñbe daha mat dufayge sañiñ irañ goyen fudinde yeñ nurtek? Epte moñ. Munañ nebe mata igiñ teñ himekeb matane goreb dufayne Yesu niñ tareñ irde himyen gobe fudinde yeñ gikala giryen,” ineñ. ¹⁹ Gebe Al Kurunñbe unñkureñ po hi yeñ nurde ha. Gobe igiñ. Goyenbe unñgura wor gwahade po yeñ nurdeb yeñ ge kafura heñ barbar yeñ hañ. Niñgeb Al Kurunñbe unñkureñ po hi yeñ nurde ha gega, mata igiñ ma teñ hayiñ gobe miñ miñmoñ.

²⁰ Deñbe da kukuwa wor po? “Yesu niñ dufayniniñ tareñ irde hite,” yeñ hañ gega, matatiñbe igiñ moñ kenem, meretiñ gobe miñ miñmoñ goyen daha mat dikala dirmeke gab keñkela bebak tinayiñ? ²¹ Be, asininiñ Abrahambe Al Kurunñyen mere po nurdeb urmiñ Aisak goyen Al Kurunñ galak ire yeñ tukuñ hora beleñ po alta irdeb go hende kerde kumga teñ Al Kurunñ doloñ ireñ tiyyiñ. Irkeb Al Kurunñ beleñ go keneñbe al huwak inyiñ. ²² Abraham mata tiyyiñ goreb keñkela dikala dirde hi. Dufayya matayabe hoyañ hoyañ moñ, tuñande wor po. Yeñbe Al Kurunñ niñ dufaymiñ sañiñ iryiñ geb, meremiñ po gama irde mata tiyyiñ gogo. Niñgeb matamiñ goreb dufaymiñbe fudinde wor po ep hitiñ goyen kawan iryiñ. ²³ Irdeb matamiñ goreb Al Kurunñyen asañde, “Abrahambe Al Kurunñ niñ dufaymiñ tareñ irkeb Al Kurunñ beleñ al huwak kinyiñ,” yitiñ gote miñ goyen

kawan forok iriyi. Abrahambe gwaha tiyyiñ geb, Al Kurun beley kadne yeñ nurd uney hinhin. ²⁴ Ningeb Al Kurun diliñde huwak heñ heñ beley gobe yeñ ge dufay tareñ ird ird po moñ. Matatiñde manañ meremiñ gama irnayıñbe yeñ beley al huwak yeñ dinyeñ.

²⁵ Gwahade goyen po, belen niñ lelep bere deñembe Rahap goyen Yeriko taunde hinhin wor Al Kurun diliñde mata igiñ tikeb Al Kurun beley bere huwak inyiyi. Bere gobe Israel al irawa kura Yosuwabe beley, “Yeriko taunde balmiñ kuñ naña tulyañ kuñbe wañ momoñ niryi,” yinke kukeb gor niñ mar beley gasa yirnak yeñ bere gore yamiñde yukunbe balmiñde beley hoyañ mat yad yerke mulgañ heñ kwaryum. ²⁶ Ningeb al kamtiñ hakwambe toneñ miñmoñ gwahade goyen po, al kura beley, “Al Kurun niñ dufayniniñ sañiñ irde hite,” yeñ hinayıñ gega, matamiñ hoyañ kukeb, meremiñ gobe miñ miñmoñ hiyyeñ.

3

Dufay heñ ga mere teñ hinayıñ

¹ Be, kadne yago, kame neñ tumñañ Al Kurun diliñ mar huwartekyabe neñ saba tagal tagal marbe al mali hoyañ yara moñ, mere kurun de wor po kutek gobe nurde hañ gogo. Ningeb deñ budam al saba yird yird mar ma henayıñ. Kura beley po saba mar henayıñ. ² Neñ albe mata kurayen kurayende bulun teñ hityen geb gogo gwaha dineñ hime. Al kura mere soñ ma heñ hiyyeñ al gobe Al Kurun diliñde bulunmiñ miñmoñ hiyyeñ. Irde yiñgeñ keñkela dufay heñ gab mata teñ hiyyeñ geb soñ ma heñ hiyyeñ. ³ Be, hos go dufayniniñ po gama irde kuwoñ yeñbe mohon bana ain parwek yerde goyenter kañ feñ teñ gor yanarde yulun titekeb hos goyen igiñ dufayniniñ po gama irde hañyan. ⁴ Be, hakwa wor gwahade po. Hakwa kurun wor po goyen meñe tareñ huwarde tuktawañ irde hiyyeñ. Goyenbe hakwa go teñ kuñ hiyyeñ al gore goñ kura kwe yeñ nurdeb hakwa tigiri teñ teñ det dirneñ muñ hakwa kimyan beley hi goyen tigiri tikeb hakwa kurun goyen al gote dufay po gama irde kuyeñ. ⁵ Gwahade goyen po, det dirneñ muñ al mohon bana gore mat mere forok yeñ hañ goreb alyen heñ heñmiñ kurun goyen kurabe igiñ irde, kurabe bulun irde teñ hañyen. Be, kadilia kurun hiyyeñde kak boñeñ kura busare katyeñbe daha tiyyeñ? Busa kurun gobe heñ wor yeñ kuyeñ geb. ⁶ Ningeb mohonniñ wor kak boñeñ dirneñ muñ go gwahade goyen po, neñ al kurun gayen bulun dirde hiyyeñ. Mohonniñbe mata bulun gasun geb, gor matbe neñ kurun gayen bulun heñ hityen. Mata bulun mohonniñde forok yeñ hañyen kurun gobe kak beley det kunga teñ pasi hiyyeñ gwahade goyen po heñ heñniñ kurun gayen bulun wor po dirde hiyyeñ. Irde funañbe mata bulun gote murun gem teñbe kak alare heñ humga kunayıñ.

⁷ Megen niñ, hende niñ, irde makañ bana niñ dapña kurayen kurayenya nuya kurun goyen al beley igiñ yade paka yirke yase heñ yewek yagot mere nurnayıñ. ⁸ Goyenbe mohonniñbe al kura beley epte ma mala tiyyeñ. Dapña duwi yara metereñ wor po. Ningeb hugiñeñ ugala titiñde po heñ mere bulun teñ hiyyeñ. Irde det bulun al beley nene kamtek go gwahade goyen po, al bulun yirde hiyyeñ.

⁹ Neñbe mohonniñ gore Adoniniñ Doyañ Al Kurun turun irde hityen. Irdeb gore po al hoyañ Al Kurun beley yiñgeñ yara yiryiñ goyen karan yurde teñ hityen. ¹⁰ Mohonniñ unkuñeñ bana gor mat po Al Kurun turun irdeb bana gore po al karan yurde teñ hityen. Ningeb, kadne yago, mata gwahade gobe igiñ moñ geb tubul po tinayıñ. ¹¹ Feya makañyabe igiñ fe diliñ unkuñeñde mat po marde wañ hiriryey? Epte moñ. ¹² Irde igiñ fik he hende olip he igineñ forok yenayıñ? Irde wain igineñ gob fik he hende forok yenayıñ? Epte moñ. Gwahade goyen po, makañ wañ ala heñ hiyyeñde gorbe epte ma fe yase forok yiyyeñ.

Al Kurun diliñde dufay wukkek

¹³ Be, dufay wukkek miñyan albe ne nurhem nurhem mata gob hubu. Ningeb deñ kura beley, “Dufay wukkekne miñyan geb, Al Kurunyen dufay keñkela bebak teñ hime,” yiyyeñ al gobe ne nurhem nurhem mata go tubul teñ mata igiñ teñ hinayıñ. Irkeb

kenejbe meremij fudinde yej nurtek. ¹⁴ Munaj kuratij kura kadom igij mat hike yenej danij nej gwahade moj yej nurd nurd mataya kudin mataya minyan al gobe, “Nebe dufay wukkeknem yan,” yej parpar tej mere fudinde pel irde usi ma po tej hiyen. ¹⁵ Dufay wukkeknem dejen bejen yej han gobe Al Kurun hitte mat ma wan hi. Megen nij po, Holi Spirityen dufay moj, Ungurayen. ¹⁶ Gwahade geb dejen bejen kudin mataya ditij igij mat hike yenej danij nejen gwahade moj yej nurd nurd mataya tej hinayibe kadom bearar gird tej tej mata forok yirde hinayij. Irde mata bulun kurayen kurayen forok yirde hinayij.

¹⁷ Goyenbe dufay wukkeknem Al Kurun hitte mat watij gobe dufay bulun minmoj wukkeknem wor po hiyen. Irkeb dufay go minyan marbe bij kamke al hoyanya igij hinayij. Irde bij yurumnejen hinayij. Irde balmin hejen al hoyande mere nurde hinayij. Irde albe buninejen yirde hinayij. Irde mata igij kurayen kurayen tej hinayij. Irde al kura po igij igij yirde kurabe bulun bulun ma yirde hinayij. Mel gobe binde mat fudinde wor po Yesu gama irde hinayij. ¹⁸ Ningeb bij kamke al hoyanya igij hejen hejen mata forok irde hinayij marbe mata go tarejen po irkeb al hoyan wor yenejbe Al Kurun dilinde mata huwak tej hinayij.

4

Megen nij mata gama irde han marbe Al Kurun asogo irde han

¹ Be, da bejen dirkeb dindiken ulij kadom ginejen tej arde tej han? Mata gobe megen nij detya mataya nij bitij huwarkeb gore po dufay iginya arde har goreb mata gogo forok yejen hi. ² Ningeb det kura goninijen yan hetewoj yejen nurde han gega, go ma yadeb al det go minyan al goyen detminj goke po tej tuwagijen bearar yirde al bida yirde hanjen. Goyenpoga det go ma po yade hanjen. Irdeb kadom mohonde tej arde hanjen. Det goyen go ma yade hanjen gote minjbe Al Kurun gusujan ma irde hanjen geb gogo. ³ Kurabe gusujan irde hanjen gega, det go yade dindiken ge aman hetek dufay kerde gusujan irde hanjen. Ningeb dufaytij bulun goyen Al Kurun bejen yenejbe gogo ma dunejen hiyen.

⁴ Dejenbe Al Kurun gama irde hite yejen han gega pel irde megen nij dufay po gama irde han. Gobe al beremyan gore bere hoyanya duwan hejen han go gwahade goyen. Ningeb mata gobe Al Kurun nij bulun nurd nurd mata yejen ma nurde han? Megen nij dufay nij amanejen nurde go po gama irde hinayij mar gobe Al Kurunyen asogo henayij. ⁵ Munaj Al Kurunyen asande, “Holi Spirit Al Kurun bejen nejen bana kiryijen gore, ‘Ne nij po nurde hinayij. Munaj harhoktij nunnayibe igij ma nurejen,’ yirij,” gwahade yitij hi gobe min minmoj yejen nurde han? ⁶ Dejenbe gwaha tej han gega, Al Kurun bejen buninejen dirde igij igij dird dird gobe mata buluntij gote folek. Ningeb goke asanminde gahade katij hi:

“Al kura yingen nejen harhet harhet tej han marbe Al Kurun bejen asogo yirde hi.

Munaj al kura yingen nejen epte mojen yejen nurde han marbe Al Kurun bejen buninejen yirde igij igij yirde hi,” yitij. *Mata Igin 3:34*

⁷ Ningeb dindiken turun ma irde Al Kurun yufukde po hinayij. Irde Satan asogo irde hinayij. Irkeb Ungura go dubul tej busaharyen. ⁸ Al Kurunya awalik hejenbe yejen bindere kunayij. Irkeb yejen wor dejen bindere wayyen. Ningeb dejen mata bulun marbe mata buluntij goyen yubul po tej hinayij. Irde dejen Al Kurunyen dufayya megen nij dufayya gabu yirde han marbe megen nij gobe tubul po tej Al Kurunyen dufay po gama irde dilinde wukkeknem hinayij. ⁹ Irde mata buluntij goke kanduknejen nurde buninejen nurdeb esen hinayij. Dejenbe aman hejen hinman tej hanjen gega, hanjka matbe mata buluntij goke buninejen nurde esen hinayij. ¹⁰ Irde nejen harhet harhet ma tej Al Kurun yufukde po hinayij. Irke gab yejen bejen turun diryen.

Kadom tagal gunen ma tinayij

¹¹ Be, kadne yago, dindigen kadom mere buluj mat girde ma tej hinayin. Al Kurunyen sabarebe, “Kadom tagal gunen ma tej hinayin irde kadtiñde mata kura goke buluj mat ma yinen hinayin,” yitiñ. Niñgeb al kura mata gwahade tej hinayin mar gobe Al Kurunyen saba goyen buluj inen tagal unen hinayin. Niñgeb deñ beleñ sabamiñ go igin moñ innayinbe epte ma sabamiñ gama irde hinayin. Go gama irtinjenbe dindiken Al Kurun hihit yen al hoyan de mata goyen yenen gwaha gwaha tahañ yen tagalde yunen hinayin. ¹² Fudinde, neñ ge tej saba kurun go forok ird dunerbe mataniniñ yenen igin ma buluj dineñ dineñ albe Al Kurun unken po hi. Go al gore po gabe neñ gayen dumulgan tiye yenbe igin gwaha tiyyen. Munan buluj dire yenbe igin gwaha diryen. Niñgeb deñbe da al wor po geb gogo, kadtiñ yagot mata yenen igin ma buluj yinen hañ?

Dende sañinbe ep yen ma nurnayin

¹³ Be, deñ kurabe, “Hañka ma gise dawbe taun kurun hoyan de kuñ dama unken gon heñ hora meten tej hora kurun yawartek,” yen hañ. Gega deñ al gwahade gobe ga nurnan. ¹⁴ Deñbe fay urke deñ hitte mata dahade forok yiyyen gobe ma po nurde hañ. Neñ megen hite mar gayenbe yamuñ yuwaljen de dinamnam go gwahade po, megen gar epte ma ulyan de hitek. Heñ ga ma hubu hetek geb. ¹⁵ Niñgeb gwaha yitinenbe, “Doyan Al Kurun beleñ igin nurde hi kenem ma kamde timanbe meten gwaha gwaha titek,” yen hinayin. ¹⁶ Goyenbe deñbe gwaha ma tej hañ. Ne harhem harhem tej dindiken ge turun turun tej hañ. Mata gwahade tej hañ kurun gobe Al Kurun diling de buluj wor po tej hañ. ¹⁷ Niñgeb kenkela dufay henañ ko. Al kura mata iginbe nurd nurd ga gama ma iryen gobe Al Kurun beleñ al gobe mata buluj tej hi yen kinyen.

5

Buluj mat hora yade al horam yan hitin al gobe kame kanduk kennayin

¹ Be, deñ al horam yan mar, ga nurnan ko. Kame matatin goke kanduk kurun wor po forok yeke yenen hinayin geb, goke dindiken ge buninen nurde esen epte ma tej hinayin. ² Matatinbe gahade: dettinja samuntinyabe yade al buninen faran yurtinenbe dulin po hike bida henayin. Amiltin manan gwahade po hike sisige beleñ walnayin. ³ Gol horaya silwa horaya yade dindiken ge po nurde yatin bana po yerde hike humuyen beleñ po tum yurde hanjen geb, hora gote metenminbe hubu hitinyen hañ. Irkeb kame nalu funan deb hora meten ma yuntin goyen kenenbe Al Kurun beleñ merem yan diryen. Irde kak beleñ det kunga tikeb mugol nen hi go gwahade goyen kudin matatin goke Al Kurun beleñ buluj wor po diryen. Deñ goyen gwaha dirtek nalube binde heñ hi gega, megen nin det yade pipkatoka yirde hañ. ⁴ Niñgeb deñ al horam yan mar, ga nurnan! Yamuñ usan tej tej marya wit sak yeke walde walde marya murungem ma yunkeb bin misin nurde esen hañ. Irkeb Doyan Al Kurun tareñ minyan gore goyen nurde hiyen geb, kamebe goke buluj wor po diryen. ⁵ Irde dapna beleñ kamde kamde nalumin ma nurde dula ug po tej bam yen hanjen go gwahade goyen, deñ wor Al Kurun beleñ mudunen mudunen nalu ma nurde henya dindiken ge po nurde dula bidak tej samun budam po yade hañ. ⁶ Deñbe al kura buluj dirde ninjam ma dirtek mar goyen titminen wor po ulin de merem yan yirde gasa yirke kamde hanjen gega, kura mun asogo ma dirde hanjen.

Kanduk yenen hinayin gega yul ma yen tareñ po hinayin

⁷ Niñgeb, kadne yago, al beleñ buluj gwahade dirde hañ gega, mata bulujmin goyen yubul tej tej ge doyan heñ heñ nin pinen ma heñ hinayin. Irke kuñ kuñ Doyan Al Kurun wayyen. Deñbe bingge hardeb aran aran netek heke ninin ninin ma tenbe nalumde ga yen pinen ma heñ doyan heñ hanjen. Kigarin nin wor gwahade po tej hanjen. ⁸ Niñgeb deñ wor Doyan Al Kurun wan wan nalu binde heñ hi geb, kanduk kurayen kurayen yenen hañ goke mukku ma tej goya goya sañin po heñ hinayin. ⁹ Irde, kadne yago, kanduk kura deñ bana forok yeke fugugur tej dindiken ulin kadom mohonde ma tej hinayin. Gwaha tinayinbe al iginya bulunya pota yird yird Al beleñ wan matatin goke murungem buluj dunyen. Yen wan wan nalu gobe binde wor po heñ hi. Niñgeb gwaha ma tej hinayin.

¹⁰ Be, Al Kurunyen mere basan marbe kanduk karkuwan karkuwan yenen hinhan gega, goke mukku ma ten tareh heh Doyan Al Kurunyen denemde meremij tagalde kun hinhan. Ningeb den wor mel gote mata goyen po gama irde hinayin. ¹¹ Gwaha ten hitekeb Al Kurun beley guram dirde igin igin diryen gobe nurde hite. Denbe Yopyen baran nurde hanjen gogo. Yenbe kanduk kurun bana hinhan gega, yul ma yen tareh po heh hinhan. Irkeb kun kun funanbe Doyan Al Kurun beley faran urde sanin irkeb sopte igin wor po hirin. Ningeb Doyan Al Kurunbe bunijenmin kurun wor po.

¹² Be, kadne yago, mere kura momon diren tihim gabe det kurun wor po ningeb, kenkela nurnan ko. Denbe mere kura fudinde tihit yanya ga nanjinnya megenya irde det hoyan kura denje ma yurnayin. Fudinde yenbe “Fudinde,” po yen hinayin. Munan monbe “Mon” po yen hinayin. Gwaha ma tinayinbe Al Kurun beley merem yan diryen.

Al Kurun gusunaj ird ird gote tarehbe kurun

¹³ Be, den bana goyen al kura kanduk yenen han? Gwahade kenem goke Al Kurun gusunaj irnayin. Munan al kura amanen nurde han? Gwahade kenem Al Kurun turun ird irdde nin tikin henayin. ¹⁴ Irde kuratin kura garbam hiyyen? Gwahade kenem Yesuyen alya bereyat doyan mar hoy yiryen. Irkeb mel gore wan al go igin hewon yen det fimin ulinde sam irde Doyan Al Kurun Yesu denemde al goke igin hiwi yen Al Kurun gusunaj irnayin. ¹⁵ Al kura Al Kurun nin dufaymin tareh irde gusunaj iryenbe garbam al gobe igin hiyyen. Irde firтинde po hiyen goyen huwaryen. Irde al go mata bulunmin beley kura irke garbam hitin kenem go wor halde unkeb igin hiyyen. ¹⁶ Ningeb kadin bulun kura irde kenem goke kadom pohogay gird ten hinayin. Irde kadom faran gurd gurd nin Al Kurun gusunaj irde hinayin. Irkeb Al Kurun beley garbamtin sope dirde hiyen. Al kura Al Kurun dilinde huwak henya gusunaj irde hiyenbe Al Kurun beley gusunajmin goyen nurde wasak ma ten hiyen. Huginen wol hen unen hiyen geb, gogo dinen hime.

¹⁷ Be, Al Kurunyen mere basan al Elaiabe al nen yara po. Goyenpoga Israel nana bana gon kigarin ga katen ma yen Al Kurun gusunaj irde teban irkeb dama karwo irde gagasi 6 gayen kigarin mun kura ma katyin. ¹⁸ Irdeb go kamereb sopte po Elaia beley kigarin nin gusunaj irkeb Al Kurun beley wol hekeb kigarin katyin. Irke megen bida hekeb binje yago harke igin kawan hamin.

Mata bulunde han mar faran yurke Al Kurun hitte mulgan henayin

¹⁹ Kadne yago, den bana goyen al kura Al Kurunyen mere fudinde san heh beley hoyan kukeb kadom kura beley kun faran urde sopte Al Kurun hitte tumulgan tiyyen. ²⁰ Mata gwahade goke yitin mere goyen bitin sir ma yiyyen. Merebe gahade: “Al kura kadom mata bulun bana hikeya tumulgan tiyyen. Irkeb mata bulun al gobe huginen kamtek gega, Al Kurun beley mata bulunmin kurun goyen halde unkeb igin hiyyen. Irkeb kadom faran uryen al gobe fudinde wor po faran ura yen kente,” yitin hi. Gog po.

1 Pita Pita beleŋ asaŋ meheŋde kayyiŋ

¹ Be, nebe aposel Pita, Yesu Kristuyen mere basaŋ al. Ne beleŋ deŋ alya bereya Pontus naŋa, Galesia naŋa, Kapadosia naŋa, Esia* naŋayabe Bitinia naŋaya bana goŋ haŋ mar kura Al Kuruŋ beleŋ basaŋa dirtiŋ hitte asaŋ gago kaŋ hime. Deŋbe naŋatiŋ wor po yubul teŋ kuŋ albak yara hitiŋ haŋ. ² Deŋbe Adoniniŋ Al Kuruŋ beleŋ po nere henayiŋ yeŋ nurde bikkeŋ basaŋa diriŋ, irde Holi Spirit beleŋ Al Kuruŋ diliŋde al wukkeŋ wor po diriŋ. Go diriŋ gobe kame Yesu Kristuyen mere gama irke darim beleŋ po mata buluŋtiŋ halde wukkeŋ diriŋe goke teŋ gogo basaŋa dirde wukkeŋ diriŋ.

Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ bunineŋ dirde igiŋ igiŋ dirde bitiŋ yisikamke igiŋ heŋ heŋ gobe deŋ hitte kuruŋ wor po hiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime.

Al Kuruŋya hugineŋ heŋ heŋ mata niŋ doyaŋ heŋ hityen

³⁻⁴ Be, Al Kuruŋbe bunineŋ wor po dirdeb neŋ gayen yingeŋ diliŋde al gergeŋ diriŋ. Gwahade geb Yesu Kristu kamtiŋde mat huwariŋ go nurdeb neŋ wor kame gwahade titek yeŋ doyaŋ heŋ hityen gobe hubu ma hiyyeŋ. Irde kame Al Kuruŋyeŋ det kuruŋ gote miŋ mar hetek hite. Be, Al Kuruŋyeŋ det kame nende henayiŋ gobe epte ma buluŋ henayiŋ, bida ma henayiŋ, irde hubu ma henayiŋ. Det gobe kame neŋ duney yeŋ Al Kuruŋ beleŋ gasuŋmiŋde yerde doyaŋ yirde hi. Goke Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristuyen Naniŋ Al Kuruŋbe turuŋ wor po irde hitek. ⁵ Deŋbe yeŋ ge dufaytiŋ saŋiŋ iramiŋ geb, al buluŋ beleŋ buluŋ dird dird beleŋ goyen Al Kuruŋ beleŋ tareŋmiŋde pet teŋ hi. Irde dumulgaŋ tiyeŋ yeŋ nurde hi. Dumulgaŋ tiyeŋ yeŋ nurde hiyeŋ gobe nalu funaŋde gab kawan po forok yiyyeŋ.

⁶ Niŋgeb goke teŋbe amaŋeŋ wor po nurde haŋ. Gayenterbe kanduk kurayen kurayen yeneŋ haŋ gega, goke ma nurde amaŋ heŋ haŋ. Goyenpoga kanduk gobe ulyaŋde ma hinayiŋ. ⁷ Kanduk gobe deŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ irtiŋ goyen fudinde wor po ma dahade goyen kawan heŋ heŋ niŋ forok yeŋ haŋyeŋ. Be, gol hora fudinde wor po teŋ teŋ niŋbe kakde kunga teŋ haŋyeŋ. Gega gol fudinde wor po go manaŋ kamebe hubu hiyyeŋ geb, Al Kuruŋ diliŋde det kuruŋ moŋ. Goyenpoga Yesu niŋ dufaytiŋ saŋiŋ ird ird gobe kanduk yeneŋ gab tareŋ hiyyeŋbe Al Kuruŋ diliŋde det kuruŋ wor po, gol fudinde gote folek. Niŋgeb dufaytiŋ tareŋ goyen igiŋ wor po ird ird niŋbe ulitiŋde kanduk kurayen kurayen gogo forok yeŋ haŋyeŋ. Irkeb gwahade heŋ kuŋ kuŋ kame Yesu Kristuyen alya bereya megen haŋ mar kuruŋ gayen hitte forok yeŋ yeŋ nalureb turuŋ dirde deŋtiŋ turuŋ yaŋ dirde isoka diriŋe. ⁸ Deŋbe Yesu ma kenamiŋ gega, yeŋ ge amaŋeŋ wor po nurd uneŋ haŋyeŋ. Gayenter wor go ma keneŋ haŋ gega, yeŋ ge dufaytiŋ saŋiŋ irdeb goke amaŋeŋ wor po nurde haŋ. Amaŋeŋ nurde haŋ gobe kuruŋ wor po geb, epte ma gwahade kura yeŋ tagalnayiŋ. ⁹ Gobe dufaytiŋ yeŋ ge tareŋ irtiŋ gote muruŋgem tetek yeŋ nurdeb gogo amaŋ wor po heŋ haŋ. Dufaytiŋ yeŋ ge tareŋ irtiŋ gote muruŋgembe Al Kuruŋ beleŋ dumulgaŋ tiyyeŋ gogo.

¹⁰ Be, Al Kuruŋ beleŋ alya bereya yumulgaŋ teŋ teŋ gobe daha mat kura forok yiyyeŋ yeŋ mere basaŋ marmiŋ porofet beleŋ goke ug po dufay heŋ sari kerde hinhan. Mel gobe Al Kuruŋ beleŋ bunineŋ dirde igiŋ igiŋ dird dird goyen deŋ hitte forok yeŋ yeŋ goke tagalde hinhan. Irkeb waŋ waŋ nende nalure gago forok yiriŋ. ¹¹ Irde Yesu Kristu kanduk bana heŋ gab deŋem turuŋ yaŋ hiyyeŋ goyen Yesu Kristuyen Holi Spirit beleŋ mel go bana heŋ momoŋ yirde hinhin geb, mata gobe daha naŋa forok yiyyeŋ irde daha mat forok yiyyeŋ yeŋ naŋkeneŋ hinhan. ¹² Mel gobe mata goyen goke tagalde hinhan gega, mata gobe yeŋ hinhan goyenter forok yeŋ yeŋ ge moŋ, kame kame deŋ hitte forok yiyyeŋ yeŋ Al Kuruŋ beleŋ yiniŋ. Niŋgeb go mata gobe gayenter Yesu niŋ yitiŋ

* 1:1: Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kuruŋ goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki iney haŋyeŋ.

mere igiñ goyen tagal tagal mar beleñ Holi Spirit Al Kurun hitte mat watin gote sanjnde saba dirde hike nurde hanjen go goyen. Al Kurunjen miyon wor mata kurun goyen daha mat forok yiyyen goyen kentewon yen nurde han.

Al Kurun diliñde wukkek hinayin yen hoy diryin

¹³ Niñgeb mata igiñ ten ten ge hugiñen dufaytin gitik irde ep irde ga hinayin. Irde uliñde po aman hetek dufay fole irde hinayin. Irde kame Yesu Kristu wayyen goyenter buninen dirde igiñ igiñ diryen goyen goke po doyan hen hinayin. ¹⁴ Denbe Al Kurunjen dirnen wen hitin han geb, meremin gama irtek po han. Niñgeb bikken Yesu ma nurd unen hinanya dufay bulun bitin bana forok yeke go po gama irde hinhan mata goyen yubul po tinayin. ¹⁵ Irde den hoy diryin al gobe wukkek wor po geb, mata ten hinayin kurun gobe diliñde mata wukkek po ten hinayin. ¹⁶ Gobe Al Kurunjen asande, “Nebe wukkek hime geb, den wor wukkek hen hinayin,” yitin hi geb, gago mata wukkek ten hinayin diner hime.

¹⁷ Be, Adoninin Al Kurunbe al megen han kurun gare mata dahade titin goyen murungem wor gwahade po yunen hiyen. Al kurabe igiñ yirde, munan kurabe bulun yirde ma ten hiyen. Denbe Al Kurun gwahade goyen dolon irde mere irde han geb, megen garbe albak yara belnen po hite yen nurde henya Al Kurun palap irde kafura irde hen ga hinayin. ¹⁸ Asetin yago megen gar henya mata min minmon ten hinhan. Irde mata gobe basan basan wan wan den wor goyen po ten hinhan. Goyenbe bana gon mat dad sina diryin albe Al Kurun yen nurde han geb, gago palap irde kafura irdeya ga hinayin diner hime. Fudinde, denbe hen henin min minmonde mat dumulgan tiyyin al Al Kurunbe gol horaya silwa horaya hugiñen hitek mon gote tarende ma dumulgan tiyyin. ¹⁹ Gwaha titnenbe Yesu Kristu Al Kurunjen sipsip al dirin dirnen uliñde merem mon irde mata bulun minmon gote darim wok irde kamiñ go hende huwarde dumulgan tiyyin. Niñgeb darimin wok irde kamiñ gobe det kurun wor po yen nurde hityen. ²⁰ Yesu Kristube nanqinya megenya ma forok yekeya bikken Al Kurun beleñ meten goke basina iryin. Goke tenbe nalu funan beleñ hen hi gayenter gayen den ge tenbe Yesu go ten kerke megen gar katen kawan forok yirin. ²¹ Niñgeb Yesu hitte matbe Al Kurun nin dufaytin tareñ irde han. Al Kurunbe Yesu kamiñde mat isan hirin irde denem turun yan iryin goyen fudinde yen nurde dufaytin sanin irde han. Denbe gwaha mat Al Kurun nin heken nurdeb kame yen beleñ igiñ igiñ diryen goke doyan hen han.

²² Be, denbe Al Kurunjen mere fudinde po gama irde dindiken Al Kurun diliñde wukkek irde hanjen geb, bitinde mat fudinde wor po kadtin ge amanen nurd yuntek han. Niñgeb bitinde mat wor po dindiken ulin kadam amanen nurd gunen ten hinayin. ²³ Gobe Al Kurunjen mere gwahader hitin hubu ma hiyyen gote tarende den goyen yingende diliñde sopte kawan hen al gergen hitin yara han geb, gago diner hime. Al Kurunjen mere gobe binde muyken yara, goyenpoga bida hen bulun hetek mon, hugiñen hitek gore den bana meten tikeb gogo Al Kurun diliñde al gergen hamin. ²⁴ Be, gwahade hamin goke Al Kurunjen asandebe gahade katin hi:

“Megen nin mar kurun gabe gunguwi algup nen hanjen yara.

Irde denem turun yan gobe det fugala wok yen katen hanjen go gwahade ten hanjen.

²⁵ Gega Doyan Al Kurunjen merebe hugiñen gwahader hiyen,” yitin hi. *Aisaia 40:6-8*

Be, Al Kurunjen mere gobe Yesu nin yitin mere igiñ nen beleñ den hitte tagalde hinhet go goyen.

2

¹ Niñgeb dufay bulun kurayen kurayenya usi mereya gobe tumnan yubul po tinayin. Mata igiñbe hende hendem po ma ten hinayin, kadtin igiñ mat hike yenenbe daniñ nen gwahade mon yen bearar ma ten hinayin. Irde mere bulun mat kurayen kurayen ma ten hinayin. ² Dirin besare nin beleñ mamu nin nurde hanjen gwahade goyen po, hugiñen Al Kurunjen mere nurtek po dirde hiyen. Gogab mata gwahade tenbe tareñ hen Al Kurun beleñ dumulgan titin bana gon po henbe Yesu gama ird ird matare parguwak yara

henayin. ³ Deñbe Doyan Al Kurunbe igin wor po goyen dindiken keneñ bebak titin hañ geb, mata gwahade teñ hinayin.

Yesube hugineñ heñ heñ Hora

⁴ Be, Yesu Kristube gwahader hitin Hora geb, dufaymin hoyan hoyan ma irde hugineñ sanin dirde hiyen. Yenbe al beleñ igin ma nurd unenbe pel iramin gega, Al Kurun beleñ teñbe meten igin wor po unyin. Deñ wor yen hitte wanbe ⁵ yen yara hugineñ hitek hora hitinyen hañ. Irkeb Holi Spirityen tareñde Al Kurun beleñ gabu dirde yingen hitek ya irde hi. Irdeb Al Kurun dolon ird ird mata doyan mar wukke wor po dirkeb Holi Spirityen tareñde dindiken Al Kurun galak irke aman hetek det yara heñ galak irkeb Al Kurun beleñ amanen nurde hi. Gwaha teñ hanjen gobe Yesu Kristu beleñ faran durde hikeb gwaha teñ hanjen. ⁶ Goke teñbe Al Kurunyen asannde gahade katin hi:

“Ga nurnan.

Ne beleñ Saion* bana gon hora kura kereñ.

Hora gobe tola kahalte nin yara, bikken basaña irde delner igin wor po irmirin.

Ningeb al kura yen ge heken nuryenbe epte ma memya hetek hinayin,” yitin hi. *Aisaia*

28:16; Efesus 2:20

⁷ Ningeb deñ hora goke dufaytin sanin irtin marbe hora goyen igin wor po yen keneñ hañ. Goyenpoga yen ge dufaymin tareñ ma irde hañ marbe igin yen ma keneñ hañ. Goke Al Kurunyen asannde gahade katin hi:

“Ya yird yird mar beleñ igin mon yen nurde pel iramin hora goyen al hoyan beleñ teñ go hende ya tareñ wor po iryin,” yitin hi. *Tikin 118:22*

⁸ Irde,

“Hora kura al beleñ kukuhuk yurde yakten gasa yiryen.

Hora kurun kura gore yirke al yakten gasa yiryen,” yitin hi.

Aisaia 8:14-15

Ningeb yitin gwahade po mel gobe Yesuyen mere ma gama irdeb gogo yakten gasa yirde hiyen. Mel go gwaha teñ hanjen gobe Al Kurun beleñ gwahade po teñ hinayin yen bikken dufay kiryin goyen po gama irde hanjen.

⁹ Goyenpoga deñbe Al Kurun beleñ basaña diryin. Doyan Al Kurunyen mere po gama irde Al Kurun dolon ird ird mata doyan mar pris deñem yan wor po hitin hañ. Irde Al Kurun dilinde wukke hitin hañ. Gobe Al Kurun beleñ mata bulunyen kidoma bana mat hoy dirde dadeb matamin huli yara wukke wor po goyen bana diryin mata turun yan goke tagalnayin yenbe gogo basaña diryin. ¹⁰ Bikkenbe deñ goyen yende alya bereya ma hinhan. Gega gayenterbe yende alya bereya hitin hañ. Bikkenbe Al Kurunyen bunineñ dufay bana ma hinhan gega, gayenterbe Al Kurunyen bunineñ dufay bana hañ.

¹¹ Be, kadne yago, deñbe megen garbe al min hoyan nana hoyande mat watin yara hañ. Ningeb gago sanin po mere dirde hime: mata bulun titek dufay bulunbe mata igin titek dufaytin goya hugineñ arde haryen geb, dufay bulun gobe pel po irde hinayin. ¹² Irde deñ hañ nana bana gon Al Kurun ma nurde unen hañ mar dilinde mata igin po teñ hinayin. Gogab matatin igin goyen yenenbe kun kun kame nalu funande Al Kurun wakeb deñ ge teñ Al Kurun deñem turun yan irnayin. Han kapyabe matatin goke kenkela bebak ma teñbe, “Mata bulun teñ hañ,” dineñ merem yan dirde hinayin gega, kamebe bebak tinayin.

Yesuyen alya bereyat mata igin

¹³ Be, Doyan Al Kuruntin ge teñbe hañ bana gon nin doyan mar yirtin kurun gote mere nurde hinayin. Irde nana kurun doyan irde hiyen al deñem yan wor po gote mere nurde hinayin. ¹⁴ Irde gote meten mar deñem yan gote mere wor nurde gama irde hinayin. Go mar gobe mata bulun teñ hañ mar gote murungem bulun yunen hinayin, irde mata igin teñ hinayin marbe igin igin yirde hinayin yen doyan almin beleñ hulan yiryin geb, meremin nurde hinayin. ¹⁵ Al Kurunyen dufaybe al kura dufaymin kukuwamnen mar beleñ matatin igin goyen yenenbe kenkela ma nurde mali mere teñ hanjen mata goyen

* 2:6: Deñem kurabe Yerusalem taun.

bada po henayin yey nurde hi geb, gago doyan martinde mere nurde hinayin diney hime. ¹⁶ Denbe Al Kurunyen dirnen wey geb, dufaytinde dahade kura nurdeb igin ala ten hinayin. Gega, "Nenbe igin ala titek," yey nurdeb mata bulun wor igin ala titek yey ma nurde hinayin. Gwaha titnenbe Al Kurunyen yufukde po hej meremin po gama irde hanjen mar henayin. ¹⁷ Irde al hoyan tumnan palap yirde hinayin. Kadtin Yesuyen alya bereya nin amanen nurd yunen hinayin. Al Kurun palap irde kafura irde hinayin. Irde nana kurun gate doyan al, gabmanyen doyan al kurun palap irde hinayin.

¹⁸ Be, den meter marbe doyan martin yufuk bana hej palap yirde hinayin. Doyan martin kurabe igin igin dirde den ge nurde hanjen, munan kurabe bulun bulun dirde hanjen goyenbe tumnande palap yirde hinayin. ¹⁹ Fudinde, den beley Al Kurun nin dufay hej mata ten hike goke doyan martin beley bulun bulun dirke kanduk bana hinayinbe den beley tetek kanduk mon gega, kanduk go ten hinayin geb, Al Kurun beley goke guram dirde tarey diryen. ²⁰ Gega mata bulun ten hike goke bulun bulun dirke kanduk bana hinayinbe Al Kurun beley igin gote murungem dunyen? Hubu wor po! Gobe kanduk bana hitek po hinayin. Goyenpoga mata huwak ten henya kanduk yenen hinayin gega, mukku ma ten goya goya tarey hej hinayinbe Al Kurun beley goke ten guram dirde sanen diryen.

²¹ Be, Yesu Kristu wor den ge ten ulin misin katyin goyen den wor matamin gama irde igin kanduk bana hinayin yenbe gogo mata goyen dikala diryin. Ningeb den goyen mata igin ten henya kanduk bana hej hej gobe Al Kurun beley goke hoy diryin geb, gogo kanduk bana hanjen.

²² Fudinde, yenbe mata bulun kura ma titin,

irde mohonde mat usi ma ten hinhin.

Aisaia 53:9

²³ Yesu Kristu bulun bulun iramin mar beley nanyan bulun wor po iramin gega, wol ma hirin. Irde bulun bulun irke kanduk kinyin gega, kame wol hej bulun gwaha gwaha direy ma yinyin. Gwaha titnenbe mata iginya bulunya huwak mat yinen yinen al Al Kurun hainde po kandukmin goyen kiryin. ²⁴ Yenbe nende mata bulun halde pasi ire yenbe yingen ulinde mata bulun goyen yadeb kuruse hende kamyin. Go tiyyin gobe nen gayen mata bulun goyen yubul po ten mata huwak po ten hinayin yenbe gogo tiyyin. Denbe ulinde dagim yan irtinde gor matbe sope dirke igin haminyen han. ²⁵ Fudinde, bikken denbe sipsip kura doyan al minmon, gor kura kun hite yey ma nurde kun hitin yara kukuwamen hinhan. Gega gayenterbe Sipsip Doyan Altin hitte mulgan hitinyen han. Den goyen kenkela doyan dird dird albe yey gogo po.

3

Ire unya igin hej hej mata

¹ Be, Yesu Kristu beley mata tiyyin gwahade po, den bere almetin minyanbe almetin yagot yufukde po hinayin. Gogab bere kura un goyen Al Kurunyen mere ma nurtin gorb bere gote mata igin go kenenbe Al Kurun hitte wayyen. ² Den bere beley mata wukkek ten palap yirtek mata po ten hinayinbe almetin yagob matatin go yenenbe Al Kurun hitte wanayin. ³ Den goyen ultin umna sijare nin ten hinayin gore ma bulaknen diryen. Tonantun umna yirde kalyaya kalyuya damum hende wor po gore umna ten amil manan damum hende wor po hor yirde hinayin gore epte ma bulaknen dirnayin. ⁴ Gwahade yarab bulak matatinbe bitin bana mat forok yiyyen. Gobe bitin kamke bekende mere ten, balmi hej hej mata go goyen. Mata gwahade gobe hubu ma henayin, irde Al Kurun beley det kurun wor po yey yenen hiyen. ⁵ Bikken bere kura Al Kurun dilinde wukkek hinhan berebe Al Kurun beley igin igin yirtek goke doyan henya Al Kurun dilinde mata igin hoyan yenenmin igin mun goyen ten hinhan. Bere buda gobe un yagot yufukde po hej meremin gama irde hinhan. ⁶ Bere gobe Abraham berem Sara mata ten hinhin gwahade ten hinhan. Sarabe un Abrahamyen mere gama irde un goyen doyan alne inen hinhin. Ningeb den beley mata huwak po ten kanduk kenen kenen nin kafura ma hej hinayinbe denbe Sara wirin yago hej hinayin.

⁷ Be, deŋ al bertinŋ yaŋ wor gwahade goyen po, bertinŋ yagoya heŋ heŋ belheŋ iginbe gogo yeŋ nurdeya ga hinayinŋ. Irde bertinŋ yagobe tareŋ wor po moŋ yeŋ nurdeya ga doyaŋ yirde hinayinŋ. Al Kurunbe deŋ alya bertinŋya tumnaŋ buninŋ dirde igin igin dirde yeŋya huginŋ heŋ heŋ goyen damum moŋ dulinŋ duntek haŋ geb, bertinŋ yago palap yirde hinayinŋ. Moŋgo bertinŋ yagoya igin ma hinayinbe Al Kurunya mere teŋ teŋ matatinŋ goyen pet teŋ dunenŋ hiyenŋ.

Al hoyanŋ igin igin yirde hinayinŋ

⁸ Be, mere dirhem kurunŋ gate minbe gahade: deŋbe dindikenŋ ulinŋ awalikde hinayinŋ, kadam buninŋ gird teŋ hinayinŋ. Irde deŋ haŋ bana goyen kamay itinyat mata teŋ kadam amanŋ nurd gunenŋ teŋ hinayinŋ. Irde kadam igin igin gird teŋbe neŋ harhet harhet mata ma teŋ hinayinŋ. ⁹ Irde al kura bulunŋ dirke goyen wol heŋ bulunŋ yird yird ninŋ ma nurde hinayinŋ. Nanyaŋ dirke wolminŋ nanyaŋ ma yirde hinayinŋ. Gwaha titheŋbe Al Kurunyen tareŋde guram yirde saŋinŋ yirde hinayinŋ. Deŋbe Al Kurun beŋ gwaha teŋ hinayinŋ yeŋ hoy diryinŋ geb, gwaha teŋ hinayinŋ. Gogab kame Al Kurun beŋ guram dirde tareŋ diryenŋ. ¹⁰ Goke teŋbe Al Kurunyen asaŋde gahade katinŋ hi:

“Al kura keperd keperdne igin hewonŋ, irde heŋ heŋ nalune wor igin ala po himewonŋ yeŋ nurde hi kenem mere bulunŋ ma teŋ hiyenŋ.

Irde usi mere ma teŋ hiyenŋ.

¹¹ Yeŋbe mata bulunŋ yubul teŋbe mata igin po teŋ hiyenŋ.

Irde binŋ kamke al hoyanya awalikde heŋ heŋ belheŋ ninŋ nankenenŋ mata goyen teŋ teŋ ninŋ kurut wor po yeŋ hiyenŋ.

¹² Gobe Doyaŋ Al Kurun beŋ al huwak po doyaŋ yirde hiyenŋ,

irde gusunŋminŋ palŋa irde wol heŋ hiyen geb, gago dinenŋ hime.

Gega Doyaŋ Al Kurunbe mata bulunŋ teŋ haŋ mar goyen asogo yirde hiyenŋ,” yitinŋ hi. *Tikinŋ 34:12-16*

¹³ Be, deŋ beŋ mata igin teŋ teŋ ninŋ kurut yeŋ hinayinbe ganunŋ al beŋ bulunŋ diryenŋ? Hubu wor po! ¹⁴ Goyenbe deŋ beŋ mata huwak teŋ hike al kura beŋ bulunŋ dirnayinŋ gobe Al Kurun beŋ guram dirde tareŋ dird dird ninŋgeb, gogo forok yihi yeŋ nurde hinayinŋ. Ninŋgeb al beŋ bulunŋ dird dird ninŋ kafura ma heŋ hinayinŋ, irde kandukneŋ ma nurde hinayinŋ. ¹⁵ Irde bitinŋde mat wor po Yesu Kristube Doyaŋ Al Kurun yeŋ palap irde hinayinŋ. Irde kame Al Kurun beŋ igin diryenŋ goke deŋ beŋ doyaŋ heŋ hanŋen goyen goke al beŋ daniŋ gwaha teŋ haŋ dinenŋ gusunŋ dirkeb minŋ momonŋ yird yird ninŋ huginŋ gitik teŋ ga hinayinŋ. Irde wol heŋ momonŋ yirde heŋyabe bekenŋde igin mat mere yirde palap dirtek mata mat mere yirde hinayinŋ. ¹⁶ Irde Al Kurun dilinŋde bitinŋ wukkek wor po irde hinayinŋ. Gogab Yesu Kristuya heŋ metenŋ igin teŋ hinayinŋ goke bulunŋ mat tagal dunenŋ hinayinŋ mar beŋ matatinŋ yenenbe mere bulunŋ mat dirde hinayinŋ goke memya henayinŋ. ¹⁷ Ninŋgeb mata igin teŋ kanduk yenenŋ hinayinŋ gobe Al Kurunyen dufay kenem igin. Gega mata bulunŋ teŋ gote kanduk bana hinayinŋ gobe igin moŋ. ¹⁸ Gobe Yesu Kristu wor mata bulunŋninŋ ge teŋ wawunŋ unkenŋde po kamyinŋ geb gago dinenŋ hime. Yeŋ al huwak beŋ neŋ al huwak moŋ gayen gake teŋ kamyinŋ gobe deŋ goyen Al Kurun hitte dukenŋ yeŋbe gogo kamyinŋ. Yeŋbe mayke kamyinŋ gega, tonenbe ma kamyinŋ. ¹⁹ Irdeb al kamtinŋ toneŋ koya bana hanŋen gasunŋde gor kunŋ Al Kurunyen mere tagalinŋ. ²⁰ Al kamtinŋ toneŋ koya bana haŋ gobe bikkenŋ wor po Noa hinhin goyenter hinhan mar gote toneŋ. Mel gobe mata bulunŋ yubul teŋ teŋ ge Al Kurun beŋ ulyanŋde po doyaŋ heŋya pinenŋ ma nurde hinhin. Noa beŋ hakwa kurunŋ irde hikeya doyaŋ heŋ hinhin gega, mel gobe mereminŋ gama ma irde hinhan. Ninŋgeb hakwa go pasi irkeb megenŋ ga fe ala kurunŋ heke al tumnaŋ kamaminŋ. Goyenbe fe go hende hakwa bana hinhan albe 8 go muŋ po gab ma kamaminŋ. ²¹ Be, fe ala hirinŋ gobe gayenter fe baptais teŋ hanŋen gote tunanŋenŋ. Ninŋgeb fe baptais taminŋde gor matbe dumulganŋ tiyyinŋen haŋ. Baptais taminŋ gobe dulinŋ ultinŋ sope ird ird ninŋ ma taminŋ. Go taminŋ gobe Al Kurun dilinŋde binininŋde wukkek po hitek yeŋ Al Kurun hitte binŋa tiyaminbe gogo. Ninŋgeb bitinŋde wukkek po hinayinŋ yeŋbe gogo Al Kurun beŋ Yesu Kristu kamyinŋde mat isanŋ hirinŋ. ²² Yesu Kristu

gobe kamyin de mat huwarde Al Kurunyen gasun de hurkuri. Irde al denjem yan wor po hej Al Kurun hani yase belej mat hi. Irkeb Al Kurunyen miyonya det banare ninja kawan ninja sanj miyan kurayen kurayen goyen yende yufukde po hanj.

4

Mata bulunbe yubul po titek

¹ Ningeb Yesu Kristu belej ulin misin katej kanduk kinyin gwahade po, den manaj tarej po hej matamin gama irtek dufay goyen kerde hinayin. Gobe al kura ulin misin katyenbe mata bulun titek dufay ma forok yiyyen geb gago dinen hime. ² Ningeb gayenter mat megen gar henyabe Al Kurunyen dufay po gama irde hinayin. Megen nin dufay bulun gama ma irde hinayin. ³ Denbe bikken Al Kurun ma nurd unen hitin mar belej ten hanjen mata goyen ulyande po ten hinhan. Denbe mata gahade ten hinhan: lelep mata, ultin de hapek yan nurtek mata, kukuwa fe nen nen nin gabu hej hej mata, irde bana gon fe nene kukuwa hej mata bulun mali mali ten ten mata, irde ungura doloj yird yird mata mormok goyen ten hinhan. ⁴ Gega gayenterbe mel gore ten han mata goyen gama ma irde hike denenbe hurkun kat ten kukuwamen nurde hanjen. Irdeb goke igin ma nurde ultin de mere bulun kurayen kurayen dirde hanjen. ⁵ Goyenpoga kame mel gobe al dilin gergen hitinya kamtinya gote matamin iginya bulunya yinyen al Al Kurun dilin de huwarde gwaha gwaha ten hityen yen tagalnayin. ⁶ Goke tenbe Yesu nin yitin mere igin gobe al kamtin goyen kamdem monde momon yirke nuramin. Gogab mata bulun bikken titin goke ten ulindebe kamnayin gega, Al Kurunbe hi gwahade goyen po tonenbe yenya huginen hinayin.

Holi Spirityen tarej forok yen yen matabe kenkela ten hinayin

⁷ Be, det kurun gayen hubu hej hej nalube binde hej hi. Ningeb kenkela dufay henbe ultin de po aman hetek dufay goyen fole irde hinayin. Gogab igin Al Kurun mere irde hinayin. ⁸ Irde mata ten hinayin kurun gote folek wor pobe kadtin ge amanen nurd nurd mata gogo geb, mata goyen ten hinayin. Kadtin ge amanen nurd yunen hinayinbe Al Kurun belej mata buluntin budam goyen igin halde dunyen. ⁹ Irde al den hitte wanayin mar goke bulunen ma nurde yunenbe gargar yirde hinayin. ¹⁰ Irde al hoyan faran yurd yurd nin ten Holi Spirityen sanj kawan forok yen yen mata Al Kurun belej murungem mon dulin duntin goyen kenkela tanarde meten ten hinayin. Irdeb Al Kurun belej buninen dirde igin igin dirde Holi Spirityen tarej forok yen yen mata kurayen kurayen goyen bitin de mat fudinde wor po yanarde kenkela meten ten hinayin. ¹¹ Ningeb al kura saba tagal tagal tarej titin kenem al gobe Al Kurunyen mere kenkela po tagalde hiyen. Irde al kura al hoyan faran yurd yurd sanj titin kenem al gobe Al Kurun belej unyen tarej gore po faran yurde hiyen. Gogab mata ten hinayin kurun gobe Yesu Kristu hitte mat Al Kurun denjem turun yan hiyyen. Fudinde, yen po ga huginen denjem turun yan hiyyen, irde tarejminbe gwahader hiyen. Fudinde wor po.

Yesuyen alya bereya henbe kanduk bana hinayin

¹² Be, kadne yago, den hitte kanduk kurun forok yeke ultin misin katej han goyen goke hurkun kat ma tinayin. "Kanduk gabe nen hitte forok yetek mon goyen forok yen han," yen goke kukuwamen ma nurde hinayin. ¹³ Gwaha titnenbe Yesu Kristu belej kanduk kinyin goyen nen wor kenen hite yen nurdeb goke aman hej hinayin. Gogab sanjmin turun yan wor po goyen kawan forok yiyyen nalureb den wor amanen wor po nurnayin. ¹⁴ Yesu Kristu nurd unen han goke ten al belej nanyan dirkeb goke aman hej hinayin. Al Kurunyen Holi Spirit tarejmin turun yan wor po gore den kanduk kenen han mar hitte hi geb, aman hej hinayin. ¹⁵ Muna al gasa yirke kamde, kawe ten, mata bulun hoyan kura ten, irde al hoyande meten bulun yirde gote kanduk yennayinbe igin mon geb, kenkela hej ga hinayin. ¹⁶ Goyenpoga Yesu Kristu gama irde henya kanduk yenen hinayinbe goke memya ma hej hinayin. Gwaha titnenbe Yesuyen alya bereya hamin goke ten Al Kurun turun irde hinayin. ¹⁷ Gobe Al Kurun belej alyen mata gote murungem

yunej yunej goyen dirneĵ weĵ hitte wa forok irtek nalu hihi geb gago dineĵ hime. Niĵgeb Al Kurunĵ beleĵ dirneĵ weĵde mata gwahade gwahade yineĵ gote murunĵgem yunyeĵbe Al Kurunĵyen mere Yesu niĵ yitiĵ goyen ma gama irde haĵ marte matamiĵ gote murunĵgembe dahade yunyeĵ? Bulunĵ wor po yunyeĵ! ¹⁸ Niĵgeb goke teĵbe Al Kurunĵyen asaĵde gahade katiĵ hi:

“Al huwak yineĵ haĵ mar wor Al Kurunĵyen bearar goyen fole ird irdbe meteĵeĵ.

Munaĵ Al Kurunĵ niĵ ma nurde mata bulunĵ teĵ haĵ marbe daha wor wor tinayiĵ? Bulunĵ wor po geb,” yitiĵ. *Mata Igij 11:31*

¹⁹ Niĵgeb Al Kurunĵyen dufay gama irde kanduk bana haĵ marbe heĵ heĵmiĵ kurunĵ goyen meĵeĵya naĵkiĵya irde det kurunĵ gayen yiryiĵ al Al Kurunĵyen haniĵde po yerde mata igiĵ po teĵ hinayiĵ. Al Kurunĵbe biĵa tiyyiĵ goyen po gama irde faraĵ durde hiyen.

5

Al salanĵeĵya foĵeĵyat mata

¹ Be, nebe Yesu Kristu uliĵ misiĵ katiĵ goyen delner kinmiriĵ. Irde kame sopte tareĵmiĵ turunĵ yaĵ goya wayyeĵ nalureb ne wor saĵiĵmiĵ turunĵ yaĵ go bana heĵ. Ne wor deĵ Yesuyen alya bereyat doyaĵ mar parguwak gwahade goyen po geb, Yesuyen alya bereyat doyaĵ mar parguwak gote mata niĵ dineĵ tihim. ² Be, Yesuyen alya bereya Al Kurunĵyen sipsip deĵ yufuktiĵ bana haĵ goyen keĵkela doyaĵ yirde hinayiĵ. Mel goyen doyaĵ marte matare faraĵ yurde hinayiĵ. Gwaha teĵ heĵyabe piĵeĵ hende ma meteĵ teĵ hinayiĵ. Wilakĵeĵ nurdeya faraĵ yurde hinayiĵ. Go teĵ hinayiĵ gobe Al kurunĵ beleĵ gwaha teĵ hiwoĵ yeĵ nurde hi matabe gogo. Irde meteĵ go teĵ heĵyabe hora teĵ teĵ niĵ ma nurdeb duliĵ faraĵ po yurtek yeĵ nurdeya ga meteĵ teĵ hinayiĵ. ³ Irde deĵ yufuktiĵ bana haĵ mar goyen meĵen niĵ doyaĵ mar beleĵ kanduk kurunĵ al yuneĵ haĵyen gwahade ma yirde hinayiĵ. Gwaha yirtiĵeĵbe Al Kurunĵyen sipsip gore deney gama dirtek mata igiĵ po teĵ hinayiĵ. ⁴ Irkeb kame sipsip doyaĵ marte kurunĵmiĵ Yesu Kristu waĵbe meteĵtiĵ gote murunĵgem tareĵmiĵ turunĵ yaĵ wor po goyen dunyeĵ. Murunĵgem gobe go ma hubu hiyyeĵ, gwahader hiyeĵ.

⁵ Be, gwahade goyen po deĵ al foĵeĵbe al parguwak deĵ folek gote mere nurde hinayiĵ. Irde deĵ tumĵaĵ neĵ nurhet nurhet mata ma teĵ kadam palap girde teĵ hinayiĵ. Gokeb Al Kurunĵyen asaĵde gahade katiĵ hi:

“Al Kurunĵbe al kura yiĵgeĵ ge turunĵ turunĵ teĵ haĵ mar goyen asogo yirde hiyen.

Gega gwaha ma teĵ haĵ marbe bunineĵ yirde igiĵ igiĵ yirde hiyen,” yitiĵ. *Mata Igij 3:34*

⁶ Niĵgeb Al Kurunĵ beleĵ tareĵmiĵde doyaĵ dirde hikeya neĵ nurhet nurhet ma teĵ hinayiĵ. Mata gwahade ma teĵ hinayiĵbe kame nalu kura forok yekeb deĵtiĵ isaĵ hiyyeĵ. ⁷ Irde yeĵbe keĵkela doyaĵ dirde hi geb, kanduktiĵ kurunĵ gobe yeĵ haniĵde po yerde hinayiĵ.

⁸ Be, laion beleĵ det yiseĵ nen nen niĵ naĵkeneĵ kuĵ hiyen gwahade goyen po, asogotiĵ Satan beleĵ bulunĵ dird dird beleĵ niĵ hugineĵ naĵkeneĵ hiyen. Niĵgeb ulitiĵde po amaĵ hetek mata teĵ teĵ dufay fole irdeb keĵkela heĵ hinayiĵ. ⁹ Kadtiĵ hoyay Yesuyen alya bereya meĵen gar hike kwa kurunĵ goyen wor kanduk deĵ yeneĵ haĵyen gwahade goyen bana po haĵ geb, Yesu niĵ dufaytiĵ saĵiĵ irtiĵ go hende saĵiĵ po huwarde Unĵgura Satan goyen asogo irde takira teĵ hinayiĵ. ¹⁰ Irkeb deĵ goyen bunineĵ wor po dirde igiĵ igiĵ dirde hiyen al Al Kurunĵ yiĵgeĵ kanduk bana mat dade sope dirde tareĵ dirkeb saĵiĵ henayiĵ. Al Kurunĵbe Yesu Kristu niĵ teĵbe tareĵmiĵ turunĵ yaĵ gwahader hitiĵ bana goĵ hinayiĵ yeĵ hoy diriĵiĵ. Goyenbe araĵ ma dade saĵiĵ diriĵeĵ. Deĵ goyen kanduk bana muĵ kura hike gab gwaha diriĵeĵ. ¹¹ Niĵgeb tareĵmiĵbe hugineĵ hugineĵ hiwoĵ yeĵ nurde hime. Fudinde wor po.

Mere funaĵ

¹² Be, Sailas beleĵ faraĵ nurke asaĵ dolfon muĵ po gago kayhem. Yeĵbe kolne yara wor po, biĵde mat fudinde Al Kurunĵ niĵ meteĵ teĵ hiyen. Be, asaĵ ga kayhem gabe tareĵ dire

yeŋ gago kayhem. Irde asaŋ kaŋ hime gabe Al Kurun beŋ fudinde buninŋ dirde igin igin dirde hi geb, goyen bebak dire yeŋbe gago kaŋ hime. Niŋgeb mere dirhem gayen hende saŋin po huwarde hinayin.

¹³ Be, Yesuyen alya bereya Babilon* taunde gar haŋ mar beŋ deŋ ge dufay heŋ haŋ goyen momoŋ yirayin ninkeb gago momoŋ dirde hime. Al Kurun beŋ deŋ basiŋa diryin gwahade po, mel gayen wor basiŋa yiryin. Be, Al Kurun dilinde urne hitin al, Mak wor deŋ ge dufay heŋ hi geb, gago momoŋ dirde hime.

¹⁴ Be, deŋ haŋ bana goyen dindikeŋ ulin kadam gargar gird teŋ hinayin. Go mata gobe Al Kurun dilinde wukkeŋ wor po.

Be, deŋ Yesu Kristuya haŋ marbe tumŋaŋ bitin kamke igin po hiwoŋ yeŋ nurde hime. Gogo po.

---

* 5:13: Babilon taun gobe Rom taun nin yitin.

2 Pita Pita beleñ asañ tebañ kayyinj

¹ Be, nebe Saimon Pita, Yesu Kristuyen meten al, irde mere basañ almiñ. Ne beleñ den Yesu Kristu niñ dufaytiñ tareñ irtiñ mar hitte asañ gago kañ hime. Yesu Kristu niñ dufaytiñ tareñ irtiñ hañ gobe Al Kurun diliñde igiñ wor po, neñ wor gwahade po titiriñ. Dufaytiñ yeñ ge sañiñ iramiñ gobe Al Kurunniñya Dumulgañ teñ teñ Al Yesu Kristuya beleñ al huwak yird yird tareñde gogo tiyamiñ.

² Be, Al Kurunya Doyañ Al Kurunniñ Yesuya nurd yunenñ awalikde hikeb yeñ beleñ bunineñ dirde igiñ igiñ dirde bitiñ yisikamke igiñ wor po hiwoñ yeñ gusuñañ yirde hime.

Al Kurun beleñ hoy diriñ go po gama irde hinayiñ

³ Be, Al Kurunbe tareñmiñ kurun wor po geb, neñ gayen megen gar henya Al Kurun palap irtek mata teñ teñ niñ teñ sañiñmiñ kurun goyen dunyiñ. Tareñmiñ dunyiñ gobe neñ beleñ yeñ nurd unenñ awalikde hitekeb gogo dunyiñ. Yeñbe tareñmiñ turñuñ yañ wor po, irde al igiñ wor po geb gogo hoy diriñ. ⁴ Yeñbe gwaha matbe detmiñ kame duney yeñ bikkeñ biña tiyyiñ goyen dunyiñ. Gogab go hende tareñ henbe megen niñ dufay al bulun yirtek sañiñ bana mat busahardeb Al Kurunbe mata bulun miñmoñ wukkeñ wor po gwahade goyen po, neñ wor gwahade po hitek.

⁵ Niñgeb goke teñbe Al Kurun niñ dufaytiñ tareñ irde henya mata igiñ teñ hinayiñ. Irde mata igiñ teñ henya Al Kurun nurd unenñbe yeñya awalik hen hinayiñ. ⁶ Irde gwaha teñ henya ultinñde po amañ hetek dufay fole ird ird matatiñ tareñ irde hinayiñ. Irde gwaha teñ henya kanduk forok yeke mukku ma teñ goya goya sañiñ po meten teñ hinayiñ. Irde gwaha teñ henya Al Kurun palap irtek mata tareñ po teñ hinayiñ. ⁷ Irde Al Kurun palap irtek mata tareñ po teñ henya Yesu Kristu nurd unenñ kadtin hitiñ mar wor dadatiñya koltiñya igiñ igiñ yirtiñ yara yirde yeñ ge amañeñ nurd yunenñ hinayiñ. ⁸ Mata gwahade gobe den beleñ titek mata. Niñgeb mata gwahade goyen den hitte kurun po hiyeñbe mata gore farañ durkeb Doyañ Al Kurunniñ Yesu Kristu nurd unenñ yeñya awalikde hen hen goyen meteneñ ma diriñ, irde gote igineñ miñyañ henayiñ. ⁹ Goyenpoga al kura mata igiñ goyen ma teñ hañ mar gobe kamemiñ ge ma nurdeb gogo teñ hañ. Irde diliñ titmiñ yara Al Kurun mere bebañ ma teñbe mata bulunmiñ bikkeñ Al Kurun beleñ halde yunenñ pasi hiriñ goyen biñ sir yekeb gogo mata igiñ goyen ma teñ hañ.

¹⁰ Niñgeb, kadne yago, Al Kurun beleñ basiña dirde hoy diriñ goyen miñ miñmoñ hiyyeñkek geb, hoy dirtiñ bana keñkela hen hen niñ kurut wor po yeñ hinayiñ. Gwaha teñ hinayiñbe go ma katnayiñ. ¹¹ Irde Dumulgañ teñ teñ Al Yesu Kristu, Doyañ Al Kurunniñ beleñ alya bereyamiñ hugineñ doyañ yird yird bana goñ hurkukeb gargar wor po diriñ.

¹² Niñgeb mehenñde saba dirhem goyen hugineñ momoñ dirde himeke bitiñ bak yeñ hiyeñ. Denbe saba goyen nurde hañ, irde Al Kurun mere fudinñde den bana hi go hende sañiñ po huwarde hañ goyenbe, hugineñ bebañ dirde hen. ¹³ Nebe himeya gayen saba den beleñ nurde ep hitiñ goyen sopte dinmeke bitiñ bak yeñ hiyeñ go gab igiñ yeñ nurde hime. ¹⁴ Fudinñde, nebe hen ga ma kameñ goyen Doyañ Al Kurunniñ Yesu Kristu beleñ keñkelak po momoñ nirun geb gago dineñ hime. ¹⁵ Niñgeb ne kamde dubul tiyeñya goyenbe daha wor saba dirde hime kurun gayen bitiñ sir ma yeke hugineñ nurde hiwoñ yeñbe kurut wor po yeñ hen.

Yesu Kristuyen tareñ turñuñ yañ wor po kintiriñ

¹⁶ Be, neñ beleñ Doyañ Al Kurunniñ Yesu Kristuyen tareñmiñya mulgañ hen wañ wañya goyen goke momoñ dirtiriñyabe usi barañ kura al nurde fudinñde yeñ nurtek goyen ma momoñ dirtiriñ. Neñbe sañiñmiñ kurun goyen dilniñ bilmiñde wor po kintiriñ.

¹⁷ Al Kurunyen tarej turunjan yan wor pore mat al melak kura forok yenje gaha yirin: “Gabe Urne, bubulkunne wor po. Yej ge amanen nurde hime,” yirin. Be, Nani Al Kurun belej gwaha mat turun irde denjem isan hirinya goyenbe nenbe gor hinhet. ¹⁸ Nenbe Al Kurun belej mata go forok ire yej dugu wukke iryinde gor Yesu Kristuya tumnan hitekeya mere goyen nanjinde mat forok yeke nindiken wor po nurtirin.

¹⁹ Ningeb gor mat nenbe Al Kurunyen mere basan mar porofet belej tagalamin mere goyen fudinde wor po yej nurde hityen. Ningeb den wor meremin goyen tarej po tanarde hinayin. Meremin gobe hulsi belej kidoma bana melak hej agat urde hiyen go gwahade yara, saba daminbe fudinde goyen bebak dirde hiyen. Goyenbe nana fay urej tej hikeya bayfon wan hiyen go gwahade yara, kame Yesu Kristu wayyen goyenterbe den tumnan bitin bana mat Al Kurunbe al gwahade yej kenkela bebak tej wuk wor po yenayin. ²⁰ Goyenbe mere kurun wor po kura momon direj tihim. Mere gobe gahade: Al Kurunyen asanje mere basan marmen porofet belej mere tagalamin gobe mere porofet yingen de dufayde kayamin yej ma nurde hinayin. ²¹ Al Kurun belej porofetmin yinke tagalamin gobe alyen dufayde ma tagalamin. Gwaha titnenbe Al Kurun belej mere yunke gab Holu Spirityen sanjinde basan hej tagalamin.

2

Usi porofet

¹ Goyenpoga usi porofet goyen Israel mar bana hinhan. Ningeb gwahade goyen po, kame wor den han bana goyen usi saba mar kura forok yenayin yej nurde hime. Usi saba mar gobe al belej sabamin nurde gama yirke Al Kurun belej gwamun yurtek saba goyen balminde po saba dirde hinayin. Irde mata bulumin ge tej kamtek hinhan goyen Doyan Al Kurun tarejmin kurun wor po gore mel gote gasun tej darim wok irde kamde yumulgan tiyyin goyen wor fudinde yej ma nurde harhok unnayin. Mel gobe mata gwahade tejbe yingen Al Kurun belej aranej gwamun yurtek bana po kunayin. ² Irkeb al budam mel gote matamin memyak goyen gama irde hinayin. Irkeb al hoyan belej yenenbe mata fudinde tej tej belnen goyen sukal irde hinayin. ³ Usi saba mar gobe horaya denjem kurun hej henya nin po nurdeb den goyen meremin gama irwon yenje usi baran yingen forok yirde momon dirde hinayin. Goyenbe mel gote mata bulun goke bikken Al Kurun belej merem yan yirde gwamun yuren yej dufaymin kiryin gobe hubu ma hirin, hi geb.

⁴ Be, Al Kurunbe miyomin belej mata bulun tikeb yenen wasak ma tenbe yakira tej ulin misin kurun katej katej gasun bulun bana yimiyin. Irkeb kidoma kafuram bana gon po hej Al Kurun belej merem yan yiryen nalu goke po doyan hej han. ⁵ Be, bikken wor po Noa hinhin goyenter nin alya bereya belej Al Kurun palap irtek mata ma tej bulun tej hikeb yenen wasak ma tenbe fe ala kurun forok irde gwamun yurin. Gega mata huwak nin tagalde hinhin al Noaya dirinmin 7 goya po yawarkeb go ma kamamin. ⁶ Irde Al Kurunbe Sodomya Gomoraya taunde nin marte mata bulun goke merem yan yirde kak belej kunga yirke humga kun pasi hamin. Al Kurunbe yej palap irtek mata ma tej hinayin marbe bulun gwahade po yiren yej al yikala yirin. ⁷ Goyenbe Al Kurunyen saba walde hinhan mar goyen kahal bana henya go mar gote mata bulumin ge kanduknen nurde hinhin al kura Lotbe al huwak nin geb, Al Kurun belej taun go kunga tiye yenje Lot goyen tej sinja iryin. ⁸ Al huwak Lot gobe Al Kurunyen saba walde hinhan mar kahal bana hej matamin go yenen huginen dufayminde kanduknen wor po nurde hinhin.

⁹ Be, gwahade goyen po, Doyan Al Kurunbe yej palap irtek mata tej han mar goyen gwaha mat gwaha mat kanduk bana mat yad sinja yiren yej kenkela nurde hi. Irde mata bulun tej han mar goyen nalu funande merem yan yird yird goke doyan henyabe daha mat mel goyen mata bulun gote kanduk bana po yeren goyen wor kenkela nurde hi. ¹⁰ Al Kurun belej go yiryen gobe megen nin dufay gama irde ulinde aman hetek mata bulun

teñ hañ marya Al Kurun belej doyañ mar yirtin gote mere pel irde hañ marya goyen fudinde wor po gwaha yiryen.

Be, usi saba mar gobe tonañ tareñ, irde neñ nurhet nurhet teñ hanjen. Irde det binfut minyan Al Kurunyen gasunde niñ goyen mere bulun mat yird yird niñ mun kura ma kafura heñ hanjen. ¹¹ Doyañ Al Kurunyen miyonbe sanjmin kurun, irde denem yan wor po, usi saba mar gote tareñ folek gega, Al Kurun diliñ mar huwarde det binfut minyan goyen mere bulun mat yirde merem yan ma yirde hanjen. ¹² Goyenpoga usi saba mar gobe det kura goke kenkela bebak ma tenya det goke bulun mat tagalde hañ. Go mar gobe kulu duwi dufay minmon, irde ulinde mata po gama irde hanjen. Irke al belej yad gasa yirke kamtek hanjen gwahade yara geb, Al Kurun belej gwamun yuryen.

¹³ Go mar gobe al hoyañ bulun yirtin gote murungem goyen teñ yingen bulun henayin. Yenbe ulinde po amañ hetek mata bulun goyen teñ teñ niñ amañen nurdeb nankahalde al diliñ mar kawan po mata go teñ hanjen. Mel goreb den gabu irde dula teñ hanjende wan ulinde po amañ hetek mata po teñ hikeb denñin bulun heñ hiyen. ¹⁴ Irde bere hoyanya duwan teñ teñ niñ nurde bere niñ po nankenenbe mata bulun teñ teñ goyen bada ma heñ hanjen. Irde Al Kurunyen mere hende tareñ wor po ma hitin mar goyen usi yirde hanjen. Irde hora yad yad niñ po dufay heñ hanjen. Ningeb go mar gobe Al Kurunyen karan bana gon hañ. ¹⁵ Mel gobe mata huwak teñ teñ belej tubul tenbe son heñ Beor urmin Balamyen mata gama irde hañ. Balam gobe unjura dolon yirde meremin basan heñ al momon yirde hiyen al geb, hora teñ teñ niñ po nurdeb mata bulun teñ teñ beljen gama iryin. ¹⁶ Balambe mata bulun teñ teñ belej gama irde kukeb al gote donki epte ma mere titek gore al mere titjen teñ yewek gote mata bulun goke inen tiyyin. Irkeb al gobe matamin kukuwamnen goyen bada hirin.

¹⁷ Usi saba mar gobe fe diliñ kura fe minmon go gwahade yara. Irde kigarin katen tiya yen kentek gega, menje huwarke bur yiyyen go gwahade yara hañ. Ningeb mel gobe al gwaha gwaha dirtek yinen bija teñ hanjen gega, meremin gote iginen kura ma forok irde hanjen. Ningeb go mar gobe Al Kurun belej bulun wor po yirke gote murungem kanduk kurun kidoma sanj bana po hañ yara hinayin. ¹⁸ Usi saba mar gote merebe min minmon, yingen turun yird yird mere po teñ hanjen. Irde megen niñ dufay bulun ulinde hapek nurtek mata goyen gayamun ga yubul titin mar goyen sopte bin yade mata bulun goyenter yukun hanjen. ¹⁹ Usi saba mar yingenbe mata bulun gote yufuk bana po heñ mata go epte ma yubul titek hañ gega, gwahade hañ goyen bana kerdeb al hoyañ usi yirdeb, “Neñbe Al Kurun dirnen wen geb, megen niñ matabe bulun mon, igin ala teñ hitek,” yinen hanjen. Al kura, al kurate yufukde hiyenbe al gote meten al hiyyen. Ningeb usi saba mar gobe mata bulunyen yufukde hañ. ²⁰ Fudinde, mel gobe Dumulgan teñ teñ Al Yesu Kristu, Doyañ Al Kurunnin goyen nurd unen awalikde heñbe megen niñ mata bulun yubul tiyamin gega, sopte mata bulunde katen go bana heñ go po gama irde hinayinbe bulun wor po henayin. Hanparya Yesu Kristu ma nurd unen hinhan goyenter teñ hinhan mata goyen fole irde mata bulun wor po bana kunayin. ²¹ Al gwahade gobe huwak heñ heñ mata go ma nuramin manhan Al Kurunyen mere wukken goyen nurde gama irde gab harhok unnayin mar belej murungem bulun tetek goyen ma tewon. ²² Al gwahade goke saba dirtin gobe fudinde. Saba gobe gahade: “Kulu kura mor yitin goyen sopte nene hi,” irde “Bu kura fe gemde untin goyen sopte wona galun heñ hi,” yitin hi.

3

Doyañ Al Kurun wan wan nalu

¹ Be, kadne yago, asan ga kan hime gabe mehenje kamirin goyen basan heñ gago sopte kan hime. Asan mehenje kamirin goya ga kan hime gayabe dufay igin heñ hinayin dinmeke bitin bak yiyyen yenbe gago kan hime. ² Ningeb den goyen bikken porofet Al Kurunyen diliñde wukke gore mere tagalamin goya Dumulgan teñ teñ Al Yesu Kristu, Doyañ Al Kurunnin gore mere tareñ po yitin goyen mere basan marmen aposel belej dinamin goya goke sopte dufay hewon yen nurde hime.

³ Ningeb mere direnj tihim gabe det kurunj wor po geb, ga wa kenkela nurde bebak tenj hinayinj. Merebe gahade: nalu funanj belej henj hikeb denj belej Yesu Kristu wanj wanj ninj doyanj henj hanj goke hinmanj faykek dirde hinayinj. Mel gobe hinmanj faykek dirdeb megen ninj dufay bulunj po gama irde hinayinj. ⁴ Mel go gwaha dirde henjyabe, "Yesu belej sopte wayenj yenj binja tiyyinj gobe daha nanja forok yiyyenj? Hubu wor po. Adoninij yago kamaminjde mat wanj wanj gayenter wor hityen gwahade po hite. Hanjkapyo wor po det kurunj gayen forok yaminj gayen wor gwahade po hanj," dinenj hinayinj. ⁵ Goyenbe go mar gobe hanjkapyo wor po Al Kurunj belej mohonjde po yeke nanjkinj forok yirinj, irde fe bana mat megenj forok irde fe belej po megenj milgu iryinj goyen nurd nurd ga pel irde binj sir yenj hanj. ⁶ Al Kurunj belej fe go po tenjbe fe ala kurunj irde alya bereya megen hinhan mar goyen gwamunj yuryinj goyen wor mel gobe binj sir yenj hanj. ⁷ Al Kurunjbe nanjkinja megenja mohonjde po yeke forok yitinj gwahade po, mohonjde po yeke nanjkinja megenja gobe gwahade har. Goyenbe gwahade henj henjbe nalu funanjdeb Al Kurunj belej nanjkinja megenja kumga tiyyenj. Al Kurunj palap irtek mata ma tenj hanj mar goyen merem yanj yirde gwamunj yuryenj nalu goyen forok ma yekeya nanjkinja megenjyabe gwahade po hiriryenj.

⁸ Goyenpoga, kadne yago, nalu ninj yenj hime gate minj ninj momonj direnj tihim gayen bitinj sir ma yiyyenj. Merebe gahade: Doyanj Al Kurunj hittebe nanja fay unjkurenjbe dama 1,000 yenj kenenj hiyen. Irde dama 1,000 gobe nanja fay unjkurenj yenj kenenj hiyen. ⁹ Ningeb al kura belej yenj hanjen gwahade goyen po, Doyanj Al Kurunj belej binja tiyyinj goyen gote iginenj forok yirtek gobe mosoynenj ma tiyyenj. Gega yenjbe al kura bulunjde ma kuyenj, tumnanj yenj ge binj mulganj henj mata bulunj yubul tinayinj yenj nurde hi geb, megenj ga kumga tenj tenj bemel bemel ma tenj hi.

¹⁰ Goyenpoga Doyanj Al Kurunj wanj wanj nalu funanj gobe kawo al belej nalu goyenter wayyenj yenj ma nurde hikeya wanj hanjen go gwahade po wayyenj. Goyenterbe nanjkinjbe migirinj kurunj wor po tenjbe hubu hiyyenj. Irde bana gonj hanj det kurunj gobe tumnanj kak belej kumga tiyyenj. Irke megenja det kurunj hanj gayen humga kunj hubu henayinj.

¹¹ Be, det kurunj gobe gwaha mat hubu henayinj geb, denjbe daha tinayinj? Denjbe mata huwak Al Kurunj palap irtek mata goyen po tenj hinayinj. ¹² Denjbe Al Kurunj belej megenja nanjkinja kumga tiyyenj nalu funanj goyen goke doyanj henja nalu goyen bindere wer ird ird ninj kurut yenj henjyabe Al Kurunj palap irtek mata huwak goyen po tenj hinayinj. Nalu funanj goyenterbe nanjkinjbe humga kunj pasi hiyyenj. Irde bana gonj ninj det tumnanj kak gore yirke fe yara henayinj. ¹³ Goyenpoga nenjbe Al Kurunj belej nenj hitte binja tiyyinj goyen tarej po tanarde henjbe nanjkinja megenja gergenj wor po forok yiriryenj goyen goke doyanj henj hite. Nanjkinja megenja gergenj yiryen gobe Al Kurunj dilinjde al huwak henayinj mar belej hitek gasunjbe gogo.

¹⁴ Ningeb, kadne yago, denj belej mata goyen forok yenj yenj ge doyanj henj hanjen geb, mata bulunj ma tenj ultinjde merem monj henj bitinj kamke kadtinja awalikde henj henj ge kurut wor po yenj hinayinj. Irkeb gwaha tenj hinayinj goyen yenj belej dinyenj. ¹⁵ Irde Doyanj Al Kurunjininj belej nanjkinja megenja gwamunj yurd yurd goke bemel bemel ma tenj hi gobe alya bereya yenj hitte mulganj henj henj ninj doyanj henjbe gogo tenj hi yenj nurde hinayinj. Ne dinenj hime gabe kadne Pol wor Al Kurunj belej dufay wukke unkeb gogo kanj dunyinj. ¹⁶ Nalu funanj ninj asanjde kanj hiyen kurunj gobe ne belej dinenj hime mere minj unjkurenj goke po katinj. Goyenbe mere kura asanjminjde hanj gobe bebak tenj tenjminj metenenj geb, Al Kurunjen mere kenkela ma nurde go hende sanjinj ma huwarde hanj marbe soj henj kukuwam mat nurde hanjen. Mel gobe Al Kurunjen mere hoyanj wor gwahade po soj henjbe Al Kurunj belej bulunj yirtek bana gonj katenj hanjen.

¹⁷ Ningeb, kadne yago, denjbe saba gayen bikkenj nurde bebak titinj hanj geb, kenkela henj ga hinayinj. Gogab Al Kurunjen saba walde hanj mar belej epte ma ingogaha dirkeb tarej po huwardeb go ma katnayinj. ¹⁸ Ningeb Doyanj Al Kurunj belej buninjenj dirde iginj iginj dird dird bana henjbe Dumulganj tenj tenj Al Yesu Kristu nurd unenj yenja awalikde hinayinj. Irdeb go bana po henj mereminj gama ird ird matare parguwak yara henj ga

hinayin. Deɓembe haɗkaya kameya manan huginɗen turɗun yaɗ wor po hiyeɗ! Fudinde wor po.

1 Yon Yon belej hanjkapya asanj gago kayyinj

Mere forok yenbe Al Kurunj diliŋde al gergej yiryinj

¹ Be, asanj gabe al kura Al Kurunjen Mere inen hanjen al goke kayen tihim. Al gobe alya bereya megen hanj kurunj gayen Al Kurunj diliŋde gergej yird yird al. Yenbe megenya nanjinya, irde det kurunj gayen forok ma yekeya hinhin. Nenbe al gore mere tike nurde hinhet, dilniniŋde kenej hinhet. Irde mata tenj hike kenej hinhet, irdeb hanniniŋde wor po sisaŋ urde nurde hinhet. ² Alya bereya Al Kurunj diliŋde gergej yird yird al goyen Al Kurunj belej tenj kawan irke tumŋaŋ ala kenej hinhet. Irdeb yenj ge tagalde hityen. Yenbe alya bereya goyen Al kurunja hej hej gote miŋ al. Al gobe Al Kurunja momŋonŋde hitinj al. Al Kurunj belej dilniniŋde kawan irke kintirinj goyen goke gago momonj dirde hite. ³ Nenbe al goyen kenej hinhet, irde mereminj nurde hinhet kurunj goyen momonj dirde hite. Gogab denj wor yenj ge dufaytinj tarej irkeb nenja tumŋaŋ awalikde hitek. Irdeb denja nenja tumŋaŋ Al Kurunja Urminj Yesu Kristuya irde awalikde hitek. ⁴ Ningeb asanj ga kanj hite gabe denj wor bebak tenj Yesu niŋ dufaytinj sanjinj irkeb denja nenja tumŋaŋ amanj hetek yenbe gago kanj hite.

Al Kurunj diliŋde wukkej hej yenja awalikde hitek

⁵ Be, saba Yesu belej dirke nurtinj goyen gago momonj dirninj tihit. Mereminjbe gahade: Al Kurunjbe hulsi yara wukkej wor po, mata bulunj miŋmonj. Mata bulunjen kidoma goyen dirnenj muŋ kura yenj hitte ma hi. ⁶ Ningeb nenj gayen Al Kurunja awalikde hite yenj hitek gega, kidoma bana hitek gobe usi tenj hitek, irde Al Kurunjen mere fudinde goyen ma gama irde hitek. ⁷ Goyenpoga nenj gayen Al Kurunj hulsi yara wukkej wor po hi gwahade goyen hej mata iginj po tenj hitekbe fudinde wor po nenbe kadniniŋya awalikde po hitek. Irdeb Yesu nenj ge tenj darim wok irde kamyinj goke tenj Al Kurunj belej mata bulunjininj halde dunke wukkek wor po hitek.

⁸ Be, nenj gayen mata bulunjininj miŋmonj, nenbe huwak hite yenj hitek gobe nindikenj usi wor po irde hitek. Gwahade yenj hitek gobe Al Kurunjen mere fudinde goyen bininiŋde ma hikeb gogo gwaha yenj hitek. ⁹ Munanj nenj gayen mata bulunjininj goke Al Kurunj pohogay irde hitekbe yenj belej halde dunyen. Irde yenj diliŋde mata huwak monj goyen yad siŋa yirde wukkek diryen. Yenbe gwaha tiyen yirinj gobe fudinde wor po gwaha tiyyen, irde mata huwak po tenj hiyen al geb, gogo mata bulunjininj halde dunenj wukkek diryen. ¹⁰ Be, Al Kurunjbe al gwahade geb, nenj gayen mata bulunj ma po tenj hityen yetek gobe Al Kurunjbe usi al intek. Gwaha tenj hitekbe mereminj goyen epte ma bininiŋde hiyen.

2

Yesu Kristu belej faranj durde hi

¹ Ningeb, dirinje yago, asanj gabe mata bulunj ma tenj hinayinj yenj gago kanj hime. Goyenbe kurare soj hej mata bulunj titekbe mata bulunjininj halde dunenj dunenj niŋ Adonininj Al Kurunj gusuŋanj irtek al kura hi. Yenbe Yesu Kristu, Al Huwak wor po. ² Yenbe mata bulunjininj Al Kurunj belej halde dunwoj yenj nurdeb nenj ge tenj kamyinj. Kamyinj gobe nenj ge po monj, alya bereya kurunj megen ga hike kwa goyen goke mananj kamyinj.

Al Kurunj nurd unen hanj marbe mereminj gama irde hanj

³ Be, nenbe Al Kurunj belej gwaha gwaha tenj hinayinj dintinj goyen tenj hitekbe fudinde Al Kurunj nurde unen hite yenj nurde hitek. ⁴ Goyenbe al kura belej, “Nebe Al Kurunj kenkela nurde unen hime,” yiyyenj gega, mata gwaha gwaha tenj hinayinj yitinj goyen ma tenj hiyen al gobe usi al. Al gobe Al Kurunjen mere fudinde goyen binj ma hiyen

geb, gogo gwaha tej hiyen. ⁵ Munaj al kura Al Kurunyen mere gama irde hiyen al gobe fudinde wor po Al Kurunj nij amanjej nurde hiyen geb, gogo gwaha tej hiyen. Nerjbe mata gwahade tej hitek gab fudinde Al Kurunja hite yej bebak tej hitek. ⁶ Ningeb al kura, “Nebe Al Kurunja har,” yiyyen al gobe Yesu belej mata iginj tej hinhin gwahade po tej hiyen.

⁷ Be, kadne yago, nebe saba gergej kura ma kaj dunerj hime. Harjapya ne belej saba dirmeke nuraminj goyen po sopte kaj dunerj tihim. ⁸ Goyenbe saba gobe harjka saba direj tihim goya tunjande. Saba gote iginej fudinbe Yesu belej mata tej hinhin bana goj mat kawan forok yej hinhin. Irde matatinj wor kawan forok yej hi. Gwaha tej hi gobe kidomare nij mata bulunbe hubu hej hikeb hulsire nij mata iginj fudinde goyen bikkenj kawan hej kurunj hej hi geb, gogo gwaha tej hi.

⁹ Ningeb al kura, “Nebe hulsire hime,” yej hi gega, kadom kura goke iginj ma nurde haram irde hi al gobe kidoma bana po hi. ¹⁰ Munaj al kura kadom nij amanjej nurde hi al gobe hulsire hi. Irkeb dufay bulunj kura binde ma hi geb, epte ma soj hej mata bulunje katyey. ¹¹ Goyenbe al kura kadom kura goke iginj ma nurde haram irde hi al gobe mata bulunyen kidoma bana po hej gor nij mata po tej hi. Al gobe mata bulunyen kidoma bana hi geb, kidoma gore diliñ pet tike belej ma kenej kunj hiyen go gwahade goyen po, mata bulunj po tej hi.

¹² Dej dirinjbe Yesu Kristu belej mata tiyyinj goke tej Al Kurunj belej mata bulunjinj halde duntinj harj geb, gago asanj kaj dunerj hime.

¹³ Dej salanñeybe Yesu Kristu gwahader hitinj al goyen nurde unej harj geb, gago asanj kaj dunerj hime.

Dej al fonñeybe Satan mata bulunje dukutek al goyen fole iranj geb, gago asanj kaj dunerj hime.

¹⁴ Dej dirinjbe Adonininj nurd unej harj geb, gago asanj kaj dunerj hime.

Dej salanñeybe Al Kurunj gwahader hitinj al goyen nurde unej harj geb, gago asanj kaj dunerj hime.

Dej al fonñeybe tarej po Al Kurunj nij hekkej nurde harj, irde mereminj goyen bitinj bana kerde gama irde harj,

irde Satan mata bulunje dukutek al goyen fole iranj geb, gago asanj kaj dunerj hime.

Megen nij mata goke amanjej ma nurnayinj

¹⁵⁻¹⁶ Ningeb denbe megen nij marte mata bulunja dufay bulunja kurayen kurayen kurunj goke amanjej ma nurde hinayinj. Mata megen nij mar belej tej hanjen gobe gahade: ulinje po amanj hetek belej nij nankeney harj, irde det kura kenej tetek po yej goke po nurde harj, irde detminja mataminja goke yingenj turunj turunj tej harj gobe megen nij marte mata. Mata gwahade tej harj kurunj gobe Al Kurunj hitte mat ma watinj. Mata gobe megen gar nij po. Ningeb al kura megen nij marte mata bulunj goke amanjej nurde hi al gobe epte ma binde mat Adonininj ge amanjej nuryey geb. ¹⁷ Megen nij marbe hubu henayinj, irde mata bulunj titek dufay go mananj hubu hiyyey. Goyenbe Al Kurunyen dufay gama irde harj marbe yenja huginjen hinayinj.

Yesu Kristu asogo irde harj mar nij kejkela henaj ko

¹⁸ Be, dirinjne yago, nalu gayenterbe megenj gayen hubu hetek gobe binde hej hi. Nalu funanj binde hekeb Yesuyen asogo wayyey yeke nurde hanjen gwahade po, asogominjbe bikkenj budam forok yanj. Ningeb go mar goyen yenejbe nalu funanjbe binde hej hi yej bebak tej hite. ¹⁹ Mel gobe Yesu gama irhet irhet tikeb nenja tumñanj hinhet gega, dubul diranj. Mel gobe nenja tumñanj hitek moñ. Munaj tumñanj hitek manhan nenja awalikde hitewonj. Goyenbe mel gobe neñ dubul tej kunj Yesu asogo irde harj geb, mataminj goreb, “Nerjbe dende moñ,” yej dikala dirde harj.

²⁰ Denjbe Yesu belej Holi Spirit duntinj harj geb, dej tumñanj mere daminjbe Al Kurunyen mere fudinde goyen bebakkej nurde harj. ²¹ Ningeb asanj kaj hime gabe mere fudinde goyen ma nurde harj yej gago asanj kaj dunerj hime? Moñ. Denjbe mere

fudindebe damiŋ goyen nurde haŋ, irde usi merebe saba fudinde goyenter mat ma forok yeŋ hi yeŋ nurde hime geb, asaŋ gago kaŋ duney hime. ²² Niŋgeb deŋbe usi albe ganuŋ yeŋ nurde haŋ? Usi al gobe, “Yesube Mesaia moŋ,” yeŋ hi al gogo. Al gwahade gobe Yesu Kristuyen asogo wor po. Al goreb Al Kurunbe Yesu Kristu Naniŋ, irde Yesu Kristube Al Kurun Urmiŋ goyen fudinde yeŋ ma nurde hi. ²³ Niŋgeb al kura Al Kurun Urmiŋ pel irde haŋ marbe Naniŋ wor pel irde haŋ. Munan al kura Al Kurun Urmiŋ nurd uney haŋ marbe Naniŋ wor nurd uney haŋ. ²⁴ Niŋgeb saba haŋkapyia dirmeke nuramiŋ gobe bitiŋde kerde keŋkela po gama irde hinayiŋ. Gwaha teŋ hinayiŋbe Al Kurunya Urmiŋ Yesuya irde hinayiŋ. ²⁵ Irde gwaha teŋ haŋ marbe Al Kurunya hugiŋey hinayiŋ yeŋ Yesu beley biŋa tiyiŋ goyen duney.

²⁶ Be, nebe mata bulunbe katnayiŋ yeŋ bitiŋ yawarniŋ kurut yeŋ haŋ mar goke hayhay dire yeŋ asaŋ gago kaŋ duney hime. ²⁷ Deŋbe Yesu beley Holi Spirit dunyiŋ goyen deŋ bana hi. Niŋgeb al kura beley epte ma saba dirtek haŋ. Holi Spirit yiŋgeŋ beley damiŋbe fudinde goyen tumŋan saba dirde hi. Irde sabamiŋbe fudinde usi moŋ geb, Holi Spirit beley diniŋ hiyen gwahade po, Yesu Kristuya po hinayiŋ.

Neŋbe Al Kurun diriŋey weŋ

²⁸ Be, diriŋne yago, hugiŋey yeŋya hinayiŋ. Gogab yeŋ mulgan heŋ megen gar waŋ waŋ nalureb keneŋ keneŋ niŋ kafura ma henayiŋ, irde memya ma henayiŋ. ²⁹ Deŋbe Yesu gob al huwak wor po yeŋ nurde haŋ kenem alya bereya Al Kurun diliŋde mata huwak teŋ haŋ mar gobe Al Kurun diriŋey weŋ yeŋ nurde hinayiŋ.

3

¹ Fudinde wor po, Adoniniŋbe neŋ gayen gake bubulkunne wor po yeŋ nurde duney hiyen. Irde gwahade nurde duney hiyen gobe kurun wor po geb, diriŋne weŋ diniŋ hiyen. Fudinde, neŋbe yende diriŋey weŋ! Goyenbe megen niŋ mar beley neŋbe Al Kurunyen diriŋey weŋ hitiŋ goyen bebak ma teŋ haŋ. Mel gobe Al Kurun ma nurde uney haŋ geb, gogo deney bebak ma teŋ haŋ. ² Kadne yago, neŋbe Al Kurunyen diriŋey weŋ. Gega gayenterbe kame dahade hetek gobe ma nurde hite. Goyenbe Yesu Kristu wake gab yeŋbe dahade hi goyen kenteŋ geb, neŋ wor yeŋ yara hetek gobe nurde hite. ³ Niŋgeb al kura kame gwahade hitek yeŋ nurde goke doyaŋ heŋ haŋ marbe Yesu gobe mata bulun miŋmoŋ wukkeŋ hi gwahade po, mel goyen wor mata bulun ma teŋ Al Kurun diliŋde wukkeŋ po hinayiŋ.

⁴ Be, mata bulunbe Al Kurunyen saba pel ird ird mata. Niŋgeb al kura mata bulun tiyiŋ al gobe Al Kurunyen saba pel iryey. ⁵ Goyenbe Yesu beley nende mata bulun yad siŋa yireŋ yeŋ wayyiŋ goyen deŋbe nurde haŋ gogo. Fudinde, yeŋbe mata bulun miŋmoŋ wor po. ⁶ Niŋgeb al kura yeŋya haŋ marbe mata bulun teŋ tebaŋ ma teŋ haŋyen. Munan al kura gwaha teŋ haŋ marbe Yesube al gwahade yeŋ bebak ma teŋ haŋ irde yeŋ ma nurde uney haŋ mar.

⁷ Niŋgeb, diriŋne yago, al hoyan beley mata bulunbe dukunak geb, keŋkela heŋ ga hinayiŋ. Al kura mata huwak po teŋ hi al gobe Yesu Kristu al huwak gwahade goyen po, yeŋ wor Al Kurun diliŋdebe al huwak. ⁸ Munan Satan gobe megenya naŋkiŋya ma forok yekeya mata bulun miŋ uryiŋ al geb, al kura mata bulun teŋ hi al gobe Unŋura gote diriŋ. Al Kurun Urmiŋ megen gar katiŋ gobe Unŋurayen metey bulun goyen isikame yeŋbe gogo katiŋ. ⁹ Niŋgeb al kura Al Kurunyen diriŋ hitiŋ al gobe Naniŋde dari igiŋ goyen miŋyan hi geb, mata bulun kuyiŋ kuyiŋ ma teŋ hiyen. Al gobe Al Kurunyen diriŋ geb, epte ma gwaha teŋ hiyen. ¹⁰ Niŋgeb al kurate mata keneŋbe al gobe Al Kurunyen diriŋ ma Unŋurayen diriŋ goyen bebak teŋ hityen. Mata gobe gahade: al kura Al Kurun diliŋde mata huwak moŋ goyen teŋ hi al gobe Al Kurunyen diriŋ moŋ, irde kadom niŋ amaŋey ma nurde hi al go wor Al Kurunyen diriŋ moŋ.

Kadtiŋ yagoya kadom amaŋey nurd guney teŋ hinayiŋ

¹¹ Be, derj belej haŋkapyar wor po Yesu gama irde Al Kurunyen mere nuramiŋ gobe gahade: kadmuniŋ yagoya kadom amaneŋ nurde gunerj teŋ hitek. ¹² Niŋgeb derjbe Kein yara ma henayiŋ. Yeŋbe Satan yufuk bana hinhin geb, kuliŋ yende gogo mayke kamiŋ. Goyenbe da misiŋde kuliŋ mayke kamiŋ? Gobe Al Kurun dilinŋde Keinyen matabe buluŋ wor po, munaj kulinŋdebe huwak geb, kuliŋ niŋ igiŋ ma nurdeb gogo mayke kamiŋ.

¹³ Niŋgeb, kadne yago, megen niŋ mar belej igiŋ ma denerj haram dirkeb goke hurkunŋkat ma tinayiŋ. ¹⁴ Neŋbe kadmuniŋ yago niŋ amaneŋ nurd gunerj teŋ hite. Niŋgeb kamde kamde tareŋ goyen fole irde Al Kurunya hugiŋerj hitek yerj nurde hite. Niŋgeb al kura kadom niŋ amaneŋ ma nurde hi al gobe Al Kurunyen dilinŋde al kamtiŋ hi. ¹⁵ Irde al kura kadom niŋ igiŋ ma nurde haram irde hi al gobe al gasa yirke kamde kamde al yara. Niŋgeb al gwahade gobe epte ma Al Kurunya hugiŋerj hiriryerj gobe nurde haŋ gogo.

¹⁶ Munaj Yesu Kristube neŋ ge teŋ yinŋerj ge ma nurde kamiŋ. Niŋgeb mata tiyyiŋ goreb kadmuniŋ ge amaneŋ nurtek belerj goyen dikala dirde hi. Goke teŋbe neŋ wor kadmuniŋ ge amaneŋ nurdeb igiŋ yerj ge teŋ kamtek. ¹⁷ Goyenbe al kura samuŋ miŋyarj gore kadom kura det niŋ amu herj hi goyen kura kinyerj gega, buninerj ma nurde unyerjbe dahadem, “Nebe Al Kurun niŋ amaneŋ nurde unerj hime,” yiyyerj? Epte moŋ. ¹⁸ Niŋgeb, diriŋne yago, mohonniŋde mat po kadmuniŋ yagon amaneŋ nurde yunerj hite ma yerj hitek. Gwaha titnerjbe bininiŋde mat fudinde wor po faraj yurde hitek. ¹⁹⁻²⁰ Gwaha titekbe neŋbe Al Kurunyen mere fudinde goyen po gama irde hite yerj nurtek. Munaj mata kuraŋ nurde buluŋ titiŋ yerj bininiŋde mat goke po kanduknerj nurde hityen gobe dufayniŋde wukkerj moŋ geb, gogo gwaha teŋ hityen. Gega Al Kurunyen dufaybe nende folek, irde neŋ ge kenkela wor po nurde hi geb, neŋ belej kanduknerj nurtek mata goke bearanerj ma nurde dunerj hiyen. Niŋgeb Al Kurunya herj yerjya mere teŋ teŋ niŋ kafura ma herj hite gago.

²¹ Be, kadne yago, Al Kurunbe gwahade po mataniniŋ ge mali ma dinerj teŋ hiyen. Niŋgeb neŋbe meremiŋ po gama irde mataniniŋ ge kanduknerj ma nurdeb Al Kurunya mere teŋ teŋ niŋ kafura ma herj hityen. ²² Irdeb det kuraŋ nurde gusuŋarj irde hityen kurun gobe tumŋarj dunerj hiyen. Neŋbe meremiŋ po gama irde mata kura yerj belej aman hetek goyen po teŋ hityen geb, gogo det kuraŋ gusuŋarj irtekeb det gobe tumŋarj dunerj hiyen. ²³ Be, sabamiŋ kurun gote miŋ wor pobe gahade: Yesu Kristube Al Kurun Urmiŋ gobe fudinde yerj nurtek, irde Yesu belej yiriŋ gwahade po, kadmuniŋ yagon amaneŋ nurd gunerj teŋ hitek. ²⁴ Al kura sabamiŋ goyen gama irde mata teŋ haŋ marbe yerjya haŋ, irke yerj wor mel goya haŋ. Munaj Yesu nerjya hite gobe Holi Spirit Al Kurun belej duntij gore bebak dirkeb nurde hite.

4

Al Kurunyen mere basarj mar falkuk niŋ kenkela herj hinaj ko

¹ Be, kadne yago, megen gabe Al Kurunyen mere basarj mar porofet falkuk budam wor po haŋ. Niŋgeb al kura waj, “Nebe Holi Spirit belej mere nunke gago tagalde hime,” yeke bemel ma yerj ge hekkerj nurnayiŋ. Gwaha titnerjbe al go fudinde Holi Spirit belej mere irtiŋ ma gwahade moŋ goyen kenkela kenerj bebak teŋ hinayiŋ. ² Niŋgeb al gote sababe fudinde Holi Spirit belej untiŋ ma unŋura belej untiŋ goyen bebak teŋ teŋ gote belerjbe gahade: al kurat sabareb Yesu Kristube Al Kurun Urmiŋ gega, al herj megen gar hinhin yekeb saba gobe fudinde Al Kurun belej untiŋ yerj nurnayiŋ. ³ Munaj al kurat sabare Yesu niŋ gwaha mat ma tagalkeb al gote sababe Al Kurun hitte mat ma watiŋ yerj nurnayiŋ. Al gobe Yesu Kristuyen asogom gote sanjinde gwaha yerj hiyerj. Yesu Kristuyen asogom gobe wayyerj yeke nurde hanjen gobe gogo bikkerj wayuŋ geb, megen gar hi.

⁴ Be, diriŋne yago, derjbe Al Kurunyen alya bereya. Irdeb Holi Spirit derj bana hi gote tareŋbe Satan megen niŋ mar basiŋa yirde Yesu Kristu asogo irde hi gote tareŋ fole irde hi geb, derj wor usi porofet goyen fole yirde hanjen. ⁵ Porofet falkuk gobe megen niŋ mar. Niŋgeb megen niŋ marte dufay po gama irde saba tagalde hanjen. Irkeb megen niŋ marbe fudinde yerj nurde hanjen. ⁶ Goyenpoga neŋbe Al Kurunyen alya bereya. Niŋgeb

al kura Al Kuruj nurd unej hañ marbe saba tagaltekeb tumñañ fudinde yeñ nurde hañ. Munañ Al Kuruj ma nurd unej hañ marbe saba tagaltekeb usi yeñ nurde hañ. Niñgeb mata gwaha tikeb al gobe Satanyen usi mere go miñyañ ma Holi Spirityen mere fudinde go miñyañ goyen yeneñ bebak teñ hityen.

Al Kuruj niñ amañej nurde ha kenem al hoyañ niñ wor amañej nurde hayiñ

⁷ Be, kadne yago, neñ beleñ kadniniñ ge amañej nurd yuneñ yuneñ mata gobe Al Kuruj beleñ duntin. Irde al kura kadom niñ amañej nurd yuneñ hañ mar gobe Al Kurujyen dirneñ weñ hitin geb, Al Kuruj nurd unej hañ. Niñgeb kadniniñ ge amañej nurd yuneñ hitek. ⁸ Al Kurujbe alya bereya amañej nurd yuneñ yuneñ gote miñ al. Niñgeb al kura kadom niñ amañej ma nurde yuneñ hañ marbe Al Kuruj ma nurd unej hañ. ⁹ Al Kuruj beleñ alya bereya goyen bubulkuñne wor po yeñ nurde yuneñ hiyen gobe gaha mat dikala diryin: yeñbe neñ al megen niñ gayen yeñya hugineñ hitek yeñbe Urmin unkuñne muñ goyen neñ gake teñ kamyen go yeñ nurdeb teñ kerke megen gar katiñ. ¹⁰ Niñgeb neñ beleñ wa Al Kuruj niñ amañej nurde untirin moñ. Neñ beleñ gwaha irtineñbe yeñ beleñ po bubulkuñne wor po yeñ nurde duneñbe mata buluñniniñ halde dune yeñ Urmin teñ kerke megen gar kateñ neñ ge teñ kamiñ. Niñgeb gwaha diryin gobe al hoyañ niñ amañej nurd yuneñ yuneñ mata fudinde wor po. ¹¹ Niñgeb, kadne yago, Al Kuruj beleñ gwaha mat neñ gayen bubulkuñne wor po yeñ nurd duneñ hi geb, neñ wor kadniniñ ge amañej nurd yuneñ hitek. ¹² Al kura Al Kuruj ma kintin gega, kadniniñ ge amañej nurde yuneñ hitekbe Al Kurujbe neñya hitek. Irde yeñ beleñ alya bereya niñ amañej nurd yuneñ yuneñ gote igineñbe neñ hitte kuruj wor po forok yiyyen.

¹³ Be, Al Kuruj beleñ Holi Spirit dunyin geb, Al Kurujbe neñya hike neñ wor yeñya hite goyen Holi Spirit beleñ gab bebak dirde hike nurde hityen. ¹⁴ Irdeb Al Kuruj beleñ Urmin goyen alya bereya kuruj gayen Yumulgañ teñ teñ Al hewoñ yeñ teñ kerke megen gar katiñ hinhin goyen dilniniñde keneñ hinhet geb goke gago tagalde hite. ¹⁵ Niñgeb al kura Yesube Al Kuruj Urmin yeñ nurd unej hañ marbe Al Kurujbe yeñya hañ, irke yeñ wor Al Kurujya hañ. ¹⁶ Niñgeb Al Kuruj beleñ neñ gayen bubulkuñne wor po yeñ nurde duneñ hi yeñ nurdeb yeñ hitte po tawuñ heñ hityen.

Gwahade niñgeb Al Kurujbe alya bereya amañej nurde yuneñ yuneñ mata gote miñ al. Niñgeb al kura kadom niñ amañej nurde yuneñ yuneñ mata teñ hi al gobe Al Kurujya har, irke Al Kuruj wor al goya har. ¹⁷ Niñgeb gwaha matbe Al Kuruj beleñ alya bereya niñ amañej nurd yuneñ hi mata gote igineñbe neñ beleñ ga kawan forok irde pasi irtek. Gogab Yesu mata igin teñ hinhin gwahade po, neñ wor megen gar heñyabe gwaha teñ hitekbe kame yeñ beleñ wañ al iginya buluñya pota yird yird nalureb merem yañ ma diryen. Irkeb diliñ mar huwartek goke kafura ma hetek. ¹⁸ Fudinde, al kura Al Kuruj beleñ bubulkuñne wor po yeñ nurd unej hi goyen bebak teñ hiyen al gobe kafura dufay miñmoñ hiyen. Gega al kura Al Kuruj beleñ mata buluñmin goke merem yañ yiryen yeñ nurde hiyen al gobe Al Kuruj niñ kafura heñ hiyen. Go teñ hiyen gobe Al Kuruj beleñ bubulkuñne wor po yeñ nurde yuneñ hi goyen igin wor po buluñ kuram moñ goyen keñkela bebak ma teñbe gogo kafura heñ hiyen. ¹⁹ Al Kuruj wa neñ gayen bubulkuñne wor po yeñ nurde duntin geb, neñ wor yeñya kadniniñ yagoya niñ amañej nurde yuneñ hite. ²⁰ Munañ al kura, “Nebe Al Kuruj niñ amañej nurde unej hime,” yeñ hi gega, kadom niñ amañej ma nurde haram irde hi al gobe usi al wor po. Al gobe kadom dilinde yeneñ hi goyen goke amañej ma nurde unej hi kenem Al Kuruj epte ma kente al gobe dahadem amañej nurde unej hiyen? Epte moñ. ²¹ Niñgeb Al Kuruj beleñ saba kura dirtin gobe gahade: al kura beleñ Al Kuruj niñ amañej nurd unej hi kenem kadom niñ wor amañej nurde unej hiyen.

¹ Be, al kura Yesu Kristube fudinde Mesaia yey nurde hi al gobe Al Kurunyen dirinj. Neŋ megen niŋ albe al kura goke amaney nurde hityen kenem urmiŋ ge wor amaney nurde uney hityen. ² Niŋgeb neŋbe daha mat Al Kurunyen dirneŋ weŋ goke amaney nurde yuney hite yey nurtek? Gobe Al Kurun niŋ amaney nurde uney sabamiŋ po gama irde hitek. ³⁻⁴ Fudinde wor po Al Kurun niŋ amaney nurde uney hityen kenem sabamiŋ goyen keŋkela gama irde mata teŋ hitek. Al Kurunyen dirneŋ weŋbe megen niŋ marte mata buluŋ goyen igiŋ pel irde fole irtek haŋ geb, Al Kurunyen saba go gama irtek gobe meterneŋ moŋ. Megen niŋ marte mata buluŋ goyen pel irde fole irde hityen gobe dufayniniŋ Yesu niŋ tareŋ irde hite geb, gogo fole irde hityen. ⁵ Goyenbe ganuŋ beleŋ megen niŋ marte mata buluŋ goyen pel irde fole irde haŋ? Al kura Yesube Al Kurun Urmiŋ yey dufaymiŋ yenge tareŋ irde haŋ mar gore po gab megen niŋ marte mata buluŋ fole irde haŋ.

⁶ Be, al kura, “Fe baptais teŋ gab meter tiyeŋ, irde darine wok irde kamen,” yey megen gar katiyij al gobe Yesu Kristu. Yeŋbe fe baptais po teŋbe meter tiyeŋ yey ma wayyiŋ. Darim wok irde kamde kamde niŋ manay wayyiŋ. Yesu waŋ gwaha tiyyiŋ goke tagalde hi al gobe Holi Spirit. Holi Spiritbe mere fudinde po teŋ hi gore goke tagalde hi. ⁷ Niŋgeb Yesu niŋ keŋkela bebak titek detbe karwo gago: ⁸ Holi Spirit, irde Yon Baptais beleŋ fe baptais iryiŋ goyabe Yesu darim wok irde kamiŋya gogo. Det karwo gobe al unjkureŋ Yesu goke po yey haŋ, hoyay niŋ ma yey haŋ. ⁹ Al megen niŋ beleŋ kadam niŋ tagalke fudinde yey nurde hityen. Goyenpoga Al Kurunyen merebe det kurun wor po, al megen niŋde mere folek. Niŋgeb Al Kurun goreb Urmiŋ goke momoŋ dirde hiyen geb, fudinde wor po yey nurde hityen. ¹⁰ Niŋgeb al kura Al Kurun Urmiŋ niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde hi al gobe Al Kurun beleŋ Urmiŋ goke tagaltiŋ gobe fudinde yey nurde hi. Munay al kura Al Kurun niŋ hekkeŋ ma nurde hi al gobe Al Kurun beleŋ Urmiŋ goke tagaltiŋ goyen fudinde yey ma nurde hi geb, Al Kurunbe usi al yey hi. ¹¹ Be, Al Kurun beleŋ Urmiŋ ge tagaltiŋ gobe gahade: Al Kurun beleŋbe yiŋgenya hugineŋ heŋ heŋ goyen dunyiŋ, irde hugineŋ heŋ heŋ gote miŋ albe Urmiŋ. ¹² Niŋgeb al kura Urmiŋya awalikde haŋ gobe Al Kurunya hugineŋ heŋ heŋ miŋyan. Munay al kura Al Kurun Urmiŋya awalikde ma haŋ gobe Al Kurunya hugineŋ heŋ heŋ goyen miŋmoŋ.

Neŋbe Al Kurunya hugineŋ heŋ heŋ goyenniniŋ yan

¹³ Be, nebe deŋ alya bereya Al Kurun Urmiŋ goke dufaytiŋ tareŋ irtiŋ haŋ mar goyen Al Kurunya hugineŋ heŋ heŋ matabe dende hitiŋ goyen go nurwoŋ yey asaŋ gago kaŋ duneŋ hime. ¹⁴ Neŋbe Al Kurunyen dufay gama irde det kuray gusuŋay irtekeb gusuŋayniniŋ hugineŋ wol heŋ hiyen gobe nurde hite. Niŋgeb gwahade po diryeŋ yey dufayniniŋ tareŋ po kerdeya gusuŋay irde hite gago. ¹⁵ Irde det kuray gusuŋay irtek kurun goyen wol heŋ duneŋ hi yey nurde hite kenem gusuŋay irtek goyen tumŋay yawartek yey nurde hite.

¹⁶⁻¹⁷ Niŋgeb al kura Yesuyen alya bereya kadam kura beleŋ mata buluŋ kura tiyyeŋ gega, mata buluŋ gobe Al Kurun beleŋ igiŋ halde untek keneŋbe kadam goke Al Kurun gusuŋay iryeŋ. Irkeb Al Kurun beleŋ yeŋya hugineŋ heŋ heŋ goyen go ma goray iryeŋ. Al Kurun diliŋde mata igiŋ moŋ gobe tumŋande mata buluŋ ala po. Al Kurunbe mata buluŋ igiŋ halde yunyeŋ gega, mata buluŋ kurabe epte ma halde yunyeŋ. Niŋgeb mata buluŋ kura Al Kurun beleŋ igiŋ halde yuntek mata titiŋ mar goke po Al Kurun gusuŋay irnayiŋ dineŋ hime. Fudinde, mata buluŋ kurabe Al Kurun beleŋ epte ma halde yunyeŋ geb, kame hugineŋ kak alare hinayiŋ. Niŋgeb kadtiŋ kura gwaha teŋ hi al goke Al Kurun gusuŋay ma irnayiŋ dineŋ hime.

¹⁸ Be, Al Kurun Urmiŋbe al kura Al Kurunyen dirinj hitiŋ mar goyen keŋkela doyan yirde hiyen geb, Satan beleŋ epte ma buluŋ yiryey. Niŋgeb al gwahade gobe mata buluŋ teŋ tebaŋ ma teŋ haŋ yey nurde hite. ¹⁹ Irde megen niŋ mar kurun gabe Unŋurar yufukde haŋ, munay neŋ Al Kurun nurd uney hite marbe Al Kurunyen dirneŋ weŋ yey nurde hite. ²⁰ Irde Al Kurun Urmiŋbe neŋ gare Al Kurun nurde uney hinayiŋ yey megen gar

waj bebak diryiŋ goyen wor nurde hite. Niŋgeb Al Kurunbe fudinde yeŋ nurde hite. Fudinde, neŋbe Al Kurunya hite. Irde Urmiŋ Yesu Kristuya wor hite. Yesube Al Kurun fudinde wor po, irde Al Kurunya hugiŋeŋ heŋ heŋ gote miŋ al. ²¹ Niŋgeb, diriŋne yago, deŋbe megen niŋ mar beleŋ Al Kurunniŋ yeŋ det mali doloŋ yirde haŋyen goyen yeneŋ bebak teŋbe yilwa yirde hinayiŋ.

2 Yon

Yon belej sopte asañ ga kayyiñ

¹ Be, Yesuyen alya bereyat doyañ al parguwak ne gare ge bere salanñenya dirinje wenya Al Kuruj belej basaña dirtiñ goke asañ gago kañ hime. Nebe denya Al Kurujyen mere fudinde gama irde hityen geb, goke deñ ge amañen nurde hime. Goyenbe ne po moñ. Al Kurujyen mere fudinde goyen nurde hañ mar gore wor tumñañ deñ ge amañen nurd duner hañ. ² Gobe denya nenya tumñañ Al Kurujyen mere fudinde goyen nurde hite irde hugiñen nurde hitek geb, gogo deñ ge amañen nurde duner hite.

³ Nenya denya tumñañ meremiñ fudinde goyen po gama irde kadininiñ yago niñ amañen nurd yunen hityen. Niñgeb Adoniniñ Al Kurujya Urmiñ Yesu Kristuya belej buninjen dirde igiñ igiñ dirde bininiñ yisikamke igiñ hitewoñ yeñ gusunañ yirde hime.

Mere fudinde po gama irde hitek

⁴ Be, dirinje yago kura Al Kuruj belej gwaha gwaha tej hinayiñ dintiñ gwahade po mataya mereya fudinde goyen po gama irde kuñ hanjen gote mere momoñ nurdebe amañen wor po nurde himyen. ⁵ Niñgeb, bere salanjen, neñbe kadininiñ ge amañen nurd yunen hitek. Ne belej mere gahade kañ hime gabe saba gergeñ niñ ma kañ hime. Saba gabe neñ belej hanjapya Yesu gama irtiriñde mat nurde gayenter wor nurde hite goyen goke po gineñ hime. ⁶ Irde Al Kuruj niñ fudinde wor po amañen nurd unen hitek beljenbe yende saba gama irde mata tej hitek gogo. Sabamiñ hanjapya nuramiñ gobe kadiñ yago niñ amañen nurde yunen hinayiñ yitiñ go goyen.

⁷ Be, usi mar budam megen gar forok yeñ tukuñ hañ. Go mar goreb, “Yesu Kristube megen gar forok yiriñ gega, al heñ ma forok yiriñ,” yeñ hanjen. Saba gwahade tagalde hañ mar gobe usi mar, irde Yesu Kristuyen asogom. ⁸ Niñgeb mel gore usi dirnak geb, kenkela heñ hinañ ko. Gogab Al Kuruj niñ meten tej hanjen gote murungembe soñ ma henayiñ. Yeñ belej metentiñ gote murungem igiñ wor po dunyen. ⁹ Al kura Yesu Kristuyen saba go hende yingenje dufay buluñ manañ goya irde al saba yirde hinayiñ marbe Al Kurujya awalikde ma po hinayiñ. Munañ al kura sabamiñ fudinde goyen gama irde kuñ hinayiñ marbe Al Kurujya Urmiñya irde tumñañ awalikde hinayiñ. ¹⁰ Niñgeb al kura Yesuyen saba moñ saba hoyañ tej yatiñde wañ saba direñ tikeb al goyen yatiñde ma yukunayiñ. Irde gargar ma po yirnayiñ. ¹¹ Munañ kuratiñ kura al gwahade goyen gargar iryenbe Al Kuruj belej yeñ wor al gote meten buluñ go farañ urde hi yeñ kinyen.

¹² Be, nebe mere budam momoñ dirtek nurde hime gega, asañde ma kayen. Gwahade yarab nigen wor wor kuñ denen gab mere dirmewoñ yeñ nurde hime. Gogab tumñañ amañ niñ pultik wor po yetek.

¹³ Be, babake Al Kuruj belej werne yeñ basaña irtiñ gote dirjen wen gore wor ge niñ nurde hañ goyen momoñ irayiñ ninañ geb, gago momoñ girde hime. Gogo po.

3 Yon

Gaius hitte Yon belej asaŋ kayyiŋ

¹ Be, kadne Gaius, ne Yesuyen alya bereyat parguwak gare ge niŋ asaŋ gayen kaŋ guney hime. Nebe geya Al Kuruyen mere fudinde goyen gama irde haryen geb, goke ge niŋ amaŋeŋ nurd guney himyen.

² Be, kadne, gebe Al Kuruyya awalikde po heŋ beger wukkeŋ hayiŋ gwahade po, ulger manaŋ igiŋ po hayiŋ, irde metey teŋ hayiŋ kuruy goyen wor igiŋ po hiwoŋ yeŋ Al Kuruy gusuŋaŋ irde himyen. ³ Yesuyen alya bereya kura waŋ ge niŋ yeŋ, “Yeŋbe Al Kuruyen mere fudinde go po keŋkela gama irde kuŋ hi,” ninke goke amaŋeŋ wor po nurde gunmiŋ. ⁴ Nebe al kura Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde diriŋne yara hitiŋ gore Al Kuruyen mere fudinde goyen po gama irde mata teŋ haŋ yekeŋ goke gab amaŋeŋ wor po nurde himyen. Det hoyay niŋbe gwahade ma nurde himyen.

⁵ Be, kadne, gebe kadge yago faraŋ yurde hayen. Irde al go po moŋ, al hoyay keŋkela ma nurd yuneŋ hayen mar manaŋ faraŋ yurde hayen. Niŋgeb matage gwahade goreb gebe beger mat fudinde wor po Yesu gama irde ha goyen kawan irde hi. ⁶ Mel go kurabe gar waŋ ge belej mel goke amaŋeŋ wor po nurde yuntiŋ goyen gar niŋ Yesuyen alya bereya sios gayen momoŋ diray. Niŋgeb al kura ge hitte waŋbe gubul teŋ naŋa hoyande kuniŋ tikeŋ Al Kuruy belej amaŋeŋ nuryeŋ mat faraŋ yurde hayiŋ. ⁷ Fudinde, mel gobe Yesu niŋ metey teŋ teŋ ge naŋa hoyande kuŋ haŋ gega, Yesu ma nurd uneŋ haŋ mar kura belej faraŋ ma yurde haŋyen. Hubu wor po. ⁸ Niŋgeb neŋ Yesuyen alya bereya belej al metey gwahade teŋ kuŋ haŋ mar goyen gargar yirde faraŋ yurde hitek. Gogab neŋ manaŋ Al Kuruyen mere fudinde goke metey teŋ hite yeŋ nurtek.

Diotrefesyen mata buluy

⁹ Be, nebe bikkeŋ deŋ gor niŋ Yesuyen alya bereya goke asaŋ kaŋ dunmiriŋ. Goyenbe Diotrefesbe Yesuyen alya bereya gote doyaŋ al heŋ heŋ ge po nurde hiyen geb, merene nurtek ma irde hiyen. ¹⁰ Niŋgeb ne gor kuŋ gab yeŋ belej yiya dirde usi mere fakamde duneŋ hiyen goyen kawan po tagaleŋ. Al gote mata buluybe go muŋ po moŋ. Yesuyen alya bereya kadom Al Kuruy niŋ metey teŋ kuŋ haŋ mar goyen gargar ma yirde hiyen. Irde kadom kura belej Yesuyen metey mar goyen gargar yirtek belej wor pet teŋ hiyen. Irde faraŋ yurde haŋ mar goyen Yesuyen alya bereyat gabure waŋ waŋ niŋ utaŋ yirde hiyen.

Demitriusyen mata igiŋ

¹¹ Be, kadne, mata buluy teŋ haŋ mar goyen gama ma yirde hayiŋ. Mata igiŋ teŋ haŋ mar go po gab gama yirde hayiŋ. Al kura mata igiŋ teŋ hi al gobe Al Kuruyen al, munay al kura mata buluy teŋ hi al gobe Al Kuruy ma nurd uneŋ hi. ¹² Demitriusbe al budam belej turuy irde haŋyen. Yeŋbe Al Kuruyen mere fudinde go po gama irde mata teŋ hiyen geb, matamiŋ gore wor yeŋbe al igiŋ goyen kawan irde hi. Neŋ wor yeŋ ge igiŋ mat tagalde hityen. Irke ge wor mereniniŋ gobe fudinde yeŋ nurde hayen.

¹³ Be, nebe mere budam momoŋ girtek nurde hime gega, asaŋde ma kayeŋ. ¹⁴ Nebe heŋ ga ma kuŋ geneŋ. Irde geneŋ gab mere gireŋ yeŋ nurde hime.

¹⁵ Bege kamke igiŋ hayiŋ. Kadge yago gar haŋ ga wor ge niŋ nurde haŋ. Munay Yesuyen alya bereya geya haŋ goyen ne niŋ yeŋ, “Yeŋ belej deŋ ge nurde hi,” yeŋ yuŋkureŋ yuŋkureŋ momoŋ yirde yukayiŋ. Gogo po.

Yut Yut beleŋ asaŋ kayyiŋ

¹ Be, nebe Yems kuliŋ Yut, Yesu Kristuyen meten al. Nebe den alya bereya Adoniniŋ Al Kuruŋ beleŋ hoy dirde bubulkuŋne wor po yeŋ nurd duneŋ hiyen irde Yesu Kristu beleŋ doyaŋ dirde hiyen mar goke asaŋ gago kaŋ hime.

² Deŋbe Al Kuruŋ beleŋ bunineŋ dirde, bitin yisikamde, bubulkuŋne wor po yeŋ nurde duneŋ hiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime.

³ Be, kadne yago, haŋkapyabe Al Kuruŋ beleŋ neŋ tumŋaŋ dumulgaŋ tiyyin goke asaŋ kaŋ dunmewoŋ wor po yeŋ nurde himyen. Goyenbe mere momoŋtin nurdeb mere miŋ hoyaŋ kayeŋ yeŋ nurde gago asaŋ kaŋ hime. Mere gobe gahade: Yesu niŋ dufay saŋin ird ird gobe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin wawuŋ unkuŋende po yuniŋ. Niŋgeb beleŋ hoyaŋbe hubu wor po. Goke teŋbe Yesu niŋ dufaytin tareŋ iramin goyen saŋin po tanarde hinayiŋ. Moŋgo al hoyaŋ beleŋ dufaytin buluŋ yirnayiŋ geb. ⁴ Mere ga dineŋ hime gabe al kura mar beleŋ balmin deŋ hitte waŋ usi dirde haŋyen geb, gago dineŋ hime. Mel gobe Al Kuruŋ palap ma irde haŋyen mar. Irdeb, “Al Kuruŋ beleŋ bunineŋ dirde igin igin dirde hi geb, mata buluŋbe igin mali ga teŋ hitek,” yeŋ haŋyen. Irde Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristube tareŋmin kuruŋ wor po gega, pel irde haŋyen. Niŋgeb mel gote mata buluŋmin goke bikkeŋ Al Kuruŋ beleŋ kame merem yaŋ yireŋ yiriŋ.

⁵ Be, Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin Israel mar goyen Isip naŋare mat hoyande yukuriŋ gega, yukuŋ hikeyabe al kura dufaymin yeŋ ge saŋin ma irkeb gasa yirke kamde pasi hamin goyen deŋbe keŋkela nurde haŋ. Goyenbe goyen goke sopte bebak dirmeke nurnaŋ yeŋbe gago dineŋ hime. ⁶ Irde Al Kuruŋyen miyoŋ buda goyen deŋem karkuwaŋ yuntiŋ gega, goke ep yeŋ ma nurde Al Kuruŋ asogo irkeb gasuŋminde mat yakira tike tubul teŋ hoyande kwamin goke nurnayiŋ. Miyoŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ sen tareŋ epte ma tol yetek gore po fere yirde kidoma buluŋ wor po bana yirtin haŋ.* Goŋ po heŋ kame merem yaŋ yird yird Nalu Kuruŋ goke doyaŋ heŋ haŋ. ⁷ Sodomya Gomoraya taunde niŋ marya taun binyaŋ goyaŋ niŋ marya wor mata buluŋ gwahade goyen po tiyamin. Go mar gobe leplep mata teŋ hinhan, irde alya bereya ferd ferd mata kura Al Kuruŋ beleŋ bisam yirtin goyen mali mali teŋ hinhan. Irkeb mata buluŋmin gote muruŋgem buluŋ kuruŋ wor po goyen al beleŋ go keneŋ kafura heŋbe gwaha ma teŋ hinayiŋ yeŋ Al Kuruŋ beleŋ kak hugineŋ hiyen gore kumga yiriŋ.

⁸ Niŋgeb deŋ hitte balmin wayaŋ mar goyen wor mata gwahade go teŋ haŋyen. Go mar gobe mata buluŋ teŋ teŋ niŋ po mitemitem nurde go po gama irde yinŋeŋ goyen po Al Kuruŋ dilinde tikiŋ buluŋ wor po yirde haŋyen. Irde Al Kuruŋyen mere pel irde miyoŋmin wor mere buluŋ mat yirde haŋyen. ⁹ Goyenbe Al Kuruŋyen miyoŋ gote kuruŋmin Maikel wor Satan mere buluŋ mat kura ma iryiŋ. Yeŋbe Mose hakwam ganuŋ beleŋ tiyyeŋ yeŋ Satanya kadom mohonde tiyaryumya goyen Satan go mere buluŋ mat kura ma iryiŋ. Gwaha irtineŋbe, “Mere buluŋ taha kuruŋ gakebe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ gab gineŋ tiyyeŋ,” inyiŋ. ¹⁰ Goyenpoga go mar gobe det kura miŋ keŋkela bebak ma teŋ heŋyabe mere buluŋ mat teŋ haŋyen. Yeŋbe dapŋa beleŋ mata teŋ haŋyen yara, keŋkela ma dufay heŋ mali ulinde po amaŋ hetek mata go po gama irde haŋyen. Mel gobe gwaha teŋ heŋbe yinŋeŋ buluŋ wor po yirde haŋyen. ¹¹ Niŋgeb goke bunineŋ wor po nurd yuneŋ hime. Go mar gobe Kein beleŋ mata buluŋ tiyyin goyen po gama irde haŋyen. Irde Balam beleŋ hora niŋ teŋ mata buluŋ tiyyin gwahade goyen po teŋ haŋyen. Irde Kora beleŋ Al Kuruŋ asogo irde kanduk kinyin gwahade po, mel go wor Al Kuruŋ asogo irde haŋyen geb, kanduk kuruŋ kennayiŋ.

* 1:6: Senya kidomaya yitin gobe megen gake yitin. Miyoŋ yago gobe Al Kuruŋyen gasunde mat yakira tike megen katamin. Megeŋbe Al Kuruŋyen gasuŋ yara moŋ, mata buluŋbe makin hi. Goke teŋbe megen gayen ‘kidoma’ yitin gogo.

¹² Go mar gobe mata buluj tihit yey memyak ma nurde Yesu kamyij goke bebak tej tej ge dula tej hanyende gor mali waj keperde binje nene hanyen. Ningeb mel gore dula mata gote mij goyen buluj irde hanyen. Mel gobe yingen ge po nurde hanyen. Mataminbe kigarinjin kura mene belej tawayyen gega kigarin ma katyen go gwahade goyen po, mataminbe iginej minmonj. Yeybe he iginej hetek nalure iginej ma hiyyej, irde he go wasej temeyke kamtij hiyen go gwahade goyen po, Al Kuruj dilinde huginej ge kamtij hinayij. ¹³ Yeybe makañ duba huwarke dadilo kawan forok yey hanyen yara mata bulujminj memyak goyen bana ma kunjbe kawan forok yirde hanyen. Go mar gobe dinambe kura hunhilok yinej hanyen gore belnej wor po goyen tubul tej belej hoyande kunayij go gwahade goyen, dufayminj kenkela ma kipirtij hanyen. Ningeb gwahade mar gokeb Al Kuruj belej gasuj buluj kidoma wor po goyen bana yermeke goñ huginej hinayij yey gitik irtij hi.

¹⁴ Be, bikkej Adam hitte mat waj waj asi basaminj 7 Enok belej al gwahade forok yetek goke tej gaha yirij: “Doyañ Al Kuruj belej miyonminj yago budam wor po goya waj hi go kennañ. ¹⁵ Yeybe waj megen nij alya bereya kuruj gayen iginj ma buluj yinej pota yiryey. Irdeb Al Kuruj palap ma irde hañ mar gore asogo irde mata buluj titij kuruj goyen goke merem yaj yirde gote murungem buluj wor po yunyej. Irdeb Al Kuruj asogo irde mere buluj buluj irde hitij kuruj goyen goke merem yaj yirde gote murungem buluj wor po yunyej,” yirij. ¹⁶ Go mar gobe Al Kurujyen metej goke bearar tejbe ug po ñagak yey hanyen. Mel gobe yingen ge po turuj turuj tej hanyen, irde yingen ge po nurde al hoyañ usi yirde binj yade hanyen.

Dufaytij Yesu nij sañij irde hej hej mata

¹⁷ Be, kadne yago, deñbe hanjapya Yesu Kristuyen mere basañ mar aposel belej mata kame forok yenayij goke dinaminj goyen bitij sir ma yiyyej. ¹⁸ Aposel belej gaha dinaminj: “Nalu funañ binde hej hikebe tatuwaj dirde hinmañ dirde, dufay buluj Al Kuruj belej iginj ma nurde hiyen go po gama irde mata tej hitek mar forok yenayij,” yaminj. ¹⁹ Al gwahade goreb dindikej ulij kadom buluj nurd guney tej hinayij yey deñ bana bipti forok irde hanyen. Mel gobe Holi Spiritiya ma hañ geb, ulinde amañ hej heñde nij mata buluj po gama irde hanyen.

²⁰ Goyenbe, kadne yago, deñbe Yesu nij dufaytij tarej iraminj go hende hej heñtij iginj wor po irde hinayij. Irde Holi Spiritiya hej Al Kuruj gusujanj irde hinayij. ²¹ Irde Doyañ Al Kuruj Yesu Kristu belej buninej dirde Al Kurujya huginej hej hej tarej goyen dunyej yey nurde Yesu waj waj nij doyañ hej hinayij. Gwaha tej heñyabe Al Kuruj belej deñ goyen bubulkunne wor po yey nurd duntek mata iginj goyen po tej hinayij. ²² Irde alya bereya Yesu nij dufayminj sañij ma irde dufay budam irde hañ mar nij buninej nurde yunej hinayij. ²³ Irde al kura mata buluj tej kak alare kutek hej hañ mar goyen yade Yesu hitte yukuj hinayij. Irde al kura mata buluj tike goke buninej yirde farañ jurde hinayij. Goyenpoga deñ wor mata buluj goyen tinak geb, kenkela wor po hej ga hinayij. Deñbe gwaha ma wor po tinayij!

²⁴ Be, Al Kurujbe sañijminj kuruj wor po geb, farañ durke epte ma mata bulunde katnayij. Irdeb Al Kuruj deñem turuj yaj wor po hitte dukuke dilinj mar huwarnayij. Irde deñbe mata buluntij minmonj geb, kanduknej ma nurde amañej wor po nurde hinayij. ²⁵ Yey unjurenj po gab Al Kuruj. Irde Yesu Kristu belej metej titij go hende neñ gayen mata bulunde mat dumulganj tiyyij. Ningeb yey po deñem turuj yaj irde hitek. Yeybe Doyañ Al Kuruj wor po, tarejminj wor kuruj wor po. Irde megenya nañkinja det kuruj gate doyañ al wor po. Bikkej wor gwahade po hinhin, hanjka manañ hi, irde kame wor gwahade po hiyen. Fudinde wor po.

Yuwarwar Yesu Kristu beley mata banare niŋ Yon ikala iryiŋ

¹ Be, asaŋ kaŋ hime gabe kame mata forok yenayiŋ goyen Yesu Kristu beley nikala nirkeb gago kaŋ hime. Al Kurun beley mata heŋ ga moŋ forok yiniŋ tahaŋ goyen metey marmiŋ yikala yiri yeŋ Yesu momoŋ iryiŋ. Irkeb Yesu Kristu beley metey marmiŋ kurab ne Yon gayen momoŋ irayiŋ yeŋ miyoŋmiŋ hulyaŋ irke waŋ momoŋ niryiŋ. ² Nebe Al Kurunyen mereya Yesu Kristu beley tagalde hinhin mereya kurun goyen delner yeneŋ hinhem geb, goke al momoŋ yirde himyen.

³ Niŋgeb al kura mata kame forok yetek goke yitiŋ gayen kapyay hinayiŋ mar gobe Al Kurun beley guram yirde tareŋ yiryen. Irde mata kame forok yetek goke yitiŋ gayen kapyay heke nurde gama irde hinayiŋ marbe Al Kurun beley guram yirde saŋiŋ yiryen. Gobe mata goke katiŋ gwahade po heŋ ga ma forok yiniŋ tahaŋ geb, gago diniŋ hime.

Yon beley taun 7 bana Yesuyen alya bereya haŋ goyen goke asaŋ kayyiŋ

⁴ Be, ne Yon beley deŋ Yesuyen alya bereya Esia* naŋa bana niŋ taun 7 bana haŋ mar goyen goke asaŋ gago kaŋ hime.

Be, bikkeŋ hinhin, haŋka hi, irde kame wayyen al Al Kurun beley bunineŋ dirde bitiŋ yisikamke igiŋ hiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime.

Irde Holi Spirit mata wukkeŋ wor po 7 miŋyaŋ† gore wor gwahade po dirwoŋ yeŋ nurde hime.

⁵ Irde Yesu Kristu wor bunineŋ dirde bitiŋ yisikamke igiŋ hiwoŋ yeŋ nurde hime.

Yesu Kristube Al Kurunyen mere biŋde mat fudinde wor po tagalde hinhin.

Yeŋbe kamtiŋde mat huward huward mata goyen yeŋ wa miŋ uryiŋ.

Yeŋbe megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ gote doyaŋ al.

Yeŋ beleybe neŋ gayen bubulkuŋne wor po yeŋ nurd dunerbe darim wok irde kamiŋde mat mata buluŋ bana mat dad siŋa diriŋ.

⁶ Irde Naniŋ Al Kurunyen yufukde derde yeŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ mar diriŋ.

Niŋgeb deŋe turunŋ yaŋya tareŋyabe hugineŋ hugineŋ Yesu hitte po hiyeŋ. Fudinde wor po.

⁷ Ga nurnaŋ, yeŋbe kigariŋkiŋ faykek hende kateŋ hikeb al tumŋaŋ kennayiŋ.

Hakde fakamamiŋ marya megen niŋ alya bereya tumŋaŋ daniŋ gwaha irtiriŋ yeŋ esen obam tinayiŋ.

Gabe fudinde forok yiyyen! Fudinde wor po.

⁸ Be, Al Kurun tareŋmiŋ kurun wor po, Doyaŋ Al Kurun beley, “Nebe Alfaya Omegaya,‡ det kurun gayen miŋ urmiriŋ al, irde det kurun gayen pasi ird ird al,” yeŋ hi. Yeŋbe bikkeŋ hinhin, gayenter hi, irde kame waŋ waŋ albe yeŋ gogo po.

Yon beley Yesu Kristu kiniŋiŋ

⁹ Be, ne Yonbe deŋya tumŋaŋ Yesuya heŋbe dadatiŋ yara himiriŋ hime. Irde yeŋ ge teŋ kanduk tumŋaŋde yeneŋ hite. Neyya deŋyabe Al Kurun beley alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird bana goŋ tumŋaŋ hite. Irde yeŋ ge teŋ kanduk bana hite gega, goke mukku ma teŋ goya goya saŋiŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hite. Be, ne beley Al Kurunyen mereya Yesu beley tagalde hinhin mereya kurun goyen tagalde himeke al beley goke igiŋ ma nurdeb nade Patmos motmotde gago neramiŋ. ¹⁰ Be, Doyaŋ Al Kurunyen naŋa nalu kurare kurab Holi Spirit beley saŋiŋ po ketal nuryiŋ. Irkeb harhokne beley mat al melak

* 1:4: Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kurun goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki iney haŋyen. † 1:4: Namba 7 gote miŋbe Al Kurunyen asaŋdebe buluŋ kuram moŋ, wukke wor po goke yitiŋ. ‡ 1:8: Alfabe Grik mere kaŋ kaŋ matare mere bilmiŋ meheŋde, munaŋ Omegabe funaŋde. Alfa gote miŋbe miŋ urd urd niŋ yitiŋ, munaŋ Omegabe pasi ird ird niŋ yitiŋ.

kura bigul mere yara kurun po forok yeke nurmirin. ¹¹ Meremibe gahade: “Mata kenej ha gayen asande kaya. Irdeb asan go Yesuyen alya bereya sios taun 7 bana han goke tej kerke kuyen. Taun 7 gobe Efesus, Sumena, Pergamum, Taiataira, Sardis, Filadelfiyabe Laodisia,” inyin.

¹² Be, al mere nira go kene yenbe tigiri timirin. Tigiri tenbe hulsi go hende yerde yusun yurde hanjen kutum 7 gol hora belej po yirtin goyen yinmirin. ¹³ Irdeb hulsi 7 go kahaltebe al kura “Al Urmir” inen hanjen goyen kinmirin. Yenbe amil sobam kerke kurkun kahan patare po hitin, irde gol belej po kan yara irtin goyen dumunde bili irtin minyan. ¹⁴ Tonanya tonan yuwalnenya gobe sipsip wuynenya gagapya faykek wor po go gwahade hinhin, irde dilinbe kak melak yara agat urde hinhin. ¹⁵ Irde kahanbe ain kura baras inen hanjen goyen kakde kunga tike buk yen hel yen hanjen go gwahade yara hinhin. Irde merembe hamula kurunde mat fe solok yen migirin kurun po tej hitin yara nurmirin. ¹⁶ Hanin yase belejbe dinambe 7 yanarde hinhin. Irde fulejare nin bidila kura misin kurhan kurhan goyenbe mohon bana mat wan hinhin. Irde kimibe nana tarej po timiytin yara hinhin.

¹⁷ Be, go kenebe kafura wor po hej al kamtin yara hej kahan minde katen dokolhon yugulun timirin. Irkeb yen belej hanin yase ne hende kerde gaha ninyin: “Kafura ma hawayin. Nebe det kurun gayen min urmirin al, irde det kurun gayen pasi ird ird al. ¹⁸ Nebe gwahader hitin al. Kammirin gega, sopte huwarde gwahader po delne gergej himyen gago nenha. Nebe kamde kamde mataya kamtin marte gasunya doyan yird yird tarejne yan. ¹⁹ Ningeb ge belej mata gayenter forok yen han, irde kame forok yenayin kurun goyen delger yenej ha gayen asande kayayin. ²⁰ Hanne yase bana dinambe 7 han gaya hulsi 7 gol belej po yirtin gote min banare hitin gobe gahade: dinambe 7 gobe Yesuyen alya bereya sios taun 7 bana han gote Al Kurunyen miyon 7 nin yitin. Irde hulsi 7 gobe Yesuyen alya bereya sios taun 7 bana han goke yitin,” ninyin.

2

Efesus nin Yesuyen alya bereya nin yirin

¹ Be, al gore sopte gaha ninyin: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Efesus taunde han mar goyen doyan yirde merene basan hej saba yirde hiyen al go hitte mere gahade kayayin:

Mere gabe al dinambe 7 hanin yase belej yanarde hulsi go hende yerde yusun yurde hanjen kutum 7 gol belej po yirtin goyen kahalte kun wan tej hiyen al gore gaha yirin:

² Nebe den belej mata igin tej meten sanin po tej hanjen, irde kanduk yenej hanjen goke mukku ma tej sanin po hej hanjen goyen nurde himyen. Irde al kura dufay bulun minyan mar goya hitek ma nurde hanjen go wor nurde himyen. Irde al kura yingen ge yen, ‘Nenbe Yesuyen mere basan mar,’ yen al hoyan usi yirde hanjen mar goyen tunan yurde meremibe usi goyen kenkela bebak tej hanjen go wor nurde himyen. ³ Denbe ne nin tej kanduk kurayen kurayen yenej hanjen gega, goke mukku ma tej tarej po hej hanjen. Kanduk goke yul ma yen hanjen.

⁴ Goyenpoga matatin kura goke igin ma nurde hime gobe gahade: denbe hankepaya Al Kurunya al hoyanya nin amanen wor po nurd yunen hinhan gega, gayenterbe go mata gob tubul tej gwaha ma tej han. ⁵ Denbe mata igin wor po tej hinhande mat katamin gobe uguj wor po katamin geb, goke dufay henayin. Irde mata buluntin yubul tenbe yen ge bitin mulgan hekeb hankepaya mata igin tej hinhan goyen sopte tej hinayin. Munan gwaha ma tinayinbe ne belej den hitte kunbe nere hulsi den bana hi goyen gasunen de mat tej sin irmeke gabutin gobe hubu po hiyyen. ⁶ Gega mata igin kura tej hanjen goke amanen nurde hime gobe gahade: Nikolasyen usi mere gama irde hanjen mar gore mata tej hanjen goke ne belej igin ma wor po nurde himyen gwahade goyen po, den wor go mar goke igin ma nurde yunen hanjen. Gobe igin wor po tej hanjen.

⁷ Ninggeb al kirminj minyanj marbe Holi Spirit belej sios momonj yirde hi goyen nurde bebak tinaj ko. Al kura mata bulunya kandukya goyen fole yirnayinj marbe ne belej ok yinmeke nene huginej hitek he iginej Al Kurunjen gasunde hañ goyen iginj nenayinj,” yirinj.

Sumena niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yirinj

⁸ Be, al gore sopte gaha ninyinj: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Sumena taunde hañ mar goyen doyanj yirde merene basanj heñ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayinj:

Mere direñ tihim gabe det kurunj gayen miñ uryinj irde kame det kurunj gayen pasi iryenj al gote mere. Yenbe kamiñ gega, sopte huwaryinj. Meremiñbe gahade: ⁹ Nebe deñ belej kanduk yeneñ hanjen irde dettiñ miñmonj geb det niñ amu wor po heñ hanjen gobe nurde himyen. Gega Al Kurunjen gasunde niñ detbe budam wor po deñ hitte hañ! Nebe al kura yingenj ge yen, ‘Neñbe Yuda mar,’ yenj al usi yirde hañ mar gore mere bulun mat dirde hanjen gobe nurde himyen. Go mar gobe Yuda mar wor po monj, irde Satanyen mere gama irniñ yenj gabu irde hanjen mar yenj yeneñ himyen.

¹⁰ Ninggeb deñbe kanduk yennayinj goke kafura ma henayinj. Ga nurnanj. Satan belej deñ goyen, “Gwaha yirmeke Al Kurunj niñ dufaymiñ tareñ irtinj goyen tubul tinaj,” yenj deñ hañ bana goñ niñ al kura yade koyare yiryenj. Irde deñ goyen bulun bulun dirke naña fay 10 gayen kanduk bana hinayinj. Gega ne niñ dufaytiñ sañinj irtinj gobe sañinj po tanarnayinj. Mudunke kamnayinj goke bada ma henayinj. Gwaha tinayinbe kame gote murungem iginj wor po Al Kurunya huginej heñ heñ goyen dunenj.

¹¹ Ninggeb al kirminj minyanj marbe Holi Spirit belej sios momonj yirde hi goyen nurde bebak tinaj ko. Al kura mata bulunya kandukya goyen fole yirnayinj marbe kamnayinj gega, sopte kamde kamde gasun kak alare ma kuñbe Al Kurunya huginj hinayinj,” yirinj.

Pergamum niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yirinj

¹² Be, al gore sopte gaha ninyinj: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Pergamum taunde hañ mar goyen doyanj yirde merene basanj heñ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayinj:

Mere direñ tihim gabe fuleñare niñ bidila kura misiñ kurhan kurhan goyen minyanj al gote mere. Meremiñbe gahade: ¹³ Nebe deñ goyen Satan belej nigen tiyuj wor po yenj nurde tareñ po metenj teñ hiyende gor hañ gobe nurde himyen. Gega deñbe kanduk go bana hañ goke kafura ma heñ ne po gama nirde hañ. Deñbe ne niñ dufaytiñ tareñ irtinj goyen tubul ma teñ hañ. Irde ne niñ binde mat fudinde wor po tagalde hiyen al Antipas goyen al belej tauntinj bana goñ mayke kamiñ goyenter wor deñbe ne niñ dufaytiñ sañinj irtinj goyen tubul ma tiyamiñ. Fudinde, tauntinj bana goñbe Satan belej heñ metenj teñ hi.

¹⁴ Goyenpoga matatiñ kura iginj ma nurde himyen goyen momonj direñ tihim gobe gahade: deñ hañ bana goñ niñ al kurabe Balamyen saba gama irde hañ. Balambe Moap nañare niñ doyanj al kurunj Balak belej daha mat Israel mar usi yirke det toneñ al belej yirtinj goyen galak yirtinj binde nenayinj irde leplep matare katnayinj yenj goke saba iryinj. ¹⁵ Gwahade goyen po, kuratiñ kurabe Nikolasyen usi saba gama irde hañ. ¹⁶ Ninggeb matatiñ goyen yubul teñ Al Kurunj niñ bitiñ mulganj hiyyenj. Monjo ne belej deñ hitte arañej kuñ fuleñare niñ bidila mohonjer hiyen goyen teñ go mar goya artek geb.

¹⁷ Ninggeb al kirminj minyanj marbe Holi Spirit belej sios momonj yirde hi goyen nurde bebak tinaj ko. Al kura mata bulunya kandukya goyen fole yirnayinj marbe kame ‘mana’* banare hitinj goyen kura yunenj. Irde hora faykek go hende al deñe

* 2:17: Mana gobe bikkej Israel mar Isip naja tubul teñ sawsawa po kurunj naja bana kuñ hikeya Al Kurunj belej binde yunenj hinhin go goyen. Mana kurabe kuwe bana heñ Biña Bokis bana hinhin gega, Babilon mar belej Israel marte naja waj yakira tikeya bokis gobe bana kuriñ. Gega Israel marbe kame Mesaia wayyey nalurebe Bokis gobe kawan forok yiyyej yenj nurde hanjen.

gergen katiñ goyen wor yuner. Al denje gobe hora goyen tiyyen al go po ga nuryen,” yiriñ.

Taiataira niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yiriñ

¹⁸ Be, al gore sopte gaha ninyiñ: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Taiataira taunde hañ mar goyen doyañ yirde merene basañ heñ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayiñ:

Mere direñ tihim gabe Al Kuruyen Urmiñde mere. Diliñbe kak melak yara agat urde hinhin. Irde kahañbe ain kura baras ineñ hañyen goyen kakde kunga tike buk yeñ hañyen go gwahade yara hinhin. Meremiñbe gahade: ¹⁹ Nebe mata dahade teñ hañyen goyen nurde hime. Irde deñ beleñ Al Kurunya al hoyañya niñ amañeñ nurd yuner hañyen irde Al Kuruñ niñ dufaytiñ sañiñ irde yeñ ge meter teñ hañyen goyen nurde hime. Deñbe yeñ ge teñ kanduk yeneñ hañ gega, goke mukku ma teñ tareñ po heñ hañyen goyen wor nurde hime. Gayenter deñ beleñ mata igiñ teñ hañyen gobe hañkapyä tiñeñ heñya mata teñ hinhan gote folek wor po teñ hañyen goyen manañ nurde hime.

²⁰ Goyenpoga matatiñ kura goke igiñ ma nurde himyen. Matatiñ gobe gahade: deñbe bere kura goyen denya heñ bikkeñ Yesebel† mata teñ hinhin goyen gama irde hiyen gega, goke buluñeñ ma nurde tubul tike denya hi. Bere gobe yiñgeñ ge yeñ, ‘Nebe Al Kuruyen mere basañ bere,’ yeñ hi. Bere gore meter marne usi saba yirde mata buluñ teñ teñ belñeñde yukukeb al kurabe leplep mata teñ hañ, irde kurabe det toneñ al beleñ yirtiñ goyen galak yirtiñ biñge nene hañ. ²¹ Nebe bere goyen Al Kuruñ niñ biñ mulgañ heñ mata buluñmiñ yubul teñ teñ nalu kerd unmiñ gega, gwaha titek ma nurde hi. ²² Niñgeb bere goyen temeymeke kanduk kuruñ bana katyeñ. Irde al berem yañ beleñ bere goya duwan teñ teñ mata teñ hañyen marbe uliñde kanduk kuruñ forok ird yuner. Go mar gobe bere gote mata buluñ gama irtiñ goyen yubul ma tinayiñbe kanduk kuruñ forok irde yuner. ²³ Nebe al kura bere gote saba po gama irde diriñeñ weñ hitiñ mar goyen gasa yirmeke kamnayiñ. Gwaha yirmeke gab Yesuyen alya bereya tumñañ alyen biñde niñ dufay keñkela nurde hi albe yeñ po yeñ bebak tinayiñ. Nebe deñ beleñ mata teñ hañ kuruñ gote muruñgem duneñ.

²⁴ Be, deñ Taiataira taunde niñ sios bana bere gote saba ma gama irde Satanyen mata kura banare niñ wor po ineñ hañyen gote saba ma nurde hañyen mar goyen momoñ direñ tihim. Mere ga direñ tihim gabe kanduk hoyañ kura dune yeñ ma dineñ hime. Merenebe gahade: ²⁵ Deñbe saba igiñ titiñ goyen tareñ po tanarde hinayiñ. Irkeb ne wañ deneñ.

²⁶ Niñgeb al kura mata buluñya kandukya goyen fole irde dufayne po gama irde hike kuñ kuñ nalu funañ forok yiyyeñ marbe naña karkuwañ kurayen kurayen goyen doyañ yird yird sañiñ yuner. ²⁷ Goke teñbe Al Kuruyen asañde gahade katiñ hi:

‘Yeñbe doyañ al kuruyen kutum kura ain beleñ po irtiñ goyen tanarde mel go doyañ yirde hiyeñ.

Yeñ beleñ mel go gwamuñ yurke kuwe yase galañ yitiñ yara heñ buluñ wor po henayiñ,’ yitiñ. *Tikiñ 2:9*

Niñgeb yitiñ gwahade goyen po Adone beleñ alya bereya doyañ yird yird sañiñ nuntiñ geb, ne wor mata buluñya kandukya goyen fole yirde dufayne po gama irde hinayiñ mar goyen doyañ mar karkuwañ heñ heñ tareñ yuner. ²⁸ Irde tareñne turñuñ yañ wor po bayfoñ yara goyen wor yuner. ²⁹ Al kirmiñ miñyañ marbe Holi Spirit beleñ sios momoñ yirde hi goyen nurde bebak tinañ ko,” yiriñ.

3

Sardis niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yiriñ

† 2:20: Yesebelbe bikkeñ Israel marte doyañ al kura Ahapyen berem. Bere gobe unğura dolon yirdeb Israel mar manañ usi yirke bere gote mere gama irde unğura dolon yirde hinhan. (1 Doyañ Mar 16:31; 18:4; 21:1-26; 2 Doyañ Mar 9:22; 9:30-37)

¹ Be, al gore sopte gaha ninyiñ: “Gebe Yesuyen alya bereya Sardis taunde hañ mar goyen doyañ yirde merene basañ heñ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayiñ:

Mere direñ tihim gabe Holi Spirit mata wukkeñ wor po 7 miñyañ goya dinambe 7 goya yanarde hi al gote mere. Meremiñbe gahade: nebe mata dahade teñ hañyen gobe nurde hime. Al hoyañ beleñbe igiñ po hañ yeñ deney hañ gega, delnerbe al kamtiñ yeñ deney hime. ² Niñgeb huwarnañ! Irde matatiñ igiñ yubul titek heñ hañ goyen sopte yanarde sañiñ po yirnayiñ. Gobe Al Kuruñ diliñde matatiñ gobe hako po hañ yeñ deney hime geb, gago diner hime. ³ Niñgeb hañkapy saba damiñ dirke nuramiñ goke bitiñ sir ma yenayiñ. Irde saba goyen gama irde mata buluñtiñ goyen yubul teñ Al Kuruñ niñ bitiñ mulgañ hiyyey. Munañ huwarnayiñ moñbe ma nurde hikeya kawo mar wañ hañyen gwahade po, deñ hitte kuñ matatiñ gote muruñgem buluñ duneñ. Deñbe ne gayen deñ hitte kuñ kuñ nalu goyen epte ma bebak tinayiñ. ⁴ Goyenpoga deñ sios Sardis taunde hañ mar bana goñ niñ al kura matamiñbe uliñ umña tikiñ ma yirtiñ yara Al Kuruñ diliñde wukkeñ hañ. Mel gobe Al Kuruñ diliñde wukkeñ hitiñ mar gote amil faykek wor po goyen yunmeke hor teñbe neya heñ mata huwak teñ hinayiñ. Mel gobe gwaha yirtek po hañ geb, gogo yireñ. ⁵ Niñgeb al kura mata buluñya kandukya goyen fole yirnayiñ marbe mel go yireñ gwahade goyen po, amil faykek wor po goyen hor yirde yuneñ. Irde deñembe Al Kuruñya hugiñey hitek marte deñem katiñ asañde mat yade siña ma yireñ. Gwaha titreñbe Adoneya miyoñmiñyat diliñ mar mel goyen nere yeñ nurd yuneñ. ⁶ Al kirmiñ miñyañ marbe Holi Spirit beleñ sios momoñ yirde hi goyen nurde bebak tinañ ko,” yiriñ.

Filadelfia niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yiriñ

⁷ Be, al gore sopte gaha ninyiñ: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Filadelfia taunde hañ mar goyen doyañ yirde merene basañ heñ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayiñ:

Mere direñ tihim gabe wukkeñ wor po, irde mere fudinde po teñ hi al gote mere. Yeñbe Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird gasuñ Dewityen taun ineñ hañyen gote miñ al geb, taun yame degel degel ki goyen miñyañ. Yeñ beleñ yame goyen hol iryeñbe al kura beleñ epte ma tayyeñ. Irde yeñ beleñ yame goyen tayyeñbe al kura beleñ epte ma digilyey. Meremiñbe gahade: ⁸ Nebe deñ beleñ mata dahade teñ hañ goyen nurde hime. Deñ goyen igiñ Dewityen taun bana hurkunayiñ yeñbe yame degelde dunmiñ ga hi ga kennañ. Ne beleñ yame degelde dunmiñ gabe al kura epte ma tayyeñ. Deñbe sañiñtiñ kuruñ moñ gega, merene po gama irde ne niñ helwañ ma heñ hañyen goyen nurde hime. ⁹ Ga nurnañ! Al buda Satanyen mere gama irde hañ mar gobe usi mar wor po. Go mar gobe yiñgeñ ge yeñ, ‘Neñbe Yuda mar,’ yeñ hañ gega gwahade moñ. Nebe go mar goyen bul yirmeke deñ hitte wañ kahañtiñ miñde urguñ kanayiñ. Irdeb ne beleñ bubulkuñne wor po yeñ nurd duneñ himyen goyen keneñ bebak tinayiñ. ¹⁰ Deñbe kanduk yeneñ mukku ma teñ tareñ heñ heñ ge piñey ma heñ hinayiñ yeñ tareñ po dinmiriñ goyen po gama irde hañyen geb, ne wor kanduk kuruñ forok yeñ yeñ nalure kanduk gore buluñ dird dird belheñbe pet tiyeñ. Kanduk gobe alya bereya megen hañ kuruñ gote dufaymiñya matamiñya tuñañ yurd yurd niñ forok yiyyey gega, deñ goyen kanduk go bana mat dad siña direñ.

¹¹ Nebe heñ ga ma wayey. Niñgeb mere fudindeya mata huwakya deñ hitte hi goyen keñkela po tanarde hinayiñ. Gogab kame matatiñ igiñ gote muruñgem goyen al hoyañ beleñ epte ma gorañ dirnayiñ. ¹² Niñgeb al kura mata buluñya kandukya goyen fole yirnayiñ marbe Al Kuruñyen ya balem gote toلاميñ yireñ geb, Al Kuruñya hugiñey hinayiñ. Yeñbe ya balem go ma po tubul teñ siñare kunayiñ. Nebe Al Kuruñyen deñemya taunmiñ gote deñemya goyen mel go uliñde kayey. Irde deñne wor kayey. Taun gobe Yerusalem gergeñ, Al Kuruñyen gasuñde mat katyeñ. ¹³ Al kirmiñ miñyañ marbe Holi Spirit beleñ sios momoñ yirde hi goyen nurde bebak tinañ ko,” yiriñ.

Laodisia niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yiriñ

¹⁴ Be, al gore sopte gaha ninyiɗ: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Laodisia taunde haɗ mar goyen doyaɗ yirde merene basarɗ heɗ saba yirde hiyen al hitte asaɗ gahade kayayiɗ:

Mere direɗ tihim gabe mere fudinde gote miɗ alyen mere. Yeɗbe biɗa tiyyiɗ goyen fudinde po gama ird ird al, irde Al Kurunɗ niɗ fudinde po tagal tagal al. Al gobe det kurunɗ gayen Al Kurunɗ beleɗ forok yiryiɗ gote doyaɗ al. Meremiɗbe gahade: ¹⁵ Nebe deɗ beleɗ mata dahade teɗ haɗyen goyen nurde hime. Dende Al Kurunɗ gama ird ird matatiɗbe saɗiɗ wor po moɗ, irde bulunɗ wor po moɗ, kahaltam po haɗ. Gobe fe kura uka wor po moɗ, irde uysunɗ wor po moɗ go gwahade goyen. Goyenbe deɗ goyen uka hiniɗ yeɗbe ukam po hiwoɗ, munanɗ uysunɗ hiniɗ yeɗbe uysunɗ po hiwoɗ yeɗ nurde hime. ¹⁶ Deɗbe fe kura uka wor po moɗ, irde uysunɗ wor po moɗ yara geb, mohoɗner mat meyaɗ titiɗ yara dirde demeyde harhokne duneɗ tihim. ¹⁷ Deɗbe dindigeɗ ge yeɗbe, ‘Neɗbe igiɗ wor po hite. Mataniniɗbe igiɗ po teɗ hityen geb, mata igiɗ hoyanɗ kura neɗ titekbe hubu,’ yeɗ haɗyen. Goyenpoga deɗbe al bunineɗ wor po, mata igiɗ kura deɗ hitte ma hi goyen bebak ma teɗ haɗ! Deɗbe kaɗanɗ mar, kupsoɗ heɗ kuɗ haɗ, irde diltiɗ titmiɗ yeɗ deneɗ hime. ¹⁸ Niɗgeb ne hitte mat gol hora* kakde kunga tike igiɗ wor po hitiɗ goyen damu tinaɗ dineɗ hime. Gogab Al Kurunɗ diliɗde samuɗtiɗ yaɗ mar wor po henayiɗ. Irde amil faykek† ne hitte damu tinaɗ dineɗ hime. Gogab kupsoɗ heɗ memyak hitiɗ haɗ goyen amil gore ulɗiɗ aw duryeɗ. Irde diltiɗ titmiɗ go sope yird yird goke he fimiɗ kura ne hitte damu tinaɗ dineɗ hime. Gogab igiɗ naɗkennayiɗ.

¹⁹ Nebe al kura bubulkuɗne wor po yeɗ nurde yuneɗ himyen marbe bulunɗ tike goke yineɗ teɗ saba yirde himyen. Niɗgeb mata igiɗ gama yird yird mata goke po nurde hinayiɗ. Irde mata bulunɗtiɗ yubul teɗ yeɗ ge bitiɗ mulganɗ hiyyeɗ. ²⁰ Ga nurnaɗ! Nebe yamere huwarde yame mayde hime. Al kura merene nurde yame degelde nunkeb bana goɗ hurkuɗbe yeɗya dula teɗ yeɗya hireɗ.

²¹ Niɗgeb al kura mata bulunɗya kandukya goyen fole yirnayiɗ marbe ne beleɗ al bulunɗ fole irde deɗne yaɗ wor po heɗ Adoneya har gwahade goyen po, yeɗ wor doyaɗ mar karkuwanɗ heɗ neya heɗ heɗ saɗiɗ goyen yuneɗ. ²² Al kirmiɗ miɗyaɗ marbe Holi Spirit beleɗ sios mere momoɗ yirde hi goyen nurde bebak tinaɗ ko,” yiriɗ.

4

Al Kurunɗyen gasunɗe niɗ taun goke yiriɗ

¹ Be, al gore gwaha yiriɗ go kamereb Al Kurunɗyen gasunɗe hurkuɗ hurkuɗ yame figiltiɗ hinhin goyen forok yeke kinmiriɗ. Irkeb al melak kura haɗkanya bigul mere titiɗ yara nurmiriɗ goyen gore po, “Hende gar waya. Irkeb kame mata dahade forok yenayiɗ goyen gikala gireɗ,” ninyiɗ. ² Irkeb goya goyen po Holi Spirit beleɗ tareɗ po ketal nuryiɗ. Irkeb kemne mat Al Kurunɗyen gasunɗ bana Doyaɗ Al Kurunɗyen keperd keperd gasunɗe al kura keperde hike kinmiriɗ. ³ Doyaɗ Al Kurunɗyen keperd keperd gasunɗe gor keperde hinhin al gote dinsokbe yaspa horaya hora bukkeɗ konilian ineɗ haɗyen go gwahade yara agat urde hinhin. Irde gamatsaw beleɗ keperd keperd gasunɗ go milgu irtiɗ goyen kinmiriɗ. Gamatsaw gobe hora digulak emeral ineɗ haɗyen gwahade yara melak heɗ hinhin. ⁴ Be, Doyaɗ Al Kurunɗyen keperd keperd gasunɗ go siɗakyaɗbe doyaɗ marte keperd keperd gasunɗ 24 gore milgu irtiɗ hinhan. Go hereɗbe Al Kurunɗyen alya bereyat doyaɗ mar parguwak 24 beleɗ kipirtiɗde hinhan. Mel gobe amil faykeɗ hor yirde tonanɗebe doyaɗ alyen tonanɗhor yirtiɗ hinhan. ⁵ Be, Doyaɗ Al Kurunɗyen keperd keperd gasunɗe matbe dagamel teɗ daga kateɗ hururuɗ teɗ hinhin. Keperd keperd gasunɗ goyen diliɗ marbe hulsi 7 beleɗ melak heɗ toltol yeɗ hinhan. Hulsi 7 gobe Holi Spirit mata wukkeɗ wor po 7 miɗyaɗ go goyen. ⁶ Irde makaɗ ala galas beleɗ po irtiɗ yara wukkeɗ wor po goyen wor keperd keperd gasunɗ go diliɗ mar beleɗ hinhin.

Be, doyaɗ mar 24 gote keperd keperd gasunɗ Doyaɗ Al Kurunɗyen keperd keperd gasunɗ milgu irtiɗ goyen kahal banabe det biɗfut miɗyaɗ Al Kurunɗ beleɗ yirtiɗ kura sipte

* 3:18: Al Kurunɗ diliɗde mata igiɗ wor po goke yitiɗ. † 3:18: Amil faykekbe mata huwak wukkeɗ wor po goke yitiɗ.

hinhan. Det gote biɲya harhokya beleɲbe diliɲ beleɲ po sam yirtiɲ hinhan. ⁷ Det biɲfut miɲyaɲ goyen kurabe laion yara kinmiriɲ. Kurabe bulmakaw yara, irde kurate kimiɲbe al kimiɲ yara kinmiriɲ. Irde funaɲbe buntuluɲ naɲa kota foy titiɲ yara gor hike kinmiriɲ. ⁸ Det biɲfut miɲyaɲ sipte goyen yuɲkureɲ yuɲkureɲbe tapeɲ 6 miɲyaɲ hinhan. Irde uliɲ piɲiɲbe diliɲ beleɲ po tumɲaɲ sam yirtiɲ hinhan. Tapeɲ yufuk bana manaɲ diliɲ beleɲ sam yirtiɲ hinhan. Det biɲfut miɲyaɲ gobe naɲkahalya wawuɲya hugiɲeɲ gaha yeɲ hinhan:

“Al wukkeɲ, al wukkeɲ,
Doyaɲ Al Kuruɲbe al wukkeɲ wor po.
Al Kuruɲ tareɲmiɲ kuruɲ wor po gobe
bikkeɲ hinhin, gayenter hi,
irde kame wayyeɲ,” yeɲ hinhan.

⁹ Det biɲfut miɲyaɲ gore Doyaɲ Al Kuruɲyen keperd keperd gasuɲde keperde heɲ gwahader hitiɲ al goyen deɲem turɲuɲ yaɲ irde isoka irde meteɲmiɲ goke igiɲ nurd uney hinhan. ¹⁰ Gwaha teɲ hike goya goyenbe Al Kuruɲyen alya bereyat doyaɲ mar parguwak 24 beleɲbe Doyaɲ Al Kuruɲyen gasuɲde keperde hinhin al gote diliɲ mar urguɲ kaɲ gwahader hitiɲ al goyen doloɲ irde hinhan. Mel gobe doyaɲ mar karkuwaɲde tonahormiɲ goyen yugu teɲ Doyaɲ Al Kuruɲyen keperd keperd gasuɲ goyen kahaɲ miɲde yerdeb gaha yeɲ hinhan:

¹¹ “Gebe Doyaɲ Al Kuruɲniniɲ, irde Al Kuruɲniniɲ.
Ge beleɲ po ga det kuruɲ gayen yirariɲ.
Dufayge po gama irde det kuruɲ gayen forok yirariɲ.
Niɲgeb deɲe turɲuɲ yaɲya saɲiɲ kuruɲya tetek po ha.
Irde palap girtek po ha,” yeɲ hinhan.

5

Asaɲya Sipsip al diriɲ diriɲeɲya

¹ Be, go kamereb Doyaɲ Al Kuruɲyen keperd keperd gasuɲde kipirtiɲ hinhin al gote haniɲ yase banabe asaɲ sobam bili irtiɲ kura goyen tanarde hike kinmiriɲ. Asaɲ gobe harhok beleɲya biɲ beleɲya tumɲaɲ katiɲ, irde det uɲguni yara goyen 7 yade asaɲ bili irtiɲde gor saɲiɲ yirtiɲ hinhan. ² Be, nebe Al Kuruɲyen miyoɲ tareɲmiɲ kuruɲ wor po kura gore hokde, “Ganuɲ al beleɲ det uɲguni yara asaɲ yulyaɲeɲ bili irtiɲde taga yurtiɲ goyen epte yukala teɲ asaɲ go digilyeɲ?” yeke kinmiriɲ. ³ Goyenpoga al gore kura asaɲ ulyaɲ go epte degeltek moɲ. Asaɲ goyen bana keneɲ keneɲ manaɲ epte moɲ. Al Kuruɲyen gasuɲde niɲ, megen niɲ, megeɲ biɲ bana niɲ al ma det kura beleɲ epte ma asaɲ go degelde kentek hinhan. ⁴ Irkeb al wukkeɲ wor po kura gore asaɲ goyen epte degelde go biɲde kentek miɲmoɲ wor po keneɲbe goke esitiɲde hinhem. ⁵ Irkeb Al Kuruɲyen alya bereyat doyaɲ marte parguwak kura beleɲ, “Eseɲ ma yo! Yekop urmiɲ kura Yuda, deɲem kurabe Laion ineɲ haɲyen gote dari gama irde forok yiriɲ al gobe Dewityen miɲde mat watiɲ. Yeɲbe asogom al buluɲ goyen fole irtiɲ. Al gore gab det uɲguni yara beleɲ asaɲ sobam bili irde tareɲ yirtiɲ det 7 goyen epte yukala teɲ digilyeɲ,” niɲyiɲ.

⁶ Be, go kamereb al kura Sipsip al diriɲ diriɲeɲ go gwahade yara kinmiriɲ. Sipsip go keneɲmiɲbe bikkeɲ mayke kamtiɲ yara kinmiriɲ. Be, Sipsip diriɲeɲ go Doyaɲ Al Kuruɲyen keperd keperd gasuɲ kahalte wor po gor huwarde hinhin. Keperd keperd gasuɲ goyen siɲakyaɲbe det biɲfut miɲyaɲ sipteɲya Al Kuruɲyen alya bereyat doyaɲ marte parguwakya beleɲ milgu irtiɲ hinhan. Sipsip diriɲeɲ gote hirkambe 7, irde diliɲ wor 7 hinhan. Diliɲ 7 gobe Holi Spirityen mata wukkeɲ wor po 7 miɲyaɲ go goyen. Holi Spirit gobe Al Kuruɲ beleɲ alya bereya megen haɲ kuruɲ goke teɲ kerke kuriɲ. ⁷ Be, Sipsip diriɲeɲ gore Doyaɲ Al Kuruɲyen keperd keperd gasuɲde hinhin al go hitte kuɲ haniɲ yase bana asaɲ ulyaɲ bili irde uɲguni po saɲiɲ irtiɲ hinhin goyen tiriɲ. ⁸ Be, yeɲ beleɲ asaɲ go tekeb det biɲfut miɲyaɲ sipte goya Al Kuruɲyen alya bereyat doyaɲ

marte parguwak 24 gore Sipsip dirɗeɗ kimiɗ mat urguɗ kayamiɗ. Uргуɗ kayamiɗ mar gobe yuɗkureɗ yuɗkureɗ tikiɗde niɗ det hap ineɗ haɗyene goyen nende gigen yanartiɗ hinhan. Irde koronɗ gol hora beleɗ po yirtiɗ goyen wor yanartiɗ hinhan. Koronɗ bana goɗbe det hamiɗ igiɗ muɗ wor po go goyen miɗyaɗ hinhan. Det hamiɗ igiɗ muɗ wor po gobe Al Kurunɗyen alya bereya beleɗ Al Kurunɗ mere irde haɗyene go goyen. ⁹ Be, mel gobe tikiɗde niɗ det hap ineɗ haɗyene goya koronɗ gol hora beleɗ yirtiɗ goyen yanarde tikiɗ gergeɗ kura hamiɗ. Tikiɗmiɗbe gahade:

“Gebe mugunke kamariɗ.

Irde darige wok yitiɗ go hende harde alya bereya Al Kurunɗ hitte yumulgaɗ tiyariɗ.

Alya bereya gobe miɗ kurayen kurayen, meremiɗ kurayen kurayen, dari miɗ kurayen kurayen, naɗa kurar niɗ kura niɗ yumulgaɗ tiyariɗ.

Goke teɗbe ge beleɗ po gab epte asaɗ goyen teɗ degelayiɗ.

¹⁰ Ge beleɗ mel goyen alya bereya Al Kurunɗ beleɗ doyaɗ yird yird mar yirariɗ.

Irde Al Kurunɗ doloɗ ird ird mata doyaɗ mar yirariɗ.

Irkeɗ yeɗ beleɗ det kurunɗ megen haɗ kurunɗ goyen doyaɗ yirde hinayiɗ,” yamiɗ.

¹¹ Be, go kamereɗ nebe Al Kurunɗyen miyoɗ budam wor po epte ma kapyanɗ hetek goyen yeneɗbe meremiɗ manaɗ nurmiriɗ. Miyoɗ goreɗ Doyaɗ Al Kurunɗyen keperɗ keperɗ gasuɗ, det biɗfut miɗyaɗ sipte goyen, irde Al Kurunɗyen alya bereyat doyaɗ marte parguwak goyen milgu yiramiɗ. ¹² Irdeɗ hokde po tikiɗ gahade hamiɗ:

“Sipsip dirɗeɗ mayke kamiɗ gore po gab epte saɗiɗ tetek hi.

Irde epte Al Kurunɗyen samuɗ tumɗaɗ igiɗ yawartek hi.

Dufay wukkeɗ, saɗiɗ, deɗe turɗuɗ yaɗ goyen igiɗ yende hetek hi.

Irde palap irde isoka irtek albe ge po,” yamiɗ.

¹³ Be, go kamereɗ det kurunɗ gayen tumɗaɗ tikiɗ heɗ hinhan. Naɗkiɗde niɗ, megen niɗ, megeɗ biɗ bana niɗ, irde makaɗde niɗ det kurunɗ goreɗ gahade tikiɗ hamiɗ:

“Doyaɗ Al Kurunɗyen keperɗ keperɗ gasuɗde kipirtiɗ hi al goya Sipsip dirɗeɗya goyen isoka yirde palap yirde

deɗe turɗuɗ yaɗ yirde tareɗ kurunɗ gobe gwahader yeɗ po yuneɗ hitek,” yamiɗ.

¹⁴ Irkeɗ det biɗfut miɗyaɗ sipte gore wol heɗbe, “Fudiɗde wor po,” yamiɗ. Irkeɗ Al Kurunɗyen alya bereyat doyaɗ marte parguwak beleɗ dokolhoɗ yuguluɗ teɗ urguɗ kaɗbe Al Kurunɗya Sipsip dirɗeɗya goyen doloɗ yiramiɗ.

6

Asaɗ bili irde tareɗ yirtiɗ unguni goyen yukala teɗ asaɗ go digilyiɗ

¹ Be, go kamereɗ Sipsip dirɗeɗ beleɗ asaɗ bili irde unguni 7 po saɗiɗ yirtiɗ goyen unɗkureɗmiɗ ukala tiyyiɗ goyen kinmiriɗ. Irkeɗ det biɗfut miɗyaɗ sipte hinhan goyen unɗkureɗ kura beleɗ “Wayal!” yiriɗ. Mere tiyyiɗ gobe daga migiriɗ yara tiyyiɗ. ² Irkeɗ hos faykek kura goyen forok yeke kinmiriɗ. Al kura hos go hende hinhin al gobe hite haniɗde manaɗ hinhin. Irde doyaɗ alyen tonanɗhor hor irde untiɗ. Irkeɗ megeɗ hike kwa kurunɗ goyen bana goɗ kuɗ fulenɗa tiyyiɗ. Yeɗ beleɗ po megeɗya alya yad yad niɗ teɗ hos hende kuriɗ.

³ Be, Sipsip dirɗeɗ beleɗ unguni kura sopte ukala tikeɗ det biɗfut miɗyaɗ sipte goyen kura beleɗ wor sopte, “Wayal!” yeke nurmiriɗ. ⁴ Be, gwaha yekeɗ hos hoyanɗ kura forok yiriɗ. Hos gobe bukkeɗhel yitiɗ wor po. Hos go hende keperɗe hinhin al gobe alya bereya megen haɗ gayen biɗ kamke awalikde heɗ heɗ mata goyen teɗ siɗa irke al yingey uliɗ kadom muguneɗ teɗ kamde kamde saɗiɗ untiɗ. Irde fulenɗare niɗ bidila kurunɗ kura goyen wor untiɗ.

⁵ Be, Sipsip dirɗeɗ beleɗ unguni tareɗ yirtiɗ 7 bana goyen karwomiɗ ukala tikeɗ det biɗfut miɗyaɗ sipte goyen hoyanɗ kura beleɗ wor, “Wayal!” yeke nurmiriɗ. Be, gwaha yekeɗ hos kura delne mar forok yeke kinmiriɗ. Hos gobe halkeɗ wor po. Hos go hende keperɗe hinhin al gobe det kanduk tuɗaɗ teɗ teɗ det kura haniɗde tanartiɗ hinhin.

⁶ Irkeɗ det biɗfut miɗyaɗ sipte hinhan bana goɗ mat al melak kura forok yeke nurmiriɗ.

Merebe gahade: “Albe meterē teŋ hinayiŋ gega, biŋgebe budam ma forok yeŋ hinayiŋ. Irkeb naŋa fay uŋkureŋ bana meterē teŋ muruŋgem teŋ hinayiŋ gote hora gore biŋge damu teŋ hinayiŋ gega, biŋge budam ma yade hinayiŋ. Niŋgeb biŋge damu tiniŋ yeŋ wit damu teŋ hinayiŋbe koron dirŋeŋ uŋkureŋ gwahade po teŋ hinayiŋ, munan bali damu teŋ hinayiŋbe koron mukŋeŋ karwo gwahade po yade hinayiŋ. Goyenbe mel gore olip fimiŋya wain fimiŋyabe igiŋ yawarnayiŋ geb, olip heya wain heyabe buluŋ ma yirayiŋ,” yiriŋ.

⁷ Be, Sipsip dirŋeŋ beleŋ uŋguni tareŋ yirtiŋ 7 bana goyen siptemiŋ ukala tikeb det biŋfut miŋyaŋ sipte hinhan goyen funan beleŋ, “Waya!” yeke nurmiriŋ. ⁸ Be, gwaha yekeb hos kura delne mar forok yeke kinmiriŋ. Hos gobe wulsakkeŋ. Hos go hende keperde hinhin al gote deŋembe Kamde Kamde. Yeŋ hos hende waŋ hikeb Al Metebe harhokde go po bindere gama irde waŋ hike kinmiriŋ. Al irawa gobe alya bereya megen haŋ kurun gayen pota yirke buda sipte hekeb buda uŋkureŋbe buluŋ yirke kamde kamde saŋiŋ yuntiŋ. Niŋgeb buda uŋkureŋ goyen bana al kurabe fuleŋare niŋ bidilare kamnayiŋ, biŋge kamde kamnayiŋ, kurabe garbam heŋ kamnayiŋ, irde kurabe dapŋa duwi kafuram wor po gore gasa yirke kamnayiŋ.

⁹ Be, Sipsip dirŋeŋ beleŋ uŋguni saŋiŋ yirtiŋ 7 bana goŋ siptesoŋoŋmiŋ goyen ukala tiyyiŋ. Irkeb al buda kura Al Kurunyen mere gama irde tagalde kuŋ hike gasa yirke kamamiŋ mar gote toneŋbe Al Kurun galak ird ird alta yufukde hike yinmiriŋ. ¹⁰ Mel gore hokde po, “Doyaŋ Al Kurun, tareŋgebe kurun wor po. Gebe wukkeŋ wor po, irde meregebe fudinde wor po. Goyenbe megen haŋ mar beleŋ mudunke kamtiriŋ goyen goke daha naŋa gab merere yerde matamiŋ gote muruŋgem buluŋ goyen wol heŋ yunayiŋ? Sobamde po doyaŋ hetek we?” inamiŋ. ¹¹ Irde mel gobe yuŋkureŋ yuŋkureŋ amil faykeŋ nende gigen yuntiŋ. Irdeb, “Deŋ mudunke kamamiŋ gwahade goyen po, Doyaŋ Al Kurunya heŋ kadtiŋ yago hitiŋ marya Doyaŋ Al Kurunyen meterē mar kadtiŋ hitiŋ goyen wor gasa yirke kamde hinayiŋ goyen kuŋ kuŋ budam heŋ ep heke gab muduntiŋ mar goyen merere huwarnayiŋ geb, goke doyaŋ heŋ hinayiŋ. Go nalu gobe ulyande ma hikeya forok yiyyeŋ,” yinke nuramiŋ.

¹² Be, Sipsip dirŋeŋ beleŋ uŋguni tareŋ yirtiŋ 7 bana goyen 6miŋ ukala tiyyiŋ goyen kinmiriŋ. Irkeb niniŋa kurun wor po forok yiriŋ. Naŋabe kidoma buluŋ po hiriŋ. Gobe meme sikkeŋ halkeŋ wor po gore uliŋhor irtiŋ gwahade yara hiriŋ. Irde gagasibe dari yara bukkeŋhel wor po hiriŋ. ¹³ Irde dinambe yagobe naŋkiŋde mat suk yeŋ megen katamiŋ. Dinambe gobe meŋe kurun harde fik he igineŋ haŋkapok fuguru tike megen kateŋ haŋyen go gwahade tiyamiŋ. ¹⁴ Naŋkiŋbe asaŋ sobam bili irtiŋ yara bili irke hubu hiriŋ. Duguya motmotyabe tumŋaŋ gasuŋeŋde mat yade hoyande yirtiŋ. ¹⁵ Irkeb megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ, doyaŋ mar, fuleŋa marte doyaŋ mar karkuwaŋ, al horam yaŋ mar, saŋiŋ miŋyaŋ mar, al kurate yufuk bana heŋ muruŋgem moŋ duliŋ meterē teŋ haŋ maryabe yiŋgeŋ dufaymiŋde haŋ marya tumŋaŋ busaharde duguyaŋ hurkuŋ horabok bana hinhan, irde kurabe hora karkuwaŋ kahalte mabok biŋde hinhan. ¹⁶⁻¹⁷ Mel gobe duguya hora karkuwaŋya goyen mabokde heŋbe, “Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋde keperde hi al goya Sipsip dirŋeŋya gote bearar goyen ganuŋ mar beleŋ epte saŋiŋ heŋ fole irnayiŋ? Hubu wor po! Niŋgeb deŋ duguya hora karkuwaŋya, neŋ hende katnaŋ. Irdeb Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋde keperde hi al gote diliŋde hitek moŋ geb, bana dernaŋ. Irkeb Sipsip dirŋeŋ gote bearar go ma kenteŋ,” yamiŋ.

7

Alya bereya 144,000 goyen basiŋa yiryiŋ

¹ Be, go kamereb Al Kurunyen miyoŋ sipte beleŋ megeŋ muruŋ kurhan kurhan huwarde hike yinmiriŋ. Miyoŋmiŋ sipte gobe moŋgo meŋe huwarde megeŋya makaŋyabe heya buluŋ yiryenkeŋ yeŋbe meŋe belŋeŋ sipte goyen pet teŋ hinhan. ² Irke Al Kurunyen miyoŋ hoyan kura naŋa waŋ waŋ beleŋ mat waŋ hike kinmiriŋ. Yeŋbe alya bereya Al Kurun gwahader hitiŋ beleŋ basiŋa yiryiŋ goyen kimiŋde soŋ yird yirdde niŋ

det goyen miɲyaɲ wake kinmiriɲ. Be, miyoɲ gore miyoɲ sipte, megeɲya maɲya buluɲ yirtek tareɲ yuntiɲ goyen kuware po hoy yirdeb yinyiɲ. ³“Neɲ beleɲ Al Kurunɲiniɲ gote meteɲ mar kimiɲde soɲ yird yird goyen pasi irteke gab megeɲ, maɲya heya goyen gwamuɲ yurnayiɲ,” yinyiɲ. ⁴ Irde alya bereya Al Kurunɲen meteɲ mar kimiɲde soɲ yirtiɲ goyen kapyar heɲ pasi irdeb, “Soɲ yirtiɲ mar tumɲarɲbe 144,000,” yeke nurmiriɲ. Kimiɲde soɲ yirtiɲ mar gobe Israel mar al miɲ 12 bana mat watiɲ. ⁵ Go mar gobe gahade:

Yuda miɲde niɲbe 12,000,
 Ruben miɲde niɲbe 12,000,
 Gat miɲde niɲbe 12,000,
⁶ Aser miɲde niɲbe 12,000,
 Naptali miɲde niɲbe 12,000,
 Manase miɲde niɲbe 12,000,
⁷ Simeon miɲde niɲbe 12,000,
 Liwai miɲde niɲbe 12,000,
 Isakar miɲde niɲbe 12,000,
⁸ Sebulun miɲde niɲbe 12,000,
 Yosep miɲde niɲbe 12,000,
 Benyamin miɲde niɲbe 12,000.

Al buda kurunɲ beleɲ Al Kurunɲ doloɲ iramiɲ

⁹ Be, go kamereb al buda kurunɲ wor po epte ma kapyar hetek goyen delne mar forok yeke yinmiriɲ. Mel gobe naɲa karkuwar karkuwar, miɲ kurayen kurayen, sikkeɲ umɲa kurayen kurayen, irde merem kurayen kurayende mat watiɲ. Mel gobe amil faykeɲ hor yirdeb Doyar Al Kurunɲen keperd keperd gasunɲa Sipsip dirɲenɲat diliɲ mar huwarde patila yuwalɲenɲe yanarde hinhan.* ¹⁰ Irde kuware po, “Dumulgarɲ teɲ teɲ mata gobe Al Kurunɲiniɲya Sipsip dirɲenɲa hitte mat watiɲ. Al Kurunɲbe Doyar Al Kurunɲen gasunɲde keperde hi!” yamiɲ.

¹¹ Be, Al Kurunɲen miyoɲ beleɲ tumɲarɲ Doyar Al Kurunɲen keperd keperd gasunɲa Al Kurunɲen alya bereyat doyar marte parguwakyabe det biɲfut miɲyaɲ sipteɲa goyen gote harhokde huwarde milgu yiramiɲ. Irdeb Doyar Al Kurunɲen keperd keperd gasunɲ beleɲ goɲ diliɲ mar wulgurut yeɲ kimiɲ megen irde Al Kurunɲ doloɲ iramiɲ. ¹² Doloɲ irde heɲyabe gaha yamiɲ:

“Fudinde wor po!
 Al Kurunɲ isoka irde deɲem turɲunɲ yaɲ irde hitek!
 Dufay wukkeɲya tareɲya saɲɲiyabe hugiɲen
 Al Kurunɲiniɲde po henayiɲ.
 Yeɲ po ga igiɲ nurd uney palap irde hitek!
 Fudinde wor po!” yamiɲ.

¹³ Be, go kamereb Al Kurunɲen alya bereyat doyar marte parguwak 24 bana goɲ niɲ al kura beleɲ, “Al buda amil faykeɲ hor yirtiɲ mar gabe ganunɲ? Irde mel gabe damde mat watiɲ?” nineɲ gusuɲarɲ niryiɲ. ¹⁴ Irkeb ne beleɲ wol heɲbe, “Doyar al, gebe nurde ha,” inmiriɲ. Irkeb yeɲ beleɲ, “Al buda gabe kanduk kurunɲ yeneɲ hinhan gega, saɲɲiɲ heɲ watiɲ mar. Mel gabe amil hor yirtiɲ goyen Sipsip dirɲenɲde dari beleɲ po halde faykek wor po yiramiɲ. ¹⁵ Gwahade niɲgeb mel gore Al Kurunɲen ya balem bana heɲ Doyar Al Kurunɲen keperd keperd gasunɲde goɲ diliɲ mar naɲkahalya wawunɲa doloɲ ird ird mata teɲ haɲyen. Irkeb Doyar Al Kurunɲen keperd keperd gasunɲde keperde hi al gore mel goya heɲ yufukde yerde doyar yirde hiyeɲ. ¹⁶ Irkeb mel gobe sopte biɲge ma kamnayiɲ, irde fe niɲ ma yiryey. Irde naɲa ma, kak uka wor po kura gore epte ma buluɲ yiryey. ¹⁷ Gobe Sipsip dirɲey, Doyar Al Kurunɲen keperd keperd gasunɲ kahalte hi al gore sipsip doyar al yara heɲ mel go doyar yirde hiyeɲ geb, epte ma buluɲ henayiɲ. Yeɲ beleɲ mel

* 7:9: Patila yuwalɲenɲe al buluɲ fole irtiɲ goke yitiɲ.

go bul yirde Al Kurunya huginɛn heɛ heɛ fe forok yeɛ hanɛn gasunyan yukuyen. Irkeb Al Kurun beɛn mel gote dilin fimiɛn tumɛan halde yunyen,” ninyin.

8

Asan bili irtin unguni tareɛ yirtin goyen funan ukala tiyyin

¹ Be, Sipsip dirɛn beɛn asan ulyan bili irtin goyen unguni tareɛ yirtin 7 bana goyen funanmin ukala tiyyin. Irkeb 30 minit gwahade Al Kurunyan gasunde migirin minmon, dinɛn iramin. ² Go kamereb Al Kurun dilin mar miyon 7 huwarde hanɛn goyen yinmirin. Miyon gobe bigul 7 yunke yanaramin.

³ Irkeb Al Kurunyan miyon hoyan kura beɛn det hamɛn yan kumba teɛ teɛde nin koron gol hora beɛn po irtin goyen teɛbe Al Kurun galak ird ird alta dilin mar huwariɛn. Yeɛbe Doyan Al Kurunyan keperd keperd gasun dilin mar alta gol po irtin go hende det hamɛn igin kumba teɛ teɛ goyen kurun po yawariɛn. Gobe Al Kurunyan alya bereya mere irde hanɛn mar goya gabu yirde Al Kurun galak ire yeɛbe gogo tiyyin. ⁴ Irdeb det hamɛn yan goyen kumba tike kaki goya Al Kurunyan alya bereya beɛn mere irde hanɛn goya tumɛan gabu heɛ Al Kurun hitte hurkuriɛn. ⁵ Irke gab miyon gore det hamɛn kumba teɛ teɛde nin koron goyen teɛbe alta hende kak hinhin goyen fariɛn. Irdeb goyen teɛ megen timiyyin. Irkeb dagamel teɛ daga kateɛ hururun teɛ niniɛa tiyyin.

Bigul 7 mere tiyamin

⁶ Be, gor matbe hanɛkanya Al Kurunyan miyon 7 gore bigul 7 yawaramin goyen fu yirnin tiyamin.

⁷ Be, miyon 7 bana goyen mehenɛde nin gore wa bigulmin fu iryin. Irkeb kigarin bilmin hora yara goya kak dariya suluk irtinya goyen kigarin kattin yara kurun po katyin. Irkeb megen kurun gayen kurar kurar humga kuriɛn. Humga kuriɛn gobe megen gayen patke karwo hiyyen, irde unɛurenɛbe humga kuyen go gwahade hiriɛn. Irde he megen han manan gwahade po tiyamin. Irde yamunɛbe tumɛan humga kwamin.

⁸ Be, go kamereb miyon 7 bana gon hoyan kura beɛn bigulmin fu iryin. Gwaha irkeb det kura dugu kurun kak humga kun hinhin yara goyen makan alare timiytin kinmirin. Irkeb makan ala kurun kurhanɛbe dari hiriɛn. Gobe makan ala pota yirke karwo hitin goyen unɛurenɛbe dari hiyyen go gwahade goyen. ⁹ Irkeb makanɛde nin det binfut minyan pota irde buda karwo yirtin bana gon buda unɛurenɛbe tumɛan kamamin. Irde hakwa yago manan pota irde buda karwo yirtin bana gon buda unɛurenɛbe gwamuɛn yuryen go gwahade yiryin.

¹⁰ Be, go kamereb Al Kurunyan miyon 7 bana gon karwomin beɛn bigulmin fu iryin. Gwaha irkeb dinambe kurun miliɛn wor po hulsi melak heɛ hi yara gore nanɛnde mat fe karkuwanɛa fe mukɛnɛnɛa hende katyin. Gobe fe karkuwanɛa fe mukɛnɛnɛa gabu yirde buda karwo yirtin bana buda unɛurenɛn go hende katyen go gwahade goyen. ¹¹ Dinambe gote deɛnɛbe “Urek”. Dinambe gore katkeb fe buda gobe urek hamin. Irke al budam wor po fe urek hitin go nene kamamin.

¹² Be, go kamereb miyon 7 bana gon siptemin beɛn bigulmin fu iryin. Irkeb nana dilin goyen pateɛn karwo irke unɛurenɛbe det kura beɛn mayke aymuk iryin. Gagasiya dinambe yagoya manan gwahade po bulun hamin. Irkeb saninminɛbe sanin heɛ hanɛkanya agat urde hanɛn go gwahade mon, kidomak hiriɛn. Ninɛbe nana fay bana gon nana kenkela ma temeyde hinhin, kidomak po hinhin. Wawun wor gagasiya dinambeya kenkela ma temeyde hinhan, kidoma bulun po hinhin.

¹³ Be, go kamereb buntulun kura nana kota hende hoyan foy teɛ hike kinmirin. Buntulun gore hokde po, “Mata kafuram wor po! Mata kafuram wor po! Al Kurunyan miyon hoyan karwo han gore bigulmin fu yirkeb mata alya bereya megen han mar hitte forok yenayin gobe kafuram wor po!” yirin.

9

¹ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon 7 bana gon siptesoñonmin beley bigulmin fu iriyin. Irkeb dinambe kura bikken nanjinde mat megen katyin goyen kinmirin. Dinambe gobe mete dukun wor po kimyan minmon bana gon kurkun kurkun yame hol ird irdde nin ki untin. ² Irkeb dinambe gore mete dukun wor po bana gon kurkun kurkun yame hol iriyin. Irkeb kaki beley kak tupi kurunde mat kaki wan hiyen go gwahade goyen pul yey wayyin. Mete dukun wor po bana mat kaki watin gore nana dilinya nanjinya pet tike kidoma hirin. ³ Irkeb gusu budam wor po kaki bana mat megen katen hinhan. Gusu gobe misin kalpan beley al yisen hanjen gote tarey yara yuntin. ⁴ Gusu gobe yamunya busa asanyabe he yago megen han goyen bulun ma yirnayin yintin. Gega alya bereya Al Kurun beley kimiñde son ma yirtin mar go po ga yisinayin yintin. ⁵ Goyenpoga gusu gobe al yisike kamde kamde sanin ma yuntin. Yisike gagasi siptesoñon bana ulin misin kurun po kattek tarey po yuntin. Ulin misin bulun po katnayin gobe misin kalpan kura gore al yisike misin bulun po nurde hanjen go gwahade goyen. ⁶ Gusu beley yisike gagasi siptesoñon ulin misin bulun po katen hinayinya gobe kamde kamde nin wor po nurde hinayin gega ma kamnayin. Mel gobe kamtek wor po yirde hiyen gega, kamde kamde beley yener yilwa yiryen.

⁷ Be, gusu gobe fuleñare kun kun nin hos yara gitik yirtin yinmirin. Gusu go tonan hendebe det kura doyan al kurunyen tonanhor gol beley po yirtin goyen hor yirtin hinhan. Irde dinsokbe alyen yara yinmirin. ⁸ Irde tonan yuwalñenbe sobam bereyen yara hinhan. Irde misinbe dapña kafuram wor po kura laion gote misin yara yinmirin. ⁹ Irde dumundebe dari mala pet ten tende nin det ain parwek goyen yirtin. Irde foy ten kun hike tapen gote migirinbe kurun wor po. Migirin gobe fuleñare nin nima hos beley yulun ten hanjen budam wor po fuleñare kun hike nana migirin kurun wor po forok yey hanjen go gwahade goyen. ¹⁰ Gusu buda gobe gifirin manan, irde gifirin murunde gorbe misin kalpan gote misin hinhan. Gifirin murunde gorbe al yisike gagasi siptesoñon ulin misin kattek sanin minyan. ¹¹ Be, gusu goyen doyan yird yird al kura hinhan. Al gobe Satanyen miyon, mete dukun bana wor po mat watin al. Deñembe Hiburu mere mat Abadon, munañ Grik mere matbe Apolion.*

¹² Be, mata kafuram mehende nin wor pobe gago fole tike hubu hihi. Mata kafuram irawabe kame forok yeren tahar.

¹³ Be, Al Kurunyen miyon 7 bana gon 6min gore bigulmin fu iriyin. Irkeb Al Kurun galak ird ird alta gol beley po irde Al Kurun dilin mar hitin gote murun sipte kurhan kurhan gon hirkam hinhande matbe al melak kura forok yeke nurmirin. ¹⁴ Al melak gore miyon gayamun ga bigul fu iriyin goyen, "Satanyen miyon sipte Yufretis fe bana fere yirtin goyen yad siña yirayin," inyin. ¹⁵ Irkeb Al Kurunyen miyon gore Satanyen miyon sipte fere yirtin koyare hinhan goyen yad siña yiryin. Miyon sipte gobe koyare hen henbe megen nin alya bereya pota yirde buda karwo yirtin bana gon buda unñkuren gasa yirke kamnayin yey nalu kirtin goyen forok yekeb gogo yad siña yiryin. ¹⁶ Be, fuleña mar hos hende kun hinhan gobe 200 milion gwahade yeke nurmirin.

¹⁷ Be, hosya go hende kun hinhan marya goyen yuwarwarte yinmirinbe gahade: dari mala pet ten tende nin det ain parwek dumunde yirtin gobe bukkenhel yitin, irde kurabe digulakya halkenya mun kura suluk irtin, irde kurabe wulsakken salfa hora gwahade yara yirtin. Hos gote tonanbe laionyen tonan yara. Mohonde matbe kak, kakiya salfa hora uka wor po hen buk yitinya goyen wan hike yinmirin. ¹⁸ Hos go mohonde mat det bulun karwo kak, kakiya salfa hora uka wor po hen buk yitinya gore alya bereya megen han goyen budam wor po gasa yirke kamamin. Kamamin mar gobe megen nin al tumnan pota yirde buda karwo heke buda unñkurenbe gasa yirke kamnayin go gwahade goyen. ¹⁹ Hos gote tareñbe mohonya gifirinya goyenter hinhan. Gifirinbe kunere yara, irde murun beleybe kunere tonan minyan ala. Gifirin gore al gasa yirde dagim yan yirde hinhan.

* 9:11: Abadonya Apolionyat minbe gwamun yurd yurd al.

²⁰ Be, alya bereya det buluŋ karwo kak, kakiya salfa hora buk yitiŋ hos mohoŋde mat waŋ hinhan gore ma gasa yirke kamamiŋ mar gobe yiŋgeŋ mata buluŋ teŋ hitiŋ goyen yubul ma teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ ma hamiŋ. Go mar gobe uŋgura doloŋ yird yird mataya det toneŋ gol, silwa, baras, horayab heya beleŋ po yirtiŋ goyen doloŋ yird yird mataya goyen bada ma hamiŋ. Det toneŋ gobe epte ma naŋkennayiŋ, mere ma nurnayiŋ, irde kuŋ waŋ ma tinayiŋ gega, Al Kuruŋniŋ yeŋ nurde doloŋ yirde haŋyen. ²¹ Irde al gasa yirke kamde kamde mata, merebal kurayen kurayen, leplep matayabe kawe mataya teŋ haŋ goke Al Kuruŋ pohogay irde yeŋ ge biŋ mulgaŋ ma hamiŋ.

10

Al Kuruŋyen miyoŋ kuraya asaŋ bili irtiŋ dirŋeŋ kura goya

¹ Be, go kamereb Al Kuruŋyen miyoŋ hoyoŋ kura tareŋmiŋ kuruŋ wor po gore Al Kuruŋyen gasuŋde mat megen kateŋ hike kinmiriŋ. Yeŋbe kigariŋkiŋ faykek wor po beleŋ aw urtiŋ, irde gamatsawbe tonanŋ hende hinhin. Tonaŋ hende hinhin goyenbe tonanŋ sisaŋ ma urde hinhin. Kimiŋbe naŋa timiytiŋ yara agat urde hinhin. Irde kahaŋbe hora beleŋ po tola yirtiŋ humga kuŋ buk yeŋ haŋyen go gwahade hinhin. ² Haniŋdebe asaŋ sobam bili irtiŋ dirŋeŋ kura goyen digiltiŋ hinhin. Irde kahaŋ yasebe makaŋ alare huwardeb kahaŋ tapabe siŋa fudiŋde huwariŋ. ³ Irdeb laion beleŋ mere kuruŋ po teŋ haŋyen yara kuware wor po mere tiyyiŋ. Gwaha tike gab daga 7 mere tiyamiŋ. ⁴ Daga 7 mere tikeb ne beleŋ meremiŋ goyen asaŋde kayeŋ timiriŋ. Gega al melak kura forok yeŋbe, “Daga 7 mere tahaŋ goyen goya ma kayayiŋ, mere gobe banare po hinayiŋ,” ninyiŋ.

⁵ Be, Al Kuruŋyen miyoŋ makaŋ alareya megenya huwarde hike kinmiriŋ gore Al Kuruŋ palap ire yeŋ haniŋ yase isaŋ hiriŋ. ⁶ Irdeb Al Kuruŋ deŋe urdeb biŋa saŋiŋ po tiyyiŋ. Al Kuruŋ, hugiŋeŋ hiyeŋ al, naŋkiŋ, megeŋ, makaŋyabe det kuruŋ gayen yiryiŋ al gote deŋe urde biŋa teŋyabe, “Al Kuruŋ beleŋ dufaymiŋ bikkeŋ kiryiŋ gote igineŋbe heŋ ga moŋ forok yiyyeŋ. Nalu siŋgir siŋgir ma iryeŋ! ⁷ Goyenpoga Al Kuruŋbe mere basanŋ marmiŋ yinyiŋ gwahade goyen po, miyoŋmiŋ 7 bigul yawaramiŋ bana goŋ funaŋmiŋ beleŋ bigulmiŋ fu irke gab Al Kuruŋ beleŋ dufaymiŋ kiryiŋ banare hitiŋ gote igineŋ kawan forok iryeŋ,” yiriŋ.

⁸ Irkeb al melak kura naŋkiŋde mat haŋkapyo nurmiriŋ gore sopte po gahade ninyiŋ: “Al Kuruŋyen miyoŋ makaŋya megenya hende huwarde hi gote haniŋde asaŋ digiltiŋ hi goyen kuŋ tawa,” ninyiŋ.

⁹ Irkeb nebe Al Kuruŋyen miyoŋ go hitte kuŋbe asaŋ goyen nuni yeŋ gusuŋaŋ irmiriŋ. Irkeb miyoŋ goreb, “Asaŋ ga teŋ nawa. Gabe mohoŋgerbe yalaŋgu fimiŋ hapek yaŋ go gwahade nurayiŋ gega, bege bana kurkuŋbe beger tigiri tiyyeŋ,” ninyiŋ. ¹⁰ Irkeb asaŋ dirŋeŋ goyen Al Kuruŋyen miyoŋ gote haniŋde mat teŋbe nimirŋ. Teŋ nemeke mohoŋnerbe yalaŋgu fimiŋ yara hapek yaŋ nurmiriŋ gega, nukuluk urmekeb kurkuŋ benerbe tigiri tiyyiŋ. ¹¹ Gwaha timekeb al melak gore, “Gebe alya bereya, naŋa karkuwaŋ, merem hoyoŋ hoyoŋ, irde megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋbe kame dahade hinayiŋ goke Al Kuruŋyen mere basanŋ heŋ tagalayiŋ,” ninyiŋ.

11

Al Kuruŋ niŋ tagal tagal al irawa

¹ Be, go kamereb det kurayen kurayen karkuwaŋmiŋ dahade goyen tuŋaŋ teŋ teŋde niŋ kutum kura nuneŋbe gaha ninyiŋ: “Kuŋ Al Kuruŋyen ya balemya Al Kuruŋ galak ird ird altaya gote kuruŋmiŋ tuŋaŋ tiyayiŋ. Irde ya balem bana goŋ Al Kuruŋ doloŋ irde haŋ mar goyen kapyoŋ hawayiŋ. ² Goyenpoga Al Kuruŋyen ya balem koya kirtiŋ bana goyen siŋak beleŋ matbe sawsawa kura gabu ird ird gasuŋ hi gobe tuŋaŋ ma tiyayiŋ. Gasuŋ gobe al miŋ hoyoŋ Yuda mar moŋ goyen waŋ gabu irde haŋyen gasuŋ geb gago dineŋ hime. Go mar gore gagasi 42 gayen Yerusalem taun Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ keneŋ hiyen goyen ufurka teŋ buluŋ buluŋ irnayiŋ. ³ Nebe ne niŋ teŋ tagalde hiriryenŋ al irawa kura

saɗiɗne yuneɗbe yad yermeke wayiryen. Waɗbe amil kerkek hor irdeb merene basan heɗ naɗa fay 1,260 gwahade goyen tagalde hiriryen” ninyin.

⁴ Be, Al Kurunɗ niɗ mere ten ten al irawa gobe olip he irawaya hulsi irawaya Doyan Al Kurunɗ dilin mar huwarde haryen go goyen. Doyan Al Kurunɗ gobe alya bereya megen han kurunɗ gate Kurunɗin. ⁵ Al irawa goyen al kura beleɗ bulun yirinɗ yen tunan yurnayinbe al irawa gote mohaɗde mat kak forok yen asogom mugol kiryen. Al kura irem go bulun yirinɗ yen tunan yurnayin marbe gwaha mat kamnayin. ⁶ Irem gobe Al Kurunɗen mere basan heɗ tagalde henya kigarinɗ goya katenɗ ma yen nanɗinɗ pet ten ten tarenɗ minyan. Irde fe kurunɗ gayen yigiri tike dari hetek saɗinɗ wor go minyan. Irde mata kafuram al bulun yirtek goyen kurayen kurayen forok yirde alya bereya megen han gayen igin gwamuɗ yurtek tarenɗ wor go minyan. Irem gobe gwaha yirye yenbe igin gwahade po yirtek saɗinɗ minyan hinaryum.

⁷ Be, irem go Al Kurunɗen mere tagalde pasi hekeb dapɗa kafuram kura mete dukun wor po kimyanɗ minmonɗ bana gon mat watinɗ gore irem goya arnayin. Irde irem go fole yirde gasa yirke kamiryen. ⁸ Irkeb irem go kamtinɗ hakwambe taun kurunɗ Yerusalem bana gon niɗ beleɗ kurunɗde gor yubul tike hiriryen. Taun gokeb Sodom yara ma Isip yara yen hanɗen gogo. Taun goyenterbe bikkenɗ al irawa gote Doyan Al Kurunɗ wor mayke kaminɗ. ⁹ Irkeb naɗa karkuwanɗ karkuwanɗ, al min kurayen kurayen, mereminɗ kurayen kurayen, irde sikkenɗ umɗa kurayen kurayen niɗ alya bereya beleɗ irem gote ulinɗ hakwam wawun karwoya naɗa fay sipteya goyen belen yubul titinɗ yennayin. Irde hakwam goyen mete ten ten niɗ pinenɗ henayin. ¹⁰ Megen han marbe tumnanɗ irem go kamke ayan yerdeb detminɗ yingenɗ ulinɗ murungem monɗ dulinɗ kadom gunenɗ tinayin. Al Kurunɗen mere basan mar irawa gore megen niɗ mar kanduk kurunɗ forok ird yunke bin misinɗ nurde hinayin geb, irem go kamkeb gogo amanɗ henayin.

¹¹ Be, naɗa fay sipteminɗde nanɗahal hekeb al yisan heɗ heɗ meɗe Al Kurunɗ hitte mat katenɗ irem go binɗde hurkukeb sopte geren heɗ huwararyum. Irkeb alya bereya tumnanɗ irem go yeneɗbe kafura wor po haminɗ. ¹² Irkeb al melak kura kurunɗ wor po nanɗinɗde mat, “Hende gar wayyi” yeke Al Kurunɗen mere basan mar irawa gobe nuraryum. Nurdeb asogom beleɗ yenenɗ hikeya Al Kurunɗen gasunɗde kigarinɗinɗ faykek hende hurkaryum. ¹³ Goya goyenbe niniɗa kurunɗ wor po forok yirinɗ. Irkeb Yerusalem taun go bulun hirinɗ. Bulun hirinɗ gobe taun goyen walka ten 10 irde unɗkurenbe bulun hirinɗ go gwahade goyen. Bulun hirinɗ bana gonbe 7,000 alya bereya kamaminɗ. Go ma kamaminɗ marbe kafura wor po heɗ Al Kurunɗ tarenɗminɗ kurunɗ wor po goyen denɗem turɗunɗ yan iraminɗ.

¹⁴ Be, mata kafuram kahalte ninbe gogo hubu hirinɗ. Gega mata kafuram hoyan funan karwominɗbe heɗ ga ma wayenɗ tiya!

¹⁵ Be, Al Kurunɗen miyonɗ 7 bigul yawaminɗ bana gon miyonɗ funan beleɗ bigulminɗ fu iryinɗ. Irkeb al melak budam kurunɗ wor po nanɗinɗde mat forok yenbe, “Gayenter alya bereya megen han kurunɗ gayen doyan yird yird saɗinɗbe Doyan Al Kurunɗa yen beleɗ basiɗa irtinɗ al Mesaiaɗat haniɗde hi. Yen beleɗ gwahader doyan yirde hiyen!” yaminɗ. ¹⁶ Irkeb Al Kurunɗen alya bereyat doyan marte parguwak 24, Al Kurunɗ dilinɗ mar keperde hinhan gore wulgurut yen kiminɗbe megen yirde Al Kurunɗ doloɗ iraminɗ. ¹⁷ Gwaha irde henyabe,

“Doyan Al Kurunɗ, gebe Al Kurunɗ, tarenɗge kurunɗ wor po.

Gebe bikkenɗ hinhan, gayenter wor ha.

Gebe saɗinɗge kurunɗ goyen ten alya bereya doyan yird yird meten min urarinɗ.

Ninɗgeb goke igin wor po nurd gunenɗ hite.

¹⁸ Ge ma nurd gunenɗ han mar beleɗ ge ninɗ bin ar yen hinhan.

Gega bege ar yetek nalube gago forok yihi.

Al kamtinɗ merere huwartek nalube gago forok yihi.

Metenɗ marge, merege basan heɗ heɗ mar, alya bereyage, irde palap girde han mar tumnanɗ mataminɗ gote murungem yunenɗ yunenɗ nalube gago forok yihi.

Al denjem yaɗ ma al denjem moɗ goyen tumɗaɗ muruɗgem yuney yuney nalube gago forok yihi.

Alya bereya megen haɗ kuruy gayen buluy yiramiɗ mar goyen mugol kertek nalube gago forok yihi!” yamiɗ.

¹⁹ Be, Al Kuruyyen ya balem gasuɗmiɗde hi gote yame fegelke hol yiriɗ. Irkeb bana goɗbe Al Kuruyyen Biɗa teɗ teɗ Bokis hike kinmiriɗ. Irkeb dagamel teɗ daga kateɗ hururuɗ teɗ hinhin. Irde niniɗa forok yeke kigariɗ hora yara hitiɗ goyen kuruy po katiɗ.

12

Bereya asogomiɗ deregonya

¹ Be, gwaha tikeb mata tiɗeɗ kura matamɗeɗ naɗkiɗde forok yiriɗ. Mata gobe gahade: bere kura naɗa diliɗ teɗ amil hor irtiɗ yara irde gagasi hende huwartiɗ hinhin. Irde dinambe 12 beleɗ doyaɗ alyen tonanɗhor irtiɗ goyen teɗ tonanɗde hor irtiɗ hinhin. ² Bere gobe biɗ miɗyaɗ, irde diriɗ kawaɗ kere yeɗ uliɗ misiɗ kuruy kateɗ esenɗ hinhin. ³ Irkeb naɗkiɗde mata hoyan kura forok yiriɗ. Mata gobe gahade: deregon kuruy miliɗ wor po sikkenɗe bukkenɗ, irde tonanɗ 7 miɗyaɗ goyen forok yiriɗ. Tonanɗ 7 gobe doyaɗ al karkuwanɗde tonanɗhor 7 goyen tonanɗ 7yaɗ goyaɗ yirtiɗ ala hinhan. Deregon gobe hirkam 10 miɗyaɗ. ⁴ Deregon gobe siɗgili teɗ naɗa kor irtiɗ yara gifiriɗ temeyde dinambe kwer yurke budam wor po wok yeɗ megen katamiɗ. Dinambe katamiɗ gobe naɗkiɗde dinambe kuruy goyen tumɗaɗ buda karwo yirde unɗkurenɗe wok yeɗ katnayaɗ go gwahade goyen tiyamiɗ. Be, deregon gobe bere gore diriɗ kawaɗ kerkeb goyare po diriɗ go newey yeɗ bere go diriɗ kawaɗ kereɗ teɗ hinhin gote kimiɗ mat pet teɗ hinhin. ⁵ Be, bere goyen diriɗ al diriɗ kawaɗ kiryiɗ. Diriɗ gobe doyaɗ alyen kutum ain beleɗ po irtiɗ goyen tanarde naɗa karkuwanɗ karkuwanɗ tumɗaɗ doyaɗ yiryey albe gogo. Niɗgeb deregon gore diriɗ go niyyenɗkek yeɗbe bere gote diriɗ goyen araɗ po teɗ Doyaɗ Al Kuruyyen keperd keperd gasuɗ Al Kuruy keperde hinhinde gor tukuke gor hinhin. ⁶ Be, bere gobe busahardeb sawsawa po kuruy naɗa bana goɗ gasuɗ kura Al Kuruy beleɗ bere goke teɗ gitik irtiɗde gor kuriɗ. Gasuɗ gobe Al Kuruy beleɗ bere goyen naɗa fay 1,260 gahade doyaɗ irde paka ireɗ yeɗ bikkenɗ gitik iryiɗ go goyen.

⁷ Be, Al Kuruyyen gasuɗde fuleɗa kuruy forok yiriɗ. Al Kuruyyen miyoɗya doyaɗ almiɗ Maikelya beleɗ deregon goya yende miyoɗmiɗya aramiɗ. ⁸ Goyenpoga deregon gobe Al Kuruyyen miyoɗ epte fole yirtek tareɗ miɗmoɗ geb, deregon goya miyoɗmiɗyabe Al Kuruyyen gasuɗde mat yakira tikeb gasuɗ miɗmoɗ hamiɗ. ⁹ Be, deregon gobe takira tikeb megen katiɗ. Deregon gobe kunere bikkenɗ hinhin go goyen. Gobe denjem kurabe Uɗgura, kurabe Satan ineɗ hanɗen. Yeɗ beleɗ alya bereya megen haɗ kuruy gayen usi yirke mata bulunɗde kateɗ hanɗen. Deregon go temeyke megen katiɗyabe miyoɗmiɗ yago mananɗ tumɗaɗ katamiɗ.

¹⁰ Be, go kamereb al melak kuruy wor po naɗkiɗde mat forok yeke nurmiriɗ. Merebe gahade: “Kadniniɗ merem yaɗ yird yird al gobe gogo takira tike megen kata. Hugineɗ wawuɗya naɗkahalya Al Kuruy hitte kadniniɗ merem yaɗ yirde hiyen al gobe teɗ temeyke megen kata. Niɗgeb gayenterbe Al Kuruy niniɗ beleɗ alya bereya yumulganɗ tiyyey. Al tumɗaɗ yende tareɗ bana hinayiɗ. Yeɗ beleɗ doyaɗ yird yird nalube gago forok yihi. Mesaia Al Kuruy beleɗ basiɗa iryiɗ al gote saɗiɗ mananɗ forok yihi. ¹¹ Mel gobe Sipsip diriɗde gore darim wok irde kamiɗ go hende huwarde al buluy go fole irtiɗ. Irde mere fudiɗde po kawan tagaldeb al buluy go fole irtiɗ. Niɗgeb mel gobe mudunke kamniɗ wor igiɗ ala yeɗ nurde ga hinhan. ¹² Niɗgeb denɗ Al Kuruyyen gasuɗde haɗ mar tumɗaɗ amaɗ henayiɗ. Goyenpoga denɗ megenya makaɗyabe Satan denɗ hitte kurka geb, goke kafuram wor po nurde dunhem. Yeɗbe nalu ulyanɗde ma hiyeɗ goyen nurde hi geb, goke biɗ ar wor po yeɗ hi,” yiriɗ.

¹³ Be, deregon go Al Kuruyyen gasuɗde mat teɗ temeyke megen katiɗ goyen bebak tiyyiɗ. Irdeb diriɗ al diriɗ kawaɗ kiryiɗ bere goyen buluy buluy ire yeɗ naɗkeneɗ kuɗ

hinhin. ¹⁴ Bere gobe sawsawa po kurun nana bana gon gasun kura Al Kurun belej gitik irde untiñde gor foy tej kun kun niñ buntulun kurun wor po gote tapen irawa untiñ. Gasun gobe bere goyen gor dama karwo irde gagasi 6 gayen gor po hike deregon gore epte ma bere goyen bulun iryen yey Al Kurun belej gitik iryin go goyen. ¹⁵ Be, deregon goyen po goyenbe kunere kurun gogo. Goreb bere goyen figilu tiwi yey mohonde mat fe kurun wor po fur tiyyin. ¹⁶ Gega megen belej bere go faran urde mohon an irde fe fur tiyyin kurun goyen nen pasi hirin. ¹⁷ Irkeb deregon gobe bin ar wor po yeke bere gote dirinmin yago go ma kamamin megen han goya arnin yey kurin. Go mar gobe Al Kurunyen saba gama irde Yesu niñ yitin mere fudinde goyen kawan po tagalde hanjen mar go goyen. ¹⁸ Be, deregon gobe makan ferenñde huwaryin.

13

Dapna kafuram kura irawa forok yaryum

¹ Be, yey gor huwarde hike dapna duwi kafuram wor po kura makan alare mat forok yeke kinmirin. Dapna gobe hirkam 10 minyan, irde tonanbe 7 minyan. Hirkam go hendebe doyan alyen tonanhor hor yirtin ala hinhan. Irde tonan 7 go hendebe Al Kurun sukal irtin deñe goyan katin ala hinhan. ² Dapna duwi kafuram gobe dapna kura lepat inen hanjen goyen yara kinmirin. Goyenbe kahanbe dapna kura bea inen hanjen gote kahan yara, irde mohonbe laion mohon yara kinmirin. Be, deregon gore dapna kafuram goyen saninmin unyin. Irdeb deñe kurun unenbe doyan al kurun iryin. ³ Goyenbe dapna duwi kafuram gote tonan 7 goyen unken kurabe kamtek ge mayamin gega, geren hitin goyen kinmirin. Alya bereya megen han kurun gore kenenbe tonnen yan wor po yey nurd unenbe gama iramin. ⁴ Albe deregon gore dapna duwi kafuram goyen doyan al iryin goke deregon goyen dolon iramin. Irde dapna duwi kafuram goyen wor dolon irdeb, “Ganun al belej epte dapna duwi kafuram gahade hiyyen? Irde ganun al belej epte yeyna ariryen? Hubu wor po!” yamin.

⁵ Be, dapna duwi kafuram gobe yingen ge turun turun tej, Al Kurun sukal ird ird tareñ untiñ. Irde doyan al heñ dama karwoya gagasi 6ya gayen meten tej tej sanin untiñ. ⁶ Irkeb dapna duwi kafuram gore mohon an irde Al Kurun mere bulun mat irde Al Kurunyen denemya gasunminya irde gasunmin bana han marya goyen nanyan yiryin. ⁷ Yeybe Al Kurunyen alya bereya goya arde fole yirtek sanin untiñ. Irde alya bereya min kurayen kurayen, sikken umna kurayen kurayen, meremin kurayen kurayen, irde nana karkuwan karkuwan kurun goyen doyan yird yird tareñ untiñ. ⁸ Irkeb alya bereya megen han kurun gore dapna duwi kafuram goyen dolon irnayin. Go mar gote denembe tumnan Al Kurunya huginen hitek marte denem nankinya megenya ma forok yekeya katin asan goyen bana ma han. Asan gobe al belej mayke kamyin al Sipsip dirnen gote asan.

⁹ Ningeb al kirmin yanbe merene gayen nurde bebak tinayin. ¹⁰ Al kura fere tej koyare yerke hinayin yey Al Kurun belej dufaymin kirtin marbe koyare hinayin. Munan al kura fulenare niñ bidilare gasa yirke kamnayin yey Al Kurun belej dufaymin kirtin marbe gwaha mat po kamnayin. Ningeb Al Kurunyen alya bereyabe kanduk forok yenayin kurun goyen goke mukku ma tej tareñ po heñ heñ ge pinen ma heñ hinayin. Irde Al Kurun niñ heken nurtin goyen sanin po tanarde hinayin.

Dapna duwi kafuram hoyan kura forok yirin

¹¹ Be, alya bereya megen han gore dapna duwi kafuram goyen dolon irde han goyen kinmirin go kamereb dapna duwi kafuram hoyan kura wor megen bana mat forok yeke kinmirin. Yeybe sipsip dirnen yara hirkam irawa minyan hinhin. Mereminbe deregonyen mere yara tiyyin. ¹² Yeybe yingen ge tej dapna duwi kafuram mehenñde watin gore sanin tirin goyen tenbe meten tiyyin. Irdeb megenya alya bereya megen han goyen yinkeb dapna duwi kafuram mehenñde niñ goyen dolon iramin. Dapna kafuram mehenñde niñ gobe bikken kamtek ge maytin gega geren hirin go goyen. ¹³ Dapna kafuram kame wayyin gobe mata tinen turun yan wor po forok yiryin. Kurabe al belej

diliñde kawan po kenej hikeya yej belej irke nañkinde mat kak megen katyiñ. ¹⁴ Yeñbe dapña kadom meheñde wayyiñ gote diliñ mar mata tiñeñ turñuñ yañ forok yirdeb go hende huwarde alya bereya megen hañ kuruj gayen usi yiryiñ. Irde dapña duwi kadom kafuram fulenare niñ bidilare dagim yañ irtiñ gega go ma kamiñ goyen turuj ird ird niñbe dapña gote tonej irnañ yinyiñ. ¹⁵ Yeñbe dapña duwi kadom kafuram meheñde wayyiñ gote tonej irtiñ goyen binfut miñyañ ird ird sañiñ untiñ hinhin. Gwaha irkeb tonej irtiñ gore binfut irde mere tiyyiñ. Gobe alya bereya det goyen doloj ird ird niñ igiñ ma nurde doloj ma iramiñ mar goyen tumñañ gasa yirke kamnayiñ yeñbe gogo meñemiñ fu iryiñ. ¹⁶ Irde dapña duwi kafuram kame wayyiñ gobe al tumñañ Satanyen alya bereya hitiñ gote haniñ yasere wet ma kimiñde wet soñ yird yird niñ wor pakku yiryiñ. Al deñem moñ, al deñem yañ, horam yañ mar, al siksukñeñ, irde al kurate metej marya yingende dufayde metej teñ hañ marya tumñañ haniñ yase ma kimiñde soñ yird yird niñ pakku yiryiñ. ¹⁷ Gogab al kura haniñde ma kimiñde soñ yirtiñ goyen hubu kenem epte ma det damu tinayiñ, irde epte ma det yunke al hoyañ belej damu tinayiñ. Al haniñ yasere kurab kimiñde soñ yird yird gobe dapña duwi kafuram gote deñem, kurabe deñem gote namba.

¹⁸ Niñgeb albe mata goyen kenej igiñ bebak titek dufay wukkeñ go miñyañ ala hinayiñ. Al kura keñkela bebak teñ teñ tareñ miñyañ al gobe tubul tike dapña duwi kafuram gote namba gote miñ bebak tinayiñ. Namba gobe al unjkureñ kura gote namba. Nambamiñbe 666.

14

Sipsip al diriñ diriñnya al 144,000ya

¹ Be, go kamereb Sipsip diriñ belej Saion doñdoñde huwarde hinhin goyen kinmiriñ. Yeñbe alya bereya 144,000 gote kimiñdebe Sipsip diriñ gote deñemya Naniñde deñemya katiñ mar goya dugure gor huwarde hinhan. ² Irkeb migiriñ kuruj kura nañkinde mat forok yeke nurmiriñ. Migiriñ gobe fe hamulare solok yeñ migiriñ kuruj teñ hiyen go gwahade goyen, irde daga kateñ hiyen go gwahade yara nurmiriñ. Gega migiriñ gobe kirmiñner igiñ wor po nurmiriñ. Tikiñ hej heñde niñ det kura hap iney hañyen goyen kari yirde hike tikiñ forok yeñ hiyen gwahade yara nurmiriñ. ³ Hap goyen kari yiramiñ mar gore Doyañ Al Kurujyen keperd keperd gasunya det binfut miñyañ sipte goya Al Kurujyen alya bereyat doyañ marte parguwakya gote diliñ mar huwarde tikiñ gergeñ kura hamiñ. Tikiñ gobe Sipsip diriñnya hinhan mar 144,000 yeñ belej megen mat yumulgañ titiñ gore po gab tikiñ go tunañ urde tikiñ hetek hinhan. Al hoyañbe epte ma gwaha titek hinhan. ⁴ Mel gobe bere hoyanya ma firtiñ gwahade goyen po, det tonej al belej yirtiñ goyen doloj ma yirde Al Kuruj diliñde wukkeñ hitiñ mar go goyen. Go mar gobe Sipsip diriñ goyen hugiñeñ gama irde hañ. Yeñbe megen hañ mar go bana goñ mat basiña yirde det damu titiñ yara Yesu darim wok irde kamiñ gore yumulgañ titiñ. Irdeb metej gergeñde niñ biñge meheñde yawartiñ goyen Al Kuruj galak irde hañyen yara mel goyen Al Kurujnya Sipsip diriñnya hitte galak yirtiñ. ⁵ Mel gobe usi mere kura ma titiñ, irde uliñde mere miñmoñ hinhan.

Al Kurujyen miyoñ karwo belej mere tagalamiñ

⁶ Be, go kamereb Al Kurujyen miyoñ hoyañ kura naña kota foy teñ hike kinmiriñ. Yeñbe megen hañ mar hitte Yesu niñ yitiñ mere gwahader hitiñ goyen momoñ yirtek miñyañ hinhin. Yeñ belej naña karkuwañ karkuwañ, al miñ kurayen kurayen, meremiñ kurayen kurayen, irde al sikkeñ kurayen kurayen goyen momoñ yirtek mere igiñ miñyañ hinhin. ⁷ Be, miyoñ gore kuware po, “Al Kuruj belej alya bereya tumñañ merere yertek nalu binde hihi geb, kafura irde deñem turñuñ yañ irnayiñ. Nañkiñ, megeñ, makañyabe fe diliñya forok yiryiñ al goyen doloj irnayiñ,” yiriñ.

⁸ Be, gwaha yekeb Al Kurujyen miyoñ hoyañ belej kadom go gama irdeb, “Babilon taun kuruj wor po gobe gwamuñ urtiñ! Buluñ wor po hitiñ! Babilon gore alya bereya

naɗa karkuwaɗ karkuwaɗ bana haɗ mar goyen nene kukuwa wor po hetek wain yuniyɗ. Wain gobe leplep matamiɗ go goyen,” yiriɗ.

⁹ Be, gwaha yekeb Al Kurunyen miyoɗ hoyan kura gore kadam irawa goyen gama irde kuware po gaha yiriɗ: “Al kura dapɗa duwi kafuramya gote toneɗ irtiɗ goya goyen doloɗ yirde kimiɗde ma haniɗde dapɗa duwi gore nere yeɗ basiɗa yirde deɗem soɗ yirtiɗ marbe ¹⁰ wain saɗiɗ wor po nene garbam buluɗ po heɗ hanɗen yara Al Kurunyen bearar kurunɗ po kennayiɗ. Go mar goyen hittebe Al Kurunyen beararmiɗ kurunɗ wor po fe wogortiɗ yara irde yuniyɗ. Irkeb go mar gobe Al Kurunyen miyoɗ yago wukkeɗ wor poya Sipsip dirɗenɗa diliɗ mar heɗ salfa hora humga kuɗ hi gore yisike uliɗ misiɗ kurunɗ wor po kateɗ hinayiɗ. ¹¹ Go mar go kumga yirde hiyen kak gote kakimbe gwahader waɗ hurkuɗ hiyen. Niɗgeɓ al kura dapɗa duwi kafuramya gote toneɗ irtiɗ goya goyen doloɗ yirde haɗ mar, irde haniɗde ma kimiɗde dapɗa gote deɗem soɗ yirtiɗ marbe usaɗenɗ moɗ wawunɗa naɗkahalya hugiɗenɗ uliɗ misiɗ kateɗ hinayiɗ,” yiriɗ. ¹² Niɗgeɓ Al Kurunyen alya bereya sabamiɗ gama irde Yesu niɗ hekkeɗ nurd nurd mata ma tubul titiɗ maryabe kanduk budam yeneɗ goke mukku ma teɗ tareɗ po heɗ heɗ ge piɗenɗ ma heɗ hinayiɗ.

¹³ Be, Al Kurunyen miyoɗ karwo gore mere tiyamiɗ go kamereɓ al melak kura naɗkiɗde mat gaha yiriɗ: “‘Gayenter mat al kura Doyan Al Kurunɗ niɗ teɗ kamnayiɗ marbe Al Kurunɗ beleɗ guram yirde saɗiɗ yiryenɗ,’ gwahade kaya,” yiriɗ.

Irkeb Holi Spirit beleɗbe, “Fudinde, mel gore Al Kurunɗ niɗ meteɗ tahaɗ gote igineɗbe kawan forok yenayiɗ geb, mel gobe meteɗ tareɗ po teɗ hitiɗ goyen yubul teɗ usaɗ heɗ hinayiɗ,” yiriɗ.

Megen biɗge ep hitiɗ yad yad nalu forok yiriɗ

¹⁴ Be, go kamereɓ delne mar kigariɗkiɗ faykek wor po forok yeke kinmiriɗ. Kigariɗkiɗ go hende al kura Al Urmiɗ yara goyen keperde hinhin. Tonaɗdebe doyan al kurunɗen tonaɗhor gol beleɗ po irtiɗ goyen hor irtiɗ, irde wit sak yeke walde walde bidila goyen haniɗde hike kinmiriɗ. ¹⁵ Be, Al Kurunyen miyoɗ hoyan kura beleɗ Al Kurunyen ya balem bana mat siɗare kateɗ kuware po kigariɗkiɗ faykek hende kipirtiɗ hinhin al goyen inyiɗ. “Wit sak yeɗ yeɗ nalu forok yeke bidila teɗ walde yad buda yirde hanɗen yara, megen niɗ mar yad yad nalube gago forok yihi geb, alya bereya ge beleɗ yawartekbe yawara,” inyiɗ. ¹⁶ Gwaha inkeb kigariɗkiɗ faykek hende keperde hinhin al gore bidilamiɗ temeyde walyiɗ. Alya bereya megen haɗ goyen yawaryiɗ.

¹⁷ Be, go kamereɓ Al Kurunyen miyoɗ hoyan kura Al Kurunyen gasuɗmiɗde niɗ ya balem bana mat siɗare katyiɗ. Yeɗ wor bidila yaltiɗ kura haniɗde manaɗ katyiɗ. ¹⁸ Irkeb Al Kurunyen miyoɗ hoyan kura sopte Al Kurunyen ya balem bana kak doyan irde hiyen gore Al Kurunɗ galak ird ird altare mat waɗbe bidila go tanarde hinhin miyoɗ goyen kuware po inyiɗ. “Wain igineɗbe fiɗ hahanɗ geb, bidilage misiɗ yan go teɗ megen niɗ wain meteɗde gor kurkuɗ wain igineɗ walde yawara,” inyiɗ. ¹⁹ Irkeb miyoɗ gore bidilamiɗ goyen temeyde wain igineɗ beɗekde walde yade wain gilyan heɗ heɗ gasuɗde yiryiɗ. Wain gilyan heɗ heɗ gasuɗ gobe Al Kurunyen bearar go goyen. ²⁰ Niɗgeɓ wain igineɗ gilyan heɗ heɗ gasuɗ taun siɗare hiyen goyenter yukuɗ gilyan hitiɗ yara Al Kurunɗ ma nurd uney haɗ mar go gilyan heɗ heɗ gasuɗde gor yerde karka tikeɓ darimbe figilu yara kateɗ 300 kilomita gisaw wor po kutiɗ. Dari beleɗ figilu yara hitiɗ gote dukuɗmiɗ tunanɗenɗbe megen mat hurkuɗ hos gote pukiɗ al keperde hanɗende go gwahader hiriɗ.

15

Al Kurunyen miyoɗ 7 beleɗ mata kafuram 7 forok yiramiɗ

¹ Be, go kamereɓ mata turunɗ yan wor po hoyan kura naɗkiɗde forok yeke kinmiriɗ. Mata gobe gahade: Al Kurunyen miyoɗ 7 beleɗ mata 7 kafuram wor po tiyamiɗ. Mata kafuram gabe Al Kurunyen bearar funanɗ wor po goyen forok yetekbe gago. ² Be, go kamereɓ makaɗ ala galas beleɗ po irtiɗ goya kakya suluk yirtiɗ goyen kinmiriɗ. Irde al kura dapɗa duwi kafuramya gote toneɗ irtiɗ goyabe deɗemde namba 666ya goyen fole

yirtin marbe makañ sijare huwarde hike yinmirin. Mel gobe tikiñde nin det hap iney hanjen Al Kurun beley yuntin goyen yanartin hinhan. ³ Irdeb Al Kurunyen meten al Mose beley tikiñ hitin goyen hamin. Sipsip dirnen goke tikiñ hitin goyen manan hamin. Tikiñ bilmin gobe gahade:

“Al Kurun, gebe Doyan Al Kurun, tareñge kurun wor po.

Metengebe kurun wor po, irde turun yan wor po!

Doyan Al Kurun, gebe gwahader hitin.

Matagebe fudinde, irde huwak wor po.

⁴ Doyan Al Kurun, ganun al beley kafura ma girnayan?

Ganun al beley denge turun yan ma girnayan?

Ge po ga wukken wor po.

Matage huwak goyen alya bereya nanan karkuwan karkuwan bana han mar goyen tumnan kennayan geb,

ge hitte po wan dolon girnayan,” yamin.

⁵ Be, go kamereb Al Kurunyen gasunde nin ya balem bana gon gasun himam goyen yamemin kawan po hol yeke kinmirin. ⁶ Be, ya balem bana gon mat Al Kurunyen miyon 7 gore mata 7 kafuram wor po goyen forok yirin yen sijare katamin. Miyon gobe amil sobam faykek wor po milmulken goyen hor yirtin hinhan. Irde gol beley po kan yara irtin goyen dumunde bili irtin hinhan. ⁷ Be, det binfut minyan sipte Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasun milgu irtin hinhan goyen unkuwe kura beley kuwe gol beley po yirtin 7 goyen Al Kurunyen miyon 7 go yunyan. Kuwe 7 bana gonbe gwahader hiyen al Al Kurun gote bearamin fe makin yirtin yara hinhan. ⁸ Irke Al Kurunyen ya balem bana gonbe Al Kurunyen denem turun yan wor poya saninmin kurun wor poya goyen kawan forok yird yird kaki beley makin hirin. Irkeb al kura epte ma ya bana gon hurkutek hirin. Ya balem bana gonbe Al Kurunyen miyon 7 gore mata kafuram 7 forok yirtek goyen hubu hen pasi yirke gab igin hurkutek hirin.

16

Al Kurunyen bearar gote kuwe 7

¹ Be, go kamereb al melak kura Al Kurunyen ya balem bana gon mat kuware po Al Kurunyen miyon 7 goyen yinke nurmirin. Mereminbe gahade: “Kunan. Kun Al Kurunyen bearar kuwe 7 bana han goyen megen wogornan,” yinyin. ² Be, gwaha yinkeb miyon mehen nin gore kun kuwemin goyen megen wogoryin. Irkeb usu yenenmin kafurama misinmin bulun wor poya goyen dapna duwi kafuram gote denge ulinde son yirtin marya dapna gote toneñ dolon irde hanjen marya gote ulinde forok yamin.

³ Be, Al Kurunyen miyon 7 goyen irawamin beley kuwemin makañ alare wogoryin. Wogorkeb makañbe al kamtinde dari yara hirin. Irkeb makañde nin dapna tumnan kamamin.

⁴ Be, Al Kurunyen miyon 7 goyen karwomin beley fe karkuwananya fe dilinanya kuwemin wogorke dari po hirin. ⁵ Yen beley gwaha tikeb Al Kurunyen miyon kura fe doyan yirde hiyen goreb gaha yeke nurmirin: “Al Wukkek wor po, gebe hakot hinhan, gayenter wor ha. Ge beley al merem yan yird yird gobe huwak wor po. ⁶ Go yirha mar gobe gere alya bereya goya mere basan margeya goyen gasa yirke darim wok yen kamamin. Goke ten ge beley go mar goyen wolminen yirde dari nenan yen yunha gobe gwaha yirtek po yirha,” yirin.

⁷ Irkeb al melak kura Al Kurun galak ird ird altare mat forok yeke nurmirin. Mereminbe gahade: “Fudinde, Al Kurun, gebe Doyan Al Kurun, tareñgebe kurun wor po! Ge beley merem yan yirde ha gobe fudinde mat yirde ha, irde huwak wor po ten ha,” yirin.

⁸ Be, Al Kurunyen miyon 7 goyen siptemin beley kuwemin nanan dilin hende wogoryin. Irkeb nanan gobe tareñ po temeyde alya bereya kunga yirtek sanin minyan hirin. ⁹ Be, alya bereya gobe nanan gote uka bulun wor po gore kunga yiryan. Irkeb go mar gore mata kafuram gwahade goyen doyan yirde hi al Al Kurun goyen karan uramin. Irde mata

buluɓmiɗ yubul ma teɗ Al Kurunɗ niɗ biɗ mulgaɗ ma hamiɗ. Irde Al Kurunɗ denɓem turɗunɗ yaɗ ma iramiɗ.

¹⁰ Be, Al Kurunɗyen miyoɗ 7 goyen siptesoɗoɗmiɗ beɗeɗ kuwemiɗ dapɗa duwi kafuram gote keperd keperd gasunɗ hende wogoryiɗ. Gwaha irkeb dapɗa duwi kafuram gore alya bereyamiɗ doyaɗ yirde hiyen naɗa kurunɗ gobe kidoma beɗeɗ aw uryiɗ. Irkeb mel gobe kandukɗeɗ wor po nurdeb melak yisamiɗ. ¹¹ Irdeb uliɗ misiɗ kateɗ haɗ goya usumiɗya goke teɗ Al Kurunɗ saɗiɗmiɗ kurunɗ wor po goyen karan uramiɗ. Irde mata buluɓmiɗ yubul teɗ yeɗ ge biɗ mulgaɗ hetek ma yiryiɗ.

¹² Be, Al Kurunɗyen miyoɗ 7 goyen 6miɗ beɗeɗ fe kurunɗ Yufretis iney haɗyen go hende kuwemiɗ wogoryiɗ. Gwaha irkeb Yufretis fe kurunɗ gobe pet yiriɗ. Gobe naɗa waɗ waɗ beɗeɗ mat doyaɗ mar karkuwaɗ waɗ waɗ niɗ beɗeɗ kerd yune yeɗbe gogo fe goyen pet yiriɗ. ¹³ Be, gor matbe det toneɗ buluɗ karwo kura huri yara goyen yinmiriɗ. Det toneɗ kurabe deregon mohonɗ bana mat katiɗ, irde kurabe dapɗa duwi kafuram gote mohonɗ bana mat katiɗ, irde funaɗbe Al Kurunɗyen mere basanɗ al falkuk gote mohonɗ bana mat katiɗ. ¹⁴ Det toneɗ gobe unɗura, mata tiɗeɗ turɗunɗ yaɗ wor po goyen forok yirde haɗyen gote toneɗ. Toneɗ goreb Al Kurunɗ watek nalu kurunɗ goyenter asogo irde fuleɗa irniɗ yeɗbe megen niɗ doyaɗ mar karkuwaɗ goyen yawaɗ gabu yird yird niɗ kwamiɗ.

¹⁵ Be, goya goyenbe al melak kura forok yeke nurmiriɗ. Meremiɗbe gahade: “Ga nurnaɗ! Nebe al kura kawe al goyare wayey tiya yeɗ ma nurde hikeya wayey go gwahade goyen tiyeɗ. Niɗgeb al kura kawe al goyare wayey yeɗ ma nurdeya ma ferde uliɗhormiɗ kerde pet titiɗde hiyeɗ go gwaha goyen, ne waɗ waɗ niɗ doyaɗ heɗ keɗkela hinayiɗ marbe Al Kurunɗ beɗeɗ guram yirde tareɗ yiryey. Gogab kawe al beɗeɗ waɗ bemel irke kupsoɗ al diliɗde kuɗ memya ma hiyyey go gwahade goyen po, ne niɗ keɗkela doyaɗ heɗ hinayiɗ mar wor memya ma henayiɗ,” yiriɗ.

¹⁶ Be, go kamereb det toneɗ buluɗ beɗeɗ megen niɗ doyaɗ mar karkuwaɗ gasunɗ kura Hiburu mere mat Amagedon iney haɗyende gor gabu yiramiɗ.

¹⁷ Be, Al Kurunɗyen miyoɗ 7 goyen funaɗmiɗ beɗeɗ naɗa kota kuwemiɗ wogoryiɗ. Irkeb Al Kurunɗyen ya balem bana Doyaɗ Al Kurunɗyen keperd keperd gasunɗde gor mat al melak kurunɗ kura forok yeɗbe, “Gog po hubu hihi!” yiriɗ. ¹⁸ Irkeb dagamel teɗ daga kateɗ hururuɗ teɗ niniɗa kurunɗ wor po forok yiriɗ. Al megen forok yamiɗde mat waɗ waɗ gayenter niniɗa gwahade kura ma forok yeɗ hitiɗ. Niniɗa gobe buluɗ wor po, niniɗa teɗ hitiɗ kurunɗ gote folek wor po. ¹⁹ Be, niniɗa go forok yekeb taun kurunɗ Babilon gobe gilgalaɗ irde karwo hamiɗ. Irde taun karkuwaɗ hoyay megen haɗ kurunɗ goyen wor gwamuɗ yurtiɗ hinhan. Al Kurunɗbe Babilon* taun kurunɗde niɗ mar gote mata buluɗ goke biɗ sir ma yiriɗ geb, mata buluɗmiɗ goke bearar teɗ gwamuɗ yuryiɗ. Gobe beararmiɗ wain yuntiɗeɗ yiryiɗ. ²⁰ Irkeb motmot tumɗaɗ hubu hamiɗ, irde dugu wor hubu hamiɗ. ²¹ Irde naɗkiɗde mat kigariɗ bilmiɗ hora yara hitiɗ gore al hitte kurunɗ po katiɗ. Kigariɗ bilmiɗ unɗkureɗ horam hitiɗ gote kandukmiɗbe 50 kilogram kanduk wor po. Be, kigariɗ hora yara hitiɗ katiɗ goke al beɗeɗ Al Kurunɗ karan uramiɗ. Mata forok yiriɗ gobe kanduk kurunɗ wor po geb, gogo karan uramiɗ.

17

Belen niɗ bereya Dapɗa duwi kafuramya

¹ Be, Al Kurunɗyen miyoɗ 7 kuwe 7 yanartiɗ mar goyen unɗkureɗ kura beɗeɗ ne hitte waɗbe gaha ninyiɗ: “Wake kure. Kuɗ belen niɗ bere kura fe karkuwaɗ budam hende keperde hi goyen daha mat Al Kurunɗ beɗeɗ gwamuɗ uryey goyen gikala gire. Bere gobe taun kurunɗ kura fe karkuwaɗ kahalte irtiɗ go goyen. ² Megen niɗ doyaɗ mar karkuwaɗ beɗeɗ bere goya duwan teɗ teɗ mata teɗ haɗ. Irde megen haɗ marbe wain nene kukuwa heɗ haɗyen yara bere gote mata buluɗ goyen uliɗ bana hilyay kuɗ pasi hekeb yende mata po gama irde buluɗ wor po hitiɗ haɗ,” ninyiɗ.

* 16:19: Babilonbe Rom niɗ yitiɗ.

³ Be, Holi Spirit beley ketal nurkeb miyon gore sawsawa po kuruj naja bana gor nukuriñ. Gorbe bere kura dapña duwi kafuram kura goyen hende kipirtinñde hike kinmiriñ. Dapña gote uliñbe bukkehñhel. Irde uliñdebe Al Kuruj sukal ird ird mere po mañ hitiñ. Dapña duwi gobe tonañ 7ya hirkam 10 miñyañ hinhin. ⁴ Bere gote amil umña kurabe bukkehñhel, irde kurabe bukkehñ wor po moñ digulakya suluk irtiñ* yara goyen hor irtiñ hinhin. Irde golya hora kusamuñ damum hende wor poya gore po umña titiñ. Irde pal hora selweñ yara damum hende wor po goyen manañ yade uliñ umña irtiñ hinhin. Bere gobe gisu gol beley irtiñ goyen haniñ yase beley tanartiñ hinhin. Gisu bana goñbe mata memyakya lelep mata mormokya goyen mañ hitiñ hinhin. ⁵ Bere gote kimiñdebe deñem kura miñ banare hitiñ goyen katiñ hinhin. Deñembe gahade:

BABILON KURUJ, BELEN NIJ BERE KURUJ GATE MILIÑ, IRDE MEGEN NIJ MARTE
MATA BULUJ GOTE MIJ BIRIÑ

⁶ Bere gore Al Kurujyen alya bereya budam gasa yirke kamamiñ. Irkeb bere gore dari goyen wain nene kukuwa hitiñ yara tiyyiñ goyen kinmiriñ. Mel gobe Yesu gama irkeb gogo gasa yirke kamamiñ.

Be, nebe bere go keneñbe kukuwamñeñ wor po nurmiriñ. ⁷ Irkeb Al Kurujyen miyon nukuriñ goreb, “Daniñ kukuwamñeñ nurde ha? Bere gote miñ banare hinhin goyen momoñ gireñ. Irde dapña duwi kafuram tonañ 7, irde hirkam 10 miñyañ, bere gore go hende keperde hi dapña duwi gote miñ wor momoñ gireñ. ⁸ Be, dapña duwi kafuram wor po kenha gobe bikkehñ hinhin. Gega gayenterbe go ma hi. Goyenbe kame mete dukuñ wor po kimyañ miñmoñ bana mat wañ forok yiyyeñ. Forok yekeb mayke hugiñeñ kamyeñ. Goyenbe dapña go megen forok yekeb megen niñ mar beley keneñbe diliñ fot yenayiñ. Dapña gobe kamyiñ gega, sopte forok yekeb gogo keneñbe diliñ fot yeñ amanñ henayiñ. Amanñ henayiñ mar gote deñembe Al Kuruj beley megenya nañkiñya forok yiryiñde mat wañ wañ gayenter Al Kurujya hitek marte deñem katiñ asañde gor ma hañ.

⁹ “Niñgeb mata forok yitiñ goyen bebak tiye yeñbe kenkela po dufay hawayiñ. Dapña duwi kafuram gote tonañ 7be higiliñ 7 niñ yitiñ. Higiliñ 7 go hendebe belen niñ bere goyen keperde hiyen. ¹⁰ Higiliñ 7 gobe doyañ mar karkuwañ 7 niñ manañ yitiñ. Doyañ mar karkuwañ 7 bana goyen siptesoñoñbe bikkehñ forok yeñbe hubu hamiñ. Irde doyañ al kuruj unkuñeñbe gayenter hi. Irde doyañ al kuruj funañbe hako wañ hi. Yeñ wayyeñbe nalu dolfonde po alya bereyamiñ doyañ yirdeb hubu hiyyeñ. ¹¹ Dapña duwi kafuram bikkehñ kamtiñ geb, gayenterbe goyen ma hi gega, kame wayyeñ goreb doyañ mar karkuwañ 7 go kamereb al gergeñ kura forok yeñbe doyañ mar karkuwañ 7 goyen basañ heñ doyañ al kuruj hiyyeñ. Gega al go wor doyañ mar karkuwañ 7 goya tuñande. Irde kame buluñ wor po heñ hubu hiyyeñ.

¹² “Be, dapña duwi kafuram gote hirkam 10 yenha gobe doyañ mar karkuwañ hoyañ 10 go goyen. Mel gobe alya bereyamiñ doyañ yird yird tareñ goyen ma yawartiñ hañ. Gega doyañ mar karkuwañyen sañiñ teñ dapña duwi kafuram goya heñ alya bereya doyañ yirde hinayiñ gega, heñ ga moñ sañiñmiñ hubu hiyyeñ. ¹³ Doyañ mar karkuwañ 10 gobe dufay unkuñeñ po kerdeb alya bereyamiñ doyañ yird yird tareñmiñ goyen gabu irde dapña duwi kafuram go po unnayiñ. ¹⁴ Irde mel gore Sipsip dirñeñ goyen asogo irdeb fuleña irnayiñ. Goyenpoga Sipsip dirñeñ gobe doyañ marte Kurujmiñ, irde doyañ mar karkuwañ gote Kurujmiñ geb, mel goyen fole yiryeñ. Sipsip dirñeñ gote alya bereya yeñ beley hoy yirde basaña yirkeb biñde mat fudinde po gama irde hañ mar wor yeñya gabu heñbe doyañ mar karkuwañya dapña duwi kafuramya goya arde fole yirnayiñ,” ninyiñ.

¹⁵ Be, go kamereb Al Kurujyen miyon gore sopte gaha ninyiñ: “Fe karkuwañ hende belen niñ bere gore keperde hike yenha fe gobe al sikkehñ umñam kurayen kurayen, al miñ hoyañ hoyañ, naja karkuwañ karkuwañ, irde al merem kurayen kurayen teñ hañ mar go goyen. ¹⁶ Be, dapña duwi kafuram goya hirkam 10ya yenha goreb belen niñ bere goyen biñ ar irnayiñ. Irde bere go buluñ buluñ irde detmiñ gorañ irde uliñ umña manañ yuguya

* 17:4: Bukkehñya digulakya suluk yirke umña hoyañ kura forok yeñ hiyen. Umña goreb doyañ marte amil umña yirde hanñen.

tikeb kupson hiyyeñ. Irke bere gote gasoñ talde neneb kak po kumba tinayiñ. ¹⁷ Go tinayiñ gobe gwaha po tinayiñ yeñ Al Kuruñ beleñ dufay kirtiñ geb, gogo tinayiñ. Niñgeb doyañ mar 10 gore tareñmiñ tumñañ gabu irde dapña duwi kafuram goyen unenbe gama irnayiñ gogo. Mel go gwaha teñ kuñ kuñbe Al Kuruñyen mere gote igineñ kawan forok yetek nalu goyen forok yiyyeñ. ¹⁸ Be, belen niñ bere go kenha gobe taun kuruñ wor po go goyen. Megen niñ doyañ mar karkuwañ hoyañ gobe yende yufukde hañ,” ninyiñ.

18

Babilon taun gobe buluñ hirin

¹ Be, go kamereb Al Kuruñyen miyoñ hoyañ kura Al Kuruñyen gasunde mat kateñ hike kinmiriñ. Yeñbe deñem yañ wor po, uliñde matbe sañiñmiñ hulsi yara forok yekeb megeñ kuruñ gayen wuk yeñ tukuriñ. ² Be, yeñ beleñ mere kuruñ po teñbe, “Babilon taun kuruñ wor po gobe gwamuñ urtiñ! Buluñ wor po hitiñ! Irkeb taun gobe uñgurayen gasuñ hitiñ. Irde det toneñ buluñ wor bana goñ hañ. Irde nu Al Kuruñ diliñde tikiñ miñyañ gore bana goñ hagam yirde hañ. ³ Naña karkuwañ karkuwañ tumñañ gobe nene kukuwa wor po hetek wain bere gore yuniñ. Wain gobe leplep matamiñ go goyen. Megen niñ doyañ mar karkuwañ wor bere goya feramiñ. Irkeb samuñ ya miñyañ hañ marbe bere gore det damum hende hoyañ goyen yeñ hitte damu teñ hike hora kuruñ wor po yade hinhan,” ninyiñ.

⁴ Be, go kamereb nañkiñde mat al melak hoyañ kura forok yeke nurmiriñ. Meremiñbe gahade:

“Alya bereyane, bere belen niñ go tubul teñ kunañ.

Gogab yeñ mata buluñ teñ hiyen gwahade ma teñ hinayiñ.

Irde matamiñ gote muruñgem buluñ tiyyeñ goyen deñya ma tenayiñ.

⁵ Gobe bere gote mata buluñbe pipkatoka irke nañkiñ sisañ urtiñ hinhin geb, gago dineñ hime.

Al Kuruñbe mata buluñmiñ goke biñ sir ma yeñ hiyen geb, gago dineñ hime.

⁶ Niñgeb bere gore daha kura dirtiñ gobe gwahade po wol heñ unnañ.

Yeñ beleñ buluñ diriñ goyen wolmiñeñbe yeñ beleñ dahade duntin goyen tebañ go hende kerde kuruñ po unnañ.

Yeñ beleñ gisumiñde wain sañiñ duniñ goyen wolmiñeñbe wain tareñ wor po yeñ beleñ irde duniñ gote folek goyen gisumiñ bana goñ po wok irde unnañ.

⁷ Bere go deñem turuñ yañ heñ det damum hende wor po goyen po yade amañ heñ hinhin geb,

dahade amañ heñ hinhin gwahade po uliñ misiñ kateñ kanduk kuruñ wor po nurde hiyeñ.

Biñdebe yiñgeñ turuñ irdeb,

‘Nebe doyañ bere kuruñ, irde beretap moñ.

Ne hittebe kandukneñ nurtek mata kura ma forok yiyyeñ,’ yeñ hi.

⁸ Niñgeb nalu kurare kurab bere gobe matamiñ gote muruñgem buluñ wor po tiyyeñ:

Garbam buluñ teñ, biñde kandukneñ nurde, biñge kamde hiyeñ.

Irde kak beleñ nen unyeñ.

Al Kuruñbe Doyañ Al Kuruñ tareñmiñ kuruñ wor po gore bere goyen merem yañ iryeñ geb,

gogo gwahade forok yiyyeñ,” yiriñ.

⁹ Be, al melak kura nañkiñde mat forok yiriñ gore sopte gaha yeke nurmiriñ: “Megen niñ doyañ mar karkuwañ bere goya ferde bere gote samuñ damum hende hoyañ teñ teñ mata gama iramiñ marbe bere go humga kuyeñ gote kakim kennayiñ. Irde yeñ ge esej obam teñ hinayiñ. ¹⁰ Mel gobe bere go uliñ misiñ kuruñ kateñ hike keneñ kafura wor po heñ gisaw po heñ esinayiñ. Irdeb, ‘Kafuram wor po! Kafuram wor po! Awo, taun kuruñ wor po Babilon! Bemel po uguñ naluge forok yihi!’ yenayiñ.

¹¹ “Irdeb samuɗ ya miɗɗaɗ marbe, ‘Detniniɗ kuruɗ damu teɗ hiyen berebe gogo hubu hihi geb, al gore kura detniniɗ damu titek moɗ,’ yeɗ nurdeb bere goke esen obam teɗ hinayiɗ. ¹² Al kura gore waɗ mel gote gol, silwa, hora kusamuɗ wor po, pal hora selweɗ yara damum hende, irde amil faykek igiɗ wor po, amil umɗam bukkeɗya digulakya suluk yirtiɗ, irde silika amilyabe amil bukhel yitiɗ goyen damu titek berebe hubu hihi geb, goke esinayiɗ. He kurayen kurayen hamiɗ kusamuɗ wor po gore det yirtiɗ, irde kurabe dapɗa kura elefant gote bilɗam beleɗ po det kurayen kurayen yirtiɗ, irde he damum hende wor po gore po det yirtiɗ, irde barasya ainyabe hora milmulɗenɗya gore po det yirtiɗ goyen damu titek bere gobe gogo hubu hihi yeɗ goke esinayiɗ. ¹³ Irde miyow, biɗge hapek yirtek det, irde det kumga tike hamiɗ igiɗ forok yeɗ haɗyen goyen, irde he fimiɗ hamiɗ igiɗ wor po kurayen kurayenyabe, wain, olip fimiɗ, palawaya witya igiɗ muɗ wor po, bulmakaw, sipsip, hos, irde nima hos beleɗ yuluɗ teɗ haɗyen goyabe, meteɗ mar dulɗenɗya goyen damu titek bere gobe gogo hubu hihi yeɗ goke esinayiɗ. Go mar gobe alya bereya kura meteɗ mar yirde bere go unke damu teɗ hiyen.

¹⁴ “Go mar goreb bere go kamke keneɗbe, ‘Det igiɗ yawareɗ yeɗ nurde hayen kuruɗ gobe gigeɗ kamkeb hubu hihi. Samuɗgeya detge igiɗ wor poya goyen tumɗaɗ yubul taha geb, epte ma sopte yenayiɗ!’ innayiɗ. ¹⁵ Samuɗ ya miɗɗaɗ mar bere gore detmiɗ damu tike horam yaɗ heɗ haɗyen mar gobe bere goyen uliɗ misiɗ kuruɗ po kateɗ hike keneɗbe kafura wor po heɗ tubul teɗ gisaw po hinayiɗ. Irde bere goke esen obam teɗbe, ¹⁶ ‘Kafuram wor po! Kafuram wor po! Awo, Taun kuruɗ. Taun gobe bere gogo, yeɗbe amil igiɗ bukkeɗya digulakya suluk yirtiɗ goya bukkeɗhel yitiɗ goya hor yirde hiyen. Irde golya hora kusamuɗ wor poya pal hora selweɗ yara damum hende wor po goya goyen yade uliɗ umɗa teɗ hiyen. ¹⁷ Goyenbe samuɗmiɗ kuruɗ gobe bemel po hubu hihi!’ yenayiɗ.

“Niɗgeb hakwa doyaɗ yird yird marte karkuwaɗmiɗ, irde alya bereya hakwa hende kuɗ haɗ mar, hakwa hende meteɗ teɗ haɗ maryabe makaɗ alare heɗ dapɗa yade hora teɗ haɗ marya tumɗaɗ bere go tubul teɗ gisaw po hinayiɗ. ¹⁸ Mel gore bere go humga kuɗ hiyeɗ gote kakim keneɗbe kuware po, ‘Bikkeɗbe taun kuruɗ wor po gahade gayen kura ma hinhin!’ yenayiɗ. ¹⁹ Irdeb bere goyen kamde hinhin goke biɗ misiɗ nurdeb yiɗgeɗde tonanɗe mulowo wogordeb esen obam teɗbe, ‘Kafuram wor po! Kafuram wor po! Awo, Taun kuruɗ. Taun bana goɗ al kura hakwa miɗɗaɗ mar gobe taun gote samuɗya detmiɗ hakwamiɗ hende yawarɗbe hora kuruɗ yade haɗyen. Goyenbe bemel po taun gobe detmiɗ goya tumɗaɗ mugol nihi!’ yenayiɗ. ²⁰ Gega Al Kuruyen gasuɗde haɗ marbe bere go kamde hi goke amaɗ henayiɗ. Deɗ Al Kuruyen alya bereya aposelya porofetyabe bere gore buluɗ buluɗ dirtiɗ goyen goke merem yaɗ irtiɗ goke amaɗ henayiɗ!” yiriɗ.

²¹ Be, go kamereb Al Kuruyen miyoɗ kura saɗiɗmiɗ kuruɗ wor po goreb hora kuruɗ kura goyen teɗbe makaɗ alare timiyyiɗ. Hora gote kuruɗmiɗbe wit bilmiɗ karka teɗ palawa irde haɗyen hora kuruɗ wor po hos beleɗ tuluɗ teɗ haɗyen go gwahade goyen. Be, Al Kuruyen miyoɗ gore hora go temeydeb, “Hora kuruɗ go makaɗ ala bana kurka gwahade goyen po, ge Babilon taun kuruɗ goyen gad gemeyke makaɗ ala bana kurkuɗ sopte ma po forok yawayiɗ. ²² Tikiɗde niɗ det hap ineɗ haɗyen gote tikiɗ, buleluɗyen tikiɗ, bigulyen tikiɗyabe al beleɗ tikiɗ heɗ haɗyen tumɗaɗ goyen go ma sopte nurayiɗ. Irde samuɗ yare meteɗ teɗ haɗ mar manaɗ sopte ma yenayiɗ. Wit bilmiɗ karka teɗ palawa ird ird gote hora migiriɗ manaɗ sopte ma po nurayiɗ. ²³ Hushi melak kura ge bana sopte melak ma henayiɗ. Tikiɗ merere niɗ tikiɗ sopte ma po nurayiɗ. Ge Babilon taun bana goɗ samuɗ ya miɗɗaɗ marbe hora teɗ teɗ saɗiɗmiɗ kuruɗ wor po. Gega ge beleɗ merebal matare mata buluɗ forok irde alya bereya megen hike kwa kuruɗ goyen usi yirariɗ. ²⁴ Taun gobe Al Kuruyen alya bereya, irde porofet, irde alya bereya megen hinhan goyen gasa yirke kamamiɗ kuruɗ gote muruɗgem tihibe gago humga kwa,” yiriɗ.

19

¹ Be, go kamereb Al Kuruyen gasuɗde al buda kuruɗ kura beleɗ kuware gaha yeke

nurmiriñ: “Haleluya, Al Kurun turun irniñ! Al Kurunbe Dumulgan tej tej Al, denembe turun yan wor po, tareñmiñ manañ kurun wor po. ²Yej beleñ alyen mata yeneñ igiñ ma bulun yineñ yineñ gobe huwak irde fudinde mat tej hiyen. Al Kurunbe belen niñ bere gore lelep matamiñde aly bereya megen hañ kurun gayen bulun yiryiñ goke merem yan ira. Irde bere gore Al Kurunyen metej mar gasa yirke kamamiñ gote wolmiñey ira,” yamiñ. ³Be, gwaha yeñbe sopte po, “Haleluya! Bere go humga kun hi gote kakimbe gwahader hurkun hiyen,” yamiñ.

⁴Be, gwaha yekeb Al Kurunyen aly bereyat doyan marte parguwak 24 goya det biñfut miñyan sipteya gore wulgurut yej Doyan Al Kurunyen gasunđe keperde hi al Al Kurun goyen doloñ iramiñ. Irdeb kuware po, “Fudinde wor po! Al Kurun turun irniñ ko!” yamiñ.

⁵Irkeb go kamereb al melak kura Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasunđe mat forok yeñbe gaha yiriñ: “Deñ Al Kurunyen metej mar, Al Kurunniñ turun irnañ. Deñ al denem yanña denem moñya Al Kurun kafura irde hañ marbe turun irnañ!” yiriñ.

⁶Irde go kamereb al buda kurun beleñ kuware mere tike nurmiriñ. Meremiñbe kurun wor po, fe kurun hamulare solok yej kateñ migiriñ tej hi yara, irde daga kateñ hi yara nurmiriñ. Meremiñbe gahade: “Haleluya! Al Kurun turun irniñ ko. Al Kurunbe Doyan Al Kurun tareñmiñ kurun wor po. Yej po ga det kurun gayen doyan yirde hi. ⁷Sipsip dirneñ bere tej tej nalu forok yeke bere* gobe goke gitik titiñ hi. Niñgeb goke igiñ po nurde amañ heñbe denem turun yan irtek! ⁸Amil igiñ wor po wukkeñ irde milmulken goyen hor ird ird niñ bere goyen untiñ. (Amil igiñ gobe Al Kurunyen aly bereyat mata huwak niñ yitiñ.)

⁹Be, go kamereb Al Kurunyen miyoñ beleñ ninyiñ. “Mere kura gahade kaya: ‘Sipsip dirneñ goyen bere tej tej gote dula matare wanayiñ marbe amañ henayiñ,’ kayayiñ,” ninyiñ. Irde sopte, “Mere gabe Al Kurunyen mere fudinde wor po,” ninyiñ.

¹⁰Gwaha ninkeb kahañ miñde kateñ doloñ ireñ timiriñ. Irkeb, “Gwaha ma nirayiñ! Ne wor ge yara po Al Kurunyen metej al geb. Kadge yago Yesuyen mere gama irde hañ mar gwahade yara po geb. Yesuyen merebe porofet beleñ Holi Spirityen sañiñde yitiñ geb, Al Kurun po ga doloñ irayiñ!” ninyiñ.

Hos faykek hende kipirtiñ al

¹¹Be, go kamereb Al Kurunyen gasunđe niñ yame hol yekeb hos faykek kura hike kinmiriñ. Hos go hende kipirtiñ hinhin al gote denembe “Biñde mat fudinde metej tej tej al, irde Mere Fudinde tej tej al”. Yej beleñ alyen mata igiñ ma bulun yineñ fuleña tej hiyen gobe mata huwak mat gwaha tej hiyen. ¹²Al gote diliñbe kak melak yara, tonanđebe doyan al kurunyen tonanhor budam hañ. Irde denge kura uliñde katiñ hi gega, denge goyen al hoyanbe go ma nurde hañ, yingey po ga nurde hi. ¹³Yejbe amil ulyañ dari bana kirtiñ goyen hor irtiñ hi. Al gote denembe “Al Kurunyen Mere.” ¹⁴Al Kurunyen gasunđe niñ fuleña mar beleñ al go gama irde hinhan. Mel gobe amil igiñ wor po faykek irde wukkeñ goyen hor yirde hos faykek hende keperde kame gama irde hinhan. ¹⁵Meheñ heñ hinhin al gote mohon bana matbe fuleñare niñ bidila misiñ yan kura wañ hinhin. Bidila gobe naña karkuwañ karkuwañ bana hañ mar gasa yird yird niñ mohonđe hinhin. Yej beleñ naña karkuwañ karkuwañ goyen doyan al kurunyen kutum ain beleñ po irtiñ goyen tanarde doyan yirde hikeb kafura henayiñ. Irde mel goke Al Kurun sañiñmiñ kurun wor po hi gore bearar tej hiyen goyen yikala yire yej wain karka tej fimiñ gilyañ hitiñ yara yiryey. ¹⁶Amil hor irtiñ go hendeya bulhekdeyabe denge kura gahade katiñ hinhin:

MEGEN NIÑ DOYAN MAR KARKUWAÑDE KURUNMIÑ, IRDE DOYAN MARTE KURUNMIÑ

¹⁷Be, gor mat Al Kurunyen miyoñ kura naña diliñ hende huwarde hike kinmiriñ. Yej beleñ kuware po nu kurayen kurayen naña kota foy tej kun hinhan kurun goyen yinyiñ. “Wanañ. Wañ Al Kurunyen dula mata kurunđe gar gabu irnañ. ¹⁸Gogab megen

* 19:7: Bere gobe Yesuyen aly bereya sios niñ yitiñ.

niɗ doyaɗ mar karkuwaɗ, fuleɗa marte karkuwaɗmiɗ, al tareɗ miɗyaɗ mar, hosya go hende keperde kuɗ haɗ marya gote hakwam gote gasoɗ talde nenayiɗ. Al tumɗaɗ, al dufaymiɗde kuɗ haɗ marya metey mar dulɗenɗa, irde al deɗem yaɗya deɗem moɗyat hakwam gote gasoɗ nenayiɗ,” yiniɗ.

¹⁹ Be, gor matbe dapɗa duwi kafuram goya megen niɗ doyaɗ mar karkuwaɗyabe fuleɗa marmiɗya beleɗ hos faykek hende kipirtiɗ hinhin al goya fuleɗa marmiɗya arniɗ yeɗ gabu irde hike yinmiriɗ. ²⁰ Goyenpoga dapɗa duwi kafuram gobe teɗ fere tiyamiɗ. Porofet falkuk dapɗa duwi kafuram goke teɗbe mata tiɗeɗ turɗuɗ yaɗ forok yirde hinhin al goyen wor yeɗya tumɗaɗ fere titiɗ po hinaryum. Usi porofet gobe mata tiɗeɗ goyen forok yirde alya bereya dapɗa duwi kafuram gote deɗem uliɗde teɗ dapɗa gote toneɗ irtiɗ det goyen doloɗ irde hinhan mar usi yirde hinhin. Niɗgeb dapɗa duwi kafuram goya porofet falkukya gobe diliɗ gergeɗ hikeya salfa hora humga kuɗ buk yeɗ fe ala yara hitiɗ bana goɗ yemeyamiɗ. ²¹ Fuleɗa marmiɗbe fuleɗare niɗ bidila hos faykek hende hi al gote mohoy bana mat waɗ hinhin gore po gasa yirke kamamiɗ. Irkeb nu tumɗaɗ waɗ gasoɗ talde nene biɗ maɗiɗ hamiiɗ.

20

Dama 1,000

¹ Be, gor matbe Al Kuruyen miyoɗ kura gasuɗmiɗde mat kateɗ hike kinmiriɗ. Yeɗbe Mete Dukuy wor po kimyaɗ miɗmoɗ bana kurkuɗ kurkuɗ yame goyen hol ird ird ki miɗyaɗ. Irde haniɗdebe sen kuruy wor po kura tanartiɗ manaɗ. ² Yeɗ beleɗ deregon goyen tiriɗ. Deregon gobe kunere bikkeɗ hinhin go goyen. Gote deɗembe Uɗgura, kurabe Satan ineɗ haɗyen. Be, Al Kuruyen miyoɗ gore Satan goyen dama 1,000 gwahade fere titiɗde hiyeɗ yeɗ teɗ fere tiyyiɗ. ³ Irdeb Satan goyen Mete Dukuy wor po bana temeydeb mete gote yame taɗ kiɗ urdeb al kura beleɗ epte ma hol irnayiɗ yeɗ Al Kuruyen deɗere soɗ iryiɗ. Gogab dama 1,000 bana goɗ Satan beleɗ epte ma alya bereya megen haɗ kuruy goyen usi yiryey. Dama 1,000 go hubu hekeb Satan go siɗare katyeɗ. Goyenbe ulyaɗde ma hiyeɗ.

⁴ Be, gor matbe alya bereyat mata go yeneɗ igiɗ ma buluy yineɗ yineɗ tareɗ miɗyaɗ marte keperd keperd gasuɗ yinmiriɗ. Irde Yesu Kristu niɗ tagalde Al Kuruyen mere saɗiɗ po tanarde hike goke al beleɗ igiɗ ma nurde biɗiɗ walke kamamiɗ marya gote toneɗ yinmiriɗ. Mel gobe dapɗa duwi kafuram goyen ma doloɗ iramiɗ. Irde dapɗa duwi kafuram gote deɗem kimiɗde wet ma haniɗde wet goyen ma katiɗ hinhan. Mel gobe kamtiɗde mat huwardeb dama 1,000 bana goɗ doyaɗ mar heɗ Yesu Kristuya megeɗ gayen doyaɗ irde hinhan. ⁵ Niɗgeb Al Kuruyen mere tanarde heɗ kamamiɗ mar go muɗ po huwarnayiɗ. Munaɗ al kamtiɗ goyen hoyanbe dama 1,000 goyen hubu heke gab huwarnayiɗ. Mata gobe al kamtiɗ mar meheɗde huwarnayiɗ go goyen. ⁶ Al kamtiɗde mat meheɗde huwarnayiɗ mar gobe Al Kuruy beleɗ guram yirde saɗiɗ yirde wukkeɗ wor po yiryey. Mel gobe epte ma kak alare kunayiɗ. Kak alare kuɗ kuɗ gobe sopte kamde kamde mata go gwahade goyen. Gwaha titɗeɗbe Al Kuruyya Yesu Kristuya doloɗ yird yird mata doyaɗ mar henayiɗ. Irde dama 1,000 bana goɗ yeɗya megeɗ gayen doyaɗ yirde hinayiɗ.

Satanbe buluy hiyyey

⁷ Be, dama 1,000 hubu hekeb Satan gobe koya bana mat teɗ siɗa irke katyeɗ. ⁸ Irde megeɗ muruy kurhan kurhan kuɗ alya bereya budam wor po usi yiryey. Go mar gobe Gokya Magokya yineɗ haɗyen. Satan beleɗ go mar goyen fuleɗa teɗ teɗ niɗ gabu yiryey. Mel go gabu yirkeɗ makaɗde niɗ sawsawa yara budam wor po, epte ma kapyay hetek henayiɗ. ⁹ Be, go mar gobe bantoto kuruy wor po goyen sam irde kuɗbe Al Kuruyen alya bereya beleɗ keperde haɗ gasuɗ goyen buluy yirniɗ yeɗ milgu yirnayiɗ. Al Kuruyen alya bereya keperde haɗ gasuɗ gobe taun Al Kuruy beleɗ goke amaneɗ nurd uneɗ hiyen go goyen. Be, alya bereya Gokya Magokya yineɗ haɗyen mar gore taun go milgu irnayiɗ

gega, kak belej nanjinde mat katej gwamuŋ yuryeŋ. ¹⁰ Irkeb mel go usi yiryen al Unjura gobe sopte teŋ salfa hora kak hitiŋ ala bana temeyke hiyeŋ. Kak ala bana goŋbe dapŋa duwi kafuram goya porofet falkukya yimiytiŋ haryen. Niŋgeb Satanya dapŋa duwi kafurama porofet falkukya gobe nanjahaŋ wawuŋya hugiŋeŋ uliŋ misiŋ kuruŋ po katej hinayiŋ.

Al kamtiŋ goyen Al Kuruŋ belej merere yiryen

¹¹ Be, gor matbe Doyaŋ Al Kuruŋ belej keperd keperd gasuŋmiŋ kuruŋ faykek wor po hende kipirtiŋ hike kinmiriŋ. Megenya nanjinyabe yeŋ hitte mat busahararyum gega, gor kura kutek moŋ geb, hubu po haryum. ¹² Irde kamamiŋ mar kuruŋ goyen al denjem yaŋya denjem miŋmoŋya Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋ diliŋ mar huwarde hike yinmiriŋ. Gorbe asaŋ hol yirtiŋ hinhan. Irke asaŋ hoyoŋ kura hol yiriŋ. Asaŋ gobe Al Kuruŋya hugiŋeŋ hitek mar gote denjem katiŋ asaŋ. Al kamtiŋbe megen heŋya mata teŋ hinhan kuruŋ goyen asaŋ buda goyen bana goŋ katiŋ geb, gor mat mata dahade teŋ hinhan gote muruŋgem tamiŋ. ¹³ Makoŋ alare kamamiŋ marya mete titiŋ marya goyen tumŋaŋ merere huward huward niŋ Al Kuruŋ hitte wayamiŋ. Waŋbe megen heŋya mata teŋ hinhan gote muruŋgem yawaramiŋ. ¹⁴ Irkeb Al Kuruŋ belej kamde kamde mataya al kamtiŋ yerde haŋyen gasuŋya goyen kak alare yimiyyiŋ. Kak ala gobe al kamtiŋde mat huwarnayiŋ mar kura sopte hugiŋeŋ kamde kamde gasuŋde kunayiŋ go goyenbe gogo. ¹⁵ Niŋgeb al kurate denjem Al Kuruŋya hugiŋeŋ hitek marte denjem asaŋde katiŋ bana goŋ ma hikeb yade kak ala goyenter yimiyyiŋ.

21

Nanjiŋ gergeŋya megen gergeŋya

¹ Be, gor mat nanjinya megenya bikkek gobe hubu hekeb nanjinya megenya gergeŋ goyen yinmiriŋ. Megen gobe makoŋ miŋmoŋ. ² Be, Taun Wukkeŋ Yerusalem gergeŋ wor po gobe Al Kuruŋyen gasuŋde mat katej hike kinmiriŋ. Taun gobe bere foŋeŋ kura uŋ belej waŋ tupi teŋ kuŋ kuŋ ge uliŋ umŋa kusamuŋ wor po teŋ haŋyen go gwahade goyen po Doyaŋ Al Kuruŋ waŋ waŋ niŋ gitik titiŋ hinhin. ³ Be, go kamereb Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋde gor mat al melak kura forok yeke nurmiriŋ. Meremiŋbe gahade: “Gayenter Al Kuruŋ heŋ heŋ gasuŋbe alya bereya haŋde gor hi! Yeŋbe mel goya hiyeŋ. Irkeb mel gobe Al Kuruŋyen alya bereya henayiŋ. Irkeb Al Kuruŋ yinŋeŋbe mel goya heŋbe yende Al Kuruŋ hiyyeŋ. ⁴ Yeŋ belej alya bereyat diliŋ fimiŋ halde yunyeŋ. Mata bikkeya det bikkeyabe hubu henayiŋ geb, kamde kamde mata hubu hiyyeŋ, irde al kamke eseŋ obam teŋ teŋ mata wor hubu hiyyeŋ. Go ma esinayiŋ, irde uliŋ misiŋ ma katnayiŋ,” yiriŋ.

⁵ Be, Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋde kipirtiŋ hinhin al goreb, “Det kuruŋ gayen tumŋaŋ gergeŋ wor po yirde himel!” yiriŋ. Irdeb, “Mere gabe fudinde yeŋ nurtek mere geb, asaŋde kaya,” ninyiŋ.

⁶ Irdeb gaha ninyiŋ: “Metenebe pasi irhem. Nebe Alfaya Omegaya, det kuruŋ gayen miŋ urmiriŋ al, irde pasi ird ird al. Nebe meheŋde wor po hinhem, irde kame wor heŋ. Al kura fe niŋ yirkeb Al Kuruŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen fe diliŋde mat fe marde waŋ hi yara goyen yuneŋ. Fe goyen yuneŋbe damu tinaŋ ma yineŋ, duliŋ yuneŋ. ⁷ Al kura al buluŋ fole iryeŋbe det gergeŋ hitiŋ kuruŋ goyen tumŋaŋ yawaryeŋ. Irke nebe yende Al Kuruŋ hemekeb yeŋbe diriŋne hiyyeŋ. ⁸ Gega kanduk forok yeŋ yeŋ ge kafura heŋ haŋ mar, Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ ma irde haŋ mar, dufay buluŋ heŋ haŋ mar, al gasa yirke kamde kamde mar, leplep mata teŋ haŋ mar, merebal kurayen kurayen yirde haŋ mar, det toneŋ yirde doloŋ yirde haŋ maryabe, usi marya gote heŋ heŋ gasuŋbe salfa hora humga kuŋ fe ala yara hitiŋ bana goŋ po hinayiŋ. Gor kunayiŋ gobe kamtiŋde mat huwarnayiŋ gega, sopte hugiŋeŋ kamde kamde gasuŋde kunayiŋ go goyenbe gogo,” yiriŋ.

Yerusalem gergeŋ

⁹ Be, Al Kurunyen miyoŋ 7 mata kafuram 7 kuwe bana hitiŋ 7 goyen kura tanarde hinhin miyoŋ goreb, “Wake kure. Kuŋ Sipsip dirneŋ gote berem gikala gireŋ,” ninyiŋ. ¹⁰ Irdeb Holi Spirit beleŋ ketal nurke nade dugu kurun hende hoyan wor pore gor nukun Taun Wukkeŋ wor po goyen nikala niryiŋ. Taun Wukkeŋ wor po gobe Yerusalem gergeŋ Al Kurunyen gasunde mat kateŋ hinhin. ¹¹ Taun kurun gobe Al Kurunyen saniŋ turunŋ yan wor po gore hulsi melak yara agat uryiŋ. Agat uryiŋ gobe hora kusamuŋ wor po beleŋ teŋ hanŋen yara tiyyiŋ. Yaspaya kristal wukkenya yara agat wor po uryiŋ. ¹² Taun gobe koya kurun miliŋ hende hoyan wor po beleŋ milgu irtiŋ. Koya gobe yamemiŋ 12 miŋyan. Yamere gorbe Al Kurunyen miyoŋ 12 hinhan. Yame 12 go hendebe Israel marte al miŋ 12 gote deŋem katiŋ hinhan. ¹³ Yame 12 goyen karwobe nana waŋ waŋ beleŋ hinhan. Irde karwo kurabe nana kurkur beleŋ hinhan. Irde yame karwo kurabe gegelhek kurhan hinhan, munan karwo kurabe kurhan hinhan. ¹⁴ Koya kurun gobe hora karkuwan 12 go hende yirtiŋ. Hora karkuwan 12 go hendebe Sipsip dirneŋ gote mere basan mar aposel 12 gote deŋem katiŋ hinhan.

¹⁵ Be, Al Kurunyen miyoŋ neya mere tiyaryum gore taunya koya, irde yamemiŋya gote kurunmiŋ tunan tiye yenbe tunan teŋ teŋde niŋ kutum gol beleŋ irtiŋ goyen haninde tanarde hinhin. ¹⁶ Taun kurun gobe murun sipte miŋyan. Sobammiŋya pelyeŋmiŋyabe tunande wor po. Al Kurunyen miyoŋ beleŋ kutum go teŋ taun kurun goyen tunan teŋ keneŋbe ulyanmiŋbe 2,200 kilomita, irde pelyeŋmiŋya huwa hurkutiŋya wor gwahade po. ¹⁷ Yen beleŋ taun gote koya tolokmiŋ tunan tiyyiŋbe 65 mita. Miyoŋ gore tunan tiyyiŋ gobe megen niŋ det gote kurunmiŋ tunan teŋ teŋde niŋ kutum teŋbe tunan tiyyiŋ.* ¹⁸ Yerusalem taun gergeŋ gote koyabe hora kusamuŋ kura yaspa ineŋ hanŋen gore po irtiŋ. Irde taun gobe gol beleŋ po irtiŋ. Gol gobe galas yara tikiŋ miŋmon, wukkeŋ wor po. ¹⁹ Irde koya gote miŋbe hora kusamuŋ wor po kurayen kurayen gore yade umna yirtiŋ. Koya gote miŋ 12 bana goŋ meheŋdebe yaspa hora beleŋ irtiŋ. Kamere niŋ miŋ gobe sapaia hora beleŋ irtiŋ. Karwomiŋbe aget hora, siptemiŋbe emeral hora, ²⁰ siptesononmiŋbe sadonikis, 6miŋbe hora bukkeŋ konilian, 7miŋbe hora wulsakkeŋ krisolait, 8miŋbe hora digulak yara beril, 9miŋbe hora wulsakkeŋ yara topas, 10miŋbe krisopires hora, 11miŋbe haiasin hora, funan 12miŋbe ametis hora beleŋ po umna yirtiŋ hinhan. ²¹ Koya gote yame 12 gobe pal hora karkuwan wor po selweŋ yara gore po yirtiŋ. Yame goyen unjkureŋ unjkureŋbe pal hora unjkureŋ unjkureŋ beleŋ po yirtiŋ. Taun kurun go bana goŋ niŋ beleŋbe gol beleŋ po yirtiŋ. Gol gobe tikiŋ miŋmon galas yara wukkeŋ wor po.

²² Be, taun bana goŋbe Al Kurunyen ya balem kura ma kinmiriŋ. Ya balem gobe hoyan mon, Kurunniŋ Al Kurun tareŋmiŋ kurun wor po goya Sipsip dirneŋya yinŋeŋbe ya balem go goyen geb, gogo kura ma kinmiriŋ. ²³ Taun bana goŋbe Al Kurunyen tareŋmiŋ turunŋ yan wor po gore hulsi melak heŋ agat urde hiyen gwahade po teŋ hikeb nanaya gagasiya niŋ ma nurde han. Taun bana goŋ niŋ hulsibe Sipsip dirneŋ gogo. ²⁴ Taun gote hulsi goyen temeykeb nana karkuwan karkuwan bana han marbe taun gote hulsire kuŋ hinayiŋ, irde megen niŋ doyan mar karkuwan beleŋ samunmiŋ igiŋ wor po goyen taun bana goŋ yade wanayiŋ. ²⁵ Taun bana goŋbe wawun miŋmon geb, taun gote koya yamebe hugiŋeŋ hon hinayiŋ. ²⁶ Alya bereya nana karkuwan karkuwan bana han gore samunmiŋ igiŋ wor poya horamiŋya yad taun bana goŋ hurkunayiŋ. ²⁷ Goyenbe det kura Al Kurun diliŋde wukkeŋ monbe taun bana goŋ epte ma yad hurkunayiŋ. Irde al kura mata memyak teŋ han marya usi mata teŋ han maryabe epte ma taun bana goŋ hurkunayiŋ. Gwahade yarabe Al Kurunya hugiŋeŋ hinayiŋ marte deŋem katiŋ asan deŋem han mar go po hinayiŋ. Asan gobe Sipsip dirneŋ gote asan.

* 21:17: Al Kurunyen miyoŋ beleŋ megen niŋ det gote kurunmiŋ tunan teŋ teŋde niŋ kutum teŋ Al Kurunyen gasunde niŋ Yerusalem gote kurunmiŋ tunan tiyyiŋ gobe Yon beleŋ keneŋ bebaŋ teŋ teŋ ge gwaha tiyyiŋ. Niŋgeb “kilomita, mita” gobe neŋ al beleŋ bebaŋ teŋ teŋ ge po, Yerusalem kurunmiŋ fudinbebe epte ma nurtek.

22

Al Kurunya huginɛn hej hej saɛɛn miɲyaɛ fe kurun

¹ Be, gor matbe Al Kurunyen miyoɛn gore Al Kurunya huginɛn hej hej saɛɛn miɲyaɛ fe kurun goyen nikala nirke kinmiriɛ. Fe gobe galas yara wukkeɛ wor po, irde Al Kurunya Sipsip dirɛɲyaɛt keperd keperd gasuɛde mat kateɛn hinhin. ² Irdeb taun bana goɛn beɛn kurunmiɛn kahalyaɛn gama irde kuɛn hinhin. Fe goyen siɲa kurhan kurhanbe he kura igineɛn nene Al Kurunya huginɛn hej hej he go hinhan. He gote igineɛnbe dama unkuɛn bana wawuɛn 12 gwahade igineɛn hej hiyen. Gagasiɛn gagasiɛn turte igineɛn hej hiyen. Irde he gote yuwalɛnɛbe alya bereya naɲa karkuwaɛn karkuwaɛn bana haɛn mar gote garbam sope ird ird tareɛn miɲyaɛn. ³ Taun bana goɛnbe det kura Al Kurun beɛn karan yurɛnɛbe goɛn ma hinayiɛn. Irde Al Kurunya Sipsip dirɛɲyaɛt keperd keperd gasuɛnbe taun bana goɛn hiyen. Irdeb meteɛn marmiɛn beɛn meteɛn teɛn yuneɛn hinayiɛn. ⁴ Mel gobe Sipsip dirɛnɛn gote kimiɛn kennayiɛn, irde deɛnɛbe mel gote kimiɛnde katiɛn hiyen. ⁵ Taun bana goɛnbe wawuɛn miɲmoɛn hiyyeɛn. Irde Al Kurunbe Doyaɛn Al Kurun geb, tareɛnmiɛn turɛnɛn yaɛn gore hulsi yara hej agat urde hiyen. Irdeb hulsiya naɲaya niɛn ma nurde hinayiɛn. Mel gobe gwahader taun bana det kurun goyen doyaɛn yirde hinayiɛn. ⁶ Be, Al Kurunyen miyoɛn goreb, “Mere gabe fudinde, irde hekkeɛn nurtek hi. Doyaɛn Al Kurunbe mere basan marmiɛn gote toneɛnde Al Kurun. Yeɛn beɛn hej ga ma mata kura forok yenayiɛn goyen meteɛn marmiɛn yikala yire yeɛnbe miyoɛnmiɛn teɛn kerke katiɛn,” niɲyiɛn.

Yesube wayyeɛn

⁷ Be, Yesu beɛn gaha yiriɛn: “Ga nurnaɛn! Nebe hej ga ma wayeɛn! Al kura Al Kurun beɛn kame mata dahade forok yiryen goke asaɛnde gar katiɛn mere gayen gama irde haɛn marbe Al Kurun beɛn guram yirde saɛɛn yiryen!” yiriɛn.

⁸ Be, ne Yon gabe mata kame forok yenayiɛn kurun goyen nikala nirde momoɛn nirtiɛn goyen nurmiriɛn, irde kinmiriɛn. Gwaha teɛnbe Al Kurunyen miyoɛn mata go nikala niryiɛn al goyen doloɛn ire yeɛn kahaɛn miɛnde wulgurut yimirɛn. ⁹ Gega miyoɛn goreb, “Gwaha ma nirayiɛn! Ne wor ge yara po Al Kurunyen meteɛn al geb. Nebe geya kadge yago porofetya mere asaɛn gayen bana katiɛn gayen gama irde haɛn marya goyen yara po geb. Niɛngeb Al Kurun po doloɛn irayiɛn!” niɲyiɛn. ¹⁰ Irdeb gaha niɲyiɛn: “Al Kurun beɛn kame mata dahade forok yiryen goke asaɛnde gar katiɛn mere gate igineɛnbe hej ga moɛn forok yenayiɛn geb, asaɛn gayen taɛn saɛɛn ma irayiɛn. ¹¹ Irde al kura mata buluɛn teɛn haɛn marbe yubul tike gwahade po teɛn hinayiɛn. Al kura dufay buluɛn po gama irde haɛn mar wor yubul tike gwahade po teɛn hinayiɛn. Irde al kura mata huwak teɛn haɛn marbe yubul tike gwahade po teɛn hinayiɛn. Al kura mata wukkeɛn teɛn haɛnyen mar wor yubul tike gwahade po teɛn hinayiɛn,” niɲyiɛn.

¹² Irdeb gaha yiriɛn: “Ga nurnaɛn, nebe hej ga ma wayeɛn! Waye yeɛnbe al haɛn kurun goyen mata daha daha teɛn hitiɛn gote muruɛngem yawaɛnbe yuneɛn. ¹³ Nebe Alfaya Omegaya, det kurun gayen miɛn urmiriɛn al, irde pasi ird ird al. Nebe meheɛnde wor po hinhem, irde kame wor hej.

¹⁴ “Be, al kura amil halde haɛnyen yara matamiɛn wukkeɛn yirde haɛn marbe Al Kurun beɛn guram yirde tareɛn yiryen. Go mar gobe nene Al Kurunya huginɛn hitek he igineɛn goyen igiɛn netek haɛn. Irde taun kurun gote koya yame bana igiɛn hurkutek haɛn. ¹⁵ Gega taun go siɲarebe Al Kurunyen mere tubul titiɛn mar hinayiɛn. Go mar gobe merebal kurayen kurayen yird yird mata teɛn haɛn mar, leplep mata teɛn haɛn mar, al gasa yirke kamde haɛn mar, det toneɛn doloɛn yirde haɛn mar, irde usi mereya mataya niɛn amaɛnɛn nurde haɛn mar kurun goye taun siɲare hinayiɛn.

¹⁶ “Ne Yesu gare deɛn alya bereyane sios goyen merene momoɛn dird dird niɛn teɛnbe miyoɛne teɛn kermeke kurkuɛn. Nebe Dewityen miɛnde mat watiɛn geb, nebe Dewit Urmiɛn. Irde nebe Bayfoɛn agateɛn kurun wor po go goyen,” yiriɛn.

¹⁷ Be, Holi Spiritiya siosya beleɗ, “Wanaɗ!” yaryum. Irkeb al kura mere go nuramiɗ mar wor, “Wanaɗ!” yamiɗ. Fudinde, al kura hugiɗ hitek fe niɗ kamde haɗ marbe waɗ fe go nenayiɗ. Fe gobe al kura goke nurde haɗ marbe damum moɗ duliɗ nenayiɗ.

¹⁸ Be, ne Yonbe Al Kurunɗ beleɗ kame mata dahade forok yiryen goke asaɗde katiɗ mere gayen nurtiɗ mar goyen gahade hayhay yirde hime: al kura mere ga hende hoyan kura sopte kiryen al gobe Al Kurunɗ beleɗ asaɗ gayen bana mata kafuram gwahade forok yenayiɗ yitiɗ goyen al go hende forok iryen. ¹⁹ Irde al kura asaɗde gar katiɗ mere kura ten siɗa iryen al gobe nene Al Kurunya hugiɗen hitek he iginen goyen netek mar haɗ bana goɗ mat Al Kurunɗ beleɗ ten siɗa iryen. Irde taun wukkeɗ wor po goke asaɗde gar katiɗ taun bana goɗ epte ma hiyen.

²⁰ Be, mata forok yenayiɗ kurunɗ gayen kawan po tagalde hi al gore, “Gwaha, fudinde wor po, nebe hen ga ma wayen,” yen hi.

Gwaha, Doyan Al Kurunɗ Yesu, wayayiɗ!

²¹ Doyan Al Kurunɗ Yesu beleɗ Al Kurunyen alya bereya buninen yirde igiɗ igiɗ yirde hiwoɗ yen gusuɗan irde hime. Fudinde wor po.

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Matiyu 1:1-2:12
2	Matiyu 2:13-3:6
3	Matiyu 3:7-4:11
4	Matiyu 4:12-25
5	Matiyu 5:1-26
6	Matiyu 5:27-48
7	Matiyu 6:1-24
8	Matiyu 6:25-7:14
9	Matiyu 7:15-29
10	Matiyu 8:1-17
11	Matiyu 8:18-34
12	Matiyu 9:1-17
13	Matiyu 9:18-38
14	Matiyu 10:1-23
15	Matiyu 10:24-11:6
16	Matiyu 11:7-30
17	Matiyu 12:1-21
18	Matiyu 12:22-45
19	Matiyu 12:46-13:23
20	Matiyu 13:24-46
21	Matiyu 13:47-14:12
22	Matiyu 14:13-36
23	Matiyu 15:1-28
24	Matiyu 15:29-16:12
25	Matiyu 16:13-17:9
26	Matiyu 17:10-27
27	Matiyu 18:1-22
28	Matiyu 18:23-19:12
29	Matiyu 19:13-30
30	Matiyu 20:1-28
31	Matiyu 20:29-21:22

February

date	Scripture
1	Matiyu 21:23-46
2	Matiyu 22:1-33
3	Matiyu 22:34-23:12
4	Matiyu 23:13-39
5	Matiyu 24:1-28
6	Matiyu 24:29-51
7	Matiyu 25:1-30
8	Matiyu 25:31-26:13
9	Matiyu 26:14-46
10	Matiyu 26:47-68
11	Matiyu 26:69-27:14
12	Matiyu 27:15-31
13	Matiyu 27:32-66
14	Matiyu 28:1-20
15	Mak 1:1-28
16	Mak 1:29-2:12
17	Mak 2:13-3:6
18	Mak 3:7-30
19	Mak 3:31-4:25
20	Mak 4:26-5:20
21	Mak 5:21-43
22	Mak 6:1-29
23	Mak 6:30-56
24	Mak 7:1-23
25	Mak 7:24-8:10
26	Mak 8:11-9:1
27	Mak 9:2-29
28	Mak 9:30-10:12

date	Scripture
1	Mak 10:13-31
2	Mak 10:32-52
3	Mak 11:1-26
4	Mak 11:27-12:17
5	Mak 12:18-37
6	Mak 12:38-13:13
7	Mak 13:14-37
8	Mak 14:1-21
9	Mak 14:22-52
10	Mak 14:53-72
11	Mak 15:1-47
12	Mak 16:1-20
13	Luk 1:1-25
14	Luk 1:26-56
15	Luk 1:57-80
16	Luk 2:1-35
17	Luk 2:36-52
18	Luk 3:1-22
19	Luk 3:23-38
20	Luk 4:1-30
21	Luk 4:31-5:11
22	Luk 5:12-28
23	Luk 5:29-6:11
24	Luk 6:12-38
25	Luk 6:39-7:10
26	Luk 7:11-35
27	Luk 7:36-8:3
28	Luk 8:4-21
29	Luk 8:22-39
30	Luk 8:40-9:6
31	Luk 9:7-27

date	Scripture
1	Luk 9:28-50
2	Luk 9:51-10:12
3	Luk 10:13-37
4	Luk 10:38-11:13
5	Luk 11:14-36
6	Luk 11:37-12:7
7	Luk 12:8-34
8	Luk 12:35-59
9	Luk 13:1-21
10	Luk 13:22-14:6
11	Luk 14:7-35
12	Luk 15:1-32
13	Luk 16:1-18
14	Luk 16:19-17:10
15	Luk 17:11-37
16	Luk 18:1-17
17	Luk 18:18-43
18	Luk 19:1-27
19	Luk 19:28-48
20	Luk 20:1-26
21	Luk 20:27-47
22	Luk 21:1-28
23	Luk 21:29-22:13
24	Luk 22:14-34
25	Luk 22:35-53
26	Luk 22:54-23:12
27	Luk 23:13-43
28	Luk 23:44-24:12
29	Luk 24:13-53
30	Yon 1:1-28

date	Scripture
1	Yon 1:29-51
2	Yon 2:1-25
3	Yon 3:1-21
4	Yon 3:22-4:3
5	Yon 4:4-42
6	Yon 4:43-54
7	Yon 5:1-23
8	Yon 5:24-47
9	Yon 6:1-21
10	Yon 6:22-40
11	Yon 6:41-71
12	Yon 7:1-29
13	Yon 7:30-52
14	Yon 7:53-8:20
15	Yon 8:21-30
16	Yon 8:31-59
17	Yon 9:1-41
18	Yon 10:1-21
19	Yon 10:22-42
20	Yon 11:1-53
21	Yon 11:54-12:19
22	Yon 12:20-50
23	Yon 13:1-30
24	Yon 13:31-14:14
25	Yon 14:15-31
26	Yon 15:1-27
27	Yon 16:1-33
28	Yon 17:1-26
29	Yon 18:1-24
30	Yon 18:25-19:22
31	Yon 19:23-42

date	Scripture
1	Yon 20:1-31
2	Yon 21:1-25
3	Aposel 1:1-26
4	Aposel 2:1-47
5	Aposel 3:1-26
6	Aposel 4:1-37
7	Aposel 5:1-42
8	Aposel 6:1-15
9	Aposel 7:1-29
10	Aposel 7:30-50
11	Aposel 7:51-8:13
12	Aposel 8:14-40
13	Aposel 9:1-25
14	Aposel 9:26-43
15	Aposel 10:1-33
16	Aposel 10:34-48
17	Aposel 11:1-30
18	Aposel 12:1-23
19	Aposel 12:24-13:12
20	Aposel 13:13-41
21	Aposel 13:42-14:7
22	Aposel 14:8-28
23	Aposel 15:1-35
24	Aposel 15:36-16:15
25	Aposel 16:16-40
26	Aposel 17:1-34
27	Aposel 18:1-21
28	Aposel 18:22-19:12
29	Aposel 19:13-41
30	Aposel 20:1-38

date	Scripture
1	Aposel 21:1-16
2	Aposel 21:17-36
3	Aposel 21:37-22:16
4	Aposel 22:17-23:10
5	Aposel 23:11-35
6	Aposel 24:1-27
7	Aposel 25:1-27
8	Aposel 26:1-32
9	Aposel 27:1-20
10	Aposel 27:21-44
11	Aposel 28:1-31
12	Rom 1:1-17
13	Rom 1:18-32
14	Rom 2:1-24
15	Rom 2:25-3:8
16	Rom 3:9-31
17	Rom 4:1-12
18	Rom 4:13-5:5
19	Rom 5:6-21
20	Rom 6:1-23
21	Rom 7:1-14
22	Rom 7:15-8:6
23	Rom 8:7-21
24	Rom 8:22-39
25	Rom 9:1-21
26	Rom 9:22-10:13
27	Rom 10:14-11:12
28	Rom 11:13-36
29	Rom 12:1-21
30	Rom 13:1-14
31	Rom 14:1-23

date	Scripture
1	Rom 15:1-21
2	Rom 15:22-16:7
3	Rom 16:8-27
4	1 Korin 1:1-17
5	1 Korin 1:18-2:5
6	1 Korin 2:6-3:4
7	1 Korin 3:5-23
8	1 Korin 4:1-21
9	1 Korin 5:1-13
10	1 Korin 6:1-20
11	1 Korin 7:1-24
12	1 Korin 7:25-40
13	1 Korin 8:1-13
14	1 Korin 9:1-18
15	1 Korin 9:19-10:13
16	1 Korin 10:14-11:1
17	1 Korin 11:2-16
18	1 Korin 11:17-34
19	1 Korin 12:1-26
20	1 Korin 12:27-13:13
21	1 Korin 14:1-17
22	1 Korin 14:18-40
23	1 Korin 15:1-28
24	1 Korin 15:29-58
25	1 Korin 16:1-24
26	2 Korin 1:1-11
27	2 Korin 1:12-2:11
28	2 Korin 2:12-17
29	2 Korin 3:1-18
30	2 Korin 4:1-12
31	2 Korin 4:13-5:10

date	Scripture
1	2 Korin 5:11-21
2	2 Korin 6:1-13
3	2 Korin 6:14-7:7
4	2 Korin 7:8-16
5	2 Korin 8:1-15
6	2 Korin 8:16-24
7	2 Korin 9:1-15
8	2 Korin 10:1-18
9	2 Korin 11:1-15
10	2 Korin 11:16-33
11	2 Korin 12:1-10
12	2 Korin 12:11-21
13	2 Korin 13:1-14
14	Galesia 1:1-24
15	Galesia 2:1-16
16	Galesia 2:17-3:9
17	Galesia 3:10-22
18	Galesia 3:23-4:20
19	Galesia 4:21-5:12
20	Galesia 5:13-26
21	Galesia 6:1-18
22	Efesus 1:1-23
23	Efesus 2:1-22
24	Efesus 3:1-21
25	Efesus 4:1-16
26	Efesus 4:17-5:2
27	Efesus 5:3-33
28	Efesus 6:1-24
29	Filipai 1:1-26
30	Filipai 1:27-2:18

date	Scripture
1	Filipai 2:19-3:6
2	Filipai 3:7-4:1
3	Filipai 4:2-23
4	Kolosi 1:1-20
5	Kolosi 1:21-2:7
6	Kolosi 2:8-23
7	Kolosi 3:1-17
8	Kolosi 3:18-4:18
9	1 Tesalonaika 1:1-2:9
10	1 Tesalonaika 2:10-3:13
11	1 Tesalonaika 4:1-5:3
12	1 Tesalonaika 5:4-28
13	2 Tesalonaika 1:1-12
14	2 Tesalonaika 2:1-17
15	2 Tesalonaika 3:1-18
16	1 Timoti 1:1-20
17	1 Timoti 2:1-15
18	1 Timoti 3:1-16
19	1 Timoti 4:1-16
20	1 Timoti 5:1-25
21	1 Timoti 6:1-21
22	2 Timoti 1:1-18
23	2 Timoti 2:1-21
24	2 Timoti 2:22-3:17
25	2 Timoti 4:1-22
26	Taitus 1:1-16
27	Taitus 2:1-14
28	Taitus 2:15-3:15
29	Filemon 1:1-25
30	Hiburu 1:1-14
31	Hiburu 2:1-18

date	Scripture
1	Hiburu 3:1-19
2	Hiburu 4:1-13
3	Hiburu 4:14-5:14
4	Hiburu 6:1-20
5	Hiburu 7:1-19
6	Hiburu 7:20-28
7	Hiburu 8:1-13
8	Hiburu 9:1-10
9	Hiburu 9:11-28
10	Hiburu 10:1-18
11	Hiburu 10:19-39
12	Hiburu 11:1-16
13	Hiburu 11:17-31
14	Hiburu 11:32-12:13
15	Hiburu 12:14-29
16	Hiburu 13:1-25
17	Yems 1:1-18
18	Yems 1:19-2:17
19	Yems 2:18-3:18
20	Yems 4:1-17
21	Yems 5:1-20
22	1 Pita 1:1-12
23	1 Pita 1:13-2:10
24	1 Pita 2:11-3:7
25	1 Pita 3:8-4:6
26	1 Pita 4:7-5:14
27	2 Pita 1:1-21
28	2 Pita 2:1-22
29	2 Pita 3:1-18
30	1 Yon 1:1-10

date	Scripture
1	1 Yon 2:1-17
2	1 Yon 2:18-3:2
3	1 Yon 3:3-24
4	1 Yon 4:1-21
5	1 Yon 5:1-21
6	2 Yon 1:1-13
7	3 Yon 1:1-14
8	Yut 1:1-25
9	Yuwarwar 1:1-20
10	Yuwarwar 2:1-17
11	Yuwarwar 2:18-3:6
12	Yuwarwar 3:7-22
13	Yuwarwar 4:1-11
14	Yuwarwar 5:1-14
15	Yuwarwar 6:1-17
16	Yuwarwar 7:1-17
17	Yuwarwar 8:1-13
18	Yuwarwar 9:1-21
19	Yuwarwar 10:1-11
20	Yuwarwar 11:1-19
21	Yuwarwar 12:1-18
22	Yuwarwar 13:1-18
23	Yuwarwar 14:1-20
24	Yuwarwar 15:1-8
25	Yuwarwar 16:1-21
26	Yuwarwar 17:1-18
27	Yuwarwar 18:1-24
28	Yuwarwar 19:1-21
29	Yuwarwar 20:1-15
30	Yuwarwar 21:1-27
31	Yuwarwar 22:1-21